

2 M.3.

2. 3. 149

XXXX

H V E T

1888

1888

Ex Legato D. Equitij
Antonii Francisci
de Marinis

PETRI DANIELIS HUETII
EPISCOPI ABRINCENSIS
DEMONSTRATIO
EVANGELICA,
AD SERENISSIMUM
DELPHINUM.

SEXTA EDITIO
AB AUCTORE RECOGNITA, CASTIGATA,
ET AMPLIFICATA.

FRANCOFURTI,
SUMPTIBUS THOMÆ FRITSCHII
M DCC XXII.

P R Æ F A T I O.

Non eram ignarus, cum Christianum dogma novo demonstrandi genere asserere primum institui, multos studiose contradic-
 tos, mihiq̃ue expectanda esse sinistra iniquorum judicia, vel
 excipiendas etiam fortasse obtrectiones. Quod etsi vitare nullo modo
 potest, quisquis animum confert ad scribendum, calumniæ tamen in
 primis obnoxium me sentiebam fore, qui arcem impietatis, atque hoc
 hominum genus oppugnare me profiterer, cujus maxime interest, vel
 propter depravatos mores, vel propter corruptas opiniones, omne
 Dei, Christi, Religionis & Fidei nomen extinguere. Accedebant priva-
 tim causæ aliquot eventus pertimescendi. Malevolorum primum livor
 & odium, quæ nimis sæpe sumus experti, etsi nos utroque indignos
 esse scimus. Noveram deinde ægre laturos plerosque, hoc sumi scri-
 bendi argumentum, quod totius Theologiæ velut fundamentum est, ab
 eo, qui nunquam trivisset Theologorum subsellia; quasi nisi cum Scholæ
 pulvere imbibi Theologia non possit. Futuros quoque videbam parum
 æquos, qui in eodem versati essent argumento, quasi venire ad possessa,
 partamque sibi jam palmam præreptum irem. Formidandum vero
 potissimum intelligebam quoddam genus hominum, qui ut gregalium
 suorum dictis omnibus, factis, scriptis per occultas coitiones & factio-
 nem quærere commendationem solent; sic reliquorum nomen obterere,
 quos a partibus suis alienos esse sentiunt. Minime tamen his rebus
 deterritus sum ab eo proposito, quod vulgo utile existimabam futurum:
 plusque apud me valuit Christianæ doctrinæ propagandæ studium, quam
 obtrectorum perversitas. Præsertim cum non defutura mihi prævi-
 derem candidorum hominum suffragia, quos æqui consulturos spera-
 bam laborem hunc, pio rectoque animo susceptum. Nec se fecellit
 eventus. Prodiere apud externos, & in hac Gallia, viri complures eru-
 diti & integri, ab omni gratiæ, favoris, aut assentationis suspicione
 longe positi, nec ulla mecum conjuncti vel popularitate, vel gratia, qui
 gravissimis testimoniis commentarios nostros sunt prosecuti. Si nos
 aliqua tangeret gloriolæ cupido, poteramus exornare frontem libri
 hujus tam splendidis præconiis; verum talia ab aliis fieri malumus
 quam a nobis. Præterire id non possum, hominem quemdam longin-
 quum & alienigenam, nobilem inter suos, optime de patria sua meri-
 tum, doctis & laboriosis scriptionibus clarum, a Catholicis partibus
 aversum, lecto opere nostro ita esse affectum animo, ut qua arte ac
 ratione conatus sum Christianæ legis adversarios convincere, eandem
 artem a nobis valde cuperet adhiberi ad dirimendas sacræ doctrinæ
 controversias, quibus tot jam annos, & nunc cum maxime, Christia-
 nus orbis, non disputationibus solum aut scriptis, sed decretoriis etiam
 armis quassatur. Nec intra vota judicium hoc vir præclarus continuit.

P R Æ F A T I O.

Valde bellam atque gravem scripsit epistolam ; in speciem ad fratrem, hominem itidem dignitate, eruditione, rebus pro patria gestis conspicuum, a quo librum nostrum dono acceperat, reipsa ad me : quam & Christianissimi Regis legato, mihi amicissimo, in hac aula tunc agenti, perferendam ad me dedit. Ea quidem ad operam hanc quam dixi sumendam magnopere me adhortabatur. Et fecissem sane pro viribus atque captu, si in partium illarum hominibus, qui tum apud nos erant, par inesse desiderium cognovissem. Quam acceptum præterea esset in vulgus hoc commentarium, intelligere satis licuit, vel ex iteratis editionibus, vel ex facili atque prompta exemplarium omnium venditione; multo vero magis ex eo, quod viri docti per Europam plerique ad suscipiendum certatim Christianæ causæ patrociniū exemplo nostro sunt incitati. Incredibile dictu est, quam multi ab eo tempore libri prodierint, hujus argumenti; erudite omnes & luculenter, nonnulli etiam subtiliter & exquisitè elaborati. Qua re vel unica optime nos de re Christiana meritos censemus, cum multis non scribendi solum occasionem præbuerimus & materiam, sed rationem quoque, argumentationes, sententias, & scriptorum veterum testimonia. Quod & ante emissum opus in lucem factum animadvertimus, cum raptim sublecta fuissent in officinis Typographorum folia, ut in prima editione Lectorem monuimus. Nec ita tamen efferimur assensione hac literatorum hominum & vulgi plausibus, ut reprehensorum querelas æquo animo pati nolumus: nec concedi nobis postulamus, ut regnemus in literis. Regnare enim est, & quidem inique, opprimere judiciorum libertatem, & in verba legesque suas homines adigere. Itaque admonitiones benignas, & modestas animadversiones accepi-mus placide; in nos nostraque summum arbitrium amicis permisimus; ultroque etiam lacesivimus silentes, & ad contradicendum hortati sumus. Verum usque eo ferendæ sunt reprehensiones, reprehensiones dumtaxat, & acerbitate careant. Quod si erumpant in contumelias & maledicta, remaledicere utique licet lege civili, & convitium convitio ulcisci. Nec ea tamen lege uti velim: alia patientiæ proposita nobis a Christo lex est, quam sequamur: *non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed e contrario benedicentes; quia in hoc vocati sumus, ut benedictionem hereditate possideamus.* Cum priscus ille Cato Cenforius, qui a virtute decus sibi peperit, de militari disciplina commentaretur, paratosque sibi præsentiret adversarios, qui alienæ scientiæ obtrectatione nomen quærerent, quam parum moveretur eorum malevolentia sic declaravit: *Scio ego quæ scripta sunt, si palam proferantur, multos fore qui vitiligtent: sed ii potissimum, qui veræ laudis expertes sunt. Eorum ego rationes sino præterfluere.* Quamvis plurimum possit apud omnes gravissimi & sapientissimi viri exemplum, plus tamen posse debet apud nos præceptum Christi. Ac existimave-ram profecto, si consilium nostrum improbassent cæteri homines; at
in viris

1 Petr. 3, 9.

P R Æ F A T I O.

in viris certe sanctioris instituti positum esse nobis certum tutumque præsidium, & iis qui pietatem colunt placitum, qui causam defendat pietatis. Verum evenit multo aliter. Quamvis enim plurimorum petulantiam & importunitatem sensi, præ cæteris tamen omnibus insignis duorum protervitas fuit, quorum nomini parco, etsi non pepercerunt meo. Horum neuter læsus a me fuit unquam dicto, factove; immo ne notus quidem antehac, vel de facie, vel de nomine. Alter homo simplex, minimeque malus, ejus argumenti in se recepit tractationem; cujus cum plane rudis esset, nostra aperte suppilare, in seque transferre aggressus, non sententiis, non verbis abstinuit: ut si omnia mea repetere velim, nudata cornicula risum moveat. Hominis præterea nescio cujus studiis ac consiliis ita usus est, ut ejus quoque maledicentia opus suum aspergeret; & ut aliena subnixus eruditione de rebus sibi ignotis disseruit, ita alieno livore & improbitate nos proscidit. Ergo non ullam in vegrandi libro paginam temere reperiās, quæ non atroci aliquo adversum nos convitio sit insignita. Ego vero, quæ ad doctrinam nostro hoc opere traditam pertinent, suis locis excussi: contumelias bono viro, qui & alterius instinctu nos læsit, & non repugnanter, etsi alterius quoque jussu, nobis satisfecit, facile condonans. Cum enim ad id studeamus, ut nos ipsi erudiamus; ad id scribamus, ut alios; non injucundum fuit, per nos eum ita professisse, ut jam alios docere se posse crederet. Alter deploratæ causæ patronum se ferens, ubi argumenta deficerent, maledictis pugnare instituit; totque bonos scriptorum plaustis violavit, ut jam contumeliose ab eo appellari, laudari sit. Pateremur, si satis habuisset imitari Rhetorem illum, qui in rebus adversis se præfationibus de fortuna vindicabat. At toti prope humano generi bellum indicere, & obvios quosque ferociter pullare, uti factum est ab eo, furere id quidem est; ut coercendus potius sit qui faciat, quam dedocendus. Poteramus professoriæ linguæ intemperiem ulcisci, & virorum doctorum ætatis hujus exemplo nos tueri, qui vel leviter perstricti excandescunt, & convitiis proeliantur; ut cum aliquis ab iis liber exit, aliquot alios continuo submitti videas, tanquam armatos satellites. Minime vero ingenii dignitatisque nostræ est, certare verborum contumeliis. Aliter instituti sumus, aliter viximus; nec committendum nobis est, ut quam scriptis defendimus Evangelicam doctrinam, factis prodamus. Sciantque adversarii, qui se Evangelicos dici volunt, si ad maledicentiam sua se invitat religio, nostra nos ad patientiam vocari. Videamus tamen, quid in commentario nostro bonus ille vir reprehendat. Farraginem esse ait Rabbiniismi & disputationum de libris Novi & Veteris Testamenti, & aliquibus eorum locis. Quo dicto nobiscum una sugillat multos suarum partium Criticos, quorum valde probata est opera, quique nuper in unum corpus tanto labore, tantisque sumptibus, congesti sunt in Anglia. Addit, bona me malis, firma infir-

P R Æ F A T I O.

mis miscuisse ; temerarium esse & inconsideratum delectum hunc rerum, levia argumenta, inanes conjecturas : quæ etsi generatim ita dicta, capitibus sigillatim non adnotatis, levia ipsa sunt & inania, librum tamen mihi indicari velim, in quo paria sint rationum omnium momenta, par auctoritas. Ait deinde damnosam esse tot opinionum in rebus sacris tractandis varietatem, quibus alatur potius Deistarum impietas, quam opprimatur; nisi eos abnormis libri moles a legendo deterreat. De mole libri non nostra solum causa est, sed & tot eruditione & sanctitate nobilium scriptorum, quorum ingentia volumina cum leguntur, ea voluptas est, is fructus, ut videantur etiam brevia; deque iis dici possit, quod olim de orationibus Demosthenis, meliores esse quæ longiores. Usus vero & ratio postulant, ut, quamcunque rem vocamus in questionem, antequam de ea nostram proferamus sententiam, varias explicemus eruditorum opiniones, ut ex contentione cæterarum nostræ veritas elucescat. Verum quid prodest ratione cum eo agere, cui impotens partium suarum studium rationem excussit? Inde adeo probatissimi viri complures sectæ hujus, neque mihi noti, neque rogati, pro candore suo per amicos significarunt, se congerronis sui facinus tam inhumanum detestari. Igitur cum maxime huc pertinet verus illud Manilii: *Pro captu lectoris habent sua fata libelli*. Captum dico, non ingenii solum acumen, aut ubertatem doctrinæ, sed æquitatem etiam animi: quem animum si quis vel iracundia tumidum, vel suffusum malevolentia, vel præjudicatis opinionibus excoëcatum, vel cerritum, appellat ad legendum quantivis pretii opus, sibi opinionibusque suis contrarium; existent illico motus præcipites, quos non exquisitis rationibus, non veritatis ipsius oppositu sedare possis. Sed quod rideamus, homo idem ille alium nactus adversarium, aliam orditur cantilenam, librumque me ait scripsisse mere Calvinisticum, sive ut ejus verbis utar, *mere Hugonotticum*: quod quin ab eo sit in laudis parte positum, pro immoderato ejus in hanc factionem studio dubitare non possumus. Atque egregium hoc operis nostri præconium expressit, id quod scriptum a me probatumque esse ait, Librorum sacrorum divinitatem ex sacris ipsis Libris demonstrari; cum tamen probatio divinitatis Librorum sacrorum præter institutum meum sit, & strictim tantum delibata; nec ex Libris ipsis sacris, sed ex Traditione, tota fere petita sit. Quod & alibi ostendam pluribus. Quin etiam perlatum ad me est, exiisse nuper librum in Angliâ, quo ex traditis a me Demonstratione hac Evangelica principiis Catholicum dogma de sacrosancto Eucharistiæ sacramento oppugnatur. Quidni vero? cum & ex sacris Voluminibus tam aperte sibi adversariis oppugnetur a gregalibus factionis hujus. Credo jam prope idem ex principiis Euclidis vel Archimedis probare tentabunt. Plane similes fatuorum illorum Chymistarum, qui ex primo Geneseos capite artem conficiendi auri percepturos se prædicant. Quid est vero *κορυβαριαν*, quid videre *geminum*

P R Æ F A T I O.

geminum solem, & duplices Thebas, si hoc non est? Ergo non ea solum, quæ nusquam sunt, sed futura quoque quæ nusquam erunt, & jam exitu ipso falsitatis convicta sunt, cernere se coram putant, & fanaticos ac prophetas agunt. Ita Dominus miscuit in medio eorum *Isa. 19, 14* spiritum vertiginis, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. Sed pergamus objecta nobis crimina expendere. Sunt qui querantur, me, suscepta dogmatis Christiani probatione, nihil omnino probasse. Ac vetus quidem hoc convitium est, Christi discipulis ac Christo ipsi objectum, post edita miracula, ægros sanatos, & receptam vitam: simulata illa, hos subornatos, fictum istud. Non tam acuta ingenia, quam dociles ac pios animos, postulat hæc divinæ veritatis disciplina. Itaque nec eam recepissent adversarii nostri, etiamsi epicheremata attulissemus Geometricorum consimilia. Deinde non omnes probationum moralium vim sentiunt. Qui libros solent, non legere, sed libare & saltuatim attingere: qui continenter quidem atque fractim, sed oscitanter legere, sibi in longo opere somnum sinunt obrepere: qui filum argumentationum non pervident: quos magna rerum varietas obruit, hos effugit Demonstrationis nostræ contextus & coherrentia. Idcircone nos hanc ingenii infirmitatem præstabimus? Et occurrisse tamen sperabamus huic querelæ, cum ad calcem proposuimus summam operis totius paucis verbis absolutam, tam apte, tam conserte colligatam, ut nulla sui parte vitium minetur. Ac optaverunt multi, & sæpe postularunt a me, ut librum in epitomen contraherem. Ego vero optabam id quoque, verum numquam impetravi ab animo, ut eundem foetum bis parturirem; atque hæc alienæ potius industriæ opera visa est, quam meæ. Ab eadem incogitantia profecta est altera multorum criminatio, me nimis multa ad propositum haudquaquam pertinentia congesisse. Quorsum enim, inquiunt, tot fabulæ in opere serio? quorsum tot aliarum gentium ritus & historiæ? quorsum illæ disputationes de propagata ad Græcos sacrorum Codicum notitia? de Græcis horum interpretationibus? de eorundem Canone? de origine linguæ Ebraicæ, & literarum Samaritarum & Judaicarum? Responso est in promptu. Cum Librorum sacrorum antiquitatem & *γνησιότητα* probare instituissem ex sequentium ætatum testificatione, juxta primum nostrum Axioma, nihilque prisca illa Græcia, eruditionis fere omnis per Occidentem parens & magistra, ac ipsa deinde Italia, fabulis suis habeant antiquius, quibus tota eorum continetur Theologia ac religio; aptiusne aliquid & causæ nostræ utilius afferri potuit, quam quod a me luculenter demonstratum est, Mythologiam hanc omnem ex Codicibus sacris, sacrisque historiis, mutatis, dissimulatis, interpolatis prodiisse? Cui tractationi annon consequens erat altera illa de notitia librorum horumce Græcis prodita? Nam cui persuaseris, Theologiam suam ex Ebræorum voluminibus depromsisse Græcos, nisi hæc ad ipsos pervenisse ostenderis? Id vero ut demonstres, rei quoque modus est demon-

demonstrandus. Quo maxime pertinet quæstio his proxime conjuncta de priscis interpretationibus Græcis sacrorum Voluminum, earumque ætate & antiquitate. Vel solam eam interpretationem, quæ Septuaginta illorum senum est, si Ptolemæi Philadelphi ævo concinnatam esse obtinuerimus, obtinuerimus una quoque Ptolemæo hoc vetustiores esse Codices sacros, quod causæ nostræ peropportunitatem est. Jam si instituto nostro valde accommodatas esse concesseris has dissertationes, multo magis idipsum de reliquis fatebere, quæ sunt de legibus, ritibus & historiis aliarum gentium, Græca & Romana antiquiorum; Ægyptiæ puta & Phoenicæ. Has si manasse etiam constat ex scriptis Ebræorum, constat itidem nullum extare monumentum antiquius. Atque idem in pari causa, eodemque argumento, demonstratum quoque est a vetustis Ecclesiæ Patribus. Disputatione vero de Canone disputationes reliquæ de ætate Librorum sacrorum continentur, ut illic Lectorem monui. Qui enim Canonis auctorem esse Esdram ostenderit, uti factum a me est; simul ostenderit, Esdra vetustiores esse Libros omnes in hunc Canonem conjectos, ac proinde genuinos: quo Propositionis quartæ veritas comprobatur. Nec inane veritatis argumentum petitur ex lingua, qua Libri hi conscripti sunt. Id usurpare solent Criticorum filii, cum scripti alicujus antiquitatem scrutantur. Et ut nihil faceret ad rem, vel ad ornamentum operis addi potuit, tanquam corollarium. Verum quod aliis vulgo conceditur, nobis negatur. At quæ pars operis in plures incurrit criminationes, ea est, qua priscos illos nobilissimarum & vetustissimarum gentium Deos aut Heroas Mosem dissimulare probavimus. Quam cum a multis reprehendi cognoverim, nondum tamen causam reprehensionis intelligere potui. Nec enim jure objiciat quisquam, id esse præter institutum: nam cum per scripta Mosi fere disseminata sit apud exterarum gentes ejus notitia, nihilque illæ habeant Numinibus suis antiquius; liquet quoque Mosaicorum scriptorum antiquitas, si Numina hæc Mosem personatum esse liquet. Atqui jamdiu id suboluit priscis nonnullis scriptoribus, suboluit & recentioribus. Nec suboluit tantum, sed & affirmate dictum est. Mosem esse Theuth Ægyptium, conditamque ab eo Hermopolin urbem, de nomine nempe Mercurii conditoris sic dictam, nulla circuitione usus asseveravit Artapanus: ejusque verba, ut observatione digna, in libros suos retulerunt Eusebius, & auctores Alexandrini Chronici, & Hypomnematis in Hexaameron. Et in codice quodam Lactantii pro voce Thoth subjectum est Mosi nomen. Theuth autem ille, sive Thoth, is ipse est Phœnicum Taautus, Hermes Græcorum, Mercurius Romanorum, Tautates Gallorum, Theuth sive Wodan Germanorum, Tiis Danorum, Teves Anglorum. Mosi item simulacrum esse Osiridem, sive Bacchum, pridem deprehensum est Gerardo Johanni Vossio, a quo non multum recedit Bochartus. Quem Mneven appellat Diodorus, idem Justino Martyri

Moses

P R Æ F A T I O.

Mosis sororem illic agnoscam, ex Ægypto digressam, trajecto mari saltantem in litore Syriaco, non longe a thurifera Arabia, tripudian-
tibus & tympana quatientibus mulieribus comitatam. Temerarius
ego quoque, qui inde ortas opiner Musas Græcorum nomen id habu-
isse ex Mose, qui & cantionibus suis celebris fuit, & Græcis *μῦσας*
dictus est, unde proclive fuit, & sororem Mariam item psaltriam
μῦσαν appellare, & socias *μῦσας* ut a Jovis nomine *Ζῆν*, nomen foro-
ri Græci fecerunt *Ζανὼ*, quod est Latinorum Juno; ut a Baccho Bac-
chas dixerunt; deinde ex Mariæ & sociarum cantibus ac tripudiis
idem adscriptum est Musis officium: præsertim cum & Ægyptias fuisse
Musas scribat Diodorus, & Osiridis socias, quem Mosem esse demon-
stravit Vossius. Stephanus Monachus Professor Leydensis, quem
multo magis ob singularem bonitatem, candorem, æquanimitem,
innatum in maledicos & obrectatores odium, & dilexi vivum, &
nunc extinctum desidero, quam vel ob popularitatem, vel ob eximi-
am eruditionem, qua paucos hac ætate pares habuit, scribebat ad
me paullo ante obitum, deprehendisse se Venerem ipsam Mariam
Mosis sororem; ex ejusque nomine, quod *Gutta maris* exponi potest, finxisse Græcos Venerem ex spuma maris ortam.
Gaudebam idem venisse in mentem viro erudito, quod jampridem
mihi. Ergo acutam nominis originationem, quam primus excogita-
vit, gratulatus sum; Venerem esse Mariam jam ante a me indicatum
esse monui, quod ei exciderat. At qui ista repudiant, iidem libros
Verisimilium, Suspicionum, Conjecturarum, Dubiorum amplectun-
tur. Quid ergo causæ esse dicam, cur levia hæc probentur in aliis;
abstrusiora ista & certiora in nobis culpentur? Multa sane concur-
runt: ac id primum, quod dixi, partium studium, quo ita nunc
turgescunt animi, ut ex hoc Religionis quam quisque profitetur discri-
mine, vel ad vituperandum paratus sit, vel ad laudandum. Facit id
præterea præcipitis judicii temeritas, qua res non satis exploratas,
nec ex momentis rationum satis perspectas, nec fortasse satis intelle-
ctas, sed oculis strictim & per transennam delibatas, velut summo
jure plerique dijudicant. In musteo quodam opere, cum multa
Demonstrationis nostræ Evangelicæ capita venenato dente arrosa sunt,
tum hoc præcipue, quod his Ethnicorum numinibus personam de-
traxi; palamque declarat novitius ille scriptor, parum sibi probari,
quod dixi, Mosem esse Adonin, Mercurium, Osirin, Serapin, Anu-
bin, Zoroastrem, Cadmum, Apollinem, ac plerosque porro Ethni-
corum Deos. Egone vero Mosem dixi vel cogitavi unquam esse
Cadmum? Cognoscite vero diligentiam hominis & acumen. In
Syllabo capitum libri hujus, nominibus Adonidis, Mercurii, Osiri-
dis, Zoroastris, Apollinis, & aliorum, permistum quoque Cadmi
nomen strictim inspexerat. Nec attentius re explorata credidit, quo-
rum nomina conjunxissem, eadem me de iis affirmasse; & opinionem
levissime

P R Æ F A T I O.

Ex hac humaniorum artium ignoratione & contemptu conflata est inepta, & insulsi-
tatis plenissima, & in libris nonnullis ad auctorum ignominiam exposita querela, de instituta a me Priapi cum Mose comparatione. Quod sic interpretantur, quascunque commentitio huic Deo affinxit notas, quæcunque officia, quoscunque casus, fabulosa antiquitas, eadem me Mose tribuere. Causam ergo mecum dicat Artapanus, qui Mosem esse dixit Mercurium, hoc est, si egregios istos interpretes audimus, furem, lenonem, doctorem furacitatis, professorem lenocinii, furum ac lenonum tutorem & magistrum. Causam dicat Vossius, qui Mosem ausus est affirmare esse Bacchum, ebriosum videlicet & potatorem; dicat Bochartus, qui scribere non erubuit, sanctissimum virum Mosem esse Typhonem, monstrosam, ferum, inhumanum, impium, Deorum hostem; Silo vero, hoc est, Messiam orbi promissum, esse Silenum, Deum illum ridiculum, hesterno Jaccho venas semper inflatum. Plectamur & nos, qui Mosem eundem esse scripsimus ac Adonin, mollem hunc scilicet puellum & effeminatum, Veneri & amoribus deditum, ex nefario & incesto concubitu natum; qui Mariam sororem Mosis eandem esse statuimus ac Venerem, Deam hanc nempe auctorem omnis libidinis & impudicitiae. Plectamur iterum, qui alios proposuimus Christi typos, Vaccam rufam, Hircum ἀποπομπῶν, Adamum, Noachum, Samsonem, Davidem, Salomonem; quique Christum proinde similem finximus pecudum, stolidissimæ illius, hujus salacissimæ: item Adami, hominis noxii; Noachi repertoris vini, & aliquando temulenti; Samsonis, meretriciis amoribus impliciti; Davidis adulteri & homicidæ; Salomonis mulierosi & impii; quasi vitia hæc eadem Christo tribuamus: absit dicto impietas. Præposterum homines & imperiti, quos jamdiu castigavit Hieronymus, cum ob assimilatum Adamo Christum ab Apostolo Paulo, acta omnia, dicta, ac notas Adami in Christo requirerent. Meminissent pervulgati adagii, similitudinem omnem claudicare. Ipse se Lapidem, se Viam, se Vitem Christus appellat; Johannes Agnum; Petrus & Paulus Petram, & quidem *offensionis ac scandalum*. An ut durus & saxeus, an ut pedibus nostris proterendus, an ut truncus & stipes, an ut hebes esse significetur? Pudet inscitiae & stuporis. Scirent vero censores nostri, Priapum, ut & reliquos Ethnecorum Deos, effigies esse rerum naturalium, aut Heroum veteris ævi; plures ejusdem rei extare nonnumquam imagines in fabulari historia; eandemque aliquando rem pluribus imaginibus significari. Præclare Plinius: *Jovem, aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, & esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur?* Id & ex Macrobio intelligas, qui Deos omnes unum esse Deum, atque eos Solis simulacrum, fuisse docuit; intelligas & ex aliis scriptoribus vetustis & novitiis, qui occultas fabularum significationes explicarunt.

Hieron. in
Eph. 5.

Matth. 21,
42. 44.

Joh. 14, 6.
& 15, 1.

Joh. 1, 29.
1 Petr. 2, 6.

& seq.
Rom. 9, 33.

Plin. lib. 1
cap. 5.

Macrobius
Saturn.
lib. 1. cap. 17
& seq.

P R Æ F A T I O.

carunt. Atqui Priapo hi tradunt, vim genitalem Solis & foecunditatem naturæ adumbrari. Quamobrem & cornu copiae gestans fingebatur, & patre Baccho natus, qui Sol est Macrobio. Sed & Sol ipse dictus est nonnullis; fons nempe vitæ, & naturæ parens. Eundem quoque esse volunt plerique ac Panem, qui naturæ universitatem vel nomine exprimit, eundem plerique ac Bacchum sive Osiridem, eundem ac Orum sive Apollinem, eundem ac Mercurium, eundem ac Typhonem. Quibus cum designari Mosem jam alii ostenderint, id ipsum ab iis ostensum est, quod a nobis, Priapum videlicet esse Mosem. Quidquid vero obscœnitatis inerat in commentitii hujus Dei simulacro, idem extabat & in simulacris Panis, Ori, Osiridis, Mercurii, Marsyæ, & Termini. Sed quid ego conor expugnare incitiam hujus ævi? ante expugnandus est livor & malignitas. Nunc satisfaciendum Geometris, quibus dolet, quod a me depressa est sua disciplina, quam & propter dignitatem, & multo magis instituti nostri gratia, extolli a me debuisse contendunt. Cum enim principia quædam moralia, ac ea præsertim, quibus incumbit opus nostrum, non minus certa statuamus esse quam Geometrica; quo plus, inquirunt, firmitatis concessum fuisset Geometricis, eo plus nostris roboris accessisset. Nos quidem satis multa videmur illic ad nobilissimæ disciplinæ commendationem attulisse. Verum est modus in rebus, nec postulandum est Geometris, ut vanis opinionibus, quibus inflati tument, cum veritatis dispendio obsequamur. Deinde cum utrorumque principiorum firmitatem ex plurium hominum assensu spectandam esse docuerim, exquirendus omnino fuit assensus ille, causæque ejus investigandæ; quo aliter fieri non poterat, quam rimandis Geometriæ vitiis, iisque consulendis & appellandis, quibus ea jam ante fuerant perspecta. Persequamur reliquas criminationes. Nimis multa vocabula Græca, quasi per ostentationem, operi aspersisse me queruntur. Futilem enimvero & puerilem ostentationem, quam trivialibus magistris relinquimus. At si quis attendat animum, facile agnoscet, tum me solum usurpasse Græca, cum Latina deessent, subsidiumque in egestate a ditionibus sumsisse. Quod non in prosa solum oratione, sed & in versâ quoque, a Romanis factitatum est. Cum Græca quædam attulisset Agellius, velut simili querelæ occurrens, subjecit: *Hæc ego supersedi vertere, quia novis & inconditis vocibus utendum fuit, quas pati aures per insolentiam vix possunt.* Atque id ipsum re expertus sum: nam cum multorum desiderio vellem satisfacere, & in nova hac editione Græcis Latinam interpretationem subjungere, ea fuit verborum penuria, ut circuitione uti necesse aliquando habuerim. Eadem inopia coacti vocabula quædam adhibuimus, quæ non ferat purioris ævi Latinitas. Id nos excusavimus in ipso pene aditu operis; nec nunc quidem mutavimus admoniti, cum emendationem respuat

inopia,

Agell. lib.
16. cap. 2.

P R Æ F A T I O.

Cicero 1.
Academ.

inopia, cumque dogmatum & rerum ab usu communi semotarum tractatio munditiarum illarum fere aspernetur curam, nec repudiare liceat voces Ecclesiæ Christianorumque consuetudine consecratas, adscitis elegantioribus. Quod cum olim fecisset Castalio, sacrorum Librorum interpres, placuit fortasse Grammaticis, prudentioribus viris ineptire visus est. *Id commune omnium fere est artium, inquit Cicero, aut nova sunt rerum facienda nomina, aut ex aliis transferenda. Quod si Græci faciunt, quanto id magis nobis concedendum est?* Jam quid sit nova hac editione præstitum, si quis requirat; rem paucis verbis expediam. Emendata fuerunt quædam, nonnulla castigata, multo vero plura adjecta, illustrandi causa vel confirmandi quæ reprehensorum stilo aut querelis fuerant perstricta. Sed nimis diu Lectorem moror: qui sive æquus nobis benignusque continget, quod optamus; sive alienus & aversus, quod patiemur facile, fruemur tamen recti consilii & optime collocatæ operæ conscientia.

Cum

Cum in Præfatione hac Auctor mentionem fecerit Viri cujusdam clarissimi, qui Demonstrationem Evangelicam, cum primum in Gallia prodisset, a Fratre muneris loco sibi missam, iusta commendatione fuerit prosecutus, ejus epistolam hic adponendam duximus.

VIRO ILLUSTRIS
ESAIÆ PUFENDORFIO
S. D.
SAMUEL PUFENDORF.

Quibus verbis gratias tibi agam pro transmissis PETRI DANIELIS HUETII Opere de Demonstratione evangelica, reperire vix possum, Fratrum optime. Nam etsi quivis illustrium ingeniorum factus, queis ad solidam sapientiam proficitur, me delectent; fateor tamen, ita impense me istius Operis lectione captum, ut magnopere seculo gratulandum judicem, reperito tanto ingenio, cui infinitam eruditionis ac judicii vim circa ejusmodi potissimum materiam occupare placuit, quam nobilitate ac utilitate sua nulla alia superat. Augusta heic omnia, ornata, ad gravitatem composita, qualia maximi Regum Filio offerri decebat. Nihil heic occurrit, quod pulverulentam illam, aut ad lucra sacerdotum attemperatam Theologiam redoleat; sed omnia ad vindicandam divinarum librorum auctoritatem, eorundemque genuinos sensus accommodata. Nec minus placet mascula illa libertas, procul a superstitione ac servili obsequio remota; citra quam non video, qua ratione divini Codicis integritas adversus profanos homines eo modo vindicari queat, ut, si quis adhuc negare audeat illa, quæ ipso communi sensu comprobantur, cordatorum ludibrio sese exponat. In primis autem id egregium, quod hæc materia ad genuinam demonstrationum formam revocatur; per quam solam, exclusis vacillantibus disceptationibus, res ad liquidam & immotam veritatem deduci potest, & per quam totius operis compages ita conferta est, ut, qui eam convellere aggrediatur, communi hominum judicio se defectum, aut vesana malitia perditum arguat. Sic ut neque ex antiquis Patribus, neque ex recentibus scriptoribus, ullum in hoc genere Opus videam, cui Huettii scriptum non equiparari, aut anteferri mereatur. Enimvero uti hanc laudem, quidquid est bonorum & solide doctorum, Huettiano libro libenter tribuit; ita illud apud me peculiarem æstimationem meruit, quod ex eo spes mihi nata fuit alterius Operis, de quo nescio an multis in mentem venerit. De quo non possum, quin tibi nunc, Fratrum optime, paucis exponam.

Non puto ullum bonum & cordatum esse, qui non optet, quidquid est Christianorum, in unitate Spiritus Deum colere; quique non ingemiscat, tam horridis dissensionibus Ecclesiam Christi lacerari, ac tam acerbis odiis ob discrepantes circa sacra opiniones inter se dissidere, qui omnes Jesum Christum Salvatorem sese profitentur agnoscere. Has dissensiones non a genio veritatis divinæ, sed a malitia humani ingenii promanare, mihi quidem dubium non est. Nisi tamen omnia me fallunt, laud modica istarum litium pars e lubrico ac dissoluto modo provenit, quo Theologia vulgo tradi solet. Cui incommodo remedium haud spernendum affari posse dudum persuasus fui, si Theologia Christiana in formam justæ artis
per

per continuas demonstrationes digesta adornetur; ut nempe præmissis necessariis definitionibus, ac, si opus sit, postulatis, tum indubiis axiomatibus, capita Christianæ religionis ad salutem necessaria, sufficientia, & velut adequata, ad modum propositionum mathematicarum demonstrentur. Sane quin tali forma concinnari possit doctrina Christiana, vel ex opere Huetiano apparet, quo præliminaris pars Theologiæ, atheis & Judæis opposita, feliciter absolvitur. Nec enim video, quid obstet, quo minus certa axiomata inveniri queant, partim e communibus super sciendi modo notionibus, partim e perpetuo & universali S. Scripturæ sensu, e quibus deduci queant articuli fidei, quorum notitia & assensus ad hoc requiritur, ut quis propositum a doctrina Christiana scopum adsequatur. Extra hæc si quæ Theologis vulgo agitatae quæstiones supersint, eæ fundamentum fidei haud tangere, sed vel ex inani philosophia irrepsisse, vel ad sacerdotum emolumenta confictæ, vel innoxiam aut inexplicabilem in hac mortalium conditione disceptationem habere, censenda sunt; & circa quas dissensus non prohibeat, quo minus fratres, & unius corporis mystici membra haberi debeant, & qui cum caritatis gradum, quo Christianorum pietas præcipue exsplendescit, sibi invicem exhibere teneantur. Ac si HUETIUS in demonstrationis formam redigere potuit ea capita, e quibus veritas Christianæ religionis adversus atheos & Judæos evincitur; cur non ad eundem modum adornari queant ea capita, quæ ad hoc requiruntur, ut quis inter orthodoxos Christianos censeatur? Quin autem ejusmodi opus magnam utilitatem orbi Christiano, saltem per cultiorem Europæ partem, asferre queat, vix cuiquam dubium esse possit. Non quod putem id felicitatis assecuturum orbem Christianum, ut abolitis dissidiis, omnes in eundem sensum circa sacra conspirent, nisi per singularem rerum revolutionem animi ad saniora admittenda præparentur; sed ut veritate ad talem modum digesta, & in medio posita, qui recte sentiunt, etiam hoc adminiculo confirmantur: cæteri eo usque urgeri queant, ut si amplius contra tendant, vel morbo mentis laborare, vel vitiosum ob affectum aut respectum veritati impudenter reniti censeantur. Sed uti de utilitate ejusmodi operis fortasse paucis cordatis dubium erit; ita difficilius fuerit virum reperire, qui eidem pro dignitate conficiendo par sit. Nam in eo, præter exactissimam rerum divinarum notitiam, id quoque requiretur, ut is origines controversiarum inter Christianos agitarum accurate norit, & quibus causis atque respectibus istæ eousque induruerint. Tum ut summa animi moderatione & æquitate præditus sit; & qui mentem omnibus præjudiciis evacuatam in sola veritate investiganda desigere possit. Denique ut ideam sapientem juxta ac potentem Principem habeat, cujus patrocinio tutus, hominum lucro & affectibus suis mancipatorum tumultus contemnere possit, quibus veritate nihil odiosius est. Ac ejusmodi viri instar cum fere ex HUETII opere conceperim, optarem sane, ut is altero hoc beneficio Christianum orbem devincere in animum induceret, talemque nobis tractatum adornaret, quo necessaria, plena, atque sufficientia dogmata, orthodoxum Christianum constituentia, designentur; simul causas insinueret, quare ab una vel altera parte, extra istæc posita scita tanto cum fervore, tantaque pertinacia propugnentur. Si ulla mihi cum Viro notitia intercederet, non dubitarem, ad suscipiendum pulcherrimum laborem eundem invitare. Sed ut ignotum ignotus ipse

super.

super tanta re, nulla velut preparatione facta, compellem, mea modestia non concedit. Cum autem tibi, Fratrum optime, sine dubio veteres in Gallia amici sint, quibus aditus ad eum Virum patet, magnopere rogo, velis per illos curare, ut huic jam proposita insinuentur. Saltem enim id obtinebimus, ut egregius iste Vir exponat, quid super ejusmodi instituto ipse judicet, & quem fructum inde speret. Ac ubi semel istoc ipsi probatum fuerit, nec ejus tempora ferant manum eidem admovere; vix tamen dubium est, quin isto in regno, magnorum ingeniorum feraci, inveniri queat ei operi moliendo par. Præsertim cum major huic auctoritas futura sit, si id abs Romanam religionem professio suscipiatur, quam ab aliorum quopiam, qui ab hac Ecclesia discesserunt. Id igitur si efficere queas, ac ut ejus Viri sententiam hac super re intelligere liceat, rem sane mihi gratissimam feceris. Scripsi Holmiæ d. XXIV Febr. Anno MDCLXXXI.

Sequuntur litteræ Auctoris ad Marchionem de Feuquieres, Regis Galliarum in Suecia Legatum, super eodem argumento datæ.

A MONSIEUR LE MARQUIS DE FEUQUIERES,

Ambassadeur extraordinaire du Roy Tres-Chrétien en Suede.

MONSIEUR,

J'Ay veu la lettre, que Vous avez écrite depuis peu à Mr. l'Evêque de Condom, & j'y ay veu des paroles si obligeantes pour moy, que je me crois obligé de Vous en rendre tres-humbles graces, & Vous témoigner, combien je m'estime heureux, que la distance des lieux & la longueur des années, ne m'ait pas derobé la part, que Vous m'avez fait l'honneur de me donner dans vostre souvenir. L'on m'a aussi communiqué, Monsieur, la lettre de Monsieur de Pufendorf, à laquelle je donnerois volontiers toutes les louanges qu'elle merite pour les marques, qu'elle porte d'esprit, de bon sens & d'erudition, si une partie de ces louanges ne sembloient retourner sur moy, & estre une espece de payement de celles, dont il a honoré mon dernier ouvrage. Il me fait une proposition dans cette lettre, laquelle ne m'est pas nouvelle, & qui m'a passé maintes & maintes fois par l'esprit depuis quelques années. Et ce que Vous avez ajousté dans la vostre, de la disposition favorable, ut sont presentement les esprits des quartiers ou Vous estes, de gouter des moyens d'accommodement, reveille si vivement dans mon coeur le desir, que j'ay depuis long temps de contribuer à un si saint & si grand ouvrage, que je tiendrois tresbien employé à ce dessein non seulement mon loisir & mes études, mais encore mon sang & ma vie. Cependant je ne Vous dissimuleray point, Monsieur, que de traiter cette matiere de la mesme methode, dont je me suis servi dans le livre, que je viens de publier, ainsi que le propose

propose Mr. de Pufendorf, j'y vois de tres-grandes difficultés & presque insurmontables, non seulement du costé du sujet, mais encore du costé des parties intéressées, dont les uns pourroient blamer un trop grand relachement, qu'on apporteroit pour faciliter la réunion, & les autres pourroient tirer avantage des avances qu'on leurs feroit, sans rien demordre de leur entêtement. Ces difficultés ne me rebutent pourtant point. Et je puis Vous assurer sans cajolerie, Monsieur, qu'après le desir de faire en cela quelque chose d'utile pour les intérêts de Dieu, rien ne m'encourage davantage que l'honneur de vostre approbation, que vostre ditte lettre semble me permettre d'esperer. Je connois le prix de cette approbation, Monsieur, & je la desire avec l'ardeur & l'empressement, que l'on a, quand on est aussi respectueusement, & aussi sincèrement, que je suis,

M O N S I E U R,

le 10 May, 1681.

Vostre tres humble Serviteur.

L' A B B E' H U E T.

P E T R I

Augustinus
Conf. lib.
V. cap. I.

subtiles viri ; reliquorum hominum magna pars ne capit quidem ; nonnulli etiam præfracte negant. Cum Augustinus olim inter Philosophorum Christianorumque dogmata incertus diu multumque fluctuasset, tandem ad Scripturæ S. veritatem amplectendam hac præcipue ratione adductus est, quod sibi videretur ineptum, tam multa credere, quæ neque vidisset, neque cum gererentur affuisset, velut in gentium historia, in locorum & urbium descriptionibus ; fidem habere medicis, amicis, aliisque multis, sine quorum ope vita haudquaquam vitalis esse potest ; pro certo denique habere se, his ortum esse parentibus, quod aliis duntaxat renunciantibus cognovisset ; Libris vero sacris derogare fidem, quorum auctoritatem omnes fere gentes suscipiunt. Rusticum consule de vicibus temporum, de Solis ortu & occasu, sine ulla dubitatione respondebit ; nec a dictis facta abludent ; arabit, seret, metet, reliqua, prout postulabit tempestas, administrabit : quare utrum duæ rectæ lineæ spatium comprehendant, nec ne ; quare, si in duas rectas lineas altera recta incidens internos angulos, & ad easdem partes sitos, minores faciat duobus rectis, utrum duæ illæ rectæ in infinitum productæ ex ea parte concurrent, in qua siti sunt anguli minores duobus rectis ; hæsitabit scilicet, titubabit. Principia geometrica Academici repudiant ; repudiant & Sceptici, multaque iis confutandis subtiliter & erudite differunt : dictatis tamen naturæ, & præceptis moralibus, quæque sunt ad vitæ usus opportuna, obsequendum esse censent. Demotritus adversus demonstrationes acriter decertavit, iisque Canones suos opposuit. Plurima adversus easdem collegit Sextus Empiricus. Ratiocinandi artem aspernatus est Seneca ; & ante eum Epicurus, qui & Geometriam, & reliquas artes Mathematicas, utpote ab initiis non veris profectas, veras esse non posse docebat : id persuasit Polyæno Lamplaceno familiari suo, magno Mathematico ; idemque ex mente Epicuri pronunciat L. Torquatus apud Ciceronem ; pronunciat & Aristotelis interpretes Simplicius. Alia via adversus Geometriam grassabatur Zeno Epicureus, imperfecta ejus esse docens initia, unde nihil effici posset, nisi alia quædam adjicerentur, quæ in iis præ-

Cic. I. de
fin. Simpl.
in Arist. de
anima I. I.
cap. I.

termiffa sunt : quam ejus sententiam toto libro confutare conatus est Posidonius. Quamquam & alii prodierunt subinde, a quibus querela eadem instaurata est. Quin etiam a Mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt Geometriæ principia, ut ostendam deinde : eaque nuperrime oppugnavit acriter Hobbius Anglus. Qui fidem principiis moralibus a me propositis, eorumve similibus, detraheret, adhuc repertus est nemo. Ultra ergo certiora dicenda sunt ? moralia certe ; siquidem æqua est eorum disceptatrix & judex humana ratio, cujus nutus & decreta, non ex ingeniosorum aliquorum effatis, sed ex universorum hominum, cum acutiorum, tum tardiorum consensu existimantur. Ut quod Josephus de Historia, nobis de Principiis illis fari liceat : τῆς μὲν γὰρ ἀληθῆς ἐστὶ τὸ μὲν ἱστορίας, ἡ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαντες ταῦτα καὶ λέγουσι καὶ γράφουσιν. *Indicium enim est vera historia, si de rebus iisdem omnes eadem & dicant & scribant.* Elegantiuse etiam, nec semel Cicero : *Omnium consensus, natura vox est.* Adstipulantur Jurisconsulti, quorum hoc scitum est : *Quod a majori parte fit, ab omnibus fieri existimatur.* Atque hinc factum putant veritati nomen apud Græcos : ἀλήθεια enim ἐστὶ τὸ μὴ ληθόν, quod non latet. Et Seneca : *Apud nos veritatis argumentum est aliquid omnibus videri.* Quod si igitur æque explorata est moralium quorundam principiorum veritas, ac geometricorum, demonstrationes itidem morales, quæ ab his capitibus fluunt, haud minus certæ erunt, ac demonstrationes geometricæ. Atqui Religionis Christianæ veritatem demonstrari posse ajo ex iis principiis moralibus, quibus fidem experientia magistra conciliat, quæque nemine adhuc contradicente, & tritissimo ac pervulgatissimo omnium usu & consensu recepta sunt. Quidni vero, cum & virtutem ipsam per principia, per postulata, inquam, & hypotheses, perinde tradi posse probaverit Plato in Menone, ut Geometria tradi solet ? cum de officiis Marco filio præcepta tradens Cicero, quo facilius quæ posuerat explicaret, Geometrarum morem sequi se velle dixerit, quædam ut sibi concederentur postulando ? cumque Proculus Elementa sua Theologica & Physica per Definitiones, & Propositiones, ac Demonstrationes more Geometrico digesserit ? Quæ cum

Joseph. lib.
I. contra Apion.

Cic. lib. I.
Tusc.

L. 160. D.
De div. reg.
jur. Sen. Epist. 117.

Cic. lib. III.
de Offic.

inde jam credentibus dicit: *Quærite & invenietis; nam neque inventum dici potest, quod incognitum creditur, neque quisquam inveniendo Deo sit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus.* Eadem inculcat passim; sed & totum De utilitate credendi librum scripsit. Quin etiam existerunt subinde viri ingenio ac eruditione præstantes, qui ut viam munirent doctrinæ Christi, prius ex hominum animis eradicandam censuerunt Philosophiam, & Scepticis ad id argumentis commode ac feliciter usi sunt: atque eo tutius, quod scirent, & aperte prædicarent, irrita fore eadem vimque omnem amittura, si adversus Christianam disciplinam torquerentur: quippe cujus principia non ab hominibus, rebusve humanis, sed a Deo ipso ducerentur. Verum hæc alias, neque enim locus patitur, neque res, ut plura congeram. Quorsum igitur ista Demonstratio? nempe ad parandam & confirmandam fidem, quam per scientiam gigni in nobis, nutriri, defendi, ac roborari sciscit Augustinus; non quasi per propriam & præcipuam causam, sed ut per extraneum & ascititium adminiculum, quo in obsequium Christi, debitæque Christo fidei, mens nostra sensim flectitur. Præterea cum fere mihi concertatio sit adversus impios, apud quos inanis est eorum principiorum auctoritas, quæ a Deo tradita & revelata sunt, & ex quibus Theologia nostra pendet; alia scilicet asciscenda

Augustin.
lib. XIV. de
Trin. c. 1.

fuerunt principia nullis obnoxia controversiis, & ab omnibus explorata cognita, & sine dubitatione percepta: ut hinc demum intelligant, ne in humanæ quidem rationis argutiis ullum sibi quærendum esse adversus vim veritatis perfugium.

V. Deum optimum maximum oro ac veneror, ut Opus hoc ad nominis sui gloriam susceptum benigna gratiæ prosequatur aura; nec laboris nostri fructum mendis & erroribus patiatur intercipi, quos mihi, sive per actuosum hoc vitæ genus & iniquies, sive per imbecillitatem, cujus mihi sum conscius, & excidisse bene multos sentio & agnosco; Lectorumque sic corda temperet, ut omni pertinaciæ tumore depresso ad hanc veritatis disciplinam dociles se præbeant; atque ita paratis eorum animis sic tanquam egregie subactis agro, bonæ frugis, sinceræ videlicet fidei, semina committat; in me vero præclarum illud fidei suæ donum, quod pro immensa sua bonitate largiri dignatus est, probe confirmet & augeat; *Ne forte cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar.* Hoc interim quidquid est operis, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ arbitrio permitto, cui non in istam solum lucubrationem, sed & quas-cunque moliar olim, integrum jus ac potestatem esse volo. Sed nunc tandem aggrediamur ad rem ipsam.

Ecclesiæ
potestati
& arbitrio
Opus hoc
permittitur.

1. Cor. IX,
27.

DEFINITIONES.

QUOD in principio facere Geometræ solent, ut rerum de quibus sunt acturi notitiam definiendo aperiant & circumscribant; deinde ut concedi sibi postulent nonnulla, quæ ab omnibus conceduntur vulgo, nec sine injuria negari posse putant; tum ut manifesta quædam & confessa omnibus effata proponant; idem mihi faciendum est, ut ordine procedat nostra Demonstratio, & concedatur *ἐπιστημονικῶς, per rationem ex qua gignitur scientia.* Principium ergo ducamus à Definitionibus, quarum prima hæc esto:

DEFINITIO I.

Liber genuinus is est, qui ab eo auctore scriptus est, à quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur.

Explicatur
prima Definitio.

Herodoti puta huiusmodi genuinum librum dicimus, quod & Herodotum, cu-

jus nomine inscripta est, auctorem habeat; & iis circiter lucubrata sit temporibus, quibus lucubrata esse fertur. Quamvis enim Pamphila, ex cujus verbis ætas Herodoti intelligitur, initio belli Peloponnesiaci tres & quinquaginta annos non natum eum esse, sed natum videri dixerit, neque satis constet, quo ætatis suæ

ralium causarum consideratione præsidium. Progrediamur ad quintam Definitionem, quæ talis est :

DEFINITIO V.

Religio vera ea est, quæ res solum veras ad credendum propositas habet.

Explicatur
quinta
Definitio.

SCIO Religionem proprie dictam definiri à Theologis, virtutem per quam Deo debitum cultum exhibemus. Hic autem latius Religionis nomen patere volo, & ad omnia virtutis officia pertinere, quibus Deum nobis conciliamus; adeo ut virtutes quoque theologicas, fidem, spem, & charitatem complectatur. Quo sensu dixi Augustinus Deum coli fide, spe, & charitate. Ex nostra autem Definitione sequitur, falsas esse Ethnorum Religiones, utpote quæ res falsas ad ad credendum habent propositas; & falsam itidem Judaicam, utpote quæ rebus veris detrahat fidem; quod tantumdem est, ac falsis fidem adungere: perinde enim fallitur, qui vera habet pro falsis, ut qui falsa pro veris. Sive autem pertinacia, sive ignoracione occæcatus aliquis, rebus fidei obsequium meritis assensum non præbeat, in falsa æque Religione hærebit. His verbis concluditur sexta Definitio:

DEFINITIO VI.

Messias est homo Deus à Deo divinitus missus ad hominum salutem, & à Prophetis in Veteri Testamento prædictus.

Explicatur
sexta Definitio.

MESSIAM esse hominem Deum negant quidem Judæi, & Christiani nonnulli; si modo Christiani dicendi sunt Carpocratiani, Ebionitæ, Samosatemi, eorumve fraterculi Sociniani. Fatentur illi tamen Messiam, si non hominem Deum, at hominem divinum esse, & reliquæ Definitionis parti ultro assentiuntur. Verum ex postrema hac Definitionis parte infra quoque asseremus veritatem prioris, quæ nihil nunc quidem facit ad propositum. Capitalis hæc est & decretoria Christianorum cum Judæis controversia, utrum Iesus Nazarenus sit Messias: atque eo pertinet postrema definitio quæ talis est:

DEFINITIO VII.

Religio Christiana ea est, quæ Iesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris, sive Veteris, sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, pro veris habet.

Conferuntur
Definitio-

His septem Definitionibus contenti si-

mus. Nullæ in iis ambages, trices nullæ, tenebræ nullæ; cujusmodi in ipso Geometricarum definitionum aditu densissimæ occurrunt: nam & ea definiuntur quæ nusquam sunt, nec fuerunt unquam, neque humana industria esse possunt; & ita definiuntur, ut nihilo plus intelligas. Cum enim punctum esse dicunt, cujus nulla est pars; vel lineam, longitudinem latitudinis expertem; verbis id sane dicunt, mente ipsi neutiquam percipiunt: quantumvis enim contendant ingenii vires, nunquam rem in animum inducere poterunt partium penitus inopem, vel longitudinem latitudine penitus carentem, vel longitudinem, ac latitudinem sine ulla altitudine. Quæ si nusquam sunt nec esse possunt, proinde nec circuli, nec triangula, aliæve planæ figuræ, imo nec sphaeræ, aut pyramides, aut cubi, aliæve corpora, in quorum consideratione ars Geometrarum versatur. Non sum nescius multa in contrarium afferre ipsos, & magnifice se jactare. Geometria, inquiunt, scientia est rerum æternarum: τὴ δὲ αἰὲν ὄντος γεωμετρικὴ γνῶσις ἐστὶ Geometrica cognitio est rei quæ semper est: punctorum & linearum adamantina vis est, æterna, & immutabilis, juxta Platonem: animo, non manibus materiam Geometria subministrat: ἡ φύσις μὲν τῶν πράξεων ἐστὶ, τὸ δὲ γινώσκαι περὶ τούτων μέν. Operibus quidem perficiendis addicta non est; sed cognitionem solum præbet, inquit Plato alibi: puncta, lineas, superficies, & quæ ex his gignuntur Geometrica corpora, etiam si imaginari non possumus, animo tamen cognoscimus. Ego vero non intelligo quo sensu æterna dici possint, quæ ne sunt quidem. At puncta & lineas reipsa existere docuerunt Ammonius & Proclus, nec non & ipse Aristoteles, axes nempe, polos, & centra in orbibus cœlestibus. Fateor, corpora ipsa existere; ipsorum vero centra, axes, polos, & superficies, corpora ipsa esse ajo, ut facile demonstrari potest. Tangat planum unus aliquis ex orbibus illis cœlestibus per unum è polis suis; vel corpus ipsum globi cœlestis tanget planum, vel non tanget: si tanget, cum tangat per polum, sequitur polum esse corpus ipsum; si non tanget, at polum suum sibi inhaerentem tangit; eundem vero tangit & planum, nec tamen globus tangit planum, unde efficitur polum habere partes, quod est contra definitionem puncti: nam si non haberet partes, totus

Plat. L. X.
de Reip.

Plat. Polit.

Ammon.
in Categor.
cap. de
quanto
Procl. L. II.
in Euclid.
Arist.
Metaph. L.
II. c. 2.

sui effata in anima constituit *πρωτεργόνες τινες ἀρχαί*; principia primaria quadam vi & efficientia praedita, figurarum, numerorum, rationum, & motuum; hæc figurarum omnium, numerorum, rationum & motuum exemplaria esse *ἑντικαὶς καὶ νοεραῖς, τῇ ψυχῇ διανεργικαῖς ἰδρυνθέντα*, per modum quemdam, vitæ efficientem & intelligentia praeditum, anima ab opifice jam inde ab initio insita. Splendida sane dictu sunt ista, quorum tamen si penitius spectamus argumenta, statim concident. Nam primum hoc affert Proclus, res sensibiles, καὶ ὕληαι, & quæ materia constant, certi nihil & accurati, puri nihil, sinceri, ac immobilis habere, nihil expers partium, nihil latitudine carens, aut crassitudine; hæc autem inesse fornus illis ac speciebus mathematicis, quas animo comprehensas habemus; non ergo oriri à rebus sensibilibus; productum siquidem producente nobilius ac perfectius esse non posse; igitur ex anima ipsa educi. Quæ cum ait Proclus, sumit τὸ ἀμείβεσθαι τέμνοντι ἐπὶ τῷ ὁμολογημένῳ *controversum pro concessio*: nec enim concedimus, puncta, vel lineas, vel superficies, vel circulos, formasque mathematicas, nos animo comprehensas tenere; nec, quæ ex his constantur, demonstrationes accuratas, puras, sinceras, & immobiles esse fatemur; quippe ex sensibilibus ortas, quæ fluxa, mobilia, mutabilia, crassa, & scitilia sunt. Nihilò validius pugnat, cum ait: meliores fore demonstrationes, quæ à sensibilibus proficiuntur, utpote à causa & principio; deteriores quæ ab universalibus & simplicibus, si sensibilia causæ sint & principia universalium; cum tamen scitum certumque sit, ex magis universalibus conflari demonstrationes, proindeque priora hæc esse, & præstare singularibus, non igitur ex iis oriri. Quod utique recte concludi negamus: ex sensibilibus enim & singularibus efficiuntur universalia; ex universalibus vero gignitur scientia, & demonstrationes constant. Quemadmodum autem validius telum concinnatur ex ramo arboris, trabs solidior ex trunco, quam ex radice; cum tamen truncus & rami ex radice oriantur; ita certior & firmior conflatur demonstratio ex universalibus, quam ex singularibus, & sensibilibus, & materia concretis universalia efflorescant. Tantum igitur demonstrationibus iis veritatis inest, quantum universalibus illis principiis, quæ quidquid

veri certique habent, à sensibilibus & singularibus acceperunt. Urget denique Proclus, & animam materia ignobiliorem nos fingere caussatur, cum docemus à natura ipsa materiam accipere rerum *πρωτεργόνες ἀ παραδείγματα*, primaria exemplaria, & manifestiores formas καὶ ὑπερῶδες, substantia praeditas, quæque magis sunt; animam vero postmodum ab his simulacra educere ac species, & in sese informare. Quæ cum ita fieri fatemur, nihil tamen de animæ dignitate detrahimus; aliter enim formas à natura recipit materia, mere scilicet *παθητικαῖς*, passive, aliter eas anima colligit ex materia, & sensibilibus, per vim nempe activam, qua præstat animâ, & inertem superat otiosæ materiæ cessationem. Quam infirmis igitur opinio isthæc radicibus hæreat, perspicuum est; unde liquet vere autumasse Aristotelem, animam tabellam esse, sive album quoddam formis ac rationibus vacuum, non nativis rerum imaginibus depictum, sed externas & alieitias formas impressas gerens. Id quod fateri cogitur Proclus, cum animam, exteriorem quamdam mentis imaginem esse docet, & in mente res contineri *παραδειγματικῶς*, tanquam exemplaria, in anima *ἐννοητικῶς*, tanquam imagines, menti nempe rerum exemplaria *νοεῖα*, quæ vim dant intelligendi, inesse *ἐκ τῶν ὁρῶν*, ab ipso oriri, quæ in anima sui similitudines exprimant, eamque pingant & exornent. Pluribus hæc persecutus sum, nec tamen abs re; tum etiam propter dignitatem quæstionis ac momentum, & ut appareat quo jure dixerit Proclus, jam à multis confutatam opinionem hanc quam tuemur, ac convictam. Aliæ præterea sunt Geometricarum definitionum labe. Reciprocari debere invicem definitionem & definitum, decretum est Philosophorum. Homo est animal rationis particeps; animal rationis particeps est homo: aqua est & legitima conversio. Jam fac periculum in definitione puncti; *Punctum est cujus nulla est pars*: id ergo cujus nulla est pars, est punctum: atqui Dei nulla est pars: Deus igitur punctum est. Falsum hoc & ineptum; inepta ergo puncti definitio. Præterea cum ait *ἡ στοιχειωτής*, Elementorum Geometricorum Auctor sive Euclides, punctum esse cujus nulla est pars, id voluit, nullam ejus esse posse partem, atque ita *ἀμερῆς*, partibus carens, confundit cum *ἀμερίστω*, indivisibile. Gravius etiam peccat, cum lineam definit, longi-

telligunt: nos autem non querimus quid ex imperfectis principiis ad vitæ commoda opis & emolumentum proveniat, verum qua vi polleant illa ad legitimæ & *ἐπιστημονικῆς*, ex qua gignitur scientia, demonstrationis conclusionem. Deinde ea non magis animo quam re fieri posse ajo. Cæterum dubitabat Timon in libris contra Physicos, an aliquid sumendum esset ex Hypothesi; atque hanc Hypothesin licentiam Sextus Empiricus solerter coercuit. Plurima præterea Euclidis Postulatis inesse vitia mox probabimus, postquam Communes notiones aliquas præmiserimus, quarum prima hæc est:

A X I O M A T A.

A X I O M A I.

Omnis liber est genuinus, qui genuinus habitus est ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus eum ætatibus.

Axiomatis
primi veri-
tas confir-
matur.

HOc Axioma si quis vocaverit in controversiam, jam certum nihil habebit in literis. Cæsaris Commentarios genuinos esse non aliunde scio, quam ex proxime consequentium ætatum aliarumque iis succedentium constanti testimonio: nam & genuinos agnoscunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Suetonius, & Plutarchus, & Grammatici postmodum veteres, ac reliqui subinde ad hanc usque ætatem Scriptores. Ludovici XI. Francorum Regis gesta persecutus est Philippus Cominæus. Hunc Historiæ, quæ ipsi adscripta est, verum esse auctorem credimus, quia id a Matthæo Attrebate domestico ipsius audivit Johannes Sleidanus, & aliis ipse postea prodidit, unde & nos demum accepimus. Idem Axioma usurpabat Moses, cum beneficiorum Dei, totiusque Historiæ sacrae veritatem apud populares suos comprobare vellet. *Hæcunc, inquit, reddis Domino, popule stulte & insipiens, nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi: quando dividebat altissimus gentes; quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel.* Simile illud est Psalmi septuagesimi septimi: *Quanta audivimus & cognovimus ea, & patres nostri nar-*

Deuter.
XXXII. 6,
7 & 8.

Psalmo
LXXVII. 3,
& seq.

raverunt nobis? Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes ejus & mirabilia ejus quæ fecit. Et suscitavit testimonium in Jacob, & legem posuit in Israel. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur & exurgent, & narrabunt filiis suis, ut ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei, & mandata ejus exquirant. Item Lucas: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis; visum est & mihi affecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* Augustinus quoque adversus Faustum Manichæum, adulteros esse novi Testamenti libros fingentem, hoc ipso Axiomate pugnabat: *Platonis, inquit, Aristotelis, Ciceronis, Var-* Augustin.
L. XXXIII.
adv. Faust.
c. 6.
ronis, aliorumque ejusmodi auctorum libros unde noverunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibi nec succedentium, contestatione continua? Multi multa de literis Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate canonica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi: unde constat quid cujusque sit, nisi, quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit atque edidit; & in alios atque alios continuata notitia, latiusque formata, ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quisque liber sit, non hesitemus quid respondere debeamus? Quod si quis ne id quidem ad fidem faciendam satis firmum putet, videat quo argumento probare possit proavita bona hæreditario jure ad se pertinere: nec tutior est enim publicarum tabularum, aut domesticorum instrumentorum auctoritas, quam Historiæ: imo etiam infirmior; illorum enim custodes sunt pauci homines & obscuri; hujus vero universus orbis. At enim inquires, supponuntur quandoque libri; suppositus est Prochori liber De vita Johannis; suppositus est & ille Abdia Babylonii De certamine Apostolorum; atque ita non rudibus solum & imperitis, sed acutioribus etiam fit fucus & eruditioribus. Contingere id quidem potest, si auctorum jam pridem fato functorum usurpatur nomen, & aliquando

Luc. I. 1, 2,
& seq.

Augustin.
L. XXXIII.
adv. Faust.
c. 6.

telligunt: nos autem non quærimus quid ex imperfectis principiis ad vitæ commoda opis & emolumenti proveniat, verum qua vi polleant illa ad legitimæ & *ἐπιτηδευματικῆς*, ex qua *γίνεται* scientia, demonstrationis conclusionem. Deinde ea non magis animo quam re fieri posse ajo. Cæterum dubitabat Timon in libris contra Physicos, an aliquid sumendum esset ex Hypothesi; atque hanc Hypothesin licentiam Sextus Empiricus solerter coercuit. Plurima præterea Euclidis Postulatis inesse vitia mox probabimus, postquam Communes notiones aliquas præmiserimus, quarum prima hæc est:

A X I O M A T A.

A X I O M A I.

Omnis liber est genuinus, qui genuinus habitus est ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus eum ætatibus.

Axiomatis
primi veri-
tas confir-
matur.

HOC Axioma si quis vocaverit in controversiam, jam certum nihil habebit in literis. Cæsaris Commentarios genuinos esse non aliunde scio, quam ex proxime consequentium ætatum aliarumque iis succedentium constanti testimonio: nam & genuinos agnoscunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Suetonius, & Plutarchus, & Grammatici postmodum veteres, ac reliqui subinde ad hanc usque ætatem Scriptores. Ludovici XI. Francorum Regis gesta persecutus est Philippus Cominæus. Hunc Historiæ, quæ ipsi adscripta est, verum esse auctorem credimus, quia id a Matthæo Attrebate domestico ipsius audivit Johannes Sleidanus, & aliis ipse postea prodidit, unde & nos demum accepimus. Idem Axioma usurpabat Moses, cum beneficiorum Dei, totiusque Historiæ sacrae veritatem apud populares suos comprobare vellet. *Hæcine, inquit, reddis Domino, popule stulte & insipiens, numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Memoro dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi: quando dividebat altissimus gentes; quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel.* Simile illud est Psalmi septuagesimi septimi: *Quanta audivimus & cognovimus ea, & patres nostri nar-*

Deuter.
XXXII. 6,
7, 8.

Psalmo
LXXVII. 3,
& seq.

raverunt nobis? Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes ejus & mirabilia ejus quæ fecit. Et suscitavit testimonium in Jacob, & legem posuit in Israel. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur & exurgent, & narrabunt filiis suis, ut ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei, & mandata ejus exquirant. Item Lucas: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt, verum: sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis; visum est & mihi affecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* Augustinus quoque adversus Faustum Manichæum, adulteratos esse novi Testamenti libros fingentem, hoc ipso Axiomate pugnabat: *Platonis, inquit, Aristotelis, Ciceronis, Var-*

Luc. I. 1, 2, & seq.

*Augustin.
I. XXXIII.
adv. Faust.
c. 6.*

ronis, aliorumque ejusmodi auctorum libros unde noverunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium, contestatione continua? Multi multa de literis Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate canonica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi: unde constat quid cujusque sit, nisi, quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit atque edidit; & in alios atque alios continuata notitia, latiusque formata, ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quisque liber sit, non hæsitamus quid respondere debeamus? Quod si quis ne id quidem ad fidem faciendam satis firmum putet, videat quo argumento probare possit proavita bona hæreditario jure ad se pertinere: nec tutior est enim publicarum tabularum, aut domesticorum instrumentorum auctoritas, quam Historiæ: imo etiam infirmior; illorum enim custodes sunt pauci homines & obscuri; hujus vero universus orbis. At enim inquires, supponuntur quandoque libri; suppositus est Prochori liber De vita Johannis; suppositus est & ille Abdiæ Babylonii De certamine Apostolorum; atque ita non rudibus solum & imperitis, sed acutioribus etiam fit fucus & eruditioribus. Contingere id quidem potest, si auctorum jam pridem fato sanctorum usurpatur nomen, & aliquando

Isa. XLIII. 23. *Ecce ego exponat tibi, ex quo con-*
 & XLIV. *stitui populum antiquum; ventura & qua fu-*
 7. 16. *tura sunt annuntiant eis. Rursus idem: Prio-*
 XLVIII. 3. *ra ex tunc annuntiavi, & ex ore meo exierunt,*
 & seq. *& audita feci ea; repente operatus sum, &*
venerunt.... Pradixi tibi ex tunc, antequam
venirent indicavi tibi, ne forte diceret: Idola
mea fecerunt hac, & sculptilia mea, & con-
stitilia mandaverunt ista. Quae audisti, vide
omnia, vos autem num annuntiastis? Audi-
ta feci nova ex tunc & conservata sunt quae ne-
scis; nunc creata sunt, & non ex tunc; &
ante diem, & non audisti ea; ne forte dicas,
Ecce ego cognovi ea. Neque audisti, neque
cognovisti. Atque hac quidem propria &
certa nota Prophetam Θεοπεμπτον καὶ Θεόληπτον,
a Deo missum & Deo afflatum a Pseudopro-
pheta Moyses discrevit, si quae ab hoc prae-
dicta essent, eventus non comprobasset. Quod
 Deut. XVII. *in nomine Domini, inquit, Propheta ille prae-*
 22. *dixerit, & non evenerit, hoc Dominus non*
est locutus, sed per tumorem animi sui Prophe-
ta confinxit. Unde sequitur, quaecumque
praedicta sunt, & eventu deinde completa,
hac Dominum esse locutum. Quin etiam
 Deut. XIII. *si Pseudopropheta, inquit ali-*
 3. *bi Moyses, vera prae-dixerit, & te voluerit de-*
inde a Deo avertere, cave facias, te enim ten-
 Tertull. A- *tat Dominus. Hinc illud Tertulliani: Ido-*
 pol. c. 20. *neum testimonium divinitati, veritas divina-*
tionis. Homini vero penitus occulta est fu-
turarum rerum cognitio. Quid mirum ve-
 Eccl. I. 6. *ro, cum & praeteritorum notitia multis te-*
 1. *nebris oblecta sit, nec ea nisi per nubila mens*
humana cernere valeat? Multa hominis affli-
 1. *ctio, inquit Ecclesiastes, quia ignorat prae-*
 1. *terita, & futura nulli scire potest nuntio. Mo-*
 1. *nitum quoque est Salomonis in Proverbiis:*
 Prov. XXVI. *Ne gloriaris in crastinum, ignorans quid su-*
 1. *perventura pariat dies. Nulla mihi cum Ju-*
 1. *dæis super hoc Axiomate concertatio est: imo*
 1. *vix ulla quidem cum Ethnicis: uni quippe*
 1. *Deo futurorum cognitionem omnes sere ad-*
 1. *judicant: eorum dico, non quae ex prae-*
 1. *sentibus vel praeteritis ita apta sunt, ut a peri-*
 1. *tis, & prudentibus praevideri possint, sed*
 1. *quae in fortuna posita sunt. Unde vates fu-*
 1. *turorum praescios, divinos & ἰερωτάς & Astro-*
 1. *logiam, divinas artes appellaverunt. Ho-*
 1. *mines, juxta Orphica carmina,*

μήτε τι ἰεθλόν
 ἰδόντες, ἢ τε κακὰ προτερχομένοις νοήσω
 Φράδμονες.

Neque boni cujusdam
 Scientes sunt, neque malum venturum
 noscere

Periti.

Scitum illud Hesiodi:

μέν τις δ' ἰδὼς ἐν ἐπιδουλίῳ ἀνδρώπων
 ἔτις ἂν ἰδὼν Ζηνὸς νόον αἰγίοχοιο.
 Vates autem nullus est inter homines ter-
 ra incolas:

Qui noverit mentem Jovis Aegiochi.

Cujus & illud est:

κρύψαντες γὰρ ἔχουσιν θεοὶ νόον ἀνδρώποισι
 Dii mentem suam homines celant:

Item illud Pindari:

τὰ θεῶν βουλευματα ἱερυνῶσαι,
 βροτῆρ' φύσιν δύσκολον
 Deorum consilia explorare
 Humanae naturae difficile.

Et hoc Anacreontis:

πῶθεν οἶδαμεν τὸ μέλλον;
 ὁ βίος βροτοῖς ἄδηλος
 Unde cognoscimus futurum?
 Vita hominibus ignota est.

Anacr. Od.
41.

Et id Aeschyli:

θεὸς ἴμερος ἢκ' ἐνθάδε τοῦ ἐνέχθαι.
 Jovis voluntas facile deprehendi non potest.

Aeschyl.
Supplic.

Atque id quoque:

μελαίνων ἐνυλυχίῳ
 μερόπεςσι λαοῖς.
 Obscuri sunt casus
 Hominum sceleris.

Nec non & istud:

τί δὲ μέλλω φεῖναι δίκην
 καθορᾶν, ὅψιν ἄβυσσον;
 Quomodo potero mentem divinam
 Pervidere, quae oculis penetrari non potest?

Sic & Sophocles:

τὰ μὲν οὖν μέλλοντ' ἰδὼς ἰφορᾶ.
 Nemo ergo futura perspicit.

Sophocl. 1.
Trachin.

Sic & Menander:

ἰδὼς τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἐπίσταται.
 Nemo futurum certo novit.

Non aliter Solon:

πάντων δ' ἀθανάτων ἀφανὲς νόος ἀνδρώποισι.
 Omnium Deorum incognita mens est ho-
 minibus.

Insigne

παρὰ τὸ ἐνὸν ἀγένητον τε καὶ αἰδίων αὐτοφύης προ-
γῆται. Hæc ita vertit eruditissimus Galæus,
cujus beneficio librum hunc patrio sermoni
restitutum, & egregio ornata excultum, ad-
epta est respublica literaria: *Præscientia reve-
ta nihil est ex omnibus quæ generantur, nec
ad modum Physicæ mutationis efficitur: sed
nec inventa est & excogitata, tamquam ad
vitæ usum necessaria. In universum nihil in se
humani habet; sed divinum quid & superna-
turale est, cælitusque ad nos dimittitur, inge-
neratum & sponte sua præexistit. Et dein-
de: ὅτι δοκῶν, θεῶν δὲ γίνεσθαι ἐπίτοιχα. Sed nec
illa afflatio (ἐνθουσιασμός) a Damonibus fit, sed
a Diis. Tum: ἵτι δὲ προφητεύοντες τῷ τοῦ κατέ-
χεσθαι ὅλης αὐτῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃ ἐπακολουθεῖ ὑστερον
καὶ τὸ ἐξίτασθαι ψυχῆς: μὲν ἔν καὶ τινος τῶν ἐν αὐτῇ
δυνάμεων, ἢ νῦν ἐνεργειῶν, ἢ συμβατικῆς ἐξουσίας, ἢ αἰὲν
ταύτης, ἢ καὶ αἱ τῶν ὑπολάβοι δικαίως τὸν ἐνθουσιασμένον
εἶναι, ὅτι αἱ ὅτι αἱ γίνεσθαι εἰκότως ἔν ὑπόδογτο: ὅτι
καὶ ἀποφάντων ἐστὶ τὸ τῆς θεοφορίας ἔργον, ὅτι ἀν-
θρώποις μορίσις καὶ ἐνεργήμασι τὸ πᾶν ἔχει κύρος: ἀλ-
λὰ ταῦτα μὲν ἄλλως ὑπόκειται, καὶ χρητὰ αὐτοῖς ὁ
θεός, ὡς ὁρῶσιν: τὸ δὲ πᾶν ἔργον τῆς μηχανίης δὲ
αὐτῇ πληροῦ καὶ ἀμειῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀφαιρέσει, ὅ-
τι ψυχῆς κυρμένης ὅτι ὅτι αἱ, ὅτι σώματος ἐνεργεῖ
καὶ αὐτὸν. *Præcipuum autem est, ipsos affla-
tos penitus a Deo obsideri: quamquidem ob-
sessionem postea sequitur, tamquam accidens,
extasis & alienatio. Non recte igitur quis
existimaverit entusiasmum pendere ab anima,
aut ab aliquibus animæ facultatibus, aut ab
intellectu, aut ab operationibus, aut a cor-
poræ valetudine, aut sine hac fieri, aut non
fieri. Opus namque plusquam humanum est
divinus raptus, nec facultatibus operationi-
busque mortalibus innititur, quanquam iis
quasi subiectis & organis utatur Deus; qui
tamen totum v. uicini munus per se præstat, &
penes se pure, separatimque ab aliis omnibus
(anima & corpore nihil ministrantibus) opera-
tur. Quæ & aliis locis fusc iterat. Quamob-
rem Porphyrium præceptorem suum haud
segniter castigat, quod vaticinii causam in
quadam animi motione posuerit; quæ cum
instabilis sit & inordinata, vaticinium, quod
constans esse debet & stabile, ex ejusmodi
motione pendere non potest. Nec ab hac
doctrina deflexit Proclus ille Diadochus sæ-
pe jam a me laudatus, cum Platonis Alci-
biadem primum interpretaretur. Idem do-
gma sequacibus suis non uno Alcorani loco**

Jambl.
iccl. III. c.
cap. 27. &
28.

Alcor. Sur.
41. & 44.

tradidit Moslemiorum signifer Muhamme-
dus. Pythia, auspices, augures, engastrimy-
thi, aruspices, genethliaci, non aliunde quam
a Deo ipso futurorum præsentionem ad se o-
lim pervenire putabant; Deum quippe, mun-
di animum, omnia pervadere, & futura ho-
minibus variis modis portendere. *Quod
quæris, Deus est,* inquit Manilius, Astrolo-
gum ad capeienda præcepta sua adhortans. Manil. L. 4.
Qui natura significari futura sine Deo posse
centebant, (si quorum tamen tanta stoliditas
fuit) quid esset natura ne satis quidem
intelligebant: nam vel cæcam & temere
vagantem opinabantur, proindeque futuri
inciam; vel intra certos fines, & tanquam
ex præscripto agentem; atque ita vel a Deo
gubernatam, vel quæ Deus ipsa esset; quo-
rum utrumvis dixerint, Axioma nostrum
confirmaverint. Præterea neque rerum na-
turalium, neque earum etiam quæ fortuitæ
appelluntur, ulla fieri potest, nisi ex concu-
rsum plurium causarum. Harum pariter cau-
sarum nulla suis caret superioribus causis, nec
illæ quoque antecedentibus allis: itaque ad
unumquemque producendum effectum tanta
causarum multitudo necessaria est, ut totam
rerum universitatem, & omnem earum con-
nexionem ac seriem comprehendat. L. IV
Hinc Marcus Aurelius: πάντα πάντων τῶν γινομένων
συναιτία. *Omnia omnium quæ sunt simul causa
sunt. Quisquis igitur futurum illum effectum
prænoverit, ex causis prænoſcat necesse est;
cum infinitæ sint, παντοδαῆς omnium peritus
est, & omnia ſciat necesse est. Atqui solus Deus
παντοδαῆς, omnia ſciens est, neque id in hu-
manam naturam cadit. Præclare Jambli-
chus ex interpretatione Ficini: Ergo est im-
possibile judicare certos eventus, cum omnium
causarum concursum comprehendere nequea-
mus, nisi per inspirationem divinam id assequa-
mur. Præclare & Cicero: Si quis talis pos-
sit esse, qui colligationem causarum omnium
perspiciat animo, nihil eum profecto fallat:
qui enim teneat causas rerum futurarum, idem
necesse est omnia teneat, quæ futura sint.
Quod cum facere nemo nisi Deus possit, relin-
quendum est homini, ut signis quibusdam se-
quentia declarantibus futura præsentiat. Sed
quid communem hanc notionem pluribus
tueor, cum ex Prophetæ Definitione, quam
attulimus quarto loco, necessario consequatur?
nam si Prophetia est narratio rerum fu-
turarum,*

Cicer. De
divin. L. 1.

Galen. de
optim. di-
scipl.

rum rationem, quæ licet a Proclo & Archimede usurpata, tota mechanica est, & Geometriæ ignominia merito dici potest. Quamobrem quartæ Propositionis libri primi Euclidis vulgata demonstratio, quæ hoc constat Axiomate, vitiosa dicta est ab eruditissimis Geometris; & pro Definitione, non Theoremate habendam hanc Propositionem duxit Peletarius; quamvis eandem, & ipse, & Candalla, aliter ac vulgo fit, demonstrare conati sint. Eo etiam ferunt progressos Philosophos quosdam, ut totum negarent esse majus sua parte. Et Carneades, quo nemo præclarius de Philosophia meritus est, negavit, Galeno teste, quæ æqualia alteri essent, inter se esse æqualia. Axioma vero istud, *Due rectæ spatium non comprehendunt*, frustra propositum esse, juxta Gemini sententiam ratus est Proclus, utpote quod demonstrari possit, quemadmodum & a Proclo factum est. Inter Postulata vero a Campano rejicitur. Videant nunc Geometriæ an sua Principia clariora sint animo, quam clara sunt oculis quæ sunt aspectabilia, quod ad Principii naturam requirebat Speusippus: & an ita certa sint, ut calidum esse ignem certum est; aut ut alia certa sunt, quæ sunt manifestissima, & quæ qui negent, aut ratione aut castigatione opus habeant: haud minus enim certa esse debere Axiomata Proclus definiebat. In quo id notari velim, cum summam & exploratam in Principiis veritatem requirerent Speusippus & Proclus, talem eam desiderasse, qualis reperitur in rebus vel experientia vel sensuum opere cognitis; atque ita significasse, se moralium principiorum fidem, pro certissima habere, neque de iis, deque Geometricis, a nobis diversa sentire.

Jam ipsas, quæ ex his derivantur Principiis, demonstrationes si aggrediamur, multis eas, quod necesse fuit, magnisque laborare vitiis comperiemus: ipsis Geometris testibus, quorum nonnulli Demonstrationes quasdam Euclidis reprehenderunt. Agnovit Proclus plures ejus Propositiones mutuam sibi elementorum, hoc est causarum vicem præstare: unde omnino efficiatur falsas esse Propositionum illarum causas ac demonstrationes; alioquin res una sui ipsius causa esse posset. Agnovit is quoque Geometriam in usus suos adhibere Dialectica omnia instru-

menta ac probationes; proindeque incerta multa, & veri tantum speciem non vim habentia. Agnoverunt alii Proclum secuti, Demonstrationes plerasque ab Euclide, aliisque præstantioribus Mathematicis usurpatas, infirmas esse, nec gignere scientiam; sed eam tantum cognitionem quæ ad discendum usus sufficiat. Prodiit ante annos aliquot liber De proportionibus, in quo *παρελογισμοῦ, falsa ratiocinationis*, arguitur Euclides in aliquibus circa propositiones Demonstrationibus. Ex hoc Axiomate, quod ea æqualia esse sciunt quæ sibi mutuo congruunt, deducta est ut diximus, Demonstratio quartæ Propositionis libri primi Euclidis; quam cum respiciant Geometriæ insignes, respiciant quoque necesse est Propositiones omnes quæcunque hujus subsidium arcessunt. Sunt autem quamplurimæ, totamque Geometriam vitium hoc inficit. Argumentandi genus, quod constat deductione ad absurdum, & quo Archimedes usus est, ut *παρελογιστικὸν, fallaci ratione nitens*, repudiabat Josephus Scaliger; atque item illud, quo æquale aliquid alteri esse concluditur, quod ne majus eo sit, nec minus. Docebat certe Chrysippus magnitudines ejusdem generis, puta superficies, posse esse neque æquales, neque inæquales. Demonstrationes illas, quæ constanter deductione ad impossibile, ad id genus referebat Averroes, quod appellatur Demonstrationum ligni; quæ nimirum veritatis indicium sint, non causam contineant scientiæ; quod postulat natura demonstrationis. Vero, inquit; at si qui Geometriæ errores sunt artificium, non artis ipsius, in quam error non cadit. Atqui nos aliam artem non novimus, quam quæ ab artificibus inventa & tradita est. Quoniam vero omnibus ignota est Geometria hæc quæ jactatur esse erroris experta, id utique de re sibi incomperta temere affirmant Geometriæ, & nos merito repudiamus. Adde nec ullam esse artem, vel scientiam, quantumlibet erroribus obnoxiam, quæ joculari hac responsione defendi non possit. Legi digna sunt, quæ subtiliter disseruerunt Piccolomineus & Barocius de cognitione quæ per Mathematicas disciplinas comparatur. Hæc si diligenter explorarent Geometriæ, causam esse intelligerent, cur supercilium ponant. Plura in id argumentum asserere possem, sed ea colligere ovis nostri non est.

Averr. I. de
celo.
comm. 96.

librorum
Novi Te-
stamenti.

Cum autem ex primo Axiomate constet librum omnem esse genuinum, qui genuinus habitus est ab ætatibus proxime & continuata serie sequentibus, consecrarium est, librum hunc esse genuinum, quem proxime subsequentes ætates ab eo auctore scriptum esse censuerunt, a quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. Atqui Novi Testamenti libros proximæ & continuata serie sequentes ætates ab iis auctoribus scriptos esse crediderunt, a quibus dicuntur esse scripti, & iis circiter temporibus, quibus scripti esse feruntur. Unde concluditur genuinos esse libros Novi Testamenti. In assumptione probanda vertitur hujus cardo Propositionis.

Quatuor Evangelii constat Novum Testamentum, quæ singula singulis scriptoribus, Matthæo, Marco, Lucæ, & Johanni tribuuntur: tum Actis Apostolorum, quorum auctor fertur esse Lucas idem Evangelista; quatuordecim Epistolis, quæ Paulo adscribuntur uno consensu omnes, præter postremam quæ est ad Ebræos; de hujus enim scriptore aliqua extitit inter eruditos contentio; Epistola Jacobi unica, ejus qui frater Domini appellatus est, Petri duabus; tribus Johannis Apostoli, unica Judæ; & Apocalypsi demum Johannis; qui Apostolusne fuerit, an alter aliquis, nonnullis aliquando dubium fuit.

Evangelii
secundum
Matthæum.

II. Non hic Lectorem longis disputationibus, & magno testimoniorum apparatu morabor; cum id quod agimus, jam actum sit velut ex instituto ab Eusebio in Historiæ Ecclesiasticæ libris: & res sane clarior est, quam ut in ea confirmanda multum laborandum sit. De singulis tamen Novi Testamenti libris agam breviter, quantum sat erit ad fidem cordatis Lectoribus faciendam: ac primum de Evangelio secundum Matthæum. Testimonia ex eo manifeste deprompta affert in sua ad Corinthios Epistola Clemens Romanus, Apostolicorum temporum æqualis, & a Paulo ipso celebratus in Epistola ad Philipenses. Afferuntur indidem & nonnulla in altera Epistola, quæ Clementis ejusdem nomen præfert. Quippiam etiam indidem depromptum comparet in Epistola, Barnabæ nomine inscripta: laudatur præterea ab Ignatio, qui Christum a mortuis suscitatum vidisse se gloriabatur; laudatur & a Polycarpo Apostolorum, Johannisque potissimum

discipulo, & a Papia Johannis itidem auditore, & Polycarpi sodale. Quocirca solum Matthæi probabat Cerinthus hæreticus, Apostolorum æqualis, reliqua repudiabat. Hos excipit Justinus Martyr, librorum omnium Novi Testamenti laudator assiduus, præterquam Epistolæ Pauli ad Philemonem, Catholicæ Judæ, & duarum Johannis postremarum; quarum, propter brevitatem, nulla citandi videtur ipsi data occasio. Succedit Athenagoras; huic Irenæus, Polycarpi discipulus, quique se primam Apostolorum successionem attigisse jactabat. Is scriptum a Matthæo narrat Evangelium patria lingua, cum Romæ Petrus & Paulus Evangelium promulga-
rent. Tum subsunt Scriptorum agmina, libris iisdem auctoritatem suam asserentium: quibus commemorandis supersedeo, nam res liquet, nec de recentioribus illis dubitatur. Tota de primis illis contentio est.

III. Marcum Petri discipulum, ab eoque in Epistolis laudatum, Evangelii, quod ejus nomine circumfertur, fuisse conditorem scripsit idem, quem proxime nominavi, Papias Hierapolitanus Episcopus; scripsit & Clemens Alexandrinus. Ejus auctoritate sæpe utitur Justinus, ut dixi. Ex iis quæ Petrum prædicantem audierat Marcus, Evangelium hoc esse conflatum Irenæus tradidit. Hinc crebra ejus mentio apud alios supparet Irenæo. Porphyrius quoque dum quædam in eo temere carpit, ipsius antiquitatem & *γνησιότητα* confirmat.

Evangelii
secundum
Marcum;

IV. Lucæ, qui Paulum peregrinantem assecratus est, Evangelium Paulus ipse elogio consecravit in Epistola posteriore ad Corinthios, his verbis: *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias; non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ.* Idem Evangelium a Paulo significari volunt his verbis, quæ sæpe ab eo usurpata reperias; *Secundum Evangelium meum.* Auctor Eusebius. Itaque testem eum sæpe allegat Clemens Romanus in memoratis Epistolis ad Corinthios, ac deinde Justinus. Nonnihil etiam ex eo petatum habet Epistola Barnabæ. Sed & proxime laudatum Pauli testimonium ex altera ad Corinthios, Ignatius ad Ephesios scribens ipsi accommodavit. Meminit ejus & Irenæus; solumque illud Evangelium, aliis rejectis, admiserunt Cerdo & Marcion.

Evangelii
secundum
Lucam;

2. Cor. VIII.

18.

Euseb. Hist.
L. III. c. 4.

Iren. L. I.
cap. 12.

byterum, Christi itidem discipulum esse voluit, Johannis Apostoli aequalem. Johanni quidem Christi discipulo secundam adscribit Irenæus, & testimonium ex ea recitat. Observatione vero dignum est testimonium alterum, in idem alibi ab eo depromptum, quod tamen e prima Epistola petere se ait. En tibi ipsius verba: *Quos & Dominus nobis cavere prædixit: & discipulus ejus Johannes in prædicta Epistola fugere eos præcepit, dicens: Multi seductores exierunt in hunc mundum. Qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, hic est seductor & Antichristus.* Quam prædictam appellat Johannis Epistolam, ea est Prima, proxime ab eo laudata, cum verba tamen, quæ affert, jaceant in Secunda. Sane videtur sanctum virum scivisse locum huic

1. Joh. IV. 1.
& seq.

consumilis, qui in Prima extat: *Multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus, qui solvit Jesum,*

Clem. Alex.
Strom. 2.

ex Deo non est. & hic est Antichristus. Clemens Alexandrinus Johannis majorem Epistolam, hoc est Primam citat. Ex quo efficitur Johannis ejusdem esse reliquas duas, vel alterutram certe, Apostoli nimirum, quem Primæ auctorem esse demonstravimus. Nam si unica Johannis Apostoli haberetur Epistola, cur majorem eam appellaret, qua minorem nullam auctor idem dedisset? Has postremas duas cum reliquis Catholicis in censum sacrorum Librorum conjecit idem Clemens in li-

Euseb. Hist.
L. VI. c. 14.
Tertull. de
carne Chri-
sti. cap. 24.
Dionys. Alex.
L. II.
de promissio-
nibus.

bris *ὑποτιπύσων*, ut auctor est Eusebius. Tertullianus testimonia ex Secunda, tanquam Canonica, depromit. A multis quidem dubitari ait Origenes, angenuinæ sint Secunda, & Tertia, hoc est, an Johannis Apostoli; se tamen id concedere. Dionysius Alexandrinus, ubi de Johannis Apocalypsi differit, ut eam Johannis alterius ab Evangelista esse probet, a Secunda & Tertia, Johannis Epistolis discrepare ostendit. Sexcentos tulerunt anni sequentes, qui eas Johanni Apostolo absque hæsitazione tribuerunt. Meminerimus præterea eum nos genuinum appellare librum, qui ab eo auctore scriptus est, a quo dicitur esse scriptus; & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur: has autem Johannis Epistolas cujuscunque sint auctoris, sive Johannis Apostoli, sive alterius Johannis Presbyteri, eo tempore scriptas

esse constat, quo feruntur esse scriptæ, cum uterque hic Johannes Christi fuerit discipulus; ab eo autem auctore sunt scriptæ, a quo dicuntur esse scriptæ, Johannis enim Presbyteri præ se ferunt nomen, nec quisquam ab eo scriptas esse negat: is autem, sive sit Apostolus Johannes, sive Johannes alter, certe Johannes Presbyter est, quicumque tandem ille est. Qui etiam si incertus esset adhuc & dubius, ita ut olim fuit, (quem tamen Johannem Apostolum esse cum Ecclesia Catholica certum habeo) nihilominus staret nostra sententia; nam cum ab incerto auctore scriptæ essent, & ejusdem auctoris incerti nomen præ se ferrent, satendum certe esset scriptas fuisse ab eo auctore, a quo vulgo dicerentur esse scriptæ. Atque eadem valere debet ratio ad propugnandam Apocalypseos, Epistolæ ad Ebræos, Secundæ Petri, aliarumque Jacobi & Judæ duarum fidem. Denique ut Christianis excuterentur duæ illæ Johannis Epistolæ, tam breves illæ sunt & exiguæ, ut sua nihilominus Christianæ Religionis, absque illarum ope constare possit auctoritas.

IX. Veniat nunc ad examen Apocalypsis, & Apocalypseos. de cujus ætate ambigit nemo, ut quæ vel Johanni Apostolo adscribatur, uti fit ab Ecclesia Catholica; vel Johanni, qui Marcus cognominatus est, & Paulo socium se dedit; vel Johanni Presbytero; vel (quæ fuit Alogorum væsaniam ab Epiphano confutata) Ceryntho Hæresiarchæ, quemadmodum referunt, Cajus in disputatione adversus Proclum Cataphrygarum patronum, & Dionysius Alexandrinus libro secundo De promissionibus. Hos enim omnes eadem ætas vidit: de auctore solum controversia est. Hunc esse Johannem Apostolum affirmate tradit Justinus, his temporibus non multo inferior, quibus in literas relata est Apocalypsis. Affirmat hoc ipsum Irenæus, qui & recens fuisse sua ætate hoc opus testatur, & sua pene memoria, sub finem nempe imperii Domitiani, visa esse Johanni, quæ in Apocalypsi memorantur. Addit Hieronymus eam interpretatos esse Justinum, & Irenæum; quorum neutrum apud Eusebium reperias, ex quo opus De scriptoribus Ecclesiasticis, in quo hæc habentur, Hieronymus confarcanavit: nam ubi Eusebius recenset opera Justiniani, ait Johanni Apostolo Apocalypsim manifeste

Epiphani. in
Alog.
Justin. Dia-
log. cum
Tryphon.
Iren. L. IV.
c. 37. & 50.
& L. V. c.
30. & apud
Euseb. Hist.
L. V. cap. 8.

Euseb. Hist.
L. IV. c. 28.

Scalig. in
Euseb.
Chron.
Origen. in
Matth.
Luc. XXIII.
44-45.

καρτέον λίαν: φιλασόν τελευτήσαντες, ἡ σελήνη
ἐλάττει, καὶ ὁ ἥλιος ὁμυδρὸς ἐγένετο. *Carneade
Libye Philosopho mortuo, deficit Luna, & Sol
obscurus factus est.* Quæ verba Suidas de-
scripsit. Vides Solem & Lunam simul defe-
cisse; quo casu, incertum est: non usitati
haud dubie fuerunt hi defectus: & tamen
Luna dicitur ἐκλασπένου. Quare valde fal-
luntur Scaliger & Vossius, qui Phlegontem
significasse naturalem Eclipsin ex eo colli-
gunt, quod Eclipsēos vocabulo usus sit. Fal-
lituretiam Origenes, qui quod apud Lucam,
pro eo quod vulgo legitur, καὶ σκότος ἐγένετο
ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ὡς ἐννάτης, καὶ ἡσυχία ἦλθεν.
*Et tenebra factæ sunt in universam terram, us-
que in horam nonam, & obscuratus est Sol;*
exemplaria nonnulla habuerint, καὶ σκότος
ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ὡς ὥρας ἐννάτης, ἐκλάσπον-
το ἥλιος. *Et tenebra factæ sunt in universam
terram usque in horam nonam, deficiente Sole;*
supposita hæc opinatur ab hæreticis, ad de-
pravationem sententiæ, ut reprehensionibus
obnoxia essent Evangelia. Utcunque enim
scripserit Lucas, eadem exurget sententia, ab
omni reprehensione tuta. Fallitur & ipse
Africanus, qui Thallum reprehendit, quod
hunc defectum Eclipsin appellaverit. Nec
audiendus Chrysostomus, qui negat patiente
Christo Solarem Eclipsin contigisse. Mala
autem fide Phlegontem citat Bodinus in pe-
stilenti Dialogo, cui titulum fecit, De abditis
rerum sublimium arcanis, in quo Judaicum
omne suum virus evomuit. Fingit enim
Phlegontem Eclipsin hanc in annum quar-
tum Olympiadis CCX. contulisse, versante
Sole in Piscibus; cum anno quarto Olympi-
adis CCII. adscripserit Phlegon, de loco solis
siluerit. Falli denique videtur Tertullianus,
cum ait loco proxime indicato: *Deliquium
putaverunt, qui id quoque super Christo præ-
dicatum non fecerunt:* deliquium enim vere
fuit; at insolitum, & præter naturam. Sed
redeamus ad Vossium. Terræ motum ia-
quit, in Bithynia fuisse narrat Phlegon, at si-
let de terræ motu in Palæstina: nempe singu-
las regiones motu hoc concussas percensere
non instituerat; sed eam notare satis habuit,
quam vehementer afflictam, ac præ multis
perculsam esse sciverat. Si tam miraculosa,
inquit, Eclipsis variis terris fuisset conspe-
cta, non solus Phlegon ejus meminisset. Ve-
ro; & meminuit quidem Tallys; meminerunt

& Sinenses: & ut meminisset præter Phle-
gontem nemo, parum infirmo argumento
tribuimus. Eadem quoque ratione usus jam
ante fuerat Origenes, cum probare vellet Ju-
dæam solam has tenebras sensisse; cujus ratio-
nis infirmitas convicta est. Poteramus &
Dionysii Areopagite testimonio pugnare, qui
in Epistola ad Polycarpum, rem a se, & ab
Apollophane Sophista Heliopoli Ægypti ob-
servatam narrat: verum quoniam has Dio-
nysii Epistolas, aliasque ejusdem scriptiones
in controversiam vocari video, neque sane
immerito, si quid iudicio valeo, hæc præter-
mittimus.

X. Jacobi interitum, ejus qui fuit frater
Christi, (ἀδελφὸς τοῦ Χριστοῦ Græci appellant) quem-
que sibi visum fuisse tradidit Paulus, in literas
retulit Hegesippus, scriptor Apostolorum
temporibus proximus, in quinto libro Com-
mentariorum, cujus narrationem Historiæ
sue Eusebius intexuit. Casum eundem Ja-
cobi, paulo quidem aliter ac Hegesippus, &
Anani Pontificis, a quo letho datus est, cru-
delitatem disertis & insignibus verbis com-
memorat Josephus, atque id factum bonos
omnes detestatos esse ait, hancque potissi-
mum fuisse causam, cur Deus ejusmodi im-
pietatem ulciscens teterrima strage Hieroso-
lymam excinderet. Testimoniorum Jose-
phi alterum recitat Origenes in libris contra
Celsum: utrumque Eusebius; quorum nunc
unum duntaxat apud Josephum reperire li-
cet. Nos utrumque, quoniam ad rei me-
moriam illustria sunt, & expressam Jesu
Christi mentionem continent, hic recitabi-
mus: ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίωξιν

De morte
Jacobi fra-
tris Domi-
ni.
Gal. I, 19.
Euseb. Hist.
L. II. cap. 23.

Orig. L. I. &
II. contr.
Cels. & in
Matth. 23.
Euseb. Hist.
L. II. c. 23.
Joseph. An-
tiqu. L.
XX. cap. 8.

ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ, τῷ λεγομένῳ
Χριστῷ. ἐπικυήσαντες δὲ αὐτὸν ὅλη οἱ Ἰουδαῖοι
ἐπέκλειον. *Hæc autem contigerunt Judæis, in
ulcionem Jacobi justi, fratris Jesu, qui di-
citur Christus: quoniam cum justissimus
esset, Judæi interfecerunt.* Tum alibi: ὁ δὲ
ναιότερος ἄνθρωπος, ὃν τὴν ἀρχιερεσύνην εἶπομεν παρην-
ληφέναι, θρασυὲς ἦν τὸν τρέπον, καὶ τολμητὴς δια-
φρενέτης. ἄτε δὲ εὖν τοιούτου ὃν ὁ ἄνθρωπος καθίστα
συνέδριον κριτῶν. καὶ παραγαγὼν ἡς αὐτὸ τὸν ἀδελ-
φὸν Ἰησοῦ, τῷ Χριστῷ λεγομένῳ (ἰακώβῳ) ὄνομα αὐτοῦ
καὶ τινες ἑτέροις, ὡς παρενομεσάντων κατηγορεῖν
πομπάμενοι, παρέδωκεν λευθερομένους ὅσοι δὲ ἰδόν-
των ἐπικύεσται τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἡρώων, καὶ τὰ
περὶ τὰς νόμους ἀκριβῆς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ.

Junior

Eodem tempore fuit *Jesus*; vir sapiens; secus Isidorus Pelusiota, & Cedrenus, & Suidas, & Nicephorus, & Metochita, & Hegesippus. Quocirca expungendam esse voculam hanc ex Historia Eusebii manifestum est. Sed nec expungatur, genuinaque sit, attamen negamus de ejus dignitate detrahi, cui tribuitur. An Zachariae ignobilitatem & humilitatem notare volebat Lucas, cum diceret:

Luc. 5, 1. *ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας.* An Ananiae Paulus, cum diceret: *ἀνάνιος δὲ τις.* An Tertulli oratoris Lucas, cum diceret: *ῥήτορας τερτύλλου τριούρου.* An Johannis Apostoli Justinus martyr, cum diceret: *ἐπὶ τοῦ καὶ παρ' ἡμῶν ἀνέστειλες, ὃ ὄνομα ἰωάννης.* Quandoquidem & apud nos vir quidam, cui nomen Johannes? An Ciceronis Augustinus, cum diceret: *Perveneram in librum cujusdam Ciceronis?* An suam Hippolytus, cum de se diceret apud Ovidium:

Ovid. Met. l. 15. *Fando aliquem Hippolytum, vestras si contigit aures,*

Occubuisse neci.

Subest postea apud Josephum: *ἤγε αὐτὸν ἀνδρα λέγειν καὶ ἢ γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής.* Si modo eum oportet virum dicere: erat enim mirabilium effector operum. Ad ea sic ratiocinatur Faber: Josephus hominem dici non vult *Jesum*; Deum igitur esse vult; quod de Messia suo nunquam Judæi arbitrati sunt: ac Deos itidem habere debuit Mosem, Eliam, Eliseum aliosque mirabilium quoque operum perfectores. Nego enimvero Judæos Messiae suo *θεοῦ*, Deitatem nunquam adscripsisse, quod contra factum infra in propositione nona a me demonstrabitur. Præterea dictum hoc esse apparet *κατὰ σχῆμα*, per figuram, & oratorio more, ut prodigiorum a *Jesu* patratorum admirabilitatem, & beneficiorum in homines collatorum magnitudinem extolleret: ac si dixisset: Tanta gessit Christus *Jesus*, ut Deo quam hominibus propior videatur. Vere Arnobius: *Etiamsi esset id verum, Christum natum esse hominem, tamen pro multis & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nobis sunt, Deus dici appellarique deberet.* Apollonium Tyaneum, ob præstigias quasdam, quibus fucum stolidis faciebat, naturæ alicujus humanum modum supergressæ, & Diis proxime dixerunt esse Tigellinus, Hierocles, quidam etiam

Tigell. ap. Philokl. vit. Apoll. l. 4. c. 15. *Deum.* Prisci Heroes propter res præclare gestas & beneficentiam, Diu ab hominibus

habiti sunt. Hinc natum proverbium, *Non homo homini Deus.* Unde Plinius: *Deus est mortali, juvare mortalem.* Hinc orti omnes Ethnicorum Dei. Hinc & Reges plerique & duces divinos honores consecuti sunt. Danaus, apud Æschylum, jubet filias sacrificiis & libaminibus prosequi Argivos, haud secus quam Deos, quod ab iis benigne exceptæ sint. Lycurgo Spartani Templum condiderunt tanquam Deo. Agésilæum Thasii propter collata ab eo in se beneficia, retulerunt in numerum Deorum, Antigonum & Demetrium Athenienses, & ante eos Alexandrum; quem & Apelles fulmine armatum pinxit. Ex consilio Hammonis Ptolemæum Rhodii Deum renuntiant, eique lucum consecrant, propter suppetias sibi adversus Demetrium latas. Antiochus Dei cognomen meruit, propter liberatos Timarchi tyrannide Milesios. Dionem Syracusani, ob restitutam sibi non semel libertatem, Servatoris & Dei titulis decorarunt. Deus dictus est Theodorus Philosophus, Jupiter Menecrates medicus. Deum fecit Pythagoram sua schola: & Pythagoræ discipuli Charondas, Zaleucus, Timaratus, Theætetus, Helicaon, Aristocrates, & Phytius, a civitatibus suis, quas legibus instruxerant, Diis pares honores tulerunt. Magi Platoni defuncto victimas immolaverunt, amplioris sortis esse quam humanæ rati. Apud Romanos Siccus Dentatus, propter navatam fortiter & feliciter ipsius ductu operam, Pater, Servator, & Deus appellatus est. Faliscorum liberi Camillo, qui eos sibi a Præceptore proditos liberaliter dimiserat, eadem nomina tribuunt. Divinis honoribus & titulis, dum etiamnum in vivis essent, affecti sunt, Augustus, Tiberius, & Antoninus Pius. Deos se jusserunt nuncupari, Caligula, Domitianus, & Diocletianus. Itaque & Joves, & Tonantes, & domus eorum cælum & astra in adulationem prona hæc ætas appellavit. Ne ab hac quidem assentatione erga Caligulam & Claudium abstinuit Seneca, dictis Philosophus, reipsa opum & honorum etiam per sordidas artes appetentissimus. Recentiores quoque Cæsares Christianos certatim Deos fecerunt. Sic & Persæ reges suos: quamobrem Atossa, apud Æschylum, Dei conjux, & Dei mater dicitur, quod Darii conjux esset, & mater Xer-

Æschyl. Pers. v. 158. *Xis.*

nis, ex Actis Apostolorum, & ex Epistolis Pauli, cujus os & habitum depingit, & elevationem in cœlum refert. Christum appellat Chrestum, pro temporum illorum more, quo nomen id a bonitate, non ab unctiōe ductum credebatur ab Ethnicis, apud quos ungendorum Sacerdotum aut Regum mos erat inusitatus. Illud ex Suetonio, & Galeno, & ex vetustissimis Ecclesiæ Doctoribus, Justino, Theophilo Antiocheno, Clemente Alexandrino, Tertulliano, & Lactantio intelligitur. Error fortasse ductus est ex inolescente jam tum apud aliquos perverso illo more confundendæ pronuntiationis Græcarum vocalium *χ* & *κ*, quem ab Æolibus Latinæ linguæ auctoribus profectum suspicor, quibus in *κ* mutare proclive fuisse tradunt Grammatici. Hinc apud Martialem Chrestillæ nomen degeneravit in Christillam; hoc in Christianam. Ex eadem prava jotacismi consuetudine factum reor, ut Veteres scripserunt *χρητός*, cum diphthongo. Ex Christianarum autem rerum peritia, quæ Major in hoc Dialogo, quam in reliquis Luciani scriptiōibus elucet, colligi potest eum alterius esse auctoris.

XXI. Cæterum ex Luciani Pseudomanti, & libello de morte Peregrini, sed & multo magis ex Tranquilli, Plinii, & Taciti memoratis testimoniis discere licet, quanta incrementa Christiana jam res cepisset. Quo pertinet L. Senecæ, his etiam temporibus antiquioris, adversus Judæos, quorum nomine tunc Christiani vulgo cogniti erant, expositulatio, quam refert Augustinus: *Interim usque eo sceleratissima gentis consuetudo convalluit, ut per omnes jam terras recepta sit. Victi victoribus leges dederunt.* Quæ verba in suum Itinerarium transtulit Numatianus, de Christianis sub Judæorum nomine sic disserens:

Latius excisa gentis contagia serpunt:

Victoresque suos natio victa premit.

Idem de Judæis a Dione proditum est, καὶ ἐστὶν, inquit, ἡγεῖα παρὰ τοῖς ῥωμαίοις τὸ γένος τούτου, καλεῖσθαι μὲν πολλὰς, ἐκζητῆν δὲ ἐπὶ πλείστον, ὅτι ἡγεῖα ἐς παρρησίαν τῆς νομίσεως ἐυνικήσκει. *Est etiam apud Romanos genus istud, immutatum quidem saepe numero, adeo tamen auctum, ut vim legum pervicerit.* Quamobrem

Tertullianus in Apologetico, multitudinem Christianorum, innocentiam ipsorum argu-

mentum esse dicit; quippe non solum bello cuilibet pares ipsos fore, si arma sumere velent; sed inermes etiam Reipublicæ plurimum esse nocituros *ἀκροῦσι καὶ ἡνίκαν ἀναιμακτοῦ, sine pulvere & sanguine*, secessione solum facta; quæ si fieret, ad magnam solitudinem ac vastitatem Romanum Imperium fuisse rediturum. Invalescente itaque Christiana secta, Reipublicæ rætuentes magistratus, novi dogmatis defensores coercendos censuerunt. Eos Claudius exiliis, exquisitis tormentis Nero pro indole sua multavit. Auctor Suetonius; auctor & Tacitus, cujus hæc verba sunt: *Percussibus addita ludibria, ut ferarum tergis coniecti; laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammam, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.* Quare rei atrocitate permotus Historicus, ab his licet partibus sese alienissimum ferens, vulgo id fuisse damnatum, & publicam miserationem excitasse scribit. Immanem hanc quoque sævitiam carpit Juvenalis:

*Pone Tigellinum, tædæ lucebis in illa,
Quæstantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latus mediam sulcus diducit arenam.*

Et alibi:

Ausi, quod liceat tunica punire molesta.

Saxum visitur Romæ, Neroni inscriptum, *Ob provinciam latronibus, & his qui novam generi humano superstitionem inculcabant, purgatam.* Iisdem temporibus Pomponiam Græcinam, insignem feminam, Plautii conjugem, superstitionis externæ, hoc est, uti verisimile fit, fidei Christo datæ ream, mariti judicio permissam fuisse narrat Tacitus. Sequentibus dehinc annis, cum Flavium Clementem, Domitiani patruelem, ejusque uxorem Flaviam Domitillam, Domitiani sororem, Glabrimonem quoque & alios complures, Judaicæ religioni addictos fuisse, eamque ob causam Cæsaris sævitiam expertos scribat post Dionem Xiphilinus, intelligere licet fuisse Christianos: nam sub Judæorum appellatione, ut dixi, Christiani quoque apud Ethnicos harum rerum parum consultos veniebant. Unde Suetonius Judæos, impulsore Chresto, tumultus edidisse scribit. Itaque Domitillam confessione Christiani nominis nobilitatam, & in exilium fuisse actam tradunt Eusebius, & Hieronymus: quod de hominibus imperatorii generis, propterea-

Sueton. Claud. c. 25.
Neron. c. 16.
Tac. Ann. l. 17. c. 44.

Juven. Sat. l. 8.

Tac. Ann. l. 13. c. 32.

Xiphil. Dione.

Sueton. Claud. c. 25.
Euseb. Chron. l. 2. & Hist. l. 3. c. 18.
Hier. Epitaph. Paulæ c. 3.

Sueton. Claud. 25.
Galen. de diff. pulsuum. l. 3.
Justin. Apol. 2.
Theoph. ad Autol. l. 1.
Clem. Alex. Strom. 2.
Tertull. Apol. c. 3.
Lactant. Institut. l. 4. c. 7.
Const. Orat. ad ceterum Sanct. c. 18.
in Acrostich. Martialis. l. 2.
Epigr. 37.

De Christianæ Religionis incrementis & Christianorum martyriis.

August. de Civit. Dei l. 6. c. 11.

Rutil. Numat. l. 1. l. 1.

Dion. l. 37.
Xiphilin. Pompejo.

Tertullian. Apol. c. 37.

introspectisse vir solers ceteroquin & eruditus: non enim scripsit Historicus Tempia illa quæ extruere coeperat Hadrianus, mansisse sine numinibus, sed Hadrianum *Tempia in omnibus civitatibus sine simulacris jussisse fieri*; quo significatur certum destinatumque fuisse Hadriani consilium, ut Tempia Christo extruerentur, nullis omnino vel exornata, vel exornanda idolis; cum ea quæ sibi, suoque nomini ipse condebat, simulacris insignita essent. Hujusmodi fuit illud, quod Jovi Olympio, ipsique Hadriano, Athenis dedicatum, aram habuisse, quam ipse sibi Hadrianus erexerat, refert Spartianus. Inerant præterea & plura ejus simulacra, ut testatur Pausanias in Atticis. Pergit Lampridius loqui de Templis Christo Jesu ab Hadriano excitatis: *Quæ bodie, inquit, quia non habent numina, dicuntur Hadriani*. A quibus ita dicuntur? utique ab Ethnicis, qui cum Templis nomina tribuere soleant, a Diis petita, quorum honori consecrata sunt, appellare illa noluerunt de tamoso inter eos, & invidioso Christi nomine. Addit Lampridius: *Quæ ille ad hoc parasse dicebatur*; ab Ethnicis nimirum dicebatur; nam quis putet Lampridium, hominem itidem Ethnicum, ea de re Christianos consuluisse, fidemve illis tribuisse ullam? Ergo ab Ethnicis acceperat, Hadrianum ad hoc parasse templa, ut in iis Christus coleretur; verum a Sacerdotibus prohibitum, veritis ne si invalesceret Christiana religio, Ethnica concideret, ab incepto destituisse: quod adversariis nostris attestantibus credendum est. Fallitur præterea Casaubonus, cum scripsit jussisse Hadrianum templa fieri in omnibus civitatibus, suo nomini sine dubio consecranda, testemque citat Spartianum. Narrat enim Spartianus Hadrianum templa sui nominis consecrasse, non consecranda solum destinasse. Quæ ergo Tempia sibi extruere coeperat Hadrianus, eadem absolverat, & instruxerat simulacris, & suo demum nomini consecraverat. Quæ vero Christo ædificari mandaverat, iis simulacra vetuerat inferri, & monitu Sacerdotum imperfecta fere reliquit. Cujus generis fuit Tiberiadense, & aliud Alexandrinum, quæ a Judæis in profanos usus conversa fuisse refert Epiphanius. Verum illud a Josepho Comite, hoc ab Athanasio, repurgata ac perfecta sunt, & Christo non tam tributa

Spartian.
Hadr. c. 13.

Spartian.
Hadr. c. 13.

Epiphanius.
Ebion.
Hær. 30. c. 12. & Athanasius.

quam restituta. Minime vero jactandum id & extollendum centuerunt Christiani Scriptores; quod Ethnicis parata esset responsio, Tempia quidem Hadrianum Christo extruere coepisse, verum pœnituisse postea propositi, & mandatum revocasse, proindeque Christo destinata quidem fuisse Tempia hæc, non dedicata.

Satis igitur luculenter docuisse videor scriptas in Novo Testamento historias ita res gestas narrare, uti narrantur in multis libris ejusdem ætatis, vel ætati certe proximis, quæ res gestæ sunt. Hoc si tenemus, quod non potest convelli, profecto veraces esse historias in novo Testamento scriptas necesse est. Quod erat probandum.

Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α.

Jesus est Messias.

Quod si veraces sunt historiae, quæcunque in novo Testamento scriptæ extant; si tot miracula patravit Jesus, si tot Prophetias edidit, quæ deinde sunt eventui comprobatae; si postquam ipse rebus terrenis exemptus, & in cœlum receptus est, vim portentificam & prodigialem, sanctumque adeo Spiritum in Discipulos suos immisit; sicuti, dum inter ipsos vericaretur, fuerat pollicitus; adeo ut gentium omnium linguis loquerentur, ægros sanarent, mortuos revocarent ad vitam; fatendum omnino est divinum hominem fuisse Jesum, pium ac sanctum, Deo afflatum, Deoque plenum; quem fraudis, vanitiei, ac vaniloquentiæ suspectum habere nefas sit. Atqui se ipse Messiam esse palam professus est. Igitur Messias fuit. Id proponimus pro re nata, & in antecessum, quod suo loco fusius demonstrabitur.

PROPOSITIO IV.

Genuini sunt Libri Veteris Testamenti.

Ab iis enim auctoribus scripti sunt, a quibus dicuntur esse scripti & iis circiter temporibus, quibus scripti esse feruntur. Id ut obtineamus, definite ac partite loci hujus quæstio tractanda est, ac singulæ Veteris Testamenti partes sigillatim explorandæ. Magnum opus, si res fusè agatur & enucleate pro merito suo. Nos adhibebimus modum, & intra legitimos fines nostra sese diligentia continebit: non ita in arcum desilientes, ut quæstio-

Librorum
Vet. Test.
antiquitas
generatim
probatum.

modum quomodo sacrorum Librorum notitiam habuerint Græci, quos Ebraicæ ac externarum linguarum rudes fere & imperitos fuisse constat; & an librorum Mosis interpretatio aliqua fuerit Alexandri ævo verustior. Dehinc linguæ Ebraicæ, literarumque Samaritarum & Judaicarum originem perscrutabimur. Demum refellemus argumenta, quibus librorum Mosis oppugnari solet & dignitas & γνησιότης. Ac tandem de depravationibus Pentateuchi paucis tractabimus.

CAPUT PRIMUM.

I. *Probatur Scriptorum sacrorum testimoniis γνησιότης librorum Mosis.* II. *Utrum solum Deuteronomium, an universum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.*

Probatur
Scriptorum
sacrorum
testimoniis
γνησιότης
librorum
Mosis,
Exod. 17, 14.

Nunc ergo probemus consequentes proxime & continua serie ætates Libros illos, qui dicuntur esse Mosis, adscripsisse Mosis, ac proinde ea ætate esse scriptos, quæ scripti esse feruntur. Ac primum res a populo Dei gestas in literas retulisse Mosem liquet ex decimo septimo capite Exodi, in quo Amalecitanam victoriam jubet Mosem Deus scribere ob monumentum in libro. Mandata quoque a Deo accepta libris commississe ostendunt illa e vigesimo quarto libri ejusdem capite; *Scriptis autem Moyses universos sermones Domini: & paulo post: Assumensque volumen faderis legit audiente populo: Et hæc tricesimo tertio: Hæ sunt mansiones filiorum Israël, qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu Moyse & Aaron, quas descripsit Moyses juxta castrorum loca, quæ Domini jussione mutabant: nec non & ista tricesimo quarto: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Israël pepigi fædus.* Deuteronomium vero a Mose primum, & deinde a Josua fuisse descriptum, clarissimis indiciis testatum extat: sed hoc præcipue tricesimi primi capitis Deuteronomii: *Scriptis itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, qui portabant Arcam faderis Domini, & cunctis Senioribus Israël: nempe ut ad latus Arcæ faderis servaretur. Tum eam septimo quoque anno publice prælegi iancit.* Alio loco jubet Moses Regem Israelitis olim præficiendum, Deuteronomium a Sacerdotibus Leviticæ tribus acceptum describere. Canticum præterea jussu Dei scribit Moses, atque

Exod. 24, 14.
7.
Exod. 33, 1.
2.

Exod. 34, 27.

Deut. 31, 9.
10. 11. 25-26.

Deut. 31, 19.
11.

id Israëlitas docet, ut habetur in postremis Deuteronomii capitibus. Frequentem hujus Deuteronomii usum, & latarum in eo legum custodiam commendat auctor libri Josuæ: ipsum vero Josuam in lapidibus Deuteronomium descripsisse narrat in monte Hebal; & populum hinc precibus, inde diris devovisse, juxta traditum sibi a Mose præceptum in ipso Deuteronomio. Librum Josutorum, qui capite decimo libri Josuæ laudatur, & libri secundi Regum capite primo, quidam putant esse librum Exodi; R. Selo-
moh ipsum Pentateuchum. Josue præterea, in libro ipsius nomine inscripto, mandata executus esse dicitur, quæcunque a Mose tradita fuerant: quod ut accurate fieri posset, descripta esse oportuit. Id confirmatur loco hoc Exodi: *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Josuæ: & ex isto libri Josuæ: Confortare igitur, & esto robustus valde, ut custodias & facias omnem Legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, sed mediteris in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo.* Ex his sequitur Legem Mosis Josuæ temporibus scriptam extitisse: nec Legem solum secundam, quæ Deuteronomium est; sed priorem etiam, quæ posteriore amplior fuit; nam multa habuit prior Lex, quæ repetita non sunt in secunda. Atqui non posteriorem solum, sed priorem quoque descriptam habuisse Josuam necesse fuit, ut universis Mosis præceptis obtemperaret, & populum quoque in eorum obsequium flecteret: nam pars hæc præcipua fuit mandatorum Mosis. Itaque ante latum Deuteronomium Josuam præceptis instruit Moses, quæcunque ipse a Deo acceperat. Hæc enim leguntur capite Numerorum vicesimo septimo: *Fecit Moyses ut præceperat Dominus: cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus.* Et Josue ipse morti proximus, sic affatur Israëlitas: *Estote solliciti, ut custodiatis cuncta, quæ scripta sunt in volumine Legis Moyse.* Imprimis vero notabilis est locus ille libri ejusdem Josue: *Tunc edificavit Josue altare Domino Deo Israël in monte Hebal*

Jos. 1, 8. &
23. 6.
Jos. 8, 31. &
seq.

Jos. 10, 13.
2. Reg. 1, 18.

Jos. 8, 35. &
11, 15.

Exod. 17, 14.
Jos. 1, 7. 8.

Num. 27,
22. 23.

Jos. 23, 6.

Jos. 8, 30 &
seq.

Tob. 7, 14. *cepta. & judicia.* Tobia: consanguineo suo Saraii despondere se ait Raguel, *ut conjungeretur cognationi suae secundum Legem Moysi.*

Ecol. 45, 6. & 24, 33. Jesus Siracides eximio Mosem ornat elogio, creatumque esse ait Israelitici populi legumlatorem: quod apud eum non semel legere licet.

2. Mach. 7, 30. Plurima denique in Machabaicis libris Mosaici operis commemoratio: velut in septimo capite libri secundi: *Non obedio praecepto Regis sed praecepto Legis, quae data est nobis per Moysen:* quo capite & Cantici Mosis fit mentio, ex eoque testimonium quoddam profertur.

2. Mach. 7, 6. Deut. 31, 36. fit mentio, ex eoque testimonium quoddam profertur.

II. Notabile vero imprimis illud est, quod habent Libri Regum, & Paralipomena, Helcia Pontificem, cum facta testis Templi curaret, librum Legis, ipsa Mosis manu scriptum, ut indicare videntur Paralipomena, & Interpretes plerique volunt, in Domo Domini reperiisse: quem ad se missum cum Josias legisset, ejusdem jussu, universo populo audiente fuisse recitatum. Id ad omnes

Mosis libros referendum manifesto censet Josephus, quod ad unicum Deuteronomium pertinere arbitrati sunt, Athanasius, Chrysostomus, & recentiores plerique: propterea, opinor, quod librum eundem ab Helcia repertum fuisse crediderunt, quem manu sua descriptum ad latus Arcae foederis locari jusserat Moyses, ut narratur Deuteronomii ipsius tricesimo primo capite; hunc autem, non totam Legem, sed Deuteronomium solum fuisse complexum, multorum opinio est: & quod decimo septimo capite scriptum legitur de futuro Israelitarum Rege: *Postquam federit in solio regni sui, describit sibi Deuteronomium Legis hujus in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Levitica tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias ejus, quae in Lege praecepta sunt.* Huc

Deut. 17, 18. 19. accedit quod libri Josuae capite octavo, cum aram Domino extruit Josue in monte Hebal, factum hoc legitur, *sicut scriptum est in volumine Legis Moysi*; cum id Deuteronomii vicesimo septimo capite, nec alio praeterea Pentateuchi loco reperiatur: & quod decimo quarto capite libri quarti Regum testimonium recitatur ex libro Legis Moysi, quod Deuteronomii vicesimo quarto capite, nec alibi uspiam in Lege habetur: & quod in li-

bro Nehemiae arceri jubentur ab Ecclesia Dei Moabitarum, & Ammonitarum, prout lectum fuerat in volumine Moysi, quod non alibi quam Deuteronomii capite vicesimo tertio occurrit: & quod testimonia aliquot e Lege Mosis depromuntur a Barucho, & Daniele, quae extra Deuteronomium frustra requiras. Ea jam a me superius allata sunt. Verum & reliquos praeterea Pentateuchi libros in latere Arcae simul fuisse asservatos & ab Helcia repertos, neque negat Auctor libri Regum, neque rationibus suis Tostatus conficit, quae sunt ejusmodi, ut facile ex illis appareat positum fuisse in latere Arcae Deuteronomium, non ut priores quatuor illinc fuisse exclusos nos fateri cogat, cum praesertim censeant Judaeorum plerique, non Deuteronomium solum, sed & totam Legem in Arca a Mose fuisse inclusam. Visum id est Ilaaco Abrahami, & R. Levi ben Gerson. Plus aliquid legitur in Debarim rabba, nempe Mosem instante morte tredecim exemplaria Legis descripsisse, quorum duodecim in usum cederent duodecim tribuum, unum vero in Arca servaretur, ex quo reliqua emendari possent, si quae forte iis labe inolevisset. Hac retulit & amplexus est Maimonides, & ad eorum probationem usus est ipsis verbis Mo-

sis: *Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcae foederis Dei vestri, ut sit tibi contra te in testimonium.* Hinc etiam occasionem habuisse videtur Epiphanius, alique post Epiphanius complures, ut crederent non Legem solum totam, sed & libros omnes Canonicos intra Arcam fuisse reconditos, cum inde Apocryphi secluderentur; quod vanum tamen est ac frivolum; nam in Arca solas fuisse Tabulas lapideas a Deo scriptas discimus ex libris Regum, & Paralipomenon: Lex autem fuit ad latus Arcae exterius; quod & urna aurea mannae plena, & Aaronis virga, hoc est, si Jonathanem Paraphrastem Chal-

daum audimus *מסכתא* in capsula, ad latus dextrum Arcae: vel si Gemaram Thalmudici libri *מסכתא*, in *גמרא* in *גמרא*, hoc est, scrinio. Cum autem post Templi aedificationem, Tabernaculum, plurimaque Tabernaculi vasa & suppellectilem, in Templi ipsius Gazophylaciis fuisse reposita verisimile sit, illuc quoque illatam fuisse capsulam, legis volumini recondendo destinata, credere par est: quae postquam diu illic neglecta

bro Nehemiae arceri jubentur ab Ecclesia Dei Moabitarum, & Ammonitarum, prout lectum fuerat in volumine Moysi, quod non alibi quam Deuteronomii capite vicesimo tertio occurrit: & quod testimonia aliquot e Lege Mosis depromuntur a Barucho, & Daniele, quae extra Deuteronomium frustra requiras. Ea jam a me superius allata sunt. Verum & reliquos praeterea Pentateuchi libros in latere Arcae simul fuisse asservatos & ab Helcia repertos, neque negat Auctor libri Regum, neque rationibus suis Tostatus conficit, quae sunt ejusmodi, ut facile ex illis appareat positum fuisse in latere Arcae Deuteronomium, non ut priores quatuor illinc fuisse exclusos nos fateri cogat, cum praesertim censeant Judaeorum plerique, non Deuteronomium solum, sed & totam Legem in Arca a Mose fuisse inclusam. Visum id est Ilaaco Abrahami, & R. Levi ben Gerson. Plus aliquid legitur in Debarim rabba, nempe Mosem instante morte tredecim exemplaria Legis descripsisse, quorum duodecim in usum cederent duodecim tribuum, unum vero in Arca servaretur, ex quo reliqua emendari possent, si quae forte iis labe inolevisset. Hac retulit & amplexus est Maimonides, & ad eorum probationem usus est ipsis verbis Mo-

sis: *Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcae foederis Dei vestri, ut sit tibi contra te in testimonium.* Hinc etiam occasionem habuisse videtur Epiphanius, alique post Epiphanius complures, ut crederent non Legem solum totam, sed & libros omnes Canonicos intra Arcam fuisse reconditos, cum inde Apocryphi secluderentur; quod vanum tamen est ac frivolum; nam in Arca solas fuisse Tabulas lapideas a Deo scriptas discimus ex libris Regum, & Paralipomenon: Lex autem fuit ad latus Arcae exterius; quod & urna aurea mannae plena, & Aaronis virga, hoc est, si Jonathanem Paraphrastem Chal-

daum audimus *מסכתא* in capsula, ad latus dextrum Arcae: vel si Gemaram Thalmudici libri *מסכתא*, in *גמרא* in *גמרא*, hoc est, scrinio. Cum autem post Templi aedificationem, Tabernaculum, plurimaque Tabernaculi vasa & suppellectilem, in Templi ipsius Gazophylaciis fuisse reposita verisimile sit, illuc quoque illatam fuisse capsulam, legis volumini recondendo destinata, credere par est: quae postquam diu illic neglecta

Deut. 27, 5. & seq.

4. Reg. 14, 6

Deut. 24, 16

2. Esdr. 1, 1.

Deut. 17, 1.

Bar. 1, 20. &

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

2. Esdr. 1, 1.

Manethonis, XXV. *Philochori*, XXVI. *Aristobuli Judæi*, XXVII. *Polemonis*, XXVIII. *Eupolemi*, XXIX. *Demetrii Judæi*, XXX. *Cleodemi*, XXXI. *Theodori*, XXXII. *Philonis Senioris*, XXXIII. *Alexandri Polyhistoris*, XXXIV. *Apollonii Molonis*, XXXV. *Castoris Rhodii*, XXXVI. *Diodori Siculi*, XXXVII. *Cheremonis*, XXXVIII. *Trogi Pompeji*, & *Justini*, XXXIX. *Nicolai Damasceni*, XL. *Ptolemai Mendesi*, XLI. *Strabonis*, XLII. *Apionis*, XLIII. *Philonis*, *Josephi*, & *Justi Tiberiensis*, XLIV. *Auctorum libri tertii*, & *quarti Esdræ*, & *tertiæ Machabæorum*, XLV. *Juvenalis*, XLVI. *Plutarchi*, XLVII. *Philonis Byblii*, XLVIII. *Galen*, XLIX. *Ptolemai Chænni*, L. *Taciti*, LI. *Plinii*, *Apuleji*, LII. *Luciani*, LIII. *Numenii*, LIV. *Longini*, LV. *Porphyrii*, LVI. *Trebellii Pollionis*, LVII. *Jamblichi*, LVIII. *Juliani* τῷ κατὰ κράτος, LIX. *Helladii Bessantinoi*, LX. *Artapani*, LXI. *Tballi*, LXII. *Histiæi*, LXIII. *Lysimachi*, LXIV. *Poëmatis veteris Phocylidi adscripti*, LXV. *Onkelosi*, *Jonathanis*, *Hierosolymitani Interpretis*, *Hagiographorum Paraphrastis*, *Syri Interpretis*, *Aquila*, *Theodotionis*, *Symmachi*, *Hierichuntine*, & *Nicopolitana Interpretationis*.

Eusebius, & libris suis de Evangelica præparatione intexuit. Atque ea quidem talia sunt, ut attendenti appareat pleraque ipsum e Mosis fontibus in lacunas suas derivasse. Non est otii nostri rem accuratiori examine ventilare, & ab aliis jam hæc occupata provincia est. Id observandum nobis est, quod tradidit Porphyrius, & est ad rem quam tractamus appositum, commentaria accepisse Sanchoniathonem ab Jerombalo Sacerdote Dei Jevo, & Judæis verissima prodidisse. Jerombalum autem eum esse Gedeonem, ex libro Judicum, ubi non semel Jerobaal cognominatur, sciunt eruditi, & docuit Suidas, sed in vocis originatione falsus est; quemadmodum in ipsa re Georgius Syncellus, qui Jerombalum Gedeonis fratrem esse credidit, nominis duplicis ambiguitate deceptus. Quæ autem a Gedeone commentaria Sanchoniathon accepit, quid aliud esse dicamus, quam ipsos Mosis libros, quorum doctrina tinctæ sunt & aspersæ, ut dixi, superstites Sanchoniathonis reliquæ? Omnem vero dubitationem tollit, quod notatum est a Philone Byblio, Sanchoniathonem, cum de rerum principiis & mundi origine commentaturus esset, summa diligentia Taauti libros evolvisse, utpote quem sciret esse literarum repertorem, & primum commentaria reliquisse; ab eoque sumsisse scribendi argumentum. Tum posteaquam Sanchoniathonis dissertationes de mundi & animalium procreatione exposuit, hæc omnia ait in Taauti Cosmogonia fuisse descripta, quæ sibi comperta ex signis & conjecturis mens ipsius nos docuit; atque hunc Taautum, ab Ægyptiis Thoyth, a Græcis Mercurium appellari. Jam vero hæc omnia mecum argumenta recollige: De mundi generatione scripsit Taautus; scripsit & Moses: literarum inventio Taauto tribuitur; tribuitur & Mosis ab Eupolemo, Theodorero, & Isidoro: Taauti libris ad opus suum lucubrandum usus est Sanchoniathon, idemque a Gedeone commentaria ad id ipsum accepit; Mosis doctrinam spirant passim & representant Sanchoniathonis reliquæ, planeque in locis & nominibus exprimendis consentiunt, vel ipso Porphyrio teste: quis non inde conjiciat Taautum illum fuisse Moysen? At nos id quoque infra multiplici argumentorum congerie clarius etiam & certius

Jud. 6, 32. & 7, 1. & 8, 35. Boch. Chan. l. 2. c. 17. Suidas in Ἰεροβάαλ. Georg. Syncell. Chronogr. ad annum Mund. 415

Philo Bybl. apud Euf. de Præpar. Evang. l. 1.

Eupol. ap. Cl. m. Al. Strom. l. 1. Theod. in Gen. Inter. 61. Isidor. Origin. l. 1. c. 3.

Porphyr. l. 4. contr. Christ.

Probatur aliorum Scriptorum testimoniis. γυναικ. librorum Mosis

I. EX superioribus, ni fallor, satis luculentè demonstratum est, quam perpetua, jam inde a Mosis ævo, & certa Libris ejus constituerit auctoritas: quam si externis jam confirmare libet testimoniis & aliorum Auctorum asciscere auxilia, qui vel Mosis ipsius, vel Mosaicarum scriptionum aliqua se notitia imbutos fuisse prodiderunt, a proximis Mosis temporibus, ad confirmatum jam in orbe Christianismum, clarius etiam Propositionis hujus veritas elucescet. Tam alte ergo repetitis disquisitionis hujus initiis, per consequentes ætates nostra decurret oratio.

Sanchoniathonis.

II. Ac ordiemur primum a Sanchoniathone Berytio, antiquissimo Phœnicarum rerum Scriptore, quem Trojanis vetustioris fuisse temporibus, & Mose uno alterove sæculo recentioris, ex Phœniciæ regum successionibus probari scribit Porphyrius. Hujus opus e lingua Phœnicum Græce reddidit Philo Byblius, unde nonnulla excerptit

Porphyr. apud Euf. de Præpar. Ev. l. 1. & 10.

tem; hunc Samaritanis literis exaratum, qui veteres fuerunt Chananæorum characteres; illum Judaicis, qui post captivitatem Babylonicam ex Assyriis detorti sunt. Et si probabile est viros gentis utriusque eruditos, & studiosos Legis, quorum in ea emendanda summa erat diligentia, adversariorum codicibus nonnunquam esse usos, aliosque ex aliis vel castigasse vel supplevisse. Nam populorum odia & dissensiones ad privatos aliquando parum vel nihil pertinent: & flagrante nonnunquam bello animadvertimus constare nihilominus literatorum commercia; vel iis certe desitis, mutuo tamen utroque librorum usu frui. Quæcumque autem alios ex aliorum codicibus vel supplevisse vel emendavisse fateamur, levia hæc sunt, vel nihil potius ad totius libri summam, quæ in utrisque codicibus par & integra permansit. Ex hac autem amborum codicum consensione recte colligitur, tales ad hoc tempus perseverasse, quales tum fuerunt, cum gentis utriusque divortium intervenit: cum neque dici neque credi possit, totas conspirasse gentes ambas, in utroque codice confingendo, & supponendo: *Nec enim contebantur Judei Samaritanis*. Quamvis negari non possit, privatos fortasse utrimque homines aliquos mutuam familiaritatem coluisse. Quo circa ad Mosaicarum librorum *γυναικῶν* comprobandum hoc argumento jure usus est R. Joseph in libro Ikkarim.

Thaletis.

Joseph. l. 2. contr. Ap. Lac. t. in Thalete.

Diodor. l. 1. & 5. Plutarch. de lib. & Olira.

V. Circiter trigessimam quintam Olympiadem florebat Thales, oriundo Phoenix, Ægyptiorum & Chaldæorum sine controversia discipulus, uti de ipso prædicat Josephus. In Epistola autem Thaletis ad Pherecydem, quæ refertur a Laertio, & *αποδυνας (falsitatis)* mihi suspecta est, in Ægyptum penetrasse se ait, non ut cum Astronomis solum, sed & Sacerdotibus congrediretur. Quem deinde morem ad eundæ Ægypti tenuerunt vetustiorum Græciæ Philosophorum plerique, ut ex ipsis fontibus puriores patriæ doctrinæ latices haurirent. Non semel igitur candide agnoscit Plato, aliique complures, quæcunque de rebus divinis a Græcis disputata sunt, ex Ægyptiis scholis esse profecta. Idem argumentum persequuntur Diodorus, Plutarchus, & alii, clarissimosque Græcicæ eruditionis, & Philosophiæ antistites, Melampo-

dem, Dædalum, Musæum, Orpheum, Homerum, Thaletem, Solonem, Pherecyden, Pythagoram, Lycurgum, Anaxagoram, Democritum, Oenopidem, Eudoxum, & Archimedes, in Ægyptum philosophandi causa se contulisse narrant, & Ægyptiis magistris esse usos, quorum & nomina recensent. Ex Ægyptiorum ergo quos adierat, & Phœnicum ad quos genus ferebat, rivis, in quos magnam Mosaicæ doctrinæ copiam confluxisse mox ostendimus, abunde Thales hortulos suos irrigavit. Hinc Deum definiebat, quod rerum omnium antiquissimum est: atque hanc agebat esse Mentem, quæ cuncta ex aquis formavit. Hinc hominum cogitata Deo perspecta esse scisciebat. Hinc hominum animos primum immortales esse dixisse fertur. Hinc lucem tenebris posteriorem esse statuit. Quæ non ex apothecis Philosophiæ, sed ex intimis veræ Theologiæ myrotheciis depromta sunt.

VI. In dubia eadem & suspecta ad Phere-

Solonis.

cyden Epistola, Solonem Itineris in Ægyptum socium habuisse se ait Thales, & cum Sacerdotibus ac Astronomis Ægyptiis utrumque esse conversatum. Idem testatur Plato in Timæo. Sonchin & Psenophin Sacerdotum illorum celeberrimos nominat Plutarchus. Tradit Diodorus Solonem, itidem ut Lycurgum, multa de legibus Ægyptiorum in legum suarum collectionem transtulisse; cum alibi Mosaicis legibus usos Ægyptios docuisset. Inde fit ut pleraque Atheniensium instituta Mosaicis fuerint consimilia, ut paulo post notabimus. Inde inter illustriora ejus effata celebratur illud, quo Diis honorem, parentibus reverentiam exhiberi præcipiebat. Atque ea sane e Decalogo petita erant.

Plutarch. Sid. & Olorid. Diodo. l. 2.

VII. Ægyptiorum quoque & Chaldæorum discipulus fuit Pherecydes; imprimis vero Phœnicum, ex quorum secretis voluminibus, cum nullo magistro usus esset, magnam fertur adeptus esse rerum divinarum peritiam. Secreta hæc Phœnicum volumina, Mo- sis volumen interpretor, quod arcanum Juvenalis appellat. Phœnicibus autem tribuitur, qui sæpe apud exoticos Scriptores, ut non semel a me notatum est, pro Judæis veniunt. Vel Sanchoniathonis fortasse opus recte intelligas, quod a Mosaico exceptum est.

Pherecydis.

Juven. Sat. 14.

VIII.

Malch. in
vita Pyth.

Cyrrill.
contr. Jul.
l. 3.

Jamblichus
de vit. Pyth. l.
2. c. 28.

Ambrosius
Epist. l. 3. Ep.
20. Lactant.
Instit. l. 4. c.

Theodor.
Therap.
Serm. 4. c.
3.

Anaxago-
ra,

Dei effigies Romæ extitit: & cum farinam ac vinum sacrificiis uterque adhibuit. Adde & referre Malchum, sive Porphyrium, certas quasdam victimarum partes nonnunquam comedisse Pythagoram, qui animatorum cæteroquin esu fere abstinebat; alias victimarum partes constanter respuisse. Sciebat enim quarundam victimarum partium esum ex præscripto Mosis Sacerdotibus concedi. Et Cyrillus hæc ipsius verba refert, quibus Deum unum esse statuit, rerum omnium principium patrem, & effectorem; mundi lucem, animam, & vitam. Quamobrem cum Pythagoram ex Columnis Mercurii in Ægypto doctrinam suam hausisse docet Jamblichus in libro de mysteriis, pertinere id utique videtur ad libros Mosis, ut mox ostendam. Denique cum scripserit Cyrillus Pythagoram Zoroastris imitatore fuisse & æmulum; Jamblichus vero, composuisse eum suam Philosophiam ad Orphei doctrinam; Zoroastres autem & Orpheus fuerint ipse Moses, quod infra probaturus sum; nonne merito dicendus est Pythagoras Mosis hausisse disciplinam, suisque tradidisse? Atque ex hac Mosaicæ doctrinæ affectatione factum puto, ut Judæis prognatum cum plerique crediderint, quemadmodum refert Ambrosius in Epistola ad Irenæum. Splendide ergo halucinantur Lactantius, & Theodoretus; cum mirari se ajunt, quod cum Pythagoras ad Ægyptios, Magos, & Persas veritatis indagandæ studio penetrasset, ad Judæos tamen non accesserit, penes quos tunc solos veritas erat, & ad quos facilius ire potuisset. Conceptis enim verbis tradit Porphyrius in vita Pythagoræ, Ægyptios, Arabes, Chaldaeos & Ebræos ipsum adiisse, ab iisque vaticinandi per somnia scientiam accepisse. Sæpissime autem Ebræis Deum in somnis occulta revelasse, Jacobi, & Josephi probant historiæ. Quod non pietate promereri, sed arte comparare Ebræos esse solitos Ethnici arbitrabantur. Alia vero, atque insigniora veritatis monumenta ab illis hausit Pythagoras. Præterea cum inter Ægyptios, ac Persas tanquam in medio positi Judæi ultro citroque commeani Pythagoræ sese velut obviam darent; vix credibile est apud eos saltem non interjunctum.

IX. Anaxagoram de sacris Mosis fluentis Philosophiam suam temperasse, etiamsi ta-

ceret Theodoretus, satis declarant Diogenes Laertius, Plutarchus, Eusebius, qui ipsam descriptioni suæ hoc initium fecisse scribunt: Omnia simulerant, deinde Mens superveniens ea in ordinem digessit. Idem prius scripsisse Linum narrat quoque Diogenes, qui & Anaxagoram sua vult inde sumisse. Vero: Linum enim ipsum esse Mosem suo loco demonstrabimus. Genesin autem Moses ea sententia exorsus est, ex qua operis sui exordium Anaxagoram expressisse liquet.

X. Justinus in Parænesi, postquam a Græcis proditum dixit Judæos ex Ægypto secessisse Mose duce, testem inter alios Hellenicum citat, vetustissimum historicum Mytilenæum. Citat & Cyrillus tanquam Mosis memorem.

XI. Suppar illi Charondas, qui Thurinam civitatem a Sybaritis, & Atheniensibus recens extructam legibus temperavit. Is cornutus pingitur in vetustis Nummis, itidem ut & alii legumlatores, ad exemplum Mosis; nempe ut qui in legum ferendarum munere pares esse studuerant, vultu quoque similes & specie viderentur.

XII. Mosaicarum quoque sententiarum aura aliqua afflatum fuisse Socratem sensisse videntur Aristobulus apud Eusebium, & Clemens Alexandrinus. Ipse vero Socrates in Phædro Platonis, Teuth Ægyptium plurimarum rerum inventorem prædicat. Teuth autem Mosem esse docebimus.

XIII. Hic sibi locum postulant, quæ de Theopompo, & Theodecte dicta a Demetrio Phalereo referunt Aristæas, & Josephus: hunc nempe oculorum, illum mentis ulu fuisse divinitus orbatum, quod nonnulla de sacris Voluminibus delibata scriptionibus suis intexuissent, & vulgassent Judæorum mysteria; ac agnito demum & emendato errore fuisse utrumque sanitati restitutum.

XIV. Ægyptios quoque Hierophantas adiit Plato, & Sechnuphidi præcipue Helio-politæ in disciplinam se tradidit. Illic etiam ex Columnis Mercurii Philosophiam arripuit, itidem ut Pythagoras, & Eudoxus, quemadmodum testatur Jamblichus in libro de mysteriis. De quibus Columnis quid sentiam mox explicabo. Narrat præterea Aristobulus Peripateticus partem aliquam Scripturæ sacræ, ante Senum Septuaginta ætatem, ipsiusque adeo Alexandri expeditionem

Theodoret. de cur. Græc. aff. s. 2. de princ. Laert. Anaxag. & Proem. Plutarch. de Placit. Philos. l. 1. c. 3. & Euf. Præp. l. 10. c. 14.

Hellenici, Charondas.

Socratis. Euf. de Præp. Ev. l. 13. Clem. Al. Strom. 5.

Theopompi & Theodectis, Arist. de 70. Interpr. Jos. Antiq. l. 12. c.

Platonis.

Aristob. apud Euseb. Præp. Ev. l. 9. c. 6. & l. 13. c. 12.

quem Cyrillus affectatur. Deum ita definit
 Plat. Tim. Plato, ut ipse se Deus, cum ait : *Ego sum qui
 sum.* Declarat id pluribus Justinus in Paræ-
 nesi, & ex Numenio Eusebius & Augustinus.
 Quod nisi Socratis supplicio fuisset absterri-
 tus, citra ambages, Mosē secutus, de Deo
 differuisset ; sed vera de Dei natura ad vul-
 gum proloqui tutum sibi non esse fassus ipse
 est. Nec aliam ob causam priscis Christianis
 Platonis dogmata placuerunt, adeo ut
 Plat. Tim. Platonici haberentur, frequentioreque
 Platoniorum operum lectionem Julianus
 ipsis objiceret, quam quod recoctus ipsis &
 personatus Mosēs videretur esse Plato, aut, ut
 ait Numenius, Mosēs Atticissans. Hinc fac-
 tis extat, Mosēs libros Platonem diligenter
 excussisse. Plura collegerunt Justinus &
 Eusebius. Lactantium itaque & Augusti-
 num non multum moror, quorum ille, uti
 supra jam ex parte notavi, mirari se ait, quam-
 obrem Pythagoras & Plato Ægyptios, Ma-
 gos, & Persas, non item Judæos adiverint ;
 cum Syriam lustrasse Pythagoram, utrum-
 que autem cum Judæis esse conversatum
 ostenderim : Augustinus vero Platonem Li-
 bros sacros evolvisse negat, ut qui nondum
 essent Græco sermone donati, quod refelle-
 mus infra ; vel certe per interpretem quid iis
 libris contineretur didicisse, quod facile
 concesserim.

XV. Quæritur dignum est, quid fuerint illæ
 Mercurii Columnæ, quibus ad Philosophi-
 am velut magistris usi sunt Pythagoras, Pla-
 to & alii. Sciendum est ante repertum pa-
 pyri usum, saxis veteres animi sensa signasse.
 Verustissima fuit hæc consuetudo apud Phœ-
 nices & Ægyptios. Diserte id docent He-
 rodotus, Strabo, Lucanus, Plinius, Tacitus,
 Proclus, & Aristophanis Scholiastes. Mos
 ille diu perseveravit, etiam post inventam
 papyrum ; præsertim si quid vulgo notum
 esse vellent, vel posteris. Eximia generis
 hujus monumenta quamplurima extabant
 olim in Ægypto, quæ a Diodoro descripta
 sunt. Mirabiles imprimis fuere subterranei
 quidam secessus, prope Thebas Ægyptias,
 quos Syringes appellabant, magno labore
 excavati, Veteribus in memorati, Ammiano
 præcipue, qui eorum parietibus Hierogly-
 phicas literas insculptas fuisse perhibet ante
 Diluvium, a viris, qui calamitatis hujus præ-
 sei præcorum rituum rationem ad posterita-

tis memoriam hac arte commendarunt.
 Insignes horum operum reliquias ad nostram
 ætatem superesse Viatores testantur. Lex à
 Deo in Tabulis lapideis descripta est. Mosēs
 jubet Deuteronomium lapidibus inscribi.
 Inde cipporum sive columnarum lapidearum
 usus ad sepulcra ; non, ut vult Servius, mor-
 tuis nobilibus superpositarum, ad ostendendum
 eorum columnen, sed excipiendis elogiis, cujus-
 modi vetustissimæ duæ memorantur a Dio-
 doro, ad Isis & Osiridis sepulcra sacris lite-
 ris signatæ. Inde columnis in Tingitana
 erectis Phœnices se a Josua patria extermina-
 tos adscripserunt. Inde columnæ Amphio-
 styonum, Olympionicarum, & ducum vi-
 ctorum. Retert Plutarchus tria Epigram-
 mata, ab Atheniensibus incisa Hermis, post
 res ad Strymonem a Cimone præclare gestas.
 Hermas illos, Mercurii Columnas recte ap-
 pelles. Sic enim proprie dicebantur simula-
 cra Mercurii : & sic quoque bases quadratæ,
 quibus aliorum Deorum capita imponeban-
 tur. Hinc Hermathenæ, Hermeracæ, Her-
 merotes : Sed & vetustum idolum Germa-
 norum *Irmensul* nomen habuit, quod *Mer-
 curii Columnam* interpretari possis. Memo-
 rables & Rostrata Duillii, & illæ Appii Clau-
 dii, & nobiles illæ Trajani & Antonini.
 Hinc & eæ, quibus fœdera incidebantur :
 velut illa, cui leges fœderis Romanos inter &
 Latinos icæti Servius Tullinius impressit ; &
 illa Amarynthia Straboni memorata, in qua
 Eretrientes & Chalcidenses designaverant ge-
 nera armorum, quibus de compacto uteren-
 tur : & illæ, quibus Alexandri fœdera cum
 Mitylenæis & Tenediis insculpta sunt. In-
 de & columnæ ad regionem fines determi-
 nandos positæ, quarum frequentem fuisse
 apud Veteres usum scripsit Strabo. Tales
 fuerunt illæ, quas ad signandos terrarum a se
 domitarum limites adscriptis titulis Sesostris
 destituit : talis fuit & celebris illa, in Isthmo
 Corinthiaco a Theseo collocata, ad fines Jo-
 niæ & Peloponnesi notandos. Talis fuit &
 quam Rhegini in litore posuerunt. Pluri-
 ma hujusmodi suppeditat liber inscriptio-
 num Gruteri. At nihil hoc in genere Mar-
 mora Oxoniensia æquiparare queat ; quibus
 insigniores priscorum Græcorum Epochæ,
 Fœdus Smyrnæorum & Magnetum, aliaque
 egregia vetustatis monumenta inscripta
 sunt. Quibus lapides decrant, ut Baby-
 lonii,

Ex lat. cap.
 Cyrill. l. 2.
 contr. Jul.
 Plat. Tim.
 Frod. 3. 14.
 Ful. Præp.
 Ev. l. n. c. 9.
 & 10.
 August. de
 civ. Dei l. 8.
 c. 11.

Justin. Pa-
 ren.
 Euf. Præp.
 l. 11. & 12.
 Lactant.
 Inst. l. 4. c. 2.
 Augustin.
 de civit.
 Dei l. 8.
 c. 11.

Ægyptia-
 carum Mer-
 curii Colum-
 narum,
 quæ quid
 fuerint
 ostenditur

Herod. l. 2.
 c. 102. 103.
 Strab. l. 17.
 Lucan. l. 3.
 Plin. l. 6.
 c. 29.
 Tac. Ann.
 l. 11. c. 14.
 Procl. in
 Tim.
 Aristoph.
 Sch. in
 Nub. & Av.
 Diod. l. 1.

Ammian.
 Marc. l. 21.

Deut. 27.
 2. 3. Jos. 8.
 3.

Serv. in
 En. 8.
 Plut. in
 Cim.

Strab. l. 10.

Strab. l. 3.

Plut. Theol.

quæ sacris Ægyptiorum libris continebantur, subnexis tantum sequentis ævi gestis. Videntur item plurima naturæ arcana exarata in iis fuisse: ait enim Melampus *ἱερογγραμμάτης* (*sacer scriba*) initio libri de palpitationibus, multa se ex secretis Columnis deprompta ad Ptolemeum Regem scripsisse. Publica autem conditi fuerant auctoritate hi libri, & in tabulariis servati; unde commentaria sua Manethos descripsit. Est apud Jamblichum, Bitin prophetam Ammoni regi quædam esse interpretatum ex Mercurialibus libris, quos in adytis Saitici Templi sacris literis exaratos repererat: hos in Græcam linguam ex Ægyptia conversos esse Mercuriales dicti sunt libri isti; quod ex Mercurii Columnis essent delibati. Hinc instructi sunt Pythagoras & Plato. Sæpe item laudantur a Veteribus. Quoniam autem illi libri Ægyptiorum ex Columnis Mercurii fuerant excerpti, idcirco ex Columnis Mercurii eruditi dicebantur, quibus facta fuerat librorum illorum copia & ex Columnis Mercurii petita itidem dicebantur, quæ ex mysticis illis voluminibus fuerant collecta. Id ostendit Epistola Manethonis ad Ptolemæum Philadelphum, in qua compilasse se fatetur scriptos a proavo ejus Mercurio, posteriore videlicet, libros. Quamquam negare nolim ad Columnas ipsas aditum Ægyptiis Magistris patuisse.

Quod autem ait Manethos apud Eusebium & Georgium Syncellum, Mercurii Columnas ante Diluvium extitisse in Seriadica terra, in eo videtur columnas Mercurii Ægyptias confundere cum Columnis duabus, lapidea una, lateritia altera; quibus Sethi nepotes sideralem scientiam insculptam commendasse Josephus tradidit: quarum & lapideam (legendum enim hoc loco, *λίθινον*, non ut vulgo editum extat, *πλαθινον*) sua ætate in Syriade mansisse affirmat. Pseudo-Eustathius in Hexæmeron fuisse eam scribit *ἐν γῇ Σηριὰδ, in terra Sciriad*, ad sua usque tempora. Cedrenus: *ἦτις σώζεται, ὡς Ἰάσηπος μαρτυρεῖ, ἡς τὸ Σειρίδον ὄρος, ἔως καὶ νῦν. Quæ servatur, ut testis est Josephus, in Sirido monte, ad hoc tempus.* Igitur Eusebius Mercurii Columnas confundit cum Columnis posterorum Sethi; & quoniam has *κατὰ τὴν Συριὰδα* positas legerat ibidem & illas statuit. Hinc factum ut Syriadem, & Seriadicam terram, circa Ægyptum quærerent nonnulli.

Nam Seres Æthiopica gens est, & Ser fluvius insulam Seriam in mari rubro efficiens, & Seres oppidum in vicinia Ægypti. Verum quis credat Sethum, aut Sethi filios in Æthiopiam penetrasse, cum vix credibile sit, ante Diluvium, Asia excessisse quinquam? Opinabar ipse quoque Syriadem terram dictam Ægyptum, quali Niliacam: Nilus enim est Siris. At propius vero videtur signari a Josepho Syriam illam; quam ad Cophenem fluvium ipse alibi locat: vel legendum *σηριὰδα*, ut intelligatur Schirath, locus in Galgalis, in quo fuisse *ἑλίκαι τὰ γλυπτὰ, lapides sculptos* docet nos liber Judicum. Quæ verisimillima est conjectura amplissimi Vossii, quem & pro sua singulari virtute summopere colo, & pro veteri nostra necessitudine valde amo.

XVI. Aristotelem cum Judæo quodam in Asia fuisse conversatum, Clearchus Aristotelis discipulus memoriæ prodidit. Frequens quippe fuit hoc tempore Græcorum consuetudo cum Judæis, qui & bellis interfuerunt Alexandri, & sub eo, ipsiusque successoribus stipendia meruerunt. Verba Clearchi recitant Josephus & Eusebius. Itaque Aristoteles rerum omnium causam esse dixit Deum & Materiam; quod ex eodem fonte, Moïsis videlicet doctrina, quippe adulterata & corrupta, videtur esse profectum, unde sententiam eandem hausisse Platonem diximus, qui & Ideam præterea addidit: eandem hauserunt & Stoici. Idem post principem Deum Deos alios inferiores, sub intelligentiam tantum cadentes posuit, Angelos nimirum; auctore Moïse, vel aliis certe Scriptoribus sacris. Denique in libello de mundo vetustam quamdam ait esse doctrinam, quæ Deum rerum omnium conditorem & servatorem esse statuit, quod ad Moïsem utique videtur pertinere. Promptum ergo & facile fuit Aristobulo Judæo ostendere, ex Moïse & Prophetis Peripateticam Philosophiam mansisse; quod factum ab eo testatur Clemens Alexandrinus.

XVII. Æqualis fuit Aristotelis Hecatzus Abderita, qui de Judæis librum reliquit. Hujus quoque extabat liber de Abrahamo: quem librum Historiæ hujus Judaicæ partem fuisse opinantur quidam. Horum accedo sententiæ: nam non ad Abrahamum solum, sed & ad Ægyptios quoque pertinebat hic Hecatæi liber, ut cognoscitur ex Clementis quinto Stromate. Hæc autem historia

Judæorum

Jamblich.
de myst.

Joseph.
Antiquit.
l. i. c. 7.

Jud. 3. 19. 26
Voss. de
erat. mund.
di, c. 10.

Aristotelis.

Joseph. l. i.
contr.
Apion.
Euseb. de
Præp. Ev.
l. 9. c. 5. & 6.
Clem. A-
lex. Str. 1.

Joseph.
Antiquit.
l. i. c. 3.

Clem. A-
lex. Str. 5.

Hecatæi
Abderitæ.

Prophetarum. Atque hoc mihi in præsentia satis est.

Ezekieli,

XXIV. De numero Septuaginta horum Interpretum fuisse Ezekielum unum, Judæarum tragœdiarum poetam, quibusdam persuasum esse video. Certe non Eusebium solum, & Clementem Alexandrinum præcessit ætate, sed & Alexandrum Polyhistorem, qui fuit L. Sullæ æqualis; & Demetrium Judæum, qui ex ejus scriptis fragmenta depromit apud Eusebium. Vixisse autem Demetrium hunc, inter Ptolemæos, Philopatora, & Lathyrum, paulo post patefaciam. Drama ejus hodieque extat, *ἱεραγῶν* inscriptum, quo Ebræorum exitus, duce Mose, explicatur.

Manethonis,

XXV. At Manethos Sebennyta in Ægyptiaca Historia luculentam Mosaicarum rerum collegit memoriam, sive ex sacris Columnis a priore Thoyth positis, sive potius ex libris sacris, qui ex Columnarum inscriptionibus fuerant expressi. Hæc autem supra demonstravi fuisse ex Mosaicis libris delibata. Consulito ergo fragmenta Scriptoris hujus apud Josephum; Israelitici populi historiam a Mose traditam, quanquam fabulis aliquot infuscatam, reperiēs. Sed & Mosis ipsius meminit nominatim, quem leges Ebræis posuisse, & Osarsiphum esse dictum narret, at genere Heliopoliten fuisse mentitur.

Philochori,

XXVI. Meminit & Mosis Philochorus Atheniensis, tanquam vetustissimi Judæorum ducis. Id discimus ex Justini Parænesi. Vixit autem Philochorus Ptolemæi Philopatoris temporibus.

Aristobuli Judæi,

XXVII. Librorum Mosis explanationem lucubravit Aristobulus Judæus, Peripateticus Philosophus. Unum hunc quoque de Septuaginta Interpretum numero fuisse comminiscitur Anatolius apud Eusebium, quod temporum ratio non patitur; nam Ptolemæi Philometoris magister fuit, eique opus suum inscripsit, atque inde nonnulla profert Clemens Alexandrinus; nec alius est ab eo cujus mentio fit libro Machabæorum posteriore: uti quidem censent Clemens Alexandrinus, & Eusebius; sed reclamante Scaligero, & aliis post Scaligerum nonnullis. Multum hic operæ ac studii in literis sacris posuit, & Judæorum Legem plurimum Pythagoræ, Platoni, ac Peripateticis Philosophis instrumenti

ad veri disquisitionem subministrasse ostendit, & ante Ptolemæum Philadelphum Græcam Mosis interpretationem extitisse. Verba ipsius in volumina sua Clemens & Eusebius retulerunt.

XXVIII. Ptolemæi Epiphanis ævo floruit Polemon, è cujus Græcanica historia insigne affert monumentum Africanus, de exitu Iliarum ex Ægypto. Africani verba ipsa & in Chronicis Canonibus, & in libris de præparatione Evangelica consecravit Eusebius. Mosis ipsius, tanquam ducis Judæicæ gentis diserte meminisse Polemonem scribi Justinus in Parænesi, & ex Justino Cyrillus adversus Julianum.

XXIX. Subnectendus huic Eupolemus, quem quoniam laudat apud Eusebium Alexander Polyhistor, sequitur antiquiorem fuisse Sullæ temporibus. Certe hunc ipsum esse Eupolemum filium Johannis, quem ad Romanos fœderis ineundi causa milit Judas Machabæus, multa persuadere possunt; nam & tempora congruunt; etenim quinto Demetrii Soteris anno, Ptolemæi vero Evergetis duodecimo videtur historiam suam contexuisse, ut apparet ex *ἡροδοτῶν* ab illo petita, quam notat Clemens Alexandrinus. Unicus me movet Josephi locus, quo inter Græcos locat Eupolemum & Philonem Seniores, & Libros Sacros neutiquam ipsis lectos fuisse fatetur. Sed tamen videtur Græcos eos dixisse, quia Hellenistæ erant. Ait deinde non potuisse ipsos sancta Volumina satis accurate persequi, quia propter linguæ sanctæ ignorationem, quam pauci omnino hoc ævo callebant, ad exemplaria Ebraica non poterant recurrere. Fieri sane potuit, ut cum animum appulerunt ad scribendam historiam, non tam Veterum commentariis, & priscis inhærent memoriis, quam traditionibus *πατριστατικαῖς* (*propagatis a Patribus*) vel famigationibus: quod scriptores faciunt nimis multi. Quid si aperte dicamus hic halucinatum Josephum, cum inter Græcos Eupolemum recenset, quem Hieronymus Judæum fuisse asseverat, perinde ut Aristobulum & Demetrium? Sed & in hoc Demetrio errasse videtur Josephus, cum Phalereum eum esse putavit, qui longe alius est, Judæus nempe, & qui de Judæorum regibus scripsit, uti mox declarabimus. Eupolemum Mosis & Judæicæ gentis antiquitatem retulisse

Clem. Al. Str. 1. & 5. Euf. Præp. l. 13.

Polemonis,

Euseb. de Præp. Ev. l. 10.

Eupolemi, Euf. Præp. Ev. l. 9. c. 17.

1. Mach. 8, 17. 2. Mach. 4, 11.

Clem. Al. Strom. 1. Jos. L. 1. contr. Apion.

Hieron. d. script. Ecc. in Clem. Alex.

Euf. Hist. Eccl. l. 7. c. 33.

Clem. Al. Strom. 1. 2. Mach. 3, 10. Clem. Al. Strom. 5. Euf. Præp. l. 8. c. 9. Scalig. in Euf. Chr.

[illegible]

cern sacrum legere ipsum non potuisse ait: vel ita certe exponendus est Josephus, uti exposuimus supra, cum de Eupolemo ageremus; nempe cum esset Ebraicæ linguæ imperitus Philo, Ebraico exemplari uti non potuisse.

Alexandri
Polyhistoris.

XXXIV. Fuit æqualis Ptolemæi Lathyri sæpe jam laudatus Alexander Polyhistor, qui non plurimas solum Mosaicæ historiæ partes e vetustis auctoribus excerptas Commentariis suis complexus est, velut ex Beroso Cosmogoniam, figmentis licet deformatam, & Diluvii, ac Arce Noachi in Armenios montes delatæ, & avium ad explorandam aquæ altitudinem emissarum historiam: ex Eupolemo vero, Artapano, Cleodemo, & Demetrio, turris Babylonicæ ædificationem, Abrahami ex Ur Chaldæorum profectiōem in Phoeniciam, e Phoenicia in Ægyptum, famis tolerandæ causa, Pharaonis amorem adversus Saraiam, Abrahami victoriam ex Loti hostibus, oblata ei a Melchisedeco dona; liberos ejus ex libera & ex ancilla susceptos, ex priore nempe Isaacum, quem Risum nominat (quippe id sonat vox Isaac;) inchoatum Isaaci, non consummatum sacrificium; alios etiam ex Chætura genitos liberos; tum deinde accuratam Jacobi, & liberorum ac nepotum ejus historiam, ad Mosē usque & Aaronem, Chami etiam, Chanaani, Mesraimi, Enoch quoque & Mathusalæ mentionem; postmodum stuprum Dinæ, & Sichemi interitum ex Theudoto; sed Mosē etiam Judicæ Legislatoris res gestas Mosēque ipsum, ut antiquum Judæorum ducem laudat. Quæ cum ita sint, comminisci sane non possum, quo auctore, quave ratione scripserit, Judæorum Legem opus esse Ebrææ mulieris, cui nomen Mosē. Quanquam & sexum utrumque ab exoticis Scriptoribus Mosi tributum fuisse infra ostendemus.

Apollonii
Molonis.

XXXV. Apollonio Molonis gravem impingit calumniæ & sycophantiæ dicam Josephus, quod leges a Mosē sancitas, Mosēque adeo ipsum fictis criminibus, & probris vexarit. Errorem quoque ejus notat in assignando tempore exitus Judæorum ex Ægypto; & diluit demum oblatas ab eo adversus Judæos criminationes, quod alienos ritus, & falsas reliquarum gentium de Deo opiniones repudiarent. Apollonium Molonis dixi, non, ut Josephus ipse eum appellat, Apollonium Mo-

Jos. 1.2.

lonem: qua re Apollonium Molonis, qui ^{contr.} ^{Apion.} dictus est, cum Molone perperam confundit, quos esse distinguendos docet Strabo. ^{Strab. 1. 14.}

XXXVI. Mosē noverat & Castor, sive ^{Castoris} ^{Rhodii,} Rhodius, sive Galata, Dejotari gener, & inter eos recensetur a Justino, qui Mosē tanquam vetustissimi Judæorum principis meminere. ^{Just. Paræn.}

XXXVII. Memorabili testimonio Mosē Diodorus Siculus prosequitur, quo & virtutes ejus prædicat, & ait primum Ægyptiis leges posuisse. Verba Diodori referunt Justinus & Cyrillus, verum variante scriptura: sic enim legitur in vulgatis Diodori codicibus:

μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τῆ κατ' αἴγυπτον βίαν κατέσθεν, τὴν μυθολογικὴν γὰρ εἶναι ἐπὶ τοῖς θεοῖς, καὶ τῶν ἡρώων, πῶς αὖ φασὶ πρῶτον ἐκ γράμμοις νόμοις χρῆσθαι τὰ πλάθῃ βίαν τὸν Μωυσήν, ἄνδρα καὶ τῆ ψυχῆ μέγαν, καὶ τῷ βίῃ κοινώτατον τῶν μνημονευομένων. *Nam post vetustum hoc in Ægypto vivendi genus, quod Deorum & Heroum xpo viguisse fertur, primum Mneven ajunt, magni animi virum, & inter celeberrimos de vita præclare meritum, vulgi multitudini persuasisse, ut legibus uteretur non scriptis, ad easque vitam accommodaret.* Ita vero habent edita exemplaria Justiniani: πῶς αὖ φασὶ ἐκ γράμμοις νόμοις πρῶτον χρῆσθαι τὰ πλάθῃ καὶ βίαν Μωυσήν ἄνδρα καὶ τῆ ψυχῆ μέγαν, καὶ τῷ βίῃ ἰκανώτατον μνημονευομένων.

Paria fere habet Cyrillus, qui hunc Justiniani locum videtur, cum scriberet, respexisse. Certe utrum, Μωυσήν, an Μωυσήν, scripserit Diodorus, dubitatio est. Verum quomodocunque legas, parum interest, cum Mneves, seu Mnevis, ipse sit Osiris; Osiris autem, ipse Mosēs: quod suo loco demonstrabitur. Videtur id quidem ignorasse Diodorus, & ne verum dissimulem, Μωυσήν, scripsisse; nam paulo post Mosē inter latores legum nominatim recenset. Sed nihil adversus verum valere debet Diodori ignoratio; cum præsertim post fabulosā Deorum & Heroum temporales leges tulisse dicat Mneven, virum magnum, quem & alibi Menam appellat: quæ tamen nomina diversa sunt, & originis diversæ. Atque hoc Mosi aptius convenit, qui vere vir magnus fuit, quam Heliopolitano illi Deo, qui vir dici non potuit, cum Deus esset.

Mnevis ille, seu Menas Diodori, Men appellatur ab Herodoto, Minæus a Josepho, Minis a Plutarcho, Menis ab Æliano, Maneros a Julio Polluce, qui & cum Musarum discipulum ^{Diodor. 1.1.} ^{Herod. 1.2.} ^{c. 99.} ^{Jos. Antiq. 1.2. c. 2.}

pulum

Celebratissimum illud est, quo Mosis Judæorum legislatoris libros advocat. In eo de Arca Noachi agens, & Armeniæ monte ad quem appulit, appellari ait montem hunc, βαρῖδα. Ab Arca ipsa ita dictum vere existi-

Scalig. ad
Fragm.

mabat Scaliger: naves enim, βαρῖδες, appellabantur: & religionibus ac templo consecrata fuit ab incolis illa Baris: cujus vocis originem, vulgo ignorabilem, docuit me

Æschyl.
Pers. v. 521.

Æschyli Scholiastes. Is ad hæc Æschyli verba:

ἔρξης δὲ παντ' ἐπέκει δυσφρόνως βαρῖδισσι ποντίους, sic differit: ὁ ἔρξης δὲ πάντα τὰ κακὰ δηλονότι ἐπέκει, καὶ ἐπεπλάσατο ταῖς βαρῖδισσι ναυαῖ, ταῖς ἀπὸ τῆς βάρως ὕδατος, ἢ τῆς ἐπιπόλους περιόδου, ἐξ ἧς καὶ αἱ νῆες βαρῖδες. Xerxes autem mala videlicet omnia oppetiit, & attraxit navibus Bari-
dibus, Bari profectis, qua Persia urbs est, ex qua & naves Barides dictæ. A Persis transit ea vox ad Jonas, ut intelligitur ex Corinthi libro de dialectis: hinc ad Græcos & Latinos. Sed hæc obiter.

Ptolemæi
Mendesi,

XLI. Hoc ævo vixisse videtur Ptolemæus Mendesius, qui res Ægyptias tribus libris complexus est. Minime ille quidem Ebræorum præeunte Mose exitum ex Ægypto prætermisit, quem ad Amosios regis Ægypti tempus retulit. Verba ipsius repræsentavit

Clem. Al.
Strom. 1.
Euf. Præp.
Ev. l. 10. c. 10
Cyr. in Jul.
l. 1.

Apion, ex Apione Clemens Alexandrinus. Meminerunt eorumdem Justinus in Parænesi, Tatianus, Africanus apud Eusebium, & Cyrillus.

Strabonis,
Strab. l. 16.

XLII. Huic subjiciemus Strabonem, virum pretii quantivis, qui de Mose & Judæis summo candore disseruit. Scribit enim profanos Ægyptiorum mores exosum Mosem, collecta ingenti piorum hominum multitudine concessisse in Judæam, illicque fixis sedibus, & sanctis Dei colendi ritibus institutis, adjectoque potissimum & ejurato idolorum cultu, non tam vi & armis, quam pietate imperium confirmasse: verum in pejus deinde vergentibus Judæorum animis, puram religionem superstitionibus fuisse labefactatam; & quæsitum sanctitate ac integritate vitæ imperium gentem nefariam tyrannide & latrociniis auxisse. Falsa quidem veris nonnulla admiscet, sed viro veritatis amanti, ac res ab aliis sibi traditas ingenue referenti condonanda.

Apionis,

XLIII. Quæ a Ptolemæo Mendesio acceperat, non retulit modo Apion Grammaticus, sed suo etiam assensu comprobavit, pes-

sime licet erga Judæam gentem affectus, quam & scriptis proscidit. Mosem igitur Judæis Ægyptum fugientibus prævisse fateatur, cum Argis Inachus, Amosis in Ægypto regnaret. Itaque eum in testimonium adducit Justinus; adducunt & Tatianus, & Africanus apud Eusebium. Verba ipsa exhibet Clemens Alexandrinus. Verum longe plura affert Josephus ex libris Grammatici hujus, qui sincerum licet veritatis vas incrustare tentet, Mosis tamen res gestas mirifice confirmat.

Justin.
Paræn.
Euf. Præp.
Ev. l. 10. c. 10
Clem. Al.
Strom. 1.
Jof. l. 2. in
Apion.

XLIV. Huc conferendi, Philo Judæus Apionis hujus æqualis, qui eruditissimis lucubrationibus Mosem illustravit; Flavius Josephus Judaicarum Antiquitatum vernaculus vindex, qui Vespasiani ac Titi præcipue temporibus enituit; & Justus Tiberiensis Josephi æqualis & adversarius, qui Chronicon regum Judæorum scripsit, & a Mose auspiciatus est.

Philonis,
Josephi, &
Justi Tiberien-
sis.

XLV. Cuinam vero potissimum ætati tribuendi sint Auctores apocryphorum librorum Esdræ, tertii & quarti; item tertii Machabæorum, incertum est: neque vero hæc est præsentis loci tractatio. Constat modo expressas in iis Mosaici operis notas extare.

Auctorum
libri tertii &
quarti Es-
dræ, & tertii
Machabæo-
rum.

XLVI. Arcano Mosis volumine Judæi cum jus contineri, atque a Judæis edisci, servari, & metui, scriptum reliquit Juvenalis.

Juvenalis,
Juv. Sat. 14.

XLVII. Columbæ e Deucalionis arca ad explorandam tempestatem emissæ meminit Plutarchus. Atque id quidem vel a Mose sumsit ipse, vel quod potius existimaverim, ab aliis qui a Mose sumserant. Quanquam ex sacris Libris suos ipsum, & Plotinum, & Numenium, & alios complures, exornasse vult Theodoretus. Quæcunque certe de Typhone narrat in libro de Iside & Osiride, ad Mosem pertinere, & nos dicemus infra, & alii demonstrarunt: velut cum ait Typhonem Asino vectum per dies septem fugisse, & liberos demum Hierosolymum & Judæum genuisse. Quippe legitur in Exodo: Tuli

Plutarchi,
Plutarch. l. 1.
Terr. an
aquar. animæ
callid.

Moyse uxorem suam & filios suos, & imposuit eos super asinum. Post sex dierum fugam, septimo conquievit Mosem tabulantur Trogius & Apion. Idem habet Tacitus, atque id præterea, Judæorum exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Judæ,

Theodor.
de curand.
Græc. aff.
Serm. 2.

Exod. 4, 20.
Justin. l. 26.
c. 2.
Joseph. l. 2.
in Apion.

Tacit. Hist.
l. 5. c. 2.

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

一、
二、
三、
四、
五、
六、
七、
八、
九、
十、

ἀλλὰ ἡ ἐνότης, (characteris tenuitatem) quam persecutum esse Mosē puto, propter dignitatem materię, quę doceri contenta respuit omnem ornatum. Cum cæteroqui cognoscatur ex ipsius Canticis, & ex libro Jobi, quem ejus scetum esse ostendam, in sublimi hoc genere dicendi exercitatissimum fuisse. Alio præterea argumento cognoscitur verba Mosi in peregrino loco Longinum reperisse; quod nempe aliter ab eo recitentur, ac a Mose scripta sunt. Nec enim Mos illud est: *Fiat terra, & facta est*: nec interrogatio illa, *Quid?* quam manifesto tanquam ex Mose retulit Longinus, cujus ipsa verba recitare instituerat; nihil ipse de suo intrusit, uti neque in aliis plurimis Scriptorum recitandis testimoniis. Huc adde hujusmodi geminationes verborum, quas ornatus causa usurpare solent Græci, & Latini, apud Ebræos crebras esse & familiares, & extra omnem styli granditatem usurpari solitas. Nam juxta Quintiliani legem, pro figuris non sunt habenda, quę communia sunt. Talia sexcenta obvia sunt in libris sacris. Paucula sufficient: atque hoc primum Exodi; *Extende virgam tuam, & percutite pulverem terra, & sint scinipbes in universa terra Egypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens, percussitque pulverem terra, & facti sunt scinipbes in hominibus & in jumentis.* Et deinde: *Extende manum tuam in cælum, ut fiat grando in universa terra Egypti. Extenditque Moyses virgam in cælum, pluitque Dominus grandinem super terram Egypti.* Sic Centurio apud Matthæum: *Dico huic, Vade, & vadit: & alii, Veni, & venit: & servo meo, Fac hoc, & facit.* Dixit Christus Matthæo: *Sequere me: & surgens secutus est eum.* Sic postea homini debili: *Extende manum tuam, & extendit.* Sic cæco apud Johannem: *Vade, lava in natatoria Siloe: abiit ergo, & lavit.* Sic cæcus ipse: *Dixit mihi, Vade ad natatoria Siloe, & lava: abii, lavi.* Frequentia hæc sunt & in Thalmudicis & Rabbiniis. Deum fere sic notant: *Qui dixit, & factus est mundus.* Quę si quis geminata esse ad vim conciliandam vel leporem existimet, ridebimus, & Ebraismi imperitum dicemus: cum apud Græcos & Romanos, juxta Quintilianum Ciceronis præcepta secutum, *Geminatio verborum habeat interdum vim, le-*

porum alias: suntque orationis lumina & quodammodo insignia, cum duplicantur, iteranturque verba. Atque hinc error Longini, Græcis insuefacti literis, Ebraicarum ignari. Ut paucis rem conficiam, sciendum est in oratione quadruplex esse genus ὁψυς, sive granditatis: granditatem verborum, cum aut translata sunt, aut facta aliunde, aut plane nova, aut prisca: granditatem collocationis verborum, ex qua concinnitas oritur, quę disjectis iisdem verbis, & aliter collocatis intercidit: granditatem sententiarum, quę manet mutatis etiam verbis, aut alio ordine dispositis: & granditatem denique rerum, quę tota in natura ipsa posita est. Priora genera tria pertinent ad oratorem, deque ipsis tradit præcepta, & ad artem suam revocat. In quartum nullum oratori jus est; totum est enim in rebus. Cum autem in controverso Mosi loco nulla sit granditas verborum, quę simplicia sunt, propria, & usitata; nulla collocationis verborum, quę trita Ebræis est & pervulgata; nulla sententię, quę eadem extat apud Scriptores omnes sacros, & exoticos etiam plerosque, Deum nimirum verbo res omnes condidisse; omnino dicendum est, granditatem esse in re, qua major vel sublimior nulla fingi potest. Atqui Longinus, arte Rhetor, præcepta tradens artis oratorię, solerter quidem deprehendit illic inesse granditatem. Verum quę sita erat in re, eam ad verba perperam retulit, & a præceptis artis suę pendere putavit. Quod cavisset sane pro suo acumine, si loci sententię ex Mosaici ipsius operis, non ex tenuis fragmenti lectione spectasset. Hęc fusius persecutus sum, quam fortasse postulabat locus; sed id extorsit a me legitima opinionis nostrę a nuperis quibusdam Scriptoribus oppugnata defensio.

LVI. Longinum audivit Porphyrius Ty-Porphyriū, rius Philosophus, qui res Judaicas tractavit peculiari opere, & scriptis a se libris pestiferis Christianos oppugnavit. Atque utinam tam æqua de his sensisset, quam recte scripsit Mosē verissima de Judæis narrasse, quemadmodum deprehendisse se significat ex conflictu Commentariorum Sanchoniathonis. Itaque ex ἐπιλογισμοῖς (ratiociniis) temporum, juxta Porphyrii rationes ductis, colligit Eusebius Mosē annis plusquam octingentis Trojæ ἀλγεῖν præcessisse, celeberrimos vero

Gracię

Euseb. de
Præp. Ev.
l. 10.

Quintil.
l. 9. c. 3.

Exod. 8.
16. 17.

Exod. 9. 22.

Math. 8. 9.

March. 9. 9.

Matth. 12. 13.

Joh. 7. 7. 9.

Quintil.
l. 9. c. 1.

visum Mose in deserto ignem, & vocem auditam, quæ cum juberet ab Ægyptiaca captivitate eximere Judæos, & in antiquam patriam reducere; id exequi parantem, ab Ægypti rege fuisse in vincula conjectum, sed noctu patentibus sponte custodiæ foribus ad regem introiisse, apertis vi divina regis valvis, & nemine prohibente: viſo Mose attonitum regem petiisse ab eo Dei nomen, cujus ope talia perpetrare auderet; quo ad ejus aurem insusurrato corruisse mutum, & mortuo similem, sed vitæ statim a Mose restitutum, signum ab eo legationis postulasse; tum prodigia Mosem edidisse prope eadem quæ in Exodo narrantur: his regem valde perterritum, copiam Ebræis abundi fecisse; eaque impetrata, & spoliatis Ægyptiis aufugisse Ebræos, & observato a Mose Maris Rubri recessu, uti quidem memorant Memphis, incolumes trajecisse; juxta Heliopolitanorum vero sermonem, diviso mari a Mose, vi miraculæ illius virgæ; quo cum incauti sese intulissent Ægyptiis, aquis fuisse obrutos: at in deserto per annos triginta errasse Ebræos, cum manna cœlesti alerentur: procerum fuisse Mosem, rufum, canum, capillatum, majestate oris venerandum. Hæc Artapanus isto loco; e quibus nonnulla apud Clementem, & in Chronico Alexandrino reperiuntur.

LXIII. Mosis, circa Ogygis & Inachi tempora Judæorum ducis ac principis, mentionem extitisse in Syriaca Thalli historia testis est Justinus in Parænesi.

LXIV. De campo Sennaar in Babylonia sito differit Histæus Milesius Phœnicis Historiæ scriptor apud Josephum; quod mere Mosaicum est.

LXV. Mosem & promulgatas a Mose leges calumniis & maledictis proscidit Lysimachus quidam incertæ ætatis & originis, quem conjectant nonnulli Alexandrinum esse Lysimachum, Thebaicorum auctorem. Fabulatur ille Judæos, dum in Ægypto agerent, Bocchori regnante, lepris ac scabie languentes, morbi luem in vulgus ita diffudisse, ut sterilitas consequeretur: quibus malis ut occurreretur, ex Ammonis responso Bocchori jussisse in mare ægros demergi; reliquos in desertis locis expositos, Mose duce, in Judæam aufugisse. Atque id commentum variis mendaciunculis exornat. Sed ea demum a Josepho explosa sunt.

LXVI. Ægre recensemus in hac serie *ὑπομνηστικὸν* (*monitorium*) Poëma, quod Phocylidis sibi nomen præscribit, Mosaicis quidem præscriptis manifesto perspersum, quorum partem adnotavit Josephus Scaliger in Animadversionibus Eusebianis, partem nos quoque observavimus; sed quod Hellenistæ Judæi videtur esse scetus, aut Christiani potius satis recentis, utpote cujus veterum Patrum nullus omnino meminerit. Locum hic ergo suum, nominis solum ratione tueri potest, quod vetus alter Poëta gessit, Simonidis, Theognidis, & Anacreontis æqualis.

LXVII. Huc addam Chaldaicas Paraphrases Onkelosi, Jonathanis ben Uzziel, Hierosolymitani Interpretis, & Josephi Cæci, cui Hagiographorum vulgo adscribitur Paraphrasis; Syriacam quoque Veteris Testamenti interpretationem; etsi ambigua horum ætas est & controversa: Aquilam præterea Sinopeum, Theodotionem Ephesium, proselytum utrumque Judæum, & Symmachum Samaritanum; quorum primus imperium tenente Hadriano; alter sub Marco Aurelio, vel Commodio, vel prius etiam; & tertius demum sub Commodio, & iterum sub Severo Libros sacros Græco sermone repræsentarunt. Repertæ quoque sunt Scripturæ sanctæ interpretationes duæ; altera Hierochunte sub Caracalla, Nicopoli altera sub Alexandro Mammeæ filio.

Ex hoc auctorum censu manifestum est, a proximis usque Mosaico ævo temporibus ad adultum jam in orbe Christianismum, pervulgatum fuisse Mosis nomen, & scriptæ ab eo historiæ ac conditæ Legis vestigia palam extitisse; vereque dixisse Constantinum Imperatorem, Mosem reliquos omnes, qui ante ipsum vixerant, sapientia adeo superasse, ut qui deinceps inter Ethnicos clariores fuerunt Sapientes & Philosophi, sapientiam ejus sibi imitandam proposuerint: e contrario autem longe a vero aberrasse Hecataum Abderitam, cum scripsit nullum vel Oratorem, vel Poëtam, vel Historicum Ebraicæ Legis meminisse.

CAPUT TERTIUM.

I. *Universa propemodum Ethnicorum Theologia ex Mose, Mosisve ætis aut scriptis manavit*: II. *Velut illa Phœnicum. Tantis idem ac Moses*. III. *Adonis idem ac Moses*.

Onkelosi,
Jonathanis,
Hierosolymitani
Interpretis,
Hagiographorum
paraphra-
sis, Syri In-
terpretis,
Aquila,
Theodoti-
onis, Sym-
machi, Hiero-
chuntæ & Nicopo-
litane in-
terpretati-
onis.

Const. Or.
ad Coct.
Sanct. c. 17.

Hecatai
apud Jos.
Ant. l. 12. c.
2. & Euseb.
Præp. Ev.
l. 8. c. 3.

Clem. Al-
sand.
Strom. 1.
Thalli,

Histæus
Joseph.
Antiquit.
l. 1. c. 5.

Lysimachi,

Joseph. l. 1.
& 2. contra
Apion.
Poematis
ὑπομνηστικὸν,
Phocylidi
adscripti,

lebant mulieres, *Adonidē* & Adonios appellabant, Regem Adonidem hortorum curæ impensæ fuisse deditum narrantes; minime id quidem pertinet ad historiam Moſis; nec aliam appellationis hujus causam comminiscor, quam vocum, *אדון*, & *אדן*, similitudinem, quarum illa *Dominum*, sive *Adonim* significat; hæc *voluptatem*, sive *Eden*. Proclive ergo fuit propter vocum consonantiam, *גן עדן*, *hortum voluptatis*, quo nomine Phœniciz mulieres hortulos illos suos in suburbis, & in vasis voluptatis gratia confitos appellabant, reddere, *גן אדון*, *hortum Adonidis*.

Thammuz
Ezechielis
idem ac
Moſes.

Ezech. 8, 14.

Hieronym.

Ezech. 8, 14.

& Epist. 13.

ad Paulin.

Procop. in

Ita. 18.

F. Moſ. ben

Alaim. Mo-

re Nevochim.

Part. 3. c. 29.

Joseph. l. 1.

contr.

Apion.

Philast.

Itzr. 23.

Euf. Chron.

Plat. in

Phædr.

Maneth.

apud Jos.

l. 1. contr.

Apion.

IV. Scribit Ezechiel se per Aquilonare ostium in Templum introeuntem offendisse mulieres plangentes Thammuz. Vertit Hieronymus, *Adonidem*, & sic intellexit quoque Procopius: ita ut planctus ille mulierum, sit *Adonidē*. Nec enim moror fabulam illam de Thammuz, quam refert Maimonides in More Nevochim. Equidem Tethmosin dictum Moſem reperio apud Cedrenum; quæ vox ab appellatione Thammuz non valde recedit. Pharaonicerte, quo regnante Ægypto profugerunt Ebrzi, Themosi nomen fuisse docet Manethos apud Josephum. Thammuz dicitur Philastrio & Eusebio, quorum uterque Josephum secutus est. Theuth quoque sive Mercurium, qui Moſes est, ut mox apparebit, Ægypti regem Thammum adiisse, artiumque, quas callebat, specimina coram eo edidisse, gravissimus auctor Plato testatur. Verum non hæc eodem modo apud Chronologos temporibus divisa sunt: quidam enim, ipsique adeo Manethos, vetustiore Moſe Themosi faciunt. Memoratur etiam ab eodem Manethone Timæus Ægyptiorum rex, Themosi antiquior, quo regnante Judæos scribit Ægyptum invalisse. Quanquam autem in re adeo incerta, & propter antiquitatem obscura vix conjecturis superest locus, suspicor nihilominus Thammuz, sive Themosi, aut Tethmosin dictum fuisse eum Ægypti regem, non quo regnante Moſes excellit Ægypto, sed quo natus est: nam consonum nomini huic nomen habuit ejus filia Thermuthis, quemadmodum appellatur a Josepho, & aliis; nam ex Thammuz fieri potuit Thermuthis, ut a *ῥήμος*, *norma*; a *tego*, *sergius*. Atqui nomina patronymica, de patrum nominibus facta, apud Ægyptios libe-

ris aliquando fuisse imposita, probari potest ex Josepho, qui ait Sethonem dictum fuisse Rameſſes, de nomine patris Rhamſe: & sci-
mus ex Georgio Syncello Ægyptiorum reges plura nomina gessisse. Cum autem Moſem Thermuthis adoptasset, a casu quo ex aquis extractus est, Moſem dixit, de patris vero sui, suoque adeo nomine, Thammuz ipsi nomen fecisse suspicari possum. Sin potior videtur eorum sententia, qui *Thermuthidis* nomen, *Aspidem* exponunt: (Aspidem enim, ut Deum, colebant Ægyptii, & de Deorum suorum nominibus sibi nomina sæpenumero faciebant) non valde equidem repugnabo: constet modo probabile videri nomen *Thammuz* de nomine *Themoseos* tactum esse.

Jos. l. 1. c.
contr.
Apion.

V. Discimus porro ex libro de vita & morte Moſis, quem edidit Gaulminus, singulos propemodum ipsius agnatos & affines nomina ei indidisse, & a patre quidem vocatum fuisse Chabar; a matre, Jechoriel; ab avia, quam ait observasse infantem in Nilo expositum, vel sorore potius, Jared; ab Aarone, Abizannach; a Caatho, Abigedur; a nutrice, Abizuco; ab Israelitis, Schemaja. R. Eliezer in Pirke scribit Moſem a parentibus nominatum fuisse Jekothiel, quo die circumcisus est; & præterea propter elegantiam, *ῥα*, esse dictum. Hoc ipso die accepisse nomen Phaltiel; vel, ut habetur in Sidra Paralipomenon, Jamchil, tradit Itā bar Ali. Plurima ex his nominibus reperias apud R. Gedaliam in Catena Cabalæ. Hic quidem Moſem, a sorore dictum vult Jether, a quibusdam Tobia, sæpe etiam Sopher, ab Ægyptiis Honios; quod vitiose scriptum est pro Monios. Aliis Ebræis Magistris placet decem ipsum nomina gessisse. Sed & nonnulla, ex iis quæ attulimus, refert & interpretatur Hieronymus: *Jared* *ירד* vocatur, inquit, id est Descendens, quod e monte descendit: pater Jedor, id est sepium, eo quod quasi quadam sepe Legis circumdederit populum: Heber, *חבר*, junctor, eo quod populum Dei servitio junxerit: pater Socho, id est Prophetie, eo quod ipse sit doctor Prophetarum: Jechiel, *יחיאל*, id est sperans in Deum, eo quod spem habuerit liberandi populum de Ægypto; sive quod se parentum de aqua periculo liberatus sit: pater *חנן*, qui interpretatur Gubernator, eo quod magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, sive quod doctrina sua

το λυών
ῥα
fuit Moſes.

Vajier.
rabb. Sed.

Hieronym.
Quæst. Ebr.
in Paral.

luc

Edeſſæ nomina permixta & confuſa obſervavi. Monimus ergo Emefæ colebatur, quem ex Jamblichi ſententia Mercurium eſſe Julianus ibidem aſſeverat. Atqui ſupra obſervavimus Auctorem libri de agricultura, laudatum ab Aben Ezra, ſcripſiſſe nomen Ægyptiacum Moſi fuiſſe, Monios. Addit Aben Ezra idipſum in Græcorum libris reperiri, atque vocabuli, Monios, interpretationem eſſe dictionem, Moſes. Cum ait vocem, Monios, extrare in libris Græcorum, videtur nomen, Monimos, intelligere; ac proinde voces, Monimos, Monios, & Moſes, unam eandemque perſonam ſignant. At R. Iſaac Abrabaniel, eſſi nomen, Monios, Moſi inditum plane non negat, ejus tamen nominis interpretationem eſſe vocem, Moſes, negat; quippe ait nomina propria in aliam linguam minime transferri ſolere, eſſi verba ipſa unde prodierunt transferuntur. Moſem itaque a Matre Moſem dictum cenſet, non a Pharaonis filia. Vocem autem, Monios, ipſum eſſe ſuſpicatur vocabulum, Moſes, ſic interpolatum & corruptum ab Interpretibus, dum ex Ebraea lingua in Ægyptiam, ex Ægyptia in Arabicam, & ex Arabica fortasſe in Græcam tranſit. Conjecturæ huic aliam ſubjicit, vocem, מוֹיִם, *Monios*, ipſam eſſe dictionem, מוֹיִם, quæ Græcæ, *Magnum*, ſonat; Latine, puto, dicere voluit. Hæc eſt igitur Rabbini ſententia, *Monios*, nomen eſſe proprium, quod ex voce, *Magnus*, detortum ſit, ſeu potius ipſam eſſe dictionem, *Magnus*. At credibile proſecto non eſt quempiam, qui libros Latine ſcriptos legerit, Latinæ linguæ fuiſſe adeo imperitum & rudem, ut tritiſſimæ vocis, *Magnus*, ſignificationem ignoraverit, & pro nomine proprio acceperit. Præterea quis credat Ægyptium ſcriptorem, ex Latino auctore didiciſſe nomen Moſis? nec nomen ſolum, ſed etiam nomen Ægyptium? Ac ſi quis dicat ſcriptorem Gallum, Caroli magni itidem Galli nomen a Perſico aliquo auctore didiciſſe. Nam conceptis verbis affirmat Aben Ezra, in libro de agricultura, Ægyptia primum lingua ſcripto, deinde Arabice converſo, & in libris quoque Græcis ſcriptum reperiri, nomen Ægyptium Moſis fuiſſe, Monios. Obiter Lectorem monebo librum illum de agricultura ab Abrabaniele appellari, מוֹיִם הַצֶּמַח, & מוֹיִם הַצֶּמַח, hoc eſt,

Librum Sabiorum, ſive mavis, *Librum Orientalem*; ab Arabico nomine, *Tſeba*, quod Apelioten ventum ſignificat, unde Sabii dicti, Maimonidæ, aliusque Arabibus ſcriptoribus tam ſæpe commemorati; hoc eſt מִזְרָח, *Orientales*, quo nomine Chaldaei designantur. Nam ex Chaldaea primum protectos eſſe Sabios docet Abulſaragius. Hi autem hæretici habentur a Judæis & Arabibus, qui iisdem erroribus infectos fuiſſe narrant vetuſtiſſimos Chaldaeos, atque in hac ſecta natum & educatum fuiſſe Abrahamum, ſed eam demum ejuraſſe. At Sabii ipſi auctorem diſciplinæ ſuæ jaçant Sabium Sethi filium, Adami nepotem. Doctiſſimos viros hæreſeos ſuæ affines habuerunt: in his Thebith ben Corrah, & Albathegnium, præſtantiſſimos Aſtronomos. Aliis nominis eorum originationes aſſert doctiſſimus Pocockius, eaſque veri non abſimiles. Velut illa, quæ nomen arceſſit ab Arabico verbo, *Tſeba*, quod eſt, *præſtinos Dei cultus novis admiſſis relinquere*. Cui confirmandæ afferre poſſumus nomen Chriſtianorum illorum Baſſarenſium, qui ſancti Johannis vulgo dicuntur. Hi hodieque appellantur, Sabbi, uti a peregrinatoribus accepimus. Quod nomen tribui ſolet antiquarum religionum perduellibus & transfugis. Verum certuſſimam eam eſſe quam damus, oſtendit libri hujus de agricultura titulus, quem citat Abrabaniel, Nam hunc Sabiorum ſortum eſſe docet Moſes ben Maimon. Sed revertamur ad proſectum. Fuit tempus, cum exiſtimarem dictionem, Monios, factam eſſe ex epitheto Mercurii, Νέμους. Fuit & cum ſuſpicarer, quemadmodum ex Ebraico מוֹיִם traxit, factum eſſe nomen, Moſes: ſic ex Ebraico מוֹיִם-אֶיִן, vel מוֹיִם-אֶיִן ex aquis, factum eſſe nomen, Monimos, cum legatur in Exodo, dixiſſe filiam Pharaonis מוֹיִם-אֶיִן מִן-הַיָּם, *quia ex aquis traxi eam*. Verum vocabuli hujus veriloquium omnino petendum eſt ex Ægyptia lingua. Id exponens Gaulminus ait, *Mo*, Ægyptiace, *aquam*, ſonare: *Ni*, vero, *ex*; Monios igitur מוֹיִם-אֶיִן (*ad verbum*) eſſe, *ex aqua*, ſive מוֹיִם-אֶיִן, ut in ſuppoſitiis Orphicis appellatur. Equidem apud Philonem, Joſephum, & Clementem Alexandrinum, מוֹיִם, ſive מוֹיִם, ſive מוֹיִם Ægyptium, exponitur, *aqua*. In Scala quoque magna Ibno Cabar a Kircherō edita, reperio, מוֹיִם, ſignificare,

Aben Ezra.
in Exod. 2.

R. Abrab.
in Exod. 2.

Pocock. in
Albuſar. de
morib.
Arab.

Maimon.
in More
nevoch.
l. 3. c. 29.

Exod. 2. 10.

Gaulm. in
l. de vita &
mort. Moſis.

Phil. l. 1. de
vit. Moſis.
Joſeph.
Antiq. l. 2.
c. 5.
Clem. Alex.
Strom. l.

litorumque præfides, propter mare rubrum a Mose trajectum. Mercurius unus fuit e Cabiris Samothracum Diis, Camillus dictus, vel Casmilus, vel Cadmilus, ἀπὸ τῆς διακονίας (*a ministerio*), inquit Plutarchus. Nam veteri Etruscorum lingua Casmillus ministerum significabat, quam vocem Romani eadem notione usurparunt; ac præcipue in sacris. Testes Dionysius Halicarnassensis, Festus, Macrobius, & Servius. Hinc Pacuvius Medeam dixit, Cælitum camillam, hoc est, ministram. Mercurius autem ministeria in cælo, etiam infima obibat, quod apud matrem queritur in Luciani Dialogis. Itaque τῶν θεῶν ὑπαρέτης, *Deorum minister*, dicitur in veteribus Epigrammatis, & Mercurius Ministerator in Inscriptionibus. Atqui Moses servus Dei quasi proprio & peculiari cognomento dictus est. *Et crediderunt*, inquit ipse de se, *Domino, & Moyse servo ejus*. Dominus ipse alibi: *At non talis servus meus Moyses. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moyse?* Rursus: *Mortuusque est ibi Moyses servus Domini*. Et paulo post: *Et factum est post mortem Moyse servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Josue, & diceret ei, Moyses servus meus mortuus est*. Et Paulus ad Ebræos: *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus (Dei) tanquam famulus*. Præstigiator fingitur Mercurius, propter edita a Mose per totum vitæ decursum prodigia. Quæcunque autem adversus Magos Ægyptios vi divina gessit, incantamentis, & vi Dæmonum gerere creditus est. Caduceum Mercurio tribuitur, virga nimirum serpentibus intexta, portentorum effectrix: virgæ scilicet illius mirificæ instar, quæ a Mose demissa in terram colubri more reptavit, veneficorum Ægyptiorum absorbit virgas, & mirabilia subinde opera patravit. Atque his etiam ratio inest, cur ἀργυρόβητης, *Argi interfector*, Mercurius dictus sit: nam quæ vulgo afferri solet, cædes nempe pastoris illius πολυομματία (*multis oculis instructi*) qui Argus dicebatur, nænia est sopiendis infantibus idonea. Verius est quod proposuit Pausanias in Lexico, ἀργυρόβητην, sonare, ἐφιοκτόνον, ac si dicas *anguicidam*; quippe, ἀργυρ, *anguem*, notare. Idem hoc testantur Grammatici veteres, Hesychius, Harpocraton, & Suidas: testificatur & Plutarchus eo sensu dictionem hanc

apud Poetas aliquos reperiri. Addit Eustathius, Pausaniam non subjecisse causam, cur ἐφιοκτόνος dictus sit Mercurius; at nos subiciemus: nempe quod Magorum Ægyptiorum virgas in angues conversas, illa Mosis, anguis itidem facta, deglutierit: vel quod serpentium ignitorum lethalem vim Moses proposito æneo serpente represserit. Unde nata quoque fabula Pythonis serpentis, interfecti ab Apolline, quem aliud esse Mosis simulacrum sequentia demonstrabunt. Pergamus vero Mercurium cum Mose contendere. Argum Mercurius jussu Jovis occidit, *ob eamque causam in Ægyptum profugisse*, ait Cicero: sic enim emendandus est ex Lactantio: virum Ægyptium interfecit Moses ad Israelitarum salutem a Deo excitatus, & ex Ægypto profugit. Furax habetur Mercurius, & furum Deus: quippe vasis aureis & argenteis, ac plurima veste Ægyptios ut fraudarent Ebræi, Moses auctor fuit. Unde Trogus de Mose: *Dux exulum factus sacra Ægyptiorum furto abstulit*. Boves Apollinis abegisse dicitur Mercurius: Moses Pharaonem fugiens e ripis Nili, qui Siris & Osiris dicitur itidem ut Apollo, abegit oves & armenta & animantia diversi generis multa nimis. Auctum id ajunt a Mercurio etiamnum cunis involuto; memores Mosem in cunis Nilo innataisse. Statuæ Mercurii pro foribus domorum ponebantur ad arcendos fures; unde τροφῶνας dictus est, a cardine nimirum januæ, & προφυλαῖος. Quam etiam ob causam εὔνοος appellatur ab Homero; hoc est, juxta Hesychium, & Phurnutum, εὐνοομαι, εὐνοικός, *domorum servator*: an quod suadente Mose & jubente, domorum postes ac supeliminalia sanguine asperferunt Ebræi, atque ita majores natu filios a transeuntis Domini cæde prohibuerunt? Semitalis Deus, sive ἐνέλιος, ac itinerum præses existimatus ac dictus est Mercurius; ἡγυμῆται etiam appellari auctor est Phurnutus: quod per annos quadraginta in desertis & aviiis locis viæ ducem Israelitis se Moyses præbuit. Inde lux veteri Epigrammati ad Fortunam Prænestinam, quod habetur in Catalectis, ubi de mercatore agitur, qui erat, ut habet ipsum Epigramma,

*ire per altos
Consuetus portus:*

tum

Plutarch.
in Numa.
Dionys.
Hal. l. 1.

Festus in
Flamin.
Macr. Sat.
l. 3. c. 8.
Serv. in
Virg. Æn.
II.

Anth. l. 1.
c. 25.
Sponii
Miscellan.
Secl. 3.
Exod. 14. 31.

Num. 12. 7.

Deut. 34. 5.

Joel 1. 1.

1br. 3. 5.

Pausanias
apud
Eustath.
in Iliad.

Hesych. in
Ἄργον
ὑπαρέτην.
Idem &
Harpocr.
& Suidas in
Ἄργον.

Cic. l. 3. de
nat. Deor.
Lact. Inst.
l. 1. c. 6.

Justin.
l. 36. c. 2.

Exod. 12. 38.

Homer.
Iliad.
v. Hesych.
in εὐνοικός.
Phurn. de
nat. Deor.
in Mercur.

Phurn. de
nat. Deor.

Aug. l. 18.
de civ. Dei.
c. 8.

Lañ. l. 1.
Inst. c. 6.

Euf. l. 9.
Præp. Ev.
c. 27.

quorumdam, ac imprimis Augustini sententia, qui Mercurium Moſis ætati conjungunt. Facit huc & adnotatio quædam inserta nuper editioni Lactantii, ad locum supra allatum e libro primo Institutionum, in qua legitur codicem quemdam manuscriptum Bibliothecæ S. Pauli Lipsiensis, pro voce *Thoth*, substituere, *Moyſin*. Finem faciam dissertationis hujus in opportuniſſimo ad opinionem nostram Artapani testimonio, quod profecerunt Eusebius, & Auctor Alexandrini Chronici, cuique adſtipulatur Auctor Hypomnematis in Hexæmeron, quod Eustathio tribuitur. Illic legitur Moſem ab Ægyptiis pro Deo habitum fuiſſe & cultum, & Mercurium appellatum; cumque bellum gereret adverſus Æthiopas, condidiſſe urbem, & Hermopolin appellari. Atqui Hermopolin a Mercurio Ægyptio eſſe conditam perhibet Lactantius. Unde veterum ipſorum teſtificatione cognoscitur, Moſem eſſe Mercurium.

Osiris, ſive
Bacchus,
idem ac Moſes.

III. At non in Theuth ſolum, ſive Mercurio, ſed ſub Oſiridis quoque perſona, quem eundem eſſe ac Dionyſium, ſive Liberum Indorum domitorem aſſeverant Antiqui, Moſem Ægyptii coluerunt. Cum enim non politicis ſolum & æconomicis, ſed militaribus etiam virtutibus claruerit, illas in Mercurio, has in Oſiride, ſeu Libero adumbrarunt priſci illi artifices fabularum. De Mercurio vidimus, & quidem ita luculenter, ut mirabile ſit in re tam perſpicua neminem adhuc, quod ſciam, verum oſſeciſſe. Bacchum autem quoniam doctorum hominum ſtudiis jam deprehenſum eſt Moſis eſſe ſimulacrum, argumenta eorum contrahemus in pauca; tum ſi quid ad rei confirmationem ſuppeditet penus noſter, adjiciemus. Nati ſunt in Ægypto Moſes & Bacchus, in arcam uterque incluſus, & in profluentem abjectus. Huic Moſi nomen, illi Miſi, ut eſt in Orphicis. Utrique tributus eſt ſexuſ uterque. Bimater uterque; nam & velut alteram matrem Thermuthin Pharaonis filiam habuit Moſes, quem illa adoptavit in locum filii, ut loquitur ipſe Moſes; & bis etiam propriæ matri, primum a natura, deinde a Thermuthide traditus eſt alendus. Venuſtus uterque & forma præſtans. Eductus uterque in Arabia; hic ad Sinam montem, ille ad Nyſam, quæ Sina ipſa eſt, ut diſerte habent Faſti Siculi. Exu-

Orph.
Hymn. in
Miſein.

Exod. 2, 19.

lavit uterque. Bacchæ cujuſdam virga in terram projecta ſerpentis inſtar repere viſa eſt, ut illa Moſis. Bacchi chorus fruebatur lucis aſpectu, dum Indi tenebris obſiti erant, quem admodum Iſraelitæ inter Ægyptios. Fugiens uterque Ægyptios, pedibus mare Rubrum trajecit. Transmiſit ille fluvijs Hydaspem & Orontem thyriſo arefactos; hic Rubrum mare mirifica virga bipertitum. Cornutus uterque fingitur. Leges tulit uterque duplici tabulæ inſcriptas. Nequos; uterque fuit: de Moſe quidem vidimus ſupra: de Baccho teſtatur vetus Epigramma Anthologiæ. Bacchæ, itidem ut Moſes, virga aquas de rupe elicuerunt. Hic ſerpentem æneum erigit; illæ ſe tortis ſerpentibus incingunt, ſerpentibus coronantur, Bacchicorum orgiorum inſigne habent ſerpentem, & iis qui Sabaziis ſacris initiantur ſymbolum eſt ſerpens ſinum pervadens. Calebum, quod vocabulum exponitur canis, ſocium habuit Moſes, canem Liber, Moſis juſſu racemum e promiſſa terra retulit Calebus: Bacchi auſpicijs reperta eſt ſatio vitis. Denique manat utrique terra lactis, mellis ac vini fluentis.

Anthol. l. 1.
c. 28.

Hæc ab aliis jam obſervata ſunt: iſta a me. Oſarſiph Ægyptiis dictus eſt Moſes, Bacchus Arſaphes, ut jam dixi: quas voces non affines ſolum, ſed eaſdem eſſe proclivis eſt ſuſpicio. Fulminibus ambuſtam eſſe Semelen, & inter ignes natum Bacchum prodiſt fabularis hiſtoria; unde πυριγενής, & Ignigena dicitur; propter viſum Moſi in rubo ignem, & habita eidem cum Deo colloquia inter ignes & fulgura. Hinc λαμπρὸν διδύκον οὐν πύλας σελαργὴν, τυτέτι μετὰ λαμπάδων καὶ πυρὸς χορεύει καὶ διάπυρον ἵναι θεῶν. *Commeſſuorem Bacchum cum tadis fulgere, hoc eſt cum lampadibus & igne tripudiare, & fervidum ac igneum eſſe Deum*, ajunt Ariſtophanes, ipſiusque Scholiaſtes. Hinc inſtituta Baccho λαμπήρι (Fulgido) apud Pellenenſes λαμπήρια ἑορτή (Feſtum lampadum) Pausaniæ in Achaicis commemorata. A Nymphis educatus fuiſſe dicitur Bacchus; quod in Nili aquas projectus ſit Moſes: nam Nymphæ aquæ ſunt. Caſus ille Moſis aliis cauſam fingendi dedit, Bacchum ſtatim a partu concluſum in arcam ligneam, & in mare fuiſſe cum matre abjectum. Miſes ille in Orphicis Hymnis laudatus, qui idem Bacchus eſt, Iſidis filius fingitur, & cum ea ac ianulabus ad Nili fluenta exultans

Ariſtoph.
Nub.

me esse participem, quæ sunt circa corpus Dei. Alas quoque accipitris cum licio purpureo capite gestantem Ægyptium *ἱερογερμανία* (*scribam sacrorum*) exhibent Diodorus, & Clemens Alexandrinus, propter similes videlicet causas. Nec alia fortasse est origo alarum, quæ Mercurii petasum tegebant. Nec alia etiam causa, quamobrem Dynastæ Mamlucorum Circassorum Ægypti, cum regia pompa ornati procedebant, supra caput suum avem & conopeum gestari vellent, uti legimus in Historiis Arabum. Tota vero Nasamonum gens hunc gestandarum in capite alarum morem usurpavit, ut scimus ex Dione Chrysostomo. Nunc quoque apud Turcas quidam sanctius institutum professi homines pennas capiti imponunt, ut se meditationi rerum cœlestium deditos, & divinorum arcanorum participes esse significant. Discimus ex Aristophane, supra Jovis caput aquilam collocari fuisse solitam, noctuam supra caput Minervæ, accipitrem supra caput Apollinis; vel, si Albricum sequimur, corvum nigrum. Symbolum hujus *πλερὺ βασιλείᾳ* (*ala regia*) Cnephi vertici impositæ sic interpretatur, ut dixi, Eusebius, *ὅτι λόγος δυσερέτος, καὶ κεκρυμμένος, καὶ ὡς φανὴς, καὶ ὅτι ζωοποιός, καὶ ὅτι βασιλεὺς, καὶ ὅτι νοσηρὸς κακῶν. διὸ καὶ τὰ πλερὺ φύσις ἐν τῇ κεφαλῇ καίτοι.* Quod mens cognitu difficilis est, & abscondita, nec palam apparens, & quod vitam præstat, & quod regina est, & quod more intelligentis rei movetur. Quamobrem & ala oriens in capite est. Nos rei hujus causam arcessimus ex ipsis Mosis verbis, qui Deum sic inducit loquentem: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & vivet.* Unde David de Deo: *Et posuit tenebras latibulum suum.* Et alibi: *Nubes & caligo in circuitu ejus.* Et Salomon: *Dominus dixit, ut habitaret in nebula:* vel ut habent Paralipomena, *in caligine.* Isaias: *Vere tu es Deus absconditus.* Et Paulus: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Et Pseudo Orpheus apud Justinum & Eusebium: *αὐτὸν δ' οὐχ ὁρῶ, περὶ γὰρ νέφος ἐκρίνεται.* Ipsum autem non video, nubes enim eum circumfudit.

Sed & Angeli Dei nomen, capite decimo tertio libri Judicum, est, *מלאך*, & capite

nono Isaiæ Messia nomen est *משיח*. Radix utriusque est *מח*, *absconditus fuit.* Consultatur insignis Doctor Maimonides in More nevochim. Scribit Justinus in Parænetico, Acmonem priscum Auctorem Deum appellare, *παγκρυφον* (*totum latentem*) Mercurium autem aperte pronuntiare difficile esse Deum cognoscere; qui vero cognoscere potuerit, cognita eloqui non posse. At Amun, qui juxta Jamblichum & Proclum idem est ac Phtha, sive Vulcanus, & Osiris, ut dixi, proindeque idem ac Moses; Amun, inquam, Ægyptiorum lingua *occultum* significat, Manethone Sebennyra teste apud Plutarchum: quod Moses de monte descendens faciem suam ex Dei congressu fulgidam velamine occuluerit. Jamblichus vero, qui Amun Mosem esse nescivit, & intellectum opificem esse censuit, appellationis illius attulit rationem his verbis: quod *Opifex intellectus, qui & veritatis est dominus atque sapientia, quatenus in generationem progrediens occultam, latentium rationum potentiam traducit in lucem, Amun Ægyptiaca lingua vocatur.* Sed hæc obiter. De origine vero nominis Phtha Kirchero assentior, qui a persuadendo factum putat: *פחה* enim Ebraei reddunt, *persuasus est*; unde & *פחדו*, nam ut oratione mentes mollit ac flectit Mercurius, sic res alias Vulcanus flexibiles & tractabiles præstat; quamobrem & Mulciber dictus est, hoc est *μαλῆχιος* (*mansuetus*) Hinc emendandus Philo Byblius, qui de Chryso sive Vulcano differens, ait *καλεῖται αὐτὸν καὶ Διαμύχιον.* Vocari eum & *Diamichium*. Id exponit Bochartus, *Jovem machinatorem*, ab Ebraico *מכר*, quod *machinam* sonat. Perperam: legendum enim, *Δια μάλῆχιον* (*Jovem Mansuetum*) Jupiter *μαλῆχιος* inter Græcos fuit valde celebratus. *Διάκρια* in ejus honorem instituta fuerunt apud Athenienses. Sed & ita cognominatus fuit Bacchus, ut legitur non semel apud Plutarchum & Athenæum. Bacchus autem Moses est. Non minus commode originem vocabuli Phtha referre possis ad dictionem *פחה*, quæ transit ad Ægyptios, ut docet Ibno Cabar in Scala magna. Significat autem *aperuit, solvit*; quod omnia pervadat & dissolvat ignis. Aliter Jamblichus, qui Phtha nuncupatum vult, *Quatenus sine mendacio peragit omnia*: hoc est, aperte & candide. Atque ita etiam origo nominis esset

Isa. 9. 6.

Jamb. de myster.

Plutarch. de Isid. & Osirida

Phil. Bybl. apud Euf. Præp. l. 1. c. 10.

Bochart. in Chan. l. 2. c. 2.

Plut. in Anton. & περὶ σαφηνεύσεως, l. 1. Athen. 1. 1.

Bochart.
Chan. l. 1.
c. 12.
Corn. de
nat. Deor.
De Vulc.

& ara utrique communis est. Prometheus autem Moyses est. Inde & conflatum Vulcano nomen: nam ἡφαίτος est κτηνικόν, *Pater ignis*, juxta Bochartum, non ἀπὸ τοῦ ἡδθαί, quod vult Cornutus. Inde etiam perpetuus ignis a Siculis alebatur in Ætnæo Vulcani Templo, cui custodes additi sunt sacri canes, blandientes piis hominibus, in impios ferocientes. Hæc quam Mosi convenient, ex superioribus satis liquet, in quibus declaravimus, cur Bacchus λαμπτήρ & διάπυρος dictus sit. Canum vero custodia Templo apposita, originem trahere videtur a Calebo, ad lustrandam Terram Chanaanam cum aliis missio, & officio gnaviter ac fideliter functo, quem servum suum Deus idcirco agnoscit & appellat. Caleb autem, ut sæpius jam dixi, Ebraice canem sonat. Eandem ob causam fabulati sunt Veteres, canem vivum ex ære a Vulcano fuisse fabrefactum, & ita ab arte comparatum, ut nulla cum oblata præda effugeret, & Jovi dono datum. Nec enim ignis solum, sed & præclarorum operum, & artium præcipue omnium quæ per ignem exercentur, inventio Vulcano tributa est: cujus figmenti causas supra attulimus, cum quæreremus, cur Mercurio rerum omnium inventionem Ægyptii adscriperint. Arma Jovi adversus Gigantes formasse & subministrasse dictus est Vulcanus, quod ad Mosi preces Core, Dathan & Abiron, aliorumque seditiosorum impietatem Deus ultus sit; vel quod ejus ductu ac consiliis populus Dei filios Enac, robustissimam ac procerissimam gentem subegerit. Pandoram ornatissimam feminam, malorum omnium inter homines auctorem, e luto Vulcanus finxisse fertur; quod Evam, & illatam humano generi ab Eva perniciem Moyses posterorum memoriæ commendavit. Quod vero mirabilem Dei in creando orbe prudentiam, artem & consilium Moyses scriptis celebraverit, idcirco dictus est Vulcanus Jovi, Minervam e capite parienti, obstetricis officium præstitisse. Diis in cælo domos extruxisse fertur Vulcanus, & homines quoque in antris prius habitantes domorum ædificandarum & incolendarum rationem docuisse; Deo quippe Tabernaculum erexit Moyses; & Israelitis exilibus, & ad alienum arbitrium viventibus certos lares, propriasque domos quæsit. Futura quoque per ignem prænoscere dictus est

Vulcanus, quod in igne Mosem allocutus Deus futura præmonuerit.

IX. At non omnes Ægyptii vi veritatis ac detrimentis suis convicti Mosi debitas laudes tribuerunt, sed refractarii plerique & pertinaces mitem in eum & placidum animum numquam sumserunt; & dum ab his Adonidis, Theuthi, Osiridis, aut Vulcani appellationibus honestabatur & titulis, Typhonis contumelioso nomine ab illis infamabatur. Vetustum quippe hunc Typhonem Ægyptiorum commentis celebratum, & maledictis proscissum, ipsum esse Mosem, ex lectione libelli Plutarchi de Iside & Osirideprehenditur. Probarem id pluribus, nisi instituta nuper Bocharto, viro doctrinæ singularis, rei hujus demonstratio similem nobis operam eximeret. Typhonem autem, quem contumeliis sæpe afficiunt Ægyptii, eundem sacrificiis placant aliquando, παραγορεύει θυελας, καὶ πρᾶτυσιν. *Leniunt sacrificiis & mitigant*, inquit Plutarchus. Quod Typhoni ergo, qui Moyses est, præstabant Ægyptii, cultum nimirum & sacrificia, idem Mosi sub Osiridis, alteriusve persona præstitisse nihil mirum est.

X. Liquet ex superioribus de nihilo esse quod objicit Bochartus, verisimile non esse Mosem, Ægyptiis & Phœnicibus odiosum, pro Deo benefico ab illis fuisse habitum: credibilius quippe est timorem ab Ægyptiis plerisque, religiosum hunc erga Mosem cultum primo expressisse. *Primus in orbe Deos fecit timor*, ajunt Ethnici Poetæ. Ab aliis æquioribus æstimatoribus rerum, & edita a Mose prodigia pro merito mirantibus, vir magnus, uti erat, & excellentis virtutis habitus est. Id legitur in Exodo: *Fuitque Moyses vir magnus valde in terra Ægypti coram servis Pharaonis & omni populo*. Alios autem probabile est, quem vivum oderant, extinctum amavisse, & meritis honoribus coluisse; sopita & sedata per mortem invidia. Testis Cyrillus, qui virtutem Mosi, & mirabilem sapientiam summæ apud Ægyptios admirationi fuisse non semel asseverat; quippe non Judæos solum, quod & Justinus confirmat, sed aliquos etiam ex Ægyptiis Dei nomine Mosem affecisse scribit, gnaros fortasse hæc ipsi Deum dixisse: *Ecce dedi te Deum Pharaoni*. Testis & Josephus, qui Mosem ait ab Ægyptiis ita mirabilem & divinum

Typhon,
idem ac
Moses.

Bochart.
Hier. Part.
l. 2. c. 24.

Plut. de
Isid. & Osir.

Probatur
Veterum
testimoniis
Mosem ab
Ægyptiis
Deum fuisse
habitum.

Exod. 11, 3.

Cyrill. l. 1.
& 2.
contra
Julian.
Justin.
Paræn.

Exod. 7, 1.
Joseph. l. 1.
contra
Apion. &
Antiq. l. 2.
c. 12.

reparationem fatentur; quod Noachum, alterum Adamum appellant, magna hæc ex parte debere videntur institutioni & disciplinæ Christianæ, in multis licet ab illis adulterata. Quod Legumlatoris sui matrem scalptori nuplisse; quod post missum ad eum Angelum a Deo, gravidam se sensisse; quod ex Astrorum inspectione natum Zoroastrem, eique imperium in animos hominum destinatum deprehendisse illorum temporum Astrologos; quod Regem, qui tum per vim regnum obtinebat, veritum ne ab infante recens nato olim solio deturbaretur, mulieres omnes uterum ferentes trucidari iussisse; quod absentem a parentibus anxie quæsitum esse dicunt: quod baptismatis ritum servant; quod quamdam sacræ Confessionis adumbrationem retinent; quod acceptas injurias condonari, & ex animo deleri jubent, hæc ex Evangelicis historiis ac præceptis manifeste arcessita sunt.

*Zoroastres,
idem ac
Moses.*

II. Quod autem inter Deos suos principem ponunt Tauche, eique filium adscribunt Moymin, ut traditum est a Damascio in libro nondum edito *περί θεων*, qui servatur Oxonii, id ex vicinis populis Phœnicibus, & Aegyptiis, cum quibus maxima gesserunt bella & commercia, omnino videntur sumfisse, quorum Taautum & Theuth supremum Deum eundem ac Mosem esse ostendimus. Apud Aegyptios etiam est Emesenos diximus Mosi nomen fuisse Monimos & Monios. Sed & Solis, ignisque colendi ritus, cui Persæ obsequuntur ad hanc diem, ac plurimæ veteris eorum instituti reliquiæ; præcipue vero Zoroastris historia & præcepta, etsi ab ultima vetustate, & a multis ante natum Christum annis ad eos a maioribus transmissa sunt; non apud Deos tamen nata, sed exotica & adventitia esse non inani conjectura opinatus est Agathias, uti paulo post declarabimus. Hunc Zoroastrem legumlatorem, doctrinæ suæ & religionis reformatorem, ac morum censorem venerantur. De eo multiplex est prorsus incerta virorum doctorum sententia. Alii Chamum Noachi filium esse censent; quidam Chami filium Mesraimum; Japetum nonnulli, nonnulli Chus; alii Assur; quidam Nemrod. Alia mihi est, nec levibus conjecturis nixa opinio, non alium eum fuisse quam Mosem. Non prorsus quidem tempus convenit: verum adeo discrepantia

Agath. l. 2.

de Zoroastris ætate ab Auctoribus tradita sunt, ut hæc varietas falsâ omnino de ejus ætate scripta esse, ac fucō circumlitam esse veritatem satis prober. Nec enim Eudoxum, Aristotelemve moror, qui sex millibus annorum Platone vetustiore Zoroastrem finxerunt; nec Hermodorum Platonium, aut Hermippum, qui eum annorum nullibus quinque Trojanum bellum præcessisse rati sunt, & Plutarcho ac Suidæ idem sentientibus præverunt. Hos pro merito confutat Plinius. Sunt qui Nini æqualem faciunt, & Abrahamo paulo antiquiorem, atque ita Christi ortum plus duobus annorum millibus prævertisse. His consentiunt recentiores hujus ætatis Persæ, Abrahami æqualem statuentes Persarum regem Gustaphum, qui acceptam a Zoroastre religionem in Perside propagavit. Nec desunt tamen, qui Gustaphum illum quingentis annis solum Christo antiquiorem opinantur. Alia est Xanthi Lydi ratio, a Zoroastre ad Xerxis transitum sexcentos annos ponentis. Id propius ætatem Mosi accedit; cujus obitus mille circiter annis Diabasin Xerxis antecessit. Auctor est Agathias, Hytaspis æqualem fecisse eum Persas suis temporibus, nec facile ætatem ejus deprehendi posse. Cyri avum fuisse vult Ismael Abulfeda in Historia. Cambyfis æqualem ponit Said ebn Batrik; ponit & Gregorius Abulfaragius. Hytaspem ipsum esse conjicit P'ocockius in his literis apprimè versatus. Ex hac sententiarum fluctuatione id colligo, supposititiam esse Zoroastris personam, cui etsi vera subest Mosi persona, falsa tamen ipsa est, & tota figmentis confuta, de qua certi nihil cognitum est, aut literis proditum. Idem concludas & ex ignorance patriæ Zoroastris: de ea quippe non minus quam de ætate inter scriptores disconvenit. Sinam recentiores Persæ apud Indos degentes faciunt: at Carmanix incolæ Franco patre genitum, hoc est hominem ad occasum nato, qualis fuit Moses in Aegypto natus, quæ ad Persidis occasum sita est. Atqui hodierni hi Persæ Carmanienfes majorum suorum doctrinam alienis opinionibus & ritibus minus oblitam ac permixtam videntur retinuisse, quam priores illi Indiæ inquilini, a patria sua jamdudum exterminati, & moribus exterorum ac dogmatis imbuti. Itaque valde a prioribus religione & ceremoniis discre-

*Eud. &
Arist. apud
Plin. l. 30.*

c. 1.

*Hermod.
apud Laert.
Protem.*

*Hermipp.
apud Plin.
l. 30. c. 1.*

*Plutarch.
de Isid. &
Osirid.*

*Suidas in
Zoroastres.*

Plin. l. 30.

c. 1.

c. 1.

*Xanth.
apud Laert.
in Protem.*

Agath. l. 2.

*Abulfed.
Hist. cap.
de Persis.*

*Abulfarag.
Hist.
Dyn. 5.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

*P'ocock in
Abulfed. de
morib.
Arab.*

sapientiae & æquitatis studiosum, vitatis hominum congressibus in montem secessisse, qui de lapsis de cœlo ignibus conflagravit: hac rei novitate perterritos fuisse Persarum primores: qui cum monti succederent, & Deum precibus placare vellent, illatum ex igne prodisse Zoroastrem, bonoque eos animo esse iussisse, & quosdam sacrificiorum docuissèritus, tanquam a Deo sibi in monte traditos: postea vero, non vulgo se immiscuisse, sed cum hominibus solum ad pietatem colendam natis esse conversatum, & divini cultus peritis, quos Persæ Magos dixere. Non valde discrepant quæ de Zoroastre Persæ recentiores tradidere: Zoroastrem enim narrant in Perside profugum, cum aliquando solus in agro devia loca sectaretur, in cœlum fuisse evectum, & Deum flammis oblitum vidisse, non oculis quidem suis, qui tantum fulgorem ferre non poterant, sed alcititiis Angeli oculis; ab eoque librum legis, quem Zundavastaw appellant, accepisse, & ignem de cœlo in terras detulisse. Nempe Moysen audiverant in Arabia oves aliquando pascen-
tem, ad radices Horebi montis rubum ardentem vidisse; cui cum inesse Deum intellexisset, abscondisse faciem suam, non enim ausum esse aspicere contra Deum; & in eodem postmodum monte *Facie ad faciem locutum esse* Deum Moysi *de medio ignis*, & inter flammæ ac fulgura Legem manu Dei scriptam (librum Arabes appellant) accepisse, *cum totus mons Sinai fumaret, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace, essetque omnis mons terribilis*; ipsumque ad suos subinde remanentem, pertusam luce nova faciem, & igne cœlesti coruscantem retulisse; & ad contunden-
dam Pharaonis pervicaciam fulgura & tonitrua grandine missa de cœlo eduxisse, ut habetur in Exodo. Inde quoque est quod habent Suidas & Glycas, optasse Zoroastrem igne cœlesti interire; & quod habent Fasti Siculi & Cedrenus & Gregorius Turonensis, reipsa de cœlo tactum perisse; & quod habet Auctor Recognitionum, a Dæmone, quem importunius frequentabat, igni succensum arsit. Sunt qui ex hominum oculis evanuisse garrunt: unde Carmaniensium Persarum plerique in cœlum evectum fuisse affirmant; nonnulli in sandapilam sorte oblata se prope Bagdadum condidisse, in ea-

que raptum fuisse ab Angelis. Quibus ignorantia sepulcri Moysi continetur. Deum non aperta facie, & revelato vultu, sed ignibus obductum, & rectorum flammis, Zoroastri visum esse volunt Persæ; quia Moysi dixit Deus: *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Prodigiiis fidem Legi suæ Zoroastrem adstruxisse volunt, itidem ut Moysen suæ. Zoroastrem in desertis caeco vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret, tradidisse nonnullos refert Plinius: ita videlicet manna in deserto Israelitis subministrata, & tolerati a Moysi per quadraginta dies ac noctes in monte jejunii, & vestium post annos quadraginta ne utquam detritarum portentum hoc commento dissimularunt. Ad hæc in multis conveniunt Zoroastres & Moysi leges. Alienas facultates concupisci verat Zoroastres, verat & Moyses, studium legis suæ valde commendat Zoroastres, itidem ut Moyses suæ. Ciborum mundorum & immundorum discrimen statuit Zoroastres, perinde ut Moyses; atque horum usu, cadaverum, aliarumque rerum impurarum contactu uterque interdixit. Id retinent etiam nunc Persæ, magnisque religionibus contractam sæditatem eluunt. Adipem adolent in sacrificiis, quod solenne fuit & in illis Ebraeorum. Injurias condonari sanxit uterque. Ad legem uterque suam addi quicquam vetuit, aut ab ea detrahi. Unum uterque Pontificem maximum esse iussit, cui frequens præscribitur lavationum usus, & bonorum omnium decimæ attribuuntur. Cum uxore agere ex *καταμνησις* congregari Pontificem vetuit Zoroastres, Moyses Israelitas universos. Mulieres hoc affectu laborantes, ab hominum consortio segregatas seorsum degere jubet uterque. Suilla Persæ abstinent; abstinent & Israelitæ. Statuas Persæ non habent, nec Ebraei. Delatum autem a se de cœlo ignem subjectis pabulis indefinenter & perpetuo alita sanxit Zoroastres, ut præcipuum illud & velut Legis suæ *καρκτηριστικόν* (quo ab aliis distinguitur) mandatum esse voluerit. Adeo ut vocabulum *Magus*, quod Zoroastri sequacibus tribuitur, apud Persas & Arabes, pro Cultore ignis, tralatitio uti sumi soleat. Guebri hodie dicuntur. Atque hunc ritum non apud ipsos natum, sed a Chaldæis, vel aliunde, uti & ipsorum pleraque, traductum merito suspicatus est Agathias. Scilicet hoc ipsum

Exod. 33, 23.

Plin. l. 11. c. 42.

Exod. 20, 1-2
Deut. 11, 19
& seq.
Levit. 11.

Levit. 19, 11

Deut. 4, 2.

Num. 18, 21.
Lev. 18, 19.Levit. 11, 7.
Exod. 20, 4.Agath. l. 2.
Lev. 6, 12.

Exod. 3, 6.

Abulf. frag.
Dyn. 2.

Exod. 19, 18.

Exod. 9, 23.

Suidas in
Ζωροάστρε.
Vich. Glyc.
Ann. part. 2.
Greg. Tur.
l. 1.
Hist. Franc.Clem. Re-
cogn. l. 4.
c. 27.

ignem adorare, & injecti succini crematione colere narrant peregrinatores. Legimus porro apud Maximum Tyrium, priscos Persas censuisse ignem esse divinitatis simulacrum; quæ videtur Brachmanum quoque fuisse opinio. Item Porphyrius: θεοῖς γὰρ καὶ τὸ πρὸ ἀθάνατον φυλάττομεν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὃ μέγιστα αὐτοῖς διμωήτατον. *Diis enim ignem inmortalem servamus in Templis; utpote qui sit ipsis quam simillimus.* At postmodum, non ut Dei imaginem, sed ut Deum ipsum, ignem coluerunt. Quo eos fortasse perpulit istud Mosi: *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Item illud: *Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens, qui conterat eos, & deleat, atque disperdat ante faciem tuam velociter.* Vere itaque adversus Apionem prædicat Josephus, cum alios ritus plerosque a Judæis accepisse gentes propemodum universas, tum maxime *λύχων ἀνακύνσεις* (*Lychnorum incensiones*) Redeamus ad Zoroastrem, ex cuius fama & existimatione provenit eorum fallacia, qui sub ejus nomine Oracula quædam magica Græce scripta incautis obtrulerunt. Edita illa sunt cum Pselii & Plethonis scholiis; sed si nares admoveris, fraus subolebit. Vetustiora quidem illa sunt, nihilo tamen *γνησιώτερα* (*sinceriora*) Oracula, quæ Croesi temporibus extitisse narrat Nicolaus Damascenus. Insinceros quoque eos dixerim libros, quos Chaldaice scriptos, & Chaldaicis commentariis illustratos, & effata ac sententias complexos Johannem Picum habuisse ferunt; insincero & libro Zind, mihi de nomine solum cognitum, quo ritus magicos, & ignis colendi disciplinam ajunt contineri; de cuius vocabulo quæri potest an aliquid habeat commune cum vocabulo Lituanorum Zincz, quo ignem significari legimus apud Matthiam Michovium: insinceros & quos Hermippus, Plinio teste, ducentis versuum millibus sub Zoroastris nomine conditos indicibus quoque positis explanavit. Ex iisdem falsariorum incudibus profectus est supra memoratus Persicarum Legum codex Zundavastaw, quem vetustissimum tamen conjicio, & eundem fortasse, qui ab Eusebio Collectio sacra Persicarum rerum appellatur. Indidem profectus & quem se in arcanis habere jactabant, qui Prodicti Philosophi doctrinam sectabantur, ut

est apud Clementem Alexandrinum; indidem & quos commemorat Suidas; & qui de Magia, Zoroastris nomine, scripti circumferantur, ut habet Auctor Recognitionum; & quem tradit Auctor Astrologiæ cujusdam Persicæ, Ebraice redditæ, ab eo lucubratum, & Regnum Dei fuisse inscriptum, & manibus Persarum assidue gestari esse solitum. Narrat Porphyrius, Plotini temporibus a Christianis suppositos fuisse & confictos libros plerosque, in his Apocalypsin Zoroastris, cuius *νοθεία* (*suppositionem & falsitatem*) a se, cum sermonibus, tum scriptis fuisse demonstratam. Hoc genere fraudis nimis sæpe usi sunt priscorum Ecclesiæ temporum Hæretici. Adulterinæ illæ lucubrationes, quarum meminit Porphyrius, Gnosticos auctores habuerunt, ad quos & confutationem suam scripsit. Nec dictu facile est, quantum Reipublicæ Christianæ nocuerint ejusmodi fallaciæ: nec enim Hæreticos ab Orthodoxis discernabant Ethnici. Illorum itaque doli & nefariæ artes infamiam utrisque & odium conflabant. Cæterum Persas in Zoroastrem gesta Mosi contulisse hinc etiam confirmatur, quod & in Dario Notho simile quiddam ausi sunt. Refert enim Teixeira, Homayæ Darii matri vates prædixisse, futurum ut ex ea nasceretur filius, qui Persis magnarum calamitatum auctor esset: id veritam matrem flumini Jehuni infantem in arca commisisse; rusticum fluvio arcam extraxisse, repertumque infantem ob mirificam pulchritudinem alendum suscepisse, & nomen ex casu illi fecisse, quippe Darabeum significare, qui arca inclusus in flumine expositus sit. Quæ quamvis fabulosa sunt, asserunt tamen veritatem. Nunc cum ex hac dissertatione clarissime pateat Zoroastrem ipsum esse Mosem, & vetustissimæ Persarum religionis fontem esse Mosaicam Legem, Mosi certe antiquitas luculenter mihi videtur esse comprobata.

CAPUT SEXTUM.

I. *Ex libris Mosi fluxit prisca Indorum religio; cum Guzarattensium, II. tum & Coromandelensium: III. item Sinarum & Japonensium. IV. Qui factum ut ad Indos Mosaicæ doctrina penetravit.*

I. **V**etustissimam esse Indorum Guzarattensium religionem nemo nescit. Præcipua

Clem. Al.
Strom. 1.
Suidas in
Ζωροάστρου
Αὐτ. Re-
cogn. l. 4.
c. 27.
Porphyr.
in Vit.
Plotin.

Teix. l. 19.
c. 1.

Ex libris
Mosis fluxit
prisca Indo-

Diod. l. 2.

Lev. 25, 39.
& seqq.

Iosophis latam esse Diodorus affirmat. Nempe ortum habuit ex hoc decreto Mosis in Levitico : *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus , non cum opprimes servitute famulorum , sed quasi mercenarius & colonus eris : usque ad annum Jubileum operabitur apud te , & postea egredietur cum liberis suis , & revertetur ad cognationem , & ad possessionem patrum suorum : mei enim servi sunt , & ego eduxi eos de terra Ægypti : non veneat condicione servorum ; nec affligas eum per potentiam , sed metuito Deum tuum.* Nunc etiam , dum peregrinantes matutinis horis ad iter se accingunt , Sacerdotes ipsorum perticam depangunt in terram , cujus summitas circumplicata est serpentis simulacro. Id venerantur singuli , & salutant : traducto nimirum more ex æneo serpente Mosis , vel ex serpente , a quo Eva decepta est. Secta quædam apud Indos est , in qua fratris defuncti uxorem frater superstes ducere tenebatur. Qui mos mere Mosaicus lege lata non ita pridem sublatus est. Atque hæc causæ fuerunt , cur ex decem tribubus ortos Brachmanes nonnulli crediderint.

sem & Co-
romandelen-
sium.

II. At non una est Indorum omnium Ethnicorum de rebus divinis sententia : nam sectæ sunt apud eos longe plures , quarum omnium discrimina notare nihil necesse est. De Coromandelenfibus huc adjecisse quædam sufficere. Hi quamvis a Guzarattensibus discrepent religione & moribus , non pauciora tamen retinent Mosaicæ doctrinæ vestigia : nam & ipsum quoque Mosem sub Annuræ nomine celebratum ipsis fuisse nonnulli arbitrati sunt. Deum unicum , mundi conditorem agnoscunt. Cassiopam a Brama Dei filio genitum ferunt citra mulieris consortium , primum Brachmanum parentem fuisse , Diti uxorem duxisse , liberos alios pietate insignes & æquitate , alios impios procreasse ; sic Adami , (quem & de nomine Bengalenses norunt) Evæ , Abelis , & Caini historiam adumbrantes. Ante orbem conditum nihil extitisse ajunt præter Deum & aquam , propter illud Geneseos : *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Gigantum fabulam ad sextum Geneseos caput expressam habent. Coram idolis suis saltant , itidem ut Ebræi coram vitulo aureo : quem tamen morem , ut verum fatear , videntur utrique ab Ægyptiis accepisse. Quem-

Gen. 1, 2.

admodum enim ritus plerosque hauserunt Ægyptii ab Ebræis , ita Ebræi vicissim ab Ægyptiis , apud quos diuturnam fecerunt moram , multos acceperunt. Indorum vero Ethnicorum , de quibus agimus , religio ab Ægyptiis fere , sed & a Persis , aliisque prodiit , qui institutis Ebraicis imbuti , eadem ipsis communicarunt. Porro sacra illa coram idolis saltatio invaluit apud omnes promodum gentes , jam inde ab antiquis temporibus. Ad idola accedentes Brachmanes tintinnabulum gestant , instar tintinnabulorum summi Ebræorum Pontificis. Pueris aures perforant , quos in perpetuam servitutem Deo sunt mancipaturi ; quo ritu , inter Ebræos , dominis suis servi in perpetuum se addicebant. Ex inextincto Ebræorum igne prodierunt lychni interdum noctuque coram idolis Indorum ardentes. Puerperas & pueros a partu recentes immundos esse , atque hanc immunditiam aquis ablui rentur ; tum pueris nomina paucis ab ortu diebus imponunt : quæ Ebræorum institutis omnia consentiunt. Incesta , & adulteria supremo supplicio sanciunt , juxta præscriptum Mosis , Solis Brachmanibus , itidem ut Levitis , patent interiora Templi , reliqui arcentur. Lustricis aquis lavantur utrique ad eluendas impuritates , & noxas expiandas. Morticinorum contactu sese pollucensent utrique. Cibaria idolis Brachmanes apponunt , instar Panum propositionis. Brachmanes puellas impuberes ducere tenebantur , quod & de summo Judæorum Pontifice scribunt Rabbini. Ritus nuptiarum apud Brachmanes perficitur oryza ter a sponso in caput sponsæ profusa : quod frumento profuso Judæi faciunt. Atque hujus moris imago fuisse videtur consarreatio. Brachmanibus & Judæis usurpatur mortuorum lavatio. Brachmanis cædes , itidem ut Judæi , peregrinationibus expiatur. Celebris est apud illos Merowæ montis mentio , de quo mira quædam narrant ; quæ vox nomina Meropurbatei & Meri montium repræsentat , de quibus proxime egimus. Scribit præterea Rabbiorum doctissimus Maimonides , idolorum cultores Indos Adami & Evæ , vetitæ arboris , & serpentis fallacis historiam sua etiamnum ætate novisse. Verum , ne quid dissimulem , hæc Coromandelenfium Indorum religio , multo videtur Guzarattensi recentior , utpote Judæorum

Maim. Me-
renv. Part.
3. c. 29.

scimus Sesostrin totam Asiam, ad Indiam usque, maris Indici insulas, & terras mari finitimas imperio suo subiecisse: & longis navibus ex Arabico sinu profectum in Indiam pervenisse: cognoscimus & in Indiam confugisse Aegyptios complures, cum Aegyptum Cambyles invasit. Multas quoque in India ditiones jam inde a priscis temporibus possederunt Arabes: quosdam etiam ad Indum fluvium collocat Dionysius Periegeres. Crebra quoque cum Indis Aegyptios agitalle commercia ostendit iter ab Aegypto in Indiam a Plinio & Solino propositum, tanquam singulis annis solitum frequentari. Nec obscura id probant argumenta. Velut utrumque consimilis opinio de mundo a Deo in ovi figuram condito; illa vaccarum reverentia, quam ab Aegyptiis esse profectam tradit Artapanus; duplex Indorum lingua, ut duplices Aegyptiorum characteres: Sinica scribendi ratio Hieroglyphica Aegyptiae per- similis, cujus apud utramque gentem egregia monumenta in speluncarum saxis consignata sunt, mystici quoque Indorum characteres, quorum specimen ex Johanne Lucena exhibet Kircherus in Prodomo Copto: (quo libro, & longe fusius Oedipi Aegyptiaci prima parte, Syntagmate quinto, demonstrat Aegyptiacos ritus in Orientem permanasse;) Dei nomen utriusque prope idem, Thoth his, Tao illis; Pyramis quaedam a Brachmanibus culta, & Dei cujusdam ossa complecti credita, ut refert Clemens, Pyramidum Aegyptiarum instar; Pyramides item utrobique sepulcris impositae; gentis utriusque in certas tribus ac prope easdem distinctio, quas accurate adnotatas habes apud Strabonem, Diodorum, & Arrianum; lex utrisque posita, qua non aliam artem condiscere ulli licet quam paternam; ex instituto Sesonchosidis, qui Sesostris est. Testis Diczarchus quem laudat Scholiastes Apollonii; mulierum domi continendarum a Sinis usurpata ratio, pedibus earum tam arcte ab infantia constrictis, & citra naturalem modum coactis, ut iis vix insistere, ac ne vix quidem ingredi possint, Aegyptii instituti affinis, quo eandem ob causam mulieres calceis omnino uti prohibebantur; vestimentorum in utraque gente par ornatus, intextis serpentium figuris; magnum utrobique Chymicae artis studium; fabula de Phoenice ave-

utrobique jactari solita, quem Fung Sinæ appellant; dictione ex Occidente petita, ipsum quippe est Phoenicis vocabulum; par apud Aegyptios, Indos, Sinas & Japonenses similitudinem idolorum, & in serpentium formam fere fabricatorum cultus; & praecipua omnia Pythagoricae Philosophiae capita, quae ab Aegyptiis fere Pythagoras acceperat, quaeque Brachmanes pertinaciter ad hanc diem retinuerunt; potissimum vero doctrina Metempsychoseos, quam primi Aegyptii tradiderunt, ut auctores sunt Herodotus, & Clemens Alexandrinus, & a quibus profecta in Indiam & Sinenses tractus manavit. In quo turpiter lapsus est Philostratus, qui doctrinam hanc a Pythagora inventam, Brachmanibus ab eo traditam, ab his in Aegyptum fuisse transmissam scripsit. Idola Japonenses colunt bubulo capite, quaedam canino, haud secus quam Aegyptii. Cum ait ergo Lucianus, primos omnium hominum Aegyptios Deorum habuisse notitiam, templaque iis ac lucos posuisse, sic intelligo, profani idolorum cultus & *καυβερνησις* (multorum Deorum cultus) auctores Aegyptios extitisse; ab iisque plurimas gentes, Indos in his, eadem dogmata ac ritus accepisse. Optimis illi quidem ad colendum Deum ritibus a primis gentis suae auctoribus, Noacho oriundis, olim fuerant instituti; quamobrem nulla olim in ipsorum templis simulacra visebantur, uti neque apud Syros: quemadmodum ibidem Lucianus affirmat. Verum progressu temporis a pristina pietate ad nefarias religiones deflexerunt. At vera religio penes Ebraeos fuit; quam a Noacho, & deinde ab Abrahamo per manus sibi traditam constanter retinuerunt. Sed haec uberiores sibi tractationem deponunt.

CAPUT SEPTIMUM.

I. *Moses a gentibus ad Septentrionem & Occasum positus agnitus & cultus: a Thracibus, II. Germanis, III. Gallis, IV. Britannis, V. Hispanis, VI. & ipsis etiam Americanis.*

I. Ceterum Theuthi illius, sive Mercurii Aegyptii, de quo dixi, quemque jam Mosem credere licet, cultus apud exterarum gentes ita propagatus est, ut inter Thraces, Germanos, Scythas, nostrates Gallos, & ipsos quoque Britannos, ac Hispanos summum numen habitus sit. De Thracibus testis

Plin. l. 6. c. 23.
Solin. c. 54.

Artapan.
apud Euf.
Prap. Ev.
l. 9.

Clem. Alex. Strom. 3.

Strab. l. 15.
& 17.
Diodor. l. 1.
& 2.
Arrian. Indic. Apollon. Schol. Arg. l. 4. v. 272.

Herod. l. 2. c. 123.
Clem. Alex. Strom. l. 3. & 6. Philostrat. Vit. Apoll. l. 3. c. 6.

Lucian. de Dea Syr.

Moses a gentibus ad Septentrionem & Occasum positus agnitus & cultus: a Thracibus, Germanis, Gallis, Britannis, Hispanis, & ipsis etiam Americanis.

Aesch. A- Aeschylus. Adde mysteria Cabirorum, non
gam. v. 291. ex Phrygia profecta, nec a Cabiris Phrygiae
Apoll. Sch. montibus, quod tradit Apollonii Scholia-
l. i. Argon. stes, vel potius Scholiastæ; (erudita hæc e-
 nim & optima Scholia, Lucilli, Tarrhai,
 Sophoclei, & Theonis, doctissimorum
 Grammaticorum esse docet Aristophanis
 Scholiastes:) sed e Phoenicia. Beryti enim
 cultos fuisse discimus ex Sanchoniathone, &
 Damascio. Unum autem e Cabiris fuisse
 Bacchum prodit idem Scholiastes Apollonii,
 unumquoque ex illis fuisse Mercurium asse-
 verat ex Dionysiodoro. Horum vero fra-
 trem fuisse Aesculapium narrant Philo By-
 blius ex Sanchoniathone & Damascius apud
 Photium. Atqui Serapidem, Bacchum,
 Mercurium, & Aesculapium, unius Mosis
 simulacra fuisse partim jam vicimus, partim
 infra vincemus. Itaque mera Mosis myste-
 ria in Cabirorum mysteriis delitescere cre-
 dendum est. Recepta autem ea fuerunt, &
 in Imbro, ut ex Stephano & Eustathio do-
 cuimus; & in Lemno ut habet Hesychius;
 & in Samothrace, quæ Thraciæ insulæ sunt,
 ut Veteres testantur. Delata fuisse & ad
 Tyrrhenos a Cabiris ipsis fratribus scribit Cle-
 mens Alexandrinus. Delata & ab Aenea in
 Italiam fuisse colligitur ex ejus narratione a-
 pud Virgilium:

Feror exul in alium

*Cum sociis, natoque, Penatibus, & Ma-
 gnis Diis.*

Magni Dii sunt Dii Cabiri, hoc est כבירי, sic
 dicti a כביר, quod Ebraice & Arabice signifi-
 cat, *magnus fuit; potens fuit.* Unde in Au-
 gure libris *Divi potes* appellabantur, *διοὶ δυ-*
Varr. de R. *κατοι* in Samothrace, ut est apud Varronem:
R. l. 4. *διοὶ μεγάλοι διόσκυροι κάβηροι*, (*Dii magni Dio-*
Gruter. *scori Cabiri*) ut habet Verus Marmor apud
Inscr. p. 319. Gruterum. Aliud apud eundem CASTO-
98. RI ET POLLUCI DIIS MAGNIS. Per-
 venisse ea & ad insulam usque Britanniae fini-
 timam tradit Artemidorus. Quin & Samo-
 thraceni ipsam, prius Leucosiam, deinde a
 Sao Mercurii & Rhenes filio Samum fuisse di-
 ctâ docuit Aristoteles in Samothraces Repub-
 lica, ut legitur apud Apollonii Scholiasten. Sa-
 mon appellatur a Dionysio Halicarnasseo. U-
 bi & Mosem denuo in Mercurio agnoscis. Et
 vero cum Josaphatus & Ochazias, hic Israelis
 rex, ille Juda, inita simul societate commer-
 cia subinde cum Thracibus & Ponti accolis

agitaverint, ut refert Josephus, vel inde Mo- Joseph. An-
 sem & Amramum noscere potuerunt. Ve- liq. l. 9. c. 7.
 rum igitur est, quod probandum suscepe-
 ram, Mosis famam, & cultum ad Thraces
 quoque penetrasse.

II. De Germanis illustre est Taciti testimo- Germanis,
 nium, quo præcipuos in illis honores Mer- Tacit. de
 curium occupasse docet. Tum addit: *Pars mor. Germa-*
Suevorum & Isidi sacrificat. Unde caussa &
origo peregrino sacro, parum comperi, nisi
quod signum ipsum in modum Liburnæ figura-
tum docet advectam religionem. Unde vero
 advectam? nempe ex Aegypto ubi Isis cole-
 batur, per Euxinum Pontum, atque inde
 per Danubium in Suevos, & ex illis in reli-
 quam porro Germaniam. Atque inde for-
 tasse est; quod in veteri Calendario apud
 Gruterum, inter festos dies notatur Isidis na- Gruter. In-
 vigium. Certe ad fontes Danubii penetras- script. p.
 se Aegyptios Osiride duce testatur Diodorus, 178.
 Herodotus vero duce Sesostris Scythas & Diod. l. 1.
 Thraces subegisse, in eorum regionibus tro- Herod. l. 2.
 phæa statuisse, pervenisse ad Phasim, & in c. 103.
 Colchide partem exercitus reliquisse; at Eu- Eustath. in
 stathius Osirin aratri usum docuisse Tauros Dion. Per.
 Scythicam gentem. Alio postea nomine
 Germanos appellasse Mercurium observat
 Paulus Diaconus, & Wodan, seu Gwodan Paul. Diac.
 dixisse. Id autem ex Mosis doctrina habue- de gest.
 runt, quod non ex DEI magnitudine esse Long. l. 1.
 censerent, in ullam eum humani oris speciem c. 9.
 assimilari. Itaque statuas Deorum non ha-
 bebant; imo ne templa quidem. Auctor
 idem qui superiorum Tacitus. Quanquam
 templa extiterunt aliquibus in locis, vel po-
 steriori certe ævo excitata sunt. Proxima
 his erant ingentia labra, instar ænei illius la-
 bri a Mose conflati. Tempora noctium
 computabant, non dierum, perinde ut Gal-
 li: ex Mose, ut videtur, qui noctem die
 antiquiorem posuit. Sortes ducebant ex vir-
 gis: an ab illa Aaronis, quæ inter cæterarum
 tribuum virgas sola floruit? Ciborum mun-
 dorum & immundorum discrimen nunc quo-
 que observant Moscovitæ. Quid si dicamus
 Germanorum vocabulum sapere Mosaicum
 aliquid? Scimus quidem ex Tacito Germa- Tacit. de
 nicæ id esse originis. An ab *Herman*? Tam mor.
 enim ab *Herman* duci potest *Germanus*, quam Germ. c. 2.
 e Latino *Germanus* ductum est Hispanicum
Hermano. *Herman* autem item est ac *Irmin*,
 quod nomen in hac gente Mercurius quoque
 est.

fuisse tradit Dionysius Periegetes. Liber autem, Moses ipse est. Samothracum quoque mysteria, in quibus delitescit Moses, in insulam Britanniae proximam trajecisse narrat

Strab. l. 4. Artemidorus apud Strabonem, ut dixi.

Hispanis.

V. Nectum animi dubius Gallis in Teutate colendo, sicut in aliis plerisque, Hispanos consensisse: non quod prope Carthaginem Novam tumulus extiterit, qui Mercurii Teutatis diceretur, ut vulgo creditur: sed quod apud Livium, qui rei hujus auctor jactatur, mentionem tantum fieri tumuli Mercurii fidem faciat emendatissima Gronovii editio; & quod magno numero Celtæ confluerint in Hispanias, illucque mores suos ac religionem intulerint, sedibusque in ea positis Celtiberi dicti fuerint.

Et ipsi etiam Americanis.

VI. Observatione quoque dignum existimo, quod nonnullis fortasse leve videbitur, Mexicanos Deum lingua sua *Teutl* appellare: unde factum nomen *Teutlille*. A Theuth Ægyptio venisse dictionem hanc affirmare vix ausim, vereor enim hominum judicia. Sed tamen notum est quid de vasta illa & uberrima Atlantici maris insula, multorum dierum navigatione a Gadibus dissita, a Pœnis reperta, & magna cautione celata scripserint Diodorus, & Auctor Mirabilium quæ Aristoteli adscribuntur. Hoc si sit, uti esse fertur, ex Taauto Phœnicum, a quibus ortum & religionem Carthago habuit, & ex Theuth Ægyptiorum prodiisse Teutl Mexicanorum & ex horrendis illis Phœnicum & Carthaginensium sacrificiis, quibus homines immolabantur, extitisse similia illa Mexicanorum, aliorumque Novi Orbis incolarum, vehemens suspicio est. De Americanorum originibus totis jam voluminibus ventilata est & excussa quaestio. Mihi quidem semper verisimile visum est, sive priscorum Phœnicum, sive Carthaginensium naves freto Gaditano digressas, sive alias ex Europæ & Africæ oris ad occasum de vexis solutas, Austrum versus processisse, quo sæpiissime illas comisse ex antiquis historiis satis constat: cum autem pervenissent intra Tropicos, & ventos illic secundos ab ortu in occasum perpetuo flantes, & mare eodem cursu incitatum nactæ essent, sese mari & vento permisisse, & in Americam expedita & commoda navigatione appulisse; ac invitas postmodum ubertate terræ, sedes illic fixisse: cum præsertim dif-

ficilior esset regressus; nam venti in ortum ferentes ab occasu, circa septimum tantum ac vicesimum ab Æquinoctiali gradum petendi erant; illic enim fere flant: quanquam extra Tropicos magna est ventorum inconstantia. Nullam itaque itineris sui notitiam antiquo Orbi, unde venerant, dare potuerunt; vel si forte dederunt, temporum deinde lapsu aut casu aliquo, aut hominum negligentia commercium omne intercidit. Quemadmodum florens olim Norvegos inter & priscos Grœnlandos societas, & ratio negotiorum, gravissima demum pestilentia ita soluta est, ut ejus etiam oblitterata sint vestigia. Sententiam nostram apprime confirmat tradita a laudatis scriptoribus, Francisco Lopezio a Gomara, Josepho a Costa, & Garcilasso a Vega opinio, viam in has oras instituisse Christophorum Columbum, Hispani cujusdam navarchi indicio, cui nomen Alphonso Sanctio ab Huelva. Hunc ajunt in Canariis, & Azoribus commercia agitantem, vento abrepta navi, ad longinquas terras & ignota littora appulisse, & reditus demum explorata via ac reperta Maderam pervenisse; & a Columbo, quem forte illic nactus erat, domi benigne & liberaliter exceptum, navigationis suæ commentarios & ephemerides, sic tanquam hospitalitatis munus, ipsi morientem reliquisse. Quod igitur Sanctio contigit, hoc ipsum jam aliis prius contigisse credibile est. Astipulantur sententiæ eidem, plurimæ apud Americanos priscarum antiqui Orbis religionum & rituum notæ. Diluvium norunt, unicam familiam servatam, linguas multiplicatas. Canadenses post Diluvium ajunt orbem fuisse reparatum a Mesou, hoc est Messia. Idem, & alii quoque, Abelis & Caini casus fabulis adumbratos habent. Circumciduntur Mexicani infantes, Jucatanenses, & alii. Ignem perpetuum & inextinctum servant Mexicani: quod a Mosis lege profectum diximus. Quo loco Dæmonis sui responsum acceperant Mexicani venefici, illic ara lapidea ab iis extructa est: quod prius fecerat Jacob post oblatam sibi Dei speciem. Sacrificia illic humana, ut dixi, ex Pœnorum institutis. Sanguinem suum per membrorum incisuras fundunt; quemadmodum Prophetæ Baalis, Eliæ temporibus. Jubilæum celebrant quinquagesimo quoque recurrente anno, & Sabbathum septimo quoque die.

Inter

Gomar.
Hist. Indic.
l. 1. c. 13.
A Costa
Hist. Indic.
l. 1. c. 19.
Garcil.
Hist. Yncar.
l. 1. c. 3.

notitiam habuerunt. III. *Apollo, idem ac Moses.* IV. *Pan, idem ac Moses.* V. *Priapus, idem ac Moses.* VI. *Æsculapius, idem ac Moses.* VII. *Prometheus, idem ac Moses.* VIII. *Cecrops, idem ac Moses.* IX. *Minos, idem ac Moses.* X. *Explicatur 1. Mach. 12, 21. in quo agitur de Iudeorum & Spartanorum germanitate.* XI. *Perperam locum hunc interpretatus est Josephus.* XII. *Rhadamanthys, idem ac Moses.* XIII. *Æacus, idem ac Moses.* XIV. *Proteus, idem ac Moses.* XV. *Perseus, idem ac Moses.* XVI. *Moses inter astra relatus, & Libræ gestandæ adhibitus.* XVII. *Aristeus, idem ac Moses.* XVIII. *Museus, idem ac Moses.* XIX. *Orpheus, idem ac Moses.* XX. *Linus, idem ac Moses.* XXI. *Amphion, idem ac Moses.* XXII. *Eumolpus idem ac Moses.* XXIII. *Tiresias, idem ac Moses.*

*Græci Mo-
saicam do-
ctrinam in-
finitis fabu-
lis obduxerunt.
Procl. in
Timæo.*

I. **P**ROGREDIAMUR nunc ad Græcos, memoriz veteris & historiz priscæ ac veræ adeo ignaros atque rudes, ut Ægyptius ille Sacerdos, cum quo in urbe Sai disseruisse Solonem narrat Plato in Timæo, & cui Pateneit nomen fuisse scripsit Proclus, merito ei obicerit numquam senescere Græcos, nec pueros esse desinere. Hanc doctrinæ Græcanti- cæ novitatem multis comprobat Josephus in Dissertationibus suis adversus Apionem; & Legislatores omnes Græcorum, præ Mose, novellos esse ostendit; ita ut ne Legis quidem Græcum nomen apud Homerum reperiatur. Cum enim Græci primæ rerum originis notitia aliqua a Phœnicibus, & Ægyptiis essent imbuti, a quibus & universos homines Theologiæ suæ principia petiisse asseverat Philo Byblius, & egregios Mosaicæ disciplinæ satus ab iis accepissent, hæc puerilibus fabulis ad sua tempora & ætatis suæ homines accommodatis ita implicuerunt, quas nova subinde figmentorum accessione consequens ætas cumulavit, ut veritatem extinxerint pene totam, in densissimas certe tenebras demerferint. Id in ipsorum Theogonia potissimum observare licet, cujus cum præcipua capita foris nata essent, & extrinsecus quæsitæ, magnam tamen ejus partem ab Homero & Hesidio fuisse excogitatam Herodotus confessus est. Simile quidpiam apud Phœnices evenisse refert Philo Byblius, quibus postquam in Taauti, hoc est Mosis, &

*Phil. Bybl.
apud Euf.
Præp. Ev.
l. 1.*

*Herod.
l. 2. c. 53.
Phil. Bybl.
apud Euf.
Præp. Ev.
l. 1.*

Sanchoniathonis libris, prima mundi exordia tradita fuisse dixit, & veræ Theologiæ posita fundamenta, merito queritur deformata hæc esse a recentioribus, & tanta mendaciorum vanitate infuscata, ut veritatem jam inde eruere difficile sit. Neque tamen ita sunt erasa apud Græcos veri vestigia, ut non in fabulis illorum, si quis attendat, Mosaica doctrina, & nonnunquam etiam sententiæ ac verba emineant. Occuparunt hoc argumentum, ac pene jam exhauserunt Josephus, Justinus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, alique complures, antiqui juxta & recentes, ut in probanda re jam satis probata superfluous omnis labor videri possit. Quoniam tamen illud est disputationis hujus, temperare mihi non possum, quin aliqua afferam, unde appareat priscas fabulas, quibus nihil habent Græci antiquius, & quæ Deos ipsis quos colerent, totamque religionem suppeditarunt, e Mosis descriptionibus prodiisse; vereque Mossem a Tatiano esse dictum barbaricæ omnis sapientiæ auctorem; cum præsertim nova aliqua & ab aliis nondum observata huc conferre mihi posse videar.

II. Ac primam quidem Mosis cognitionem a Cadmo & Danao verisimile est Græcos accepisse: quorum ille, juxta nonnullos Ægyptius Thebæus, juxta plures ac pene omnes Phœnix, cum esset Mosis æqualis, & a Josua una cum aliis Phœnicibus plerisque patria pulsus venisset in Græciam, ejus incolæ rudes & barbaros ad meliorem cultum traduxit, in urbes coegit, literis imbuit & doctrina, Mossemque inter Phœnices suos rebus præclare gestis celebrem apud eos prædicavit. Per idem tempus in Græciam quoque profugus appulit Danaus Ægyptius, multaque, ut credere par est, de virtutibus Mosis genti suæ nimium cognitis commemoravit. Factum idem subinde ab illis, quos ex utraque regione in Græciam varii casus intulerunt. Cum his igitur præconibus Mosis fama fuisset sparsa in vulgus, Græci ad fingendum & mentiendum proni multis eam persperferunt fabulis, variasque Mosis Deorum & Heroum personas imposuerunt, quemadmodum a doctoribus suis Phœnicibus & Ægyptiis iam ante factum acceperant. Quin etiam Deos quosdam ad Mosis exemplar confictos ab his sumserunt, Mercurium puta, Bacchum, ac Vulcanum, & Theologiæ suæ inseruerunt. Væ quippe

*A Cadmo &
Danao Mo-
sis notitiam
habuerunt.*

Bacchus. *Καρνός* (*Cornutus*) quoque dicitur a Callimacho, non a Carno vate, ut vult Scholiastes, nec *ὅτι καυμένος δράκοντος νεός*, quod *ardens cernatur Juvenis*, ut censet Macrobius; sed, uti quidem conjicio, ab Ebraica voce *קרן*, quæ cornu significat: *διτρώς* (*bicornis*) enim Apollo, haud secus quam Bacchus nuncupatur in Orphicis. Hinc Carneæ festum Apollinis apud Lacedæmonios & Cyrenæos, in quibus & Scenopegia quædam celebrabatur, quod rei originem clarius patefacit. Ex his aperte liquet eandem esse Apollinis nationem ac Bacchi, & Adonidis, & Mercurii, & Æsculapii, & ad Vulcanum accedere; quos diversas esse ejusdem exemplaris, Mosis nimirum, effigies, & jam partim ostendi supra, partim infra demonstraturus sum. Huc accedit Apollinem in Libya natum & Jovis Ammonis filium fingi a quibusdam, quod Mosis patriam propius contingit, quam Delos: quia vero cornutum fuisse Moysen audiverant, id a patre Ammone, cornuto & ipso, velut ex traduce habuisse Apollinem censuerunt. Imo vero Ægyptium cognomento Epidaurii appellabant. Inter duo fluentia natum esse docet Plutarchus, quod in Nilo infans expositus sit. In Arabum arvis eruditum esse dicit Statius, quod in Moysen aptissime quadrat. Ex Sinope dicitur a Diodoro & Plutarcho Syrum filium sustulisse: Sinopes nomen non multum abludit a Sephoræ nomine, quæ Mosis uxor fuit; Syri vero pater dicitur, quod velut parens habitus sit Israelitarum, quæ gens inter Syros numerata est, & in Syria sedes habuit. Non *ἀκροκορυμνός* (*insonsus*) tantum sed & *χρυσόκορυμνός* (*aureicornus*), & *χρυσόκορυμνός* (*aurea cornua gerens*) Apollo cognominatur, propter fulgorem e Mosis vultu exeuntem: unde & Typhonem fuisse *πυρρὸν καὶ διὰ τὴν χεῖρα* (*rufum & asinum colore*), ait Plutarchus; cum Moysen *πυρρὰν* (*rufum*) fuisse dixerit Artapanus; & post eum Bedavi scriptor Arabs, Alcorani interpretes. Apollinem Ægyptii sub Solis persona exhibebant capite semiraso, & simulacris nonnunquam cæruleis, hoc est atro colore infectis; claris nonnunquam & splendidis; eandem videlicet ob causam, propter quam Mercurius, altera Mosis imago, facie partim aurea, partim atra pingebatur ab iisdem Ægyptiis, & petalum capite gestans media parte candi-

dum, media nigrum. Inde est quod Genium, naturæ humanæ Deum, vultu mutabilem esse, album & atrum dixit Horatius. Atqui Genius est *μῆν*, unde *μῆνας*, Æolice *μῆνες*, Latine Manes, hoc est Genii, atque etiam Menses. *μῆν* autem est Sol, seu Apollo. Id nos alibi fuisse ostendimus. Ergo Apollo est albus & ater. Radiato etiam vertice pingitur, quale habuit Moses, postquam Dei alloquio fructus est. Hinc nomen, ut puto, Didymeo Apollini, in Branchidis, non ut vult Macrobius, *Quod geminam speciem sui numinis præferat, illuminando, formandoque Lunam*. Unde & Janus, quem Moysen quoque esse dicemus suo loco, bifrons pingitur, & cum eodem Didymeo Apolline a Romanis, teste eodem Macrobio, confunditur. Atque hoc quidem *ἱσχυρῶς*, nam *φωτεινός* Solem Apolline significari non infitior, cujus radios notat quoque aurea & intonsa Apollinis cæsaries. Quapropter & pectus Soli tribuebatur. Unde adagium vetus quod habet Tertullianus, *Lamiae turres, & pectines Solis*. Ex quo scias etiam, cur *Turriculas Lamias* appellet Lucilius apud Lactantium. Sic enim legendum esse liquet, non ut vulgo, Terricolas. Futurorum præscius habitus est Apollo: Propheta fuit Moses. Sagittæ tribuebantur Apollini, ob bella plurima feliciter confecta. Atque hinc Apollinis nomen *ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι* (*a periendo*), beneficium enim eundem, & maleficum Deum esse declarat insignis Servii locus. Repeti hic velim quæ supra diximus de Typhone. Cum Apollinis imaginem describeret Albricus, coronam duodecim gemmis insignem capite cum gestare dixit, ob Moysen de monte descendens radiatum caput, & duodecim gemmas Vrim & Thummim: corvum nigrum supra caput ejus volare, uti supra Deorum multorum capita aves aut alas appositas fuisse a Veteribus adnotavimus supra, cum de Cnepho ageremus; indicium scilicet obscuritatis naturæ Dei a Moysen traditæ; quod & corvi nigror confirmat. Novem Musæ in eadem Albrici imagine choreas sub lauro ducunt; Ebrææ nempe mulieres post transmissum mare Rubrum laudes Deo canentes in litore, duce Maria Mosis sorore. Videtur illic & Python sagitta a Moysen transfixus, Pharo nempe; quippe Crocodilus, serpens maximus, juxta Arabes Grammaticos,

Israelitæ domuerint : *ἄνθρωπος* autem Hæveum
 Boch. Phal. & serpentem sonat, ut a Bocharto demon-
 1. 4. c. 36. stratum est; vel potius quod virga Mosis ver-
 Chan. 1. 1. c. sa in colubrum, Magorum Ægyptiorum vir-
 19. & 23. gas mutatas quoque in serpentes absorbe-
 rit, & quod serpentium ignitorum a Deo in
 Israelitas immissorum vim virusque excitato
 Serpente æneo Moses represserit. Tityon
 etiam terræ omniparentis alumnum & fili-
 Hom. Od. 2. um Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Ho-
 merum, *ἐπὶ ἑνὶ καὶ πέντε καὶ πέντε, per novem ter-*
 Deut. 3. 11. *ra jugera porrigebatur*: Moses Og regem Ba-
 san interfecit, virum *de stirpe gigantum, cu-*
jus latus novem cubitos habebat longitudinis.
 Nomen Tityo a *τύτος*, quod *lutum* significat,
 quasi dicas *παιδογενής*, (*luto genitum*) quo no-
 Call. Hymn mine Gigantes Callimachus appellat: Og Ba-
 in Jov. sanitidis terræ indigena & filius fuit. In Eu-
 bocam ad videndum Tityon ivisse Rhadaman-
 Hom. Od. 4. thyn cecinit Homerus: quippe Ogi regio-
 Plut. Thei. nem adiit & subegit Moses, quem Rhada-
 Pausan. Co. manthyn esse suo loco probabimus. Apol-
 linis Diradiotæ sacrificabatur agnus, Delphi-
 no & *πάλαι* (*cano*) taurus, Myrensi vitulus:
 nempe has Apollini, qui Moses est, gratissi-
 mas fore rebantur victimas, quas ipse san-
 xisset: ac forsitan etiam Vituli aurei a Mose
 comminuti meminerant: nam quæ Deo cui-
 que odiosa esse putabant, huic ea sacrificab-
 ant. Nobilis illa templi Delphici inscrip-
 tio *ἄνθρωπος*, Dei naturam indicat, Mose a Deo
 ipso significatum, cum ex ardenti rubo eum
 se esse dixit qui est.

Pan, idem ac Mosis. IV. Nec obscuriorem ejus imaginem re-
 fert Pan Deus Arcadiæ: seu potius Ægypti,
 ubi Deorum vetustissimus habebatur. Mul-
 ta quidem illi cum Apolline sive Sole com-
 munia sunt, ut docet Macrobius, plura cum
 Mercurio; quod & hi, & ille ad idem ex-
 emplar, Mosem scilicet confecti sint. Futu-
 rorum præscius est, ab eoque vaticinandi ar-
 tem ferunt Apollinem accepisse. Sinoen
 nutricem habuit, unde Sinois dictus est; Si-
 nopen uxorem Apollo. Cultus uterque in
 Arcadia, & *νόμος* dictus, Apollo quidem
 Pind. Pyt. apud Pindarum & Ciceronem, Pan vero in
 Od. 9. Pausaniæ Arcadicis. Dictus uterque & *ἄνθρωπος*,
 Cic. de nat. Deor. 1. 3. Apollo item apud Pindarum, Pan apud A-
 Paus. Arc. pollodorum, teste Hesychio. Saltator uter-
 Hesych. in que. Montivagus uterque, atque item
ἄνθρωπος Bacchus. Pan Nympharum dux & comes;
 Oph. in Apollo Musarum. Pan quoque, ut Apollo,
 Hymn. in Apoll.

Sol esse creditus est, & Panos nomine Apol-
 linem Orphica indignant, ut dixi. His ille
 Apollini similis est, istis Mercurio. Natus
 dicitur in Arcadium montibus; itaque Evan-
 der Arcas Panos potissimum & Mercurii cul-
 tum ac ceremonias Italæ tradidit:

*Sacraque multa quidem, sed Fauni prima
 bricornis*

Has docuit gentes, alipedisque Dei.

inquit Ovidius. Hircinam formam gerere Ovid. 1. 5.
 dicitur, (perinde ut Bacchus quem sub hædi Fast.
 figura delituisse narrat Apollodorus) quod Apollod.
 Mercurio patre in hircum mutato genitus sit; 1. 3.
 hominum preces allegare ad Deos, damnare
 votis, improbos punire pro meritis, Deorum
 esse nuntius, baculum manu gestare, lacte
 & melle placari, plurimarum rerum artifi-
 cia callere, quod & ipsi cum Vulcano com-
 mune est. Apollini vero simul & Mercurio
 his similis est, quod Musicam colit, quod pa-
 storibus præest, quod *κερταίος* (*cornutus*) est,
 quemadmodum & Bacchus, altera Mosis
 imago; qui & Satyros & Musas secum ducere
 dicitur, itidem ut Pan. Tradit præterea Pausan. Arc.
 Pausanias ignem Pani perpetuum & inextin-
 ctum ali; quare Vulcano & Zoroastri similis
 est. Lampadephoria Pani, itidem ut Vul-
 cano & Prometheo, instituta est. Vulca-
 nus autem, Zoroastres, & Prometheus,
 Mosis imaginem gerunt. Plurimæ etiam pro-
 priæ ac peculiæres Pani notæ insunt, ad arche-
 typum Mosis compositæ. In desertis locis
 degit, quod per desertum tot annos Moses va-
 gatus sit. Miniata facie pingitur & ignea,
 capite puniceo; cornibus vero aureis, & ad
 cælum pertingentibus, propter cœlestes ra-
 dios, quibus Mosis de monte descendens
 facies perfusa apparuit. Apollinis oraculum
 apud Branchidas editum refert Porphyrius, in
 quo Pan describitur manu altera virgam te-
 nens, altera fistulam, eaque Nymphas deli-
 niens & agricolas territans, qui & eo viso pe-
 riisse dicuntur. Panos virga Mosaica virgæ
 symbolum fuit. Mosis Canticum Maria
 cum comitibus feminis ad tympanum modu-
 lata est: tum deinde paulo post ipsius obi-
 tum, Josue præceptis ab eo instructus solo
 tubæ cantu Hierichuntina mœnia prostravit,
 & terræ incolæ excidit. *ἁλπαλκός* (*mar-
 ragus*) appellatur a Sophocle, ob mare pedi-
 Soph. Ajac. bus transmissum, & choreas in litore exerci-
 v. 710. tas, Montivagus habetur & *κρηνοβάτης*,
 montiumque

retulit. Chirone Æsculapii præceptore adumbratus videtur Jethro sacerdos Madianitarum, cujus monitis Moses commodam regendi Israelis formam instituit. Morbos sanabat Æsculapius, & mortuos ad vitam revocabat: Mariam sororem lepris affectam Moses sanitati restituit: idem præterea mortiferam serpentium ignitorum luem proposito Serpente a neo coercuit: *Fac serpentem aneum*, inquit Dominus: *& pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem aneum, & posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent, sanabantur.* Hinc Æsculapio appingitur draco: hinc fabularum inventores & Astronomi Græci, ac fortasse etiam Ægyptii, inter sidera eum sub Ophiuchi persona collocarunt: hinc medicis reliquis tribuuntur angues: hinc in locis sacris angues pingebantur; hinc baculus angue circumplicatus gestamen Æsculapio tribuitur; nisi ejus causam a virga Moysis in serpentem mutata malis arcessere: hinc denique mutatus ipse fingitur in serpentem; atque hac forma Epidauri cultus est, & Romam demum illatus. Quoniam autem medicæ artis, ut aliarum quoque disciplinarum, notitiam in Ægypto comparaverat Moyses; hinc medicinam reperisse fingitur Apis, Æsculapius promovisse. Divinationibus & auguriis præesse Æsculapium tradit Apollodorus in libris *περί θεῶν*, quos citat Macrobius. Eadem dote præditus fuit Apollo: quod utriusque exemplar Moyses præscientiam rerum a Deo consecutus sit. Canes Æsculapii templo adhibiti sunt, non quod canis uberibus nutritus sit, ut nugantur: sed propter Calem, cujus opera Moyses feliciter usus est. Hæc autem vox canem sonat. Fulmine tandem a Jove tactus Æsculapius interiit, quod inter murmura tonitruum, & fulgurum splendor Mosem Deus allocutus sit. Mercurii & Herculis æqualis ponitur Æsculapius; nempe Moyses idem est ac Mercurius, ut dixi; Hercules autem, qui & Ægypto ortus est, Josue ipse est, quod infra ostendam.

Prometheus, idem ac Moyses.

August. l. 19. de Civit. Dei, c. 8. & 38.

VII. Venio ad Prometheus, Moysis quoque effigiem, si quis vero falsum seponere sciat. Consentit quidem computatio Chronologorum, qui Prometheus Moysis & Herculis æqualem faciunt. Testis Augustinus in libris de civitate Dei. Plutarchus in libro de Iside & Osiride Mercurium, hoc est Mosem,

ita cum Prometheus confundit ac permiscet, ut ambigi dicat utro nata sit Isis, Mercurioque Grammaticam & Musicam, Prometheus sapientiam & providentiam, a plerisque acceptas referri; cum viderimus tamen philosophiæ, prudentiæ, sapientiæ & futurorum præsentionis laudibus Mercurium insigniri. Confunditur quoque cum Æsculapio altera Moysis icona. Erat apud Panopenes simulacrum, quod Æsculapiine esset an Promethei incertum fuit. Cabirom unus fuisse fertur Prometheus, itidem ut Æsculapius, & ipse quoque Mercurius. Asiæ maritum fuisse narrat Herodotus, alii filium: ex Asia oriundus fuit Moyses, totaque Israelitica gens in Asiam ex Ægypto remeavit. Atlantis frater, aut ut aliis placet, pater fingitur Prometheus; nepos Mercurius, quem Mosem esse dixi: unde patet Prometheus inter & Mosem affinitas. Alii fratrem fuisse Deucalionis, quem primum templum Diis constitui ait Apollonius; quia primus Aaron Moysis frater, summus Israeliticæ gentis sacerdos a Deo creatus est. Refert Diodorus in quadam Ægypti parte regnasse Prometheus, in quam aliquando restagnans Nilus magnam hominum pecudumque ediderit stragem, & in magnas angustias Prometheus redegerit; sed Herculem demum tulisse ipsi opem, & exundantem Nilum coercuisse, & in pristinum alveum coegisse. Ebræorum dux, legumlator, & veluti Rex habitus est Moyses; unde rixosus ille Israelita Mosi respondit: *Quis te constituit principem & judicem super nos?* & a Clemente Alexandrino dicitur σοφός, βασιλεύς, νομοθέτης. Quin & paterni successorem eum destinabat Thermuthis Pharaonis filia. Ægypti autem portionem, terram nimirum Gessen, occuparunt Ebræi. Exundatio Nili homines & bruta disperdens, quam Herculis tandem suppetiis Prometheus evasit, quid aliud significare putem, quam Ægyptiorum cladem, cum Israelitis tuto transmissis, ipsi mari Rubro absorpti sunt? Herculem vero Josuæ figuram esse, Moysis administri, & consilarii, & Israelitarum imperatoris, infra probabitur. Sceptrum dextra manu tenebant Promethei statuæ, ut & illæ Priapi & Æsculapii, effigiem videlicet prodigialis virgæ Moysis. Ipse se Prometheus, remedia morborum reperisse jactat apud Aeschylum, quod & Apollini & Æsculapio, Moysis simulacris,

Herod. l. 4. c. 45.

Apollon. Argon. l. 3.

Diod. l. 1.

Exod. 3, 14.

Clem. Alex. Strom. 2.

Aeschyl. Prometh.

strasse mendax vetustas commenta est; serpentem vere signare æneum Serpentem, cujus aspectu inflicta a serpentibus ignitis vulnera sanabantur. Narrant scriptores fabularum Jovis mandato Prometheus a Mercurio & Vulcano in Caucasum montem fuisse ductum, & in spelunca vinctum, propter raptum de cœlo ignem: Moses Dei jussu Sinai montem conscendit, & cum Dei gloriam intueri vellet, a Deo positus est in

Exod. 33, 22. foramine petra. Aquila Typhonis filia Promethei jecore pascitur; Typhonem esse diximus Mosem; Aquilam autem Ebraei *אֶיִל* appellant, cujus vocis origo est in radice *אֶי*, *contemplatus est, speculatus est*; quia ex hac spelunca, in qua fuerat a Deo constitutus, tanquam e specula, Dei gloriam contemplatus est. Supplicio demum & vinculis ab Hercule Prometheus exemptus est: in quo mihi obscure adumbrata videtur pugna Amalecitanæ historia, quam dum pugnabat Josue, quem Herculem esse ostendam, Moses in vertice montis manibus per totum diem expansis mansit, nec inde abstitit, quam per partem a Josua victoriam veluti solutus est. Hanc ipsam Promethei fabulam, nominibus discrepantem, re ipsa pene similem reperiis in apocrypho libro Enoch, apud Georgium Syncellum, & in Josephi Scaligeri Notis ad Eusebii Chronicon: narrat enim Azazel, decimum inter Egregoros, metallicæ fabricæ artem hominibus tradidisse; id indignatum Deum jussisse Raphaelem, manibus pedibusque constrictum Azazelem, in loco solo & tenebricoso, substratis acutis petris statuere. Agnoscis, Lector, in Azazele Prometheus, in Raphaele Mercurium. Azazel porro, & Azazel; voces corruptæ sunt ex *אֶזַזֶּל*, de quo hæc leguntur in Levitico: *Duos hircos flare facit (Aaron) coram Domino, in ostio tabernaculi testimonii, mittensque super utrumque sortem, unam Domino, & alteram אֶזַזֶּל Azazeli.* Septuaginta verterunt, *τὸ ἀποπαύειν*. Ex hoc loco perperam accepto anam arripuerunt Judæi, ut Azazelem Dæmonem quemdam esse crederent, ad quem alter hircorum in desertum mitteretur. Id docent R. Eliezer in Pirka & R. Abraham Menachem in Leviticum. Qui error transit & ad Valentinianos. Idem de hoc *ἀποπαύειν* arbitrati sunt Græci quidam, in iisque Julianus Apostata. Hinc ergo inter Egregoros

numeratus est Azazel. Sed & hæc Moses verba de hircis sortito delectis, quorum alter a summo Sacerdote sacrificaretur Deo, alter vero post suas super eo preces emitteretur in desertum, suspicari quoque possumus ortum dedisse fabulæ supra a nobis ex Hesiodo narratæ, de hove Jovi immolato, & in duas portiones dolose distributo, & pellibus duabus incluso, quarum una carnem, altera ossa contexit Prometheus, optionemque alterius eligendæ Jovi dedit. Quemadmodum enim hircorum alter Deo, alter Azazeli sortito cedere existimabatur; ita pellium una Jovi, Prometheo altera sortito cessisse dicta est. Quod igitur Aaron, quem exotici fabularum fictores cum Mose sæpe confuderunt, sorte victimas duas cum Deo quasi partiretur, alteramque mactaret, alteram in desertum emitteret, idem esse Azazel ad quem mittebatur, ac Aaron, a quo mittebatur, creditus est. Ultravis fabulæ hujus Promethei originem, vel hanc quam indicamus, vel eam quam attulimus supra, persequi Lectori per me liceat, dummodo ex alterutra ipsam prodiisse certum habeat. Cæterum Enocho liber hic apocryphus idcirco affictus est, quod Enochum crediderint Veteres ab Angelis Dei eruditum, Astronomiam primum reperiisse, ab eo accepisse Chaldaeos, a Chaldaeis Ægyptios per Abrahamum, ab Ægyptiis Græcos. Hæc partim Josephus, partim ex Eupolemo & Artapano Alexander Polyhistor referunt apud Eusebium.

VIII. Quin & Cecrops, primus ille Atheniensium rex, Moses effigies est. Ætas convenit in Eusebii Chronico. Facit huc quod ab Honorio Augustodunensi, inepte licet, scriptum est, Cecropem in mari Rubro cum Pharaone periisse. Ægyptius Cecrops fuit. Ægyptius Moses. Vulcano patre Cecropem ortum ferunt, propter rubi & Sinai montis ignes, & tonitrua & grandinem ac discurrentia fulgura super terram Ægypti, & flammæ quæ Coræ, Dathanis, & Abironis socios consumserunt. *Ἀμορφοῦς* & *διχρῶς* & *διφύς* & ambigua esse naturæ dictus est Cecrops, vel propter geminæ linguæ Ægyptiæ & Græcæ peritiam, vel quod superiori parte homo esset, inferiori serpens: Mosis sexum utrumque tributum fuisse, proindeque *διφύς* creditum, bicolorem etiam sub Mercurii persona depictum fuisse diximus. Cum autem virgam quæ divina vi in serpentem coram Ægyptiis mutata

Joseph.
Antiq. l. 1.
c. 9.
Euseb.
Præp. l. 9.
c. 16. & 17.
& 11.
Cecrops,
idem ac
Moses.

Levit. 16,
7-8.

Exod. 9, 21.

rum cognomento, Judeos vocitari. Unde cognoscitur, quamobrem Hercules ex Idæis Dactylis unus esse dictus sit, & Idæus appellatus, cumque iis & hunc, & Minoem ex Asia venisse in Europam. scripsit Diodorus Ephori testimonium secutus. Ratio in promptu est. Minos is erat Moses, Hercules Jolue, quemadmodum suo probabitur loco; uterque Ebræus, sive ut posteri locuti sunt, Judæus; uterque ex Asia ortus. Li-
 quet ergo Idæos Cretenses cum Judæis exoticos Scriptores confudisse. Expeditionis socios Mofi adjungit Diodorus, quod Israeliticæ genti ducem se Moses prabuerit. Præstigiatores fuisse ait, propter crebra illa & stupenda prodigia, quibus suum erga Ebræos favorem Deus declaravit. Ait & ceremoniis Deorum, sacrisque mysteriis vacasse, quod & a Strabone proditum est; quippe veræ religionis cultores extiterunt Ebræi, rituumque præcepta a Deo acceperunt. Idem Deos omnes, & collata a Diis in homines beneficia, artium nempe omnium inventionem, & bonorum largitionem, ex Creta docet esse profecta: quod ex Mose nimirum, Mosisque scriptionibus profluxerit fabulositas, & fabularis omnis Deorum historia; artiumque & utilitatum complurium primus ipse repertor extiterit; quæ & supra jam attigimus, & in sequentibus declarabuntur. Addit Curetes Idæis ortos greges ovium coegisse, cicurasse pecudes, & mellificium docuisse; quod Aristæo, Mofi altero, adscriptum proxime videbimus: homines vagos & dispersos a ferino ritu ad humaniorem cultum, convictumque & concordiam traduxisse; quod in Orpheum, & Amphionem, Mosis item simulatas ethiques convenire mox patefaciam. Saltandi arte præstiterunt; quæ laus Baccho, Pani, Priapo, Proteo, Orpheo, & Musæo, Mosis simulacris, a Luciano tribuitur. Ignis usum invenerunt; quod & de Vulcano, & Prometheo, Mosis item personam gerentibus prædicatur. Jam quoque peripicuum est, cur Cretam dixerit Solinus primam literis jura junxisse: nempe ob leges a Mose in tabulis propositas. Sed redeamus ad Minoem. Fratrem is unicum habuit Rhadamanthyn: nam qui tertius his adjungitur a nonnullis Sarpedon, non Europa natus est, sed Laodamia Bellerophontis filia, juxta Ho-

merum, & Apollodorum: Moses fratrem unicum habuit Aaronem. Minois complures recenset liberos Apollodorus; at duos tantum Diodorus, Deucalionem, & Molum quot nempe Moses habuit. Primus leges invenisse perhibetur Minos, easque Cretensibus proposuisse, non a se excogitatas, sed a Jove ipso sibi traditas, cum nono quolibet anno in antrum Jovi sacrum secederet, illicque cum ipso colloqueretur, atque eo tanquam præceptore uteretur. Homerus:

τοῖσι δ' ἐνὶ πύσσος μεγάλη πόλις, Ἰνδα τε μίνως ἐνέμερος βασιλευς διὸς μεγάλης ἑστῆς

Apud eos erat Cnossus magna urbs, ubi Minos Regnabat, qui nono quolibet anno cum Jove magno confabulabatur.

Εὐταγὸς enim conjungendum est cum ἑστῆς, non cum βασιλευς, quod perperam fecerunt Interpretes. Sic ista igitur interpretatur Plato in Minoe: Homerus, inquit, vult Minoem nono quoque anno cum Jove congregi, & ad eum sic tanquam ad doctorem erudiendi causa secedere; atque hanc laudem in neminem prorsus Heroum ab Homero fuisse collatam addit, præterquam in Minoem, Jove præceptore usum esse. ὁ ἀρετὴν ergo exponit, συνεστῆναι ἐν λόγοις, qui cum alio colloquitur. In Ida monte antrum hoc collocat Maximus Tyrius, unde emendare licet Eulæbium, cujus verba hæc leguntur in

Max. Tyr. Diff. 21.

Chronico: μίνως ἰθαλασσοκράτη, καὶ κρητὶ παρὰ διὸς ἐνομήθευ, κομίζων τὰς νόμους ἐξ ἄντρο τῷ ἐν τῷ ἰδῷ ἐνναετηρίδι. Scribe, ἐξ ἄντρο τῷ ἐν τῷ ἰδῷ ut exurgat hæc sententia: *Minos imperium maris obtinebat, & leges a Jove acceptas Cretensibus statuebat; afferens leges ex antro quod erat in Ida, nono quoque anno.* Ephorus

Strab. l. 10.

apud Strabonem descriptas leges ex antro Minoem attulisse ait. Hæc nobis Mosem præclare expriment. Leges ipsi in monte traditæ sunt a Deo, & descriptas in Tabulis lapideis ad populum retulit: in monte a Deo positus est in foramine petra, ut Deum trans-euntem a tergo videre posset: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum; vereque Dei ὁ ἀρετὴς, & συνεστῆναι; erat Moses.* Notat Platon nusquam finxisse Homerum cum Jove collocutum esse Rhadamanthyn. Atque hoc ipsum est quod legitur in libro Numerorum, Aaronem & Mariam, cum hæc de se jactassent: *Num per solum Moysen locutus est Dominus?*

Exod. 33, 22.

Exod. 33, 11.

Platon Min.

Num. 12, 2.

6. & seq.

Lucian. de saltat. & in Bis. accus.

ἱερὸν ἡμῶν πεποιηθεὶς γραμμάτων. Quod sacra nostra littera his fidem fecerint: hoc est, ejusmodi significatione, & admonitione nobis opus non erat, ea nempe qua de germanitate nostra nos monuistis, quippe quam jam ex Libris nostris sacris compertam habeamus. Velim æquus & attentus Lector totam Machabaici Scriptoris sententiam expendat, & cum antecedentibus ac sequentibus contrarium locum confligat, omnino inteliget ea, quorum ἀπεροδεῖς (indigentes) Judæos esse scribit Jonathas, esse συμμαχίαν (societatem) & φιλίαν (amicitiā) Spartanorum, quarum proxime præcedit & subest mentio. Nam si id sibi voluisset Jonathas, Judæos non eguisse admonitione illa, qua de germanitate sua cum Spartanis docebantur, dixisset utique, ἡμεῖς οὐκ ἀπεροδεῖς ταύτης: Nos igitur non indigentes ea. Nunc cum dixerit τούτων, harum, manifestum est respexisse ad συμμαχίαν (societatem) & φιλίαν (amicitiā) proxime commemoratas. Quod opponit autem Grotius, hujus interpretationis assertor, παρέκλυσεν hic significare ἀπέδειξεν (declarationem) velut nono

1. Mach. 9, 1. Mach. 5. τὰς Ναυαταίας αὐτῷ παραδέσθαι αὐτοῖς τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν τὴν πολλήν. vanum & trivolum est: nam παρέκλυσεν illic non usurpatur pro ἀπέδειξε (declaravit) sed pro ἰκέτευσε, ἐκείνην, ἤξιωσε. Vulgata, rogavit. Et παρέκλυσεν, adhortationem, deprecationem, evocationem, significare fateor; ἀπέδειξεν, prorsus nego. Perperam igitur Jonathæ epistolam interpolavit, & adulteravit Josephus; quemadmodum & illam Arit, uti recte animadvertit Scaliger in Canonibus Isagogicis. Quod si cui nostra hæc de Judæorum & Spartanorum consanguinitate conjectura non satisfacit, alteram afferemus infra: nam in re dubia & incerta suspicionibus patet locus, & quæcunque probabilitatem habent aliquam & similitudinem veri, confidenter & utiliter proponi possunt.

Rhadaman-
th & Moses. XII. In plerisque Minoi & Rhadamanthi convenit, ætate, patria, parentibus, quæ nobis itidem argumento esse possunt, & hunc quoque ad Mosis exemplar a figmentorum artificibus esse adornatum. Nominis origo obscura est & incerta. Hanc proponit Eustathius, ἐπεὶ ἡ μήτηρ ἐμάνη, τυτῆτι πάνι ἰσχυρῶς διατέθη περὶ τὰ βόδια, ἅπερ ὁ αὐτῶν ἀρκέσας πατρὶς προείχετο. Quia mater ejus insaniit, hoc est insana cupiditate affecta fuit erga ro-

gas, quas ipsi taurus præbuit, a quo rapta est. Quod valde ineptum est. Ex Oriente petenda fuit nominis hujus origination: nempe ex ἦρ, quod est, castigavit, erudit, subegit, præfuit, dominatus est; unde ἦρ, pedagogus, præceptor: & ex ῥα, terruit. Ita ut ex ῥα ἦρ, quod Præceptorem terribilem sonat, conflatum sit nomen Rhadamanthios. Illius ecquod sit apud interos officium, malo Virgilii verbis, quam meis referre:

Gnosius hac Rhadamanthibus habet durissima regna,

Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,
Quæ quis apud superos furto latatus inani,
Dixit in seram commissæ piacula mortem.
Continuo fontes alterix accincti a flagello
Tisiphone quatit insultans.

Atqui id in Molem aptissime convenit, qui & severas leges Ebræis dixit, & si qui eas perumpere auderent, acerbissimis suppliciis punivit. Hoc autem manere apud interos defungi Rhadamanthyn finxerunt Veteres, quod dum viveret, juri dicundo tasset a Minoe prælectus. Sunt qui legumiatorem fuisse dicant, alii primum legum repertorem. Ex Ephoro autem refert Strabo imitatore fuisse Minoem patris cujusdam Rhadamanthios, qui primus Cretenfis leges constituerit, a Jove eas se accepisse fingens. Has inter Rhadamanthios leges memorabilis illa erat, quæ verabat ne per Deum quis juraret, nomenque Dei temere usurparet, ὅτι τῷ μὲν θεῷ ὀνομάζων ἐπὶ πάντι. Ne Deus omnino nominaretur, inquit Eustathius; per anserem vero, aut canem, aut arietem, aut quid simile, & jurabat ipse, & alios jurare jubebat; quod & a Socrate factum ferunt. Atque id Rhadamanthios juramentum quamobrem inter Proverbia retulerint Græci scriptores Paræmiarum, Zenobius & Apostolius, & post illos deinde Erasmus, prorsus non video. Ipsissima autem Mosis lex est: Non assumes nomen Dei tui in vanum: nec enim habebit infontem Dominus eum, qui assumsit nomen Dei sui frustra. Virgam, dum jura reddit, manu tenere Rhadamanthyn ait Plato, in quo Mosis virgā possumus agnoscere. Multas Asiæ maritimæ terras imperio suo subjecisse Rhadamanthyn memorat Diodorus, quod & de Mose Historiæ sacræ prædicant. Addit Diodorus hunc ἐρυθρῇ, ἐν τῇ αὐτῇ ποταμῷ, παραδόντι τὴν βραχίον τῷ δὲ ἰκάνει ἐρυθρῇ ὀνομασθέντων. Erythro

Virgil. Æn.
6.

Strab. l. 10.

Eustath. in
Hom. Od. 7.

Zenob.
Cent. 5.
Prov. 8.
Apostolius
Cent. 17.
Prov. 7.
Erasm.
Chil. 2.
Cent. 9.
Prov. 31.
Exod. 20, 7.
11.
Georg.

Diod. l. 5.

qua præcipue laude Moses floruit. Divinos denique in Ægypto honores Proteus consecutus est, itidem ut Osiris, Mercurius, Vulcanus, & Typhon, in quibus fallax vetustas Mosem adumbravit.

*Perseus,
idem ac
Moses.*

*Herod. l. 2.
c. 94.
Diod. l. 1.
Strab. l. 17.*

XV. Moses quoque Perseo multis rebus similis est. Liberi & Amphionis, quorum uterque Moses est, Perseus aequalis fuit.

Ægyptium fuisse tradunt Herodotus, ac Diodorus: addit ille Chemmi positum ei fuisse templum, & a Chemmitis solitum gymniciis ludis celebrari: Strabo vero in Ægypto *περσίου: σπουδῆς* (*Persei speculam*) ponit; quod & speculatorem fuisse Perseum indicat: Ægyptius fuit Moses; fuisse & speculatorem ostendit cognomen ipsius Osarsiph, h.e. Solis speculator: idem & *ἡρακλῆς* a Georgio Synkello dictus est, ut supra observavimus. Statim ab ortu in arcâ conclusus, & in mare abjectus est Perseus & in Polydectæ deinde regia educatus; quorum consimilia de Tenne & Hemithea Cyeni regis Troadis liberis, de Oedipo Thebanorum rege, Telepho Herculis filio, & Cypselo Corinthiorum tyranno finxerunt. Atq; hæc in Mosem apposite congruunt. Magicæ artis peritum fuisse narrat auctor Philopattidos, qui libellus Luciano tribuitur: idem de Proteo, qui Moses est, a nonnullis vulgo creditum esse diximus, ob prodigia a Mose edita. Andromeden Cephei Aethiopum regis filiam duxit uxorem: Tharbis Aethiopum regis filia Mosi nuptias ambivit & impetavit, ut affirmat Josephus; hic deinde uxorem duxit Sephoram Aethiopissam, hoc est Chusitidem; nam Chus populos ad utrumque Rubri maris littus pertinentes significabat. Persei filium Erythram quidam faciunt, qui ad maris hujus oram imperitarit. Sic Rhadamanthyi, qui figura est Mosi, tribuit Diodorus Erythrum filium, qui regnum tenuerit Erythrorum, ut dixi supra; quod liberos Moses hoc in litore genuerit. Mercurii talaria & gladium gestavit Perseus; quippe Mercurius ipse Moses est.

*Joseph.
Antiq. l. 2.
c. 5.*

Diod. l. 5.

*M. f. inter
c. 1. & l. 1.
b. c. f. i. d. e.
admiratio.*

XVI. Non alio etiam quam ad Mosem videntur referenda, quæ in libro Memoriali scripsit Lucius Ampelius, rudis homo quidem & imperitus, sed aliorum in scribendo subnixus studiis, & aliquibus bonæ vetustatis reliquiis conspicuus. *Libra*, inquit, quam *Græci* *Ζυγόν* appellant, virile nomen est adeptus. *Is omni clementia justitia Mochos dictus, qui*

primus dicitur libra pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. En tibi Mosem proprio nomine appellatum, si pro *Mochos* legas *Moschos*, quod est *משח*. Quo nomine ab aliis

Scriptoribus designatum Mosem supra diximus. Statices ipsi inventionem tribuit Ampelius, quod sancte caverit, ne qua fraus ponderibus, mensuris, aut regulis inesset: *Nolite*

Levit. 19. 35.

facere, inquit, iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera justa

& aqua sint pondera, justus modius, æquus-

que sextarius. Eadem gravissimis verbis alio

*Deut. 25. 13.
& seq.*

loco iterat: *Non habebis in sacculo diversa*

pondera, majus & minus; nec erit in domo

tua modius major & minor: pondus habebis

justum & verum; & modius aqualis & verus

erit tibi, ut multo vivas tempore super terram,

quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abomi-

natur enim Dominus Deus tuus cum qui fa-

cit hæc, & adversatur omnem injustitiam.

Ineptum autem est, quod ait ineptus Ampe-

lius, Libram, quam Græci *Ζυγόν* appellant,

virile nomen esse adeptam. Libra a veteri-

bus Astronomis, non sola, uti nunc, sed simul

cum Libripende in Astrothesia pingebatur.

Diserte Manilius: *Humana est facies Libra.*

Manil. l. 2.

Ostendit hoc etiam vetus Calendarium rusti-

cum, marmori inscriptum, quod repræsen-

tavit Gruterus in Inscriptionibus; in quo in-

*Græc. Inscr.
p. 139.*

ter signa Zodiaci juvenis Libram gestat. Mu-

nus cœlestis Libræ pendendæ Augusto dele-

gavit ipsius ætas, quo optimo & æquissimo

principi gratificaretur. Alii id Virgini ad-

scripserunt. Atqui ex Ampelio intelligimus

Mosi hunc honorem jam ante fuisse habi-

tum, propter æquitatem, ac statices inven-

tionem, nempe, ut verisimile est, ab Ægy-

ptiis, vicinisque nationibus, Astronomiæ stu-

dio deditis, quas Mosi fama pervaserat.

Certe Ægypti in mappis suis & Sphæris cœle-

stibus, septimo Zodiaci loco virum pingebant

stantem, gerentem in dextra Libram, in

sinistra decempedam, in quam Mosaica virga

progressu temporis mutata est.

XVII. Quinetiam in Aristæo nobilis con-

stat Mosi effigies. Apollinis, vel ut aliis pla-

*Aristæus,
idem ac
Moses.*

cet, Liberi filius dictus est Aristæus: Mosem

in Libero & Apolline latere docuimus. At-

que hic pater cum filio, ut alias sæpe con-

funditur: nam Apollo ipse Aristæus habitus

est,

mus. Religionum ceremonias in Italia sanxit Evander, templa extruxit, aras & statuas crexit: Moses sacros ritus Ebræis præscripsit. Nec aliam ob causam cultum Panis, & Mercurii, qui Moses est, in illas oras invexisse dictus est Evander, quam quod ex Mosis historia Evandri fabula detorta sit. *Excellentissima justitia vir* fuisse legitur in memorato jam sæpius libello de origine gentis Romanæ: eundem Arcadum omnium sapientissimum & fortissimum fuisse Pausanias asseverat: quibus dotibus commendatissimum fuisse Mosem sæpe jam observavimus. Regiam dignitatem obtinuit Evander; rex dictus est Moses a Clemente Alexandrino. Heroibus denique, & Dæmonibus, ac Diis adscriptus est Evander; ipseque ac Carmenta mater aras & sacrificia inter Romanos promeruerunt: quo honore apud alias gentes Moses affectus est. Quæ cum ita sint, verissimum esse patet quod dixit Vossius, *nullum fuisse regem, cui proprium fuerit Evandri nomen*. Jure quoque Strabonem existimasse liquet, fabulosum esse, quod sermone omnium pervulgatum est, Evandrum in Italiam coloniam Arcadicam duxisse. Sed & nos præterea commentitiam esse personam, ad Mosis exemplar compositam, merito pronuntiamus.

VIII. Penates, Deos Romanorum proprios esse Macrobius significat. De iis autem magna est veterum scriptorum concertatio. Nigidius & Cornelius Labeo Neptunum & Apollinem esse rentur. Apollo autem Moses est. Verum aliud nobis suadere videtur Virgilius, cum libro Æneidos tertio Penates ab Apolline missos inducit: itaque diversi fuerint ab Apolline. At Varro & Cassius Hemina Deos esse Samothracas affirmant. Fuisse autem in his Mercurium, Bacchum, & Æsculapium, Mosis simulacra, superius a me demonstratum est. Inesse Mercurium indicat quoque eorum effigies, quam ex Timæo proponit Dionysius Halicarnasseus, cum ait fuisse ærea & terreæ caducea. Multi volunt Penates eosdem esse ac Lares. Certe Deos Samothracios cum Laribus nonnunquam confundi, testis est Nigidius apud Arnobium. Ergo in Laribus quoque Mosem habemus. Plures vero distinguunt Lares a Penatibus; & apertissime Plautus in Mercatore. Verum, distinguantur licet, plurimam quoque iis

contineri Mosis imaginem deprehendetur. Mercurii, qui Moses est, Lares filii esse dicuntur. Gemini sunt, ut Aaron & Moses. Curetes quoque esse & Dactylos Idæos statuunt Hyginus & Arnobius; Cretenses nimirum, quod Palæstinæ incolæ *מורי* dicti sint, ut supra monui: cum de Minoe disserterem. Lares Varro Manes esse vult, Maniæ filios, quæ dicitur vulgo Larunda. Apulejus, in libro de Deo Socratis, Larem docet appellari Manem. At nos observavimus in Notis ad originem Manem esse *μαῖρα*, hoc est Dæmonem. Glossæ Philoxeni: *Larunda*, *δαίμων μήτηρ*. (*Dæmonum mater*.) Ergo Lar est *μαῖρ*, & Manis, & Dæmon; hoc est Sol, ut ibidem a me notatum est; nempe *φυσικός* (*Physice*;) idem & Apollo, hoc est Moses, *ἱστορικός*. (*Historice*.) Vulgus Lares itinerum Deos esse arbitratur. Viales dicuntur Plauto, & in Inscriptione veteri; Compitales Suetonio; unde Compitalia. Græce *ἐνοδίοις* dicas. Dii porro *ἐνοδίοι* sive Semitales, sunt Mercurius & Hecate sive Bivia. Mercurius autem Moses est. Compitalibus aliquamdiu observatum refert Macrobius, ut Maniæ Larum matri pro familiarum incolumitate pueri mactarentur; deinde vero Junium Brutum Consulem, infaustum & cruentum sacrificium abrogasse, pro puerorum capitibus aliorum & papaverum capita offerentem, ut Apollinis oraculo satisfaceret, qui pro capitibus capita postulaverat. Tum addit Macrobius: *Factumque est ut effigies Maniæ suspensa pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent*. Quem ritum suspicor ex Dei mandato profectum, cum per Mosem Israelitas Ægyptiaca tyrannide jamjam eximendos jussit fores sanguine aspergere: *Et transibo*, inquit, *per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine usque ad pecus; & in cunctis Diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus. Erit autem sanguis vobis in signum in aedibus, in quibus eritis; & videbo sanguinem, & transibo vos; nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Ægypti. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solennem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno*. Designari videtur & Moses per Lares illos Permarinos, quibus ædem dedicavit in Campo Martio M. Æmilius Censor,

Varr. apud
Arnob. l. 3.

Plaut.
Mercat. 58.
Inscript.
Grut. p. 78.
Suet. Aug.
c. 31.

Macrobius.
Sat. l. 1. c. 7.

Exod. 7, 12.
& seq.

Pausan.
Arcad.

Clem. Al.
Strom. 2.

Voss. de
Idol. l. 1.
c. 12.
Strab. l. 5.

In Penatibus etiam
& Laribus
laet Moses.
Macrobius. Sat.
l. 3. c. 4.
Nig. & Lab.
apud Macrobius.
Sat. l. 3. c. 4.
& Serv. in l.
Æn. Varr.
& Hem.
apud Macrobius.
Sat. l. 3. c. 4.
& Serv. l. 1.
& 3. Æn.

Dion. Hal.
l. 1.

Arnob. l. 3.

Plaut.
Mercat.
5. l. 5. 7.

Dion. l. 1. feriarum auctorem & suaforem faciunt Dionysius & Plutarchus; quibus notis quam Mosi similis sit, dicere nihil opus est. Romulum coorta tempestate sublimem procella raptum ex oculis hominum ferunt evacuasse, & a Marte patre in cœlum fuisse evehum: Moses in monte Nebo mortuus est, & a Deo sepultus, nec ulli mortalium sepulcrum ejus innotuit. Romulus post mortem in Deorum album relatus est: Mosi dixit DEUS, *Ecce dedi te DEum Pharaoni*; & cum præterea, tanquam Deum, gentes plurimæ coluerunt.

CAPUT DECIMUM.

I. *Fabulares omnes Dii, unus idemque sunt, nempe Moses.* II. *Exponitur quid sit Myobabum Ausonii.* III. *Fabulares omnes Dea, una eademque Dea sunt, atque hæc Sephora est Mosi uxor.* IV. *Fabularium quoque Deorum pleræque Mariam Mosi sororem referunt.* V. *Uni, eidemque fabulari personæ insunt diversæ significationes; & alia quidem φασγαν, alia τροχάριον.* VI. *Fabularis historia Græcorum bona pars ex Mosi libris & doctrina, atque ipsis etiam verbis profluxit.* VII. *Geographica a Mose in Genesi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetustatem indicant.*

Fabulares omnes Dii, unus idemque sunt, nempe Moses.

Nunc si recolligamus superiora, Mosem personatum quidem, & commentitiis nominibus ac gestis, pro gentium singularem captu, dissimulatum, & velut peregrinis indutum vestibus, sed agnoscendum tamen, si quis oculos adhibeat, & summis per totum fere orbem religionibus dignatum cernemus; Taauti quippe, & Adonidis, & Thammuz, & Marnæ personam gessisse apud Phœnices; Mercurii sive Theuthi, Osiridis sive Bacchi, Apis, Mnevis, Serapidis, Ori, Anubis, Vulcani, & Typhonis apud Ægyptios; Zoroastris apud Persas; Mercurii rursus sive Theuthi apud Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hispanos, & ipsos quoque fortasse Mexicanos; Apollinis, Panos, Priapi, Æsculapii, Promethei, Cecropis, Minois, Rhadamanthys, Æaci, Protei, Persei, Libripendis cœlestis, Aristæi, Musæi, Orphei, Lini, Amphionis, Eumolpi, & Tiresiæ apud Græcos; Jani, Vertumni, Fauni, Silvani, Evandri, unius etiam ex Penatibus

& Laribus apud Romanos; & Indis quoque præcipua religionis suæ dogmata & ritus subministrasse. Fidem his facit quod ab aliis jam pridem observatum est, multiplicem illam Deorum turbam, quam nobis obtrudit fabularis historia, unum eundemque esse Deum, pro variis effectibus varia nomina sortitum. Legi velim eruditissimum Plutarchi librum de Iside & Osiride, in quo plurima habentur ad hoc argumentum apposita: velut eundem esse Aruerin, Apollinem & Orum; eundem Plutonium ac Serapidem, & Bacchum; eundem Oceanum ac Osirin. Præclara vero est imprimis Macrobiani dissertatio, omnes Deos ad Solem referri copiose demonstrans, Apollinem videlicet, Janum, Liberum, Martem, Mercurium, Æsculapium, Serapin, Adonin, Attinem, Osirin, Orum, Pana seu Inuum, Saturnum, Ammonem & Jovem. Notabile præcipue illud affert Apollinis Clarii oraculum, quo supremum Deorum omnium Iao, Plutonium hyeme appellari pronuntiat, Jovem ineunte vere, æstate Solem, autumno Iao. Cui & germanum istud depromit ex Orphicis:

ἢς Ζεὺς, ἢς Ἄρης, ἢς Ἥλιος, ἢς Διόνυσος

Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol, unus Bacchus.

Quem versum ex oraculo Apollinis ita conceptum refert Julianus Imperator:

ἢς Ζεὺς, ἢς Αἰὼς, ἢς Ἥλιος ἐν σέραπιδι

Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol est Serapis.

quo probat Apostata eundem esse Solem & Jovem, additque Cyprios Sacerdotes communem utrique aram statuere. Hoc quoque ex Orphicis repræsentat Macrobius:

ἄγλας Ζεὺς, Διόνυσος, πάτερ πόντου, πάτερ αἰθῆρας, ἢς παγγενέτορ, πανάτορ, χρυσοφάνης

Splendide Juppiter, Bacche, pater maris, pater terra,

Sol omnium parens, vario ornatu insignis, aurea luce fulgens.

Idem ergo Juppiter, Dionysius, Neptunus, Pluto, & Sol. Eadem est Porphyrii sententia, docentis apud Eusebium Solem pro variis virtutibus Apollinem dici, & Herculem, & Æsculapium, & Dionysium, & Horum, & Plutonium, & Mercurium, & Hermopanem, & Hermanubin. Quorum omnium significationem parum videtur perspexisse Eusebius, cum probare conatus est diversos fuisse.

Alibi

Macrobius Sat. l. 1. c. 17. & sq.

Macrobius Sat. l. 1. c. 18.

Julianus Or. in Solem.

Macrobius l. 1. Sat. c. 23.

Eusebius Præp. Ev. l. 3. c. 11 & 13.

Eusebius Præp. Ev. l. 1. c. 9. & 15.

Exponitur
quid sit
Myobar-
bum. Aufo-
nii.
Aufon.
Epigr. 30.

Turn. Adv.
l. 3. c. 19.
Scalig. in
Aufon.
Hesych. in
βαρβας.

Macr. J. l.
Sat. c. 17.

Lucian. de
Dea Syr.

II. Addendum superioribus Epigramma Aufonii, quod recitavi supra; unde noscitur eundem esse Bacchum, Olirin, Phanacen, & Adonidem; eundemque Luciani Pantheum appellari. Lemma Epigrammatis est ejusmodi: *Myobarbum Liberi patris, signo marmoreo in villa nostra omnium Deorum argumenta habentis*. Jamdudum est cum viros ætatis suæ eruditissimos, Turnebum, & Scaligerum, torset vox illa *Myobarbum*. Ille istam putat *mure*, in qua latet mysterii significatio, & *barba*, quo in mysteriis Cereris legifera utebantur, ut est apud Hesychium. Hæc confutat Scaliger, & merito; nihil ipse affert verisimilius: nam quod Bacchus pingi soleat cum cantharo oblongo, & infima parte angusto ac turbinato, canthrum illum dictum putat *Myobarbum*, voce hybrida, a similitudine & muris & barbæ quæ in conum definit. Pudet ineptiarum. *Myobarbum* dicitur ipsum simulacrum, quo refertur & vox Pantheum. Ratio nominis, quod barbæ prolixam in acutum desinentem gereret. Quemadmodum enim Parones naves, cum oblongæ sunt & acuminatæ, *Myoparones* dicuntur, a murium similitudine, qui utrimque sunt acuminati, & a rostro, & a cauda; unde *μυροπος* dicitur, qui extrema parte subtilis & angustus est; ita a barbâ promissa & acuta, *Myobarbum* dictum est simulacrum Bacchi. Tali id fuisse barbâ colligo ex Macrobio: *Hierapolitani*, inquit, *qui sunt gentis Assyriorum, omnes Solis effectus atque virtutes ad unius simulacri barbati speciem redeunt, eundemque Apollinem appellant*. Hujus facies prolixa in acutum barbâ figurata est. Tum ita id depingit, ut Deorum prope omnium argumenta habeat, haud secus ac *Myobarbum* illud Aufonii. Hæc Apollinis effigies ea ipsa videtur esse, quam in templo Dæ Syriæ Hierapoli fuisse narrat Lucianus: utraque enim barbata est, utraque & vestibus induta. At enim, inquit, Apollinem exhibet Macrobius, Bacchum Aufonius. Responsionem præbet ex Aristotele Macrobius ipse capitis sequentis initio: *Aristoteles*, inquit, *Theologumena scripsit: Apollinem & Liberum patrem, unum eundemque Deum esse multis argumentis asserit*. Et Liberum quidem suum Aufonius cum Olirim esse dicit, satis indicat Apollinem esse, sive Solem. Liberum autem, perinde ut Apol-

linem, Veteres barbatum quandoque pingebant: *καὶ γὰρ παλαιά*, inquit Ulpianus, *προσβύτην, καὶ ἀνδρὰ γράψαντες ἑαυτὸν Πυερὸν*. *enim, & seniore, & virum cum exhibent*. Ad stipulatur Macrobius, cum ait: *Liberi patris simulacra, partim puerili ætate, partim juvenili fingunt; præterea barbata specie, senilique ore, uti Græci ejus quem Baalsarca, item quem Brysea appellant, & ut in Campania, Neapolitani celebrant, Hebena cognominantes*. Quorum affinitas & apud Cornutum nascitur. Atqui Liber & Apollo iidem ac Perseus erant Mercurius. Quare & Mercurius *σφραγιστὴν (barbam cuneatam gerens)* exhibebatur. Auctor Artemidorus. En tibi tres Deos, Liberum, Apollinem, & Mercurium, eandem barbam gerentes. Quo habitu cum fabricatum esset *Myobarbum*, tres illos utique representabat. Statua communis Panis, Herculis, & Mercurii, memoratur in Anthologia. Cave autem existimes, Hermæraclas, Hermathenas, Hermærotes, Hermopanes, Hermæprocrates, Hermæphroditos, Hermæanubidas, inde sic dictos omnes, quod in idem simulacrum cum Mercurio sint conjuncti. Inde sic dictos aliquos esse constat, velut Hermærotes, Hermæprocrates, Hermæphroditos, Hermæanubidas, & si Kirchnero credimus, Hermæthenas. At ratio fere nominis est; quod pars inferior statuæ columna esset quadrata; quo habitu sæpe Mercurius exhibebatur. Scribit Lucianus, in Templo Hieropolitano Syriæ Dæ simulacrum aureum fuisse, formam propriam aut nomen haudquaquam habens, at aliorum omnium Deorum species gerens, quod alii ad Dionysium, nonnulli ad Deucalionem, quidam ad Semiramidem retulerunt. Hujusmodi item fuisse dicas Sinopense illud Ditis simulacrum, de quo proxime egimus. Signum Harpocratis, Cupidinis, & Esculapii notas gerens exhibet Sponius in Miscellaneis: item aliud cui insunt notæ Solis, Lunæ, Harpocratis, Cereris, Cupidinis, Esculapii, Mercurii, & Bacchi: & aliud præterea insignis notis Isis, Lunæ, Junonis, Veneris, Victoriæ, Dianæ, Cupidinis, Cereris, Salutis, Baccharum, Minervæ, & Fortunæ: & aliud deinde in quo agnoscas Jovem, Mercurium, Proserpinam, Cererem, Isidem, Fortunam, Nemefin, Martem, Minervam, & Victoriæ. Videtur itaque Bacchi

Bacchi Aufoniani effigies, Deorum omnium argumenta habens, ad Hierapolitanas illas imagines, Deorum quoque omnium insignia habentes, fuisse expressa, & barbaram prolixam acutamque gestasse: unde manifesta origo vocis Myobarbum, origo vero nominis Pantheum, ex insignibus Deorum omnium, quæ inerant Myobarbo. Signa enim multiformia Deorum Panthea appellabantur. Hujusmodi fuerunt illa, quæ intulit Agrippa in magnificum illud templum, Romæ a se extructum; unde & nomen ei factum censet Dio: *ὅτι πολλὰν θεῶν εἰκόνας ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τὰ τε τῶ ἑσπερος, καὶ τὸ τῆς ἡφαιστῆος ἔλαβεν*. Quia plurimorum Deorum imagines in simulacris Martis & Veneris continebat. Et Dii quibus dedicata erant signa hujusmodi, Panthei appellabantur; & hoc cognomine affectum videas Liberum patrem in Inscriptionibus, & hic apud Aufonium. Atque hinc scias quam inepte censuerit Lipsius ita dictum, quasi omnino Deum.

Dio l. 53.

Lipf. Adm. l. 3. c. 6.

Fabulares omnes Deos, una eademque Dea sunt: atque hæc Sephora est, Mosis uxor.
Cicer. l. 3. de natura Deorum.

Gen. 46. 32.

Sanchon. apud Euf. Præp. Ev. l. 4. c. 10.

Seld. de Dia Syr. Synt. 2. c. 3. Grot. in l. Judic.

III. Quanta autem magnorum, minutorum, & patellariorum Deorum & Heroum soboles ex Mose propagata est; tantam Deorum fecuram Sephora ipsius uxor dedit. Nam primum Astarte ipsa est, quam Cicero Adonidi nupsisse ait; siquidem Moses est Adonis. Sunt autem alia pleraque quæ idem persuadent. Astarte nomen habet ab *ασταρην*, quod greges sonat, utpote uxor Mosis, viri pecuariæ rei dediti, de genere Israelitarum, qui erant *Viri pastores ovium, curamque habebant alienorum gregum*. Taurinum caput & corniculatum gestare Astartem narrat Sanchoniathon: qua figura Isis Ægyptiis, Io Græcis exhibebatur, ut cornuti Mosis uxor esse significaretur. Narrat & terram peragrassæ, quemadmodum Io post multos errores in Ægyptum pervenisse fabulantur: quod Mosis Ægyptum repetenti Sephora comes per aliquod itineris spatium adhaerere. Ergo Sephora Astarte est. Astartem autem, sive Deam Syriam, ipsam esse Cybelen Deum matrem, ex Luciano, Apulejo Damascio, aliisque, ex Veteribus Nummis ac Inscriptionibus probarunt jam Seldenus & Gronius: quod Scaliger in Notis ad Fragmenta ignorasse deprehenditur. Idem vero aliunde nos præterea arguimus. Attinem urgente & stimulante Cybele seipsum evirasse Mythici tradunt: hoc ipsum de

Astronoe & Esmuno, sive Æsculapio scribit Damascius; qui & hoc amplius addit, juvenis causam miseratam Deam vim ei genitalem restituisse. Æsculapium autem esse Mosem demonstravimus. Eundem esse Attinem indicant fistula & virga, quibus ornari eum discimus ex Macrobio: utrumque

Damasc. apud Phot. l. m. 242.

Macr. Sat. l. 1. c. 24.

Exod. 4. 25.

Diod. l. 3.

Serv. in Georg. l. 2. Euf. Præp. l. 3. c. 11.

Macr. Sat. l. 1. c. 12. Serv. in Georg. l. 2. Harpocr. in Æsculapio.

Albric. de Deor. imag.

Ptolem. Tetrab. l. 2.

Phil. Bybl. apud Euf. Præp. l. 4. c. 1. Cic. l. 3. de nat. Deor. Procop. in l. 1. Reg. c. 7. Inscr. Græc. p. 59. 60.

Tulie acutissimam petram, & circumcidit præputium filii sui. Porro Cybele eadem est quæ Rhea, & Vesta, & Ops, & Pales, & Tellus: eadem etiam quæ Pandora, Diodoro teste: eadem etiam quæ Ceres; unde *ἐμμήνη*, quasi *γῆ μήτηρ* (terra mater) dici credita est. Igitur *πυργόβοσκος* (Turrigera) utraque pingebatur; utraque Terra dicebatur & habebatur, teste Codino in Parecholis; iisdem mysteriis utraque placabatur, teste Clemente Alexandrino in Protretico; & plaustro Cereris eadem quæ Cybelen, juxta Servium. Dissertationem quamdam Porphyrii repræsentat Eusebius, qua docetur unum esse atque idem, Vestam, Rheam, Cererem, Themidem, Priapum, Proserpinam, Bacchum, Artin, Adonin, Silenum, Bacchas, & Satyros. Pronunciat insuper Macrobius unam esse Deam, Majam, Bonam Deam, Faunam, Opem, Fatuam, Proserpinam, & Medeam. Cæterum Vesta dicta est *Βασίλισσα* (consultrix) a Dinarcho apud Harpocratem; propter prudentiam Mosis, cum leges ab eo latas; quasi hæc Sephoræ cum ipso communia sint. Narrat Albricus pingi solitam fuisse Vestam, infantem gremio foventem: fortasse propter administratam a Sephora filii circumfisionem. Est apud Ptolemaum in Tetrabiblo, Venerem a Syris ut Matrem Deum colit, & variis affici nominibus. Eandem credi Libitinam a peritissimis Romanorum perhibet Plutarchus in Numa. Venus autem est Astarte, ut scribit ex Sanchoniathone Philo Byblius, & Cicero, & Procopius Gazrus. Non autem sub Veneris illius mollis & voluptuarie, sed bellatrix & victricis habitu colebatur: *ἡγχιον* Græci appellabant, hoc est *Hastatam*. Talis a Spartanis pingebatur, atque ea erat Venus Victrix Romæ celebrata, crebris inscriptionibus nobilitata, quæ Cæsar & annuli signo & bellica

bellica tessera utebatur. Porro Deos omnes, Deasque, armis instruebant Spartani, gens bellicosa; in his & Junonem, cujus simulacrum habebant Junonis Veneris dictum: Juno quoque Romæ armata erat, ab hasta Quiritis dicta. Ex his colligas Venerem, eandem esse ac Junonem. Eandem etiam fuisse ac Pytho sive Suadam discēs ex Epigrammate Anthologiz. Sed revertamur ad Hæstam. Ea quoque erat Andraſte, sive Adraſte, sive Aſtarte, memorata Dionī, & pro Victoria a Britannis culta. Fallor, aut eadem est Andarta Dea, in Marmoribus antiquis, Deæ Vocontiorum repertis, celebrata. Scribit Macrobius Veneris signum fuisse Cyprī, barbātum quidem, sed veste muliebri, cum scepro, ac statura virili, eamque ab illis marem & feminam esse credi, & ab Aristophane ἀφροδίτη appellari, & legi debere apud Virgilium; *Discedo, ac ducente Deo*; non, ut vulgo, *Dea*; cum & apud Calvum legendum esse affirmet Aſterianus; *Pollentemque Deum Venerem*, non, *Deam*. Venerem autē ōrem qui de Amathunte scripserat, dixisse refert Hefychius, *ἡρώδης ἡρώδης τῶν θεῶν τῶν ἀφροδίτης* *partem in xēpē. Deam viri barbati figurā exhiberi in Cypro*. Idem habet & Servius. Statuam Veneris describens Codinus Curopalates in Parecholis, petinem eam gestare ait, barbātā esse, utriusque sexus instrumenta habere, utpote rerum omnium generationis præsidem, superiori parte masculam, inferiori feminam esse, & equo insidere. Meminerimus interim partem sexus ambiguitatem Mōsi esse tributam. Cæterum Stoici, ut id obiter moneam, Diis omnibus Deabusque sexum utrumque adscribebant. Item Lacedæmonii. Sed & aliæ quoque gentes idem plerisque tribuebant Diis. Hinc Juppiter ἀρετὴν δίδωκε (*mas & femina*) idem nempe Juppiter & Juno; proptereaque imberbis, hoc est ἄνερος (*qui non raditur*) sive ut habet Servius *ἄνδρ' εὐφῶ* (*sine novacula*) unde Anxuris nomen, ubi colebatur. Quædam Dearum effigies barbata erant, ut Veneris & Fortanæ. Hinc etiam Bacchus & Baccha; Lunus & Luna. Hinc statuæ portentoſa Indorum, partim virilis, partim feminea, cujus meminit Porphyrius. Hinc Hermathena, quæ in Tusculano Ciceronis exstabat, quamque ad hanc diem superesse existimat Kircherus Athanasius, facie & membris

cæteris femina, præter genitale quo vir est. At Ægyptiis soli geminum sexum gerebant Vulcanus & Minerva. Cæterum quid aliud esse dicas Venerem armatam, quam Minervam? Quamobrem Deam Syriam Minervæ sive Veneris Victricis habitu exhibent Nummi veteres quidam. Minervam autem Lunæ effigiem esse vult Eusebius: & ante eum Aristoteles, Plutarchus, & Arnobius. Hinc ut Luna *Siderum regina* dicitur Horatio, sic Minerva Belisama in Inscriptione veteri, hoc est, *Domina celi* *בְּלִישַׁמָּא*, juxta verissimam Seldeni conjecturam: quæ Jeremiæ dicitur *בְּלִישַׁמָּא מִלְכָּה* hinc *βελισαμια* vocat Philo Byblius, quam & *διδωμένη* appellat, hoc est, Venerem, cui sub *ἡρώ*, *βελισαμια* nomine sexum cujusque hebdomadis diem consecraverunt Sabii, & quartum noni mensis, qui est Canun primus, quo & Balthæ thalamum solent extruere, eamque per septem dies sacrificiis placare: hinc Lucianus, alique complures, Aſtarten, quam Minervam esse dixi, Lunam esse decernunt: hinc cœli filiam esse ait Sanchoniathon: hinc quoque nomen ejus ab astris derivatum Procopius Gazzus & Suidas, exoticarum linguarum imperiti crediderunt. Quorum uterque Luciferum, astrum esse Aſtartes innuit, quod Veneris sit, quæ Aſtarte est. Eandem crymologiam Aſtartes ab Astris probasse videntur ii, qui in Orphicis Hymnis & apud Herodianum pro ἀστέρην perperam scripserunt ἀφροδίτην, & ἀφροδίτην, cum origo vocis petenda esset ex ἀστέρην. Affert illud ex Lævino Macrobius: *Venerem igitur alman adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est*. Tum subjungit eandem esse Lunam, juxta Philochorum in Atthide, & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili, quod eadem mas æstimetur & femina. Venus ista Noctiluca, eadem est quæ Venus Noctuvigila appellatur in Curculione Plautina. Alilat Arabibus dici, Assyriis Mylittam, discimus ex Herodoto. Nemp eadem esse videtur quam in Alcorano dictam videmus *Allat*, & quæ illic una e Dei filiabus esse narratur. *Allat* significat Deum, & est femininum nominis *Alla*, quod Deum sonat. Deæ hujus idolum, quod ab Arabibus colebatur, Muhammedi jussu obtritum esse scripsit Abulfeda, ut docet nos Pocockius, Arabicæ literaturæ, ad ipsorum etiam Arabum

Xiphil. in Nerone.

Anthol. l. 7.

Infer. Grut. p. 89. Macr. Sat. l. c. 8.

Hefych. in Ἀφροδίτη. Serv. in Æn. 2.

Serv. in V. Æn. l. 7.

Porph. libr. de Syrg.

Kircher.

Latii Pom. 2. c. 2.

Euseb. Præp. Ev. l. 3. Arist. apud Arnob. l. 3. Plut. de fac. in orbe Lun. Hor. Carm. Seco. Infer. Grut. p. 107. Dls Syr. Synec. c. 2. Jer. 7. 8. & 44. 17. 18. 19 & 25. Phil. Bybl. apud Euseb. Præp. Ev. l. 3.

Orph. Hymn. in Lun. Herod. l. 5. Macr. Sat. l. 3. c. 8.

Plaut. Curc. A. l. 1. sc. 3. iterod. l. 2. c. 121. & l. 3. c. 8. Alcor. Suraccol. Noim. Pocock. in Abulfed. de mor. Arab.

Orph.
Hymn. in
Lun.
Spart. in
Carac.

invidiam, facile princeps. Sexum utrumque Lunæ assignunt *ἡμετέριον* (*falso nomine inscripta*) illa Orphei initia: & apud Carrenos Lunus Deus colebatur, ut discimus ex Spartiano. Huc confert Lunæ cultus ad Arabes & Saracenos propagatus, ab his ad Turcas, qui & Lunæ comiculatæ effigiem, velut sacrum quoddam insigne præterunt. Falluntur enim, qui aliam Turcicæ hujus religionis causam quaerunt. Hanc enim a Syris & Phœnicibus, Astartes, quæ Luna est, cultoribus acceperunt: quæ & in alias gentes manavit. Itaque ad Lunæ motus tempora merantur annua, & menstrua, atque etiam diurna, siquidem apud illos dies mensis cuiusque ineunt a prima Lunæ visione. Quapropter & auspiciari diem civilem solent ab occasu Solis. Tradit id Alfraganus in Elementis Astronomicis. Eandem etiam *ἡστὴν* vel *ἡστῆν*, appellabant: utroque enim modo scriptum habetur in Saracenicis a Sylburgio editis: hoc autem *magnam* sonat. Isto nomine proprie appellatur Venus, sed illic cum Luna confunditur, ut alii jam observarunt. Hinc Muhammedani ad primam Lunæ *ἡστὴν* vociferantur, *Allah cobar*, quod idem est ac *Deus magnus*. Legantur super his eruditæ Pocockii Notæ in Abulfaragium. Hanc Arabum precationem paulo aliter interpretatur Constantinus Porphyrogeneta; sed rem non mutat. Cæterum ex uno Lunæ sidere Deas existisse Minervam, Dianam, Hecaten, Parcas, Cererem, & Proserpinam, apud Eusebium Porphyrius asseverat. Sic etiam de Cappadocum Dea disserit Plutarchus in Sylla, ut appareat eandem existimasse Lunam, Minervam, & Enyo. Ita hæc omnia Astarte fuerit, quæ Luna est. Hanc Cererem esse probamus etiam aliunde: Lunam quippe Dianam esse notum est. Vt autem Diana *παρόμαχος* (*multimamma*) fuit Ephefi, quemadmodum legitur apud Minutium Felicem & Hieronymum; ita Cererem Mammofam Lucretius appellavit. Astarte quoque Juno est, sive Lucina: nam Plutarchus & Appianus, Astartem a nonnullis Venerem, Junonem ab aliis haberi sciunt: vere, nam Junonem Poeni Phœnicibus oriunde devotissimo cultu prosequabantur; atque inde Sarrana Juno, & Carthago Junonia a C. Graccho dicta, & in Junonis tutela esse credita est. Itaque Augustinus Juno-

Hieronym.
Proton.
Comm. in
Ep. ad Eph.
Lucr. l. 4.
Plutarch.
in Cælio.
Appian. in
Parchic.

Plutarch.
in Græch.
August. l. 7.
Quæd. c. 16.

nem sine dubitatione a Poenis Astartem vocari ait. Horatius in Carmine sacrali Deam eandem Ilithyam seu Lucinam nuncupari significat, & Genitalem. Ilithyia autem Juno est, Genitalis Venus. Sed & commune in Laconica Deæ utrique simulacrum a vetustis temporibus fuisse positum, quod Veneris Jononis dicebatur, perhibet Pausanias. Quamobrem Syria Dea, quæ Juno erat, Deorum omnium formas continebat: aliquid enim simile habuisse, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemesis, & Parcarum, auctor est Lucianus. Auctor est & Plotinus idem numen esse Theologis Junonem & Venerem; ab iisque stellam Veneris appellari stellam Junonis. Auctor quoque Plutarchus apud Eusebium, Junonem eandem ac Latonam esse creditam. Atergati-dem etiam, quæ Dea Syria erat, eandem fuisse ac Rheam Cornutus affirmat. Refert Herodianus fuisse Carthagine signum Uranix, & Phœnicia illuc a Didone illatum, quam Aïri Cœlestem, Phœnices Astroarchen appellant, & Lunam esse volunt. Urania illa, sive Cœlestis, Tertulliano, Augustino, aliisque Christianis & Ethnicis memorata, & Invisita Cœlestis in veteri Inscriptione dicta, Venus est; unde & Veneris appellationem derivatam arbitror: nam nominandi casu *Veneris* olim dicebatur: ut *carnis*, Livio Andronico; *cujatis*, Accio, & Plauto; *concordis*, Cæcilio; *discordis* Pomponio; *præcoxus*, & *pedis*, Nævio; *vulturis*, Ennio; *Ferentinatis*, Titinnio; *Sortis*, Opis, Polluces, *Sarfinatis*, Plauto; *cohortis*, Polybio; *Diitis*, Petronio; *frontis*, Sereno Sammonico & Servio; *affis*, Acroni; & sexcenta ejusmodi. Ex *Veneris* dictione *ὑπερβόρην* (*compendiario*) *Vennas*, factum est, ut ex istis *caro*, *cujas*, *concordis*, *discordis*, *præcox*, *pes*, *vultur*, *Ferentinus*, *sors*, *ops*, *Pollux*, *Sarfinas*, *cobors*, *Dis*, *frontis*. Vocabulum autem *Veneris*, sit ab *ὑπερβόρην*, sit ab *ὑπερβόρην*, vero dicta est eo sensu quo Coeli filia a Sanchoniathone; & Belitama in Inscriptione antiqua, hoc est, Domina cœli; & Regina cœli a Jeremia. Urania ergo sive cœlestis, Venus est: quo fit ut utraque Veneris & Cœlestis appellatio conjunctim ipsi in Marmoribus antiquis tribuatur, & ut ambigui sexus fuisse Carthagenensis illa Dea, itidem ut Venus, credita sit: id quod ostendit veteris Evocationis formula apud

Pausan.
Lucan.

Lucian.
de Dea
Syr. Plotin.
Een. 3. l. 6.

Euseb. Prep.
l. 3.

Proem.
& c. 1.
Herod. l. 5.
Inscr. Grut.
p. 59.
Liv. Ody.
Acc.

Teleph.
Plaut.
Cure. Ad. 3.
sc. 1.
Cæcil. Grut.
Pomp. Sæ.
Næv. apud
Nonium.
Enn. An.
Titinna.
Plautus.

Plaut. Call.
Ad. 2. sc. 6.
& Bacch.
Ad. 4. sc. 3.
Moss. Ad.
3. sc. 2.

Polyb. l. 11.
Ex *Veneris* dictione *ὑπερβόρην* (*compendiario*) *Vennas*, factum est, ut ex istis *caro*, *cujas*, *concordis*, *discordis*, *præcox*, *pes*, *vultur*, *Ferentinus*, *sors*, *ops*, *Pollux*, *Sarfinas*, *cobors*, *Dis*, *frontis*. Vocabulum autem *Veneris*, sit ab *ὑπερβόρην*, sit ab *ὑπερβόρην*, vero dicta est eo sensu quo Coeli filia a Sanchoniathone; & Belitama in Inscriptione antiqua, hoc est, Domina cœli; & Regina cœli a Jeremia. Urania ergo sive cœlestis, Venus est: quo fit ut utraque Veneris & Cœlestis appellatio conjunctim ipsi in Marmoribus antiquis tribuatur, & ut ambigui sexus fuisse Carthagenensis illa Dea, itidem ut Venus, credita sit: id quod ostendit veteris Evocationis formula apud

Inscr. Grut.
p. 82. ac 67.
Jerem. 7. 18.
Inscr. Grut.
p. 59.

Macr. Sat. apud Macrobius: *Si Deus, si Dea est, in populus, civitasque Carthaginiensis est inuenta.*
 Lucian. de Deo Syr. Quin & Europam esse Astartem colligi potest ex Luciani verbis, cum ait esse quoddam Phœniciz templum a Sidoniis celebratum; Astarte, ut ipsi dicunt, consecratum; Europæ, ut Sacerdotes. Fere præterea convenit Europæ a tauro raptæ, id quod de Astarte tradidit Sanchoniathon, taurinum ipsam gestare caput, atque eo habitu variis per orbem erroribus esse actam. Quod & Ioni, quæ Isis est, convenit, ut dixi. Europam vero esse Lunam intelligas ex Scholiis Sophoclis. Isidem autem omnia esse testatur Capuana vetus Inscriptio: TE TIBI UNA QVÆ ES OMNIA DEIA ISIS ARRIUS BALBINUS V. C. & Saitica altera Inscriptio in templo Minervæ, quam Isin esse Ægyptii apunt, a Plutarcho, & Pseudo-Athenagora relata: *ὅτι ἐμὴ πᾶν τὸ γεννῶν, καὶ ὅν, καὶ ἰσχυρὸν. Ego sum omne quod fuit, quod est, quod erit.* Item Apulejus Isidem esse significat rerum naturam, eamque Deorum ac Dearum faciem uniformem appellat, *cujus, inquit, numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multisjugo totus veneratur orbis*; tum hanc ipsam esse ait, quam Phryges Deum matrem, Attici Minervam, Cretes Dianam, Siculi Proserpinam, Eleusini Cererem, alii Junonem, alii Bellonam, alii Hecaten, & Nemelin alii indignant; quæ & in fronte signum Lunæ gerit. Legas item apud Plutarchum Isidem esse naturæ secus muliebre, omnis generationis capax; eandemque a Platone dici nutricem omnia recipientem, & Myrionymum appellari, quod omnimodas formas, & species suscipiat. Ita quidem certe nominatur in veteri Inscriptio. Qua re Dianæ similis est, quæ apud Callimachum a Jove *παλαιονύμην* postulat & impetrat, ne hac parte ab Apolline superetur: Apollo quippe, itidem ut Moses quem repræsentat, *παλαιονύμος* est. Similiter Veneri multorum Deorum notæ inerant. Quocirca Pantheon, quod ab Agrippa Romæ extructum est, sic dictum fuisse opinatur Dio, quod multorum Deorum formas in Martis & Veneris statuus contineret: quod supra jam monui. Nec aliam ob causam Panthez nomen tributum crediderim Drusillæ, postquam diem suum obiit, quam quod ipsius statua ad Veneris speciem fabrefacta in foro collocata est, ut refert idem

Dio. Ridiculus vero est Lipsius ut jam monui, qui sic dictam ait Drusillam, quasi dixisset *omnino Deam*. Auctor est Porphyrius apud Eusebium, eandem esse Isidem, ac Lunam, & Terram, & Cererem, & Proserpinam. Isidem quidem esse Cererem non semel Herodotus asseverat; Tertullianus Cererem Phariam appellat; & spicis redimita exhibetur ab Ovidio & Minutio. Esse Astartem & Opem, Varronis sententia est; esse Terram, Isidori; esse Proserpinam, & Tethyn, Plutarchi, ex Archemacho & Heraclide; esse Cererem, Lunam, & Junonem, Diodori; esse stellam Sirium dictam ostendit Inscriptio vetus de Iside, quam refert Diodorus, & quam Calletix extare testatur Adolphus Oeco. Gemmæ veteris scalpura, cujus formam Pignorius refert in Tabulæ expositione, Isidem expressam habere capite cornuto & radiis cincto. Addita est tricipitis virga, cui circumvolutus est anguis, ut Moses conjugem esse appareat, qui sub imagine Serapidis isidem notis insignitus est in altera gemma a Pignorio itidem exhibita, de qua supra dixi. Isidem Mercurii filiam faciunt quidam, alii Promethei: quorum uterque Moysen dissimulat. Eadem dicitur Justitia a Sapientia: qua gemina laude Moyses imprimis floruit. Quin etiam notat Ovidius Annam Perennam ab aliquibus existimari esse Io, ab aliis Lunam, Themina a nonnullis. Addo & unam videri Deam ac eandem, omnes eas quas hoc disticho Varro complexus est:

*Ted Anna Perenna, Panda, te Lato,
Pales,*

Nerices, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Empandam quidem esse Cererem putat Ailius apud Varronem. Vides ergo confundi Astartem, Cybelen, Venerem, Minervam, Lunam, Dianam, Hecaten, Parcas, Junonem, Cererem, Isidem, ac Themina. Atqui Astarte Sephora est, Moysis uxor. Ergo Sephora fabulares Deas omnes una complexitur.

IV. Quemadmodum autem Moses cum fratre Aaron e saepe confunditur; ita Mariam Moysis sororem a Sephora glorie non semper distingui indicat Inscriptio vetus Isidi posita, quam refert Diodorus. Hæc Osiridis, qui Moses est, uxorem & sororem Isidem facit. Ejusdem matrem faciunt Minutius & Laetantius; uxorem, sororem, matrem Eusebius ex Porphyrio. Observavimus præterea, cum

Deabus

Epist. Adm. 1. 3. c. 6.
Euseb. Præp. 1. 3. c. 6.
Herod. 1. 2. c. 99. & 1. 5. c. 101.
Tertull. Apol. 1. 16. c. 1.
Ovid. Met. 9. Varr. 1. 4. de Ling. Lat. Isid. Orig. 1. 3. c. 11. Plut. de Isid. & Of. Diod. 1. 1. c. 5. Adolph. Oeco Infer. Hipp. Pign. in Exposit. Menæ. Hæc.
Ovid. 1. 3. Fast. Varr. apud Geil. 1. 12. c. 21. Varr. 1. 1. de vit. Pop. Rom. apud Nonium.

Infer. Grut. p. 53. Callim. Hymn. in Dian.

Dio. l. 53. 59.

Fabularum quæque Deorum
Mercurius
Marianus
Mosa soror
rem refert
Diod. 1. 1. c. 21. Euseb. Præp. 1. 3. c. 11.

Exod. 15,
30. 21.Callim.
Hymn. in
Dian.Anthol.
1. 1. c. 31.Dionys.
Hal. 17.

16. 18. 1.

Deabus plerisque ad Sephoræ exemplar confectis multa Mariam habere communia; puta cum Cybele, quæ tympanum gerens pingitur; quippe de Maria hæc legimus in Exodo: *Sumit Maria Prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat.* Ex his tympanistis & saltatricibus, Dei & Israelitarum victoriam in maris littore celebrantibus, factum est ut Dianæ Juppiter apud Callimachum attribuat *ἑξήντα χορηγίδας ὑμῶν.* Sexaginta saltatrices Oceani filias. Viis item & portubus Dianam in eodem Hymno præficit Juppiter: *οὐ μὲν ἑγώ τις,* inquit, *ἔσθ' ἑσθ' καὶ λιμὸν σπονδὴν ποτὶς.* Sed & viis ac portubus præficietis. Viis quidem, quasi hoc munus cum Mercurio fratre, qui Moses est, partita sit; portubus, quod post transmissum sicco pede mare Rubrum, ad litus eximium pietatis suæ specimen Maria tripudiis suis & canticis in Dei honorem celebratis ediderit. Pertinet ad virgam Moïsi in serpente mutatam, & ad serpentem æneum ab eo confectum, quod in compitis cum Draconum voluminibus Diana statuebatur. Mariam item Venerem esse probat mos vetustus Mercurii juxta Venerem & Gratias collocandi; Moïsi nempe juxta Mariam ac socias. Probat & Pseudo-orpheus Hymnus in Venerem; ubi Bacchi, qui Moïses est, comes appellatur, & testis gaudere dicitur; unde & Φιλόργιος (*amans orgia*) vocatur in Anthologia; quod Maria tripudiis ac cantibus operam dederit. Ibidem in Anthologia nuncupatur *πορταμένη*, (*portuum amans*) perinde ut Diana, & ob eandem causam. Ex qua factum quoque ut ex mari orta fingatur. In Minerva etiam, post debellatos Titanas, Pyrrhicam saltanti apud Dionysium Halicarnasæum, inest Mariæ effigies, post demersos Ægyptios tripudiantis in litore. Hinc etiam Iliis, Mariæ perinde ut Sephoræ effigies, & Iliaci sistræ gerunt; atque hujus etiam instrumenti notæ Ægyptus ipsa designata est. Quamobrem Ilias eam appellat *Terram cymbali alarum*. Cymbalum alarum, Ebraice כנפֿ צלצל, significat *cymbalum alatum*; ut, *avis ala*, avem alatum; *arbor fructus*, arborem fructiferam; *corpus mortis hujus*, corpus hoc mortale; *urbs muri*, urbem muro cinctam; *vas electiois*, vas electum; *caro peccati*, carnem peccatis

obnoxiam; *odor suavitatis*, odorem suavem; *Spiritus promissionis*, Spiritum promissum; *verbum veritatis*, verbum verum; & apud Plautum *Sarapis sementium*, Sarapidem sementinum; & *scelus pueri*, puerum scelestum; & *delicia pueri*, suavissimum puerum; & *cibus perennitatis*, cibum perennem; & *forma amanitatis*, formam amoenam; apud Manilium & Martialem, *pectus amicitia*, pectus amicum; apud Senecam, *nimum seni Diva pudoris*, Divam nimis crudeliter pudicam; *Reginam calibis thori*, reginam coelibem; apud Petronium, *nautam stationis perpetue*, nautam in statione perpetua excubantem; apud Plinium, *res pretii*, res pretiosas; in Anthologia, *ver desideriorum*, ver desiderabile; & lexcenta hujusmodi. Cymbalum autem alatum, est sistrum: cujus appellationis causam scire licet ex nummis, & marmoribus, quæ sistræ formam exhibent. Sistrum formæ est in lateribus rotundæ, in summitatibus acutæ. Ex utroque latere eminent crepitaculorum quorundam capita, tanquam alæ. Manubrium, caudæ; summities opposita, rostri figuram gerit: totumque sistrum avis speciem quamdam refert. Inde Minutius Felix appellat, *Ad hirundinem sistrum*, hoc est, Sistrum hirundinum, seu hirundinis forma. Pari locutione dicit, *Ad vindemiis ferias*, hoc est, ferias vindemiales. Quamquam Sistrorum quorundam superior pars rotunda fuit: & non unam omnium fuisse formam ex veteribus faxis nosci potest. Perperam existimarunt Interpretes sic dictum sistrum a Minutio, sonitus hirundinis causa: a forma, non a sono id nominis habuit. Perperam quoque Bochartusa Vulgata interpretatione discessit, & *Cymbalum orarum* verti jussit: nam Vulgato interprete plane suffragatur Minutius. Sed ad rem. Apertissima imprimis hæc Orphicorum, & ad Mariam exprimendam adeo apposita, ut vix aliis uti potuisset verbis Poeta, si laudare ipsam nominatim instituisset:

ὦ το καὶ θυλαρίων σφῆρις ἔδος ἀντιστολῆς,
ὦ το σὺ γ' ἐν πύλοις, σὺν ἄρμασι χροστο-
τενέτοις,
ἀγύττω πατήρης ἱερῆς γονιμῶτα λυτῆρ,
ὡ καὶ σὺ κωπῶδες ὄχθους, ἐπὶ πόντον ὄδῳ,
ταρκεμένη χεῖρης θύγῃν κυκλῶσαι χορηγῶς,
ἢ νύμφης τέττη κωπῶπιον ἐν χροστὶ δι-
θῶς ἐπ' ἀργυροῖς ψαμμῶτασιν ἄρμασι κῆψω.

SIVE

*Sive thurifera Syria sedes circumis,
Sive in campis, cum cunivibus auro fabre-*
factis,

*Ægypti tenes sacra secunda lavacra,
Sive in nigris collibus, prope maris*
fluctus,

Delectata gaudes mortalium orbiculatis
chorcis,

Vel Nymphis oblectaris nigros oculos
habentibus, in terra divina,

In ora arenosa litoris curru levi.

En tibi illam in Syriæ campis, & pone Ægypti
fluenta, & choreas agentem ad maris litus,
puellis comitantem. Atque hæc puellæ origi-
nem dedisse videntur fabulæ Musarum, qua-
rum & nomen conjecturam nostram confir-
mat. Nam ut Moses a Græcis quibusdam
appellatus est *Mūsæus* & *Mūsæus*, ita Maria
Mosis soror convenienti nomine appellari
debit *Mūsæa*, ipsius vero sociæ *Mūsææ*. Cujus
nominis etymon hæcenus frustra quaesitum
est. Retulit Kircherus ad Ægyptium *μῦς*,
quod *aquam* sonat; quia *Ægyptii*, inquit,
omnes artes occasione aquæ & fluminum repe-
rerunt. Ex eodem vocabulo *μῦς* Musicam
quoque dictam esse vult; quod *Ægyptii primi*
Musicam ad aquas invenerint, occasione fistu-
larum papyracearum, quæ stagnantis aquæ
Nili *foveles passum habentur*. Perperam hæc
utique, siquid sapio. *Mūsæa*, supple *τίγρη*,
sit a *μῦς*: *Mūsæa* indidem oritur, unde *μῦς*,
nempe a *μῦς*: facili & expedita, clara etiam
& manifesta originatione; quod artis magi-
stris judicandum relinquo. Cum dixit autem
Guichardus in Harmonia linguarum, Musas
a Mose dictas, quod hæc doctrinis præfunt,
perinde ut ille omnis eruditionis princeps
fuit, agnovit is quidem originem vocis, ori-
ginationis causam non intellexit. Par ergo
nomen; par & officium; cantus videlicet &
tripudia; Eratus præcipue, quæ *ὑμνῶν ἀδαν-
τος πολυτρεπὲς ἔργον*. *Hymnos immortales*
jucundos invenit, ut est in veteri Epigramma-
te: quo munere præcipue nobilitata est
Maria. Roborantur ista Diodori testimonio
qui Musas fuisse docet virgines Ægyptias,
Musicæ peritas, Poetrias, cantrices, saltatri-
ces, tympanistrias, cymbalistrias, Osiridis
sive Bacchi socias. Atque hic propterea dici-
tur *μῦς*, perinde ut Apollo. Panem
quoque Musarum ductorem fingi observavi-
mus. Hi autem Mosem dissimulant. Quin

HUETII DEMONSTR.

etiam legimus apud Plutarchum, Isidem Plut. de
Isid. & Os.
primam fuisse Musarum quæ erant Hermo-
poli: quippe Maria sociabus cantandi & sal-
tandi magistratū se & ducem præbuit. Musas Artap.
apud Enf.
Præp. Ev.
l. 9. c. 27.
autem Hermopoli collocat, quam urbem
a Mose conditam fuisse scripsit Artapanus.

V. Atenim, dices, si Astarte Luna est;
Sol Osiris, & Adonis, & Bacchus, Diique ac
Dææ omnes quos diximus; quorsum illam
ad Sephoram, hos ad Mosem referre satagi-
mus? Nempe postquam a vero deflexerunt
homines, in multiplices errorum anfractus
delapsi fabulas fabulis congesse-
runt. Pluri-
mum vero ipsis placuisse comperio, uni ei-
demque fabulose personæ diversas adungere
significationes; & alias quidem *Θουέτις*, alias
Ισχυρίς, quod sæpe jam monui. Sic Jovis no-
mine, Planetam ita dictum, & summam
etiam aeris regionem *Θουέτις*; tum & Creten-
sium regem, & Hammonem præterea sive
Chamum Noachi filium *Ισχυρίς* designabant.
Osiridis appellatione, Sol & Nilus *Θουέτις*,
Misraimus Chami filius *Ισχυρίς* contineban-
tur. Neptuni nomen, mare signabat *Θουέτις*,
Japetum *Ισχυρίς*. Saturni nomen Planeta-
rum omnium supremo, & Noacho; illud
Vulcani, igni, & Tubalcaino tributum est.
Janus ille bifrons, annum vententem & in se
sua per vestigia redeuntem, atque item Solem
notabat *Θουέτις*; Mosem & Noachum *Ισχυ-
ρίς*. Similiter igitur, quæ stellis, aut elemen-
tis, aliisve rebus naturalibus Veteres accom-
modarunt nomina; eadem Mose, Histori-
corum monumentis & hominum memoria
celeberrimo, ejusque uxori Sephoræ, aut
sorori Mariæ indiderunt.

VI. Cum demonstratum sit Græcicos Fabulosa
historia
Græcorum
bona pars
ex Mosis
libris &
doctrina,
aque ipsi
etiam ver-
bis pro-
fluxit.
Deos, ex ipsa Mosis periona larvata, & asci-
titio habitu contexta provenisse, nunc pro-
bare aggredior ex Mosis descriptionibus, verbis,
doctrina, & institutis, aliquos etiam Græco-
rum eorumdem Deos, ac bonam fabulose
ipsorum historiarum partem manasse. Ac pri-
mum de rerum principiis quam Mose con-
sentiant Græci veteres, probat erudite Cle-
mens Alexandrinus. Non valde certe a Mose
discrepant quæ Hesiodus, & longe etiam
minus quæ Ovidius scripserunt. Spiritus ille
Domini qui ferebatur super aquas, Mens est,
juxta Anaxagoræ doctrinam, materiæ incu-
bens, eamque digerens. Mandatum quo
sidera jussit Deus esse in signa, & tempora,
V & dies,

Kirch.
Prodr.
Copt. c. 5.

Anthol. l. i.

Diod. l. i.
& 2. & 3.
& 4.

Clem. Alex.
Strom. 5.

hoc est *עתיק* (*antiqua*) nunc etiam servato nomine *Paleocastro* appellatur. Sic uxor Minois Itona, pari significatione, ut notavi supra. Veram ergo nunc habemus originem fabulae de Saturno temporum praeside. Hieronymo in libro de nominibus Ebraicis *Bel redditur vetustus*, ac si id nominis haberet a *בל*, quod est, *consensus*, unde Graecum *παλαιός*, (*vetustus*) cum verius sit ita dici a *בל* (*dominatus est*). Quemadmodum autem Nemrod, sive Belus, sive Saturnus significationem habet vetustatis; Ita Nemrodi filius Ninus, juventutis; nam *נר* filium, sonat. Mars praeterea bellorum Deus eundem Nemrodum exhibet, qui *capit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino*. Nemrodus autem, cujus *Babylon regis principium* fuit, is est, ut dixi, Belus Babylonici imperii conditor, quem Jovem *ἑννύλιον*, hoc est Martem Histiazus, scriptor perverus, apud Josephum appellat. Huius quoque filium Ninum bella finitimis primum intulisse memorat Trogus: sive filio patris gesta posterius tribuerint, sive vicissim quae filii erant adscripserint patri. Aliis placet Marte exprimi Thurram Nini successorem, virum bellis deditum, & armorum laudibus insignem. Ad haec existimant nonnulli, & argumentis haudquaquam sutilibus approbant Nemrodum esse Bacchum; Magog Prometheum; Chanaan, qui fuit *servus servorum fratribus suis*, Mercurium Jovis ministrum & nuntium. Mirabitur quoque hic aliquis nos ex una persona Nemrodi plures Deos fecisse, Saturnum, & Martem, & Bacchum: & in unum iridem Deum, puta Bacchum, plures personas, puta Noachi, & Nemrodi, & Mosis contulisse. Nempe, ut unica veritatis via est, plures erroris, multi fuerunt apud Graecos fabularum artifices, qui confusa de Diis suis ac pugnancia senserunt; multorumque hominum gesta tribuerunt uni, vel acta unius in plures partiti sunt; omnia vero, vel pleraque certe ex Codicibus sacris hauserunt, ac praecipue ex Pentateucho Mosis, quem perpetuum Theologiae suae seu potius Mythologiae fontem habuerunt. Sed pergamus ad reliqua. Aditum illum Domini ad Abrahamum, cum ei pro tabernaculi foribus sedenti in convalle Mambre tres viri apparuerunt, a quibus apud se liberaliter acceptis filii promissionem, pietatis praemium

tulit; Graeci adumbrarunt figmento Orionis, cujus ortum concesserunt Hyrio improbi, a quo benigne excepti fuerant hospite Diitres, Juppiter, Neptunus, & Mercurius. Aditus quoque ille Jovis & Mercurii ad Philemonem & Baucida, a quibus comiter habiti, humanitatis mercedem utrique rependerunt, Angelorum duorum accessum ad Lot & uxorem videtur significare: nam & his & illis patriaeductis, & in tuto collocatis, popularium, vicinarumque gentium impietatem ulti sunt, illic Diitres, hic Angeli, & totam regionem stagnum effecerunt. Ex Graecis & Latinis Scriptoribus intelligere licet cognitum illis fuisse Sodomiticum interitum. Quod pertinet ad statuum filis, in quam mutata est uxor Loti, non ex libris solum Mosis, sed ex ipsa re cognitum habere potuerunt Veteres; si modo Josepho habenda fides est, qui eam suis narrat extitisse temporibus; eamque hodie superesse affirmant qui has oras adierunt. Fides sit penes ipsos. Lapis a Jacobo erectus in titulum, & dictus Bethel, originem dedit fabulae Bathyliorum, qui lapides animati fuerunt, & a Coelo excogitati, si quid credimus Philoni Byblio haec ex Sanchoniathone differenti. Istud deinde nomen a Graecis tributum est lapidibus, quos Saturno vorandos Rhea objecit, & lapidibus quibusdam sacris, quos Vivos appellabant, ut ex Damascio, Helychio, Etymologo, Lampriodio, aliisque discere licet. Ex eo quod tui a tergo videndi facultatem Mosis concessit Deus, a fronte non item, inolita est apud Graecos, aliasque gentes opinio, Deos videri adversos nolle, nec nisi abeuntes & excedentes a tergo agnosci: quod pluribus locis Poetae testantur. Hinc averla Jovis statua Callimachi Epigrammate celebrata. Columna illa dux Ebraeorum in deserto, noctu ignea, nubila interdiu, locum habuit in Delphico templo, & in Bacchi mysteriis, ut supra notavi. Ex virga Mosis orta est, non mirifica solum Mercurii virga, de qua multa jam diximus, sed & illa Palladis, qua Ulyssis figuram saepius mutatam canit Homerus, & de qua librum scripserat Antisthenes Cynicus, Laertio teste; & illa quoque Circes, qua Ulyssis sociis novam figuram saga haec induit. Arque hinc porro abut in proverbium Virgula divina, quae res omnes ex voto suppeditareangebatur. Elicitam fuisse aquam & rupe cuspede percussit

Gen. 10.
8 y. 10.

Joseph.
Antiq. l. i.
c. 5.
Trog. Just.
l. i.

Gen. 9. 24.

Joseph.
Antiq.
l. i. c. 22.

Phil. Bybl.
apud Euf.
Præp. Ev.
l. i. c. 10.
Damasc.
apud Phot.
Tm. 242.
Helych. &
Etymol. in
Bathylior.
Lamp.
Heliog. c. 7.

Callim. in
Epigr. &
Poem. Vet.
Pithaei.

Serv. in
Ann. 12.

Plin. l. 2.
... 107.

Hor. Serm.
l. 1.
Sat. 5.

Paul. El. 1.

Ælian.
Hist.
Anim.
l. 10. c. 50.
Solin. c. 5.
Ann. l. 23.

Plut. de
num. in
Lycorma.

percutta ab Atalanta, & a Jano, perinde ut a Mose, Mythici narrant. Quod Israelitarum victimæ flammis de coelo lapsis non semel consumptæ sint, hinc adductus est Servius ut talia scriberet: *Apud majores, ara non incendebatur, sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* Hinc & Plinius tradit: *In Salentino oppido Egnatia, impositio ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere.* Cum ergo in itinere Brundusino Egnatiam pervenisset Horatius, municipes hoc prodigium apud se fieri solum jactantes derisit: *Credat Judæus Apella,* inquit, *Non ego.* Idem Hierocælaræ & Hypæpis in Lydia arte magica fieri reïert Paulianias; idem de suo igne jactat Pharmaceutria Virgili: idem de Erycinorum igne legimus apud Ælianum, de alio collis Vulcanii, qui in Sicilia quoque est apud Solinum, de illo Chaldeorum apud Ammianum. Ignis ad altaria perpetuo ardentis usum apud tot gentes receptum, ex Mosis mandato provenisse supra verissime docui. Enacæ, live filii Enac, qui tantum terrorem intulerunt Israelitis, homines gigantei roboris & staturæ, Inachidis nomen & originem dederunt, juxta quorundam sententiam. Convenit certe inter eruditos ex illorum nomine factam vocem *אַנַח*, qua reges & principes Græci appellant. Indidem *אַנַח* dicti Castor & Pollux, viri corporis robore & animi fortitudine præstantes. Ex Josephi Patriarchæ historia heræ suæ concubitus aspernati, expressæ sunt Bellerophonis, Hebri, Tanis, Myrtili, Pelei, Hippolyti & Cnemonis tabulæ; qui cum Sthenobææ, Damasippes, Peribææ, Hippodamiz, Hippolytes, Phædræ & Demanetes amores sprevisse, ab impuris mulieribus apud viros tentatæ suæ pudicitiz accusati, in maxima pericula inciderunt; quidam etiam tristissimam mortem oppeterunt. Eandem habet originem similis Myenæ casus, quem refert Plutarchus in libello de fluminibus.

Dicat aliquis harum rerum famam, non ex Mosæicis scriptionibus, sed vulgi sermonibus traditam, & continua successione per multas ætates propagatam, ad Græcos pervenisse, vel ex aliorum librorum lectione ipsos hausisse. Nec inficias ivero aliquam, si forte, Mythologiæ partem sic extitisse: neque id contendo sane, ex uno Mosis volumine fuisse peti-
tum,

quidquid nobis Mythici obtruserunt. Nonnulla ipsis subministrarunt Ægyptii, fabulosa gens, quorum figmentis nova sua addentes Græci eo provexerunt, ut in tam diverſa commenta velut membratim diſcerpta veritas vix recolligi & uni formæ reddi possit. Hoc tantum mihi credi velim, & ad rem quam probo satis est, si non omnia, at plurima certe a Mose Græcos sumuisse. Non enim res tantum ab eo descriptas, sed ipsa ejus verba fabulas sexcentas peperisse, cum alii observarunt, tum maxime Samuel Bochartus, homo literariis laudibus abundans, in plerisque locis locupletissimi de Geographia sacra operis. Exemplo sit celebre illud Jacobi de Christo vaticinium: *Non aufiretur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat messias, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinum suum. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallum suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Justinus Martyr non uno loco hæc ad Bacechum Dæmones retulisse ait. At hinc potius detortam esse Sileni tabulam solerter & acute vidit eruditus ille vir; ex dictione quippe *מַשְׁכָּן*, quam Christo tribuit Jacobus Patriarcha, excusum esse Sileni nomen, & asino vedium fingi Silenum, & comitem Bacechi, & venas semper inflatum vino, & lacte pascum. Plurima ejusmodi reperias in hoc sacre & prophane antiquitatis penu, quæ non res solum a Mose traditas, sed voces etiam ab eo usurpatas mendacem Græciam adulterasse, & anilibus tabulis deformasse manifesto indicant. Unde Pentateuchi veritas, antiquitas, & auctoritas præclare statuuntur.

VII. Idem egregie illustravit hoc opere Geographica Genicæos, quæ quamvis Mose velut aliud agenti exciderint, sunt tamen ejusmodi, ut antiquissimarum nationum contineant origines, & Auctoris ipsius veritatem ac studium veritatis unice demonstrent, quippe qui ea tradat, quæ cum extantibus apud singulas gentes antiquitatis argumentis mirifice consentiunt; & præcis ac præcipuæ auctoritatis Scriptoribus cum super hoc argumento, tum super aliis plerisque rebus, multa de suo videatur suppeditasse, ab iis ipse nihil omnino acceperit. Plurima de Geographicis Mosis disſeruat
Josephus

Gen. 49.
10. & seq.

Justin.
Apolog. 2.
& Dial.
cum
Tryph.
Boch. in
Chan.
l. 1. c. 18.

Geographica a Mose in Genesi obiter tradita. Scriptorum ac scriptionum veritatem indicans.

Josephus in Archæologia : nonnulla quoque singularis eruditionis congeslerat Hugo Grotius : sed omnem demum iunditus materiam Bochartus exhaustit. Post tam amplam messem, superesset tamen qualicunque spicilegio locus : sed hæc sunt alterius loci.

CAPUT UNDECIMUM.

- I. Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historia: II. præcipue vero Græcorum; III. atque in his maxime Atheniensium: IV. tum & Romanorum.

Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historia.

Est præterea in vetustissimis præscarum gentium legibus, ritibus, & quibusdam etiam historiis, ac dividendorum temporum ratione, certissimum antiquitatis Mosaici operis, unde hæc petita sunt, indicium. Suam sibi tractationem, suum volumen postulari ea materies, si quis eam pro merito ac dignitate persequi vellet. Quæ quoniam multorum jam exercuit operam ac studium, & nonnulla ad eam causam pertinentia obiter attigimus supra, cum de Phœnicibus, Indis, Persis, Ægyptiis, & Americanis ageremus; nunc nobis summa reliquorum quæ supersunt capita perstrinxisse sufficiat, & quædam aliis non observata adiecisse. Ac primum ad Indos & Persas quod attinet, præter ritus ipsorum, quos cum Mosaicis cognationem habere deprehendimus, servatur a quibusdam ex illis, nec non a Tartaris Iberiam & Albaniam incolentibus, Mosaica ealex, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur, & suscitare semen fratris sui. Taprobaniensium Regi in causis capitalibus septuaginta dabantur consilarii, juxta Mosis instituta. Beruensium maris Indici accolarum unica hæc erat religio, teste Nubienli Geographo, lapides erigere, & adipe piscium delibutos adorare; more traducto ex lapide quem erexit in titulum Jacobus, & oleo unxit. Sunt apud Sinas quidam magistratus, quorum vestes infima parte tintinnabulis sunt redimitæ, uti illa summi Ebræorum Pontificis. Gallorum Syrorum Hierapolitani Dæ Syriæ templi ministeria obeuntium ritus quosdam Mosaicis valde consentaneos Lucianus tradidit. Post sepultum e numero suorum aliquem, Templo per septem dies abstinebant : quem morem hodieque reti-

nent Persæ cultores idolorum. Causam dedit istud Mosis : *Si quis in agro tetigerit cadaver occisi hominis, aut per se mortui, sive os illius, sive sepulcrum, immundus erit septem diebus.* Quisquis Gallorum cadaver aspexerat, non nisi posttride, ac lustratus, Templum, subibat. Mosis ibidem : *Omnis qui tetigerit humana anima morticinum, & aspersus hac commistione non fuerit, polluet Tabernaculum Domini.* Mortuos consanguinei lugebant per triginta dies, nec nisi raso capite in Templum ingrediebantur. Totidem dies Mosis lugendo Israëlæ tribuerunt. Convenit præterea lex Deuteronomii de captiva a Domino amata : *Introduces eam in domum tuam, qua vadet casariam, & circumcides ungues, & depones vestem in qua capta est, sedensque in domo sua flebit patrem & matrem suam uno mense.* Hanc legem repræsentans Josephus addit numerum istum dierum sapienti ad lugendos amicos sufficere : & in libris de bello Judaico narrat interitum suum Hierosolymitanis falso nuntiatum, per dies triginta fuisse ab ipsis comploratum. Hierapolitani Galli immundos existimabant fures, isque nec vespcebantur, nec in sacris utebantur; uti nec Galatæ Pellinuntii; quod prorsus Mosaicum est. Plurima quoque Mosaica habent feri & hominum extremi Lappones. Immundos habent seminas menstruales. Sanguine victimæ tingunt idola. Ejus adipem cum parte carniis Diis suis offerunt, reliquam comedunt. Post nuptias per aliquod tempus in soceri contubernio & famulatu morantur. Circa montem, quem sacrum habent, certos fines determinant, intra quos pedem temere inferre non liceat.

Tyriorum colonia fuerunt Gades. Vetustissimum illic Herculis Templum a Phœnicibus conditum vespcebatur, & ceremoniis Phœniciis celebratum. Sic autem describitur a Silio, ut multa in eo religionis Ebraicæ vestigia appareant. Templum illud non saxi, sed trabibus constabat, ad modum Tabernaculi Ebræorum : nam Templo Salomonis vetustius fuit Gaditanum. Hoc fies arcebantur. Linea veste induebantur, qui ad sacra accedebant. Pedibus erant nudis, quemadmodum & Moses coram ardente rubo. Uxoribus abstinebant *בן תפ רצח תיע* *בן תפ רצח תיע*. In ordine vicis suæ. Ignis illic perpetuus.

Deut. 25:5.

Geograph. Nub. Clim. c. Part. 7.

Lucian. de Dea Syr.

Num. 19:16

Num. 19:13

Deut. 21:12.

Jos. Antiq. l. 4. c. 8.

Levit. 11. 7.

Sil. l. 3.

*Sed nulla effigies, simulacra vena Deorum;
Majestate locum, & sacro implere timore.*

Atque hos ritus ne aliunde petitos putes quam e Phoenicia, cavet Appianus in Ibericis, ubi de hoc Templo disserens ait: *ἡμετέριον ἔστι κοινὸν αὐτῶν* Colitur etiam nunc ritu Phœnicio.

Diod. l. 5.
Anian. de
exped. Al.
l. 2.

Idem habent Diodorus & Arrianus. Carthaginenses Tyriorum propago vinum fundebant in sacrificiis, & trugum suarum primitias & decumas Tyrum ad Herculem mittebant, ritu Ebraico. Penetraverat & ad Indos mos idem decimarum solvendarum. Sed & vicini

Plin. l. 12. c.
14.

Judæorum Arabes, juxta Plinium, decumas thuris Sabotam missi offerebant Deo suo Sabis; quem Bacchum esse dicant obiter studiosi,

Boch. l. 2.
Phal. c. 17.

non Solem, ut vult Bochartus, nisi quatenus Sol idem est ac Osiris, qui & Bacchus. Frustra ergo pro *Sabis*, legit *Samis*, ut sit, *ὡς Sol*. Sabis enim Arabum non alius est ac

Plut. Symp.
l. 4. Quærit.
5.

Sabbus, quod Bacchi cognomen esse perhibet Plutarchus; nec alius ac Sabacius Phrygum, & Thracum, quem Bacchum esse constat; nec alius ac Sabus, vel Sabinus, qui Sabinorum Deus est, testibus Dionysio & Silio;

Dion. Hal.
Antiq. l. 2.
Sil. l. 8.
Virg. Æn. 7
Strab. l. 5.

ipsoque Virgilio, cui pater Sabinus visitator nuncupatur; nam Sabinorum agros vini feraces esse docet Strabo, ac propterea Baccho erant sacri, totaque adeo Italia, ut perhibet

Sophocles: unde Hesychius Sabum eundem esse tradit ac Sabazium. A Deo Sabis nomen

Hesych. in
Σαβάζιος &
Σαβάζιος &
Σαβάζιος
Dion. l. 53.
Strab. l. 16.

habuit rex Arabiæ Felicis Sabos, adversus quem Ælius Largus exercitum duxit tempore Augusti; ut est apud Dionem & Strabonem, qui Ælium hunc, cognominat Gallum, non Largum; & rectius: hic est enim Cornelius Gallus, celebris Poeta. Origo nominis *Σαβ*, *potavit*; ut tradit ipse Bochartus, & ante illum Heinsius in Aristarcho sacro.

Heins. Aristarch. sacr.
Pont. l. c. 1.
Harpocr. in &
Σαβάζιος, βασιλεύς &
Σαβάζιος
Aristoph.
Schol. Vesp.

Hinc & apud Hesychium, *Σαβάζιος, βασιλεύς*, & apud Harpocratem & Scholiastem Aristophanis, *Σαβάζιος*, Sabazii sacerdotes: & vociferationes orgiorum Sabazii, *ἰαὶ, εὐαὶ*. Adde Mythicos natum finxisse Bacchum in Arabia, divinosque illic honores ei fuisse tributos. Arabumque genti Deos præfici a Strabone, Jovem & Bacchum. Sed regrediamur in viam. A Mose initium habuerunt Ebræorum Judices, qui *שופטים* appellabantur; Ithobalo ac Baali Tyri regibus successerunt *שופטים*, sive *δικασται*, hoc est Judices, quos ex Adis Tyriorum recenset Josephus.

Strab. l. 16.

Indidem Carthaginensium Suffetes, quod & nomen indicat.

Joseph. l. 2.
adv. Apion.

Habebant & Ægyptii suos *δικασται*, Ebræorum *שופטים* similes, non eorum qui *שופטים* appellabantur proprie, sed Sacerdotum Levitici generis, qui judicia exercebant. Judices illi Ægyptii, fuerunt itidem ab initio generis sacris obeundis destinati, quibus suus præerat Pontifex, sigillum saphirinum de collo suspensum gerens, quod Veritas appellabatur. Notatum id Diodoro & Æliano, & a Mo-

Diod. l. 1.
Ælian. Var.
Hist. l. 14. c.
34.

saicis institutis manifestum sumtum est, vel ipso Æliano teste, qui a Mercurio hæc Ægyptios accepisse scribit. Atqui Mercurium Molem esse scimus. Tempia Ægyptiorum olim simulacris carebant. Suilla abstinnisse scribit Herodotus; Phœnices quoque

Herod. l. 2.
c. 47.
Herodian.
l. 5.

& Elagabalum Syrum Herodianus. Pleniorum tamen tempore Libero & Lunæ suam mactare, eodemque vesci licebat Ægyptiis: cujus sacrificii ritum, ab Herodoto traditum, si quis contulerit cum sacrificiis Pacificorum a Mose sanctis, ab hoc illud derivatum scitebitur. Lineas Sacerdotum Ebræorum tunicas imitati sunt Iginigeri Ildis Sacerdotes. Serpentem argenteam colunt, memores Mosaicæ illius æneæ. Sераpidi panificia obtulisse Ægyptios dicimus ex Suetonio; ad exemplum scilicet Panum pro-

Suet. Vesp.
c. 7.

positionis. Vinum & oleum victimis affudisse Ægyptios prodit Herodotus, uti fiebat apud Ebræos in jugi & quotidiano sacrificio

Herod. l. 2.
c. 39. 4.

agnorum duorum. Vino abstinebant, & in casto erant tempore *ἱσχυρίας* (*viciis*) suæ Ægyptii Sacerdotes, perinde ut Ebræi. Animalium mundorum & immundorum discrimen, ex ungularum fissione vel soliditate, ex pinnis & squamis, earumve defectu petitur, in Ægypto, ut inter Ebræos obtinuit. Apud utrosque si cui *ἐνθυμιάς* (*libidinosis infammium*) contigerat, is ablui jubebatur. Victimæ oculis captas, aut maculosas Deo offerre, utrisque nefas erat. Vtrique holocausta Deo faciebant, quemadmodum & Cyprii. Circumcidebant virilia Ægyptii: quem morem ab ipsis Phœnices & Syri neque acceperunt, neque se fatentur accepisse, quod vult Herodotus ad Saturnum quippe Phœnices referunt circumcisionis institutum, ut in Sancho-

Herod. l. 2.
c. 37. & 104.

niathonicis suis scribit Philo Byblius, homo Phœnix, & rerum suarum Herodoto longe consultius. Solos quidem Judæos in Syria circumcidi

Phil. Bybl.
apud Euf.
Præp. Ev. l.
1.

Joseph.
Antiq. l. 8.
c. 4. & l. 1.
contra Ap.

Orig. l. 5.
contra Cels.

Strab. l. 17.
Cels. apud
Origen. l. 1.
contra Cels.

Joseph. l. 2.
contra Ap.

Philon. de
opif. mund.
Theoph.
Antiochad.

Autol. l. 2.

Tacit. l. 5.
Hist. c. 4.
Porph. de

cumcidi Josephus asseverat: quod ejus ætate
verum fuit; jam enim apud multas gentes
exoleverat ritus ille, qui prius servabatur.
Minime ergo ab Ægyptiis venit ad Ebræos;
cum ab Ismaele contra & Ceturæ filiis Arabes,
Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ; Madianitæ,
Troglydytæ; ab Arabibus Ægyptiis, ab
Ægyptiis Colchi, & Æthiopes, in hisque
Creophagi, & ab hac amputatione Colobi
dicti, consuetudinem hanc acceperint, ut alibi
observavimus: nam Ægyptiæ circumcisi-
onis non eandem causam esse ac Judaicæ, &
differre utramque definit Origenes. Judæi
certe octavo circumcidebantur ætatis die.
Ægyptiis decimo tertio anno, quemadmo-
dum & Ismaelitæ. Non omnes præterea
circumcidebantur apud Ægyptios; sed ii so-
lum qui literis aut sacris operam dabant, cum
Judæi ad unum omnes lege Mosis adponen-
dum præputium adstringerentur. Verum
quod Ægyptios, vanam gentem & Judæos
exosam, de se deque his prædicantes audi-
verat Herodotus, id bona fide retulit, &
posteris Strabonice ac Celsi Epicureo im-
primis ad eundem errorem prævit. Tene-
bras Ægyptii luce antiquiores censebant.
Per hebdomadas dierum discreta fuerunt
Ægyptiis temporum spatia, nec non &
Brachmanibus Indis, & Gallis nostris, &
Germanis, nec non & Britannis, & ipsis etiam
barbaris Americanis; & Græcis quoque, ut
mox dicam. Insignis est locus R. Gedaliæ
in Catena Cabalæ, quo in confesso apud
Ethnicos esse ait, universum orbem Saba-
thum celebrare. Insignis & ille Josephi,
quem repræsentare operæ pretium est: *ἡ
ἔτιν ἡ πόλις ἐκείνην ἰδοῦσαν, ἡδὲ πάντας, οὐδὲ
ἐν ἔθνει, ἴδωα μὴ τὸ τοῦ ἑβραίου, ἢ ἑβραίου
τὸ ἴδιον ἢ διαπεφύκτων. Nulla omnino urbs est
vel Græcorum, vel Barbarorum, neque ulla
gens, ad quam non penetraverit mos celebrandi
septimi diei, quem feriati traducimus. Insignes
& illi Phinis, & Theophili Antiocheni, qui-
bus ritum hunc declarant, non unius urbis
aut gentis esse, sed omnium. Factum id apud
illos crederem, quod de septem sideribus quæ
mortales reguntur, altissimo orbe & præcipua
potentia stella Saturni feratur, ac pleraque cæ-
lestium vim suam & cursum septimos per nu-
meros conficiant; ut falso de Judaici Sabbathi*

Cassius, qui in eo etiam peccat, quod moris
huius originem recentem esse vult, & ab
Ægyptiis profectam, unde in Judæos & reli-
quos homines dimanavit; quod & nuper viri
docti probare sunt conati, cum vetustissi-
mam esse doceat Herodotus, ut ante nos ob-
servavit Grotius; cumque ejus antiquitatem
hoc quem indicavi loco Tacitus prædicet: *et si
vulgo recepta non fuit, palamque ob-
servata Sabbathi colendi consuetudo, ante
ætatem Theodosii. Verum tamen scimus
plerasque gentes sacrum habuisse septimum
diem, & die hoc mundi creationem abso-
lutam existimasse. Ex urbibus illis, in quas
tutum patre per fugium homicidii non spon-
tanei reis sanxerat Moses, orta videntur a Syria
illa Neptuni & Osiridis in Ægypto: & illa
Jovis & Veneris in Cypro, quorum meminit
Tacitus. Ex legum linearum præscripto fra-
trum defunctorum uxores ducebant Ægyptii,
ut discimus ex lege quadam Codicis: nempe
juxta jus Mosaicum.*

Manavit quoque a Judæis ad Ammonios
Ægyptiorum colonos ritus lychni in templo
semper ardentis. Ammonis templo Præ-
fectus erat Pontifex, cujus vestimenta describit
Pseudo-Athenagoras in Eroticis, vestimen-
torum summi Judæorum Sacerdotis ita simi-
lia, ut ad illorum exemplum fuisse elaborata
nemo dubitare possit. Reliqui vero Am-
monis Sacerdotes ad modum Ebræorum Sa-
cerdotum lineis vestibus utebantur. Sinum
Arabicum describens Diodorus, apud accolæ
Ichthyophagos fama a patribus accepta ferri
ait, æstu ingenti mare hoc olim ita fuisse ex-
siccatum, ut iundus appareret; tum revo-
lutis deinde aquis in pristinum fuisse statum
restitutum: quæ non alia sunt, quam quæ
in mirifica Ebræorum *διακόν* (transmissione)
contigisse narrat Moses. Suillam averfari
Arabes testatur Solinus, qui & addit investos
in Arabiam suos interire. Cassari, gens
prope ferina, si quando interfuerunt funeri,
corpus lavant. Gentis Sinenfis, quæ magna
florebat ingenii & eruditionis laude, Chrono-
logiam nobis summa fide repræsentavit Mar-
tinus Martinus: quam si quis ad Mosaicam
imaginationem (variacionem) exegerit, tantam de-
prehendet congruentiam, ut fidem utrique
adjungere necesse sit. Lux quoque accedet
& robur Mosaicis annorum computationi-
bus, si conflantur cum Siamensibus, Per-
siccis,

abstin. ab
anim. l. 4.
Dio l. 37.

Herod. l. 2.
Geor. de
verit. relig.
Christ l. 1.

Tacit. Ann.
l. 3.
Cod. l. 5.
Tit. 5. Leg.
8.

Athen. Er.
l. 5.

Diod. l. 3.

Solin. c. 33.

licis, Chaldaicis, Arabicis, Aegyptiis, & Aethiopicis. Sinis finitimi Tartari animalium quorundam idolis suis immolatorum ossa confringere religioni ducunt: Calendas cantibus & compotationibus celebrant: mortuos luctu triginta dierum prosequuntur: porcos non alunt: adulterium morte plectunt: uti ex Johanne Plancarpinio, aliisque duxerit Vincentius Bellovacensis. Atque hæc mere Mosaica sunt.

Vinc. Bel-
lov. Specul.
hitt. l. 2.
c. 72. 78. 86.
89. & l. 3.
c. 4. & 6.
præcipue
vero Civita-
tium;

II. Sed hæc levia, præter illa sunt, quæ a Judæis mutuati sunt Græci. Amplius jam & luculentis dissertationibus id argumentum persecuti sunt Josephus, Justinus, Clemens Alexandrinus, & Eusebius. Cum præsentem Deos dixerunt Græci castas domos invisere solitos fuisse, & sese mortalium cætibz ostendere, antequam spreta esset pietas, manifeste iis præluxit Moses, qui crebras Dei ad homines itiones, habitosque cum iis congressus narrat. Paucula tamen vel strictim delibata, vel omnino prætermissa ab aliis hic quoque attingemus, ne pars illa a nobis penitus neglecta videatur. Ex nebulis illis, unde sæpe ad Jobum, ad Moysen & Israelitas oracula edidit Deus, Homerus, eumque secuti Poetæ Deos in nubibus locare solent. Septimum diem Græcis veteri instituto sacrum fuisse Josephus asseverat, & alii deinde demonstrarunt. Luculenter id probant apud Eusebium, Aristobulus, & Clemens Alexandrinus, ex Homero, Hesiodo, Lino *ψευδόμενος* (*falsum nomen gerente*), Solone & Callimacho, ex quorum verbis intelligitur credidisse eos, septimo die completam fuisse rerum omnium procreationem. Igitur eo die feriæ in Scholis puerorum indicabantur. Et eum elegerat Diogenes Grammaticus, quo Rhodi publice disputaret. Septenarium numerum nuptiarum festivitatibus & lætitiis dicatum fuisse Mosaica nos docet Historia. *Imple hebdomadam dierum hujus copula*, inquit Liban ad Jacobum, postquam pro Rachele Lia huic supposita est. Quæ consuetudo manavit ad Jacobi posteros, eamque in Samionis nuptiis observatam prodit liber Judicum. Tobiam cum uxore Sara redeuntem septem dierum epulis Tobias pater excepit: cum apud Raguel per quatuordecim dies ejusdem nuptiæ fuissent celebratæ. Morem autem eundem tenuisse Ethnicos ostendit Claudianus in præfatione Epithala-

Joseph. l. 2.
contr. Ap.
Euseb. l. 13.
Præp. Ev.

Gen. 29. 27.

Jud. 14. 12.
& seq.

mii in nuptias Honorii & Mariæ, & per septem dies Pelei & Thetidis nuptias celebratas fuisse scribit. Ostendit & Donatus in Terentio: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies infractionem voti habet*. Hinc ereptam sibi conjugem septem menses Orpheus luxit. Haudquaquam profecto me fugit septenarium numerum propter sterilitatem, & quod neque gignat, neque gignatur, Virginem & Minervam a Pythagoreis fuisse appellatum. Ita a Plutarcho, Theone Smyrneo, Macrobio, & aliis accepimus. Docuit quoque me Philo ab iisdem Philosophis fuisse comparatum Deo ipsi numerum hunc, quod immobilis sit; quippe qui neque gignatur, neque gignat; generationem enim esse & nullam sine motu. Verum ex eodem quoque Philone didici senarium esse *γεννηάτερον*, (*secundissimum*); marem enim esse & feminam, & ex utriusque viribus constatum; ex ternario videlicet numero, qui imparium primus est & masculus, ducto in binarium, qui parium primus est & femineus. Hanc ob causam *Veneri esse attributum* scribit Mart. Capell. l. 7. Plutarch. *καὶ τὸ γεννηάτερον* *Conjugii opus* *liberos genitoribus similis efficiunt* vult Theon. Clemen. Alex. *Senarius vero fundamentum gignendi* senonem esse tradit, quod sit perfectus, & ex partibus suis, sexta, tertia, & dimidia consistet. Et Jamblichus Veneri vult fieri sacra die sextæ, quod hic numerus omnis numerorum naturæ sit particeps. Itaque propter hanc ipsam senario attributum fecunditatem videntur Veteres statim post completum senarium numerum, die nempe proxime sequente, septimo videlicet, festivitate nuptialem celebrasse. Nec enim vi sua pollet numerus, nisi sit absolutus & perfectus; quamobrem nec fecunditatem suam exponere putabatur senarius, nisi completus fuisset & evolutus, ineunte nempe septimo, cujus in decursu vigeat genitalis illa senarii vis, & conjuges ipsos subibat. Nec ante afficere eos incipiebat septenarii sterilitas, quam cum integritatem suam numerus hic fuerat assecutus, octavo videlicet inchoato. Atque hæc quidem existimaverim spectasse Ethnicos, eamque moris hujus causam credidisse

Terent.
Phorm. AQ.
l. Sc. 1.

Plut. de Is-
theon. Ma-
them. c. 46.
Macro. in
domn. Scip.
l. 1. c. 0.
Phil.
επιλογ.

Mart. Ca-
pell. l. 7.

Plutarch.
καὶ τὸ
γεννηάτε-
ρον
Clem. Alex.
Scrom. 5.
Aristid.
Quint. de
music. l. 3.
Theon.
Mart. c. 45.
Censor. c. 11

didisse; ignaros videlicet Ebraicorum rituum a Mose traditorum, unde consuetudinem istam ad ipsos primum mansisse vero propius est: cum præsertim diem septimum, ut dixi, sacrum haberent. Ebraei autem ad has numerorum virtutes haudquaquam attendebant. Inventa hæc fuerunt Pythagoreorum. Rationem potius habuisse reor senarii dierum numeri, quo hæc universitas rerum a Deo condita est: quo peracto opere, velut festum quoddam, & feriæ solennes consecutæ sunt: cuius festi symbolum fuit celebritas nuptiarum. Neque vero contra

August. de
Genol. ad
liter.
l. 4. c. 7.

Augustini auctoritatem negare velim, idcirco sex diebus opificium mundi huius Deum complevisse, quod senarius numerus sit perfectus. Vere enim observatum ab eo est, non propterea perfectum esse numerum senarium, quod sex diebus opera sua Deus perfecit; sed sex diebus opera sua Deum perfecisse, quod senarius numerus perfectus sit: quippe numerum hunc fore perfectum, etiam si sex diebus mundus non esset conditus; Deum vero sex diebus mundum non fuisse conditurum, si senarius numerus perfectus non fuisset. Id tantum volo, idcirco quod sex diebus mundum Deus condiderit, propterea plurimas gentes senarium numerum sacrum habuisse. Cæterum & septenario numero animam humanam generatam esse Timæus Platonis docuit, & ex eo

Macrobi. in
Sumn. Scip.
l. 1. c. 6.
Porphyr.
κατὰ τὴν
ἀρχήν.

Macrobius; ex Cicerone vero, hunc numerum rerum omnium fere nodum esse, & geminam vim obtinere vincendi. Nunc ad rem. Neomenias Græcis sacras fuisse cognoscitur ex Porphyrio. Inde Laconicæ Lunæ fuere in proverbio. Ionica gens in partes duodecim distributa est, ad exemplum, ut videtur, Ebraicæ gentis in tribus totidem distin-

Plut. Symp.
l. 4. Qu. 5.

ctæ. Jam supra ostendimus Plutarchum existimasse Tabernaculorum festum, βακχίου (bacchationem) esse & Διουσκοπίας (thyrsorum gestationem), cum βακχίῳ contra & Διουσκοπίας videantur natæ ex Ebraica Scenopægia; atque hoc potissimum festum quod Cereri post collectas æstivas fruges, & illud quod Baccho & Minervæ post autumnales fructus conditos celebrabatur. Ορχοθήρια (festum gestationis ramorum) Græci hoc appellabant, illud θανάτια (Cercalia) & ανυκαυρήσια (festum vellitionis frugum.) Sed & in Carniis, festo Apollinis, apud Cyrenensis,

& apud Lacedæmonios, cum Copidem celebrarent, ομβρίε (umbracula) erigebantur quædam, in iisque convivia agitantur. Decumarum Deo offerendarum institutum transiisse a Judæis ad Græcos & Romanos tralatitium est. Ergo decima quæque Diis suis pene omnibus hos obtulisse, cum ex aliis, tum præcipue ex festo cognoscimus. Indidem prædæ Jovi & Diis offerendæ venit ad utrosque consuetudo. Unde Virgilius:

Virg. Æn.
l. 3.

Irruimus ferro, & Divos, ipsumque vocamus

In partem prædamque Jovem.

Unde & Romæ templum Jovis Prædatoris. Quippe & manubiarum partem Deo obtulerat Abrahamus. Transiit & ad illos fœderum per hostiarum sectionem pangendorum mos ab Abrahamo, quem hoc ritu fœdus sanxisse cum Deo legimus. Ex nemore etiam, quod plantavit in Bersæbe, ut invocaret ibi nomen Domini Dei æterni, propagata videtur apud Ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & sacrificia conferendorum consuetudo. Lapidis in triviisangebant, & positis genibus adorabant: & tanquam inesset vis præsens, adulabantur, assabantur, & beneficia posebant: quod a se factum aliquando queritur Arnobius. Unde natum

Gen. 14. 20.

Gen. 22. 27.

Gen. 15. 9. 17

Arnob. l. 1.

Clem. Al.

Strom. 7.

Gen. 28. 18.

Exod. 35. 14.

Exod. 35. 14.

Provèrbium, a Clemente Alexandrino adnotatum, πάντα λίθον λιπαρὸν προσκυνοῦν. *Omnes lapidem unctiorem adorant;* traducto inde more, quod Jacob lapidem, cui capite innixus scalam in somnis viderat, crexerit in titulum, fundens oleum desuper. Ex eo quod Moses ad Deum accedens, & in terra sancta consistens nudis pedibus esse iussus est, votorum nudis pedibus esse iussus est, votorum nudis pedibus solvendorum consuetudo invaluit in Judæa,

Observant ubi festa mero pede sabbatha Reges: Juv. Sat. 6.

quam & tenuisse Berenicen legimus apud Josephum, cum sacrificiis Deo rite peractis nudo pede ad Flori tribunal accessit. Usur-

Joseph. de

bell. Jud.

l. 2. c. 15.

Justin.

Apol. 2.

stinus ab exteris gentibus, quæ pedes exuere solebant, cum sana ingrederentur. Hoc habitu Diis sacra faciebant Pythagoras & Proclus; hoc Cretes, cum in ædem Britomartis introibant; hoc Græci Sæpius, ut scimus ex Callimacho & Valerio Flacco; hoc Romani, cum ad impetrandos de coelo imbres denunciatis populo Nudipedalibus Aquilicia Jovi

Callimach.

Hymn. in

Cerer.

Val. Fl. l. 2.

HUETII DEMONSTR.

X

immolabant

Prudent.
nephep.

immolabant; hoc *proceres togati, matris Idææ sacris, ante carpentum*, ut est apud Prudentium. Cujus moris specimen aliquod in variis Galliarum nostrarum locis hodieque retineri, & ad eliciendas aquas nudis pedibus loca sacra homines supplices adire cognovimus. Quid quod & in Judæorum gratiam Nudipedalia

Hieronym.
l. i. adv.
Jovin. c. 8.
& in Gal. 4.

exercuisse Paulum tradit Hieronymus: nudis enim pedibus Templum inire solebant Judæi, præcipue festo Propitiationum die.

Quod unde habuerit Hieronymus, comminici sane non possum: nihil enim hujusmodi in Libris sacris reperias. Quemadmodum aram cremandis victimis dicatam pro foribus Tabernaculi statuit Moyses, cum sanctiora essent in adytis; ita altaria fere in Templorum vestibulis collocabant Græci, cum signa intus essent. Pedes, manusque abluebant Græci

Exod. 29. 19.
& seq.

sacris operaturi, ex Moysis instituto. Hinc & vela prætendebant in templis, velut in Olympico Jovis, & in Ephesio Dianæ. Indidem & factis vinum adhibebant. Sanguinem victimarum circa aram fundi sanxit Mo-

Exod. 29. 16.

ses: id ipsum a Græcis & Romanis usurpatum est, ut scitur ex Porphyrio in libro *πὴ τῆς ἐν Λογίων Φιλοσοφίας*, (de philosophia ex oraculis) cujus fragmentum affert Eusebius; & ex Luciani libro de sacrificiis. Aut Moyses, *In oblatione tua offeres sal*: ait Plinius, *Nulla sacra conficiuntur sine mola salsa*. *σάλαις & ὑλοχούταις* Græci appellant. Oraculum refert illic Porphyrius, quod cœlestibus Diis suprema victimarum partes adoleri juber, reliqua comedi;

Euseb. Præp.
Ev. l. 4. c. 9.
Levit. 2. 13.
Plin. l. 3. c. 7.

quod ex præscripta a Mose partitione hostiarum pro delicto, aliarumque, ortum habuit. Auctoris quoque Græcis fuit ritus illius, ab Homero & Apollonio notati, & ab Æschilo tribuit Prometheo, operiendarum adipe partium victimarum, quæ cremandæ essent: auctor & holocaustorum faciendorum. Quanquam & ante Moysen ab aliis gentibus fiebant. Pervenit & ad Græcos lex Moysis de victimis integris & omni vitio carentibus Deo offerendis, & de partibus quibusdam victimarum discernendis, partimque consecrandis Deo, partim comedendis. Mensæ hujus aureæ, cui imponebantur Panes propositionis, instar fuerunt mensæ illæ sacræ, Diis olim apponi solitæ, non apud Græcos solum, sed apud Romanos etiam, & Babylonios, & Persas, & Æthiops. Ex lege in Levitico tradita, de vestibus ejus ablucendis, qui vel emis-

Æschyl.
Prometh. v.
495. & seq.

sarium caprum dimisisset, vel immolatos pro peccato vitulum aut hircum combussisset, manavit illa altera, a Græcorum Theologis uno consensu recepta, juxta Porphyrii testimonium, quæ eum piaculis uti, & corpus ac vestes aqua sancit eluere, quisquis victimas *ἀποτροπῆς* (per quas mala avertuntur) attigerit. Vetabatur iteni Pythagorei funeribus interesse, propter similem Leviticæ legem, qua & Græcorum Sacerdotes adstricti erant. Repetendus & ab Ebraeis mos vestium in luctu scindendarum, & pulveris capiti inspergendi. Erant apud Græcos & Ebræos, qui cæsariem suam Deo consecrarent. Immundus erat utriusque quisquis humanum cadaver tetigisset: & sacris faciendis arcebat, quisquis sanguine humano pollutus esset. Ex lege Zelotypiæ, quæ traditur in libro Numerorum, prodit Stigis fabula, cujus numen Dii jurare timent & fallere; & varii diversarum gentium ritus, quibus aqua vel igne occultorum facinorum veritas exploratur. Ex lege Jubilæi, qua in solido rursus locabantur, qui fundo suo exciderant, prodit videtur Locrensis lex, qua cautum erat ne quis avitum fundum alienaret. Nonne ex Mosaicis quoque profectam dicas Oxyli Heraclidarum ducis & Eleorum regis legem, qua agros pignori opponi vetuit? Placuit Rhadamanthi, atque item Charondæ, *ταπεινότητα*, sive lex talionis, quam primo invexerat Moyses. Suilla denique sancte abstinuisse Cretenses refert Agathocles Babylonius apud Athenæum. Et Veneri cæterarum victimarum femora offerebant Sicyonii, minime vero suillarum. Et apud Cherfonites Hemitearum sacris interesse ei non licebat, qui porcum attigisset vel comidisset.

Levit. 16. 26
& seq.

III. Nulla tamen Græciæ regio plures, quam Attica, Israelitarum servavit ritus, partim a Phœnicibus sibi traditos, qui hæc litte-
ra, commercii causa frequentabant; partim a Solone, quem multa de legibus Ægyptiorum, quæ Mosaicis consimiles erant, transulisse ex Diodoro notavimus: & jam ante a Cecrope, seu quisquis eos ex Ægypto in Atticam traduxit; Saitarum enim colonia sunt Athenæ, & ad Ægyptiæ Republicæ formam Atheniensis constituta est: & multo post deinde a Platone, cum legum suarum opus conderet, ut ab Aristobulo & Eusebio adnotatum est. Hujusmodi lex ea est, qua filia

Porph. l. 2.
monium, quæ eum piaculis uti, & corpus ac vestes aqua sancit eluere, quisquis victimas

ἀποτροπῆς (per quas mala avertuntur) attigerit. Vetabatur iteni Pythagorei funeribus interesse, propter similem Leviticæ legem, qua & Græcorum Sacerdotes adstricti erant.

Levit. 22. 11.
Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

Num. 5.
Virg. A. 4. c.

τελευτῆς (*ad quam pertinebat universa hereditas*) gentili suo nubere jubebatur : atque in si ad res Veneris imbecillus erat, puellæ licebat, ejus qui proximus esset agnatus, opera uti : cujus legis vetustatem ostendit Danaïdum conjugium : quæque a Charonda in Thutinos suos translata est, licet deinde fuerit immutata : & altera, qua Sacerdos uxorem ducens, virginem cogebatur & civem ducere : ipse casto & integro corpore esse debebat : & illa, qua sanxerat Solon victimas esse ἀγῶνες, hoc est ἀλοῦργες ἢ ἐντάλεις, *integras & perfectas* ; & agnum anniculo minorem non mactari ; nec non & illa, quæ homicidio admissio, cujus ignorabatur auctor, totum vicinæ civitatis populum purgari præciperat ; & hæc quoque per quam furem nocturnum interficere licebat. His addo observari solitas fuisse Neomenias & Hebdomades Lunæ, qui Dies Apollini facerant ; & septimi potissimum, quibus & juvenes convivia agitabant : addo & aram æneam a Mose fabricatam, causæ fuisse cur Diipolia celebrantes in Acropoli Athenienses, super ænea mensa placentas & liba apponerent, uti factum refert Porphyrius : addo & φαῖς (*liba*) Jovi offerri solita, nihil aliud fuisse quam ἀλευρον ἐλαίῳ διδουμένον, *farinam oleo confersum*, ut discere licet ex Scholiastæ Aristophanis : qualem nempe Deo offerri præcepit Moses. Vetustissimis temporibus Deo solis illis θυλάματα (*placentis*) placasse homines docet Ovidius : neque morem hunc intermiserunt, cum cæperunt pecudes ad sacrificia cadere ; nam & absolutis sacrificiis θυλάματα (*placentas*) offerebant : ἔτι καὶ νῦν πρὸς τῷ τίλῳ τῶν θυλάκων τοῖς θυομένοις θυλάματα χρῶμεθα : *Nunc quoque sub finem sacrificiorum liba adhibemus* ; inquit Porphyrius. Inde & far in sacrificiis. Sal quoque in iis adhibebant Athenienses, ex præscripto Mosis. Auctor est Theophrastus victimæ partes quasdam, cum eadem gens sacra faceret, Diis cessisse. Scribit insuper Aristophanis Scholiastes, pecudum armos, καλὸν scilicet, uti ab Aristophane appellatur, Mercurio consecratos Athenis fuisse : quia nimirum armum cum pectusculo de hostiis pacificiorum cedere jussisset Deus Sacerdoti, Aaroni nimirum fratri Mosis, quem Mercurio adumbratum fuisse diximus. Docet præterea sacrificiorum reliquias Sacerdotum fuisse, quod & ex Levi-

tici sanctionibus manasse perspicuum est. Decimas Athenienses Diis solvebant, & Regibus, & Prytanibus, unde sacra, alique legitimi sumus fierent. Docet idem atque alii etiam, moris id fuisse Atheniensibus, ut postquam extulissent mortuum, purgandi causa lavarent ; quod ante præscriperat Moyses in libro Numerorum, cum quisquis humanum tetigisset cadaver, aquæ asperzione mundari jussit. Solonis ea lex a decemviris Romam lata, & cum aliis inscripta duodecim Tabulis, qua vetitum erat, ne mulieres genas raderent in luctu, a Mose provenit, qui prius caverat, ne super mortuo incidenter carnes suas Ebræi. Uti Judæis immundæ habebantur puerperæ, & per quadraginta dies Templo arcebantur, juxta Mosis legem : ita moribus Atheniensium ad eas accedere nefas erat, ut tradunt Theophrastus & Chrysostomus ; qui fecisset, altaribus prohibebatur, teste Euripide. Urbes illæ denique, in quas velut in asyla Moyses tutum perflugium esse voluerat iis qui imprudentes homicidium admississent, exemplum præbuere nepotibus Herculis, Aræ Misericordiæ Athenis consecrandæ, quo quisquis confugisset, per vim inde minime posset abduci : præbuere exemplum & Atheniensibus delubri Theseo condendi, quod servis & tenuioris fortunæ hominibus esset perflugium ; & alterius etiam in insula Calauria Neptuno dicandi, eodem jure pollentis : ac reliquorum etiam per Græciam & maris Ægæi insulas, & Græcas Asiæ urbes : quorum statuendorum tanta fuit licentia & impunitas, ut non semel modus fuerit Senatusconsultis præscribendus. Atque idem jus deinde Christianorum templis concessum est legibus Imperatorum, quæ habentur in Codice Justiniani. Castæ denique, cum in aliis Græcorum, Ægyptiorumque festis, tum maxime in Eleusiniis, & illis inclusæ quisquilæ, quas recenset Clemens Alexandrinus, simulacra fuerunt Aræ tæderis.

IV. Porro ex Græciæ civitatibus, atque Athenis potissimum, ubi Solonis constitutiones vigeant, Romani leges reportarunt legati tres, in Græciam hac una de causâ missi ; quas deinde a Decemviris ad populum latas centuriatis comitis populus universus ratas esse jussit. Sed & Romanos Valerii Publicolæ opera & auctoritate adductos, jam ante plurima Solonis instituta admisisse prohibet

Plutarch.
Solon.

Porph. l. 2.
περὶ ἐμψύ-
κτου.

Aristoph.
Schol. Plut.
& Pace.

Ovid. Fast.
l. 2.

Porph. l. 2.
περὶ ἐμψύ-
κτου.

Theophr.
Charact.
περὶ ἀν-
θρωπίνων
Aristoph.
Schol. Plut.
& Vesp.

Lev. 7. 24.

Aristoph.
Schol. Nub.
& Pace.

Num. 19. 11.

Levit. 19.
28. & 25. 5.

Theophr.
Charact.
περὶ ἀν-
θρωπίνων
Chrysost.
Hom. 12. in
Epist. ad
Ephes.
Eurip.
Iphig. in
Tauris.

Clem. Al.
ui Protr.

Num. & Ro-
manorum.

Plutarch.
in Compar.
Solon. &
Public.

Plutarchus. Earum Legum, quas tulerunt Decemviri, reliquias collegerunt eruditi horum temporum viri; quas si quis evolvat, Mosem in plerisque capitibus agnosceret. Major est etiam Imperatoriarum sanctionum, quæ his successerunt, cum Moëicis affinitas. Libellum scripsit olim Licinius Rufinus hoc titulo: *Collatio legum Judaicarum & Romanarum*. Primus e tenebris opus hoc eruit Petrus Pithœus, & typis subjecit. Adeatur modo; res quam probamus apparebit. Præter illas vero, alias etiam in veterum scriptis observavimus, e quibus aliquot hic ob oculos Lectorum proponemus, e jure Pontificio Romanorum potissimum selectas. Herculi in culina fiebat sacrificium proficiscendi causa, quod Propter viam dicebatur, hoc est, *æreus*, (*sacrificia in discessu fieri solita*) in quo mos erat, ut si quid ex cibis polluctis fuisset reliquum, igne consumeretur. Id qui faceret, Propter viam facere dicebatur, non Proterviam, ut habent vulgari Macrobiani codices, qui viros doctos complures in fraudem illexerunt. Sed hic error est Festo arguitur. Idem in sacrificio Paschæ factum est a Judæis ex Ægypto profecturis; Propter viam nimirum, quam in Chanaan capebant. Ex azymis festi ejusdem factum puto, ut farina fermento multa Flamines abstinerent. Victimarum sanguinem in ara fundebant Romani: sic nempe a Mose fuerat institutum. *Quædam (liborum)* Jovi offerendorum morem ab Atheniensibus Romani acceperunt, Athenienses a Judæis. Quanquam id a Trojanis potius Romanos habuisse credent, qui commentitium illum Æneæ in Italiam adventum pro vero certoque habent: nam ritus Trojanorum, a quibus ortos se ferebant Romani, describens Virgilius in funere Miseni, thus illos, dapes, hoc est farra, & oleum cremasse narrat; juxta præceptum Moëis. Certe hoc institutum apud Asiaticas gentes fuisse receptum scimus ex Appiano; qui Mithridaten Pontis regem perhibet, cum Jovi *peritio (Militari)* sacra patrio ritu faceret, congestis in excelso monte lignis; suffimenta omne genus, oleum, lac, vinum, & mel superaddidisse. Far autem tostum ad sacrificia adhibebant Romani a Numa instituti, Moëicarum disciplinarum haudquaquam imperito. Hinc festum Fornacaliorum, quibus farra ad sacrificiorum usum torrebantur. Ejusdem

Macr. Sat.
l. 2. c. 2.
Festus in
Propter
viam.

Virg. Æn.
l. 6.
Levit. 2, 1.

Appian.
Mithrid.

Lev. 2, 14, 16

Numæ tempore farina & vino sacra fiebant, ut auctor est Plutarchus in ipsius vita. Ad ritum jugis sacrificii, mane & vespere sacra sibi fieri Potitio & Pinario Hercules mandavit. Ad factaria aditus vulgo non patebat apud Romanos, sed solis Sacerdotibus & Vestalibus; uti Sancta Sanctorum soli Pontifici jure Ebraico. Moëicæ sanctioni idem obsecutus est, cum agrorum terminos moveri vetuit. Quæ lex ut sanctior haberetur, sinxerunt Romani Deum Terminum & Terminalem Jovem, & Terminalia celebrarunt. Imprimis vero notabile est quod illic scribit Plutarchus, ut ostendat maximam fuisse dogmatum Numæ ac Pythagoræ consensionem: Numam scilicet opinatum esse Deum, neque sensilem esse, neque quicquam pati posse, aut videri, aut corrumpi, sed animo solum cognosci; eundemque cavisse ne qua ad humanam, aut aliam quamcunque speciem elaborata effigie exprimeretur; neque Romæ ullum fuisse vel hctum, vel pictum Dei simulacrum, ante septuagesimum & centesimum annum ab Urbe condita. Quæ Moëicam originem satis producit. Auctor quoque Romanis fuit Moëis Nudipedaliorum, & molæ sallæ; auctor & ritus, quo quadraginta diebus a partu templis abstinebat puerpera; & alterius, quo lavabat mulier post congressum virilem: id quod aquam sumere dicebant. Piscibus, qui squamosi non essent, pollucere vetuit lex Numæ, quam refert Cassius Hemina apud Plinium: at hujusmodi pisces abominabiles & execrendos Moëis declaravit. Romanorum mos fuit, derisus a Prudentio in supplicio S. Romani, ut bove mactato in pulpito tabulis peritoris instrato, & profluente per rimas sanguine, Pontifex insulatus sub pulpito in serobe abditus aspergeretur. Causam præbuit huic consuetudini, ritus consecrationis Sacerdotum Ebraeorum, quo dextræ eorum aures, ac pollices, & vestimenta, mactati arietis sanguine tingeantur. Decimas Diis offerre consueverant Romani, more a Pelasgis ducto, ut opinari licet ex Myrsili Lesbii verbis, quæ assert Dionysius Halicarnassæus. Morem hunc autem ab Ebraeis transfuisse ad Græcos jam diximus. Festo Annæ Perennæ die, & Neptunalibus, umbras, hoc est frondeas casas, exstuebant Romani instar Ebraicæ Scenopegie. Asylum Romæ instituit Romulus, instar Aræ Misericordiæ

Plin. l. 32.
c. 3.

Prud. lib.
de coron

Dionys.
l. 1. & 6.

Misericordiae quam Athenis Heraclidæ de-
dicarunt: præcunte utrisque Mose qui urbes
per fugii receptaculum eorum esse voluerat,
qui hominem incauti occidissent. Quem-
admodum autem hi jus ad suos redeundi
mortis Pontificis consequantur, ita pro-
fugi in Aricinum Templum morte Sacer-
dotis solvebantur. Inde quoque est quod
Romanis ad mortem damnatis tutus Nea-
polim, Præneste, & Tibur receptus fuit,
ut docet nos Polybius. Romanis Sacerdo-
tibus, itidem ut Ebrais, funestam domum
ingredi, aut attrectare serralia, piaculum erat;
Flamini præcipue Dialis, cui, teste Gellio, etsi
funus procurare licebat, mortuum tamen
tangere non licebat; imo ne aspicere quidem,
quod ex multis Historiarum Romanarum testimoniis
colligitur. Flaminum pilea, iisque virgæ im-
positæ, quos Stroppos appellabant; item
Inarcula ex malo Punica, quæ Reginæ sacri-
ficantes in capite gestabant; & velamenta ac
litui Augurum; Commotacula quoque eo-
rumdem Flaminum, virgæ nempe quibus
cum pergerent ad sacrificia homines a se
amovebant, originem ducere videntur ex
virga quam gestabat Moyses, & velamine quo
ex monte descendens vultum texit; ut & mos
capite adoperto precandi, qui non penitus
apud Judæos exolevit. Cum autem purpureo
amictu in sacrificiis uti Aeneam, Aeneas-
que jubet Helenus apud Virgilium, qui &
Phrygium amictum appellat, color originem
rei indicat, fulgorem nempe de Mosis vertice
micantem, quem amictu imposito contexit.
Unde tactum quoque supra notavimus, ut
Osiridis, qui Moyses est, simulacra velamine
flammeo obnubentur. Hinc orta etiam
suffibula Sacerdotum & Vestalium; item tu-
tuli Flaminicarum. Sabbathi peculiari aliquo
cultu Romanis fuisse observata ex Ovidio,
Seneca, Vulcatio Gallicano, & veteribus Cal-
endaris manifestum est: sed magis etiam
ex Dione, qui numerandorum per hebdo-
madas dierum modum sua ætate apud
omnes homines, præsertim vero apud Roma-
nos usitatum fuisse tradit. Calendæ Roma-
nis sacræ, ut Neomeniæ Ebrais. Feriis utri-
que opere abstinerebant. Veste lana & lino
contexta, cujus usum universis interdixit
Moses, Flaminicam indui nefas erat. Sacris
operaturi Romani uxoribus abstinerebant, ut
erudite ostendit Brisslonius in Opere de for-

mulis: abstinerebant & Judæi. Pecorum sœtus
ante diem octavum mactari vetabant Roma-
ni: veterat & Moses. Thymiamatum &
lavationum usus in sacris, quæ Mosaicis in-
stitutis sancita sunt, non Romanos solum &
Græcos, sed gentes omnes, etiam penitus
barbaras pervasit. Saturnaliorum festum
manavit ex Saturnalibus quibusdam Ebræo-
rum, per novem dies agitari solitis, initio
quingagesimi cujuslibet anni, qui Jubilæus
erat: quippe tum servi libertatem recupe-
raturi, a primo die Tisri, usque ad festum
Expiationum, quod in diem decimum cade-
bat, jucunditati sedabant, vacabant compo-
sitionibus, & coronati procedebant; quoad
tubarum clangore Senatores Sanhedrin li-
bertatis signum darent. Hæc habentur apud
Maimoniden. Romulus, perinde ut Ebrai,
Initium cujusque mensis ex illa sumebat die,
quo novam Lunam contigisset videri. Verba
sunt Macrobi. Præterea mere Mosaica fuit
lex illa Romanorum, qua cautum erat, ut si
quis excavasset foveam, quam prætereuntes
providere non possent, in eamque prolapsum
aliquid factum esset deterius, auctor foveæ
damnum sarcire cogeretur. Jus Talionis,
quod in Codice Theodosiano appellatur
Pana reciproci, & in Lege XII. Tabularum
sancitum est, a Jure Mosaico habuit originem,
quod dentem pro dente, oculum pro oculo
reposeit. Divortii jus Sp. Carvilio auctore
apud Romanos introductum est, manavit
e jure Mosaico. Indidem & census agendi
natus est ritus, & tributum ex censu conferendi.
Juxta plagarum modum ad quadragenas
Israelitico jure coercitum in plectendis ton-
tibus, eædi itidem jubentur Encolpius &
Giton apud Petronium. Carnem in funere
lacerare Ebrais non licebat, uti nec genas
radere Romanis mulieribus. Qui cadaver
humanum attigerat, immundus habebatur
Ebrais, & aqua Expiationis post septem dies
purgabatur: Romani funus proscuti, mox
ut redierant, a qua aspergebantur, mundan-
di sui causa, & suffusione ignem supergre-
dientes se lustrabant. Luctus denique Ro-
manorum ob Canensem cladem Senatuscon-
sulto diebus triginta definitus est: diebus
quippe totidem Mosem luxerant Israelitæ,
atque hoc luctui tempus legibus suis præsi-
nitum habebant, ut supra docui. Ex supe-
rioribus patet non inaniter adversus Apio-
nem

Polyb. l. 6.

Gell. l. 10.
c. 15.

Virg. Æn. 3.
v. 405. &
seq. & v.
545.

Ovid.
Amat.
Art. l. 1.
Senec.
Epist. 95.
Vulcat. in
Avid. c. 6.
Dio. l. 36.

Maimon.
in libro
de ritu
anni Sab-
batici &
Jubilæi,
c. 10.
Macr. Sat.
l. 1. c. 15.

L. Qui
foras.
D. Ad Le-
gem Aque-
nam.

Pistarch.
in Fabio.

Joseph. l. 1. c. 1. *Joseph. l. 1. c. 1.*
 nem jactasse Josephum nullam esse Græcorum vel Barbarorum civitatem, in quam Judæorum ritus jam pridem, in manu (a longo tempore,) non penetrarint. Sed verba ipsa referre satius est: ὃ μὲν ἄλλὰ καὶ παλαιὸν ἔδη ποιεῖς ἑλλὰς ἔχοντες ἐν μακρῇ τῆς ἡμετέρας δυσερίαις, οὐδ' ἴσται ὃ πέλει ἐλλήνων ἡντιπῶν, οὐδ' ἀνθρώπων, οὐδ' ἔθνη καὶ τὸ τῆς ἐβραϊσμῶς ἢ ἐργάζων ἡμῶν τὸ ἔθνος; ὃ διαπερσύνει, καὶ αὐτῶν, καὶ λόγων ἀποκρίσεις, καὶ ταῦτα τῶν ἐς βούσιν ἡμῶν ὃ νομισμένην παραστήσανται. μὴ δὲ δὴ πικρῶτα καὶ τὴν πρὸς ἐλλήνων ἡμῶν ἐχθρότητα, καὶ τὴν τῶν ὄντων ἀνέχουσα, καὶ τὸ ἑλπίαν ἐν ταῖς τέχναις, καὶ τὸ κατεργάζων ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν ἰσθμῶν ἀνέχουσα. Et vero jam pridem nostrorum Dei colendi rituum imitandorum multis desiderium incesse; neque ulla Græcorum urbs est, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non pervenerit septimi dici, quem otiosi traducimus, celebrandi consuetudo; & apud quam jejunia, & lucernarum incensationes, multæque legibus nostris circa cibos sancta non observentur. Conantur autem mutuam nostram imitari concordiam, & bonorum largitionem, & in artibus exercendis fidelitatem, & tolerantiam in cernentis quæ pro legibus nostris sustinemus.

CAPUT DUODECIMUM.

I. Quomodo Librorum sacrorum notitiam habuerint Græci. II. Utrum Librorum Moysi Alexandro vetustior fuerit interpretatio. III. Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce reddita sunt. IV. Refelluntur argumenta Adversariorum.

Quomodo Librorum sacrorum notitiam habuerint Græci.

Lydm. ap. Joseph. l. 1. c. 1.

Apoll. ap. Joseph. l. 1. c. 1.

I. **A**T enim quæri potest, unde notitiam Librorum sacrorum habuerint Græci. Judaica quippe gens ex instituto suo ita fuit, a reliquis gentibus discreta, ut nullo se commercio, nulla affinitate confociari pateretur cum iis qui viverent alieno more, & diversis ritibus ac religione uterentur. Id sæpe experti Ethnici ab eis exposculaverunt. Querebatur Lysimachus Mosem jussisse Judæos, μὴτε ἀποστῆναι τῶν ἐντολῶν, μὴτε ἄλλα τὰ ἔργα. Erga nullum hominum benevolos esse, neque optima iis sed pessima consilia dare. Quod etsi verum non est, vulgatam de Judæis hominum reliquorum opinionem ostendit. Querebatur & Apollonius Molonis: ὅτι μὴ παρὰ τὸν νόμον τῶν ἀνθρώπων inter

προκατασκευασθέντος νόμου τῶν ἰσθμῶν, καὶ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων τοῖς κατὰ τὴν ἐκείνην ἀνέχουσι βίᾳ ἐπὶ προσωποποιεῖται. A Judæis non admitti, quicumque diversis de Deo opinionibus essent impleti, nec consuetudinem iniri cum iis qui aliam vivendi rationem essent amplexi. Trogus quoque: Cave- Justin. l. 3. c. 2. runt ne cum peregrinis communicarent; quod ex causa factum, paulatim in disciplinam in disciplinam religionemque convertit. Quam expostulationem tantum abest, ut sibi probolam putarent Judæi, ut sibi eam potius laudi ducerent; atque id præceptum de republica ab extraneorum contagio prohibenda, Platonem a Mose summis Josephus gloriatur. Qui ergo persuaderi potest gentium aliarum oiores & contentiores Judæos, tam facile iis totius religionis, legum, ac rituum suorum penus referasse, quos vix allocutione etiam sua & commercio dignarentur? Ut solvarur iste nodus, meminerimus post Alexandri expeditionem, jam tum magnum Judæos inter & Græcos usum interfecisse; ut qui non illius totum essent interfectio subditi, sed in ejus etiam exercitu stipendia facerent. Meminerimus præterea statim post Alexandri obitum Ptolemaum Lagi occupata Hierosolyma magnum Judæorum numerum traduxisse in Ægyptum, & jus Alexandrinæ civitatis iis tribuisse. Meminerimus quoque, ejus deinde & Ptolemæi Philadelphi filii jussu Libros sacros in Græcam linguam ab interpretibus Septuaginta fuisse convertios. Meminerimus & sub Antiocho Epiphane Judæos demum ipsos edificasse i. Mach. 1. c. 15. & seq. gymnasium in Jerosolymis secundum leges nationum, & fecisse sibi præputia, & recessisse a Testamento sancto, & junctos esse nationibus. Meminerimus denique Simonem accepisse Joppen in portum, & fecisse introitum in insulas maris. At de temporibusque Alexandri ævum præciserunt major est difficultas: sed & tunc quoque fuit aliquod Judæorum cum vicinis regionibus consortium. Nam primum ex Ethnicis plerosque servaverunt incolumes, cum Palaestinam armis subegerunt; velut Gabaonitas, Jebusæos, aliosque complures: qua importuna clementia divinam adversus se iram sæpe conciverunt. Unde & ab Assyriis, Moabitibus, Chananæis, Amalectis, Palaestinis, Ægyptiis, & Chaldeis identidem capti, profigati, in servitutem redacti, & extra patriam abducti sunt. Quas inter

inter clades & captivitates, tum Assyriacam, tum Babylonicam, & reliquiarum etiam Judaicarum una cum Propheta Jeremia transmissionem in Ægyptum, fieri non potuit, quin Libri sacri in Ethnicorum potestatem venirent. Præterea Judæis, vel propter vicinitatem, frequens interfuit cum Phœnicibus commercium; David etiam & Salomoni cum Hiram; Salomoni præterea cum Regina Chusitide, & cum Ægyptiorum rege, cujus & filiam duxit. Quin & Sidonias sumit uxores, & Tyrias, & Ammonitidas: & Idumæas, quarum impiis & profanis ceremoniis patrios ritus & avitam religionem inquinavit.

Quocirca confociatas ab Israelitis cum impuris gentibus amicitias & fœdera Deus identidem criminatur. Inde adeo Sanchoniathon Phœnix libros suos, ut dixi, Mosaïcis documentis oblevit. Inde nobiles illæ Mercurii columnæ Mosis legibus & historia notatæ fuerunt. Porro Phœnices disseminatis per totum orbem coloniis, Mosis circumtulisse libros, & in varias gentes intulisse verisimilimum est. Græcorum item in Ægyptum, & Ægyptiorum in Græciam itiones erant crebræ, & diutinæ mansiones jam ante Trojana tempora. Ex Ægypto venisse in Græciam Cadmum & Herculeum tradunt Herodotus & Diodorus. Bacchica, aliæque sacra permulta ex Ægypto in Græciam traduxisse fertur Melampus. Athenienses ipsi Ægyptiorum propago sunt & Saitarum colonia. Et Lacedæmoniorum leges ex Ægypto Lycurgus petivit. In Ægyptum quoque appulisse dicuntur Paris & Menelaus. Deinde vero Josaphatum regem Juda, & Ochoziam Israël, negotiarum misisse aliquos de suis in Thraciam, vicinasque Ponti regiones perhibet Josephus. Psammitichus Ægypti rex, Jonum & Carum ope in regnum restitutus, agrum illis habitandum assignavit ad ostium Pelusiæ: quo tempore Græca primum lingua in Ægyptum est illata. Ab ostio autem Pelusiæ Memphim eos transtulit Amasis, tuendi sui causâ; atque hi sedibus tandem in media Ægypto collocatis, ac præcipue Nauclari, cum reliqua Græcia creberrima commercia agitaverunt. Ægyptiorum autem narrationibus, transisse capiebantur Græci, & quæcunque jacebat ea gens pronis accipiebant auribus, & in res suas sparsa proprios demum in usus convertunt.

Joseph.
Antiq.
l. 2. c. 1.

ἡμεῖς οὖν διὰ τὴν ἐκείνῃ πάλιν ἐκδομένην ἀπορίαν ἐπαγορεύομεν inquit Heliodorus. *Omnis enim Heliod. l. 2.*

Ægyptiaca historia & narratio Græcicæ aures valde allicit. Quamobrem maximam Græcicæ Theologiæ partem ex Ægypto profluxisse Herodotus confessus est. Græcis quoque innotuisse reor Mosis nomen & scripta per bella Persarum, tum in Asia minore gesta, tum in Græcia: quos inter militasse Ebræos aliquos, & Ebræicis etiam rebus imbutos fuisse Persas plerosque probabile est; cum in ipso Persicæ regionis medullio etiamnum haberent Ebræi decem tribuum quas transtulerat Salmanaçar, & per annos septuaginta in media Babylonia reliquæ tribus captivæ fuissent. Cum autem in conservandis legum sacrarum Voluminibus tantam curam adhiberent Judæi, ut tenerentur singuli Legis exemplar, vel per se, vel si literas nescirent per alium descriptum habere, quemadmodum tradunt Judæorum Magistri; qui tandem fieri potuisset, ut non eos, quibuscum assidue conversabantur, studium aliquod legendarum harum scriptio-
num tangeret? Ita quidem evenisse scribit Philo, & generi humano perutile opus diu delitescere in tenebris, & intra gentis unius, ejusque exiguæ angustias contineri non potuisse agnosceret. Igitur Persis & Ægyptiis cognitæ eas scriptiones, lectas, & quoad verborum saltem sensum intellectas fuisse dicendum est. Id si est, uti sans est, & eas quoque ad Græcos manasse negari non potest; quorum creberrima fuere in has regiones itinera, quique Persicam & Ægyptiam linguam frequenter & facile condiscabant. Testis Themistocles, qui ut Persarum regem absque interprete alloqui posset, Persicæ linguæ notitiam intra anni spatium comparavit. Testes Pythagoras & Plato, qui non aliter Ægyptias disciplinas capessere se posse censuerunt, quam si regionis hujus loquelam pernoscerent.

Phil. de
vita Mos.
l. 2.

II. Quid si Mosaici operis partem aliquam jam ante Persici Imperii excidium Græca lingua donatam dicamus? Vetus hæc est protectio, & ab eruditis in utramque partem multum disputata controversia. Negat præcisè Augustinus interpretationem ullam Græcam Ptolemaica vetustiorē extitisse: nec Platonem Scripturam sacram in Ægypto legere potuisse ait, quæ nondum esset Græce
convet-

Utrum
Librorum
Mosis
Alexandro
vetustior
fuerit in-
terpretatio.
August. de
civ. Dei
l. 18. c. 11.

Baron. An.
23. c. 11. &
1694.

Clearch. l.
1. de summo
apud Jos. l.
1. contr. Ap.
& Euseb.
Præp. l. 9.
c. 5.
Arist. Pro-
oem. l. de
Septuag.
Phil. l. 2. de
vita Moisi.
Epiph. de
pond. &
mens. c. 9.
Clem. Al.
Strom. 5.
Euf. Præp.
Ev. l. 8.

2. Mach. 110
Scalig. in
Euf. Chron.
l. 2.

Partes tan-
tumquodam
Pentateu-
chi ante A-
lexandrum
Græce red-
ditæ sunt.
Aristobul.
apud Euf.
Præp. l. 9. c.
6. & l. 13. c.
12.

III. Has inter pugnantes sententias me-
diam, camque novam amplector. Ajo enim
non totum Pentateuchum, sed partes tan-
tum quasdam ante Alexandrum Græce re-
ditas fuisse. Nihil aliud sonant, si quis
animum advertat, Aristobuli verba: *διερ-
μήσαντες δὲ πρὸς δημοσίον, ὅψ' ἐτίθει, πρὸς τῆς ἁλ-
λῶν κατὰ περιθυσιαστικῶς, τὰ τε κατὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς ἐξαγωγήν τῶν ἑβραίων τὴν ἡμετέραν πο-
λεῖν, καὶ ἡ τῶν γενομένων αὐτοῖς ἐπιβόλαι, καὶ
κρίσεις τῆς χάριτος καὶ τῆς χάριτος νομοθεσίας ἐπεγγυ-
σι.* Ante Demetrium, priusquam Persas do-
minasset Alexander, alii interpretati sunt ea que
pertinent ad Ebraeorum populorum nostrorum
exitum ex Ægypto, & ad verum quæ ipsi con-

tigerunt celebritatem, & regionis expugnationem, & totius legislationis enarrationem. Si
totum Pentateuchum voluisset significare,
quorsum ejusmodi circuituone ulus esset?
aperte dixisset ante Demetrium Græce expo-
situm fuisse Moisi volumen. Quod quon-
iam ita non erat, nempe id quod erat locu-
tus est, & partes Græce conversas recensuit;
exitum nimirum Ebraeorum ex Ægypto, præ-
cipua miracula a Deo in eorum gratiam edita,
pugnas & victorias, & legislationis denique
historiam. Igitur eo opere, non Genesis,
neque Aræ, aut Tabernaculi fabrica, non
constructio instrumentorum & utensilium
quæ pertinebant ad sacrificia, non Pontifi-
calium & Sacerdotalium instrumentorum de-
scriptio, non populi recensio, non Legis re-
peditio, non Lex ipsa continebatur. Aliud
est enim νόμος, aliud νομοθεσία, Lex, & Le-
gislatio: habebatur illic νομοθεσία, non νόμος,
quæ tamen aliquando confunduntur. Insigni-
ter igitur errarunt, qui hæc ad propheticos
& historicos libros spectare nuper scripserunt,
cum de νομοθεσία tantum agere se Aristobu-
lus testificetur. Manifesta hæc sunt, sed
manifestiora etiam quæ subjungit: postquam
enim ex hac interpretatione partium qua-
rundam Pentateuchi, pleraque Pythagoram
& Platonem in suos usus transfuisse dixit:

ὃ δὲ νόμος, inquit, ἐξηκοντα τῶν διὰ τὸ νόμος πάντων
ἐπὶ τῷ προσηγορευθέντι Φιλαδέλφῳ βασιλεῖ, τοῦ
δὲ προῖοντος, προσαναγκάσαντος μύζονα Φιλατίαν, δη-
μιτρίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ πραγματευσάμενος τὰ περὶ τούτων.
At integra interpretatio eorum omnium que
in lege habentur, adornata est sub rege eo qui
Philadelphus nomen tulit, progenitore suo, a
quo major rei huic adhibita est cura & stu-
dium; rei administrationem procurante
Demetrio Phalerco. Habetur locus hic apud
Eusebium libro Præparationis Evangelicæ

Euf. Præp. l. 9. c. 6. & l. 13. c. 12.
Joseph. Ant. l. 12. c. 2. & Euf. Præp. l. 8. c. 1.
διηλθ' οὖν τὰ τῆς ἑβραίων νομοθεσίας βιβλία ἀπὸ τῶν ἡμε-
τέρων ἐτίθει. χαρακτηρεῖ γὰρ ἑβραίοις γεγραμμέ-
να, καὶ Φωκῇ τῇ ἐπιβόῃ, διὸν ἦσαν ἑσπερῆ. συνέ-
βηκε δ' αὐτῇ καὶ ἡμετέροισι, ἡ ἔχρη, ἐσσημάνειν,
διὰ τὸ βασιλικῆς ἡμῶν τετιχημένης προνομίας. ὅτι δὲ
ἡμετέροις ἡμῶν καὶ ταῦτα παρὰ σοὶ δημοσιωμένα. . .
ἰδοὺ οὖν σοὶ δακτ., βασιλεῦ, γράψον τῷ τῶν ἑβραίων
ἀρχιερεῖ, ὅπως ἀποστείλῃς τοῖς προεστέροις ἐξ ἀπ' ἐβ-
ραίων

της φύλης τὰς ἐκτιμωτάτας τῶν νόμων, ἀφ' ἃν τὰ
τῶν βιβλίων ἐκτὸς καὶ ἐμφανέως ἐκ μὲνόντες, καὶ τὸ
κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ἀκριβὲς λαβόντες τὴν πραγμα-
τείαν, ἕως ταῦτα τῆς αἰς προμνήσεως συνυμνήσαντες.
*Significo tibi librum legislationis, Iudeorum
deesse nobis cum aliis. Cum enim Ebraico cha-
ractere & patria ipsorum lingua scriptus sit,
intelligi a nobis non potest. Contigit autem
& ipsum negligentius quam posuisti expositum
esse, quod nomen regis ei cura consuluerit.*
(Quæ profecto opinionem nostram aptissime
confirmare, & rem omnino conficere laten-
dum est.) *Necesse est autem ut hos quoque
habeas accurate elaboratos.... Quamobrem si
ita tibi visum erit, Rex scribes ad Iudeorum
Pontificem, ut ad te mittat seniores sex ex in-
gulis tribubus, legum peritissimos, a quibus
postquam librorum illorum apertum & conso-
num sensum intellexerimus, & accuratam acce-
perimus verum interpretationem, digna hac de-
fulerio tuo colligemus.* Significat hoc ipsum
alius quoque locus, qui est apud Aristeam &
Eusebium; ubi ait Philadelpho Demetrius,
ἀναγνόντων περὶ Διοπομπῆς διότι μὲν οὐκ οὐκ τῶν προη-
μενημένων ἐπιστομολογῶν ἐκ τῶν νόμων προσηγορίαν τὰ
ἐκτὸς λαβὼν τῶν ἀποστόλων πολλὸν ἡμεῖς τρεῖς καὶ
ἀναγνόντες τὴν Θεοπομπήν, cum ex Lege non-
nulla coram, quæ jam fuerant interpretatione
donata, audaciori & liberiori sermone referre
voluisset, mente emorum per dies plus triginta
fuisse. Quid aliud autem significant, τὰ
προσηγορημένα ἐκ τῶν νόμων, quam partes Legis
jam ante conversas? Unde plane efficitur, non
omnes tum fuisse converlas.

Reselluntur
argumenta
Adversa-
riorum.

IV. His positis, jam in promtu est argu-
mentorū solutio, quibus causæ suæ patro-
cinantur Adversarii. Ad lucubrandam no-
vam interpretationem animum adjecit Phi-
ladelphus; plenam scilicet & integram, quia
mutila & dimidia antea circumiebat. Dixerunt
Philadelphus & Demetrius nullum
Græcorum aulium esse Libros sacros attingere,
vel eorum meminisse, quod fecissent utique
si vetustior extitisset interpretatio: nempe
deterrebantur poena Theopompi & Theo-
dectis, qui id temere attentaverant; cum Li-
bros illos, non in piorum usum interpretari,
sed is jam interpretatis abuti vellent. Unde
etiam telum nobis ad defensionem sententiæ
hujus subministratur: nam si Libros sacros
attigerunt Theopompus & Theodectes, homi-
nines Græci, & ut verisimillimum est Ebraicæ

HENRI DEMONSTR.

linguæ prorsus rudes, sequitur libros illos
jam tum Græco sermone aliqua saltem ex
parte fuisse expositos. Aristoteli sanctum
Volumen interpretatus est Iudeus quidam:
quippe viro magni & curiosi ingenii pars
Voluminis hujus satis esse non poterat. Ne-
garunt Aristæas, Philo, & alii ante Philadel-
phum Mosaicæ Legis ullam extitisse inter-
pretationem; absolutam videlicet & per-
fectam. Nulla præter hujus interpretationis
particula ætatem tulit: vetustior enim re-
centior, ut fieri amat, abolevit. Aristobuli
opus confictum est ab Hellenistis, longeque
recentius ac creditur; ruit ergo nostra Ari-
stobuli auctoritate nixa opinio: minime vero
tota Aristobuli, sed Demetrii quoque Pha-
lærei auctoritate nititur nostra opinio; deinde
Aristobuli opus confictum esse scripsit qui-
dem Scaliger, non nobis approbavit. Sca-
ligeri autem dicta omnia nobis non sunt
delegata (axiomata;) & quamvis confictum de-
nique esse demus opus Aristobuli, atque
ipsam etiam Demetrii Epistolam, antiquiora
certe hæc fuerunt Josepho & Eusebio; unde
colligitur scripsisse aliquem Josepho & Eusebio
vetustiorum aliquas Pentateuchi partes ante
Alexandrum Græce fuisse redditas; quod
opinionem nostræ adversus pertinaciam ipsam
tuendæ satis esse potest.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

I. De lingua Ebraica origine. II. Lingua
Ebraica ea non est, quæ ante Babelicam
confusionem vulgo usurpabatur. III. Pro-
batur argumentis. IV. Reselluntur argu-
menta Adversariorum. Primum argu-
mentum. V. Secundum argumentum.
VI. Tertium argumentum. VII. Quartum
argumentum. VIII. Quintum argumentum.
IX. De origine literarum Samaritarum &
Judaicarum. X. Reselluntur argumenta
Rabbinorum super utrisque.

I. Post habitam quaestionem de veritate
Græcarum Mosaicæ voluminis Inter-
pretationum, non erit, opinor, abs re de
linguæ ipsius Ebraicæ, quæ volumen illud
scriptum erat, vetustate paucis differre.
cum antiquissimum hoc sit loquelæ illius
monumentum; cumque præsertim Moysen
Ebraicarum literarum inventorem dixerint
Eupolemus, Theodoretus, Isidorus; alii in
saltem reformatorem. Quæ tamen sententia
a multis & c. j.

a multis jam explosæ sunt. Existimarunt nonnulli varias linguas ante confusionem Babelicam ab hominibus fuisse usurpatas; sed linguarum illarum notitiam, quæ nunc arte comparatur & studio, tunc singulari Dei beneficio universis hominibus fuisse concessam, quemadmodum & Apostolis subinde concessa est: at in Babelici sceleris pœnam, non novas a Deo conditas fuisse linguas, sed quæ ab omnibus intelligebantur, tum vulgo ignorabiles factas, & a paucis duntaxat fuisse perceptas. Sed quoniam manifeste pugnat ista opinio cum Scriptura sacra, quæ hoc

Gen. 11, 1. *tempore terram labii unius & sermonem eorumdem fuisse sciscit, merito inter Hæreses*

Philast. Hæz. 403. *a Philastrio rejecta est. Probabilior hæc est sententia, & doctorem hominum, ac sanctorum etiam Patrum aliquot consensu receptissima, linguam Ebraicam mundo ipso recentiore non esse, & Adami, priorumque Patriarcharum usu concelebratam, post Babelicam linguarum divisionem, in Semiac deinde Eberi familia integram ad Abrahamum usque & Israeliticam gentem perleverasse. Literas autem antiquiores, quas Chananæas, & Phœnicias, & Samariticas appellant, alii Setho, Abrahamo alii acceptas referunt; Ebraicæ vero temporibus Babylone reportatas fuisse constat eas quæ hodie sunt in usu, quæque Ebraicæ dicuntur vulgo, & Chaldaicæ potius, aut ut a Judæis appellantur, Assyriæ nominandæ sunt, utpote ex illis detortæ & depravatæ. In ea sententia, præter alios, præcipuum nomen est Origenis, Hieronymi, & Augustini. Eamdem deinde opinionem secuta est sanior Rabbiorum pars; atque eam demum calculo comprobarunt suo Christiani, qui linguarum Orientis petitores habitæ sunt. Huic firmandæ plurima profuerunt argumenta; quorum pleraque excogitavit Aben Ezra, ad pompam & speciem nonnulla, quæ ut frivola & futilia prætermittimus: validiora tantum proponemus. Primum ac præcipuum, & a Theodoro pro lingua Syriaca usurpatum, petitur ex nominibus propriis sive hominum, sive locorum, quæ ab orbe condito usque ad linguarum confusionem commemorantur in historia Mosis, & quorum origines in Ebraica lingua reperiuntur. Adam, verbi gratia, ita dictus est, quod factus sit ex אדמה, terra: Eva, Gen. 3, 20. חַוָּה, eo quod mater esset לַחַיִּים, omnibus viventis;*

Cain, 17, 2 אֵדֵם, possedit: quod dixerit Eva, Gen. 4, 1. possedi hominem per Deum: Hortus Eden ab אֵדֶן, voluptas; quasi dicas, Hortum voluptatis. Eodem pertinent nominum allusiones ad voces Ebraicas, ut Evæ, quæ dicta est a Deo חַוָּה, virago, quia sumta est ab אֵדֶם, viro: ut Japheti, cum ait Noc, אֵלֶּיךָ הִלְכֵּנוּ נֹחַ, Dilatet Deus Japhet. Alterum argumentum suppeditant antiquæ variarum gentium appellationes, propagatæ ex nominibus originis plerumque Ebraicæ, ut fuscæ ostendit Hieronymus in libro de nominibus Ebraicis. Tertium accelsit ex nominibus Deorum & Heroum Ethnicorum, quibus nihil ingentibus occurrit antiquius; atque eorum tamen veriloquia subministrat Ebraica lingua; velut Saturni שַׁטְרֵן, abscondit, quod in Latio latuerit; Jovis, ex tetragrammato Dei nomine יוֹדֵה; Vulcani ex Tubalcain; Japeti ex Japhet. Quartum præbent Ebraicæ linguæ vestigia, quæ in omnibus aliis linguis deprehenderunt viri eruditi. Quintum denique oritur ex Ebraicæ linguæ castitate & simplicitate, quæ cum per alias linguas diffusa sit, ipsa nihil sibi ex aliis linguis adhærescere passa est.

II. Hæc quantumvis credibilia & similia veri, non me absterrent tamen, quin de linguæ Ebraicæ origine aliter existimem, ac vulgo existimatur. Sic enim sentio, non aliam fuisse quam Chananæam ipsam, unam ex iis quæ ortæ sunt ex Babelica confusione; pristinam vero illam & primigeniam, quæ ante confusionem linguarum obtinebat, quum terra omnis erat labii unius & sermonum eorumdem, vel funditus interiisse, vel in alias linguas esse disseminatam; vel si perseveravit integra, equaniam illa fuerit, Assyria, an Chananæa, an alia quævis, absque temeritate assignari non posse. Quæ ne pium & æquum Lectorem offendat sententia, Theodoretæ patrocinio utar, qui idem tractans argumentum, οὐδὲν, inquit, τῷ λόγῳ τῆς ἱστορίας ἀναμίστρον, καὶ τὰ ταῦτα, καὶ τὰ ἐκείνη ἀναμίστρον. Nihil officit pietatis rationibus, sive hoc, sive illud recipiamus. Adiciam & Gregorii Nissenii suffragium, qui Mosem usum esse definit una ex iis linguis, quæ post Turris ædificationem ortæ sunt. Tum subiungit existimare nonnullos in Scripturæ sacre studio subactos, recentiore esse alias linguis Ebraicam, tumque repente in Ebraicorum gratiam exiisse, cum ex Ægypto egressi sunt;

Gen. 1, 23. Gen. 9, 26.

Lingua Ebraica, ea non est quæ ante Babelicam confusionem vulgatur.

Gen. 11, 2.

Theodor. Interp. 61. in Quest.

Greg. Nyss. Orat. 12. contra Eunom.

Theodor. Interp. 61. in Gen.

sunt; atque id comprobare hoc Propheta dicto: *Testimonium in Joseph posuit illud, cum exires de terra Egypti: linguam quam non noverat, audivit.* Cum igitur Chaldaea patria profectus Abraham in Chananæam venisset, linguam regionis illius perdidit, & linguæ hujus characteres scribendo usurpavit: quod faciunt, qui in externa regione sedem figunt; & quod a Cuthæis deinde & Babyloniiis factum est, cum desertas a decem Tribubus sedes occuparunt. Bilinguis itaque fuit Abraham, Chaldaicæ nimirum linguæ, quam ad Babelem ex confusione quoque natum puto, & Chananææ peritus. At ejus posterii una Chananæa, utpote vernacula, contenti, aliam neglexerunt. Ebraicæ vero dicta est, quoniam ab Ebræis usurpabatur. Qui postquam Babylonem captivi abducti sunt, rum vero ex Chaldæorum, inter quos dispersi erant, commercio, patriam inquinarent loquelam: & ex Chaldaicæ ac Ebraicæ confusione tertia prodit lingua, quæ Syriaca dicta est, quaque Christus & Apostoli usi sunt.

Probatur
originem.

Orig. l. 3.
contra Gell.

Hieron. in
Isa. 19.

Isa. 19: 8.

Gen. 31: 47.

III. Cur autem de Ebraicæ linguæ antiquitate ac dignitate tantum detrahant, causas habebat. Constat primum inter eruditos, nihil haut certe parum Chananæam inter & Ebraicam linguam, hoc est linguam inter Phœnicum & Israelitarum interfuisse; fallique Origenem, cum a Phœnicia lingua Ebraicam differre autumat: nisi fortasse differentiam interesse quidem, at exiguam & levem intellexerit. *Lingua Chananæis*, ait Hieronymus, *inter Egyptiam & Ebraicam media est, & Ebraicæ magna ex parte confinis.* Liqueo pater id ex nominibus hominum, locorum, & gentium, quas illuc advenientes Ebræi repperunt: Ebraicæ siquidem ea plane sunt. Ut reliqua prætermittam argumenta, quibus hoc ab aliis jam satis superque probatum est. Nam quid opus est argumentis & disputationibus, cum disputationem omnem præcedat *Isaias: In die illa, inquit, erunt quinque civitates in terra Egypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum.* Linguam Chanaan hic Ebraicam significare consentiunt Interpretes universi. Ergo, juxta *Isaiam*, lingua Chanaan Ebraica ipsa lingua est. Ac ab Assyria sive Chaldaica discrepasse Ebræam multa probant; velut notatio illa Moysi, qua *decimum testimonium a*

Labane & Jacobo erectum, ab illo quidem vocatum significat *עשרה נדרים* *Iegar saba-dutha*; ab hoc autem *עברא*, *Galaad*. Et tamen Laban ille erat de stirpe Semi, & Jacobi consanguineus. Rabiæcen præterea Assyrium Ebraicæ Ebræos alloquentem rogant horum primores, ut se alloquatur Assyria lingua, ne a populo intelligatur. Jeremias quoque Ebræis exitum impendere a Chaldæis vaticinans: *Esce ego, inquit, adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur.* De eadem gente ait *Isaias: in loquela labii, & lingua altera loquetur ad populum istum.* Idem Baruch: *Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius lingua.* Pueros etiam Ebræos jubet Nabuchodonosor instrui literis & lingua Chaldæorum. Tum verba illa, Mane, Thekel, Phares, Ebraicæ descripta, neque legere potuit Chaldæus ullus, neque intelligere: Daniel vero facile perlegit. Non quod alio ordine dispositæ literæ essent, quam quo solebant collocari, uti somniavit Abrabaniel, sed quod multum differrent Ebraica lingua & Chaldaica. Plurima Chaldaice scripta extant a Daniele & ab Esdra, quæ loquelam hanc in multis discrepare patefaciunt. Denique discrimen literarum utriusque gentis, Ebrææ & Assyriæ, linguarum quoque discrimen ostendit. Literas antiquas Ebraicas intelligo, quæ ante captivitatem Babylonicam in Ebræa gente vulgares fuerunt; & Samariticæ solent appellari, propter Samaritas, sive Cuthæos, Babylonios, aliosque, qui in locum decem Tribuum successerunt, & Samaritam urbem ditionis suæ caput habuerunt. His idipsum contigit, quod ante contigerat Abrahamo; in has quippe translatores, linguam literasque illic repperat usurparunt, omisiss vernaculis; easque diutissime retinuerunt: cum Judæi contra in Babyloniæ deportati, lingua sua literisque desitis, asciverunt Assyrias, quibus ad hanc diem uti pergunt. Ex his efficitur, vel linguam sanctam in familia Semi & Eberi puram & integram non perleverasse; vel linguam Ebraicam, sanctam illam & primigeniam non esse. Efficitur quoque necesse habuisse Abrahamum, cum venit in Chananæam, popularem gentis hujus linguam condi-

Jerem. 5: 15.

Isa. 28, 12.
Baruch. 4: 15.

scere, a patria lingua sua Chaldaica discrepantem. Unde Hieronymus, *Nisi forte*, inquit, *juxta quorundam opinionem duas Abraham linguas & Ebraeorum & Chaldaeorum fuisse dicamus.* Atque hinc factum puto, ut Ebraicæ linguæ inventor Abrahamus a nonnullis creditus sit; quia nempe linguam hanc primus posteris suis tradidit, cum aliam a majoribus accepisset. Hinc factum quoque ut lingua

Gen. 14: 13. hæc dicta sit Ebraica; Ab Ebraeis nimirum, ita dictis ab Abrahamo, qui a transmissio Euphrate dictus est עֲבְרָא, *עֲבְרָא* quasi dicas

Transitor (quemadmodum & Neger Idumææ rector, ut docet Josephus, quod genus ex regione Transjordanensi duceret: & quemadmodum Persæ Judæam, regionesque finitimas solebant Trans-fluvianas; Rectoresque regionum illarum ac duces a Persarum rege missos Trans-fluvianos nuncupare; quod in plurimis libri Esdræ locis agnoscas:) non vero lingua Adami, vel Sethi, vel Semi appellata est, ita ut debuisset appellari, si Adamum, vel Sethum, vel Semum auctorem habuisset. Factum hinc quoque dicerem, post Josephum & Eusebium, ut scripserit Chærius Poeta, Solymos, hoc est ut ipsi interpretantur Judæos Hierosolymitanos, (nam Solymicarminibus Homeri celebrati Hierosolymis nomen fecisse crediti sunt) Phœnicio sermone loqui;

ἡ ἀρχαία μὲν φωνήσκειν ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις

Cum de rep. Ebr. l. 2. c. 13. Boeth. Chæn. l. 1. c. 6. Scalig. Ep. 242. & 362. Seld. de Dis. Syr. Proleg. c. 2. non vero Phœnices Judaico, nisi doctæ & solenter demonstrasset Cunnæus, & post eum Bochartus, Pisidas Chærilum, non Judæos notasse. Quod autem opinatur Josephus Scalliger, quem proxime affectatur Johannes Seldenus, ex Assyria lingua Chananæam manasse per colonias illinc in Phœniciam deducas; atque Assyriam demum linguam, propter frequentem aliarum gentium usum & commercia crebra negotiatorum, pristinum integritatem amisisse, quum Chananæi interea incorruptum linguæ Assyriæ nitorem retinerent, raro ad eos commentantibus peregrinis; id sane gratis dicitur, nec ullo argumento vel cujusquam auctoritate firmatur: neque sane probabile est. Præterea si ante Abrahamum jam adulteratam fuisse dicas Assyriam linguam, quod dixit Scaliger, nequam constabit ratio: nam a linguarum confusione ad Abrahami ortum vix sequisculum numeres, juxta receptissimam senten-

tiam: quo spatio quis tantam mutationem illatam credat, quanta fuit? Sin post Abrahami profectioem in Chananæam evenisse hoc dicas, ut dixit Elias Levita, hærebit itidem aqua; nam ab exitu Abrahami ex Haran, ad Jacobi discessum ex eodem loco a Labane; non toti ducenti effluerunt anni; quo intervallo tantam corruptelam pati non potuit Assyria lingua, quicquid opponat Seldenus, quantam fuisse necesse est, ut *Acer-vium testimonium* tam diversis nominibus appellerent Jacob & Laban. Gratis quoque & sine auctore pronuntiant alii, Semum aut Eberum Babelicæ conspirationis participem non fuisse, atque hanc propterea a Deo mercedem tulisse, sanctæ ac primæ linguæ sibi posterisque retinendæ prærogativam. Nam si id tunc pietatis præmium, cur Judæi post Babylonicam captivitatem, cur Christus ipse demum & Apostoli eo fraudati sunt, cum eo interea Samaritani impii & perduelles fruerentur? cur ipse Esdras vir sanctus, & Judaicæ religionis consultissimus, præcis ac sanctis characteribus repudiatis, novos & profanos Chananæi, gens detestabilis & a Noacho execrationibus devota, penne ut Semi posterius, consecuti sunt. Respondent Adversarii factum id, non in Chananæorum, sed in Abrahami posterorumque ejus gratiam, quo minori negotio inter Chananæos conversari & peregrinari posset. Quorum ergo nec in Ægyptum lingua illa transmissa est, ubi Abrahamus quoque, ac deinde Jacob cum filiis, & tota Israelitarum gens tot annos mansura erat? Quorum Babylone contaminata est, ut volunt, quo dispergendi erant Judæi Chaldaicæ linguæ plane inciti?

IV. His animadversis facile discutiantur *Refelluntur argu-* argumenta adversariorum. Ebraicæ esse *mentis Ad-* ajunt originis nomina propria hominum & *versario-* locorum, quorum ante gentium *vum. Pri-* (disjunctionem) meminit Moyses, proinde- *um argu-* que receptam tum & vulgatam fuisse Ebraicam linguam. Respondet Grotius nomina illa Ebraico sermone a Mose esse expressa, Ebraeorum gratia, in eundem significatum, quem in primæ lingua obtinuerant: cujus mutationis exempla affert compluria; velut illa e Curtio, milites quosdam a Persis vocatos esse Immortales, Chiliarchos vero, eos qui mille militibus præessent: quas voces aliter

Elias in Pref. ad Gen. 12.

Seld. de Dis. Syr. Proleg. c. 2.

Chæri. apud Joseph. l. 1. contra Ap. & Euseb. Proleg. l. 9. c. 9.

Cum de rep. Ebr. l. 2. c. 13. Boeth. Chæn. l. 1. c. 6. Scalig. Ep. 242. & 362. Seld. de Dis. Syr. Proleg. c. 2.

Grot. in Gen. 11. 1.

ter extulisse Perfas haud dubium est; Clupeam præterea appellasse Latinos, quæ Aspis dicebatur; Pithecusiam & Ampelusiam Græcos appellasse, quæ Punica nomina habebant ejusdem notione; & Græcos Scripturæ Interpretēs nomina quædam Ebraica locorum Græce reddidisse. His addo vulgati Scripturæ Sanctæ Interpretis exemplum, qui istud exponens: *Hæc vocabitur mœn, quoniam vix summa est: eandem originationem nominibus Latinis expressit: Hæc vocabitur Virago, quoniam de Virgo summa est.* Arabs Interpretēs Paralipomenon pro Phalego reddidit Casem, quod est ejusdem significationis. Isaacum, cujus nomen Ebraice *risum* sonat; Alex. Polydorus appellat Alexander Polyhistor. Elau, cui & Edom, hoc est Ruso, nomen fuit, Erythrasa Græcis dictus est. Og, qui fuit Rex Basan, & id nomen habuit ab uestione seu coitione, juxta nonnullos Græcis Typhon est appellatus; quæ dictio ejusdem est significationis. Qui Cephas a Christo nomen habuit, Petrus a Græcis est nuncupatus. Pan dictus a Græcis Lyceus, Lupercus est Romanus, quod idem sonat. Πάριον Latinis nominatur Dis; Carthago, Græcis Cænepolis, Rhodus Ophiussa. Virgilius Neapolitanis appellabatur Parthenias; non quod esset virginis verecundia, ut nugantur Grammatici; sed, uti suspicor, ita Græce reddentes Virgini nomen, quod cum Virgini nomine; uti alias nonnunquam factum observavimus, confundebant. Picci vocari sunt a Romanis, qui Britanni a suis; eadem significatione, ut docuit Camdenus. Taphros urbs in Istmo Tauricæ Cherfoni sita, Præcop dicta est, voce ejusdem significationis. Philonis subditivi Breviarium Ebraice reddens R. Azarias, Philonem appellat Jedidaum, quæ vox idem valet. Illustis ille Roterodamus, decus immortale Bataviæ, nativorum suorum nominum Gerardus Gerardi sonum barbarum aspernatus, Desiderius Erasmus dici maluit, significatione Latine & Græce expressa. Scribit Plaro in Critia, Solonem in locum Ægyptiorum nominum Græca nomina in carminibus suis supposuisse. In exemplari Græco Speciminis scientiæ Indorum Latine a Possino versi, quod manente tum penes me est, nomina *rephira* & *rephira*, in Arabico libro, unde Græca profecta sunt, erant *risas* & *risas*. Interpretēs Arabi Scripturæ sanctæ nuper editus

Ebraica nomina Arabice interdum exprimit. Omnem vero contradicendi ansam præcidit ipsum Mosis nomen, quod purum putum Ebraicum est; & tamen ex Ægyptio ductum est, quod ipsi primum impositum fuit. Nemo enim, opinor, finget sibi Ægyptiam puellam, Pharaonis filiam, Ebraicæ, ut verissimum est, ignaram linguæ, Ebraicum nomen ex Ebraica lingua petiit Mosis tribuisse. Sic enim ipse de se: *quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus Moyses, dicens, Quia de aquatuli eum.* Observavi superius scripsisse Aben Efram Moli Ægyptium nomen fuisse *Momos*, atque hujus nominis Ebraicam interpretationem esse *Moses*: quam sententiam auctoritate libri Ægyptii de agricultura, & Græcorum tuetur. Hoc cum parum intelligeret R. Isaac Abrabaniel, Mosem a matre sic dictum censuit: non a filia Pharaonis: prorsus contra mentem Scriptoris sacri. Manifestus vero eorum est lapsus, qui vocem *rephira*, quæ haud dubie Ebraica est, Ægyptiam esse censuerunt. Quo in numero est Kircherus. Nempe morem hunc interpretum complurium ignoraverunt, nomina ipsa transferendi, nec eorum sonum ac syllabas, sed significationem representandi. Insignis in eo genere fuit Aquila Scripturæ interpretēs, qui significationes propriorum nominum sæpe respexit & representavit. Paris nominum permutationis illustre edidit exemplum patrum nostrorum memoria Jacobus Augustus Thuanus, nobilis Historicus, qui nominum propriorum significatum Latina lingua fere retulit. Præterea quoniam nominum Ebraicorum originationibus & veriloquiis vis inerat ac sensus cognitu utilis, & Ebraeis ad virtutem informandis opportunus, ea idcirco consecutus est Moses, nec rem populo Dei conducibilem insuper habendam duxit, quam alias fortasse neglexisset; & re ipsa neglexit, cum Ægyptiaca nomina, aliave externa referret, quorum nulli futura esset usus interpretatio. Quippe sanctæ illius gentis intererat scire, Adamo, exempli causa, a terra nomen factum; ut omnes meminissent conditionis humanæ, cum primus hominum omnium parens terræ filius fuerit. Atque idetymon Latina quoque lingua exprimit, homini ab humo appellationem accensens. Origenis auctoritate fulciri potest hæc responsio. Docet hic quippe in Epistola ad

Gen. 2, 23.

Alex. Polydorus apud Ful. Pimp. Ev. l. 9.

Camd. in Britann.

Exod. 2, 19.

Kircher. Copt. Prodr. c. 5.

Africanum, Græcos Interpretes παρανομα (denominativa) si quæ in Ebraicis occurrerent, similibus παρανομα (denominativa) Græcis, diversæ licet significationis reddidisse: & παρανομα (denominativa) inter ἰλιμον (ilicem) ac ἰλιον (fissionem) & ὀλιον (lentiscum) ac ὀλιον (fissionem,) quæ occurrunt in historia Sufannæ, excogitatas fuisse ab Interprete Græco, ut aliis παρανομα (denominativa) quas in alterius significationis vocibus Scriptor Ebraeus proposuerat, ex æquo responderent. Exemplum in Latina loquela dat Hieronymus, in Præfatione ad Daniele: Cujus rei, inquit, nos intelligentiam nostris hæc possumus dare; ut, verbis gratia, dicamus de arbore ilice dixisse eum, illico pereas; & a lentisco, In lentem te comminuat Angelus; vel, Non lente pereas; aut, Lentus, id est flexibilis ducaris ad mortem; sive aliud quid ad arboris nomen conveniens. Simile quid nos in reddendis nominibus propriis a Mose factum dicimus. Cum ait ergo, Omne quod vocavit nomen animæ viventis, ipsum esse nomen ejus, reiet ad significationem nominum, non ad sonum. Adde Syris & Arabibus non minus utile esse hoc argumentum, quod pro linguæ Ebraicæ dignitate cuditur, ac Judæis: quippe ex prætorum horum nominum significatione, linguarum iidem suarum antiquitatem, quam præ Ebraica jactant, pari jure poterunt adituere.

Secundum
nomenclaturam
illam.

V. Secundum argumento quod ducunt Adversarii ex antiquis variarum gentium appellationibus, ex Ebraica lingua plerumque derivatis, occurrere promptum est. Nam primum certum est plurima variarum illarum gentium nomina quæ habet Moyses, nihil plane in Ebraica lingua significare. Deinde probabile est, Mosem nomina illa exotica ad linguæ suæ inflexionem & modum fere accommodasse, quemadmodum vulgo fieri solere notum est. Hunc morem præ cæteris habuerunt Græci. Hi Rhodum, Samum, Nixum ita extulerunt, quasi a ῥόδον (rosa) ῥόδον (locus excelsum), ῥόδον (consipare) derivata essent; Italiam quasi ab ἰταλὸς (villus); Phœnices quasi ἀπὸ τῶν φοινίκων (a palmis); Byrham quasi ἀπὸ τῆς βύρας (a corio); Thebas quasi ἀπὸ τῆς θύρας, ἢ τῆς θύρας τῆς πόλεως (a curia bovis); Diu Socotoram quasi a Διοσκόριδε; torrentes Cedron & Cuōn

quasi ἀπὸ τῶν νεύρων (a cedris); & ἀπὸ τῶν νεύρων (a picis.) Similiter Moph recoxerunt in Memphin, quæ vox Græcam originem sumpsit; Piboseth in Bubastum. Eadem fuit & Romanorum ratio: hi Latium quasi Latine originis nomen formarunt, quod in eo latuerit Saturnus; Siciliam, quasi Sicilian, hoc est divinum, sive ut loquitur Manilius, præfixum: quæ tamen origines ab aliis repudiuntur. Simile quoque in alterius generis nominibus e materna lingua derivandis studium & affectationem deprehendas. Saturnum ita censent appellatum, quod saturetur annis, cum alii derivent a τῷ οὐκ οὐκ; Jovem a juvando, alii a jovi; Cererem a cerendo, alii a ceto, fructus Luna vi protrusus; Janum ab cundo, cum sit, ut superius notavi, a ζωός, qui genitivus est τῷ ζωός, quod Æolicum est pro ζωός, ζωός. Inde & ζωός, unde Latinum jumo, quod a juvando iidem alii arcessunt. Vestam Ovidius nuncuparam vult, quod vi sua stet; Isidorus quod herbis vestita sit; cum sciamus tamen factum id nomen ab ἰστῷ hoc a Chaldaico ἰσῳ, illud ab ἰσῳ. Multus est in iis veriloquiis Cicero, multus & Varro: parum uterque etymologica artis peritus. Quæsi visse a Goropio Becano vocabuli alicujus etymon, recurrisse ad Brabantinas & Cimbricas origines; consuliisse Bochartum, Ebraicas proposuisse: & tamen unica est vocabuli hujus origo. Adeo facilis est hac in arte lapsus, parata & proclivis offensio. Probandus quidem est & laudabilis eorum conatus, qui nominum Geographicorum rationem pervestigantes, ad Ebraicam potissimum linguam, utpote antiquissimam, & quoquoque disseminatam, & per varias linguas late patentem respiciunt; modo conjecturas non plus quam conjecturas valere velint; nec quod in duobus, si forte, tribusve successerit nominibus, ad reliqua æque prorogare se posse sperent; caveantque ne aliqua syllabarum & sonorum conventionem decepti, sibi ipsi succum faciant. Hac cautione quicumque se muniverint, tum vero aperte cognoscent, quam infirmum ex hujusmodi originationibus procudatur argumentum, ad nimiam linguæ Ebraicæ vetustatem comprobendam.

VI. Hæc quæ dixi ostendunt argumenti levitatem, quod Deorum Ethnicorum nomina, ex Ebraica, ut volunt, lingua detorta submi-

Ovid. l. 6.
Fast.
Isid. Orig.
l. 1. c. 12.

Tertium
argumentum
idem.

subministrant; nam ex notationibus illis nominum pleraque itidem valde incertæ sunt; & si quæ certæ sunt, profluxerunt illa nomina e Chananæa lingua sive Ebraica, per commercia & colonias Ægyptiorum & Phœnicum, quæ fere fuerunt Abrahamo recentiores. His gentibus bona Græcicæ Theologiæ pars accepta referenda est, & Græcorum Deorum complures Mose recentiores esse merito scripsit Clemens Alexandrinus; & nos Mosē ipsum eos esse satis probavimus. Græcorum autem numinibus recentiores sunt etiam gentium occidentalium Dii: nam quicquid istis vetustius jactant, nugæ sunt, & fabulæ meræ, quarum in veteribus memoriis indicia extant omnino nulla.

Clem.
Alex.
Strom. 1.

Quintum
argumentum.

VII. Ex eorundem Phœnicum peregrinationibus factum est, ut in Occidente multa extiterint Ebraismi vestigia. In Oriente vero tot bella gesserunt Israelitæ; tot incurfionibus lacessiti sunt a vicinis gentibus; tot peregrinationibus (migrationibus & dispersionibus) in Ægyptum, in Babyloniam, & Assyriam disseminati, ut minime mirum sit linguam Ebraicam cum ipsa gente quaquaversus se diffudisse; ac proinde corruit quod inde conflatum est quartum argumentum. Adde linguarum diversitatem tantam non fuisse, ut omnis omnino illarum affinitas extincta sit. Constituerat Deus universalem illam linguam ita perturbare, uti opus inceptum Babelicæ turris intermitteretur. Satis ad id fuit alteram alterius loquelam non intelligere. Quantalibet autem Chaldaicæ, Arabicæ, Ægyptiacæ, aliisque cum Ebraicæ intercedat affinitas; nihilo magis tamen qui unam recte norit, omnes noverit. Plurima vocabula Persicæ & Germanicæ linguæ communia observant viri docti; plurima quoque Græcæ & Germanicæ: non unam tamen ex altera provenisse quisquam opinor dixerit. Hinc denique facile se expedient, qui primævam linguam divisam in omnes linguas ac dispersam fuisse statuunt, tum cum ex exortæ sunt: nemini enim non apertum erit ac perspicuum, unde contigerit ut aliquam cum aliis omnibus linguis affinitatem videatur Ebraismus retinere. Quod autem scripsit Hieronymus, linguam Ebraicam omnium linguarum esse matricem, nimis late patet, & angustius concludendum

Hier. in
Soph. c. 3.

est, intra eas videlicet linguas ac gentes, quarum auctores Chananæi habendi sunt.

VIII. Postrema ratio ab Ebraicæ linguæ simplicitate & castitate deprompta, facili negotio retunditur: nam cum aliquam ipsi cum aliis linguis cognationem esse confiteri, puta cum Chaldaicæ & Arabicæ, qui potius voces communes ex illa in has, quam ex his in illam transiisse demonstrabitur? Nam quod ajunt פֶּלֶךְ prius esse quam פֶּלֶם; neque ut hoc ita esse probent rationem afferunt, neque ullam quæ id persuadeat ego video. An quod hoc est illo litera una longius? Ergo Latine voces, mors, fors, sub, ancilla, antiquiores sunt illis unde ortæ sunt, μήρος, ὄρος, ἔσθ, ἀνίσταμαι; & Gallicæ voces, temps, corps, ail, sens, sonir, onir, cruel, antiquiores illis, tempus, corpus, oculus, sensus, fodere, audire, crudelis: quod falsum tamen est. Contra vero primi parentis nomen אָדָם brevius est אָדָם, unde prodiit.

De origine
literarum
Samaritanarum
&
Judaicarum.

IX. Ebraicas literas, sive characteres, dixi esse duplicis generis; Samaritanos, quorum auctorem alii Sethum, Abrahamum alii esse putant; & Judaicos, quos Esdras, non sine Synagogæ magnæ, uti quidem reor, auctoritate ac nutu, captivitatis Babylonicæ temporibus ad describenda sacra Volumina usurpavit, desitis Samaritanis qui hæcenus inter Ebræos fuerant in usu. Ego vero de elementis Ebraicis non aliter ac de Ebraicæ lingua sentio, prisca nempe illa, quæ Samaritana appellantur, mera esse Chananæa, iisque tum primum usum esse Abrahamum, cum in Chananæam venit, & regionis illius linguam didicit; ac ea demum posteris cum lingua tradidisse, intermisso Assyriarum literarum & linguæ usu, quas ad hoc tempus usurpaverat. Ante Diluvium, vel confusionem Babelicam, scripturæ & literarum usus repertus sit, nec ne, incertum relinquo; adeo obscura res est, & argumenta levia, quibus probatur vel refellitur. Postquam turbata est hominum loquela ac divisa; tum vero ad notandos animi sensus & exprimendas voces, adhibitos reor characteres diversis temporibus, prout singularium gentium necessitas & ingenii largitor usus postulabat; sive jam ante usurpari soliti essent, sive jam tum primum reperti. Pristina vero elementa, quæ ante Babelicam confusionem in usu fuisse dicuntur, quoniam incertum est an aliqua

Augustin.
C. 1. 69.
in Exod.

Herod. l. 5
c. 58.

Hier. Preb.
Galat.

aliqua tum fuerint, eo etiam incertius est quid illis factum sit: nec sine temeritate & reprehensionis periculo affirmaverit quisquam, vel ea exolevisse, vel in gentis alicujus usum velut hereditario jure transiisse. Quocirca merito dubitat Augustinus, an satis probari possit Ebraicas literas a prius hominibus fuisse inventas, Noacho deinde traditas, ad Abrahamum demum ejusque posteros fuisse transmissas. Sua ergo elementa habuit Assyria gens, sua etiam Chananæa. Illis cum assuevisset a puero Abrahamus, Chananæis uti coepit, cum in Chananæorum regionem venit; nec eorum abiecerunt usum Abrahami posteri, quoad in Chaldaeam transducti. Prius Assyriorum characteres resumerunt. In eam sententiam his adducor argumentis Græcos a Phœnicibus, seu Chananæis literarum characteres accepisse, auctoritate Herodoti, aliorumque complurium satis constat. Atqui tanta est Samaritanos inter characteres & Græcos similitudo, quam ob oculos posuit Joſephus Scaliger in erudita dissertatione de literis Ionum, ut manifestum sit ad illorum exemplum Græcos esse formatos. Vnde efficitur Samaritanos seu prius Ebraicos eosdem esse ac Chananæos. Patet præterea ab Assyriis elementis differre Samaritanica: nam vel ipso inspectu tanta apparet utrorumque discrepantia, ut aliquando fuisse eadem minime credi possit. Nec enim tantis mutationibus obnoxii sunt characteres literarum, quantis linguæ ipsæ, cum sint certis ductibus & figuris circumscripti ac determinati. Major autem Ebraicæ linguæ seu Chananææ cum Assyria intercedit affinitas, quam literis ipsis; quæ si tantillum quid habere videntur similitudinis & cognationis, id ab Ebraicis ipsis illatum reor, quorum manus Samaritanis literis insuefactæ cum Assyriis asciscerent, pristinos ductus non ita dediderunt, ut non ad eos etiam invitate flecterentur; atque ita Chananæos & Assyrios characteres coaluisse in Ebraicos hodiernos: quemadmodum Chananææ & Assyriæ linguæ perititio, post captivitatem Babyloniam, Aramæam seu Syriacam linguam peperit. Quo sensu dixisse videtur Hieronymus Esdræ Judaicas literas reperisse, ut pote ab Assyriis paulum diversas, Chananæarum vero valde dissimiles: quarum Judaicarum usum præ cæteris invenit Esdras, clarissimus

illæ ætate inter Judæos Scriba, & Legis Doctor ac reparator: accedente florentissimæ Synagogæ, quæ Magna appellabatur, imperio, sine quo nec id attentasset Esdras; nec si fecisset, successum res habuisset. Huc adde tralatitiam fuisse & pervulgatam multorum e veteribus sententiam, Phœnicibus literarum inventionem deberi, nedum literas ipsos ab aliis accepisse. Cum ergo Samaritani characteres, quos ab Abrahami ætate Ebraei usurpaverunt, sint Chananæorum per similes, vel potius iidem, ab Assyriis vero prorsus diversi, utrum verisimilius esse dicendum est, eos ex Assyria, in qua non fuerunt, in Chananæam, in qua fuerunt, detulisse Abrahamum & nepotibus transmisisse: an potius advenientem in Chananæam, gentis illius cum qua conversaturus erat, linguam ac scripturam didicisse, patriæ linguæ ac scripturæ usu tantisper omisso? Nec Dio-

Diod. l. 5.

Euf. Prep.
l. 10. c. 5.

Eupol.
apud Clem.
Alex.
Strom. 1.

Nam quod ad Syrorum & Arabum characteres pertinet, ii ex Judaicis detorti sunt; quod ex eorum contentione facile cognoscetur. Magnam enim continuus scribendi usus literis quibuscunque mutationem inferre solet; longe etiam majorem sermoni assidua loquendi consuetudo. Chananæas literas cum Græcis contuleris, vix has ex illis provenisse primo deprehendes intuitu: quod ita tamen esse fateberis, si rem spectaveris attentius. Mutationis hujusmodi præclarum extat exemplum in notis numerorum, quibus hodie uti solemus. Ab Arabibus, vel ab Indis inventas esse, non vulgus eruditorum modo, sed doctissimi quique ad hanc diem arbitrati sunt. Ego vero salum id esse, merosque esse Græcorum characteres ajo, a librariis Græcæ linguæ

linguæ ignavis interpolatos, & diuturna scribendi consuetudine corruptos. Nam primum, 1, apex fuit, seu virgula, nota *μωδός*. 2, est ipsum β, extremis suis truncatum. 3, si in sinistram partem inclinaveris, & cauda mutalaveris, & sinistrum cornu sinistrotium flexeris, fiet 3. Res ipsa loquitur, 4, ipsissimum esse α, cujus crus sinistrum erigitur *κατὰ ἀδέρων*, & infra basim descendit; basis vero ipsa ultra crus producta eminet. Vides quam 5, similis sit *π*; in fino tantum semicirculo, qui sinistrotium patebat, dextrorotium converso, *ἐπὶ τὸν π* *β* *αὐ*, quod ita notabatur, 6, rotundato ventre, pede detracto, peperit 6. Ex Z basi sua multato, ortum est 7. Si H inflexis introrotium apicibus in rotundiorum & commodiorum formam mutaveris, exurget 8. At 9 ipsissimum est 9. Zero, punctum primo videtur fuisse, ad decuplicem præcedentis notæ valorem designandum apponi solitum: quod ut magis appareret, insigniusque fieret & crassius, circumducto in circulum calamo spatium inane, præperantia primum, deinde consuetudine relictum est. Hunc Arabes & Perzæ notam hanc, non circuli tantum figura, sed puncto etiam crassiore exprimunt: quam & *صفر* appellant; unde vocabulum Cifra, quod vulgus ab Ebraica radice *ספר* derivat. Ad hanc notarum similitudinem si advertetur animus, dubium omne tollitur. Sententiam nostram unice confirmat, quod scripsit eruditissimus Vossius in Melam, se notas illas vulgares deprehendisse in Codice manuscripto Geometricorum Boetii, & in Notis Senecæ ac Tyronis. Unde recte concludit vetustiores esse ac vulgo creditur. Ergo Arabicæ non sunt: nisi quis putet Senecæ & Boetii temporibus Arabicas literas Romæ fuisse usitatas. At nos non hac solum ætate vetustiores esse dicimus vulgares numerandi notas, sed plane ipsa esse elementa Græcorum: quæ Senecæ & Boetii ætate ita jam a nativa forma degeneraverant frequenti calculorum Pythagoricorum usu, ut nec a Boeno agnita sint. Putavit enim conficta fuisse a Pythagoricis, quæ ab iis fuerant corrupta. Subiicit deinde literas quoque Alphabeti ab iisdem fuisse in numerando ascitas. Quod de literis Romanis dici non potuit, quippe quæ ad operationes arithmeticas ineptæ sint. Ergo Pythagorici literas easdem,

HUETII DEMONSTR.

vel integras nativa forma calculis suis adhibebant, vel adulteratas & corruptas. Neque notas solum, sed & decuplam progressionem numerorum Arabes a Græcis mutuati sunt. Non enim putandum est peculiare quippiam inesse progressioni huic, quamobrem alia ascitici non potuerit; vel ita pervulgatam fuisse, ut nullam aliam usurpare potuerint. Duodecupla progressio longe utilior est decupla; nam plures recipit partitiones duodenarius numerus, quam denarius. Verum homines decupla & quintupla progressionem usi sunt, propter numerum digitorum, quos quum primum ad signandos numeros adhiberent, progressionibus huic assuefacti sunt. Id aperte liquet ex eo quem proxime indicavi loco Boetii. Arithmeticæ notæ Romanorum, progressionem quintanam & binam servant, ex quino digitorum, & bino manuum numero, quæ facilia sunt & expedita numerandi instrumenta. Americani Topinambæ nullos supra quinque numeros norunt: unicam scilicet manum numerando adhibere soliti. Aliam quoque per manus, & digitos, & digitorum articulos numerandi rationem a Græcis acceptam, Romani usurparunt. Cum ipsa ergo numerandi scientia, aliisque doctrinis, arithmeticas quoque notas a Græcis acceperant Arabes, & ut Græcicæ scripturæ infueti erant, deformarunt: quas cum ita vitiatas sparsissent per orbem, earum auctores a plerisque habiti sunt, qui corruptores erant. Quidam acceptas retulerunt Indis, qui eas perinde ut occidentis incolæ ab Arabibus habuerunt. In ea sunt opinione ipsi quoque Arabes; ultro agnoscences sibi non deberi notarum illarum inventionem, sed falsi in vera earum assignanda origine. Atque id quo planius fiat, sciendum est propriis numerorum characteribus Arabes caruisse, ac propterea notariis Christianis esse usos; & vetuisse Walidem Chalifam Syriæ ulla numerorum notas in rationario imperii adhiberi; quod Græcas, quæ hactenus fuerant in usu, aspernarentur; Arabicæ vero deessent: *Quoniam, inquit Landultius Sagax, impossibile est illorum lingua monadem, vel dualitatem, aut trinitatem, aut octo & dimidium, aut tria scribi; propter quod & usque hodie notarii sunt Christiani. Quæ sane ita non fuissent, si habuissent notas numerorum. Immerito itaque Sagax reprehenditur a Seldeno, hac potissi-*

Landult.
Sag. l. 10.
& c.

Seld. Præf.
in Euseb.

Z

potissi-

Boet. Geom.
metr. l. 1.
sub fin.

potissimum ratione, quod Arithmeticas notas ab Arabibus Europæ acceperit; cum eas e contrario Europæ Arabes debeant. Hoc argumentum doctissime, pro more suo, nuper persecutus est Stephanus Monachus, singulare patriæ nostræ, nostræque adeo ætatis ornamentum, receptamque sententiam defendit: neque tamen qui jure veteris nostræ amicitie cetera omnia potest apud me, tantum potest apud me rationibus suis, ut ab opinione mea discedam; nec plus tribuere possum exquisitis ejus argumentis, quam ipsi oculorum meorum testimonio. Nam quod ex nomine Sistrarum, quod nomen Arabicæ est originis, colligit ejusdem esse originis Sistras ipsas; pari argumento colligere possum, literas Romanas Romanæ esse originis, quod nomen ipsum literarum Romanarum sit; cum tamen certum sit detortas esse ex Græcis; item Græcas literas Græcæ esse originis, quod nomen ipsum earum, *γρηματῶνα*, Græcum sit: cum tamen certum sit detortas esse ex Phœnicis. Quod autem usum notarum illarum in arte numerandi Arabibus deberi docet, non de usu, sed de origine agimus. Notas a Græcis accepisse dicimus Arabes; usum vero earum emendasse & amplificasse non negamus. Sic Græci literas acceperunt a Phœnicibus, usum earum siturque mutarunt. Quanquam & magna scientiæ hujus pars vulgo adscribitur Arabibus, quam a Græcis inventam excoluerunt & interpolarunt. Ad Algebram fere ipsius præverunt Græci, ut Arabes ipsi Vietæ. Et mirum sane est notarum illarum inventionem tribui Arabibus, quam exoticam esse Arabes ipsi fatentur. Viderunt quidem suas non esse; at cuius essent, pervidere non potuerunt, Indicasque putarunt esse, quæ Græcæ erant. Descriptionem Abaci Pythagorici ex veteri codice Geometricorum Boetii misit ad me doctissimus Grævius, elegantiorum Mutarum pater; cujusmodi codice usum se ait Vossius in Melam. Multum vero ab editione typis impressa discrepat ista descriptio: non solum quoad formam notarum arithmeticarum, quæ nostrarum vulgarium perfimiles sunt, sed etiam quoad collocationem illarum atque situm: nam a dextra progrediuntur ad sinistram; cum e contrario in libro typis descripto a sinistra procedant ad dextram. Nec id factum putes,

quod literæ Arabicæ sint, & Arabico more collocatæ: sed quod minoris valoris numeri collocari soleant ad dextram; majoris ad sinistram. Itaque vulgarem numerorum collocandorum morem retinuit liberrimus ille; cum libri Boetii editi vulgarem nostram scribendi rationem secuti sint. Præterea in codice illo manu scripto ad notas arithmeticas appositæ sunt vocabula quædam quorum nonnulla originem Ebraicam præterunt: puta quaternarius appellatur *Arbas*, quod est ארבע: quaternarius, *Quimas*, quod est זען: septenarius, *zenis*, fortasse *zevis*, quod est זען: octonarius, *Tomenias*, quod merum est Chaldaicum *תעמ*: factum ex Ebraico *תעמ*. Addita autem suspicor hæc vocabula a librario, in gratiam Orientalium; cum codicem fortasse descripsit eo tempore, quo literæ Arabicæ florebant. Sed hæc erant alterius loci.

X. Plane vero aspernamur deliria Rabbino-
 norum, qui ut Samaritanæ scripturæ eripe-
 rent gloriam sanctitatis, & in Judaicam ho-
 diernam qua utuntur transferrent, nihil non
 moliti sunt. Quidam affirmare ausi sunt
 Judaica scriptura exaratam primum fuisse
 Legem & reliquos deinde Libros sacros; ac
 sanctam fuisse scripturam hanc, & rebus
 sanctis destinatam; Samaritanam vero pro-
 fanam, & in rebus profanis a majoribus suis
 usurpari solitam; cujus intermisso in Baby-
 lonia usu Judaicam solum retinuerint. Sic
 R. Obadias de Bartenora, sic R. Jacob in
 Oculo Jacobi, sic R. Juda Muscato in librum
 Cozri, sic R. Azarias in Meor enaim, sic alii
 multi. Probationes opinionis hujus solidas
 afferunt omnino nullas, nec vero quas affe-
 rant ullas habent; tantum somnia sua sic
 tanquam *axioma*; *אקסיומה* (*Axiomata*) valere vo-
 lunt. At Thalmudistæ Angelum scripturæ
 hodiernæ auctorem fingere maluerunt. Eum
 enim qui inter Baltasaris epulas muro verba
 hæc inscripsit, Mane, Thekel, Phares, hodie-
 no Judæorum caractere usum narrant, hunc
 suis Daniele tradidisse, Eisdram vero Libros
 sacros eo postmodum descripsisse. Sic & R.
 Selomoh Jarchi, & R. Samuel Japhe in libro
 cui nomen est Pulcher visu. Addit ille cha-
 racterem hunc statim didicisse, non Judæos
 solum, sed Assyrios quoque; nec enim Sama-
 ritanum fuisse, aut Assyrium, sed prorsus
 novum & ab Angelo inventum. Nempe
 pude-

*Resistantur
 argumenta
 Rabbino-
 rum super
 utriusque.*

*Obad. in
 Miff. trad.
 sect. 4.
 Num. 5.
 Corri c. 68.
 Azar.
 Meoren.
 Part. 3.
 c. 58.*

*Thalm. in
 Sanhedr.
 sect. 2. & ibi
 R. Selom.*

pudebat Rabbinos scripturam ab Assyriis accepisse: quod ne faterentur, omnia mendaciis suis miscere maluerunt. Verum cum in tribus dictionibus, Mane, Thel, Phares, Angeli manu ad murum exaratis, non omnes reperiantur Judaicae literae, eequem reliquorum auctorem jactabunt? Valeant ergo cum suis deliramentis Rabbini: nos certis insistentes vestigiis, non *discurrentes per aërem* (discurrentes per aërem) nec temere errantes veritatem sectamur.

CAPITULUM DECIMUM-QUARTUM.

I. Refelluntur argumenta adversus ymocteta librorum Moſis. II. Primum argumentum. III. Secundum argumentum. IV. Tertium argumentum. V. Quartum argumentum. VI. Quintum argumentum. VII. Sextum argumentum. VIII. Septimum argumentum. IX. Octavum argumentum. X. Nonum argumentum. XI. Decimum argumentum. XII. Undecimum argumentum. XIII. Duodecimum argumentum. XIV. Decimum-tertium argumentum. XV. Decimum-quartum argumentum. XVI. Decimum-quintum argumentum. XVII. Decimum-seximum argumentum. XVIII. Decimum-septimum argumentum. XIX. Decimum-octavum argumentum. XX. Leviticula quadam munda Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturae sacrae librorum codices infederunt.

Refelluntur
argumenta
adversus
ymocteta
librorum
Moſis.

I. Cum ea sit demonstrationum ratio, ut veritatis inquisitione ac inventione contentae, contrariis argumentis respondere negligant; idque merito, quoniam simplex est ac unica veritas, eaque reperta ac demonstrata, quaecunque opponuntur, falsa esse necesse sit; ego jure hoc poteram uti, & postquam ex principiis nostris genuinos esse Moſis libros recte conclusi, contrariis rationes aspernari; & labore responsionis superfedere. Verum quoniam plurimis de facto quaestionibus constant argumentationes nostrae, proindeque nonnullis sunt difficultatibus obnoxiae, colligemus rationes aliquot, quibus impugnatur Pentateuchus Moſis; non eas quidem quae obijciendo saepius ac repellendo jam pridem contritae sunt, sed recentiores quasdam & novissime inventas;

vel jamdiu quidem objectas, nondum tamen pro eo ac meritae sunt dilutae & confutatae. Multos enim sua aetate extitisse testatur Eusebius, a quibus Moſis historia, falsa & belle excogitata credebatur. Prodiit vero nuper e tenebris in lucem Tractatus, uti praefert, Theologico-Politicus, cujus Scriptor philosophandi libertatem affectans, non solidae tantum pietatis, & sincerae Theologiae, ac totius Christianismi fundamenta convellit, sed sanam etiam Politicam ac rectam Philosophiam funditus labefactat; planeque eo inclinat, ut exitialem ac pestiferam & nimis hac aetate contagiosam Deistarum, ut vocant, haeresim tueatur. Res esset operae levis & exigui laboris, vanitatem & impietatem scriptoris hujus merita confutatione retundere: sed quoniam nobis ab instituto in praesentia divertere non licet, aliquas tantum ejus partes quae ad nostrum pertinent propositum adoriar, & suam sacris Codicibus dignitatem, quae hac oppugnatur lucubratione, defendere conabor. Quoniam autem omnia undecumque adversus Moſem collegit venena, & partem argumentorum subministrarunt ipsi Aben Ezrae Explanationes; partem Systema Theologicum ex Praed. Syſt. Praed. L. 4. c. 1. mitarum hypothesi, perniciosum itidem opus, sed cujus virus salubri poenitentia Auctor eluit; partem etiam Thomae Hobbesii Angli Leviathan; omnium argumenta una opera discutiam.

II. Principio igitur Aben Ezrae testimonium profert Scriptor Theol. go-Politicus, quo testimonio sex argumenta continentur adversus Moſaici Pentateuchi ymocteta (finceritatem.) Primum petitur ex his verbis Deuteronomii: *Hac sunt verba quae locutus est Moſes ad omnem Israel trans Jordanem.* Haec, inquiunt, si scripsisset Moſes, non trans Jordanem, ut hic & alibi etiam in Deuteronomio, sed cis Jordanem scribere se notasset, quippe qui Jordanem non transgressus sit: at liquet Deuteronomii Auctorem, quem Eſdras esse censent, in terra sancta fuisse, cum haec scriberet; cujus habita ratione Campes tria Moab, in quibus Moſes extremum ad Judaeos verba faciens Legem iteravit, sunt trans Jordanem. Ad argumenti hujus levitatem cognoscendam consulenda sunt Ebraica, quae habent עבר, hoc est ad verbum, in transitu; quae locutio aliquando ceteriora, aliquan-

aliquando ulteriora designat: quemadmodum & vox עבר, quando vim præpositionis assumit, non solum *trans*, sed & *cis* sonat: nec aliud habent vocabulum Ebraei, quo citeriora denotent. Hinc Pagninus: *Fere, quum cis intelligunt, dicunt בעבר; quum trans, מעבר*. Exponunt quoque *cis* & *trans* Schindlerus & Buxtorfius. Rem probabimus exemplo.

Nom. 32, 31. In libro Numerorum titentur Gad' & Rubenitæ se terras incolendas cepisse מעבר *trans Jordanem*. Alio libri ejusdem loco Deus Israelitis assignat urbes refugii tres מעבר *trans Jordanem*, tres in terra Chanaanitide.

Deut. 3, 1. In libro Deuteronomii Moses res gestas Israelitarum narrans, *Tulimusque*, inquit, *illo in tempore terram de manu duorum regum Amor- rhorum, qui erant בעבר ירדן*, hoc est, *cis Jordanem*; nam Amorrhæi illi reges, Og nempe rex Basan & Sehon rex Hesebon, ratione habita Moses scribentis, erant cis Jordanem. Inde fit ut pluribus Deuteronomii locis, post עבר ירדן, & בעבר ירדן, sub- jungatur, *ad orientalem*, vel *ad occidentalem partem*; ad vitandam nimirum ambiguitatem, & apertius designandam vel citeriorem, vel ulteriorem partem. Nunc retorquere libet argumentum. Leguntur ista postremo capite Geneseos: Veneruntque ad aream Atad, quæ sita est בעבר ירדן *trans Jorda- nem*. Et deinde: *Et ideo vocatum est nomen loci illius, Plantus Aegypti, qui est בעבר ירדן* *trans Jordanem*. Si Pentateuchum scripsit Esdras in Chanaanæ, ad occasum Jordanis, ut volunt, loca hæc utique ad orientem Jor- danis quaerenda erunt, quæ tamen ad occa- sum Jordanis sita esse constat. Contra vero si Mosem libri auctorem dicamus, cum hæc scripserit nondum transmissio ab Ebraeis Jordane, loca hæc ad occasum Jordanis assignaverit, pro eo ac debuit. Vides igitur vocem בעבר ambiguae esse significationis, & nunc ulterioribus, nunc citerioribus locis notandis ab eodem Scriptore adhiberi.

III. Secundum argumentum ex his Aben Ezrae verbis depromitur: *Modo intelligas mysterium duodecim*. Quorum hæc pertineant, intelligere se negat Auctor Tractatus Theologico-Politi, sed tamen significare conjectat, vel Aram in monte Hebal a Josua extructam ex mandato Moses, quæ juxta Rabbiorum somnia lapidibus duodecim constabat, cuique lex Moses fuerat inscripta. Atqui, inquit, tam exiguo spatio Pentateu-

chus inscribi non potuit, unde sequitur Pen- tateuchum non esse legem Moses. Vel notari suspicatur duodecim Maledictiones vicesimo septimo Deuteronomii capite memoratas, quas, inquit, *fortasse credidit Aben Ezra, non fuisse in Libro Legis descriptas, idque propterea quod Moses præter descriptionem Legis Levitis insuper recitavit illas Maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum adstringerent*. Vel notari denique putat postremum Deutero- nomii caput; quod versibus continetur duo- decim, & quo narratur Moses interitus; proindeque ab alio quam a Mose scriptum esse tam caput illud, quam reliquum Penta- teuchum. Ex hac opinione varietate & inconstantia, conclusionis apparet inutilitas. Ad primam quod attinet, meminisset Dispu- tator ille ingentes fuisse lapides, juxta verba Deuteronomii, quibus constabat Ara hæc Hebalitana. Quod autem ex Rabbiorum auctoritate duodecim eos fuisse vult, merito somnium hoc rejicimus; cui originem præ- buerunt, ni fallor, duodecim illi lapides, quos de medio Jordanis alveo in castra Josue reterri jussit. Meminisset præterea non uni- versum Pentateuchum, sed Deuteronomium duntaxat in Hebalitana Ara fuisse descriptum. Sic enim habetur in libro Josue: *Et scribit Jos. 8, 31. super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israel*. Videat nunc egregius ille libertatis philosophicæ vindex, quid inde adversus Pentateuchum possit concludere. Secundam opinionem de duodecim Maledictionibus, quoniam mera conjectura est, meris innixa conjecturis, quibus nihil simile proferre debet, sed certis- simis rationibus pugnare, quisquis antiquis- simam & receptissimam sententiam tentat convellere, non responsione, sed risu exci- pimus. Tertia demum opinio, quæ his Aben Ezrae verbis notari statuit versus duodecim postremi capitis Deuteronomii, quam frivola sit & inepta intelligunt ii, qui sacrorum Codicum per versus distinctionem Mose longe recentiorum esse sciunt. Docet enim Elias Levita Legem omnem olim versum unicuique fuisse, & a Magistris Tiberiadis, diu post Urbis excidium, divisam fuisse per versus. Mox autem argumentum resellemus, quod ex interitus Moses narratione ad finem Penta- teuchi adnexa oritur.

Elias Lev. in Misfor- hammasse- reth.

IV. Ter-

Secundum
argumentum.

Tertium ar-
gumentum.
Deut. 31, 9.

IV. Tertio argumento materiam subministrant hæc Deuteronomii verba e tricesimo primo capite : *Scriptum itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi.* Id volunt alterius esse Scriptoris, res a Mose gestas referentis, non Moisi ipsius : Moïsem quippe cum legem scriberet non potuisset scribere se eam Sacerdotibus tradidisse ; scriptum igitur id ab alio postmodum fuisse. Sciunt vero dicta hæc esse de Deuteronomio, quod in capite vicesimo nono definit : traditum id fuisse deinde Sacerdotibus a Mose, & deum Pentateucho insertum. Quod cum taceret Moyses, posteriora attexit Deuteronomii capita, inisque notavit se id Sacerdotibus tradidisse.

Q. ad. 278 ad 178
ad 178 ad 178
ad 178.
Gen. 12, 6.

Gen. 12, 7.

V. Hæc habentur duodecimo Genesios capite : *Petransivisse Abram terram Chananæam, usque ad locum Sichem, usque ad Convallem illisrem : Chananæi autem tunc erant in terra : & hæc capite sequenti : Unde & facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa.* Inde concludunt hæc a Mose scripta non esse : manifestum quippe esse Chananæum jam non fuisse in Chananæa terra, quo tempore hæc scribebantur : nam si fuisset, quorsum addidisset Scriptor, tunc fuisse in Chananæa, tempore nempe de quo scribit, cum etiam tum esset hoc tempore quo scribit? Atqui Mosis tempore nondum patriis finibus depulsi erant Chananæi. Minime igitur hæc Mose adscribi possunt. Cui rationi ipse occurrit Aben Ezra : ait enim hoc commate significari, vel Chananæos jam tum in terra hæc sedes posuisse, quando illuc venit Abram ; vel aliud inesse rei huic mysterium, hoc est, jam his locis fuisse exterminatos, cum hæc scriberentur, proindeque Mosam auctorem non habere. In tibi igitur expositionis Aben Ezræ disjuncta membra duo : vel, jam tum Chananæus erat in terra ; vel, etiam tum Chananæus erat in terra : hoc est, *וְהָיָה כְּשֶׁיֵּלֶךְ אַבְרָם מִלְּבָנָן וְיָבֹא אֶל הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְיִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְיִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן* quorum posterius, quoniam impietati suæ favet, arripit Theologico-Politicus Auctor ; nos, quoniam veritati studemus, in priore acquiescimus. Atqui negant dictionem Ebraicam *וְהָיָה* hoc loco adhibitam significare *non jam*, sed utendum fuisse vocibus *וְהָיָה*, vel *וְהָיָה*, minime hi intelligunt *se* Aben Ezræ Ebraicam linguam docere velle. Nec enim sine causis

notavit Moyses Chanaanitidem tertium jan-
tum invasisse Chananæos, cum illuc primum
venit Abraham: quippe id ignorare poterat
Chronologica rei imperitus Lector, cum vix
quadringenti Chananæorum inter & Abra-
hami adventum intercellerint anni: qui nisi
monitus fuisset, cum qua deinceps gente vi-
diturus esset Abrahamus, obscurum tantum &
intricatum rerum habuisset notitiam.

VI. Nascitur quintum argumentum ex ^{Quintum} viceſimo ſecundo capite Geneſeos, ubi monſ ^{at ſymma-} Moria appellatur ^{mus} מריה ^{Gen. 22, 14.} ^{videt} ^{ur}; quo nomine tum primum vocari ceptum eſſe volunt, quando ædificationi Templi deſtinatus eſt: quod nonniſi poſt Moſem contigit. Unde ſequitur liberum huic Moſe recentiore eſſe. Atenim ſi quis negaverit tum primum appellatum eſſe montem *Dominus videbit*, cum extruccioni Templi dicatus eſt, ruet Argutatoris noſtri ratiocinatio. Et merito ſane id negabitur: quid enim clariuſ ſiſ verbis: *Appellavitque Abraham nomen loci illius, Dominus videt.* ^{Gen. 22, 14.} Scio Hieronymum in Traditionibus Ebraicis, ex Ebræorum doctrina, non ex ſua, ſcribere montem Moriam exponi *Illuminantem* & *Lucentem*, &c., ut vertit Aquila Jædaus, *καταφανή* (*conſpicuum*) quia cum eum eſſe putant, in quo Templum extruatum eſt, ibi putant eſſe Dabir, hoc eſt, oraculum Dei & Legem & Spiritum ſanctum. Verum id ſibi vult Hieronymus, Ebræoſ cum Moriam interpretantur *Illuminantem*, ejusmodi interpretatione alludere ad rem nomine illo longe recentiore, ædificationem nempe Templi, atque hanc eſſe cauſam, non nominis, ſed interpretationis nominis. Caterum Hieronymus ipſe & Symmachus eandem eſſe cenſent originem nominis *מריה* & nominis ^{Gen. 22, 1.} *מריה*, *Dominus videbit*, nempe *מריה* *vidit*: vertit enim Hieronymus, *אין הריה*, *terræ viſionis*; Symmachus, *ἡ ἐκ τῆς ὁρατῆς*, ^{Gen. 22, 1.} (*viſionis*) a viſo nempe Angelo & Hirco; at *Dominus videbit*, a reſponſione Abrahami ad filium: *Deus providet ſibi victimam holocauſti, fili mi.* Quanquam non ignoro alias aliter nominis Moria interpretationes a Rabbiniſ: ſed hæc nihil ad rem. Ex hac porro voce *מריה*, *videbit*, & altera *Salem*, nomen habuit Jeruſalem: Salem enim Melchizedeci regiam, ipſam eſſe Jeruſalem pluribus probare poſſem.

Gen. 22, 2.

Gen. 12, 8.

Sextum ar-
gumentum.
Deut. 17. 12.

VII. Ex tertio denique Deuteronomii capite sextum constat argumentum Aben Ezra. Ilic de Ogo Basanitarum rege differens Historicus hæc scribit: *Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus.* Auctor Syntensis Prædamicus, cumque affectatus Auctor Tractatus Theologico-Polici, his contendunt indicari novitatem Scriptoris Pentateuchi: nam, inquiunt, si eum scripisset Moses, quorsum Ogi proceritatem ex lecti ferrei magnitudine probasset Israelitis, qui Ogum ipsum pugnantem, & cæsum deinde, ac humi jacentem conspexerant? Unde factum, ut lectus ille non in Basanitide terra videretur, sed in urbe Ammonitarum Rabbatha; nisi ex temporum longitudine, quæ omnia mutare consuevit? Responso est in promptu, et si Israelitarum magna pars Ogum ipsum vel vivum, vel cæsum inspicere, complures tamen ex ingenti eorum numero spectaculo huic non interfuisse; pueros, senes, feminas, ægrotos, absentes. Sciendum præterea non suæ solum ætatis Ebræis, sed futuris etiam legem posuisse Mosem, & historiam scripsisse. Hos ergo ut de portentosa Gigantis illius mole fieret certiores, quæ creditu difficilis erat, lectum ejus prostare ait Rabbatha, & suis dictis fidem facere. Quod autem diuturnitatis argumentum esse putant, lecti hujus transvectionem ex Basanitica regione in urbem Ammonitarum Rabbatham, id Lectorum æquitati d'judicandum relinquo. Quasi non adversus Israelitas præliatus Og, & eventum reïformidans, domesticum instrumentum & pretiosam suppellectilem in tuto collocare potuerit apud Ammonitas, quos sciebat Israelitarum armis fore intactos: quasi Basanitis regionis sectionem pro jure suo vendere non potuerit victor Moses, atque ita lectus ille terreus ad Ammonitas pervenire.

Porro, ut id obiter moneam, non unum hoc extat testimonium apud Veteres, quo lectos ferreos in usu ipsi fuisse cognoscitur. Thucyd. 1. 2. Narrat Thucydides Thebanos excisis Plateis, ex reperto illic ære ac ferro lectos fabricasse, quos Junoni dedicaverunt. Apud Curtium Alexander milites suos argenteis dicit cubitare lectis, cum paulo ante nihil haberent

præter arma. Elagabalum quoque solido argento factos habuisse lectos & tricliniarios & cubiculares perhibet Lampridius. In aureo lecto tricliniari accubuisse Didonem videtur significare Virgilius, cum ait:

Aulais jam se regina superbis

Aurea composuit sponda.

Argentea triclinia Punica & Delia Plinio Plin. 1. 33. memorantur. Quem morem, ut credere par est, ex Syria, in qua sita erat Basanitis regio, Elagabalus, & Dido, & Pœni attulerunt. Is autem mos toto Oriente invaluerat. Utebatur Salomo lectica, cujus argenteæ erant columnæ, stratum aureum: Assuetus lectis aureis & argenteis. Cyrus post mortem in urna conditus est, urna lecticæ imposita, cujus pedes erant aurei. In suppellectile domestica lectos pedibus argenteis habuit Alexander, postquam Macedonicam temperantiam fregit Persiarum luxus. Calanus in aurea lectica rogo imponi voluit. Herodis aurei & gemmati lecti memorantur. Sabæi lectos argenteis instruebant pedibus; & apud Pantheos lectus aureus Jovi consecratus erat sex cubitos longus, quatuor altus: ac si tribus cubitis Ogo brevior fuerit Juppiter ille Panchæicus. Est apud Plutarchum, Lucull. Lucull. cum post debellatos Orientis reges Mithridatem & Tigranem lectos aureos in triumpho inter manubias traduxisse. Scribit idem Iberum regem, lectum, mensam, & thronum, omnia aurea, ad Pompejum dono misisse. Aureo lecto cubiculari Cæsar in Bithynia exceptus est. Damnat lectorum aureorum & argenteorum usum in Alcorano Muhammedus, vir scilicet frugi & continens. Valet is autem etiamnum in Oriente. Nec eo caruerunt Romani Carvilius Pollio eques Romanus primus inter suos argentum tricliniis addidisse traditur. Lectos quoque aureos fecit. Auctor Plinius. At duo tantum triclinia argentea Romæ fuisse ante Sullæ victoriam proditum est a Cornelio Nepote. Mox autem increbuit eorum usus. Sed & aureorum & æneorum lectorum meminerunt Seneca, Juvenalis & Martialis. Atque ex hoc more lectos aureos tricliniarios apud inferos exhibet Virgilius. Mentio fit & apud Sævolam, libro tertio Responsorum, grabati argento inaurato lecti. Nec luxu hoc caruerunt Græci. Ulyssis lectum auro, argento, & ebore exornat Homerus. Notat Scho-

Lamprid.
Heliog. c. 20.
Virg. Æn. 1.

Plin. 1. 33.
c. 11.

Plutarch.
Lucull.

Plutarch.
Pomp.

Plin. 1. 33.
c. 11.

Corn. Nep.
apud Plin.
1. 34. c. 13.

Virg. Æn. 6.

Hom. Od. 4.
liastes

Syll. Præd.
1. 4. c. 1.
Tr. Theol.
c. 8.

Thucyd. 1. 2.

Curt. 1. 6.
c. 27.

Schol. Ari-
stoph.
Equirib.

Plur. de Su-
perst.
Froff. l. 2. c.
103.

Septimum
argumen-
tum.
Tr. Theol.
c. 8.
Syst. Theol.
l. 4. c. 1.
Deut. 3. 14.

liaestes Aristophanis lectis olim additos fuisse carbunculos & cætrum, quo vero tempore argentum & stannum: quod & de sua ætate Plutarchus observat. Sed & ante annos trecentos Ludovici Comitis Flandrensis cunabula argentea fuisse notat Frossardus. Quod idcirco refero, ut Interpretibus nonnullis reconditum aliquod mysterium hic apud Moïsem anxie scrutantibus gratificer.

VIII. Sex illis argumentis ex Aben Erra sumtis sua subnectit Disputator Theologo-Politicus, quorum primum ab Auctore Systematis Præadamitici jam ante usurpatum arcessit ex his ejusdem capitis Deuteronomii verbis; *Jabir filius Manasse possedit omnem regionem Argob, usque ad terminos Gessuri & Machati, vocavitque ex nomine suo Basan, Havoth Jahir, id est villas Jahir, usque in præsentem diem.* Ex quibus postremis verbis concludit Disputator, longo post Moïsem mortem tempore hæc esse scripta. Nos vero tætemur Scripturæ sacræ reparatorem Esdram, sicubi se darent obscuriores aut difficiliore loci, huc & illuc de suo nonnulla in Libros sanctos explicationis causa intarisse. Præterea cum tot descriptionibus propagati sint Codices sacri, ut nullus unquam libri tot extiterit exemplaria, quid mirum si quod alias sæpe evenit, factum hic quoque sit, & ad textum ad oram a viris piis & doctis notæ in ipsum forte contextum irreperierit? Hujusmodi locum hunc esse utique non negamus. Scio eadem hæc emblemata ad Samaritanos codices accusa reperiri, ac propterea non videri ab Esdra profecta: ea erat Samaritanæ & Judaicæ gentis dissensio. At notavimus supra veri ab simile non esse, inexpressibile hoc dissidium ad privatos homines ac præsertim studiosos nequitiam pertinuisse, nec eos sibi vetitum putasse mutuum Moïsaicorum exemplarium usum, unde accuratorem Legis cognitionem sperare possent.

Octimum
argumen-
tum.

IX. Quoniam Auctor Pentateuchi de Moïse ita loquitur, quasi alia persona sit, eumque variis præterea ornât elogiis, & ipsius prædicat laudes, ac vitia carpit; contra vero in Deuteronomio, ubi Legem ad populum recitans inducitur Moïses, & gesta sua narrans de se ipse ex propria loquitur persona; tum deinde post hanc narrationem alia de novo succedit persona, quæ reliqua Moïsa acta ad ejus usque obitum persequitur; hinc octa-

ctum exurgit argumentum. Cui sic occurritur, supposititiam quoque dicendam. *Κύρις ἐπέβηεν (Cyr expeditionem)* supposititios Cæsaris Commentarios, & Josephi libros de bello Judaico, & Procopii historiam, & ipsum Matthæi Evangelium, (uti hac ipsa ratione deceptus asseverabat Faustus Mantichæus) in quibus Xenophontis, & Cæsaris & Josephi, & Procopii, & Matthæi mentio fit, tanquam diversarum ab iis personarum: quod cum futile sit, futile illud quod adversus Moïsaicum Pentateuchum objicitur. *Moris Scripturæ sacræ est,* inquit Gregorius Magnus, *ut ipsi qui scribant, sic de se in illa quasi de aliis loquantur.* Hinc est enim quod Moïses ait, *Erat Moïses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.* Hinc Johannes dicit, *Discipulus ille quem diligebat Jesus.* Hinc Lucas ait, *quod ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas, & alius.* Deinde: *Scriptores igitur sacri eloqui, qui impulsu sancti Spiritus aguntur, sic de se in illo testimonium, quasi de aliis proferunt.* Minime porro mirandum est, Moïsem alias ubique de se tanquam ex diversâ persona locutum, propriam induere personam, dum ad Israelitas verba facit in Deuteronomio: hic enim loquitur, illic scribit: atqui scribenti alienam quidem assumere personam licet, loquenti non licet, & periculum sane foret. Quod si virtutes suas jactare alicubi visus est, minime id quidem arroganter fecit, sed pro suo candore; quo sit ut errata ipse sua alias etiam ingenuè agnoscat. Sic Josephus Historicus sua sæpe merita decantat, Judæorum omnium prudentissimum esse se quandoque significat, cum & errores suos alias fateatur: nec idcirco tamen ab eo libros ipsius abjudices.

Augu-
faulst. l. 17.
c. 1.

Gregor.
Magn. l. 1. c. 1.
in Job. c. 1.

Joseph. de
bell. Jud.
l. 3. c. 14. &
c. 15. de vi-
ta sua sæpe.

Nosmet-
ipsum.

X. Quod ad interitus Moïsi, sepulture, & Ebræorum luctus narrationem pertinet, & reliquorum quæ ad calcem Deuteronomii adtextæ sunt, unde novum colligitur argumentum, pervulgata est omnium sententia; id vel a Josua, vel a Synagoga magna, vel ab Esdra denique fuisse adjectum. Nam post solutam captivitatem, Babylonicam, & re- versos in patriam Israelitas, Esdra studio recognitos fuisse Libros sacros suo iuxta demonstrabimus. Minime vero probabilis videtur Josephi sententia, qui Moïsem ipsum suam in literas mortem retulisse vult

Joseph. An-
tiqu. l. 4. c. 1.

Maimonides
Treat. de
poech. &
ben. Sac.
c. 13.

Decimum
argumen-
tum.
Gen. 14, 14-
Jud. 18, 29.

Joseph. An-
tiqu. 1. 3. c. 11.

Joh. Ant.
apud Salm.
in Solim.

Gen. 14.

πεδύει (per anticipationem) ne se propter virtutem a Deo raptum post obitum Ibrae-
litae opinarentur. A qua sententia non mul-
tum diversius abit Maimonides.

XI. E limbo vero in contextum intrudi
potuit vox *Dan*, hoc Genesios loco, ubi di-
citur Abraham hostes Loti *persecutus esse*
usque Dan. Constat enim ex decimo octa-
vo libri Judicum capite, longe post Abraha-
mum, & Mosem etiam, Dan appellatam ur-
bem hanc, quae prius *Lais* dicebatur. Vel
ipse fortasse Esdras, dum Libros sacros reco-
gnosceret, vocabulum *Lais* sua aetate propter
vetustatem & desuetudinem ignotum, trita
& usitata voce mutavit. Etsi hac exceptione
propositum argumentum satis refellitur, ma-
lim tamen Josephi subsidio uti. Dan hic esse
vult alterum e Jordanis fontibus. Ex duo-
bus quippe fontibus & rivulis *Jor* & *Dan*,
Jordanis flumen & nomen coaluisse Josephi,
ut videtur, opinio est, & Hieronymi, & Phi-
lostrorgii, apud Johannem Antiochensem
περὶ ἑξαωνταετίας (de rerum antiquarum histo-
ria.) Id si sit, certe antequam urbi *Lais* no-
men Dan indidisset Danitæ, alter fontium
Jordanis Dan nomen habuit: nam Jordanis
nomen Dane urbe vetustius est. Hunc ergo
Dan fluviolum significavit Moses, cum dice-
ret Abrahamum hostes usque ad Dan esse per-
secutum.

Sententiae nostrae homines exquisitae eru-
ditionis suffragari se palam professi sunt.
Exitit tamen aliquis, qui hæc aperte impu-
gnare auderet; non Marte quidem suo, ho-
mo est enim minime malus, sed alterius cujus-
dam instinctu. Unicum autem sive ipsi, sive
ipsius impulsori, carpenda opinionis nostrae
argumentum fuit, quod credibile non sit
Abrahamum tam exiguis succinctum copiis,
per longinquum adeo spatium insequi potuisse
quinque Regum exercitus, inopinata irru-
ptione fractos jam & territos; nec illis ad re-
stituendam aciem adversus tam invalidum
hostem animum fuisse. Ratus est nempe bo-
nus ille vir impetum in eos primo fecisse Abra-
hamum, & profligatos carpendo deinde &
cadendo persecutum esse Dan usque. Quod
contra est; manifestis enim verbis narrat Mo-
ses abiisse Reges illos, postquam populati sunt
Sodoma & Gomorrhæ, & Lothum capti-
vum abduxerunt. Quod cum nuntiatum esset
Abrahamo, copiis suis expeditis adeuntes

persecutus est, securosque tandem & incusto-
ditos nactus prope Dan, castra eorum noctu
aggressus, magna interneccione cecidit; tum-
que percussos a Dan ad Hobam usque, quæ ad
Iazam, hoc est ad Septentrionem Damasci ja-
cet, est insecutus. Lares suos repetentem
Abrahamum, & Salemm quæ in hac via est
prægreddentem liberaliter excepit Melchise-
decus rex, & muneribus affectit. Hæc disse-
rens Josephus quinque dierum iter confecisse
vult Abrahami exercitum; quinta enim no-
cte cum ait Assyrios invasile; redeunti oc-
currisse Sodomorum regem verius Salemm
urbem; in valle regia quæ Salemo proxima
est. Praclare autem hæc omnia secum, &
cum opinione nostra consentunt. Re bene
gesta patriam repetunt Assyrii, quæ ortum
inter & Septentrionem sita erat. Versus
has partes progredientibus occurrunt Jordanis
fontes; tantum a Sodomis distat; quantum
homo expeditus quinque diebus peragrarè
potest. Quinque ergo diebus id cernens
Abrahamus, incautos demum adortus, magna
clade affectit, instansque a tergo fugientibus,
præter Damascum, quæ Jordanis fontibus
est proxima, insecutus est: regrediensque
domum ea peragrat loca, quæ Ebronem
inter & fontes Jordanis sita sunt. Assensum
hæc a viro, non dico erudito & acuto, sed
tantum æquo impetrare poterant: nec impe-
trarunt tamen ab eo quem dixi, maluitque
alium hic Dan, aliam Damascum comminisci.
Dan, inquit, est Danna: Damascus est ager
Damascenus, quorum utrumque non mul-
tum Ebrone distat verius occasum. Primum
confundit Dan & Danna; & דנא, quæ
manifesto in Libris sacris distinguuntur.
Damascenum agrum in vicinia Ebronis
situm, cujus nulla omnino in Libris sacris
extat mentio, confundit cum urbe Damasco.
Quod vero ridiculum est, reges Assyrios
versus Austrum regredientes facit, & patriæ
oblitos quæ versus Aquilonem jacebat; &
Assyriam locat in Ægypto. Salemm præ-
terea, in quam Abrahamus domum rediens
divertit, Danna inter & Ebronem locare
debit, ad Ebronis occasum quæ ad Aquil-
onem jacet: sive eam Hierosolymam esse
dicas, sive aliam Salemm ad radices montis
Gelboe sitam. En quam multa peccat homo
simplex & incautus, dum alienæ maledicen-
tiæ morigeratur.

XII. De

*Vndecimum
argumentum.*
Exod. 16, 35
36.

XII. De nihilo est etiam, quod obicitur ex decimo septimo capite Exodi, ubi hæc extant: *Fili autem Israel comederunt. Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usque quo tangerent fines terra Chanaan.* Nam cum ajunt hæc a Mose scripta dici non posse, quæ post ejus obitum contigerunt, ut liquet ex quinto Josue capite, neutiquam ad propheticam facultatem Mose a Deo concessam attenderunt. Erroribus enim quadraginta annorum addictos a se Israelitas, Mose & Aaroni multo ante præsignificavit Deus, ut indicat decimum quartum caput libri Numerorum. Ergo & jam tum id Mose innotuisse, cum Manna e cælo depluit, credibile est. Hoc si minus verisimile esset, quod verisimillimum est, verba hæc ab Esdra, ut alia quædam, inserta diceremus. Prius illud responsum posteriori huic anteposit Abrahaniel.

*Duodeci-
mum argu-
mentum.*
Gen. 36, 31.

XIII. Similiter cum ait Moses Geneſeos sexto capite supra tricesimum: *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem sibi Israel, fuerunt hi:* Deo auctore prænoverat futurum ut aliquando Reges sibi præficerent Israelitæ. Clarius id ostendunt hæc Deuteronomii: *Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus dabit tibi, & possideris eam, habitaverisque in illa, & dixeris: Constitutam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, cum constitueris quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Sed & alibi prænuntiat, futurum aliquando ut israelitica gens, cum præfecto ei Rege, in exterarum regiones captiva ducatur. Prædicit item fore ut Terræ promissæ incolæ carptim excindantur, non universos simul delect. Duodecimo itidem Deuteronomii capite leges statuit de cultu Templi, quod in Chanaan terra nondum subacta extruendum erat, quippe futurum id monstrante Deo sciebat. Monet quoque Ebræos alio Deuteronomii loco de excindenda Amalecitarum gente, postquam Terræ promissæ compotes facti essent, quod futurum Dei beneficio prævidebat. Plurima hujusmodi a Moſe prævisa & prædicta invenies. Quod qui a nobis dictum carpunt, Mose non libros solum suos, sed propheticam etiam facultatem eripiunt. Nec est quod addunt plures hic recenseri generationes filiorum Edom,

HUSTII DEMONSTR.

quam quæ a Jacobo Edomi fratre intercedere potuerunt: nam si recte calculum ponere discant, plures etiam intercedere potuisse intelligent. Ruit itaque duodecimum illud Philosophi Theologo-Politi argumentum.

*Tris. Th.
Polit. c. 3.
Decimum
septimum ar-
gumentum.*

XIV. Imbecillius etiam est postremum illud, quo concludit Pentateuchum a Moſe neutiquam esse scriptum, quod citentur in eo alii Libri, sine dubio a Moſe scripti: cuiusmodi est Liber Fœderis, & liber bellorum Dei, & Liber legis Dei, qui libri vicesimo quarto capite Exodi, & Numerorum vicesimo primo, & Deuteronomii tricesimo primo commemorantur: atque item Canticum, quod repræsentatur tricesimo secundo capite Deuteronomii. Facenim Libros omnes illos a Moſe fuisse scriptos; quoniam ipse res suas, velut ex aliena persona, non ex propria narravit, consentaneum sane fuit libros quoque suos, ut alienos; non ut suos citare. Mirum præterea est Argutorem nostrum, virum tam cautum ac suspiciosum, nihil ut admit-tendum censeat, nisi id quod ex ipsa Scriptura constat, aut quod ex solis ipsius fundamentis legitima consequentia elicitur; at non ex eo quod rationi consentaneum videtur; pro certo tamen sumere Amalecitarum bellum & Israelitarum stationes scriptas fuisse in libro Bellorum Dei, atque hunc proinde Librum Moſem auctorem habuisse; quoniam tum stationes Israelitarum, tum Amalecitarum bellum constat a Moſe fuisse scripta: quæ valde incerta sunt & dubia. De scriptore libri hujus Bellorum Dei alia omnia ceniunt Ebræi Doctores, alia & Christiani plerique; cum sacer contextus habeat *etiam, dicitur non dissimulasti*: unde efficitur Librum hunc a Moſe laudari, non quasi jam scriptum, sed quasi olim scribendum; quem propterea librum Judicum esse opinatur Aben Ezra. Non librum, sed carmen *invisum* (quo victoria celebrabatur) alii interpretantur; carmen, inquam, tritum ore vulgi ad victorias Ebræorum concelebrandum, statim post pugnam conditum, quod in rei testimonium affert Moſes, cum Pentateuchum diu post rem gestam scriberet. Eadem confidentia de libro illo Fœderis disputat Philosophus Theologo-Politicus, quem pauculos illos habuisse versiculos statuit, qui leguntur in Exodo, a versu vicesimo secundo capitis vicesimi, ad caput usque vicesimum quartum; atque iis contineri fœderis leges a

AA

Deo

Deo cum Ebrais initi. Id si sit, ipse ergo Decalogus fuerit extra leges fœderis hujus; fuerit & præceptum Circumcisionis, quæ tamen signum fuit fœderis Deum inter & Ebræos. Quæ quam inepta sint & absurda manifestum est. Addit Auctor Systematis Præadamitici Mosem laudare non potuisse librum illum Bellorum Dei, qui res in Arnon ab ipso Mose gestas continebat, ac proinde Pentateuchum Mosem auctorem non habere: suspicatur autem ex diurnis Mosi commentariis conflatum fuisse librum Bellorum Dei; ex hoc Pentateuchum fuisse exceptum. Verum quoniam de genuina loci hujus scriptura non satis constat, nulla inde potest certa exculpis sententia. Confer Ebraica commatis hujus verba, cum Septuaginta Seniorum interpretatione, & cum Vulgata, & Arabica, & Syriaca, & Paraphrasi Onkelosi, fateberis non ex iisdem verbis tam diversos sensus extitisse.

Decimum
quartum
argumentum.
Jobb. Lc.
vi. 33.

XV. Atque hæc demum rationes sunt, quibus Pentateuchum a Mose abjudicare instituit male feriatu ille Disputator, quarum partem aliquam Leviathan Thomas Hobbesii Angli mutuatus est; partem e Præadamitico Systemate. Prudenter vero factum ab eo est, quod cum alia argumenta e libro hoc in usus suos sumeret, postremum ut invalidum prorsus & imbecille spreuit. Nisiur hoc illud Deut. 2, 12. *In Seir autem prius habitaverunt Horrai, quibus expulsis atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ, quam dedit illi Dominus.* His significari putat Præadamiticus Auctor, Horraos ab Idumæis de monte Seir fuisse dejectos, quemadmodum ab Israelitis Idumæi postea ex eodem monte exterminati sunt. Quod cum non ante Davidem contigerit, sequitur Davide recentiorum esse Pentateuchum. Lectores & interpretes, vestram fidem! Testimonium hoc versate, evolvite, expendite; tum si vel verbum unum eo vergere deprehenderitis; quod Idumæos finibus suis ab Ebræis depulsos significet, manus dabo. Quod si quis tamen pertendat, scripta saltem hæc fuisse postquam promissam terram armis invaserunt Ebræi, proindeque post Mosem; respondemus jam tum Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manassæorum partem, Amorrhæorum & Basanitarum sedes occupasse, cum hæc a Mose scriberentur.

XVI. Decimum quintum argumentum suppeditat Andreas Mafius, eruditissimus libri Josuæ Interpres, ex Cariathe-Arbe, quæ sæpe in libris Mosi Hebron appellatur, cum id nominis ab Hebrone Caleb filio ipsi obtigerit post subactum ab Ebræis Chananæam terram. Verum responsionem idem Mafius suggerit, eam nempe quam supra jam adhibuimus, unum id esse ex insertis ab Esdra in librum hunc additamentis; & sic appellatam urbem notiori nomine, κατὰ πρόδηλον (*per anticipationem*). Dicendum idem est de Galgala in Deuteronomio a Mose commemorata, quæ tamen id nominis obtinuit post Mosi obitum.

Decimum
quintum
argumentum.

Maf. Pref.
Comm. in
Jos.

Deut. 12, 30.

XVII. Decimum sextum argumentum pepigerunt verba Josèphi ad Eunuchum qui Pharaoni vina ministrabat: *Furto sublatum sum de terra Ebræorum.* Atqui, inquirunt, nondum Chananæa terra cognomen habere poterat ab Ebræis, qui unica tum domo omnes continebatur, & in gentem nondum fuerant propagati, nec terram Chananæam occupaverant armis, suamque fecerant. Igitur post illa tempora, Mosisque ipsius obitum scripta hæc sunt. Ajo vero Abrahamum, ejusque filios & nepotes, Isaacum præcipue, Jacobum, & Esavum, qui Ebræi & erant, & dicebantur, & in terra hac sedes fixerant, jam in magnum crevisse numerum, vicinisque gentibus ac regibus cognitos fuisse; & cum terram Ebræorum diceret Josèphus, ignorare non potuisse Eunuchum ecquam terram significaret; perindeque ipsi fuisse ac si dixisset Josèphus, Furto sublatum sum de terra, in quam postremis hæc annis viri Trans-Euphratenes sive Ebræi larem posuerunt. Jure præterea sic eam appellabat Josèphus, atque hoc nomine cognosci volebat, quam aciebat patri suo, avo, & proavo Deum donasse & propriam dicasse.

Decimum
sextum
argumentum.
Gen. 47, 15.

Decimum
septimum
argumentum.

XVIII. Decimum septimum oritur argumentum ex posteriore ad Timotheum Epistola, quæ Jannis & Mambri magorum Egyptiorum Mosi adversariorum nomina refert, quorum nullum erat in Exodo vestigium: item ex Epistola ad Ebræos, ubi Mosès ardentem montem conspicatus, dixisse fertur, *Extremus sum & tremebundus*; quæ in Exodo nusquam comparent. Vnde concludi posse videtur, luxatum saltem, interpolatum, ac mutilum ad nos Pentateuchum

2. Tim. 3, 8.

Ebr. 12, 28.

teuchum pervenisse, cuique propterea nulla fides adjungenda sit. Sed non ita est: nec enim ex Pentateucho excepta hæc esse dicimus, sed ex vetustis potius historiis, quas temporum diuturnitas consumierit. Cujusmodi multas Judaicam *hexameron* (*antiquitatum historiam*) complexas intercidisse scimus.

Deiurum
officium
argumentum.
1. Mach. 1.
& seq.

XIX. Denique quod volumina Legis ab impio Antiocho confecta & concremata fuisse referant Machabaici libri, usuramque eorum prohibitam ac morte punitam; absurda hæc incensit nonnullis opinio, veros ac germanos Scripturæ sacræ libros ab hoc tempore fuisse abolitos; qui vero hodie supersunt, in priorem locum suppositos denum fuisse. Quasi vero qui omnes Legis codices conquirebat Antiochus, omnes repererit; nec in tota passim Judæa latebræ ullæ fuerint, in quibus tuto oculi potuerint Volumina sacra: quasi non in exoticis Bibliothecis, & Alexandrina præsertim, quæ erat extra ditionem Antiochi, extiterint Codicum sacrorum exemplaria, & Septuaginta Senum interpretatio; quasi Israelitis, quos sedibus suis moverat Salmanaçar, penitus exciderit Scripturæ sacræ studium, omnesque hi Codices abjecerint. Furorem igitur Antiochi aliqua Librorum illorum exemplaria evasisse indicat Machabaicus ipse Scriptor, cum ait deinde jejuniis maceratos Israelitas, ciliciis indutos, cinere conspersos, vestibus laceros,

1. Mach. 13.
9.

expandisse libros Legis: & in Epistola ad Spartiatas solatio sibi fuisse Libros sanctos scribit Jonathas, & populus universus Judæorum. Pari propemodum responsione elevatur argumentum, quod ex illaro Hierosolymis a Nabuzardane incendio, & ex combustis a Manasse Codicibus sacris petitur. Quo argumento adductos fuisse videmus Irenæum, Clementem Alexandrinum, Chrysostomum, Theodoretum, aliosque complures, ut crederent Esdram Spiritu sancto afflatum sancta Volumina penitus consumpta reparasse. Quod & Scriptori libri quarti Esdre, homini male & inepte fraudulento videtur fuisse persuasum.

Iren. apud
Eus. Hist.
Ecl. 1. 5.
c. 8. Clem.
Alex.
Strom. 1.
Chrysost.
Hom. 8. in
Epist. ad
Ebr. Theo-
dox. Præfat.
in Cantic.
4. Esdr. 1.
21. & seq.
Leviticus
quædam
emenda Pen-
tateuchi ac

XX. Quod autem subjicit Scriptor utrumque Præadamiticus, & Theologo-Politicus, nonnulla in Mosais libris occurrere, vel obscura, vel inordinata, vel mutila, quoniam minime pertinet ad propositum hoc opus,

ad accuratum examen neitquam revocabimus, quod ab aliis multum ac sæpe factum est; hæc præscriptione contenti, Verbum Dei, primum lapidibus, tum deinde libris, chartis, membranis fuisse mandatum, & hominum manibus vulgo usurpatum; vere thesaurum in vasis fictilibus; primum digito Dei, aut Moysi fuisse scriptum; tum deinde digitis aliorum hominum, eorumque sæpe incuriosorum, aut inconsideratorum, aut indoctorum: hinc in leviculis quibusdam rebus, ad fidei dogmata neitquam pertinentibus, mendas, si forte, aliquot irrepsisse; nec in Pentateucho solum, sed & in reliquis Scripturæ sacræ libris vitia hujusmodi inolevisse; ut ex *תקן ספר*, hoc est, *emendationibus Scribarum*, & ex variis Lectionibus Orientalium & Occidentalium, & ex illis Ben Alcher & Ben Nephthali apparet. Qua re nihil de Librorum illorum auctoritate decerpitur: nihilo sane magis ac aureorum minueretur pretium, si vel detritus esset sacculus, vel inquinatus; nihilo magis ac labefacta est Lex, comminutis a Mose lapidibus illis scriptis digito Dei. Neque eo tamen favere vel tantillum volumus nostræ Muhammedanorum, Anabaptistarum, & Servetanorum doctrinæ, qui depravata penitus & adulterata sciscunt Veteris Testamenti volumina; non in minutis tantum, quod facile concederemus, sed in gravioribus etiam, quod saltem esse viri docti pluribus jam demonstrant.

Sed de Mose satis multa; cui quoniam Deus non per ænigmata & figuras, non per visa aut somnia, quemadmodum reliquis Prophetis futura revelavit, sed palam & aperte, *ore ad os*, ut habet Scriptura sacra, & *facie ad faciem*; proptereaque maximi sunt ad propositum opus momenti, quæcunque de Christo vaticinatus est; idcirco hoc argumentum paulo fufius sumus persecuti: cum præsertim Pentateuchus sit quasi summarius Judaicæ religionis; sædus Dei ac leges complexum, reliqui vero libri velut appendices. Vnde Rabbini docent debere unumquemque Pentateuchi exemplar habere penes se; Prophetarum autem aut Hagiographorum, non item. Sed tamen pergamus ad reliqua.

Num. 12.
16.
Deut. 34.
13.

DE LIBRO JOSUE.

- I. Disputatur de Auctore libri Josue. *Varie opiniones proponuntur.* II. Josue adscribitur, ejusque probatur *moneta*; & antiquitas. III. Rejiciuntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. IV. Secundum argumentum. V. Tertium argumentum. VI. Quartum argumentum. VII. Quintum argumentum. VIII. Sextum argumentum. IX. Septimum argumentum. X. Octavum argumentum. XI. Nonum argumentum. XII. Hercules, idem ac Josue. XIII. Unicus fuit Hercules. XIV. explicatur denuo 1. Mach. 12, 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum consanguinitate.

Disputatur
de Auctore
libri Josue,
Varie opi-
niones pro-
ponuntur.

I. Quoniam Josue imaginem Christi Domini, non nomine solum, sed rebus etiam gestis præfert, cum quæ Legi decrant impleverit Christus Jesus, quemadmodum quæ Moses Legislator præstare non potuerat, Israelitas nempe in Terram sanctam inducere, ejusque compotes facere, id Josue executus sit; idcirco non tam spectandus est ipse Liber, qui nulla nobis ad præsens institutum utilia suppeditat vaticinia, quam Josue ipse. Nos tamen de utroque disputabimus, ac primum de Libro, cujus Auctor & ætas a viris doctis vocantur in dubium; aliis ad Eleazarum Pontificem, ad Samuelem nonnullis, quibusdam ad Isaiam, pluribus eum ad Esdram referentibus. Auctor quidem Synopseos quæ Athanasio tribuitur Librum hunc a Josua abjudicat, Auctorem ipse non assignat. Theodoretus excerptum putat ex Libro Justorum, qui laudatus est decimo capite libri Josue. A Samuele scriptum Abrabaniel affirmat, spreta congerronum suorum Thalmudistarum sententia quam proxime referemus. Andreas Mafius Esdram, sive solum, sive virorum doctorum æqualium suorum studii adjutum, Dei instinctu librum hunc, atque item alios, ex variis Annalibus, qui tum magna cura in Templo asservabantur, compilasse putat. Hugo Grotius elaboratum conjicit post tempora Salomonis; tum quod aliquoties occurrat illa temporis notatio, *Vsque in præsentem diem*; tum etiam quod capite nono supra decimum mentio fiat terræ Cabul, quæ ab Hiramo Salomonis æquali id nomen accepit, ut habet liber tertius Regum; & quod capite eodem narren-

Theodor.
quærit. 14.
in Jos.
Jos. 10, 13.

Maf. Præf.
Comin. 10
Jos. & 10
Jos. 10, 13.

Grot. in Jos.
Jos. 4, 9. &
6, 25. & 15.
61.

Jos. 19, 27.

3. Reg. 9, 13.
Jos. 19, 47.

tur ea de Danitis, quæ Judicum demum tempore contigerunt. Josua quoque recentiorum putat Thomas Hobbesius, propter frequentem iterationem horumque verborum: *Vsque in præsentem diem*; tempus autem non definit. Ex laudatione libri Justorum, apographum librum arbitratur Auctor Sy-

Jos. 19, 29.
Hobb. in
Leviath. c.
33.

stematis Præadamitici, non autographum. Eandem habet causam, & alias plerasque, Disputator Theologo-Politicus, cur in ævum Josua posterius libri hujus lucubrationem rejiciat; puta quod sub finem sexti capitis fama Josue per omnem terram vulgata dicatur; quod capite octavo & undecimo, quæcunque præceperat Moses, præstitisse scribatur; quod in calce Libri, ipsius obitus, & res post ejus obitum gestæ narrentur; quod sub finem decimi sexti capitis, ea de Chananeis Gazeritanis referantur, quæ primo libri Judicum capite recitantur, tanquam Josua demum deinsulo acta; quod narrationi huic, & alteri quoque de Jebusæis, quæ est in fine decimi quinti capitis, appo-

Syst. Præf.
c. 1.

Tractatus
Theol. Po-
lit. c. 8.

Jos. 6, 27.
Jos. 8, 15.
& 11, 15.

Jos. 16, 10.
Jud. 1, 29.

Jos. 22, 10.
& seq.

Jos. 10, 14.

Jos. 10, 13.

sita sit illa notatio temporis quam dixi, *Vsque in præsentem diem*; quod historia Calebi, quæ narratur commate decimo tertio & sequentibus capitis decimi quinti, post Josue obitum evenisse dicatur in primo libri Judicum capite; & quod Josua recentior videatur historia Aræ illius ingentis, ad ripam Jordanis a Rubenitis, Gaditis, & dimidia Manasseorum parte extructæ, quæ vicesimo secundo capite refertur; & nullam habet Josue mentionem; quippe cum veri haudquaquam simile sit decem tribuum adversus fratres suos conjurationi Josuam non interfuisse; & quod decimo capite legatur, neque ante Josuam, neque consequenti deinde tempore tam longum præterivisse diem, qualis ille fuit, quo Solem Deus stetit, velut ad nutum Josue; ac concludit demum Josue librum Justorum, qui hoc ipso laudatur capite, sortum esse Josue; atque libri hujus, qui Josue nomen sibi præscripsit, tempus non determinat.

II. Contra vero e Veteribus ac recentioribus longe plures, imprimisque Thalmudistæ in Baba bathra, primo capite, a Josua ipso scriptum esse arbitrantur; his perivasi verbis quæ extant in postremo Libri capite: *Scripti quoque Josue omnia verba hæc in volumine Legis Domini.* Atque ea profecto, si quis

Josue ad-
scribitur,
eiusque pro-
batur
veritas
& antiqui-
tas.
Jos. 24, 26.

- quis animum advertat, sunt ejusmodi, ut prius significent Josuam ad exemplum Moïsis res a se gestas literis commendasse, & Librum suum ad calcem libri Legis a Moïse scripti adjecisse, quemadmodum ei adjunctas nunc quoque est interpretationibus Græcis & Latinis. Sic intellexit & exposuit Chaldeus Interpres, quem penes se habebat Masius. Confirmatur id testimonio Sirachidæ, cum ait Josuam Moïsi successorem fuisse *in prophetis*, (in prophetis) hoc est in Librorum sacrorum, qui divinitus inspirati sunt, scripture. Libri præterea vetustatem arguit istud capitis decimi sexti libri tertii Regum comma: *In diebus ejus edificavit Hiel de Bethel Jericho: in Abiram primitivo suo fundavit eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus; juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.* Quod liquido deproptum est ex sexto capite libri Josuæ: *In tempore illo imprecatus est Josue dicens, Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit & edificaverit civitatem Jericho: In primogenito suo fundamenta illius jaciatur, & in novissimo liberorum ponat portas ejus.* Ergo saltem libris Regum vetustior est liber Josuæ. Adde & verba ista Caleb e capite decimo quarto: *Hodie octoginta quinque annorum sum; sic valens ut eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum: da ergo mihi montem istum.* Quæ respexisse videtur Sirachides cum hæc scriberet: *Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, & usque in senectutem permansit illi virtus, ut ascenderet in excessum terra locum.* Ex nominibus etiam mensium, si non demonstrari, at conjici certe potest Libri hujus antiquitas. Sciendum est enim ante Babylonicam Captivitatem menses Ebræorum vulgo sere appellatos fuisse ex ordine & numero quem inter se habebant. Itaque non aliter quam mensem primum, secundum, tertium, aliosque deinceps, sacri Scriptores Captivitate vetustiores nuncupant. Cave enim putes mensem מָסָרָה sic dictum esse proprio nomine: quod viris Ebraicarum literarum callentissimis visum est. Nomen id fuit appellativum, quod ipicam virentem sonat. Quam dixisses *mensem spicarum virentium*. Recte Septuaginta, *ἡνὶκα τῶν τριῶν μηνῶν*.
- sem novorum.* Vulgatus Interpres, *mensem novorum*. Nomina vero Ziu, Bul, & Ethanim, quamvis notandis temporibus Captivitate vetustioribus adhibita sint in libro primo Regum, non inde tamen efficitur temporibus illis apud Ebræos fuisse usitata: imo, ne quidem cum scriberet auctor libri hujus; nam nomina hæc tanquam genti suæ incognita explicatione subiecti interpretatur; quem ordinem teneant inter alios menses statim indicans. *Mense zio, inquit, iste est mensis secundus. Mense Bul, iste est mensis octavus. In mense Ethanim; iste est mensis septimus.* Sidone certe & Tyro accessita fuisse suspicatus est Scaliger. In Babyloniâ autem delati Israëlitz, usu quotidiano & consuetudine Chaldeorum, & tractu temporis paulatim nomina mensium illic usitata ascendere insueti sunt. Ea propter in scriptis Captivitate recentioribus crebro occurrunt, velut in libris Esdræ, & Esther, in Aggæo, Zacharia, Barucho, Daniele, & Machabæis. Atqui in libro Josuæ menses Babylonicis nominibus haudquam affectos reperiatur, sed iis quæ ex ordine & numero, quem inter alios obtinent, ipsis debentur. Quod vetustatis indicium est. Verumtamen cum in Scripturis sacris Captivitate recentioribus menses etiam aliquando ex numero suo & ordine appellentur, rationi huic vim conjecturæ tantum, auctoritatemque tribuimus. Huc adde aliquod vetustatis argumentum contineri per vetusto more illo, quo duces cum urbes hostiles excinderent, diris devovebant, quicunque eas olim restituere auderent. Post deletam Trojam factum id refert Strabo ab Agamemnone, κατὰ τὸν αἰῶνα 19ος, juxta morem antiquum: quem addit & Darium tenuisse eversa Sidene. Propagatus autem videtur ille mos ab exemplo Josuæ, quod libro hoc proditum extat, cum diruta Hierichunte perniciem ei imprecatus est, quisquis illam aliquando reparare tentaret. Cum nihil autem Ecclesiæ decretis super hoc Libro determinatum sit, præterquam sacrum esse, & in priscum sacrorum Voluminum Canonem receptum, id modo jam constet quod negari utique non potest, etiamsi incerti Auctoris & temporis esse concederemus, quemadmodum ex hac opinione varietate credi potest, genuinum tamen cum

esse constaret: cum ex prima Definitionum nostrarum genuinus liber ille sit, qui ab eo Auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore quo scriptus esse fertur.

*Refutatio
argumenti
Adversari-
orum.*

III. Poteramus itaque eorum omnium qui Josue ipsum eripere conantur, argumenta contemnere. Nihilominus hæc quoque retellemus, ut retulis omnibus Adversariorum telis, tum maxime appareat opinionis illius firmitas, quæ in Josiam opus hoc transcribit. Primum argumentum subministrat decimum caput, in quo, ut dixi, citatur Liber Justorum, Josua recentior, vel æqualis, ut qui Gabaoitanæ pugnae a Josua commissæ videatur meminisse: unde sequitur Libro Justorum recentiorum esse librum Josuæ nomine inscriptum, ac multo etiam magis ipso Josua. Tantum certe apud Masium accuratissimum libri hujus Interpretem valuit istud argumentum, ut ex eo longe post ætatem Josuæ elucubratum esse concluderet: quod & antea fecerat Theodoretus. Explicatus sane quam difficiles habet iste locus: nam primum non satis extat an tota rei gesta historia in Libro Justorum scripta fuerit; an ea tantum verba quæ proxime præcedunt: *Steteruntque Sol & Luna, donec uideretur se gens de inimicis suis*; an quædam per figuram & poetice dicta in libro Justorum, cujusmodi multa in Libris sacris occurrunt, Josue ad rem veram accommodaverit; an generatim in eodem Libro prænuntiata, huic miraculo aptaverit. Deinde magna est inter Scripturæ sanctæ Interpretes de Libro Justorum concertatio, Judæos præsertim, qui multum hic pro more suo nugantur. Censient quidam ex illis hunc esse librum Geneseos, alii Exodi, alii quinque libros Legis, quibus justorum virorum, Abrahami, Isaac, Jacobi, & aliorum gesta continentur: in iis enim Deum polliceri ajunt se in Israeliticæ gentis gratiam prodigia editurum, cum ait in Exodo: *Signa faciam, quæ nunquam visa sunt super terram, nec in ullis gentibus*. Masius Annales rerum ab Israelitis gestarum intelligit. Masio assentiuntur Junius & Tremellius, nec ab eo multum recedit Bonifertius. Grotius carmen *trochæum* (ad victoriam celebrandam compositum) notari vult, statim post reportatam de Gabaoitanis victoriam compositum, & inter Ebræos

*Primum
argumentum
Jof. 10, 13.*

*Mas. in Jos.
10, 13.*

*Theod. Ia-
cobi. 10, 13.*

*Exod. 34,
10.*

pervulgatum, ejus auctoritate rei incredibili quam narrabat, fidem fecerit Josue. Mihi probabilis sit librum fuisse *trochæum* (hortativum,) ad pie sancteque vivendum homines informantem; in quo fortasse scriptum erat, quod sæpe in Libris sacris scriptum legimus, debere se viros pios Deo in tutelam ac fidem totos committere; hoc si faciant, futurum haud dubie, ut præsentem eos adversus hostes Deus auxilio prosequatur: & quemadmodum, ut ab hostili impetu tuti essent, maris fluctus inhibuit, ita eum vel ipsos siderum cursus moraturum, quoad hostes suos ulciscantur. Quod cum re contigisset, dignum censuit Josue populo significare quam promissorum memor esset Deus, ut intelligerent æquum reliquis ipsius pollicitationibus fidem deberent adhibere. Hoc posito jam facile objectum argumentum discutimus: potuit enim multo ante Gabaoitanam pugnam scriptus esse hic Liber, & vulgi manibus tritus, vel in sacris tabulariis reconditus, ut in Templo servatum deinde fuisse docet Josephus. Sin Grotii aut Masii sequere sententiam, facile quoque te expedies: nam carmen illud *trochæum* (ad victoriam celebrandam compositum,) aut Annales statim post Gabaoitanum prælium scripti fuerunt: at annis aliquot post rem gestam, & in summa senectute Librum suum exaravit Josue, ut ex postremo ejus capite cognoscitur. Itaque narrationi suæ fidem conciliat libri temporibus illis scripti de quibus differit, & vulgo noti testimonio. Rabini vero, qui vel aliquos, vel omnes Pentateuchi libros hic notari putant, extra omnem teli jactum longe sunt.

IV. Secundum argumentum constant Abrabaniel, Masius, Grotius, Hobbesius, & Disputator Theologo-Politicus, ex irequenti hac temporis notatione, *Vsque in præsentem diem*, quæ longi temporis intervallum significat. Verum cum hunc Librum scripserit Josue jam senex, ut jam monui, pridem ea facta erant, quæ *Vsque in præsentem diem* perseverasse ait: cum autem mutationem aliquam rebus iis inferre potuisset quantacunque hæc temporis diuturnitas, (multis enim annis Israelitis præfuit) res in eodem statu mansisse notandum duxit. Responsioni huic fidem conciliat Moses in Deuteronomio, cum de rebus olim a se gestis differens,

Deut. 10, 5.

similes

similes locutiones usurpat. *Reversusque de monte descendi*, inquit, & *posui tabulas in arcam quam feceram, quæ hucusque ibi sunt*. Et iterum: *Cognoscite quomodo operuerint eos (Ægyptios) aquæ maris Rubri, cum vos persequerentur, & deleverit eos Dominus usque in præsentem diem*. Fidem his facit & Matthæus, qui cum Evangelium suum non multis post Christi necem annis scripserit,

Math. 27.8. usque est his verbis: *Propter hoc vocatus est ager ille Halcedama, hoc est, Ager sanguinis*:

Math. 28. usque in hodiernum diem. Et alibi: *Et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem*. Pari exceptione solvitur simile argumentum, quod cudit Theologo-

Politicus Argutator ex hoc loco decimi capitis: *Stetit itaque Sol in medio caeli, & non festinavit occidere spatium unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies*. Nec enim pridie aut nudius tertius evenerat hoc prodigium, sed ante multos annos quam hæc scripta sunt.

Tertium argumentum. V. Tertio argumento causam præbet decimum nonum capituli libri Josue, ubi mentio fit terræ Chabul; cui id nominis tributum putant Masius & Grotius ab Hiram Tyri rege, ut est nono capite libri tertii Regum.

3. Reg. 9.13. Quasi eadem sit utraque terra Chabul, quæ penitus diversæ sunt: altera enim regiuncula est viginti constans oppidis; altera, vicus in confiniis Ptolemaidis: utraque in tribu Aser. Distinxit eas Josephus: alteram enim appellat *χωβουλάς*, libro octavo *ιεραρχικῆς*; alteram *χωβουλάς κείμην*, in libro de vita sua.

Valde autem futile est, quod opponit nuper quidam Scriptor; nos cum hæc scriberemus non animadvertisse viginti tres fore Aseritanæ tribus urbes, si in earum numerum Chabul admittimus; cum duas tantum & viginti Scriptor sacer agnoscat. Nam primum non urbem fuisse diximus, sed vicum *κείμην*, ut appellatur a Josepho. Itaque propter ignobilitatem, quam & nominis origo videtur indicare, neutiquam venit in censum urbium; & toto hoc capite ac superiore agnoscas urbes tantum recenseri, non viculos, & villas. Præterea constat illic vicum extitisse, Chabul dictum: quem si in Aseritana tribu non colloces, pertinebit sane ad Nephthalitidem; eademque recurret difficultas, aucto Nephthalidum urbium numero. Denique si hic regionem ab Hiram Chabul dictam intelligi

jubeas, cur nulla ejus toto hoc Josue libro mentio? cur ad unius tantum urbis notandum situm adhibita est, cum plurimas vel ejus finitimas fuisse, vel in ipso sitas necesse sit?

Opponuntur alia quædam generis ejusdem. Memoratur Luza decimo sexto Josue capite, Jos. 16. 1. tanquam a Bethel distincta & diversa. Unde colligunt non veterem eam esse Luzam, quæ eadem fuit ac Bethel ipsa, sed aliam Luzam ab homine Bethelita conditam in terra Hethæorum post mortem Josue, uti primo Judicum capite narratur: igitur recentiorum Josue fuisse librum de ejus nomine dictum.

Nos vero negamus hic significari Luzam Hethæorum: quippe Hethæorum regio pertinebat ad Ebronem & Bersabeam, & finitima loca in tribu Juda. Hæc autem tam dilata respicere omnino non potuit auctor libri Josue, cum Benjamitidis tribus sortem describeret. Proindeque dicendum est Luzam ipsam veterem esse intelligendam; quæ cum eadem esse dicitur ac Bethel, sic accipiendum est, in proximum veteris Luze locum lapsu temporis paulatim transisse Bethel, in eamque concessisse Luzam totam ac Luze incolas. Sexcenta dari possunt exempla urbium, quæ in vicinia vetustiorum posite, ex iisque constare & condite, pro eadem urbe habitæ sunt. Notantur item in libro Josue alia nomina locorum, quasi Josue recentiora: velut Tyrus, Galilæa, Joëthel. Sed hæc sunt nauci. Tyri & Galilææ nomina incertæ sunt ætatis & temporis. Joëthel aliam esse censet Masius, quam quæ libro quarto Regum nominatur.

VI. Indidem ex decimo nono capite libri Josue quartum oritur argumentum, quod ab Abrabaniele, & a Masio usurpat. Nam quæ illic narratur Danitarum expeditio adversus Lezem, ea post mortem Josue contigit Judicum temporibus, quemadmodum ex decimo octavo capite libri Judicum igitur. Igitur unum hoc est ex additamentis, quæ huc illuc in libros sacros insarsit Esdras, ad pleniorum rerum intelligentiam. Nam cum assignatam Danitis portionem descripsisset Josue, aliamque deinceps armis ipsi quassissent, merito id Esdras supplendum duxit. Clausulam ergo hanc si detrahas, nihilominus constabit sententia, neque luxatum orationis contextum aut pendulum deprehendes. Quod miror Masium virum doctum non

Jud. 16. 26.

4. Reg. 14. 7.

Jos. 19. 17.

Jud. 18. 29.

Mas. Procl. in Jos.

non vidisse, aut visum non probasse, cum in libris idem tactum sit. Ejusdem generis esse dicas, quæ capite undecimo leguntur, deletos a Josua fuisse Enacros de montanis Hebron, & Dabir, & Anah, & de omni monte Juda & Israel: nam postrema hæc verba quæ scellionem decem tribuum videntur indicare, additamenti loco posita esse dicas ad pleniorē rei gestæ notitiā. Itaque si erantur, cætera coalescent. Sunt tamen qui montes Juda eos esse velint, qui extant in tribu Juda; montes vero Israel, quos Jacob olim coluerat. Simili modo intrusus in caput vicifimum primum versus duos reperies, quos vetusta Ebraeorum exemplaria non agnoscunt; teste R. Davide Kimchi. Inarta quoque videtur clausula, quæ decimo quinto capite libri Josuæ, commate decimo quarto, & sequentibus quinque continetur; nam quicquid illic de Calebo, & extinctis ab eo tribus Enaci filijs, & de Dabira ab Othoniele expugnata, & nuptum ei data Axa Calebi filia, & addita dori Dabira urbe, cum fundis irriguis, videntur post mortem Josuæ contigisse, ut colligitur ex primo libri Judicum capite. Agnovit id Theodoretus, & ut libros Josuæ & Judicum conciliaret, prophetice illis prænuntiātam rem dixit, hic vero eventum comprobātam. Quin & Adonisedecum regem Hierosolymæ, ejus infelix prælium, fuga & supplicium capite decimo libri Josuæ describuntur, eundem esse censuit Adonibezecum, Bezec regem, ejus item primo libri Judicum capite adversa pugna, fuga, & interitus narrantur: atque illic rem itidem prædictā, hic fuisse completā. Quod non ita est: nam illi Adonisedeco, huic Adonibezeco nomen fuit: ille Hierosolymæ rex fuit, hic Bezec, ejus situm describunt Eusebius & Hieronymus in libro de locis Ebraicis: ille Gabaone victus est, hic Bezec: ille ferro confossus, de stipite suspensus, Macedæ sepultus est; hic truncatis manibus & pedibus, Hierosolymam adductus, ibi demum occubuit. Tam parum autem sibi constat hoc loco Theodoretus, ut quamvis in Josuæ libro res fuisse prædictas notaverit, quæ in priore libri Judicum capite gestæ narrantur, tamen prius illud caput *breve repetitionem* esse pronuntiet rerum sub Josua actarum. Sed revertamur ad Calebem, Othonielem, & Axam, de quibus quicquid

narratur hoc loco libri Judicum, putat Gro-tius esse *traditum* (reditum) ad ea quæ vivo Josua gesta fuerant: sed prorsus repugnat orationis series hoc capite. Nam primum ait: Post mortem Josuæ consulerunt filii Israel Dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chanaanem, & erit dux belli? dixitque Dominus, Judas ascendet. Et mox: Ascenditque Judas; & tradidit Dominus Chanaanem ac Perezæum in manus eorum. Tum deinde: Et postea descendentes pugnaverunt contra Chanaanem qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campesribus. Pergensque Judas contra Chanaanem qui habitabat in Hebron, percussit Sefai, & Abimam, & Tholmai: atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir. Et continuo: Dixitque Caleb: Qui percussit Carjath-Sepher, & vastaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. Vides hæc ita connexa & colligata, tum verbis, tum rebus ipsis, ut ab ipso initio continuata serie manifesto profecta sint. Atqui initium illud est: Post mortem Josuæ: unde efficitur post Josuæ mortem evenisse, quæ his subnexa sunt. At hæc eadem, quæ de Calebo, Othoniele, & Axa in decimo quinto capite libri Josuæ referuntur, plane illuc videntur intrusa: nam cum tribus Judæ sortem describat *γωγραφικῶς* (Geographice,) postquam ad Calebi portionem ventum est, adjicienda putavit Esdras ad pleniorē rei expositionem, quæ in libro Judicum de trium Enaci filiorum interitu, de Othoniele & Axa habebantur. Atque ea sunt hujusmodi, ut inde seclusa, integrum & coherentem orationis contextum relinquant. Porro quæ illic describitur iors Judæ, ut & aliæ sortes, non statim ut singulis tribubus assignata sunt a Josua, in earum ditionem continuo cesserunt, nondum enim edomita fuerat penitus & subacta Chanaanitis regio; sed potius ex hac divisione intelligebat unaquæque tribus, quæ sibi deinceps regio armis adorienda esset & expugnanda. Quod tamen pro virili non egerunt, dum paratam illis victoriam præstabat Deus. Quamobrem remollescentibus quiete & luxu animis, nec deinde hostes exscindere potuerunt, cum maxime vellent; id permittere Deo, ut in eis erudiret Israel. Ab ea opinione non recedunt Ebraei Doctores. Videtur autem libri Judicum Scriptor horum bellorum privatim a singulis gestorum

Jof. 11, 21.

Jof. 21, 35.
36.Theod.
Interp. 1. in
Jud.

Jof. 1, 1.

gestorum summarium in prius caput coniecisse; quamquam & in sequentibus plurima habentur generis ejusdem. Liqueet etiam ex iis quæ ad calcem capitis decimi sexti in Septuaginta Senum interpretatione leguntur, nec in Ebraico exemplari uspiam extant, adventitia quædam & extranea in Libro hoc reperiri.

*Quintum
argumentum.
Jof. 6, 27.
Jof. 8, 35.
& 11, 15.*

VII. Quod famæ suæ celebritatem jactat Josue sexto capite, & accuratam Mosais legibus obtemperacionem aliis locis prædicat, indignum ipsius modestia censet Philosophus Theologo-Politicus; proindeque alteri ascribendum hunc Librum arbitratur. Idem jam supra objectum adversus libros Mosi argumentum reiellimus, ex quo pari jure concludi potest Pauli Epistolæ aliquot, Pauli non esse, quod in iis pietatem suam & benefacta, ac eximias dotes Paulus commemoret; & Cæsaris Commentarios, Cæsaris non esse, quod in iis Cæsaris virtutes & præclara facinora celebrentur.

*Sextum
argumentum.
Syl. Præad.
l. 4. c. 6.*

VIII. Quod postremo capite obitus Josuæ, & res post ejus obitum gestæ narrentur, hinc effici putat Philosophus Theologo-Politicus alterius esse quam Josuæ: quod ex Grotio & Præadamitico patrone sumit. Cui rationi parem adhibemus responsionem, quam simili adversus Mosi libros argumento adhibuimus; nempe hæc vel a Samuele, vel ab Esdra illuc fuisse adtextra.

*Septimum
argumentum.
Jof. 16, 10.*

Jud. 1, 29.

IX. Objicit præterea versum postremum decimi sexti capitis, in quo legitur Chananzos Gazeritanos ab Ephraimitis nequitiam fuisse deletos, sed vestigales factos: quæ quoniam reperiuntur itidem in primo libri Judicum capite, Librum illum recentiorum esse Josua concludit. Frivola ac futilis argumentatio: nam res quæ sunt, ei necessario illigantur temporibus, quo sunt. At quæ factæ non sunt, nulli certo adnectuntur temporibus, nec ulla ætas est, qua factas non esse jure dici non possit. Ut si quis dicat in vita Tiberii a Romanis deletam non fuisse Germanorum gentem, hoc ipsum in Vita Vespasiani dicere poterit. At si Gallos dicat a Cæsare domitos, res hæc illigabitur decennio illi quo gesta est, neque ultro, citroque vagabitur. Itaque cum ait Josue Gazeritanos ab Ephraimitis non fuisse excisos, idem dicere licet de sequenti ævo, quo nec excisi sunt.

*Octavum
argumentum.
Jof. 11, 15.*

X. Initiale vero est octavum argumen-

HURTII DEMONSTR.

tum, proptereaque invalidum ac leve; nam quod nulla fiat Josuæ mentio in historia conjuracionis decem tribuum adversus Gaditas, Rubenitas, & Manassæorum partem, quæ vicesimo secundo Josuæ capite facta narratur propter Aram illam ingentem in ripa Jordanis erectam, hinc concludit Adversarius Theologo-Politicus defuncto jam Josua hæc evenisse. Quid si tunc æger erat Josue? quid si aliis negotiis distractus? Sed cur ad eas præscriptiones contugimus, cum in hoc ipso capite tutissima nobis pateat defensio? narrat quippe sacer Scriptor Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manassæorum partem, post domitam Chanaanitidem in proprias sedes a Josua dimissos, cum ad tumulos Jordanis pervenissent, antequam disjungeretur, immanem illam Aram molitos esse, quæ reliquos Israelitas concitavit. Vides connexionem rerum & temporum: a Josua dimittuntur Rubenitæ cum sociis, iter faciunt versus fines suos, veniunt ad Jordanem, Aram extruunt, tumultuantur Ebræi reliqui, legatos mittunt, exultationem accipiunt: hæc intra paucos dies & vivo Josua evenisse planissimum est.

XI. Capite postremo Josuæ, hæc legitur: *Percussit ergo Josue in die illo sedus, & proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scriptis quoque omnia verba hæc in Volumine Legis Domini.* Ex his verbis recte collegimus Librum hunc Josuam auctorem habere. Sed mirare ingeniorum disensionem: contrarium inde effici putat Scriptor Theologo-Politicus: nam pactum illud, inquit, a Josua & populo cum Deo initum, descriptum est in Volumine Legis Domini, quod alterum pactum populi cum Deo continebat. Atqui nullus extat liber, in quo utrumque pactum extet; periisse ergo librum hunc dicendum est. Verum a Disputatore nostro quæsitum velim, an non vicessimono, aliisque Deuteronomii capitibus alterum habeatur pactum; annon item vicesimo quarto Josuæ capite postremum descriptum extet. Superest igitur liber, in quo habeatur utrumque pactum, Pentateuchus nempe iis auctus, quæ Josue adjecit, Libro nempe hoc, qui Josuæ nomen præfert.

Nec leve est, quod objici quoque potest, admissuros fuisse librum Josuæ Samaritanos, si Jeroboami dissidio fuisset antiquior: quod vero unum accipiunt Pentateuchum, indicio

*Notum argumentum.
Jof. 24, 25
& 26.*

*Decimum
argumentum.*

B b

esse

esse solum hunc ante defectionem Jeroboami vulgo probatum & admissum fuisse. Atque hæc petitio, non unius libri Josuæ, sed aliorum etiam quos decem tribuum secessione antiquiores statuimus, auctoritatem convellit; quam duplici responsione tuemur. Nam primum etsi scripti erant hoc tempore, & magno cum pietatis fructu vulgo legebantur nondum tamen publica fuerant auctoritate consecrati. Deinde longe diversa fuit religio Samaritanorum, quos ex ditione sua in Samariam transtulit Salmanasar, & Israelitarum, quos in Assyria sedes locare iussit. Etsi enim hi avitam corruperant legem, & profanos ritus plerosque admiserant, longe tamen vitiosior fuit & inquinatior Samaritanorum religio, qui patriam impietatem & nefarios omni generum Deorum cultus Israelitarum caeremoniis adjunxerunt, sed ita tamen ut ab utrisque deficerent. Sic enim liber Regum quartus: *Et cum Dominum colerent, Diis quoque suis serviebant, juxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant in Samariam. Usque in presentem diem morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque custodiunt caeremonias ejus, & judicia, & Legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israel.* Qui ergo Dei legem Israelitis traditam aperte fuerant aspernati, haudquaquam mirabile est, libros quoque eorum aliquos, vel probatos vulgo & pro sacris habitos neglexisse, solo Pentateucho contentos, propter insignem Scriptoris dignitatem ac famam, & rerum ab eo traditarum ac gestarum præstantiam, summamque gentium plurimarum, non Israelitarum modo, in eo probando consensionem.

4. Reg. 17.
33. 34.

Hercules
idem ac
Josue.

XII. Hæc habui de libro Josuæ quæ dicerem: nunc agamus de ipso Josuæ, qui quoniam Moysi administer fuit, & rerum gestarum particeps ac socius, hinc effectum est, ut talis eum nominibus, perinde ut Moysen ipsum, dissimularit consequens ætas, & actuum ejus didita primum inter Chanaanæos & Phœnices, inde in remotiores gentes fama, innumeris subinde figmentis aucta accreverit. Josuæ ergo opume demonstraverimus veritatem, si vetustissimarum fabularum integumentis involutum eum deprehenderimus. Constat inter eruditos Josuæ impostam esse Herculis personam. Id uberrime

demonstravit Gerardus Johannes Vossius in Voss. de libris de idololatria. Argumenta ejus in pauca contraham. Hercules Indos bello appetiisse dicitur, quod in Syria & Arabia bella gesserit Josue: terræ enim omnes ultra mare Mediterraneum sitæ, Indiæ nomine olim a Græcis appellabantur. Hercules Diis adversus Typhœum, aliosque Gigantes præliantibus opem tulit: Josue bella Dei gessit adversus Chanaanæos, aliosque Terræ promissæ incolæ, viros giganteæ proceritatis. Fuit unus ex illis Og rex Basan, cujus lectus terreus novem cubitos longus erat, latus quatuor: is est ipse Typhœus, ut ostendunt nominum significationes; nam hoc a τῆς, illud a οὔ, quorum utrumque sonat, *ussit, conit*. Nec obstat, quod superius observavimus, Typhonem Moysi esse simulacrum; sæpe enim vel eandem personam pluribus, vel varias personas eidem accommodarunt, ut a me quoque adnotatum est. Herculem adversus Gigantes ad ripam Rhodani pugnantem imbre lapideo a Jove adjutum ferunt: Deus quinquæ Regum contra Josum præliantium copias lapidibus grandinis oppressit. In Arimis Typhœus profligatus jacuit: in Aramæis, hoc est Syriacis campis, Og rex Basan, Philistæi, Chanaanæi, alique Gigantes prostrati sunt. Hercules, non Thebani, sed Egyptii ætas cum ætate Josuæ convenit, ut ostendit Chronicon Eusebii. Hæc Vossius acute & erudite, quibus illustrandis & confirmandis nos aliqua subjicimus: ex quibus cognoscetur verum eos feliciter esse odoratos, qui nullum unquam fuisse Herculem suspicati sunt.

Hercules Egyptius fingitur, Nilo patre natus, & Moysi æqualis: Josue in Egypto natus est Moysi temporibus. Tyrius quoque dictus est Hercules, nam Phœnices cum Judæis confundere Græci solent: quippe & Palæstinam Phœnicen esse dicant, & Judæos Phœnicibus permixtos perhibent veteres Geographi. Moschus ille Sidonius, quem testem citat Strabo, Moses ipse fuit, ut a me probatum est. Ea Tyrii tribuit Theophrastus in libro de legibus, quæ Judæis solis convenire docet Josephus disputans contra Apionem: nec Phœnices & Syros Palæstinam incolentes a Judæis distinguit Herodotus, ut ibidem Josephus adnotavit; nec distinguit Aristo-

Strab. p. 16.
Scyth. in
p. 16.
Ptolemy.
Strab. l. 16.
Joseph. l. 1.
contr. Ap.

Aristophanes, cum Phœnices appellat *ῥωμαιοὺς* recitantes; cum non ipsi, sed vicini eorum Judæi præputia ponerent. Hinc ergo patet, cur Herculi, qui Josue est, patria Tyrus assignetur. Idæus quoque & Cretenfis dictus est Hercules; quod *Ἰδαῖος* appellentur Palæstini; ut supra docuimus in dissertatione de Minoe, & Idæi cum Judæis confundantur. Trinoctio genitum cum ferunt, propter moram Soli a Josua injectam per Gabaonitanæ pugnæ tempus: unde & slexerunt auctores Fabularum, Solis radiis aliquando adustum Herculem, arcum in eum intendisse: unde & astronomiæ peritus Hercules habitus est, adeo ut Aitrologus cognomine sit dictus, ut habet Festus: unde & Sol ipse a grecis creditus est, ut est apud Eusebium & Macrobiū: unde & Atlantem cœlum humeris gestantem sublevasse & oneri successisse commentum sunt; vel fortasse quod in partem curarum ac dignitatis Josuam asciverit Moses, quando capiti ejus impositis manibus partem illi gloriæ suæ transcripsit, quemadmodum habet liber Numerorum, atque is Mose de num defuncto Israeliticæ Reipublicæ administrationem capessiverit; vel quod montem Sinai subeuntem Mosē solus Josue sit comitatus. Mercurii, Osiridis, Æsculapii, & Evandri, quos Mosis figuram gerere diximus, æqualis Hercules ponitur. Nec æqualis duntaxat, sed socius quoque est Mercurii dictus: unde & communia olim utriusque fuisse simulacra, tradunt Aristides & Leonides, & communes utrique visuntur Inscriptiones; & utriusque statua in trivii collocabantur. Liquidum etiam est, quamobrem scripserit Diodorus Osirim ad bella proficiscentem copis suis Herculem præfuisse. Quod vero addit, eundem in exercitu Anubin habuisse, id Cælebium notat, unum ex Terræ promissæ exploratoribus, Josuæ socium, cujus nomen *אנוב* cum *canem* sonet, idcirco Anubin Cynocephalum mendax vetustas confinxit; atque hinc etiam nata est fabula de Cane Herculis purpureæ repertore. Arma accepisse Herculem a Mercurio & Apolline & Vulcano fabulatur Apollodorus: hos tres unum Mosē esse docui, cujus imperiis arma sumit Josue & tradavit. Hælionem ab irruente ceto tutam præstitit; Andromedam Perseus, qui Mosēs est. Magum & præstigiatorem fuisse Herculem idem Diodorus

asserat; quod inusitatis prodigiis Josuæ victorias Deus promoverit. *Μαγιστὸν* (*Magistrum dux*) vocatus est, perinde ut Apollo, qui Mosēs est, cum quo communia multa habet Josue. Hercules Musarum appellatur apud Macrobiū, & in Inscriptionibus: quo nomine Romæ cultus fuit. *Ἰσχυρὸς* (*Amicus signatus*) etiam nuncupatus est, quemadmodum & Mercurius, altera Mosis imago. Dicās hoc ex Pautania. Philosophus eximius habitus est, Suida teste, quod in Mosē aptissime quadrare docuimus. Refert Cleodemus adversus Antæum gigantem cum filiis Abrahami Herculem esse profectum: Josue adversus Enaceos gigantes cum Israelitis Abrahami nepotibus bellatum ivit. Post devictum Antæum coronatus dicitur Hercules a Mercurio, qui Mosēs est: hic Josuam obres præclare gestas meritis præmiis & laudibus prosecutus est. *Παραδότης* cognomento dictus est Hercules Idæus, ut narrat Paulanias, hoc est Satelles, & Stipator, & Comes, & Custos, quemadmodum appellatur in Marmoribus antiquis; quod hoc officium Mose Josue præstiterit. Ideo adversus Indos bella gessisse dicitur, & adversus Æthiopus; quod hos bello lacessiverit Moses, illos vero sub Bacchi persona expugnasse fingitur. Ideo etiam vatem Herculem & naturalium rerum scientem fuisse tradit Herodotus apud Clementem Alexandrinum; quippe Mosis præterque dotes Josuæ propter individuum societatem adscriptæ sunt. Atque hæc pensanti mihi probabile sit Columnas illas celebres Herculis ex Columna ignea Ebræorum exercitui præeunte originem habuisse: quam valde incerta sunt quæ de Herculeis Columnis jaçantur. Unicam quidem Columnam ab Hercule Ægyptio in Africa positam Diodorus commemorat. In Gaditano Herculis templo Columnas fuisse auro & argento fusas Philostratus testatur, numerum columnarum non apponit; nec Strabo, qui non alias ad fretum Gaditanum positas fuisse arbitratur, Posidonii auctoritatem secutus. Duas in Tyrio Herculis templo Columnas, alteram ex auro, ex smaragdo alteram, positas fuisse perhibet Herodotus. Neque hic prætermittendum est, quod ex Sanchoniathone tradit Philo Byblius, Vsum Hypsuranii fratrem duas Columnas Tyri, Igni, Ventoque consecrasse, & adorasse, ac ferarum

Euf. Præp.
Ev. l. 3.
Macr. Sat. l.
1. c. 20.

Num. 29.
18. & seq.

Arist. Oris.
Hercul.
Leon. Anthol.
l. 1. c. 28.
Inscr. Græc.
p. 1.
Diod. l. 1. &
3.

Apollod. l. 1.

Diod. l. 1.
& 5.

Macr. Sat. l.
1. c. 11.
Inscr. Græc.
p. 1. 170. 5.

Paul. Beor.
Suidas in
Ἡρακλῆος
ἔργων &
in *ἑρμῆος*
Cleod. ap.
Euf. Præp.
l. 9.

Paul. Etic.
l. 22.

Clem. Al.
Strom. 1.

Diod. l. 1.

Philostr.
Vit. Apoll.
l. 1. c. 1.
Strab. l. 3.

Herod. l. 1.
c. 44.
Phil. Bybl.
apud Euf.
Præp. l. 2. c.
20.

sacrificiis coluisse. Aperte vides Columnam illam ignis & nubis, in qua ducem se Ebraeis praeiit Deus, qui crebris animantium immolationibus ex instituto Moysis placabatur. Adde stratis his defunctis, eos qui superstites fuere, virgas consecrassent, eosdemque columnas adorasse. Virgae autem Mosem & Aaronem denotant, & nomen quoque Vfus idem videtur esse ac Aegyptium *ἱερός*, quo nomine dictos fuisse qui essent ex aquis servati prodit Iosephus. Huiusmodi autem

Jos. Antiq.
l. 2. c. 5.
Ant. apud
Euf. Præp.
l. 9. c. 27.

fuit Moïses. Adslipulatur Artapanus qui narrat Aegyptios Moisaicæ virgae portentorum effectrici id honoris habuisse, ut in omnibus templis virgas sacrent. Quinetiam virgas sive fustes delubros, pro Diis venerabantur, & Delubra appellabant. Sed dissimulandum non est observasse me vocem, *ἱερός*, qua usus est Byblius ille Philo, non semper *columnam*, sed & *statuam* aliquando notare; uti & nasci apud Ebraeos. Exempla nobis sunt in promptu. Videndum igitur num & eandem illic significationem obtineat. Utur est, satis cognoscimus apud Tyrios, Tyriorumque colonos Gaditanos, frequentem fuisse sacrarum Columnarum usum. Itaque

1. Reg. 7. 13.
et seq.

Hiram Tyrius, artifex ille artarius, quem ad opera Templi accessiverat Salomon, cum duas illas ingentes Columnas areas, quas Templi altitudinem aequalasse tradit Eupolemus, in porticu constituit, mori patrio videtur obsecutus. Nec ab eo alienos fuisse Aegyptios probant obeli duo fuxei, in templo Solis a Pherone Aegypti Rege positi. Sed redeamus ad Herculem. Scribit Menander, a quo Tyriorum Annales e Phœnicio sermone in Græcum translati sunt, in fragmento quod libris suis *ἱστοριαι* (*Historie antiqui-*

Jos. Antiq.
l. 8. c. 2. & 1.
n. contr. Ap.

taion) Iosephus intexuit, in Tyrio Jovis templo dedicatam fuisse ab Iromio rege auream Columnam: in gratiam, ut puto, Herculis, quem impense idem Iromus coluit, ut habet ibidem Menander, primusque ipsum statuam honestavit, cum in templo ipsius Gaditano nullam fuisse effigiem doceant Silius & Philostratus. Addit Eupolemus auream hanc Columnam Tyri in templo Jovis consecratam, donum fuisse Salomonis. Hoc si verum sit, iam tum in profanos gentium ritus declinasse Salomonem dicendum est, cum Ethnicis impietatis instrumentum subministravit. At credendum potius Theophilo,

Theoph.
apud Euf.
ibid.

qui narrat Salomonem residuum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem muneri misisse; hunc filiz simulacrum ex eo conflavisse, & in aurea Columna sic tanquam theca conclusisse. Manavit & ad alias gentes isthac Columnarum consecrandarum religio. In templo Jovis Triphyliz videbatur Columna aurea, ab ipso Jove, ut indicabat titulus, posita; ex cujus præcipue inscriptionibus Euhemerus antiquus Auctor Jovis cæterorumque Deorum historiam compilavit.

Diod. apud
Euf. Præp. l.
2. c. 2.

Testes Diodorus & Lactantius. Fuisse & in fano Junonis Laciniz Columnam auream scripsit Cicero ex Cœlio; quam a Tyris positam persuaderet recepta apud Veteres opinio, fanum hoc ab Hercule fuisse extructum.

Leff. l. 2. c.
Cicero. l. 1.
de divin.

Hercules enim magno in honore erat apud Tyrios, ut credibile sit gesta sua & reperta, velut inventionem purpuræ, ipsi nonnunquam adscripsisse. Addit Cicero Hannibalem, Columnam hanc cum exterebrasset & solidam invenisset, auferre voluisse; verum monitu Junonis abterritum, ex eo auro quod extritum fuerat, buculam consari iussisse, & in summa Columna collocari. Quo facto geminum videtur conjunxisse Moisaicæ historiz symbolum, & Columnam, & buculam. Nam ad hanc quod attinet, nihil aliud fuisse puto quam Apidis simulacrum, quem Moïsem esse diximus. Hanc Aegyptiorum adversus bucerum genus religionem, quam & ante Mosem jam in Aegypto receptam fuisse supra diximus, imitati sunt Aaron & Jeroboam, cum vitulos aureos adorandos proposuerunt Ebraeis, qui mores Aegyptios nondum penitus dediscere potuerant. Imitata videntur & finitimæ gentes, atque eam deinde a Tyriis Carthaginenses, eorumque dux Annibal accepisse. Præter memoratas Columnas, alias quoque ab Hercule, item a Baccho, qui Moïses est, in India positas fuisse legitur in Epigrammate Antipatri Sijdonii; legitur & apud Servium, Herculem columnas in Ponto, ut & in Hispania statuisse. Germanos etiam columnarum effigie imitatos esse Herculem Witichindus memorat: & sua ætate prope Frisios Herculis columnas superfuisse testatur Tacitus. Et nos jam observavimus ex Clemente Alexandrino Bacchum & Apollinem, qui Moïsis icones sunt, Columnæ simbolo, propter eandem Columnam Israelitarum ducem, fuisse expressos.

Ant. Anth.
l. 4. c. 12.
Serv. in
Æn. 8.

Witich. de
Germ.

Tacit. de
mor. Ger-
man.
Clem. Alex.
Strom. 1.

Joseph. l. 2. **preffos.** Queritur præterea Josephus Apionem Grammaticum, Mosaicarum rerum non satis peritum, scripsisse Moſem Helio-

poli Columnas quasdam statuiffe ad Solis motus explorandos. Tot commentitias Columnas peperit una hæc Columna, in qua deliteſcens Dominus ducem ſe itineris Ebræis præbuit. Ac pro una quidem duas ab aliquibus videmus fuiſſe confectas; quod Iſraelitica hæc per diem nubilo eſſet colore, per noctem vero igneo, atque ita quaſi duplex haberi poſſet; juxta illud Moſis ad

Num. 14. 14 **Deum:** *In columna nubis præcedis eos per diem, & in columna ignis per noctem.* Alexicakon Græci Herculem appellabant, Coi contractius Alexin, hoc eſt Averruncum, ita alludentes ad nomen Joſue, verum quod Servatorem & Salutariterum ſonat. Sed & Herculem *εὐρωτέρα* (*Servatorem*) cognominatum ſerunt in nummis Thafiorum, qui fuerunt Phœnicum coloni, & uti par fuit, & teſtatur Pau-

ſanius, Herculem eundem colebant ac Tyrii; quemadmodum & Tyrios Herculis Thafii templum habuiſſe perhibet Herodorus. Hinc ſæpe in Inſcriptionibus appellatur Hercules conſervator, & Hercules deſenſor: quo nomine Romæ templum habuit. Quædam habet

Herod. l. 2. **Herod. l. 2.** **Græc. Inſcr.** **P. 45. & 174.** Deo HERCULI COMITI ET CONSERVATORI. ALIA, HERCULI COMITI CUSTODI. Calendarium Capranicorum, cujus fragmentum aſſert Gruterus, HERCULI MAGNO CUSTODI.

Eſt apud Strabonem & Euthathium *καρυστιάριον* (*Locuſtarium*) cognominatum fuiſſe Herculem ab Oeteis, *ἀπὸ τῶν καρυστίων*, hoc eſt *καρυστίων*, a locuſtis, quarum lue ipſos liberavit: cognominatum vero ab Erythræis *ιπποκύνων* (*vermiculorum interſectorem*), a vermiculis vineas corrodentibus, quas abegit ex ipſorum regione & proſligavit. Romanis *ἀντιμύων* (*Muſcarum depulſorum*) dictum tradit

Clemens in Proteptico. Scribit Pauſanias hunc in Olympia ſacrificantem votum *ἀπομύων* Jovi ſeciſſe, ut muſcas importunas & moleſtas a ſe depelleret, atque id impetraſſe. At Solinus, eundem, cum illic ubi Roma deinde condita eſt, *Viſitationem ſacricolis daret*, *Myiagram Deum eſſe imprecatum* narrat. Fabularum iſtarum non alia origo quaerenda eſt, quam translata in Joſuam culicem Aegyptiorum, muſcarum & locuſtarum prodigia a Moſe edita. Serpentes dicitur infans Hercules in cunis eluſiſſe, quod *Hevæos Cha-*

nanæam gentem expulerit Joſue, qui Cadmo duce in Græciam profugerunt: *μῆνη* autem *Hevæum & Serpentem* Syriaca lingua ſignificat. Appoſita ad eam rem Clementis verba proferam e Proteptico, ubi de Bacchi Myſtis ſic diſſerit: *ταῖς μύσταις τῆς προνομίας τῶν ἱερῶν, ἡρετιμμένοι τῆς ὕψους, ὑπερβαλόντες ἑὸν δαίμον, δι' ἧν ἡ πλάσι παραλλάττει, καὶ ὁ θεὸς ἀποκαλύπτει, καὶ σημεῖον ὄργων βασιλεὺς ὕψος ἐπὶ ταῖς μύσταις. ἅντινα γὰρ κατὰ τὴν ἀρετὴν τῶν εὐεργετῶν φωνὴν τὸ ὄνομα τὸ ἐνὰ δακτύλιον ἐμφανίζεται, ὅπως ὁ δαίμων.*

Hadumarum carniū distributionem celebrant, coronati ſerpentibus, ululantes Evam illam, per quam error cum morte ſubſecutus eſt, & inſigne orgiorum Bacchicorum eſt ſerpens conſecratus. Igitur juxta accuratam Ebraica vocis ſignificationem, nomen Eva, ſi aſpiretur, exponitur, Serpens ſimina. Ex hujus vocis ambiguitate Lerneam Hydram contuſiſſe dictus eſt Hercules a fabularum artiſtibus, & exaltalem anguem ad Sagarim flumen extinxiſſe, unde Ophiuchi nomine & figura inter ſidera donatus eſt; dictus & Draconem Hesperidum mala ſervantem interfeciſſe, unde & Engonafin, ſive Ingeniculi normen & formam habuiſſe ex Eratoſithene Hyginus obſervavit.

Ex Euryſthei arbitrio pendebat Hercules, & ad ejus nutum præliabatur; quod & ipſius amore captum egiſſe volunt quidam: ita & ex præſcripto Moſis Joſue hoſtes adoriebatur, & labores ſuos exantlabat. Prometheum ad Caucaſi rupes expantiſ manibus religatum liberaſſe fingitur Hercules, quo ſigmento expreſſum ſuſpicor Moſem, in vertice collis lapidi inſidentem, & manus paſſas in ſublime tollentem, quoad Joſue parta ab Amalecitis victoria hoc ipſum labore levaret. Narratur Hercules Acheloum fracto cornu domuiſſe, eique poſt victoriam cornu reddidiſſe; quod ita interpretantur Mythologi, intumeſcentem unum e fluvii alveis, & iter morantem, per colloquias & incilia alio derivaſſe, & poſt tranſitum in priſtinum alveum reduxiſſe. Dicitur quoque apud Pamiñiam per Phenæatarum agrum excavatè alveum Olbio fluvio, quem Aroanium Arcadum alii vocant. Tempe quoque & inſalubres Symphali paludes ſeritur exſiccaſſe; apertiſ montibus aquarum curſum retinentibus. Quibus illud Dei beneficium exprimitur, cum arefecit Jordanem, Joſua Iſraeliticum exercitum transmittente, & priſtiniſ deinde ſedibus reſtituit. Mala

Hyg. Poet. Ant. l. 2. & 3.

Pauſ. Arc.

Num. 31.
& seq.

Heisperidum ab Hercule detracta, & Geryonis abactos boves Mythici Scriptores comementi sunt; an quod, ut Madianitarum Moses, sic & Chananæorum Josue boves abegit & *μῆλα*, quæ vox & oves & mala significat? Buliris, Augias, Sarpedon, Albion, Bergion, Dercynus, Eryx, Antæus, Eurypylus, Eurytus, Creatus, Neptuni filii; Polygonus, & Telegonus, Neptuni nepotes, ab Hercule edomiti sunt: a Josua Chananæi & Phœnices, gens navigationibus & maritimis commercii nobilitata. Tricorporeum Geryonem dicitur Hercules cecidisse, propter enormem Gigantum quos debellavit Josue statueram, solita hominum proceritate longe majorem: quam ob causam verisimilius est

πολυκύβοτον (multa corpora habentes) Gigantes fuisse creditos, quam propter gestorum multitudinem, ut Diodorus existimavit. Crediti & adversus Jovem, & Osiridem, & Herculem bella gessisse; quod monstrofi illi Enacim Idolis dediti, veri Dei cultum respuerint, & adversus ejus ministrum Mosem, quem Osiridem ab Ægyptiis fuisse appellatum diximus, & Mosi ministrum Josuam, & Deo consecratam gentem infelicitè bello contenderint. Gigantes, inquit Macrobius,

Diod. l. 1.

quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandam impiam gentem Deos negantes, & ideo assumptam Deos pellere de cælesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significat nihil eos velatum, nihil superum cognasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. Terrore percussi finguntur Gigantes illi: sic Rahab meretrix Hierichuntina de popularibus suis ad exploratores a Josua missos: Irruit in nos terror vesper, & clanguerunt omnes habitatores terræ: sic ipsi exploratores de iisdem: Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt omnes habitatores ejus: sic ipse deinde Scrip-

Macrobius.
Sat. l. 1. c. 2.

tor Libri: Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod sicasset Dominus fluviæ Jordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israel. Terrorem hunc Gigantibus tabularum conditores serunt injectum a Pane,

Jof. 1. 9.

Jof. 2. 24.

Jof. 5. 1.

quem probavimus esse Mosem, expeditionis hujus, secundum Deum, & belli auctorem. Post debellatos Gigantes duodecim Diis aras Hercules erexit: post interfectos Og & Sehon, & transmissum Jordanem, duodecim lapides a viris duodecim, & duodecim tribubus sigillatim electis, in castris constitui jussit Josue ad perpetuam rei memoriam, & totidem in medio Jordanis alveo. Quæ exempla secutus est Alexander, extructis in India aris duodecim, victoriarum monumentum, antequam reditum pararet. Herculem Indicum cognominatum fuisse Belum perhibet Cicero; hoc est hæc quam dictionem Dominum significare pervulgatum est: quippe Chananææ terre dominatum Josue obtinuit. Mercurio clavam post casus Gigantes Herculem consecrassè tradunt, quod Mosi auspiciis Josue reges Og & Sehon deleverit. Hanc clavam ad Trozenem, prope statuum Mercurii Polygii, qui Moses est, actis radicibus & ramis repullulasse, & ex oleastro cæsa cum fuisset in oleastrum evasisse vetus sermo est, a Pausania relatus in Corinthiacis; cujus origo latet in Aaronis virga, quæ a Mose in sacro Tabernaculo deposita resoruit & amygdalas truxit. Josue autem a Græcis Ebraicarum rerum non valde peritis attributum est, quod Aaroni debebatur. Ad Trozenem quoque tons est, quem ab Hercule repertum fuisse dicunt; sed & sitienti flumen e terra erupisse fingunt: sic in eum transféribentes patratum a Mose prodigium: cum siccis Ebræiseductas e rupe aquas propinavit. Finium custodiam Herculi adierit Leonides in Anthologia, atque item Mercurio quemadmodum & Silvano Horatius, alique; Mosi videlicet & Josue, quod illius præceptis, hujus ductu & armis Ebræi Chananææ terræ se subactæ adversus circumstantes hostes fortiter tutati sint.

XIII. Quarat aliquis, quemnam hic Herculem significatum velim, Phœnicium, Creticum, an Thebanum. Pervulgata quippe hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, & gesta omnium a Græcis fuisse in unum Thebanum collata; seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus, Ægyptium, Creticum, & Thebanum: tres Arrianus in libris de expositione Alexandri, Ægyptum, Tyrium, & Græcum; quibus Indicum

Cicer. l. 1.
de natura
Deorum.Paus. Cor.
inth.Anthol. l. 6.
c. 38.Unicus fuit
Hercules.Diod. l. 3.
Arrian. de
exped.
Alex. l. 1. & 4.

Indicum

Indicum præterea addit in Indicis ex Megasthenes. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorum Thebanum.

Herod. l. 2. c. 44. Quidam Ægyptios duos agnoscunt; Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroem; Cicero sex; duodecim alii; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicuique, eumque Josuam fuisse statuo; quæ enim tribuuntur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse video. Nam primum fabulosam esse omnem Herculis historiam Erathostenes, alique censere. Antiquissimum præterea habetur ille Phœnix; qui Melicarthus dicitur a Phylone Byblio, ut est apud Eusebium: hoc est *מלך כרר* *Deus urbis custos* Rex urbis: *Θεὸς ποιῶν*, (Deus urbis custos) ut jam observant alii. Amathusii *μήλαρα*, hoc est *Regem*, simplicius appellabant; quod Israelitis iure regio Josue præiuerit. Ex hoc Melicartho Phœnicum, nomen habuit Græcorum Melicerta, qui & Palæmon, quem & Herculem esse testatur Heliychius. Phœnix idem Hercules, Desianus, sive Diodes dictus est. Atqui hunc ipsum Mela ætati æqualem faciunt ratiocinationes Eusebianæ, proindeque & Josuæ. Quoniam autem a Josua, quem Herculem habendum esse ostendimus, circa hæc tempora patria sua exterminati Phœnices, partim in Africam profugerunt, ut ostendit vetus inscriptio literis Phœniciis exarata in Numidia Tingitana, quam refert Procopius in Vandalicis: *ἡμῖς ἔχμεν δι' ἑνὸς τῆς ἀπὸ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ* *Nos sumus, qui fugimus a facie Jesu filii David*; partim in Bithyniam & Thraciam & vicina Thraciæ loca Phœnice duce; partim in in Bœotiam ac Illyricum præsumunt Cadmo, quem & centum præterea urbes in Africa condidisse Nonnus allēverat; hinc factum ut fama ejus per varias gentes sparsa, horum animos terrore, illorum admiratione compleverit; ac ab aliis, puta Phœnicibus, *Αἰγύπτιος* *latro*; Deus ab aliis, puta Ægyptiis & Græcis, habitus sit, quem admodum & Mosi contigisse supra notavimus. Ac non Josue quidem solum, sed & reliqui Israelitæ latrones ab exteris gentibus appellati sunt, ut habet R. Selomoh Jarchi; sive propter expilatos furto Ægyptios, sive propter dejectos sedibus suis Chananæos. Cum ergo Josuæ virtutem in Græcia prædicasset expertus Cadmus, Cadmo orundum

Procop. Vandal. l. 2. c. 10. Nonn. Dion. l. 13. R. Sel. in Gen. c. 1.

& Thebis natum finxerunt Græci, quem ex Cadmo Thebarum conditoris verbis cognoverant. Quocirca cultum ejus Cadmum in Græciam intulisse traditum est a Pausania. Similiter qui Africanis ex profugorum Phœnicum sermonibus primum innotuerat, ab iisdem Africanis ad suas appulsi oras confectus est, & Antæam circa Tingi regnantem domuisse. Atque ea commenta posterior ætas, vel propter veri ignoracionem, vel propter innatam hominibus fingendi libidinem, tanto fabularum incremento amplificavit, ut Herculem in multos; Phœnicium, Ægyptium, Indicum, Creticum & Thebanum sejunxerit; & quidquid demum fortiter gestum undeunde acceperat, ad Herculem quæque suum referret; sed Græci præcipue, gens mendax & fabulis ferendis nata. Cum ait ergo Herodotus se Tyri accepisse, Herculis templum, quod illic extat, simul cum ipsa urbe fuisse conditum; Tyrum intellige Alexandri obsidione nobilitatam, quæ Trojano excidio non multo vetustior fuit, Josua vero longe recentior, non vero Palætyrum, cujus sit in ipso Josuæ libro mentio. Opinionem nostram plurimum juvat Pausanias, cum narrat Herculem Idæum, sive Creticum, Tyri templum habuisse, ac Bœotis ignotum non fuisse. Unde facilis existimatio est, Tyrium Herculem, Creticum, & Thebanum unum esse. Thasii quoque Herculis templum Tyri fuisse docet Herodotus; Pausanias vero Thasios Herculem eundem coluisse ac Tyrios. Magnificum illud Gaditanum templum Herculi Tyrio Phœnices condidisse & res ipsa clamat & docent Appianus, & Arrianus. Atidem Ægyptio Herculi fuisse extractum scribunt Philostratus & Pomponius Mela. Ægyptium Herculem patria lingua Chona dictum venisse in Italiam & nomen Chonibus dedisse legitur apud Phavorinum in Lexico. Is, si quid conjectura valeo, idem est ac Hercules Tyrius, sive Chananæus. Nam Stephanus Phœnicen perhibet appellatam fuisse *Χανα*, & Phœnices *Χαναῖτες*; & Santhoniathonis Interpres Philo Byblius Chna primum Phœnicem cognominatum esse scribit. Chna autem manifestum est *Χανα*, Chanaan. Itaque Herculem Chona, qui Ægyptius dicitur, liquet eundem esse ac Herculem Chnaum, sive Chanaanum.

Herod. l. 2. c. 44. Paus. Bœot. Herod. l. 2. c. 44. Appian. Iberic. Arrian. Exped. Alex. l. 2. Philostrate. Vit. Apoll. l. 2. c. 44. Pompon. Mel. l. 3. c. 6. Phavorin. Steph. in Lexico. Phil. Bybli. apud Euseb. Præp. l. 4.

XIV. Jam

Exp. at.
den. 2
Machabaico
in quo agi-
tur de Ju-
dæorum &
Spartano-
rum consan-
guinitate.

XIV. Jam vero munita nobis est via ad enodationem perdifficilis & vexatissimæ quæstionis, quæ oritur ex priore Machabaico, in quo Spartæ rex Arius Oniæ summo Judæorum Sacerdoti scribit, ex libro quodam didicisse se Judæorum fratres esse Spartanos, & utrosque Abrahami esse nepotes. Quamquam probabili conjectura supra ita explanata est hæc quæstio, ut expositio nostra nemini non possit sufficere; aliam nihilominus simpliciorum, & veri etiam, nequid dissimulem, mea sententia aliquanto propiorum hic proponam. Lectori per me, utram volet, persequi fas esto. Constat Lacedæmoniorum reges, ac proinde Arium hunc, ad Herculem genus suum retulisse: quem admodum fabulosa fere sunt initia vetustarum ac nobilium familiarum, & olim in Græcia generosius quisque ac natalibus clarus Deum aliquem stirpis suæ auctorem jactare solebat. Herculem autem quemdam Tyrium, nec non & Egyptium Herculem per vulgata hominum fama celebrari ignorare non potuit Arius, re tot indicii expressa. Hos, ipsumque adeo Thebanum, non multos ac diversos, sed unum & eundem fuisse hominem, eumque Judæum, ex libri alicujus lectione, & ex rei veritate certior Arius fieri potuit; atque ita se Judæis, ipsoque Abrahamo oriundum, ac Judæorum fratrem reputare. Dices scripsisse Arium Spartanos & Judæos fratres esse, atque eo non Lacedæmonios solum reges, sed totam gentem significari. Respondeo numerosam fuisse & amplam regiam Heraclidarum familiam; teste

Plutarch. in
Lyfide.

Plutarch. in Lyfide. *Ἡρακλεῖδων οὐρανίου γενεῶν, καὶ κατὰ δόξαν αὐτῶν πλεονέκτους, πολλοὺ μὲν ἐν ἐπιδεῖξι καὶ λαμπρῶν ἰνδύων γένος.* Ex Heraculis, qui Dorienfibus permiffi sunt, & in Peloponnesum redierunt, amplius Spartæ & clara gens floruit: in eaque, utpote præcipua ac nobilissima Spartana gentis parte, totam gentem potuiffe comprehendendi; præsertim cum orti essent ex ea Reges ipsi; totius autem Reipublicæ personam Rex sustineat: Est enim, inquit Cicero, proprium munus magistratus, intelligere se genere personam civitatis. Alia præterea conjectura nodum hunc solvere promptum esset, si fidem aliquam possemus iis adungere quæ de Lacedæmonis origine ab Honorio Augustodunensi & Alberto Stadenfi tradita sunt. Scri-

Cic. Offic.
I. 1.

Alb. Sead.
Chron.

bit ille libro tertio de imagine mundi, & hic in Chronico, tempore Moſis Lacedæmonem a Cecrope fuisse conditam. Cum autem Cecropem esse Moſem supra demonstraverim, dicere Arium ea re deprehenſa, Moſem urbis suæ conditorem, gentisque auctorem credidiſſe, atque hinc esse ratum unam eandemque fuisse Spartanorum ac Judæorum originem. Verum Honorii illius & Alberti auctoritati parum tribuo, mihi que Spartam cum Athenis a Cecrope conditis videtur confundere.

DE LIBRO JUDICUM.

I. Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur. II. Samueli adſcribitur, ejusque probatur, neque antiquitas. III. Reſtolluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. IV. Secundum argumentum. V. Tertium argumentum. VI. Ex Judicum libro aliquot manarum Græcorum, aliarumque gentium fabula ac ritus.

I. Libri Judicum magis etiam quam superioris Auctor ignoratur. Eum esse librum Bellorum Dei in libro Numerorum laudatum censuit Aben Ezra. Visum est quibusdam Judices ipsos sua in libro hoc gesta consignasse. Samueli adſcribunt Iſidorus, & Thalmudici Scriptores capite primo Babæ bathræ, & R. Moſes Kimchi Davidis frater, & Abrabaniel; alii Ezechia, Eſdræ nonnulli. Auctor Synopſeos de vita & morte Prophetarum, quæ Dorotheo tribuitur, ſcriptum fuiſſe ait in Tabernaculo, perinde ut librum Ruth, a Scribis nempe læcis.

Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur. Iſid. Orig. l. 6. c. 1.

II. Ut unque est, vetustissimum esse Librum hæc arguunt, quæ in sexagesimo septimo Psalmo legimus: Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est; cœnim cœli distillaverunt a facie Dei Sinai, & facie Dei Israel. Delibata illa manifestò sunt ex his libri Judicum verbis: Domine, cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœlique ac nubes distillaverunt aquis. Hæc deinde subnexa sunt: Montes fluxerunt a facie Domini, & Sinai a facie Domini Dei Israel. Hinc ista Psaltes expressit: Montes fluxerunt a facie Domini, a facie Domini.

Samueli adſcribitur, ejusque probatur antiquitas. Psal. 67. 8. 9.

Jud. 5. 4.

Psal. 96. 5.

Jud. 13. 5. *Domini omnis terra.* Ex ejusdem quoque Libri capite decimo tertio suntum esse constat, quod per Prophetas dictum esse pronuntiat Matthæus: *Quoniam Nazareus vocabitur.* Scripsum præterea habetur in libro Judicum: *Et ecce una mulier fragmen mole desuper jactans, illic capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus.* Inde provenisse suspicis illa libri secundi Samuelis: *Quis percussit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier misit super eum fragmen mole de muro, & interfecit eum in Thebes?* Ex his porro quæ propositæ sunt a me sententiis ad eam potissimum animus meus inclinatur, quæ Samuelis libri auctorem esse decernit. A Judicibus enim ipsis scriptum fuisse verisimile non est, nam unius videtur texturæ opus; nec credi potest ea de se posteris tradere voluisse Abimelechum, vel potuisse Samsonem, quæ illic leguntur. Facilius assentimur Dorotheo, qui factum id statuit a Scribis sacris, modo gestarum rerum commentarios tantum ab his scriptos, ipsorum vero commentariorum lectione instructum Samuelis, librum hunc composuisse fateatur; cum unius, ut dixi, texturæ, ejusdem textoris opus esse appareat: id quod vel ex uno capite secundo cognoscitur, quo velut totius Libri summarium continetur. Neque vero probabile est Samuelis, cum Ebraicam Rempubicam Dei nutu & consilio restituendam suscepisset, præteritarum rerum, quarum auctorem Deum agnoscebat, memoriam ita neglexisse, ut Judicum historiam oblivione exingui & obsolescere pateretur; sed potius, pro injuncti sibi a Deo muneris ratione, ex Scribarum commentariis collectam concinnasse credendum est. Quamquam arbitrium quæstionis hujus unicuique permitto, dummodo concedatur genuinum esse Librum, quippe qui sit incerti Auctoris & temporis, qualis esse vulgo dicitur.

III. Neque me movent, quæ ad Libri hujus dignitatem labefactandam solent obijci. Post captivitatem decem tribuum scriptum esse colligunt quidam ex his verbis capitis decimi octavi: *Posuerunt sibi iulprile, & Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus Sacerdotes in Tribu Dan, usque ad diem captivitatis sue.* Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat Rex in Israel.

HUETII DEMONSTR.

Quæ postrema verba sæpe hoc libro iterata reperias. Ergo, inquit, jam creati erant Reges Israelitarum, & decem tribus captivas abduxerat Salmanasar, cum hæc scriberentur. Frustra: nam Michæ idolum tum perierit, cum de Silo ablata est Arca, ut in prælium adversus Philisteos produceretur: quemadmodum aperte significat istud comma. Sublato autem idolo quorsum idoli Sacerdos? Sublatus autem est, & Sacerdos una cum idolo, & belli jure captus una cum magna Israelitarum multitudine: sic enim habet Psalmus septuagesimus septimus: *Et repulsi tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus: & tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Deinde cum ait Auctor libri Judicum: *In diebus illis non erat rex in Israel,* liquido indicat captivitatem hanc contigisse antequam Israelitis Reges Deus præfecisset. Hæc enim verba ad præcedentia pertinere cum Septuaginta Senibus & Vulgato Interprete existimamus. Atqui & intellex illud prælium, & Regum creatio, evenerunt Samuelis temporibus, & a Samuele scribi potuerunt.

IV. Alterum argumentum est Theodoretus, qui recentem Libri hujus consecutionem esse opinatur, quod mentio in eo fiat Jerusalem, cui nomen id inditum putat posteriori ævo. Eodem telo peti poterat & libri Josue dignitas, in quo urbem hanc nomine eodem sæpe affectam reperies. Certum est hanc ipsam esse civitatem, quæ prius nominabatur Salem, & in qua Melchisedec regia fuit. Nam Psalter ait juxta Ebraicum exemplar: *Et factus est Salem locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Proxima utique Vallis regia; hæc decimo quarto Genesios, illa decimo octavo capite secundi Samuelis memorata. Sita utraque est in via quæ a convalle Mambre, in qua habitabat Abraham, recta Hobam ducit, ad quam usque idem Reges quinque persecutus est. Certum quoque est factam dictionem Jerusalem ex vocibus ירושלים, & Salem; sumto priore hoc vocabulo ex nomine quod Moræus monti, qui in eodem loco situs erat, fecit Abraham, cum dixisset: יהוה יראה Dominus videbit. Quandonam vero hæc duæ dictiones in unam conflatae sint, ac Jerusalem primum dici coepta sit hæc civitas, obscurum est & incertum.

Cc

certum.

Resistantur
argumentis
Adversari-
orum.
Primum
argumen-
tum.
Jud. 18. 30.
13.

Pl. 77. 60.
61.

Pl. 75. 7.

Gen. 14. 17.

Sam. 18.

19.

Gen. 22. 8.

14.

certum. Ego quidem probabiliter dici posse cenſeo, Iſraelitas, ipſumque Joſuam, poſtquam vicina loca inſederunt, memores Abrahamici diſti, & impoſiti loco nominis; novum nomen urbi finxiſſe ex veteri hoc *Salem*, quod a Jebuſæis finitimisque gentibus habebat, & altero ירוּשָׁלַם, quod ab Abrahamo habuerat. His autem recentior fuit libri Joſuæ, & libri Judicum lucubratio: unde irritum eſt, quod inde telum cuditur.

*Tertium
argumen-
tum.*

V. Perſtringenda interim Diſputatoris Theologo-Politiſi levitas, qui cum capite Tractatus ſui octavo hæc ſcripſiſſet: *Librum Judicum neminem ſana mentis ſibi perſuadere credo ab ipſis Judicibus eſſe ſcriptum: epilogus enim totius hiſtoria, qui habetur cap. 2. clare oſtendit eum totum ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptum fuiſſe: capite tamen ſequenti variorum Hiſtoricorum fragmentis conſutum eſſe affirmat: Quis enim, inquit, non videt in cap. 2. Judicum ex verſ. 6. novum Hiſtoricum aſſerri (qui res a Joſue geſtas etiam ſcripſerat) ejusque verba ſimiliter deſcribi. Nam poſtquam Hiſtoricus noſter in ultimo capite Joſua narravit quod ipſe mortem obierit, quodque ſepulchrum fuerit, & in primo hujus Libri narrare ea promiſerit, quæ poſt ejusdem mortem contigerunt; qua ratione, ſi ſolum ſua hiſtoria ſequi volebat, potuiſſet annexere ſuperioribus, quæ hic de ipſo Joſua narrare incipit? Ergo in eodem capite cauſam reperit homo perſpicax, cur ab uno Hiſtorico & a pluribus ſcriptum hunc Librum opinaretur: quod ejus acumine dignum eſt. Attendiſſet primo capite gentes recenſeri, quæ inter Iſraelitas manſerunt incolumes, & ſedibus ſuis moveri non potuerunt; capite vero ſequenti cauſas aſſerri, quomobrem eas Deus adverſus populi ſui vim tutatus ſit, peccata nempe poſt exceſſum Joſuæ & ſub Judicum imperio ab Iſraelitis idemtidem admiſſa; quibus comprobandis rem acceſſi a capite, a rebus nempe quæ כְּחֶזְקָאן (distributionem ſorte ſactam) Joſuæ proxime conſecutæ ſunt; verba autem illiæ e calce libri Joſuæ repetita, indicio eſſe, tum calcem hanc, tum librum Judicum, ab eadem manu eſſe proſecta; atque priora hæc capita duo ad pleniorẽ ſequentium intellectionem viam munire.*

*Ex Judi-
cum libro
aliquos mo-
nuitur*

VI. Sed & fabulis aliquot comminiſcendis anſam præbuit iſte Liber. Fatalis ille Niſi Megarenſium regis capillus, unde regni

fortuna pendebat; quo demeſſo a Scylla amore perdita puella præſens exitium Niſi & Megaris conſtatum eſt, nonne ad ipſam Samſonis caſarium expreſſus eſt, quæ a Dalila meretrice reſecta maximum infortunium Samſoni peperit? Annon indidem prodiit & aureus capillus, Neptuni beneficio Pterele nepoti conceſſus, eo omine atque lege, ut quamdiu irrefectus in ejus capite maneret, tamdiu invictus ipſe eſſet: quem cum perfidia ac ſcelere filia Comathus, Amphitryonis hoſtis ſui amore capta, amiſiſſet, regno ab ea, vitæque privatus eſt; ut haberetur in Iſaci Tzetæ Scholiis ad Lycophronem. Cæſum ab eo Tamnatam cuncte leonem leo Nemeæus ab Hercule interfectus reſert; Dalilam, Omphale; columnas duas Gæzæ domus, Columnæ Gaditanæ, quæ Hæreuli meta itinerum fuerunt, ut illæ Samſoni vitæ terminus. Vterque demum interitu voluntario periit. Atque ita Joſuæ & Samſonis geſta uni Herculi fabularum auctores accommodarunt, uti ſæpe ab illis fieri ſolere obſervatum eſt. Ad Samſonis obitum conſectus videtur celebris caſus Cleomedis Aſtipilæi, qui concuſſa domus columna, in qua plures pueri inerant, univerſos ruina oppreſſit. Jephthe ſacrificans filiam Deo, adumbratur Agamemnone Dianæ immolante Iphigeniam, quam a patre Jephthe ſic dictam, quaſi Jephthe genitam non abſurde viri docti conjecerunt: adumbratur & Idomeneo, qui tempeſtatibus jaſtatus cum Neptuno ſacrificaturum ſe pollicitus eſſet quidquid ſibi primum ad litus appellenti obvium foret, navî egreſſus incidit in filium, quem & ex vom machare coactus eſt. Samgar ſexcentos Philæſtos interficiens בְּמִצְרַיִם חֲבֵר, ſtimulo bovis Lycurgo exprimitur Bacchas בַּרְזַיִל (ſtimulo bubulo) in Syria inſectante, qualis ab Homero & Nonno pingitur. Lunularum geſtandarum mos, quem Gedeonis temporibus uſurpabant Madianitarum Reges, ut ex libri Judicum octavo capite diſcimus, priſcum indicat ritum, longe lateque diditum; & apud Phœnices quidem, Aſtartes cultores, quæ Luna eſt, quemadmodum jam monui; & uti veriſimile eſt, cultus hujus auctores: apud Brachmanes quoque, qui etiam nunc Eſuvare caput Lanula inſignire ſolent. Eodem uti ornamento conſueverunt Arabes, gens Lunæ cultui a vetuſtiſſimis temporibus dedita, & ab Arabi-

*Hom.
Iliad. 7.
Nonn.
Dion. 20.
Jud. 6. 21.
26.*

ab Arabibus ad Turcas propagata est hæc religio. Madianitas dixi Lunulas gestasse; nam quod reddit Vulgatus Interpres hoc loco quem dixi: *bullas*, & *ornamenta*, Ebraice dicitur *לְלִילִים*, quod *Lunulas* sonat. Septuaginta reddunt *μηνίσκους* (*Lunulas*.) Historia Serapidis illius, qui postquam Ptolemæo Lagi apparuit, visus est in cœlum igne plurimo atrolli, petita existimari potest ex historia Angeli, qui Manuæ Samsonis patri apparuit, & deinde cum ascenderet flamma ex altaribus in cœlum, Angelus Domini in flamma simul ascendit. Hierombalum sive Gedeonem Sanchoniathonis, æqualem fuisse diximus supra: Sanchoniathonem autem Trojanum bellum multis præcessisse annis, & ad Mosi ævum proxime accessisse constat ex certissimis Phœnicum Annalibus. Denique Hierombali istius sive Gedeonis, ipsiusque filii Abimelech meminerunt libri Samuelis. Hæc eo refero, ut tum libri huius, tum & rerum de quibus Libro hoc agitur, vetustas appareat; ne qua possit de ea oriri dubitatio, si mysterii alicujus Novi Testamenti adumbrationem huic inesse Volumini quispiam pertendat.

DE LIBRO RVTH.

LIBRVM Ruth partem esse & velut appendicem Libri Judicum, Ebræorum sententia est. Sic Origenes apud Eusebium *Epistolæ*, *Περὶ τῆς ἀπορίας τοῦ βιβλίου*. *Judices*, *Ruth*, *apud ipsos* (Ebræos) *uno libro continentur*. *Sophetim*. Hieronymus in Prologo Galeato: *Subtexunt* (Ebræi) *Judicum Librum, & in eundem compingunt Ruth*. Prætereo alios, Hilarium, Epiphanium, Johannem Damascenum. Rationem subjicit Hieronymus, *Quia in diebus Judicum facta ejus narratur historia*. Vero; nam & id indicat Libri initium. Cum igitur Augustinus, alique ipsum affectati, dixerunt Librum Judicum exordium esse Librorum Samuelis, sic intelligito, historiam hoc Libro expositam, cum iis quæ continent Samuelis libri sponte sua connexam esse: nam historia Ruth velut aditus quidam est ad historiam Davidis, cum Liber ipse libri Judicum sit portio. Quod cum ita sit, par esse debuit, uti re ipsa est, de libri utriusque Judicum & Ruth Auctore fluctatio Interpretum, & ad

eosdem ab iis Scriptores referri; ad Esdram videlicet a plerisque, ad Ezechiam a quibusdam, ad Scribas Tabernaculi a Dorotheo, ad Samuelem a Thalmudistis, Isaac Abrahaniæ; compluribusque aliis, ad quos libenter accedimus. De ætate item utriusque paria sentiamus; constetque saltem genuinum esse juxta nostra Principia, cum ignorabilis sit Auctoris & temporis, uti vulgo esse fertur.

DE LIBRIS SAMVELIS.

I. *Disputatur de Auctore librorum Samuelis. Varia opiniones proponuntur.* **II.** *Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur.* **III.** *Probatum eorum vetustatis & antiquitatis.* **IV.** *Refelluntur argumenta Adversariorum.* **Primum argumentum.** **V.** *Secundum argumentum.* **VI.** *Tertium argumentum.* **VII.** *Quartum argumentum.* **VIII.** *Quintum argumentum.* **IX.** *Sextum argumentum.* **X.** *Ex Libris Samuelis quidam manantium Græcorum ritus & fabula.*

LIBRORVM quoque Samuelis dubia est ætas & controversus Auctor. Quidam post Samuelis tempora lucubrationem eorum rejiciunt, propter hanc clausulam capitis noni Libri prioris: *Olim in Israël sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum: Venite, & camus ad Videntem.* Qui enim *Propheta* dicitur *hodie*, vocabatur olim *Videns*. Scribit Grotius Ebræorum eruditissimis auctorem credi Jeremiam Prophetam Librorum quatuor Regum: causam affert ipse non satis probabilem, similitudinem sermonis, quæ vix apparet. At Libros duntaxat Regum tertium & quartum Jeremiæ adscribunt Thalmudistæ in Babæ bathræ primo capite. Hos ac primum prætereæ & secundum eidem acceptos reitert Abrahaniæ.

II. Librorum vero Samuelis viginti quatuor priora capita a Samuele ipso fuisse scripta; reliqua, quibus res post Samuelis obitum gestæ narrantur, a Nathane & Gado Prophetis, sentiunt iidem Thalmudistæ; sic & R. Moyses Kimchi; sic Isidorus; nisi quod posteriora ad calcem usque operis a Davide vult fuisse scripta: quo argumento, nullus scio. Mihi quidem Ebræorum sententia relictis liquet videretur anteferenda, ut pote quæ his

Doroth.
Syn. de vit.
& mort.
Prophet.
Thalmud.
in Baba bathræ, c. l. 6.

Disputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur. *Sama. y. g.*

Grot. Præf. in l. Sam.

Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur. *Thalm. in Bab. bathr. c. l. liid.* *Orac. l. 6.*

Ps. 119, 29 nitatur verbis Paralipomenon : *Gesta autem David regis priora & novissima, scripta sunt in libro Samuelis Videntis ; & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis.* Nec dissentit a nobis Theodoretus, cum ait singulos Prophetas suorum temporum historias scribere, consueisse, atque ex his scriptis libros Regum multo post tempore fuisse contextos : quatuor enim Libros Regum intelligit ; nos vero de duobus prioribus agimus, qui Samuelis dicuntur ab Ebraeis. Hos autem satis aperte significat sic fuisse vocatus, quod a Samuele scripti essent ; ex priore videlicet parte : *προφῆτα, ὁνατος, ἡνδρὶ ἐν γρηβάνῃ ἡα συνίσταται, ἡδε-δοῦ κατὰ τὸν διανοητικόν, ἡνδρὶα γὰρ ἡνδρὶ ἀπὸ τῶν βασίλειον, ἡνδρὶ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι.* Unusquisque Prophetarum scribere consueverat quæcunque suis temporibus contingerant. Sic igitur primus liber Regnorum & apud Ebraeos & apud Syros Prophetia Samuelis nominatur. Atque eadem est Diodori Tarsensis sententia.

III. Sic & librorum Samuelis *ἡνδρὶα*, & antiquitati perhibent testimonium quæ eum ætates consecutæ sunt. Unde enim petitur dicas istud, quod habet liber Sapientie : *Tu enim es ; Domine, qui vita & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis :* cuius germanum & illud est e libro Tobie : *Quoniam tu flagellas, & salvas ; deducis ad inferos, & reducis :* nempe e secundo capite libri primi Samuelis : *Domineus mortificat, & vivificat : deducit ad inferos, & reducit.* Cum in Psalmo centesimo duodecimo hæc legis : *Suscitans a terra inopem, & de stercore erigens pauperem ; ut collo-*
1. Sam. 2, 8 *cet cum cum principibus, cum principibus populi sui :* nonne ex eodem primi Samuelis capite ducta agnosces, in quo legitur : *Suscitatus de pulvere egenum, & de stercore elevatus pauperem, ut sedet cum principibus, & solum gloria teneat.* Quorsum putas pertinere quod legitur in secundo capite libri tertii Regum : *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset Sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo ; nimirum ad secundum caput Libri prioris Samuelis, quo res illæ prænunciantur. Samuellem insigni hoc Sirachides ornat elogio : Et ante tempus finis vite sue & seculi, testimonium præbuit in conspectu Domini & Christi,*

pecunias & usque ad calcementa ab omni carne non accepit, & non accusavit illum homo : Eccl. 47, 3. Davidem vero isto : *Cum leonibus lufit, quasi cum agnis ; & in urfis similiter fecit, sicut in agnis ovium, in juventute sua. Numquid non occidit Gigantem, & abstulit opprobrium de gente ?* Duodecimum libri primi Samuelis caput & 1. Sam. 12, 3. decimum septimum consilio, fontes ibi laudum illarum reperies. Scitum hoc, *Melior est obedientia quam victimæ*, in libro Eccle. Eccl. 4, 17. *hastis & apud Oseam usurpatum, ex decimo quinto capite libri primi Samuelis prodit.* Ose. 6, 6. Quæ Davidi domum Deo ædificare cogitanti denuntiat Nathan in septimo capite libri secundi Samuelis de filio post ipsum regnatura, magna eorum pars in Psalmum octogesi- **Ps. 88, 29** mum octavum translata est. Non fœnel declarat Ezechiel nolle Deum ut pereat impius, sed ut ad meliorem se recipiat frugem **Ezech. 18, 32, 33, 34** & vivat, argumento, ut videtur, petito ex verbis Thecuitidis ad Davidem, quæ leguntur in Libro secundo Samuelis. Confer de- **2. Sam. 14, 14** nique libros Paralipomenon cum libris Samuelis, ex his illos consarcinatos & confutos esse liquido comperies ; non quoad sententias solum, sed & verba ipsa. Nec sacri tantum Scriptores, sed exotici etiam, Eupole- **Eupol. ap. Euseb. Pr. 1, 9.** mus & Nicolaus Damascenus, suffragio suo nos adjuvant ; ea enim de Samuele, Saule, **Nic. Dam. 1, 14.** & Davide in Historiis suis retulerunt, quæ ex libris Samuelis sublesta fuisse minime dubitandum est. **1. 7, c. 6.** Etas librorum Samuelis ex superioribus abunde cognoscitur : cognoscuntur & eorumdem Auctores ; quos si quis tamen incertos esse contendat, fatebitur nihilominus genuinum esse factum, ex Principiis a me supra positis, utpote qui incerti Auctoris sit, uti esse putatur.

IV. Clausulam vero hanc quæ e capite nono libri prioris Samuelis obijcitur, & a me supra allata est, *Qui enim Prophetæ dicitur hodie, vocabatur olim Videntis ;* quamque unam causæ fuisse arbitror, cur verbis libri Paralipomenon, quæ operis hujus auctorem indicant, detraheretur, interpretationis causâ illuc adjectam, & deinde in ipsum contextum intrusam fuisse clara luce clarius est. Superius enim a me observatum est multa sparsim Libris sacris, lucis vel connexionis rerum causâ adjectisse, sive Eisdram qui Canonem Synagogæ auctoritate composuit, sive alios qui Scriptiones sacras diversis temporibus

Resistantur argumenta Adversaria. Primum argumentum. **1. Sam. 9, 9.**

1. Sam. 2, 37. & seq. Eccl. 46, 12

poribus recensuerunt. Hinc orta hæc παραβολή (alicuiusque verborum interjectio). Ita visum Diodoro Tarfensi, qui super hoc loco quem tractamus, sic disserit; *ἐκ τούτων διόνοται, ὅτι αὐτὸν τὸν προφήτην ἴδαντες τὰ ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρονοῖς ἔγραψε, ταῦτα δὲ μετὰ ταῦτα ἐνισχυόντες προσέθενται τὸ, ὅτι ἱεροσολὶν βλέποντα τὸν προφήτην ἐκάλουν.* Ex his ostenditur, quod quacunquē singuli Prophetæ suis temporibus conscripserint, hæc colligentes posteri adiecerunt istud. Quod olim Prophetam appellabant Videntem. Cum ergo prisci illius Scriptoris suffragio nix exceptione hac usus sim, non erat cur nos tanquam ejus repertoires petulanter carperet, novitius Scriptor, supra jam a me appellatus. Qui interpretationem nostram egregie confutasse se ratus est acuto hoc argumento, quod vox *נביא* Prophetæ, quæ Samuelis temporibus in usu non erat, sæpe libro hoc repetita extet. Quasi id voluerit Scriptor facer, vocabulum hoc Samuelis ætate plane ignotum fuisse. Quod certe minime fuit: nam sæpe in Pentateucho reperitur. Cum ergo & superiori & sequente ævo tritum fuerit, an probabile est plane intercidisse, planeque extinctam fuisse ejus noticiam Samuelis temporibus; cum postmodum renatum fuisse? Minime vero: sed sententia loci hæc est, etiam si ætate illa pervulgata fuerit vox *נביא* Prophetæ, tritiorum tamen fuisse alteram *נחזק* Videns. Quemadmodum in vernaculis linguis observare licet suas esse vocabulorum ætates, quibus vel vigent, vel obsolescunt. Fieri ergo potuit ut dictio *נחזק* Videns, tum floruerit, cum rex creatus est Saul: sequentibus vero annis vox altera, cum hæc Samuel scriberet. Dici quoque probabiliter potest, tum adhibitam esse dictionem *נחזק*, Videns, cum Prophetam consulendi causa adirent, quasi ex vulgari formula, *Venite & eamus ad Videntem.*

V. Non temperavit sibi Philosophus Theologo-Politicus, quin eodem argumento Libri hujus antiquitatem oppugnaret: sed & alio præterea usus est, ut eum non unius texture opus esse, sed collectivum & ex variis segmentis concinnatum probaret. Nam quod decimo sexto capite prioris libri Samuelis legamus Davidem in aulam Saulis ea de causa primum fuisse accitum, ut Regem malo spiritu vexatum citharæ cantu oblectaret; capite vero sequentia asseratur causa unde

Regi innotuerit, nempe ex conferta cum Goliatho pugna; hæc, utpote contraria, a diversis Scriptoribus profecta, & in unum ab aliquo compacta opinatur. Verum enimvero non recte hæc a Disputatore nostro distincta sunt: primum enim citharæ causa venit David ad Saulem jam intemperis agitatam; tum deinde recrudescētia Philistæorum bella alio Saulis animum abstraxerunt, ut jam citharista non egeret. Ergo David a Rege dimissus ad patrem rediit, & deinde a patre ad fratres cum cibariis in castra remissus certamen iniit cum Goliatho, eoque interfecto in comitatum demum & regiorum assecularum numerum a Saule adscriptus est. Ne cui locus hic esset fraudi præcave rat facit Scriptor: nam postquam Davidem citharæ cantu Saulem hilarasse dixit, tum capite sequenti Philistæorum bellum scribens, cum de Davide iterum esset acturus, *David autem, inquit, erat filius viri Ephratæ, de quo supra dictum est:* vel, ut habet Ebraicum exemplar, *filius viri Ephratæ hujus, נחזק*; ut suppleat Lector, quem supra designavi. Deinde: *Tribus ergo majoribus secutis Saulem, abiit David, & reversus est a Saul, ut pasceret gregem patris sui in Betlehem.* Eum quidem ad se in castra reversum non agnovit Saul: quid mirum vero, in tanto stupantium numero, quem tum viderat cum mentis esset impos, aliter fortasse indutum ac ornatum cum ad Regem iret ipsius oblectandi causa, quam cum ad fratres in castra.

VI. In capitibus præterea vicésimo quarto & vicésimo sexto obtrectandi Libri hujus causam nactus est Theologo-Politicus: rem quippe eandem utrobique, sed ex variis istidem Scriptoribus, de re eadem diversis sententibus collectam opinatur. Quasi ad antiquissimi & sanctissimi Libri dignitatem labefactandam opinationes satis esse possint. Deinde attendat Lector: & mirabitur conjectoris audaciam. Illic latitat David in locis *intussumis Engaddi*: hic in colle Hachila. Illic Saulis speluncam ingressi ad requisita naturæ summam chlamydem David præcidi: hic dormientis ejusdem in tentorio hastam & scyphum aufert. Illic Saulem spelunca egressum David blandissime alloquitur: hic Abnerum amarissimis probris incescit. Diverse sane res, neque temere solius conjecturæ ductu confundendæ.

Quartum
argumentum.
1. ca.
Theol. 1.9.
1. Sam. 7. 13.

VII. Inter septimum etiam caput, & decimum tertium disconvenire ait, quod illic talia legantur: *Et humiliati sunt Philistiim, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philistas cunctis diebus Samuelis*: hic autem bellicus Philistarum adversus Israellem apparatus, vivo etiam tum Samuele, & ingens Ebraeorum terror describuntur. Hoc loco sane ut alias saepe, ac fere semper, Scripturae sacrae verba perperam accepit Argutor iste: nam in his verbis: *Nec apposuerunt ultra*, dictio *ultra*, Ebraice *וְעַד*, non semper tempus perpetuum, imo ne diuturnum quidem, sed exiguum quandoque significat. Perinde igitur hoc est, ac si dixisset: per aliquod tempus Israelitidem terram non invaserunt. Quod autem subiungitur, per omnem Samuelis vitam manu Dei oppressos fuisse Philistas, vere id contigit: quotiescunque enim adversus Israelitas, superflite adhuc Samuele, arma moverunt, magnis cladibus sunt attriti.

Quintum
argumentum.
Hobbes. Le-
viath. c. 33.
1. Sam. 7. 5.

VIII. Eodem loco utitur Hobbesius, ut libros Samuelis oppugnet; sed & alii etiam, quorum primus extat capite quinto Libri prioris: *Propter hanc causam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum ejus super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem*: unde effici putat post Samuelem annis scripta hanc fuisse. At meminisse debuerat Hobbesius, quæ de Dagonis simulacro narrantur illic, Samuele etiam tum adolescente contigisse; Librum autem hunc a Samuele jam sene fuisse scriptum, ac proinde intervallum satis grande intercessisse, ut merito usurpata ab eo fuerit clausula hæc: *Usque in hodiernum diem*. Quoniam autem priora tantum viginti quatuor capita Libri prioris adscriptimus Samueli, reliqua Gado & Nathani, quorum ætas longe post Samuelem excurrit, frustra eandem locutionem vicesimo septimo capite, & tricesimo Libri prioris, & sexto posterioris adhibitam objicit Hobbesius: cum præsertim non valde longum requiratur spatium, ut hæc notatio temporis locum habere possit. Quod supra probavi exemplo Matthæi Evangelistæ eandem usurpantis, cum de rebus tempore non multum distitis ageret. Nec responsionis hujus veritati offitit, quod objicere pergunt nonnulli ex capite hoc vicesimo septimo libri primi Samuelis: *Facta est*

1. Sam. 27. 6.
1. Sam. 30.
25.
3. Sam. 6. 4.

1. Sam. 7. 6.

Siceleg regum Juda usque in diem hunc; quod cum scriptum sit temporibus regum Juda, aliis videtur tribuendum esse auctoribus, quam quos assignavimus. Verum cum non diuturnam vitam Salomoni indulserit Deus, ejusque obitum Israelitarum tribuum divortium sit consecutum, veri non absimile est, ad hæc usque tempora Nathanem aut Gadum vitam protraxisse.

IX. Futile quoque est, quod colligit Hobbesius ex septimo capite libri primi, ubi hæc leguntur: *Judicabat quoque Samuel Israellem cunctis diebus vite sue*. Nempe vult nonnisi post obitum Samuelis hæc potuisse scribi. At minime hæc ita præcise accipienda sunt, uti ab Hobbesio sunt accepta, quasi significet Scriptor facer per totum vitæ suæ curriculum Israelitis Samuelem præfuisse: nam certum est in pueritia sua jus Israelitis non dixisse. Ergo commoda adhibenda est interpretatio: nempe ab obitu Heli Sacerdotis, ad id usque tempus, quo hæc scribebat Samuel, judicia ipsum inter Ebraeos exercuisse; etiam postquam regnum adeptus est Saul: velut cum Agagum Amaleuitarum regem, Saulis jussu servatum, in frustra concidit. Favent huic interpretationi Acta Apostolorum, in quibus Saulis regno quadraginta anni tribuuntur; conjunctis videlicet in unum annis, quibus & Samuel & Saul Israeliticam gentem rexerunt. Vel sic comma hoc accipies, eo tempore de quo septimo capite agitur, cum nondum Rex creatus esset Saul, Samuelem jura Ebraicæ reddidisse tam assidua cura, ut nullam sibi, ad relaxationem animi & requiem, diem vacivam sumeret. Sed & ex eo quod legitur septimo capite libri primi Samuelis, arcam & sequ. foederis per viginti annos Carjath-jarimis confedissee, colligit Abrabaniel hæc a Samuele haudquaquam potuisse scribi, cum vivente Samuele per tredecim solum annos illic Arca constiterit; septem vero post ejus obitum annis inde a Davide avecta sit. Non potuerunt hæc venire in alterius mentem quam Judæi, adeo stuporis & infestitæ plena sunt. Nam si Samuel Israeliticæ reipublicæ curam capessivit, quo tempore Carjath-jarimis Arca locata est, quod eruditi Chronologi censent; cum quadraginta annis Samuel & Saul rerum summæ præfuerint, ut Acta Apostolorum plane indicant; Samuelis vero obitus Saulis mortem biennio præverterit; juxta

Sextum
argumentum.
1. Sam. 7. 15.

Act. 13. 11.

1. Sam. 7. 1.
& seq.

Abrabaniel.
Præf. in
Jol.

Act. 13. 10.
21.

Clem.
Alex.
Strom. 7.

juxta testimonium Clementis Alexandrini, hunc efficitur obiisse Samuelem octo & triginta annis, postquam Arca Carjath-jarimis constitit. Atqui septem a morte Samuelis inde amotam fuisse statuit Abrabaniel: unde sequitur annis quinque & quadraginta Carjath-jarimis confedisse: quod Scriptoris sacri auctoritati palam refragatur. At multo satius est credere, & eo nos inclinant Codicis sacri verba, eodem anno asportatam Carjath-jarimis fuisse Arcam, & Samuelem ad abjicienda idola hortatum esse Israelitas, & in Masphath congregasse.

Ex libris
Samuelis
quidam
manarunt
Græcorum
vitiis &
fabulis.

X. Magnum porro vetustatis indicium libris Samuelis positum est in ritibus quibusdam & fabellis, quas inde provenisse manifesta est fides. Solennis illa apud Athenienses Phallorum gestatio in honorem Bacchi, ex oraculi mandato instituta, ad sanandum morbum pudendis illorum a Baccho inflictum, cum ejus sacra a Pegaso Eleutheriensi apud se invecsta sprevissent: hæc est historia Azotiorum recocta, qui propter Arcam Dei inhonoratam, & in templum Dagon temere illatam, hæmorrhoidibus afflicti sunt, & tum demum sanati, cum simulacra aurea partium agrarum in cistella apposuerunt. Narrant Mythici, Trojæ repertam a Græcis arcem Eurypylum relesasse, & post visum Bacchi simulacrum illic reconditum statim ceritum extitisse; quo figmento adumbratur Bethlæmitarum infortunium, qui propter visam Domini Arcam maxima clade a Deo affecti sunt. Notat Clemens Alexandrinus Græcicam fabulam de Æaco precibus fluvias elicente de coelo, cum squallore & frugum penuria Græcia laboraret, produisse ex Arabica historia de Samuele, ad fidem sibi inter suos conciliandam, imbres & tonitrua eiente, cum sudum esset.

quasdam manarunt Ethnicorum fabula & vitiis.

I. Librorum Regum nihilo notior est Scriptor ac superiorum. Eo tamen variaz recidunt Interpretum sententiaz, ut Esdras nonnulli, Jeremiam plerique, ac Thalmudistæ potissimum, alique Rabini, composuisse eos, vel aliunde potius excerptisse statuunt. Sciendum est enim, apud apud Ebræos, aliasque gentes, quarum humanior esset cultus, acta annua & diurna in literas diligentissime fuisse relata. Apud veteres Ægyptios fiebat id a Sacerdotibus; apud recentiores, Ptolemæorum ævo, ab *ἱστοριογράφοις* (scriptoribus commentariorum,) quorum commentarii, Regii dicti, ut pote regia auctoritate scripti, Alexandriæ servabantur. Fiebat idem magna cura apud Tyrios; idem apud Babylonios a Chaldeis, sive Philosophis. Fiebat & apud Medos atque Persas, quorum ex membranarum regii fides constabat historiæ. Qui eas describebat, dicebatur *ἱστοριογράφος*, Scriptor eorum quæ eveniebant: vel ut vertit Interpretes libri tertii Esdræ, *Ab accidentibus*. Factum id & apud Indos opera virorum doctorum, quos Rex ad id jubebat convenire. Nec illium morem apud eos desuisse ferunt. Accuratissime quoque factum apud Sinas, Regis jussu, ab eruditissimis Philosophis, magno propterea in honore habitis. Nec tam utili ac nec necessario labori deservierunt Græci. Citantur regiz Ephemerides Alexandri. At Romani ab initio rerum suarum, statim post Romuli obitum annalium condendorum curam delegarunt Pontificibus Maximis, unde Annales maximi dicti. Præter quos Acta etiam diurna Senatus & populi colligi deinde coepta sunt, & in ætærium deferri: Acta item annua & diurna Imperatorum, quorum commentarii principales ab Historicis laudantur. Acta item sua literis mandabant rectores provinciarum, & ex commentariis suis, Romam reversi, rerum a se gestarum rationem reddebant. Hoc munere quiungebatur apud Ebræos, dicebatur *סופר* A commentariis. Sic sensisse videtur Chaldaus Paraphrastes. Hujus ordinis fuerunt Josaphatus & Joahe, in libris Samuelis & Regum memorati. Prophete quoque perscribebant accurate quæ sibi mandata fuerant & signi-

Disputatur
de Authore
librorum
Regum.
Variaz opi-
niones pro-
ponuntur.

Esdr. 2,
17. 25.

Clem. Al.
Strom. 6.
1. Reg. 12,
27. 18.

DE LIBRIS REGUM.

I. Disputatur de Authore librorum Regum. Variaz opiniones proponuntur. II. Eos videtur Esdras ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerptisse. III. Probatur eorum vetustas & antiquitas. IV. Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores. V. Refutantur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VI. Secundum argumentum. VII. Ex libris Regum

Plut.
Solon.

& significata a Deo, & quæ sibi everant, dum Dei mandatis obsequerentur: quæ quoniam ad reges fere & optimates pertinebant, hinc libris ipsorum magna publicæ historiæ pars continebatur. Simile in Poematis suis egisse Solonem, si profana licet sacris componere, refert Plutarchus. In versus enim suos politica & historica pleraque insarferat: non ut res ipsas posterorum commendaret memoriæ, sed vel ut rerum gestarum aperiret caussas, easque excusaret; vel ut commoneficeret Athenienses, aut castigaret. Sed & extra Prophetias, rerum etiam ætate sua gestarum descriptionem privata opera Prophetæ suscipiebant. Testatur Theodoretus. Factum id ab Isaia, quem Ozia regis historiam scripsisse docent Paralipomena. Factum & a Jehu, de quo hæc leguntur: *Reliqua Actuum Josaphat scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, qui digessit in libros Regum Israel.* Unde colligo libros Jehu ejus fuisse dignationis, ut relati sint in libros Regum Israel, quos actorum diurnorum commentarios fuisse existimo. Sed & alii etiam hanc in se operam recipiebant; nam ex sacris Historiis nonnullas scriptas esse constat ab iis Auctoribus, quos Prophetas fuisse dixerit nemo, nisi Spiritu sancto dictante scriptæ sunt. Mardocheus, post patetactas Eunuchorum adversus Artaxerxem insidias, *rei memoriam literis tradidit*, ut legitur in libro Esther. Qui vero scite id & perite administrarent, hi fuisse videntur, quos appellabant *scribæ*, ac si dicas *Elegantiores scriptores*. Fiebat autem id utraque oratione, & prosa, & versa. Quare valde fallitur Josephus, cum solos Prophetas, in gente sua, veteris avi gesta literis mandasse affirmat; parum memor se ibidem scripsisse, pontificibus quoque id muneris fuisse junctum.

Eos videtur
Esdra ex
scripsisse
commentariis
compendiis
scripsisse.

II. Ex publicis vero commentariis excerptos fuisse libros Regum qui nunc extant, & in compendiarium historiam constatos, pervulgata est multorum opinio, & verosimillima: nam in iis laudatur *Liber verborum dierum Salomonis*; sæpiissime vero *Liber verborum dierum Regum Israel*, & *Liber verborum dierum Regum Juda*. Jam tum etiam extabant libri Semeiæ, Ahia, aliorumque Prophetarum, qui sæpe laudantur in Paralipomenis. Isaia totum tricesimum ac septimum caput, cum initio sequentis, ac tricesi-

monono, in secundi Regum decimum nonum caput & viciesimum *historiam* (ipsis *verbis*) deprecata sunt. Planissime necum sentiunt Diodorus Tarsensis & Theodoretus, Prophetas res ætatis suæ memorabiles retulisse in literas, & ex eorum commentariis excerptos subinde fuisse libros Regum. Manifestum vero argumentum hoc habeo, quod primi libri Regum capite nono constet Arcam in Templo etiam tum fuisse cum hæc scriberentur; proindeque scripta esse ante Babylonicam Captivitatem. Constat rursus lucubratum esse opus post eandem Captivitatem, ut pote quæ in calce reitatur. Quæ contraria non aliter conciliari possunt, quam si dicas, operis auctorem id ex Scriptorum antiquorum fragmentis ita consilasse, ut verba etiam integra repræsentaret. Mihi vero id Esdræ potiori jure tribuendum videtur quam Jeremiæ, quem sparsas Regum historias in unum corpus coegisse vult Isidorus: nam in dirigendis & componendis libris ad res sacras pertinentibus potissimum versata est Esdræ industria: & in testimonium sæpe ab eo adhibita in his descriptionibus historiæ Regum Juda, & Israel, & Prophetarum libri, indices sunt assidui sacrorum librorum usus, qualem Esdras habuit. Præterea sexto capite libri prioris Chaldaica usurpat nomina mensium, ut hominem deceat Chaldaico sermoni insuetactum. Jeremiæ qui libros Regum transcribunt, caussas alias non habent, quam sermonis similitudinem, quæ non magna est, proptereaque intutum dat indicium: vel postremi capitis libri Regum cum postremo Jeremiæ capite convenientiam, nam alterum ex altero descriptum dicas; at caput illud adventitium esse, & ad Jeremiæ calcem ab aliena manu subnexum, ostendit præcedentis capitis coronis, quæ talis est: *Huc usque verba Jeremiæ*: atque ea narratur illic, vel quæ Jeremiæ obitu recentiora sunt, vel quæ jam in superioribus capitibus Jeremias retulerat.

III. Nec deficiunt Librum hunc aliorum Scriptorum testimonia. Ita de Elia, Eliazo, Ezechia, Josia, aliisque differit Sirachides, ut ex libris Regum, non res solum, sed nonnunquam etiam verba ipsum hausisse appareat. Confer hos cum libris Paralipomenon, tantam orationis deprehendes similitudinem, ut parem propemodum utriusque verustatem odoraris. Quamquam propter illorum novita-

Diod. in
1. Sam. 9. 9.
Theod.
Præf. in
1. Reg.

Isid. l. 6.
Orig. c. 2.

Probatur
eorum
veritas
et antiquitas.
Eccli. c. 48.
& 49.

Luc. 4. 25.
& seq.Rom. 15. 2.
& seq.Fidem
etiam his
conciliis
Ethnici
Scriptores.Joseph.
Antiq. l. 8.
c. 2.Theoph. l. 1.
ad Autol.Euf. Præp.
l. 10.Clem. Al.
Strom. 1.Joseph.
Antiq. l. 9.

c. 1.

Jul. l. 16.

c. 2.

Her. l. 2.

c. 141.

Ber. apud
Joseph.

Antiq. l. 10.

c. 1.

Dem. apud
Clem.

Strom. 2.

Meg. Abyd.

Ber. Diocl.

Phil. apud
Joseph.

Antiq. l. 10.

c. 11. &
contra

Ap. l. 1.

& Euseb.

Præp. l. 10.

Strab. l. 15.

Her. l. 2.

c. 159.

Abyd. ap.

Euf. Præp.

l. 9. c. 41.

Ber. apud
Joseph.

contra

Apion. l. 1.

& Ant.

l. 10. c. 3.

Jul. apud
Cyr. l. 10.

contr. Jul.

Refelluntur
argumenta
adversu-
rurum.
Primum
argumen-
tum.
Tracl.
Theol. c. 9.

novitatem perpauze extant in sacris Veteris Testamenti libris inde sumtz *id est* (dicta) & sententiz. At in novo *quidam* illorum egregie confirmat Christus Jesus, cum ait: *In veritate dico vobis, multa vidua erant in diebus Elia, in Israel, quando clausum est celum annis tribus & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidone, ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Eliso Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.* Hæc suppeditavit decimum septimum caput tertii Regum, & quintum quarti. Confirmat & Paulus, dum hæc scribit ad Romanos: *An nescitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellas Deum adversus Israel? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: & ego relictus sum solus, & quarunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curvaverunt genua Baal: quæ & decimo nono capite tertii Regum sumta sunt. Verumtamen his etiam omnibus, quod a Septuaginta Senibus interpretatione Græca donati sunt libri Regum, & quod in Canonem Librorum sacrorum dedicati, vetustate illorum satis ista arguunt. Et ut dubii eos esse Scriptoris & ætatis incertæ demus, haud minus genuinos esse vincemus, ut pote qui tales sunt, quales esse creduntur.*

IV. Præterea vero præclarum veritatis testimonium hæc Libris commodant Ethnici Scriptores. Rerum enim novitas, qui iis narrantur, & major per novitatem parta celebritas, causæ fuit, cur crebris exoticorum Auctorum, vel æqualium, vel ætate proximorum suffragiis confirmarentur. Magna est imprimis monumentorum Tyriorum fides, quæ publica auctoritate descripta, in tabulariis diligenter asservabantur. Atqui ex iis constat Hierosolymitanum Templum toto pene seculiseculo ante fuisse ædificatum, quam Carthago conderetur. Meminerant eadem Salomonis & Hiram, eorumque mutuas Epistolas representabant, etiam temporibus Josephi Historici, itidem ut illa Judæorum, unde & is sacrorum Librorum veritatem defendit. Ex his, aliorumque locorum tabulariis, historiam suam depromserat Menander Epheus. Fiebatque illic mentio *hæc* (penuria imbruius) quæ Elia tem-

poribus in Judæa & Phœnicia contigit, Acha-
bo apud Judæos, Ithobalo apud Tyrios
regnante. Ex eo etiam, & Dio, integerrimo
Phœnicianum rerum Scriptore, testimonia
affert Josephus ex Menandro Theophilus,
quibus commemorantur Salomon & Hira-
mus, & succisæ cedri Libani in ædificationem
Templorum. Idem extabat apud Theodo-
tum, Hypsicratem, & Mochum, Phœniciz
conditores Historiz, & horum interpretem
Lætum; & Menandrum quoque Pergame-
num, ut a Tatiano traditur apud Eusebium,
& a Clemente Alexandrino, qui auctor præ-
terea est, Vaziz Egyptiorum regis, & Salo-
monis, & Tyriorum quoque Regis epistolas
retulisse Alexandrum Polyhistorum in libro
de Judæis. Eas etiam ex Eupolemo repræsen-
tat Eusebius. Hazaelem Syriz regem divinis
honoribus suo ævo persecutos esse Damasce-
nos narrat Josephus: Azelum Justinus Histori-
cus appellat. Salmanasariz præterea in Syriam
expeditio, Phœnicum Annalibus contineba-
tur. Sennacheribi mentio extat apud Herodo-
tum; extabat & apud Berosum & Demetrium.
Nabuchodonosori meminerant ex actis Ty-
riorum Megasthenes, Abydenus, Berosus,
Diocles, Philostratus, & ex Megasthene
Strabo; victoriz, quam Necosus Egyptiorum
rex retulit de Judæis, Herodotus; Evilmero-
dachi, Abydenus & Berosus; Baladani Baby-
loniorum regis, Berosus. Ex quibus cum
pulchre intelligeret Julianus Apostata, quam
integra esset librorum Regum fides, mirifi-
cum ignem, quo Elia holocaustum absum-
tum est, de celo missum esse negare non est
ausus. Hæc Ethnicorum Scriptorum, cum
Mythicorum, tum Historicorum consensio
cum libris Regum, si aliis argumentis a nobis
supra allatis adjungatur, relique spectetur
bona fide, horum antiquitas & auctoritas
claris indicis demonstratæ agnoscitur.

V. Ex incerta, & ut prima fronte apparet
falsâ annorum computatione his in libris
posita, causam eorum carpendi petit Theo-
logo-Politicus ratiocinator. Nam cum sexto
capite libri Regum prioris legamus Salomo-
nem quadringentesimo octogesimo anno
post exitum Ebræorum ex Egypto, Templi
molitionem inchoasse, & longe tamen major
numerus exurgat ex collectione annorum
quos singulis Ebræorum Judicibus & Regibus
Scriptura sacra tribuit, hinc fidem ipsi

HURTII DEMONSTR.

D d

deroga-

derogare conatur. Ita nempe librorum oscitantiam & supinitatem Scriptoribus ipsis sacris tribuit: nam qui in historiarum lectione paulo diligentius sunt versati, frequentissimos in numerorum notis errores esse sciunt: ut si abijcendi libri iusta hæc habeatur caussa, maxima jam inde Historicorum & Chronologorum pars repudianda sit. Huc adde nodum hunc ipsum, cui inhaeret Adversarius, doctorem Interpretum disputationibus jamdiu esse solutum: quas quoniam ad trutinam nostram revocare, supervacaneæ esset ac longioris operæ, & ab instituto nostro diversæ, otiosum illuc amandabimus Lectorem, si quem fatui Disputatoris movent convicia.

Secundum
argumentum.

VI. Pari exceptione retundimus telum alterum, quod idem proculit ex eorum discrepantia Librorum in computatione annorum Regum Juda & Regum Israel: nam vel mendæ irreperunt in numerorum notas, vel Chronologorum & Interpretum studio jampridem traxe illæ discutisse sunt, vel discutere certe facile possunt. Exemplo sit hoc ipsum quod proponit. Primo capite Libri secundi

2. Reg. 1, 17. Regum legimus Joramum, filium Achabi, regem Israelis, regnum esse auspicatum anno secundo Jorami, ejus qui Josaphati filius fuit,

2. Reg. 8, 16. & Rex Judæ: cum capite libri ejusdem octavo is ipse Joramus, Josaphati filius, Rex Judæ, regnum inchoasse dicatur anno quinto Jorami regis Israel. Quibus adde, scriptum esse initio capitis tertii, Joramum Israelis

2. Reg. 3, 11. Regem regni initium sumisse ab anno decimo octavo Josaphati regis Judæ. Hæc quantumvis dissona conciliabuntur, si Josaphatum ponamus per annos viginti & duos regnum obtinuisse; nam annorum illorum numerus non constat inter Chronologos; in regni vero societatem accivisse Joramum filium anno regni sui decimo septimo; at Joramum Israelis regem regnare cepisse decimo octavo anno regni Josaphati: ita cadet annus ille primus regni Jorami regis Israel in secundum Jorami regis Judæ; defuncto vero Josaphato anno regni sui vicesimo secundo, Joramus filius regnum Judæ cepisset solus anno quinto regni Jorami regis Israel. Hoc exemplum valere debet ad alia ejusmodi confutanda argumenta, quæ ex chronologicarum computationum ambagibus oriri solent. Cujusmodi & illud est quod Scriptor idem arcessit ex repugnantia Chrono-

nologie librorum Regum cum illa Paralipomenon.

VII. Porro quum res his Libris descriptæ longe magis innotuissent propter novitatem quam pleraque superiorum, propterea quæ minus haberent auctoritatis in vulgus, hinc parum idoneæ ab Ethnicis habitæ sunt, ex quibus confingerentur fabulæ, aut ritus accesserentur. Alexandro tamen tributum est memorabile Davidis facinus, cum aquam a fortissimis viris hausit ex cisterna Bethlehemitica ab hostibus infesta bibere noluit, quamvis ardentissima siti conflaretur. Ex igne tamen de cælo precibus Elæ lapsò propagata credi possunt similitum miraculorum figmenta pleraque, & pervulgata inter privatos Ethnicos opinio, sæpe flammam sacrificia sponte sua corripuisse, atque eo læta omnia & fausta portendi solere. Hinc Virgilius in Pharmaceutria:

*Aspicite, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipsæ.*

Hinc Horatius Egnatianos deridet, qui adversus persuadere cupiebant, thura apud se sine flamma sponte liquefcere. Quod ut ex historicis Judæorum propagatum esse ostendat, subjicit, *Credat Judæus Apellam, non ego.* Dicam obiter Apellam famolium aliquem fuisse temporis illorum Judæum, & superstitione totasse sua nobilitatum. *Apella*, nomen est proprium, quod apud Ciceronem non semel, apud Laetium, apud Clementem Alexandrinum, apud Aristidem, aliosque reperitur. Hoc nomine fabulam inscripserat Nævius. Nomen idem est ac *Apelles*, Plaut. Pom.

Plautus: *O Apella, o Zenxis!* Idem etiam ac *Apellas*: quemadmodum Apollo, Judæus alter, Lucæ & Paulo memoratus, idem est ac *Ἀπολλώνιος*. *Apellas* autem idem ac *Apollas*, quod nomen extat apud Athenæum; ut *Apello* scriptum legitur pro *Apollo*; *bravo* pro *homo*; *Pellio* pro *Pollio*, apud Plautum; qui Pellio nobilis comædus fuit hæc ætate. *Apollas* autem & *Apollor*, contracta sunt ex *Apollodorus*; qualia multa ab aliis jam observata sunt. Hujusmodi autem contractionibus nominum ætas Horatii plurimum delectabatur. Sed redeamus ad ignes cælo devocatos ab Elia. Hinc idem de suis ignibus prædicatur alii, quos supra commemoravimus. Quorum tamen originem per me referre licet, si quis malit, ad ignem, qui aggressus

De hunc
regem
Judæ
Achab
filius
Hæzab
fuit.

Hor. Sat. 1.
1. Sat. 1.

Plaut. Pom.
5. 4. 10.

Ath. 1. 9.

Plaut. Bach.
2. 5. 17.

Levit. 9, 24.
1. Machab. 10

Zebach. c. 6.

Judic. 6, 21.

1. Par. 21, 26.

2. Par. 7, 1.

Siphre. Part.

מספרי

c. 5. Par. 10.

Zac. in l.

Juchaim.

Jom. c. 1.

1. an. in 1.

Reg. 9, 4.

2. Reg. 4, 1.

aggressus a Domino; hoc est, ut habet Machabaeus alter, *de culo, devoravit holocaustum* Moïsi; quemque ad Salomonem usque perseverasse traditur in Thalmudico Libro Zebachim; aut ad ignem qui Angeli nutu ascendit de petra, & carnes, azymosque panes Gedeonis consumpsit; aut ad eum qui Davidis Holocausta & Pacifica hausit, cum Deo sacra faceret in area Ornan Jebusæi; aut ad coelestes illas flammæ, quibus Salomonis victimæ crematæ sunt in Encænii Templi, quas a Manasse denum extinctas fuisse docet liber memoratus Zebachim; at liber Siphra & R. Abraham Zacuth, alique Rabbini, a Chaldeis, cum Templum vastatum est; quasque perhibet liber alter Thalmudicus Joma; Leonis figuram gessisse, cum ignis Templi secundi Cani similis fuerit; quod legas etiam in libro cui titulus Pomum & flos, & passim apud Rabbinos: cumque R. Samuel Laniado formam Canis eas summisce scribat, quocumque peccati alicujus se Israelitæ alligassent. Quæ ineptiæ sunt Doctorum illorum. Ex rapto Eliæ in cælum probabile est commentos fuisse Indos Bremavium suum in cælum fuisse asportatum. Transiit quoque ad finitimas Asiæ gentes mos quarto libri secundi Regum capite notatus, liberorum a parentibus in nexum creditoribus tradendorum, ab illis ad Athenienses, hinc ad Romanos.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

- I. Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. *Varia opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur.*
- II. Probatur eorum vetustas & antiquitas.
- III. Reselluntur argumenta Adversariorum. *Primum argumentum.*
- IV. Secundum argumentum.
- V. Tertium argumentum.

Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. *Varia opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur.* Thalm. Bab. bath. c. 1.
2. Par. 35, 25.

ESDRAM libros Paralipomenon lucubrassè, Ebræorum est omnium fama consentiens Operas quoque suas Nehemiam consuluisse volunt Thalmudistæ. Rem Christiani Interpretes relinquunt in dubio. Ego vero existimo collectum esse hoc opus, non ex Actis solum diurnis, sed & ex Prophetarum Semeiz, Addo, Jehu, Nathanis, Ahia, Isaiæ, aliorumque scriptiõibus; fortasse & ex libris quibusdam genealogiarum, ut tradit R. Selomoh: necnon & ex Scripturæ sacræ Libris antea scriptis, ut R. Moses Kimchi.

Post Jeremiam constat esse Librum ostendunt ista ex tricesimo quinto capite libri secundi: *Univerfus Juda & Jerusalem luxerunt eum, (Josiam) Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices usque in præsentem diem Lamentationes super Josiam replicant; & quasi Lex obtinuit in Israel: ecce scriptum fertur in Lamentationibus.* Post solutos quoque Babylonica captivitate Israelitas, Libros Paralipomenon esse compositos, argumento est finis scriptionis, qui redditam Ebræis per Cyrum libertatem fuisse narrat. Præterea cum hic ipse Libri finis repetatur *verbois* (verbis non mutatis) initio Libri Esdræ, hinc effici videtur unius esse utrumque & ejusdem Scriptoris, qui pro suo jure ad historiarum suarum contextendam seriem verba ipse sua usurpaverit, perinde ut a vetustis quibusdam Scriptoribus factum Grotius ob-

Grot. in 2.
Par. 36, 22.

servavit. Initium autem libri Esdræ incerti esse auctoris ostendam inferius, qui Darium Hytaspiden regnantem viderit, & ad Artaxerxis usque Longimani ætatem vitam suam prorogaverit. Ergo & Auctor libri Paralipomenon incertus est; ætas vero in Darii Hytaspidæ & Artaxerxis Longimani tempora incidit. Nos igitur hac in parte discedimus ab Ebræis, qua libros Paralipomenon post librum Esdræ scriptos opinantur, ac istum illosque Esdræ habere Auctorem; quod eatenus verum est, quatenus eos digessit Esdras, & sex priora Libri sibi cognominis capita subnexuit, quæ & deinde continuavit. Porro etsi libri Regum & Paralipomenon iisdem circiter videantur elaborati temporibus, minime tamen existimo designari libros Paralipomenon his verbis, quæ sæpe occurrunt in libris Regum: *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Judæ? & Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Israel?* nam & ea quoque frequenter reperias in libris Paralipomenon. His autem significantur Acta illa diurna accurate ab Ebræis condita, unde librorum Regum & Paralipomenon sumpta est materia. Propius id accedit ad verisimilitudinem, quam quod statuit Hieronymus in Præfatione ad Domnionem & Rogatianum, & libros Paralipomenon esse intelligendos, si quando hæc in libris Regum leguntur: *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Juda? & si res his locis indicatæ minime occurrant in Paralipomenis,*

lipomenis, tum esse *ad propositum*; exponendas: Sed & ipsa appellationes, inquit, non homines, ut plerique existimant, sed urbes, & salus, & provincias sonant, & oblique sub interpretatione & figura eorum quadam narrantur historia, de quibus in Regum libro dicitur: Nomen ecce hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Juda? quæ utique in nostris Codicibus non habentur. Id si recipimus, sane omnia reperientur in omnibus, & magna figmentis hominum fenestra patefiet. At Ebraei cum Jeremias acceptos referant libros Regum, Esdræ vero libros Paralipomenon, hos in illis notari ne utique credere possunt. Præterea vel ipsum nomen *παράλειπον* (*Omissionum*) libris illis a Græcis inditum, ostendit posteriores esse libris Regum, utpote in quibus suppleta sint plurima, quæ cum in aliis Scripturæ sacre libris, tum maxime in libris Regum desiderabantur.

Probat
eorum
γρηγόριος
& antiqui-
tatis.

II. Cæterum cum genuinum esse librum definiverimus, qui ab eo Auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, & eo circiter tempore quo scriptus esse fertur, omnino dicendum est genuinum esse librum Paralipomenon, qui controversum habet Auctorem & ætatem, ita uti habere dicitur; quique genuinos alioquin habitus est ab ætatibus continuata serie & proxime sequentibus: nam & in Canonem relatus est quem Esdras ipse composuit, & in Septuaginta Seniorum Interpretatione locum habuit, quæ non totis duobus seculis Esdræ recentior fuit. Atque hæc ad præsens opus sufficiunt: nam propter Libri novitatem, vix ulla ejus testimonia occurrunt in Scriptoribus sacris Veteris testamenti.

Neh. 12, 23. Legimus tamen hæc in libro Nehemias: *Filii Levi principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum*, quibus indicantur ea quæ extant nono capite libri prioris Paralipomenon, commate decimo & sequentibus. At in novo Testamento librorum Paralipomenon auctoritatem agnovit Petrus cum dixit: *Et si Patrem invocatis eum qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini.* 1. Petr. 3, 17. Hæc enim arcescit ex istis libri secundi Paralipomenon: *Su timor Domini vobiscum, & cum diligenti cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* 1. Pet. 19, 7.

Refelluntur III. Sed & hic intercedit Thomas Hobbe-

sus, & ex usurpata aliquoties his in libris clausula, *Usque in præsentem diem*, scriptos esse colligit longo tempore post res ipsas gestas. Quod magna sane ex parte verum est, cum hystoria hæc initium ducat ab orbe condito, & in Cyro desinat. Quotiescunque autem adhibetur hujusmodi clausula, a tempore quo res illic narrata contigit ad id usque tempus quo Librum concinnatum posuimus, tale intercessisse spatium comperies, cui convenire possit ista temporis determinatio. Scrupulum tamen injicit locus unus qui habetur capite quinto libri secundi, ubi Arca in Templum a Salomone illata dicitur in eo fuisse, *usque in præsentem diem*. Hunc potest concludi, non quidem recentiorum esse Librum eo tempore quod assignavimus, ut vult Hobbesius, sed vetustiorum; scimus enim ex secundo Machabæorum Jeremiam in spelunca montis Nebo Arcam occuluisse, cum Jerusalem a Chaldaeis diriperetur, & prædixisset locum fore ignotum, quoad Deus populum suum congregaret. Unde effici posse videtur ante Hierosolymæ excidium scriptos esse Paralipomenon libros, cum ante motam Templum Arca scripti sint. Idem de libris Regum pronunciare queas, quibus paria promodum continentur. At meminerimus tum Regum, quod supra jam monui, tum Paralipomenon libros ex variis vetustioribus historiis esse excerptos; quod ita factum existimo, ut non sententiæ solum, sed & verba etiam sæpe descripta sint. Mihi itaque sit verisimile, testimonium quo Arce in Templo depositæ habetur mentio, ex libro antiquiore fuisse *ὑπομνήσις* (*ipsi servatis verbis*) depromptum, & in libros Regum & Paralipomenon insertum. Utrobique enim verba extant hæc eadem, ut valde probabilis conjectura sit ex eodem fonte esse profecta.

IV. De libris Paralipomenon nihil certi habere se ait Scriptor Theologo-Politicus, præterquam de ætate qua elaborati sunt, quam instaurato per Judam Machabæum Templo recentiorum esse asseverat. Cujus opinionis has causas affert: *Capite nono Libri prioris narrat Historicus, quamnam familiam primum (tempore scilicet Esdræ) Hierosolymæ habitaverim: & deinde versu decimo septimo Janitores, quorum duo etiam in Nehemia capite undecimo, versu decimo nono narrantur, indi-*

cat.

cat. Quod ostendit hos libros dudum post Urbis reedificationem scriptos fuisse. Hæc satis obscura sunt: nam quod familias Babylone Hierosolymam reventas, ibique constitutas, & Templi Janitores Historicus recenset, cur inde sequatur librum Juda Machabæo recentiorum esse, non satis intelligo. Nisi forte censuit, in Urbe nondum penitus reedificata, & Templo vix restituto, neque Janitores officio fungi potuisse: quæ tamen facta fuisse apparet ex libris Esdræ; in quibus pleraque etiam eorum nomina extant, quæ nono hoc capite prioris Paralipomenon commemorantur.

Tertium argumentum.

V. Quæ vero petuntur argumenta ex discrepantiis, quæ hos Libros inter & libros Regum intercedunt, jam sæpe Interpretum studio solutæ sunt. Ex autem fere oriuntur ex depravatis Ebraicis exemplaribus lectionibus. Cujusmodi illud est quod profert Philosophus Theologo-Politicus ex vicefimo secundo capite secundi Paralipomenon, ubi fuisse legitur Ochozias quadraginta duorum annorum cum regnum cepisset: & octavo tamen capite quarti Regum, anni tantum huic viginti duo tribuuntur. Facilis est conjectura lapsum hic impingenda numeri nota librarum, ut alias sæpe contingit, & pro notatum est: quod penitus confirmatur ex interpretatione Septuaginta Senum: *ἑξήκοντα ἔτη* (annorum duo & viginti) quod habent & Syrus & Arabs. Aliter solvit hunc nodum Vatablus, sed hæc quam afferro potior mihi videtur solutio. Nec minus proclivis error in describendis nominibus propriis, unde prodierunt *Ἰερωνίου* (*differentia*) quas inter libros Paralipomenon & Genesin notat idem Argutator. Nam si nomina filiorum Benjaminis, quæ capite Genesios quadragesimo sexto exposita sunt, cum iis contendat quæ habentur Numerorum capite vicefimo sexto, & quæ prioris Paralipomenon capite octavo; item Ebraica cum interpretatione Septuaginta Senum, statim magnam nominum depravationem deprehendet. Atque exceptio eadem pertinere debet adversus objectas a Verpo nostro similes nominum discrepationes; eam vero præcipue quæ inter nomina Leviticarum urbium in Josua expressa intercedit, & ea quæ habentur in Paralipomenis. Res erit ex utriusque loci comparatione clarior. Quapropter id tantum his

cavillationibus extorqueri potest, luxatum esse in nominibus quibusdam propriis, aut in Arithmeticaliquibus notis Scripturæ Sacræ contextum, quod neque quisquam negat; & si negaretur, Masorethæ lectionem differentiis quas collegerunt facile revincerent: imò & plerasque Libris sacris inesse fateor scriptio- nis varietates, quas neque Masora adnotavit. Potissimum autem in libros Paralipomenon hæc calamitas incubuit. De nominibus urbium aliter respondent Ebræi Magistri, nempe Levitis commodato datas urbes ad habitandum, quoad illæ quæ proprie ipsis dicatæ erant Chananæis extorqueri potuissent; hinc diversa urbium nomina in Josua & Paralipomenon Libris extitisse. Masius vero mutata hæc nomina lapsu temporis arbitrat.

Maf. in Jos. 11. u. 16.

DE LIBRIS ESDRÆ.

- I. *Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor: atas assignatur. Reliquorum Auctor est Esdras.*
- II. *Probaturs ejus antiquitas.*
- III. *Nehemias auctor est libri sibi cognominis, cujus probatur antiquitas.*
- IV. *Resistentur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. VI. Tertium argumentum.*

I. **T**RITA est & vulgaris omnium opinio librum priorem Esdræ, qui solus apud Ebræos Esdræ dicitur, cum secundus Nehemias nomine inscribatur, Esdræ auctorem habere: & vix quemquam ab hac sententia deflectentem reperias. Ego Libri hujus capita sex priora eundem scripsisse ajo, qui Paralipomena, ut ex horum fine colligi potest, quæ initio libri prioris Esdræ repetitur, uti supra observavi, cum de Paralipomenis agerem. Præterea capitum illorum Scriptorem rebus ipsis quas narrat, interfuisse declarant hæc capituli quinti verba: *In ipso tempore venit ad eos Thathanni, qui erat dux trans flumen, & Scharbuzanai. & consulari eorum, sicque dixerunt eis. Quis dedit vobis consilium, ut domum hanc edificaretis? Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina auctorum edificationis illius. Mox addit ista: Placuit ad res ad Darium referretur. Tum subjicit: Exemplar epistola a Thathannai & Scharbuzanai ad Darium scripta. Cum auctor libri ait,*

Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor: atas assignatur. Reliquorum Auctor est Esdras.

Esdr. 5.3. & seq. 1. Esdr. 6. 14. 15.

Tr. Theol. c. 9. 1. Par. 22. 2. 4. Reg. 5. 26

Vat. in 1. Par. 22. 8.

Tr. Theol. c. 10. Gen. 46. 21.

Num. 26. 38. 1. Par. 8. 1.

Respondimus, significat utique se unum respondendum fuisse. Responderunt autem his rectoribus provincie à Dario præfectis. Hi rem scripserunt ad Darium. Hinc clarissime & certissime colligitur auctorem Libri hæc Darii ævo scripsisse, tumque fuisse Hierosolymis, cum de Templi ædificatione id à Rectoribus quaereretur. Præterea ædificatio illa absoluta est anno sexto Darii, ejus videlicet qui fuit Hyastapis filius. Id docet sequens capitulum. Igitur quisquis priora hæc scripsit capita, quem & Paralipomenon condidit fuisse diximus, vixit Darii hujus temporibus. Quæ quantumvis perspicua & indubitata probatio, bono tamen nostro reprehensori levissima videtur conjectura: adeo paucorum est bonas literas tractare; minime vero illorum quibus nihil sapit præter Quodlibeta & Postilla. Sed & ad Artaxerxis tempora vitam idem produxit, utpote ejus non semel meminerit sex his prioribus capitibus: & suadere nobis vult Benjamin Tudelensis ad Regem hunc profectum Esdram obtulisse, & ad Semuram fluvium, in Persici regni limite esse sepultum, illicque tumulum ejus ostendi. Is autem Artaxerxes alius esse non potest quam Longimanus. Porro Scriptorem horum sex capitum alium esse ac Esdram ex istis verbis concluditur, unde initium sumit septimum caput: *Post hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, ipse Esdras ascendit de Babylone.* Nam cum Hierosolymæ fuerit tempore Darii Scriptor priorum sex capitum, Esdras vero Hierosolymam venerit regnante Artaxerxe, sequitur alium esse sex priorum capitum scriptorem ac Esdram. Reliquam autem Libri partem, quæ quatuor omnino constat capitibus, ab Esdra esse profectam manifestum est, cum ex aliis ejus verbis, tum ex his potissimum, quæ extant septimo capite, ubi postquam datas ad Esdram ab Artaxerxe literas retulit, subiungit demum ista: *Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde Regis, ut glorificaret domum Domini quæ est in Jerusalem, & in me inclinauit misericordiam suam coram Rege, & consiliatoribus ejus, & universis Principibus Regis potentibus. Et ego confortatus manu Domini Dei mei quæ erat in me, congregavi de Israel Principes qui ascenderent mecum. Ex quibus apparet eum qui ita de se loquitur ac scribit* *hæc*

1. Esdr. 7.
27-29.

tuus (ex propria persona) hunc ipsum esse Esdram. Idem probatur & ex nono capite, ubi cum de se dixisset, *Curpavi genitricem meam, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum;* & orationem deum adjecisset, quam iudic ad Deum; tum subnectit: *Ne ergo orante Esdra, & implorante eo, & flecte.* Cum igitur Thalmudiste, alique Ebraei doctores Esdram ajunt librum suum scripsisse, ad ad capita tantum postrema quatuor pertinere in eorum gratiam putandum est.

II. Porro ex hoc Opere descripsit Nehemias *hæc* *librum* *genealogie* eorum qui Babylone primum Hierosolymam redierunt; & septimo scriptiois *hæc* capite repræsentavit. Verumtamen quoniam illic in secundo prioris Esdræ, Nehemias fit mentio, qui & Atheriata appellatus est, quique in priore reditu non fuit, hunc mihi videtur probabile Nehemiam, cum hæc describeret, nomina quoque eorum recensionum inseruisse qui secundo reditu interfuerunt; atque ita Librum genealogie interpolasse. Alios vero deinde deprehensit Esdræ & Nehemias genealogie discrepantis; ad Nehemias exemplar Esdræ refinxisse, & recomposuisse.

III. Nehemiam librum sibi cognominem lucubrasse Interpretes consentiunt, & res ipsa indicat: nam & se Libri auctorem in fronte profertur, pro more Scriptorum illius temporis, Herodoti, Thucydidi, Timæi Locri, Ocelli Lucani, Alemænois Crotoniatæ, & vetustiorum Pythagoreorum; & reliquo opere res a se gestas describit *hæc* *ex propria persona.* Atqui narrat illic restitutionis incenium Hierosolymæ, ejusque Auctoris Nehemias, cum laude meminit Sirachides; Commentariorum autem ipsius & scriptorum, Auctor Machabaici posterioris, secundo capite. Tum is autem Liber, tum & ille Esdræ, in Ebraeorum Canonem receptus, & a Septuaginta Interpretibus Græco sermone redditus est. Vixit porro Nehemias Artaxerxis ævo, non Mnemonis, ut contendit Scaliger, sed Longimani: atque ipsius in Judæam reditus Esdræ reditu tredecim annis est recentior. Fuit de Tribu Judæ, ut recte notant Eusebius & Cedrenus. Nec obstat decimum caput libri Nehemias, in quo Sacerdotes dicuntur ii quorum nomina proxime præmissa sunt, inter quæ primum est illud

1. Esdr. 10.

Ne. 1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 2.

1. Esdr. 10, 8. illud Nehemiæ; nam ad reliqua, non ad hoc, pertinet notatio isthæc. At vitiosa sunt illa, quæ leguntur primo capite Machabæi secundi: *Iussit Sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua*: nam si Græcum exemplar consulas, ista reperies: *ἐκείνους τὸν ὕδατι. Ἰussit Sacerdos Nehemias aspergere ipsa aqua*. Sub Esdræ nomine laudatur liber Nehemiæ apud Eusebium & alios, *Quia apud Ebraeos Esdra, Nehemiaque sermones in unum volumen coarctantur*, inquit Hieronymus.

Euseb. Chron. ad ann. 1584. Hier. Pref. ad Domn. & Reg. Resistantur argumenta Adversariarum. Primum argumentum. Tract. Theol. c. 10. 2. Esdr. 12, 11. 22.

Joseph. Antiq. l. 11. c. 9.

IV. Quamvis autem horum Librorum certa sit fides, eos tamen Anabaptistæ penitus repudiant: sed & argutationibus quoque suis eos appetit Theologo-Politicus Philosophus, negatque ab Esdra & Nehemia esse scriptos, sed longe post instauratum a Juda Machabæo Templi cultum confictos a Sadduceis, *forte e. a. de causa, ut populo ostenderent Danielis Prophetias adimpletas esse, atque cum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futurâ salute in tantis calamitatibus desperarent*. Tam novæ & temerariæ opinionis unicum hoc habet argumentum, quod capite Nehemiæ duodecimo nomen esset Jeddoæ Pontificis, quem Alexandro Magno Hierosolymam cuncti obviam proditi Josephus narrat; & illud Darii, ejus nimirum qui Codomannus cognominatus est. Vnde sic concludit: *Nehemiam existimare credo, quod Esdras aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint: nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus est Templum reedificandi, & ab eo tempore usque ad Darium decimum-quartum & ultimum Persarum regem ultra cccxxx anni numerantur*. Vix plures potuissent errores tam paucis verbis colligere: nam primum putat Nehemiam Cyri temporibus floruisse, qui Artaxerxi æqualis fuit: quatuordecim Persarum reges numerat, qui a Cyro ad Darium Codomannum fuerunt omnino decem, aut si Patizithen & Smerdin Magos in iis numeres, ad summum duodecim. A tempore quo Judæis patriæ repetendæ potestatem fecit Cyrus, ad postremum Darium annos effluxisse censet cccxxx, qui ad hujus obitum non multo plus quam ducenti fuerunt. Præterea, ut hæc concedamus omnia, non inde sequitur libros Esdræ recentiores esse Juda Macha-

bæo, qui plusquam cxx annis post Darii Codomanni obitum Judæorum dux creatus est. Denique quidquid ex duodecimo Nehemiæ capitis verbis sequatur, nomine id Esdræ librum, sed Nehemiæ solum oppugnat. Jam vero quod spectat ad Jeddoam Pontificem, & Darium Codomannum, quos Nehemiæ agnitos & commemoratos fuisse latetur; & ad Sanaballetum Horoniten, quem Manallis fratris Jeddoæ Pontificis socerum fuisse causantur, & a Dario ad Alexandrum defecisse, ut est apud Josephum; cum multo Joseph. Antiq. l. 11. c. 7. prius Nehemiam Hierosolymæ muros reparantem interpellasset, quemadmodum legitur Nehemiæ quarto capite; nos respondemus Nehemiam puerum fuisse, cum primum in Judæam profectus est, ut qui regi esset a poculis, quo ministerio fere pueriungebantur; iter autem illud incidisse in annum vicessimum Longimani. Hunc si regnum esse auspicatum ponamus anno Periodi Julianæ 4249, incidet vicessimus in annum ejusdem Periodi 4269: a quo tempore ad obitum Darii Codomanni, annum videlicet 4384, intercedunt anni centum & quindecim. Itaque si Artaxerxis vicessimum annum ætatis egerit decimum sextum Nehemias, natus fuerit annos circiter centum triginta & unum cum obiit Darius; quod profecto neque mirum est, neque novum. Optime id probat exemplis Scaliger: verum Scalig. de em. temp. l. 6. argumento ipse suo abutitur, cum quod de uno, vel duobus credibile est, pluribus nititur accommodare. Causæ itaque non erat, cur Petavius ad refellendum hoc Scaligeri commentum, *videlicet* inculcasset locum hunc, in quo Jeddoæ Pontificis & Darii sit mentio; aliorum quorundam auctoritatem secutus. Nodum quem solvere poterat, secare non debuit. Plane vero huic in eo assentior, quod Sanaballetos arbitratur fuisse duos, alterum Artaxerxis æqualem, Darii Codomanni & Alexandri alterum. Vnde Scaligeri argumentum ex unius Sanaballeti diuturnitate consilium dissolvitur.

V. Invidiam præterea facere conatur Secundum argumentum. Tract. Theol. c. 10. Libris Esdræ Theologo-Politicus Disputator, ex eo quod in Epistola genealogiæ, quæ Esdræ secundo capite, Nehemiæ septimo continetur, singulæ hominum, qui per partes numerantur, summæ in unum collectæ solidam summam illic notatam non exæquant.

aqueant, & quod in nominibus crebra vitia deprehendantur: frequenti nempe librarium errore, quibus in referendis arithmetice notis, & exprimendis nominibus labi promissimum est, ut jam dixi. Præcaverat incommodum idud Hieronymus, cum ad Dominionem & Rogatianum scriberet, ut librorum emendata a se exemplaria cum fratribus communicarent, *Admonentes ut Ebraea nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte & per intervalla transcriberent. Nihil enim, inquit, proderit emendasse librum, nisi emendatio librorum diligentia conservetur.* Adde & quod acute observavit Altingius, summam hominum a Nehemia recensitorum, qui in Esdræ recensione non extant, additam ad summam hominum ab Esdra recensitorum, eundem efficere numerum ac summam hominum ab Esdra recensitorum, qui in Nehemiæ recensione non extant. Vnde apparet libri utriusque consensus.

Hier. Præf.
in Esdræ &
Nehem.

Tertium
argumen-
tum.
Ibid. Orig.
l. 6. c. 2.

Hier. Præf.
in Esdræ &
Nehem.

VI. Conflatur tertium argumentum ex Isidori verbis, quibus secundum Esdræ librum apud Ebræos non haberi, sed inter apocryphos rejici docet. Verum ex hoc ipso testimonio manifestum est, non secundum illum intelligi Librum, qui Nehemiæ nomen præfert; nam diserte pronuntiat idem ille Isidorus, Esdræ libro sermones Esdræ & Nehemiæ contineri. Probabile itaque est ipsum, cum ex Hieronymo didicisset, apud Ebræos Esdræ Nehemiæque sermones in unum sermonem coartari; unicum Esdræ librum canonicum censuisse; cum autem alios Esdræ libros apocryphos esse sciret, eos quoque in unum conjungendos esse, ac unum canonicum, alterum apocryphum existimasse.

DE LIBRO TOBIÆ.

- I. Disputatur de Autore libri Tobie. Scriptus videtur partim a Tobia patre, partim a filio, partim ab incerto Autore. II. Probatur ejus veritas & antiquitas. III. Disputatur de tribus Ebraicis libri Tobie editionibus; IV. & de Græca. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Vnicum argumentum.

Disputatur
de Autore
libri Tobie.
Scriptus est

ET si in Canonem sacrorum Voluminum Tobie librum non dedicavit Ebræi; quæcunque tamen in eo narrantur, Salma-

nasaris, & Sennacheribi, & Ezechie ætate fatentur vere contigisse, ut est in Juchasin Librum autem ipsum *his qua Hagiographi memorant, manciparunt*, uti de eo loquitur Hieronymus. De Libri ætate & Scriptore non ita convenit. Constat quidem ante Christum fuisse relatum in literas, ut tradit Augustinus in Speculo. Partim autem ab ipso Tobia patre, partim a Tobia filio scriptum esse, nonnulla etiam ab incerto Autore, aliquo fortasse e Tobie nepotibus, esse adjecta consentit sanior pars Interpretum; & capita quidem priora duodecim a Tobia patre; decimum tertium, & decimi quarti partem, qua senioris Tobie narrantur interitus, ad postremos usque versus duos, a Tobia filio; duos illos versus postremos, quibus Tobie filii mors continetur, ab incerto Autore.

II. Concedo libens in hanc sententiam, ut pote quæ nitatur capite duodecimo, quod Tobiam utrumque jubet Angelus casus suos literis tradere. Nam cum Vulgata habeat: *Narrate omnia mirabilia ejus*; sic Græcus Interpres: *ἡγήματα πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει & ἐν τῇ οἰκίᾳ*. Scribite in libro quacunque evenierunt. Cui mandato quin pro sua pietate paruerit Tobias uterque, dubitari non potest; cum præsertim Ebræorum mos esset res suas in commentarios referre. Hunc autem Librum quem habemus, eum ipsum esse qui ab illis scriptus est, multa persuadent; primum quod credibile non sit tantam fuisse posterorum socordiam, ut Librum Angeli jussu a viris tam perfectæ pietatis lucubratum intercidere passi sint. Persuadet idem & Chaldaica loquela qua scriptus est, quæque in partibus illis usurpabatur, ubi vitam egit Tobias uterque. Latinam enim quam terimus interpretationem se ex Chaldaico sermone, ope hominis cujusdam linguæ utriusque periti, extulisse testatur Hieronymus. Vnde recte quoque possumus concludere a Judæis Palæstinam incolentibus haudquam fuisse compositum. Hoc si ita foret, dicendum prorsus esset, factum id fuisse postquam Babylonis vinculis exempti sunt Judæi. Traditur enim in Beresith rabba & in Thalmude Hierosolymitano, Angelorum Raphaelis, Michaelis & Gabrielis nomina, cum mensum nominibus, e Babylonia venisse. Verum aperte demonstrat Chaldaica libri

Hier. Præf.
in Tob.

libri oratio, ut dixi, aliunde repetendam esse ejus originem. Præter superiora persuadet etiam a Tobia utroque scriptum esse narrationem *Interpretationis* (ex propria persona,) quæ in Græca interpretatione, & Syriaca ad Græcam expressa, & Ebraica recentiore observatur. Hic enim Interpretum consensus indicare videtur quid exemplar primum genuinum habuerit. Hieronymi vero interpretatio etsi ex Chaldaico ipso archetypo derivata est; nihilominus tamen quoniam a se elaboratam ait Hieronymus adhibito Interprete, qui quæ legebat Chaldaice Ebraicis verbis reponere, hinc alienum aliquid & adventitium huic adhæsisse par est suspicari; & quæ a Tobia *Interpretationis* (ex propria persona) dicta erant, velut *Interpretationis* (ex aliena persona) dicta ad Hieronymum fuisse relata.

Ad hæc demonstrant Libri antiquitatem sententiæ quædam a sequentium ætatum Scriptoribus usurpatæ. Cujusmodi illa est e quarto capite: *Eleemosyna ab omni peccato & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*: quam sic representavit Jeshu Sirachides: *Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exortabit ab omnimoda.* Tob. 4, 10. Legitur in eodem Tobiz capite: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide me tu aliquando alteri facias*: comparat eadem sententia apud Matthæum & Lucam. Quamquam ex ipsius naturæ dictatis sumi potuit. Scripsit Tobias: *Beatus ero si fuerint reliquie seminis mei ad videndam claritatem Jerusalem. Porta Jerusalem ex sapphiro & smaragdo edificabitur, & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus: ex lapide candido & mundo omnes plateæ ejus stermentur.* Talis propemodum fuit illa Jerusalem, quam Johanni ostendit Angelus in Apocalypsi: *Es erat structura muri ejus ex lapide jaspide, ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo. Es fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum jaspis, secundum sapphirus, tertium chaledonius, quartum smaragdus, ... Et duodecim porte duodecim margarite sunt per singulas & singula porte erant ex singulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.* In quibus videt Tobiz & Johannis consentientem novæ illius Jerusalem descriptionem. Hæc autem conveniunt doctrina

novæ vetustiorum Prophetarum, qui Hierosolymam, ac montis Sion, & civitatis Dei symbolo ac nomine Ecclesiam Christi præsignificare solebant. Apponamus hic denique notationem jam sæpe adhibitam; genuinum esse Librum hunc, ut pote qui sit, uti esse fertur, ignorabilis Auctoris & temporis.

III. Extant libri Tobiz Ebraicæ duæ editiones, a Munstero & a Fagio editæ: si modo duæ, non eadem credi possunt, quæ in multis licet dissentientes locis, maximam tamen inter se affinitatem habent; nec minorem cum tertia quadam, quæ manu scripta penes me est, quæque ad illam Munsteri propius accedit quam ad Fagianam. Multum illæ discrepant tum a Latina Hieronymi, tum & a Græca, quam pressius tamen affectantur; ut si minus ab hac, ab aliis certe quæ ad illam accuratæ sint propagatam credere dignum sit. Vtunque est, temerarium esse & falsum liquet, quod a R. Davide Ganz in Chronologia traditum est, editionem Munsteri ab ipso Munstero confictam fuisse & suppositam, & quicunque nares habuerit non obtusas, futurum ut fraus ei facile suboleat, totumque opus ineptum esse & stolidum, res vero quæ in eo narrantur, falsas penitus & commentitias. Quod judicium quam vanum sit, ex editione Fagianæ & exemplari nostro manuscripto intelligitur: sed Judæum puduisset non ineptire. Scribit quidem Origenes ad Africanum accepisse se ab Ebraeis libros Tobiz & Judith, ab eis Ebraicæ scriptos, in apocryphis haberi: sed Chaldaicum ipsum archetypum intelligo. Chaldaica quippe lingua Ebraicæ nomine sæpe continetur.

IV. Omnium Interpretationum Libri & de Græca hujus, quæ hodie circumferuntur, antiquissima, ac proinde purissima, & exemplari similima Græca est: nam ea, & veteri Latina ad illam accurata usus esse videamus Auctorem Constitutionum quæ Clementi adscribuntur, Polycarpum, Clementem Alexandrinum, aliosque Patres Græcos & Latinos Hieronymo vetustiores. Quid quod a Septuaginta Interpretibus concinnatam quidam arbitrati sunt, sed non ego credulus illis: cum enim in Canone non haberetur ille Liber, quis credat fuisse in luculentis & accurato exemplari, quod ad Prolemzum Philadelphum transmissit Eleazarus Pontifex?

Ec

Neque

Disputatur
de tribus
Ebraicis
libris Tobiz
editionibus

Clem. Constit.
Apost.
I. c. 1. 1. 2.
c. 1. 7.
c. 2.
Polyc. Ep.
ad Philipp.
Clement.

Hier. Pref.
in Tob.

Tob. 4, 12.

Ecc. 19, 15.

Tob. 4, 10.

Matth. 23, 12.
Luc. 6, 31.

Tob. 13, 10.
& seq.

Apoc. 21, 18.
& seq.

Hæc tamen demonstretur

Neque vero ejus auctorem Theodotionem dicam, quod multi faciunt, quippe quam vidisse certum sit Scriptores antiquiores Theodotione. Potius est ut eam Aegyptiis Hellenistis ascribamus, quos & eam ex Chaldaico exemplari exceperisse verisimile est, & ad reliquas Scripturæ sacræ partes a Septuaginta Senibus Græce converlas, & usu quotidiano versari sibi solitas accudisse; atque hunc porro accepisse Christi Ecclesiam, & in suum demum Canonem retulisse.

*Refelluntur
argumenta
Adversari-
orum.
Primum ar-
gumentum.*

V. Nunc vero postularer hic locus, ut vulgaria argumenta quibus oppugnari solet Liber iste, pro more nostro diceremus: quod quoniam abunde factum est ab aliis, præsertim ab iis qui susceptis adversus ætatis hujus Heterodoxos velitationibus & controversiis inclauerunt, disputatione hac superfedebam. Vnicum hoc refellam, quo ea Libri hujus antiquitas, quam statui, convelli potest, quod nempe non fuerit in Canone, cum credibile sit minime eum prætermisissimam fuisse Synagoga magnam ac Esdras, a quibus Canon conditus est, si jam ante extitisset. Verum cum eo tempore maximis rerum difficultatibus premeretur Israelitica gens, quamvis libertati & patriæ reddita, nondum Esdras, quantumlibet studiosus ac diligens, omnes gentis suæ historias & veteris memoriæ monumenta a popularibus suis scripta colligere potuerat. Quæ postmodum reperta ab aliis, in Canone jam clauso & ob-signato locum non habuerunt.

DE LIBRO JUDITH.

- I. Disputatur de Auctore libri Judith. *Varia opiniones propuntur.* II. Incertus est ejus Auctor: conjectura atas exploratur. *Probatum ejus antiquitas & antiquitas.* III. Libros Tobia & Judith inter Hagiographos ab Ebrais esse positos contra Scaligerum defenditur. IV. Disputatur de prisca libri Judith interpretationibus. V. Judith tempore Manassæ regis Juda facinus suum videtur edidisse. VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. *Primum argumentum.* VII. Secundum argumentum. VIII. Tertium argumentum. IX. Quartum argumentum.

*Disputatur
de Auctore
libri Judith.*

Quæ de libro Judith dicturi sumus, paria sunt propemodum iis quæ de libro

Tobia diximus: nam & ex Ebraiorum Canone segregatus est & a Christi tamen Ecclesia receptus, & quæ in eo narrantur minime commentitia esse agnoscunt Judæi, & Librum ipsum inter Hagiographa collocant, Hieronymo teste, & Libri auctor ac descriptionis tempus veniunt itidem in controversiam, & recentiorum disputationibus adeo ventilata sunt in utramque partem & excussa omnia, ut vix quidquam videatur addi posse. Pauca tamen hanc quoque partem artingemus.

Dixi incertum esse Libri Auctorem; & in id. Orig. sine esse pridem dixit Isidorus. Sunt qui Eliachimum velint, alio nomine Joachimum dictum, in ipso Judith volumine memoratum, qui summum Judæorum Pontificatum tenuit Manassæ Judæ regis temporibus, Librum elaborasse. A Josua Josedei filio, summo itidem Judæorum Pontifice, Zorobabelis comite, scriptum esse affirmat Jeddæus, hoc est Philon Alexandrinus, in libro de temporibus, quem e Latino Ebraice retulit R. Azarius in עשר ימים; quippe Judithæ historiam Xerxis ævo evenisse censebat. At quamvis hoc opus Jeddæi, sit ipsum Pseudo Philonis Judæi Breviarium temporum, in tamen interpolatum est, ut aliud videri queat; & Joachimo Josuæ filio, summo itidem Pontifici, in Latina hac descriptione supposititia adscribitur liber Judith, qui Josæ ipsi in Ebraica. Hieronymus in interpretatione Eusebiani Chronici scribit, *Cambyses* ajunt ab Ebrais secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Judith historia confabulatur: cum debuisset scribere, sub quo Judith historiam ferunt contigisse: sic enim habent Græci: *ἡ ἱστορία τῆς καθ' ἡσέκω βασιλῆως*. Grotius lucubraturum putabat hoc opus Antiochi Epiphanis temporibus, paulo ante Assamonzorum principatum, totumque ænigma esse censebat & concinnatum ad confirmandos Judeos adversus grassantem impii hujus Regis tyrannidem.

II. Ego in re incerta ab omni me assensu sustineo. Quod si tamen in tenebris micare liceat, scriptum coniciam Babylonice captivitatis temporibus, ad leniendam exilii hujus ægritudinem, & spe arrigendos Israelitarum animos. Id suadet Chaldaicus sermo, quo scriptum fuisse hoc opus Hieronymus testificatur, unde & Interpretationem suam expromsit. Neque aliter accipio verba Origenis,

genis, cum scribit ad Africanum se ab Ebrais dedidisse librum Judith Ebraice scriptum haberi ab iis in apocryphis; hoc est Chaldaice, uti superius de Tobie libro disputantes observavimus. Qua potissimum nota Libri hujus antiquitatem R. Azarias deprehendit. Suadet & interpretationis utriusque Græcæ & Hieronymianæ, quæ supersunt, sermo ebraïsmis perspersus & Ebraicam plane redolens originem.

Quædam præterea locutiones & sententiæ ex hoc libro videntur in Novum Testamentum transiisse. Quævis illa est Elizabethæ

Luc. 1. 42. ad Mariam Christi matrem: *Benedicta tu inter mulieres*; quod jam ante usurpaverat

Judith 1. 1. Ozias, cum sic Judith alloqueretur: *Benedicta es tu filia a Domino Deo excelsio pra omnibus mulieribus super terram.* Aut Paulus in priore ad Corinthios Epistola: *Neque tentemini Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & a serpentibus perierunt: neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.* Proveniunt ista manifesto ex libro Judith, cujus hæc sunt verba: *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improperiam murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore & a serpentibus perierunt.* Cæterum meminerimus sæpe jam dictum esse a nobis genuinum hunc esse librum, qui ejus sit & auctoris & ætatis, cujus esse fertur; unde sequitur genuinum esse librum Judith, quippe qui sit incerti auctoris & ætatis, uti esse vulgo fertur.

1. Cor. 10. 10. *tentemini Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & a serpentibus perierunt: neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.*

Judith. 8. 24. 25. *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improperiam murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore & a serpentibus perierunt.*

Libri Tobie & Judith inter Hagiographos ab Ebrais esse positi contra Scaligerum defenditur. Scal. in Enchir. Chron. l. 2. Hier. præf. in Tob. & Judith.

Maim. More nev. p. 2. c. 45.

III. Miratur Scaliger Hieronymum scripsisse libros Tobie & Judith inter Hagiographos poni ab Ebrais, cum certum sit in Canonem receptos non fuisse. Nempe in eo falsus est Scaliger, quod nulla extra Canonem Hagiographa Ebraeos habere censuit. Erant autem apud eos Hagiographa duplicis modi: alia quæ dictata esse dicebant per Spiritum sanctum, atque hunc statuebant secundum Prophetiæ gradum ex undecim, & אֲרוּמָה *Spiritum Sanctum* appellabant. Hujusmodi erant Hagiographa relata in Canonem, quæ כְּתוּבִים proprie & כְּתוּבֵי הַקְּדוֹשׁ dictabantur. Testem locupletem damus Maimoniden in More nevochim. Verum nobilioribus Prophetiæ generibus desitis post solutam Caputitatem, eo usi sunt Judæi

quod חֲכָמִים, *Filiam vocis* appellant, & cuius creberrima occurrit in libris Rabbinarum mentio; atque hujus ope alias ediderunt scriptiones, & eas quidem Hagiographas & a Deo inspiratas. Quoniam autem interius habebatur genus hoc Prophetiæ, usper quæ Libri sacri editi & in Canonem fuerant conclusi, ideo resignare Canonem, aliisque Libris sacris istos adjungere, & in idem volumen compingere non sunt ausi, quamvis sacros & Dei afflatu compositos esse arbitrantur. Tales autem fuisse volunt Libros Tobie ac Judith. Atque hæc quidem Ebraici: nam Ecclesia Christi, hostitidem ut reliquos, qui Volumine sacro continentur, Spiritu sancto dictante conscriptos esse pro eo to habet, & aliis Hagiographis neutiquam inferiores esse decernit.

IV. Multum potro Hieronymianam inter Libri hujus interpretationem, & Græcam quæ hodie extat, interest. Verum utra exemplaris vestigiis pressius instituisse dicenda sit, dubitare nos nequaquam patitur Hieronymus, cum ait se *magis sensum e sensu, quam ex verbo verbum transulisse, multorum codicum varietatem vitiosissimam amputasse; sola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldaicis invenire potuit, Latine expressisse.* Huc accedit quod adhibitus hic quoque ab Hieronymo Interpres, ut & in Tobie libro & in Tob.

Chaldaeo sermone Latine reddendo, nonnulla etiam de suo videtur fuisse largitus. Chaldaici enim sermonis satis rudem se Hieronymus non dissimulat. Hinc tanta inter utramque interpretationem occurrit discrepantia. Græcam vero, itidem ut illam libri Tobie, ex Chaldaico exemplari excerptisse Judæos Hellenistas credibile est: nam quis mulieris popularis suæ historia, adeo inter Ebraeos celebri ut in Hagiographis collocaretur, caruisse putet Judæos Alexandrinos, & ad eam vernacula lingua, Græca nimirum reddendam pauculas horas non contulisse? Ergo cum amœna sit Libri lectio, & ad pietatem promovendam utilis, crebro cum usu videntur trivisse: nonnumquam etiam sacris Libris adjunxisse, upote quem Hagiographum esse & ab Ebrais haberi scirent adeo ut cum Christi deinde suscipere degnata, Christianis eum communicarent cum reliquis Libris sacris, nullo discrimine: atque ita demum sacer ab Ecclesia Christi habitus sit,

fit, Nicæna Synodo comprobante ac decernente. Ex Græca porro illa interpretatione Latinam quamdam deinceps produisse existimaverim, Hieronymiana vetustiore, & Græcis magis consonam, qua Latini Patres antiqui usi sunt; & Syriacæ præterea. Minime ergo iis assentior qui Septuaginta Senum, aut Theodotionis fœtum hunc quoque esse comminiscuntur. Quis enim librum a Canone Ebraeorum sejunctum Ptolemæo Philadelpho inter sacras Scripturas Eleazarum Pontificem venditasse censeat? Sed nec Theodotiani id adscripserim: nam quis ipsum elaborasse existimet eam interpretationem, quam non æquales solum ejus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & Africanus usurparunt; sed & vetustior quoque Clemens Romanus in Epistola ad Corinthios, & Auctor constitutione quæ Clementi eidem tribuuntur.

Clem. Alex.
Strom. l. 4.
Orig. Hom.
10. in Jer. &
Tom. 2. in
Joh.
Clem. Epist.
1. ad Cor.
Cl. Constit.
l. 8. c. 2.
Judith tem-
pore Ma-
nassæ regis
Judæ facit
vires suum
aditior edi-
diffe.

V. Esti vero minime propositum hic habeo novam de Judithæ ipsius facinore, de Nabuchodonosore, & Arphaxado, in ejus historia commemoratis, eorumque ætate disputationem instituire, aut veteres recudere, quæ tot ac tantæ habitæ sunt super hoc argumento, ut penitus jam exhaustum sit, dicam tamen paucis per mihi eam placere quæ in Manassæ Juda-regis ætatem confert hanc historiam, & Nabuchodonosorem seiscit unum esse ex Asarhaddonis successoribus, qui tum Assyriorum imperio præfuerit; regem vero Babyloniorum obnoxium habuisse Assyrios hoc tempore & stipendiarium; at Arphaxadam ipsum esse Deiocem Herodoti libris celebratum; & quæcunque narrantur illic tam evenisse, circa tempora captivitatis Manassæ. Hæc sententia partim

Bellarmin. de
verb. Dei l.
1. c. 12.
Serar. in Ju-
dith. c. 1. qv.
1. & seq.
Pet. de doct.
Temp. l. 12.
c. 26.
Resistantur
argumenta
Adversario-
rum.
Primum
argumen-
tum.

a Bellarmino, partim a Serario; partim etiam a Petavio edita, ita omnibus occurrit Adversariorum vitiligationibus, & nodos omnes disputationum præcidit, ita cum exteris ac sacris consentit historiis, ut in caticile acquiescam.

VI. Dixi Grotium non hunc Librum recitare duntaxat in Antiochi Epiphanis tempora, sed totum etiam commentitium, memorare esse Parabolam docere; & Judith, sive מַחְלָה, esse Judaicam gentem, Bethuliam esse Templum Dei, מִבְּתוּלָה; Judithæ gladium esse preces sanctorum; Nabuchodonosorem hic ut alias sæpe Ebraeis Diabolum significare; Assyriam vero, Iastum;

Holophernem typum esse Antiochi, ita dictum a חֹלֶפֶן חַיִּי, quod Chaldaice *Liforem serpentis* sonat; Judith viduam fingi, ut Judæam omni auxilio destitutam exprimat; Joachimum, sive Eliakimum *Deum surrectorum* significare, quæ spes cum homines Deo conjungat, idcirco ad Sacerdotem referri; Simeone Rubeni filio ortam dici Juditham, quod Ruben contraxit dicatur, pro מְרַחֵם רִבְעִי *vidui miseriam* Deus, & ex ea Dei miseratione nasci Simeonem qui ab obedientia nomen habet; Simeonem Rubeni filium nullum fuisse ex eoque commentu suspicionem firmari; Manassæ virum ab oblivione dictum cœli æstu mortuum fingi, quod adversus nobis Dei oblivionem excutiant; diem victoriæ a Juditha relatæ, ab Ebrais celebrari solitum dici, ut significetur dies Luminum, sive Encarniorum, nempe purgati Templi, & dedicatæ Aræ a Juda Machabæo, quemadmodum legimus capite quarto prioris Ma-

chabæi. Denique Libri hujus Scriptorem Græcos auctores legisse suspicatur; nono quippe capite, pro eo quod habet Hieronymi interpretatio: *Qui violatores existerunt in co-*

iniquatione sua, Græca habere: ἵνα οὖν μὴ τὴν παρανομίαν τὴν ἐμὴν (sic enim recte emendat, pro μὴ τὴν, quod editi Codices habent:) & quod decimo sexto capite Titanum filii com-

memorentur. Acute hæc quidem Grotius & erudite, ut reliqua; sed non tamen vera. Neque sine primus opinionis hujus architectus habendus est: ipsi quippe præluserant Lutherus, Gythæus, Beroaldus, Reineccius, & alii ex Heterodoxis plerique, qui historiam Judith, poeticum figmentum & tragœdiam appellant. Præterea Ebraus quidam Poeta Grotio videtur præluxisse, ut factum ad ἐγκαινίων ἑορτή (*Dedicationem Aræ*) & ad Assamæorum ætatem referret.

Laudatur a R. Davide Ganz in מִנְחָה his verbis: *Tempus hujus facti ignoramus, nihil enim de eo reperi in libro Josephi. Juxta verba Poetæ Misadjozer schelchanucha, e fundamento effigiantis dedicationem (Templi) eventus hoc facimus etiam dictus Assamæorum.* Jam vero quod nomina in allegoriam & parabolam trahit, fecit idem in veris Scripturæ sacre historiis Origenes, fecerunt & alii Patres ac Interpretes Scripturæ plerique, pro capto suo unusquisque, & sæpe quidem adeo ingeniose & feliciter, ut res non veræ & reipsa factæ,

1. Mach. 4.
59.

Judith. 91.

Judith. 16.

factæ, sed fictæ & appositæ ad allegoriam excogitatæ videantur. Judithæ nomen Judaicam gentem signare ait; anne vero signabat Judaicam gentem, cum id gereret Judith uxor Esau, filia Beerî Hethæi, cujus mentio extat in Genesi? Bethuliam vero, quam exponit *Domum Dei*, interpretantur alii, *Virginem Dei*, & aliam inde parabolam extundere possunt. Holophernis nomen, quod ab Ebraico derivat, Persicæ est originis, perinde ut Tisaphernes, Intaphernes, Pharnaces, & Pharnabazus. Holophernes ille Ariarathis Cappadocum regis frater, cujus meminit Appianus in Syriacis, num *liſſor serpentis* fuit, aut Diaboli minister? Pari modo reſelli poſſunt allegoricæ reliquorum nominum expositiones. Porro neque Ruben ille Simeonis pater, unde historiam hanc in dubium vocabat Grotius, neque poſtremus verſus ultimi capitis, qui annuz feſtivitatis ex Judithæ victoria ab Ebrais inſtitutæ meminit, extant in Græca interpretatione, quam certiore Hieronymiana & tutiorem dixi; & pro Rubene exhibet illa quidem Iſraelem. Nam cum Latina habeat: *Filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben*, Græca ita ſunt concepta: *ὁ υἱὸς σαλαθιήλ, ὁ υἱὸς σιμων, ὁ υἱὸς ρουβην*. Fulgentius vero: *Filii Surifada, filii Simeon, filii Iſrael*. Quamvis autem nulla nunc feſtivitatis ex ſacto Judith inſtitutæ occurrat in Ebraicorum libris memoria, tempore potuit abrogari, ut ſæpe fit. Græcicæ vero locutiones, *ἀπὸν μίτρου, & υἱὸς τοῦ θεοῦ* adventitiæ ſunt, & ab Interpretibus prodierunt, qui tum optime interpretandi munere functi ſunt, cum nativum quid & *ευρωφύδης* ac vernaculum, non peregrinum ſapit ipſorum oratio. Exempla majoris licentiæ occurrunt apud Interpretes Scripturæ. In librum Jobi Interpretes Septuaginta & Vulgatus, Pleiadis, Hyadum, Orionis, Arcturi, & Amaltheæ nomine intruſerunt. Capite vicetiſimo ſexto Proverbiorum Ebraicum *אבן*, quod *acerum lapidum* ſonat juxta Aben Eſram, reddit Hieronymus, *acerum Mercurii*. Alexandriæ nomen præſert Vulgata Jeremiæ, Ezechielis, & Nahumi editio, pro Ebraico *נח*, cum longo poſt hos Prophetas tempore Alexandriæ condita ſit. Quis ſanus inde colligat hos Auctores Ebraeos Græcorum ſcripta legiſſe? Vides ergo quam levibus argumentis ſua Libro huic derogetur

veritas & antiquitas; atque eo levioribus, quo facilius exoticis & ſacris historiis conciliari poteſt. Merito itaque opinionem eam, quæ Judithæ historiæ conſent in Aſſimonæorum ætatem, reſellit, ut dixi, R. Azarias, hoc præcipue argumento, quod Chaldaico ſermone conſcripta ſit.

VII. Qui poſt ſolutam captivitatē, Judithæ caſus incidiſſe volunt, eo poſitiſſimum id approbare ſtudent, quod legitur capite quinto Græcæ interpretationis: *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἔκτισεν τὸν ναὸν ἡς ἱερῶς*, quo Templi excidium ſignificari volunt. Notaſſent vero aliud eſſe, *γενέσθαι ἡς ἱερῶς*, aliud *κατελθόντων ἡς ἱερῶς*, aut *καταλῦσθαι ἡς ἱερῶς*, ut recte obſervatum eſt a Seratio: hoc enim ſonat, *in ſolum diſſeruari & diſjici, ſolo æquari*: illud vero eſt, *conſecrari & pedibus proſtrari, ut ſolum proſtrari ſolet*. Itaque cum Manaſſes captus eſt ab Aſſyriis, veriſimile eſt impiam gentem reſeratis Templi foribus in id penetrāſſe, atque ultro citroque nulla habita loci reverentia curſitaſſe, & proſanis pedibus loca ſancta haud ſecus quam publicum ſolum proculcaſſe. Ita intellexit Syrus Interpres qui Græca expreſſit.

VIII. Recudi quoque poteſt adverſus Librum hujus antiquitatem argumentum illud, quo librum Tobie ſupra vidimus oppugnatum; locum videlicet in Canone fuiſſe habiturum, ſi Synagogæ magnæ & Eſdræ temporibus ſuperior fuiſſet. At eadem utemur reſponſione quam ſupra adhibuimus, quo tempore compoſitus eſt Canon, res Judaicas in tantis fuiſſe poſitas anguſtiis, in Aſſiduo cincta moenibus Urbe, urgentibus undique adverſariis, ut nondum popularium ſuorum ſcriptiones omnes, quæ in eum recipi merebantur, Eſdras compilare potuerit, ac proinde quæ ſemel ſecluſæ fuiſſent a Canone, in eum non fuiſſe ab Ebrais deinceps admiſſas, poſtquam clauſus ac circumſcriptus eſt.

IX. Nihili vero facimus argumentum, quod adverſus libri Judith, ac libri etiam Tobie dignitatem & auctoritatem ex Joſephi ſilentio ducitur: nam & Jobi historiæ & Bethlehemitarum infantum cædem, aliaque prætermiſit; & exiguum eſſe inſtitialis argumenti vim ſcitum eſt. Deinde vix alia retuliſſe Joſephum videmus, quam quæ habebantur in libris Canonicis. Nam quamvis paucula quædam de ſuo alicubi aſperſerit,

Joseph.
Antiq. l. 10.
c. 44.

fecit tamen præter institutum: proficetur
quippe in Proemio Archæologia se eam ex
litteris Ebraicis translaturum. Clarius etiam
in libro decimo: καὶ γὰρ ἐνθός ἐν ἀρχῇ τῆς
ἱστορίας πρὸς τὴν ἐπιστήθησάν τις τῶν πραγμάτων ἢ
μνημονίων ἡφαιλόμην, μόνον τα μεταφράζων τὰς
ἐβραίων βίβλους ἵπεν τις τῶν ἐκκλησια γυνόντων, καὶ
ταῦτα διηλόνει, μήτε προσέβης τὴ τοῖς πραγμάτων
ἐντοῖς τῶν, μήτ' ἀπὸ τῶν ὑπερχυθῶν. Initio enim
historiae hujus respondit is qui in rebus a me
declaratis desiderabam quippiam, vel exposci-
labant, me Ebraeorum solum libros Græce red-
diderum professus, promittens futurum ut in
rebus exponendis nihil addidm de meo vel de-
struam. Ebraeorum libros dicit, qui in
Canone habentur; in quem recepti non
fuerant libri Tobiae & Judith, qui cæteroque
nec Ebraice scripti erant.

DE LIBRO ESTHER.

I. Disputatur de Auctore libri Eſther. *Varia opinionis proponuntur.* II. Opus eſſe videtur Synagoga magna. III. Probatur epus *ῥητορ;* & antiquitas; deque Graecis illius interpretatione disputatur. IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. *Primum argumentum, in quo disputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitulis.* V. *Secundum argumentum.*

*Diffinitur
de A. Fore
libri Esdræ.
Varie opi-
niones pro-
ponuntur.
Epiph. de
pond. &
mens. c. 4.
Augu⁹. de
Civ. Dei,
l. 18. c. 36.
Iud. Orig.
l. 4. c. 2.
Euseb. Chr.
l. 2.*

Quod ad librum Esther attinet, etſi habitus eſt in Librorum Canone, nihil tamen minus dubius eſt ipſius Auctor ac ſuperiorum. Eſdræ adſcribunt Epiphanius, Auguſtinus, & Iſidorus. Euſebius Eſdræ recentiore putat. Pſeudo-Philo, ſive Jedaſæus, quem repræſentavit R. Azarias in Lumine oculorum, Joachimum ſummum Ebraeorum Pontificem, Joſuæ filium, ejus qui Joſedechem patrem habuit, id operis Mardochei rogatu ſuſcepſiſſe arbitrat. Theologo-Politicus Scripſit hunc Librum conſet ab eodem Auctore proſectum, qui Eſdræ, Nehem, & Danielis libros elaboravit, idque poſt reparatum a Juda Machabæo Templi cultum; excerptumque fuiſſe ex altero libro, qui Eſtheræ nomine inſcribebatur, & cujus mentio extat ad calcem noni capitis libri hujus de quo agimus, quemque jam olim intercedenſ ait: quippe ſecundi Templi perinde ut primi temporibus viros fuiſſe, quibus curæ erat reſgentis ſuæ literis prode. Quæ ut tēgere, & nulla ratione conſiſta jure a

nobis exploduntur. Magnum vero re-
centiorum Interpretum, & aliquot etiam Ebraeo-
rum agnen pro Mardochæo pugnat; Ahen
Ezra in his, & Abrahamus Hispanus, qui Sa-
pientis cognomen reportavit. Quibus
omnibus præit Clemens Alexandrinus. Na-
tetur ea sententia his verbis libri Esther: *Scr-
psit itaque Mardochæus omnia hæc, & lætæ
comprehensa misit ad Judæos. Et mox: Ac-
ceperuntque Judæi in solemnem tuam cunctis
qua eo tempore facere cœperam, & que Mar-
dochæus literis succienda mandaverat.* Tum
deinde: *Et cuncta quæ gesta sunt, epistola, id
est libri hujus volumine continentur.* Item
hocaltero: *Sed & Mardochæus res memo-
riam literis tradidit.* Serarius vero Mardo-
chæum & Esther operas suas simul ad libelli
hujuscriptionem contulisse colligit ex his
Septuaginta Interpretum verbis, quæ extant
nono capite: *καὶ ἄρραδες ἐστὶν ἡ ἱστορία,
ἡ ὑπόθεσις ἡμῶν, καὶ ἡ παράθεσις: ἡ ἱστορία
ἡ ἐκείνη.* Et scripserunt Esther regina, Aman-
nadahi filia, & Mardochæus Judæus, quæ
fecerunt. Quibus & hæc quoque potuit ad-
dere, quæ caput idem claudunt in Vulgata
editione, & quibus narratur Judæi, quæ ad
se scripserant Esther & Mardochæus, obser-
vanda suscepisse, & omnia quæ Libri hujus,
qui vocatur Esther, historia continetur:
quasi diti vellet, Librum hunc, de nomine
Estheræ dictum, illud ipsam esse quod ad Ju-
dæos a Mardochæo & Esther scriptum est.

II. Mihi vero Thalmudistarum imprimis probatur sententia, qui Babæ bathræ primo capite factum hunc esse decernunt Synagogæ magnæ. Idem conueniunt & Magistri complures alii ex eodem grege. Hac sententia superiores omnes iere continentur sententia, tum eorum qui Esdram, quique Mardocheum auctorem agnoscunt; tum & eorum qui Joachimum; quippe qui Synagoge interesse potuit, utpote Josuæ Pontificis filius. His quidem temporibus recentiore neuitquam esse Librum censeo, quem constat fuisse in Ebræorum Canone. Atqui hunc Canonem Artaxerxe Longimano & Esdra posteriorem non esse diserte docet Josephus, Mardocheum, vel Esther, vel utrumque, scripssisse opus hoc quod extat minime sine probant testimonia illa superius adducta. Nam quomodo in ipso hoc Libro narrare potuisset Mardocheus se Librum scripsisse, ad
Iudeos

Opus esse
videtur Sy-
nagoga ma-
gis.

Joseph, L. J.
Porter, A. J.

Judæos misisse, hunc ipsos suscepisse, & quæcunque eo mandabantur peregrisse? Librum scriptum ante esse oportuit, quam mitteretur ad Judæos, ab iis susciperetur, & tradita in eo præcepta observarentur; multo etiam magis ante quam missio illa, ac susceptio, atque observatio scriberetur. Atqui scripta ea sunt in Libro hoc quem habemus. Ex quo plane efficitur Librum, seu Epistolam Mardochei ante scriptam esse, quam hic quem usurpamus Liber scriberetur. Cum autem ad Judæos missa esset Epistola hæc, tanta re gestæ historiæ, tam insignem divini favoris testimonium, quodque caput est, festi diei solenni & anniversario ritu celebrandi functionem continens, dubitare profecto minime licet, quin accuratam rei narrationem in literas retulerint, vel ob id maxime ut festi Phurim diei origo posteris innotesceret. Hanc enim præcipuam ac primariam perscribendi Libri causam fuisse opinor. Ac si quis attendat ad nonum caput, ac initium decimi quod opus clauderet, id profecto Scriptori unice propositum comperiet, solennium illorum causam, ceremonias, & functionem explicare. Hoc autem Synagoga magnæ munus fuit. Ad hæc suadet ratio magnam Epistolæ Mardochei, vel alterius quæ a Mardocheo & Esther scripta est partem, ac fortasse totam, Synagoga magnæ procures, pro sua adversum illos reverentia, in librum quem lucubrabant inseruisse; aliquibus duntaxat ad historiæ concinnationem adjectis. Mirari ergo subit unde tanta Anabaptistas ac Lutheranos nonnullos vassania inceserit, ut commenticiam historiam hanc ac confictam esse arbitrarentur. Nam cum solennia Phurim observasse tamdiu Judæos pateat ex Machabaico secundo & Codice Theodosiano, eaque dicta sint dies Phurim five Sortium, & Amanea, & Mardocheica; quis homo non plane cerinus aut vācor opinari possit ex figmento, aut ut Lutherani quidam loquuntur, ex Tragico-mœdia, religionem festi hujus diei & anniversariam celebritatem profluxisse? Dixi dies Phurim fuisse appellatos: Septuaginta habent *ἑβδομήκοντα*, perperam pro *ἑξήκοντα*, hoc est *sexagesima*, quod idem est ac *שבעים*. Jamdiu est cum codicibus Septuaginta Interpretum mentum hoc inolevit; quippe & Josepho fraudi fuit: sic enim habet: *ἀπὸ τῶν αὐτῶν*

*ἡδὲ τὰς προφητὰς ἡμεῖς ἑορτάζομεν τοσαύτας ἡμέρας: ἡμέρας θρησκείας. Propterea Judæi supra memoratos dies celebrant, Phurimcos eos appellant. Quod ne quis culpa librarii putet evenisse, nomen a *φουρῖν* ferre, videtur derivasse; mox enim dixerat: *ἡμεῖς δὲ μάδοχως τοῖς ἡδὲ τοῖς παραβύλας τῶν ἡμερῶν μελλήσαντες τὰς ἡμέρας ταύτας διαβύλας τοῖς ἡμεῖς ὑπὸ ἡμῶν δίκαια ποιῶν ἢ διαφύλασσε: μὴ τὸν κίνδυνον ἐν ἡμεῖς, τὰς δ' ἡμέρας τιμωροῦμεν, παρατηρούμεν ἡμέρας διαφύλασσε τῶν δαίμων. Scripsit autem Mardocheus ad Judæos, ut hos dies observarent: nam cum diebus illis parum absuissent ab interitu, quem ipsis paraverat Aman, resse saluos si periculo liberati, & hostes suos ultri, eos servarent Deo gratias agentes. Vides παραβύλας & παρατηρῶν pro φουρῖν usurpata esse. Apposite itaque Rufinus & ad mentem Josephi superiorem hunc locum sic reddidit: Unde prædictos dies Judæi celebrant appellant eos Conservatores. Pateret Persicam vocem *ἡμεῖς* ignorasse Josephum, si non & Ebraicorum etiam fuisset satis rudis, & gentilitii sacrorum Codicum exemplaris securus in Septuaginta Senum interpretatione acquiescisset.**

III. Porro festum hoc Phurim, quod ex Epistola Phurim originem & institutionem habuit, libri Esther antiquitatem egregie approbat. Libri quippe hujus Epistola Phurim præcipua & maxima pars est, ut quingenam hanc esse ostenderit, Libri una ostenderit. Cognoscitur ea quoque ex Ebraeorum Canone, in quo Liber Esther locum habuit: Canon autem ille Artaxerxis Longimani ævo, ut dixi, conditus est. Sed & aliud verustatis argumentum præ se fert ipse Liber initio undecimæ capituli, ubi legitur ista in editione rum Græca, rum Latina: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dosibæus, qui se Sacerdotem, & Leviici generis ferebat, & Ptolemæus filius ejus, hanc Epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lyfimachus Ptolemæi filium in Jerusalem.* Epistola Phurim magna pars est libri Esther, ut jam monui. Ergo Librum hunc Lyfimachus magna ex parte Græce interpretatus est, vel Ptolemæo & Cleopatra regnantibus, vel paulo etiam prius. Hieronymus vero in Præfatione in hunc Librum, Græcam interpretationem qua usus est, quam esse eam ipsam quæ nunc extat manifestum

2. Machab.
Cod. Theod.
ed. 1. Judæos. Tit. de Judæis.

Jos. Antiq.
l. ii. c. 6.

Orig. Epist.
ad African.
& Tom. 2.
in Joh.

nifestum est, Septuaginta Senibus adscribit,
& in Vulgata editione repertam a se significat,
hoc est ea quæ *σανη* appellabatur. Hieronymo quoque vetustior Origenes eodem
interpretationis hujus Auctores agnoscit. Quem ergo dicemus Interpretem, Lysimachum,
an Senes Septuaginta? Equidem sic existimo, cum bona pars libri Esther constet
Epistola Phurim, hanc autem Epistolam interpretatus sit Lysimachus, bonæ partis libri
Esther interpretem habendum esse Lysimachum; Septuaginta vero Senes, ne actum
agerent, interpretationem hanc lucubrationi suæ intexuisse, quemadmodum Synagoga
magna Epistolam ipsam in Librum intarlerat; & ne improvido Lectori fraudi esset diversarum
lucubrationum permixtio, monitionem hanc adjecisse; illic autem memoratum
Ptolemaum, Philadelphum esse, ejus anno septimo Libros sacros interpretati sunt
Septuaginta Senes; ut habet Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris: cum ejusdem
anno quarto Dositheus & Ptolemaus filius Epistolam Phurim a Lysimacho con-
veriam attulerint. Cleopatraz vero nomen plurimis Aegyptiorum regum uxoribus
communetur. Magna est interpretationis hujus
licentia, exemplar *lacinosius hinc inde verborum sinibus trahens*, ut ait Hieronymus;
neque illic Septuaginta Seniorum castitatem in convertendo & fidem reperias; ut vel
inde alienum Interpretem possis agnoscere.

Hier. Pref.
in Edib.

Refutantur
argumenta
alteri
fuerunt
Primum
argumentum
est, quod
descriptum
de scriptura
mis libri
Esther capi-
tibus.

Melit. apud
Euseb. Hist.
Eccl. l. 4.
c. 26.
Athan. in
Synopsi.
Greg. Naz.
Carm. de
Scriptura.
Greg. Pref.
ad Adda.
Edib.
Sive. Sen.
Bibul. & c.

IV. His opponi possunt varia argumen-
ta, quorum præcipuum oritur ex posterioribus
Libri hujus capitibus, quæ in Ebraico
exemplari desiderata, in Septuaginta Inter-
pretum editionibus reperiuntur. Cum
enim capita hæc e variis hinc inde locis ex-
cerpta sint, sequi ex eo videtur interpolatum
esse Librum, discriptum, & aliqua sui parte
multatum; atque hanc fortassis ob causam a
Melitone Asiano, Athanasio, & Gregorio Na-
zianzeno e sacro Canone esse expunctum.
Alii aliter respondent: Origenes in Epistola
ad Africanum hæc in Ebraico exemplari olim
habita fuisse, atque inde demum excidisse
probabile esse putat. Grotius composita
censet a Proclis Hellenistis *interpreses* &
stilum oratorio more exercentibus. Sixtus
Senensis deprompta esse vult ex diversis Histo-
ricis, præcipue vero ex Josepho, in eoque
avertendi haberi Epistolas Artaxerxis: quo-

rum postremum aperte falsum est; prius
vero adeo incertum, ut sua inde sumfisse Jo-
sephum longe sit verisimilius. Bellarminus
duas conjicit fuisse Libri editiones Ebraicas;
priorem breviorē, quæ superest; posteri-
orem laxiorem, & aliquot additamentis au-
ctam, quæ intercedit quidem, sed unde in-
terpretatio Græca quæ extat prodierit. Ego
vero quoniam Synagoga magnæ Librum
hunc acceptum refero, complures ad eum
scribendum animum adjecisse puto; atque
inde iactum, ut diversa ejus extiterint exem-
plaria; Ebraicum hoc quod habemus; at-
que item alterum paulo locupletius, unde
Græca quæ usurpamus cum additamentis de-
rivata sint. Horum autem additamento-
rum Interpretes esse senes Septuaginta, ex
pitis Auctoribus cognoscimus: velut ex
Origene, viro rerum harum consultissimo,
cum in Epistola ad Africanum, tum & in To-
mis in Johannem; ubi e decimo quarto ca-
pite nonnulla proferens, *ὁ δὲ* inquit, *καὶ*
τὴν ἐπιτομήν ἐποίησε: In libro Esther, qui est
juxta Septuaginta. Scimus id & ex Hiero-
nymo minutis Annotationibus, quas capiti-
bus illis inseruit.

Bellarmin. de
Verb. Heb.
l. 1. c. 7.

Orig. Tom.
1. in Joh.

V. Graviter etiam eo pulsamur, quod *Secundum*
Aman dicitur esse animo & gente Macedo;
unde non sex tantum capita supra memorata
vocalur in suspitionem, sed reliqua etiam
vocari possunt: cum capite nono in Græca
editione, itidem ut decimo sexto, Aman Ma-
cedo appelletur. Macedonum autem no-
men obicurum fuit & ignotum, præsertim
in Perside, longe post Artaxerxem Longi-
manum, quo regnante scriptum hunc Libel-
lum diximus. Mirus est hic etiam Interpre-
tum æstus & fluctuatio. In nono capite
Ebraica habent *אמון*: ita & tertio capite.
Recte Hieronymus, *De stipe Agag*; ejus
nempe Agagi qui fuit rex Amalecitarum;
unde Josephus, *ἡμαλῆτις δὲ τὸ γένος*. Quam-
obrem pro *ἡμαλῆτις* legendum suspicatur
Grotius, *ἡμαλῆτις*, ingeniola quidem, sed
audaci, ut ipse iactat, conjectura, quam
nec defendere velit. Nihilo magis ipsi as-
sentiri possum, cum vocem, *αγὰς*, quæ
duodecimo capite Amen tributur, & ab
Hieronymo redditur, *Bugani*, eandem esse
putat ac *αγὰς*, quo nomine spadones pri-
mum, tum & aulicos omnes dictos fuisse
affirmat. Hujus autem sententiæ neque
ullum

2. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

Edh. 3. 1. &
9. 10.

Disf. in
Edh. 3. 1.

ullum profert idoneum fidei iussorem; neque vero proferte posse puto. Certe tertio capite, atque item nono, vocem *ὑμῶν* reddidit similiter Græcus Interpres *ὑμῶν*, atque in hac voce manifesta cernuntur illius indicia. Itaque probabile est, vel Ebraice aliter legisse Græcum Interpretem; vel, quod potius crediderim, cum in eo Ebraice omnia nomina misere luxata & deformata sint, pro *ὑμῶν* legendum *ὑμῶν*, quemadmodum & Drusio visum est. Eo me potissimum inclinat Complutensis editio, quæ habet *ὑμῶν*. Scio non ita definire solere patronymica nomina: sed quis ab Hellenista accuratam Hellenismi peritiam expectet? Id si sit, mendam illuc jam ante Hieronymum inolevisse dicendum est. Sed ad rem. Dixi Lyfima-
chum in Libro hoc Græce convertendo intemperanter luxuriasse. Hunc ergo pro ea quam sibi sumserat libertate facile crediderim pro *Agagis*, reddidisse *Macedonem*; nulla habita ratione temporis, quo hæc vel facta sunt, vel scripta, sed illius quo ea ipse interpretatus est; cum nempe regnaret Ptolemæus Philadelphus, ut dixi; vel paulo prius. Hac autem tempestate Persarum animis vehemens insidebat adversus Macedones odium, vel Regum suorum desiderio, quos divinis prosequerantur honoribus, vel pudore subactæ alienis armis florentissimæ suæ gentis, vel Macedonum impotenter dominantium impatientia. Fortasse & historiæ parum peritus Interpres, cum magna Græcos inter & Persas bella olim gesta, & multis demum cladibus accisâ penitus Persarum res & confusâ a Macedonibus fuisse sciret, Macedones confudit cum Græcis, partem scilicet cum toto; (quamquam & extra Græciam sæpe Macedonia censetur) quæ ab his, antiquis quippe Persarum hostibus, jam olim gesta fuerant, novitiis illis adscribens, & Macedonis nomen pro Græci nomine usurpans. Præsertim cum credibile sit, post debellatos Persas, totam Græcorum gentem, apud peregrinos potissimum, Macedonum, nobilioris videlicet partis, nomine venisse. Itaque cum in hac Lyfimachi interpretatione Macedonis nomen occurrat, Græcum intellige. Pro Amalecita autem Macedonem dixit Amanem, ut indignationem auget. Sic Josephus Gorionides concubinam quamdam Darii Hystaspides

Joseph. ben
Cor. 1. 1.

HUETII DEMONSTR.

fuisse ait filiam Abbessii Macedonis; & Darium hunc adversus Macedones bellum gessisse; & Eunuchos duos Assuerum occidere fuisse, ejusque caput ad Macedoniæ regem deferre. Objici solent alia quedam, ad elevandam Libri hujus auctoritatem & fidem: verum quoniam hæc jamdiu disputando contrita sunt, ab iis præsertim, qui contra temporis hujus Heterodoxos pro Catholicis partibus decertarunt, frustra in iisdem iterandis responsionibus studium operamque consumerem.

DE LIBRO JOB.

- I. Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur. II. Mose adscriptum. III. Probatum argumentis. IV. Vera historia Jobi, sed postea digesta. V. Probatum libri Jobi antiquitas. VI. Disputatur de clausula, qua habetur ad calcem libri Jobi in editionibus Septuaginta Interpretum. VII. Disputatur de aetate Jobi. VIII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. IX. Secundum argumentum. X. Tertium argumentum. XI. Quartum argumentum. XII. Quintum argumentum. XIII. Sextum argumentum. XIV. Septimum argumentum. XV. Octavum argumentum. XVI. Nonum argumentum. XVII. Decimum argumentum.

Qui de libro Jobi disserterunt Codicum Disputatur de Auctore libri Jobi. Auctore moverunt questionem, in varias ac multiplices diversi sectas abiere. Quidam adscripserunt Jobo ipsi, aut Jobi amicis, his permoti Jobi verbis: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro, stylo ferreo, & plumbi lamina, vel cæte sculptantur in silece? & istis quoque: Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribas ipse qui judicat, ut in humero meo portem illum, & circumdemi illum quasi coronam mihi?* Hanc sententiam delendunt Origenes, Gregorius Orig. 1. 6. magnus, & Suidas. Sunt qui a Jobo, ipsiusve amicis Siriace scriptum; a Mose redditum Ebraice, & aliquot additamentis auctum opinentur: quorum familiam ducit Auctor prioris Commentarii in Jobum, qui Origeni tribuitur; illa adductus clausula quæ in Græca editione finem imponit
Ff Libro,

c. 14. & l. 2.
c. 5. & l. 2.
c. 1.

Disputatur de Auctore libri Jobi. Variæ opiniones proponuntur. Job. 19. 23. Job. 31. 35. 36.

Orig. 1. 6. contra Gell. Gregor. magn. Job. 1. 1. c. 1. Suidas in

Libro, & e Syrorum lingua converſum cum fuiſſe docet. Moſem plerique, non interpretem, ſed Libri auctorem agnoſcunt, Gregorius Nazianzenus Salomonem, utiqueidem de eo ſcribit Polychronius, & alii bene multi. Quam ſententiam Lutherus demum amplexus eſt. At Origenes Moſem negat plus quam quinque libros reliquiſſe. Alicui e Prophetis librum Jobi tribuunt quidam, Idumæi Prophetæ ſæctum eſſe ſuſpicatur Philippus Codureus, ſed multo magis inclinatur ut ab Iſaiâ proſectum dicat: cujus ſententiæ cauſas habet, partim acutas quidem, at utiles tamen & leves, partim vanas penitus & inanes. Nonnulli etiam alicui ex Ebræis Babilone captivis assignant. Grotius Ezechiele quidem vetuſtiorẽ Libri ſcriptorem arbitratũr, quicunq; tandem fuerit, quod Jobi mentio apud Ezechielem extet; at Davide & Salomone recentiorẽ, quod ex horum ſcriptionibus pleraque illuc translata agnoſci poſſint; videri autem habuiſſe propositum poſteros Elau a Babiloniis transportatos hoc exemplo ad verum Dei cultum retinendum, & adverſa conſtanter ſerenda excitare. Fridericus Spanhemius, qui Jobi hiftoriam accurate nuper & erudite proſecutus eſt, a Jobo quidem, aut Jobi amicis res in adverſaria primum fuiſſe lingua patria relatas exiſtimat, Arabica nimirum, ſeu Syriaca veteri, & ex iis demum circa Davidis aut Salomonis tempora ab homine Ebræo conſtatam eam quam habemus hiftoriam. Quosdam etiam reſert R. Levi ben Geſſon poſtrema undecim Libri hujus capita in *volucribus* ſuſpicionem vocaſſe, propter notulam ad tricelſimi primi capitis calcem adtextam, qua illic deſuiſſe ſermones Jobi ſignificatur. Quasi omnium ſermonum Jobi, non colloqui ſolum cum tribus amicis, Baldado, Sophare, & Eliphazo finis hac clauſula deſignetur.

*Moſ. ad-
ſcribitur.*

II. In hac opinione varietate, quam peperit vetuſtas Libri, ac rei obſcuritas, cum vix quicquam nobis pro certo definire liceat, ſuſpiciones noſtras ac conjecturas in medium afferemus. Librum ſcripſiſſe Moſem ad ſolatum Iſraeliticæ gentis, cum Egyptiorum tyrannide premeretur, mihi ſanc videtur perquam probabile. Ea eſt Thalmuſiſtarum ſententia in Baba bathra; ea R. Davidis Kimchi, & Rabbiorum complurium. Eamdem amplexus eſt Auctor poſterioris Com-

mentarii in Jobum, qui Origenis ſibi nomen præſcripſit; eandem Methodius apud Photium, Polychronius & Julianus Halicarnæſeus apud Nicetam in Catena in Jobum; eandem denique recentiores bene multi. Id ipſum ſenſiſſe Hieronymum diſcas ex ejus Epiftola ad Paulinum, in qua Libros ſacros recentens, Pentateucho Jobi librum ſubjicit, poſthabito etiam libro Joſuæ; quo ejusdem eſſe utrumque & Auctoris & ætatis ſignificet.

III. Præter hæc doctõrum hominum ſuffragia, rationes quibus ea niritur opinio aſſeruntur complures. Mihi ea valde efficaciſſima videntur ad perſuadendum, quæ ex manifeſta characteris ac ſtyli ſimilitudine petitur. Ea eſt autem hujusmodi, ut ſi proſam orationem cum proſa, vorſam cum vorſa contuleris, maxime ſtatim appareat conſenſio: ſimplex illic & nativa utrobique oratio, omni ornatu detracta; florida hic & *hyperbatica* (*figurata*) Agnoſcit id Polychronius, & uno hoc argumento Libri conſectio-nem in Moſem tranſcribit. Sin ſtrictram orationem cum ſoluta contenderis, quod non ſatis caute ſeceret viri docti, magna enimvero, uti par eſt, apparebit ſtyli diſſenſio, ſed non inde efficiſſe diverſis ea Auctori-bus debet. Quod ſi grandius aliquid & *ἀσπρότερον* (*plenius*) ſonare videtur liber Jobi, crebrioribusque diſtinctus eſſe luminibus ac ſententiis; memineris hunc ſcriptum fuiſſe a Moſe, cum florentibus annis vigeret felix piæ mentis calor; illum vero, cum per ſeneſcẽtẽ ætatem ignea vis animi deſeruiſſet. Eſt in Hymnis quoque ſuis, pro rei gravitate, ad ſublime & magnificum dicendi genus ſplendide aſſurgit. Occurrunt quidem in Jobi libro Arabiſmi & Syriſmi, uti notatum eſt ab Hieronymo; nonnumquam etiam Chaldaſmi. Verum poetam agentem affines uſurpare dialectos licuit, & ſpecioſa vocabula rerum proferre in lucem, & obſecrata populo verba eruere. Id ſibi juris arrogant Poetæ, id ab Homero ſumma licentia ſactitatum eſt. Præterea ſcito ſcriptum hunc librum a Moſe, cum apud ſocerum ſuum Jethro ad gentiles ſuos aut ſolatio, aut conſilio, aut re juvando ſtudia ſua & curas omnes conferret. Ad tolerandas igitur diuturnæ ſervitutis miſerias, & meliora a Deo petenda & ſperanda, propoſito Jobi exemplo inſultuere ipſos voluit. Sane Iſraeliticæ

*Thalm. in
Bab. bathr.
c. 2.*

Phot. Cod.
235.

Polych. in
Proem.
Cat. in Job.

Hier. Præf.
in Job.

Israeliticæ gentis casus in Jobi historia perspicue agnoscas. Fortunati fuerunt Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & Josephus, & magnas opes, pietatis fructum, a Deo retulerunt. Ab Ægyptiis deinde male habiti sunt Ebraei; bonis, libertate, ac liberis etiam multati a Pharaone; quemadmodum & Jobus a Satana. Qui cum restitutus demum in integrum, amplissimis & uberrimis latifundiis Dei nutu ac ductu ditatus esset, Moses proposito hoc divinæ bonitatis exemplo, populares suos in parvis beneficiis spem erigere voluit. Longe porro verisimilius est Moysen, in suo illo Madianitico secessu, ad solamen genti suæ parandum mentem adiecisse, tum videlicet cum ei maxime hujusmodi allevamento opus esset, animum ipse gereret negotiis vacuum; quam cum Ægyptiis vinculis soluti Israelitæ per Arabicas solitudines Terram promissam peterent; Moysen vero inexplicabiles distraherent curæ: quod aliquibus placuisse video. Curam autem necessaria pars fuit, descriptio Legis: in cujus obsequium suos facilius ut flecteret, Dei beneficiorum commemoracionem ab ipsis mundi initiis repetit. Atque hinc prodit Pentateuchus, Madianitæ porro, Arabica gens est, Syrorum, & Idumæorum vicina; quos inter per quadraginta annorum moram versatus Moyses, ex peregrino commercio patriam loquelam, quod nulli non usuvire solet, facile inquinavit. Quum autem ad suos reversus intermissum purioris Ebraismi usum repetit, allitas sermoni suo ex congressu extraneorum fordes ita abstergit, ut quum ad scribendum Pentateuchum animum deinde appelleret, major existeret sermonis castitas ac mundities.

consutati sunt:) ego tamen rem poetice digestam existimo, allocutionibus & responsionibus instructam, eorumque delectu verborum, non quæ prolata sunt, sed quæ proferri pro tempore potuerunt. Ratio est in promptu: cum enim numeris illigatum esse id opus, ac *versibus* (versibus) scriptum constet, Hieronymi, aliorumque Patrum testimonio, quis putet Jobum in summis corporis & animi doloribus carmina ad uxorem & amicos fuisse? aut ipsos vicissim virum tot malis oppressum versibus esse allocutos? Jobum ergo revera extitisse reor, in acerbissimas calamitates incidisse, & certo Dei consilio bonis & liberis Dæmonis opera fuisse orbatum, diro etiam ac tetro ulcere erosum, aduisse ad ipsum uxorem & amicos, verbaque simul ipsos consensisse in eam sententiam quam retulit Moyses, controversiam Jobi diremisse Deum oraculo suo, ac querimonias composuisse, Jobum ipsum denique ingens pietatis ac patientiæ præmium, restitutam sanitatem, auctas opes, numerosa prole fundatam domum a Deo esse consecutum: verba vero, verborumque collocactionem, dialogi compositionem, interlocutionum dispositionem & distinctionem, figuras, & reliquum sermonis ornatum esse Moyses.

V. Probatur præterea ejus *antiquitas* & antiquitas vel ex hoc Tobie loco: Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut & sancti Job. Nam sicut beato Job insulabant Reges, ita isti parentes & cognati ejus irridebant vitam ejus dicentes: Vbi est spes tua, pro qua elemosynas & sepulturas faciebas? quæ e libro Jobi deprompta esse certa est fides. Non id quidem affirmare, suspicari certe licet de istis Ezechielis: Et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, & Job, ipsi iustitia sua liberaverunt animas suas, ait Dominus exercituum. Plurima quoque indidem delibata passim per totum Voluminum factorum corpus Interpretes deprehenderunt. Nos decerpemus pauca quædam, ut Libri antiquitas elucescat. Scriptum est in libro Jobi: *Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.* Scripsit Jeremias: *Maledicta dies in qua natus sum: dies in qua peperit me mater, non sit benedicta.* Scriptum est in

Hier. Epist. ad Paulin.

Probatur libri Job antiquitas & antiquitas. Tob. 2, 12. 13.

Ezech. 14. 14.

Job. 3, 2.

Jer. 20, 14.

Vera est historia Jobi, sed poetice digesta.

Maim. in More nev. Part. 3, c. 22. R. Schem. tob. in Job.

Job. 7. 17. libro Jobi : Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? Visitas eum diligendo & subito probas eum.

Psal. 8. 5. Sic in Psalmis : Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Scriptum est in libro Jobi : Hesperni fumus, & ignoramus : quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram. Scriptum est in Psalmis : Homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra pratercunt. Scriptum est in libro Jobi : Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus ejus preparat dolos.

Psal. 7. 14. Scripsit Psalter : Ecce parturit injustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem : & Isaia. 49. 4. Isaia : Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Scriptum est in libro Jobi : Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet : vociferabor, & non est qui judicet. Semitam nostram circumsepfit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit : scripsit Jeremias in Threnis : Sed & cum clamavero & rogavero, exclusit orationem meam : conclusus vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit. Scriptum est in libro Jobi : Fratres meos longe facit a me, & noti mei quasi alieni recesserunt a me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant oliti sunt mei. . . . Stulti quoque despiciebant me, & cum ab eis recessissem, deridebant mibi : Sic in Psalmis : Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis valde, & timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt; oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde. Item : Amici mei & proximi mei adversum me appropinquaverunt & steterunt. Et qui juxta me erant, de longe steterunt. Scriptum est in libro Jobi : Videbunt recti & latrabuntur : sic in Psalmis : Videbunt recti, & latrabuntur. In libri Job vicefimo primo capite cum Deo Job de impiorum felicitate exposcitur : totum id *avvaym* (compendiario) in capite Jeremias undecimo repositum invenies. De sapientia sic dixerit Job : Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutationem ejus : non conferetur tintis India coloribus, nec lapidi sardonio pretiosissimo, vel sapphiro : non adaequabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro eo vasa aur., . . . non adaequabitur ei topazius de Aethiopia, nec tintura mundissima componetur : Sic de eadem Salomon in libro Sapientiae : *Proposui illam regnis*

& sedibus, & divitias nihil esse duxi in comparatione illius : nec comparavi illi lapidem pretiosum : quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Effatum hoc Jobi : Ecce timor Domini, ista est sapientia, non in Psalmis solum, & Proverbia, ac Sirachida Ecclesiasticum, sed in Deuteronomium quoque defluxit. Atque hoc itidem : Interroga generationem pristinam, & diligenter investiga patrum memoriam & ipsi docebunt te : loquuntur tibi, & de corde suo proferent eloquia. Quod pene totum in sua transtulit Moyses : Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas : interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi. Nec mirandum profecto eodem parente ortos factus, non forma solum & loquela, sed sensibus etiam inter se convenire. Legitur in libro Jobi : Qui non accipit personas principum, nec cognovit tyrannum, cum disciparet contra pauperem : opus enim manuum ejus sunt universae : legitur in libro Sapientiae : Non enim subtrahe personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam : quoniam pusillum & magnum ipse fecit. De mari sic Deus in libro Jobi : Circumdedit illud terminis meis, & posui vellem & ostia, & dixi : Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos : de eodem sic Salomon in Proverbiis : Quando circumdedit mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Scriptum est in libro Jobi : Quis preparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habebant cibos? Scripsit Psalter : Qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum. Testimonium libri Jobi, sit tanquam sacri & canonici libri, ambigit Paulus in priore Epistola ad Corinthios : Sapientia, inquit, hujus mundi stultitia est apud Deum : scriptum est enim : Comprehendam sapientes in astutia eorum. Vbi scriptum? nempe in libro Jobi, qui de Deo haec satur : Qui apprehendit sapientes in astutia eorum. Similiter Jacobus in Epistola Catholica exemplum indidem petit : Sufferentiam Job audistis, suam Domini vidistis, quoniam misericors Dominus & misericor. Quid quod nulla prorsus in libro Jobi Moisaice Legis, aut rerum ab Israelitis gestarum mentio occurrat : unde

unde Libri vetustas certo argumento colligitur. Verum, inquit, Lege antiquior fuit Jobus, cujus congressus cum amicis hoc Libro referuntur; ac proinde nulla his affingi debuit mentio Legis, qui Legem ætate præceserunt. At neque priora duo capita, neque postremi pars, Jobi, amicorumve sermonibus, sed Scriptoris ipsius narrationi tribuuntur, in qua Legis aliquod utique extaret vestigium, aut portentorum a Deo in Israeliticæ gentis gratiam editorum significatio, nisi confessio Libri his omnibus ætate prior fuisset. His subiungam Aristæz testimonium, qui in suo de Judæis Commentario, legisse se Jobi librum multis de Jobo memoratis testatus est. Fuit autem id Aristæz opus Alexandro Polyhistoris vetustius, qui insignem ex eo depromptam pericopen lucubrationibus suis intexerat, ut est apud Eusebium. Denique e tertia e Jobi filiabus, cui *תן* nomen fuit, hoc est juxta Septuaginta Interpretes, *τίνας διακρίσεις*, natam esse fabulam Cornu Amalthææ, & ex historia Jobi in Her-

Euseb.
Præp. l. 9.
c. 25.

Spanh. hist.
Job. c. 12.
Disputatur
de clausula,
quæ habetur
ad calcem
libri Jobi in
Editionibus
Septuaginta
Interpre-
tum.

Orig. Epist.
ad Afric.
Chryf. Po-
lych. &
Olymp. in
Proæulo, &
ad calcem.
Caten. in
Job.
Hier. Trad.
Lib. in Gen.
Olymp. in
Cat. in Job.

Spanhemius conjectat.

VI. Nunc vero minime id quæro, utrum ex celebri illa & controuersa clausula, quæ in codicibus Septuaginta Interpretum libro Jobi accusa est, quædam depromserit Aristæas; an ex Aristæa clausula illa prodierit: nec item, si eam compilauit Aristæas, an a Mose, ut sensit Auctor posterioris Commentarii in Job, qui Origeni adscribitur; an a Septuaginta ipsis Interpretibus, ut visum est Origeni in Epistola ad Africanum; an ab Hebræis alicujus recentioris, aut alterius cujuscunque manu, Jobi libro adtexta sit. Id ajo, clausulam istam, undecunque tandem extiterit, antiquissimam esse; a Theodotione in suam interpretationem fuisse receptam, ab Arabe itidem Interprete in suam, a Pseudo-Origene in suos illos in Jobum Commentarios, & a Niceta in suam Catenam; ac ejus Origenem, Chrysostomum, Hieronymum, Polychronium, & Olympiodorum meminisse; & in omnibus denique vel antiquissimis Codicibus Græcis reperiri: quamvis autem reprobaretur a nonnullis, utpote quæ absit ab Hebræis exemplaribus, Ecclesiæ tamen, ut testatur Olympiodorus, ab Apostolis, cum reliquo Jobi libro traditam fuisse. Animadversum velim id quoque, cum ea Syriaca lin-

gua translaturum Jobi librum notat hæc clausula, non id sibi velle, Ebraicum quod habemus exemplar ex Syriaco; sive ut alii censent, ex Arabico fuisse translaturum a Mose, ut voluit Auctor prioris Commentarii in Jobum qui Origeni tribuitur, sed ex Ebraico Codice suam interpretationem Septuaginta Senes extulisse. Ita intellexit Olympiodorus, qui cur Syriaca illic appelletur Ebraica dialectus, erudite ostendit: ita & Scholiastes quem citat Nobilius.

Nob. hoc
loco.

VII. Ex Superioribus conficitur Mose vetustiore Jobum fuisse. Minime vero otii nostri res est, certe nec instituti hujus, in assignanda accurate ipsius ætate anxie laborare; præsertim cum in ea disquisitione diligenter versati sint viri eruditi. Dicam obiter recentem mihi videri fuisse Jobi casum memoriam, cum ad eos describendos Moses animum appulit; quo tempore apud socerum Jethro inter Madianitas degebat. Mose vetustiore fuisse consentiens est quidem Interpretum prope omnium ac Chronologorum opinio, at eum a Mosis ætate nimium in superiora remouent quidam. Thalmudistæ eo anno natum ferunt, quo in Ægyptum venit Jacobus, denatum anno quo inde Israelitæ exierunt. Verum hariosos mittimus. Nos conjecturis probabilibus nixi & similia veri sectantes, vel paulo ante decessisse eum judicamus, quam ipsius calamitatem & restitutionem Moses literis mandaret, vel etiam tum fortasse superfuisset.

Disputatur
de ætate
Jobi.

VIII. Adversus ea quæ de libri Job Auctore statuimus, plurima in contrariam partem obijci solent, quorum cum maxima pars pervulgata sit, & ab aliis jam confutata, frustra in iis referendis desudarem, quæ aliunde peti possunt. Velut cum ex Gregorii Nazianzeni auctoritate, quæsitisque argumentis, Salomonis opus id esse volunt quidam, ut supra dixi; aut cum ex R. Levi ben Gerson partem Libri supposititiam esse pugnant. Potius est ut nova quædam discutiamus argumenta, quibus confessionem ejus Mosei detrahere literati quidam viri contendunt. Primum suggerit Aben Ezra, qui Sapientes ait Libri Mosiem scriptorem censere, sibi vero translaturum videri, ac propterea subobscure. Librum translaturum putat, a Mose translaturum non negat. Imo vero ita videtur existimasse: cur enim Librum trans-

Resistantur
argumenta
Adversaria.
Primum
argumentum.

Aben Ezra.
Comm. in
Job.

latum ratus sit, causæ fuisse puto clausulam illam superius memoratam, quæ perperam accepta multorum animos hac infecit opinione, e Syriaco Jobi sermone Librum a Mose Ebraice fuisse conversum; cum e Syriaca lingua, hoc est Ebraica, a Senibus Septuaginta Græcæ redditum orationi significet, ut mox docui.

*Secundum
argumentum.*

IX. Ajunt deinde nusquam librum Jobi Mosis nomine citari, quod fieret tamen, si Mosi haberet auctorem. Ego vero in re dubia, aut vulgo ignorabili fieri debuisset nego. Libri Josuæ, Judicum, Ruth, aliique complures, quorum incerti sunt Auctores, titulis suis indicantur, non scriptoribus: licet eos aliquis privata industria, certis quantumvis argumentis deprehenderit. Complures laudavi supra in Libro hoc Mosis assignando mecum sentientes, qui eum tamen, non ex Mosis scriptoris, sed ex Jobi, cujus narratur historia, nomine appellare solent.

*Tertium
argumentum.*

X. Ex loco, quem inter sacra Volumina obtinet iste Liber, tertium prodit argumentum: quippe, inquit, si Mosis esset, Mosis libris adjungeretur; imo etiam Pentateucho ipsi ordine præiret, quem tempore antecessit: hunc enim post exitum ex Aegypto, illum in Madianitico secessu exaratum diximus. Ac si in digerendis Libris sacris ratio temporum quo scripti sunt habita sit. Libris Regum, Paralipomenon, Esdræ, Nehemiæ, Tobie, Judith, & Esther, subijci solent Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum; quæ tamen, si spectetur ætas, præfigenda illis erant. Alio ordine libros illos collocant Latini & Græci, alio Ebraei. Ab his tres in classes esse distributos tradit Hieronymus in Prologo Galeato: prior Legum habet Pentateuchum nempe Mosis; secunda Prophetis constat, libris videlicet Josuæ, Judicum, Samuelis, Regum, Isaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, & duodecim Prophetarum: postrema denique continet Hagiographa, quibus liber Job præfigitur. Aliæ fuerunt sanctorum Voluminum partitiones, de quibus consulere licet Sixti Senensis Bibliothecam: in his alium, aliumque ordinem liber Jobi tenuit, prout diversa spectant ii, quibus disponendorum sacrorum Codicum cura tradita est. Non alia autem de causâ Mosis Pentateucho librum Jobi conjunxisse videtur Hieronymus in Epi-

*Sixti Bibl.
I. L.*

stola ad Paulinum, quam quod ab eodem Auctore profectum utrumque crediderit.

XI. Quartum argumentum suppeditant <sup>Quartum
argumentum.</sup> vocabula quædam Libri hujus, vel *monachis* (*singularia*) vel nusquam certe in scriptis Mosis, passim vero in recentioribus Scripturæ sanctæ Libris extantia: unde Mose recentius esse hoc opus colligi potest. Cui ratione supra occurri, cum dicerem nonnullas voces Ebrais non exauditas finxisse Mosem, pro ea licentia, quæ prudenter summa Poetis conceditur; plerasque etiam peregrinas admisisse, cum librum hunc carmine scriberet; cum præsertim in alieno solo versaretur, unde patriæ loquelæ adhæsit peregrinitas illa, quam deinceps scriptionis illius auctoritas in Ebræam gentem inexit. Sic enim comparatum est, ut quod arbitramur laude dignum, imitando consequi studeamus. Non ergo ex Davidis & Salomonis scriptionibus Jobi operis conditor; sed ex hoc opere potius exoticas suas locutiones David & Salomon, alique Prophetæ haurerunt.

XII. Ex his quæ leguntur versu penultimo libri Jobi: *Deditque filiabus poter suus hereditatem inter fratres earum*, quintum efflorescit argumentum, vel conjectura potius, aut levis suspicio: id enim ab Ebraeo scriptore notatum consulo videtur; quod Ebraico jure in hereditunda familia æminæ a fratribus in partem non vocarentur; unde effici putant latis jam a Mose legibus Librum hunc esse confectum. Verum istud hinc effici nego; nam rem, uti acta est, referre potuit Scriptor, nulla habita Ebraicæ Legis ratione. Etsi enim Legem nondum tulerat Moses de filiabus a successione removendis, id fortasse jam Ebræorum vel Arabum usus obtinebat. Similiter jubentur amici Jobi septem tauros & septem arietes holocausta offerre: etsi nondum sacrificiorum ritus in Levitico præscriptos sanxerat Deus. Nec ^{Levit. 23.} enim putandum est quidquid legibus suis præcepit Moses, novum ad hoc tempus & inusitatum omnino fuisse: imo consuetudinem in multis Lex juvit; & quæ invexerat usus, jure firmata sunt.

XIII. Ajunt præterea nemini, præterquam Jobo vel amicis, perspectos esse potuisse sermones ultro citroque habitos, qui scriptione illa continentur. Parata est ex superioribus responsio: nec enim peritvadere voluit

voluit Moses dicta hæc omnia, prout jacent in libro, a Jobo vel amicis fuisse prolata: nam quis putet amicos inter se verba familiariter commutantes carmina edidisse? Plane ita est, ut dixi, rem gestam & sermonum argumenta ad Mosè inter multorum & sermone omnium fuisse perlata, quæ uberiore deinde orationis filo & numeris adstricto con- vestiverit.

Septimum argumentum.
Job. 1, 3.
XIV. Confutatur septimum argumentum ex eo quod dictus est Job *magnus inter omnes Orientales*, אֱלִיָּהוּ: quo nomine Arabes Ebraicis Palæstinam incolentibus dici sole- bant, unde scriptorem libri Jobi incolam Palæstinæ fuisse concluditur. At id facile re- fectitur ex Madianicæ regionis situ, quæ ad Arabiæ & Ausitidis oceanum posita est. Nec enim Palæstinæ solum incolis, sed gentibus universis familiare est alias gentes ex situ ap- pellare. Hinc Græcis *κινετοία*, quam Natio- liam barbare appellamus.

Octavum argumen- tum.
XV. Mosè recentiore operis hujus Scriptorem existimarunt nonnulli, quod de- cimo quinto capite Chananæ gentis exci- dium obscure significatum videatur. Verum si quis hæc attente perlustrat, non Chananæ potius, quam cujuslibet alterius regionis de- populationem, nec tam ut rem gestam, quam ut rem gerendam illic expressam comperiet.

Nonum argumen- tum.
Job. 26, 12.
XVI. Gravius oritur argumentum ex his Jobi verbis, quæ extant vicesimo sexto capite: *In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia ejus percussit superbum.* Ebraice *גִּבּוֹרָתוֹ*, quod inter alia Egyptum notat: unde ad Egyptiorum & Pharaonis interitum ista pertinere censuit R. Selomoh, & ex recentioribus Grotius. Uterque contra reliquorum omnium Interpretum fidem, cum antiquorum, tum recentium, qui alio penitus retulerunt. Horum opiniones si quis aver cognoscere, adeat Spanhemianam Jobi historiam, luculentum opus, in quo solidis præterea rationibus hoc argumentum re- punditur.

Decimum argumen- tum.
Job. 28, 19.
Cast. Pref. in Job.
Deut. 4, 5.
XVII. Postremum argumentum hoc Jobi dicto continetur: *Et dixit Deus homini: Ecce timor Domini, ipsa est sapientia.* Existimavit Sebastianus Castalio hic tangi verba Deute- rononii, quibus ita Israelitis Moses compellat: *Scitis quod docuerim vos precepta atque justitias, sicut mandavi tibi Dominus Deus meus: sic facietis ea in terra quam possessuri*

estis, & observabitis, & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia & intellectus coram populis. Quis non vider hæc vi detorquen- da esse, ut istis accommodentur? Demum tamen nihil interesse: quis metret eandem sententiam ab uno & eodem Scriptore bis esse usurpatam? Deum quidem id homini dixisse ait, verum non in colloquiis cum Mosè habitis, at potius cum mentes homi- num intus voce sua interpellat; quam cum audierimus, corda nostra obdurari vetat. Fortasse & Jobo fuerat id a Deo significatum per somnia aut visa; cujusmodi multa & hic & alias sæpe hominum animis ante Legem latam objiciebantur.

DE LIBRO PSAL- MORUM.

I. Disputatur de Auctore libri Psalmorum, Varia opiniones proponuntur. II. Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus scriptores. III. Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volu- men in Canonem dedicavit. IV. Probatur argumentis. V. Queritur cur ordo Psalmorum a temporum ordine discrepet. VI. Probatur Libri Psalmorum *recentioris & antiquitas*. VII. Refelluntur argu- menta Adversariorum. Primum argu- mentum. VIII. Secundum argumentum. IX. Tertium argumentum. X. Disputa- tur de Psalterio Salomonis a Johanne Ludovico de la Cerda edito.

I. **S**ciamus errare eos, qui omnes Psalmos David arbitrantur, & non eorum quo- rum nominibus inscripti sunt. Verba sunt Hieronymi ad Cyprianum scribentis, & in ejus gratiam Psalmum octogesimum nonum explanantis; quem Psalmum cum sequenti- bus decem a Mosè scriptum esse docet. Cla- riora etiam hæc ex ejusdem Epistola ad So- phronium: *Psalmos omnes eorum testamur Auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, & Ithub, filiorum Core, Eman Ezrahite, Moyse, & Salomonis, & reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit.* Eandem tuetur doctrinam Auctor Synopseos, quæ Athanasio tribuitur; eamdem & Hilarius. Par est sententia R. Davidis Kimchi, & magnæ Rabbiorum partis. Con- tradicit vero Theodoretus, alique complu-

Disputatio de Auctore libri Psalmorum. Varie opi- niones pro- ponuntur.

Hilar. Pref. in Psalm.

Philastr.
Her. 126.
August. de
civ. Dei.
l. 17. c. 14.

res, qua veteres, qua nuperi: iisque unicum Psalmorum omnium auctorem, Davidem agnoscunt. Philastrus etiam inter Hæreticos locat, qui secus senserit. At titubet Augustinus, nunc totum Psalterii opus uni Davidi adscribens, velut in libris de civitate Dei; nunc novem solum Davidis proprios esse statuens, reliquos quatuor Cantorum, quos ipse ad id selegerat: velut in dissertatione ad titulum primi Psalmi. Variæ utrimque afferunt rationes, quarum præcipua pars in sequentibus excutietur.

Plures va-
riis tempo-
ribus fuisse
videntur
Libri hujus
Scriptores.

II. Certum est jam inde a verustimis temporibus, ipso etiam Noachico Diluvio antiquioribus, homines Dei præconia, victorias suas, & si quæ sibi prospera evenissent, hymnis, psalmis, choris ac tripudiis, tympanis etiam, tubis, citharis, alioque musico choro celebrare fuisse solitos. Certum quoque carminum illorum compositionem viros aliquos ingenio ac eruditione præstantes in se recepisse; id quod de Moïse non semel, ac de ipsius sorore Maria legimus. Certum etiam hoc hominum genus divino sæpe afflatum numine multa prædixisse. Talis Moïses, talis & David, & Jeremias, & Ezechiel, & Aggeus, & Zacharias. Inde est, quod apud profanas gentes a prisca ætate musicam exercebant futurorum vaticinatores, & musica Deo homines conjungere credebatur. Itaque vocabulo eodem Romanis dicebantur Vates, & qui funderent carmina, & qui futura prædicerent. Certum præterea carmina hujusmodi apud Ebræos, eaque potissimum quæ essent sacra, crebra recitatione ita fuisse per-vulgata, ut ea sibi plurimi describerent; curæque præsertim Levitis fuisse, uti exemplaria eorum, quæ Dei celebrarent laudes, in Templi tabulariis servarentur inter sacra Volumina, quæ in Templo fuisse recondita & custodita non uno loco Josephus asseverat. Hinc deprompta Cantica pleraque, quæ in Libris sanctis vel descripta sunt, vel memorata. Hinc certa quædam pro tempore selecta Levitis, quæ Symphoniaci in Templo cantarent. Singulis porro Hymnis auctorum nomina crediderim fuisse adscripta, eorumque nominum partem aliquam temporum lapsu & hominum oblivione, aut librariorum oscitantia intercidisse. Atque hinc porro evenit, ut Psalmi aliquot sint *anonymi* & *liberorum* (inscriptione, & auctoris

nomine carentes.) Cum autem penum hunc Psalmorum locupletare satageret, quisquis poetica erat arte instructus, valde eum crevisse probabile est; quem deinde in immensum auxerunt David & Salomon, collato illuc magno carminum numero; ne deliceret tantis impensis fundata ab eis domus Dei, tot ditata donariis, hac quoque parte liberalitatem eorum ac munificentiam desideraret. Ipse potissimum David in veterum Hymnis recognoscendis ac digerendis, suis adjungendis, choris Symphoniacorum instruendis, melodiarum ac concentuum temporibus determinandis, cantoribus ipsis deligendis, omni-que apparatu musico comparando, egregiam operam navavit. Quod & a Salomone deinde factum est. Non parum etiam sacram hanc apothecam a sequenti ætate canticis differtam reor, quoad Templum a Chaldeis direptum & igne absumtum est. Quo incendio maximam quoque congestarum cantionum partem conflagrasse dubium non est. Postquam ventum est Babylonem, cum Deum pro ea quæ suppetebat facultate laudare vel- lent Ebræi, tum vero collectas existimo paucas tot Psalmorum reliquias, vel ex memoria, vel ex aliquorum, si forte, privatorum hominum codicillis. Atque hæc carmina illustri aliqua pietatis significatione, aut artificii specimine insignia, aut ad ea, quæ essent ex ulu populi, postulanda a Deo, videntur præ aliis fuisse accommodata; ut quæ ex cantu frequenti inhærent memoria, aut digna fuissent habita a quibusdam, quæ in literas referrentur. Facit ad nostram sententiam insigne hoc Philastrii dictum: *Qui interpretati sunt studioissime, hoc dixerunt, quod sæpe existente captivitate in Judæorum populo a Gentilibus propter idololatriam, (quia cum illis colebant Judæi & idola) inque his etiam Scriptura divina inquirebantur & comburebantur a gentibus. Si quis autem abscondisset de Psalmis aliquid existente pace, postmodum requirebatur a paucis sanctis eadem divina Scriptura: cumque invenirentur, accipientes postea qui erant illo tempore Sapientes, (quia non erant Propheta jam, sed Sacerdotes timore detenti) juxta quod accipiebant a quibusdam, ita componebant & textum Psalmorum, & ita ordine exponi jubebant. Quamvis autem ad quinque supra mille carmina lucubrasset Salomonem in sacris Codicibus proditum sit; attamen*

Phil. Her.
126.

Joseph.
Antiq. l. 3.
c. 1. & l. 5.
c. 1.

2. Reg. 23, 1.

men aut nulla eorum, aut perexigua pars servata est: sive quod vulgi superarent captum, ut ex Canticis Canticorum existimare licet, sive quod ad usum chororum minime essent concinnati, sive quod tam clari in iis non apparent neque tam expressi pietatis sensus, quam in illis Davidis, quem egregium *Psalmem Israel* fuisse sanctæ Literæ testantur. Ad hos præterea Hymnos, qui ex Templi excidio, sic tanquam reliquæ e naufragio tabulæ, emerferunt, alii accesserunt, qui in vinculis Babylonicis, ad calamitates Israeliticæ gentis coram Deo deplorandas, a piis viris compositi sunt: qualis ille est qui numero habetur centesimus tricesimus sextus, & quem titulus indicat esse Jeremiæ: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion.* Nam quamvis subjunxerit *Psalmes*: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* non id tamen ita accipiendum est, quasi in Babylonia Deo hymnos canere nefas ducerent Israelitæ, nec omnino per tot annos cecernerint ullos; sed quod eo apparatu ac splendore id ipsis facere non liceret, quod olim Hierosolymæ fieri solitum erat: nec ad iustum Chaldæorum, auresque profanæ gentis demulcendas sacras Deo cantiones recitare ac disperdere sustinerent. Sexagesimus quartus in fronte gerit hoc lemma: *Canticum Jeremia & Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperet exire.* Mala etiam apud Chaldæos tolerata queritur *Psalmus septuagesimus*: *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum: in iustitia tua libera me & eripe me.* Sic & septuagesimus tertius: *Ute quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ.* Talis est & septuagesimus octavus: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.* Ejusdem etiam generis est octogesima septima: *Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi & nocte coram te, quem a Joachimo editum tradunt aliqui, dum Babylone in custodia attinere: & octogesima octavus: Misericordias Domini in aeternum cantabo, quem ab eodem in libertatem restituto compositum ferunt. Talis & centesimus primus: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Adjectos esse & alios post solutam Captivita-*

HUIUS DEMONSTR.

tem *Psalmos* minime dubium est. Hujusmodi est centesimus viciesimus quintus: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati: & centesimus tricesimus septimus: Confiteor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei: & centesimus quadragessimus septimus: Lauda anima mea Dominum; laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu fuero.* Quid quod & totos quadraginta postremos, ab eo videlicet, cui titulus est: *Reversionis Aggai & Zacharia*, in gratiam reditus Israelitarum e Babylónico exilio in patriam scriptos nonnulli arbitrati sunt. Intolerabilis vero fuit Pauli Samosietani, vecordis & impuri Hæretici supinitas, cum *Psalmos* novitatis arguere ausus est, & post Christum elaboratos asseverare. Quem errorem vix persuaderi possem amplexos esse nonnullos de grege Anabaptistarum, uti factum ab iis esse fertur, nisi ab illorum impudentia, pari inscitia & stupore conjuncta, omnia expectanda esse scirem. At opinionis hujus ineptiam & fatuitatem declarabit hæc a nobis instituta dissertatio.

III. Exemptis Babylónico servitio Israelitis, & in integrum restitutis, post instauratum Templi cultum, suadet nobis ratio *Psalmos* quoque in Templo cantari solitos collegisse *Esdras*, & ex Synagoga magnæ auctoritate recognovisse, numerumque eorum ad centum quinquaginti determinasse; sepositis fortasse aliquot, vel quorum incerta erat auctoritas, vel quos ad præsentem rerum statum minus congruere censebat; eos in unum redeigisse volumen, & in Canonem sacrorum Librorum dedicasse; neque illum postea ullos accessisse *Psalmos*; quod fuisse creditum video aliquibus, qui septuagesimum quartum, septuagesimum octavum, & septuagesimum nonum Antiochi temporibus adscribunt. Nam totidem, quot nunc extant, interpretati sunt septuaginta Senes Antiocho vetustiores, uti præcis traditionibus, teste Hilario, ferebatur.

IV. Opinionis, quam hic proponimus, præcipua capita sacræ ipsius Scripturæ testimoniis confirmantur. Quæ quoniam fere sunt in propatulo, & obvia unicuique, supervacaneum foret ea colligere. Reliqua vero probantur ex ipsis *Psalmorum* lemmatis, quibus eorum Auctores indicantur; aut ex

Esdras numerum Psalmodum determinavit, eorumque volumina in Canonem dedicavit.

Hilari. Prolog. Explan. in Psalms. Probat argumentis.

G g

diserps

disertis Psalmorum verbis, rebusque illic aperte narratis, unde ipsorum ætas deprehenditur. Tales ii sunt, quorum capita proxime attulimus: eos si quis perlegat accurate, rerum, quarum gratia scripti sunt, a Davidicis temporibus longe distitarum clarissima cernet monumenta. Centesimum tricesium sextum adducam in exemplum. Qui enim Davidis ævo accommodari ea possunt: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion*: ac sequentia etiam, quæ palam edocent, & qui loquantur, captivi nempe; & cujates, Hierosolymis nempe & Sione profecti; & a quibus capti, nempe a Babyloniis; & quo deducti, nempe Babylonem. Quæ si quis ad Davidis ætatem referre nitatur, idem Ararim in Parthia, Tigrim in Germania reperire possit. Par de centesimo vicesimo quinto, atque aliis porro, quos supra indicavimus, esto iudicium. Augustinus qui in libris de civitate Dei totum Psalmorum opus uni Davidi acceptum refert, hæc eum prophetice vaticinatum fuisse ait; quemadmodum Josiaz regis non futurum duntaxat ortum & regnum, sed nomen quoque Propheta quidam trecentis ante eventum annis prænuntiavit. Sed quorum ad prophetice vaticinationes & miracula recurremus, cum nulla nos eo cogat necessitas? Existimet Lector æquus, utra præferenda sit sententia, vel quæ rationibus pugnet, vel quæ excogitatis miraculis se tueri cogatur. Sed & ex Psalmorum plurimorum lemmatis, ut dixi, de eorum quoque ætate fieri arbitrium potest. Velut ex illo, quod centesimo tricesimo sexto præfixum est: *Psalmus David, Jeremia*: apud Septuaginta, *τῷ Δαβὶδ, ἱερμίου*, manifestum est Psalmum hunc Davidi adscribi non posse, & Jeremiæ temporibus compositum fuisse. Verum quæ siverit aliquis, qui hæc Babylone concini potuerint a Jeremia, quem illuc cum aliis captivis deportatum non fuisse constat. Equidem a Jeremia ad captivos transmissum opinor, quam calamitatem eorum deplorandæ lucubraverat. Psalmo sequenti hoc lemma præsentunt editiones Septuaginta Interpretum: *Ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ, ἱερμίου καὶ Ζαχαρίου*. Per genitivum casum plane videntur Psalmi Auctores significari. Quid hoc est igitur, *τῷ Δαβὶδ*; Ebraica habent, *דָּוִד*; Vulgata, *Ipsi David*. Sic alibi, *הַלְלֵהוּ, τῷ Δαβὶד*: &

Septuaginta, τῷ Δαβὶδ κατὰ; Vulgata, *Filiis Core*. Existimat Synopsicos Auctor, quicumque Psalmi inscripti sunt, *τῷ Δαβὶδ*, hoc est, *Ipsi David*, ab aliis lucubratos, Davidis personæ fuisse aptatos. Sententiam hanc retellit Augustinus Sospitatoris ipsius oraculo, qui Psalmum centesimum nonum Davidi tribuit, cum inscriptus sit, *Ipsi David*. Censuerunt vetustiores Magistri, quicumque Psalmus præfixum haberet hoc lemma, *דָּוִד*, Davidem auctorem habuisse: verum hanc quoque opinionem rejicit Aben Ezra, & a Davide scriptum, aut Davidi adscriptum statuit: quibus addi velim, aut ex ejus formula & exemplo lucubratum esse. Id si sit, quod veri sane perquam simile est, jam liquet cur Psalmus centesimus tricessimus sextus ita inscriptus sit: *τῷ Δαβὶδ, ἱερμίου*; nimirum ut a Jeremia scriptus significetur ad Psalmorum Davidis exemplum; ac si diceret, Psalmus Davidicus Jeremiæ. Ita *Syracensis* versu ludere se dicebat Virgilius, cum ad exemplum Theocriti Eclogas scriberet: ita & *Africanum carmen* se per oppida Romana canere, cum ad Hesiodi imitationem Georgica componeret: ita & *Cæciliania* munera retrahere se aiebat Horatius, cum Simoniden Ceum imitaretur, Psalmum centesimum undecimum Aggæo & Zachariæ tribuit Vulgata Editio; nec non & centesimum quadragesimum quintum. Hunc & sequentes duos isdem adscribunt Interpretes Septuaginta. Psalmo sexagesimo quarto hunc præfigit titulum Vulgata Editio: *Psalmus David. Canticum Jeremia & Ezechielis populo transmigrantis, cum inciperent exire*. Hunc & quædam Septuaginta Interpretum editiones præferunt. Psalmi septuagesimi lemma hoc est: *Psalmus David, filiorum Jonadab & priorum captivorum*; quod & apud Septuaginta Interpretes reperitur, & ad Joachinum regem Juda Babylonem a Nabuchodonosore deportatum sine dubio refertur. Ebraei Salomonem septuagesimi secundi Psalmi auctorem esse ferunt, quidam Psalmorum trium, plurium etiam alii; Origenes Psalmorum graduum. Psalmi octogesimali noni titulus hic est: *Oratio Moysi hominis Dei*, quem & Orig. l. 3. Septuaginta Senum interpretatio & Ebraica exemplaria exhibent; & Psalmum ipsum Ebraei magno consensu volunt a Mose fuisse cantatum, cum Deum placare vellet, *Israëlitis iratum*

August. de
civ. Dei.
l. 17. c. 14.

August. de
civ. Dei.
l. 17. c. 14.
Matth. 23.
42. & seq.

Virgil. Ecl.
6. &
Georg. l. 2.

Hor. Carm.
l. 2. Od. 1.

Orig. l. 3.
114. & seq.

iratum propter excitatam inter eos ab exploratoribus Terræ sanctæ seditionem. Accedit ad hanc sententiam Hieronymus in Epistola ad Cyprianum. Mosis itidem sequentes decem Psalms adscribunt Ebraei; adscribunt & Hilarius, & Hieronymus; cum tamen de nonagesimo octavo Psalmo verum id esse non possit, ut pote in quo sit Samuelis mentio. Nisi Moyses ille fortasse unus fuerit ex cantoribus Davidis, ut visum est Aben Ezra: cui ne assentiar acit additum illud elogium, *Hominis Dei*, quod & in sacris Literis alias Mosis tribui solet, & virum pietate insignem notat. Nam quod respondent Hilarius, Hieronymus, & Augustinus, prophetice id a Mose scriptum; salvo sanctorum Patrum honore, sine causâ mihi videtur dictum. Promptius enim & tolerabilis est, Psalmum illum contra Ebraeorum auctoritatem adjudicare Mosis, quam nulla urgente necessitate miracula & divinos vaticiniorum afflatus comminisci. Psalmum nonagesimum secundum, Adami canticum appellant Ebraei, & ab Adamo decantatum somniant matutinis primi sabbathi horis, cum serotinis diei antecedentis esset creatus. Auctor R. David Kimchi. Adde reliquos adscriptos Idithuni, filiis Core, Asapho, Emami Ezrahite, & Ethani Esrahite, quem *ἐν τῇ μεταστάσει βαβυλωνίου* (*temporibus Babylonice migrationis*) vixisse quidam suspicari sunt, sed talio, ut docent Interpretes, quos ne longior sim, adiri jubeo. Valde etiam falleretur, si quis crederet hunc esse Ethanem Levitem, Casuæ filium, quem ex instituto ac jussu Davidis musicam artem tractasse Patres, talipomena asseverant: hic enim Levites fuit; ille de tribu Judæ. Huc facit insigne Thalmudis & Masoræ testimonium, quo Psalmi omnes ab Adamo, Melchisedecho, Abrahamo, Mose, Emame, Idithuno, Asapho, & tribus Core filiis, Asere, Elcana, & Abiasapho, Mosis consanguineis & æqualibus dicuntur elaborati; a Davide vero in unum volumen collecti. Kimchio ad eandem sententiam præluxerunt Thalmudistæ. Is autem addit a Davide ipso in quinque libros divisum esse Psalterium, *ὡς ἔστιν ἐν τοῖς πεντέκοντι βιβλίοις* (*sic ut sit alter Pentateuchus*): inquit Epiphanius. Psalmi vero *ἡσυχαστικοὶ* (*sine inscriptione*) cui tribuendi sint, non levem esse inter Rabbinos controversiam testatur Aben Ezra. Hæc cum ita

sint, liquidum est optima me ratione dixisse, Davidis nimirum, Psalmos omnes, sed cantorum complurium.

V. Quod ad ordinem Psalmorum attinet, qui a serie temporum palam discrepat, existimasse quosdam refert Philastrius, eo ordine dispositos fuisse Psalmos a Sapientibus post Captivitatem, quo a sanctis viris reperta sunt; fortuito nempe, & tumultuario, cum Ethnici antea, tum rerum potirentur, conquisitos eos cremaissent, & funditus abolere tentassent. Mihi vero ea incescit suspicio, hoc ordine fuisse ab Eisdra a Synagoga magna digestos, quo in templo canebantur, prout nempe vel anniversariæ festivitates, vel sacrorum ratio postulabat. Inde est quod collocata ab Eisdra in ordinandis Psalmis opera Ebraei non meminerunt: quippe Psalmos neque ipse, neque Synagoga magna digessit, sed quem in iis servari solere comperit ordinem, eundem retinuit. At cum ait Auctor Synopses Eisdram in ordinem Psalmos disposuisse, cum intellige, quem usus Templi, non temporum series desiderabat. Inde est etiam quod nullas numerorum notas his Psalmis Ebraei veteres præfigebant; & quod præter traditiones ferunt, auctore Hilario, incompositos eos, nec pro temporum diversitate digestos, Esdram in unum volumen retulisse. Quod autem ex iisdem traditionibus subjungit Hilarius, Septuaginta Senes in numerum & ordinem Psalmos redegissem, singulos quosque iis numeris adjunctos, quorum efficientia & vis argumento suo responderet, parum solidum est, quod cum pace & reverentia sanctissimi viri dictum velim. Nihilo credibilius est quod subnebit, priores quinquaginta Psalmos iis convenire, qui a vitis scilicet ad meliorem frugem recipiunt; sequentes quinquaginta iis, qui jam aliquos fecerunt in pietate progressus; iis denique reliquos, qui ad summum virtutis apicem evasere. Variis itidem virtutis ac pietatis gradibus vulgatam ac celebrem Psalmorum in quinque partes divisionem fusa differtatione accommodat Gregorius Nyssenus, & ad animorum emendationem, non ordinem temporum respexisse vult, qui Psalmos ita digesserunt. At hæc quantumvis pie cogitata, vel sola eorum lectio aperte refellit. Sed nec inter classium singularum Psalmos ullam temporum rationem habitam

Hilar. Prolog. in Psalm. Hier. Epist. ad Cyp.

August. de civ. Dei. l. 17. c. 14.

1. Par. 17. 19.

Thalmud. bab. bath. c. 1.

Epiph. de pond. & mens.

Quæritur cur ordo Psalmorum a temporum ordine discrepat. Philast. Hæc. 126.

Hilar. Prolog. in Psalm.

Greg. Nyss. l. 1. in Psal. c. 5. & l. 2. c. 11.

videmus; quod facere potuisset Efdra, etiam si varios pietatis gradus spectasset. Cæterum partitionem illam Psalterii in partes quinque, quam ab Ebraeis usurpari ajunt Hilarius & Hieronymus, & quæ in eorum Libris hodieque adnotatur, Machabaicis temporibus haudquaquam vetustiore reor.

Hilar. Prolog. in Psal.
Hier. Epist. ad Sep. c.
& ad Cypri.
Prophetar. libri Psal.
& antiquit. morum
& antiquit. tas.
2. Sam. 23, 1.

VI. Quod attinet ad Libri hujus antiquitatem, ea juxta principia nostra facile statuitur: genuinum quippe ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus ætatibus esse habitum probatur primum capite vicesimo secundo libri secundi Samuelis, quo totus Psalmus decimus septimus representatur, & Davidi Auctori tribuitur. Tum capite sequenti egregium se ipsi Israelis Psaltem appellat, quod non temere ab eo jactari docet Saulis historia. Psalmum item quartum supra centesimum, & deinde nonagesimum quintum capite decimo sexto libri Paralipomenon prioris repetens, ac in unum conjunctos reperias; quemadmodum Origenes observavit in Prologo Tomorum in Canticum Canticorum, & in Epistola ad Africanum. Posterioris vero libri Paralipomenon septimo capite, extat Canticorum Davidis apertissima mentio: *Sacerdotes autem stabant in officis suis, & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David Rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas Psalmum indicat centesimum quintum, cujus hoc est exordium: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam*

2. Par. 5, 13.
& 20, 21.
1. Efd. 3, 11.
Judith. 13, 23.
Jer. 33, 11.
Dan. 3, 89.
2. Par. 23, 18.
2. Par. 29, 6.
1. Efd. 3, 10.

in seculum misericordia ejus: quod & capite quinto, atque item vicesimo libri ejusdem, & capite tertio libri prioris Efdæ, & decimo tertio libri Judith, & tricesimo tertio Jeremiæ, & tertio Danielis exhibetur. Cantica quoque Davidis vicesimo tertio capite libri secundi Paralipomenon memorantur: ejus vero organa atque sermones, hoc est 2. Par. 29, 6 hymni, vicesimo nono capite. Notabilis imprimis ille locus libri prioris Efdæ, quem mox attigi: Fundato igitur a cementariis Templo Domini steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis, & Levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israel, & concinebant in hymnis, & confessione Domino; Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Nota-

Eccl. 47, 35. bilis & ille e libro Ecclesiastici: David de

omni corde suo laudavit Dominum, & flere fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos. Nec non & ista e secundo Machabæorum: *Inseriebantur autem in de- 2. Mach. 2, 13.* scriptionibus & commentariis Nehemia hæc eadem, & ut construens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David: quibus Davidici hymni haud dubie significantur. Toti etiam Psalterii versiculi in posteriorum Prophetarum, aliorumque sacrorum Scriptorum libris, tacito Auctoris nomine occurrunt. Initium Psalmi primi retulit his verbis Jeremias: *Benedictus vir Jerem. 17, 7.* qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transfundatur super aquas quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus. Et erit folium ejus viride, & in tempore siccitatis non erit siccitum, nec aliquando desinet facere fructum. Istud Isaia: *Quoniam non Isa. 38, 18.* infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; germanum est illius e Psalmo sexto: *Psalm. 6, 6.* Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi? Ex his decimi septimi Psalmi: *Et comminam. Psal. 17, 43.* eos ut pulverem ante faciem veni: ut lutum platearum delebo eos, manifeste manavit illud libri secundi Samuelis: *Delebo eos ut 2. Sam. 11, 41.* pulverem terra; quasi lutum platearum comminam eos atque confringam. Est in libro Proverbiorum: *Initium via bonæ facere ju- Prov. 16, 3.* stitiam; accepta est autem apud Deum magis quam immolare hostias: cui consimile est hoc Ecclesiastæ: *Multo enim melior est obedientia, Eccl. 4, 17.* quam stultorum victimæ: hæc suppeditavit Psalmus quinquagesimus. Unde illa Isaia: *Psalm. 50.* Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri? nempe ex illis Psalmi nonagesimi septimi: *Salvati sibi de- Psal. 97, 1-3.* terra ejus & brachium sanctum ejus. Viderunt omnes termini terra salutare Dei nostri. Unde & ista transtulit Jeremias: *Tu autem Do- Thro. 5, 19.* mine in æternum permanebis, solum tuum in generationem & generationem? ex his nimirum centesimi primi Psalmi: *Tu autem, Do- Psal. 106, 13.* mine, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. Ait Isaia: *Ecce omnes quasi vestimentum conte- Isa. 50, 9, & 51, 6.* ventur: deinde; Cæli sicut sumus liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur: quippe Psal. 101, 35. scriptum legerat in centesimo primo Psalmo: *Initio & sequ.*

Initio tu, Domine, terram sanctificasti, & opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascunt, & sicut opertorium mutabis eos, **Ecclesi. 14. 18.** *& mutabuntur.* Id & in libro Ecclesiastici translatus est: *Omnis caro sicut fenam veterascit.* Ait Amos: *Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet eos: & si ascenderint usque in caelum, inde detraham eos: jam ante id cecinerat Psalter: Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Comina hoc Psalmi centesimi quadragesimi secundi: *Collocavit me in obscuris, sicut mortuius saeculi, sic expressit* **Psalm. 139. 6.** *Thren. 3. 6.* *Jeremias in Threnis: In tenebrosis collocavit me, quasi mortuius sempiternus.* Plura hujusmodi adnotarunt Interpretes: sed hac viro veritatis amanti, neque nimis pertinacitatis sane sint. Longe vero clarioribus testimoniis libro huic fidem conciliant Novi Testamenti Scriptores. Quid his Matthæi disertius: *Ut impleveretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in Parabolis os meum, et eruelabo abscondita a constitutione mundi: quæ & Psalmi septuagesimo septimo deprompta sunt? Quid & illis: Ut impleveretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: quæ habetur* **Psalm. 11. 19.** *supra viciesimum primo? Verum omni penitus ambage præcisâ sic ipse alibi: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* **Matth. 22. 43-44.** *quæ apud Marcum & Lucam iisdem verbis referuntur. Alio loco apud Lucam sic Christus: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Item Petrus Actorum primo. *Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commemoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & episcopatum ejus accipiat al-* **Act. 1. 20.** *ter. Capite vero sequenti quatuor & Psalmi decimo quinto commatâ recitat; duo & Psalmi secundo, capite quarto; unum indidem capite decimo tertio. Davidis quoque suffragi Paulus se tuetur Epistolæ ad Romanos capite undecimo & Epistolæ ad Ebræos capite tertio; ejusdem vero sententiam capite sequenti usurpat.* **Rom. 11. 9. Ebr. 3. 7. 4. 13.** *Jam si Ethnicorum ambiamus suffragia,*

hinc etiam nobis aliquid opis proveniet. Philopatidos Auctor, qui Luciano tribuitur, respexit ad verba isthæc & Psalmi centesimo **Psalm. 103. 1.** *tertio: Extendens caelum sicut pellem, cum dixit: natyxiavoc πάλιν παρ' ἐπὶ, ἡπερ ἐστὶν περὶ τὴν αἰών, ἡ ἐργον ὡς ἐπὶ τὴν ἐκπάλιν.* Fidem habere documentis quibus ad religionem Christianam a me erudis, siquidem vitam æternam concupiscis: si caelum nunquam pellem expandit. Ex eodem Psalmi, in quo omnem styli sui *ἐξέστην καὶ ὑψώ* (granditatem & sublimitatem) Propheta explicavit, nonnulla transtulit Numenius, quæ ab Eusebio adnotata **Eus. Præp. 1. 11. & 12.** sunt. Translata sunt & Psalmis in Orphica, quædam alia, quæ nec Eusebii diligentiam eviserunt. E celebri Psalmi quinquagesimi **Psalm. 50. 18.** *estato; supra a nobis commemorato, Chardæi rondoæ Thuronum legislatoris petitem illud reor, quod refert Porphyrius: οὐκ ἔστιν χαίρειν* **Porphyr. τῶν πονηρῶν θυσίας τοῦ καὶ δακτύλου: ἀλλὰ τὰς τῶν ἀγαθῶν καρπὸν δακτύλου τοῦ καλῶς ἐκτιθέμενου.** **L. 2.** *Dii non gaudent improborum sacrificiis & impensis, sed justis & rectis bonorum virorum institutis.* Commatâ huic & Psalmi quinquagesimo sexto: *Fili hominum, dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum gladius acutus, gemina est sententia ista Solonis, qui linguam hominis nequam gladio esse acutiorem scilicet, & inter ejus effata fertur imprimis.* **Psalm. 56. 5.**

VII. His satis, ni fallor, comprobatis, *Resistantur* superest ut aliqua diluamus pro more nostro argumenta, quæ adversus propositas opiniones vel objecta jam sunt, vel obijci certe possunt. Primum inde petitur, quod uni Davidi Psalmorum opus inscribi solet, ac proinde ab uno Davide auctore profectum esse dicendum est. Id probant auctoritate Christi ipsius, qui cum ait apud Lucam: **Luc. 20. 41.** *Ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, totum Psalterium Davidi videtur tribuere. Cui argumento sic occurritur, Davidis nomine Librum inscribi, qui ad plures pertinet; vel quod præcipuam Libri partem ipse condiderit, quemadmodum Ciceronianarum Epistolarum volumen, etsi aliorum plurimorum Epistolis constat, uni tamen Ciceroni, cujus est major Epistolarum pars, tribuitur; vel quod in præcorum hymnorum delectu, novorum adfectione, totoque musico instrumento adornando, Davidis ita*

eniterit cura & industria, uti de ejus nomine tota Psalmodum congeries appellata sit. Qua responsione eo libentius utimur, quod eidem retundendo argumento ab Auctore Synopticos adhibetur. Quod autem scribit alio loco, amicos Ezechiae regis, ex ter mille Davidis Psalmis, centum & quinquaginta selegisse, reliquos vero oculuissse, id ita accipio, tria illa Psalmorum millia non a Davide lucubrata fuisse universa, sed ab aliis scripta, ipsum in ordinem, suis etiam additis, disposuisse. Quamquam & id mihi parum videtur verisimile: cum certum sit Psalmos plerosque illuc deinde fuisse adjectos, qui nunc supersunt, ut demonstravimus; unde conficitur totidem priori numero detrahendos fuisse, ut semper numerus idem centum & quinquaginta constaret: quod vix sane credibile est. Adde Hilarium in Prologo, non Psalmos Davidis, sed librum Psalmorum appellandum decernere, atque ita ab Hieronymo & Augustino appellari.

Hier. Epist.
ad Sophr.
August. de
civ. Dei. l.
17. c. 14.
Secundum
argumentum
1000.

VIII. Minime fugit Anabaptistas id argumentum, Psalmorum librum hac ratione oppugnare solitos, quod Davidis sibi nomen non præscriberet: quod argumentum quam parum adversus nos valeat, perspicuum est; qui Librum uti Davidi adscriptum non esse fateamur, ita adscribi non debuisse pertendimus; quippe qui non eum solum, sed alios plerosque auctores habeat. Quod autem addunt, unicum Psalmum decimum septimum vere esse Davidis; quippe qui ipsi tribuatur libro secundo Regum, capite vicessimo secundo, nos id non admittimus: nec enim minus vere Davidis est centesimus nonus, quem Davidis esse Christus ipse docet; & alii quos eidem lemmata in codicibus Ebraicis, Græcis, & Latinis præfixa assignant.

Matt. 23. 44.
Tertium
argumentum
1000.

IX. Constat tertium argumentum ex hac clausula in qua definit Psalmus septuagesimus primus: *Defecerunt laudes David filii Jesse*: unde effici videtur superiores Psalmos esse Davidis, sequentes vero aliorum. Hoc telo libri Psalmorum dignitatem impugnabat Johannes Bodinus, ex persona Salomonis Judæi, in tetro & exitiali opere de abditis rerum sublimium arcanis. Cui argumento simile cudi potest ex his verbis, quæ capite vicessimo tertio libri secundi Regum Psalmum Davidis decimum septimum capi-

Bodin. de
arcan. l. 5.

te præcedenti descriptum excipiunt: *Hæc autem sunt verba David novissima*: unde non absque similitudine veri aliqua concludi potest, non plures quam septemdecim Psalmos Davidem lucubrassse. Prius argumentum sic discutimus, postremum quidem Psalmum septuagesimum primum a Davide fuisse compositum, cum regnum Salomoni filio jam jam moriturus transcriberet; at extra ordinem in Psalmorum serie fuisse collocatum. Posterius vero sic excipitur, vel ex clausula Psalmi illius septuagesimi primi apparere non in decimo septimo Davidem loquendi vel canendi finem fecisse; neque vero adnotationem illam, *Hæc autem sunt verba David novissima*, ad antecedentia, verum ad sequentia pertinere.

X. De Psalmorum collectione agentibus nobis, minime prætermittendum est Salomonis Psalterium, ex Augustanæ Bibliothecæ vetustissimis membranis ab Andrea Schotto descriptum, a Johanne Ludovico de La Cerda e Græco sermone Latine redditum, & cum ejusdem Scholii editum. Constat illud Psalmis octodecim, Græce scriptis, ita tamen ut Ebraicum & Septuaginta Senum stylum referant. Salomonis nomen præfixum gerunt, his verbis: *Ψαλμὸς τοῦ δαυὶδ. (Psalmus Salomonicus.)* Quid de his statuatur Cerdanus incertus hæret, atque eodemum inclinatur, ut vel Salomonis, vel viri sacrarum literarum peritissimi, ex Salomonis persona differentis, factum esse statuatur. Ego vero Salomonis esse præcisè nego: nec enim tam augustum sacræ antiquitatis monumentum, tamdiu, tantisque in tenebris jacuisse posse puto, ut aut Judæorum recentiorum ac veterum diligentiam effugeret, aut priscorum Ecclesiæ Patrum, aut piorum hominum, aut doctorum denique, tam sedula cura scrutantium quæcunque ad sacræ studia promovenda pertinerent. Nam quis puer tam venerandas sacrarum Codicum reliquias nulla aura afflavisse Origenem, aut Pamphilium, aut Eusebium, aut Hieronymum, qui tanto studio prisca sanctorum Voluminum exemplaria & interpretationes undique comparaverant? Tutius utique credi potest, Hellenistæ alicujus opus esse, hominis in Librorum sacrarum lectione detriti, plurimaque cum ex Davidicis Psalmis, tum ex Jsaia, & Ezechiele, & aliunde etiam ad

Disputatur
de Psalterio
Salomonis a
Johanne
Ludovico de
la Cerda
edito.

ad id opus mutuati. Ejusmodi enim figmentis sæpe industrium suam exercuisse Helenistas eruditi sciunt. Tempus assignare promptum non est : aliquanto tamen post Christi tempora scriptum reor ; alioquin ad notitiam sanctorum Patrum pervenisset. Salomonis autem personam Auctor assumpsit, quod Psalmos complures a Salomone scriptos intercidisse sciret : non ut Lectoribus faceret fucum, & ab incautis pro genuina Salomonis lucubratione haberi vellet, sed ut se ad imitationem Salomonis componeret, & ea ex illius persona proferret, quæ ipse proferre potuisset. Id indicat lemma istud, *ὁ σαλμων*. (*Psalmus Salomonicus.*) Non enim hic titulus, ut dixi, Salomonis hunc esse Psalmum ostendit, cui præfixus est, sed Salomoni esse adscriptam, ejusque personæ accommodatum. Quod autem a Judæo proficisci hoc opus potuisse negat Cerdanus, quia quæ de Christo varicinantur, religionem Christianam adversus Judæos firmant, de nihilo est ; nam & ei quem expectant Messias eadem Judæi tribuunt, & in Prophetarum libris similia reperiuntur. Quod de octodecim illis Psalmis a me dictum est, idem de eo Psalmo dicendum arbitror, quem extra centum & quinquaginta Canonicorum numerum exhibent editiones Septuaginta interpretum, & Horologia Græcorum, quemque Synopses Auctor commemoravit, aliis de eo altum silentibus.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

- I. Disputatur de Auctore libri Proverborum. *Varia opiniones proponuntur.*
- II. Compositio Libri hujus, unius esse videtur Salomonis, compilatio multorum posterioris ævi, ordo & constructio Esdræ.
- III. Probatur eorum antiquitas.
- IV. Reselluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. VI. Tertium argumentum.

Disputatur de Auctore libri Proverborum. Una opinio nec proponitur.

Hactenus per nubila tære & caliginem sanctorum Codicum Auctores inter novimus : sic tamen ut etiam agnoverimus : Nunc vel perplexarum disquisitionum tricas eluctati, vel primæ & obscuræ verustatis prætergressi tenebræ, in luce deinceps paulo majori verfabimur, nobisque Scriptores sacri

se ipsi apertius cognoscendos dabunt. Libri quidem Proverbiorum auctorem se in fronte operis proficitur Salomon : *Parabole, inquit, Salomonis, filii David, regis Israel.* Tum ab his verbis initium ducit viciesimum quintum caput : *Hæ quoque Parabole Salomonis, quas transfulerunt viri Ezechia, regis Juda :* quæ sic intelligo, sequentes Parabolas esse quoque Salomonis, itidem ut superiores ; verum a viris Ezechia fuisse collectas & descriptas ; non & præcedentes, quod existimavit Interpres Arabs. Id enim sonat Ebraica dictio & ita intellexerunt Interpretes Septuaginta, & Thargum, & R. Levi ben Gerson. Deinde quorsum notationem hujusmodi in istum locum intromissent, cum præfigi debuisset decimo capiti, quod Parabolarum initium est, si ad omnes æque Parabolas pertinuisset ? Viri Ezechia, hoc est ministri, ii videntur fuisse Eliacim filius He'cia, Sobna scriba, Johae filius Ataph, a commentariis, & ipse etiam fortasse Itaias Propheta ; quem R. Moyses Kimchi, aliorum Judæorum opinionem secutus, non Proverbia solum, sed & Ecclesiasten, & Canticum Canticorum scripsisse affirmat. Tricesimi deinde capitis hoc exordium est : *Verba Congregantis filii Vomentis :* cum ita reddi debeat : *Verba Agur filii Jake : Prophetam dixit vir ad Itbiel, ad Itbiel & Ubal.* Unde liquet aliam quoque esse hanc Proverbiorum mantissam, ab Agure *γυναῖκος* collectam. Nomen ipsius in Septuaginta interpretum editione præfixum non est iis verbis, quæ illi adscribuntur : at genuinum tamen est, cum in Ebraico exemplari, & in Vulgata, & in Thargum, & in Syro Interprete occurrat. Hunc fuisse sapientem aliquem inter Ebræos Magistrum tempore Salomonis censet Aben Ezra, quod nulla probabili ratione nititur. Salomonem ipsum fuisse affirmant R. Nathan in Avoth, & R. Levi ben Gerson. Perperam utique, nam de se ait Agur : *Stultus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem ; & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.* Crediderim potius sequiori cum ævo vixisse sub regibus Judæ, & ex magna Salomoniarum Parabolarum

rabolarum congerie collegisse aliquot, & pro capto digessisse; præfixo nomine suo ac elogio, quoquam abjecte de se, contemptimque sentiret, declarare voluit. Sequuntur Lamuelis regis præcepta, quæ ab ultimi capitis initio exordiantur; & ut conjicio, in nono versu desinunt: nam cum reliqua capitis pars in mulieris fortis laudes excurret, & in priori referat Lamuel, quicumque tandem ille sit, quæ a matre acceperat, verisimile non est mulierem illam, fortem quoque ipsam ac prudentem, ut vel ex his præceptis existimari potest, mulieris prudentis præconia celebrasse; quod perinde fuisset, ut si se ipsa laudibus exornasset. Præterea posterior illa pars capitis a priore disjuncta in editione Septuaginta Interpretum reperitur. Denique Ebraicorum elementorum ordinem primæ singulorum versuum literæ sequuntur; & ut docet Auctor Commentariorum in Threnos Jeremiæ, qui tribuuntur Hieronymo, tetrametris jambicis concluduntur, cum nihil tale in superioribus occurrat. Quis sit ille Lamuel, multum disputant Interpretes. Quidam Ezechiam esse putant, a matre Abia Zachariæ filia eruditum: R. Nathan in Avoth, alique plures, Salomonem: quibus ut assentiar efficiunt ista his consimilia e quarto ca-

Prov. 24.

pitate Proverbiorum: Nam & ego filius fui patris mei tenellis, & unigenitus coram matre mea; & docebat me atque dicebat; Suscipiat verba cor tuum, custodi præcepta mea & vires. Quid mirum autem, si ex assiduo cum Davide convictu tantum sapientiæ Bethsabee hauferit? Fieri autem potuit ut Lamuelis nomine Salomon a matre appellaretur, quemadmodum Mosem Ebraei tradunt a parentibus & propinquis diversâ nomina habuisse. Verumtamen, ne quid dissimulem, ex vitiatâ & male acceptis lemmatis hujus verbis, nomen Lamuelis prodiisse non vana prius suspicione conjici posse puto. Sic enim Septuaginta Interpretes: *ἡ ἡμεῖς λέγουσιν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ. βραχὺν χρόνον ἔμελλεν ὅτι ἐπαίδευον ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Sermones mei a Deo dicti sunt. Responsam Regis, quem erudit mater sua.* Neque versu quarto sequenti Lamuelis exhibent nomen. Alii Interpretes, Syrus, Aquila, Theodotion, & Symmachus, in eodem retinendo multum discrepant. Laudes porro illas mulieris fortis subjecisse Salomonem ipsum reor maternis præceptis, quasi

minerval & honorarium, propter doctrinam ab ea sibi traditam. Quod autem ex vicesimo tertio versu vicesimi quarti capitis, ubi hæc occurrunt verba: *Hæc quoque sapientibus, conjeçant quidam, sequentes Parabolas a sapientibus aliquibus Ebraicorum Magistris post Salomonem fuisse excogitatas & editas, ac si sensus sit: Hæc quoque sunt sapientum; id mihi non probatur. Pluris est apud me Interpretatio Septuaginta Senum, quæ est hujusmodi: ταῦτα δὲ λέγου ὑμεῖς τοῖς σοφοῖς διαγινώσκον. αὐτοὶ δὲ οὗτοι πρόβητον ἐν κρίσει ἢ καλῶν. Ubi το αὐτοὶ δὲ οὗτοι adventitium videtur, & extrinsecus intrusum: cum ita ad Ebraici exemplaris fidem omnino legendum sit: ταῦτα δὲ λέγου ὑμεῖς τοῖς σοφοῖς. ἡμεῖς οὖν πρόβητον ἐν κρίσει ἢ καλῶν. Hæc autem dico vobis sapientibus: cognoscere personam in judicio non est bonum.* Sic legunt Aquila, Theodotion, & Symmachus. Firmatur hæc Septuaginta Senum interpretatio pari allocutione, quæ apud eosdem extat paulo superius: *τάδε λέγου ὁ κύριος τοῖς ἀνθρώποις θεοῦ. Hæc dicit vir is qui Deo confidunt.* Eandem sequuntur & Chaldaeus Interpres, & Syrus, & Arabs, & Vulgatus.

II. Utunque se res habet, manifestum est hanc Parabolarum collectionem non simul actum fuisse compilatam, sed variis temporibus, partimante Ezechiam, partim Ezechiae temporibus, partim & Agum illius. Sic enim existimo, cum ter mille Parabolas scripsisset Salomon, integram earum collectionem ante captivitatem Babylonicam in Templi tabulariis, & in doctorum piorumve hominum musæis fuisse servatam: plurimos quoque ex ingenti hoc numero aliqua in suos uis excerpisse, quædam etiam memoriæ commendasse. Crematis deinde in clade Hierosolymitana codicibus, quibus descriptæ continebantur universæ Salomonis Parabolæ, cum Scripturarum sacrarum dispersas deinde reliquias Esdras in patriam redux colligere instituisse, ex ingenti Parabolarum numero aliquot tantum particulas, vel fortuito, vel studiosorum aliquorum, sanctorumve virorum diligentia, vel quod verius est certo Dei nutu flammis exemptas nactus est. Ac priora quidem viginti quatuor capita crediderim operis totius fuisse exordium; quale in ipso Salomonis exemplari habebatur. Suadet id rerum ordo & contextus. Tu modo postremos vicesimi quarti capitis versus excipias

Compositio Libri hujus unius esse videtur Salomonis, compilatione multorum posteriori, ordo & contextus Esdra.

excipias, qui cum reliquis capitibus sede sua moti variis trajectionibus laborant. Reliqua ex superstitibus, quæ reperiri ab Esdra poterunt, compilationibus illuc adjecta sunt. Igitur totius Proverbiorum libri unus Salomon auctor vere dicendus est: & priora quidem viginti tria capita, cum viginti duobus primis versibus capitis vicesimi quarti, nulla sui parte multata sunt; sed talia extare videntur, qualia a Salomone descripta fuerunt. Reliquorum septem capitum compilatio, cum postrema vicesimi quarti parte, ex multorum scriptis petita est, & Parabolis hincinde ex toto Salomonis opere excerptis constat. Partium illarum collocatio, & in Librum hunc quem habemus constructio, Esdræ est, vel Synagogæ magnæ potius, cuius auctoritate Esdras sacrorum Librorum recensum egit. De sola illa parte quæ Aguris est, oboriri potest suspicio: sed & hanc quoque Salomonis esse minime dubitabit, quisquis reputabit cum animo suo, ad tanti Regis & tanto cultu ac veneratione inter Ebræos habitu effata non passuros fuisse gentis illius Magistros obsecuri hominis sententias adjungi. Scio suspicatos esse nonnullos, non omnes illas sententias repertorem habuisse Salomonem, sed ex veterum Scriptorum libris ab eo fuisse descriptas; quod nulla causa dictum est: nec enim video quam obrem sapientissimo & eruditissimo Regi, ac divinis dotibus instructissimo, Parabolarum aliquot inventionem invidemus. Jam vero ad Septuaginta Senum interpretationem quod spectat, in qua ultimorum septem capitum, cum vicesimi quarti parte postrema, ordo miris modis perturbatus est & confusus, factum id reor propter disjunctionem versuum & sententiarum, quæ ita discretae sunt ab invicem, ut altera alterius opem minime poscat. Hinc evenisse puto, ut earum alio alioque ordine pro libitu suo disponendarum licentiam sibi Hellenista aliquis sumserit, in postremis præsertim capitibus; quorum dispositionem Salomonis non esse cum vulgo notum esset, idem licere sibi credidit, quod in his alii jam sarcinatores attentaverant. Ex aliquo igitur hujus generis codice, atque ita ab Hellenistis perverso propagata esse arbitror, quæ supersunt, Septuaginta Interpretum exemplaria; quamvis ipsos in primigenia sua scriptione Ebraicorum codicum ordinem affectatos esse non dubitem.

HURTII DEMONSTR.

III. Bene vero est quod ex hac Parabolarum adjectione opinioni nostræ accedit robur, verusque Libri auctor deprehenditur. Nam cum sic ordiatur vicesimum quintum caput: *Ha quoque Parabola Salomonis, quas transfulerunt viri Ezechia regis Juda*, quod & in Ebraico exemplari legitur, & in Septuaginta Senum interpretatione, omnino hinc efficitur, & superiores Parabolas fuisse Ezechia antiquiores, & a Salomone esse protectas; & eas quæ sequuntur ad initium usque tricesimi capitis, Ezechia haudquaquam esse recentiores. Operis præterea ætatem indicat comma istud e libro Ecclesiasticis, quem post Parabolas a Salomone compositum esse Eccl. 12, 9. Rabbini consentiunt: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, & investigans composuit Parabolas multas.* Quibus coniuncta & istud tertio Regum: *Locutus est quoque Salomon tria millia Parabolas.* Atque id ad hunc tantummodo, quem habemus, Parabolarum librum referendum esse vult Hieronymus in Questionibus Ebraicis: *Locutus est, inquit, Salomon tria millia Parabolarum. In Proverbis enim versus nonigenti & quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia Parabola.* Aliter Josepho visum est, qui Parabolarum libros ter mille a Salomone scriptos ait; atque eos in Hierosolymitano deinde excidio flammis perisse Rabbini docent. Plane Scripturæ ipsi repugnat Josephus, quæ non ter mille Parabolarum libros, sed Parabolas ter mille a Salomone conscriptas esse docet: neque tamen Hieronymo assentior, qui eo quem habemus Proverbiorum libro ter mille Parabolas putat contineri. Rationem ducat attentus Lector, & arbitrium faciat. Credi satius est, quod dixi, magnum Parabolarum numerum temporis injuriæ perisse. Ex hoc præterea Libro in alios posterioris ævi Codices sacros sententias aliquot & Parabolas videmus fuisse traductas. Velut illa, quæ habetur Proverbiorum decimo septimo capite: *In facie prudentis lucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ*, in Ecclesiasticis librum non semel translata est. Translata & illuc est ista e vicesimo sexto capite: *Qui sedit forcam, incidet in eam.* Hæc quæ jacet in primo Proverbiorum capite: *Pedes eorum ad malum currunt, & sistunt ut confundant sanguinem*, tota apud Iliam repetitur. In Ecclesiasticum vero tot indidem

Hh

sententias

sententias deprompsit Sirachides, ut singula adnotare, hominis sit tempori suo non satis parcentis. Talis ea est e decimo Proverbiorum capite: *Qui annuit oculo, dabit dolorem: & stultus labiis verberabitur*: & ista e capite duodecimo: *Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriosus & indigens pane*: & paulo post: *Qui operatur terram suam, satiabitur panibus*: necnon & illa e decimo septimo capite: *Servus sapiens dominabitur filius stultis*: & illa e capite decimo octavo: *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat & confusione dignum*: & hæc e capite vicesimo primo: *Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda*: & hæc quoque e vicesimo secundo capite: *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multa*: nec multo post; *Qui pronus est ad misericordiam, benedicitur*; de panibus enim suis dedit pauperi: & ista quoque e sequenti capite: *Noli subtrahere a puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur*: & hæc denique e vicesimo septimo capite: *Oculi omnium insatiabiles*. Reliquas prætermitto.

Transeamus ad Ethnicos Scriptores, in quibus nec pauciora, nec obscuriora deprehenduntur ex libro Proverbiorum arcessita testimonia. Hinc expressit illud Theognis, quod extat decimo tertio capite; *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit*: & hoc Sophocles e capite decimo nono: *Divitiæ addunt amicos plurimos*; & istud etiam capite vicesimo quarto: *Time Dominum, fili mi, & regem*. Euripideum illud de Pace: γόισι δ' ἐχθρὰν τέρετον δ' ἐν πᾶσι, ubi videtur postulare sensus, ut legatur, τέρετον δὲ πᾶσι; *Luctibus inimica est; hilaritate autem gaudet*: illud, inquam, simile hujus est e Proverbiorum duodecimo capite: *Qui pacis incunt consilium, sequitur eos gaudium*. Meretricem foveam esse profundam dixerat Salomon: hinc Anaxilaus de Phryne: ἡ δὲ φῶν τὴν χάρυβδι ἐχέειν πᾶσι τοῖς; *Phryne autem Charybdin non procul præstat*. Eusebius assumptum esse in septimum Platonis librum de legibus demonstrat illud: *Memoria justis cum laudibus & nomen impiorum putrescet*; quod legitur capite decimo libri Proverbiorum: in tertium vero de republica illud: *Mendacitatem & divitias ne dederis mihi*; quod habetur tricesimo capite, quodque Alexis Comicus & Horatius in carmina sua transtulerunt. Quod qui aliena rapiunt, semper in egestate futuros

pronuntiasset Salomon in Proverbiis, hinc Prov. 12, 24. Menander raptores sæpe cum dedecore repullum & multatum iri ait. Quod invidiam putredinem ossium appellasset, hinc Prov. 14, 30. ἐπὶ τὸν νεφελὸν, invidiam quæ putredinem & labem inducit, dixit Menander. Timeri idem jubet servi imperium, quod & capite Proverbiorum tricesimo jussit Salomon. Quod de antiquitate Sapientiae capite octavo prædicat, id apud Eusebium repetit Aristobulus, qui Ptolemæi Philometoris temporibus floruit. Istud ejusdem effatum: *Qui accipit mutuum, servus est sanctantis*, a Prov. 22, 7 Græcis & Latinis usurpatum est. Usurpatum & istud: *Mulierem fortem quis inveniet?* & id quodque: *Quasi vitæ lanam & linum*, in vetusto mulieris fortis elogio laudatum videmus. Sed neque hic omittendum, quod legitur in libro Juchasin, Aristotelem librorum Salomonis, opera Alexandri, compotem factum, multa ex iis decerpisse, suosque exornasse.

IV. Facit ad dignitatem & existimationem Libri hujus, quod fere nullis impiorum hominum argumentis est oppugnatus. Unis, quod equidem sciam, Rabbinis, qui credita sibi esse jactant eloquia Dei, in dubium vocatus est, ac fere e sacrorum Librorum censu expunctus: & fecissent, si non aliqua in eo essent nacti, quæ ad Legis commendationem opportuna esse judicarunt. Id in Thalmude, tractatu Sabbathi, secundo capite, diserte scriptum extat. Verum quod inde conflare potest argumentum, indidem dissolvitur: nam quod id facere cogitarunt, nec fecerunt tamen, indicio est nefariam ipsorum voluntatem vi veritatis fuisse oppressam, & utrimque pensitatis rationibus Libri tandem γνησιότητι & sanctitatem eos agnovisse.

V. Temperare mihi non possum, quin hic Disputatoris Theologo-Politici veterum excutiam, qui Proverbia hæc collecta fuisse putat tempore secundi Templi, vel certe Josiæ regis; hoc argumento, quod capite vicesimo quarto dicatur: *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transtulerunt viri Ezechiae, regis Juda*. Quia quædam Salomonis Proverbia ab Ezechiae regis viris sunt collecta, hinc concludit acutus ille Philosophus collecta ea esse secundi Templi, vel Josiæ certe regis ævo. Cui pro responsione bonam mentem precamur.

VI. Notabile porro illud est, apud veteres

Thalm. in
Bab. bathr.
Maim. de
Fund. Leg.
c. 6. §. 12.

stos Ecclesie Patres eodem vel *capite*; vel *capite* *capite*, vel *capite* nomine affici, & librum illum Proverbiorum, & Ecclesiasten, & Canticum quoque Canticorum nec non & librum Sapientie, & Sirachide Ecclesiasticum, ut erudite nuper demonstravit doctissimus Joannes Baptista Cotelierus, in Notis ad Epistolas Clementis. Thalmudistae quidem libros Proverbiorum, & Ecclesiastis appellant, שנים ספרים חכמה, duos libros sapientie: quod & Maimonides expressit in Jad Chazakah, libro de fundamentis Legis: unde videtur effici incertum esse & ancipites Librorum illorum circumscriptiones, qui uno eodemque signantur titulo; & minorem eorum esse dignitatem, quibus promiscua est & communis inscriptio cum Sapientia & Ecclesiastico, quorum controversa fuit & dubia auctoritas. Quibus tantum abest, ut Libri hujus, ac Ecclesiastis, & Cantici eleventur fides, ut inde potius accrescat, eosque Salomonis esse pateat. Sic enim existimo, & verisimillimum est, omnibus Salomonis scriptionibus Sapientie nomen fuisse praefixum, quod Salomon ipse Sapiens cognomine appellaretur. Porro & Ecclesiasticus factus esse Salomonis a multis creditus est, & vere ex ipsius doctrina ac scriptis provenisse infra a me demonstrabitur.

DE LIBRO ECCLESIASTIS.

- I. Disputatur de Auctore libri Ecclesiastis. *Varia opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur.* II. Probatur ejus *antiquitas.* III. Refelluntur argumenta *Adversariorum.* Primum argumentum. IV. Secundum argumentum. V. Tertium argumentum. VI. Quartum argumentum. VII. Quintum argumentum.

Disputatur
de Auctore
libri Eccle-
siastis. *Varia
opinionum
proponuntur.*
Salomoni
adscribitur.
Grot. in
Ecc. 1. & 12.
Ecc. 1. 16.

I. **A** Vulgata doctorum hominum, recentium ac veterum, sententia, qui librum Ecclesiastis Salomoni tribuunt, recessit Grotius, & cum Zorobabeli adscripsit. Thalmudistae vero capite primo Babae bathrae, ab Ezechia lucubratum volunt, quem de se putant locutum his verbis, quae Librum inchoant: *Verba Ecclesiastae, filii David, regis Jerusalem: cum Zorobabelem ex persona Salomonis hae pronuntiasse Grotius perpendat.* Verum ut id Ezechiae accommodari possit demus, eane itidem ipsi poterunt no-

venire: *Locutus sum in corde meo dicens: Ecc. 12. 9. Ecce magnus effectus sum, & praecepsi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem? Num Salomonem Ezechias sapientia praecessit? Quomocunque salvant ista, aut ad sententiam suam flectant; qui ex insigni ista se clauis expedient: Cumque sapientissimus esset Ecclesiastes, docuit populum & enarravit quae fecerat, & investigans composuit Parabolas multas: quaevis verba utilia, & conscripsit sermones relictissimos ac veritate plenos? Quibus haec adde: Cuncta tentavi in sapientia: dixi, Sapiens efficiar: & haec quoque: Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam: Ecc. 1. 16. nec non & ista: Inveni amariorum mortem mulierem, quae laqueus venatorum est, & sagena cor ejus; vincula sunt manus illius; & ista etiam: Magnificavi opera mea, aedificavi mihi domos, & plantavi vineas, feci hortos & pomaria, & conserui ea cuncti generis arboribus, & extruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem sylvam lignorum germinantium; possedi servos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque & magnos ovium greges: ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem; coarceavi mihi argentum & aurum, & substantias regum & provinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos & urceos ad vina fundenda, & supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Jerusalem; sapientia quoque perseveravit mecum. Quae in Salomonem ita quadrant, ut expressius notari non potuerit: nam toties iterata illa sapientiae ab eo affectatae laus, unius illius propria est, & velut *ἰδιώματα* (nota peculiaris & propria, quae ab aliis discernitur.) Testis Deus ipse, cujus haec verba sunt ad Salomonem: Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & haec quae non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retro diebus. Ergo in Libro eodem hoc ornatur elogio: *Es praecedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus.* Libros scripsit & Parabolas Salomon, uti scripsisse dicitur in Ecclesiaste. Damnosas quoque mulierum illecebras, quas ibidem criminatur, expertus est: *Cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur**

sur Deos alienos. Quæ notæ ad Ezechiam haudquaquam aptari possunt: Multo etiam validius ex his confutatur R. Mosis Kimchi sententia, qui Judæos aliquot affectatus, confectionem Libri hujus Isaïæ adscripsit.

II. Sed & sequentibus proxime seculis cognitus hic Liber & usurpatus est. Nam pronuntiati istius e primo capite: *Generatio præterit, & generatio advenit*, germanum illud est Sirachidæ: *Generatio alia finitur, & alia nascitur*. Sententia hæc Ecclesiastis: *Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum & non peccet*, Salomoni tribuitur in libro Regum. Multa ex eodem libro Ecclesiastis ad Ethnicos manasse a Grotio observatum est. Nam Sirachida antiquior Homerus cum dixit: *οὐκ ἔστι δὲ ἀθανάτων, Duo simulcantes*, annon respexisse videtur ad illud Ecclesiastis: *Melius est ergo duos esse quam unum?* Theognis cum dixit:

*ἄριστον μὲν μὴ φῦλον ἐπιχθονίων ἀρίστον.
φύνη δ' ὅπως ὅντα πύλας ἔδωκεν περὶ ἑσθλῶν.
Optimum hominibus omnino non nasci,
Natum vero quam citissime portas Orci penetrare.*

referre eum voluisse dicas hæc Ecclesiastis: *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorum utroque judicavi qui nec dum natus est: atque item ista: Melior est dies mortis die natiuitatis: quod effatum Euripides quoque usurpavit.* Qui cum scriberet:

*ὦ λαμπρὸς αἰὲρ, ἡμεῖς ὄντων φῶς
ὡς ἔδωκεν.
O lucidum aethera! dei purum lumen
Cernere quam suave est!*

& rursum: *ἔδωκε γὰρ τὸ φῶς βλέπον, Suave enim est lucem cernere: nonne ipsis fere verbis rependit illud Ecclesiastis: Dulce lumen, & delectabile est videre Solem? Horatianum denique istud:*

*Quid sit futurum cras, fuge querere; &
Quem fors dierum cumque dabit, lucro
Appone:*

& rursum hoc:

*Tu ne quæseris scire, nefas, quem mihi,
quem tibi*

Finem Di dederint, Lenconoe:

Eccl. 7, 1. numquid ex hoc expressum dicas: *Quid necesse est homini majora se querere, cum ignoret quid conducatur sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut umbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub sole sit? Tum ad*

istud etiam capitis sequentis: *Laudavi igitur latitiam, quod non esset homini bonum sub Sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet; & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vite suæ, quos dedit ei Deus sub Sole: alluisse videtur eadem Ode Horatius:*

*Sapias, vina liques, & spatio brevi
Spem longam refices: dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem quam minimum credula postero.*

Quibus & ista ejusdem consonant:

*Ille potens sui,
Latusque deget, cui licet in diem
Dixisse, vixi; cras vel atra
Nube polum, pater, occupato,
Vel sole puro.*

Hor. Carm.
l. 3. Od. 19.

III. At gravissimis argumentis Libri hujus oppugnatur dignitas & γνησιότης, quorum validissimum cuditur ex allatis proxime verbis, quibus ad vitam belluarum ritu transigendam incitantur homines, & ad fruendas voluptates, quæ ex gustu, aliisque corporeis sensibus percipiuntur: quasi sit unicus ille vitæ fructus, neque aliud laborum suorum ac virtutis præmium homo sperare possit. Quod non semel hoc Libro iteratum reperias. Sed & hæc graviora: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua est utriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius. Cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum; & si spiritus jumentorum descendat deorsum? & deprehendi nihil esse melius quam latari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim cum adducet, ut post se futura cognoscat? Similia sunt isthæc: *Viventes enim sciunt se esse morituros; mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni tradita est memoria eorum: & ista quoque: Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud Inferos, quo tu properas. Quæ sunt ejusmodi, ut prisca Ebraeorum Rabbini non tantum in Thalmudici libri capite tertio, ausi sint dicere Ecclesiasten manus contaminare, sed de eo etiam repudiando penitus & abjiciendo**

Refelluntur
argumentis
Adversario-
rum.
Primum
argumentum.

Eccl. 3, 19.
& seq.

Eccl. 9, 5.

Eccl. 9, 10.

Hier. in
fine Comm.
in Eccl. c. 12.
Philast.
Hær. 130.

Eccl. 4, 17.
& 5, 1. &
seq.

Eccl. 7, 26
& seq.

ciendo aliquando deliberaverint; quemadmodum est in Thalmudico tractatu Sabbathi, secundo capite, & apud Maimoniden in More Nevochim, & Aben Ezram; nec alia re absterri sint, quam quod initium Libri & finis Legi consentiant. Factum id ab iis narrat quoque Hieronymus. At Philastrius Hæreticos quosdam hinc habuisse causam scribit, quamobrem Librum rejicerent. Neque defunt hac ætate homines in sacris Voluminibus non tam vitiorum suorum medellam, quam impietatis patrocinium querere soliti, qui his quæ mox adduximus verbis errores suos tueantur. Enimvero parum attente sunt in Libri hujus lectione versati: in quem si altius penetrassent, non ex sua sententia proferre ea Salomonem reperissent. Is enim est Ecclesiastæ scopus propositus, ut de finibus bonorum & malorum differat. Varias itaque statim ab initio profert opiniones, easque ad examen se suum revocasse, ac tandem repudiasse ait: & in eadem acquiescit, quæ Deum timendum ac mandata ejus observanda esse tradit. Nam postquam prioribus quatuor capitibus argumentum id in varias excussit partes; tandem ita concludit: *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multo enim melior est obedientia, quam stultorum victima, qui nesciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu super terram; idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequentur somnia, & in multis sermonibus invenietur stultitia. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcumque voveris, redde. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo, Non est providentia: ne forte iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum. Vbi multa sunt somnia, plurima sunt vanitates, & sermones innumeri: tu vero Deum time.* Quibus impiorum hominum iussuros, & vanas adversus Deum, Deique providentiam disputationes aperte præcidit; Dei vero timorem ac reverentiam, tum & devoti Deo ac simplicis animi obsequium commendat. Septimo deinde capite sic differit: *Lustravi universa animo meo, ut scirem, & considerarem, & quærerem sapien-*

*tiam & rationem; & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium. Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum & alterum, ut invenirem rationem, quam adhuc querit anima mea, & non inveni. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis misceat quæstionibus. Quis talis ut sapiens est, & quis cognovit solutionem verbi? Tum sequenti capite: Et apposui cor meum ut scirem sapientiam, & intelligerem distensionem qua versatur in terra. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem, eorum qua sunt sub Sole. Omnia hæc tractavi in corde meo, ut curiose intelligerem. Sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta. Idem alibi: Quomodo ignoras qua sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre pregnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. Ex his agnoscitur de rerum causis & finibus diu multumque animo suo disputasse Salomonem; quæcunque autem mente agitaverat, exposuisse hoc Libro; quorum omnium ea tandem est conclusio, inanes esse ac frivolas, damnosas etiam ac exitiales hujusmodi disquisitiones; non aliter vero sedatum iri motus illos animi ac fluctuationes, quam si nos supremo Dei arbitrio permittamus. Ex eo etiam quod repugnantia quædam attulerit hoc Libro, demonstratur varias ipsum de finibus rerum sententias proponere voluisse. Velut cum ait: *Melior est canis vivus leone mortuo:* supra tamen dixerat: *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorum utroque judicavi qui nec dum natus est:* & alio loco: *Melior est dies mortis die natalitatis.* Scripsit quinto capite: *Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur letitia ex labore suo, quo laboravit ipse sub Sole:* contra vero septimo capite: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.* Scripsit alibi: *Latere, juvenis, in adolescentia tua:* tum statim subjicit: *Adolescentia & voluptas vana sunt.* Quæ si omnia ex sua ipsius sententia Salomon definivisset, inconstantia ac levitatis merito argueretur. De exitu vero animæ, ejusque immortalitate ac futura vita quid opinatus sit, diserte ipse declarat his verbis: *Scito**

Eccl. 8, 17
& 9, 1. 2.

Eccl. 11, 5.

Eccl. 9, 4.

Eccl. 4, 2.

Eccl. 7, 2.

Eccl. 5, 17.

Eccl. 7, 3.

Eccl. 11, 9.

10.

Ecc. 11, 9. quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium : & istis quoque : *Antequam revertatur pulvis in terram suam unde erat , & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum : & his denique , in quibus totius disputationis finem facit , & unde ipsius certo debet*
Ecc. 12, 13. spectari opinio : *Deum time , & mandata ejus observa ; hoc est enim omnis homo : & cuncta quæ fiunt , adducet Deus in judicium pro omni errato , sive bonum , sive malum illud sit . Quæ quo majoris essent momenti in animis legentium , doctissimos viros a se consultos esse , & ex eorum sententia Librum a se conscriptum ait : Verba sapientum , inquit , sicut stimuli , & quasi clavi in altum defixi , quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore suo .*
Greg. M. Dial. 4, c. 4. Consuli jubeo super hoc argumento Gregorium magnum , cujus hæc tantum asseram , cætera studio Lectoris relinquam : *Hic liber idcirco Concionator dicitur , quia Salomon in eo quasi tumultuantis turba suscepit sensum , ut ea per inquisitionem dicat , quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat . Nam quot sententias quasi per inquisitionem movet , quasi tot in se personas diversorum suscipit . Sed Concionator verax , velut extensa manu omnium tumultus sedat , eosque ad unam sententiam revocat , cum in ejusdem Libri termino ait : Finem loquendi omnes pariter audiamus : Deum time , & mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo .*

Secundum argumentum.

IV. Dixi superius Librum hunc a Thalmudistis Ezechiaæ acceptum ferri : cujus opinionis rationes cum quærerem , hæc mihi ad animum occurrebant : quod Regum quarto de Ezechia hæc legantur : *In Domino Deo Israel speravit : itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda , sed neque in his qui ante eum fuerunt : & ista secundo Paralipomenon : Fuit autem Ezechias dives & inclutus valde , & thesauros sibi plurimos congregavit argenti , & auri , & lapidis pretiosi , aromatum , & armorum universi generis , & rasorum magni pretii ; apothecas quoque frumenti , vini , & olei , & præsepia omnium jumentorum , caulasque pecorum , & urbes ædificavit sibi ; habebat quippe greges ovium & armentorum innumerabiles , eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis : & hæc libro eodem , de festo Azymorum ab Ezechia celebrato : Factaque est grandis celebritas in Jerusalem , qualis in diebus Salomonis , filii*

David , regis Israel , in ea urbe non fuerat . Ecclesiastes dicitur filius David ; ita & Ezechias hoc ipso Paralipomenon libro : Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini , juxta omnia quæ sicerat David pater ejus . **2. Par. 29, 2.** denique appellatus est , sive *ἡγεμὼν* hoc est Canticonator ; vel *συναγωγὴς* hoc est , Qui congregat : quippe Ezechias , *Adduxit Sacerdotes atque Levitas , & congregavit eos in plateam orientalem , & ad eos hæc verba fecit , quæ vicesimo nono capite libri secundi Paralipomenon referuntur : præterea Perrexerunt cursores ex ejus imperio , & principum* **2. Par. 29, 4. & seq.** *ejus , in universum Israel & Judam , juxta id quod Rex jusserat , predicantes : Filii Israel revertimini ad Dominum , aliaque subjungentes , quæ cum istis sequenti Libri ejusdem capite recitantur . At cum a decem Tribubus , mandata regis Judæ ipernentibus deriderentur cursores isti , Regi ipsi a quo mittebantur , & cujus verbis populum alloquebantur , Concionatoris nomen per ridiculum & cavillum imponere potuerunt . His conjecturis , quantum suspitione assequi possum , niti potuit Thalmudistarum opinio . Verum ut Librum hunc extorquerent Salomoni , Ezechiaæ vero tribuerent , præter argumenta quibus Ezechiaæ opus esse posse probant , alia afferenda erant , quibus Salomonis esse non posse probarent : quod non faciunt . Nos vero initio disputationis hujus ostendimus , iis signatum esse & expressum notis Libri hujus scriptorem , quæ uni Salomoni conveniunt . Quod si in causæ suæ patrociniū Thalmudistæ afferant præfixam vicesimo quinto capiti Proverbiorum clausulam , supra a me adnotatam , qua subnexæ Parabolæ a viris Ezechiaæ collectæ esse & descriptæ dicuntur ; nos respondebimus hac clausula viris Ezechiaæ , non Ezechiaæ ipsi adscribi Parabolarum quarundam collectionem , non compositionem : etiamsi vero earundem compositionem concederemus Ezechiaæ , non recte inde colligi libri Ecclesiastis lucubrationem huic quoque esse tribuendam . Adde recentiores Rabbinos a Thalmudistis hac in parte discedere ; quippe qui a Salomone adolescentem scriptum doceant Canticum Canticorum , Proverbia ab eo jam ætate maturo ; Ecclesiasten vero ab eodem senem , cum ipsum antea vitæ , & scelerum muliebribus illecebris admissorum pœniteret . Unde produsse videtur*

videtur ritum inter illos adhibitum, quod legitur in Iudith. Hominem diu adolebentem esse, carnisque fortitudinem; dum sit, parabolice; sensu diffuso, sermones de virtutis rebus. Rationes autem illos Salomon adhibuit Salomonem, optimus habentem; qui diversis operum conditionibus avaritiam delatorem, longe facillime; quod, inquit, Cantus aciem dantem suam intravit, in Proverbia nonne si Regem lēdēt; Regem vero in Ierusalē innoē scilicet si appellarent; quia Salomonem solum signant. Diversis Canticis argumentum, solum, ac compositionem, proculis animi studii curantem; in Proverbia varietem quendam & constantem atque dignam gravitatem apponit; in Ecclesiaste, hominem longe rem a se subacti, ac humana vana remotaque mortalium vanitatem exponit & edocet, & prorsum totam pervasivam tacit, & solum prudentiam adepti solus esse expetit; nec quidem facile contentum habentem.

V. Quae rationes ad Ecclesiastem Ezechiam adhibendum valent, ut ad oppugnandum Grotii sententiam, quia Zerobabēlem operis huius conditorem artificem, invalide sunt: nec enim cum sit Salomonem postea a Zerobabēle scriptum docuit, manere in Zerobabēle repetitum recte est, quia de se Liber Auctor prodicit. Superest igitur ut argueretur perpendamus, quid in eam sententiam Grotius adducit est. Cum autem duo veritate probanda, alterum Salomonem non esse scriptorem hunc; alterum esse Zerobabēlem; (nec enim probum sit esse opus esse Zerobabēlem; cum si parvi momenti argumenta probent opus esse posse Salomonem, plura esse debet pollicemur hanc sententiam, ut qui non modo non interpretem confutrit, sed rationem etiam nititur; cum credidit sit, ut possit saltem, Liberum a se elaboratum nominis hunc auctorem insinuat, quam dicere si falsi probatū) Zerobabēlem esse Grotius maxime conflatum probatū, putare esse dicitur *Magnum*, qui *Verba significum per magnitudinem vestigia collegit* si de viderem commode possimus capere, cum esse Zerobabēlem; illam vero ipsam Abiudem, quem verba loquens abiecit. Quae cur ad Zerobabēlem potius mitti quam ad Salothēlem, aut Eliacanam, aut aliam quancumque de posteritatem, cunctis protus nullam video. Cum enim Salomonem Liberum scripsit, hoc habuit argumentum, quod in eo recte occurrit vocabula, quae non alibi quam in Daniele, Eddā, & Chaldeis interpretibus reperiantur. Ego vero hunc perperam vocem capiam a Salomone ipso pervenire potuisti tunc; nam cum Liberum scripsit iam sine, ut Liberum tradidit, & verisimile est, eo iam tempore multum exornatum, Aegyptum, Moabem, Ammoniam, Idumaeam, Sodomam, & Hierosolimam ingentem numerum Hierosolymam tradidit, oblique in illo penetravit, ut quae prorsum illis cum etiam interpretibus religiosis, rectum non sit putatum quippe ipsa locum corruptibile; ad quam non quantum auctoribus itum valent, quidam argumentum competunt est. Ut sentiam per nulli locum video cunctis, quoniam solum solum scriptorem parit aut non vocatur in dicitur, cum voce oblique & verisimile dictiones in eo occurrunt. Si finitibus omnes pari & solum Liberum vocem cognovissent, quae in sola dicitur Scripturae libellum perperam habere possunt; ac non tunc pro perperam habere non quae verisimile dicitur ac generatur. Vnde hoc pro solentia sui Maimonide filius, & cunctis est. *Cumque, dicitur, inquit, nec habet lingua vestra (Eliacanam) nec usque alio potest esse; et multo ac ratione minusque lingua est usque ac multiplex.* Quae enim inter illius vocabula sunt probanda est, aliquid esse comata, ac potius dicitur, quae a solum scriptoris reliqua auctoribus sunt, quod comata adhibendum nulla se debet occidere? Quod si in illa non aliquid vocem ab alio neglectum usurpavit, ac cui deinde in Chaldaeo, si forte, aut Arabico numerum scripturibus, nonne dicitur aut Chaldaeo, aut Arabico dicitur scriptoris, qui vulgo Judaei solum habent, aut reverentem, qui antiqui? nam potius est ut dicamus vocem illam cum Chaldaeo aut Arabico Judaei habuissent commutavit, quorum inter locutus magnam differentiam habuit certum est? Ergo ut de Scriptoris autem aut perperam et loquela arbitrium fieri possit, non vocem saltem aliquid, sed illam, locutionem, & alienam dictionem numerum, spectanda sunt. Atque hoc non de Ecclesiaste solum

etiam de posteritatem, cunctis protus nullam video. Cum enim Salomonem Liberum scripsit, hoc habuit argumentum, quod in eo recte occurrit vocabula, quae non alibi quam in Daniele, Eddā, & Chaldeis interpretibus reperiantur. Ego vero hunc perperam vocem capiam a Salomone ipso pervenire potuisti tunc; nam cum Liberum scripsit iam sine, ut Liberum tradidit, & verisimile est, eo iam tempore multum exornatum, Aegyptum, Moabem, Ammoniam, Idumaeam, Sodomam, & Hierosolimam ingentem numerum Hierosolymam tradidit, oblique in illo penetravit, ut quae prorsum illis cum etiam interpretibus religiosis, rectum non sit putatum quippe ipsa locum corruptibile; ad quam non quantum auctoribus itum valent, quidam argumentum competunt est. Ut sentiam per nulli locum video cunctis, quoniam solum solum scriptorem parit aut non vocatur in dicitur, cum voce oblique & verisimile dictiones in eo occurrunt. Si finitibus omnes pari & solum Liberum vocem cognovissent, quae in sola dicitur Scripturae libellum perperam habere possunt; ac non tunc pro perperam habere non quae verisimile dicitur ac generatur. Vnde hoc pro solentia sui Maimonide filius, & cunctis est. *Cumque, dicitur, inquit, nec habet lingua vestra (Eliacanam) nec usque alio potest esse; et multo ac ratione minusque lingua est usque ac multiplex.* Quae enim inter illius vocabula sunt probanda est, aliquid esse comata, ac potius dicitur, quae a solum scriptoris reliqua auctoribus sunt, quod comata adhibendum nulla se debet occidere? Quod si in illa non aliquid vocem ab alio neglectum usurpavit, ac cui deinde in Chaldaeo, si forte, aut Arabico numerum scripturibus, nonne dicitur aut Chaldaeo, aut Arabico dicitur scriptoris, qui vulgo Judaei solum habent, aut reverentem, qui antiqui? nam potius est ut dicamus vocem illam cum Chaldaeo aut Arabico Judaei habuissent commutavit, quorum inter locutus magnam differentiam habuit certum est? Ergo ut de Scriptoris autem aut perperam et loquela arbitrium fieri possit, non vocem saltem aliquid, sed illam, locutionem, & alienam dictionem numerum, spectanda sunt. Atque hoc non de Ecclesiaste solum

Exemplum
magnum
est.

Magnum
in dicitur
aut perperam
est.

solum libro, sed de reliquis etiam Voluminibus sacris dictum velim.

*Quartum
argumentum.
Ecc. 8, 2.*

VI. Ad nostram opinionem lahesctandam usurpari quoque potest illud e capite Ecclesiastæ octavo: *Ego os Regis observo*, quod de se Salomon profiteri non potuit, qui Rex fuit, nec ullum ipse Regem observandum habuit. Adhiberi hic posset Hieronymi expositio, non alium Regem quam Deum ipsum significari censentis. Verum omnino legendum *observa*; sic enim Interpretes Septuaginta: *ὅτι βασιλεὺς φύλαξεν. Os Regis observa*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs; & hunc subesse sensum admonet ipse Hieronymus. Quod autem Ebraica habent *אני*, de nihilo est: nec enim id sibi vult, *Ego observo*, alioqui legendum foret, *אני שמע*, in Benoni; cum legatur *אני שמע*, in Imperativo: *Ego observa*, hoc est, *Ego tibi precipio, ut observes*; nam accentus *דאקריטיו* indicat se jungendum esse *אני* a sequentibus.

*Quintum
argumentum.
Luth. sem.
Conviv. de
libr. Vet. &
Novi Test.*

VII. Minime vero hic seria responsione refellere dignum est, quod de Ecclesiastæ dixit Lutherus: *Ecclesiastes liber non est plenus; multa habet abrupta; neque ocreis, neque calcaribus indutus; hoc est nullam habet perfectam sententiam: equitat in arundine longa sicuti & ego, dum eram in monasterio*. Quisquis enim animum attentum, Spiritus sancti gratia, luce, & afflatu implorato, ad eum legendum appulerit, nihil in eo salebrosum, nihil abruptum, nihil inane aut imperfectum, sed plena omnia & integra reperiet.

DE CANTICO CANTICORUM.

- I. Disputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur ymago & antiquitas.
- II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.
- III. Secundum argumentum.
- IV. Tertium argumentum.
- V. Quartum argumentum.

*Disputatur
de Auctore
Cantici
Canticorum.
Variæ opi-
niones pro-
ponuntur.
Salomoni
adscribitur*

I. Auctor Cantici Canticorum, qui Salomon esse tam certis deprehenditur argumentis, & tanto scriptorum omnium consensu agnoscitur, in dubium tamen a nonnullis vocatus est. Thalmudistæ Ezechiae, ipsiusque familiaribus adscribunt, ut est in Baba bathra: quorum auctoritatem secutum

conjicio R. Mosem Kimchi, aliosque, qui ab Isaia Propheta ex Canticis Salomonis excerptum illud fuisse suspicati sunt, ut pote qui inter Ezechiae familiares censeri possit. At Rabbini recentioris ævi a Salomone scriptum esse statuunt, cum juvenili florere ætate, quæ ætas amoribus magis dedita est; uti Proverbia, cum grandior esset natu; Ecclesiasten, cum jam consenuisset, sicut a me paulo superius dictum est. Titulus quidem operis, cum in Ebraico exemplari, tum in Septuaginta Senum interpretatione, Salomonem auctorem indicat. Loquens inducitur Salomon cum Sulamitide, Sponsus cum Sponsa: quæ a Salomonis nomine Sulamitis nomen habet. Salomonem ipsum hæc scripsisse facile creditur, quem carminum, non quinque millia, ut scribunt Irenæus, & Synopsos Auctor, & Hieronymus, & ut habent quædam Vulgatæ Interpretationis editiones, sed quinque supra mille composuisse docent libri Regum; & quem in canticis, & proverbiis, & comparisonibus, & interpretationibus miratas esse terras Sirachides tradit. Reliquis autem absumtis, vel in Hierosolymitana clade & Babylonico exilio, vel aliis quibuscunque temporibus, hoc ab interitu servatum fuit; siue singulari Dei nutu, quod hoc egregio dramate suus erga Israeliticam gentem, vel erga humanam animam, vel Christi ergo Ecclesiam amor exprimeretur; siue propter eximiam operis elegantiam, quæ talis est, nihil ut in eo genere simile Theocritus, aut Catullus elaborarint. Nam si quasdam similitudines ac translationes excipias paulo audaciores, ut est usus gentium illarum, consuetudini nostræ minus congruens, tot porro veneres, tot lepores, motus tam molles ac *νεμαδὺς* (vim affectuum exprimentes) tam expressas, tam decoras imagines rerum, tam aptam & convenientem colloquentibus personis Sponsi ac Sponsæ, & juvenum ac virginum choris orationem invenies, ut merito ab Ebraeis nobilissimum & eximium Canticum, & Canticorum Canticum appelletur. Quamobrem prudenter ab illis factum reor, cum viris solum jam ævo maturis Libelli hujus lectionem permiserunt; ne in lasciviam prona sponte sua adolescentium ætas, ad arcanos sensus minime penetrans, illecebris ad amoris delicias invitaretur. Partim autem ex hac causa,

*ejusque
probatum
ἐν τῷ βιβλίῳ
ἐστιν ἀντι-
κρίτως.*

*Iren. l. 4.
c. 45.
Hieron.
Quest. Ebr.
in 3. Reg.
3. Reg. 4. 32.
Ecc. 47.
13.*

caussa, partim ex operis brevitare evenisse puto, ut insequentium ætatum Scriptoribus sacris vix ulla operis huius vestigia appareant: sed ex iis quæ diximus satis perspicitur ipsius antiquitas, & ex eo præterea quod in priscum Canonem receptum est, & quod interpretatione sua cum reliquis Voluminibus sanctis id complexi sunt Senes Septuaginta. Atque id ad instituti operis rationem satis superque est.

Refelluntur
argumenta
Adversaria.
Primum
argumentum.

Theodor.
Præf. Expl.
in Cantic.
Philast.
Hæz. 131.

II. Cæterum ita offendit nonnullos amatorum hoc scriptionis genus, secretiora nuptiarum arcana, lenesque amantium sub noctem susurros aperte revelans, ut a Deo auctore profectum, & divino afflatu conscriptum plane negarent. Fuerunt in ea sententia prisci quidam Hæretici, quos Theodoretus & Philastrius commemorant: iuerunt deinde & Anabaptistæ, nec ab ea recessit Castalio. Verum ut Christianos Interpretes præteream, qui latentia illic mysteria pie & sagaciter fuerunt scrutati, ita de eo sensit Rabinorum omnium doctissimus & sapientissimus Moses ben Maimon, & Mosè hoc antiquior Chaldaeus Paraphrastes, ut amatorii illius *δαρις* (*colloqui*) specie, Dei erga dilectum sibi ac fidelem populum amorem significari affirmarint. Igitur Ebraei Philosophiam Ethicis, Physicis, ac Theologicis disciplinis contineri sciscunt: quas cum posteris Salomon tradere vellet, multis exposuisse libris, quorum plerique diuturnitate perierunt; ac Ethica quidem, libris Proverbiorum & Ecclesiastis, aliisque per Parabolas digestis; Physica vero, libris ad Historiam plantarum & animalium pertinentibus; Theologica denique Cantico Canticorum. Id ipsis videtur persuasisse tertius liber Regum, quo inter lucubrationes Salomonis *משלים*, *שידים*, & Disputationes de rebus physicis commemorantur. Persuasit fortasse & ipse Salomon, cum in libro Proverbiorum sapientiam se *descripsisse tripliciter* ait. At Christiani Interpretes Canticum Canticorum ad Theologiam uno consensu referentes, & Proverbiorum librum ad Ethicam; Ecclesiasten ad Physicam pertinere volunt. Multa in id argumentum differit Origenes; & Logicen præterea, quæ cum reliquis conferta, connexaque est, a Salomone quoque libris iisdem traditam fuisse demonstrat: atque hinc Græcos Philosophos doctrinam

3. Reg. 4.
32-33.

Prov. 22.
20.

Orig.
Comm. in
Cantic.

sua quatuor in partes discrevisse; laudem inde ac gloriam, sic tanquam ex proprio invento, quærentes, quod Salomoni inventori totum debebatur. Hunc locum transtulerunt Theodoretus & Hieronymus.

Theodor.
Explan. in
Cantic.
Hieron. in
Ecc. 1. 1.
Secundum
argumentum.

III. Quamvis autem Dei nomen in hoc Cantico nusquam extet, quod causantur aliqui, sub Sponsi tamen persona latere Deum ipsum dicimus; atque hic Salomonis nomen, Pacifici nimirum, & amato sibi populo pacem optantis & conciliantis, usurpare: nec magis Libri huius auctoritati officere id posse, quam libro Esther, qualem habent Ebraei, in quo etsi nulla de Deo mentio est, opus tamen sancti Spiritus esse creditur.

IV. Cur autem Ezechiae familiaribus id adscripserint Thalmudistæ, nullam aliam possum comminisci causam, quam quia libri Proverbiorum pars quædam ab ipsis collecta est, ut supra diximus; & Ezechiae ipsi libri Ecclesiastis compositionem iisdem Thalmudistæ censuerunt esse adscribendam. Verum nemo non videt, a Proverbiis & Ecclesiaste ad Canticum quam sit *ἀναλόγητον πόρισμα*. (*inconsequens propositio*.) Sin suspicetur aliquis, inde fortasse opinatos esse Thalmudistas, non Salomonis opus esse Canticum, sed Salomoni affictum, & ex ejus persona compositum, quod in Libri titulo nomini Salomonis, non *ה* aut *של*, quæ notæ sunt genitivi, sed *ה*, quæ servit dativo, præfigatur: sciat ille traditum esse a Grammaticorum filiis, articulum *ה*, non dativum solum, sed genitivum etiam & accusativum aliquando notare. Ita capite primo libri primi Regum *היה* vertunt

Tertium
argumentum.

1. Reg. 1. 3.
Mal. 1. 2.

Septuaginta *τὸ κερὶ*; & primo Malachiae capite, *היה*, vertunt iisdem *τὸ ἰσχυρὸν*. Sciat is quoque Psalmos qui initio præfixum habent *היה*, a priscis ipsis Rabbini Davidi auctori adscribi, ut observavi supra. Itaque hoc loco Cantici, Vulgata editio habet, *Salomonis*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs.

Quartum
argumentum.

Orig.
Comm. in
Cantic.

DE

HUETII DEMONSTR.

DE

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

I. *Disputatur de Auctore libri Sapiëntiæ Salomoni adscribitur: II. Ex cuius libris excerptum fuisse verisimile est, & a Philone Seniore Græce redditum. III. Probatur ejus ætatis & antiquitas. IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Sapiëntiæ Salomoni adscribitur.

I. **F**OETUM quoque Salomonis esse librum Sapiëntiæ multa periuadent: primum ipse titulus, qui in Græca interpretatione, & Syriaca, & Arabica, Salomonis nomen præfert, deinde magna Christianorum scriptorum pars, & Rabbinii aliquot, qui Salomonem auctorem appellant: atque hæc præterea e capite nono Libri hujus, quæ rem omnino evincunt: *Tu elegisti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum & filiarum, & dixisti me adificare Templum in monte sancto tuo, & in civitate habitationis tue altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio. Et alio loco: Disponam populos, & nationes mihi erunt subditi: timebunt me audientes reges horrendi. Tum: Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Deinde: Adii Dominum, & deprecatus sum illum..... Deus patrum meorum..... da mihi sedium tuarum assilicem sapientiam. Et alibi: Disponam populum tuum iuste, & ero dignus sedium patris mei.* Quæ Salomoni, nec ulli præterea, omnia conveniunt. Ad hæc pleraque habet iste Liber, quorum consimilia in Libro Proverbiorum reperias: præcipue vero de Sapiëntia eadem utrobique disputantur. Unde patet falsam esse Gregentii (vel Palladii potius, quem Gregenti Scholasticum fuisse, ab eoque Alexandria adductum Disputationem ejus excepisse, & literis mandasse, ex ipsius libri lectione cognoscitur) sententiam, qui in sua adversus Herbanum velitatione Iliæ librum hunc tribuit. Nisi dicere malimus memoria lapsum esse.

Ex cuius libris excerptum fuisse verisimile est, & a Philone Seniore Græce redditum.

II. Quamvis autem nunc Græce duntaxat scriptum extet primigenium operis hujus exemplar, nihilominus sententiæ huic quam proponimus sua constat fides; ex Ebraico liquidem archetypo, vel conversum esse, vel collectum, pluribus indiciis deprehenditur: nam & in eo Ebraismi occurrunt, & carmine

adstrictum fuisse, perinde ut reliquos Salomonis libros, & Jobum, & Psalmos, nonnulli e Veteribus memoriæ prodiderunt. Nunc autem cum prosa oratione scriptum Græce habeamus, hinc efficitur ea lingua, unde prodit, versibus fuisse comprehensum. Nulla vero lingua, præter Ebraicam, assignari alia potest. Testificatur quidem R. Moses ben Nachman se librum hunc Chaldaice scriptum vidisse: verum e Græco conversum puto ab aliquo ordinis Rabbiorum, sodalibus suis gratificante, cum eos insigni hoc Salomonis opere carere nollet, quod *ספר חכמה רבא*, *Librum sapientiæ magnæ Salomonis* appellare solent. Nec a Salomone ipso Chaldaica lingua exaratum fuisse ausus est aperte asseverare R. Azarias: Sed cum verba ipsa Nachmanidæ adduceret in testimonium in libro Imre binah, conjectat Chaldaice a Salomone esse scriptum, in gratiam regis aliquis ad Orientem positi *ספר חכמה*, si non sit conversus. Itaque disquirenti mihi scriptio- nis illius originem, id ad animum mihi verisimillimum occurrit, unam hanc fuisse ex plurimis sententiarum compilationibus ac eclogis, quas ex magno ethicorum ac gnomi- corum Salomonis librorum numero prodiisse diximus; a viro pio ac studioso excerptam, & Græco deinde sermone liberius explicatam. Minime quidem reperitur in Canone, quod collectiones illæ, etsi e genuinis Salomonis scriptionibus provenerant, totæque Salomonicis segminibus contextæ erant & consutæ, non tamen ut meræ Salomonis scriptiones habebantur; ut pote quas privati homines pro arbitrio suo & captu digessimus. Ut ergo hominum illorum haudquaquam par erat auctoritas, ita nec eadem fuit collectionum existimatio. Aliquarum etiam ignorari potuerunt Concinnatores, proptereaque ut dubiæ & incertæ fidei repudiari. Meminerimus præterea persuasum esse Judæis, admissos ab Esdra & Synagoga magna in Canonem hos tantum libros, qui compositi essent per hujusmodi afflatum, quem Spiritum sanctum appellabant: cujus generis habitus ab illis non est liber Sapiëntiæ. Sic supra laudatus R. Azarias. Quid si dicamus post obsignatum a Synagoga magna & clausum Canonem, repertas esse fortassis aliquas ex Salomonicis compilationibus quas dixi, ac idcirco ab eo exclusas, & inter

R. Mos. ben Nachm. Prol. Comm. in Pentat.

R. Azar. Imr. bin. c. 57.

& inter apocryphos libros rejectas; unde tamen emerſerint nonnullæ ſequenti ævo, & auctoritatem apud Helleniſtas, ac locum tandem in Canone ſint adeptæ? Videtur iſta quidem, quæ Sapientia inſcribitur, celebrari cœpiſſe, poſtquam Græce expoſita eſt a Philone Seniore. Eſt enim apud Hieronymum, nonnullos Scriptorum veterum Librum hunc adſcripſiſſe Philoni Judæo. Philonem Senioreſem intellige, qui Judæorum Regum hſtoriam ſcripſit: nam qui ad Philonem alterum Chriſto recentioreſem reſerunt, non ſatis attenderunt plurimum diſcrepare ſtilum utriuſque, & pleraque ex eo Libro depromiſſe Scriptores alios Philone hoc vetuſtiores, neque inter ejus ſcripta recenseri, quorum indicem Euſebius & Hieronymus concinnarunt. De priſco Philone ſatis multa diximus ſupra, cum exoticorum Auctorum, qui Moſis meminſſent, ſeriem pertexeremus. Nunc itaque animadvertendum ſuper eſt, hanc Scriptorum veterum opinionem, quæ Philoni Seniori librum Sapientiæ tribuit, ita proponi ab Hieronymo: Liber Sapientiæ apud Ebræos nuſquam eſt; quin & ipſe ſtilus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli Scriptorum veterum hunc eſſe Judei Philonis affirmant. Apud Ebræos nuſquam eſſe ait: quia ipſius jam ævo Ebraicum exemplar, unde fuerat exceptus, interciderat: Græcam redolere eloquentiam: quia in eo Græce reſpreſentando non caſtigatum ac preſſum, ſed liberum ac fuſum ſtilum Philo adhibuerat. Certe ex Helleniſtarum grege fuit Philo iſte: Helleniſtas autem fere omnes Ebraicæ loquelæ mediocrem conſtat habuiſſe notiſiam, ac prope nullam. Hujus gregis fuerunt Philo Alexandrinus, Platonis imitator, & Joſephus, qui ſuis ſcriptionibus Ebraicæ linguæ rudes ſe prodiderunt. Igitur ad aſſequenda verba, & introſpiciendos ſenſus libri Sapientiæ, interprete uſum puto Philonem Senioreſem, & res ſibi rudius expoſitas fuſius deinde ac ſubtilius retuliſſe. Scripſit nuper quidam Philonem hunc Senioreſem eſſe commentitium; nullam ejus extare apud Joſephum, Euſebium, alioſque veteres Scriptores mentionem; meminſſe eos tantum Philonis illius qui vixit ſub Cajo, & Philonis Byblii; atque hanc eſſe quem citat Joſephus. Ex his intelligas non omnium eſſe hoc genus litterarum attingere: nam primum Philonis Senioris

Hier. Præf.
in l. Salom.

Joſeph. l. 1.
contr. Ap.

diſerte meminit Joſephus; iſ & Senior, non Byblius ab eo appellatur. Philonis teſtimonio non ſemel utitur Alexander Polyhiſtor, qui vixit L. Sullæ temporibus, & ab Euſebio in teſtimonium adducitur. Philo autem uterque, & Byblius, & qui Caji æqualis fuit, poſt Sullam extitere. Neutri convenire poteſt, quod ait Hieronymus, adſcriptum ei eſſe librum Sapientiæ a nonnullis antiquis Scriptoribus. Judæus autem ab Hieronymo dicitur eſſe Philo. Byblius vero Joſepho fuit recentior, quippe qui floruerit ævo Trajani & Hadriani. Denique non hi tres ſolum Philones, Senior, Alexandrinus, & Byblius, ſed alii prætera complures a Veteribus commemorantur.

III. Cæterum cum triplici modo ſpectari poſſit iſte Liber, vel qualis in ipſis Salomonis libris, vel qualis in compilatione librorum illorum, vel qualis in Græca compilationis hujus interpretatione habitus eſt; ex ſingulis arceſſitas nanciſcimus ſententias apud poſterioris ævi Scriptores ſacros. Velut ex Salomonicis ſcriptis illud Iſaiæ: *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis; Qui cuſtodierint Sabbatha mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint ſadus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit: quæ manifeſte ex iſtis libri Sapientiæ verbis derivata ſunt: Spado qui non operatus eſt per manus iniquitatem, nec cogitavit adverſus Deum nequiſſima, dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in Templo Dei acceptiſſima.* Hoc quoque Iſaiæ: *Venite, ſumamus vinum, & impleamur ebrietate: prodit haud dubie ex illis Sapientiæ: Sap. 2, 6. Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter, vino pretioſo & unguentis nos impleamus.* Item iſtud Iſaiæ: *Quis adjuvit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit, & oſtendit illi?* Germanum eſt illius e libro Sapientiæ: *Quis enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* Non aliter idolorum fabricationem & cultum derident, Iſaias capite quadrageſimo quarto & Jeremias capite decimo, ac deriſa ea viderant iis locis libri Sapientiæ, qui ſunt capitibus decimo tertio & decimo quarto. Scriptum eſt in libro Tobia: *Magnus es, Domine, in æternum,*

Euf. Præp.
Ev. l. 9.
c. 20. & 24.

Hier. Præf.
in Salom.

Probat
eius ymoſi-
tæ & anti-
quitas.

Iſa. 55, 4.

Iſa. 56, 12.

Sap. 2, 6.

Iſa. 40, 13.

Iſa. 44, 11.
& ſeq.
Jer. 10, 3.

Sap. 13, 10.

& ſeq.
& 14, 11.

Tob. 13, 1.

*Et in omnia secula regnum tuum : quoniam tu flagellas Et salvas ; deducis ad inferos Et reducis : sumtum hoc est ex istis libri Sapientiae : Tu es enim , Domine , qui vita Et mortis habes potestatem , Et deducis ad portas mortis Et reducis. At verba hæc Ecclesiastici : Deus creavit de terra hominem , Et secundum imaginem suam fecit illum : habebantur in *συλλογῇ* (collectione) ex Salomonicis scripturibus excerpta ; quæ ita in libro Sapientiae concepta sunt : Deus creavit hominem inextinguibilem , Et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Quoniam autem ex omni sacrorum Scriptorum numero , uni omnino Machabæorum auctores Philonem Seniores ætate subsecuti sunt , iique in argumento historico versati oppido paucas , ac propemodum nullas ex *ὑμνολογίαις* operibus sententias arcessere , ac libris suis infarcire necesse habuerunt : inde fit ut ad Novi Testamenti Scriptores nobis decurrendum sit. Matthæo ergo sententiam hanc : Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris eorum , subministravit istud comma libri Sapientiae : Fulgebunt iusti , Et tanquam scintilla in arundinetis discurrent. Istud vero ; An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt ? mutuatus est Paulus ex eodem Libro , in quo legitur : Iudicabunt iusti nationes. Ex hoc etiam Pauli : Fide Enoch translatus est , ne videret mortem , Et non inveniebatur , quia transtulit illum Deus : ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo , ex illo ortum est : Placens Deo factus est dilectus , Et vivens inter peccatores translatus est. Et istud Epistolæ ad Ephesios : In omnibus sumentes sententiam fidei , in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere , Et galeam salutis assumite , Et gladium spiritus , quod est verbum Dei , detortum est ex illis : Inducet pro thorace iustitiam , Et accipiet pro galea iudicium certum ; sumens sententiam inexpugnabile , aequitatem ; acuet autem duram iram in lanceam. Sed & illud Sapientiae : Candor est enim lucis æterna , Et speculum sine macula Dei maiestatis , Et imago bonitatis illius , quæ de Sapientia ipsa pronuntiavit Salomon , ita retulit Paulus : Ille non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloria Christi , qui est imago Dei : & alibi : Qui est imago Dei invisibilis , primogenitus omnis creatura : rursus : Qui cum splendor gloria , Et figura substantiæ ejus. Istorum*

etiam Pauli : Invisibilia enim ipsius Et creatura mundi per eas quæ facta sunt , intellecta conspiciuntur , sempiterna quoque ejus virtus Et divinitas , ita ut sint inexcusabiles , hæc est origo : Vani autem sunt omnes homines , in quibus non subest scientia Dei , Et de his quæ videntur bona , non potuerunt intelligere eum qui est , neque operibus attendentes agnovērunt quis esset artifex. Denique ista clausula libri Sapientiae : Sed Et figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas , Et de eodem luto fingit quæ munda sunt in unum vasa , Et similiter quæ his sunt contraria : bonorum autem vasorum quis sit usus , iudex est figulus ; hanc Paulo suppeditavit : An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem , aliud vero in contumeliam ? His adde Catholicam Barnabæ Epistolam , quæ hæc affert e libro Sapientiae : Væ anima iniquorum , qui dicunt inter se : Circumveniamus iustum , quia insuavis est nobis. Adde & priorem Clementis ad Corinthios Epistolam , cujus hæc verba sunt e libro Sapientiae deprompta : τίς ἐστὶν κτῆνος , τί ἰσχυρὸς ἢ τίς ἀντιστάσει τῷ κτῆνι τῆς λαλοῦσας κτῆνος ; Quis dicet ipsi , Quid fecisti ? aut quis resistet robori potentia ejus ? Adi & Constitutiones ejusdem Clementis nomine inscriptas , quæ hæc indidem petita usurpant : δικαίον ψυχῶν ἐν χειρὶ Θεοῦ. Iustorum anima in manu Dei. Merito ergo de libro Sapientiae sic disserit Augustinus : Ubi Et illud testimonium ponit de libro Sapientiae ; Raptus est , ne malitia immutaret intellectum ejus. Quod a me quoque positum fratres istos ita respuisse dixistis tanquam non de libro Canonico adhibitum , quasi Et excepta hujus Libri attestatione res ipsa non clara sit , quam volumus hinc doceri. .... Quæ cum ita sint , non debuit repudiari sententia libri Sapientiae , qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesia Christi tam longa annositate recitari , Et ab omnibus Christianis , ab Episcopis , usque ad externos Laicos fideles , penitentes , catechumenos , cum veneratione divina auctoritatis audiri. Hæc retulimus ad confirmandam Libri hujus dignitatem adversus ætatis hujus Heterodoxos , qui eam convellere magno conatu adorti sunt.

IV. Horum argumenta a multis sæpe obtrita , iisque præsertim qui controversias de religione quæstiones ventilandas suscepērunt ,

*Respondeatur
argumentis
Apostolorum
et Patrum.
Primum*

auctorem libri hujus Salomonem prædicent, & nomine Salomonis in eorum scripti-
bus non raro citetur, & inter Salomonis vo-
lumina in Ecclesia Latina haberi solitus sit.
Cum enim hæc legimus in vicesima secunda
Origenis Homilia in Librum Numerorum:
*In Libro, qui apud nos quidem inter Salomo-
nis volumina haberi solet, & Ecclesiasticus dici;
apud Græcos vero, Sapientia Jesu filii Sirach
appellatur*, manifestum est Origenem, qui
inter Græcos Alexandriae natus fuit, de se
ita locutum non fuisse, quasi Græcus non
esset; proindeque id esse Rufini interpretis
additamentum, qui per summam intempe-
rantiam & perfidiam has interpretationes
elaboravit, ut alibi dictum est a me. Vult
ergo Rufinus Ecclesiasticum, quem Græci
Sapientiam Jesu filii Sirach appellant, apud
suos, Latinos nimirum, inter Salomonis
volumina referri solere.

II. Cæterum operis concinnator fuit Jesus
filius Sirach Hierosolymitanus, qui ad Sa-
lomonis sententias adjecit & suas, ac alio-
rum fortasse sacrorum Scriptorum nonnullas
quoque adtexuit. Id ostendunt hæc verba
e quinquagesimo Libri capite: *Doctrinam
sapientie & discipline scripsit in codice isto Je-
sus filius Sirach Jerosolymita*: & iste e Prolo-
go: *Avus meus Jesus, postquam se amplius
dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Pro-
phetarum, & aliorum librorum, qui nobis a
parentibus nostris traditi sunt, voluit & ipse
scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam
& sapientiam pertinent.* Apertissima vero
isthæc ex alio Prologo ἀνεγέρθη (inscriptio-
nem non habente) Libri hujus, qui ex Atha-
nasiana Synopsi depromptus est: ὁ ὢν πάππος
αὐτοῦ Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς κατεργάσθη, φιλοπόνους τε
γέγονεν ἀπὸς τοῦ Προφημάτων, ὅς ὁ μέγας τὰ ἑτάραν
τῶν πρὸ αὐτοῦ συντεταγμένων ἀποφθέρματα συνέγα-
γεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ τῆς ἀποφθέρματος πολλὰς
συνέταξε καὶ σοφίας γέγοντα. *Jesus ergo avus
ejus, quemadmodum & ipse testatur, vir fuit
laboriosus & sapientissimus, qui non aliorum
duntaxat prudentium virorum, qui ipsam præ-
cesserunt, sententias collegit, sed & quadam
ex proprio ingenio effatus est, multa pruden-
tie & sapientie plena.* Quæ de postremis
præcipue capitibus dicta sunt, in quibus præ-
dicantur laudes sanctorum virorum, quo-
rum plerique Salomone recentiores fuere; ac
ea proinde non ex alieno, sed ex proprio

penu Sirachides depromsisse credendus est.
Atque hæc Ebraice descripta Græco sermo-
ne retulit Jesu istius nepos, cujus interpre-
tatio ad hanc pervenit ætatem: Ebraico ve-
ro exemplari quid factum sit post viderimus.
Porro controversum esse inter eruditos vi-
deo, an ipse Libri Auctor, Interpretis avus,
is fuerit, qui Jesus filius Sirach dictus est;
an Interpretes ipse potius Auctoris nepos. Quæ
etsi levis est momenti quaestio, dicam tamen
hoc nomine appellatum ipsum Libri Aucto-
rem mihi videri; ita ut cum Sapientia filii Si-
rach, & Ecclesiasticus Jesu Sirachidæ citatur,
avum non nepotem significari putem. Id per-
suadet recepta communi Scriptorum usu con-
suetudo, qui ex Auctorum, non ex Interpretum
nomine libros appellare solent. Indicat hoc
ipsum locus ex quinquagesimo capite mox ad-
ductus: qui sive ab Auctore ipso avo scriptus
est, sive a nepote Interprete additus, ad eum
omnino videtur pertinere, qui Librum ipsum
lucubravit, quem Jesum Interpretis avum
fuisse constat. Probat id quoque capitis quin-
quagesimi initium: *Oratio Jesu filii Sirach*;
ea quippe oratio, ejusdem videtur esse, cu-
jus & reliquum opus, Jesu nempe avi. Sunt
qui existiment Jesum quoque appellatum
fuisse nepotem Interpretem: nam cum tra-
latitio apud plerasque gentes, ac Ebraeos
etiam more, nepotes nomine avos referre
consueverint, & Jesus itidem dici potuit, &
pater ipsius Sirach; adeo ut Sirachides uter-
que extiterit. Verum, cum non alium esse
existiment Libri hujus auctorem Jesum filium
Sirach, ac ben-Siram, cujus Proverbia Ebrai-
ce scripta extant, uti mox ostendam, se-
quenda nobis est ejus auctoritas, qui Ben-Si-
ram Scholiis Ebraicis illustravit, quique Uzie-
lem Ben-Siræ filium, Josephum nepotem
fuisse docet. Itaque Josephus ille idem fuerit,
qui Sirachidæ Parabolas Græce reddidit, &
cujus interpretatione fruimur. Ad eam cu-
dendam anno ætatis suæ octavo & tricesimo
in Ægypto se comparavit hic Josephus, cum
Ægyptum regeret Ptolemæus Evergetes; non
prior ille Philadelphi successor, ut perperam
existimavit R. David Ganz; sed alter, Phy-
scon cognomento dictus, Philometoris fra-
ter. Ac proinde circiter Ptolomæi Epipha-
nis ætatem vixisse liquet avum Interpretis
Jesum Sirachiden, non multo post Simonis,
Oniæ filii, summi Judæorum Pontificis,
obitum.

*Jesu filio Si-
rach Operis
concinnator
fuit. Jos. pho
Uzielida
ipsius nepos
interpretis
fuit. Jos. pho
Uzielida
ipsius nepos
interpretis
fuit.*

Ecclesi. 50, 25

obitum. Cur vero Syrus Interpres Libri hujus auctorem appellet Jesum filium Simeonis Aliro, & nomen Simeonis illuc intruserit, non aliam reperire possum causam, quam quod Simeonem Oniaz filium, & Sirachum patrem Jesu, quorum præconia extant in eodem capite, perperam confuderit. Simonis enim & Simeonis nomina sæpe permiscetur.

*Disputatur
cur Latini
interpretatio
laxior,
& multis
lacinis an-
choris
Græci.*

III. Quærere dignum est, quid sit cur Latinus Interpres tantum sibi permiserit, ut totas sententias inlasciret huc illuc, & Auctorem Græcum sæpe deserens foras ipse tam licenter prodiret. Meliori uñ exemplari vulgaris est omnium responsio. At recurrit quæstio, unde orta hæc exemplarium varietas. Mihi factum id videtur a viro aliquo pio & erudito, qui Librum describens utilia pleraque & bonæ rugis plena passim asperserit, prout rerum quas habebat in manibus argumenta postulare censuit: Jesu Sirachidæ invitatus exemplo, quem Salomonis celsa colligentem, multa de suo largitum esse, & Salomonis adjecisse sciebat.

*Disputatur
an J. Sirach
idem sit qui
Ben-Sira.*

IV. Disputatur inter viros doctos, an Jesus iste filius Sirach idem sit qui Ben-Sira. Veri id quidem simile est, & ita censent Rabini plerique: quippe asseruntur in Thalmude, & in Maimonidæ, aliorumque Magistrorum libris, celsa pleraque Ben-Siræ, quæ in Sirachidæ Ecclesiastico extant: & magna pars sententiarum Ebraicarum, quæ sub Ben-Siræ nomine editæ sunt, in Ecclesiastico reperitur. Nomina præterea conveniunt, & ut Sirachides scripsit Ecclesiasticum, hoc est Eclogas Proverbiorum, ita & Ben-Siræ Proverbio circumterunt. Nec sententiam hanc elevat quod opponunt quidam, disconvenire nomina illum quippe בן סירא, hunc vero בן סירא appellari; illum existimari nepotem Jesu, qui fuit Josêdecii filius; hunc verum filium Jeremiæ, ut est in Lekute, sive Collectaneis R. Josi Levi: denique quia in libro Ben-Siræ sunt fascinoles, vel illusiones, ex faciei confessione, ipsius lectionem decreto Thalmudis ejusdem interdicti. Nam quod ad nominis discrepantiam pertinet; permutari facile ejusdem instrumenti literas Grammatici sciunt. Utriusque vero ignorabilis prolapia est; falsa etiam & inepta, quæ Sirachidæ affingitur. Quomodo enim nepos Jesu Josêdecidæ esse potuit, quod vult

*R. David
Ganz.
Gram. Da-
vid.*

Isidorus, qui totis trecentis annis eo recentior fuit? Suspecta vero, & valde dubia, quæ tribuitur Ben-Siræ, cum Jeremiæ per matrem nepos fuisse dicitur; nam si id ita esset, major ejus foret utique apud sequentes Scriptores celebritas & fides. Porro vitiatum in multis fuisse Ben-Siræ librum, etiam ante Thalmudis compositionem existimo, multaque in eum inserta, quæ Thalmudistis Magistris probari non potuerint. R. David Ganz in צדק דוד hoc Thalmudis interdictum sic exponit, ut vetitum usum libri Ben-Siræ velit, non quod perniciosas res & malas, sed quod excellentes & sublimes contineat, quarum lubrica est & periculosa inquisitione. Sententiam Davidis istius adjuvat ipsum Thalmud, quod in Baba Cama, capite Hachobel, librum Ben-Siræ in Hagiographorum classem conjicit. Hagiographa intellige, non ea quæ proprie & כספי הכנה כספיהו appellabant Ebraei, & Spiritus sancti afflatu scripta esse docebant; sed interioris generis, eorum nempe quæ per כף נא dictata erant; cujusmodi creditos fuisse diximus libros Tobie & Judith.

Sententia igitur nostra hæc est: cum scripturam suam Ebraice excudisset Sirachides, utpote Hierosolymita, idque ut videtur Hierosolymis, ea deinde usos esse Hierosolymitas Judæos, & qui in Syriæ partibus degebant, ac multis descriptis exemplaribus ad posteros propagasse: verum tractu temporis multa a Scribis & Rabbiniis, multa a Librariis mutata, detracta, adjecta esse, quod in libro *אנארוט* (in Canonem non recepto) id sibi licere censerent; tandemque in eum quem habemus ordinem per literarum seriem, memoriæ fortasse causa, esse digestum. Nec enim assentior Paulo Fagio, qui factum id a Ben-Sira ipso asseverat. In Palæstinam cum subinde venisset Hieronymus, exemplaria illic vulgata, ac jam adulterata natum esse reor. Vitata quoque venerunt in manus Thalmudistarum. At cum Græcam Libri ejusdem interpretationem in Ægypto elaborasset Josephus Uzielides, Sirachidæ, sive Ben-Siræ nepos, & Hellenistis communicasset, credibile est argumenti gravitate & dignitate operis permotos, id inter sacros Libros reposuisse. Quod demum Ecclesiæ Christi ab eis traditum cum reliquis Codicibus sanctis, ambigua fuit aliquandiu au-

*Id. l. 6.
Orig. c. 2.*

*Fag. in Ep.
Præf. Ben-
Sir.*

Auritus,

istoritatis, cum hinc admitteretur in Canonem ab Hellenistis, inde a Judæis secluderetur; quoad Ecclesiæ demum Christianæ consensu ac decretis auctoritatem adeptum est. Itaque valde dispar exemplaris & interpretationis fors fuit, cum hæc consecrata sit ab Hellenistis, illud inter apocrypha rejectum. Unde evenit, ut in ea attentare quicquam nefas duxerint Hellenistæ, nihilque prorsus mutaverint: cum id Judæi interpolaverint ad libitum & recoxerint. Inde nata hæc quæ nunc est Ecclesiasticum inter & Proverbia Ben-Siræ discrepantia.

Disputatur
de Ebraicis
Ecclesiastici
editionibus.

V. Dixi Ebraico primum sermone compositum fuisse librum hunc. Id utique clare testatur Prologus. Testatur & phrasis, quæ Ebraicum in multis olet, nonnunquam etiam mere Ebraica est: Puta illud e decimo capite, *ימים אחדים*, dies numeri, hoc est, dies paucos, purum putum Ebraicum est, *ימי אחדים*, & illud indidem, *אחדות השנים*, testamentum seculi, hoc est, *אחדות השנים*, testamentum æternum, mere Ebraicum est, *אחדות השנים*. Item hoc e decimo nono capite: *אפד פרוצא לבי*, a facie verbi; & *אפד פרוצא לבי*, a facie infantis; hoc est, propter verbum, propter infantem: Ebraice scriptum erat, *אפד פרוצא לבי*, & *אפד פרוצא לבי*. Id vero e quadragésimo quinto capite, *cujus memoria in benedictione est*, nunc quoque usitatissimum est in Rabbinicis scriptionibus *זכרה לברכה*. Quæ libri originem Ebraicam indicant. Ebraica lingua scriptum vidisse se Hieronymus asseverat. Hier. Præf. in l. Salom. Munsterus quoque, sacrarum literarum ap-prime peritus, accepisse se narrat, Judæos Constantinopolitanos Ecclesiasticum Ebraico sermone conceptum, itidem ut librum Tobie typis vulgasse. Paulus Fagius, in iisdem studiis subactus, ex viris fide dignis audivisse se ait, Ecclesiasticum Ebraicum in Bibliotheca quadam extare. Verum merito dubitari potest, ipsumne hoc sit Jesu Sirachidæ archetypum Ebraicum, an Ebraica interpretatio e Græco profecta. Mihi probabile videtur, quod dixi, Ebraicum Sirachidæ exemplar, sed jam vitiatum, in manus Hieronymi & Thalmudistarum venisse, novasque subinde labe passum ad sequentis ævi Rabbinos sub Ben-Siræ nomine fuisse transmissum. At de exemplaribus Ebraicis Munstero & Fagio memoratis alia mihi suspicio est:

facile quippe crediderim ex Græco fuisse conversa, quod in libro Tobie factum dixi; ap-prime siquidem nota illis erant Proverbia Ben-Siræ. Antiquissimum eorum exemplar, Constantinopoli impressum, penes Munsterum fuisse docet nos Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica. Eadem vero Isnae edidit Paulus Fagius. Cum ergo operis hujus & Ecclesiastici ducrimen probe cognoscerent, minime putandum est talios in eo delusosque esse, sed potius re attente explorata caute ea distinxisse. Sed hæc proposita tantum a me sunt, non definita.

VI. Cæterum Libro huic a sacris sequentium temporum Scriptoribus suus honos habitus est, ex eoque depromptæ occurrunt non paucae in Novo Testamento sententiæ. Cujusmodi illa est Johannis: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit*: quæ germana est istius ex Ecclesiastico: *Qui diligunt Dominum, conservabunt viam illius*. Confer illud ejusdem: *Si dives fueris non eris immunis a delicto*, cum hoc Pauli ad Timotheum: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli*, similia esse dices. Item hoc Lucæ: *Dicam anima mea; Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare*. Dixit autem illi Deus, stulte, hac nocte animam tuam repetunt; quæ autem parastis, cujus erunt? nonne interpretatio est horum Ecclesiastici: *Est qui locuplesur parce agendo, & hac est pars mercedis illius, in eo quod dicit, Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus; & nescis quod tempus prateriet, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur*. Cum dixit Mattheus: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*: nonne istud Ecclesiastici videtur expressisse: *Si volueris mandata servare, conservabunt te*? Cum dixit Lucas: *Ego vobis dico, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*: numquid videtur respexisse clausulam hanc Ecclesiastici: *Conclude elemosynam in corde pauperis, & hac pro te exorabit ab omni malo*: Prodiit etiam istud Pauli ad Romanos: *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* ex illo Sirachidæ: *Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere; sic homo in manus illius qui se fecit*.

Quod

scriptorem indicat aliis testimoniis compluribus, in quibus cum suum, patrisque sui appo-
suisset nomen, multa de se narravit, partim ex
tertia persona, partim ex prima: præcipue vero
isto, quo vaticinii hujus scriptorem se liquido
proficitur: *Nunc ergo ingressus scribe ei super
buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit
in die novissimo in testimonium usq; in æternum.*

Amosi se filium esse declarat, non ejus qui in-
ter duodecim Prophetas censetur, & *עמוס* no-
men habet, sed alterius, qui *ישעיה* appellatus
est. Id agnovit Hieronymus in primum caput
Isaiæ, & in Proœmio Commentariorum in
Amos; agnovit & Augustinus libro decimo
octavo de civitate Dei: *Isaias filius Amos,*
sive Propheta sive quod magis perhibetur, alte-

Aug. de
civ. Dei,
l. 18. c. 27.

Cyrill. Præf.
Expos. in
Amos.
Procop.
in Isai. l. 1.

rius qui non Propheta eodem nomine vocaba-
tur; agnovit & Cyrillus: Ἰσαΐας ὃν ἡμῶς ὁ
Ἰσαΐα πατήρ. Alter erat Amos Isaiæ pater,
nempe a Propheta; agnovit & Procopius:
λέγουσι δὲ μὴ τὸν Ἰνα τῶν δαΐδα τὸ Ἰσαΐα τὸν πα-
τέρα τοῦ Ἰσαΐου. διὸ οὗτος γὰρ ἡμῶς ψιλῶς λέγεται, καὶ
ἰερικεύεται, λόγος σαφὴς ὁ δὲ τῷ Ἰσαΐα, δαΐδου τοῦ
καὶ ἐν μὲν ταλάσῃ, καὶ ἐν δυνάμει, καὶ ἐν ἰσχύϊ. Ajunt
Isaiæ patrem non esse unum e Duodecim. Is
enim Amos tenuiter pronuntiatur, & exponi-
tur, Sermo durus. At pater Isaiæ aspiratur, &
significat perfectionem, & potentiam, & robur.
In qua falsa ratione quod verum erat probare
conatus est Procopius. Nam *ν*, nomini
Amosi unius e Duodecim præfixa, validissima
est Ebraicarum omnium aspirationum; te-
nuissima vero est *η*, quæ præfixa est nomini
patris Isaiæ. Cæterum hæc eo notantur a

Clem. A-
lex. Str. 1.
Epiph. d.
vit. Prop.
in Amos.

me, ut appareat Clementis Alexandrini er-
ror, qui hæc scripsit: *προφητεύουσι δὲ ἐν ὁρῇ*
ἡμῶς, καὶ Ἰσαΐας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Sub Ozia autem
vaticinantur Amos, & filius ejus Isaias: &
Pseudo-Epiphanius, qui in libro de vitis Pro-
phetarum eandem sententiam prodidit.
Unde natam opinor Rabbiorum quorum-
dam opinionem, quos existimasse ait R. Da-
vid Ganz, Amosum Isaiæ patrem Prophe-
tam fuisse. Idem incauto homini persua-
dere ista possunt, quæ habentur apud Isaiam
Hieronymianæ editionis: *Ezechias misit*
Eliachim ad Isaiam, filium Amos Prophetæ.
Item: *Intravit ad eum Isaias, filius Amos*
Prophetæ. Ubi Hieronymus: Hic quia ipse
de se Esaias scribebat historiam, non se appella-
vit Prophetam sed filium Prophetæ. Quod
miror excidisse viro vetustis interpretatio-

Is. 37. 3.
Is. 38. 1.

nes explorare solito; nam utrobique Ebrai-
ca habent: *הוּא יָצָא בֶן יָצָא מִבֶּן שֶׁנֶּה* Se-
ptuaginta: *πρὸς ἡσάϊα υἱὸν αὐτοῦ τὸν προφήτην,*
& capite sequenti: *ἡσάϊας υἱὸς αὐτοῦ ὁ προφήτης*
Vulgata: *Ad Isaiam, filium Amos, Prophetam.*

Item: *Isaias, filius Amos, Prophetæ.* Simi-
liter Cyrillus & Procopius, Isaiæ interpretes.
Fuit Isaias de tribu Juda, vir apprimè nobilis,
& si R. Isaac Abrabani fides est, regia stir-
pe ortus; utpote Amos, Azariz regis fratre
natus. Disertus & elegans, quod ipsius Li-
ber indicat. Sed regibus Juda quatuor,
Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia vatici-
natum se declarat: & quid sub unoquoque
seorsum sit vaticinatus, adnotat suis locis.

Cyril. Præf.
in Amos.
Procop. in
Is. 37. 2.
& 38. 1.
R. Abrab.
Præf. in Is.

Floruit Hierosolymis & in Judæa, ubi & ux-
orem duxit, vatem & ipsam. Duos suscepisse
filios Jasub & Emmanuelem ex perversa se-
ptimi capitis interpretatione prisca Judæi tra-
diderunt: sed & filiam quoque, ut quem so-
cerum fuisse dicant Manassis Judæorum Re-
gis, a quo demum per summam crudelita-
tem terra lignea dissectum cum ferunt, quod
ipsius impietatem, optimatumque corru-
ptos mores libero ore caperet. Quam ma-
jorum suorum scititiam excusare conantes

Is. 6. 5.

Judæi, hanc ipsi inflictam poenam commenti
sunt, quod Dominum Sabaoth oculis suis
vidisse se prædicasset, cum Dei terga tantum
Moses divisset. Ad Isaiæ supplicium refer-
tur istud ex Epistola ad Ebræos: *ἐν τῷ ὄρει*
Serra felli sunt. Sepultus demum est sub
quercu Rogel, juxta Regum sepulcra. Præ-
ter hunc, quem habemus, vaticiniorum Li-
brum, alia ab ipso scripta esse constat ex Pa-
ralipomenis, ubi res gestas Ozia regis literis
prodidisse narratur, neque in eo qui extat Li-
bro uspiam comparent. Opera vero Isaiæ
nomine falso inscripta, quale fuit illud Isaiæ
Apocryphum, Origeni sæpe commemora-

Ebr. 16. 37.

Origen. in
Match. 23. &
Epist. ad
Afric. Epi-
phan. Hæc.
Archontic.
c. 2. & Hæc.
Hierocit. c. 3
Hier. in Is.
64.

tum; & Anabaticus Isaiæ, cujus memine-
runt Epiphanius, & Hieronymus; sive duo
hæc idem fuerunt opus, sive duplex; & li-
bellum quemdam supposititium, sub Visio-
nis Isaiæ titulo typis editum, ab hac differta-
tione removemus. Eam vero R. Moses Kim-
chi sententiam, quæ Judæis quibusdam præ-
cantibus librum Proverbiorum, Ecclesiasten;
& Canticum Canticorum Isaiæ tribuit, satis
supra discussimus.

II. Jam vero Libri hujus γνησιότητα & an-
tiquitatem per consequentium ætatum testi-

Probat
ejus
γνησιότης
ἡ ἀντι-
κεί-
ται.

monia more nostro adstruere perfacile est. Nam primum Michæas, qui Isaiaæ fere æqualis fuit, ex ipsius Prophetia clausulam hanc integram, nec interpolatum ad se transtulit: *Ex erit in novissimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exiit Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Id observatum est Origeni in Epistola ad Africanum, falso censentem nullum e Prophetis vetustiorum Prophetarum sententias usurpasse; quasi indignum hoc esset veritatis præconibus. Nahum quoque adversus Sennacheribum vaticinans cum dixit: *Infirmatus est Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit: ad ista Isaia videtur attendisse, quæ de Sennacheribi itidem & Assyriorum expeditione protulit: Luxit & elanguit terra, confusus est Libanus, & obsorduit, & factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan, & Carmelus.* Hoc autem vaticinium edidit Isaia sub Achazo, suum Nahum sub Ezechia, ut suo loco probabimus. Jeremias quoque, centum circiter & quinquaginta annis Isaia recentior, multa ex eo in suum vaticinium depromsit: cujusmodi illud est: *Omne enim caput calvitium, & omnis barba rasa erit: in cunctis manibus colligatio, & super omne dorsum cilicium. Super omnia tecta Moab, & in plateis ejus omnis planctus: quoniam contrivi Moab, sicut vas inutile, ait Dominus: quibus manifesto exprimitur illud Isaia: Moab ululavit: in cunctis capitibus ejus calvitium, & omnis barba radetur. In triviis ejus accincti sunt sacco: super tecta ejus, & in plateis ejus omnis ululatus descendit in fletum.* Ait Jeremias: *Qui sugerit a facie pavoris, cadet in foveam; & qui conscenderit de fovea, capietur laqueo: scripserat ante Isaia: Qui sugerit a voce formidinis, cadet in foveam; & qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo.* Est apud Jeremiam: *Confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia ejus, superata sunt idola eorum: est apud Isaia: Con-*

fractus est Bel, contritus est Nabo; facta sunt simulacra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Isaia præterea tricesimum septimum caput, cum sequentis initio; totum item tricesimum nonum, in quarti Regum libri decimo nono ac vicesimo capite descripta sunt, idque *κτολαζή*. (ipsis verbis) ut non sententias modo, sed verba etiam illinc istuc transiisse liquidum sit. Apertissime vero Paralipomenon, Auctor: *Reliqua autem sermonum Ezechia & misericordiarum ejus, scripta sunt in Visione Isaia, filii Amos, Propheta.* Vere: nam gestis Ezechia narrandis tricesimum sextum Isaia caput, cum sequentibus tribus consecratur. Narrat Josephus Cyrum Persarum Regem pellectis iis quæ de se Isaia ducentis circiter ante annis prædixerat, cum se certo Dei Israelitarum consilio, restituendis in integrum Ebraeis, reparandæque Hierosolymæ, & Templo reficiendo destinatum intellexisset, ad id opere præstandum adjecisse animum, & re ipsa complevisse.

III. At quædam dissolvenda veniunt argumenta, quibus oppugnatur iste Liber. Primum a sexti capitis initio exorsum esse Prophetam vaticinium suum quidam volunt, idcirco quod propter oris sui impuritatem ad id tempus tacuisse se ait: tum subjicit: *Et audiivi vocem Domini dicentis: Quem mitteam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade.* Hæc si recte colliguntur, sequitur vel perversum esse Libri hujus ordinem, & priora quinque capita loco suo fuisse mota, vel adventitia esse & supposita. Quæ tamen non ita sunt: nec enim id sibi vult Propheta, se ad hanc diem penitus obmutuisse, & sibi tum primum vaticinandi munus a Deo fuisse impositum; sed de hoc tantum viso se diutius quam deceret tacuisse, ejusque vulgandi mandatum a Deo accepisse. Multis enim vaticiniis Prophetarum libri constant, multis visis a se ita disjunctis & secretis, ut nequaquam temere permiscenda sint, & quæ unius sunt, ad aliud minime sint flectenda. Rem confirmabimus exemplo. Leguntur ista tricesimo tertio capite Ezechielis: *Et factum est in duodecimo anno, in decimo mense, in quinta mensis transmigrationis nostræ, venit ad me qui suggerat de Jerusalem dicens, Vastata est civitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me vespere,*

Hier. in
Isa. 6, 5.

me vespere, antequam veniret qui suggerat, aperuitque os meum, donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non filii amplius. Quis hunc colliget vaticiniorum Ezechielis hoc esse initium, nec ipsum antea suum os referasse? Nempe pertinet silentium illud Isaïæ ad id tempus, quo animo ejus hoc visum objectum est, neque ad alia priora est detorquendum. Huc adde aliam esse loci hujus sententiam apud Septuaginta Interpretes, ut ab Hieronymo quoque observatum est, qui sic illud reddunt: *ὁ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανύγηναι. O miser ego, quia dolore punctus sum!* Jonathan ben Vziel: *Va mihi, quia peccavi!* Syrus: *Va mihi, obstupui!* Arabs: *Audax sum!* Recentiores Interpretes: Vatablus, & Forerius, *וַיִּשְׁתַּבַּח*, exponunt, *Illicet, perii, actum est de me.* Porro cum visa, quæ toto opere narrantur, sub quatuor Judæ Regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia, oblata sibi fuisse scribat Isaïas; quæ autem sexto referuntur capite, ad annum eum pertineant, quo decessit Ozias, & a multis credantur post Ozia interitum sub Joathane evenisse; sententia vero ad tricesimum usque & septimum caput sub Achazo contigerint, & reliqua demum ad Ezechia tempora referantur, sequitur quinque priora capita in Ozia regnum esse conferenda. Iis autem generales quædam continentur præceptiones, monitiones, castigationes, ac minæ, quibus refractarios ac contumaces popularium suorum animos ad Dei obsequium subigere studebat: verum ne sic quidem edomita eorum pervicacia, graviora denuntiavit. Nec mirum sane aut novum videri debet, Isaïam prioribus hisce capitibus excidium genti suæ fuisse interminatum, quod Ozia regnante non contigit: nec enim temporis ordini semper congruit ratio vaticiniorum, in quibus *ὅτερον πρότερον* sæpe occurrit.

Secundum
argumen-
tum.
Prov. 25, 1.

IV. Cum in libro Proverbiorum Thalmudistæ legissent, partem aliquam libri illius ab Ezechia regis famulis collectam fuisse; inter quos operam quoque suam ad id contulisse Isaïam supra conjectavimus; ipsi contra Isaïæ vaticinationes ab iisdem Ezechia familiaribus & necessariis, ipsoque adeo Ezechia scriptas fuisse censuerunt, ut est in Babatha. Nec enim aliud opinionis hujus argumentum reperio, quam hoc dictum libri Proverbiorum. Quasi vero vel Ezechias, vel

Ezechia familiares divino orantes impulsæ fuerint instinctu, & vaticinia fundere potuerint: quo stolido commento quantum hominibus istis gloriæ addunt & decoris Thalmudistæ, tantum de Libri hujus estimatione decerpunt, vaticinii dignitatem atque oraculi vim ipsi detrahentes. Ita religiosi illi sacrorum voluminum custodes, quibus *credita sunt eloquia Dei*, quique in Rom. 3, 2. apices & literas studiose inquirunt, librorum ipsorum fidem, honorem, ac commendationem temere labefactant.

V. Rursum hic in scenam prodit Philosophus Theologo-Politicus, atque Libri hujus auctoritatem elevat hoc argumento, quod non is ipse sit Liber, in quem vaticinia sua conjecit Isaïas, sed tantum compilatio fragmentorum Libri hujus, quæ ut fors tulit, hinc inde collecta, potissimum vero ex Chronicis regum Juda & Israel, & in hoc quod habemus volumen compacta sunt. Atque id vult adversus reliquos Prophetarum libros valere. Rationes cur ita sentiat has habet, quod disturbato ordine ac perverso digestæ sint Isaïæ Prophetiæ, nec eam tueantur feriem, qua primum ab Auctore dispositæ inter se ac collocatæ sunt; quod res gestas Ozia sit literis persecutus, ut adductum supra ex Paralipomenis comma indicat; sub eoque etiam sit vaticinatus; ut apparet ex initio libri Isaïæ qui nunc extat; cum tamen nec acta Ozia referat idem ille Liber, nec ulla habeat vaticinia quæ sub Ozia edita fuisse constet; quod certum sit præterea, ex Rabbinorum sententia, sub Manassæ quoque Isaïam vaticinia edidisse, quorum in ipsius Libro reperire liceat omnino nullum. Verum hæc facile dissolvimus: nam quod ex confuso in hoc Libro prædictionum ordine causam reperiisse putat, quamobrem eum Isaïæ eripiat; imo vero, vel inde maxime apparet non esse id humanæ mentis opus, res conferte contextæque explicantis, & rationum coherentiam sequentis, sed afflatu potius cœlesti instinctæ & agitæ, ac res futuras per intercisa & salebrosa pendentis oracula, quorum obscuritas per ipsos demum eventus rerum erat illustranda. Negamus præterea Ozia historiam inter vaticinia sua Isaïam descripsisse, sed peculiare opus fuisse censemus, temporum demum injuria deperditum. Supra enim auctoritate libri Paralipomenon,

Tertium
argumen-
tum.

2. Par. 16,
22.

1. Par. 19,
29.
2. Par. 20,
34.
Theodo-
ret. Pref. i.
L. Reg.

Tipomenon , & Theodoreti testimonio adducti docuimus, Prophetas, præter vaticiniorum suorum editionem, historias sæpe temporum suorum peculiari opera literis commendasse. Nec fatemur vero, quæcunque prædixit Isaias, fuisse relata in literas: ac proinde si qua sub Manasse præsignificavit, frustra in hoc Libro requiri putamus; cum præsertim titulus ipse ostendat hoc tantum opere contineri vaticinia sub quatuor regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia edita. Nam quod attinet ad prædictiones, quæ in Oziz tempora conveniunt, jam supra ostendimus eas quinque prioribus capitibus descriptas videri.

DE PROPHEZIA
JEREMIÆ.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiae, quae Jeremia nomen praefixum gerit. Jeremia ipsi adscribitur Libri compositio, Baruch vero descriptio.* II. *Variae Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus sunt elaboratae; III. nec juxta temporum ordinem inter se sunt dispositae.* IV. *Recensentur Jeremiae scriptiones quae supersunt.* V. *Probatur Prophetia Jeremiae veritas & antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum.* Primum argumentum. VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.*

*Disputator
de Auctore
Prophetia,
qua Jere-
mia nomen
propheta
gerit.
Jeremia ipse
adscriptus
latvi com-
posita, Ba-
ruchus vero
descriptio.
Jec. 1, 1. 5.
7. 9.*

I. **V**aticiniorum nomine suo inscriptorum auctorem se, cum ipso initio, tum etiam passim profitetur Jeremias: *Verba Jeremia, inquit, filii Helcia, de Sacerdotibus, qui fuerunt in Anaihoth, in terra Benjamin.* Tum paulo post sic ipse de se non semel disserit *autoposuit* (ex propria persona:) *Et factum est verbum Domini ad me.* Rursum: *Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum.* Quibus vero temporibus singula sibi a Deo, a se vero Judæis, aliisque gentibus edita sint oracula, suis signavit locis unde cognoscitur eum pene puerum, anno primum Josiæ decimo tertio vaticinia sua auspiciatum, regnantibus deinde Joachazo, Joakimo, Jechonia, & Sedecia, per annorum circiter quadraginta decursum, ad Urbis usque excidium, quod Sedecia undecimo contigit, Dei mandata ac futura in Judæ ac Benjamin tribubus mala, populo denuntiasse:

Godolia deinde, qui Sedecia fuerat suffectus, ab Ismaele interfecto, ipsum Jeremiam cum Barucho, a Johanano filio Carce, in Ægyptum fuisse abductum, & novis vaticiniis Judæos illic degentes, Ægyptum, aliasque gentes contreruisse. Quo factum esse ferunt, ut concitatis adversus se hominibus nefariis, gentilibus suis, quos crebris objurgationibus incessabat, lapidibus demum Taphnis oppressus sit; quo pertinere creditur istud ex Epistola ad Ebræos, *ἐνθάδε θνήσκουσιν, lapidibus cæsi sunt*: vel juxta Gregentium, jaculis in coeno sit confixus. Verum cum ejus obitus non aperte in scriptura sit expressus, superesse eum ad hanc diem in vivis, & cum Elia supremis mundi temporibus appariturum fore plerique Patres arbitrati sunt. Quidam ex Ebræis, in patriam ex Ægypto cum Barucho remeasse asseverarunt. Mirari porro subit, cur scripserit Abrabaniel Jeremiam cum Jechonia in Babyloniam fuisse deportatum, atque illic diem suum obiisse; Abulfaragius vero, inventam in Ægypto ejus urnam Alexandrum deportasse Alexandriam, ibique esse sepultum. Quæ inter Rabino-
rum deliria & Arabum nugas amandamus. Porro non voce solum prolata hæc a se vaticinia, sed in literas etiam Dei jussu a se fuisse relata non semel docet; velut vicelimo quinto capite, cum ait: *Et adducam super terram illam omnia verba mea, qua locutus sum contra eam; omne quod scriptum est in Libro isto, quacunque prophetavit Jeremias adversum omnes gentes*: Item alibi: *Et hæc sunt verba Libri, quem misit Jeremias Propbeta de Jerusalem ad reliquias seniorum transmigrationis*. Et tricesimo capite: *Hoc verbum quod factum est ad Jeremiam a Domino dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel dicens: Scribe tibi omnia verba, qua locutus sum ad te, in libro*. Tum ad calcem vaticiniorum suorum: *Et scripsit Jeremias omne malum quod venturum erat super Babylonem in Libro uno; omnia verba hæc qua scripta sunt contra Babylonem*. Ad ea autem describenda usum eum opera Baruchi, filii Nerie, hæc indicant e quadragesimo quinto capite: *Verbum quod locutus est Jeremias Propbeta ad Baruch, filium Nerie, cum scripisset verba hæc in Libro ex ore Jeremiae*. Clariora etiam isthæc e tricesimo sexto capite: *Factum est verbum hoc ad Jeremiam a Domino dicens:*

Ebr. ii, 17.
Gegent.
Disput.
cum Her-
bano Jud.

R. Isaac.
Abrab. in
Ezech. 1.
Abulf. hist.
Orient.
Dyn. 1.

Jer. 25, 18.

Jer. 29, 1-

Jer. 30, 1

Jer. cl. 6a.

Jer. 45, 2

Jer. 26, 1, 2.

Tolle volumen Libri, & scribes in eo omnia verba, quae locutus sum tibi adversum Israel, & Judam, & adversum omnes gentes, a die qua locutus sum ad te, ex diebus Josia, usque ad diem hanc. Vocavit ergo Jeremias Baruch, filium Neria, & scripsit Baruch ex ore Jeremia omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine Libri. Deinde: Jeremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neria, scriba, qui scripsit in eo ex ore Jeremia omnes sermones Libri, quem combusserat Joakim rex Juda igni, & insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.

*Varia Jeremiano-
rum vaticiniorum
partes va-
riis tempo-
ribus sunt
elaboratae;*

II. Ex his cognoscitur duplicem primum fuisse vaticiniorum Jeremiae descriptionem; priorem oracula universa a Deo Jeremiae edita ad Joakimi usque tempora complexam, alteram vero longe ampliorem, majori nempe verborum ornatu ac pondere elaboratam, & novis praedictionibus adauctam, graviorumque poenarum; comminationibus, quibus ulciscendum Deus decreverat recens illud Joakimi regis facinus, cum priorem vaticiniorum Jeremiae libellum discidit, & concremavit. His ergo necesse est multo post subjecta fuisse vaticinia haec, quae Jeremiae revelata sunt Sedeciae temporibus. Atque haec duae partes prius videntur totam Jeremianarum praedictionum complexione constituisse. Manifeste id ostendit ipsum Libri proemium: *Verba Jeremiae: quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Josia, filii Amon, regis Juda, in tertio decimo anno regni ejus. Et factum est in diebus Joakim, filii Josia, regis Juda, usque ad transmigrationem Jerusalem, in mense quinto.* Postea vero subnexa sunt ea quae gessit & praenuntiavit Jeremias post ultimam Hierosolymorum cladem, & Sedeciae deportationem, quoad ipse cum Barucho in Aegyptum abductus est. Reliqua in Aegypto literis tradita sunt & hac quinquagesimi primi capitis clausula terminantur: *Hucusque verba Jeremiae.* Quaecunque vero adversus Babylonem quinquagesimo capite ac sequenti mala denuntiantur, eadem videntur in eo extitisse libro, quem per Saraiam Babylonem deferri, illucque praelegi, ac deinde in Euphratem projici jussit. Postremum caput e duobus postremis quarti libri Regum totum fere depromptum est: quo partim ea narrantur, quae

jam supra narraverat Jeremias, partim quae post ejus obitum evenerunt: velut obitus ipse Jechoniae. Qui cum multo junior fuerit Jeremia, uti chronologicis ratiociniis demonstrare facile est; cumque violenta morte obiisse tradatur Jeremias, naturali vero Jechonias, non absurde colligimus Jeremiae superfluisse Jechoniam, resque obitu Jeremiae recentiores postremo hoc capite narrari. Iterationes autem rerum jam supra dictarum, etsi apud Ebraeos non infrequentes sunt, cum exiguae sunt atque breves; at prolixae, & iisdem verbis conceptae apud eos fere sunt inusitatae. Porro in clausula illa, *Hucusque verba Jeremiae*, totum opus defuisse, ac proinde adventitia esse quae subjecta sunt, manifesto liquet: nam quamvis perturbatus in eo sit ordo rerum, locum tamen suum retinuerunt primum ac postremum caput. Id effecerunt clausulae utrique appositae: haec scilicet quae primo praefixa est, *Verba Jeremiae*; & ista postremo subnexa, *Hucusque verba Jeremiae*; quibus velut certis notis Libri totius fines sunt determinati. Splendide itaque hallucinabitur, quisquis caput illud Jeremiani partem esse operis censuerit, uti supra adnotavi, cum de libris Regum discererem. Minime vero dubium mihi est, quin Voluminum sacrorum concinnator Esdras hoc caput a se compositum, & e libris Regum a se, ut nobis verisimile sit, elaboratis, magna ex parte decerptum illuc adtexuerit, ut esset argumentum sequentium Jeremiae Threnorum. Atque id propius ad verum videtur accedere, quam, quod opinatus est Sixtus Senensis a Barucho postremum id caput fuisse ad junctum; nec enim credibile est eadem illic iterasse ipsum de Sedeciae infortuniis, quae paulo superius Jeremia dictante retulerat.

III. Minime vero temporum ordini capitum series respondet, magnaue rerum inest confusio; id quod observatum est ab Origene in Epistola ad Africanum, & ab Hieronymo. Nam quae postrema sunt, Joakimo regnante sunt praedicta, atque alia itidem nonnulla, huc & illuc sparsa; quibus inserta alia sunt, Sedeciae temporibus edita; quaedam etiam post ejus deportationem; sive hoc ordine disposita in Baruchi adversariis, eo defuncto reperta sint, cum morte fortasse oppressus ea nondum digessisset; sive casu deinde,

*nec juxta
temporum
ordinem in-
ter se sunt
disposita.
Hier. Pref.
in Jerem.*

deinde, aut libratorum incuria confusa ea sint; siue denique temporum rationem insuper habuerit Baruchus, & certis aliquibus de causis alium ordinem secutus sit; quod non temere credi potest. Nam cum quadraginta quatuor prioribus capitibus Judaicas res exposuisset, sequens ad Baruchum pertinet, reliqua ad extraneas gentes. Conjectura nostra nititur verbis Hieronymi, quæ de Jeremiae Prophetia sic præstat: *Præterea ordinem visionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus.* Ergo Hieronymi interpretatio, quam hodie terimus, ad pristinam fidem correctæ est, pristinumque ordinem sequitur: neque est cur Critici novitii in restituendo hoc ordine defudent; quasi Baruchus & Esdra sapientiores esse velint. Confusio autem interpretationi Septuaginta Senum adhæsit, nec ab Hieronymo emendata est. Generatim vero observare licet, res a Prophetis nullo servato ordine, sed sparsim ac confusè fere esse narratas. Nempe sic decuit viros, non rationes humanæ dictata sequentes, & seriem rerum cogitate textentes, sed divino impulsos motu, ac de cælo afflatos, & sacro, si ita loqui fas est, furore correptos. Legimus apud Auctorem libri de vita & morte Prophetarum, qui Dorotheo tribuitur, omnes Prophetas, præter Davidem & Danielelem, vaticinia sua non ipsos commendasse literis; sed Scribas, qui in Templo erant, ea quoties quibusque diebus ex vaticinantium ore excepisse: quæ cum alia, aliæque essent, & prout cœlestis se dabat ille spiritus, dissipato & indigesto ordine tunderentur, ita a Scribis in libros fuisse relata. Hæc partim vera esse, partim aliter se habuisse puto: plures enim quam quos notat Pseudo-Dorotheus, suas ipsos prædictiones ad posteritatis memoriam arbitrator descripsisse; nec omnium, qui hanc aliis reliquerunt curam, prophetias a Scribis illis fuisse scripto consignatas.

IV. At præter hoc vaticiniorum opus, & Threnos, de quibus proxime acturi sumus, alia pleraque Jeremias scripsisse fertur. Nam & libros Regum sortum ipsius esse sciscunt Thalmudistæ; quæ a nobis supra improbata est opinio: & ipsius nomen præferunt, Psalmus sexagesimus quartus, & centesimus tricelimus sextus; & ejus Epistola ad captivos qui in Babyloniam abducendi erant constat

sextum Baruchi caput, de qua mox disputabimus. Hæc autem Epistola, cum Threnis & Prophetia Jeremiae, unicum efficiebat librum, uti tradunt Origenes apud Eusebium, & Hilarius. Denique ex eo libro, quo calamitates Babylonis eventuras prædicebat, quemque per Saraiam Babylonem deferri, & in Euphratem mergi curavit, deprompta videntur Jeremianorum vaticiniorum capita duo, quinquagesimum cum sequenti. Reliquas Jeremiae scriptiones accurate recenset Sixtus Senensis; quæ quoniam interciderunt, neque ad institutum pertinent opus, eas prætermittimus.

V. Cæterum Jeremiani vaticinii *γυναικῶν* & antiquitatem præclara ac manifesta proximarum & porro consequentium ætatum testimonia confirmant. Nam primum Threni ipsi eas habent locutiones, quas ex eadem origine venisse unde & ipsum prædictionum opus, haud dubium est. Tale est istud Threnorum comma: *Plorans ploravit in nocte, & lacryma ejus in maxillis ejus*: quod hujus & Prophetia germanum est: *Plorans plorabit, & deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini.* Ista quoque e Threnorum secundo: *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui*: paria sunt istis: *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant.* Baruch, Jeremiae scriba ac familiaris, totas ex ejus scriptionibus sententias libello suo inseruit. Nam quod ait secundo capite: *Quod si non audieritis vocem Domini Dei vestri, operari regi Babylonie, defectionem vestram faciam de civitatibus Juda, & a foris Jerusalem, & auferam a vobis vocem jucunditatis, & vocem gaudii, & vocem sponsi, & vocem sponsæ, & erit omnis terra sine vestigio ab habitationibus eam*: id liquido expressum est ex istis Jeremiae: *Perdamque ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem mola, & lumen lucernæ*: & erit universa terra hæc in solitudinem & in stuporem, & servient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annos: quibus similia reperies capite Jeremiae septimo. Hanc autem locutionem ex Osea sumpsisse Jeremiam infra ostendam. Subjicit Baruch: *Ut transferrentur ossa regum nostrorum, & ossa patrum nostrorum de loco suo: & ecce projecta sunt in calore Solis, & in gelu noctis*: quippe scripserat

Eus. Hist. l. 6. c. 25.

Sixt. Sen. Bibl. l. 2.

Probatæ Prophetiæ Jeremiae γυναικῶν & antiquitat.

Thren. 1. 2.

Jer. 13. 17.

Thren. 2. 18.

Jer. 14. 17.

Bar. 2. 22. 23.

Jer. 25. 10.

Jer. 7. 34.

Retrospectus
super Jeremia
scriptiones
quæ super
sunt.
Thalm.
Baba bath.
c. 4.

- Jer. 9, 1. 2. rat Jeremias : In illo tempore ait Dominus : Eijicient ossa regum Juda , & ossa principum ejus , & ossa Sacerdotum , & ossa Prophetarum , & ossa eorum qui habitaverunt Jerusalem , de sepulcris suis , & expandent ea ad Solem & Lunam. Nec multo post hæc scribit Baruch : Bar. 2, 35. Et statnam illis testamentum alterum sempiternum , ut sim illis in Deum , & ipsi erunt mihi in populum : ut istis Jeremias accineret : Ferriam domui Israel , & domui Juda fædus novum : deinde : Ero eis in Deum , & ipsi erunt mihi in populum. Alio loco sic Baruch : Bar. 4, 15. Adduxit enim super illos gentem de longinquo , gentem improbam & alicuius lingue : præiverat Jeremias cum diceret : Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israel , ait Dominus ; gentem robustam , gentem antiquam , gentem cujus ignorabis linguam , nec intelliges quid loquetur. Plurima indidem ab Ezechiele hausta reperire licet : puta hæc e Jer. 5, 15. decimo octavo capite : Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel , dicentes : Patres comederunt uvam acerbam , & dentes filiorum obstupefuerunt ? Vivo ego , dicit Dominus , si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes anima mea sunt : ut anima patris , ita & anima filii mea est : anima qua peccaverit , ipsa morietur : ad istud exemplar videntur excusâ : Jer. 31, 29. In diebus illis non dicent ultra : Patres comederunt uvam acerbam , & dentes filiorum obstupuerunt ; sed unusquisque in iniquitate sua morietur ; omnis homo , qui comederit uvam acerbam , obstupeficient dentes ejus. Totum illud Ezechielis comma , quo pastores Israelis incessit tricesimo quarto capite , plane similia sunt eorum quæ Jeremias capite vicesimo tertio in eandem sententiam disseruit. Omnem vero repugnandi ansam præcidit Dan. 9, 2. Daniel cum ait : Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum , de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam , ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni. Nec aliter Auctor Paralipomenon : Ut compleretur sermo Domini ex ore Jeremia , & celebraret terra sabbatba sua : cunctis enim diebus desolationis egit Sabbatum , usque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini , quem locutus fuerat per os Jeremia , suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. Eadem repetuntur initio libri Esdræ. Atque ea significantur , quæ extant , capite vicesimo nono Jeremias : Hæc dicit Dominus : Cum ceperint impleri in Babylone septuaginta anni , visitabo vos , & suscitabo super vos verbum meum bonum , ut reducam vos ad locum istum : & quæ vicesimo quinto capite : Et erit universa terra hæc in solitudinem & stuporem , & servient omnes gentes ista Regi Babylonis septuaginta annis : cumque impleri fuerint septuaginta anni , visitabo super Regem Babylonis. Neque vero nobis prætermittendum videtur illud Zachariæ : Hæc dicit Dominus exercituum. Convertimini de viis vestris malis , & de cogitationibus vestris pessimis : quod manavit ex his Jeremias : Hæc dicit Dominus : Ecce ego fringo contra vos malum , & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque a via sua mala , & dirigite vias vestras , & studia vestra. Qui dixerunt , Desperavimus , post cogitationes enim nostras ibimus. Item alibi : Misi ad vos omnes servos meos , consurgens diluculo , mittensque , & dicens : Convertimini unusquisque a via sua pessima , & bona facite studia vestra ; & nolite sequi Deos alienos , & non inclinastis aurem vestram neque audistis me. Confer & istud Zachariæ : Ecce enim ego adducam servum meum Orientem , cum isto Jeremias : Suscitabo David germen justum ; utrobique vocem reperiens , quam interpretes varie reddiderunt : eandem porro prædictionibus istis sententiam inesse tatebere. Alibi Zacharias : Et revertetur omnis terra usque ad desertum de colle Remmon ad Austrum Jerusalem , & exaltabitur , & habitabit in loco suo , a porta Benjamin usque ad locum portæ prioris , & usque ad portam angulorum ; & a turre Hananeel , usque ad torcularia Regis : quæ subministra- runt ista Jeremias : Aedificabitur civitas Domino , a turre Hananeel , usque ad portam anguli : & exabit ultra norma mensura in conspectu ejus super collem Gareb , & circuitus Goatha , & omnem vallem cadaverum , & cineris , & universam regionem mortis , usque ad torrentem Cedron , usque ad angulum portæ equorum orientalis. Sanctum Domini non destruetur , & non excelletur ultra in perpetuum. Cum ergo Jeremias vestigia tam studiose legisset Zachariam observassent Judæi , vulgari sermone dicebant Jeremias spiritum in Zachariam transisse. Cum ea scriberet Sirachides : Incenderunt ecclesiam sanctis civi- tatem ,

Jer. 1, 10.

tatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremia: nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est Propheta, evertere, & perdere, & iterum edificare & renovare: respiciebat procul dubio ad ista Jeremiæ: Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & aedifices, & plantes. Nec leve verullatis argumentum capi potest ex mensibus, quos numeris suis Jeremias designavit, cum post captivitatem Babyloniam nominibus Chaldaicis eos fere Judæi signare consueverint.

2. Mach. 2, 1.

Quin etiam in Ethnicos sparsa est Jeremianarum prædictionum fama, easque & ipsum Jeremiam præconio insigni prosecutus est Alexander Polyhistor, qui Ptolemæi Lathyri temporibus vixit. Extat illud apud Eusebium libro nono Præparationis Evangelicæ; quod tamen si propius inspexerimus, ea illic de Jeremia referri deprehendemus, quæ in ipsius prædictionibus nuspiam occurrunt: ait enim Jeremiam impendentes clades, & mox futurum exilium ac servitutem denuntiassse Judæis, ac propterea flammis eum a Jechonia rege esse destinatum; captum demum a Nabuchodonosore Jechoniam ipsum, & Babylonem deportatum, cum universa Templi gaza, præter Arcam fœderis, & inclusas in ea Tabulas Legis. Quæ cum in Prophetia Jeremiæ non extent, videntur deprompta ex ejus Descriptionibus, quæ Chaldæis Hierosolymam diripientibus, Arcam cum Tabernaculo & Altari incensi, in speluncam montis Nebo a Jeremia fuisse illatam & occultam docebant, uti testatur secundus liber Machabæorum. Ad ætatem autem Jasonis Cyrenæi, cujus historia in epitomen contracta Machabaico eodem secundo continetur, proxime accessit Alexandri Polyhistoris ætas, adeo ut ab hoc quoque legi potuerint Jeremiæ Descriptiones.

Refelluntur
argumenta
Adversariorum.
Primum
argumentum.
Tractatus
Th. Polit.
c. 10.

VI. At non Philosophi Theologo-Politi-
ci cavillationes effugit iste Liber, sed ex confuso ac perturbato, quem notavimus, temporum ordine, & ex ea quam in diversis rerum earamdem narrationibus inesse putat discrepantia ac repugnantia, criminandi ejus sumit argumentum. Hæc autem inde evenisse censet, quod ex diversis Historicis collectus sit & decerptus. Quæ tamen aliis plerique ex causis oboriri potuisse manife-

HULTII DEMONSTR.

stum est. Nam quod ad temporum perturbationem spectat, id jam supra a me ostensum est. Res vero ut discrepare viderentur depravatio Codicum, vel narrationis obscuritas facere potuerunt. Verum ut temporum ac rerum confusionem inesse fateor, ita ullam inesse repugnantiam prorsus nego: nam quod ait vicesimo primo capite Scriptorem afferre causam, cur in carcerem conjectus sit Jeremias, nempe quod Urbis vastationem prædixerit Sedecia, tum capite sequenti Joakimi tempora repetere, & interpositis deinde multis capitibus tricesimo octavo demum capite ad ea reverti, quæ vicesimo primo narrari coepta fuerant; aliamque illic narrari causam, quamobrem custodiæ traditus sit Jeremias, quam quæ superiori capite fuerat allata: hoc, inquam, nulla ratione objicitur. Nam vicesimo primo capite de Jeremiæ comprehensione, aut comprehensionis causa nullum prorsus verbum extat: at vicesimo secundo capite, & sequentibus duobus, quibus interrumpi putat annorum seriem, continuat Jeremias suam ad eosdem Sedecia legatos orationem, & ad perterrefaciendum Sedeciam nonnulla refert, quæ sibi a Deo adversus Joachazum sive Sellumum, & Joakimum, & Jechoniam præsignificata fuerant. Caput vero tricesimum octavum, quod vicesimi primi continuationem esse putat, omnino non est; hoc enim Phassurum, & Sophoniam alloquitur Jeremias; illo Saphatiam, Gedeliam, Juchalem, & Phassurum ait audivisse sermones; quos ad omnem populum habere ipse consueverat. Falsum quoque est, tricesimo septimo capite, & tricesimo octavo diversas afferri causas, quamobrem Jeremias comprehensus sit: nam res penitus diversæ utrobique narrantur; illic quippe Jeremias, cum rus suum peteret, sicut tanquam profugus & perduellionis reus, a Jeria custode comprehenditur, & in carcerem Jonathanis compingitur: hic vero quod in hujus carceris vestibulo ad populum verba faceret, & ad relinquendam Urbem sollicitaret, Saphatias, Gedelias, Juchal, & Phassur, annuente Sedecia, inde extractum in lacum Melchiae detruferunt. Itaque annorum seriem, & narrationem rerum hoc Libro confusam esse fateor; res vero aut verba inter se discrepare plane nego; & ut utrumque darem,

LI

- Jer. 9, 1. 2. rat Jeremias : In illo tempore ait Dominus : Eijicient ossa regum Juda , & ossa principum ejus , & ossa Sacerdotum , & ossa Prophetarum , & ossa eorum qui habitaverunt Jerusalem , de sepulcris suis , & expandent ea ad Solem & Lunam. Nec multo post hæc scribit Baruch : Bar. 2, 35. Et statnam illis testamentum alterum sempiternum , ut sim illis in Deum , & ipsi erunt mihi in populum : ut istis Jeremix accineret : Ferriam domui Israel , & domui Juda fœdus novum : deinde : Ero eis in Deum , & ipsi erunt mihi in populum. Alio loco sic Baruch : Adduxit enim super illos gentem de longinquo , gentem improbam & alicuius linguae : præverat Jeremias cum diceret : Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israel , ait Dominus ; gentem robustam , gentem antiquam , gentem cujus ignorabis linguam , nec intelliges quid loquatur. Plurima indidem ab Ezechiele hausta reperire licet : puta hæc e Jer. 31, 32. decimo octavo capite : Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel , dicentes : Patres comederunt uvam acerbam , & dentes filiorum obstupescunt ? Vivo ego , dicit Dominus , si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes anima mea sunt : ut anima patris , ita & anima filii mea est : anima qua peccaverit , ipsa morietur : ad istud exemplar videntur excusâ : Jer. 31, 29. In diebus illis non dicent ultra : Patres comederunt uvam acerbam , & dentes filiorum obstupuerunt ; sed unusquisque in iniquitate sua morietur ; omnis homo , qui comederit uvam acerbam , obstupescunt dentes ejus. Totum illud Ezechielis comma , quo pastores Israelis incessit tricesimo quarto capite , plane similia sunt eorum quæ Jeremias capite vicesimo tertio in eandem sententiam disseruit. Omnem vero repugnandi ansam præcidit Dan. 9, 2. Daniel cum ait : Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum , de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam , ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni. Nec aliter Auctor Paralipomenon : Ut compleretur sermo Domini ex ore Jeremia , & celebraret terra sabbatha sua : cunctis enim diebus desolationis egit Sabbatum , usque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini , quem locutus fuerat per os Jeremia , suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. Eadem repetuntur initio libri Esdræ. Atque ea significantur , quæ extrant , capite vicesimo nono Jeremix : Hæc dicit Dominus : Cum ceperint impleri in Babylone septuaginta anni , visitabo vos , & suscitabo super vos verbum meum bonum , ut educam vos ad locum istum : & quæ vicesimo quinto capite : Et erit universa terra hæc in solitudinem & stuporem , & servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis : cumque impleti fuerint septuaginta anni , visitabo super Regem Babylonis. Neque vero nobis prætermittendum videtur illud Zachariæ : Hæc dicit Dominus exercituum. Convertimini de viis vestris malis , & de cogitationibus vestris pessimis : quod manavit ex his Jeremix : Hæc dicit Dominus : Ecce ego fingo contra vos malum , & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque a via sua mala , & dirigite vias vestras , & studia vestra. Qui dixerunt , Desperavimus , post cogitationes enim nostras ibimus. Item alibi : Misi ad vos omnes servos meos , consurgens diluculo , mittensque , & dicens : Convertimini unusquisque a via sua pessima , & bona facite studia vestra ; & nolite sequi Deos alienos , & non inclinastis auribus vestram neque audistis me. Conter & istud Zachariæ : Ecce enim ego adducam servum meum Orientem , cum isto Jeremix : Suscitabo David germen justum ; utrobique vocem reperiens , quam interpretes varie reddiderunt : eandem porro prædictionibus istis sententiam inesse tatebere. Alibi Zachariæ : Et revertetur omnis terra usque ad desertum de colle Remmon ad Austrum Jerusalem , & exaltabitur , & habitabit in loco suo , a porta Benjamin usque ad locum porta prioris , & usque ad portam angulorum ; & a turre Hananeel , usque ad torcularia Regis : quæ subministra- Jer. 31, 38. runt ista Jeremix : Aedificabitur civitas Domino , a turre Hananeel , usque ad portam anguli : & exabit ultra norma mensura in conspectu ejus super collem Gareb , & circuitus Goatha , & omnem vallem cadaverum , & cineris , & universam regionem mortis , usque ad torrentem Cedron , usque ad angulum porta equorum orientalis. Sanctum Domini non destruetur , & non evellatur ultra in perpetuum. Cum ergo Jeremix vestigia tam studiose legisset Zachariam observassent Judæi , vulgari sermone dicebant Jeremix spiritum in Zachariam transiisse. Cum ea scriberet Sirachides : Incenderunt ecclesiam sanctitatis civi- Eccl. 49, 8. tatem , 9.

Jer. 1, 10.

talem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremia: nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est Propheta, evertere, & perdere, & iterum adificare & renovare: respiciebat procul dubio ad ista Jeremix: Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & adifices, & plantes. Nec leve vetustatis argumentum capi potest ex mensibus, quos numeris suis Jeremias designavit, cum post captivitatem Babyloniam nominibus Chaldaicis eos fere Judæi signare consueverint.

2. Mach. 2, 1.

Quin etiam in Ethnicos sparsa est Jeremianarum prædictionum fama, easque & ipsum Jeremiam præconio insigni prosecutus est Alexander Polyhistor, qui Ptolemæi Lathyri temporibus vixit. Extat illud apud Eusebium libro nono Præparationis Evangelicæ; quod tamen si propius inspexerimus, ea illic de Jeremia referri deprehendemus, quæ in ipsius prædictionibus nusquam occurrunt: ait enim Jeremiam impendentes clades, & mox futurum exilium ac servitutem denuntiasse Judæis, ac propterea flammis eum a Jechonia rege esse destinatum; captum demum a Nabuchodonosore Jechoniam ipsum, & Babylonem deportatum, cum universa Templi gaza, præter Arcam fœderis, & inclusas in ea Tabulas Legis. Quæ cum in Prophetia Jeremix non extant, videntur deprompta ex ejus Descriptionibus, quæ Chaldæis Hierosolymam diripientibus, Arcam cum Tabernaculo & Altari incensi, in speluncam montis Nebo a Jeremia fuisse illatam & occultam docebant, uti testatur secundus liber Machabæorum. Ad ætatem autem Jasonis Cyrenæi, cujus historia in epitomen contracta Machabaico eodem secundo continetur, proxime accessit Alexandri Polyhistoris ætas, adeo ut ab hoc quoque legi potuerint Jeremix Descriptiones.

*Refelluntur
argumenta
Alexandri
Polyhistoris.
Primum
argumentum.
Tractatus
Th. Polit.
c. 10.*

VI. At non Philosophi Theologo-Politi- ci cavillationes effugit iste Liber, sed ex confuso ac perturbato, quem notavimus, temporum ordine, & ex ea quam in diversis rerum earundem narrationibus inesse putat discrepantia ac repugnantia, criminandi ejus sumit argumentum. Hæc autem inde evenisse ceniet, quod ex diversis Historicis collectus sit & decerptus. Quæ tamen aliis plerique ex causis oboriri potuisse manife-

stum est. Nam quod ad temporum perturbationem spectat, id jam supra a me ostensum est. Res vero ut discrepare viderentur depravatio Codicum, vel narrationis obscuritas facere potuerunt. Verum ut temporum ac rerum confusionem inesse fateor, ita ullam inesse repugnantiam prorsus nego: nam quod ait vicesimo primo capite Scriptorem afferre causam, cur in carcerem con- jectus sit Jeremias, nempe quod Urbis vastationem prædixerit Sedecix, tum capite sequenti Joakimi tempora repetere, & inter- positis deinde multis capitibus tricesimo octavo demum capite ad ea reverti, quæ vicesimo primo narrari cœpta fuerant; aliam- que illic narrari causam, quamobrem custodia traditus sit Jeremias, quam quæ superiori capite fuerat allata: hoc, inquam, nulla ratione objicitur. Nam vicesimo primo capite de Jeremix comprehensione, aut comprehensionis causa nullum prorsus verbum extat: at vicesimo secundo capite, & sequentibus duobus, quibus interrumpi putat annorum seriem, continuat Jeremias suam ad eosdem Sedecix legatos orationem, & ad perterrefaciendum Sedeciam nonnulla refert, quæ sibi a Deo adversus Joachazum sive Sellumum, & Joakimum, & Jechoniam præsignificata fuerant. Caput vero tricesimum octavum, quod vicesimi primi continuationem esse putat, omnino non est; hoc enim Phassurum, & Sophoniam alloquitur Jeremias; illo Saphatiam, Gedeliam, Juchalem, & Phassurum ait audivisse sermones; quos ad omnem populum habere ipse consueverat. Falsum quoque est, tricesimo septimo capite, & tricesimo octavo diversas afferri causas, quamobrem Jeremias comprehensus sit: nam res penitus diversæ utrobique narrantur; illic quippe Jeremias, cum rus suum peteret, sic tanquam profugus & perduellionis reus, a Jeria custode comprehenditur, & in carcerem Jonathanis compingitur: hic vero quod in hujus carceris vestibulo ad populum verba faceret, & ad relinquendam Urbem sollicitaret, Saphatias, Gedelias, Juchal, & Phassur, annuente Sedecia, inde extractum in lacum Melchix detruferunt. Itaque annorum seriem, & narrationem rerum hoc Libro confusam esse fateor; res vero aut verba inter se discrepare plane nego; & ut utrumque

darem, ex Historicorum tamen, unde petita ea vult Philosophaster, repugnantia & discordia prodire omnino infitiarer.

Secundum
argumentum.

VII. Capite præerea vicesimo secundo carpendi sui, & in dubium revocandæ suæ *γυναικός*; Disputatori eidem causam præbuit Jeremiæ Prophetia. Quæ cum hæc habeat: Numquid vas fictile atque contritum vir iste Jechonias? numquid vas absque omni voluptate? quare abjecti sunt ipse & semen ejus, & projecti in terram quam ignoraverunt? Terra, terra terra, audi sermonem Domini. Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda; palam hæc repugnare

4. Reg. 25. ait Philosophus libro quarto Regum, cujus postremum caput summis honoribus affectum ab Evilmerodacho Jechoniam fuisse

1. Par. 3. 16.
& seqq.

narrat; & libro Paralipomenon primo, cujus tertium caput octo filios Jechoniam suscepisse docet, Salathielem in his, & Phadaiam Patrem Zorobabelis, qui populi dux fuit, & regium jus inter suos exercuit, licet regis nomen regiaque ornamenta non usurparit. At vel ex hac argumentatione ostendit Philosophus vix unquam se in Scripturæ sacræ adyta penetrasse. Sciret hoc loco Paralipomenon alium notari Zorobabelem, quam qui Judæorum dux fuit, uti recte a Grotio observatum est; hunc Salathielis fuisse filium, ut habetur in libris Eldæ, Aggæi, Matthæi, & Lucæ; illum Phadaia: huic Resam filium fuisse, ut est apud Lucam; illum vero inter octo, quos genuit liberos, & quorum nomina extant in Paralipomenis, nullum Resæ nomine appellatum habuisse.

Grot. in
Luc. 3. 23.

Luc. 3. 26.

1. Par. 3. 19.
20.

Quod ergo habet Alexandrinus Codex, *καὶ οἱ υἱοὶ σαλαθιῆλ, ζοροβάβελ, καὶ σέμει*. Et filii Salathielis, Zorobabel, & Semei, pro eo quod præterunt vulgati libri Septuaginta Interpretum capite tertio prioris Paralipomenon: *καὶ οἱ υἱοὶ φαδαίας, ζοροβάβελ, καὶ σέμει*. Et filii Phadaia, Zorobabel, & Semei: id videtur interpolatum aliquibus hanc clausulam studentibus ita conciliare clausulis aliis, quæ Zorobabelem Salathielis filium faciunt. Mera vero corruptela est id quod extat apud Interpretem Syrum & Arabem: Filii Nedabia, Zorobabel, & Semei. Neque placet Judæorum responsio, qui Zorobabelem Salathie-

lis nepotem fuisse volunt, utpote Phadaia filium, qui Salathiele genitus sit: nepotes autem sæpe filios dici, quippe qui ab avo patris genitore geniti cenleantur. Quod ut tueri possint, dicere opungunt mancæ esse & hiulcæ decimi octavi verbi orationem: *Melebiram, Phadaia, Senniser, & Jecemia, Sama, & Nadabia*; atque ad eam explendam verba hæc esse præfigenda: *Et filii Salathielis fuerunt*. Quæ si amplectamur, dicendum itidem erit, quod ab aliquibus dictum est, Mosollamum Zorobabelis filium, alio nomine dictum fuisse Abiud, ut Matthæi verbis sua constet fides. Verum cum hæc nulla veterum scriptorum aut codicum tueatur auctoritas, temere nequaquam videntur admittenda. Porro Salathielem illum Zorobabelis patrem, Neri fuisse filium docet Lucas: at in Paralipomenis sic habent Ebraica: *בְּנֵי יִכְנְיָהוּ הָיוּ אֵלֶּיךָ הַלְוִיִּם*. Septuaginta: *καὶ οἱ υἱοὶ ιεχωνία, ὧν, σαλαθιῆλ υἱὸς ἦν αὐτοῦ*. Et filii Jechonia, Asir, Salathiel filius ejus, Id sibi vult, Asirum Jechonia natura filium fuisse, Salathielem vero Asiri filium lege, hoc est successionem, ac bonus; quia nimirum Salathiel Asiro successit, eoque defuncto summus populi iudex, dux, & princeps creatus est. Fidem astruit huic responsioni superior versus capitis ejusdem Paralipomenon, ubi Ebraica, & Septuaginta habent: *Et filii Joakim, Jechonias filius ejus, Sedecias filius ejus*. At Sedeciam Josiæ & Amittalis filium, Joakimi fratrem, Jechonia patrum fuisse docent libri Regum: hic autem Jechonias Joakimi filius fuisse dicitur, Sedecias autem Jechonia, quia nimirum in Jechonia locum a Nabuchodonosore successus est: quod acute itidem vidit Grotius, & ante Grotium aliud agens Erasmus, præmonstrante Philone. Itaque Jechonias appellatur vir sterilis, non quod liberos non procreaverit, sed quod abjectus sit ipse & semen ejus, & projectus in terram, quam ignorabat, & quod non fuerit de semine ejus vir qui sederet super solium David, & potestatem haberet ultra in Juda. Itaque Ebraicum; *אֵין לוֹ בְּנִים*, Septuaginta & Theodotion vertunt, *ἐκείνην ἔχον*, hoc est, *extrematum*; quod secutus est Arabs: Aquila, *ἀκατέκγονον*, qui augeri non potest; Symmachus, *κενόν*, vacuum. Vas quoque fictile & contritum, vas sine voluptate dicitur Jechonias, quod regno, patria, bonis, libertate

Luc. 3. 27.

1. Par. 3. 16.

4. Reg. 23.
& 24.

Erasm. in
Grot. in
Luc. 3. 23.

Jer. 22. 28.
30.

tate dejectus, in externo solo ad alterius arbitrium vitam egerit: quarum rerum iacturam nulli honores, nulla præmia sarcire possunt. Præclare igitur Jeremiæ libro convenit cum Paralipomenis, si quis non in Scripturæ sacre cortice cum Philostrato hæzere, sed intima enucleare sciat.

Tertium
argumentum.

Jer. 34. 5.

VII. Alio præterea argumento fidem Libri hujus ac auctoritatem convellere conatur Theologo-Politicus Tractator. Scripsit Jeremias tricesimo quarto capite: *Audi verbum Domini, Sedecia, rex Juda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris.* Hæc ei minime convenire ait ille libertatis Philosophicæ patronus, cujus oculi effossi sunt, postquam filiorum eadem spectavit. Quid ita vero? an cæcorum omnium violenta mors est? at notasset duo hæc invicem opponere Prophetam, *mori in gladio, & mori in pace*: violentam nempe & maturatam mortem, tranquillæ, spontaneæ, & naturali, quæ cæcis perinde ut oculatis contigit. Hanc oppetiit mortem Sedecias, cum prius lethi genus filii ejus subiissent. At qui se Philosophum, Theologum, & Politicum duntaxat fuerat professus, hic etiam Criticum agit, & in clausula supra deprompta e Jeremiæ vicesimo secundo capite, pro Jechoniæ nomine Sedecia nomen subjiciendum censet; hoc vero capitis tricesimi quarti loco, pro Sedecia nomine Jechoniæ nomine supponi jubet. Quam recte, videamus. Capite vicesimo secundo verba supra recitata proxime hæc

Jer. 22. 24. præcedunt: *Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Jechonias, filius Joakim regis Juda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum.* Deinde: *Et mittam te & matrem tuam, qua genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini.* Quæ Jechoniæ plane convenire ista indicant e

Jer. 22. 26. quarto Regum: *Transtulit quoque Joachim in Babylonem, & matrem Regis, & uxores Regis, & eunuchos ejus.* Sedecia vero matrem illuc fuisse abductam nusquam legitur. Nihil magis altera pericope; e tricesimo quarto capite: Jechoniæ aptari potest; nam cum totum caput pertinet ad Sedeciam, tum

4. Reg. 24. 15. ista maxime: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Vade & loquere ad Sedeciam, regem Juda, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Baby-*

lonis & succendet eam igni. Atqui a Nabuchodonosore concremata est Hierosolyma, postquam urgente fame Sedecias Urbem arrepta fuga deseruit; minime vero cum eam Jechonias Nabuchodonosori tradidit. Subjungit Jeremias: *Et tu non effugies de manu ejus, sed comprehensione capieris, & in manum ejus traderis, & oculi tui oculos Regis Babylonis videbunt.* Quippe e fuga retractus est Sedecias, & in vincula conjectus, & post vitium postremo Babylonium Regem luminibus oculorum est orbatus. At neque effugere conatus est Jechonias, cum in Nabuchodonosoris potestatem ultro venerit, & in libera custodia servatus sit. Tantumne inesse potest temeritatis cuiquam aut impietatis, ut obtuso adeo ac plumbeo ingenio, & severioribus disciplinis tam leviter tincto, sacrorum Voluminum majestatem violare, & in venerandæ vetustatiscriptiones ita grassari audeat!

DE LAMENTATIONIBUS JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur. II. Disputatur utrum idem sit hic Liber, qui a Joakimo rege crematus est. III. Disputatur de Auctore exiguae Præfationis Threnis præfixa. Septuaginta Interpretibus adscribi potest. IV. Probatur Lamentationum Jeremiæ yvæbnc & antiquitas. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

SEQUUNTUR Lamentationes Jeremiæ, metro scriptæ, & in quatuor capita digestæ, quorum versus Ebraicarum literarum numerum exæquant, eo artificio compositi sunt, ut priores ipsorum literarum ordinem elementorum Ebraicorum retineant; excepto tertio capite, quod singulis literis ter iteratis eodem ordine servato ternos versus inchoat. Factum id memoriæ juvandæ causâ, ne quid in iis modulandis cantores turbarentur. Hieronymus in Epistola ad Latam: *Ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum transeat.* Harum argumentum postremo vaticiniorum Jeremiæ capite continetur: quod ab Esdra illuc e libris Regum translatus est, ut sequentium Threnorum causam aperiret. Cum autem unicum librum cum vaticiniis Threni efficerent, iisque

Disputatum
de Auctore
Lamentationum, quæ
Jeremiæ
nomen
præfixum
gerunt. Je-
remia ipsi
adscribun-
tur.

Hier. Epist.
ad Lat. c. 3.

continuata serie cohererent, facile evenit, ut quod pertinebat ad Threnos, antecedentibus vaticiniis sit adjunctum. Illic autem dum miserabile patriæ suæ excidium luget propheta, suas quoque capite tertio calamitates *introductionis* (ex propria persona) deplorat, qua re operis auctorem sese luculenter prodit; cum se a populo derisum, contumeliis affectum, maledictis proscissum, a suis inimicis deinde in carcerem coniectum, & in lacum demersum conqueritur, seque tandem Dei beneficio inde eductum, & libertati redditum, & inimicos suos facinorum poenam tulisse ait; quæ cum ipsius vaticiniorum Libro accurate consentiunt.

*Disputatur
utrum idem
sit hic Liber,
qui a Joaki-
mo Rege
crematus
est.*

II. Ebraeis nonnullis, ac præcipue R. Salomoni persuasum fuit, hunc ipsum esse Librum, quem Joakimus rex, postquam a Barucho jussu Jeremiæ coram populo recitatus est, cum sibi prælegeretur, scalpello conscidit, & in ignem projecit, quemadmodum narratur tricesimo sexto Jeremiæ capite; quemque Baruchus Jeremia dictante rescripsit, gravibus comminationibus auctum, iis nempe quæ habentur quarto Threnorum capite, cum prius volumen tribus duntaxat primis capitibus constaret. His ne assentiar, duæ me causæ absterrent; prior, quod tricesimo sexto capite Jeremianarum prædictionum legatur: *Es ad Joakim regem Juda dices: Hæc dicit Dominus: Tu combussisti volumen illud, dicens: Quare scripsisti in eo annuncians, Festinus venit Rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem & jumentum?* Certum est itaque in priore illo volumine concremato postrema hæc verba extitisse. Quæcunque autem illic scripta erant, in alterum volumen Dei mandato re-

Jer. 36, 29. lata sunt. *Rursum, inquit, tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Joakim rex Juda.* Atqui vaticinium istud, Babylonii Regis adventum prænuntians, in Threnis minime reperitur. Præterea hæc est ingruentis mali denuntiatio, Threni vero sunt illatæ jam cladis deploratio, ut ostendit Præfatio Libro præfixa. Altera causa oritur *Jer. 36, 32.* ex hoc commate ejusdem capitis: *Jeremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Nerie, Scriba, qui scripsit in eo ex ore Jeremie omnes sermones Libri, quem combusserat Joakim rex Juda igni: & insuper*

additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant. Cum ergo tria prima capita totum efficerent priorem Librum, uti Ebraei volunt, longe ampliorem capitum numerum secundum volumen continebat, cum unico tantum capite auctor sit Threnorum liber.

III. Exiguam illam, & vix unius versiculi præfationem, quæ Libri hujus argumentum complectitur, & in Editione vulgata extat, Septuaginta quoque Senum interpretatio præsentat; sed nec Ebraico exemplari, neque in Chaldaica Jonathanis Paraphrasi, nec in Syriaca interpretatione habetur, neque in Hieronymo, qui Ebraica sectatus est. Hanc ab eo tempore Libro adtextam arbitror, ex quo caput postremum vaticiniorum Jeremiæ, quod ab Esdra argumenti loco fuerat Threnis præfixum, ut docuimus, a librariis inde sejunctum, & ad præcedentis libri calcem fuit adnexum. Nam cum argumento jam inde careret Threnorum liber, præmittendum istud viri eruditi arbitrati sunt. Septuaginta ipsos Interpretes facti auctores credunt plerique, neque nos dissentimus. Id enim vel in vetustissimis eorum editionibus reperitur, & Arabica quoque, aliæque præferunt Interpretationes, ad Græcam illam expressæ.

IV. Cæterum quoniam coherebant Jeremiæ prædictiones & Threni, ut dixi, & in unum volumen compacta erant, hic quoque valere debent argumenta plurima ex iis, quibus illarum vetustatem probavimus. Idem ostendit & cognatio stili, quam statim subodorantur ii, quibus largitus est Deus *id est spiritus*. (namque criticam) Ostendunt & locutiones similes in utroque opere & germanæ, quas supra adnotavimus. Ostendit & parva illa Præfatio, quam ab ipsis Septuaginta Senibus videri præfixam docui. Ostendunt & hæc Zachariæ: *Verumtamen verba Zach. 1, 6.* mea & legitima mea, quæ mandavi servis meis Prophetis, numquid non comprehenderunt patres vestros, & conversi sunt, & dixerunt: *Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis secundum adinventiones nostras, fecit nobis?* quæ derivata sunt ex istis Threnorum Jeremiæ: *Fecit Dominus quæ cogitavit, Jer. 2, 17.* complevit sermonem suum, quem præceperat a diebus antiquis, destruxit, & non peperit, & latificavit super te inimicum, & exaltavit cornu hostium tuorum. Minime vero facit huc iste locus e secundo Paralipomenon: *Univer-*

*Disputatur
de Auctore
exigua Præ-
fationis
Threnis
præfixa.
Septuaginta
Interpre-
tus adscribi
potest.*

*Probatur
Lamentationum
Jeremie
veteritas &
antiquitas.*

2. Par. 35, 14-25. *Universus Juda & Jerusalem luxerunt Josiam, Jeremiâs maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices usque in presentem diem Lamentationes super Josiam replicant; & quasi lex obtinuit in Israel, Ecce scriptum fertur in Lamentationibus. Quamvis enim de iis quæ supersunt Lamentationibus hæc videatur scripsisse Josephus libro Antiquitatum decimo: *Ἰερμίας δ' ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰωάνην ἐνέταξε μέλος θρηνητικόν, ὃ καὶ μέχρι νῦν διαμένει.**

Joseph. Antiq. l. 10. c. 6.

Hieronym. Proem. in Lament.

Jeremias autem propheta in Josia funere lugubre carmen composuit, quod superest ad hanc diem: & allata Paralipomenon verba ad eas quas habemus Lamentationes retulerit Hieronymus, cum dixit: Quod enim Lamentationes prædictæ, non solum super urbis Hierusalem vastatione, & Judaici populi captivitate, sed etiam super Josia Regis occasu conscriptæ sint, liber Verborum dierum demonstrat: & quamvis arbitrati sint Ebraei quidam, in hisque R. Selomoh, Iesum in Josia funere a Jeremia cantatum, quarto Threnorum capite contineri, atque id maxime demonstrari hoc versu: Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus: (quippe & is captus dici potest, qui est interfectus. Sic Valerius Flaccus dixit de Amazone, quam sagitta Hercules occiderat: Herculeæ mox vulnere pressa sagittæ.)

Thren. 4. 20.

Val. Flacc. l. 5.

nos tamen, contra horum omnium auctoritatem, Librum intercidisse judicamus. Nam & postremo hoc capite, & reliquis etiam, Urbis ac regionis vastationem, & communem patriæ interitum manifeste luget, quæ in Josia funere minime contigerunt. Vel hoc qui affertur versu, etiamsi demus captum dici posse qui occisus est, fatendum tamen est aptius id congruere in Sedeciam, qui captus est, non occisus, & cujus captivitatem direptio urbis consecuta est; quam in Josiam qui occisus, non captus est. Huc adde statim post cædem Josia natiâ a Jeremia super eo casu scriptam videri, cum post captum Sedeciam, & excisam Urbem, eas scripserit Lamentationes, quæ ad hoc tempus pervenerunt.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

V. At venire in dubium potest postremum Threnorum caput, quod Oratio Jeremiae vulgo appellatur; nam neque lamentatio est, & a Theodoro, qui Librum explanandum susceperat, caput istud est præter-

missum. Verum etsi caput ipsum Lamentatio non est, Lamentationum tamen clausula est, qua post deploratas miseras suas Deum orat Propheta, ut condonatis demum popularium suorum noxis gentem suam restituat in integrum, & pristinis sedibus reponat. Nam quod ad Theodoretum spectat, itane tandem ex Interpretum diligentia arbitrio pendebit sacrorum Voluminum γνησιότης & auctoritas? Jam ergo incerta erit viginti posteriorum Jeremiae capitum fides, quia priora tantum triginta duo, reliquis omissis, Hieronymus exposuit. Jam ergo nutabit & fides totius Lamentationum operis, quod in Aquila & Theodotionis Interpretationibus omnino non habebatur. Temere sane a reliquo Threnorum opere partem hanc segregare tentaveris, quam & Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum interpretatio, & Chaldaica, & Syriaca, & Arabica, & Hieronymus quoque ab eo non sejungunt.

DE PROPHETIA BARUCH.

- I. Disputatur de Auctore Prophetia, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Baruchus ipsi adscribitur.
- II. Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistola. Scripta esse conjicitur a Christiano aliquo, Syria monacho.
- III. Probatur Prophetia Baruchi γνησιότης & antiquitas.
- IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.
- V. Secundum argumentum.
- VI. Tertium argumentum.
- VII. Quartum argumentum.

I. **A**uctoris nomen præ se fert ipse Liber Disputatur de Auctore Prophetia, quæ Baruchi: Et hæc verba Libri, quæ scripsit Baruch, filius Neria. Notat & tempus: In anno quinto, in septimo die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldei Jerusalem, & succenderunt eam igni: hoc est, quinque annis post cladem Hierosolymitanam; nec enim alio referri potest id quinquennium; non ad Sedeciam, qui undecim jam annos regnaverat, cum excisa sunt Hierosolyma; non ad Nabuchodonosorem, qui imperium obtinuerat, etiam antequam Judæorum regnum Sedecias capessivisset. Tum etiam significat exordium Libri, quorum causa sit lucubrat: Et legit Baruch verba Libri hujus ad Bar. 1. 1. 2.

aures Jechoniae, filii Joakim, regis Juda: notat & locum: Et ad aures populi, a minimo usque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sedi. Ex his ergo & sequentibus patet Baruchum librum hunc prælegisse Jechoniae regi, reliquisque Judæis, qui in Babylonia captivi detinebantur; ab iisque ad Joakimum, Helciae filium, Sacerdotem, ceterosque a Nabuchodonosore in patria, relictos missum fuisse. Tunc autem ab his capituli primi verbis duxisse videtur initium: *Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostrae.* Superiora vero a Barucho ipso præfixa lubinde fuisse crediderim. Hic ipse porro Baruchus est, Jeremiae discipulus & amanuensis, quem Josephus nobilissima ortum familia, & patria lingua præclare eruditum fuisse ait: quem tamen vaticinandi facultatem a Deo minime consequi potuisse colligit Maimonides ex Jeremiae capite quadragesimo quinto, variasque repulsæ hujus causis comminiscitur; quarum vanitatem, præter falsam Baruchi Epistolam, quæ inter Syros celebratur, vel unus ille quem habemus Baruchi liber abunde refellit; qui a viro Jeremianis præceptionibus instituto, assidueque ejus comite, convictore ac librario scriptus, haud secus quam Jeremiae vaticinium censeretur debet: uti ipsa habitus est a multis, qui ejus testimoniis sub Jeremiae nomine usi sunt. Porro hunc, itidem ut Jeremiam, Hieronymo teste, *tradunt Ebraei, priusquam Nabuchodonosor Ægyptum caperet, imminuentem captivitatem morte vitasse;* cum alii tamen ex eodem Judæorum grege ipsum affirmant Babylone mortuum esse & sepultum, duodecim annis post Hierosolymitanum excidium; quemadmodum habetur in Megillah, & apud R. Abrahamum Zacuth in libro Juchasin. Qui vero Baruchum Jeremiae amanuensem a Barucho libelli hujus Auctore distinguunt, egregie hallucinantur; cum uterque dicatur Neriae filius, & ætates convenient.

Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistolæ. Scripta esse constiterit a Christiano aliquo, Syriæ Monacho.

II. Fertur & inter Syros, ut dixi, Epistola Baruchi, quam omnino suppositam dicas. Ita vero de futuro Judicio, & futuræ vitæ poenis ac cruciatibus differit, ut Christiani hominis factum esse omnino existimem; aliquis fortasse ex his Monachis, qui Syriæ deserta primis Ecclesiæ temporibus magno

numero incoluerunt. Nugatoria sunt quæ de Angelis narrat, a Deo missis ad convellendas Hierosolymitanas arces ac mœnia, & abscondenda Templi vasa, ne hæc polluerent hostes, & a se fuisse destructa illa gloriarentur. Scripta fingitur ad novem tribus ac dimidiam, trans Euphratem deportatas, ne hanc Israeliticæ gentis partem neglexisse videretur Baruchus, qui alios a Nabuchodonosore Babylone adductos, & reliquias populi in Judæa manentes alloquiis & adhortationibus suis, altero Libro descriptis, ad pietatem & poenitentiam erexerat. Scripta fingitur post Hierosolymitanum excidium, quod post eandem calamitatem Baruchi liber fuerit compositus. Quo quidem argumento colligitur pro certo habitum fuisse præcis temporibus, Prophetiam Baruchi editam fuisse, non solum post abductum Jechoniam, quod volunt quidam, sed etiam post Sedecianam cladem. Capite secundo hujus Epistolæ scripta hæc leguntur: *In hunc etiam modum scripsi fratribus nostris Babylone, & ipsis quoque hac eadem confessor.* Quibus ipsum Baruchi vaticiniorum librum notatum esse credi potest: quod tamen non est ita; nam Syri supposititiam hanc Epistolam, primam Epistolam appellant; Librum vero vaticiniorum Baruchi, secundam Epistolam: nempe quod prior illa non multo post Hierosolymæ direptionem fingatur scripta, cum e Palæstina nondum excessisset Baruchus; vaticinia vero, toto ab ea clade quinquennio. Præterea vaticiniorum Liber, Epistola non est ad Jechoniam missa, sed Liber ipsi, aliisque exulibus Babylone prælectus.

III. Huic autem lucubrationi consequens ætas testimonium præbuit: nam ipsum operis exordium, quod olim, ut dixi, ab his verbis petebatur: *Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, omni Juda, & habitantibus in Jerusalem; regibus nostris, & principibus nostris, sacerdotibus nostris, & prophetis nostris, & patribus nostris. Peccavimus ante Dominum Deum nostrum, & non credidimus diffidentes in eum;* cum sequentibus, Prophetiæ suæ accedit Daniel: ait enim: *Tibi Domine, justitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie, viro Juda, & habitatoribus Jerusalem, & omni Israel, his qui prope, & his*

Probatur Prophetia Baruchi vaticiniorum & antiquitas. Bar. 1. 15. 16. 17.

Dan. 9. 7. & seq.

his qui procul, in universis terris ad quas eiecisti eos, propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccaverunt: tibi autem Domine Deo nostro, misericordia & propitiatio, quia recessimus a te, & non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambulares in Lege ejus. Reliqua prætermitto. Horum germana sunt ista Nchemia, & indidem deprompta: Nunc itaque Deus noster, magne, fortis, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam, ne avertas a facie tua omnem laborem, qui invenit nos, reges nostros, & principes nostros, & sacerdotes nostros, & prophetas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum, a diebus Regis Assur, usque in diem hanc. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos, quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, Sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt Legem tuam, & non attenderunt & mandata tua. Scripserat Baruchus: Quia locutus est Dominus super nos omnia mala hæc, quæ venerunt super nos: & non sumus deprecati faciem Domini Dei nostri, ut reverteremur unusquisque nostrum a viis nostris pessimis: & vigilavit Dominus in malis, & adduxit ea super nos: quia justus est Dominus in omnibus operibus suis, quæ mandavit nobis; & non audivimus vocem ipsius, ut iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem nostram: ea sic retulit Daniel: Sicut scriptum est in Lege Moysi, omne malum hoc venit super nos, & non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noster, ut reverteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilavit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos. Justus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit; non enim audivimus vocem ejus. Pergit Baruchus: Et nunc, Domine Deus Israel, qui eduxisti populum tuum de terra Egypti in manu valida, & in signis, & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi nomen, sicut est dies iste. Peccavimus, impie egimus, inique gessimus, Domine Deus noster, in omnibus justitiis tuis; pergit & Daniel: Et nunc, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Egypti, in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccavimus, iniquitatem fecimus: item hoc

ipso capite: Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinavimus a mandatis tuis ac judiciis: his adsonat Nehemias nono capite: Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, & in universis servis ejus, & in omni populo terræ istius: cognovisti enim quia superbe egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. Sic paulo infra Baruchus: Quia nomen tuum invocatum est super Israel, & super genus ipsius: sic paulo infra & Daniel: Quia nomen tuum invocatum est super civitatem, & super populum tuum. Postremo cum ita Deum orasset Baruchus: Aperi oculos tuos, & vide quia non secundum justitias Patrum nostrorum fundimus preces, & petimus misericordiam ante conspectum tuum, Domine Deus noster, sed quia misisti iram & furorem tuum super nos: hanc orationem ita expressit Daniel: Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & civitatem super quam invocatum est nomen tuum: neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.

IV. Caveamus interim ne argumentationem hanc labefaceret temporum ratio, & dum Baruchi vestigia legisse Daniele credimus, ipsum se ad Danielis imitationem composuisse Baruchum deprehendamus. Quod sane aliter se habet: nam cum Baruchus Babylonem venit, quintus a Sedecie captivitate annus agebatur. Atqui nonnisi triginta annis, postquam hoc iter suscepit Baruchus, nonum prædictionum suarum caput scribere potuit Daniel, quippe cum jam Darius Medus Babylonicum regnum occupasset. Quo capite cum Jeremie vaticiniorum meminerit, proclivis conjectura est hoc ipso tempore Baruchi librum ob oculos vel in mente habuisse, qui a Jeremie discipulo compositus, velut ipsius Jeremie scetus habebatur; proindeque tantam inter Judæos obtinebat estimationem, ut ejus lacinias scriptionibus suis assuere Daniel non dedignaretur. Atque id Libri hujus auctoritatem præclare confirmat adversus ætatis hujus Heterodoxos.

V. Nam quod in Canone non est positus, unde secundum conflatur argumentum, id ex multorum consuetudine evenit, qui inter Jeremie scriptiones Librum hunc ponebant. Atque consuetudo a prima Ecclesiæ ætate

Respondeatur
argumentis
Adversariorum.
Primum
argumentum.

Secundum
argumentum.

etate prodita, a vetustis Patribus servata est. Nam Baruchi utentes testimonio, Jeremi-
am se testem citare sæpissime profitentur. Loca indicarem sexcenta, si non laborem
hunc doctorum hominum industria jam sæ-
pius antevertisset. Atque hinc evenisse pu-
to, ut Ebraicum exemplar interciderit: cum
enim librarii Volumina sacra exscribentes, in
eorum indice Baruchi nomen non reper-
rent, qui sub Jeremia titulo continebatur,
Librum quoque ejus inde amovendum cen-
suerunt, cujus nomen in titulo non compa-
rebat.

*Tertium ar-
gumentum.
Hier. Praef.
in Jer. &
Proem.
Comm. in
Jer.*

VI. Quamvis ergo Græca tantum oratio-
ne scriptus ad nos pervenerit; quamobrem
cum a se, cum alios Prophetas exponeret,
prætermisum testatur Hieronymus; ex
Ebraico tamen exemplari, quod annorum
diuturnitate consumptum est, derivatam esse
hanc interpretationem, non ut volunt qui-
dam, confictam & subditiciam, evincunt
Ebraismi complures, quibus opus totum per-
spersum est; iisque tam crebris, ut palam sit
opus esse Ebraicæ originis. Neque enim
verisimile est hominem Græcum, aut Helle-
nistam Græce scribentem, tantum Ebraici co-
loris huic scriptioni allinere potuisse; nisi
præeunte ipso exemplari, cujus ductus fidus
Interpres sequebatur. Quod si homini
Ebraice perito promptum fuisse dicas, etiam
cum Græce scriberet, Ebraicæ linguæ sapo-
rem retinere, & crebros ubique Ebraismos
aspergere; mirum profecto videbitur, virum
Ebraicæ loquelæ scientem, cum Baruchi
Ebraei nomine opus confingere & supponere
vellet, Græcam orationem, non Ebraicam
adhibuisse.

*Quartum
argumentum.*

VII. Cuditur etiam adversum nos argu-
mentum ex ipso Baruchi Proemio, unde
apparet scriptum ab eo fuisse Librum, ut jam
monui, quinto post anno quam a Chaldaeis
diruta Urbs & incensa est. Quod ad eam
solum pertinere potest vastationem, quæ Se-
decia regnante contigit. Nam cum Baby-
lonem deportatus est Jechonias, Templi qui-
dem vasa detracta sunt, multique simul ab-
ducti captivi, citra omnem Templi aut Ur-
bis cladem; quæ incendio demum ab-
sumta sunt & diruta, cum Sedecias capere-
tur. Cum ergo post hoc excidium Librum
suum significet se scripsisse Baruchus, stante
tamen etiam tum Templo scriptum videtur.

Nam quid aliud hæc sibi volunt quæ a Judæis
exulibus ad Judæos in patria relictos scripta
fuisse refert: *Ecce misimus ad vos pecunias, de* Bar. 1. 10, 14.
quibus emite halocausta, & thus, & facite
manna, & offerre pro peccato ad aram Domini.
Dei nostri? Deinde: Et legite Librum istum quem Bar. 2, 16.
misimus ad vos recitari in Templo Domini, in
die solempni, & in die opportuno. Et capite se-
quenti: Respice, Domine, de domo sancta tua Bar. 1, 7.
in nos. At præterea: Et miserunt in Jeru-
salem, ad Jakim filium Helcia, filii Salom, Sa-
cerdotem, & ad Sacerdotes, & ad omnem po-
pulum, qui inventi sunt cum eo in Jerusalem.
Quæ videntur aperte iis repugnare, quæ le-
guntur postremo capite libri quarti Regum: *4. Reg. 25, 9*
Et succendit domum Domini, & domum Re- & seq.
gis, & domos Jerusalem, omnemque domum
combussit igni. Tum: Reliquam autem po-
puli partem, qua remanserat in civitate, & per-
fugas qui transfugerant ad Regem Babylonis,
& reliquum vulgus transfudit Nabuzardan prin-
ceps militia. Et de pauperibus terra reliquit
vinitores & agricolas. Hæc quantumvis
hebreæ (simul non consistentia) facile concili-
abimus, si meminerimus auctorum locutio-
nes non esse semper ad vivum ressecandas, &
ex verborum sono interpretandas: nam quam-
vis conflagrasse dicatur Templum, & univer-
sæ domus Jerusalem, non tamen sic accipien-
dum est, quasi ne Templi quidem parietinæ
ne tugurium quidem, aut pergula incendio
exempta sit. Demus tamen tantam fuisse
ignium vim, aut Chaldaeorum furorem, ut
viles etiam attegias consumserit; num credi-
bile est per annos quinque, qui effluerunt ab
Hierosolymitana clade, ad id tempus quo
Liber Baruchi in Judæam missus est, vinito-
res illos & agricolas, quos ad excolendam
terram incolumes Nabuzardan reliquerat,
loci commoditate invitatos, in ipsis Urbis
ruinis mapalia & inconditas casas non exci-
tasse? & in vicinia habitantes incolas, reli-
gionis avitæ memores, Sacerdotes etiam ipsos
& Levitas, statis festivitatum diebus inter
Templi rudera Deum numquam ruisse vene-
ratos, & ad aram aliquam tumultuario opere
structam, & terream fortasse, cujusmodi sibi
fieri Deus Mosi mandavit vicesimo Exodi
capite? Huc accedit præterea, quod sacra Exod. 20,
quædam Templi vasa rapacitati Chaldaeo- 24. 25.
rum a Judæis fuerunt subducta, ut ostendit Bar. Epist.
supposititia Baruchi Epistola, quam habent Syr. c. 2.
Syri

Syri; quemadmodum Tabernaculum & Arca, & Altare incensi, a Jeremia servata sunt: quæ vasa deinde ad sacrificiorum usus adhiberi potuerunt.

DE EPISTOLA JEREMIAE.

- I. Disputatur de Auctore Epistolæ, quæ sub Jeremia nomine edita est. Jeremia ipsi adscribitur. II. Probatur ejus *γνησιότης* & antiquitas. III. Reselluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. IV. Secundum argumentum. V. Tertium argumentum.

Disputatur de Auctore Epistolæ, quæ sub Jeremia nomine edita est. Jeremia ipsi adscribitur. Hilar. Prol. Explan. in Psalm.

QUOD quinque prioribus Baruchi capitibus subijci solet in editione vulgata sextum & postremum caput, Jeremiae illud Epistola est, a Baruchi libro non minus distincta ac sejuncta, ac a Threnis liber Baruchi sejungitur. Itaque in editionibus quibusdam Senum Septuaginta subnexa est Threnis ipsis, & in Arabica, quæ ex Septuaginta Senum interpretatione expressa est. Unde Hilarius ait vaticinia Jeremiae cum Threnis & Epistola, unum constituere Librum, ex viginti illis duobus, quibus totus sacrorum Voluminum Canon constat. Pecant ergo qui a Barucho ipso adtextam libro suo arbitrantur. Scripta est statim post dirutam Hierosolimam, ad commonefaciendos Judæos, qui in Babyloniam jamjam erant deportandi, ne ad impium idolorum cultum, cui impense dedita erat Chaldaea gens, malo exemplo raperentur. Aliam ad eundem epistolam misit Jeremias, cum jam in Babyloniam pervenissent. Atque hæc, licet posterior tempore, priorem tamen occupat locum, utpote quæ vicesimo nono Jeremiae capite habeatur. Cæterum auctorem indicat Jeremiam lemma ipsum ac materies operis; tum & ii ad quos scripta est, & scriptionis tempus: & decimum præterea prædictionum ipsius caput, quod in eodem versatur argumento, & sententias habet ejusdem *κόμματος* (*notæ*) magnam ostendit germanitatem.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. 2. Mach. 2. 1. 2.

II. Agnovit Epistolæ hujus *γνησιότης* Machabaici secundi scriptor, & luculenta testificatione confirmavit. Sic enim ille secundo capite: *Invenitur autem in descriptionibus Jeremiae Propheta, quod jussit eos ignem acci-*

HUETII DEMONSTR.

pere qui transmigrabant; ut significatum est, & ut mandavit transmigratis. Et dedit illis Legem, ne obliviscerentur præcepta Domini, & ut non exerrarent mentibus, videntes simulacra aurea, & argentea, & ornamenta eorum. Quæ hanc, de qua differimus, Jeremiae Epistolam clarissime significant. Nec ea enim aliud sibi proponit Jeremias, quam ut idolorum ostendat vanitatem, ab eorumque cultu populares suos salubri consilio deterreat.

III. Quæ quanquam ita sunt, eam tamen *ἑρμηνεύσαντες* (*falso nomine scriptum*) appellat Hieronymus, propterea nec explanatio-
Reselluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Hieronym. Prol. Comm. in Jerem. Cyprian. de orat. Domin. Hilar. Prol. Explan. in Psalm.
nibus suis dignatus est. At Hieronymo Cyprianum opponimus, qui testimonium inde depromens, Jeremiam testem citare se declarat. Opponimus & Hilarium, qui Jeremiae prædictiones; Lamentationes, & Epistolam, unum e Canonicis libris efficere docet. Cujus rei ignari plerique Epistolam, vel propter exiguitatem suam facile delitescentem, inter Canonica scripta non posuerunt. Hinc quoque contigisse puto, ut librariorum Ebraicos Codices describentium diligentiam fugerit. Quamobrem Hieronymus Ebraico Baruchi exemplari desiderato, cum eam præterea Baruchi libro, qui Græce solum descriptus extabat, ideoque sibi suspecto adjunctam reperisset, utrumque e Canone una litura sustulit. Sed hæc accurate jam disputata sunt ab iis, qui adversus recentiores Ecclesiæ perduelles sunt velitati.

IV. Quid quod e Græcis quibusdam Voluminum sacrorum exemplaribus excidisse hæc Epistolaprehenditur? Nempe id effecit, tum ea quam diximus Libelli brevitatis, tum & situs diversitas: cum aliquando Threnis, nonnunquam Baruchi Prophetiæ subjungeretur. Fieri enim facile potuit, ut cum Threnos descripsisset librarius ex uno Codice, in quo Epistola Jeremiae subnexa erat Prophetiæ Baruchi, a Threnis una serie ad Baruchum describendum progressus sit: deinde vero cum Baruchum describeret ex altero Codice, in quo Threnos excipiebat Jeremiae Epistola, ab incauto & parum attento librario prætermissa sit.

V. Quod si quis Theodoretum nobis objiciat, qui cum Baruchi librum explanaverit, Jeremiae tamen Epistolam non attigit, respondemus nihil ad Librum illum Epistolam pertinere; penitusque ab eo, ut dixi, fuisse

Mm

fuisse

fuisse discretam. Quoniam autem Threnos exponens, postremum caput, quo Jeremias habetur Oratio, omisit, ideo Epistolam Jeremias, quæ pone sequebatur, simul quoque omittam opinor. Cum cæteroquin ex sacrorum Librorum fide nihil detrahat, ut dictum est superius, Interpretum negligentia vel studium, huc, illucve pro arbitrio industriam suam conferentium.

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

- I. *Disputatur de Ezechiele.* II. *Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor.* III. *Ezechieli adscribitur Prophetia, quæ nomen ipsius præfixum gerit; ejusque probatur antiquitas.* IV. *Disputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele scripta fuisse tradit Josephus; & de Psalmo sexagesimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inscripto.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Tertium argumentum.*

*Disputatur
de Ezechiele*

PERGAMUS ad Ezechielem Prophetam, Leviticæ tribus, Buzi Sacerdotis filium, & filiis Pontificum oriundum; in terra Sarranatum; Jeremias æqualem; cum Jechonia rege in Chaldæam deportatum; ibique futura prædicere exorsum ad oram amnis Chobar, quinto anno quam illuc traductus est; & per viginti annorum decursum vaticinatum; atque ibi demum interfectum a gentis suæ Principe, cum eum populumque adeo ad idola colenda prouocaret ad virtutem excitaret, & in eadem spelunca sepultum, in qua Sem & Arphaxad, Abrahami progenitores, ad ripam Euphratis. Hæc scribimus ex fide Scriptoris, qui vitas Prophetarum retulit in literas sub nomine Epiphani; qui ad ætatem suam superfuisset docet Ezechielis sepulcrum, miraculis clarum, & magno Judæorum concursu frequentatum. Tum vero nihil aliud fuisse narrat sepulcrum hoc, quam duplicem speluncam: at Benjamin Tudelensis supra sepulcrum magnificentissimi operis testudinem a Jechonia, & triginta quoque Judæorum millibus extructam fuisse narrat, Jechoniæ, ipsiusque comitem, &

Ezechielis imaginibus decoratam: illic institutam fuisse Synagogam, & locupletissimam Bibliothecam, in qua volumen ingens visabatur Ezechielis manuscriptum, & Expiationis die prælegi solitum; ad quam diem, a primo usque Tisri die, quod anni initium est, magno peregrinorum illuc pietatis causa confluentium concursu solennia festa agitari, & frequentissimis nundinis celebrari; nec Judæis solum, sed Muhammedanis quoque sacrum esse locum ac venerabilem. Fides esto penes verbum hunc, qui in longinquis regionibus describendis falsâ immiscere veris sæpe deprehenditur. Certum est quindecim circiter Francis leucis a Bagdado locum nunc quoque magnis Judæorum conventibus celebrari, in quo sepultum Ezechielem arbitrantur. Contra vero Scriptor Itinerarii Hierosolymitani, qui vixit Constantini temporibus, suo ævo prope Bethlehemum extitisse tradit Ezechielis sepulcrum, atque idem fuisse quod Jobi, Jesse, Davidis, & Salomonis. Quod valde ineptum est. Facessat etiam Abrabaniel, qui Ezechielem & in terra Chanaan, & extra eam vaticinatum esse docet; cum quinto demum post deportationem suam anno futura prædicere aggressus sit.

II. Est apud Clementem Alexandrinum, existimare nonnullos Nazaratum Assyrium, quem Alexander, in libro de Pythagoricis symbolis, Pythagoræ præceptorem fuisse scribit, eundem esse ac Ezechielem: quam demum opinionem rejicit. Mihi contra probatur; nec sine argumentis. Nam primum emendandus est Clemens, in quo hæc leguntur: *Ἀλέξανδρος δὲ ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῶν συμβόλων, καθάρτην τῷ ἑσπερίῳ μαθητεύσαι ἰσχυρῶς τὸν πυθαγόραν ἱερικὴν τῶτον ἡγνῶσαι τοῦ ἐκ ἐνὶ δὲ, ἀπὸ τῆς ἐκλαδῆς αὐτοῦ.* Alexander autem in libro de Pythagoricis symbolis, narrat Pythagoram Nazarati Assyrii auditorem fuisse. Hunc quidam Ezechielum fuisse putant: bandquaquam vero est, ut infra ostendetur. Illic pro eo quod legi debet, *καθάρτη τῷ ἑσπερίῳ*, perperam legitur, *καθάρτη*, ex vitiosa iteratione postremæ literæ præcedentis. Zaratus autem is est, quem Zabratum appellat Porphyrius in vita Pythagoræ, & Zaratam Plutarchus. Atqui hunc esse Zoroastrem supra probavimus, qui & Zarades apud Theodoretum & Agathiam appellatur. His positis, si tem-

*Disputatur
utrum Eze-
chiel idem
sit ac Zarat-
us Assyrius,
Pythagoræ
præceptor.
Clem. Al.
l. 1. Strom. 1.*

*Plutarch.
περὶ τῆς ἐν
τῷ αἰῶνι
χρυσῆς
ἐκδορ.
Serm. 9. de
legibus.
Agath. l. 2.*

porum ineatur ratio, deprehendemus juventutem Pythagoræ, qui Polycratis Samii æqualis fuit, in Ezechielis senectutem incidisse. Proindeque cum ad Chaldaeos ivisse Pythagoram constet, non solum fieri potuit, ut cum Ezechiele viro inter suos claro, & sanctitate, vaticiniis, ac prodigiis celebrato fuerit conversatus, sed aliter etiam fieri non potuit; cum ad ejusmodi tantum viros noscendos & alloquendos tam longinquas peregrinationes suscepit. Superest ut causam queramus, cur Ezechiel dictus sit Zaratus; quem Zaratum esse Zoroastrem, sive Mosem, alibi docuimus. Hujus appellationis hæc mihi videtur esse ratio valde probabilis, quod pleraque Ezechieli evenere, quæ Zoroastri itidem evenisse traduntur. Nam matrem Zoroastri statim post eum conceptum, cælum ardens & quatuor gryphes vidisse ferunt; ipsum deinde Zoroastrem Deum aliquando cœlestibus micantem flammis aspexisse, atque hinc Zardust, sive Zoroastrem dictum; hoc est, *Amicum ignis*. De se autem ita scripserat Ezechiel: *Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis involvens, & splendor in circuitu ejus: & de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis: & ex medio ejus similitudo quatuor animalium. Deinde: Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Hac erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Zoroastrem in cælum raptum narrant a Deo librum accepisse: idem sibi evenisse narrat Ezechiel. Addunt Zoroastri tradita tunc esse a Deo præcepta, ad hominum eradenda vitia & mores emendandos: paria de se refert toto suo opere Ezechiel. Zoroastri quoque futurorum præfensionem a Deo concessam tradunt, itidem ut Ezechieli. Ex Sinensium finibus in Persidem venisse Zoroastres fertur: ex Judæa in Babyloniam, quæ Persidi contributa deinde fuit, migravit Ezechiel. Hoc itinere fluvios obstantes a Zoroastre congelatos fingunt: scribit Pseudo-Epiphanius fluvium ab Ezechiele siccatum Ebraeis Persarum impetum fugientibus transitum præbuisse, Persas ipsos obruisse. Prodigis editis nobilitatum fingunt Zoroastrem: Ezechielis miracula refert idem Epiphanius. Humana ossa Zoro-*

astris lectulo supposita fuisse ferunt: in campum ossibus arefactis plenum in spiritu deductus est Ezechiel. Multa Zoroastrem suæ de Deo, Deique cultu doctrinæ gratia passum volunt: pari de causâ mortem Ezechiel sustinuit. Huc accedit quod de Zoroastri ætate, quam vix cognosci posse scribit Agathias; tam varia, tamque dubia promiserunt Auctores, ut a quibusdam etiam æqualis Hytaspis positus sit: hic autem ab Ezechielis ævo non multum abfuit. Hinc ergo planissime liquet, quamobrem annorum diuturnitate veram rerum notitiam abolente, cum Zoroastre sive Zarato Ezechielem confuderint Græci, a quibus id videtur Clemens Alexandrinus accepisse; gens ubi veritatis deesset notitia, quod jam sæpius iteravi, in figmentis comminiscendis intemperanter luxuriari solita. Multum vero sua ratio Clementem fallit: Pythagoram non negat audivisse Zaratum, at Zaratum negat esse Ezechielem; cum Zaratum sive Zoroastrem, qui Moses fuit, nec audiverit, nec propter annorum intervallum audire potuerit; Ezechielem vero audivisse valde probabile sit. Sunt qui hæc Clementis verba ita interpretentur, quasi Ezechielem non Zaratum, sed Pythagoram haberi a quibusdam voluerit, quod non ita esse cognoscet, quisquis locum totum attente lustraverit. Porro figmenti hujus opifices ignorasse manifestum est Zoroastrem fuisse Mosem. Verum cum ex eorum discrepantia, quæ de Zoroastri ætate patria, & rebus gestis spargebantur, personatum esse hominem feliciter deprehendissent, in eo agnoscendo aberrarunt; & Ezechielem esse conjecerunt, qui vere Moses erat. Tantum abest ergo, ut opinioni nostræ, qua Zoroastrem Mosem esse statuimus, decedat aliquid roboris propter alterum istud eorum decretum, qui Ezechielem fuisse volunt; ut potius multum hinc eam confirmari putem. Nam & Zoroastrem, subdititiam esse personam, & ea magnum aliquem & sanctum inter Israelitas virum occultari nobiscum sentiunt; & morem modumque nostrum antiquitates sacras profanæ vetustatis spoliis ditandi & decorandi exemplo suo comprobant. Nunc utri sagacius odorati sint; illinc, cum Ezechielem, an nos, cum Mosem in Zoroastre latere conjectavimus, a qui & attenti Lectoris esto arbitrium. Lineamenta

Ezech. 1. 4.
5. 13.

Ezech. 1. 9.
10. & 1. 1. 2.
3.

Epiph. de
Vit. Proph.

enim Ezechielis aliqua, at ipsum Mosis os, totumque corpus in eo haud dubie agnosceret.

*Ezechielis
adscribitur
Prophetia,
qua nomen
ipsius pra-
fixum gerit,
ejusque pro-
basur yve-
nitur &
antiquitas.
Dan. 4, 9.
18, 19.*

III. Jam vero quod ad Prophetiam, quae Ezechielis nomine inscripta est, ἀναιρέτης & antiquitatem pertinet, ipse se initio operis auctorem Ezechiel declarat, idque ἀντοπροσωπός (ex propria persona) genus suum, vaticiniorumque locum, ac tempus accurate indicans. Huic deinde fidem adstruit Daniel, qui quarto capite sic differit: *Magna arbor & fortis, & proceritas ejus contingens caelum: aspectus illius erat usque ad terminos universae terrae: folia ejus pulcherrima, & fructus ejus nimius, & esca universorum in ea: subter eam habitabant animalia & bestiae, & in ramis ejus conversabantur volucres caeli, & ex ea vesciebatur omnis caro.* Tum deinde: *Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cujus altitudo pertingit ad caelum, & aspectus illius in omnem terram, & rami ejus pulcherrimi, & fructus ejus nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiae agri, & in ramis ejus commorantes aves caeli: tu es, Rex, qui magnificatus es, & invalluisti, & magnitudo tua crevit, & pervenit usque ad caelum, & potestas tua in terminos universae terrae.* Similis haec arboris descriptio isti Ezechielis ex

*Ezech. 34, 3.
6.*

tricesimo primo capite: *Ecce Assur, quasi Cedrus in Libano pulcher ramis, & frondibus nemorosus..... Cumque extendisset umbram suam, in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia caeli, & sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiae saltuum, & sub umbraculo ejus habitabat cæcus gentium plurimorum.* Hinc parem fere interpretationem accepere vitæ multis per somnum arbores, Astryagi, Xerxi, Maiae Virgiliae matri. Porro ne quis fallatur, dum nos falli putat, sciat caput hoc Ezechielis tricesimum primum, ante ab Ezechiele fuisse scriptum, quam quartum operis sui Daniel lucubrasset. Illustre præterea, ad fidem Prophetiae Ezechielis faciendam, testimonium Sirachidae, cum ait:

*Ezech. 49,
10.*

Ezechiel, qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim: nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis qui ostenderunt rectas vias: respiciebat nempe ad initium Ezechielis, ubi gloria Dei, & currus Cherubim describuntur: maxime vero ad ista e decimo capite: Et egressa est gloria Domini a limine Templi, & stetit super Cherubim, & elevantis Cherubim alas suas,

*Ezech. 10,
18.*

exaltata sunt a terra coram me, & illis egredientibus rota quoque subsequuta sunt. Unde istud Platonis petatum esse recte a Justino notatum est: ὁ δὲ μέγας ἡγεμὼν τοῦ ὕψους Ζεὺς, ἑλάνων περὶ αὐτὸν ἄρμα. Magnus sane imperator in caelo Juppiter, alatum currum agitans. Respiciebat item Auctor Ecclesiastici ad hanc decimi tertii capitis Ezechielis: *Propterea hac dicit Dominus Deus: Es erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in consumitionem.* Reliqua ad tricesimum quartum, & tricesimum sextum cum sequenti pertinent. Ista quoque e libro tertio Regum: *Operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi Deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti post corpus tuum: at non alludunt ad illa Ezechielis: Propterea hac dicit Dominus Deus; quia oblata es mei, & projecisti me post corpus tuum, tu quoque porta scelus tuum & fornicationes tuas? Illud Zachariae: Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum; Disperdam nomina idolorum, & non memorabuntur ultra, germanum est hujus ex Ezechiele: Hac dicit Dominus Deus: Et disperdam simulacra, & cessare faciam idola de Memphis.*

Justin. Pu.

*Ezech. 13,
13.*

1. Reg. 14, 19.

*Ezech. 23,
35.*

Zach. 13, 2.

*Ezech. 10,
13.*

IV. Porro non unum hoc, quod extat, Prophetiarum volumen edidisse fertur Ezechiel, sed alterum quoque, quod per Judæorum socordiam intercidisse retur Auctor Synopseos. His Josephi verbis nititur ea sententia: ὁ μόνος δὲ ἄνθρωπος ἱερουλὰς προείδεναι ταύτην πρὸς τοὺς ὀχλοὺς ἐλθεῖν καὶ ὁ προφήτης ἰσχυρότερος ὢν πρὸς τοὺς περὶ τούτων δύο βιβλία γράψας κατέλιπον. Non solum autem Jeremias iste cæcis hominum illa pradixit, sed & Propheta Ezechiel, qui primus libros duos de his conscriptos reliquit. Quæ alter accipienda censeo, ac vulgo accipi solent; nec enim alterum Ezechielis volumen interiisse existimo, quod vulgo tamen credi video; præsertim post Josephi ætatem, qua ætate per universas gentes vulgaræ erant, & in omnes propemodum linguas conversæ Scriptiones sacræ. Sed hunc Ezechielis librum, quo nunc utimur, in duas partes Josephi ævo distinctum fuisse puto; & si conjecturis patet locus, triginta novem prioribus capitibus primum volumen, postremis novem constituisse alterum, quo Templi reparatio ac Urbis dimensio continentur. Profecto

*Disputatur
de duobus
Prædictionibus
voluminibus,
quæ ab Eze-
chielis scri-
ptæ fuisse
tradit Josu-
phus: & de
Non Psalms se-
cundum
quarto, vo-
lumine Eze-
chielis, ali-
umque in-
scriptum.
Athana. in
Synopsi.
Joseph.
Antiq. lib. 1,
c. 6.*

fecto cum Pradus, & Villalpandus, diligentissimi libri hujus Interpretes, explanationem inter se partiri voluissent, ille triginta novem priora, hic reliqua exponenda suscepit; cum neutrum tamen ad vetustam illam partitionem respexisse credam. Nempe ita res terebat; nam prædictiones sunt quasi distinctæ penitus inter se & discretæ. Psalmus præterea sexagesimus quartus, Davidis, Jeremiæ, & Ezechielis nomen præscriptum gerit: quod nimirum ad Psalmorum Davidicorum formam in Jeremia compositum Ezechiel, ad quem fuerat missus, aliquibus fortasse adjectis, vel reiectis, vel mutatis, ad præsentem rerum statum accommodaverit, & populo præcinendum dederit.

Refelluntur
argumenta
Adversari-
orum.
Primum
argumen-
tum.
Tractatus
Theol. c. 2.
& 11.

V. Sed nec immunis a male feriatorum hominum calumniis & cavillationibus fuit iste Liber: nam primam struit Theologo-Politicus argutor ex Thalmudico tractatu Sabbathi, in quo legitur, propter sententias aliquas Ezechielis, quæ Moïsi effatis videntur repugnare, Rabbinos de expungendo ipsius Libro & rejiciendo consilia agitasse; ac fuisse facturos, absque Anania quodam fuisset, qui discrepantias illas conciliaturum, nodosque omnes soluturum se recepit; ac re præstitit. Tum deinde horum repugnantium locorum specimen offert, cumque qui capite Ezechielis decimo octavo habetur, quo negat futurum Deus, ut majorum delicta immeriti nepotes luant, confert cum tricesimo quarto Exodi, & tricesimo secundo Jeremiæ, ubi Deus paternorum scelerum poenas a nepotibus ac pronepotibus expetiturus esse dicitur. At hoc ipso argumento convellitur Deuteronomii *וַיִּשְׁמְרֵם*, quod huic Ezechielis doctrinæ consentit his verbis: *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur*: convelluntur & Libri Regum ac Paralipomenon, quorum par est doctrina. Otiosi hominis esset huc afferre quæ ad has sententias conciliandas Interpretes congestere. Paucis dicam, ob patrum noxas sæpe filios plecti poenis temporariis: unde verus illud:

De male quasitis non gaudet tertius heres: æternis vero suppliciis sua quemque peccata luere. Præterea cum post expensam illam sententiarum pugnam ac discordiam, Eze-

chielis librum nihilominus in Canone retinendum censuerint Rabbini, eamque Ananias composuerit, vel inde cognoscitur, temere, ipsis Rabbiniis judicibus, ac perperam facere, quisquis Librum hunc propterea censet oppugnandum.

VI. Ac velut infirmitatis argumenti hujusce prioris conscius idem Disputator, aliud ad elevandam Prophetiæ Ezechielis auctoritatem excogitat, eamque majoris operis fragmentum esse quatuor rationibus probare satagit, quarum prima hæc est, Librum a conjunctione connexiva initium ducere. Altera ab his verbis petitur, quæ in fronte Libri apparent: *Et factum est in tricesimo anno*, unde concluditur Ezechielem res sibi a Deo superioribus quoque annis præmonstratas commemorasse. Tertiam suppeditant ista tertiæ versus primi capitis verba: *Fuerat sæpe verbum Dei Ezechiel filio Buzi, Sacerdoti, in terra Chaldaeorum*. Postrema oritur ex Josepho, qui capite decimo libri decimi Antiquitatum, prædixisse Ezechielem narrat, futurum ut Sedecias Babylonem non videret, quod in eo libro Ezechielis, qui superest, nusquam reperitur; sed contra decimo septimo capite in Babyloniam ductum iri prænuntiat. Quorum rationum levitatem arguere facile est: nam quæ ducitur ex conjunctione connexiva libro Ezechielis præfixa, eadem libris Josue, & Ruth, & primo Regum, & Jonæ, & primo Machabæorum præmissa est; neque semper copulam significat; sed sæpe ab Ebræis, vel ornatus adhibetur gratia, vel aliis de causis quas afferunt Grammatici. Alteram confutat verborum, quæ opponit Adversarius, legitima interpretatio: ea autem ex Jonathane & R. Davide Kimchi petenda est; illequippe tricesimum hunc annum numerandum esse ait ab eo tempore, quo Helcias summus Ebræorum Pontifex librum Legis invenit in domo Sanctuarii, anno nempe Josiæ decimo octavo; David autem Kimchi hoc tempore actum fuisse annum jubileum docet. Quibus characteribus insignitus ille annus, quidam fuit cardo temporis, unde consequentes annos Ezechiel numeravit. Tertia vero falso innixa fundamento sponte corruit: *היה היה דבר יהיה אל יחזקאל*, dictiones istæ, *multis vicibus*, hoc est *sæpe*, nusquam

DE PROPHEZIA
DANIELIS.

- I. Disputatur utrum Daniel fuerit Propheta.
- II. Disputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.
- III. Disputatur utrum Daniel idem fuerit qui Belesis a Diodoro memoratus.
- IV. Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrim a Josepho & Hieronymo memoratam extruxerit, & utrum Susis, an Babylone fuerit sepultus.
- V. Disputatur utrum ad unum eundemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur, deque ejus interpretationibus Græcis.
- VI. Disputatur de ordine partim libri Danielis.
- VII. Disputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce scriptus extet.
- VIII. Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamenti Danielis conciliandam.
- IX. Disputatur de Senibus, a quibus attentata est Susanna pudicitia.
- X. Disputatur de supposititiis Danielis descriptionibus.
- XI. Probatur Prophetia Danielis γνησίους & antiquitas.
- XII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.
- XIII. Secundum argumentum.
- XIV. Tertium argumentum.
- XV. Quartum argumentum.
- XVI. Quintum argumentum.

quam apparent, neque Interpretes agnoscunt. Denique quod ex Josepho prodit argumentum, inutile est: nam quæcunque vaticinatus est Ezechiel, in literas relata non sunt; neque quidquid unquam retulit in literas, hoc quod habemus Volumine continetur. Itaque prædictio illa ad Sedeciam pertinens, vel voce tantum prolata est, & per nuntios Sedeciae significata, vel per epistolam ab Ezechiele missa; minime vero in Librum vaticiniorum relata. Quod autem addit Theologo - Politicus Doctor, contrarium haberi decimo septimo Ezechielis capite, in eo stolidè halucinatur; nam Sedeciam non visurum esse Babylonem, minime alteri huic vaticinio repugnat, Sedeciam ductum iri Babylonem: postquam enim oculis privatus est Sedecias, ductus est Babylonem; itaque Babylonem non vidit, & tamen Babylonem deportatus est. Atque id Sedeciam ipsum jam ante sefellisse scribit Josephus: cum enim futurum asseveraret Jeremias, ut captivus Babylonem duceretur, negaret vero Ezechiel visurum hunc Babylonem; repugnantes, ideoque vanas & incertas esse vaticinationes Sedecias ratus est, quas consentientes ac verissimas esse eventus comprobavit.

Joseph.
Antiq. l. 10.
c. 10.

Tertium
argumentum.

VII. Tertia hæc afferri potest adversus libri Ezechielis dignitatem contradictio, Thalmudistas capite primo Babæ bathræ, in Gemara, aliosque Rabbinos, lucubrationem ejus viris Synagogæ magnæ tribuere; cujus opinionis causam hanc ibidem reddi. Quod futurorum præsentio tradita non sit, ut extra Terram sanctam scriberetur. Atqui in Daniele falsum hoc deprehenditur, ut infra ostendam; falsum & in Jeremia, qui vaticiniorum suorum partem in Ægypto scripsit. Thalmudistis assentitur Isidorus. Atque hinc dubitat Thomas Hobbesius, utrum Ezechiel sua ipse vaticinia ediderit. Equidem & Ezechielem librum condidisse censeo, & Synagogæ magnæ Magistros suo ipsum nitori restituisse, & descripsisse, & multis exaratis exemplaribus publicasse; qui rarior fortasse erat, nec in aliena terra, inter profani cultus & damnatæ religionis gentes, tuto & commode vulgari potuerat; cum sua ipsi vaticinia Isaias & Jeremias edidissent, ut idem Isidorus adnotavit.

Isid. Orig.
l. 6. c. 2.
Hobb. Lev.
c. 33.

I. **T**ὰ βιβλία ὅσα συγγράμμενος καταλείπει Disputatur
δανιήλος; ἀνεγνώσκειται παρ' ἡμῶν ὅτι καὶ περὶ τοῦ
δανιήλου ὁμιλεῖται ἐν τῇ προφητῇ.
Quoscunque libros a se conscriptos
reliquit Daniel, leguntur hodieque apud nos:
atque hi nobis fidem faciunt, Danielem cum
Deo colloquia habuisse. Ita de Daniele, Da-
nelisque libro sentiebat Josephus, ex cujus
verbis scimus, & divinis Danielem præditum
fuisse dotibus ac virtutibus, & genuinum esse
ipsius vaticiniorum opus. Quod antequam
probare aggredior, adnotanda veniunt quæ-
dam, vel observatione digna, vel parum ex-
plicata ad sequentium quæstionum enoda-
tionem opportuna. Quibus dilucide expo-
sitis, contradictiones plurimæ, adversus
Librum hunc jactari solitæ, concident ipsæ
per se & evanescent. Danielem Prophetam
non fuisse, fuisse vero Eunuchum consen-
tiens est Judæorum omnium opinio. Pro-
phetam non fuisse has ob causas existimant,
quas

III. Dubitatum quoque est a nonnullis, annon Daniel idem fuerit qui Belesis. Eum dico qui a Diodoro memoratus est. Nec enim unus ille hoc nomine affectus apud veteres reperitur. Neque vana sane ea est suspicio, adeo multa ad fidem faciendam concurrunt. Nomina affinia, Belesis, & Baltasar, *בַּלְטַשְׁצָר*: nam e medio vocabulorum litera T frequenter exteritur, ut a *τρυφή*, *signum*; a *πτερον*, *pilus*. At R & S in fine permutantur; *arbor*, *arbos*; *honor*, *honos*. Eandem dictionem, *בַּלְטַשְׁצָר*, uti conjicio, Græce expresserat Ctesias, *Βελτάσης*, quemadmodum habet Plutarchus: quod nomen fuit scissoris: quo ad necandam veneno Statiram, Artaxerxis Mnemonis uxorem, usa est ejusdem mater Parysatis. Nisi legere MAVIS, *Βελτάσης*. Pro quo scripsisse Dinonem, *Μελάντα*, legitur apud Plutarchum: peperam; vitium quippe dictioni huic inolevit ex similitudine priscae figuræ τὸ β, quæ ad figuram τὸ μ accedebat. Sed ad rem. Belesis erat de genere Chaldæorum: Chaldæis orti Ebraei progenitorum suorum nomine censebantur. Astrologicæ artis peritus & futuro-

Joseph.
Aniq. 1.10.
C. ult.

Dan. 1, 4. rum præcius fuit Belesis: Daniel fuit *cruditus omni sapientia, cautus scientia, & doctus disciplina*, & vaticinandi peritia imprimis nobilitatus. Unus ex Babyloniis fuit proceribus Belesis, fuit & Daniel. Denique vix ulla sese firmioribus argumentis approbaret conjectura, si non tempora penitus discreparent. Quippe Danielis deportationem annis plusquam sexaginta & ducentis antecessit Sardapali interitus, cujus regnum opibus ac consiliis Belesis subnixus Arbaces occupavit. Ac fraudulentam præterea Belesis avaritiam norat Diodorus; cuius labis ne suspicio quidem potest in sanctissimum virum cadere.

Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrim a Josepho & Hieronymo memoratam extruxerit: Et utrum Susis, an Babylone fuerit sepultus.
Joseph. Antiq. 1, 10, c. 12.
Hieron. in Daniel. 8.

IV. Dignum etiam disquisitione est, utri habenda fides, Josepho, an Hieronymo, quorum ille a Daniele Ecbatanis Mediæ extructam ait fuisse turrim mirabili artificio, tantaque operis firmitate, ut ad suam ætatem integra, nec ulla omnino parte labefacta, aut vetustate deformata spectaretur; in ea sepeliri ad eam diem Medorum, Persarum, & Parthorum Reges, ejusque custodiam Judæo Sacerdoti credi solere. Eadem refert Hieronymus iisdem fere verbis: hac una re diversus, quod quæ Ecbatanis Josephus, Susis ipse locat; quodque mirere, ea se a Josepho sumxisse profiteretur. Profecto etsi multa in hac Darii Medi historia a Josepho Xenophontem affectante peccata sunt, contra Berosi, Megasthenis, & Abydeni fidem, qui Danieli præclare consentiunt; velut cum eum Astyagis filium, Medorum regem, Cyri cognatum, ab eoque ad regnum Babylonium invadendum adjutum fingit, aliaque multa adversus historiarum veritatem comminiscitur, minime tamen in hac extructæ a Daniele turris narratione ab eo discedendum putamus. Nam post patratam eadem Baltassaris sive Laborosoarchodi, postremi ex stirpe Nabopollasari; qui pater fuit Nabuchodonosoris, quo natus Evilmerodachus, & filia Niriglisfororo nupta, Laborosoarchodi mater, Darium oriundo Medum (non Hystaspis filium, quod credulis & stolidis Lectoribus persuadere conatus est Porphyrius, ut Danielis annos produceret) qui regno ad sedelato, pro more gentis mutavit nomen, & Nabonidus, sive Nabannidochus dictus est, Assueri filium, cædis auctorem, cum imperii sui provincias lustrare vellet, Mediam potissimum adiisse verisimile est, unde genus duce-

bat; & Daniele in comitatu habuisse, cum propter hominis dignitatem, spectatasque virtutes, tum maxime quod ab eo fuisset prædictum, fore, ut post Baltassarum regnum esset adepturus. Cum itaque Ecbatanis substitisset Darius, turrim illic excitasse, vel ad urbis deensionem, vel ut posteris præclarum magnificentiae suæ monumentum relinqueret, facile credo. Cui rei cum consilium suum ac industriam præbuisset Daniel, inde tactum ut Danielis opus diceretur. Deinceps vero cum in Susianam pervenissent, in qua magistratum aliquem jam ante gesserat Daniel, Baltassar regnante, ut habetur capite Danielis octavo, regioni huic denuo præfectus est a Dario cum summa auctoritate, atque illic cum per annos aliquot, etiam sub Cyri imperio, ad mortem usque vixisset, egregia ab eo extructa fuisse ædificia ad regionis tutelam ornatum probabile est. Horum gnarus quidem Hieronymus, sed memoria tandem lapsus, commemoratam a Josepho turrim Medicam cum Susiana turri confudit. Conjecturæ nostræ vim addit Benjamin Tudelensis, qui Susis sua ætate summae elegantiae ædificium jam inde a præcis temporibus extitisse ait, ibidemque sepultum fuisse Daniele, quod habet quoque Abulfaragius. Vultum illud & elegans ædificium, quod Benjamin ætate Susis visebatur, Hieronymi quoque ævo videtur extitisse: hinc ejus error. Pseudo-Epiphanius, & Pseudo-Dorotheus, a quibus Prophetarum scriptæ sunt, Daniele Babylone defunctum, in spelunca Babylonica fuisse sepultum narrant, ad suaque tempora notissimum fuisse his in locis sepulcrum Danielis & celebratissimum. Scimus nos, anno Cyri tertio, in Susiana fuisse Daniele, ut ex ipsius decimo capite cognoscitur. Tunc autem valde senex erat. Regressum autem fuisse Babylonem, ibique diem clausisse, nemo ex vetustioribus Scripturibus prodidit. Veri ergo propius est illic obiisse, ubi senectutem egit. Præsertim cum magnas, ob ejus loculum & reliquias, concertationes Susis ortas narrat Benjaminus. Causam errori præbuisse videntur præca quædam ædificia, Danieli auctori adscripta: velut illud quod viginti milliaribus Babele distitum, Judæorum coctibus excipiendis destinatum commemorat idem ille Benjamin; & Turris illa, quæ inter ipsa Babylonis rudera visebatur

Dan. 8, 1.

Abulfar. Hist. Orient. Dyn. 5.

Dan. 10, 1, 4.

Porph. apud Hieron. in Daniel. 9.

Cotov. Iain.
Hierof. l. 2.
c. 6.

visebatur, Cotovico teste. Multo etiam minus eorum mihi probatur ratio, qui Hierosolymam ipsum rediisse volunt, & Synagogæ magnæ interfuisse, cum *וְהָיָה אֵלֶיךָ*, Principibus captivitatis. Quæ tamen sententia viris eruditis placuit.

Disputatur
interum ad
nam cum-
demque
Danielem
pertinens,
quæcumque
in Danielis
Prophetia
variantur,
deque ejus
Interpreta-
tionibus
Græcis.

V. Gravior ea quæstio est, eidemne & uni Danieli, an duobus, ea omnia tribuenda sint, quæ in Prophetia Danielis referuntur. Causam dubitationi præbent verba hæc Hieronymi, e Proœmio Commentariorum Danielis: *Porphyrus Eusebius & Apollinarius pari sententia responderunt, Susanna, Belisque ac Draconis fabulas non contineri in Ebraico, sed partem esse Prophetiæ Habacuc, filii Jesu, de tribu Levi: sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejusdem Belis fabula ponitur: Homo quidam erat sacerdos nomine Daniel, filius Abda, conviva regis Babylonis; cum Daniele, & tres pueros de tribu Juda fuisse sancta Scriptura testetur. Unde & nos ante annos plurimos, cum verteremus Daniele, has visiones obelo prænotavimus; significantes eas in Ebraico non haberi. Eundem titulum, & narrationis exordium Sixtus Senensis Græcis verbis repræsentavit; nescio an ex ingenio, an ex libris: προφητὴν τὸν ἀββαῖον, υἱὸν τοῦ Ἰούδα, ἐκ φυλῆς λεβὶ. Ἀνδρωπὸς τις ἦν βασιλεὺς, συνέματι δανιὴλ, υἱὸς τοῦ ἀβδὰ, συμπίτης τοῦ βασιλέως τῆς βαβυλωνίας.* Primum hic notari velim, titulum illum ad Beli solum & Draconis historiam pertinere; Eusebium vero & Apollinarium ad Susannæ etiam historiam ex conjectura, uti quidem verisimile est, extendisse: quasi nempe utraque historia ex Prophetia Habacuci hujus deprompta sit; & idem Daniel, Sacerdos nempe, Abdæ filius, Susannam servaverit; & Belum ac Draconem confecerit. Quorum nullum omnino extat in Hieronymo vestigium: ait enim: *Sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejusdem Belis fabula ponitur.* Notandum præterea, nullam esse causam, cur id sibi velle Hieronymum credamus, ipsos Septuaginta Interpretes titulum hunc historiæ Beli a se Græco conversæ præfixisse; sed credi posse eum in eodem volumine, quo ipsorum habebatur Interpretatio, fuisse repertum: quemadmodum hodieque in vulgatis Septuaginta Senum editionibus Græcam Danielis interpretationem, sine ullo Interpretum discrimine, descriptam videmus.

HUETII DEMONSTR.

quamvis sit Theodotionis: quemadmodum Lysimachum supra diximus auctorem videri Græcæ interpretationis libri Esther, quamvis in Septuaginta Senum editione extet: & quemadmodum videmus alias Scripturæ sacræ partes Græce conceptas, quas a Septuaginta Interpretibus neutiquam profectas esse constat; cum ex tamen uno nomine editionis Septuaginta Interpretum contineantur; toto nimirum opere a præcipua parte appellato. Notandum denique, idque accurate, alio loco suspicari Hieronymum, hanc ipsam Danielis interpretationem, quæ Senibus Septuaginta tribuebatur, ab aliquo Chaldaicæ linguæ imperito, hoc nomine fuisse falso editam. Sic enim ille Præfatione in Daniele: *Sive quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus a nostro cloquio discrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes easdem linguæ lineas in translatione servare; sive sub nomine eorum ab alio nescio quo, non satis Chaldaam linguam sciente, editus est Liber.*

His animadversis, dico primum Daniele, Susannæ vindicem, eundem esse ac Prophetam: nam contrarium non suadet allatum Hieronymi testimonium: Eusebio autem & Apollinario, opinioni huic adversantibus, opponimus vetustissimas Editiones Græcas, in quibus tantum abest ut ulla discriminis nota distinguatur Daniel Susannæ patronus a Daniele Propheta; ut potius ab hac Susannæ historia initium capiat Danielis Prophetia; servato scilicet ordine temporum; quod Daniel etiam tum duodecim annorum puer ab hoc facinore inclarescere cœperit, atque hoc primum virtutis & sapientiæ specimen ediderit. Opponimus & Synopses Auctorem & Sulpitium Severum, & Eusebium quoque ipsum, qui historiæ Susannæ eundem locum assignant. Dico præterea, ne Daniele quidem Beli ac Draconis domitorem, alium videri a Propheta. Comparetur narrationis hujus initium: *Erat autem Daniel conviva Regis, & honoratus super omnes amicos ejus, cum his sexti capitis: Daniel superabat omnes Principes & Satrapas, quia Spiritus Dei amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occasionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis; eundem significari dices.*

Athan.
Synops.
Sulp. Sev.
Chron. l. 2.
Eus. de vit.
Proph.

Dan. 14. 1.

Dan. 6. 2. 4.

N a

Cut

Cur ergo, inquit, olim in exemplaribus Septuaginta Senum, alteri Danieli everfio Beli, & Draconis interfectio; alteri item Scriptori, Habacuco videlicet, hujus historiae narratio tribuebatur? Per mihi similis veri videtur mox allata Hieronymi conjectura, qui Danielis interpretationem Septuaginta viris adscriptam, *ψευδῆς γὰρ* (falsa inscriptione prae notatam) fuisse suspicatur. Ad stipulatur huic opinioni summa Interpretis licentia, qui pessima fide opus hoc Graece convertit. Audiamus eundem Hieronymum: *Exceptis Septuaginta Translatoribus, qui haec omnia nescio qua ratione praeterierunt, tres reliqui interpretati sunt. Unde iudicio magistrorum Ecclesiae editio eorum in hoc volumine repudiata est, & Theodotionis vulgo legitur, quae & Ebraeo, & ceteris Translatoribus congruit. Unde & Origenes in nono Stromatum volumine asserit se quae sequuntur ab hoc loco in Propheta Daniele, non juxta Septuaginta interpretes, qui multum ab Ebraica veritate discordant, sed juxta Theodotionis editionem differere.* At fluxam illam in interpretando fidem plane alienam fuisse a Septuaginta Senibus alio libro ostendimus. Cum ergo artifex interpretationis hujus, homo videatur fuisse ingenii immodici, & nimium sibi permittentis, credibile est ipsum conjectasse, postremi capitis, quo Beli & Draconis narratur historia, auctorem fuisse Habacucum Prophetam; quod mirificum ejus illic narretur facinus, & reliquis fere Prophetis solenne sit calus suos ac visa memoriae proderet, idemque proinde Habacucum sibi faciendum censuisse: atque hac demum conjectura ita Jelectatum fuisse Interpretem, ut jam non tanquam conjecturam, sed ut rem indubitatam in fronte capitis hujus adscripserit. Atque hanc ipsam historiam *ψευδῆς γὰρ* (falso nomine inscriptam) significasse videtur Synopsicos Auctor, cum inter apocryphos Veteris Testamenti libros Habacucum quemdam recenset. Sed iudicio Magistrorum Ecclesiae repudiata est tota haec Danielis interpretatio, ascita vero est editio Theodotionis. Quamvis autem Danielem Sacerdotem dixerit levis ille Interpres, pluris mihi tamen est Theodotionis auctoritas, cujus editio, Hieronymo teste, & Ebraeo, & ceteris Translatoribus congruit. In Theodotione autem nihil comperit hujus-

Hieronym.
in Dan. 4.

Athan. Synops.
apoc.

Hieronym.
in Dan. 4.

modi. Verum concedamus summam fuisse Interpretis hujus fidem; quid ergo dixisse eum narrat Hieronymus? istud nempe: *Homo quidam erat Sacerdos, nomine Daniel: Sixtus vero: ὁ δὲ πρωτότης τις ἦν λεγόμενος, ὁ δὲ καὶ δανιήλ.* Haud dubie Ebraica, quae sequebatur, sic habebant: *שׂרֵה כֹהֵן דָּנִיֵּאל*. Graecus Interpres; *כהן*, reddidit *ιερεύς*, Sacerdos: perperam; nam hoc loco non Sacerdotem, sed *Sarrapam* vel *ἀνάρχην* notat, qualis fuit Daniel. Sic libro Samuelis secundo, octavo capite, filii David dicuntur Sacerdotes, Ebraice *כֹהֲנִים*, Septuaginta Senibus *ἀνάρχαι*; Jonathani *יִרְמְיָהוּ*, optimates; Syro & Arabi, Principes. Auctor Paralipomenon de iisdem: *Septuaginta: οἱ πρώτοι δίδοται τῷ βασιλεῖ.* Vulgata ad verbum: *Primi ad manum Regis.* Sic Sacerdos On, dicitur Putiphar in Genesi; sic Jethro, Sacerdos Madian, in Exodo; sic Ira Jairites, Sacerdos David, libro secundo Samuelis, qui principes fuerunt.

Hieronym.
Proem.
Comm. in
Dan.

2 Sam. 8. 18

2 Par. 19. 17.

Gen. 41. 45

Exod. 2. 16.

2 Sam. 10. 16.

Disputatur
de ordine
partium li-
bri Danie-
lis.

VI. Dixi Sulannae historiam fuisse in fronte libri Danielis collocatam in Septuaginta Interpretum antiquissimis editionibus; quippe egregium Danielis admodum pueri factum exponentem; ratione videlicet habita temporis. Qui vero rejecerunt ad calcem, quod vulgatus fecit Interpres, Ebraici exemplaris auctoritatem videntur secuti, unde abesse historiam hanc intelligebant. Idem de Beli & Draconis historia censendum est. Illuc etiam orationem Azariae, & trium puero- rum Hymnum itidem ablegassent, si sedibus suis emota ea ac distracta integram aliquam ac plenam historiam, non hiulecam ac imperfectam constituisent. Porro pertinet ea Sulannae historia ad postremum hunc usque capitis decimi tertii versum: *Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum ejus.* Is enim versus in optima Sixti V. editione Graeca connectitur historiae Beli & Draconis. Reliquis Danielis capitibus quae videtur inesse perturbatio, nulla est: sciendum quippe est, non historicum hic agere Danielem, sed Prophetam; nec annales condere, sed miracula Dei, & res sibi a Deo revelatas ac praesignificatas ita referre, ut conducant Lectoribus, eorumque animos ad pietatem accendant. Prioribus itaque sex capitibus aliena fere visa narrat: sex sequentibus sua ipsius exponit, accurate

accurate servata utrobique serie temporum. Nam etsi undecimo capite ad annum primum Darii Medi videtur reverti, cum superiori capite annum Cyri tertium attigisset, non est ita; Angelus enim sermone in capite decimo inchoatum, undecimo persequitur, & res Darii Medi temporibus gestas refert. Atque ea præposteri huius ordinis longe probabilius est ratio, quam quæ ab Hieronymo proponitur. Putat enim idcirco capite septimo redire Baltasarem in scenam, cum præcedenti capite res Darii narrari essent coeptæ, *quod statim historiam historia copulavit*, hoc est, voluisse ipsum historiam quinti capitis, sexti historiam serie continuata subnectere: cum tamen capitum etiam sequentium, quæ non historiam exponunt, sed vaticinia, intricatus ordo sit & perplexus. Quod si aliqua sæpius iterata occurrunt, sic habeto, non visorum eorumdem repetitam esse narrationem, sed vitæ eadem sæpius a Deo fuisse Danieli objecta, fortasse ut ejus animum validius pervellerent.

Hieronymus in Dan. 6.

Disputatur
cur partim
Ebraice,
partim
Chaldaice,
partim
Græce scri-
ptus sit.

VII. Cur autem partim Chaldaice, partim Ebraice, partim etiam Græce scriptus extet liber Danielis, nobis quoque pervestigandum est. Primum enim caput, cum tribus sequentibus secundi versiculis, Ebraice scriptum habemus: sequentia ad octavum usque caput Chaldaice narrantur sermone, quæ subinde a R. Levi ben Gerson Ebraice reddita sunt; reliqua rursum Ebraice, præter orationem Azariæ, Hymnum trium puerorum, Susannæ, Beli & Draconis historias, quæ Græce scripta sunt. Ac pia sane & laudabilis doctorum virorum opinio est, qui discrepantiæ hujus causas scrutantes, consulto id factum a Daniele affirmarunt, ut lex Chaldaicis capitibus haberent Chaldaei, quæ regibus suis evenissent; sequentibus quinque docerentur Ebraei futura mysteria post exitum Babylonicum imperium, Christi adventum & interitum, Hierosolymitanam cladem, Judaicarum reliquiarum salutem, & mortuorum ad vitam revocationem. At cur tandem primum caput, cum prioribus tribus secundi versibus, Ebraice conceptum est, quo res narrantur mere Chaldaicæ? cur vitæ Chaldaeorum regum ad septimum usque pertinent caput, sermo vero Chaldaicus ad octavum producit? Veri ergo mihi videtur propius, Librum Chaldaice primum

fuisse exaratum a Daniele ipso, qui Chaldaica lingua jussu Regis Babyloni fuerat imbutus, & magnum linguæ hujus usum diutina inter Chaldaeos mora comparaverat; deinde Ebraice a Judæis reducibus, in gratiam & utilitatem suæ gentis, idque publica auctoritate; demum etiam Græce ab Auctore prisce Interpretationis, ab Aquila, a Theodotione, a Symmacho, & ab aliis. Inde contigit, ut male multatis & detruncatis exemplaribus, quod labentibus annis usu venisse nimis verum est, in ea præsertim gente tot exiliis, ruinis, ac incendiis vastata, cum librarii ad scribendum opus & recomponendum accederent, quæ in Ebraico exemplari deerant, ex Chaldaico supplere cogerentur; unde ambiguus ille fœtus exortus est. Orationi vero Azariæ, Hymno trium puerorum, Susannæ, ac Beli & Draconis historiis, quod lectu jucundæ, & ad vulgi captum essent accommodatæ, contigisse puto, ut valde celebrarentur inter Hellenistas & Alexandrinos præsertim, reliquosque Egyptios, quorum ingenium hujusmodi delicias & auditionibus mirifice capiebatur. Inde ergo prodeunte maxima Græcorum exemplarium copia, primigenia ipsa archetypa; ut fieri assolet, neglecta jacuerunt, ac sensum denique interciderunt; vel, ut acute conjicit Origenes, a Judæis ipsis dedita opera suppressa sunt, cum majorum suorum infamiam, scelerumque vestigia alio scelere abolere studerent. Quod ut felicius succederet, ipsum Historiæ Susannæ artificem, Græcum quemdam hominem nominabant, ut refert Hieronymus; Interpretem ipsum fortasse, aut commentitiam aliquam personam, pro Auctore, nefaria arte obtudentes.

Origen. in Epist. ad African.

Hier. Præf. in Dan.

VIII. Non est nostri otii, aut instituti, ea colligere, quæ de Græcis illis libri Danielis partibus habitæ a piis juxta & eruditissimissimis ad verius horum temporum Heterodoxos disputationes peperere. Duo tantum Lectorem monebo, quæ his reliquis auctoritatem aliquam conciliare possunt: multos primum in his Ebraicis occurrere, quod ab eruditissimis jamdiu est observatum; quos si quis oculis æquis perspexerit, Ebraice primitus fuisse conceptas fatebitur: deinde Judæos historiæ Susannæ veritati non refragari, sed Libri tantum hujus, quo ea continetur,

Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.

Origen. in
Epistol. ad
African.

tinetur, auctoritatem oppugnare, unico hoc argumento, quod Ebraicis literis consignatus non extet; cuius rei probabilem hanc dari causam ab Origene, quam dixi, quaecunque progenitorum suorum corruptelas ac impuritates monumenta continerent, summo a recentioribus Judæorum Magistris studio crasa fuisse & oblitterata.

Disputatur
de Senibus,
quibus as-
seruitur
Sufanna
pudicitia.

IX. Ad opinionem suam comprobendam nonnulla affer: Origenes, quæ ab Ebræo quodam iese accepisse narrat; nempe vulgata traditione inter populares ejus ferri, defloccatos illos & impudicos Senes Ebræarum mulierum pudicitia hac arte iludere fuisse solitos, cum apud eas in privatis colloquiis itentidem prædicaret uterque, concessum sibi a Deo, ut Christum gigneret; id supinis auribus accipientes simplices foeminas corporis sui copiam impiis viris sine mora fecisse; at Susannæ castitati cum pari astu essent insidiati, vafritiem illorum prudentissimam foeminam elusisse: nomina autem illis Achabo filio Coliæ, & Sedecia filio

Jer. 29. 22.

Maasæ fuisse, quos Jeremias his verbis incessit: *Ponat te Dominus, sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos srixit rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerint stultitiam in Israël, & machati sunt in uxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis, ego sum iudex & testis, dicit Dominus.* Nam quod ignis supplicium infonti Susannæ falso testimonio

Deut. 19. 19.

parassent, poenam eandem, juxta Deuteronomii præceptum, quo talionis poena sancitur, relatum ipsis fuisse Ebræi volunt: cum & Chaldæi in adulteros igne animadvertere solerent; sicuti & in Chananæa ante Legem fieri solitum fuisse discimus ex Judæ & Thamaris historia. Atque hanc narrationem, sed interpolatam Thalmudistæ recinunt. Syrus Paraphrastes ex editione Heraclienfi, non Achabum & Sedeciam, sed Amidum & Abidum appellat. Ut ut est, quod Senes fuisse dicuntur, id potius eorum dignitatem notat, quam ætatem, Ebraice erat *sepi*. Sic *γέρον* apud Græcos *Senem* & *Senatorem* sonat; *πρεσβύτερος*, *Senem* & *Sacerdotem*. Hinc *Senior* Latinis. Gellius *Seniorum hominum, & Roma nobilium, atque in morum disciplinarumque veterum doctrina, memoriaque præstantium, disceptatio quadam fuit.* Ex Latino *Senior*, Gallicum *Seigneur*.

Gell. 1. 15.
4. 13.

Sic *Senem Montis, Le Vieil de la Montagne*, appellant Historici nostrates Regem Assassinatorum, sive potius Halchischorum *חלחישורים*: cum appellari debuisset, *Dominus Gebal*, *הרצל גבאל*. Nam *רצל*, *Dominum*, sive *Principem* significat hoc loco. Item *Gebal*, & regionem hujus nominis sub monte Libano sitam, & *montem* quoque apud Arabes significat. Quo sensu sumendum est illud Ezechielis *הרצל גבאל*, *Principes Gabalitani*. Vera esse, quæ proponimus, non infitiabitur, qui Benjaminum Tudelensem legerit. Cujus Interpres (id enim silentio præterire non possum) in puerilem hoc loco incidit errorem, cum ait, *Montanos omnibus passim esse terrori, qui reges ferra difsecant*: cum vertere debuisset, *quia reges dolo interficiunt*. Decepit eum vox *רצח*, cujus radix est *רצח*, quæ dictio sonat, *dolo prodidit, & ferra difsecuit*. Hæc scripta erant a me, atque etiam edita, cum incidi in Origines Italicas Menagii nostri, in iisque hæc fere jam observata reperi a veteri amico & munice nostro Stephano Monachio, numquam sine laude nominando. Ex his, quæ supra dixi, potest existimari, quam non absurde, nec sine causa conjectarit Origenes, Judæos gentis suæ, optimatumque suorum famæ consulentes, tanti dedecoris memoriam sustulisse.

X. Fecit præstans Danielis fama, & explicandis potissimum somniis celebrata, ut vetus quidam Onirocriticorum Auctor operi suo Somnialiorum Danielis nomen falso præscriberet. Ejus usum damnant Decreta Gratiani, utpote supposititii & impii. At incertum est, idne, vel simile quid notaverit Synopsis, cum inter Apocrypha Daniellem collocavit. Certe Additamenta Danielis non respexit, quæ inter legitimos hujus Prophetæ textus ab eo recensentur. Ego vero & Latinam Christiani hominis scriptiorem esse puto, cum nulla ejus appareat mentio, vel in Artemidoro, vel in Achmete; nec valde antiquam, cum inter eos qui ante Artemidorum idem tractaverunt argumentum, nomen Danielis nusquam extet.

XI. Sed jam tempus est, ut ad probandam Libri hujus *γνησιότητα* & antiquitatem nos accingamus. Daniellem ejus esse scriptorem, clausula hæc indicat e septimo capite, in qua sic dixerit: *Anno primo Baltassar,*

regis

Ezech. 27. 9

Disputatur
de suppositi-
tius Danielis
scriptio-
nibus.

Decr. Part.
2. Caus. 27.
Quæst. 1. c.
16.

Probanda
Prophecia
Danielis
γνησιότης
& antiqui-
tas.
Dan. 7. 22.

regis Babylonis, Daniel somnium vidit : visso autem capitis ejus in cubili suo : & somnium scribens brevi sermone comprehendit ; summamque perstringens ait : Videbam in visione mea nocte. Item istud e sequenti capite : Tu ergo visionem signa , quia post multos dies eris. Et ego Daniel langui. Et id etiam e capite duodecimo : Tu autem Daniel claude sermones , & signa Librum usque ad tempus statutum. Et vidi ego Daniel. Præclara ad hæc Danielis mentio apud Ezechielem, sic tanquam viri pietate & sapientia longe præstantis. Scripserat Daniel nono capite : Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum, rogare & deprecari in jejuniis, sacco, & cinere. Et oravi Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi: Obsecro Domine Deus, magne, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua. Manifesto hæc imitatus est Nehemias primo capite : Cumque audivissem verba hujusmodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis : jejunabam, & orabam ante faciem Dei cæli; & dixi: Quæso Domine Deus cæli, fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his, qui te diligunt, & custodiunt mandata tua. Librum eundem se versavisse abunde testificatus est Mathathias, cum ait primo Machabæorum : Ananias, & Azarias, & Misael, credentes liberati sunt de flamma. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. Danielelem notant ista ex Epistola ad Ebræos : Obstraverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis. Danielelem vero Christus nominatim appellavit, cum dixit apud Matthæum : Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Prophetâ, stantem in loco sancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. Quæ sic a Daniele expressa sunt : Et erit in Templo abominatio desolationis. Ad hæc objectas sibi de cælo species in Apocalypsi referens Johannes, Danielelem palam imitatur. Velut cum de Bestia cornibus instructa, sibi visa differit. Antiquum dierum sic describit Daniel : Antiquus dierum sedit; vestimentum ejus candidum quasi nix, & capilli ejus quasi lana munda, thronus ejus flamma ignis : sic & virum vestitum lineis : Et levavi oculos meos, & vidi : & ecce vir unus vestitus lineis, & renes ejus accincti auro ob-

ryzo, & corpus ejus quasi Chrysolithus, & facies ejus velut species fulguris, & oculi ejus ut lampas ardens; & brachia ejus, & quæ deorsum usque ad pedes, quasi species aris candentis; & vox sermonum ejus ut vox multitudinis; sic Christum Johannes : Vidi .... similem Filio hominis, vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea : caput autem ejus & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi ejus tanquam flamma ignis, & pedes ejus similes orichalco, sicut in camino ardenti, & vox illius tanquam vox aquarum multarum. Apparet quoque imitatio, cum Regnum Sanctorum prædicat, & Libros judicii; cum innumerabiles Ministrorum Dei copias infinitis nullibus tentat comprehendere; cum Bestiam igni tostam exhibet; cum Filium hominis nube curuli invectum, & Bestiam viros pietate insignes oppugnantem & expugnantem describit; cumque cornua decem Bestiæ, Reges totidem præsignificare docet. Ait Daniel: Cumque loqueretur ad me, prolapsus sum pronus in terram, & tetigit me, & statuit me in gradu meo : & alibi : Et audiens jacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus barebat terra : & ecce manus tetigit me, & crexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum, ... & ait ad me, Noli metuere Daniel : ait Johannes : Apoc. 1, 17. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus; & posuit dexteram suam super me, dicens, Noli timere. Cum Michaelis prælium narrat Johannes, Danielelem aperte sectatur. Sic Daniel duodecimo capite : Et audi vi virum, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum elevasset dexteram, & sinistram suam in cælum, & jurasset per Viventem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis : sic Johannes : Et angelus quem vidi stantem super mare, & super terram, levavit manum suam ad cælum, & juravit per Viventem in sæcula sæculorum. Hæc ipsa Danielis locutio : In tempus, & tempora, & dimidium temporis, quam & alio loco usurpat, a Johanne itidem usurpatur.

Nunc si a Scriptoribus exoticis petamus subsidia, plurima sane succurrunt. Placet imprimis Godefredi Wendelini opinio, qui Pythagoræ τρεῖς αἰῶνες, nihil aliud significare conjectat, quam Dei nomen τρεῖς γάμματα, idque

Apoc. 1, 12-14.

Dan. 7, 12. 27. Apoc. 20, 4.

Dan. 7, 10. Apoc. 5, 6. & 20, 12. & 5, 11. & 9, 10.

Dan. 7, 11. Apoc. 19, 20. & 20, 10. Dan. 7, 13. Apoc. 14, 14. Dan. 7, 20. 21.

Apoc. 11, 7. & 13, 7. Dan. 7, 24. Apoc. 12, 12. Dan. 8, 18. & 10, 9. 10. 12.

Apoc. 1, 17.

Dan. 10, 13. Apoc. 12, 7.

Dan. 12, 7. Apoc. 10, 5.

Dan. 7, 25. Apoc. 12, 14.

Wendelin. Diss. de Pythag. Teur.

idque a Daniele Magorum Principe, qui tum senex fuerit, Pythagoram accepisse. Addidisset & Ezechielem, quicum conversari potuisse Pythagoram ostendimus supra. Adjungit & hoc e tertio Machabaeorum: *ἐν ταῖς κατὰ βαβυλωνίην τοῖς ἑταίροις τοῦ τῆν ψυχὴν ἀνδραγαθῶς δεικνύοντος, ὡς τὸ μὴ λατρεῖν τοῖς κεινοῖς, διέκλυον θρόνους καὶ μνηστῆρας μέχρι πύργου ἀπὸ τῶν ἐκείνων, φλογὰ πᾶσιν ἐπιμένοντες τοῖς ὑπερσυντακτοῖς ἐν ταῖς διαβολαῖς φθόνου λίθοι κατὰ γῆς βιβλῆτα θύρεσσι βόρην ἀπὸ τῆς γῆς ἀνέλαυνον.* *Tu in Babilonia tres sodales, qui igni vitam suam ulro commiserant, ne idola colerent, ardentem fornacem rore respergens, flammis illasos prajlitisti, in omnes eorum adversarios flammam immittens. Tu Danielem, qui per invidiorum calumnias feris leonibus in escam fuerat expostus, intactum in lucem eduxisti.* Præclarum vero, neque ulli exceptioni obnoxium Josephi testimonium. Alexandrum refert Hierosolymitano populo tributorum immunitatem in septimum quemque annum libenter dedisse, suisque uti legibus viveret concessisse, postquam ei Danielis vaticinia Pontifex ostendisset, quibus Persarum regnum a Principe Græcorum profligatum iri prædixit, Postmodum vero Græcis literis eadem Danielis Prophetia est explicata. Verumtamen huic interpretationi illa Theodotionis anteposita est. Itaque Josephus se hanc narrare testatur historiam, ita ut in vetustis Ebraeorum Codicibus scriptam reperit: quos sane Codices dicere vetustos non potuisset, nisi multis ante ipsius, Christique adeo ætatem fuissent exarati.

Joseph.
Antiq. l. 11.
c. 8.

Refelluntur
argumenta
Adversari-
orum.

XII. Quæ quamvis nullis argumentis apperi posse videantur, Porphyrius tamen e quindecim libris, quibus Christianam religionem oppugnavit, toto duodecimo unum Danielis librum sibi refellendum proposuit. Sed a Methodio, Eusebio, & Apollinario confutatus est luculentis operibus, quæ diuturnitate consumpta sunt. Multa quoque ejusdem argumenta dissolvit Hieronymus: velut quod ex his conflatur, *ἀπὸ τοῦ οὐχ ἔχειν οὐσίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ πρὶν γενέσθαι*, quod & Africanus, & Judæorum usurparunt Magistri, ut Græci hominis opus hoc esse probarent, & ab Origene erudite discutsum est, ut & ab Eusebio, & Apollinario. Plurima etiam adversus Additamenta Danielis commentati sunt novelli Heterodoxi: quæ cum egregie refelle-

rint Catholica veritatis vindices, in iisdem repetendis oleum operamque non perdemus. Sed & supra de Daniele differentes, multas antevenimus contradictiones, vel iis data opera respondentes, vel ea certe afferentes in medium, ex quibus illarum nascitur solutio. Progrediamur ergo ad ea quæ nobis profliganda supersunt.

Ac primum falso Danielis nomen Librum hunc præterre contendit Porphyrius; Antiochi enim Epiphaniæ ævo in Judæa fuisse a quodam compositum, qui res ad id tempus gestas, sic tanquam futuras prædixerit; reliqua autem, quæ vere futura erant, ut pote a se ignorata, incertis & falsis vaticiniis prænuntiaverit. *Tanta enim, inquit Hieronymus, dictorum fides fuit, ut Prophetæ incredulis hominibus non videatur futura dixisse, sed narrasse præterita.* Nos falsa ea esse vaticinia negamus; perperam vero a Porphyrio intellecta cum Hieronymo dicimus: Bestiam enim tertiam & quartam, Danielis capite septimo memoratas, ad unum Macedonicum regnum refert, cum ad Romanum Imperium quarta pertineat. Cornua item decem, & parvulum cornu de medio eorum exortum, pravis interpretationibus ad res præteritas detorquet, cum ad futuras trahi debere ostendat Hieronymus, & ex Apocalypsi confirmet Sixtus Senensis, ubi Bestia describitur, cornua itidem habens decem, symbola nempe decem Regum, *qui regnum nondum acceperant*, cum Apocalypsi, nedum cum Apoc. 17, 12. liber Danielis scriberetur, *sed potestatem tanquam Reges una hora accepturi erant post Bestiam.*

Primum
argumentum.

Hier. Pro-
cem. Com-
ment. in
Dan.

Hieron. in
Dan. 7.
Sixt. Biol.
1. 8.

Secundum
argumentum.
Græc.
Theol. c.
10.

XIII. Longius etiam abit Philosophus Theologo-Politicus, & librum Danielis prodixisse demum ceniet, dudum post instaurationem a Juda Machabæo Templi cultum. Hujus sane perquam intricatæ sunt hoc loco opiniones, unde vix certi quicquam possis extulperare. Nam capita postrema quinque sine dubio Danielis scripta continere fatetur. Unde colligimus, quæcunque adversus librum Danielis deinceps objicit, ad priora duntaxat septem pertinere. Ea autem suspicatur ex Chronologicis Chaldæorum libris esse deprompta. Subjungit deinde, libro Danielis Esdræ librum adnecti, hæc illum Estheræ; unde concludit ejusdem Auctoris opera esse, Danielis, Esdræ, & Estheræ libros: quibus mantissam

mantissam addit & illum Nehemix. Auctorem fatetur se prorsus ignorare. Tum subdit: *Quare non dubito, quin hi Libri, dudum postquam Judas Machabeus Templi cultum restauravit, scripti fuerint: idque quia non temporis falsi Danielis, Esdræ, & Estheris Libri edebantur a malevolis quibusdam, qui sine dubio secta Sadducæorum erant: nam Pharisei numquam illos Libros, quod sciam, receperant . . . . . Vel forte ea de causa tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent, Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura salute in tantis calamitatibus desperaret.* Quæ adeo perplexa sunt, adeo vanitatis plena, ut hominem tantis de rebus, tamque seriis, tanta levitate differentem, omnino certum fuisse necesse sit. Non patiuntur scriptionis hujus angustia nos pede collato singula pro merito suo retundere; quæ & partim jam supra de Esdræ, Nehemix, & Estheræ libris disputantes, tanquam mera somnia ac deliramenta, nulla solida ratione subnixâ explosimus; partim hic levi brachio excutiemus. Libro Danielis Esdræ librum annecti ait; cujus opinionis causam nullam affert; nos ejus repudiandi istam habemus, quod liber Danielis definat in anno tertio Cyri, a primo autem ejusdem anno initium ducat liber Esdræ, neque ulla intercedat argumenti similitudo. Esdræ libro Estheræ librum conjungit, idcirco, quod huic conjunctio præfixa est, quæ alio reterri non possit. Nos rationis hujus infirmitatem supra de Ezechiele agentes declaravimus; neque video; cur ad Esdræ potius, quam ad alium quemcunque librum conjunctio isthæc pertinere debeat. Demus tamen hæc conjungenda esse, propterea eidem Scriptori tribuenda sunt? Homeri Iliadem excipiunt Quinti Smyrnæi Paralipomena, Virgilii Æneidem Maphæi Vegii liber, idemne porro Quintus, & Homerus; Vegius, & Virgilius? Atque hoc cur ejusdem parentis foetus esse diceret, aliquem attulit colorem; cur Nehemix etiam Librum, plane nullum. Nempe ea est hominis auctoritas, ut etiam sine ratione nos frangere possit. Falsi illi Danielis, Esdræ, & Estheræ libri, a Sadducæis post restitutum a Juda Machabeo Templi cultum editi, (quibus verbis significari puto partes Græcas

librorum Danielis & Estheræ, & Esdræ tertium, de quo jam non disputo) gerræ germanæ, gratis obtrusæ, gratis retrusæ. Quod sequitur, Libros eos hac de causa editos, ut Danielis prædictiones completas esse populus inteligeret, quid sibi vult? An ea sententia est, Judæos horum temporum, ex Chronologicis, ut conjectat, Chaldæorum libris accepisse, talia olim a Daniele fuisse prædicta, quæ ut majorem apud vulgus haberent fidem, supposituisse librum ipsius Danielis nomine, etque has Prophetias inseruisse? Hoc si censuit Conjector noster, quæram ab eo, cujus sectæ fuerint fabricatores doli: an Sadducæi? at Prophetias aspernabantur: an Pharisei? at non ita caute dolum instruere potuissent, ut eorum adversariis Sadducæis tallacia non suboleret. Fraude autem patefacta, manifestum adiissent capitis discrimen: non minus enim impium fuisset & periculosum, Judæorum moribus, Prophetias confingere, quam Prophetam agere, quod morte puniri jussit Moyses. An vero significat Disputator, ad confirmandam quinque postremorum Danielis capitum veritatem, quæ a Daniele vere scripta esse confessus est, septem priora supposita fuisse? At res plane diversæ utrobique narrantur, nec ad confirmandam unam altera conducit quicquam. Ajo præterea ea quoque septem capita temere vocari in dubium. Si quid enim id persuadere potest, maxime hæc duo, quod Chaldaice scripta sint, cum reliqua sermone Ebraico sint explicata; item quod in iis de Daniele *ἐτεροπροσωπικῶς* (ex aliena persona) sermo fiat, in reliquis *ὁμοπροσωπικῶς* (ex propria persona) At nos supra causas conjectura videmur assecuti, unde factum, ut hæc partim Chaldaica, partim Ebraica loquela tradita sint. Ad hæc primum Libri caput, & tres versiculi priores capitis sequentis, Ebraice concepta sunt: unde sequeretur eam quoque partem Danieli adjudicandam. Septimum vero, quod *ἐτεροπροσωπικῶν* (ex aliena persona prolatum) est initio, pergit tamen *ὁμοπροσωπικῶς* (ex propria persona.) Daniel, inquit, *somnium vidit: visio autem capitis ejus in cubili suo: hæc ἐτεροπροσωπικῶς* (prolata ex aliena persona.) Pergit: *Et somnium scribens, brevi sermone comprehendit, summamque perstringens ait: hinc tamen se auctorem prodit.* Tum addit: *Videbam in visione mea nocte:* *ὁμοπροσωπικῶς*

ἑαυτοῦ (ex propria persona) de se loqui hic incipit, ac porro pergit. Cur itaque caput octavum ac sequentia Danieli tribuat Disputator, non septimum, causa nulla est. Quod si ei septimum largiatur, ubi partim ex sua, partim ex aliena persona differit, cur non & reliqua, in quibus ex aliena? Diximus supra probabile esse Librum Chaldaice primum fuisse scriptum a Daniele, deinde & Ebraice a Judæis in patriam postliminio reversis, in gratiam suæ gentis: hoc insuper addo, res suas narrantem Daniele alienam induisse personam, vel ex gentiliis suorum usu, ac Mosis præcipue, qui cum gestorum suorum memoriam posteris proderet, *ἑαυτοῦ* (ex aliena persona) locutus est; vel modestiæ & decori causa, ne se virum captivum & extraneum apud victores Babylonios jactare videretur: Ebraeos vero in Judæam reduces & compotes libertatis, cum id opus lingua sua referrent, Daniele partim ex sua, partim ex alterius persona indiscriminatim differentem pro arbitrio induxisse. At capite quarto, & sine tertii, Nabuchodonosor verbis suis somnium suum refert; quod consulto a Daniele factum est, ut majorem auctoritatem haberet oratio, edictum integrum ne mutatis quidem verbis repræsentans. Si quis præterea nos urgeat auctoritate Josephi, qui res a Daniele scriptis traditas recensens, postquam ad octavum pervenit caput, gradum sistit, quasi sequentia non agnoscat, respondebimus non singulas sacrorum Librorum partes explicandas suscepisse Josephum, sed aliquas tantum carptim pro libitu delibasse. Notabile vero est, hæc ipsum fere Danielis attigisse capita, quorum *ὑποτίτληται* Tractator Theologo-Politicus in dubium revocavit. Sed & se reliquorum auctoritatem sequi ostendit alibi, cum Templi desolationem a Daniele prædictam esse ait, nono videlicet capite, atque item undecimo, & duodecimo.

Joseph.
Antiq. l. 12.
c. 11.

Dan. 9, 2.
& 11, 31. &
12, 11.

Tertium
argumen-
tum.

Ibid. l. 6.
Orig. c. 2.
Hobb. Le-
viath. c. 33.

XIV. Tertium suppeditat argumentum Thalmudistarum sententia, qui capite primo Babæ bathræ, in Gemara, librum Danielis a viris Synagogæ magnæ elaboratum fuisse sciscunt. Hos alii affectantur Rabbini. Isidorus a viris quibusdam sapientibus scriptum esse perhiberi ait. Hobbesius vero, an vaticiniorum suorum scriptor ipse fuerit, sciri non posse docet. Hac ratione nititur Thal-

mudistarum opinio, quod fas non fuerit literis Prophetias tradere extra Terram Sanctam, proindeque Ezechielis & Danielis vaticinia a Synagogæ magnæ viris, post reditum, in libros fuisse relata. At si Daniel fuerit unus ex illius Synagogæ proceribus, ut vult Maimonides in Jad Chazakah, utique non videtur rerum sibi visarum, suæque ipsius Prophetiæ literis consignandæ munus alteri concessisse. Sin ex illis non fuerit Daniel, uti statuit Abrabaniel in Hereditate patrum, (quod verisimillimum est, cum anno tertio Cyri esset in Susiana, in qua & sepultus fertur; anno autem Cyri primo Judæi patriis sedibus sint restituti) frivola etiam erit Thalmudistarum ratio, quippe cui refragatur ipse Daniel, cum ait: *Daniel somnium vidit, & somnium scribens brevi sermone comprehendit: item: Tu ergo visionem signa: tum: Tu autem, Daniel, claude sermones, & signa librum,* Præterea Jeremias vaticiniorum suorum partem literis prodidit in Ægypto. Falsum est ergo non licuisse extra Terræ sanctæ fines Prophetias describere: proindeque falsum quod inde cogitur, illam Danielis a Synagoga magna esse scriptam. Sed ut his careamus præscriptionibus, hac certe petitionem istam excipiemus, revera Synagogæ magnæ viros librum Danielis scripsisse, Ebraice nimirum, ut diximus, cum jam ante a Daniele Chaldaico sermone fuisset exaratus. Verum quid istis inmoror, cum idem argumentum jam ante resellerim in disputatione de Prophetia Ezechielis?

XV. Ex Habacuco discophoro, qui Danielis æqualis ponitur, & vaticinia tamen edidisse Manassis temporibus fertur in Seder Olam, & multis rationibus persuaderi potest, quartum prodit argumentum. Nam si rationem ineamus temporum, annos vixit circiter centum & quinquaginta, juxta Eusebianos *ἡμερολογεῖται* (computationes:) minimum certe annos plusquam centum & triginta; cum mortuus fingatur biennio ante dimissos Israelitas, quod vix credibile est. At ea nos facile fingimus, geminum Habacucum fuisse statuentes; priorem Prophetam, Manassis æqualem, cujus vaticinia supersunt ad hanc diem; alterum Prophetam quoque, qui etiam ad Daniele deferre jussus est. Hunc fuisse de tribu Levi ostendit Lemma, historiæ Beli & Draconis præfixum in edi-

Quartum
argumen-
tum.

in editione Septuaginta Interpretum, quod exhibet Hieronymus in Proœmio Commentariorum Danielis, & nos supra adduximus. Ille vero Symeonis tribu oriundus fuit, ut est apud Pseudo-Epiphanium & Pseudo Dorotheum, in libris de vitis Prophetarum. Sed id pluribus infra persequemur. Demus tamen eundem fuisse unumque Habacucum, ac vixisse annos plusquam centum & triginta: quid in eo novum? quid incredibile? Neque vero de Libri hujus dignitate detrahit, quod Magistrum quemdam Judæum præsentem se objecisse narrat Hieronymus, nullum in veteri Testamento exemplum occurrere hominis gravi corpore volantis, & tantillo tempore tanta terrarum spatia tranantis. Quali quæcumque vel in sacris, vel in profanis narratur historiis, fidem amittant, nisi similia proferantur exempla. Detur e sacris Codicibus exemplum Noachici diluvii, vel Sodomitici incendii, vel Metamorphoseos uxoris Lothi. Nos vero, qui Christum scimus a Diabolo in montis cacumen, ac Templi fastigium fuisse delatum, Habacuci historiam fidem facile tribuimus.

Hieron.
Pref. in
Dan.

Quintum
argumen-
tum.
Ezech. 14,
14. & seq.
& 28, 3.

Hier. l. 1.
adv. Jov.
c. 13.

XVI. Quintum demum argumentum pro-
ducunt Anabaptistæ ex istis Ezechielis: *Si fue-
rint tres viri isti in medio terra, Noe, Daniel,
& Job, nec filios, nec filias liberabunt.* Item: *Ece sapientior es in Daniele?* Quibus expri-
mitur vir quidam Daniel, grandis natu, &
multorum liberorum parens; cum Propheta
Daniel, quo tempore hoc scribebat Ezechiel,
anno nempe Joachimi sexto, nondum pueri-
les annos excessisset. Id vero præclare re-
tunditur ex Hieronymo, qui ait Danielem
adhuc puerum inter grandævos homines ab
Ezechiele fuisse collocatum, ut pote qui ex
somnia Regis apposite explanatis, & ex
liberata Susanna valde jam inclaruisset: ipsi
vero non aliter liberos tribuisse, quam
ex visione (ex visione) ac si dixisset, Etiam si
liberos haberent Noe, Job, & Daniel, non
eos pœnis eximere possent.

DE LIBRO DVODECIM PROPHETARVM.

I. *Disputatur de ordine librorum Duodecim
Prophetarum.* II. *Probatnr libri Duode-
cim Prophetarum vetustas & antiquitas.*

Disputatur
de ordine
librorum

I. **A**Ntequam agamus sigillatim de libris
Duodecim Prophetarum, paucula quæ-
HULTII DEMONSTR.

dam de iis in universum præfanda sunt. No-
tat Hieronymus aliter dispositos esse in
Ebraico exemplari, ac in Septuaginta viro-
rum Interpretatione, quam secutus est
Auctor libri quarti Esdræ; secuti & Eusebius
& Pseudo-Epiphanius, & Pseudo Dorotheus,
a quibus Prophetarum scriptæ sunt vitæ. At
Ebraicum Codicem affectatus Hieronymus
pristinam seriem restituit. Nulla tamen in
sex postremis occurrit utrobique discrepa-
tio, nulla in primo loco Osee tribuendo: de
reliquis concertatio est; nam Joelem secun-
dum, Amosum tertium, quartum Abdiam,
quintum Jonam, sextum Michæam ponunt
Ebræi: Septuaginta vero, Amosum secun-
dum, Michæam tertium, Joelem quartum,
quintum Abdiam, sextum Jonam. Utram
persequere sententiam, parum refert, æqua-
les quippe fuerunt sex hi priores, exiguo vel
nullo ætatis discrimine; atque hinc nata ea
varietas est. Viri Synagogæ magnæ, a qui-
bus in ordinem dispositi sunt, rationem ha-
buerunt temporum, etiam in Abdix collo-
cando libro: quamvis Abrabaniel in eo se-
riem temporum interruptam censeat, & Ab-
diam ætate priorem fuisse Joele & Amoso;
his tamen esse subiectum, tum quod pro-
phelytus fuerit, tum etiam quod in eodem ac
illi argumento versatus sit. Sed de his mox
viderimus.

II. Luculento porro Libri hujus antiqui-
tatem testimonio comprobatur Sirachides,
cum ait quadragesimo nono capite: *Dispo-
nitur decem Prophetarum ossa pullulens de loco suo:
nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt se
in fide virtutis.* Quæ quidem testificatio,
etiam si reliquæ deciderent omnes, omnibus
Prophetarum vaticiniis, quæ hac collectione
continentur, suam adstruit antiquitatem &
vetustatem. Unumquodque tamen singulatim
percenſebimus, & præter generalem illam &
late patentem, privata sua cuique ac legiti-
ma contingeret probatio. Sed nec aspernan-
dum est testimonium Auctoris Beth-Israel,
qui tradit Aggæum, Zachariam, & Mala-
chiam Prophetas suas parvis Prophetiis ad-
junxisse, & in grandius volumen compegisse,
ne separatæ propter exiguitatem perirent.
Ac cum R. Isaac Aramah, Præfatione in Can-
ticum, Synagogæ magnæ Magistris libri
Duodecim Prophetarum scriptionem vide-
tur tribuere, sic intellige, quosdam e Prophe-
tis illis fuisse de numero Sapientum Syna-
gogæ

Duodecim
Propheta-
rum.

Esdr. 1.
38-39-40.

Probatnr
libri Duo-
decim Pro-
phetarum
vetustas &
antiquitas.
Ezech. 49, 12

Beth. Isr. ad
Saba bathr.
c. 1.

gogæ hujus, Aggæum videlicet, Zachariam, & Malachiam; totum vero confectum prophetias horum Duodecim in unum volumen composuisse.

DE PROPHETIA OSEÆ.

I. *Disputatur de Oseæ. II. Probatum Prophetia Oseæ & antiquitas.*

Disputatur de Oseæ.

Prophetarum Duodecim, qui Minores appellantur, sed & majorum etiam quatuor primus censetur Osee, quippe qui primus omnium æqualium futura prædicere aggressus sit, Ozia, Joathanis, Achazi, & Ezechia, regum Juda, Jeroboami vero, filii Joas, regis Israel temporibus. Hoc inter suos munere functus est per longissimum annorum decursum, quos ad nonaginta proferunt Ebraei; proindeque ad summam vixerit senectutem: adeo ut Israelitici regni, teste Hieronymo, futuram prænuntiaverit cladem, & luxerit ingruentem, & præteritam ad emendandum Judam commemoraverit. Tribu Issachar oriundum fuisse a Pseudo-Epiphonio, Pseudo-Dorotheo traditum est; oppido Bethsemes, non ut apud eos mendose legitur, Belemoth, quemadmodum a Drusio observatum est; patre Beer, non Beera illo, quem captivum abduxit Thelgathphalnasar, & cujus meminerunt Paralipomena, uti opinantur Ebraei: nam præterquam quod nomina discrepant, cum hic sit במר; ille במר; Propheta fuit Issacharides; ut dixi, alterum vero principem Rubenitarum fuisse Paralipomena indicant.

Probatum Prophetia Oseæ

Antiquitas Oseæ.

Oseæ.

Oseæ.

Oseæ.

Oseæ.

Oseæ.

Oseæ.

II. At vaticinii hujus auctorem se ipse declarat Osee tertio capite, sic de se differens *ἀνταρρεσίαν* (ex propria persona:) Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram: tum: Et sodes eam mihi quindecim argenteis: deinde: Et dixi ad eam, Dies multos expectabis me. Inde porro plurima summissee Jeremiam deprehendimus: cum enim scripsisset Osee secundo capite: Et cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa tempora ejus: sic eadem repræsentavit Jeremias: Et quiescere faciam de urbibus Juda, & de plateis Jerusalem, vocem sponsi & vocem sponse: in desolatione enim erit terra; quæ bis, tertioque repetit. Ea quoque ita repræsentavit Ezechiel:

Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, & sonitus ciithararum tuarum non audietur amplius. Talibus convitiis Hierosolymitanam Synagogam inceserat Osee: Ose. 2, 8. Et hæc nescire quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal: hæc ipsa ei objicit Ezechiel: Et sumens de vestimentis tuis, Ezech. 16, 16 & seq. fecisti tibi excelsa, hinc inde confusa, & fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. Et tulisti vasa decoris tui, de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis. Et sumisti vestimenta tua multicoloria, & operuisti illa; & oleum meum, & thymiam meum posuisti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, simulam, & oleum, & mel, quibus enutrivisti te, posuisti in conspectu eorum, in odorem suavitatis, & factum est, ait Dominus Deus. Reliquum Ezechielis caput, si quis cum Oseæ secundo conflixerit, paria omnia deprehendet: utrobique enim Hierosolyma acerrimis verbis castigatur propter impios idolorum cultus, qui adulterii & spurci amoris nomine adumbrantur; poenæque olim infligendæ, atque iis demum toleratis venia scelerum condonanda, novumque sanciendum sædus præsignificantur. Similis sunt argumenti, quæ extant vicesimo tertio capite Ezechielis; atque hæc potissimum: Sedisti Ezech. 23, 40 in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te, thymiam meum, & unguentum meum posuisti super eam. Ista quoque Oseæ: Et post Ose. 11, 1. hæc revertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum: hæc Jeremia pepererunt: Non dominabuntur Jer. 30, 1-9 Jacob amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo: & hæc quoque Ezech. 34, 23. Ezechielis: Et sustentabo super eas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum. Ex hoc denique Oseæ: Et adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas ejus, & desolabit fontem ejus, & ipse deripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis: manifestum hæc Ezechielis expressa sunt: Et ventus Ezech. 19, 12 urens siccavit fructum ejus: maruerunt, & arefactæ sunt virgæ roboris ejus: ignis comedit eam: & nunc transplantata est in desertum, in terra invia & siccanti.

DE

DE PROPHETIA JOEL.

I. *Disputatur de Joelle.* II. *Proponitur nostra opinio de etate Joelis.* III. *Probatur Prophetia Joelis vngibus & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.*

Duodecim Prophetas locum Græcæ editiones tribuant.

II. In hac diffensione meam quoque proponere conjecturam jus fasque est. Scriptum fuisse hoc vaticinium post decem tribuum deportationem conjici potest ex his

Proponitur nostra opinio de etate Joelis.
Joel. 2. 3.

Joelis: *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Israel, quos disperserunt in nationibus, & terram meam dividerunt; & super populum meum miserunt sortem.* Sin rem futuram, quasi præteritam, a Propheta, uti sæpe fit, enuntiata fuisse respondeas, at altum præterea de Israelitico regno ejus silentium omnino nos persuadet excisum penitus tum fuisse: nec enim perveritatem Israelitarum indictam prætermitturum fuisse verisimile est. Sed & ante hanc calamitatem diu vixisse puto, ita ut Olee ætati suppar fuerit, vel æqualis: ipse quippe Olee, ut dixi, Israelitici imperii excidium præcessit, eidemque superstes fuit. Omnem vero dubitationem tollunt hæc Hieronymi: *Per spicuum est prophetante Osee, Esaias, Joel, & Amos, & Abdias, & Jonas, & Michas, qui cōvixerunt, id est contemporanei ejus fuerunt, regnum decem tribuum esse finitum.* Credibilius etiam id fiet, si Augustinum audimus, qui Joathanis regis Juda regno Joelis ætatem adjungit. Itaque Olee æqualis esse potuit Joel, sed hujus prophetia prophetia illius recentior fuit, utpote post decem tribuum exilium scripta, quod illa præcessit. Qui ergo libri Joelis habuerunt rationem quartum ipsi locum assignarunt; qui Joelis ipsius, Olee conjunxerunt.

Hieronymus in Osee.

Augustinus de civitate Dei, l. 18. c. 27.

III. Antiquitati Joelis suffragantur posteriores Prophetæ, qui in lucubrationes suas transcripserunt insignem hunc locum: *Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terre; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubilus & turbinis.* Deinde: *Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum, & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus: Convertimini in toto corde vestro.* Nec multo post: *Et erit post hæc, effundam spiritum meum super*

Probatur Prophetia Joelis vngibus & antiquitas.
Joel. 2. 1. 2. 1. & 104.

Disputatur de Joelle.
Epiph. de vii. Proph.
Dorotheus de vii. Proph.
OSeam sequitur Joel: de cujus patria & tribu quamvis parum inter Ebræos conveniat, Rubenitam tamen facit Pseudo-Epiphanius, ex agro Bethor, vel ut alii legunt, Bethoron. Dorotheus scribit, *Bethomeron.* Bethoron locus est in tribu Ephraimitica. Id si sequamur, Rubenita oriundo fuerit, Bethoronensis natalibus. Quid si legamus, *Betharam?* quo nomine dictus fuit locus tribus Gaditice, Rubenitice propior: vel *Bethnemra*; Gaditice item tribus: vel *Bethabara*, vel *Beelmeon*, quæ trans-Jordanem in Rubenitica tribu sita fuere? Lectoris arbitrium esto. Controversa quoque ipsius est ætas: nam quod regnum Juda prædictionibus suis perstringat, Israelitici vero regni prius non meminerit, hinc nonnullos ea incessit opinio, post expugnatam a Salmanasare Samariam, & excisum Israelis regnum, futura prædixisse Joelem, Manasse videlicet inter Judæos regnante. Sic Seder Olam Rabba, & Zutha: sic Ebræi Doctores alii, ut legitur apud R. David Ganz; quos & Christiani aliquot subinde sectari sunt. At Abrahami Olee tempore vaticinatum eum statuit, sed ante Amosum; cum ab eo versu auspiciatus sit Amos Prophetiam, in quo suam Joel concluderat; isto nimirum: *Dominus de Sion rugiet.* Quæ Rabbinica ratiocinatio est, hoc est stolidæ & ineptæ. Ad Jorami utriusque tempora referri a nonnullis discimus ex R. Salomone Jarchio, & ex Davidibus Kimchio & Ganzio. A Michæa Cabalam eum accepisse traditur in Juchasin. At Hieronymus in ea est sententia, quam Abrahami placuisse dixi: cujus hanc affert rationem, quod in Ebræis Codicibus Olee subnexus sit Joel; quibuscunque autem Prophetarum libris temporis nota præfixa non est, hi ad ea sint tempora referendi, quæ in libro proxime præcedenti adnotata sunt. Ex incerta hac Joelis ætate factum est, ut in codicibus Ebraicis, & Hieronymianis enarrationibus Oseam sequatur Joel, quartum vero inter

R. Abrab. Præf. in XII. Proph.

Hieronymus Præf. in XII. Proph. & Præf. in Joel, & Comm. in Joel. 1. 1.

per omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filia vestra; senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas, in diebus illis, effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in caelo & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus. Inde manifesto prodierunt

Soph. 1. 15.
16.

ista Sophonix: Dies ira, dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miseriae, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulae & turbinis, dies tubae & clangoris super civitates munitas, & super Angelos excelsos. In-

Jer. 10, 7. 10.

didem & illa Jeremix: *Vae*, quia magna dies illa, nec est similis ejus, tempusque tribulationis est Jacob, & ex ipso salvabitur. Tum: Tu ergo ne timeas, serve meus Jacob, ait Dominus, neque paveas Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captivitatis eorum, & revertetur Jacob, & quiescet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem

Act. 2. 16.
& seq.

formidet. Et haec Petri Apostoli in Actis: Hoc est quod dictum est per Prophetam Joel: Et eris in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filii vestri, & filia vestra, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super servos meos & super ancillas meas, in diebus illis, effundam de Spiritu meo & prophetabunt: & dabo prodigia in caelo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus. Et erit, omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus

Rom. 10, 13.

erit. Quae postrema verba a Paulo etiam relata sunt.

Refutatur
argumenta
Adversari-
orum.
Primum
argumen-
tum.

IV. Adversatur nobis Ebraeorum nonnullorum opinatio, Christianorum etiam quorundam calculo comprobata, qui Jorami regis Juda aequalem fuisse Joelem putant hoc argumento, quod diram famem Judaeis instantem praedixerit; atque hanc ipsam famem esse ajunt, quae per septem annos Judaeam vexavit Jorami temporibus, quemadmodum narratur capite octavo libri quarti Regum. Ego vero res diversas perperam

confundi ajo: nam famem illam, quae mortales hoc tempore afflixit, naturae vitio exortam esse certum est; quam vero penuriam annonae praedixit Joel, hosticis incursionibus contractam esse constat.

V. Ad censuram quoque nostram revocandi sunt novitii quidam Scriptores, Theodoretus sententiam persecuti, qui Joelem Olee aequalem statuit, uti reipsa fuit; verum ea ducitur ratione, quam minime possum

Secundum
argumen-
tum.
Theodor.
Praefat. in
Joel.

concoquere: paria quippe vaticinatum ait utrumque, vastandam nimirum ab Assyriis & Babylonis Israeliticam gentem, & in servitutem cogendam, & restituendam demum in libertatem. Quae sententia non rationibus expugnanda venit, sed sola libri Joelis lectione, omniumque propemodum Interpretum suffragio obteritur, cum disertis & saepius iteratis verbis designentur Hierosolyma, & regnum Juda; semel autem, ut videtur, Israelitica captivitas, idque obiter. Nam quid haec sibi volunt: *Perit sacrificium*

Joel. 1, 9.

& libatio de domo Domini, luxerunt Sacerdotes ministri Domini. Utri autem conveniunt

Hierosolymae, an Samariae? Et ista: *Accin-*

gite vos, & plangite, Sacerdotes, ululate, ministri altaris: ingredimini, cubate in sacco, ministri Dei mei: quoniam interit in domo Dei vestri sacrificium & libatio. Sanctificate je-

junium, vocate catum, congregate senes,

omnes habitatores terra in domum Dei vestri.

Et mox: Numquid non coram oculis vestris

alimenta perierunt de domo Dei nostri, latitua

& exultatio? Deinde: Canite tuba in Sion,

ululate in monte sancto meo. Tum: Canite

tuba in Sion, sanctificate jejunium, vocate ca-

tum, congregate populum: sanctificate Eccle-

siam. Et statim: Inter vestibulum & altare

plorabunt Sacerdotes ministri Domini. Nec

multo post: Et filii Sion exultate, & lata-

mini in Domino Deo vestro. Præterea: In

monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio.

Adde & istud: Cum convertero captivitatem

Juda & Jerusalem; congregabo omnes gentes,

& deducam eas in vallem Josaphat. Et hoc

quoque: Et filios Juda, & filios Jerusalem

vendidistis filius Græcorum. Atque item il-

lud: Consurgant & ascendant gentes in vallem

Josaphat. Et id etiam: Dominus de Sion ru-

giet, & de Jerusalem dabit vocem suam. Item:

Et scietis quia ego Dominus Deus vestester, habi-

tans in Sion monte sancto meo, & erit Jerusa-

lem

lem sancta. Deinde: Per omnes rivos Juda ibunt aqua, & fons de domo Domini egredietur. Denique: Juda in eternum habitabitur, & Jerusalem in generationem & generationem; & Dominus commorabitur in Sion. Verius

Hieron. in itaque Hieronymus: Sanctus Joel apud Joel. 1. 1. Ebraeos post Osee ponitur: & sicut ibi sub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Israel sæpe memorantur: sic in hunc Prophetam omne quod dicitur, ad tribum Juda, & ad Jerusalem pertinere credendum est, & nullam omnino Israelis, id est decem tribuum, in hoc fieri mentionem.

DE PROPHETIA AMOS.

I. Disputatur de Amoso. II. Probatur Prophetia Amosi γνησιότης & antiquitas.

DE Amoso certiora & liquidiora proferre licet, cum se pastorem Thecuitam, Ozæ regis Juda, & Jeroboami regis Israel ævo vaticinia protulisse significet, biennio ante terræ motum. Thecuam locat Pseudo-Epiphanius in terra Zabulon; sed refragantur Eusebius, Hieronymus & Cyrillus, & ad Hierosolymorum Austrum sitam esse docent; nimirum in tribu Juda. Terræ vero motum eum esse, qui tum contigit, cum Pontificiale jus sibi arrogavit Ozias, & cuius meminit Zacharias, censent Ebraei interpretes, & assentitur Hieronymus, & verisimillimum est. Hoc si sit, jam Prophetiæ hujus tempus compertum habebimus. Vaticinandi munere ad Achazum usque regem Juda functum esse Amosum Interpretes volunt, & non absurde probant. Sed & diutius etiam vivere, & futura prædicere per ætatem potuit, & Osee, qui sub iisdem floruit regibus, pietatis esse & prophetorum muniorum confors. Atque hinc extabit ratio, cur Osee libro Librum hunc Græci interpretes adjunxerint. Nihil autem attinet ea hic iterare, quæ attulimus supra, cum Amosum Isaia patrem alium esse ac Amosum hunc Prophetam evinceremus. Crebras ei ab impio Bethelis sacerdote Amasia inflictas plagas, cum idolorum cultum summa libertate carperet, mortem denique ipsi ab Amasie filio illatam, elisis clava temporibus, narrant Pseudo-Epiphanius & Dorotheus (falsum nomen gerentes) Epiphanius & Dorotheus.

II. Cum passim autem in suo prædictionum volumine de se ipse αυτοπροσώπως (ex propria personâ) differit Amos, tum maxime septimo capite: Et dixit Dominus ad me, inquit: Quid tu vides, Amos? Quibus ista subjicit, quæ quomodo ad Propheticum munus a Deo vocatus fuerit, exponunt: Misit Amasias Sacerdos Bethel ad Jerobeam regem Israel: dicens rebellavit contra te Amos. .... Hæc enim dicit Amos, in gladio morietur Jerobeam, & Israel captivus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos, Quid vides? gradere, & fuge in terram Juda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi, & in Bethel non adicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. Responditque Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum Propheta, & non sum filius Propheta, sed armentarius ego sum, vellicans hyemoros; & tulit me Dominus cum sequeretur gregem, & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israel. Et sequenti capite: Hæc ostendit mihi Dominus Deus, Ecce uncinus pomorum. Et dixit, Quid tu vides, Amos? Hæc clarissima sunt universis, non tamen Hobbesio, qui hæc in Leviathani profari non dubitavit: viat. c. 33. Liber Amos, prophetia ipsius est. An tamen ab eo scriptus sit, non apparet. Pro eo quoque testimonium absque ulla ambage dicit Auctor libri Tobia, his verbis: Cumque occulasset corpus, manducavit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos Prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem & luctum. En tibi ipsa Amosi verba: Et convertam festivitates vestras in luctum, & omnia canticavestra in planctum: quæ priore quoque Machabaico adhibita sunt: Sanctificatio ejus desolata & sicut solitudo, dies festi ejus conversi sunt in luctum, sabbatha ejus in opprobrium. Ipsum quoque Amosi exordium retulerunt Joel & Jeremias. Sic Amosus: Et dixit; Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam: sic Joel: Et Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam: Sic Jeremias: Et dices ad illos, Dominus de excelsis rugiet, & de habitaculo sancto dabit vocem suam. Id quoque Joelis: Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Juda ibunt aqua, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum: ex hoc

Amos 9, 13. ex hoc Amosi profluxit: *Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. Dixerat Amos: Ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum: dixit Jeremias: Jer. 44, 11. Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Judam. Hoc Amos 4, 9. Amosi dictum: Percussi vos in vento urente, & in aurugine, multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, oliveta vestra & ficeta vestra comedit crucca, & non redistis ad me, dicit Dominus: sic expressum dedit Agg. 2, 18. Aggaeus: Percussi vos vento urente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum, & non fuit in vobis, qui revertetur ad me, dicit Dominus. Hæc quæ a Stephano dicta sunt: Scriptum est in libro Prophetarum: Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas: ipsissima Amosi verba sunt.*

Amos 5, 25. 26.

DE PROPHETIA ABDIE.

I. Disputatur de Abdia. II. Proponitur nostra opinio de statu Abdie. III. Probatur Prophetia Abdie veritas & antiquitas. IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

Disputatur de Abdia. Epiph. & Dorotheus. Jer. 44, 11. Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Judam. Hoc Amos 4, 9. Amosi dictum: Percussi vos in vento urente, & in aurugine, multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, oliveta vestra & ficeta vestra comedit crucca, & non redistis ad me, dicit Dominus: sic expressum dedit Agg. 2, 18. Aggaeus: Percussi vos vento urente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum, & non fuit in vobis, qui revertetur ad me, dicit Dominus. Hæc quæ a Stephano dicta sunt: Scriptum est in libro Prophetarum: Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas: ipsissima Amosi verba sunt.

I. **A**bdiam Sichemitam fuisse, ex agro Bethachamar, tradit Epiphanius scribit *Βεθὰχάμαρ* (falsum nomen ferens) item Dorotheus. Nos scimus Bethacaram, seu Bethacarem, urbem montanam fuisse in tribu Juda, proindeque longe Sichemo distitam. Quid si legamus, *Bethacad*, qui vicus fuit Samariæ, uti ab Eusebio & Hieronymo notatum est? Sunt certe qui Samariæ sepulcrum fuisse affirmant. De tribu vero Abdiæ, ejusque parentibus, nihil proditum est. Nos de ejus ætate dicturos summæ ambages circumstunt, & satis amplius conjecturis quidem patet locus, firmæ vero ac certæ assensionis vix exiguus. Sunt enim qui Achabi Israelitici regis ætate floruisse Abdiam volunt, atque hunc ipsum esse Abdiam regis domus dispensatorem, qui cum interficeret Jezabel Prophetas Domini, tulit centum Pro-

3. Reg. 18, 4.

phetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua; quique irriguas convalles ad pascuum pecoris ab Achabo querere jussus, obvium Eliam habuit. Hanc opinionem Ebraeis tribuit Hieronymus, atque ipse etiam in Epitaphio Paulæ, Abdiæ huic, dispensatori domus Achab, Prophetæ nomen tribuit. Cujus opinionis argumenta querenti mihi, unica occurrebat ad animum similitudo nominis, qua nihil infirmius. In eadem tamen sententia subinde etiam fuisse videntur R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, & R. David Ganz; ut pote quam ex majorum suorum auctoritate sine consultatione proponant. Aliter vero Aben Ezra: *Ignoramus ætatem ejus, neque possumus dicere eum esse, cujus mentio fit in libro Regum; nam ibi scriptum est, Abdias erat timens Deum valde. Si ille fuisset ille Propheta, quare vocaret eum Scriptura, Timentem Deum, & non potius Prophetam? major quippe est Propheta dignitas. Pentecontarchum hunc esse autumant Pseudo-Epiphanius, & ejus interpretes Dorotheus, qui ab Ochozia ad Eliam missus, duobus jam igne cœlesti absumtis, similem poenam pietate sua effugit; deductoque ad Regem Propheta, ei demum comes adhæsit. At Clemens Alexandrinus & Eusebius, Elize duntaxat æquævalentem ponunt, silent de reliquis. Veteribus Ebraeorum Magistris placuisse tradunt R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, Idumæum fuisse, gentisque suæ repudiatis ritibus ad Ebraicos transiisse, propheticoque demum a Deo munere dotatum, popularibus suis futura mala prænuntiassent. Idem sensit & Abrabaniel. Fundamentum hoc est illius sententiæ, quod unos Idumæos libello suo perstringat, vana prorsus & inani conjectura. Alii Osee, Joelis, & Amosi, Prophetarum æqualem faciunt. Sententiam eandem secuti sunt præsci sacrorum Voluminum Canonis concinnatores, qui eum Amosum inter & Jonam collocarunt; secutus est & Cyrillus. Sunt denique qui Jeremiæ & Ezechielis æqualem statuunt. Hos inter suspicantur quidam eum esse Abdiam, quem Paralipomena Templi instauratoribus *Ἰερεμίας* (urgendi operis impulsorem) a Josia adhibitum fuisse commemorant, una nominum similitudine ducti.*

Hieroh. in Abd. 1. & in Epit. Paul. c. 6.

R. Selom. Jarchi. & R. David Kimchi. & R. Ab. Fz. in Abd. R. Dav. Ganz. in Chron. 3. Reg. 18, 4.

4. Reg. 1, 7. & seq. Clem. Al. Strom. 1. Euseb. Chron. R. Selom. & R. Dav. in Abd. 1. R. Isr. Ab. Pref. in Prophet. min.

Cyrrill. pref. in Abd.

1. Par. 34, 12.

II. Quibus omnibus expensis accurate, & Propositum circum-

naŝra opi-
nio de ĉi tiu
Abdio.

circumspectis sententiis, reque ipsa attente explorata, ea mihi placet in primis opinio, quæ Olææ, Joelis, & Amosi æqualem ponit. Nec enim facile discedendum arbitror ab auctoritate vetusti Canonis, cujus antiquitatem suo loco probabimus. At in eo collocatos esse liquet Prophetas minores hoc ordine, quo vixerunt, uti & Abrabanieli persuasum fuit. Causas præterea his temporibus extitisse reperio, cur Idumæos ita Abdias incesse: nam cum Rasin, & Phacee Romeliæ filius, hic Israelis rex, ille Syriæ, Achazum per equerentur armis, & Hierosolymam obsidione frustra cinxissent, Ailam demum Judæis ereptam, Idumæis occupandam permiserunt. In partem quippe periculi ac prædæ venerunt Idumæi, multisque interiectis Judæis amplas manubias retulerunt. Traditur id in libris Regum & Paralipomenon. Hinc itaque frequentes Prophetarum *עוזרובן* (qui hac ætate vixerunt) adversus Idumæos expositulationes & querelæ: Amosi puta, cum ait: *Hac dicit Dominus, Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non convertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & indignationem suam servaverit usque in finem, mittam ignem in Thema: & Joelis: Erit Idumæa in desertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Juda, & effuderint sanguinem innocentem in terra sua.* Quibus si conferamus Abdias verba, rem eandem utrobique significatam esse fatebimur. Propter interfectionem, inquit, & propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.

**Probatum
Prophetia
Abdias
synonyma &
antiquitas.**

III. Itaque cum sequentibus annis, Nabuchodonosore Hierosolymam expugnante, eadem adversus Judeos attentassent Idumæi, similibus ipsos castigavit objurgationibus Jeremias, & ipsa Abdias verba in eos olim in pari causa jactata usurpavit. Res apparebit ex verborum ipsorum contentione. *Auditum*
audivimus a Domino, inquit Abdias, *& lega-*
tum ad gentes misit, Surgite & consurgamus
adversus eum in prælium. Ecce parvulum dedi
te in gentibus: contemtilis tu es valde. Su-
perbia cordis tui extulit te habitantem in

scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus: sic autem Jeremias: Jer. 49, 14
Auditum audiui a Domino, & legatus ad gentes missus est: Congregamini, & venite contra eam, & consurgamus in praelium. Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, contemtibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cavernis petra, & apprehendere niteris altitudinem colli. Cum exaltaveris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Pergit Abdias: Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisse? nonne saturati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi? Hinc illa Jeremiae: Si vindemiatores venissent super te, non reliquissent racemum: si fures in nocte, raptissent quod sufficeret sibi. Ait Abdias: Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumaea, & prudentiam de monte Esau? inde Jeremias: Ad Idumaeam. Hac dicit Dominus exercituum: Numquid non ultra est sapientia in Theman? Perit consilium ac filius, inutilis facta est sapientia eorum. Merito ergo dicit Hieronymus: Excepto ordine commutato, & aliis quae videntur discrepare, magna pars Abdiæ in Hieremia volumine continetur. Atque ex his satis patet Libri hujus vetustas. Hier. in Ab. 1.

IV. Arenimqui Jeremiæ æqualem Abdiam *Resistantur*
esse docent, pugnabunt ipsius Abdiæ verbis, *adversarios*
quæ post captam Hierosolymam omnino *adversarios*
scripta videntur. Nam quid aliud hæc sonant: *Unicum ar-*
gumentum.
Abd. ii.
In die cum stares adversus eum, quando capiebant
alieni exercitum ejus, & extranei ingre-
diebantur portas ejus, & super Jerusalem
mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus
ex iis. Deinde: Neque ingredieris portam *Abd. 13.*
populi mei in die ruinæ eorum. Tum: Quo- *15. 16.*
niam juxta est dies Domini super omnes gentes:
sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam con-
vertet in caput tuum. Quomodo enim bibistis
super montem sanctum meum, bibent omnes
gentes jugiter. Refert hæc Hieronymus ad
incurfionem Chaldaeorum, & Hierosolymæ
excidium: atque ista in eandem sententiam
recitat e Psalmo centesimo tricesimo sexto,
quem post deportatos Babylonem Judæos
scriptum alibi diximus: Memento, Domine, Psal. 136, 7.
filiorum

Refelluntur
argum. 119.
adversario-
rum.
Unicum ar-
gumentum.
Abd. 11.

Abd. 13.
15. 16.

PGAL 136, 7.

Hieronym.
Proem.
Com. in
Abd.

filiorum Edom in die Hierusalem dicentium, Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Has actiones multis excludimus exceptionibus, nam primum minus hic me movet Hieronymi auctoritas, qui hanc Abdiaz explanationem dedit admodum adolescentens: *In adolescentia mea, inquit, provocatus ardore, & studio Scripturarum, allegorice interpretatus sum Abdiam prophetam, cujus historiam nesciebam.* Sin opus ab eo subinde emendatum fuisse dicas, at sciunt certe qui in literis sacris vel leviter sunt versati, de rebus futuris, sic tanquam prateritis Prophetas differere solere: quamvis ergo hæc concederemus ad captivitatem Babylonicam & Hierosolymitanam cladem pertinere, non hinc sententia nostra de ætate Abdiaz convelleretur. Verum nec istis concedimus Hierosolymæ vastitatem præsignificari. Nam cum ait Propheta: *Extranei ingrediebantur portas ejus*, referri ista possunt ad urbes plurimas, quas occupasse Syros necesse est, intersectis uno die centum & viginti Judæorum millibus, ducentis vero captivorum millibus in servitutem abductis. Præcipue vero Ailam notat, quam expulsis Judæis Syri Idumæis tradiderunt. Addit autem: *Et super Jerusalem mittebant sortem*, utris nempe post expugnationem cederet. Minime vero ad Idumæos verba hæc spectant: *Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter*, ne juxta plurimos quidem ex iis, qui postremum bellum Chaldaicum hic notatum volunt. Ad Judæos enim illic convertitur oratio, quos hac pollicitatione solatur DEUS, futurum ut quas tolerarunt calamitates, easdem hostes ipsorum patiantur. Genuinam hanc esse significationem metaphoræ istius ostendit Christus ipse cum ait: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste.* Præclare mentem Abdiaz aperit Jeremias, sic ipsum velut interpretans: *Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent; & tu quasi innocens relinqueris? non eris innocens, sed bibens bibes.* Ad Idumæos, sed de Judæis verba facit. Sensus autem hic est: Si Judæos, quos summo favore ac benignitate complector, noxarum suarum poenæ manent, putasne, Idumæe, impune tibi erunt scelera tua? Par est apud Abdiam sententia, sed inversa oratio: allo-

quitur enim Judæos, sed de Idumæis, aliisque gentibus. Quemadmodum, inquit, in sancto Monte Sion peccata vestra hultis, cum circumfessam videretis Hierosolymam, totamque regionem ferro flammaque vastatam, ita a reliquis gentibus criminum suorum poenas expectam. Non alio igitur detorquendum hunc locum ratus est Aben Ezra, non Tremellius, non alii plerique sacrorum Librorum interpretes.

DE PROPHETIA JONÆ.

I. *Disputatur de Jona patria, II. & ætate.* III. *Probatum Prophetia Jona ymnibus & antiquitas.* IV. *Ex libro Jona quedam manarunt Græcorum fabula.* V. *Disputatur de vera significatione vocis יוֹנָתָן.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

IDE Jona quoque controversia est. Scribunt Hieronymus & Isidorus, opinari Ebræos, filium eum fuisse viduæ Sareptanæ, quem ad vitam Elias revocavit. Causa credendi hæc est, quod Jonæ patri nomen fuisse dicatur Amathi: id *Veritatem* sonat: vidua autem post suscitatum puerum dixerit Eliæ: *Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo Veritas est:* puerum itaque *Filium Amathi* dictum, hoc est *Filium veritatis*. Frivola penitus & calla sunt hæc, cui in Rabbinicis officinis: Repugnat etiam locorum situs; nam Sareptanæ viduæ filium, Sareptanum & ipsum fuisse par est credere, cum scriptura sacra Jonam de Geth-Opher prodisse tradat libro quarto Regum. Situm Geth-Opher accurate indicat Hieronymus, non longe a Sephori, quæ Diocæsarea appellatur, versus Tiberiadem, in tribu Zabulonitide, ubi & Jonæ sepulchrum sua ætate ostensum fuisse ait; nonnullosque carpit, qui in alia Geth, Lyddæ, seu Diospoleos proxima, natum eum & conditum volebant; Geth illam cum Geth-Opher, Diospolin cum Diocæsarea permiscentes. Benjamin quoque in Itinerario Jonam ad Siporin in monte sepultum tradit. Idem & indigenis persuasum fuisse ait Brocardus Argentoratensis in Descriptione Terræ sanctæ. Insaniunt ergo solennia Pseudo-Epiphanius, ejusque imitator Dorotheus, cum ex terra Carjathmaum, non longe ab Azoto, (seu Carjathjarim legere mavis,

Math. 26,
39.

Jer. 49, 12.

Disputatur
de Jona patria.

3. Reg. 17
24.

4. Reg. 14
25.

Hieronym.
Proem.
Com. in
Jon.

mavis, quæ urbs est tribus Judæ, longe tamen ab Azoto) ortum fuisse garriunt, & in terra Saar mortuum ac sepultum, in spelunca Cenezai judicis. Othonielem intelligunt, unum ex Israelis Judicibus, filium Cenez, cui Caleb frater Axam filiam despondens, Carjath-sepher doti dixit. Est autem Carjath-sepher, quæ & Dabir, in tribu Juda. Atqui videtur Epiphanius ille nominum affinitate delusus, Carjath-sepher confudisse cum Geth-Opher, seu Geth-Epher; scribitur enim Ebraice גת-הופר, Gath-hachepher. At Muhammedanos delirare sinamus, qui non longe a Ninives ruderibus Jonam sepultum fuisse censent, ejusque tumulum venerantur.

II. Quamvis autem Eliæ ævo vixisse Jonam Ebraei autument, Oseæ tamen, Amosi, & Isaïæ æqualem ponunt, ut testatur Hieronymus. Sic visum Abrabanieli. In eadem opinione est Eusebius, & id pati possunt optimorum Chronologorum ratiocinia. Ut ut est, tempore certe præcessit partam a Jeroboamo de Syris victoriam, ut pote quam prædixit, quemadmodum habetur in quarto Regum, ac proinde Oseæ, Amosi, & Isaïæ vel minimum æquævus esse potuit. Quatuor certe Majorum, & Minorum Duodecim Prophetarum nullum superest tantæ vetustatis vaticinium. In quæ tempora vero conferendum sit Niniviticum ipsius iter, atque hujus itineris historia, plane incertum est. R. David Kimchi, alique Ebraei, Jehu filii Namsi, & Elisæi temporibus adjungunt. In Sardanapali ætatem, & initium Arbacis con-jicit Scaliger, & in Joasi ævum; ac propterea Niniven a Deo destinatum vult fuisse Jonam, quo solutos in flagitia & libidinem ad Regis exemplum Assyrios ad meliorem frugem revocaret. Sed parum solida hæc videtur conjectura. Profecto qui Canonem Librorum sacrorum digesserunt, in collocandis duodecim Prophetarum libris spectasse videntur rationem temporum, ut dixi, ideoque existimasse casum hunc, vel casus certe descriptionem, Oseæ, Amosi, & Abdia prædictionibus supparem esse vel æqualem. Atque hæc est Clementis Alexandrini, Eusebii, Cyrilli, Augustini, Theodoret, longeque plurimorum Interpretum assensione probata opinio. Quanquam multo longius abit Clemens, velut pristina desertor sententia, cum signum Jonæ, postremam Da-

nielis in lacum Leonum missionem, & Tobiaz junioris nuptias in idem tempus conjicit.

III. Etsi vero manifesto non apparet, utrum Libellum hunc ipse scripserit Jonas, ut pote qui non *αὐτοπροσώπως* (ex propria persona) de se ipse differat, genuinum tamen agnoscere se Jonæ librum posterior ætas non obicure declaravit. Nam prætermisso isto quarti Regum; *Jeroboam restituit terminos Israel, ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per servum suum Jonam, filium Amathi, Prophetam, qui erat de Geth, quæ est in Opher*: quod alterius Jonæ vaticinii, diuturnitate temporis aboliti, non ejus quod superest, antiquitatem probat; manifesta sunt illa Tobia: *In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum, & septem juvenes filios ejus, nepotes suos, dixitque eis: Prope erit interitus Ninive; non enim excidit verbum Domini.* Ubi Græca editio: *ἀπελθε ἡς τὴν μέσσην, τέκνον, ὅτι πρόφητος ὤν ἐλάλησεν ἰανῆς ὁ προφήτης περὶ νινυῶν, ὅτι κατετραφίστατο.* Vade in Mediam, Fili, quia quacumque de Ninive dixit Jonas, futurum nempe ut eveniatur, credo esse eventura. Et deinde: *καὶ νῦν, τέκνον, ἀπελθε ἀπὸ νινυῶν, ὅτι πάντως ἴστω ἃ ἐλάλησεν ὁ προφήτης ἰανῆς.* Et nunc, Fili, exi Ninive, quia quæ effatus est Jonas Propheta, omnino contingent. Addam etiam testimonium e tertio Machabaico, Auctoris satis antiqui: *τοῦ το βυθότερῳ ἐν γαστρὶ κήτους ἰανῶν τηρόμενον ἀφ' οὗ ἀπήμαρτον πᾶσιν ἐκείναις ἀνθρώποις πᾶσι.* Et Jonam pereuntem in ventre ceti viventis in profundo, prorsus illasum omnibus notis exhibuisti, Pater. Quam historiam recitat Christus Dominus apud Matthæum & Lucam. Hausta videntur ex iisdem fontibus & illa Joelis, cujus librum libro Jonæ recentiorem puto: *Benignus & misericors est, patiens & multa misericordia, & præsabilis super malitia.* Nempe hoc ipsum est quod dixit Jonas: *Tu Deus clemens & misericors es, patiens & multa miserationis, & ignoscens super malitia.* Pergit Joel: *Quis scit si convertatur, & ignoscat?* Jonas iisdem verbis: *Quis scit si convertatur, & ignoscat Deus?*

IV. At non sacræ solum, sed profanæ quoque literæ Jonæ memoriam retinent. Her-
culum enim, cujus famam aliorum facinoribus exornare Græci solent, finxerunt ad liberan-

*Disputatur
de vera
significatio-
ne vocis.
נביא.*

*Sext Emp.
adv.
Gramm. l.
1. c. 12.
Phavor. in
ἐπιτραπέζ.
Grot. in
Jon. 1. 1.*

*Quintil. l.
1. c. 10.*

Par. 25.

liberandam Hesionen, in os & alvum canis Tritonis, sive canis Carchariae, qui ad eam depascendam mittebatur a Neptuno, insiliisse, triduumque in ejus visceribus latuisse, neque hinc aliud ipsi accessisse incommodi, quam capillorum aliquot defluvium. Auctor Lycophron, & Lycophronis Interpres Isaacius Tzetzes: auctor quoque Cyrillus, & Theophilactus in Jonam: auctor denique Sextus Empiricus, & Phavorinus. Hoc vero discrimen aduisse eum, compage navis, qua vehebatur, soluta, narrat Aeneas Gazæus in Dialogo de immortalitate animorum. Observat præterea Grotius Amythaonidas fuisse apud Græcos, quemadmodum Jonas Amathi filius inter Ebræos, & Jonæ nomen habere posse significationem hominis ex Græcia orti: nempe quod Græci Jonum nomine apud Ebræos censerentur, a Javane ducta appellatione, qui fuit Japhethi filius. Quid inde efficiat, non apponit; neque ego certe video: nam Amythaon bellum Trojanum multis præcessit annis, quo Amathi longe recentior fuit. Jonas vero, si ab Ionibus nomen habuit, ita Herculis casus fuerit adscriptus Jonæ, non vero Jonæ casus Herculi, quod absurdum est. Probabilius videtur, quod aliis venit in mentem, Arionis historiam a nautis in mare missi, & a Delphine excepti, & Corinthum delati, ex Jonæ historia detortam esse: nam tempora, licet non omnino convenient, propius tamen accedunt; & in nomine Arionis vestigia extant nominis Jonæ; & ut hic in mari Deum oravit & Psalmum dixit, ita ille cantu delphinem deliniisse fertur. Jonas Propheta fuit, Arion citharædus. Quemadmodum enim Aegyptiis multa sonat vox Propheta, mystagogum, mystam, sacrificulum, cantorem sacrum, & quorumlibet sacrorum ministrum: sic Ebræis multiplex est significatio vocis נביא: præcipue vero Prophetam, & cantorem sive Poetam notat, ut Latinis vocabulum *Vates*, designat & *Prophetam* & *Poetam*. Quis ignorat, inquit Quintilianus, *musicen tantum jam in illis antiquis temporibus, non studii modo, verum etiam venerationis habuisse, ut iidem musici, & vates, & sapientes judicarentur?* Sic vicissimo quinto capite prioris Paralipomenon, Asaph, Heman, & Idithun, qui fidicines fuerunt, dicuntur בכנרת הנביאים. Vulgata, *Qui prophetarent*

in citharis. Septuaginta, *ἐποφθεγγόμενοι ἡ καὶ οὐρα.* His assentitur Syrus Interpres, & Arabs. Simile reperias paulo inferius. Sic soror Moysi in Exodo appellatur, *Prophetissa*, נביאה, quippe saltatrix & tympanistria. Sic Debbora in libro Judicum eodem afficitur *Prophetissa*, נביאה nomine, cujus Canticum statim subjicitur. David ipse, non ob vaticinia solum, sed & propter psallendi ac carminum condendorum facultatem, Prophetæ nomen videtur esse consecutus. Manichæi, Gnostici, Nicolaitæ vatem futurorum fuisse ipsum omnino negabant: negabat & Theodorus Mopsuestenus, ut annotatur in Actis quintæ Synodi; & Prophetæ nomen, quod sæpe illi tributum negare non poterant, ad unam canendi peritiam referebant. Sed non unicus hic error nefariis Hæreticis illudit. Leguntur hæc capite decimo nono libri primi Samuel: *והיה חנניה נביא ויהי עמו חנניה ויהי עמו חנניה*. Vertunt Septuaginta, *ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν*. Vulgata, *Prophetarum vaticinantium*. Ita Syrus quoque & Arabs. At Jonathan vertit, *ספר שכתב, scribarum laudantium*. Et mox, ubi Vulgata habet, *& prophetare ceperunt*, habet Jonathan, *והיו, Et laudaverunt*. Item Vulgata, *& ambulabat ingrediens, & prophetabat*: Jonathan, *& ixit iens & laudans*, וישיב. Vulgata, *Et prophetavit cum ceteris coram Samuele*: Jonathan, *Et laudavit*, וישיב. Vulgata demum: *Num & Saul inter Prophetas?* Jonathan: *Num & Saul inter scribas?* ויהיו. Verum enim verisimilius esse dicas, significari musicum concentum, an hominum turbam, sibi invicem obstrepentium, & vaticinia ita fundentium, ut a nullo possent exaudiri? Existimare satius est, chorum notari psallentium & saltantium hominum. His cum se adjunxerunt Saulis nuntii, & Saul ipse, nempe afflatu divino ita sunt permoti, ut ipsos cantandi quoque & psallendi ac saltandi libido inceiseret. Quemadmodum Elizeus, cum vaticinari vellet, fidicinem canere jussit: qui cum caneret, *facta est super Elizeum manus Domini*. Quippe musico concentu excitata mens Prophetæ, & velut referata, instinctui Dei facilius patebat. Quam artem ne impiarum quidem religionum ministros nescivisse cognoscimus ex Epistola Porphyrii ad Anebonem, & ex Jamblichi libro de mysteriis: nam & Corybantes,

Exod. 15.

20.

Judic. 4. 4.

1. Sam. 19.

20.

1. Sam. 19.

23.

4. Reg. 3. 15.

Jambli. de

myst. sect.

3. c. 9.

PROPOSITIO IV.

279

bantes, & Bacchi, aliique hujus generis sacerdotes, cymbalorum & tympanorum sonitu agebantur in tetrum illum & Strygium furorem, quo stolidæ plebi illudebatur. Hac psallendi & canendi exercitatione usque adeo incaluit Saul, ut vestimenta detraheret, nimiaque demum lassitudine confectus, in terram sese nudus abjiceret. Quanquam non me fugit & Prophetis nonnumquam contingere, ut spiritus Dei correpti in terram prolabantur. *Qui visionem omnipotentis intuitus est, inquit Balaam, qui cadit, & sic aperientur oculi ejus.* Quod & iterat deinde. Hunc psallendi ac tripudiandi morem inter Judæos receptum tenuit & David, cum Arcam de domo Obededomi Hierosolymam reduceret: nam septem cantantium choris stipatus, ad strepitum citharæ & tubarum strenue saltabat. Verum Micholi hoc majestate regia indignum in Davide visum est, universo vero populo in Saule: unde natum est adagium: *Num & Saul inter Prophetas?* Sed Dei instinctu factum id ab utroque nesciebant; quod quum ita sit, tum vere existunt Prophetæ: & hoc prophetiæ genus in secundo gradu collocat Rabbiorum doctissimus Maimonides in More nevochim: *Secundus, inquit, prophetiæ gradus est, cum homo in se sentit rem vel facultatem quampiam exoriri, & super se quiescere, qua cum impellit ad loquendum; ita ut loquatur vel de scientiis & artibus, vel Psalmos & Hymnos, vel utilia ac salutaria recte vivendi præcepta, vel res politicas & civiles, vel denique divinas, & quidem inter vigilandum, & in vigore sensuum ordinario. Et hic est de quo dicitur quod loquatur per Spiritum sanctum.* Hac specie *David.* Ne hic Zachariam præteribo, quem Lucas Spiritu sancto repletum prophetasse ait, cum hymnum Deo cecinit; etsi in eo futura quædam prædicta sunt. Multa præterea communia sunt Prophetis & Poetis. Utrique Deo agitante vaticinantur. Utrique læti & soli cantant. Id de Prophetis perhibet Maimonides in libro de fundamentis Legis. Is & in More nevochim ait tristitiæ & luctus tempore cessare prophetiam. De Poetis testificantur Israelitæ Babylone captivi, qui rogati a captivis ut se cantionibus oblectarent, negant se extorres & captivos in luctu canere posse. Sic & Euripides:

τὸν ὀνειρεῖσθαι, αὐτὸς δὲ τὴν μὴ χαίροντα τῷ τῷ.
Et poetam, si versus, ipse pariat,
Latum parere.

Eurip.
Suppl. v.
180.

Et Horatius lyram appellat jocosam. Notum illud:

Carmina proveniunt animo deducta sereno, Ov. Trist. l. i. Eleg. i.

Notum & hoc:

*Sed me Musarum diserta per arva dulcis
Raptat amor,*

Et istud quoque:

Carmina siccissimum scribentis & omnia querunt.

Item illud de Poetis:

*Scriptorium chorus omnis amat nemus, &
fugit urbes.*

Quoniam igitur qui Spiritu Dei excitati psallebant, *ᾠδοὶ* dicebantur, hinc & fidicines omnes *καταχρηστικῶς* (abusive) eodem nomine videntur appellati. Atque ita ex Jona Propheta, Arion fidicen confingi potuit.

V. Dixi superius Jonæ vaticinium, libro quarto Regum memoratum, annorum injuria periisse. Hinc ejus, quod extat, depri-
mendi ansam arripit Theologo-Politicus Disputator, vel quali fragmenti alicujus e majori opere decerpti, vel certe quasi e
scriptionum complurium numero levis unius opusculi & contemnendi. Quam notam reliquis itidem inurit Prophetarum libris; una omnes opera abolere, in contemptum certe adducere studens. Aliis quoque, sed saniora sentientibus de Libris sacris, grandioris historię particula visa est Prophetia Jonæ; idcirco quod a conjunctione connexiva initium capiat. Il vero sibi id responsi habeant, quæ edidit vaticinia Jonas præter Libellum hunc, non vident ab eo literis fuisse mandata, proindeque nec temporum lapsu consumpta; ea quippe duntaxat scriptis tradidisse Prophetas, quæ in longitudinem pertinebant, ne ex hominum animis memoria ipsorum evanesceret: quæ autem proxime spectabant ad exitum, etsi nonnumquam in libros relata sunt, minime tamen id ita necessarium fuisse, ut pote quorum futura esset recens recordatio, tum cum eventu ipso complerentur. Cujusmodi fuit illud, quod de Jeroboamo prænuntiatum a Jona libri Regum testantur: nam cum æquævi fuerint Jeroboamus & Jonas; verisimile est in re instanti ac im-
minenti

Refelluntur
argumenta
Adversariorum.
Unicum argumentum.
4. Reg. 14.
25. Trist.
Theol. c.
10.

minenti prædictionem hanc a Jona editam fuisse. Favere nobis videtur Cyrillus: ait enim: Ἰγγραφοὶ μὲν οὖν τῆς παρ' αὐτῷ προφητίας ἀγασσόμενοι ἔδωκε παρὰ τῶν ἐκείνου. *Prophecia ab illo prolata sermo præter hunc nullus alter in literas relatus est.* Quæ autem ex conjunctione connexiva, initio Libri hujus posita, petitur ratio, frivolam esse demonstravimus alibi, cum librum Ezechielis contra Adversariorum argumenta tueremur; utpote quam ab Ebraeis in fronte ornatus gratia collocari Grammatici doceant. Postremo etiam si majoris operis partem esse Prophetiam hanc fateremur, quid inde illi ex auctoritate sua decederet, non intelligo. Imo vero hinc conjicere licet, nobilissimam visam ac utilissimam particulam hanc, quam adversus edacem vetustatem studium hominum, vel potius supremi numinis voluntas conservavit, ne eximio hoc Christi per triduum mortui, ac deinde resurgentis simulacro care-

REIUS.

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

I. *Disputatur de Michæa.* II. *Probatur Prophecia Michææ γνησιότης & antiquitas.*

Disputatur de Michæa.

Qui ab Ebraeis sextus inter Prophetas Duodecim ponitur Michæas, istertius ab Interpretibus Septuaginta, aliisque Græcis scriptoribus collocatus est. Tempus quo edita ipsi a Deo sunt vaticinia, quibus nunc fruimur, ipsa in fronte indicant, nempe *in diebus Joatham, Achaz, & Ezechia regum Juda.* Proindeque munus Propheticum obire coepit paulo post Oseam, Joelem, & Amosum, qui Ozia regis Juda temporibus vaticinia sua exorsi sunt. Et vix stare potest

Juchaf. & R. David. Ganz. Chronol.

Ebraeorum sententia, qui Michæam Joeli Cabalæ mysteria tradidisse volunt. Patriam quoque titulus declarat, & Morasthiten fuisse docet. Viculum autem non grandem sua ætate fuisse Morasthi, juxta Eleutheropolin Palestinae urbem, tradit Hieronymus. Paria fere habet Eusebius in Topicis. Horum autem, in locorum sanctorum explorando situ, ratio potissimum habenda est, utpote oculatorum testium, qui ad præclaram Scripturæ sanctæ peritiam, diuturnam in his oris moram adjunxerunt. Minime igitur audiendus Paraphrastes Chaldaeus, qui pro Morasthi Mare-

sam reddit. Ultramque accurate distinguit Hieronymus, cum in Epitaphio Paulæ; tum in libro de locis Ebraicis, ubi Maresam esse ait in tribu Juda, altero ab Eleutheropoli lapide, cujus rudera tantum sua ætate visibantur; Morasthi autem vicum esse ad Orientem Eleutheropoleos: quod ex Eusebii Topicis exscripsit. Nihilo magis audiendus Drusius, cum ambigere se ait, num Morasthi idem sit locus ac Moreseth Gath, cujus commate decimo quarto capitis primi Michææ sit mentio: nam pro eo quod est in vulgata: *Super hereditatem Geth*, Ebraicum exemplar habet: מל מורסת גת, quod quidam vertunt: *Ad Moreseth Geth*: quasi sit nomen loci proprium. His præter Vulgatum Interpretem refragantur Septuaginta Senes, & Jonathan. Deinde ex sequenti commate sententiam hujus odorari licet: *Herodem, inquit DEUS, adducam tibi, qua habitas in Maresa.* Futurum nempe minatur, ut Maresitas de patria sua alienus hæres a se adductus extrudat: unde apparet pari prorsus comminatione & simili sententia Gethæos exterrere voluisse: *Dabit emissarios super hereditatem Geth.* Scribit Pseudo Epiphanius interiisse Michæam ex alto præcipitatum a Joramio filio Achabi regis Juda, quem ob ipsius patrumque noxas crebris objurgationibus perstringebat: quæ ineptiæ non scutica, sed flagello animadvertendæ sunt; nam neque rex Juda Achab fuit, aut Joramus ipsius filius, sed Israel; nec Jorami ævo vixit Michæas Morasthites, sed post ejus ætatem annis minimum centum ac triginta. Fraudi fuit insulso Scriptori Michæas alter, qui & Josaphati & Achabi ætate vixit, variusque ab eo cruciatibus vexatus est. Decepit hunc quoque fortasse, quod legitur initio libri Michææ, Prophetias ipsum edere coepisse: *in diebus Joatham*, ubi perperam legisse videtur, *in diebus Joram*; non observatis iis quæ sequuntur, *et Achaz et Ezechia regum Juda.* Deinde cum ait Epiphanius ille *ὑποκείμενος*, (*suppositivus*) patri Michææ nomen fuisse *Joramio*, ita videtur expressisse nomen *Iemla*, quod prisca illius Michææ pater gessit. Sed nec supplicio affectum fuisse Morasthiten satis ostendere videntur ista Jeremiæ: *Numquid morte condemnavit Michæam Ezechias rex Juda, & omnis Juda? numquid non sinerunt Domini,*

Hieron. Ep. Paul. c. 6.

Jer. 26, 18.

castello, ubi erat David, venit Christus? Jamdudum enim percrebuerat inter Judæos insigne illud Michææ vaticinium: Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. Christus ipse denique verba ejus & voces utiurpare dignatus est: nam eum apud Matthæum sic dixerit: Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam; & inimici hominis domestici ejus: procul dubio in animo hæc habuit: Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam; & inimici hominis domestici ejus: quæ Michææ septimo capite reperiuntur.

Mich. 2, 1.

Matth. 10, 31, 36.

DE PROPHETIA NAHUM.

I. Disputatur de Nahumi patria. II. Varia de ejus ætate opiniones proponuntur; III. deinde nostra. IV. Probatur Prophetia Nahumi veritas & antiquitas. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VI. Secundum argumentum.

Disputatur de Nahumi patria.

DE Nahumi patria & ætate, deque Ninives excidio, quod vaticiniis Nahumus præsignificavit suis, magnæ cientur inter eruditos velitationes, & oppido pauca ac fere nulla posterior ætas huic præbet testimonia; adeo ut quæcunque ad eum pertinent, jacebant propemodum in obscuro, & densis tenebris circumsepta sint. Institutum tamen tenere conabimur, & Librum hunc ab omni vana suspitione vindicare. Agamus primum de Nahumi patria. Simeonitide tribu oriundum fuisse ait Pseudo-Epi-

Epiph. de vit. Proph.

phanus, Elcesin natum, trans Jordanem, versus Begabar. Verba ipsius hæc sunt: ὁ γὰρ ἦν ἀπὸ ἰλασσὴν, πέραν τοῦ ἰορδάνου, ἐν βρυγὰδ, ἐν φυλῇ σιμεὼν. Hic erat ab Helcesi, trans Jordanem, in

Dorothei de vit. Proph.

Begabar, de tribu Symeon. Dorotheus vero Epiphanius hujus simius: Hic Nahum erat ab Elcesi, trans Bethabaran, de tribu Symeon.

Hinc emendandus Epiphanius, & pro βρυγὰδ, legendum βῆθαλ ἀράβ. Bethabaran enim & trans Jordanem esse sitam docent Eusebius & Hieronymus, illicque Johannem lavacro homines in noxarum emendationem abluisse. Idem habet Origenes. Elcesi igitur

Euseb. & Hier. de loc. Ebr. Origen. in Joh.

circa Bethabaran natus est Nahumus, ex Epiphanius & Dorothei sententia, ibidemque sepultus. Elcesi quoque natum agnoscunt Eusebius & Hieronymus. Verum hic longe a Bethabara Elcesin locat; aitque Helkesai, ἑλκεσαι, parvum Galilææ viculum, & vix veterum ædificiorum ruderibus agnoscendum, sua ætate extitisse, Judæis notum, sibi que ab itineris duce monstratum. Unde eos confutat, qui Nahumum Helcesæum putabant esse dictum, a patre Helcesæo, Propheta quoque & ipso. Si qua in re, certe in notitia Terræ sanctæ fidem meretur Hieronymus, qui & ex diligenti lustratione, & ex accurata sacrorum codicum lectione, & ex frequenti doctorum Judæorum consuetudine Palæstinæ loca apprime cognoverat.

Euseb. & Hier. de loc. Ebr. Hieronym. Proem. in Nahum.

II. Exploranda deinde Nahumi ætas, quam quidam ad Sardanapali tempora retulerunt; hoc Ninives excidium notatum ab eo esse volentes, quod Arbace auctore contigit, cum ab

Varia de ejus ætate opiniones proponuntur;

Assyriis ad Medos imperium translatum est; Joa Judæorum, Jehu Israelitarum regnum tenente. Id si sit, sacrorum omnium Prophetarum, majorum, & minorum, quorum scripta constant, antiquissimus ille fuerit. Probabilius Josepho visum est, ad Joatham tempore Nahumum pertinere; quas autem adversus Ninivitas edidit vaticinationes, post centum & quindecim annos esse completas, Josiæ nempe temporibus. Plures Ezechia

Jos. Antiq. l. 9. c. 11.

regnante floruisse Nahumum censent, Hieronymus, Theodoretus, & Theophylactus, etiam post abductos a Salmanasare in servitutum Israelitas; & Deum tum eos, tum & reliquos Ebræos, qui Ezechia parebant, & variis modis ab iisdem hostibus vexabantur, prædictionis hujus solatio recreare voluisse. Atqui idem Hieronymus, primo Nahumi capite prædictam fuisse sentit cladem Sennacheribo, Assyriisque illatam ab Angelo, dum Hierosolymam oppugnarent. Unde colligitur editum esse vaticinium inter duas Assyriorum expeditiones, Salmanasaris adversus tribus decem, Sennacheribi adversus reliquas duas, quarum illa vix novem annis hanc antecessit. At auctor Seder Olam, & ex eo R. Isaac Abrahaniel, Ebræique fere omnes, cum Michææ, quem sub Joatham, Achazo, & Ezechia floruisse sciebant, succedere Nahumum in Canone viderent, eum, ejusque prædictiones attribuendas duxerunt ævo Manassæ, qui Ezechia

Hieronym. Theodor. & Theoph. Proem. in Nahum.

chiz regi successit. Atque has prædictiones exitum habuisse statuunt, Joakimo inter Judæos regnante, cum a Nabuchodonosore Ninive diruta est. Jonathan vero, & Pseudonymi Epiphanius & Dorotheus, alique, Ninivitis imminentes calamitates prædixissentur, quod Jonæ comminationibus ad meliora jam ante conversi, in pristinas deinde noxas essent revoluti. Quot annis Jona fuerit recentior, accuratius definire in super habent, quod quidam nonaginta annorum spatium definiunt. Sunt qui Josiæ ævo futura prædixisse velint. Omnium vero longissime extra oleas abit Clemens Alexandrinus, Ezechiele ipso recentiore Nahumum fingens.

Clem. Al.
Strom. 1.

deinde no-
stra.

III. In tanta Interpretum discordia, ad similitudinem veri mihi valde videtur accedere Hieronymi sententia, qui in Ezechiz ætatem Nahumi vaticinium confert, inter Israeliticam deportationem, & Hierosolymitanam Rabfacis obsidionem; nam & id postulare videtur ordo quem inter Prophetas minores obtinet, & eo inclinare video maximam eruditionum Interpretum partem. Verum aliud præterea adjecit Hieronymus accurata observatione dignum: nam inflatam quidem Assyriorum exercitus pro mœnibus Hierosolymitanis cladem, primo Nahumi capite prænuntiari sentit; sed reliqua duo libelli ejusdem capita ad toleratas olim ab Israelitis ærumnas, irrogatasque Judæis ab Assyriis contumelias, & excisam demum a Nabuchodonosore Niniven pertinere arbitratur. Quæ postrema capita duo priusquam explanet, Lectorem monet se Ebræorum expositionibus adhærere. Quamobrem si Ebræos illos, quos secutum se profitetur Hieronymus, conciliare velimus aliis ejusdem gentis Magistris, qui sub Manasse editum Nahumi vaticinium rentur, diceraus primum caput temporibus Ezechiz prodixisse, post deportatas decem tribus; eventum vero tum esse nactum, cum Sennacheribi copiz ab Angelo deletæ sunt, & ipse Sennacheribus Niniven redux, a filiis interfectus est; reliqua vero capita duo multis post annis primum a Nahumo fuisse adjecta, & ita quidem adjecta, ut in unum contextum colligata simul videantur coherere; nimirum quod consimilis essent & ejusdem argumenti, & Assyriorum calamitates prænuntiarent; exitum vero habuisse, partim cum Niniven vastavit Cyaxa-

res Medorum rex, Josiæ temporibus; partim etiam ac præcipue, cum eam Nabuchodonosor aliquot post annis funditus delevit. Idem quippe Hieronymus, Proœmio in Jonam, sic disserit: *Quantum ad historias tam Ebræas, quam Græcas pertinet, & maxime Herodotum, legimus Niniven, regnante apud Ebræos Josiæ, & Assyriæ rege Medorum, fuisse subversam.* At cladis hujus auctorem fuisse Cyaxarem tradit Herodotus. Illuc respexit Josephus cum Joatham æqualem Nahumum statuens, post annos centum & quindecim edita ab ipso adversus Niniven vaticinia, eventu comprobata fuisse refert; in Josiæ quippe ætatem incurreret illud tempus, si a Joatham ætate initium feceris numerandi. Itaque Nahumi prædictio adversus Ninivitas, quæ duobus postremis capitibus inest, a Cyaxare & Nabuchodonosore diversis temporibus completa est. Nec retragari videntur conditores prisca Librorum sacrorum Canonis, a quibus Nahumus subjunctus est Michææ, qui Joatham, Achazi, & Ezechiz æqualis fuit: in eo quippe desit Michæas, in quo vaticinari exorsus Nahumus ad Manassæm pervenit.

Herod. 1. 1.
Ios. Antiq.
1. 9. c. 11.

IV. Bene vero est, quod Duodecim Prophetarum memoriam Sirachides retinuit, unde satis probatur antiquitas Nahumi, qui unus ex illis semper habitus est, ut ex Septuaginta Senibus, aliisque cujusvis ætatis interpretibus cognoscere promptum est. Vix ulla autem Scriptoris hujus posterior ætas servavit vestigia. Unum hoc apud Habacucum & Ezechielem nanciscor, quod extat tertio Nahumi capite: *Va civitas sanguinum, universa mendacii dilaceratione plena: non recedet a te rapina.* Ad id quippe videtur excusum hoc Habacuci: *Va qui edificat civitatem in sanguinibus, & præparat urbem in iniquitate.* Multo magis etiam istud Ezechielis: *Va civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram.* Incertum autem habeo, an a Nahumo Itaias, an ab Itaiâ Nahumus hæc sumserit: *Eccē super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota tua:* utrumque enim docui vaticinia hæc Ezechiz temporibus scripsisse.

Probatur
Prophetia
Nahumi
vaticiniis
& antiqui-
tatis.

Ecclesi. 49. 12
Nah. 3. 1.

Hab. 2. 12.

Ezech. 24.
9.

Nah. 1. 15.
Itai. 52. 7.

V. Diximus Sennacheribi, Assyriorumque interitum prædictum fuisse primo capite Nahumi; at postremis duobus illatas Ninivitis per Cyaxarem & Nabuchodonosorem clades:

Refelluntur
argumenta
Adversariorum.
Primum
argumentum.

Epiph. & Dorotheus de viis Proph. clades: quam sententiam Hieronymi suffragio tutati sumus. Verum supposititii Epiphanius & Dorotheus aliorum varicinationes illas detorquent; præsignificasse quippe Nahumum volunt, futurum ut exundante aqua, & ignibus erumpentibus Ninive subvertatur; atque id evenisse; terræ quippe motu stagnum, quo cingitur civitas, ripas supergremium loca vicina, urbemque adeo ipsam submersisse, cum interea flamma aliunde effervescens eam depalceret. Nempe

Nah. 1, 5, 6, 8. hæc ad verbum interpretati sunt: *Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra a facie ejus. Deinde: Indignatio ejus effusa est ut ignis, & porta dissoluta sunt ab eo. Tum: In diluvio prætereunte consummationem faciet loci ejus. Et alibi etiam: Porta fluviorum aperta sunt, & templum dirutum. Paulo post: Ninive, quasi piscina aquarum aqua ejus. Præterea: Succendam usque ad summum quadrigas tuas.*

Nah. 2, 6. 8. 11. Rursum: *Devorabit ignis vestes tuas. Verum quid istis fiet, quæ ibidem leguntur: Miles captivus abductus est, & ancilla ejus minabantur gementes ut columbe, murmurantes*

Nah. 3, 13. Nah. 2, 7. *in cordibus suis: & istis: Vox impetus rota, & equi frementis, & quadriga frementis, & equitis ascendentis, & micantis glulii, & fulgurantis hasta, & multitudinis interfecta: & his quoque: Ecce populus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis adaperitione pandentur porta terra tua, devorabit ignis vestes tuas. Aquam propter obsidionem hauri tibi, exstrue munitiones tuas, intra in lutum & calca, subigens tunc laterem. Ibi comedet te ignis, peribis gladio. Quæ manifeste declarant bello domitam & dirutam fuisse Niniven, & militum copiis, non aquis inundatam; & flammis hostilibus, non naturæ vi ingruentibus absumtam; quod neque consentit cum fide historiarum, neque cum Ninives ipsius situ, quæ stagno haudquaquam circumfusa fuit. Attendissent autem Epiphanius ille & Dorotheus, quam sæpe exotici & sacri Scriptores, ac potissimum Prophetæ, ad bellicas clades exprimendas, hujusmodi translationibus ex incendiorum & exundationum impetu arcessitis utantur.*

Secundum argumentum. Theodor. Proem. in Nah.

VI. Leve quoque est argumentum, quod ex Theodoretis verbis erui potest, quibus asseverat post interiectum a liberis Sennacheribum, imperium ad Chaldæos paulo post

transisse, & regum illorum genus extinctum fuisse. Hæc enim aperte pugnant cum historia a sacris Auctoribus tradita, cujus fides non ad manifestas hallucinationes exigenda est, sed hæc contra ex illa convincendæ. Certum quippe est Sennacheribo successisse Assarhaddonum filium, ut docet postremus liber Regum; huic Saosduchinum, quem excepit Cineladanus; quod cognoscitur ex Canone Mathematico Regum Babyloniorum, quem repræsentat Georgius Syncellus. Imperium autem Assyriorum a Chaldæis excisum non est ante Nabuchodonosorem, qui æqualis Joakimi fuit. Itaque a Sennacheribi obitu ad dirutam a Chaldæis Niniven, anni intercedunt circiter centum & viginti. Castigandus hic ergo Theodoretus; multo etiam magis Cyrillus, qui a Nahumo prædiceret eam Ninives expugnationem, quæ auctore Cyro facta est; Niniven haud dubie cum Babylone confundens, quam Cyrus ditioni suæ subiecit.

4. Reg. 19, 37.

Cyrrill. Præf. in Nahum.

DE PROPHEZIA HABACUC.

I. Disputatur de Habacuci patria. II. Varia de ejus ætate opiniones proponuntur. III. Deinde nostra. IV. Disputatur de libro apocrypho Habacuci. V. Probatur Prophetia Habacuci veritas & antiquitas. VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

DE Habacuci patria & ætate nihilo certiora quam de Nahumo proferre possumus. Quid vestigando tamen & scrutando reperire possumus, experiamur. Patriam designavit Epiphanius ὑποβολιμαῖος (supposititius) quem secutus est Pseudo-Dorotheus, oriundumque fuisse ait ex tribu Simeon, natum in agro Bethsocher: cujus dictionis cum ambigua sit & parum constans in exemplaribus lectio, Dorotheus vero scribat *Biticuchar*, locum assignare promptum non est. Videndum an is sit, qui sexto capite prioris Machabaici dicitur Bethzachara, Josepho non semel memoratus; an qui sequenti capite Berzecha appellatur. Ait idem Epiphanius adventante in Judæam Nabuchodonosore Habacucum fugisse Ostracinen, (quam urbem in Imaelitica terra collocat,) ad Calliotidem usque, in qua Ostracinen

Disputatur de Habacuci patria. Epiph. & Dorotheus de viis Proph.

1. Mach. 6, 1. Mach. 7, 19

cinen Ptolemæus statuit, Ismaelitarum fines prorogans; post discessum vero Chaldaeorum rediisse in patriam, in eaque tandem fuisse sepultum. Quæ perperam accepta Dorotheus interpretando pervertit. Epiphanius consentit Said Ebn Batrik; in Ismaelitarum siquidem regionem fugisse vult Habacucum, atque inde in Ægyptum. Alii Levitica ipsum tribu prognatum fuisse volunt, & in urbe Cella sepultum. Eusebius quidem narrat in Topicis sua ætate sepulcrum Habacuci Ceilæ monstrari solitum fuisse. Quod ab illo sumserunt Sozomenus & Nicephorus.

Sozom. l. 7, c. 29.
Niceph. l. 12, c. 48.
Varia de eius esse opiniones proponuntur.

II. In ætate vero deprehendenda viri eruditi in varias opiniones discessere. Existimant Ebraei veteres filium fuisse Sunamitidis mulieris, quem vitæ restituit Eliseus, quemadmodum Jonam Sareptanæ filium ab Elia ad vitam revocatum fuisse rati sunt; argumento ducto ex convenientia nominis Habacuc, cum verbis, quibus Eliseus Sunamitidi filium pollicitus est: *אֶמְצָא וְאֶמְלֶכְתִּי אֶת בְּנִי* *amplecteris filium*; quæ Rabbinicæ nugæ sunt. Saniora senserunt Judæi recentiores, in Manassis tempora Habacuci vaticinium conferentes. Ita Seder olam, Rabbah & Zuthah: unde Abrabaniel, & Rabbiorum greges sua hausere. Josiæ ætati assignant alii; Sedeciæ & Jeremiæ, Clemens Alexandrinus & Pseudo-Epiphanius; Danielis etiam idem Epiphanius, Hieronymus, Dorotheus, alique complures, quibus placet non alium esse Habacucum hunc, quam qui cibaria ad Danielelem inter leones jacentem ab Angelo vectus detulit, biennioque ante obiit, quam libertatis compotes facti Judæi in patriam remeassent. A quo tempore ad Eliseum retro computantur anni trecenti circiter & quinquaginta; quo intervallo Habacucum fuisse constat; sed in loco intra hos limites accurate definiendo laborant Interpretes.

Clem. Al.
Strom. l. 1.
Epiph. de vit. Proph.
Hieronym.
Procem. in l. 1. Habacuc.
Dorothe. de vit. Proph.

deinde non.

III. Ego vero & supra jam dixi, cum de Daniele agerem, & nunc etiam asseverantius dico geminum fuisse Habacucum, alterum Danielis obsonatorem, alterum hunc Prophetam Manassis æqualem, de tribu Simeonis, cum illum Levitica prognatum esse declarat titulus historiæ Beli & Draconis, quem ex editione Septuaginta Senum repræ-

HULTII DEMONSTR.

sentat Hieronymus. Chaldaeorum certe adversus Judæos expeditionem præcessit, quam & prædixit: *Quia ecce, inquit, ego sciscitabo Chaldaeos.* Chaldaeorum ipsorum vaticinium, sic tanquam rem nondum instantem, sed multis post annis eventuram denuntiat: *Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: simoram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* His autem tangi videntur Manassis flagitia: *Lacerata est Lex, & non pervenit usque ad finem judicium: Quia impius praevalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum.* Rursum: *Quare aspicias super iniqua agentes, & taces devorante impio justiores se?* Ista omnino his adsonant, quæ de Manasse narrat posterior liber Regum: *Insper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impletes Jerusalem usque ad os; absque peccatis suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino.* Addit Josephus, Deum intentatis per Prophetas minis ad meliorem mentem revocare ipsum frustra voluisse, cum interea novis sese alligaret sceleribus, & aliquem e Prophetis quotis quibusque diebus supplicio afficeret. Cum autem post Babylonicum exilium mores in melius commutarit, plane dicendum est Habacuci vaticinium ad priora illa & nefaria Manassis tempora pertinere: nec abludit a vero prædictionem illam Chaldaicæ irruptionis, non solum postremam, qua diruta est Hierosolyma, sed & priorem illam spectare, cum Manasses Babylonem deportatus est. Nam quamvis narrent Paralipomena captum eum fuisse a Principibus exercitus regis Assyriorum, nihilominus Chaldaeos intelligere decet, qui a Principibus & regulis supremum Regis Assyriorum imperium agnoscentibus regebantur. Hanc autem Judæorum calamitatem notare videtur Propheta, cum Judæos monet eventura illa ipsorum temporibus: *Opus, inquit, factum est in diebus vestris.* Similibus Achazum & Ezechiam objugationibus, & impendentis ab Assyriis & Chaldaeis exitii minis Isaias aliquot ante annis perterruebat. Adeo ut æquærum ipsi Habacucum, simili instinctum afflatu, paribus denuntiationibus intonuisse credibile sit. Denique ætatem ejus patefacit assignatus ipsi in Canone locus inter Prophetas minores Duodecim: Nahum enim sequitur, quem

Hieronym.
Procem.
Comm. in Dan.
Hab. 1, 6.

Hab. 2, 3.

Hab. 1, 4.

Hab. 1, 13.

4. Reg. 21, 16.

Joseph. Antiq. l. 10, c. 4.

2. Par. 33, 11.

Hab. 1, 5.

Qq

Ezechiz

Ezechiae æqualem diximus; Sophonia vero præit, qui Josia regnante vaticinatus est.

Disputatur
de libro apo-
crypho Ha-
bacuci.

Hieronym.
Proem.
Comm. in
Dan.

IV. De libro apocrypho Habacuci, quem commemorat Auctor Synopseos, etsi jam a me superius disputatum est, cum de Græcis Prophetiæ Danielis interpretationibus agerem, aliqua tamen hic iteranda sunt, quæ prætermittere omnino locus non patitur. Hunc ergo apocryphum Habacuci librum, ipsam esse dixi Beli & Draconis historiam, in qua liber Danielis clauditur. Tradit enim Hieronymus, in Græca interpretatione Septuaginta virorum Habacuco adscriptam fuisse hanc historiam, & Eusebium ac Apollinarium cum Porphyrium refellerent respondisse, Susannæ, Beli, & Draconis historias partem esse Prophetiæ Habacuci de tribu Levi. At Græca libri Danielis interpretatio, quæ Septuaginta Senum nomen sibi præscripserat, Hieronymo merito suspecta fuit, & ab Ecclesiæ magistris repudiata est. Itaque quod Beli & Draconis historia Habacuco tribuitur, perperam id factum dixi, cum mirabilem illam Prophetæ exportationem, non ab alio quam ab ipso in literas relatum fuisse Interpres conjectasset; reliquorum Prophetarum consuetudine deceptus, qui res a se gestas memoriæ prodere consueverunt aliquando, at nonnunquam id facere neglexerunt. Nimium igitur suspicioni huic indulgens Interpres nomen Habacuci historiæ huic præmisit. Sed prudenter fecerimus, si titulum leviter & temere excogitatum inducamus.

Probat
Prophetia
Habacuci
ymisibne
& antiqui-
tas.
Hab. 2, 1, 2.

Hobb. Lev.
2-33-

V. Prophetiæ autem Scriptorem ipsæ suæ declarat Habacuc, cum ait secundo capite: *Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et respondit mihi Dominus, & dixit: Scribe visum, & explana eum super tabulas, ne percurrat qui legerit eum.* Quibus significat, se a Deo mandatum habuisse, ut res sibi præmonstratas literis traderet: cui mandato pro sua pietate paruisse ipsum plane credendum est. Eas ergo *ὑποπρεσβύτας* (ex propria persona) disseruit. Unde Hobbesium mirari subit, qui incertum esse dicit, utrum prophetiam suam ipse Habacuc scriptam ediderit. Earum præterea in novitorum Prophetarum libris expressa licet reperire vestigia. Cum enim gentem Chaldaeam

descripisset Habacuc: *Leviores pardis equis ejus, & velociore lupis vespertinis, & discurrunt equites ejus: equites namque ejus de longe veniunt, volubunt quasi aquila festinanti ad comedendum: ita Nabuchodonosorem pinxit Jeremias: Ideo percussit eos leo de Syria, & lupus ad vespertam vastavit eos, pardus vigilavit super civitates eorum: ita & Ezechiel: Hæc dicit Dominus Deus, Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum.* Hæc quoque Jeremiæ querela: *Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum, verumtamen justa loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prævaricantur, & inique agunt? numquid videtur retere hanc Habacuci: Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris: quare respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiore se? Illud quoque Jeremiæ: Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bibite, & inebriamini, & vomite: ex hoc Habacuci detortum dicas: Bibite quoque, & consopire: circumdabit te calix dextera Domini, & vomitus ignominie super gloriam tuam.* Deinde vero Lucas in Actis Habacucum designavit, cum diceret: *Videte ergo, ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis: Videte contemtores, & admiramini, & disperdimini, quia opus operor in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis: hæc enim ex Habacuci priore capite petita sunt.* Cujus & istud: *Justus autem in fide sua vivet, Paulus non semel in Epistolis suis usurpavit.* VI. Circumspicienti vero mihi, si qua parte oppugnari posset nostra de Habacuci ætate sententia, unum occurrit ejus ipsius testimonium, unde eudere contra nos argumentum queant Adversarii. *Aspicite, inquit, in gentibus, & videte: admiramini & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur.* De Chaldaeorum bello adversum Judæos verba facere ipsum liquet, quod quum factum jam fuisse his diebus clarissime significet, hinc efficitur necessario, post vastatam a Nabuchodonosore Judæam vixisse Habacucum, & vaticiniis inclaruisse. Verum id argumentum infringit ipse commate sequenti, cum ait: *Eccce ego suscitabo Chaldaeos: nondum ergo fuerant suscitati, quos suscitaturum se Deus prænun-*

Hab. 1, 3.

Jer. 2, 8.

Hab. 1, 7.

Jer. 2, 8.

Hab. 1, 13.

Jer. 2, 17.

Hab. 1, 6.

Act. 13, 40.

40

Hab. 1, 5.

Hab. 2, 4.

Rom. 1, 17.

Gal. 3, 11.

Ebr. 10, 13.

Refelluntur

argumenta

Adversarii

arum.

Unicum

argumen-

rum.

Hab. 1, 5.

Hab. 1, 6.

presentiat. Sed & Ebolicus exemplar, non sanatum habet, hinc, solum, sed Bononi hinc, quod Ebolicus praefatis, quo eadem vice sanguine. Itaque Septuaginta ad reddunt: *Terre habebatque*. Quis ego sciret & Symonachos, iuxta schismaticam Hieronymi: *Quis sciret ad hunc regem*.

16. 17. 18. 19. 20. 21.

DE PROPHEZIA SOPHONIAE

I. Disputatur de Sophoniae patria & orbe, II. & aetate. III. Probatur Prophezia Sophoniae veritas & antiquitas.

Disputatur de Sophoniae patria & orbe.

Prophezia Sophoniae locuta hoc praesentia est: *Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Guss, filii Gaddis, filii Amaris, filii Sanchis, in diebus Josae filii Josiam regis Juda*. Intra Sophoniam vocat Prophezia Dei sibi se cognoscimus: tam & quibus paronibus ortus sit, & quo tempore vixerit. Si patria ac tribus, unde podas, scilicet apposite, nihil illa requiramus. Verum occurrit desiderio nostro supplicium ille Epiphanius, sepe iam in patris vocat: nam Sanchis mente occurrat scilicet tradit. At sibi non constat in montis huius nomine, ut neque in variis Libris illius loci Codicum fides: alii enim habent Sanchis: Tiphis. Dorochoi scribit Sanchis. An Sanchis legendum, quem locum montium scilicet intra territorii Rubenitica tribus dicitur ex libro Josue: an Sanchis, quia consueverunt Paralipomenis, & Sanchis esse voluit quidam: an Sanchis, inter quos locum & Cadei filius Moysi Pater Agaris! Adhuc Epiphanius scilicet tribu Sanchis, cum tunc tamen Enoch regis Juda abegit, proindeque de tribu Juda occidit scilicet sicut sit Aben Ezra, auctor inter Ethios non fuit: quam opinionem nec ad hanc, nec rejicit R. David Kimchi. Quibus argumentis hanc opinionem locutus sit Aben Ezra, nescio, profecto tempora apud correptionem, neque sua videtur sibi se causa, qui initio Libelli huius, non post solam Sophoniam se appositus, sed explicata praetera Symonis Hrit, genus ab hoc capite cuncta Scripturae Sacrae, Propheziaque omnium nomine sit scriptum, quibus clarissimo & lucidissimo

Epiphanius de vi Prophe.

Disputatur de Sophoniae aetate.

1. 2. 3. 4. 5.

Qui dicitur

R. Ab. Ezra, R. David Kimchi in Sophonia.

patria prophetam fuisse Prophezia apparet, neque nobilitati cum predare & illis hinc hinc studeatur. An ita sensu Cyralis, cum fuisse cum sit iniqua verba: *an propter contumaciam praevocantem quidem ignobilis credidit, quod de R. David Kimchi videtur est, non vero regia sique verum? Vix quidem id sensum est, quod quod dicit et eadem Prophezia: tunc persuasum est, descripta hic fuisse in illa ubique patrum nomina, quod Prophezia esset, cum pro como laet con coalescit, quoniamque Prophezia nomina in Codicibus sacris patrum, Prophezia & hoc fuisse.*

II. Aetate ipse lux tempus cum definire & hinc. In Sophoniam, Josu regnum Jude tenente vix. Intra. In nominatum se dicit, lita pro merito culpa re non possunt Theorem Holobian, cum illa Prophezia omnium antiquissimam Sophoniam, & Amos ac Osee equalem facit. Eorum vero rubrica proinde probatur ratio, qui sub initio Josue prophetiam suam cepit, vix ipse affirmat, nequeque peritiam & facileque idolorum cultus a Manasse indocuit Josue sustinuit: quod in duodecim istis annis ab initio regni Paralipomenis 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974.

ne sic quidem elisis penitus impietatis radicibus, novis ipsos commotionibus Jeremias identidem urgebat: sed ita tamen ut non tanquam hujus temporis noxas, sed tanquam vetera flagitia mere ipsis obiceret. Quid, inquit,

Jer. 2, 5.

invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, & ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt? Et paulo post? A saculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix: Deinde:

Jer. 2, 20.

Populus meus oblitus est mei diebus innumeris. Tum: Fornicata es cum amatoribus multis. In viis sedebas expectans eos quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis. Quanto aliter Sophonias? non pristinam quidem recolens facinora, sed tanquam in flagranti deprehensus facinore increpans: Disperdam de loco hac reliquias Baal, & nomina adituum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant super tella militiam caeli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Vistabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum Domini iniquitate & dolo. Nempe hæc in re præfenti *paraglyphis* (*paratragedias*) priusquam Josias violatam religionem reparasset, ablati sceleratis ceremoniis: quod, ut dixi, duodecimo post capessitum regnum anno facere instituit. Veram cum inolitum morem tollere haud ita promptum esset, & post multos annos antiquæ consuetudinis vestigia superessent, instabat Jeremias, ut quod coacti a Josia fecerant Judæi, id ipse jam præstarent: Non est, inquit, reversa ad me pravaricatrix Juda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus. Constat itaque nondum avitam impietatem aboluisse Josiam, cum hæc Sophonias vaticinaretur, atque inde licet prædictionis illius ætatem ante duodecimum Josæ annum liquido statuere, proindeque & ante Jeremiam prophetiam, quæ a decimo tertio Josæ anno ducit initium.

Jer. 2, 21. & 3, 1.

Soph. 1, 4. & 5.

Jer. 3, 10.

Prophetia
Sophonias
vaticinatur
iniquitatem
Soph. 2, 8-9.

III. Quare & dicta quædam Sophonias videmus subinde Jeremiam & Ezechielem usurpasset. Ait Sophonias: Audivi opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobraverunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Propetia

viro ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel, quia Moab ut Sodomam erit, & filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & acerri salis, & desertum usque in æternum, reliquia populi mei deripient eos, & residui gentis mea possidebunt illos: inde Jeremias: Audivimus superbiā Moab; superbus est valde; sublimitatem ejus, & arrogantiam, & superbiā, & altitudinem cordis ejus. Ego scio, ait Dominus, jactantiam ejus, & quod non sit juxta eam virtus ejus, nec juxta quod poterat conata sit facere. Ideo super Moab ejulabo, & ad Moab universam clamabo, ad viros muri scilicet lamentantes: indidem & Ezechiel: Et dices ad filios Ammon, Audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixisti: Euge, euge, super sanctuarium meum, quia pollutum est, & super terram Israel, quoniam desolata est, & super domum Juda, quoniam ducti sunt in captivitatem. Idcirco ego tradam te filius Orientabilis in hæreditatem, & collocabunt caulas filii in te, & ponent in te tentoria sua. Prellius etiam Sophonias vestigia scatur Ezechiel cum ait: Argentum eorum, & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini: animam suam non satiabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia scandalum iniquitatis eorum factum est: quid enim hæc distant istis Sophoniz: Sed & argentum eorum, & aurum eorum non potest liberare eos in die iræ Domini: in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consumptionem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram. Cum ait Ezechiel: Sacerdotes ejus contemserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea; inter sanctum & profanum non habuerunt distinctionem, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, & a Sabbatis meis auerterunt oculos suos, & coinquinabant in medio eorum: principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad scilicet lucra: Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantibus eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus: nomine hæc Sophoniz referre voluit: Principes ejus (Jerusalem) in medio ejus quasi leones rugientes: iudices ejus lupi vespere non relinquebant in mane: Prophetæ ejus vasani, viri infideles: Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra

Jer. 48, 3. & seq.

Ezech. 25, 1. & seq.

Ezech. 7, 20.

Soph. 1, 8.

Ezech. 2, 25. & 2, 28.

Soph. 3, 3-4.

contra Legem. Sed & ad Locum quemdam e Michæ tertio capite, quem indicavi supra: videtur illic respexisse.

DE PROPHEZIA AGGÆI.

I. Disputatur de Aggæo. II. Probatur Prophezia Aggæi ymothne & antiquitas. III. Refelluntur argumenta Adversariorum. Argumentum unicum.

Disputatur
de Aggæo.

Hieron. in
Agg. I. v.
Agg. I. 13.

Jof. Scalig.
Prol. & l. 6.
de emend.
temp.

Joseph.
Antiq.
l. II. c. 4.
Clem. Al.
Strom. l. 7.
Hier. Prol.
in Agg.
Theodor.
Proem.
Comm. in
III. Proph.
& Agg.
Comm. in
Agg.

I. Aggæum ab aliquibus Angelum esse creditum, hominibus juvandis, & ad virtutem excitandis a Deo missum refert Hieronymus: causa inde ducta quod מַלְאָכִים appellatur priore ipsius capite. Id & Angelum significat, & nuntium Domini. Quasi non & alii hoc nomine affecti sint, quos Angelos fuisse nemo suspicatus est. Unum e Synagogæ magnæ assessoribus cum Zacharia fuisse Rabbini asseverant. Synagogam vero magnam Darii Hystaspidae temporibus initium habuisse censent. Aggæi autem & Zachariæ vaticinia, quæ in annum secundum Darii Regis Scriptura Sancta confert, ad Darium Nothum pertinere arbitratus est Scaliger, aliique Scaligerum sectati: quod Darius ille, cujus ætate futura prædixerunt Aggæus & Zacharias, quarto Eisdæ capite subjungatur Assuero & Artaxerxi, quos Xerxem & Longimanum esse volunt. Sed certioribus niti videtur fundamentis eorum opinio, qui Darium hunc Hystaspiden fuisse censuerunt. Hos inter, præter eos quos dixi Rabbinos, insigne nomen est Josephi, Clementis Alexandrini, Hieronymi, & Theodreti; quibus maxima Chronologorum assensu est pars. Assuerum vero & Artaxerxem, Darii hujus decessores, vel Cyrum & Cambysem esse, ita ut gemino nomine designetur uterque; vel Cambysem certe & Smerdin; vel Cambysem unicum, sed πολλώνυμον (multis nominibus affectum) esse sunt arbitrati; quod Persiarum reges, postquam rerum essent potiti, Xerxis fere & Artaxerxis nomina usurpare solerent. Hujus sane controversiæ, tot velitationibus in utramque partem excussæ, disputationem hoc loco repetere, etsi est præter nostrum institutum, dicam tamen valde infirmum mihi videri argumentum, quod Scaligeranæ doctrinæ patroni eliciunt ex hoc comitate Zachariæ:

Et respondit Angelus Domini, & dixit, Domine Zach. 1, 12. exercituum, usque quo tu non misereberis Jerusalem, & urbem Juda, quibus iratus es? Isle jam septuagesimus annus est: & ex isto: Loquere ad omnem populum terra, & ad Sa- Zach. 7. 5. cerdotes, dicens, Cum jejunaretis, & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, numquid jejunium jejunastis mihi? Eodem tempore vaticinati sunt Aggæus & Zacharias, ut habetur quinto Eisdæ capite, & ut libri utriusque ostendunt. Ad utrumque ergo ista pertineant. Anni, inquiunt, hi septuaginta, non sunt anni Babylonicæ captivitatis, qui desierunt anno primo Cyri: vaticinia autem illa scribebat Zacharias anno secundo & anno quarto Darii, quorum neuter septuagesimus erat ab excidio Hierosolymæ: Darius porro hic Hystaspides non est, nam si ab anno ejus secundo, vel quarto septuaginta annos retro numeres, ubicunque illorum consistat initium, nihil occurreret, cui hæc oracula Zachariæ possint accommodari: unde concludunt non alium notari hic Darium, quam Nothum; septuaginta vero annorum Zachariæ initia repetenda esse a primordiis regni Assueri, quem Xerxem esse statuunt; apud quem accusati sunt Judæi, & gravissimas deinde calamitatibus oppressi. Verum hæc ipsa Zachariæ dicta opportunam nobis commenti hujus confutationem subministrant. Anno secundo Darii septuagesimum annum Propheta numerat; anno item quarto septuagesimum: numerasset utique septuagesimum secundum anno quarto, si septuagesimus in annum secundum cecidisset. Utrobique autem numeratur septuagesimus, quod in annos illos Darii secundum & quartum, septuaginta annorum finis non congrueret: definitum quippe jamdiu, ac circumscriptum annorum significabat spatium, quo Babylone captivi fuerant Israelitæ. Ebraica vero verba, interpretatio Septuaginta Senum, & Jonathanis Paraphrasis, si recte intelligas, non magis præsens quam præteritum tempus notant. Hinc error natus est. Respondent ad numeri rotunditatem Septuaginta annos dixisse Prophetam, qui septuaginta non erant. Cur idem igitur Propheta initio capitis utriusque, primi & septimi, non annos solum, sed menses & dies tam accurate distinxit? Adde splendidum Aggæi testimonium: Quis in Agg. 2, 4. vobis

vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? Multum in his eludendis æstuat Scaliger, ne fateri cogatur ex sua sententia consequi, homines hac ætate superfuisset centum septuaginta sex annis majores; atque ita hæc accipienda esse vult, quasi diceret Propheta, O si quis vestrum domum priorem vidisset, quam parvi hanc faceret! Verum quis non videt similia hæc esse eorum, quæ leguntur tertio Esdræ capite: Plurimi etiam de Sacerdotibus & Levitis, & Principes patrum, & Seniores, qui viderant Templum prius cum fundatum esset, & hoc Templum in oculis eorum, stebant voce magna. Multi supererant anno primo Cyri, vetustiores Templi excidio: quidam ex illis ad annum Darii Hystaspidae secundum protraxerunt vitam, qui annus a primo Cyri decimus octavus fuit. Hæc sibi coherent, & consentanea sunt. At Scaliger vim affert Aggæi verbis: ipsius tamen expositionem quamlibet violentam si admittamus, at fateri tamen cogetur ex opinione sua consequi, ad centum & quinquaginta annos, eoque amplius, vitam produxisse Jesum Josedeciden, & Zorobabelem; Esdræ etiam ad ducentos annos: quod viris sobriis neutiquam persuadebit. Scio aliter istud comma Zachariæ ab aliis exponi, ejusque verisimilem a Petavio interpretationem afferri. Hanc defendant alii, dum meam mihi persequi liceat. Sed hæc obiter, nunc ad rem. Docent libri Aggæi & Esdræ propheticum munus administrasse Aggæum & Zachariam, antequam Templi instaurationi supremam manum imposuissent Zorobabel & Josue Josedecides Pontifex maximus. Unde & consentaneum est quod habet Cyrillus, jam inde a Cyri temporibus vaticinia ipsos edidisse: & fides haberi potest Epiphanio & Dorotheo *ἑνὸς ὀνόματος* (*falso nomine appellatis*) cum Aggæum adhuc juvenem Babylone profectum Hierosolymam venisse, ibidemque mortuum, ac prope Sacerdotum sepulcra humatum fuisse scribunt.

II. Ejus autem Libello luculentum constat testimonium in his libri Esdræ verbis: *Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum secundum*

regni Darii regis Persarum. Prophetaverunt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judeos qui erant in Judæa & Jerusalem, in nomine Dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & cæperunt adificare Templum Dei in Jerusalem, & cum eis Propheta Dei adjuvantes eos. Significantius etiam sequenti capite: Seniores autem Judæorum edificabant, & prosperabantur, juxta prophetiam Aggæi Propheta, & Zachariæ filii Addo, & edificaverunt & construxerunt jubente Deo Israel. Nec de nihilo est quod Sirachides scripsit: Quomodo amplificemur Zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel: nempe alludebat ad id Aggæi: In die illa, dicit Dominus exercituum, *Assumam te, Zorobabel, fili Salathiel, serve meum, dicit Dominus; & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Sed & istud ex Epistola ad Ebræos: *Cujus vox dicitur: Ego movebo terram tunc, nunc autem repromittit dicens: Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cælum; derivatum est ex his Aggæi: Quia hac dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes. Et deinde: Loquere ad Zorobabel ducem Judæ dicens: Ego movebo cælum pariter & terram.* Præter exiguum illum prædictionum Libellum, huic atque item Zachariæ Psalmum centesimum quadagesimum quintum adscribit Vulgata editio; adscribunt & Interpretes Septuaginta, atque sequentes insuper duos, & centesimum tricesimum octavum. Sed de collectione Psalmorum satis supra egimus.

III. Porro quod inter magnæ Synagogæ *Refelluntur* *argumens* *adversariarum.* *Unicum argumentum.* *argumens* (*assessores*) ponerentur ab Ebræis quibusdam, Aggæus, Zacharias, & Malachias, idcirco ex albo Prophetarum ab aliis illorum gregalibus, & Isaaco præsertim Abrabaniele expuncti sunt. Hanc quippe Synagogam Sapientibus, non Prophetis, conflatam fuisse volunt. Hinc & Daniele inter Synagogæ magnæ procures adscribere volentes, Prophetæ dignitate fraudare conantur. At palam refragatur Maimonides, qui Synagogæ magnæ confessores Prophetas fuisse cenlet. Retragantur & ipsi Aggæi, Zachariæ, & Esdræ libri, qui hos Prophetæ titulo honestant. Refra-

Scalig. l. 6.
de emend.
temp.

1. Esdr. 3, 2.

Petav. de
doctr.
temp. l. 12.
c. 24.

Agg. l. 1.
1. Esdr. 5, 2.

Cyrill. l. 1.
adv. Julian.

Epiph. &
Dorotheo de
vit. Proph.

Probatur
Prophetia
Aggæi
in Esdræ
1. Esdr. 4
24. & 5, 12.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

1. Esdr. 3, 2.

Ecdi. 49. Refragatur & Sirachides Ecclesiastici Auctor, qui cum Duodecim Prophetarum mentionem facit, tribus his postremis, perinde ut aliis, titulum hunc manifesto tribuit. Refragatur & ipsa res, cum futurorum vaticinationes tum ipsorum, tum & Malachiae scriptis contineantur. Hujus quoque refragatur inscriptio: *Onus verbi Domini ad Israel, in manu Malachiae*: quo oneris vocabulo calamitatum praedictiones a Prophetis editae affici solent. Itaque ab aliis Rabbis repudiatur temerarium hoc Abrabanielis dogma: & Auctor Beth Israel Aggæum, Zachariam, & Malachiam fuisse statuit *עשרה עשרה postremos Prophetas*; & in Avoth R. Nathan eximuntur e Synagogæ magnæ censu, sed Cabalam Synagogæ magnæ tradidisse dicuntur.

Auct. Beth. Isr. ad Bab. Bathr. c. 1.

DE PROPHETIA ZACHARIÆ.

I. *Disputatur de Zacharia.* II. *Deque ejus avo Addone.* III. *Et patre Barachia.* IV. *Probat. Prophecia Zachariae ymoctus & antiquitas.*

Disputatur de Zacharia.

Agg. 1, 1.

Cyrrill. Pref. Comm. in Zachar. Dorothei de vit. Proph. Epiph. de vit. Proph.

I. Sequitur Zacharias, parentum ipse suorum & ætatis index; se quippe Deo afflatum fuisse anno secundo Darii, octavo mense, duobus nempe mensibus post Aggæum, quem mense sexto ejusdem anni vaticinatum esse Scriptura sancta nos docet; filium vero Barachiae, filii Addo, declarat. Levitica tribu ortum, Sacerdotibus progenerum, & Hierosolymæ sacerdotio functum fuisse produnt Cyrrillus & Pseudo-Dorotheus. Jam grandem natu Hierosolymam Babylone revenisse, plurimisque praedictionibus ac prodigiis editis utrobique inclaruisse, a supposito Epiphanio, eodemque ipsius sectatore Dorotheo traditum est. In sepulcro vero ipsius assignando a duce suo discedit Dorotheus. Ille enim prope Aggæum fuisse sepultum narrat, Hierosolymis videlicet, ut diximus: Dorotheus ab Eleutheropoli stadiis quadraginta, in Agro Noeman, cui Betharia, centum ac quinquaginta stadiis Hierosolyma distans. Verum cum subiciat hunc fuisse Zachariam Barachiae filium, cujus meminit Isaias, videtur Zachariam illum cum nostro hoc confudisse; quos tamen diversos

fuisse ratio temporum demonstrat, & nos mox ostendemus. Supra notavimus Rabbiorum quorundam esse sententiam, inter Synagogæ magnæ *אגגאזאז (assessores)* lectum cum fuisse, perinde ut Aggæum, cum quo plurima ipsi fuere communia. Ea jam semel observasse satis esto. Nec de ætate, quæ æqualis utrique sub Dario Hystaspida fuit, verbum amplius addam. Tantum Lectorem commonefaciam, valde Cyrrillum suam seculi memoriam, cum Zachariam Sophoniae æqualem finxit, quem Josiae temporibus floruisse nulli dubium est. Sed Sancto ac erudito viro gratificantes credamus potius mendam insedisse ipsius codices, & nomini Aggæi Sophoniae nomen subrepisse, ac illud sedibus tandem suis extrusisse.

II. Nunc vero dubitationibus aliquot occurrere decet, quæ circa Zachariae parentes oriri possunt. Nam primum videndum est, quid sit, cur cum se dicat *filium Barachiae, filii Addo*, initio Prophetiae suæ, in libro tamen Elidræ filius Addo appelletur. Interpretes Septuaginta Zachariam Barachiae & Addo filium statuunt his verbis: *πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τῷ Βαρχαίᾳ, υἱὸν Ἀδδοῦ τὸν προφήτην*. Hieronymus quoque in interpretatione sua ad Ebraicum excusā: *Ad Zachariam filium Barachiae, filium Addo Prophetam*: quam lectionem & in expositione sua sequitur: cum Vulgata tamen habeat, *filii Addo*. Atque hinc quaestionem movet, neque solvit, *cum sit filius Barachiae, quare dicatur filius Addo*. Existimat Cyrrillus natura filium fuisse Barachiae, institutione vero & imitatione Addonis Prophetæ. At exemplis fidem facere debuerat, quæ nusquam extant. Credibilius esset natura alterius filium fuisse, alterius Lege; altero nimirum sine liberis mortuo, alterum agnatum ad Mosaicæ Legis præscriptum vidua ducta, Zachariam in defuncti agnati nomen & familiam genuisse. Sed malumus in recentiore Interpretum sententiam concedere, qui Barachiam Zachariae patrem, Addonem avum ponunt; filium vero Addonis dici apud Elidram, quod generali filiorum nomine nepotes ab Ebraeis appellari soleant. Testis unus pro omnibus Matthæus: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham*. Ebraicum exemplar libri Zachariae utramque admittit interpretationem, *Filium Barachiae, filii Addo; Et Filium Barachiae, filium Addo*. Atque

Cyrrill. Pref. Comm. in Zachar.

Matth. 1, 1.

Atque hinc dubitationis origo. Minime vero ferendus est Hieronymus, cum Addonem hunc Zachariæ avum, eum ipsum esse sine hæsitatione pronuntiat, qui ad Jeroboamum in Bethel sacrificantem missus, futuram aræ demolitionem prædixit. Utcumque enim rationem subduxeris, non efficies, ut avum inter & nepotem intercedere possint quadringenti & quinquaginta anni; quo intervallo Darius Hystaspides Jeroboamo Nabati filio recentior fuit.

*Et patre
Barachia.*

III. Quærendum præterea, idemne sit Zacharias hic noster Barachia filius, an Zacharias alter Barachia itidem filius, cujus capite octavo Isaïas meminit. Id ne credamus, facit diuturnitas temporis, quæ Achazum regem Juda, ad cujus ætatem pertinet hoc Isaïæ caput, a Dario Hystaspida dirimit: anni enim interjacent plusquam ducenti. Is præterea quem Vulgata Isaïæ editio Barachia filium facit, Jebarechia filius fuit juxta Ebraicos Codices, בן יברכיה: cum Propheta noster dicatur בן ברכיה, *filius Barachia*. Longe etiam minus credibile est, nostrum hunc Zachariam eum fuisse, quem Joasi regis jussu, in atrio domus Domini lapidibus necatum fuisse Paralipomena narrant: quod tamen Auctor libri de vita & morte Prophetarum, qui Epiphanio adscribitur, affirmasse legitur in Codice Augustano. Nam si Joasi temporibus occubuit, quomodo ad Darii Hystaspida tempora potuit pervenire, qui totis trecentis annis recentior fuit? Deinde hic Joada filius fuit, ille Barachia. Utrum vero noster ille sit, quem apud Matthæum & Lucam Christus interfectum fuisse dicit inter Templum & aram; an potius Zachariam alium significaverit, qui Joasi regis jussu, ut dixi, in atrio domus Domini lapidibus necatus esse dicitur in Paralipomenis, dijudicare haud ita promptum est. Barachia quidem filius est noster, ut ille Christi; inter Templum vero & aram cæsum fuisse scriptores sacri haudquaquam tradunt.

Orig. Epist. ad Afric. Ὁμοῦ γὰρ περὶ τοῦ Ζαχαρίου οὗ τοῦ Βαράχια, inquit Θεοφύλακτος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυμιατηρίου, ἀπὸ μὲν Ἰησοῦ μαρτυρούμεν, ἀπὸ δὲ Μιᾶς ἀδὲ ἀλλῆς γραφῆς ἔγνωμεν. Sed & de Zacharia filio Barachia, occiso inter Templum & locum sacrificiorum, a Jesu quidem didicimus, a nulla vero alia Scriptura cognovimus. Cæsus est ille Paralipomenon in atrio Templi, per-

inde ut ille Christi; at Barachia filius hic fuit, ille Joada. Undique angustia. Censuisse nonnullos Prophetam nostrum a Christo fuisse notatum docet Hieronymus, optimus nodi hujus vindex: eosdemque hoc argumento refellit, quod ejus temporibus vix Templi ruinæ superfuerint. In alteram itaque abit sententiam, & Zachariam a Joaso morte affectum, cum esse vult, quem Christus commemoravit: atque hunc in Evangelio, quo utebantur Nazaræi, & cujus exscribendi licentiam sibi factam fuisse ait ab iis qui Berœam Syriæ incolebant, non Barachia, sed Joada filium esse dictum. Duos itaque tantum habemus Zacharias Barachia filios, alterum Isaïæ æquævum, alterum Prophetam unum e Duodecim. Meminit præterea Josephus, in libris de bello Judaico, Zachariae cujusdam, filii Baruchi, viri itidem pii & sancti, in Templo quoque a Zelotis per invidiam interfecti; atque ita priorem Zachariam Joasi æqualem, ut nomine, sic moribus & vita, ac interitu etiam & mortis causa referentis.

IV. Genuinum autem Zachariæ factum esse Prophetiam ipsi adscriptam ostendunt primum Libri ipsius verba, quæ de se Zacharias ipse ἑαυτοῦ λέγων (ex propria persona) profert. Puta cum ait: *Factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia, filii Addo, Prophetam, dicens: Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo; & post eum equi rufi, varii, & albi. Et dixi, Quid isti, Domine mi? Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me, Ego ostendam tibi quid sint hæc.* Plurima hujusmodi per totum opus sparsa sunt. Hic præterea valere debent testimonia, quæ ad fidem libro Aggæi conciliandam supra adduximus, cum par vaticiniorum utriusque commemoratio iis contineatur. Nobis vero brevitati consulentibus ea iterare nihil attinet. Recitemus potius istud Malachia: *Revertimini ad me, & revertar ad vos, dicit Dominus exercituum: quod proditiis liquet ex hoc Zachariæ; Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.* Jam vero si ad novum decurramus Testamentum, multa illic e Zacharia arcessita ostendimus: hoc præcipue apud Matthæum, *Dicite filia Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus,*

Hieronym. in Matth. 23. & de Script. Eccl.

Joseph. de bell. Judaic. l. 4.

Prophetia Zachariae antiquitas.

Zach. 1, 7.

Mal. 3, 7.

Zach. 1, 3.

Matth. 21, 45. Zach. 9, 9.

fuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis: quod & in Evangelium suum
 Joh. 12, 15. *Johannes translulit. Et istud etiam: Et ac-*
ceperunt triginta argenteos, pretium appre-
tiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, &
dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit
mibi Dominus. Referuntur hæc quidem
 apud Matthæum ad Jeremiam, sed id factum
 videtur oscitantia librariorum. Quanquam
 alias alii causas afferunt. Proclivem in no-
 minibus propriis esse lapsum sciunt, qui ma-
 nu scriptos Codices versare solent. Sic apud
 Justinum Zachariæ tribuuntur ista, quæ Ma-
 lachiz sunt: *Ecce ego mittam vobis Eliam*
Prophetam. Petitum est indidem hoc Mat-
 thæi: *Scriptum est enim, percutiam pastorem,*
& dispergentur oves gregis; quod & Marcus
repræsentat: & hoc Johannis: Et iterum
alia Scriptura dicit, Videbunt in quem trans-
fixerunt: & c. (verbis ipsis) vero istud
 Pauli: *Loquimini veritatem unusquisque cum*
proximo suo. Zacharianum est denique illud
 Johannis in Apocalypsi: *Ecce venit cum nu-*
bibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum
pupugerunt. & plangent se super eum omnes
tribus terra. Quam prædictionem jam ante
 attigerat in Evangelio.

Cæterum quæ supra diximus de Psalmis
 aliquot Aggæi & Zachariæ nomine in-
 scriptis, cum Aggæi prophetiam expendere-
 mus, atque item argumentum quod adver-
 sus Aggæi dignitatem prolaturum confutavi-
 mus; quoniam ea Aggæo cum Zacharia
 communia sunt, huc etiam æquo jure per-
 tinento.

DE PROPHEZIA MALACHIÆ.

I. *Disputatur de Malachia.* II. *Utrum fue-*
rit Angelus. III. *Utrum fuerit Esdras.*
 IV. *Probatum Prophezia Malachiæ ynnuicrns*
& antiquitas.

Disputatur
de Mala-
chiæ.
Minorum Prophetarum agmen claudit
 Malachias, Synagogæ magnæ cum
 Aggæo & Zacharia a Rabbis quibusdam
 adscriptus. Scribit supposititius Epiphanius
 oriundum cum fuisse tribu Zabulonis, &
 natum in Sopha, post solutam Captivita-
 tem; live ut habet Pseudo-Dorotheus,
 Supha; vel ut alii legunt, Socha, loco tri-
 bus ejusdem, ubi & sepultum volunt, cum

HUETII DEMONSTR.

juvenis obiisset. Tempus quidem quo flo-
 ruit, ipse non adnotavit: at si verum est,
 quod sciscit Hieronymus, quibus Prophetiis
 temporis nota in titulo præfixa non est, eas
 hoc tempore fuisse editas, quod proxime
 præcedentes Prophetiæ adscriptum præfe-
 runt, æqualis fuerit Malachias Aggæo &
 Zachariæ, & Darii Hystaspidae ævo floruerit.
 Ita sensit ex præscripto suo Hieronymus;
 ita Eusebius, Theodoretus, & Augustinus;
 ita Cabalistsæ, & Seder Olam, & R. David
 Ganz. Sed his suppar potius quam æqualis
 censendus est, si juvenis obiit: nam dici non
 potest æqualem quidem illis fuisse, sed serius
 ad futura prænuntianda fuisse a Deo in-
 stinctum. Recte id aliquando, quanquam
 non semper, distinxerunt Clemens Alexan-
 drinus & Hieronymus; distinxit & Cyril-
 lus. Itaque ut recentiorem cum credamus
 Prophetis reliquis undecim, postulat Libri
 ipsius locus, qui postremus est; postulat &
 ratio rerum, cum in Aggæi & Zachariæ libris,
 tum & in illo Malachiæ traditarum. Illi
 enim Judæos ad Templum instaurandum
 impellunt, hic ut in Templo pie ac reveren-
 ter se gerant Sacerdotes adhortatur. Illa
 ergo vaticinia ante restitutionem Templi
 edita sunt; hoc post Templum reparatum.
 Audi Malachiam: *Offertis super altare meum*
panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus
te? in eo quod dicitis, Mensa Domini despecta
est. Deinde: Quis est in vobis qui claudat
ostia, & incendat altare meum gratuito?
 Tum: *Vos polluistis nomen meum in eo quod*
dicitis, Mensa Domini contaminata est: &
quod supponitur contemptibile est, cum igne qui
illud devorat. Quid quod & Esdra ac Ne-
 hemia recentiorem ipsum statuit Cyrillus?
 quod non patitur sane eorum opinio, qui
 juvenem ipsum fato functum putant, neque
 optimorum Chronologorum computatio-
 nes. Mihi quidem fit verisimilius inter in-
 stauracionem Templi, quæ sexto Darii Hysta-
 spidae anno contigit, & Esdræ reditum, qui
 incidit in septimum Artaxerxis Longimani,
 Malachiam vaticinium suum edidisse; cum
 in Canonem sit receptus, quem Synagogæ
 magnæ jussu ab Esdra concinnatum fuisse
 Artaxerxis Longimani temporibus paulo
 post ostendimus.

II. Tangam obiter & eam quæstionem, in-
 ter veteres Christianos controversam, fuerit ne

Rr

Malachias

Malachias Angelus extraordinaria legatione a Deo in terras missus, ad emendanda vitia & mentes hominum ad studium veritatis excitandas, quod & de Aggæo creditum diximus. Præcipuus sententiæ hujus auctor & defensor fertur Origenes, eumque hoc nomine in Origenianis nostris non perfunctorie castigavimus; quippe ex perversio προπαρξιν (præexistentia) animarum, & æqualis rerum omnium ratione pollentium naturæ dogmate, incessit illi prava hæc suspicio, Aggæum, Malachiam, Johannem Baptistam quoque, & Melchisedecum, & Prophetas denique omnes, ac viros sanctitate florentes, fuisse Angelos. Quanquam & ante Origenem plerique in eodem errore versati sunt. Nec de Malachia tamen idem sensisse puto Clementem Alexandrinum, quamvis sere eum appellet, τὸν ἐν ταῖς δώδεκα ἄγγελον (Angelum inter Duodecim) cum & ipsi suum aliquando Malachiæ nomen tribuat. Angelus quoque a Septuaginta Senibus appellatur in ipso Prophetiæ indice; atqui item aliis. Quicumque autem hoc ipsum titulo decorarunt, non in eodem versatos esse errore credendum est ac Origenem. Tradunt ψευδώνυμοι (falsa gerentes nomina) Epiphanius & Dorotheus, sic ipsum vulgo fuisse vocatum, propter morum candorem, benignitatem, pietatem, ac formæ etiam præstantiam, & commendationem oris. Ineptum vero est quod addit Epiphanius, quæcumque prædicebat, eodem die Angelum vulgo aspectabilem iterasse. Isidorus Angeli nomine affectum eum fuisse vult, quod quæcumque loqueretur, haud secus ac Dei ipsius mandata acciperentur. Profecto Sacerdotes, & Prophetæ, & quicumque Dei jussa hominibus significant, merito appellantur Angeli, & ita nonnunquam in Libris sacris nuncupantur: velut apud hunc ipsum Malachiam: *Labia enim Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Et alibi de Johanne Baptista: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quod & a Maimonide probatum est. At propiorem causam in Malachiæ nomine repetio; nam, מלאכי, idem sonat ac *Angelus meus*: quam rationem non magis nobis persuadere debere ait Hieronymus, re ipsa Angelum fuisse Malachiam, ac nomina Josuz, & Joelis, & Jonæ; quorum illud *Servatorem* significat, id *Deum meum*, hoc

Columbam; fidem facere possunt hunc fuisse columbam, istum Deum, illum Servatorem.

III. Nihilo magis audiendus est Jonathan Chaldæus Paraphrastes, vetustioresque Ebræorum Magistri, cum Malachiam eundem atque Esdram fuisse docent. Cujus opinionis argumenta hæc affert Hieronymus; quod ætas utriusque conveniat; quod omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic Prophetæ commemoret; quod denique cum ait Malachias, *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*, se Esdram esse non obscure declaraverit; Esdram quidem Sacerdotem & Legis instauratorem dicens, se vero Angelum Domini appellans, quod sonat vocabulum, Malachias. Sed hæc diffilare facile est: nam quod tempora congruant, efficitur æquævos esse, non unum & eundem virum. Falsum est porro eadem libris utriusque contineri. Quibus autem Malachiæ verbis ostendi putant eundem ipsum esse ac Esdram, ea ad Levi primum, deinde ad universos Sacerdotes pertinere contextus orationis ostendit. Et tamen subtilibus his argumentis labefactatus Hieronymi animus, opinionem istam si calculo aperte non comprobavit suo, at certe nec confutavit, pro eo ac debuit. Adde nec Prophetam in sacris Codicibus appellari Esdram, sed Sacerdotem & Scribam; cum decuisset tamen nobiliore eum titulo insigniri. Itaque sanior Christianorum Patrum ac Interpretum pars commentum hoc repudiavit.

IV. Ad propugnandam Libri hujus ætatem & antiquitatem vix ullis ex Veteri testamento juvamus subsidiis, propter exiguitatem operis, & auctoris novitatem. Unicum se dat illud testimonium, quod ex Ecclesiastico Sirachidæ supra attulimus, quo generatim atque universè Duodecim Prophetarum, inter quos postremus hic est, fit mentio. Sed multorum instar unum hoc esse potest. At in novi Instrumenti scriptoribus Malachiæ auctoritas crebrius usurpatur. Matthæus quippe, Marcus, & Lucas, in testimonium citant hæc ipsius verba: *Ecce ego mittam Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam.* Scripsit Malachias: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis,*

Clem.
Alex.
Strom. &
3.

Epiphanius &
Dorotheus de
vic. Proph.

Isid. Orig.
l. 7. c. 8.

Mal. 2. 7.

Mal. 3. 1.
R. Mos. ben.
Maim. Mo-
se dev.
Part. 2. c.
42.

Hieronymus.
Proem. in
Malach.

Utrum fuisse
Esdram.

Hieron.
Proem. in
Mal.

Mal. 2. 7.

Hieron.
Proem. in
Mal.

Probat
Prophetia
Malachias
antiquitas.

Matth. 11. 10.
Marc. 9. 2.
Luc. 7. 27.

Mal. 3. 1.
Mal. 4. 5.

bilis, & convertet cor patrum ad filios: id significabant Christi Discipuli, cum dicerent apud Matthæum & Marcum: Quid ergo scriba dicunt, quod Eliam primum oportet venire? significabat & Angelus, cum de Johanne Baptista Zachariæ patri hæc prænu- tiaret apud Lucam: Ipse præcedet in virtute Elie, ut convertat corda patrum in filios. Ma- lachiam quoque spectabat Paulus cum dice- ret: Scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui: hæc quippe ἀνταγών (ipsis verbis) Malachiæ sunt.

Nihil hic me movent Rabbini quidam, qui quod in Synagogam magnam allec- tum fuisse Malachiam nonnullis fuerit persua- sum, causam inde habuerunt, cur ei Pro- phetæ dignitatem detraherent; hos quippe refelli jam supra, cum de Aggæi Prophetia disputarem.

DE LIBRIS MACHA- BÆORVM.

AC PRIMVM DE PRIORE.

I. *Disputatur de priore Machabaico. II. Pro-
batur prioris Machabaici γνησιότης & anti-
quitas.*

*Disputatur
de priore
Macha-
baico.*

TAntam nominis claritatem præclaris rebus gestis adepti sunt Assamoni, ut eorum memoriam propagandam Judæi merito censuerint; quo posteri ad religio- nem conservandam, & tuendam libertatem, majorum exemplis incitarentur. Itaque sive privatorum aliquorum hominum studio & industria, sive, quod potius crediderim, auctoritate publica factum est, ut in literas Machabaica historia referretur, suppeditatis ad id, ut satis Libri ipsius primi finis indicat, publicis Commentariis, quos diligenter ab ea gente confieri solitos fuisse supra notavi- mus. Atque id quidem non multo post res gestas factum fuisse probabile est: quippe styli ipsius character vetustatem indicat, & ad præcorum exemplarium formam opus compositum est. Ac primum descriptum est Ebraica lingua, sive potius Syriaca, seu Hierosolymitana, ea nempe quæ hoc tem- pore inter Judæos patrium solum incolentes jam inde a soluta Babylonica captivitate usurpabatur. Ergo hæc historia contineba- tur priore Machabæorum libro, qui diu Ebraicis descriptus literis supersuit, quemque

se vidisse testatur Hieronymus. Hinc Græca Hier. Pro-
diit interpretatio qua fruimur; hinc & Galæx.
Latina quæ ad hanc diem extat: quippe Ebraicis utraque adeo oblita est, ut Ebrai- cam prorsus originem sapiat. Hæc vero, La- tinam dico, an ex Ebraico exemplari proxi- me petita sit, an per Græcæ interpretationis fistulas derivata fuerit, incertum est. Titu- lum Libri Origenes indicat hunc fuisse, *εὐσεβὴς εὐσεβῶν ἐλ.* Hoc est, uti alibi exposui- mus, *שרביט שרביט דא*, *sceptrum rebellium Dei*; vel si secundam dictionem disjungas, atque ita scribas, *שרביט שרביט דא* *Sceptrum principis filiorum Dei*. Atque id lemma libro Machabæorum priori, Ebraicum Ebraico præfixum primo fuit. Deinde vero cum Libro priori alter, & in aliquibus etiam Co- dicibus tertius quoque adjungeretur, omnes communem hanc appellationem tulerunt: quemadmodum libri Esdræ titulum sequens Nehemiæ liber participavit. Causa itaque non est, cur tantopere miretur Scaliger sub Ebraicum titulum librum Græcum venisse, nec cur Origeni Judæos imposuisse usque adeo allèveranter affirmet. Ignoratur Libri hujus prioris Auctor, quem tamen conjectan- do quidam assequi tentarunt. Sunt qui Jo- hannem Hyrcanum fuisse putent, Simonis filium, quem diuturno potitum imperio ac Pontificatu, & futurorum quoque præscium fuisse narrat Josephus: quod & tuto credi, & sine periculo negari potest.

*Scal. Anti-
qu. in
Euf.*

*Joseph.
Antiqu.
l. 13. c. 18.*

II. Quamvis autem ad probandam Libri hujus γνησιότητα vix quicquam nobis Libri sacri præstent opis, reliqui etiam oppido pauca, quod in Canonem Ebræorum nun- quam, in illum Christianorum sero sit ad- missus; satis clara tamen ad ejus agnoscen- dam antiquitatem supersunt vestigia, si quis animum adhibeat minime refractarium ac pertinacem, sed studiosum veritatis, qualem initio operis hujus desideravimus. Primum autem non una res est, quamobrem ex priore Machabaico in secundum multa transisse suspicemur. Nam cum ex variis libris hinc inde compilatus sit secundus, ut ex capite se- cundo liquet; ad Egyptios autem Helleni- stas, inter quos prodiit, Hierosolymitani Ju- dæi multa ex suis tabulariis deprompta transmiserint veteris memoriæ instrumenta, ut ostendit idem caput, atque item primum, dubitari vix potest, quin Machabaicam

*Probatur
prioris Ma-
chabaici
γνησιότης &
antiquitas.*

quoque ipsis historiam impertiverint. Inde adeo non res solum eadem in utroque referuntur, sed sententiae etiam aliquot occurrunt utrobique consimiles. Nam quod his verbis expresserat Machabaicus prior: *Et adificaverunt gymnasium in Hierosolymis secundum leges nationum & fecerunt sibi praputia, & recesserunt a testamento sancto, & juncti sunt nationibus, & venundati sunt ut facerent malum*: id sic alter retulit: *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque Epheborum in lupanaribus ponere.* Scripserat prior: *Quicumque non fecissent secundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secundum omnia verba haec scripsit omni regno suo, & praposuit principes populo, qui haec fieri cogerent*: scripsit alter: *Decretum autem exiit in proximas gentium civitates suggerentibus Ptolemais, ut pari modo & ipsi adversus Judaeos agerent, ut sacrificarent: eos autem qui nolent transire ad instituta gentium, interficerent.* Illic Judas Machabaeus adversus Nicanorem praeliaturus ait: *Qui missi erant, a rege Senacberib, Domine, quia blasphemaverunt te, exiit Angelus, & percussu ex eis centum octoginta quinque millia*: illic vero: *Admonuit eos & de auxiliis Dei quae facta sunt erga parentes, & quod sub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt.* Nieanoris interitus, capitis ejus dextraeque executio, atque eorum contra Templum Hierosolymitanum in sublimi loco collocatio, & instituta victoriae ab eo reportatae anniversaria celebritas, paribus fere verbis ab utroque recitantur. Plura non proferam, cum Librorum germanitas ex instituto ab aliis parallelismo praeclare intelligatur. Ex his sequitur ferri eorum non posse sententiam, qui Theodotionem primum Libri hujus interpretem Graecum ponunt. Adde probabile haudquaquam videri, tamdiu passos fuisse Hellenistas Judaeos decora suae gentis, & eximia Dei adversum suos beneficia a popularibus suis ignorari. Jam si discedamus a sacris Codicibus, Josephum ita se ad prioris Machabaici affectationem composuisse reperiemus, ut totum in Archaeologiam suam transulerit. Id ultro fatentur Rabbini. Judaeos a supersticioso Sabbathorum cultu Tertullianus revocat exemplo Machabaeorum, qui commissis Sabbathi die praeliis patriam liberarunt. Meminit etiam hujus Origenes, ut

dixi; & arcessita ex eo testimonia usurpat non semel Cyprianus.

DE LIBRO SECUNDO MACHABÆORVM.

I. Variis constat partibus hinc inde collectis & confutis secundus Machabaicus. II. Disputatur de Auctore Libri hujus. III. Probatur Machabaici secundi ymothos & antiquitas.

MULTIS partibus conflatum esse Machabaicum secundum liquet. Nam primum ad Libri frontem praefixae sunt Epistolae duae; prior populi Hierosolymitani ac Judaici ad Hellenistas Aegyptienſes, quae in nono versu primi capitis desinit: altera populi ejusdem, Senatus, & Judae ad Aristobulum & eosdem Aegyptienſes Judaeos. Haec eos ad celebrandum diem ignis; ista ad diem Scenopegiae mensis Casleu, sive Enceniorum festo ritu traducendum hortatur. Quae quoniam res Machabaicis gestas temporibus continebant, & Machabaici erant argumenti, in hoc Machabaicum volumen merito relatae sunt. Subjecta est deinde Jasonis Cyrenaei historiae epitome. Quid ea historia contineretur, tradit ipse Epitomes Auctor: *De Juda Machabaeo, & fratribus ejus, & de Templi magni purificatione, & de ara dedicatione, & de praeliis quae pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium ejus Eupatorem, ab Jasoni Cyrenaeo quinque libris comprehensa, sentavimus nos uno volumine breviare.* Extrivi vculam, itemque, in editione Vulgata his dictionibus praefixam, *ab Jasoni Cyrenaeo*, unde imprudens aliquis alia ab Jasoni desumpta suspicari posset, quam quae supra memorantur; nam vocem illam Graecum exemplar non agnoscit. Quaecunque praeterea Machabaicus ille secundus continet, haudquaquam Jason ille suppeditavit: puta caput tertium & initium quarti, quae res sub Seleuco gestas referunt; item postrema duo, quae ad Demetrii Soteris tempora pertinent. Notandus interim obiter Blondellus, qui ignorari ait qua lingua historiam suam ediderit Jason Cyrenaeus; cum clarissima ratio suadeat, ea usum esse lingua, qua Callimachus itidem Cyrenaeus poemata sua scripsit, Graeca nimirum, quae inter Cyrenaeos Graecae originis homines usurpabatur. Eadem quoque in multis

Variis constat partibus hinc inde collectis & confutis secundus Machabaicus.

1. Mach. 2, 20.

Blond. de Sibyll. libr. 2. c. 24.

multis Ægypti partibus, ac maritimis præsertim obtinebat, maxime vero Alexandria. Itaque harum regionum incolæ Judæi Græco sermone vulgo loquebantur, & Libros sacros Græce scriptos in Synagogis prælegebant; Ebraicæ vero linguæ fere rudes erant & inscii. Quapropter Hellenistæ dicti sunt, quod cum Judaicæ essent originis, Græca loquelâ uterentur. Ex pluribus ergo libris excerptum esse Machabaicum secundum satis ista indicant; *Considerantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum, propter multitudinem rerum, curavimus volentibus quidem legere, ut esset animi oblectatio; studiosis vero, ut facilius possint memoria commendare.* Tum deinde: *Libenter laborem sustinemus, veritatem quidem de singulis auctoribus concedentes, ipsi autem secundum datam formam brevitati studentes.* Ipsa præfatio in fine secundi capitis posita, ad sequentia viam muniens, non aliunde petita est, sed e Scriptoris Machabaici penu deprompta. Valde porro credibile est ad id consarcinandum opus, inter reliquas scriptiones, priore Machabaico usum quoque fuisse, uti ostendimus supra, aliisque memoriis ex Hierosolymitano tabulario desumptis. Id ut significaret, eam, quam dixi, Hierosolymitanorum epistolam quasi dedita opera repræsentavit, in qua hæc habentur: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis.* Itaque ne præclaro hoc patriæ fortitudinis, & divinæ erga gentem suam benignitatis monumento carent Hellenistæ Ægyptienses, quemadmodum reliquos Codices sacros Ebraico sermone descriptos Græce redditos habebant, ita Machabaicorum quoque gestorum historiam literis Græcis, quibus utebantur, complexi sunt; exemplar Ebraicum ita affectati, ut alios quoque ejusdem argumenti libros adhiberent. Ex ipsa sane phrasi Græce lucubraturum esse vere dixit Hieronymus. Oratio operosa affectata, præceptis abundans & sententiis, rhetoricis pigmentis fucata. Quidam non satis caute distinctis variis Libri hujus partibus, cum Librum ab Hierosolymitanorum Epistola inchoatum esse perspexissent, nec bene observassent Epistolæ hujus clausulam, reliqua coherere, totumque Librum

Epistolam unam esse crediderunt. Fuit in ea sententia Genebrardus; fuerunt & alii, cum recentiores, tum antiqui. Vetus tam *ἐπιστολήν* (notationem) profert doctissimus Cotelierius, quæ Machabaicum secundum epistolæ formam habere definit. Eandem ob causam ab Hierosolymitanis scriptum esse Rabanus Maurus opinatus est; sed numero singulari Auctor de se ipse loquens in postremis Libri versibus deprehenditur, ut recte notatum est a Serario; & duæ sunt Epistolæ; & secunda in decimo nono capitis secundi versu clauditur.

II. At quis ea in librum unum compegerit, itidem ut prioris Machabaici Auctor, prorsus ignoratur, Philoni Judæo lucubrationem adscribit Honorius Augustodunensis; Josepho alii. At stili character a Philonis stilo discrepat, etsi disertus est; nec in Philonis scriptionibus occurrit quicquam, unde non modo factum ipsius hunc esse, sed vel visum ipsi conjectare liceat: quod esset sane aliter, si Libri auctor extitisset. Josepho autem cur sit adscriptus, causa manifesta est. Scripsit is elegantem librum hoc titulo: *ἡς μακκαβαίων, ἡ περὶ αὐτοκράτορος λογισμῶν. De Machabæis, sive, de imperio rationis*, quo Eleazari, septemque puerorum, ac piissimæ matris supplicia narrantur. Hinc Hieronymus: *Josephus Machabæorum scriptor historia, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, non eradicari.* Idem alibi quoque apud eundem reperias, sed & apud Eusebium. Fraudi hæc fuerunt vel imperitis, vel incautis lectoribus, qui expressum ex Machabaico secundo Libellum, cum Machabaico ipso secundo confuderunt. Adde & nonnulla haberi in Archæologia Josephi, quæ cum Libro illo non satis consentiant. At Serarius Judæ cuiusdam Essæi opus hoc esse opinatur; quam opinionem his rationibus fulcit. Judæ primum id adscribi vult his verbis secundi capitis: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos.* Tum deinde disquirens, quisnam fuerit ille Judas, eo tandem delabatur, ut conjecturas suas in Juda Essæo sistat, quod magna ejus fuerit inter Ægyptios Judæos auctoritas, & quod vaticinandi etiam facultate floruerit, ut ex Josepho discimus. Nec alium esse putat quam qui huic ipsi Epistolæ scribendæ affuit, & in inscriptione nominatur. Atque

Rr 3

hujus

Genebr. in Chronol.

Cot. in Not. ad Canon. Apost.

Serar. in Mach. Præloq. 2.

Disputatur de Auctore libri hujus.

Honor. de Script. Eccl. in Philone.

Hier. l. 1. adv. Pelag. c. 3. & l. de Script. Eccl. in Josepho. Euf. Hist. l. 3. c. 10.

Serar. Præloq. 2. in Mach. & in c. 1. & 2. l. 2.

2. Mach. 2. 14.

Joseph. Antiq. l. 12. c. 19. & de bell. Jud. l. 1. c. 3.

2. Mach. 2. 25. 26. 29.

2. Mach. 2. 14. 15.

Hier. Prolog. Galeat.

hujus demum sententiae auctorem laudat Rupertum. Ego contra hoc loco quem designat in secundo capite, minime adscribi puto Judae isti Machabaici secundi lucubrationem. Judam ait res per bellorum motus dissipatas recollegisse; quod de Bibliotheca accipiendum ostendit antecedens comma. At aliud est colligere libros, aliud scribere. Præterea demum Judam libros scripsisse, non ideo Machabaicum hunc scripserit. Nego etiam Judam Eilæum hunc fuisse, qui etsi summa inter suos dignitate ac futurorum præcognitione, non ideo scribendi quoque facultate præstiterit. Nego denique eundem esse Judam illum, quem Machabæum esse verisimile est, ac qui in Epistolæ lemmate ponitur. Hanc ergo opinionem tam infirmis nixam radicibus corruiere necesse est. Verum cum longe operosius sit reperire verum, quam falsum refellere; quis non fuerit hujus scriptionis Auctor ostendisse contenti, quis fuerit tandem, eruditioribus aut felicioribus investigandum relinquemus.

*Probatur
Machabaici
ei secundi
γυναικός
& antiqui-
tas.
Ebr. ii, 35.*

III. Nunc quod instat agendum, & sua γυναικός ac antiquitas Libro huic inter Codices sacros postremo asserenda est. Opem ad id nobis præstat Epistola ad Ebræos, cujus hæc verba; *Alii autem dissentient sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem*, Theodoretus alique eruditi viri complures, ex Eleazari & septem fratrum historia, sexto & septimo capitibus scripta, petita censuere. Nam quod habet scriptor Machabaicus: *ἀνθωρετὸς ἐπὶ το τὸ μ-
πριου προήγ* Sponte ad tympani supplicium præibat, sic reddidit Paulus: *ἄλλοι δὲ ἐτυμπα-
νισθεον.* Alii Tympani supplicio sum affelli. Hinc quoque instructus ad egregiam ejusdem casus narrationem concibendam videtur Josephus accessisse; vel quisquis auctor est libelli *περὶ αὐτοκράτορος λογιῶν*, (de imperio rationis) scriptor certe antiquus. Apertis-

*Clem. Al.
Seroim. 5.*

me vero meminit Clemens Alexandrinus *τὸ εὐταξαμένον τὴν τὴν μακαβαίων ἐπιτομήν.* Ejus qui composuit Machabaicorum epitomen. Apertius etiam Origenes Machabaicum utrumque post Librorum sacrorum recensionem commemorat, grandemque ex secundo hoc laciniam suis in Exodum Exegeticis affluit, atque alibi sæpe ejus testimonio sententias suas confirmat. Ejus quoque suffragio crebro se tueretur Cyprianus. His sub-

jungere Zenonem Veronensem, Ambrosium, aliorumque deinceps agmina tota, sed acquiescamus in Canonibus Apostolorum, apocryphis, ut voles, antiquis certe, qui Machabaicos tres agnoscunt; & in Thalmudicis scriptoribus, a quibus septem fratrum historia celebratur.

De Comparatione Testimoniorum, quæ ad Librorum Sacrorum probandam γυναικός & antiquitatem tota hac propositione ex his depromuntur.

I. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* II. *Secundum argumentum.*

Nunc antequam tollamus manum ex hac tabula, occurrendum est expositioni cuidam, supra a nobis leviter jam delibata, hominum pertinacium, quos tam ab his disputationibus operis initio arcebamus. Queri enim possunt intutam esse & malefidam viam, quam ad sacrorum voluminum γυναικός & antiquitatem demonstrandam sumus ingressi. Nam cum ad id recentiorum Scriptorum testimonia protulerimus, tanquam depromta ex eorum libris, quos antiquiores probare volebamus, id nobis ut probatum summis, quod in quaestione positum erat; tam fieri quippe potuisse, ut quos antiquiores credidimus, ii e contrario testimonia a nobis prolata excerpserint ex iis, quos finximus recentiores; vel utrosque fortasse eadem excerpserint testimonia ex prisca aliquibus Scriptoribus, quorum lucubrationes diuturnitate temporis consumptæ sint. Huic quærelæ primum obnoxios non esse scriptores ajo, quorum nomina ac scripta in aliis memorantur. Exempli causa, quod Jeremianæ Prophetiæ nominatim meminert Daniel, jure possum colligere vetustiore Daniele fuisse Prophetiam Jeremix. Atqui complures e Scriptionibus sacris in hac classe ponendæ sunt. Ajo præterea, etiamsi id ita esse concedamus, ut volunt Adversarii, vix nobis inde deperire quicquam, vix illos quicquam inde lucrari: nam dum antiquitatem detrahunt uni, alteri adstruunt: utrumlibet enim priorem ponant, hujus certe probata fuerit antiquitas. Velut cum dixit Origenes in Epistola ad Africanum, totam pericopen ex Isaia Michæam translulisse; si ex Michæa translatum id potius

*Refelluntur
argumenta
Adversariorum.
Primum
argumentum.*

potius dicere audeant Adversarii, hoc ipso
Isa. 22. & Michæ Prophetiam Michæ Prophetiam Isaïæ Prophetia anti-
seqq. quiores cogentur agnoscere. Atque ita
Mich. 4. 1. & seqq. Michæ antiquitatem & γυναικῶν satis com-
 probatam habebimus. Sin & Isaïam & Mi-
 chæam ex vetustiore aliquo Propheta hæc
 hausisse contendant, utris potius habenda
 fides est, an his nullo argumento, sola per-
 tinacia pugnantibus, neque ullum commen-
 titiæ quam afferunt originis propheticarum
 sententiarum indicium, notamve dantibus;
 an nobis res liquidas clarissimaque testimo-
 nia proponentibus? Arbitretur prudens &
 æquus Lector, & sententiam ferat. Deinde
 si id quod volunt obtinent Adversarii, &
 quas scriptiones antiquiores posuimus, re-
 centiores esse fateamur iis quas diximus po-
 sterioribus, tum illidentur Chronologiæ &
 Historiæ icopulis, quæ has rerum & tem-
 porum perturbationes vindicabunt. Ad hæc
 recordari debemus Librorum fere omnium
 Veteris Testamenti γυναικῶν generatim nos
 probasse initio Propositionis hujus, iis ar-
 gumentis, quæ nullis Adversariorum re-
 sponsonibus eludi queant. Totam itaque
 volumus rationum quas adhibuimus molem
 spectari, quæ est hujusmodi, ut cavillatio-
 nes omnes facile contemnat.

Secundum
argumentum. II. Objici potest præterea Libros sacros
 a Spiritu sancto Prophetis esse dictatos, &
 verba Prophetarum verba esse Spiritus sancti,
 non ex aliorum deprompta libris, sed ab eo-
 dem profecta Spiritu, qui a diversis Prophe-
 tis res easdem denuntiari hominibus volue-
 rit; ac idcirco temere nos facere, qui vetu-
 stiorum Prophetarum testimonia a novitiis
 usurpata statuamus. Jampridem hoc ipsum
 apud Origenem jactavit Africanus, velut
 arbitratus Prophetarum, Spiritus sancti num-
 tiorum ac præconum; dignitati parum con-
 venire, alienis dictis & sententiis uti. Quam
 perversam ei opinionem exemit Origenes,
 testimoniis ipsis Prophetarum in medium
 prolatis, quæ palam extant in antiquiori-
 bus: ac imprimis celebri illo, quod Michæas
 ex Isaïæ secundo capite in quartum suum
 transtulit. Fateor equidem vaticinia Pro-
 phetarum Dei oraculo esse edita; at Spiritu
 sanctum aïo afflatus suos ad ingenium
 Prophetarum & hominum mores tempe-
 rasse: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem*
2. Cor. 12. 4. & seqq. *Spiritus*, inquit Paulus: & *divisiones mi-*

nistrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus. Optime Maimonides in eximio opere More Nevo-
More nev. Part. 1. c. 29 *chim: Scito unumquemque Prophetam pecu-*
liare quid habere; & ea lingua, eaque lo-
quendi ratione, quæ ipsi est familiaris & con-
sueta, impelli a Prophetia sua ad loquendum
ei qui intelligit ipsum. Isaïam & Amosum
 idem afflavit Spiritus; disertus tamen est
 Isaïas, rudis & inconcinnus Amosus: quem-
 admodum flatus uno ore emissus pro cala-
 morum varietate varios sonos edit e fistula.
 Alioquin unus esset Scriptorum omnium
 sacrorum character, stilus unus, eadem
 oratio; quam tamen diversam esse observa-
 mus. Ergo afflatus ac inspirata ipsæ res,
 Spiritus sancti sunt; sermo ac verba, sunt
 Prophetarum, sic tamen inspirante & inci-
 tante Spiritu sancto loquentium: quæ ver-
 ba proinde ab aliis sumere, & in proprios
 usus convertere potuerunt. Atque ea non
 a Scriptoribus solum sacris, sed & ab Eth-
 nicis nonnumquam mutuati sunt; uti fecit
 Paulus, cum Arati, & Epimenidis sententias ac
 verba protulit. Verba hæc fuisse Spiritus san-
 cti, nemo dixerit: ut a Paulo autem citaren-
 tur, Spiritus sancti instinctu factum est. At ve-
 rustiorum Auctorum sacrorum verba a re-
 centioribus Auctioribus sacris recitata, & ut
 primum ederentur a vetustioribus, & ut dein-
 de a recentioribus citarentur, Spiritus san-
 ctus auctoritate & impulsu suo perfecit: fue-
 runt nihilominus Prophetarum verba, sed
 movente & instigante Spiritu sancto pro-
 lata.

DE CANONE LIBRO- RUM SACRORUM.

I. *Disputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum sacrorum. Varia opiniones pro-*
ponuntur. II. *Unicus ante Christum editus*
fuisse videtur Canon, ab Esdra compositus,
& Synagoga magna auctoritate comproba-
tus. III. *Disputatur de Synagoga magna.*
 IV. *Probatum nostram sententiam veterum Scri-*
ptorum auctoritate; V. *deinde argumen-*
tis. VI. *Disputatur utrum inscriptiones*
libris Prophetarum præfixæ, a Synagoga
magna, an a Prophetis ipsis additæ sint.
 VII. *Nehemias & Judas Machabeus Ca-*
nonem recognoverunt & confirmaverunt, no-
 vim

unum vero Ecclesia Christi edidit. VIII. Disputatur de Arca in qua reconditi fuisse feruntur Libri Canonici. IX. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. X. Secundum argumentum. XI. Tertium argumentum. XII. Quartum argumentum. XIII. Quintum argumentum.

Disputatur
de Auctore
Esdræ Ca-
nonis Li-
brorum sa-
crorum.
Varia opi-
niones pro-
ponuntur.

Superiores omnes, quibus Librorum sacrorum *γρηγορία* probare conati sumus, disputationes, una de eorundem Canone disputatione continentur. Canonem dico, Librorum sacrorum collectionem ac catalogum, legitimo Synagogæ, vel Ecclesiæ consensu determinatum ac comprobatum. Causa nominis hæc est. Canon regulam primario significat; deinde ea etiam quæ accedunt ad formam regulæ, ut virgulas, palos, pilas, columnas; tum etiam tabellas, ligna nempe levia & oblonga. Et quoniam tabellis hujusmodi ea inscribebantur, quæ ad omnium notitiam venire debebant, proptereaque publice erant proponenda, Canonis nomen ad res Canonis inscriptas transiit. Hinc Canones Mathematici, & Chronici, Chronologis & Mathematicis propositi: hinc & decreta Conciliorum Canonum nomine affecta sunt: item indices & catalogi corporatorum ejusdem societatis tabellis inscripti & palam propositi sodalibus, ut sibi inter se cogniti sint; inde nomen Canonicorum: indices quoque omnes, quos vulgo legi & cognosci interest, velut nominum Sanctorum, quorum commemoratio fieri debebat in Ecclesiis. Jam liquet ex his ratio nominis hujus sacrorum Librorum indici tributi: quod nempe tabellæ inscriptus, & Ecclesiæ palam sit propositus. Qui aliam quærent vocabuli originem, abutuntur operam. Quod si Canonem hunc Esdræ temporibus conditum fuisse demonstravero, libros omnes in eum collatos Esdra vetustiores esse necesse est, quod ad præsens institutum est satis. Plurimum ergo refert hujus Canonis ætatem scrutari, quod pro rei momento ac dignitate satis accurate a nemine factum adhuc reperio. De Canone enim differunt omnes, hosque vel illos libros *κατανοήτους* (in Canonem receptos) vel *ἀκατανοήτους* (in Canonem non receptos) fuisse affirmant, huncque vel illum Canonis conditorem fuisse ajunt; qui

vero legitimis id argumentationibus probaverit, quod equidem sciam, nemo homin est. Nos huic quæstioni, cum utili per sese, tum ad propositum opus valde opportuna paucis satisficiemus. Ac non una primum de eo sententia est. Plures quidem Canonis auctorem Esdram agnoscunt, cum qui Librorum sacrorum instaurator & reparator habitus est. Synodo magnæ adscribit Genebrardus, quam Quintam appellat, cuiusque Esdram interfuisse ait, ac præter Esdræ hunc Canonem, alios inducit duos, alterum ab Hierosolymitana Synodo Sexta conflatum, quam de sacris Codicibus ad Ptolemæum Philadelphum mittendis, & Septuaginta Interpretibus Græce eos reddituris coactam fuisse vult: in eum autem Canonem conjectos esse docet Libros sacros, qui post Quintam Synodum prodierant, puta Tobie ac Judith; Ecclesiasticum item & Sapientiam, quos per utriusque Synodi intervallum editos censet. Tertium demum Canonem existimat fuisse conditum in Septima Synodo, quam coisse arbitratur ad probandos Phariseos, quorum duces Sammai & Hillel; damnandos vero Sadoc & Barjethos, Sadducæorum antesignanos. Hujus porro Synodi decreto scribit fuisse confirmatam librorum Tobie & Judith, aliorumque auctoritatem, qui in antecedente Synodo fuerant cooptati in Canonem, in eumque tum primum adscriptos libros Machabæorum. Serarius, alique literati viri geminum tantum Canonem admittunt priorem Esdrinum, in Synodo magna confectum; recentiorum alterum, in quem dedicati fuerint Libri reliqui, quos prior non continebat. Disputator vero Theologo-Politicus pro more suo *παράδοξον* (*paradoxon pronuntians*) nullum sacrorum Librorum Canonem ante Machabæorum tempora concinnatum fuisse asseverat; cum ejus, qui Esdræ tribuitur, libri aliquot Machabaico ævo haudquaquam vetustiores sint.

II. His diligenter pensatis sententiis, verisimillimum mihi visum est unicum ante Christum editum fuisse Canonem, ab ea nempe Synagoga, quæ Magna appellata est; cum in libris colligendis, digerendis, & adornandis primas partes ageret Esdras, vir patriæ antiquitatis, Ebraicorum rituum, sacrarumque literarum longe peritissimus: *Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon, ab Esdra compo-
situs, & Synagoga magna auctore probatus.*
1. Esdr. 7, 6.
γραμματεὺς, 11. 12.

γραμματεὺς, ὃν ὁ μὲν ἑστὶν διδάσκαλος ἐπιφανής. *Scriba, & legum sacrarum insignis magister,* ut eum appellat Eusebius in Chronico; & ut Esdræ ipsius verbis utar, *Scriba velox in lege Moyfi. Scriba eruditus in sermonibus & preceptis Domini, & ceremoniis ejus in Israel:* & ut in Epistola compellatur ab Artaxerxe: *Scriba legis Dei cæli doctissimus.* Cum itaque doctrina, & priscorum Codicum usu ac tractatione æqualibus suis antecelleret, dubium non est quin Librorum sacrorum conquirendorum, excutiendorum, ac dijudicandorum provinciam ei demandaverit Synagoga Magna Judæorum; sed ita tamen ut ipse de rebus a se mature expensis ad illam referret, quæ eas demum supremo arbitrio determinaret ac componeret.

*Disputatur
de Synagoga
Magna.*

III. Sciendum quippe est captivitate Babylonica solutos Judæos, & patriis laribus redonatos, cum de cultu Dei instaurando, & divinis ac humanis legibus restituendis cogitarent, viros gentis suæ sapientia & eruditione florentissimos diversis temporibus iis negotiis administrandis præfecisse; Zorobabelem in his, Mardocheum, Josuam Josedeciden; Aggæum quoque, Zachariam, & Malachiam. Prophetas istos ex hac serie expungunt alii, qui hunc cœtum, ut dixi, Sapientibus, non Prophetis, constituisse volunt. Unde & Danieli dignitatem Prophetæ detrahunt, ut eum inter Synagogæ Magnæ confessores collocent. Certe eum, & Ananiam, & Azariam, & Misaelem superioribus adjungit Maimonides in Jad Chazakah, sed contradicente Abrabaniele: & de Daniele quidem falsum esse supra nos ostendimus. Vocabantur illi רמשי הגולה. *Principes captivitatis,* & numero fuisse dicuntur centum ac viginti. Duodecim tantum ponit, ac nominatim etiam recenset Abrabaniel in Præfatione ad מכתב מנחם. An ex 12 factum 120, an ex 120 factum 12? proclivi sane lapsu in numeris nostratibus, unde error fortasse ad Rabbinos propagatus est. Cur autem Synagoga Magna כנסת גדולה dicatur a Judæis, discimus ex Tractatu Megillah, capite tertio, in Gemara; nempe quod majestatem in pristinum statum restituerit, non addito tantum ad reliquos Dei titulos titulo גדולה, in oratione quadam, ut ibidem habet Gemara; sed etiam quod totam Scripturam sacram curis suis reparaverit. Ejus initia ad

HULTII DEMONSTR.

Darium Hystaspiden probabiliter Rabbini referunt, cum nondum Babylone rediisset Esdras, ut quo tempore reficiebatur Templum, ejus quoque concelebrandi leges renovarentur. In eundem porro cœtum alii subinde ingenio præditi ac virtute sunt cooptati: velut Esdras, postquam Babylone reversus est. Quamobrem aliis porro, aliisque ascitis, & in decedentium locum junioribus suffectis, diuturna fuit hæc Synagoga, & per multos annos perseveravit. Nam & ex ea fuit Nehemias, qui ad Darii usque Codomanni & Alexandri tempora vitam prorogavit, & Simon cognomento Justus, qui Seleuci Nicanoris ævo summum Pontificatum tenuit, quemque postremum ex hoc confessu superfuisset narratur in Misna Thalmudica. At hanc sententiam plerique nobis præiverunt Rabbini; aliis licet dissentientibus, quibus placet, non post multas ætates, & continuatam plurimorum hominum seriem, sed intra unius tantum ævi angustias Synagogam Magnam defloruisse. Quamquam eam proprie Synagogam Magnam dicendam esse satemur, quæ circiter Artaxerxis Longimani tempora vixit.

IV. Eam autem quam proposui opinionem locupletibus primum auctoribus tueor. Constans est enim omnium fere consensus, crematos in Hierosolymitano excidio, & in deportatione Babylonica amissos, aut neglectos Codices sacros Esdræ Artaxerxis Longimani ævo recuperata libertate reparasse. Etsi de modo, quo res acta est, non satis convenit; cum alii numine afflatum, sacrum id quod superest opus dictasse velint; prioribus libris penitus abolitis. Ita sensit Auctor libri quarti Esdræ, qui decimo quarto capite commentitiam rei gestæ historiam explicavit. Futilem hunc Scriptorem secutus est Clemens Alexandrinus Stromatum primo. Secutus est eum quoque Theodoretus Præfatione in Psalmos. Apertissime vero omnium Basilius in Epistola ad Chilonem. Et in eandem sententiam viri quidam docti recentiores abierunt. Propius accedit ad verum Irenæus, cum ait corruptas Scripturas Esdræ restituisse. Paria habent Tertullianus & Hieronymus. Clarissime vero Chrysostomus Esdræ Deo instinctum Scripturæ sacræ reliquias digessisse, & in unum corpus composuisse significavit. Accuratius etiam

*Probat
nostra sen-
tentia vete-
ram Scri-
pturam au-
thenticam.*

*Iren. l. 3. c. 3.
Tertull. de
habit. mul.
c. 3.
Hier. adv.
Helv. c. 3.
Chrysost.
Hom. 8. in
Ep. ad Ebr.*

Ss

Auctor

quo annorum intervallo Esdræ reditum præcesserint; fortasse & vitam ad id usque tempus produxerint. Profecto antequam Scripturæ totius sacre conderetur Canon, singulorum Librorum partes componi simul, & in unum corpus conflare, ac velut suo sibi Canone determinari oportuit. Psalmorum numerum definiri, & in unum colligi volumen necesse fuit, priusquam in generalem Canonem conjicerentur. Factum id ab Esdra docent Auctor Synopseos & Hilarius, atque ita vulgo credi: nos ab Esdra & Synagoga Magna factum diximus supra. Idem de libro Duodecim Prophetarum dictum velim. Inde est quod in Baba bathra docent Thalmudistæ, & post illos Abrabaniel, viros Magnæ Synagogæ Duodecim Prophetarum libros in unum volumen compegisse. Porro Sirachiden Ptolemæi Epiphaniis æqualem fuisse probavimus; unde efficitur vetustiore hac ætate Canonem fuisse. Atque inde idem ac superiori argumentatione colligimus, nullum videri aptius ejus conficiendi tempus, quam post recompositos Codices sanctos; neque ulli probabilius ejus confectioem adscribi posse, quam Esdræ. Ad hæc cum Rabbiorum vulgatissima opinio sit, Scripturam sacram, quæ nullis sectionibus, interpunctionibus nullis ad illam diem distincta erat, sed veluti unico comprehensa versu tota simul cohærebat, a Synagoga Magna, cujus Esdræ fuisse scribam ajunt, in *ספרים*, & in *ספרים*, & in *ספרים*, aliasque partes esse divisam; eandem quoque a Scribis, eorumque principe Esdra octodecim locis emendatam, quos Masorethæ numerant, & *תקן ספרים*, *ordinationem Scribarum*, & *תקן עשרה*, *ordinationem Esdræ* appellant; cum præcos etiam Ebraicæ linguæ characteres hoc tempore Esdra auctore Assyriis mutatos esse Thalmudistæ affirmant in Tractatu Sanhedrin, doctique omnes assentiant; quæ sine Synagogæ auctoritate & consilio fieri haudquaquam potuisse manifestum est: quis credat tantum operæ ac studii in Scripturæ sacre characteribus mutandis, sectionibus determinandis, notandis lectionibus, distinguendis versibus posuisse Synagogam Magnam, ejusque velut mentem Esdræ; totos vero Libros ipsos neglexisse, deque eorum numero definiendo ac sanciendo minime cogitasse? Hæc argumenta &

testimonia si æquis animis expendissent nuperi quidam Scriptores, saniora utique & modestiora de Libris sacris, deque nostra sententia protulissent. Nam argumenta nostra quod attinet, nullum attigerunt fere, nedum confutarunt. Rabbiorum spernunt suffragia, utpote inepta: quasi non extent apud Rabbios pulchra Judaicæ antiquitatis vestigia, quæ viri docti & cordati agnoscere sciunt, & ad Librorum sanctorum explicationem utiliter conferre. Patrum auctoritatem floccifaciunt, quasi non vel propter ætatem, in majori versati sint literarum sacrarum luce, plurimisque usi sint Libris, quos temporis vetustas abolevit. Scripsi auctorem Synopseos Athanasio tribui solitæ, de sacrorum Codicum restitutione per Esdræ facta accuratius esse locutum, quam Chrysostomum. Quippe Chrysostomus tradidit Esdræ Deo instinctum Scripturæ sacre reliquias in unum corpus composuisse: Auctor vero Synopseos, non rem solum, sed rei etiam modum explicavit, cum diceret Libros sacros per captivitatis diuturnitatem a populo neglectos & vulgo deperditos Esdræ penes se servasse, & demum reparasse. Annon accuratiora hæc sunt, & enucleatius exposita, quam quæ protulit Chrysostomus? Atqui, inquit, incerta ea sunt. Esto: annon aliud est accurate scribere, aliud certo atque vere? Instant deinde, nosque contraria huic sententiæ & repugnantia subjecisse queruntur, cum diximus viros quosdam pios & eruditos Codicum sacrorum exemplaria apud se servasse: quippe si deperdita fuerunt, nusquam servata fuisse. Demus sententiam hanc priori adversari: annon nobis Auctori Synopseos contradicere jus fasque est? Cum sententiam ejus afferam primum; huic deinde subjicio meam, jure meo mihi uti videor. Quid si vero consentit utraque sententia, & Auctoris Synopseos, & nostra, neque repugnat ullo modo, quis supererit cavillis locus? Ajo enim vero plane nobis cum hoc Auctore convenire. Is quippe affirmat Codices sacros per populi incuriam fuisse amissos, ab Esdra servatos & reparatos: quod nos itidem asseveramus. Nam stantibus Hierosolymis hi Codices ad sacros usus publica auctoritate observabantur in adytis; urbe deinde excisa, populo deportato, & Codicibus crematis, nulla jam supererat publica eorum custodia, qui

Hilar. Prolog. in Psalm.

Abrab. Præf. in Isa.

Tract. Sanhedrin. c. 2.

qui nec ipsi supererant, nulli custodes publica auctoritate appositi. At nihil illud ad Esdram, aliosque privatos homines; quorum plerosque exemplaria Librorum sacrorum, vel omnium, vel aliquorum, pro pietate sua & studio apud se habuisse nemo sanus dubitare potest. Cum autem Babylone reduces, ea recognoscere & recolligere necesse haberent, pro more gentis, quem morem clarissimis verbis tradidit Josephus; cui negotium hoc datum dicemus potius, quam ei qui Legis divinae, rerumque sacrarum peritissimus habebatur: qui tam solidis rationibus contradicere amant, videant unde sibi major gloria speranda sit, vel ex modesta & salubri veritatis agnitione, vel ex immoderata sanctissimarum rerum translatione & contemptu.

*Disputatur
utrum in-
scriptiones
libris Pro-
phetarum
præfixæ, a
Synagoga
magna, an a
Prophetis
ipsis additæ
sint.
Grot. in
Amos I, 1.*

VI. Jam si id obtinemus, quod a nobis propositum est, nec sine pertinacia negari potest, jam liquet non alium quærendum esse auctorem, quam Esdram & Synagogam Magnam, additamentorum quorundam, quæ ad Librorum sacrorum connexionem, vel illustrationem huc & illuc sparsa sunt. Cujusmodi sunt, quæ de Mosis morte ad calcem Pentateuchi addita legimus. Aliam præterea operam in Codicibus sacris exornandis ab hac Synagoga collocatam fuisse ratus est Grotius, ad inscriptiones nimirum ac lemmata libris Prophetarum præfigenda: quod ex titulo libri Amos apparere existimat, qui talis est: *Verba Amos, qui fuit in pastoribus de Thecue, quæ vidit super Israel in diebus Osiæ regis Juda, & in diebus Jerobeam filii Joas regis Israel, ante duos annos terræ motus.* Ego vero & inscriptiones a Prophetis ipsis arbitrari fuisse appositas, neque video quid ex hoc titulo pro contraria parte effici possit. Nam post terræ motum scribere hoc potuit Amos ipse, & vaticinii tempus ex hoc casu denotare; vel quod potius reor, imminentem terræ motum, pro sua vaticinandi facultate prævidere & prædicere potuit; quod & his capituli tertii verbis factum ab eo quidam Interpretes censent:

Amos 3, 15. Et percutiam domum hyemalem cum domo æstiva: & peribunt domus eburnæ, & dissipabuntur ades multe, dicit Dominus. Huc adde in ipso vaticiniorum contextu ejusmodi inscriptiones occurrere, velut apud Zachariam, versu septimo primi capituli: In die vigesima quarta undecimi mensis Sabbath,

in anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam, filium Barachie, filii Addo, Prophetam, dicens: item initio septimi capituli. Plurima hujusmodi reperies in brevissimo Aggæi vaticinio, plurima & in illo Jeremiæ; nonnulla etiam in Isaia, Ezechiele & Daniele. Ea protecto quin ab ipsis Auctoribus protecta sint, minime dubitandum est. Id si evicero, quod negari non potest, jam una quoque evicero vaticiniis ipsis præfixas inscriptiones illarum consimiles, & prorsus germanas, eorundem quoque auctorum esse; cum credibile non sit hos Auctores scriptorum suarum particulas his notis præmunendas duxisse, tota vera opera ἀναγινώσκοντες ἐκ τῆς ἀρχῆς (titulo & initio carentia) emittenda censuisse.

VII. Cæterum operam Esdræ circa sancta Volumina, ac diligentiam imitatus Nehemias priscos sacrarum scriptionum Codices conquisivit, magnam collegit antiquitatis memoriam, rerum a se, fortasse & ab aliis, gestarum commentarios ipse scripsit. Hæc sequuntur ex isto secundi Machabæi dicto: *Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemia hæc eadem; & ut construens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David, & epistolas Regum, & de donariis.* Quibus verbis Bibliothecam tantum a Nehemia adornatam qui putant significari, non Librorum sacrorum collectionem & recognitionem, legitimum loci sensum ex sequentibus intelligant: *Similiter autem & Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & sunt apud nos.* Judam ait similia eorum fecisse, quæ fecerat Nehemias. Judaica autem gentis ea est consuetudo, teste Josepho, ut post bella Libri sacri recognoscantur & instaurentur, idque præstitit Judas. Idem ergo factum fuerat a Nehemia. Quæ si ita sunt, ut certe sunt, Canonem haud dubie recognoverit Nehemias, & ex veterum exemplarium fide confirmaverit; Librumque demum, qui ejus nomine inscriptus est, quem admodum suum Esdras, in sacrum Canonem retulerit; atque hæc demum sanxerit auctoritate Magnæ ejusdem Synagogæ, ad quam unam librorum consecratio pertinebat. Quam obrem exemplari illo aureis literis descripto, quod ad Philadelphum Eleazarus Pontifex misit, Nehemias liber continebatur, utpote qui cum reliquis Voluminibus sacris a Septuaginta Senibus

*Nehemia
& Judas
Machabæi
Canonem
recognoverunt
& confirmaverunt;
notum vero
Ecclesiæ
Christi est
dit.
2. Mach. 2
13. 14.*

*Joseph. l. 1.
constr. Ap.*

Thalmud.
Hier. libr.
פירוש 6.
Thalm.
Babyl. in
Babyl. bathr.
Alammon.
Præf. in
Jad. Char.
Abrah. in
1. Reg. 8. y.

Deut. 31.
24. & seq.

1. Sam. 6. 8.

3. Reg. 8. 9.
2. Par. 5. 10.

Jonath. in
Deut. 31.

Aben Err.
in Exod.
23. 14.
R. David
Kimchi. in
1. Reg. 8.
Abul.
Dy. 2.
Hist. Or.
4. Reg. 22. 5.

Chryfost.
in Matth. 2.

fuisse docet R. Meir in utroque Thalmude, Hierosolymitano, & Babylonico. Idem habetur in Debarim rabba, & apud Maimoniden. Hos sequitur Isaac Abrahamiel, hoc argumento, quod non minoris fuerit dignationis liber Legis ac Tabulæ ipsæ, propterea- que non alio loco fuerit asservandus. Hi omnes, ipseque adeo Epiphanius, unicum opinionis suæ præsidium collocant in celebri hoc commate Deuteronomii: *Postquam ergo scripsit Moses verba Legis hujus in volumine, atque complevit, præcipit Levitis qui portabant Arcam Fœderis Domini, dicens, Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcæ Fœderis Domini Dei vestri, & sit tibi contra te in testimonium.* Illic latus Arcæ interius notari censuerunt, & R. Meir aliquem Arcæ angulum intellexit vacuum a Tabulis relictum, & a volumine Legis occupatum. Verum exterius Arcæ latus designari, videntur probare verba ipsa Mosis, *וְהָיָה לְךָ אֶת הָאָרְץ*, a latere Arcæ, quæ usurpantur a Sacerdotibus & divinis Philistinorum, in primo libro Samuelis, cum vasa aurea, quæ solvebant Deo, apponi jubent *in capsella, ad latus Arcæ*. Atqui hæc in Arcam ipsam condita fuisse nullus ex Interpretibus existimavit. Docent nos præterea Tertius Regum, & Secundus Paralipomenon, non aliud fuisse quicquam in Arca Fœderis, quam duas Tabulas lapideas. Ergo Jonathan Paraphrastes in capsula, ad latus dextrum Arcæ, positum fuisse credidit Sepher, hoc est, volumen Mosaicum, & R. Juda in Babylonici Thalmudis citato loco, idem supra tabellam ex Arca ioris prominentem locat; & Gemara ad caput primum Babæ bathræ, & ad Thalmudicum librum פירוש, vult Mosem ad latus Arcæ adtexuisse capsulam, (*תַּקְוָה* hoc est, *γυμνασιον*) in eamque suum volumen inclusisse. Locat & extra Arcam Aben Ezra, & David Kimchi, & alii. At opinantur Arabes, Phinees Dei jussu urnam conflasse æneam, reconditisque in ea quinque libris Legis, Tabulis duabus, virga Mosis, & virga Aaronis quæ frondes emiserat, & pauxillo Manna, plumbo obturasse & in speluncam abdidiisse. Quæ veri speciem non habent ullam. Cum autem librum Legis, ipsa Mosis manu exaratum, se in domo Domini reperisse ait Helcias; non fimeo intolibilem eruisse intellige, quod postulat Chrysostomus. Videtur

enim data opera absconditus fuisse Codex Legis a Sacerdotibus, qui ob reverentiam sacri Voluminis nefas duxissent in locum sœdum & immundum id abjicere. Legitur in Gemara Sanhedrin, septimo capite, factum id Manassis temporibus, qui cum Mosaicos libros violare instituisset, archetypum ipsum Mosis exemplar furori ejus a piis Sacerdotibus esse subductum. Inter tigna Templi occultum fuisse vult Abrahamiel: quod probabilius utique est. Quocunque abditum fuisse dicas, simul cum ipsa capsula qua inclusus erat abditum dicito; nec enim sacratum pignus aliter haberi decebat. Ego vero in capsula illa latibulum aliquod parari potuisse censeo, cujusmodi recondendæ pretiosiori suppellectili & *καμυκλίου*. fieri videmus. Illic ita delitescere potuit sacer Codex, ut spectantium oculos facile effugeret. Inde erutus est ab Helcia, cum ad instaurandum Dei cultum, sacra omnia Templi vasa, Arcamque adeo ipsam, & adtextam Arcæ capsulam diligentius lustraret. Cum ait ergo Auctor Paralipomenon, tum repertum fuisse librum Legis ab Helcia, cum pecunia Templo offerretur, non inde colligendum est in eodem loco fuisse & Librum & pecuniam, sed eodem tempore & pecuniam elatam, & Librum repertum. Ut ut est, magnam Interpretum partem in id consentire videmus, non in Arca ipsa Fœderis, sed in scrinio ad latus Arcæ Mosaicæ scriptio- nes latuisse. Concedamus tamen intra Arcæ ipsius conceptaculum servatas, non idcirco concesserimus Epiphanio & reliquos Canonicos libros illuc fuisse infartos, quod nullo sibi persuasit argumento: imo vero & falsum esse probare facile est; nam Arcam Fœderis, cum Hierosolyma a Babylonis excinderentur, in spelunca fuisse a Jeremia absconditam, legitur in secundo Machabaico; nec inde erutum iri, *quoad congreget Deus congregationem populi, & propitiatus fiat.* Canonicorum autem Librorum plerosque post illatam Babylonis cladem scriptos, & Canonem ipsum multo post editum fuisse declaravimus. Qui ergo intra vel extra Arcam esse poterant, qui necdum erant? Aliam prioris similem in secundo Templo a Judæis dedicatam fuisse Rabbini volunt. At ne in eo quidem omnes consentiunt, cum e Thalmude tradant nonnulli loco Arcæ lapidem tribus digitis prominentem Judæos in terram destituisse,

Hom. 9. &
in 1. Cor. 2.
Hom. 7.

2. Par. 34.
14.

2. Mach. 1. 5.

Joseph. de
bell. Jud.
l. 6. c. 14.

tuisse, eique thuribulum imposuisse. Josephus vero, qui unus nobis est pro millibus, conceptis verbis pronuntiat, post reditum e Babylonia nihil prorsus fuisse in adyto, quod Sancta Sanctorum appellabant: *Ἱερά τοῦ ἱεροῦ. Nihil prorsus in eo erat.* At in idem loculamentum, in quo repositos diximus libros Legis, conjectos quoque fuisse verisimile est reliquos Codices, simul atque ex consensu Synagogæ fuerant consecrati: direptis autem a Nabuchodonosore Hierosolymis, capsam quoque cum iis quæ inerant Voluminibus sacris periisse: verum restitutis iis post solutam Captivitatem, & composito per Esdram & Synagogam Magnam Canone, novam capsam servandis iis fabricatam esse; atque eam Arcam fuisse, qua probati & consecrati Libri continebantur; non, ut vulgo creditur, Arcam Fœderis, quæ jamdiu ablata erat, nec unquam sacris Voluminibus recondendis fuerat destinata. Præclare igitur Tertullianus, non Arcam appellavit hoc librorum receptaculum, ne talleret vocis ambiguitas, sed armarium: *Scio, inquit, Scripturam Enoch, quæ hunc ordinem Angelis dedit, non recipi a quibusdam, quia nec in Judaicum armarium admittitur.* Sed & ante captivitatem Helcias Pontifex librum Legis se reperisse ait, non in Arca Fœderis, sed in domo Domini: id quod a me superius observatum est. Atque hinc Augustinus libros Apocryphos ait non esse *in eo Canone Scripturarum, qui servabatur in Templo populi Ebrai, succedentium diligentia Sacerdotum.* Nunc quoque Judæi in Synagogis sacrorum Legis volumen includunt armario, & depromunt identidem, ac populo spectandum & venerandum præbent. Cæterum non Libros solum sacros, sed eos etiam qui vulgo probarentur, & utiles esse possent, in Templo fuisse repositos & dedicatos, ex Josephi pluribus testimoniis discere licet.

Joseph.
Antiq. l. 3.
c. 1. & l. 6.
c. 5.

Refelluntur
argumenta
adversario-
rum.
Primum
argumen-
tum.

IX. Refellenda supersunt argumenta, quibus proposita doctrina oppugnari potest. Primum arcessi posse video ex auctoritate veterum, qui locis a me supra notatis Esdram quidem Canonis instauratorem appellant, Synagogæ vero Magnæ haudquaquam meminerunt. At nec Macedonum memini, cum Alexandrum Persarum domitorem appello; quamvis ad subigendos Persas, non

Alexandrum solum, sed plerosque fortissimos Macedones operam contulisse sciam.

X. Genebrardus, qui triplicem finxit Canonem, primum Esdrinum, secundum ab Hierosolymitana Synodo Sexta concinnatum, priusquam ad Libros sacros interpretandos viri Septuaginta in Ægyptum mitterentur, tertium in Septima Synodo conditum, his argumentis suam tuebatur sententiam; editis post primum Canonem libris aliquot magnæ auctoritatis, novo Canone numerum Librorum sacrorum fuisse determinandum, ne eos Græce reddituris Interpretibus ulla in ea re existeret dubitatio, neve per errorem externis Gentibus profana pro sacris obtruderent, aut eas ulla sacrorum Voluminum parte fraudarent; tertium vero Canonem componi debuisse post bella Machabaica, per quæ divinæ res, ac Libri sacri neglecti jacuerant, tum & ut ad priores Canones Machabaici libri adjicerentur. Sed quorsum secundum confingemus Canonem, cum primum jam recensuisset Nehemias, qui ætatem suam ad proximum Septuaginta Interpretibus ævum produxit, neque post illum ulli deinde ad Canonem Libri adjecti sint? Nam quos ad priscum Canonem adjiciendos fuisse Genebrardus censet libros Tobiae, Judith, Ecclesiastici, Sapientiae, Machabæorum, eos in Judaicum Canonem nunquam admissos fuisse affirmamus; nam nulla unquam de iis in Ecclesia habita fuisset controversia, quæ tamen prioribus seculis extitit. Quidquid vero Libris sacris perturbationis ac confusionis intulerant Machabaici tumultus, per Judæ Machabæi eam, quam dixi, institutionem sanatum est.

XI. Serarius, ut geminum fuisse Canonem probet, quodam utitur testimonio, quod tanquam e Lege affert Josephus libro secundo contra Apionem: *γυνὴ δὲ χήραν ἀδελφὸς ἔχουσα πέντα, καὶ ἡ πωγία αὐτῆς ὕπερ ἑκατόντην γυναικός. Mulier vero in omnibus pejor viro, cujus nequitia mulierem etiam beneficam superat.* Arqui hæc habentur quadragesimo secundo Ecclesiastici capite. Igitur vim Legis Ecclesiastico tribuit; quod non faceret, nisi fuisset relatus in Canonem. Alter ergo ab Esdrino Canon conflatus est, in quem Ecclesiasticus, alique Libri sacri Esdrinis recentiores conjecti sunt. Ego vero minime diffiteor magnam fuisse Libri hujus inter Judæos auctoritatem, qui,

Secundum
argumen-
tum.
Genebr.
Chronol.

Tertium
argumen-
tum.
Serar. Prol.
Bibliac. c. 8.
quæst. iunc.
16. & Præl.
3. in Mach.

qui, ut suo loco dixi, ex Salomonicarum Parabolarum collectionibus videtur fuisse compilatus, & Salomonicis scriptis supparem existimationem habuisse, præsertim apud Hellenistas, qui libris quibusdam apocryphis, & a Canone seclusis studiose utebantur, summamque venerationem iis exhibebant; maxime vero Josephi tempore, quo Libris istis jam prope eadem ac Canonicis auctoritas tribuebatur. Sed Canonici nihilominus nec erant, nec habebantur: nam si fuissent, nullo penitus reverentiæ discrimine habiti fuissent. At Josephus ipse priore contra Apionem libro dierte testificatur, quicumque ab Artaxerxe Longimano ad suam ætatem scripti sunt Libri, non æqualem prioribus fidem esse consecutos. Dicendum ergo est, ne a se ipse dissentiat Josephus, sententiam hanc sic tanquam a Salomone editam, & ad suam ætatem per *παρεκκλήσεων διδασκίαν* (doctrinam a majoribus acceptam) propagatam, fortasse ipsum protulisse: cujusmodi pleraque Prophetarum effata inter Judæos fuisse memoriter conservata, in scripta vero ante non relata, quam in Novo Testamento usurpata sint, viri eruditi consentiunt. Ad id credendum eo magis inclinat animus, quod sententiæ hujus, quam affert Josephus, prior illa pars, *γυνὴ δὲ χήρην ἀνδρὸς ὡς τὰ πάντα*, in Ecclesiastico non reperitur.

Quartum
argumentum.

XII. Infirmis vero penitus ac caducis niti-
tur fundamentis Philosophi Theologo-Politi-
ci opinio. Canonis enim, quem post Judam
Machabæum conflatum fuisse vult, novita-
tem non aliunde arguit, quam ex imaginaria
& commentitia sacrorum ipsorum Codicum
novitate, quam vanissimis rationibus pro-
bare conatus est, & nos toto hoc opere abun-
de refellimus.

Quintum
argumentum.

XIII. Postremum hoc in nos cudi potest
argumentum, cum duobus ac viginti Libris
constituisse Canonem Esdrinum fateantur
omnes, postquam suum deinde librum ad-
jecit Nehemias, jam non viginti duos, sed
viginti tres fuisse; quod neque ullus dixit un-
quam, & aperte infitatur Josephus; nam
viginti duobus Libris Judaicam religionem
contineri docet, qui eo intervallo, quod a
Mose ad Artaxerxis usque Longimani tem-
pora intercessit, editi, totius ævi præteriti
memoriam complexi sunt. Verum libros
Esdræ & Nehemiæ unicum constituere volu-

Joseph. l. i.
contr. Ap.

men, notum omnibus ac tralatitium est, &
diserte apud Eusebium Origenes declaravit. Euseb. Hist. Eccl. l. 6. c. 6
Suum quippe librum Nehemias ad Esdræ
librum, ut pote in ejusdem argumenti con-
tinuatione versatum, adtexuerat.

EPILOGUS QUARTÆ PRO- POSITIONIS.

Sed modum tandem imponamus quartæ
huic Propositioni, prolixissimæ illi qui-
dem & fuscè disputatæ, sed pro rerum copia &
gravitate fortasse etiam brevi. Ac susceptum
quidem munus ita videmur administrasse,
ut jam constare possit Libros Veteris Testa-
menti ab iis auctoribus esse scriptos, quo-
rum præ se ferunt nomina, & iis circiter
temporibus quibus scripti esse feruntur.
Unde sequitur esse genuinos. Quod erat
probandum.

PROPOSITIO V.

*Multa habentur Prophetia in Veteri Testa-
mento.*

Ludam operam, si multis propositionem
hanc persequi instituiam: adeo crebra
sunt per totum Vetus Testamentum vaticini-
a. Colligamus tamen aliqua in exemplum,
ne qua pars operis hujus diligentiam nostram
desideret. Ac ordiamur a nobilissima illa
Prophetia, qua diversis temporibus Abraha-
mo, Isaaco, & Jacobo promisit Deus futu-
rum, ut in ipsis benedicantur omnes cognatio-
nes terræ: quæ tum demum eventu sunt Gen. 12, 1.
& 26, 4.
& 28, 14.
completa quum per universum orbem jacta
Christianæ religionis semina adoleverunt.
Cum de futuro gemellorum partu Deum
Rebecca consularet, respondit Deus: *Dux* Gen. 25, 23.
gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre
tuo dividuntur, populusque populum superabit;
& major serviet minori. Cum senectute con-
fectus Isaacus Jacobo filio fausta apprecaretur:
Eslo, inquit, Dominus fratrum tuorum, Gen. 27,
& incurventur ante te filii matris tue: & ad 29-39.
Esau: *In pinguedine terræ, & in rore cæli de-*
super erit benedictio tua. Vives in gladio, &
fratri tuo servies: tempusque veniet, cum ex-
cutias, & solvas jugum ejus de cervicibus tuis.
Quæ post obitum Mosis contigerunt, perin-
de ut ista, quæ Jacobus lecto ex morbo de-
cumbens, & jamjam moriturus de Manassæ
nepote vaticinatur: *Isle quidem erit in* Gen. 48, 19.
populos:

populos : & multiplicabitur, sed frater ejus minor major erit illo, & semen ejus crescit in gentes. Reliquos deinde natos suos ad se accersens Jacobus: *Congregamini, inquit, ut annuntiem qua ventura sunt vobis in diebus novissimis.* Totum ergo ipsius Testamentum prædictionibus fere constat, quæ eventum Mose defuncto sortitæ sunt. Insignis quoque Balaami prophetia: *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis, Israel vero fortiteraget.* Reliqua pertinent ad Amalecitas, Cinæos, & Assyrios, & valde illustra sunt. In futuris etiam prænuntiandis totum versatur Testamentum Mosis. Sin veniamus ad Psalmos, multa in iis occurrent prædicta in posterum: velut in Septuagesimo Psalmo, quem licet titulus ad Salomonem referat, nonnullaque in eo de Salomone intelligi possint, pleraque tamen alio spectare vel ipsis fatentibus Judæis, manifestum est. Sed ut reliqua deessent, Propositionem hanc aperte comprobant libri Prophetarum, quos vaticiniis totos constare, ipsa lectio indicat. Pauca ergo hæc de multis selegisse sufficiat, ex quibus facile cognoscitur multas haberi Prophetias in Veteri Testamento. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VI.

Multa Prophetia Veteris Testamenti veraces sunt.

Constabit Propositionis hujus veritas, si ostendero multas Veteris Testamenti Prophetias ea præsignificasse, quæ eventu deinde completa sunt; ut ex tertio nostro Axiomate consequitur. Neque hic universas vaticinationes corradere animus est, quæ exitum habuerunt, sed eximias duntaxat aliquot, ad memoriam insignes, & nullis cavillationibus opportunas. Præclara illa est quam protulit Noe, cum Chamum, & Chanaanum diris devoveret: *Maledictus, inquit, Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* Et fuit sane; vel cum Chananzos in servitutem redegerunt Israelitæ, & cum ipsorum reliquias Nabuchodonosor bello adortus edomuit; & hic & illi Sermo prognati: vel cum ab Alexandro, aut Romanis Japheto

HUSTII DEMONSTR.

oriundis devicti sunt. Futurum prædixit Jacob ut Zabulon mare accolat: idem a Mose prædictum est, atque item fore ut Nephtali mare possideat; quod & contigit, cum Chanaanitis terra sortito divisa est: hic enim ad Genesareticum mare, ille ad Mediterraneum situs fuit. Eventu quoque comprobatum est, quod de Issachare vaticinatus est Jacobus, futurum ut colendis agris vitam ignobilem nepotes ipsius impendant. Israelitas ad capeffendam virtutem & mandata sua servanda adhortans Deus in Levitico, amplissimis præmiis propositis, quibus morigeros incitet; gravissimis in contrariam partem poenis retractarios absterret. Vos, inquit, *dispergam in gentes, & evaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta & civitates vestra diruta.* Subnectit deinde paulo post: *Et tamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus adjeci eos, neque sic despexi ut consumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis.* Quæ in Deuteronomio deinde iterando inculcat; cum alibi, tum præcipue vicessimo octavo capite: *Ducet te Dominus & Regem tuum, quem constitueris super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui.* Atque horum veritatem res ipsa olim, hodieque comprobavit. Luculenta vero & omni admiratione digna est hæc Balaami de Israele vaticinatio quam exhibet Vulgatus Interpres: *Tolletur propter Agag rex ejus, & auferetur regnum illius:* quibus miserabilis Saulis fortuna clarissime prænuntiatur, cum per intempestivam & impiam misericordiam vita Agago Amalecitarum regi, contra ac jusserat Deus, concessa, regno ipse excidit. Splendida & hæc arioli ejusdem prædictio: *Venient in trieribus de Italia, sitperabunt Assyrios, vastabuntque Ebraeos, & ad extremum etiam ipsi peribunt:* quo loco si per Ebraicam vocem עֲרָבָא, quam vulgatus Interpres *Italiam* reddidit, Græcos, & Alexandrum, aut Romanos, aut utrosque intelligas, manifesta erit vaticinii fides. Decimo septimo capite Deuteronomii prædicat Moses, futurum ut sibi Regem Israelitæ aliquando præficiant. Vicessimo vero octavo, Judæorum, Sedecizque adeo ipsius captivitatem Babylonicam, tum & post futuras clades, calamitates, obsidionem, famem, horrendamque gentis ac urbis excidionem clarissime præsignificat. Josuæ diras adversus Hierichun-

Tt

Hierichun-

- Hierichuntis instauratorem manifestus exitus multis post annis est consecutus. *Edificavit Hiel de Bethel Jericho; in Abiram primitivo suo fundavit eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.* Suum hic postulare locum memorabile illud vaticinium, quo Bethelica Jeroboami ara a Josia olim destruenda prædicitur, quod post annos circiter ducentos evenit: sed quoniam eodem libro & prædictio & eventus referuntur, neque veritas rei ex diversis scripturum ætatibus firmari potest, pergo ad alia. Israelitici regni excidium aperte prædixit Isaias; quodque magis mirere, tempus definivit, quo id contingeret: *Adbuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus.* Quæ partim per Salmanasarem, partim per Asarhaddonum ad exitum perducta sunt. Unde sexaginta quinque annorum illorum ducatur initium, hic non disputo: consuluntur Interpretes. Babylonice quoque urbis cladem adeo aperte vaticinatus est, ac si informia rudera, quæ supersunt, oculis ipse suis lustrasset: *Non habitabitur, inquit, usque in finem, & non fundabitur usque ad generationem & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi: sed requiescent ibi bestia, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi.* Quæ deinde non semel repetit, ac præsertim quadragesimo septimo capite. Eodem pertinent & illa Jeremiæ: *Propterea habitabunt dracones cum Faunis fœcibus, & habitabunt in ea struthiones, & non habitabitur ultra in sempiternum, nec extruetur usque ad generationem & generationem.* Et hæc quoque: *Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, stupor, & sibilus, eo quod non sit habitator.* Eodem pertinent & illa Psalmi centesimi tricesimi sexti: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis: beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Quam veræ sint omnes istæ, ac præcipue Isaiæ & Jeremiæ vaticinationes, ostendit Benjamin Tudelensis, cum ait sua ætate visum illic fuisse Nabuchodonosoris palatium vastatum, serpentibus ac scorpionibus plenum. Qui plura volet, Teixeira consulat, & Petrum Vallessem, aliosque, qui peregrinationes suas literis consignarunt. Prorsus vero mirabilem de Cyro prædictionem edidit Isaias, nomine ejus expresso; dignitate quoque, ac rebus gerendis tanto ante præsignificatis, Hierosolymorum videlicet, ac Templi reparatione. *Qui dico Jerusalem, inquit Deus, Habitaberis; & civitatibus Juda, Edificabimini, & deserta ejus suscitabo. Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem, Edificaberis; & Templo, Fundaberis.* Pergit deinde: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dextram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam coram eo januas, & porta non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo, portas areas conteram, & velles ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. Propter servum meum Jacob, & Israel electum meum, & vocavi te nomine tuo; assimilaui te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus: accinxisti te, & non cognovisti me.* Quæ si quis ad historiarum fidem exigat, talia esse comperiet, qualia post Cyrum ipsum sciri potuissent. Et hæc tamen ducentis propemodum ante Cyrum annis, eoque amplius, si Josephum sequimur, prænuntiata sunt. Quod stupendum sane est. Itaque perfectis iis Cyrus rei divinitatem summopere demiratus est. Huc etiam conferendum est prædictum illud Isaiæ; *In die illa erunt quinque civitates in terra Egypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum: Civitas Solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terra Egypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Egypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab Egypto, & cognoscent Egyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino & solvent.* Docet Josephus id completum fuisse post sexcentos annos, Ptolemæi Philometoris ævo, tum cum Leontopoli in Helio-politana Præfectura templum Hierosolymitani simile condidit Onias. Scio aliter non nullos sensisse, & hæc ad Sennacheribi & Plun-

Isa. 44. 28.
27. 28. &
45. 1. & seq.

Joseph.
Antiq. l. 11.
c. 2.

Isa. 19. 18.
& seq.

Joseph.
Antiqu.
l. 13. c. 6. &
de bell.
Jud. l. 7. c.
30.

Numerisichii tempora intrasse. Sed & res ipsa, Temporem nempe Dei in media Aegypti: & locus ipse, Civitas Sola: & rei auditor, tam perspicue designantur, ut alio interpreti posse perspicua haudquaquam videretur. Cuius praesentia accedat Iosephi auctoritas, quae duobus locis affirmativam id non fuisse puto, nisi contrarium inter Iudeos opinione receptum scilicet. Atque hoc quidem verum est (juxta verbum) accedam quidem quia verat, quodcumque verum est (juxta figuram) ad vocalium sonum pertinet. Hierosolymorum obsidionem & destructionem praenuntiat Jeronimus his verbis: *Ecce ego invocabo omnes regulas regum Aegypti, ait Dominus: & venient, & peribunt unaquaeque solae suae in introitu portarum Jerusalem, & super omnes muros ejus in circuitu, & super universas urbes Judee.* Alio loco: *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Syrach, ait Dominus; gentem rursam, gentem antiquam, gentem cuius non est lingua, nec intelligit quid loquatur.* Tunc: *Converte urbes munitas tuas, in quibus te habes filicem, gladio.* Proinde: *lumen non excutiet in circuitu.* *Veniamus in domus tua, ait Dominus, non faciam tui in consummationem.* Et post hoc superius: *Abolui muros ejus, & dissipavi, consummationem aulam nobis faciet: angeli propinquus ejus, quia non sunt Domini.* Item de Exilio: *Expellam te de terra tua, in terram quam ignorasti, & parvi vestri.* Baruch: *Omnes consules tui in destructionem dabo.* Quae legio subinde intrat: tunc domum obijcit: *Et post haec, ait Dominus, dabo Sabaiani regem Judee, & fortissimae, & qui devoti sunt in civitate hac a post, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor regis Babilonis, & in manu inimicorum vestrorum, & percutiet vos in omni gladio, & disperdet, neque pariet, neque instabit.* Et in oratione Therois subiecta: *Sine digne, super aedificationem de re.* Quae addunt his obijcit: *Sine quasi agit architectus, & Jerusalem quasi accendit lapidem vis.* Atque verba haec est occasione facient iustitiae hoc quoque peregrinationem sciunt. Quae postea capite pronuntiat: *Ab Apulone panderat multum super omni habitatore terra: haec qui ea referunt ad irruptionem gentium Romanorum, quibus omnia prope uni-*

veritas reatus est. At nobilitatem & celebritatem ejus rationum illud est, quo non disceditur solum captivitatem, & victoriam procerum, & potentiam hanc ipsi olim invocant; sed annos etiam captivitatis interpretantur: *Et erit servitus vestra hic in Babilonia, & de septem: & fortius vobis quoniam iste rex Babilonia septuaginta annis. Cumque fuerit septuaginta annis, visitabo super regem Babilonia, & super gentem illam, dicit Dominus, dispersabo eorum, & super terram Chaldaeorum, & faciam illam in servitutem sempiternam. Et dicit: Haec dicit Dominus Deus Israel. Cum caperint impleri in Babilonia septuaginta annis, visitabo vos, & visitabo super vos terram vestram suam, et reducam vos ad locum vestrum. Tunc: Reducam captivitatem vestram . . . . & reverti vos faciam de loco, ad quem exieratis vos scilicet: quae alia loca saepe repetita invenies. Quae de Ephrae rege Aegypti praedixit Jeremias & Ezechiel, eorum etiam narrat Herodotus in Histories; Apicula siquidem, qui idem est ac Ephrae, ab Aethiis captus, & in Sarcicem conditus conjectari, ac tandem morti datum fuisse scribit. Quam acutius Babilonia exuliam perstrinxerit, juvenis capite quinquagesimo, & loquax, aemulorum dignum est. A gente Aquilonari, ejusque rege expugnatum inquit; Media namque, occurrente rege Cyro; Persarum quippe rege, Medorum, Persarumque rege fuisse dictos apparuit ex ostio capite Daniels: Reges Aethi, Menei, Belstace, & Mediae adversus eum periturae, rege namque Lydorum, & Artimiorum, aliorumque, quos Xenophon Cyro in ea expeditione assidue narrat. Opugnationis quoque Babilonicae rationem exponit Jeremias: *Servus, inquit, super aquam istam erit, & angustia. Deinde: Cum ablatum curruum erunt, & morietur ablatum exercitus, ut domum regi Babiloniae, quae capta est habitus ejus a summo usque ad pedem, & vasa principatus sunt, & palatium interitum sunt ipsi. Haec ita consilia bellicosissimi habebat Herodotum & Xenophonem, qui Cyrum tradunt Euphratis aquas alteram derivasse, neque ita meliorem fluminis alio locum sibi ad urbem capiendam transire parasse. At quoque Jeremias: *Exsurrexerunt super Babilonia a pedibus, habitaverunt in profectu. Videlicet cum***

Beros. apud
Joseph. l. 1.
contr. Ap.
Scal. Can.
lib. 1. 3.

Nabonidus rex Borsippam se recepit, uti nar-
rat Berosus. Qua de prædictione quid exi-
stimandum sit, malo docere verbis Josephi
Scaligeri, viri doctissimi, quam meis: *Nabo-
nidum in munimento Borsippeno inclusum tan-
dem post diuturnam obsidionem expugnavit Cy-
rus. Quod a Jeremia ita ordine prædictum
fuerat, ut dubitem majorne voluptas, ad ad-
miratio sit, ea legere. Non enim vaticinium
sed res gesta videtur. Pergit Jeremias: In-
sensæ sunt tabernacula ejus, contriti sunt ve-
stes ejus. Currens obviam currenti veniet,
& nuntius obvius nuntianti, ut annuntiet re-
gi Babylonis, quia capta est civitas ejus a sum-
mo usque ad summum.* Refert quippe He-

Herod.
Clio, c. 192.

Xenoph.
Cyrop. l. 7.
Arist. Polit.
l. 3. c. 3.

Jer. 50, 15.

rodotus tantam fuisse magnitudinem urbis,
ut extremis jam captis, rem nondum inau-
diverint qui urbis meditullium incolebant.
Idem habet Xenophon, atque orta demum
luce se captos intellexisse, qui arces tenebant.
At ineptum est, quod prodit Aristoteles,
partem urbis aliquam die tertio se expugna-
tam nondum sensitse. Fieri sane id potuif-
set, si Peloponnesi totius ambitum Babylo-
nicorum murorum circumscriptio exæqua-
set, quod perperam opinatus est. Ita error
errorem trahit. Tandem Babylon ubique
dedit manum, inquit Jeremias, ceciderunt
fundamenta ejus, destructi sunt muri ejus;
quoniam ultio Domini est. Quippe partim
a Persis, partim a tempore rerum edace,
Macedonumque negligentia, partim etiam
a Seleuco Nicator, cum ex ejus ruinis Seleu-
ciam ad Tigrim condidit, contumtam refert

Strab. l. 16.

Ezech. 36, 31

Ezech. 37, 13
14, 16.

Strabo. Reditionis in patriam pollicita-
tionibus, Ebræorum captivitatem solatus est
Ezechiel: *Habitare vos faciam sicut a princi-
pio, bonisque donabo majoribus, quam habui-
stis ab initio, & scietis quia ego Dominus. Et
alibi: Inducam vos in terram Israel. Rur-
sum: Requiescere vos faciam super humum
vestram. Deinde: Hec dicit Dominus Deus:
Ecce ego assumam filios Israel de medio natio-
num, ad quas abierunt, & congregabo eos
undique, & adducam eos ad humum suam.*
Quæcunque vero adversus Tyrum futura
denuntiat, sive per Nabuchodonosorem,
sive per Alexandrum, sive quod potius reor,
per utrumque exitum nata sint, esse certe
nata constat, planeque verax hoc oraculum
habendum est. Hadrianum Parvulerium e
Societate Jesu, virum candidissimum & Ara-

Ezech. 26,
27, 28.

bice doctissimum, qui decem annos in Sy-
ria egit, memini me audire aliquando cum
diceret, sibi olim ad collapsos Tyri ruinas
accedenti, & rupes mari prætensas, ac disje-
ctos passim in litore lapides procul spectanti,
Sole, fluctibus, & auris deterfos ac levigatos,
& siccandis solum piscatorum retibus, quæ
tum forte plurima desuper expansa erant,
utiles, venisse in memoriam hujus Prophe-
tæ Ezechielis de Tyro: *Dabo te in limpidi-
simam petram: siccatio sagenarum eris, nec
adificaberis ultra, quia ego locusus sum, ait
Dominus Deus.* At Daniel non tam vatici-
nia fundere videtur, quam narrare histo-
riam, cum de quatuor regnis per quatuor
bestiarum visa sibi adumbratis differit. Ipse
vero velamen sibi detrahit, cum citra omnem
ambagem ait: *Aries, quem vidisti habere cor-
nua, rex Medorum est acque Persarum. Porro
bircus caprarum, rex Græcorum est, & cornu
grande, quod erat inter oculos ejus, ipse est
rex primus. Quod autem fracto illo surre-
xerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente
ejus consurgent, sed non in fortitudine ejus. Et
post regnum eorum, cum creverint iniquitates,
consurget Rex impudens facie, nempe Antio-
chus. Quæ adeo perspicua sunt, ut exposi-
tione non egeant. Legi tantum velim libri
decimi Archæologiæ Josephi caput deci-
mum. Cladem Judæis a Vespasiano & Ti-
to inferendam clarissime denuntiat Daniel,
dicens: *Post hebdomades sexaginta duas oc-
cidetur Christus, & non erit populus, qui
eum negaturus est. Et civitatem, & sanctua-
rium dissipabit populus cum duce venturo, &
finis ejus vastas, & post finem belli statuta
desolatio. Confirmabit autem pactum multis
hebdomada una; & in dimidio hebdomadis
deficiet hostia & sacrificium, & erit in Tem-
plo abominatio desolationis.* Undecimo
præterea capite de prioribus Persarum regi-
bus ad Xerxem usque, tum de Alexandro,
ejusque successoribus Lagidis & Seleucidis ea
narrat, quæ non aliam sibi deponunt inter-
pretationem, quam ipsam historiam. At-
que hoc caput est, quod Alexandro prælegisse
Jaddum Judæorum Pontificem Josephus me-
moriz prodidit. Horum itaque pondere
oppressus Porphyrius, Christianæ veritati
semper infestus, eo recurrit, ut commentiti-
um, & post res gestas, Antiochi videlicet
Epiphanis temporibus, confictum hunc li-
brum*

Ezech. 26, 7
14.

Den. 7.
Dan. 8, 20.
& seq.

Dan. 9, 26.
27.

Jos. Antiq.
l. 11, c. 8.

brum fuisse responderet: sed perfugium illud quarta nostra Propositio præclufit. Ut cum-

Ofe. 3. 4. 5 que accipiantur ista Ofeæ: *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim; & post hæc revertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum*: sive hæc referas ad Babylonicam captivitatem, & Ebræorum reditum ad pristinas sedes, Zorobabele duce, juxta complurium Judæorum sententiam; sive ad calamitates a Judæis post

Hieron. in Ofe. 3.

Ofe. 10. 5.

Ofe. 7. 8.

Amos 1. 2. & 3. 15.

Amos 7. 11. & 9. 9. 10. 14.

Zach. 14. 1. 2.

Euf. Dem. 1. 6.

Christi necem toleratas, ut Hieronymo & multis Christianis visum est, constat utique ad eventum esse perducta. Israelitarum quoque deportationem in Assyriam prædixit, cum diceret: *I'accas Bethaven coluerunt habitatores Samaria: quia luxu super eum populus ejus, & aditu ejus super eum exultaverunt in gloria ejus, quia emigravit ab eo: siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi ultori*. Idem jam ante significaverat his verbis: *Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt*. Terræ motum, qui tum contigit, cum Pontificiale munus usurparet Ozias, biennio ante prædixerat Amos, ut supra ostendi. Israelitarum quoque captivitas & reditio domum manifeste ab eo prænuntiata sunt: *Israel captivus, inquit, migrabit de terra sua. Et alibi: Concutiam in omnibus gentibus domum Israel. Deinde: In gladio morientur omnes peccatores populi mei. Et mox: In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis. Tum: Et convertam captivitatem populi mei Israel; & ædificabunt civitates desertas, & inhabitabunt; & plantabunt vineas*. Hierosolymitanum excidium a Zacharia apertissime prædictum est: *Ecce veniet dies Domini, & dividentur spolia tua in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex urbe*. Quæ sive referas ad cladem ab Antiocho Epiphane Hierosolymis illatam; sive, quod probabilius videtur Eusebio, ad alteram a Vespasiano & Tito inflictam, in qua ingens populi Judaici pars periit, & ad aliam

ab Hadriano, cum magna civium multitudo Urbe ejecta est, vere utique *χρησμός τελειωτικός* (*oraculum eventum completum*) est. Facendum ergo est, multas Prophetias Veteris Testamenti veraces esse. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VII.

Multa habentur in Veteri Testamento Prophetia de Messia.

I. *Vetus Testamentum, forma & apparatus Novi*. II. *Duplex prædictionum genus, per signa & per verba*. III. *Multiplex prædictionum genus per verba*. IV. *Exploditur duplex Grotii sententia; prior, qua statuit universis de Christo prophetiis duplicem inesse sensum; primum, qui ad historiam temporis, quo edita sunt, referendus sit; secundarium, qui ad Christum*. V. *altera, qua negat prædictionibus vim argumenti inesse*. VI. *Duplex eorum secla, qui prædictum fuisse Christum negarunt*. VII. *Colliguntur vaticinationes Christi prænuntia: e Genesi, VIII. Exodo, IX. Numeris, X. Deuteronomio, XI. Libro Josue, XII. Libris Regum, & Paralipomenon, XIII. Libro Job, XIV. Libro Psalmodum, XV. Prophetia Isaia, XVI. Prophetia Jeremia, XVII. Lamentationibus Jeremia, XVIII. Prophetia Baruchi, XIX. Prophetia Ezechielis, XX. Prophetia Danielis, XXI. Prophetia Osee, XXII. Prophetia Joelis, XXIII. Prophetia Amos, XXIV. Prophetia Abdia, XXV. Prophetia Michæa, XXVI. Prophetia Habacuc, XXVII. Prophetia Sophonia, XXVIII. Prophetia Aggai, XXIX. Prophetia Zacharia, XXX. Prophetia Malachia, XXXI. & libro primo Machabæorum, XXXII. Ethnicis a Judæis, Judæorumque libris edocti Messiam prænoverunt & expectarunt. Astutissima Josephi fallacia deprehenditur. XXXIII. Pseudochristi complures.*

I. **M**eminerimus hanc nos supra Messia definitionem dedisse: *Homo Deus, a Deo divinitus missus ad hominum salutem, & a Prophetis in Veteri Testamento prædictus*. Quod si nulla in Veteri Testamento extaret de Messia prædictio, nullus utique vel foret, vel fuisset Messias, & rei non existentis neque exiturus ea esset definitio, qualis Geometrica

metrica definitio puncti est, & lineæ, & superficiæ, quæ nec fuerunt unquam, nec esse possunt. Verum rem aliter se habere, declarabit hæc Propositio, qua sparsa per Veteris Testamenti libros oracula de Christo in unum colligemus. Quod priusquam facere aggredimur, verba præari licet; quibus alloquitur Romanos Paulus: *Ei autem, qui potens est vos confirmare, juxta Evangelium meum, & prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysteriorum temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum:* Et hæc, quibus Corinthios compellat: *Loquimur Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam:* & ista Petri: *Redempti estis pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos.* Cum enim ab omni retro ævo tempus definivisset Deus omnipotens, quo humanum corpus subire Filium unigenum decreverat, variis signis ac figuris, multisque Prophetarum prædictionibus, quæ clavis & apertis, quæ obscuris & involutis, ad futuri beneficii spem homines excitavit. Quorum ne intercideret aliquando memoria, quam vel ad splendorem rei ac dignitatem, vel ad sanctorum hominum alendam pietatem, vel ad impiorum contundendam pertinaciam retineri decebat, singula certis Dei jussis in literas diligenter relata sunt. Ad hæc si quis mentem simplicem & sincerum pectus adhibeat, Christum, Christi que dispensationem tam luculentis agnoscat expressam monumentis, ut finem Legis & Prophetarum Christum esse, & Vetus Testamentum formam esse & apparatus Novi fateri cogatur. Hinc illud vetustiorum Ebraeorum: כל מה שנזכר בתורה בנביאים ובכתיבים רומזים אל המשיח *Omnia quæcunque memorantur in Lege, Prophetis, & Hagiographis, indicant sapientiam; hoc est Christum.* Nam si petitis a Mosai- co Pentateucho, initiis per universa præsci Fœderis volumina lectio decurrat, prænuntiatus uno concentu reperietur Christus; homo videlicet quidam eximius & divinus,

imo & ipse Deus, de nova Lege conden- da, humani generis moribus in melius re- formandis, ejusdemque eluendis noxis, ac salute demum hominibus comparanda a Deo legatus. Quapropter cum apud Agrippam regem, & Berenicen, & Festum Præsidem causam ex vinculis diceret Paulus, hæc præ- cipue testificatione crimen a se removebat: *Auxilio enim adjutus Dei usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, ni- bil extra dicens, quam ea, quæ Prophetæ lo- cuti sunt futura esse, & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuo- rum, lumen annuntiaturus est populo & gen- tibus.* Hac doctrina Romanos imbuebat, cum ad eos talia scriberet: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Item apud Cornelium Centurionem de Christo sic differebat Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccato- rum accipere per nomen ejus omnes, qui cre- dunt in eum.* Non alio sapius usus argu- mento Apostolos & Evangelistas reperimus, quam quod sacrorum Vatum oracula sub- ministrabant: ut quemadmodum in Novo Testamento complebatur Vetus, ita Veteri Novum confirmaretur.

II. Duplex autem in veteris Instrumenti libris apparet prædictionum genus, ab an- tiquis Interpretibus optime agnitum utrum- que & distinctum; alterum expressum ver- bis; signis alterum ac simulacris adumbra- tum; pro more per Orientem jam inde a vetustissimis temporibus usitatissimo, ac in- ter Judæos præcipue, quibus cogitationes, siue ad futura, siue ad præsentia, siue ad præ- terita pertineant, formis ac figuris significare solenne est. Hujus generis fuit Ahiaæ Silo- nitæ vaticinium, cum pallii novi; in duo- decim partes scissi, decem segmina collige- re Jeroboamum jussit; hac imagine Salo- monici regni scissuram præsignificans, cu- jus decem tribus sub hujus imperium erant olim concessuræ. Sic Sedecias Propheta, cum Syros ab Ebræis profligatum iri signifi- care vellet, *Fecit sibi cornua ferrea, & ait:* *Hac dicit Dominus, His ventilabis Syriam, donec deleas eam.* Sic Elisæus moriens Joaso Israelitarum regi præntuntiat victorias adver- sus Syros, jactu sagittarum, & terra repe- titis ictibus percussa. Sic Jeremias per sub- ligaculum lineum in Euphrate putretactum, Hierosolymæ

Act. 26, 22.

Rom. 10, 4.

Act. 10, 43.

Duplex prædictio- num genus: per signa & per verba.

3. Reg. 22, 21.
4. Reg. 19, 14 & seqq.

Hierosolymam Iudeorumque superbiam de-
 positam in porcedis. Eadem per agri Ana-
 thodoci emptionem praeconstravit Deus fa-
 tuum, ut possimatio in patriam Babylone
 perieris olim Iudei novis agrorum emptiones
 venditiones contraherent, huiusmodi quam
 secum facere consueverant. Interimque Ju-
 daei calumnias per capillos et barbas san-
 ratas, Deo iussa, praeconstruit Ezechiel
 Scytham ducere iubetur Osee, quoque pro-
 ceat liberi, atque ea ipsis imponere no-
 mina, quibus famulorum iurant iudicia.
 Paulum in vincula constrictum in persequen-
 tia Agabus, cum sibi pedes atque manus
 tota Pauli alligasset, Rationem moris ha-
 jus dei Hieronymus: *Vult Scythar a domo,*
*non solum servitus domini populum, sed & ac-
 ci, Magis enim servus potestatis quod esse,*
quam quod servus ad animam perducit. Utrou-
 que modo Christus Iesus Discipulos hanc pre-
 ceptis instruit: *Domini, et Paulus in-
 struit, inquit Gregorius Papa, per Evange-
 lium suum aliquando terribis, aliquando rebus*
laetatur. Prædicare id argumentum Paulus
in perire ad Corinthios Epistola prosecutus
est, cum doceret Eburni in Mese significari
esse in iude & in mari, & omnes eandem
quam spiritalem manducasse, & omnes ean-
dem, utem spiritalem bibisse, bibisse autem de
spiritu consequenti eis peria, perierant autem
ipse Christus. Tum addit: Hæc autem in
figura facta sunt vestri, ut non sicut concu-
piscentes carnem, sed & illi concupiscunt.
Et deinde: Hæc autem in figura commingunt
illos, iuxta sunt autem ad concupiscendum na-
stem, in quos sunt secularium dominorum.
 Nobilissimam præterea, & observationem
 dignissimam exemplum in duobus Abra-
 ham suis constituit, quoniam alter ex libera,
 insigni Dei benedictio, post votum polli-
 citationis natus erat, alter ex ancilla fuerat
 procreatus. Hæc Testamenti utriusque Ve-
 teris & Novi figuram prore docet Paulus:
Novum quidem in mentis sua in servitum ge-
nerari, qui est Agar, Sine enim non est in
Abrahā, qui conjugatus est ei, qui non est
Jerusalem, & servit cum filiis suis. Illa au-
tem qui servit est Jerusalem, libera est, qui
mater est vestra. Deinde subiicit: Nisi au-
tem, fratres, secundum hanc promissionem filii
fueris, sed quomodo carnis, qui secundum
carnem natus fuerat, persequatur eam, qui

prophetarum spiritum, ita & mores. Idem alibi
scribit de iis, moresque, seductus, voraces,
que adeo Legem, futurorum bonorum sus-
beant esse docet; quoniam cultui dedecori cir-
cumscissio, exemplari & iure coelestium
deservire; etiam nempe & pinguis Judaeos,
litteras confutantes, obviat videlicet &
apertam horum significationem; spiritum
vero negligentes, internam nempe signifi-
cationem & reconditam; quam voti, & ex
animo, unanisque scribis Judaei, & con-
de circumscissio persequuntur.

[illegible]

1. **Qual a importância da comunicação no processo de inovação?**
 2. **Quais são os principais desafios da comunicação em ambientes inovadores?**
 3. **Como a comunicação pode facilitar a colaboração entre equipes multidisciplinares?**
 4. **Quais estratégias de comunicação são mais eficazes para promover a inovação?**
 5. **Como a comunicação pode ajudar a superar barreiras culturais e organizacionais à inovação?**

Figure 1

Everett, J. L.
 & S. J. S.
 1974. *Journal of*
 Ecology.

Abstract

1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

Crop. 10
Firm. 10

1.0000

Cal. 4. 100
6. 100

insuper habeatur & spernatur ille sensus, nec in cortice Lector hæreat, sed reconditam sententiam enucleet, & evolvar.

Exploditur duplex Grotii sententia; prior, qua statuitur, ut sententia, qui Matthei locum quemdam interpretans, pertinet ad Christum prædictiones, non aliquas, quod pateremur, sed universas, primum quemdam & proprium ac proximum sensum, ad historiam ejus temporis, quo proferebantur, referendum involvere docet; secundarium vero & mysticum ac allegoricum & remotum ad Christum. Hoc, inquam, in multis verum esse fatemur; velut in illa prædictione Jeremiæ: Vox in excelsis audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eos, quia non sunt: quibus & calamitates illo tempore Bethlehemitis a Babyloniis illatæ significantur primum, deinde & aliæ ab Herode inferendæ prænuntiantur.

Hujusmodi & illud est: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: quod de Salomone prædictum a Deo per Nathanem, ad Christum sine hæsitacione refert Paulus in Epistola ad Ebræos. Aliud quoque nobis exemplum suppeditat Hieronymus: Hæc est mos Scripturæ sanctæ, inquit, ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud, quod de Domino Salvatore in septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia, quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Nec enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus est a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes servierunt ei, neque ante Solem permansit nomen ejus, nec benedicta sunt in ipso omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur. Verum alia esse pertendo Prophetarum oracula, quæ Christum mere respiciant, ad ea vero quibus edita sunt tempora, nulla quantumvis coacta ac violenta expositione queant detorqueri: cujusmodi sunt prædictiones Jacobi Patriarchæ de abrogando sceptro Juda, cum venerit Christus; & Danielis de Christi adventu post

hebdomades septuaginta. Tale est & illud Zachariæ: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatum sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projecì illos in domum Domini ad statuarium.* Inusitata illa Prophetarum acta, quæ Dei jussu fiunt, futurorum fere signa esse, constat ex allatis paulo superius exemplis. Hujusmodi esse & hoc Zachariæ certum est: cui ecquodnam aliud contigerit *πλήρωμα* (complementum,) quam cum a Juda Christus venditus est, comminisci Grotium non posse puto. Simile est & istud ejusdem: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asina.* Ostendat Grotius regem aliquem Juda, justum, Salvatorem, pauperem, asina vectum, pullo subsequente, Hierosolymam inisse, non repugnabo. Simile & illud Davidis: *Et de-*

clerunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Dicat Grotius ecquando felle pastus fuerit David, vel acetum biberit. Clarissimum vero præ reliquis istud ejusdem: *Foderunt manus meas & pedes meos, dimiserunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: dividerunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Quæ quem locum obtinere possint in historia Davidis, non intelligo. Scio hæc commentitiis quibusdam allegoriis obtundere conatum esse olim Theodorum Mopsuestenum, sed vanis adeo & trivialis, ut sententiæ nostræ veritatem adstruant potius quam destruant. Plura afferre possem, sed ista sane vim Prophetiarum satis detendunt, quam Grotii opinio labefactat.

V. Eandem vero penitus infringit, cum ait vaticinia hæc, non in vim argumenti proprie adhiberi, sed ad illustrandam atque confirmandam rem jam creditam: quod perinde est ac si diceret, ad Christianam fidem probandam infirma esse & invalida, ornatus vero tantum, & fovendæ Christianorum pietatis gratia, sic tanquam quasdam Veteris & Novi Testamenti convenientias, & piis & ingeniosis hominibus excogitatas, & *κατὰ ἀνάγκην* (per applicationem) accommodatas, observari & proferri; cum nihil ad ponenda fidei fundamenta prosint. Quæ doctrina,

Ebr. 1, 5.
Hieron. in
Dan. 11, 12.

Zach. 11, 12.
13.

Zach. 9, 9.

Ps. 68, 11.

Psal. 21, 18.
19.

Altera, quæ negat prædictionibus vim argumenti inesse.

- ter sentiebat Tertullianus, qui librum suum adversus Judæos hac absolvit clausula: *Hæc aut prophetata nega, quæ coram videntur; aut adimpleta, quum leguntur: aut si negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.* Aliter sentiebat Irenæus, qui homines Christi Jesu miracula præstigiis facta esse cavillantes, Prophetarum oraculis convincebat; atque non Prophetiarum veritatem adstruebat Christi miraculis, quod fieri vult Grotius; sed miraculorum Christi veritatem Prophetiis comprobabat. Aliter sentiebat Athenagoras, qui repudiatis Philosophorum opinionibus de Deo, & opinionum argumentis, de Christianorum dogmate agebat: ἡμῖς δὲ ὃν νοῦμεν καὶ πεπιστεύκαμεν, ἴχομεν προφῆτας μέγας. *Nos autem eorum, quæ novimus & credimus, Prophetas testes habemus.* Deinde: αἱ φωναὶ τῶν προφητῶν πιστῶς ἡμῶν τὸς λόγους. *Prophetarum voces rationationes nostras confirmant.* Aliter sentiebat Justinus, qui Prophetarum fere prædictis dogma Christianum adversus Ethnicos & Judæos defendebat. Aliter sentiebant Patres Quinti Concilii, qui Theodorum Mopsuestenum anathemate seriebant, cum ob alias causas, tum quod *Prophetias, quæ de Christo sunt, rejiciens, festinaret dispensationis pro nostra salute magnum mysterium, quantum ad se pertinebat, reprobare.* Quo clare significatur, Prophetiis quæ de Christo prolatae sunt pessumdatis, sacrae ejus dispensationis mysterium labefieri. Aliter sentiebat & Paulus, cum sic alloqueretur Ephesios: *Estis cives sanctorum & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu:* cumque Thessalonicenses moneret, ne Prophetias spernerent: quod tuto certe facere poterant, si supervacanea erat illorum auctoritas; nec faciebant tamen, quemadmodum testificantur Acta: *Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonica: qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hac ita se haberent: item cum apud Romanos prædicaret revelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod patens factum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei: quibus significabat ad devinciendos in obsequium fidei hominum animos efficacissimum argumentum peti ex scripturis Prophetarum.* Cum ergo Romæ Judæos ad se convenientes in Christiana fide instituere vellet, suadebat eis de Jesu, ex lege Moysi, & *Prophetis, a mane usque ad vespertinam; non ex Christi ipsius miraculis & resurrectione, quod vult Grotius.* Imo vero causam suam agens apud Agrippam, reliquis prætermis argumentis, unico hoc, quod vatum prædictionibus constat, utpote solidissimo & utilissimo, uti se solere declarat: *Auxilio, inquit, adjutus Dei usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea, quæ Propheta locuti sunt, futura esse, & Moyses, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo & gentibus.* Cum ergo sic Agrippam interpellasset: *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* Statim respondit Agrippa: *In modico suades me Christianum fieri, quasi id significans, admissis Prophetarum vaticiniis, statim Christo dandum esse nomen.* Non alia ex nota Christum agnoscere se profitetur apud Nathanaelem Philippus, quam ex vaticinationibus Prophetarum: *Quem scripsit Moyses, in Lege, inquit, & Propheta, invenimus, filium Joseph a Nazareth.* Prophetas Evangelistarum præcursores prædictionibus suis munisse viam Evangelio docet Petrus: *De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Propheta, qui de futura in vobis gratia prophetarunt; scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias: quibus revelatum est, quia non sibi met ipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos, qui evangelizarunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant Angeli prospicere.* Sequenti deinde Epistola prophetis oraculis fidem potius jubet adjungi, quam suo fratrumque suorum quantumlibet vero testimonio: *Accipiens enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scri-*

ta Scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Idem Hierosolymitas hoc ipso argumento ad eluendum poenitentia crimen hortatur, quod
Ast. 3, 17. & seq. *Jesum insontem trucidando admiserant: Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri. Deus autem quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, sic implevit. Poenitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra. Vides non ad fovendam duntaxat fidem jam animis hominum illapsam opportunum esse & utile Prophetiarum subsidium, sed ad parandos animos & subigendos in fidei susceptionem. Lucernæ lucenti in caliginoso loco Propheticum sermonem comparat; an fide jam illustratam mentem caliginosum locum dixit? minime sane. Ergo fidei prævius esse debet sermo Propheticus, nedum comes aut assecla. Apollo Alexandri-*
Ast. 18, 28. *nus Vehementer Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum, non utique per miracula ab eo edita. Ait*
Apoc. 19, 10. *Angelus Johanni in Apocalypsi: Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetia: ac si diceret, ad fidem Christo Jesu conciliandam, non aliunde certiora duci quam ex oraculis Prophetarum testimonia. Emmauntios viatores gravissimis verbis castigat Christus, non quod ad patrata a se prodigia, sed quod ad editas de se prædictiones parum adhiberent*
Luc. 24, 25. & seq. *fidei: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophetae! Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens, a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. Eodem*
h. 5, 39. & seq. *argumento Judæos urgebat, cum diceret: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me..... Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyse, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Quibus significat, quicumque Mosem admiserit, id quoque ut admittat necesse esse: quippe ex eo non speciosa quædam & verisimilia, sed necessariæ consequentiæ argumenta depromi, ad periuadendam fidei Christia-*

næ veritatem. In eamdem sententiam Apostolos affatur Christus: Hæc sunt verba, quæ
Luc. 24, 44. *locutus sum ad vos, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis, & Prophetis, & Psalmis de me. Profecto si Prophetiarum multiplex est significatio, aliaque ad res Veteris Testamenti spectet proprius, alia ad Christum accommodari possit, non tamen in vim argumenti adhiberi, quod arbitratus est Grotius, eam certe impleri necesse non est, quæ jam in prioris significationis eventu πληρωμα (complementum) suum est consecuta: unde efficitur, necesse non fuisse impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis, & Prophetis, & Psalmis de Christo; quod cum ipsius Christi verbis ex adverso pugnat. Item alibi Discipulos sic alloquitur Jesus Dominus: Nunc dixi vobis priusquam*
Joh. 14, 29. *fiat, ut cum factum fuerit creditis: efficacissimam esse docens ad persuadendum futurorum prædictionem. Hoc ipsum significatum voluit, cum in monte Mosem & Eliam alloqui visus est. Objiciat quispiam istud Pauli e prioris Epistola ad Corinthios: Itaque*
1. Cor. 14, 22 *linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus. Si addatur vocola, quam suppleri debere Grotius ipse agnoscit, apertior erit loci sententia: In signum sunt Prophetie, non infidelibus solum, sed fidelibus. Præterea futurorum prædictiones Prophetiarum nomine neutiquam hic signari consentiunt Interpretes, & id satis indicat, quod extat initio capituli: Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad edificationem; & exhortationem, & consolationem. Quantum denique ad futurorum cognitionem roboris insit prædictionibus Prophetarum, facile colligitur ex egregio hoc Amosi testimonio: Non facit Dominus*
Amos 3, 7. *Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas. Quod si consiliorum suorum conscios habet Prophetas Deus, præcipue sane eorum, quæ ad Messiam spectant, qui fuit Legis ac Prophetarum finis. Atqui hæc arcana Prophetis aperit Deus,*
Amos 3, 8. *ut eadem illi hominibus prodant: subjungit quippe Amos: Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Non aliam autem ob causam secreta sua pandi vult hominibus, nisi ut cognoscantur ab iis & credantur; alioquin suam, Prophetarumque suorum operam luderet. Fidem ergo Prophetiis adjungi vult Deus, proindeque vis iis probationis inest,*

V V 2

certissi-

certissimaque inde argumenta conflantur. Atque horum profecto confessionem vis veritatis a Grotio expressit in explanationibus prioris Epistolæ ad Corinthios: illic enim ait Prophetiam cæteris donis præferri ab Apo-

1. Cor. 14, 1. stolo, *Quia maximam ea res auctoritatem præstabat Evangelio, convincebat incredulos, firmabat credentes; divinum enim, inquit, ab omnibus hominibus creditur esse prædictio, dicta ob id divinatio.* Ad id autem vi argumenti pollere Prophetiam necesse est. Constat itaque plerasque Prophetarum prædictiones ad Christum spectantes, easque præcipuas, esse hujusmodi, ut Christum mere, proprie ac proxime respiciant; nec aliam iis inesse significationem, nisi forte mysticam allegoricam, remotam, ad arbitrium excogitatum, minime vero necessariam; opportunissimum vero ac præcipuum

Origen. l. 1.
contr. Cels.

fidei Christianæ argumentum, τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς εὐαγγελίας τῶ ἰησοῦ κεφαλαίων (*maximum eorum argumentorum, quibus Christo fides asseritur*) ut loquitur Origenes, ex ipsis vatum prædictionibus arcessi. Addo & mihi videri valde probabile, testimonia Veteris Testamenti a Novi Scriptoris Jesu Christo, ejusque doctrinæ accommodata, constanti omnium consensu hoc tempore credita esse de Christo venturo prædictiones continere; nec opportunius ullum Evangelistis, aliisque Novi Testamenti Scriptoris visum esse argumentum, quo religionis Christianæ veritatem persuaderent. Quæ cum ajo, probationum aliarum vim haudquaquam oppugno.

Joh. 5, 36.
& 10, 25.
37-38.

Quid de operibus suis Christus Judæis dixerit, probe memini: *Opera, inquit, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.* Et Apostolis: *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin*

Joh. 14,
11-12.

Joh. 16, 24.
Joh. 20,
30-31.

propter opera ipsa credite. Et deinde: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Eadem est sententia istorum Johannis Evangelistæ: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Idem apud

Joh. 20,
30-31.

regulum Capharnaitam queritur Christus, Joh. 4, 41. quod *Nisi signa & prodigia non vidissent, non crederent.* Non ergo argumentorum, quæ ad fidem Religioni Christianæ faciendam, vel ex miraculis Christi & Apostolorum, vel aliunde utiliter petuntur, robur infringo: (absit a me hoc netas) suum duntaxat Prophetiis servari volo. Utraque complexus est Apostolus hoc 1. Cor. 2, 4. commate: *Et sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis:* ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. Demonstrationem spiritus appellat, quæ fit per prophetias, cujusmodi hæc nostra est: demonstrationem virtutis, quæ fit per miracula. Ita quidem interpretatur Origenes.

Orig. l. 1.
cont. Cels.
Duplex
rum secta,
qui præ-
dictum
fuisse
Christum
negant.

VI. Contra vero vel proxime & directe, vel remote & oblique Christum Jesum esse prædictum præfracte negarunt alii: quorum tamen opinio non simplex est & uniusmodi, sed in geminas videtur sectas fuisse divisa. Quidam enim Messiam a Prophetis prædictum esse non negant; at Jesum eum esse Christum, qui prædictus est, ejusque vitam, mortem, aliasve gestas res in Veteri Testamento fuisse prænuntiatas, id vero negant. Quam opinionem defendunt Judæi, & olim defendebat Marcion. Alii vero, qui Christum alium non expectant, quod faciunt Judæi, sed Jesum fatentur esse Christum, prædictum tamen a Prophetis esse infiriantur. Qua in hæresi fuerunt Manichæi, magnaque adversus Faustum doctrinæ hujus patronum Augustino concertatio est. Eam deinde Theodorus Mopsuestenus, nefarius Hæreticus, sibi defendendam proposuit, in suis Libri Duodecim Prophetarum explanationibus, ut discimus ex Collatione quarta Concilii Quinti. Quanquam eum ab hac hæresi absolvere conatur Facundus. Itaque consentientes habemus & faventes Judæos in septimæ hujus Propositionis defensione, qua multas haberi statuimus in Veteri Testamento Prophetias de Messia: adversarios vero Manichæos, & Theodorum, quos hic nobis oppugnandos proponimus: neque solum ad id colligemus verba Veteris Testamenti, quibus venturus prænuntiatur Messias, sed res etiam ac signa quibus adumbratur & præsignificatur; non omnia quidem anxie corradentes, quæ in hanc sententiam congeri poterant, sed illustra tantum, & Ethnicorum, aut Hæ-

August.
adv. Faust.
Manich.
l. 12. c. 1.
& l. 10. c. 4.

Facund. l. 3.
c. 6.

commentitiis interpretationibus in crustare satagunt. At vetustiores ad Messiam sine hesitatione referunt; Chaldaei praecipue Paraphrastæ, & Thalmudistæ etiam, quos secuti sunt R. Selomoh, & R. David Kimchi. Quoniam autem non Christi generatim prænuntium est istud testimonium, sed cum quoque Jesum fore indicat, alius erit inira de eo disputandi locus.

Exodo,
1. Cor. 10, 1,
& seq.

VIII. Christi venturi symbola quædam profert Paulus priore ad Corinthios: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari: & omnes eandem esiam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Tum subjicit: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Duos hic Christi typos observat Paulus, manna & rupem aquas profundentem: quorum illud Verbum Dei, hoc sapientiam Dei, plane ad mentem Pauli Philo interpretatur. Nempe quibus olim elææ & potus symbolis dissimulabatur Christus, sub iisdem nunc quoque populo suo in Eucharistiæ sacramento se impertit. Manna itaque in vastam solitudinem alendis Israelitis fame jam prope deficientibus coelo depluens, Christum præclare exprimebat, coelo olim demittendum in terras bonæ virtutum frugis steriles, ad hanc sublevandam inopiam, & hominum animos pietatis ac sapientiæ nutrimentis pascendos. Petra quoque aquis salutaribus Israelitarum in deserti squallore languentium sitim sedans, egregium Christi simulacrum erat, gratiæ suæ salubres undas mortali generi propinantis.

Numeri,
Num. 24,
17, 18.

IX. Præclarum de Christo Balaami arioli prædictum liber Numerorum suppeditat: *Videbo eum, sed non modo; intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab; vastabitque omnes filios Seth; & erit Idumæa possessio ejus; hereditas Seir cedet inimicis suis.* Quibus Messiam prænuntiari olim fuisse Judæis persuasum ostendit impii illius Ben Cozibæ vesania, qui Messiam se ferens hanc sibi prædictionem accommodabat: unde & Bar-Cocheba, sive *Filius stella* appellatus est. Idem ostendunt Onkelos, &

Jonathan, & Interpres Hierosolymitanus; & R. Moses Haddarshan in Beresith Rabbah. Idem docet & Maimonides, atque hæc in mysticum sensum flectit: quod & faciunt Christiani Interpretes, inprimisque Eusebius. *Is duces Moab*, Deos interpretatur Moabitidis regionis præsides, puta Beelphegor; eosque a Christo subactos, & domitos esse ait, tum cum is idolorum vanitatem adventu suo discullit. Filios quoque Seth & Edom, gentes exponit Dæmonum tyrannide oppressas, & a Christo in libertatem vindicatas. Stellam ait appellari Christum, quemadmodum Sol justitiæ a Malachia, oriens a Zacharia, lux ab Isaia appellatus est. Radicem eum nuncupat Balaamus; quemadmodum & germen, & virga, & furculus ab Isaia, & Jeremia, & Johanne quoque in Apocalypsi nuncupatur. Quanto hæc similia veris, quam quæ differit R. Lipman in Nirzachon, hæc *אֵשׁ מִן הַמָּוֶה* (ad verbum) sumenda censens, atque ita Christianis extorquere contendens? Alii historicum quidem sensum Davidi tribuunt, a quo devicti sunt Moabitæ, ut capite octavo libri secundi Regum, & Psalmo quinquagesimo nono, & centesimo septimo traditur; mysticum vero Messiae. Ego vero Maimonidæ Rabbiorum doctissimi auctoritatem secutus, id Balaami oraculum bifariam dividi posse puto; ita ut pars prior ad Christum, posterior ad Davidem referatur. Cujusmodi multa vaticinia bipertito interpretanda in sacris Libris occurrunt. Utut est, hæc certe Balaami prædictio, atque item illa Jacobi Patriarchæ, tam perspicuæ Origeni visæ sunt, ut alias quidem in Lege typice & obicure Christum præsignificantes reperire se posse diceret; quæ vero duabus hiis manifestiores essent, apud Moslem extare prorsus nullas.

Euf. Dem.
1. 9.

Mal. 4, 2.
Zach. 3, 8.
& 6, 11.
Isa. 9, 2.

Isa. 4, 2. &
11, 1. & 53, 1.
Jer. 23, 5.
Apoc. 5, 5.

2. Reg. 8, 2.
Psal. 59, 8.
& 107, 9.

Orig. in
Joh. T. 14.

X. Verumtamen clara hæc quoque sunt e Deuteronomio: *Prophetam de genere tuo, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo cis de medio fratrum suorum simileni tui, & ponam verba tua in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi.*

Deuteronomio.
Deut. 18,
15. & seq.

Qui

licet, Messiam hoc oraculo a Balaamo esse prædictum. Similis est nostra in dissimili Christi Jesu causa ratiocinatio: qui jurene an injuria Messiae titulos ac decus sibi arrogaverit, inferius, ut dixi, disputabitur.

Libri Regum & Paralipomenon.

1. Sam. 2, 10.

Ebr. 1, 5.

2. Sam. 7, 12. & seq.

1. Par. 17, 13. 14. & 22, 6. & 28, 2. & seq.

Luc. 1, 32, 33.

Libro Job, August. Ep. ad Hieron. Job. 19, 23. & seq.

XII. Manifesto Christum venturum denotant illa Annae, quæ fuit mater Samuelis: *Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.* Christi dignitatem prædicans Paulus in Epistola ad Ebræos, sic disserit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum (Deus,) Filius meus es tu, ego hodie genui te: Et rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?* Deprompta sunt postrema hæc e secundo Samuelis: *Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse adificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium:* quæ *περὶ υἱοῦ* (ad verbum) in priore Paralipomenon repetita extant. Id vaticinium ex eo genere est, cui multiplicem diximus inesse significationem, quarum altera Salomonem, qui Christi typus fuit, propius respicit, altera Christum; vel potius quædam Salomoni, Christo quædam, nonnulla utrique tribuenda sunt. Conveniunt ista quidem soli Christo: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* tum & ista quæ subnexa sunt: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Ad quæ videtur alluisse Angelus Gabriel, cum sic sanctam Virginem Mariam alloqueretur: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis.* Unius autem Salomonis hoc est, quod statim subjicitur: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum.* Pertinet vero ad utrumque, Davide prognatum esse, Dei filium esse, Salomonem quidem adoptione per Christum, Christum ipsum natura; & Deo domum ædificare.

XIII. Jobo etiam, quem Prophetam merito Augustinus appellat, memoratus est Christus; nam velut rem aliquam magnam nuntiaturus sic præfatur: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei: Quis mihi det ut*

exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? Tum deinde præclarum hoc edit oraculum: *Scio enim quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum; quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur sunt, & non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Sic quidem vulgata: at Ebraica aliter: *Et ego novi Redemptorem meum vivere, & novissimum super pulverem staturum.* Ex his Christum carnem assumpturum, & mortuos suscitaturum iri aperte docetur in Thargum, & in Interpretatione Syriaca, & in Arabica. Ita intellexit R. Haccadosch in Revelante arcana. Ita sumitur & in Beresith Ketanna. Unde extat Grotii halucinatio, qui nunquam hæc Judæos ad excitationem a mortuis retulisse affirmat. Redemptorem, sive, ut Ebraica habent, *מָשִׁיחַ*, Messiam exponunt Rabbini. Sic Aben-Ezra in Isaia caput quinquagesimum nonum, comma vicesimum. *מָשִׁיחַ* præterea propinquum, sive cognatum sonat, quod ei competat jus redimendi res propinqui venditas; atque hoc sensu Christus videtur a Jobo dictus *מָשִׁיחַ*, quod assumpta natura humana frater noster sit effectus. Hanc significationem secutum esse Theodotionem testatur Chrysostomus. Jure ergo *מָשִׁיחַ* appellatur Christus, & quod consanguineus noster sit, & quod Redemptor. Novissimum ait super terram staturum; quemadmodum & in Apocalypsi se esse ait Christus Alpha & Omega, primum & novissimum, principium & finem. Quo pertinet istud Isaia; *Hæc dicit Dominus rex Israel, & Redemptor ejus Dominus exercituum: Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Eximiam præterea Christi venturi figuram in se expressisse Jobum, recte observarunt Polychronius, & alter incertus qui Hieronymo conjunctus est, quique Beda a Mariano Victorio esse creditur: atque is collegit multa, quibus illa Christum inter & Jobum conitat similitudo.

XIV. Et si Psalmorum librum inter Propheticos haudquaquam ponunt Judæi, sed inter eos, quos *כְּתוּבֵי חֻמֵּי* appellant; pleraque tamen de Christo propheticæ dicta extare in eo non diffitentur. Spiritus quidem sancti dictata referre se professus est David, cum *2. Reg. 23, 2* dixit:

Apoc. 22, 13. 14. 44, 6.

Libro Psalmorum.

2. Reg. 23, 2.

xit: Spiritus Domini locutus est super me, & sermo ejus per linguam meam: dixit Deus Israel mihi, locutus est fortis Israel. At Christus Jesus in Lege, Prophetis, & Psalmis prædictiones de se haberi asseverat. Is est nempe *Sanctus & Verus* Apocalypseos, qui habet *clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* clavem nempe eam, quam abstulisse Legis peritos conqueritur Jesus, ne introirent ipsi, aliosve introire sine-
Luc. 24. 44
Apoc. 3. 7.
 rent, videlicet vaticiniorum intelligentiam, ac Davidicorum præcipue; quæ paucis ante Christum cognita, & paucioribus etiam in vulgus celebrata & exposita, a Christo Jesu demum & mente intellecta, & ipsa re completa, & publice sunt interpretata: sic tamen ut quorum animis luce sua collustratis mysteria hæc pandere vellet, nullæ iis officerent vel nequitia hominum, vel demonum præstigiæ, quominus ad ea penetrarent: quos vero impietatis suæ tenebris circumseptos efficacibus gratiæ donis ad ea capessenda mysteria non prosequeretur, nemo opem ipsis ad
Apoc. 5. 5.
 id præstare posset. Is est *Leo de tribu Juda, radix David,* qui potest *aperire librum, & solvere septem signacula ejus.* Contra vero Manichæi, Gnostici, & Nicolaitæ, Davidem Christi vaticinatorem fuisse negabant; & eum probare vellent Quintæ Synodi Patres, Scripturæ sanctæ testimonia Christi prænuntia in perversum sensum deslexisse Theodorum Mopsuestenum, non alia protulerunt, quam quæ e Psalmis in eam sententiam depromi solent, & in Novo Testamento fere allata sunt.

Psalm. 2. Clarissimas de venturo Christo prædictiones in Psalmo secundo propositas esse vetustiores Judæi palam confessi sunt. Legitur quippe in loco Thalmudis Sucah, & apud R. Selomoh Jarchi, a priscis Rabbinis fuisse traditum, hæc ad Messiam dicta esse a Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* quod & legitur in Beresith Rabba. Ait quippe illic R. Jonathan tres esse, quibus dictum est *Postula, Salomonem, Achazum, & Messiam;* quod postremum probat ex secundo Psalmo, ubi Christo Deus dixisse traditur; *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Non aliter de Psalmi hujus significatione sentiunt R. Aben-Ezra, & R. David Kimchi: non aliter Saadiah Gaon in Daniele, & Auditor *נביא חכם* *Anima sapiens,* & R. Si-
 HUBII DEMONSTR.

meon in Jalcut, & Tryphon quoque apud Justinum & Midrasch Thehillim. Sed & Muhammedani, non in Christum tantummodo, sed & in Jesum speciatim Psalmum hunc convenire docent, teste Muhammedo ebn Jacob Alsirauzabadio, in Lexico quod Camus, sive Oceanum inscripsit. At veteres tamen hi Judæi scriptorem libri Nitza-
 chon in eandem sententiam non pellexerunt. Hi vero, quorum doctrinam nepotes ipsorum sunt aspernati, cum ad Christum Psalmum secundum referrent, majorum suorum dictata sequebantur: nam ex libris Novi Testamenti ostenditur, Christi temporibus, vulgo in eam partem, quam dixi, acceptum fuisse Psalmum hunc. Sic enim primæ illius ætatis Christiani Deum precabantur: *Domine, qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.* Sic Paulus Ju-
Act. 4. 24.
& seq.
 dæos Pisidas publice in Synagoga adhortabatur: *Nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Atqui hæc Paulum tam diserte affirmare ausurum non fuisse credibile est, nisi id communi persuasione inter Judæos receptum esse peripetum habuisset. Nec id quoque ad Ebræos scripsisset de Messia: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit.* Cui enim dixit aliquando Angelorum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Idem alibi: *Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Confessionem hanc itaque a R. Selomoh veritas ipsa extorsit: *Majores nostri ad Regem Messiam Psalmum hunc totum referebant: oportet tamen eum referre ad Davidem juxta apparentem sententiam, sonumque verborum, propter Hæreticos; videlicet Christianos.* Jam si ratione rem disputemus, Psalmum hunc parte sui aliqua respicere Da-
 videm,
 Xx

videm, majore vero Christum reperiemus; sed ita tamen ut quæ Davidem, ea Christum quoque; quæ Christum, non itidem Davidem spectent. Nam Christum, perinde ut Davidem, reges terræ sibi adversantes domituros, & Hierosolymis regnaturum Judæi censent; Davidem contra ad extremos usque fines terram redegiſſe in suam potestatem, dicere non audent, quod tamen facturum esse Christum opinantur. Nam quod ait in Demonstratione Eusebius, neutiquam falsuros Judæos structum iri infidias Christo ei, quem expectant, cum regem æternum & Redemptorem gentis suæ futurum eum e contrario putent, non satis cohæret: nec enim liberare eos & redimere poterit, quin hostes eorum subigat & expugnet. *Aspice universas nationes*, inquit Tertullianus, *de voragine erroris humani exinde emergentes ad Dominum Deum creatorem, & ad Deum Christum ejus. Et si audes, nega Prophetatum; statim tibi promissio Patris occurrit in Psalmis dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Christum; aut terminos terra David potius promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo, qui totum jam orbem Evangelii sui fide cepit, sicut per Isaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum utique errantium, exolvere de vinculis victos, id est de delictis liberare, & de domo carceris, id est de mortis, sedentes in tenebris, ignorantia scilicet. His suffragantur & alia confimiles Scriptorum sacrorum locutiones, quibus denotari Christum constat. Christus appellatur, quod est Messias, juxta illud quadragesimi quarti Psalmi: Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Rex dicitur, ut alias sæpe, velut in commate jam prolato e libro secundo Regum: Firmabo regnum ejus . . . . & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: & apud Isaiam: Super solum David, & super regnum ejus sedebit, ne confirmet illud, & corroboraret in judicio & justitia, a modo & usque in sempiternum: & passim denique apud reliquos Prophetas. Addit Psalter: Prædicans præceptum ejus; cui adsonat Isaias: Ecce testem populis dedi eum: ducem ac præceptorem gentibus: & Joel:*

Filii Sion exultate, & lætaminini in Domino vestro: quia dedi vobis doctorem justitiæ. Memorata illic generatio Christi alibi quoque celebratur his verbis: Ex utero ante lucisferum genui te: & in Proverbiis: Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram. Ante colles ego parturiebar: & apud Michæam: Egredius ejus ab initio, a diebus æternitatis. Unde Isaias: Generationem ejus quis enarrabit? Quod subjicitur in eodem Psalmo: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra, id ipsum pollicetur septuagesimus primus Psalmus; Christi item, ut suo pateſcet loco, prænuntius: Dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Plura qui volet, consulat Eusebii Demonstrationem, in cujus quarto libro ostenditur, quam vere & aperte Christi dispensatio Psalmo hoc fuerit prædicta.

Transeamus ad octavum Psalmum, in quo leguntur isthæc: *Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis; gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas, insuper & pecora campi. Hac Christo sic accommodat Paulus in Epistola ad Ebræos: In eo quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem nec dum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem: & in priora ad Corinthios: Omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam. Ea declarant profecto, quorsum isthæc Psalmi sententia Apostolorum temporibus a Judæis traheretur. Tradunt itaque Magistri illorum a Christo gentiles suos expectasse quæ illic commemorantur, nempe ut terrenarum rerum imperium, Adami peccato amissum, Christi beneficio restitueretur; & comma hoc ad Christum sine ambage referunt. Nam quod Adami prima fronte significationem præfert, vel etiam Hominis, naturæ videlicet humanæ, qualis initio a Deo condita est, minime id quidem mirum, cum Adamus totius generis humani originem in se ac velut summam gesserit; & typus quoque fuerit Christi,*

Christi, qui novissimus Adamus a Paulo ap-
pellatur. Attamen ad Christum conveni-
entibus aptari rationibus conficiam, si non
necessariis, at valde certe probabilibus.

1. Cor. 15, 45. Prima ex eo petitur: *Aut filius hominis, quo-
niam visitas eum?* Adamus autem filius ho-
minis dici non potuit, qui non hominem, sed
Deum patrem habuit: *Qui fuit Dei*, inquit
Luc. 3, 38. Lucas: cum Christus e contrario hanc ap-
pellationem videatur sibi speciatim selegisse.
Præterea cum ait Psaltes, *Minuisti eum paulo
minus ab Angelis*, notat & prius extitisse eum
qui minutus est; quod Adamo convenire
non potest, qui de nihilo creatus est; & ex
meliori statu in deteriorem fuisse mutatum,
quorum utrumque Christo præclare accom-
modatur, nam & ab omni retro æternitate
fuit, & *semetipsum exinanivit formam servi
accipiens, in similitudinem hominum factus*.
Deinde pro eo quod præfert Vulgata, *paulo
minus*, Ebraicum exemplar habet *וְיָ*, quod
brevitatem temporis notat hoc loco, ut &
in secundo Psalmo, vix ullo interpretum dis-
sentiente. Quadratautem in Christum, qui
ad breve tempus infra Angelos se demisit,
nec multo post gloria coronatus est; non au-
tem Adamo, vel humano generi in Adamo
spectato, quod non ad exiguum spatium infra
Angelorum dignitatem positum est. Sin
adverbio *וְיָ* dignitas & gradus discrimen
notari velis, ne sic quidem Adamo, vel spe-
ctatæ in eo naturæ humanæ conveniet; nam
non paululum quod Angelus homini præstat
dignitate; at naturam humanam assumens
Christus eo evexit præstantiæ, ut non mul-
tum Angelorum excellentiæ concederet; ali-
qua etiam ex parte superaret. Denique ne-
que Adamus, neque spectatus in eo Homo,
constitutus est super opera manuum Dei,
cum exiguis finibus imperium ejus clau-
deretur; nam neque in cælum aut astra, neque
in aerem, neque in mare, sed in animalia so-
lum, & fruges terræ, atque arborum baccas
potestatem habuit. At Christo *data est
omnis potestas in cælo & in terra, & Hæres
mundi factus est*: hominemque in Adamo
damnatum, & pristinis bonis magna parte
multatum in melius restituit, suorumque ipse
bonorum fecit participem; unde efficitur
non Adamum, & perditum in eo hominem,
sed Christum, & reparatum in eo humanum
genus intelligi illic debere. Nec movere

nos debet, quod oves & boves, ceteraque animalia sibi Christus non subjecerit, contra ac pollicetur iste Psalmus: sic enim futurorum promissiones simulacris quibusdam adumbrare solet sanctus Spiritus, totamque Messiae dispensationem sensilium rerum imaginibus implicare. Quod attinet autem ad hoc Psalmi ejusdem colon, *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, quod sibi apud Matthæum adscripsit Christus, ea re duo videtur præstitisse: nam & pervulgatum Davidis effatum, ad id quod inibi gerebatur, scite aptavit, & Psalmum hunc tot de se mysteria præfatum, hac quoque parte in se eventum habuisse declaravit.

Petrus ad Judæos Hierosolymis concio-
nem habens, verba hæc e Psalmo decimo
quinto Christo accommodat: *Providebam*
Dominum in conspectu meo semper, quoniam a
dexteris est mihi ne commovear; propter hæc
latatum est cor meum, & exultavit lingua mea,
insuper & caro mea requiescet in spe; quoniam
non derelinques animam meam in inferno, nec
dabis sanctum tuum videre corruptionem.
Notas mihi fecisti vias vite, adimplebis me la-
titia cum vultu tuo, delectationes in dextera
tua usque in finem. Hæc Davidi aptari non
posse ait Petrus, cujus corpus post mortem
sepultum, & in tabem solutum more reliquo-
rum cadaverum fuit; ad Christum ergo esse
referenda. Hoc ipso argumento Paulus
Christo accommodabat eandem Psalmi hu-
jus pericopen, cum Judæos Pisidas alloque-
retur. Quam autem a Patribus, uti verifi-
mile est, ejus interpretationem acceperant
temporis illius Judæi, eandem posteris tra-
diderunt. Nam in Midrasch Thehillim eo-
dem ista flectunt Judæi, & Messiam hic præ-
signatum agnoscunt. Nec ab his recedit
Auctor נפש החכם, *Anima sapientis*, qui
Psalmum hunc in eundem sensum trahi de-
bere docet, ac secundum Psalmum, quem
Christi prænuntium esse proxime ostendi-
mus. Ergo consultius egisset R. Selomoh Jar-
chi, si eandem tenuisset sententiam, nec
Davidi ista aptare tentasset. Notis certe
quibusdam tam clavis hic expressus est Chri-
stus, ut neminem paulo oculatiorem latere
possit: quem enim esse dicas Sanctum Dei,
nisi qui a Daniele Sanctus sanctorum appel-
latur? cuinam delectationes ad dextram Dei
promissas esse dicas, nisi cui Deum dixisse ait

alio Psalmo David: *Sede a dextris meis?* Temeraria ergo & impia fuit Theodori Mopsuesteni vox, meritoque in Concilio Constantinopolitano secundo damnata, cum prædictum hoc Davidis ad Christum haudquam spectare dixit, sed ad Israeliticum populum; Petrum autem & Paulum Christo pro renata accommodasse, verbis in res sortuito, non consulto congruentibus. Longe alia vero ex sermone utriusque excipiet, si quis attenderit: nulla enim circuitione usus Petrus hæc in Christum Jesum a Davide dicta esse asseverat. Tum addit: *Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Similiter Paulus eandem Davidis prædictionem allaturus, ut Jesum revixisse probaret ait: *Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres nostros repromissa facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans Jesum.* Ergo Petrus & Paulus hoc Davidis testimonium, non tanquam *ῥῆμα* (sententiam) attulerunt, sed tanquam *πρόβλεπον* (prædictionem) de Christi reditu ad vitam. Quod si hæc de populo Israelitico Davidem cecinisse, tunc Judæis fuisset persuasum, opinionem hanc ipsis utique eripere Petrus & Paulus propositis rationibus studuissent. Quod non fecerunt; verum hæc in Davidem minime convenire declararunt; unde cognoscitur, quorsum ea vulgus hoc tempore referret. Parco nomini nuperi cujusdam Scriptoris, in sacrorum Voluminum & Patrum lectione haud segnitè versati, opinioni sane parcere non debeo, nec debet, quisquis suum Scripturæ sacræ honorem integrum ac tutum esse vult. Affirmare is non erubuit, se Petro & Paulo *cedere non posse*, cum Prophetiæ hujus significationem in Davidem neutiquam congruere, in Christo autem eventum habuisse docent. Vox Christiano homine prorsus indigna: ejurata enim sanctissimorum & *θεοπνευμένων* (Deo afflatorum) Apostolorum auctoritate, proximum est, ut ipsum Christi nomen ac doctrina repudientur. Non hoc igitur accurata responsione, quæ ex superioribus facile conflabitur, excipiendum est, sed fuis ad Deum precibus, ut cui doctrinam egregiam largitus est, eundem benigna gratiæ suæ aura afflare, ac in majore

rem Verbi sui venerationem & reverentiam velit adducere.

Christum quoque hoc Psalmi decimi septimi commate præmonstratum esse scribit Paulus ad Romanos: *Propterea confitebor tibi in nationibus; Domine, & nomine tuo Psalmum dicam.* Quibus addo, maximam Psalmi ejusdem partem venturi Christi prædictiones continere; hæc vero potissimum: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos . . . . . cadent subtus pedes meos . . . . . Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.* Quæ licet in Davide esse quodammodo completa negari non possit, in Christo tamen feliciorum ac promtiorum eventus expositionem habent. Sic enim de eo Psalmus centesimus nonus: *Donc ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.* Sic & septuagesimus primus: *Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Sic & Isaias: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Psalmum vicesimum primum pertinere ad Christum, docetur in Midrasch Thehillim; & in libro Thalmudico Sanhedrin, capite ultimo, tanquam certum id sumitur. Ad Davidem certe, aut Davidis ætatem quadrare ista neutiquam possunt: *Reminiscantur & convertentur ad Dominum universi fines terre: & adorabunt in conspectu ejus universæ familie gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Præclare vero ista Christo conveniunt: *Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi. Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Sed quoniam longe opportuniora, & ad aliam institutæ disputationis partem aptiora testimonia subministrat iste Psalmus, nos eum suo loco accuratius excutiemus. Id monuero Lectorem in antecessum, habere hunc ipsum Psalmum, unde refellantur R. Selomoh Jarchi, Manasse ben-Israel, alique eorum congerrones, a quibus totus Israel hic signatus existimatur. Lique enim singularem aliquam personam hic de se loqui: *Ego autem sum vermis & non homo.* Tum:

Psalm. 17. 44.
Rom. 15. 8. 9

Psalm. 17. 58.
& seq.

Psalm. 109. 2. 3.

Psalm. 71. 8.

Isa. 11. 10.

Psalm. 21.

Psalm. 11. 28. 29

Psalm. 11. 31. 32.

Psalm. 22. 7.

Tum: & seq.

Tum : Quoniam tu es , qui extraxisti me de ventre , spes mea ab uberibus matris mee. In te projectus sum ex utero , de ventre matris mee Deus meus es tu. Deinde : Dispersa sunt omnia ossa mea ; factum est cor meum tanquam cera liquefens in medio ventris mei. Et mox : Lingua mea adhaesit faucibus meis , & in pulverem mortis deduxisti me. Rursum : Foderunt manus meas & pedes meos , diruerunt omnia ossa mea .... dividerunt sibi vestimenta mea , & super vestem meam miserunt sortem. Postea : Erue a framea , Deus , animam meam , & de manu canis unicam meam. At alium se facit ab Israeli-

Psal. 21, 23. & seqq.

ca gente his verbis : Narrabo nomen tuum fratribus meis , in medio Ecclesie laudabo te. Qui timeas Dominum laudate eum ; universum semen Jacob , glorificate eum : item illis : Apud te laus mea in Ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Ebr. 10, 4. Psal. 39, 7. & seqq.

Paulus in Epistola ad Ebræos cadere in Christum ea censuit , quæ leguntur in Psalmo tricesimo nono : Sacrificium & oblationem noluiisti , aures autem percussisti mihi : holocaustum & pro peccato non postulasti : tunc dixi , Ecce venio. In capite libri scriptum est de me , ut facerem voluntatem tuam. At non ista solum , sed totum Psalmum ex Christi persona a Davide pronuntiatum censuerunt Christiani scriptores imprimis eruditi. Quæ ad Jesum speciatim pertinent , ea nos suo persequemur loco : Christo vero generationem conveniunt ista : In capite libri scriptum est de me ; nempe initio Genesios , ubi prædicitur futurum , ut semen mulieris Christus scilicet ; serpentis caput conterat : sive rectius veritas : In volumine libri ; in toto nempe Volumine sacro Veteris Testamenti , quod creberrimas de venturo Christo vaticinationes continet , de Davide vero fere nullas. Id adeo profitetur Christus Jesus , cum alibi , tum præcipue apud Lucam : Necessesse est impleri omnia , quæ scripta sunt in Lege Moyfi , & Prophetis , & Psalmis de me. Propria etiam & peculiari nota Christum hæc designant : Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo : Domine tu scissi. Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam , & veritatem tuam a concilio multo. Christi enim partes erant , non solum genus humanum perso-

Gen. 3, 15.

Luc. 24, 44

Psal. 39, 10. & seqq.

luto sanguinis pretio redimere , sed concionibus etiam & adhortationibus ad redemptionis capiendos fructus præparare. Testatur Psalmus secundus : Predicans præceptum ejus ; & Psal. 2, 6. vicissim primus : Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesie laudabo te. Sic Joel Doctorem justitiae ; Isaias præceptorum gentium appellat. Atque id munus summa diligentia Jesus obiit , verus divinæ legis nuntius ac interpres , & hominum magister : Erat enim docens eos , sicut potestatem habens. Quorum quid simile in Davide reperitur ? aliud est enim psallere , & Dei laudes carmine concelebrare ; aliud concionari ad populum. Sacrificiorum præterea & ceremoniarum abrogatio veterem Legem rescindendam esse præmonstrat , quod non nisi per Christum religionis instauratorem & novæ legis latorem erat faciendum. Clarissime id indicant verba isthæc : Holocaustum , & pro peccato non postulasti : tunc dixi , Ecce venio. Christum denique hæc designant : Ego autem mendicus sum & pauper , quod de eo variis locis , maxime vero a Zacharia prædicitur : Exulta satis , filia Sion , jubila , filia Jerusalem : Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator : ipse pauper , & ascendens super asinam , & super pullum filium asinae. Id in te Christus Jesus agnoicebat cum diceret : Vulpes foveas habent , & volucres cæli nidos , filius autem hominis non habet , ubi caput reclinet. Unde Paulus ad Corinthios : Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi , quoniam propter vos egenus factus est.

Psal. 39, 18.

Zach. 9, 9.

Math. 8, 20.

2. Cor. 8, 9.

Ebr. 1, 8.

Psal. 44, 7. 8.

Retulit & hæc ad Christum Paulus in Epistola ad Ebræos , quæ extant in Psalmo quadragesimo quarto : Thronus tuus , Deus , in seculum seculi , virga æquitatis , virga regni tui. Dilexisti justitiam , & odisti iniquitatem : propterea unxit te , Deus , Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Pulchre hic Judæos inter & Christianos convenit , cum Messiam utrique Psalmo hoc prænuntiatum magna consensione agnoscant. Ac ista quidem : Speciosus forma præ filiis hominum , sic *נָקָרָהּ* (susius explicat) Chaldaeus Interpres : Pulchritudo tua ; Rex Messia , superat filios hominum. De toto vero Psalmo sic opinatur Aben Ezra : Iste Psalmus dicitur de Davide aut Messia. Quod si propius quædam ad Salomonem , qui ty-

pus & ipse Christi fuit, videntur spectare, quam ad Christum, alia nos afferre possumus, quorum in Christo duntaxat legitima reperiri potest interpretatio. Cujusmodi illud est: *Accingere gladio suo super femur tuum potentissime*: item istud: *Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis*: quippe bellorum expers Salomon, re ac nomine pacificus, pacem quoad

Psal. 44. *vixit coluit.* Et id quoque: *Sedes tua, Deus, in seculum seculi*: ubi Deus esse dicitur is, ad quem verba fiunt; repugnantibus licet recentioribus Judæis, multaque ad incrustandum vas sincerum obgannientibus. Sequerentur Aquilæ gentilis sui vestigia, qui vocandi casum expressit: ὁ θεὸς σου, θεὸς, ὃς αἰῶνα καὶ ἰσχύος, & Chaldæi Thargumistæ fidem, qui ita interpretatus est; & alterius Judæi, quem idem confessum esse narrat Origenes, licet sensum ad Deum Patrem deflecteret, ac ineptissime quidem, cum in eum neutiquam cadere possint ista quæ præcedunt; *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in aeternum*: nec ea quæ sequuntur: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quæ quanquam de eodem apparet esse dicta, negabat tamen Judæus ille Origeni memoratus, & posteriora hæc Christo accommodabat, parum perspecta loci totius cohærentia, qui nulla prorsus divisione distractus hanc minime patitur distinctionem. At hic quoque, uti supra, Christus dicitur Deus, a Deo suo unctus, hoc est Messias consecratus; & oleo lætitiæ, Spiritus nempe sancti gratia delibutus: qui de se hæc prædicat apud Isaiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* Certe si Christum superiori commate Deum dici concedatur, quod priscos Judæos non negasse ostendi, quænam erit invidia, & hic quoque Dei nomen ipsi tributum fateri? Hæc ergo ita esse ex Ebraicæ locutionis vocabulis approbare conatus est Eusebius, ex re ipsa Origenes & Hieronymus; Augustinus vero ex Græca oratione manifeste id apparere ait; unde conjicere fas est, pro eo quod nunc habet Interpretatio Septuaginta Senum: διὰ τὸ τοῦτο ἔχεις

Psal. 44. *es ὁ θεὸς ὁ θεός σου,* scriptum olim fuisse, ὁ θεός σου, verum ex affinium dictionum ite-

ratione discrimen utriusque evanuisse. Quamquam &, ὁ θεός, hoc loco pro, ὁ θεὸς, usurpari potuisse, recte adnotat Eusebius. Sic Euseb. Dem. vicelimo primo Psalmo: ὁ θεός, ὁ θεός μου, πρέσβεις μοι, ἵνα τί ἐγκατέλιπες με; quod a Marco expressum est: ὁ θεός μου, ὁ θεός μου, τίς τίς με ἐγκατέλιπες; Sic Psalmo tricesimo quarto: Psal. 34. 23. ἐξέγερθε, κύριε, καὶ καὶ πρέσβεις τῇ κρίσει μου, ὁ θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου, εἰς τὴν δίκην μου. Sic Thomas Apostolus apud Johannem: ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. Et Atticorum quidem mos ille est, rectum pro vocandi calu adhibere. Denique de Salomone haudquaquam exponi possunt ista, quæ Christo mirifice conveniunt: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram*: Deinde: *Propterea populi confitebuntur tibi in aeternum & in seculum seculi.* Christi præterea προαγορευτικὸν (*prænotium*) esse Psal. 44. mum hunc colligitur ex consentientibus Scriptorum sacrorum de Christo sententiis. Nam quod regnum ipsi portenditur, idem in Psalmo secundo, & in secundo Regum observavimus; & passim in Novo Testamento regios titulos Christo Jesu tributos observare licet. Bellator prædicatur futurus: sic Balaamus vates de Christo, *Percutiet duces Moab, vastabitque filios Seth*: sic & apud Isaiam; *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium; & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorum renum ejus*: & alibi: *Quis suscepit ab oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit, quasi pulverem gladio ejus. sicut stipulam vento raptam arcui ejus?* in quibus non solum bellica ejus virtus, sed justitia quoque prædicatur: quemadmodum & in hoc Psalmo; *Propter veritatem & mansuetudinem, & justitiam*: similiter in Apocalypsi de Christo Jesu, *Et vidi calum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnabit.* Quod autem mansuetum eum fore dicit, in eo quoque suffragantem habet Isaiam, cum ait de Christo: *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum*: & Jeremiam sic ex Christi persona loquentem: *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Jesus vero Christus idem de se profertur:

Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

minime dubitabit Aben Ezra, Psalmi hujus vaticinia Christo adjungere.

Psal. 68.

Sexagesimum octavum Psalmum spectare ad Christum quicumque negaverit, sacris Novi Testamenti Scriptoribus fidem ille detraxerit, quorum in Christo illic agnoscendo magna consensus est. Sibi quippe apud Johannem hæc vindicat Christus Jesus: Ode-

Joh. 15, 25.
Joh. 2, 17.

runt me gratis. Proditum quoque est a Johanne ad eum spectare isthæc: *Zelus domus tua comedit me.* Sequentia etiam: *Opprobrium exprobrantium tibi ceciderunt super me,*

Rom. 15, 3.

eodem flectenda esse Paulus Romanos edocuit. Id præterea: *Fiat habitatio eorum de-*

Matth. 23, 38.

ferta, usurpat ad Matthæum Christus Jesus, & Scribis ac Phariseis sibi repugnantibus eventurum vaticinatur: in Juda vero pro-

Act. 1, 30.

ditore exitum habuisse narrat Petrus in Actis. Christi adversariis hæc imprecatum esse Davidem scribit Paulus in Epistola ad Roma-

Rom. 11, 9.

nos: Fiat mensa eorum in laqueum; & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Quæ loca si quis Davidicis quoque rebus accommodari posse pertenderit: at ista sane uni Christo convenire inira-

Psal. 68, 21.

ostendemus: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Christo quoque addicunt Psalmum hunc Veteris Testamenti Scriptorum suffragia. Nam quod

Psal. 68, 6.

ait: *Quæ non rapui, tunc exsolvebam:* &

Psal. 68, 27.

deinde: *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt;* hoc est quod significatum vo-

Isa. 53, 4. & seqq.

luit Isaias, cum diceret: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Item: *Ipsæ autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.* Tum: *Propter scelus populi mei percussit eum.* Quem ibidem *Despectum & non reputatum* fuisse ait

Psal. 68, 9.

Isaias, Christum videlicet, is ipse Psalmo hoc se *Extraneum factum esse* fratribus suis, & *peregrinum filiis matris suæ* conqueritur.

Psal. 68, 11.

Quod subjicitur deinde: *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inveni;* hoc idem de se præ-

Isa. 63, 5.

dicat Christus alio Isaiæ loco: *Circumspexi, & non erat auxiliator; quaesivi, & non fuit qui adjuvaret.* His ergo animadvertis mi-

Salomonis nomen præ se fert Psalmus Psal. 71.

septuagesimus primus, quasi ab eo, vel quod probabilius est, in eum a Davide lucubratus sit. At tamen occurrunt pauca quædam, quæ Salomoni aptari possunt, longe tamen clarioribus notis designatur Christus, quæ sunt ejusmodi, ut in Salomonem minime torqueri possint. Nam

quis ista de Salomone putet esse dicta: *Per-*

Psal. 71, 8. & seqq.

manebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem. Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: & dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum: coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insula munera offerent, Reges Arabum & Saba dona addu-

cent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. Deinde: *Ante So-*

Psal. 71, 17.

lem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum. Christo hæc adscribenda esse, consimiles Scriptorum sacrorum de eo præ-

ditiones indicant. Ortum ejus temporibus ipsis antiquiorem, & æternitatis æqualem esse prædicat Michæas: *Et egressus ejus ab*

Mich. 5, 2.

initio, a diebus æternitatis: prædicat & Da-

vid: Ex utero ante Luciferum genui te: quod

Psal. 109, 3.

& de se prædicat Christus Jesus: *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset apud te.* Ut hic Christus comparatur plu-

viæ, sic apud Michæam rori, utrobique etiam stellæ. Justitiam & pacem æternam eo regnante orituræ spondet? sic justitiam sempiternam adducturum eum Daniel polli-

Dan. 9, 24.

cetur. Unde Isaias: *Prope est Justus meus,*

& seqq. Isa. 51, 5.

egressus est Salvator meus: unde & Germen

justum a Jeremia Christus appellatur, qui

Jer. 23, 5, 6.

deinde subjungit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus*

justus noster: unde & Zacharias: Ecce Rex

Zach. 9, 9.

tuus venit tibi justus & Salvator. Pacificum vero futurum eum passim tradunt Pro-

phetæ, unus vero omnium apertissime Michæas: *Et erit iste pax.* Quod videtur re-

Mich. 5, 5.

spexisse

Ephe. 2, 14. Ipse est pax nostra. Totum orbem quaque patet, in ejus leges concessurum, ne regibus quidem imperium ejus detrectantibus, idem prædixit Michæas: Magnificabitur usque ad terminos terra. Item: In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & a civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte. Et paulo post: Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine tua: ponent manum super os, aures eorum surde erunt: lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terra perturbabuntur in edibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te. Prædixit & Zacharias: Potestas ejus a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terra. Prædixit & Isaias: Et erunt reges nutritii tui, & reginae nutrices tue vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: quibus & illhæce ejusdem adde: Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes: quod & jam ante in Psalmo secundo prædictum vidimus: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Quod subjicit denique: Et benedicentur in ipso omnes tribus terra, hoc ipsum est, quod sæpe Patriarchis pollicitus fuerat Deus, cum Christum ex ipsorum stirpe olim proditurum obscure significaret. Ad Christum porro pertinere Psalmum hunc constans est Judæorum consensus. Id docent Chaldaeus Paraphrastes, & Midrasch Thehillim, & Liber Siphre, & R. Selomoh Jarchi, & Aben Ezra, & R. David Kimchi, & Saadiah Gaon in Daniele. Quin etiam has voces decimi septimi commatis תרין תרין, Thalmudistæ quidam sic intellexerunt, quasi id sibi vellent, *Innon est nomen ejus*, atque inde Innon nomen Messiae futurum opinati sunt. Jure igitur Hieronymus in suis in eundem Prophetam Commentariis sic disserit: *Hic est mos Scriptura sanctæ, ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud, quod de Domino Salvatore in Septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Neque enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus est a*

mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes servierunt ei, neque ante Solem permansit nomen ejus, nec benedicta sunt in ipso omnes tribus terra, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.

Qui Psalmum octogesimum octavum ad Psal. 88. Davidem pertinere totum dixerit, perfricat frontem, doceatque ecquo tandem pacto in Davidem ista convenire queant: Ponam in Psal. 88, 26. mari manum ejus: hoc est, mare imperio & seqq. ejus subjiciam: quamvis enim gentes maris accolæ imperio suo parere coegerit, nunquam tamen trans littora ditionem suam prorogavit. In Christum vero ut egregie congruant, ostendimus ex Michæa: In die illa Mich. 7, 12. & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & a civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte; & ex Zacharia: Potestas ejus a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terra. Longe minus etiam ista Davidi aptari queunt: Ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terra. An etiam Assyriorum rege excelsior fuit David, aliisve Regibus, quos Davide Rom. 8, 29. potentiores tum fuisse dubium non est? At Col. 1, 15. Christus est, juxta Paulum, *Primogenitus* & Apoc. 19, 16. & 1, 5. in multis fratribus, *Primogenitus omnis creatura, Primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum tenens*; & juxta Johannem, *Rex regum, & Dominus dominantium; Primogenitus mortuorum, & Princeps regum terra.* Quæ cum scriberent Johannes & Paulus, ad hunc quem tractamus locum respiciebant. Præterea quem *Excelsus* Vulgata appellat, is Ebraice עֶלְיוֹן dicitur, quo nomine Deus notatur in Libris sacris. Itaque Sanchoniathon, qui Mosis libros versaverat, ut dixi supra, narrat Elion fuisse patrem Cœli & Terræ. Elion vertit Philo Byblius ἑψῆων apud Eusebium. Ita & Aquila vertit עֶלְיוֹן hoc loco de quo agimus, ut notat Theodoretus; & Symmachus, ὁ ὑψίστος Theod. in Pi. 8, 8. quod idem est; qua item notione Deus in sanctis Codicibus agnoscitur. Fuit & apud Phœnices id vocabulum: *Halonium*, inquit Sisenna, *Pœni dicunt Deum.* Hinc Deos, Deasque Pœnulus apud Plautum עליזון ועליונות

nomen appellat. Atque hoc demum nomine Deum afficere Thebanos Cadmus edocuit. Hesychius : θεός, εὖδὲ τοῦ θεῖου.

Christo autem Altissimi nomen convenire

Rom. 9, 5. ostendit istud Pauli ad Romanos: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula: & illud*

Philipp. 3, 9. ad Philippenses: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super*

Psal. 88, 27. omne nomen. Egredie & hæc in Christum congruunt: *Ipse invocabit me: Pater meus es tu:*

Psal. 2, 7. quippe & id de Christo præcinuit Psalmus secundus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es*

Pfal. 109, 3. tu, ego hodie genui te : & centesimus nonus,
Oie. 11, 1. Ex utero ante Luciferum genui te. Sic & Osee :

Ex Aegypto vocavi filium meum. Itaque
 Marth. 3. 17. filium suum Deus clara voce de coelo nuncu-

& 17. 5. pat Christum Jesum. *Hic est Filius meus dilectus.* Vides manifeste designatum his

verbis, non Davidem ipsum, sed Christum,
quod & Rabbinī ultro confessi sunt. Sub-

Psal. 89, 30. jicit Psaltes : *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies caeli : & de-*

inde istud: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in eternum mane-*

bit : & thronus ejus sicut Sol in conspectu
meo , & sicut Luna perfecta in aeternum , &

restitis in celo fidelis. At Davidis soboles
regnare desiit in Jechonia & Sedecia: de

Christo autem JESU ita vaticinatur Angelus
Luc. 1, 32. apud Lucam : *Hic erit magnus, & filius Al-*

*tissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus
sedem David patris ejus, & regnabit in domo*

Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.
Hæc plane germana sunt eorum quæ attuli-

mus. Quibus adde & quæ e septuagesimo primo proxime, & quæ e secundo Samuelis

paulo superius a nobis deprompta sunt. Nempe regnum illud est, quod nunquam cor-

ruptum iri non uno loco Daniel prænuntiat. Itaque Psalmi huius intellectum ad

Messiam pertinere conceditur in Bersith
utraque, Rabba & Ketanna, & in Velle Se-

moth Rabba, & in Midrasch Cantici Cantorum. Concedunt id quoque R. Selomoh

& Aben Ezra.
Psal. 96. 2. Verba isthac e Psalmo nonagesimo sexto:

Adorate cum omnes Angeli ejus, regni Christi
Ebr. 1, 6. *prænuntia esse, docet Paulus in Epistola ad*

Ebræos : Cum iterum introduxit (Deus) primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent

eum omnes Angeli Dei. Nec aliam esse loci
HUTII DEMONSTR.

 Springer

hujus sententiam, Ebraei putant, & a R. Davide Kimchi traditum est.

Psalmorum omnium, in quibus aliqua Psalm. 109.
venturi Christi prae-dictiones insunt, nullus

Yy

ceps

ceps vero & multiplex mendacium, in diversas opiniones dissipati sunt: quarum plerasque in veteri Nitzachon expositas reperias. Quidam enim auctorem ipsum vocare in dubium conati sunt, cum Psalmum tribuerent Abrahami procuratori, cujus filius fuit Damascus Eliezer, & tum ab eo compositum vellent, cum post profligatos quinque Reges, sedes suas Abrahamus repeteret. Consuluntor libri Sanhedrin & Nedarim, & Midraich Thillim, & Jarchius, & Lipmannus, hæc ad Abrahamum relata reperientur. Verum opinionem hanc præclare confutant Hieronymus & Chrysostomus: quærunt enim, quomodo Abrahamo convenire ista possint: *Ex utero ante Luciferum genui te: & hæc: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Quæro ego quoque, quomodo isthic, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis,* in Abrahamum Judæi conferre audeant, quem docet Thalmud ad Gehennæ fores excubare, ut populares suos illuc pro sceleribus suis confluentes barathri ingressu arceat. Rabbiorum etiam multorum constans est doctrina, pios homines post mortem in beatas quasdam sedes longe a cælo positas recipi. Sub folio gloriæ ligatas esse proborum hominum animas, tradit Cabala. Quem locum, si sibi consentire velint, Abrahamo quoque assignare debent, non eum ad ipsam Dei dextram collocare. Legatur super hoc argumento Sepher Amana; res egregie confirmata reperietur. Uni e Davidis cantoribus Psalmi lucubrationem adscribunt recentiores Judæi; & versum hunc, *Dixit Dominus Domino meo,* id sibi velle ajunt, David Dominus meus dixit Salomoni Domino meo: istum vero, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec,* votum cantoris hujus esse volunt, qui regni diuturnitatem Salomoni apprecetur; כִּן quippe sæpe Principem sonare, non semper Sacerdotem; לְעֹלָם non infinitum tempus, ut sæpe, sed diuturnum, ut quandoque, significare; כִּן מַלְכִי צֶדֶק על דבריו male redditum esse, *Secundum ordinem Melchisedec*, quod vertendum erat, *Super verbum meum regi meo justo* Davidi a Deo dictum. Ad hanc sententiam principes viam straverunt Aben Ezra, & David Kimchi. Ille tamen in explicatione primi versiculi, non Davidem alloqui censet Salomonem, sed Deum alloqui Davidem:

quod itidem visum est Herbano Judæo, in disputatione contra Gregentium Tephrensem. Idem Aben Ezra מַלְכִי צֶדֶק non regem meum justum interpretatur, sed Melchisedecum, quomodo sumitur & in Thalmudico tractatu Nedarim, sive de votis, atque sensum istum colligit: tu diu regnabis, & ex prædis hostium, quos subiges, decimas capies, ita ut cepit Melchisedec ex prædis ab Abrahamo relictis. Chaldæi vero l'araphrastæ expositio hæc est, Imperium diu tenebis, quia justus rex es. Plures denique Psalmos recenset Aben Ezra, inscriptos לַיהוָה, perinde ut hanc, qui tamen non Davidi, sed Cantori de Davide loquenti tribuendi sunt; quasi לַיהוָה non Davidis, sed Davidi vertendum sit. Alii ex eadem Judæorum secta, ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Psalmi centesimi noni vaticinationes ad Ezechiam pertinere rati sunt; *Quia* Tertull. l. 1. is, *ajunt, sederit ad dextram Templi, & hostes ejus averterit Deus & absumerit; propter ea* s. adv. Marc. *igitur & cætera, Ante Luciferum generavi te, in Ezechiam convenire, & in Ezechie natiuitatem.* Verba sunt Tertulliani, qui vesaniam hanc deinde obterit; quod antea fecerat Justinus. Quidam denique e Judæis Zorobabelem; nonnulli vero Israeliticum populum illic intelligendum esse arbitrati sunt, quos obiter refellit Chrysostomus. Adversus ea afferri multa possunt, quæ in pauca contrahemus. Primum quod ad inscriptionem לַיהוָה pertinet, ne ipse quidem Aben Ezra, aliique Ebræi censent alium semper hac auctorem, quam Davidem notari, sed eum nonnunquam, nonnunquam alium; ut alibi ostendimus; ita ut aliquando reddi possit *Davidi*, aliquando *Davidis*. Cum res itaque hoc loco dubia sit, ecquos deligere arbitros æquius est, quam veteres ipsos Ebræos, quos ex Jesu Christi, Petri & Pauli testimonio, Psalmi hujus confectionem Davidi adscribere demonstravimus? His adde Tryphonem Judæum, cui dubium ejus auctorem non fuisse inde intelligimus, quod adversus eum disputans Justinus haud cunctanter Davidi Psalmum assignat. De Psalmi vero ipsius interpretatione, ecqui nobis aptiores contingent controversiæ disceptatores, quam reliqui Scriptores sacri, qui cum de Messia agerent, similibus locutionibus, paribus sententiis usi sunt? Hæc enim, *Dixit Dominus Domino meo*, quid sibi velint, potest ex hoc Ecclesiastici

Hieron. in
Matth. 22.
Chrysost. in
Psalm. 109.

Sepher Amana. c. 1.

Justin. adv.
Tryph.

Chrysost. in
Psalm. 109.

Ecclesiastici 5. 14.

eclesiastici loco intelligi: *Invocavi Dominum patrem Domini mei.* Cur autem David Ezechiam, nepotem suum, sibi vix, ac ne vix quidem æqualem, aut Zorobabilem, Dominum suum appellasset? Consentaneum igitur erat, ut dicerent patroni hujus sententiæ, temporibus Ezechiae aut Zorobabelis hoc esse scriptum; quod tamen dicere ausi non sunt: nam si dixissent; id utique cum cæteris refellere non omisissent Justinus, Tertullianus, & Chrysostomus, qui Ezechiam, aut Zorobabilem minime hic esse intelligendum adversus eos acriter disputarunt. Multo etiam minus Israeliticæ genti potest id convenire: nam subditum sibi populum, Dominum suum appellasse Davidem, quis sanus existimare possit? Sequitur deinde: *Virgam virtutis tua eriget Dominus ex Sion.* Hæc sic expressit Isaias: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Quæ verba *πρὸς αὐτὸν* (ad verbum) repræsentavit Michæas. Atqui agere illic utrumque de Messia obscurum non est. Istud vero: *Ex utero ante Luciferum genui te*, quam simile est illorum, quæ ad Christum in Psalmo secundo referuntur: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te:* & horum quæ in Psalmo septuagesimo primo: *Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem;* tum: *Ante Solem permanet nomen ejus:* & istorum quæ in Psalmo octogesimo octavo: *Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ:* & horum quæ de se Sapientia ait in Proverbiis: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole consisterant: ante colles ego parturiebar.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Si pro his verbis: *Tu es Sacerdos in æternum,* reponamus, *Tu es Princeps in æternum*, quod recentiores Judæi volunt, ducto ex vocis *יהו* ambiguitate argumento, quæ & Princi-

pem & Sacerdotem sonat, en tibi confirmile testimonium e Psalmo octogesimo octavo, quod Christum respicit: *Juravi David servo meo usque in æternum, preparabo sementium:* & iterum: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit.* Quæ ne temporis longitudinem, non æternitatem significare putes, subnexa hæc sunt: *Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in celo fidelis.* Quæ tamdiu regnatura cum non vovent, sed prædicunt, quoad Sol manebit, & Luna, quam testem fidelem appellat, ut pote quæ citima terris, omnium quæ in iis geruntur, ex doctrina Veterum, spectatrix sit. Unde hoc Poetæ cujusdam antiqui apud Charisium: *Luna Deum quæ sola vides perjuriam vulgi.* At sive principem, sive Sacerdotem intelligas, minime id profecto cadet in Ebræum populum, quem Psalmo hoc notatum esse Judæi quidam, ut dixi, opinati sunt. Sed quid his immoramur, cum veram vocis *יהו* interpretationem res ipsa subministret? Decimas capit Melchisedec; an jure regio? an pontificio? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic significari, putat ipse Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipso judice notari, non regiam. Reliqua horum germana sunt ex Isaias: *In umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram:* & illorum e Psalmo decimo quinto: *Providetbam in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear;* & istorum quoque e Psalmo quadragesimo quarto: *Deducet te mirabiliter dextra tua. Sagitta tua acuta, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui.* Inprimis vero totum Psalmum secundum cum isthoc conferri velim; tanta apparebit sententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum subesse utrique, vaticinationem nempe de Christo, omnino sit fatendum. Denique opinionis Adversariorum ad præjudicatum dogma defendendum consulto excogitatæ novitas, nihil illi sinceritatis, nihil veritatis inesse liquido nobis demonstrat.

Et centesimo decimo septimo Psalmo hæc sibi aptavit Christus Jesus, cum Principes Sa-

Yy 2 ccrdotum

Isa. 2, 2, & seq.

Mich. 4, 2.

Psal. 2, 7.

Psal. 71, 5. 17.

Psal. 88, 18.

Prov. 8, 22. & seq.

Isa. 53, 8.

Psal. 88, 4. 5. 36.

Isa. 51, 16.

Psal. 15, 8.

Psal. 44, 5. & seq.

Psal. 117, 22.

Matth. 21, 42. cerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur: *Lapidem quem reproba-verunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Inde adeo Petrus Apostolus ad similem Judæorum coetum verba faciens, de Christo Jesu sic differit: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis adificanti-bus, qui factus in caput anguli, & non est in alio aliquo salus: quod & in Epistola priore repetit.* Inde Ephesios per Epistolam Paulus sic compellat: *Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis crues Sanctorum, domestici Dei, superadifi-cati super fundamentum Apostolorum & Pro-phetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coadificavi in habitaculum Dei in spiritu.* Inde & in Judæorum Synagogis creberrime legi solitum, & vulgo notissimum fuisse, innuere videtur Hieronymus in Epistola ad Dama-sum. Hinc quoque Isaias in simili causa voces easdem usurpat; Christum enim præ-nuntiat his verbis: *Hac dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundamentum: qui crediderit non festinet.* Et alio loco futurum prædicit, ut Christus sit *In lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel.* Eum-dem comparat Daniel lapidi de monte ab-scisso, & in montem magnum mutato, a quo terra universa impleta est. Subest de-Psal. 117, 25. inde eodem Psalmo: *O Domine, saluum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini;* atque hæc ipsa sunt, quæ Christo Jesu Hierosolymam in-cunti plebs accinebat. Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Psalmi, quem primum indicavi, loco Christum prædici asseveravit.

Prophe-tia Isaiæ, Hieronymi. Epist. ad Paulin. c. 7. & præf. 117. in Transl. Isai. Isai. 2, 2. & seq.

XV. Isaias, qui non tam prophetiam Hieronymo texere visus est quam Evange-lium, egregium de Christo, & Christi lege, & pace per ipsum orbi comparanda, tum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit secundo capite: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice mon-tium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Do-mini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus;*

quia de Sion exiit lex, verbum Domini de Je-rusalem. Et judicabit gentes & arguet popu-los multos; & constabunt gladios suos in vo-meres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob venite, & ambulemus in nomine Domini. Et deinde: *Et incurvabitur sublimitas hominum, & hu-miliabitur altitudo virorum, & elevabitur Do-minus solus in die illa, & idola penitus conse-rentur, & introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra a facie formidinis Do-mini, & a gloria majestatis ejus, cum surrexe-rit percutere terram.* Christi regnum his præ-dici Ebræi & Christiani uno ore declarant; David præsertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem ista Isaiæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezra edi-tionibus alia legantur, ac in vetustis, quas legerat Raymundus Martini; utcunque ta-men legas, Christi prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis est per somnium Nabuchodonosori visus, ab-scissus de monte sine manibus: qui factus est mons magnus, & implevit universam terram: quibus Christi venturi mysterium subesse suo loco ostendemus. Mons ille est, de quo Zacharias ait: *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel?* quod ad Christum Ebræi refe-runt. Pacem per ipsum orituram aliis ver-bis infra prædixit Isaias: *Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis:* & alio loco: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accuba-bit.* Idem jam ante in septuagesimo primo Psalmo de eo fuerat prænuntiatum: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis:* sic & de eo Michæas: *Et erit iste pax:* & Aggæus in prophetia de restitutione Templi per Christum: *Et in loco isto dabo pacem, di-cit Dominus exercituum:* & Zacharias de Christo venturo vaticinans: *In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum su-um subter vitem, & subter ficum.* Unde & Chri-stus Jesus de se ipso apud Johannem: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futu-rum ait Isaias secundo capite: *Judicabit gen-tes, & arguet populos multos; & deinde: In-troibunt in speluncas petrarum, & in voragi-nes terra a facie formidinis Domini, & a glo-ria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Idem de Christo prædixit alibi fu-turum

Isai. 2, 17. & seq.

Dan. 2, 34. & seq.

Zach. 4, 7.

Isai. 9, 6.

Isai. 11, 6.

Psal. 71, 7.

Mich. 5, 5.

Agg. 2, 10.

Zach. 3, 10.

Joh. 14, 27.

Jes. 2, 4. & 19.

Isai. 11, 4.

quem concepit Jesum Maria Virgo ; nam per Prophetam ipsum, qui tot annis Mariam præcessit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tumentur, quique librum, & stilum, & descriptionem intelligunt *περὶ λέξιν* (ad verbum) non vident, id jussum esse Prophetam a Deo, juxta suam expositionem, quod non præstitit ; id præstitisse, quod non jussus sit. Nono demum capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Israelis calamitates prædicit. Verumtamen etsi eam quam dixi significationem fronte præfert illa Isaïæ vaticinatio, aliud tamen longe illustrius in recessu latet mysterium ; eaque arte totum hoc vaticinium contextum est, ut & præsens spectet tempus, ac historicum sensum specie ostendet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & mysticum sensum introspectanti promittat. Ambigua quippe verba ista sunt : *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Proximus enim sensus hic est ; Virgo in manum viri conveniet, ex eorumque conjugio nascetur filius ; qui nomine suo Emmanuel, hoc est *Nobiscum Deus*, opem Dei Judæos prosequentem & præsentem ostendet : occultior vero ille est ; Virgo Spiritus sancti virtute, sine viri consortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiscum Deus*, vereque de eo dicetur : *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Ista deinde octavi capitis : *Sume tibi Librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare,* in duas partes trahi possunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare ; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Christi prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque superet ipsam, ejusque spolia detracta præderetur. Paulo post de rege Assyriorum hæc scripta sunt : *Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terra tua, o Emmanuel :* quorum ambiguus quoque sensus est, nam & Judæam filii sui terram esse ait Propheta, quod ipsius patria sit ; & Christi quoque terra futura erat, quam jure regio erat possessurus. Terra itaque filii Isaïæ dicitur, ut indigenæ ; Christi, ut regis. Geminus etiam sensus illorum est : *Domum exerci-*

tuum ipsum sanctificate, ipse pavor vester : & erit vobis in sanctificationem ; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur : quorum alter obvius sensus est, alter pertinet ad Christum, *lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum,* ut alio loco Isaïæ dicitur ; *lapidem reprobatum ab aedificantibus, & factum in caput anguli,* uti centesimo decimo septimo Psalmo appellatum eum supra notavimus ; in quem qui ceciderit, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret eum, inquit ipse Jesus apud Matthæum : quod repetunt subinde Petrus & Paulus in Epistolis. Anceps & istud est noni capitis : *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vult lucem magnam : habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis :* nam & exitum ista habuere per Teglah-Phalafarem primum, deinde per Salmanasarem, qui Israelitas gravissimis exiliis & deportationibus multarunt ; & Ezechia demum temporibus, cum ab Angelo cæsus est Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa hæc esse per Christum, Matthæus quarto capite ostendit. Anceps denique illud capitis ejusdem, *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis ;* Isaïæ nempe filius, Dei jussu procreatus, Achazo supra prædictus, tanquam futurorum signum ; minime vero Ezechias, quem hic prædictum Judæi opinantur ; ut pote quem annos novem natum fuisse constat, cum regnum iniit pater ipsius Achazus, ut demonstrat Hieronymus ; annos vero unum & triginta, cum ab Assyriis capta Samaria est, juxta hoc vaticinium ; at insuper iisdem Isaïæ verbis prædicitur Christus, orbi terrarum universo, sed Judæis primum datus. Enimvero cum hæc ipsum spectent propius, addi aliquid debuit, quæ uni illi congruerent, nec alio præterea torqueri possent. Ista sunt nimirum : *Et factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis : super solium David,*

Joh. 1, 14.

Matth. 27,
44.
1. 1. err. 2,
4. 7.
Rom. 9, 33.

Hieron. in
Isa. 7, 14.

Isa. 8, 6.
& seq.

Isa. 8, 13.
& seq.

David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia a modo & usque in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Jacob, & cecidit in Israel. Quæ sunt huiusmodi, ut partim filio Isaïæ convenire non possint; partim Ezechia, quem hic notatum Judæi putant; partim neutri; omnia vero Christo mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium esse nomen intelligitur ex decimo tertio capite Iudicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de se Deus sæpe prædicat:

Gen. 46, 3. *Ego sum, inquit, fortissimus Deus:* & alibi:

Exod. 10, 5. *Ego sum Dominus Deus fortis;* sic quoque

Isa. 11, 2. *Isaias de Christo: Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus consilii, & fortitudinis:*

cui spiritus consilii & fortitudinis inesse dicitur, hic *Consiliarius & Fortis* appellatur; neutrius æterna pax, neutrius regnum sempiternum: quæ Christi propria esse ostendimus supra ex his Psalmi octogesimali octavi: *Ponam in seculum seculi semen ejus sicut dies cæli.* Idem ista demonstrant ipsius Isaïæ, quæ supra ad Christi regnum spectare dicebamus: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium:* & hæc quoque:

Isa. 2, 4. *Egredietur virga de radice Jesse..... Et erit iustitia cingulum lumborum ejus.....*

Habitabit lupus cum agno: quæ regni ipsius æternam tranquillitatem portendunt: nec non & ista Christi Jesu ad Apostolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futurum vero spondet principatum super humerum ejus, quippe datam sibi omnem potestatem in cælo, & in terra Jesus Christus prædicavit. Pluribus vaticiniis huius convenientiam cum Christo Jesu demonstrant alii, ac imprimis Procopius; ad quem brevitati consulentes Lectorem amandamus. Jam si Judæorum perrogamus sententias, si non omnium, ac certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expositione magna Numerorum verba ista septimi capitis: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum,* ad Messiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Isaïæ filium hic intelligendum esse autumant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; cumque more

reliquorum animalium genitum, sed prodigialiter tamen natum iacentur idem Kimchi, & R. Selomoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo sic volente, procreatus sit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuisse cum hæc agerentur fateretur R. Selomoh, & ratio ipsa probat: unde res ad Isaïæ filium redit, quem & nos hic quoque, sed & Christum præterea, cum Bemidbar Rabba agnoscimus. Agnoscunt Christum & Thalmudistæ in istis octavi capitis: *Et expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a domo Jacob, & præstolabor eum.* Tralatitia autem inter illos opinio est, designari Christum hac noni capitis sententia, cujus initium illud est: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Disertis id apud Tharmugistam verbis hoc loco conceptum est; & in Beresith Rabba, & in Seder Debarim Rabba, & in Echa Rabbathi, sive Expositione magna Threnorum. Memorabile & illud est, quod adnotarunt Thalmudistæ in libro Sanhedrin, & R. Selomoh Jarchi ad has voces septimi versus ejusdem capitis: *לסרבה המשרה, ad multiplicandum imperium,* cum quærent, quare in medio dictionis hujus *לסרבה* contra Ebraicæ Scripturæ leges reperitur *סרבה*, *Mem clausum;* nempe latere illic occultum quippiam, cui venturi Messie prædictionem inesse Magistri asseverant. Et tamen in eodem libro Sanhedrin Ezechia tribuitur tota hæc prædictio, quod & ab Ebraeis vulgo creditum queruntur Hieronymus & Cyrillus; nec ulla in Doctoribus istis incescit religio, ipsi hæc accommodandi: *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater sempiternus, princeps pacis.* Hos refellit Hieronymus, ac de parvulo infante recens nato agi vult, cum novem aut decem annos natus esset Ezechias, tum cum regnum capessivit Achazus pater, qui sexdecim regnavit annos, annis vero viginti quinque majorem Ezechiam reliquit hæredem. Nos rationem non probamus Hieronymi, ad infantem hæc referentis, quæ ad unum Christum spectare credimus. Factum tamen optime est, quod octo hæc nomina ad unam eandemque personam referenda esse docent, ut inde retundi possit R. Salomonis Jarchi vecordia, qui quantum Christiana fides hoc testimonio nitatur recte intelligens, commentitia illud interpretatione corrumpere

Thalm. in
l. Sanhedr.
c. 1.
Isa. 8, 17.

Isa. 9, 6.

Hieron. &
Cyrill. in
Isa. 7, 14.

pere

pere tentavit; ac si priora sex nomina Dei essent, posteriora duo Ezechiae, totusque locus sic esset sumendus; *Et Deus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater aternus, vocavit nomen Ezechiae, Principem pacis.* Qua explicatione diversos casus nominibus affingit ad libitum, alios nominandi, alios accusandi, quorum tamen in Ebraico exemplari nulla apparet distinctio. Verum aliter senserunt Chaldaeus Paraphrastes, & Maimonides, & alii qui uni Messiae nomina haec omnia aptarunt. In eo denique quod proposuimus, unum eundemque puerum toto hoc trium capitum vaticinio denotari, ad stipulatorem habemus R. Davidem Kimchi: quamquam in eo dissentit a nobis, quod Ezechiam illic exprimi docet, nos filium Isaiae typum Christi gerere censemus, & assentientes habemus Eusebium, Basilium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, & Procopium.

Inter Veteris Testamenti vaticinationes, quae Messiae adventum protendunt, celebratissima ea est, quae undecimo & duodecimo Isaiae extat capitibus, magnoque consensu a Christianis & Judaeis Christo accommodatur; *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet: haec humanam ejus naturam declarant. Et requiescet super eum spiritus Domini: haec ipsius divinitatem significant. Judicabit in justitia pauperes, & arguet aquitate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: his impositum Christo munus explicatur. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum haedo accubabit, & reliqua futurae per orbem pacis praenuntia, administrationis Christi effectum demonstrant. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur: haec ejus auctoritatem & potestatem notant: ista vero honores illi post mortem exhibitos: Et erit sepulcrum ejus gloriosum.*

Quas ob res sequenti capite gratias Deo agit Propheta: *Ecce, inquit, Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: baurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Quae in se eventum habuisse Christus ostendebat, cum clamaret: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent*

HUETII DEMONSTR.

aqua viva. Rursum: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.* Cum Christianis itaque fatentur Judaei, floridum illum stolonem, de radice Jesse proditurum, eum esse Christum. Id asseverat Jonathan, asseverant & passim Thalmudistae. Idem traditur & in Midrasch Thehillim, & in Beresith Ketanna, & apud R. Salomonem Jarchi, & R. Maimoniden. Proprium quoque id esse Messiae, ut super eum requiescat Spiritus Domini, docetur in ultimo capite Thalmudici libri Sanhedrin, & in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; idque auctore Isaia, non hoc solum quem tractamus loco, sed & quadragesimo Isa. 42, 2. secundo capite: *Dedi Spiritum meum super eum; & sexagesimo primo: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* De Christo etiam dictum esse affirmat Beresith Isa. 11, 3. Rabba, *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum arguet.* Sequens comma Christo addicitur apud Paulum in altera ad Thessalonicenses: *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.* Iniquus ille, Antichristus est; qua in opinione Judaeorum Magistrorum plerique fuerunt: alii Gog & Magog hic notari volunt. Sed parvi id refert, constet modo, quod verum est, Judaeos itidem ut Christianos Messiae locum hunc tribuere. Sic Beresith utraque, Major & Minor, sic Midrasch Thehillim, & Midrasch Ruth. Subnexa aureae velut aetatis, & animalium omnium concordiae descriptione Christi regnum adumbratur, quod & supra Isa. 2, 4. praedicat Isaia: *Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, non exercebuntur ultra ad praelium.* Aliquorum autem Judaici fermenti, & nonnullorum quoque Christianorum, qui Hieronymi aeo Judaicis deliriis laborabant, tantus fuit stupor, ut haec nude sumenda putarent, quorum vanitatem Hieronymus, & deinde doctissimus Maimonides exagitarunt. Allegorice quoque eadem interpretatus est R. David Kimchi. Christo etiam ista adjudicantur in Epistola ad Romanos: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sic etiam in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim. Quorum omnium

Z 2

similia

Maimon.
in Epist. ad
Afric.

Euseb. Dem.
l. 7. Bas.
Hier. Cyr.
Theod.
Proc. in
Isa. 7. 8. & 9.
Isa. 11. & 12.
Isa. 11, 1.
& seq.

Isa. 12, 1. 3.

Matth. 7.
37.
Joh. 4. 13.

Hieron. in
Isa. 11, 6.
Maimon.
in Jad.
Chaz.
Part. 4. l. de
Reg. c. 12.
Rom. 15, 12.

Isa. 42, 1.
& seq.

testibus, iterata extant Isaia quadragesimo secundo capite, quæ undecimo: *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus complacuit sibi in illo anima mea; dedit spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum sionigans non extinguet, veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.* Et paulo post: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Si quis duo hæc invicem contendant testimonia, eodem pertinere comperiet, & sibi lucem ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, posteriorius ad Isaiam torquet: multiplex quippe est erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Josiam cadere ista possunt, quem hic notatum esse opinati sunt quidam, cum nec Ezechiae splendorem ac divitias æquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere ac præter voluntatem Dei aggressus miserabiliter confessus perierit; nedum mors ejus fuit gloriosa, quam ut pote infelicem & acerbam tamdiu lamentis populares ejus sunt persecuti. Vanum autem est & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus est R. Isaac Abrabaniel, Josiam propter gentis suæ nequitiam interiisse. Judæis vero ab Hieronymo memoratis, qui vaticinationes istas nondum exitum habuisse, sed in fine rerum habituras esse, tuncque exoriturum esse Christum rentur, litem hic non moveo, cum Christum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propositione hac constitui.

Isa. 28.

Psal. 117, 22.

Isa. 28, 16.

Diximus superius lapidis symbolo Christum sic adumbrari in Psalmo centesimo decimo septimo: *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.* Eodem symbolo usum quoque diximus Isaiam alio loco, cum Christum futurum dixit lapidem offensionis & petram scandali, ex ejusque offensione plurimos contritum iri. Indidem quoque expressum esse notavimus istud Isaia: *Hac dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet; vel juxta aliam lectionem, quam*

secuti sunt Petrus & Paulus, *non confundetur.* 1. Petr. 2, 16. Hoc ergo vaticinium, quod Jesu addixerunt Petrus & Paulus, Messia quoque R. Selomoh addixit. Rom. 9, 32. & 10, 11.

Splendidis vero indiciis præmonstratur Christus toto tricesimo quinto capite Isaia, potissimum vero hac clausula: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et mox: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hac erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam; Deinde: Et redempti a Domino convertentur, & venient cum laude, & letitia sempiterna super caput eorum.* In iis Christo adscribendis cum Christianis conspirant Judæi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti sunt, in suam gratiam olim a Christo edenda, cum reditum ipsis in Judæam parabit. Quin & ex postremo hoc quod attuli commate probat R. Moses Hadasan in Beresith Rabba, poenis Gehennæ damnatos per Messiam liberatum iri, & Paradisum ipsis fore referandum. Sed missis horum suffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere posse ea miracula, quæ hic patrandæ promittuntur: at Christo congruere demonstrat Isaia, cum ait: *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum:* & alibi: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Idem demonstrant & hæc Ezechielis ex persona Christi: *Quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, consolidabo.* Quæ in Christo Jesu completa esse, una est vox Scriptorum omnium Novi Testamenti. Isa. 42, 6, 7. Isa. 53, 4. Ezech. 34, 16.

Manifestas etiam venturi Christi testificationes, fatentibus Judæis, præfert Isaia quadragesimum caput: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro, quod os Domini locutum est.* Similia de Christo prædicuntur quadragesimo secundo capite, Pergit deinde: *Super montem excelsum ascende tu,* Isa. 40, 9. qui

qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium ejus dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, satas ipse portabit. Hæc in Messiam convenire, tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito id quidem; nam insolitum Dei adventum, & inusitatam humanarum rerum administrationem hic prædicari manifestum est: at solennia ineptiunt, cum solitudinis muniendas vias, & scabritiem ac asperitates complanandas ex hoc Isaia prædicto colligunt, ut inoffenso pede avitam terram reptant. Nec ab Isaia modo typo pastoris exprimitur Christus, sed & Jeremia: *Qui dispersit Israel, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum*: & ab Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas*: tum alio loco: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum*: a Michæa etiam: *In unum conducam reliquias Israel; pariter ponam illum quasi gregem in ovili*; & a Zacharia: *Percute pastorem, & dispergentur oves*. Eodem symbolo a se ipso exhibetur Christus Jesus, & ab Apostolis. Bonum se Pastorem appellat; Pastorem magnum ovium, dicit Paulus; Petrus Pastorem & Episcopum animarum nostrarum, & Principem pastorum.

Ex quadragesimo secundo capite Isaia multa in Novum Testamentum traducta, & Christo Jesu aptata licet animadvertere: unde proclivis existimatio est, creditum vulgo fuisse Christi Jesu temporibus, Messia adventum capite hoc prædici. Sic enim arbitror, ut jam supra dixi, quæ Veteris Testamenti prædictiones Jesu accommodatæ in Novo repertiuntur, eas tanquam Christi certo prænuntias hac tempestate vulgo fuisse habitas, proindeque utilissimum id esse visum Novi Testamenti Scriptoribus argumentum ad comprobendam Christianam fidem. Ecce

Totum hoc comma cum sequentibus Christo Math. 12, Jesu addidit Matthæus. Nempe hic ipse notatur, de quo alio loco ait Isaia: *Et tunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum*: & rursum: *Justificabit ipse justus servus meus multos, & Jesum Dominum formam servi accepisse scribit Paulus; in eoque sibi complacuisse clara voce de cælo edita Deus non semel testatus est, & primum quidem, cum Dei Spiritus columba specie super eum lapsus esset: quæ de Christo ab Isaia jam supra vidimus prædicta his verbis: Et requiescet super eum spiritus Domini*. Addit Isaia: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insula expectabant*: & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Christum expectationem gentium. Idem infra de Christo verba facturum: *Audite insule, & attendite populi de longe*: & rursum: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt*. Psalmi vero septuagesimi primi, quem Christo prænuntiando dicatum esse supra ostendimus, initium hoc est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis*. Et in Evangelio Joh. 5, 28. Johannis sic Jesus ipse de se: *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit filio*. Pergit deinde Isaia: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris*. Et jam ante præmonuerat Isaia nono capite, quo Christum prædictum esse ostendimus, futurum ut Populus, qui ambulabat in tenebris, visurus esset lucem magnam. Idem de Christo apertius alio loco: *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israel convertendas*. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Deinde: *Servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui vinclati sunt, Exite; Et his qui in tenebris, Revelamini*. Et hoc ipso loco tricesimi quinti capituli, cui vaticinationem de Christo venturo inesse docui: *Deus ipse veniet, & salvabit vos*: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Adde istud meridiana luce clarius: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit*

unxerit Dominus me, ad annuntiandum man-
fectis misit me, ut mederer contritis corde, &
predicarem captivis indulgentiam, & clausis
apertionem; quæ in se evenisse Jesus Domi-
nus Nazarethi inter populares suos publice
prædicavit. Subjicit Isaias: Desertos faciam
montes & colles, & omne gramen eorum ex-
ficabo, & ponam flumina in insulas, & stagna
aresfaciam; ducam cæcos in viam quam nesci-
unt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare
eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem,
& prava in recta. Quorum consimilia ista
sunt, quæ supra de Christo nuntiata fuisse
probavimus: Et erit ibi semita, & via, &
via sancta vocabitur, non transibit per eam pol-
lutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut
stulti non errent per eam. Rursum: Para-
te viam Domini, rectas facite semitas Dei no-
stri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons
& collis humiliabitur, & erunt prava in directâ,
& aspera in vias planas. Opponi potest Se-
ptuaginta Interpretum auctoritas, qui ad Ju-
daicam gentem hæc videntur deflexisse: sic
enim primum capitis comma reddiderunt:
Ἰσραὴλ ὁ πῦρ μου, ἀντιλήψομαι αὐτόν. Ἰσραὴλ ὁ ἐκλ-
κτός μου, προσεδέξατο αὐτόν ἡ ψυχὴ μου. Jacob
servus meus, suscipiam eum: Israel electus me-
us, suscepit eum anima mea. Hanc scripturam
repræsentavit Justinus disputans adversus
Tryphonem, quæ nec reliquis interpretibus,
præter eos qui Septuaginta Senes secuti sunt,
neque Ebraico ipsi exemplari consentit, nec
a Matthæo agnoscitur, ut ab Eusebio & Hie-
ronymo observatum est. Sed verum tamen
sensum retinuit Justinus, & Jacobi ac Israelis
nominibus Christum hic signari docuit, quod
& ipsos Senes Septuaginta verisimillimum
mihi sit intellexisse; vel συνεκδοχικῶς (per synec-
dochen) usurpato Israelis nomine, pro eo qui
Israele prognatus & Israeliticæ gentis par-
erat; quemadmodum Jacobi, & Israelis, & se-
minis Abrahami nominibus affici Christum
tradit Theodoretus; quemadmodum & David
alibi Christus appellatur; & quemadmo-
dum Albanos Romani dicuntur devicisse,
quamvis unius Horatii virtute parva ipsis vi-
ctoria sit: vel potius typo pro re signata usur-
pato, quod haudquaquam novum & insolens
est; Christi autem typus fuit Israel, qui ut
adversus Angelum Dei tota nocte luctatus,
neque tamen victus est, sic Christus Dei pa-
tris iræ se opposuit, eaque placata quasi victor

iræ illius extitit. Ergo & Christum Israelis
 nomine infra Isaias sic compellat: *Servus me-*
us es tu, Israel, quia in te gloriabor. Alioqui
 nonnulla extant hoc capite, quæ de Israelitico
 populo dicta esse nemo sibi persuadere queat,
 quod recte Eusebius animadverit; velut il-
 lud: *Legem ejus Insula expectabunt.* Ec-
 quando vero Israelitis paruerunt sitæ ad oc-
 casum gentes, quæ insularum vocabulo no-
 tantur? Quid hoc vero est: *Dedi te in fæ-*
deris populi? Quod perinde esset ut si dixis-
 set, *Dedi populum in fœdus populi.* Subest
 deinde: *Quis cæcus nisi servus meus, & sur-*
dus nisi ad quem nuntios misi? & quæ his sub-
 nexa sunt, quibus Israelitarum impietatem a
 Deo argui autumant optimi interpretes, &
 in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius.
 Quis credat autem Judaico populo cœcita-
 tem exprobrasse Deum, de quo sic proxime
 disseruerat: *Dedi spiritum meum super eum,*
judicium gentibus proferet. Deinde: *Ego*
Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi
manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fæ-
deris populi, in lucem gentium, ut aperires ocu-
los cæcorum. Contraria hæc sunt & simul
 pugnant, quæ non aliter componi possunt,
 quam si hic Christum, illic Israeliticam gen-
 tem intelligas. Multo etiam minus conve-
 nire ista possunt Isaiæ, quem hic a Deo com-
 pellari Grætius opinatur. Quamvis autem
 superiori capite & sequenti Judaica gens Israe-
 lis & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco
 concedimus, eamdem quoque hic notatam
 Septuaginta Senes existimasse. Sciebant illi
 quippe, vocabula eadem alias aliasque subire
 significationes, & eodem sæpe capite sensum
 mutare. Ut ut est, in sola certe Septuaginta
 Magistrorum interpretatione vitiositas hæc
 reperitur. Vitiositatem dico, quæ primige-
 nium exemplar adulteravit, & supposititias
 intrusit voces, quæ ex Ebraicis fontibus non
 manarunt, nec in Aquila comparent, aut
 Theodotione, aut Symmacho, & jam ante
 Eusebium obelo fuerant inductæ, uti ipse te-
 stificatur, & quas in Evangelium non admi-
 serat Matthæus, qui totum comma transtu-
 lit. Venturi porro Christi mysterium capi-
 te hoc explicari, palam prædicat Jonathan
 ben Uzziel. Idem & in Midrasch Thehillim
 reperies, & apud R. Davidem Kimchi, &
 Maimoniden.

Præcinitur quoque Messias in quadrage-
 simo & seq.

Isa. 49, 1.

Euseb. De-
monstr. l. 9.
Isa. 42, 4.

Isa. 42, 6.

Isa. 42, 19.

Hier. Cy-
rill. & Pro-
cop. in Isa. 42

Grot. in Is.
42, 1.

Euseb. De-
monstr. l. 9.

Procop. in tur Procopius. Contendunt hoc ipsum
 Ifa. 49. Ebraeorum Magistri, etli non omnes; nam
 Ifa. 49. 6. hic agnoscitur Christus in Midrasch Thehil-
 lim. Verum quis hæc in Ifaia eventum ha-
 buisse putet? *Ece dedite in lucem gentium, ut
 sis salus mea usque ad extremum terræ: & illa
 quoque: Reges videbunt, & consurgent Prin-
 cipes, & adorabunt propter Dominum, quia
 fidelis est; & sanctum Israel, quia elegit te:*
 Ifa. 49. 2-9. & ista præcipue: *Dedite in fœdus populi, ut
 suscitares terram, & possideres hereditates dis-
 sipatas, ut diceret his qui vineti sunt, Exite; &
 his qui in tenebris, Revelamini.*
 Ifa. 49. 4-5. Qui depromtorum hætenus ex Ifaia testi-
 moniorum meminerit, minime is profecto
 dubitabit, quin Christi quoque *ἐκκλησία*
 (significativa) sint ista e quinquagesimo pri-
 mo ejusdem capite *Attendite ad me, popule
 meus, & tribus mea, me audite, quia lex a me
 exiet, & judicium meum in lucem populorum re-
 quiescet. Prope est justus meus, egressus est Sal-
 vator meus, & brachia mea populus judicabunt:
 me insula expectabunt, & brachium meum su-
 stinebunt.* His enim verbis Christum ab
 Ifa. 2. 3-4-5. Ifaia promissum jam supra vidimus: *De
 Sion exibat lex, & verbum Domini de Jeru-
 salem, & judicabit gentes, & arguet populos
 multos: & deinde: Domus Jacob, venite, &
 ambulemus in nomine Domini.* Vidimus &
 sæpe Christum lucem gentium dictum. Vi-
 dimus id quoque Christi proprium, ac illo-
 rum pene germanum: *Non erit cristis neque
 turbulentus, donec ponat in terra judicium,
 & legem ejus insula expectabunt.* Sic alibi
 Ifa. 60. 9. quoque Ifaia ex Christi persona: *Me enim
 insula expectant, & naves maris.* Alio vero
 loco Christum apertissime nuntiaturus, hoc
 Ifa. 53. 1. utitur exordio: *Brachium Domini cui reve-
 latum est?* Denotatur etiam Christus hoc
 Ifa. 51. 16. commate quinquagesimi primi capitis: *Pos-
 sui verba mea in ore tuo, & in umbra manus
 meæ protexite, ut plantes celos & fundes ter-
 ram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.*
 Simile hoc quoque est, quod de Christo ab
 Ifa. 49. 2-3. Ifaia dictum proxime vidimus: *Posuit os me-
 um quasi gladium acutum, in umbra manus meæ
 protexit me, & dixit, Servus meus es tu Israel.*
 Cyr. in Ifa. Scio existimasse Cyrillum dicta illa a Deo
 51. 16. hominibus piis & fidelibus; sed istam tamen
 Dei manum Christum esse vult, & proxime
 depromta a nobis capitis hujus verba ad Chri-

stum spectare. Infra quoque Ifaia coeli novi &
 terræ novæ creationem in Christo non semel
 pollicetur. Nec hic indictam præterire possum
 Grotii interpretationem, parum sane veritati
 ac pietati consentaneam, qua Cyrum *Justi &
 Salvatoris* vocabulis hic notatum esse con-
 tendit; insularum vero nomine Persas signi-
 ficari; gentem tam insularem, quam Germa-
 niam. Profecto si nulla certior est Auctoris
 exponendi ratio, quam per ejusdem verba,
 sensum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in
 quibus dictum non semel ab Ifaia notavimus,
 Christum ab insulis expectari. Qua voce
 cum gentes omnes, tum eæ designantur po-
 tissimum ab Ebraeis Scriptoribus, quæ spe-
 ctant ad occasum; quippe quæ mari tantum
 ab iis adiri possint. Apud eas autem præ-
 cipue florere videmus Jesu Christi cultum,
 juxta Ifaia prædictiones. Dicat deinde Gro-
 tius, utrumne Persas intellexerit Ifaia, cum
 dixit ex persona Christi: *Me insula expe-*
 ctant, & *naves maris in principio, ut adducam*
 Ifa. 60. 9. *filios tuos de longe.* Haudquaquam vero
 prædictum hoc adscripsisset Cyro, si partium
 ejus *ἐκκλησίαν* (connexionem) observasset.
 Lex, inquit Ifaia, a me exiet, & judicium
 meum in lucem populorum requiescet: legem
 populo suo spondet Deus: tum per quem fe-
 renda sit lex ista statim subjicit: *Prope est ju-
 stus meus, egressus est Salvator meus, & bra-
 chia mea populos judicabunt.* Ergo Ebraeo-
 rum legislator Cyrus fuit, quod non puto
 Grotium facile concessurum. Videat,
 utrumne in Cyrum, an in Christum cadant
 testimonia Ifaia consimilia, quæ a nobis ad-
 ducta sunt, & quibus mysteria Christi mani-
 festo subesse demonstravimus. Videat po-
 stremo, utri aptius conveniant *Justi & Sal-
 vatoris* cognomina, Christo, an Cyro.

Venimus tandem ad celeberrimum Ifaia
 & clarissimum de Christo testimonium, quod
 in quinquagesimi secundi capitis septimo ver-
 su exoritur, ad usque sequentis capitis finem
 pertingit. Parum caute sane factum est,
 quod hæc apta sponte sua & connexa, in
 duas partes dissociata sunt, neglecta argu-
 menti serie & coherencia, ac auctoritate Ve-
 terum, Justini, Origenis, & Augustini, qui
 hæc conjunxerunt simul, & uno tenore re-
 præsentarunt; ut unicam Prophetiam, tri-
 cesimam nempe Ifaia, apud Ebraeos ista con-
 stituunt.

Ifa. 60. 9.

Ifa. 52. 7. &
 seq. & 53.

Just. Ap. 2 &
 in Tryph.
 Orig. contr.
 Cels. l. 1.
 August. de
 civ. Dei,
 l. 18. c. 29.

Etum Messiam jacere in Paradisi ambulacris, perverse eo torquentes comma quintum septimi capitis Cantici Canticorum. Refertur & ad Messiam hoc Isaiae prae dictum in Siphre, libro veteri, qui Thalmude ipso habetur antiquior, & in Beresith Rabba R. Mosi Hadarlan. Subdit Isaias : *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Constat sibi Petrus, & id quoque Christo tribuit; ac merito, qui & superiora ei tribuerat. Eodem flexit sequentia commata Philippus in Actis, cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam institueret. Ergo ista satis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat, in qua Christi innocentia, & mors, & mortis genus ac fructus praedicuntur: *Si posuerit, inquit, pro peccato animam suam, videbit semen longevum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Pro eo, quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur; in scientia justisabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo disperſam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum ſceleratoris reputatus est; & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit:* quae praeclara sane sunt. Fortium spolia diviſurum eum ait; quemadmodum supra nomen ipsi ſuturum praedixit: *Accelera spolia detrahere, festina praedari.* Quaecunque autem continentur hoc loco, sic per necessariam coherentiam apta sunt ex superioribus, ut qui unum adſcripſerit Christo, alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat. Quo magis miror Judaeorum impudentem audaciam, qui cum postremam quinquageſimi ſecundi capitis partem a priscis Magistris ſuis Christo applicari fateantur, ſequens tamen illud, cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipsi, & ab iisdem detorqueri pertendunt. Quod etſi aliis argumentis ostendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, & priscos, & recentiores coarguit capitis utriusque ſeries & connexio, ita colligata ac conſerta, ut unius ejusdemque argumenti contextus, continuæ & nuſquam interruptæ orationis complexio appareat. Itaque nulla certa ipsis ac conſtans in hoc interpretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus exponens, Magiſtros ait, qui ſuperiora Regi Meſſiae tri-

HULTII DEMONSTR.

buerant, hæc ſequentia Juſto cuiſvis adſcribere, qui amoris in hac vita perſert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe, quippe priscarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet rationem, & quæ nulli certa perſonæ applicaverat, Moſi tandem addicit; atque ita Prophetiam hanc, quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet, in tria membra ſecat, quorum prius in Meſſiam ſit conferendum; ſecundum a ſecundo commate quinquageſimi tertii capitis exorſum, in Juſtum illum quemvis virum; tertium denique in Moſem, quem tamen videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere: Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum Juſtum quempiam ſecundo membro notari ſtatuat, Meſſiam non excludit; Moſem vero in tertio cum locat, non tanquam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac Abrabaniel fatetur, etiam ſuperiora de Christo interpretatos eſſe Veteres, & primum præterea fortaſſe huiusce capitis comma; at reliquam ejus partem ad populum Iſraelitum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam a recentioribus Judæis Jarchio, Kimchio, aliisque magno conſenſu propugnatam, veteres Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes libris contra Celſum. Verum cujusnam tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti oblata eſt, quia ipſa voluit? an iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore ejus? an denique Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuffit? quod abſurdum dictu eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus, ſed de uno aliquo? Ergo ejus demum opinionis Abrabanielem poenituit, cum alteram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas interpreta-
Orig. contr. Geli. l. i.
tiones hic admittit nonnunquam, ſi ſibi utiles ſint; nonnunquam reſpuit, ſi rationibus ſuis adverſentur. Vanitatem hominis ſatis ipſius inconstantia coarguit. Ejusmodi præterea argumento uſus eſt, quod nobis valde conductibile eſſe dixi. Petitur illud ex ſerie orationis, in qua cum populi Judaici ſupra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At ſuo ſibi jugulatur gladio; nam cum Christi mentionem in fine ſuperioris

A a a

Jer. 38, 15. Sedecia accersitus, & de futuris interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit, *numquid non interficies me?* Nimius essem, si singula persequerer: desinam in his duobus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Dicat Grotius, ecquanam prole unquam auctus sit Jeremias, quem virginitatem servasse scribit Hieronymus. Deinde: *Abscissus est de terra viventium*: quibus consonant ista: *Dabit impius pro sepultura, & divitem pro morte suam: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum: & mox: Tradidit in mortem animam suam*: hæc tum contigisse vult Grotius, cum in lacum cœnosum demissus est, & cum se ipse mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rursus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifestum procul dubio erit ex tot consimilibus locutionibus veram mortem significari. Idem persuadet & istud: *Ipsæ vulneratus est* *propter iniquitates nostras*, quibus mors exprimi videtur: nam *hæc* non vulneratum solum, sed & trucidatum significat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrabaniel aptabat Josiæ, qui sagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus sententia disseruit Grotius in libro de veritate religionis Christianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judæicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Christo asseruit. Jam vero ut dissertationem hanc compendificiam; ex iis quæ supra disputata sunt, manifestum est, corruere aliorum quorundam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos ministerii hæc torquere conati sunt. At Messia clarissimo suffragio adscripsit R. Makir libro secundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Messia animam rogasse, num post certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque sustinere morbos, uti deinde ab Isaia prædictum est quinquagesimo tertio capite; atque hæc se libenter obituram respondisse. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prædictio, ut a Christiano dogmate jam inde minus abhorrent; quidam etiam palam id amplexi sint. In his Johannes Isaacus Levita, qui in scriptis suis hoc ingenue de se professus est. **Joh. 16. Le- vit. Def. verit. Ebr. Script. 1. 2.** Significativa sunt & illa Christi, quæ ha-

bentur quinquagesimo quinto capite: *Audite, & vivet anima vestra, & seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Nempe scædus illud est, quod in Christo cum hominibus pepigit Deus, quem supra sic in Isaia loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in scædus populi, in lucem gentium.* Rursum: *Dedi te in scædus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas.* His adsonant ista Jeremiæ: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & seriam domui Israel, & domui Juda scædus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum.* Misericordias autem David fideles, sive ut habent Acta Apostolorum, juxta Græcam interpretationem, *Sancta David fidelis*, Christo Paulus assignat: assignat & R. Moses Hadasan in Beresith Rabba, & R. David Kimchi. Nam sive quod Christi typus fuerit David, quemadmodum supra disseruimus; sive, ut censent Cyrillus & Procopius, quod Davidis prosapia proditurus esset Christus, Davidis nomen Christo tribuitur, cum hoc Isaia loco, tum isto Jeremiæ: *Servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis; & illo Ezechielis: Et suscitabo super oves meas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David*: quod & apud eum non semel iteratum est. Quod si Davidis nomine Christum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Messia ex ejus posteris olim orituro intelliges. Hoc scilicet pactum æternum est, quod secum a Deo initum David sibi gratulabatur: tum nempe cum dixit Deus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies calis.* Rursum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Subjungit Isaia: *Ecce testem populi dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Ecce gentem quam nesciebat, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current; de Christo nempe futurum jam superius nuntiaverat, ut poneret in terra judicium, legem ejus insulæ expectarent. Nec sine observatione prætermittendum est, quem Vulgatus Interpretes *Ducem* appellat, in Ebraico exemplari dici *נָוִי*, quam dictionem Daniel usurpavit nono capite, cum de Messia disserteret.

Igitur Jonathan Paraphraſtes hic apud Iſaiam, *Regem ac dominatorem ſuper omnia regna* intellexit, quod de ſolo Meſſia dicere potuit: quippe eandem Iſaiæ prædictionem exponens Aben Ezra ſolum Meſſiam eſſe dicit *נביא*, *Ducem ſuper univerſum orbem*. Quod ait denique, fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in ſignum æternum ponendus ſit, id ipſum de Chriſto ſupra prædixerat: *Latabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium: gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron, ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri*. Prædixerat & David, cum diceret: *Jubilate in conſpectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt a conſpectu Domini, quoniam venit judicare terram: judicabit orbem terrarum in juſtitia, & populos in equitate*. Signum quoque poſitum iri Chriſtum alibi tradit Iſaias: *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium: & deinde: In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur*. Matthæus ſimiliter de Chriſto Jeſu: *Tunc parebit ſignum Filii hominis in celo: & Lucas: Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis involutum*. Multo hæc veri ſimiliora ſunt, quam quæ rurfum nobis occinit Grotius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonſtret: nam qua ratione dux ac præceptor gentium Jeremias dici poteſt? ecquas gentes ſibi ignotas vocavit? ecquæ gentes ad eum ipſis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud ſempiternum, quod icturnum ſe hic pollicetur Deus, hoc ipſum eſſe vult, quod cum Noacho ex aquis diluvii ſervato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum poſthac ſimilis lues invaderet. Hoc igitur ſœdus iterum loco iſto proponi vult Grotius a Deo, gentes illas in id ſe recepturum promittente. Tum quod ſubest, *Miſericordias David fideles*, id ſibi velle ait: Beneficia in eoſ eadem conſtantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ ſane tanto viro indigna ſunt, ne quid pejus dicam. Nam quid abſurdius fingi poteſt, quam pactum iſtud hic oſtentari, quo de Diluvio in terras numquam inducendo cavit Deus? Ec-

quem vero legimus hanc poenam ſceleſtis & impiis fuiſſe interminatum, futurum niſi reſiſcerent, ut aquis Diluvii obruerentur? *Feriam*, inquit Deus, *vobiscum pactum ſempiternum*. Ergo nondum icturnum fuerat. Quare ſic Jeremias de eodem pacto: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domum Iſrael, & domui Juda ſœdus novum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*. Enimvero quaſi verum, quorſum ſœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur: quaſi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid uſpiam mortale eſt in orbe terrarum admiſſum ſit. *Ecce ego*, inquit Deus Gen. 9. 10. Noacho, ejusque filiis poſt Diluvium, *ſtatuum pactum meum vobiscum, & cum ſemine veſtro poſt vos, & ad omnem animam viventem, quæ eſt vobiſcum, tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cum cælis, quæ egreſſa ſunt de Arca, & univerſis beſtiis terræ*. Præterea quænam ſyntaxis pari poteſt, quam affert expoſitionem ſententiæ hujus: *Miſericordias David fideles*? Quis non intelligit ſuperioribus illa coherere, eorumque eſſe velut interpretationem? *Feriam vobiscum pactum, hoc ipſum nempe quod ici cum Davide, & conſtanter ſervavi*. Tam perſpicax ingenium tantum cœcutire mirabile eſt.

Quinquageſimo nono capite leguntur iſta: *Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quaſi ſtrevius violentius, quem Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc ſœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminiſ tui, dicit Dominus, a modo & uſque in ſempiternum*. En tibi iterum ſœdus a Deo cum hominibus in Chriſto pactum: en tibi redemptorem Sion; quod Meſſiæ munus peculiare eſt. Quamobrem Domino Jeſu effatum hoc adſcribit Paulus in Epistoſa ad Romanos. Verba Dei in ore Chriſti poſita jam ſupra notavimus ad caput primum & quinquageſimum. Itaque in poſtremo capite libri Sanhedrin, & in Echa Rabbathi Chriſto Judæi iſta adjudicant.

Felicitatem per Chriſtum partam Eccleſiæ gratulatur

Isa. 60, 1. gratulatur Deus sequenti capite : *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: lumen videlicet illud verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Lumen ad revelationem gentium, quod se lumen vitae, & lucem mundi esse professum est. Messiam certe istuc notatum agnoscit Beresith Rabba.*

Isa. 60, 3. Quod subnectit Isaias : *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui; consimile horum est, quæ de Messia ab eodem prænuntiata esse docuimus: Ecce*

Isa. 49, 6. *dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Quo capite, plurimis de Christo vaticinationibus reſerto, hæc quoque κατά λέξιν (ad verbum) fere scripta invenies, quæ in Isaiâ deinceps leguntur : *Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filia tua de latere surgent.* Ad Messiam item referuntur ista in

Isa. 60, 6. Beresith Rabba : *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Ephra: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.* Quorum

Isa. 45, 14. germana sunt illa e quadragesimo quinto capite, vel Christo, vel typo ejus Cyro dicta; *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: & ista quoque e septuagesimo primo Psalmo: Reges Tharſis & insula munera offerrent; Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quod autem

Isa. 60, 9. subjicit Isaias : *Me enim insula expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe;* id de Christo ab Isaiâ dictum non semel observavimus. Jam vero quod prædicatur, futurum ut Hierosolymæ muros ædificent extranei, Reges ipsi famulentur, & portis die nocteque parentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, sed Deo ipso collustretur, hæc de cœlesti Hierosolyma, uxore Agni, Christi nempe Jesu, narrat Johannes in

Apoc. 21, 22 & seqq. Apocalypsi : *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est, & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terra offerent gloriam suam & honorem gentium in illam.* Quem Hierosolymæ pol-

licetur Isaias populorum ac Regum cultum, cum ait : *Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi;* idem in quadragesimo nono capite, Christi prænuntio, Sioni promittitur : *Erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tue, vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: & in quadragesimo quinto: Post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur:* quæ vel de Christo dicta sunt, vel de Cyro, qui Christi simulacrum fuit. Hæc igitur beneficia sibi olim a Deo concessum iri sperant Judæi, cum venerit tot annos frustra expectatus iis Messias, atque ea spe calamitates suas lenire conantur. Postremo in libro Sanhedrin, sub finem, Messiaë adscribitur prædictio illa ejusdem capitis : *Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum:* qua germinis similitudine gentes ad se converſas Christus Jesus, & post eum Paulus & Apostolus adumbrare solebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput scripsit Theodoretus; quibus demonstrat vaticiniorum illorum πληρωμα (complementum) frustra quæri in Judaicis historiis, quod in Christi Jesu historia manifesto invenitur.

Quod sequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ sibi vindicavit Christus Jesus, & in se exitum habuisse palam in Nazarena Synagoga testatus est : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum miſit me, ut mederer contritis corde, & predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.* Conſonant hæc istis quadragesimi secundi capitis, quibus manifestam de venturo Messia vaticinationem inesse declaravimus : *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusionem vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris; & istis quoque quadragesimi noni capitis Isaiæ: Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates*

tates dissipatas; ut dices his qui vinēti sunt, Exite; Et his qui in tenebris, Revelamini:
 Isa. 61, 4. item & his sexagesimi tertii capitis: *Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis mea venit:* consonant & istis Psalmi quadragesimi quarti Christi itidem, ut suo loco ostendi, prænuntiis: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis.*
 Hieronym. in Isa. 61, 1. Præclare observatum est ab Hieronymo, co-
 hærere hæc cum superioribus, & ab eodem esse prolata, qui proxime dixerat: *Ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud.*
 Isa. 60, 22. Itaque R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Messiam haud cunctanter referunt. Pergit Christus
 Isa. 61, 3. apud Isaiam: *Vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.* Si-
 milis hoc ex proxime præcedenti capite attulimus: *Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorifican-*
 Isa. 61, 5. 6. *dum.* Subest deinde: *Et stabunt alieni, & pascunt pecora vestra, & filii peregrinorum, agricola & vinatores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei nostri dicetur vobis, fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbiētis.* Atque hæc sibi ministeria, post exortum suum Messiam, a Christianis, cæterisque gentibus sibi exhibitum iri sperant Judæi, se vero ministros Dei & Sacerdotes futuros.
 Isa. 62, 1. & seq. Iterum Christi ortum proximo capite Isaias pollicetur: *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum.* Idem ille nimirum Justus est & Salvator, quem quinquagesimo primo capite prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus.* Hic est, de quo dixit idem quinquagesimo tertio capite: *Justificabit ipse Justus servus meus multos:* Christus videlicet, uti exponitur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan. Nec aliter sumenda sunt postrema hæc capitis commata: *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filia Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.* Et vocabunt eos, Populus sanctus,

redempti a Domino. Quibus similia hæc quadragesimo capite de Christo dicta supra jam recitavimus: *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* Hinc in Apocalypsi Johannis sic ait Alpha & Omega, Primus & novissimus: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*

Messiam rursus spectant ista e capite sequenti: *Quis est iste qui venit de Edom, sinētis vestibis de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ?* Prophetæ hæc sciscitanti respondet Christus: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculiavi eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia vestimenta mea inquinavi.* Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis mea venit. Non frustra nos hæc Christo vindicare, locupletem fidejussorem damus Jacobum ipsum Patriarcham, qui in Testamento suo futurum prædixit, ut de Juda proditurus olim Messias, *Lavet in vino stolam suam, & in sanguine uve pallium suum.* Unde istud Johannis in Apocalypsi; *Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Itaque ergo finxerunt sibi pingues & obtusi Judæi, indutum iri Messiam ארנמן מרב מראה ודמה לין Purpuram pulchram visis, & similem vino, futuramque ejus vestem מלח אדום דם Lancam, rubram ut sanguinem: quæ leguntur in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan. Christum præterea sexagesimo primo capite, itidem ut hoc loco, annum placabilem, & diem ultionis venisse dicentem notavimus. Subnexa sunt isthæc apud Isaiam: *Factus est eis Salvator; in omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus sanavit eos: in dilectione sua & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus sæculi.* Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: καὶ ἵκηται αὐτοῖς ὡς σωτήρας ἐν πάσης θλίψει αὐτῶν ὁ πρεσβυς, ὁ δὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἰσώσει αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτούς, καὶ φίδεσθαι αὐτούς. Et factus est ipsis in salutem ex omni eorum angustia. Non legatus, non nuntius sed ipse servavit eos, quod eos diligat, ipsisque parcat. Quæ Messiae officium optime designant,

signant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, sed ipse se redemptionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more suo vaticiniorum προφητεῖαι (pranuntiorum) Christi fidem accidens, flectit istud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Bosram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum est: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum*, ægre se expedit Grotius, Judam affirmans solum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philistæis, deinde cum Idumæis pugnasse: quæ non omnino vera sunt; nam si Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non solus pugnavit; quod fecit Samson. Deinde paucosne eos fuisse fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium ascivit suppetias, sed demum tamen ic̄to cum Romanis fœdere, præsidio eorum & auctoritate sese tutatus est. Minime proic̄cto ierendus est Grotius, cum vel illustrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Israeliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Christo adjudicat, qui Veteris Testamenti finis fuit, ad quem tota illa unice spectabat dispensatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntiari oportebat.

Postremo denique capite egregium venturo Christo testimonium Isaias præbuit his verbis: *Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic simile?* Deinde: *Ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui salvati fuerint ad gentes in mare.* Vides ortum Christi prodigialem, qui in signum positus est gentibus; missosque ejus legatos ad varias gentes, ut ad veritatis notitiam adducantur. Par illud est, quod supra protulimus: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce virgo concipiet, & pariet filium: & hoc quoque: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Hinc expressum est illud Apocalypseo: *Et signum magnum apparuit in celo, Mulier amicta Sole: & peperit filium masculum, qui reclusus erat omnes gentes in virga ferrea.* Masculum

ergo illum, Regem sive Mesiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti sunt, ut crederent eo die natum esse Christum, quo Templum ipsorum dirutum est, ut est in Beresith Ketanna, aliisque Judæorum libris. Aliter vero Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan: nam quod scripserit Isaias, *Antequam parturiret, peperit*, natum fuisse colligit Redemptorem primum, Christum videlicet, antequam nasceretur, qui postremus Judæos in servitutem redegit, Titus nimirum.

XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipse Christi præco, qui Christi dispensatione ac Testamento Vetus Testamentum abrogatum ic̄i præcinuit his verbis: *Assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascens vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, au Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem, Solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israel, & venient simul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.* Magnam horum partem iteratam reperies vicesimo tertio Jeremiæ capite, quo capite Mesiam pranuntiari in confesso est apud omnes prope Interpretes. Adîonat & Ezechiel, dum Christum pollicetur his verbis: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David; ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.* Priscæ vero Legis antiquationem hic prædictam, in se fuisse completam Christus Jesus Samaritanam mulierem edocuit? *Mulier*, inquit, *crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem; . . . . sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Unde Paulus ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes*

Prophetia
Jeremia.

Jer. 3, 14. &
seq.

Ez. 34, 23.

Joh. 4, 21.
23.

1. Tim. 2, 3.

levantes puras manus sine ira & disceptatione. Tum Mosaicorum rituum abrogationem prædicit, quam passim & alii Prophetae sunt vaticinati; *Ne memineritis priorum*, inquit Isaias, & antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova: & alibi: *Ecce enim ego creo calos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor:* qua postrema locutione hic in pari causa usus est Jeremias. Notat tempus Daniel, quo auferendum est iuge sacrificium. Osee vero, *Dies multos*, inquit, *sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Thyrathim.* Et Malachias: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Ipse Jeremias alio loco: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum:* Subjicit Jeremias tunc vocatum iri Jerusalem, Solium Domini, in eaque magnam fore hominum frequentiam: sic Isaias de Messiae temporibus: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & stuent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exhibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem:* & Zacharias: *Hac dicit Dominus exercituum: Reversus sum ad Sion, & habitabo in medio Jerusalem; Et vocabitur Jerusalem Civitas veritatis, & mons Domini exercituum, Mons sanctificatus:* & Malachias: *Et statim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos quaritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.* Quod autem subest in Jeremia, congregatum iri omnes gentes Hierosolymam in nomine Domini, huic quoque inest Messiae indicium, vel Beresith Rabba teste, in qua profertur istud e Sophonia: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini:* tum subnectitur, nomen Domini illic memoratum nihil aliud esse quam Messiam, juxta hoc Isaiæ: *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Spondet deinde Jeremias

futurum ut gentes ad Christi transeant partes, & ad meliorem sese frugem recipiant; & sopitis Judam inter & Israelem dissidiis, universum genus Ebraeorum alta pace compositum quiescat. Nempe hoc ipsum jam ante vaticinatus fuerat Isaias undecimo capite, quo Christum promissum esse ostendimus: *Et erit in die illa, adjiciet Dominus* 1. a. 11. 12. & seq. *secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, & levabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Juda colliget a quatuor plagis terra, & auferetur zelus Ephraim, & hostes Juda peribunt; Ephraim non amulabitur Judam, & Judas non pugnabit contra Ephraim.* Idem futurum præmonstrat Ezechiel, per lignorum duorum symbolum, quæ in unum conjungit, ut Israelitarum & Judæorum futura per Christum conjunctio significetur: *Rex unus, in-* Ez. 37. 16. *quit, erit omnibus imperans, & non erunt ultra due gentes, nec dividantur amplius in duo regna.* Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum. Ergo id a Jelu Christo præstitum Paulus scribebat ad Ephesios, cum duos condidit in semetipso Eph. 2. 17. & seq. *in unum novum hominem faciens pacem, & reconciliavit ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.* Adoptaturum se deinde Judæos promittit Deus apud Jeremiam, ita ut ab illis pater appellari velit, præclaramque ipsis hæreditatem pollicetur, quod & ad gentes Christi obsequio deditas pertinere Paulus ostendit, sic Romanos compellans: *Accepistis spiritum* Rom. 8. 15. & seq. *adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quo sumus filii Dei; si autem filii & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Quamvis autem hæc in Messiam & Gentium vocationem Rabbini plerique ultro conferant, quidam tamen Christiani nihil aliud in hac sententia quam Israelitarum ex Babyloniciis vinculis liberationem odorati sunt. Perperam utique, nam ut acute iis occurrit Nicolaus de Lira, neque post hæc tempora inter ipsos omnis Arcæ vel mentio vel memoria intercidit; neque Solum Domini dicta est Jerusalem, quæ sere spreta, sæpe vexata, & tandem foede diruta est; vix ulli vero ex circumjectis populis Judaicos ritus susceperunt. Grotius quoque veteris cultus abrogationem haudquaquam

huc

hic notari docet, sed post hæc verba, *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*, suppleri vult, *Præcedat nos ad prælium*: & post illa, *Neque ascendet super cor*, suppleri ista, *ad eam usiam*. Quod autem subest, *Nec visitabitur, nec fiet ultra*, sic exponit, *Nec pugnabitur, nec ea fient, quæ in bello fieri solent*. Fidem hic Lectorum appello. An per illud tempus, quo scribebat Jeremias, moris fuit Israelitis Arcam deferre in prælia, quod olim Deo jubente factum, tum fieri desierat? Præterea tantam Jeremiæ in scribendo indigentiam non agnoscimus, ut legentium perspicacitati bonam sententiarum suarum partem supplendam relinquat; illic præsertim, ubi significationem plurimi interest certo & sine dubitatione teneri. Nec enim vel nihil vel parvi refert, dixeritne Propheta tantam fore Judæorum potentiam, ut non amplius tutelari præsentis Arcæ præsidio prælia sua juvare necesse habeant; an Arcam venerari desituros; quod perinde est, ut si ritus eorum ac ceremonias mutatum iri dicas. Hoc præterea, *Nec visitabitur*, sic interpretari, *Non pugnabitur*, quam durum est ac violentum? Admittamus tamen interpretationem illam; an hic verbis istis suberit sensus quem putat Grotius, Arcam deinceps haudquaquam delatum iri in prælia? minime sane; verum is loci erit intellectus, nullum deinceps commissum iri prælium; quem nemo sanus admittet. Sed & verbum *קָרָא* nusquam simpliciter significat, *pugnare*. Quorum denique attinebat tam exaggeratis & efficacibus verbis rem eam exprimere, quæ ad aliam rem exprimendam ipsa ascita erat? nam ut Judæorum potentiam notet, futurum ait ut Arcæ præsentis ope in præliis carere possint. Satis enim id fuerat: *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*. Cum addat vero, *Neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra*, gravius significatur quippiam, futura nempe Legis abrogatio. Grotio perversæ hujus interpretationis præmonstratores fuerunt R. David Kimchi, & R. Selomoh Jarchi: quos tamen egregie confutat Don Isaac Abrabaniel (et si ab ea non multum abesse Jonathanem fatetur) quod neutiquam hic agatur de bello, aliisve, quibus nativam sententiam adulterant & corrumpunt. Hunc vero ipse loci intellectum

HUETII DEMONSTR.

esse vult: Non res ita ut olim, sic veniente Messia se habebunt, de quo tempore loquitur Propheta: olim enim Israelitarum sanctitas omnis in Arcæ ac Templi cultu & ceremoniis posita erat, ita ut eo fere universi ipsorum ritus referrentur: postquam autem venerit Messias, ea erit ipsorum pietas ac sanctitudo, ut non necesse habeant confluente ad Messiam Gentes ex Arcæ ac Templi majestate & reverentia sanctitatem Judæorum æstimare; sed totam urbem Hierosolymam tot viris pietate florentibus refertam, Solium Domini appellaturæ sint. Verum διαστρέφω τὴν ἀλήθειαν (*distorquere veritatem*) & pervertere sententiam hoc est, non interpretari: nam ante decimum septimum comma nulla Gentium mentio; agitur solum de Judæis, quos prædicat Propheta, postquam multiplicati fuerint, non dicturos amplius, *Arca Testamenti Domini*. Nam cum ait, *Non dicent ultra, Arca fœderis Domini*, eos utique vult intelligi, qui prius id dicebant; nempe Judæos, qui Arcam sanctissime colebant; non Ethnicos, qui ne novant quidem. Sumit præterea κατὰ λέξιν (*ad verbum*) Judaico more, quæ de Hierosolyma dicuntur, quasi foret olim in magnas opes ac gloriam restituenda: cum tamen omnem ejus instaurandæ spem Judæis adematam esse manifestis Prophetarum testimoniis probaturi simus in παραλληλισμῷ. At Ecclesiam Dei decebat intelligere, cujus typus est Hierosolyma. Frustra ergo his inesse ἀνυστάσιον causatur, quæ apta simul esse vidisset ac connexa, si in literæ cortice non hæssisset. Deinde a Propheta, dum agitante spiritu fundit oracula, accuratus rerum ordo non est expectandus. Instat Abrabaniel, & si Judaicorum rituum hic significetur abrogatio, mala prænuntiare ait Prophetam, non bona, וְרָע וְלֹא טוֹב, cum tamen bona hic sponderi manifestum sit. Nos vero, umbras ex oriente luce evanescere, & simulacra ac imagines prodeunte archetypo obsolescere, id malum esse negamus.

Duo subjiciemus testimonia Jeremiæ, e Jer. 23, 3. & capitibus, vicesimo tertio, & tricesimo tertio, partim prioris haud multum absimilia, partim & venturi Christi longe significantiora, quæ propter paritatem minime a nobis fuerunt disjungenda: *Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad*
Bbb
quas

Abraban.
in Font.
Sal. sup.
Dan. 9. &
in Jer. 3.

quas ejecero eos illuc, & convertam eos ad rura sua, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascunt eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus queretur ex numero, dicit Dominus. Quod per Christum esse eventurum sequentia indicant: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & justitiam in terra.* Quæ tricesimo tertio capite sic retulit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Israel, & ad domum Juda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae: faciet iudicium & justitiam in terra.* Germen David nimirum illud est, quod virgam de radice Jesse, & virgultum ab Ilia dictum ostendimus; quod & germen alibi appellat: *In die illa, inquit, erit germen Domini in magnificentia.* Illud est quod a Zacharia Oriens dictum est: *Ecce enim adduco servum meum Orientem: & alibi: Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Unde Lucas: *Visitavit nos Oriens ex alia.* Oriens autem his locis est *rex*, hoc est, *germen*. Quo nomine Messiam his Jeremiae & Zachariae locis significari Jonathan confitetur. Eodem pertinet & istud Ezechielis supra memoratum: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.* Subnectit Jeremias: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter, & hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Quæ tricesimo tertio capite pene *πρὸς λέξιν* (ad verbum) iterantur. Idem de Messiae adventu a Daniele prædictum est: *Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt, ut adducatur justitia sempiterna.* Inde Paulus ait Christum Jesum factum esse nobis a Deo justitiam. Ergo hæc ad Christum haud dubitanter relata sunt in libro Thalmudico Beracoth, Distinctione Meematai, & in Baba bathra, capite quinto, & in Beresith Rabba, & in Echa Rabbati, & in Midrasch Thehilim, & apud R. Josephum Albo, in libro Fundamentorum, & apud R. Davidem Kimchi. Tum deinde tempus affuturum spondet Jeremias, quo recentibus & amplioribus beneficiis cumulati Israelitæ, veteris illius vix recordentur, cum Ægyptiorum servitute exempti sunt: quod & decimo sexto capite

jam supra fuerat pollicitus. Capite vero tricesimo tertio solennem illam Dei pollicitationem repetit, nunquam interituram Davidis sobolem, perpetuisque ipsam florentis regni opibus ac potentia fruturam. Quod nonnisi in Christo exitum nancisci posse Judæi fatentur: præsertim cum iis adionet illustre hoc de Christo prædictum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de semine ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Antiquum hic obtinet Grotius; nam quæ Christum præmonstrare non inanibus argumentis probavimus, præcoram Judæorum, quibus fere se addixit, opinionem secutus, alio flectere conatur, & Zorobabeli accommodare. At quem hic prædicit Jeremias, cum & futurum regem, & regnaturum ait; cum neque rex dictus fuerit Zorobabel, neque regnum tenuerit, uti rectissime Judæis idem cum Grotio sentientibus objicit Theodoretus. Et improprie ac parum accurate locutus est Suidas Batrikides, cum Zorobabelem dixit Hierosolymis regnasse; cum præfuisse Republicæ dicere vellet ac deberet. Quod autem addit, regem eundem appellari capite nono Zachariae, *Ecce rex tuus veniet tibi Jesus & Salvator;* id vero ad Christum itidem spectare pertendimus. Itaque incertum probat per incertius, & litem lite resolvit. Hoc vero testimonio tricesimi tertii Jeremiae capitis: *Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israel,* quo causam suam firmare studet, hoc ipso ad eam labefactandam utimur. Tamen enim Israeliticæ gentis *δημάρχος* (plebis ductor) & Æchmalotarcha fuerit Zorobabel, non proinde sedere super thronum Davidis dici potuit: uti nec inter Romanos, vel Consules, vel Dictatores, etsi supremum gesserint magistratum, super Romuli thronum sedere idcirco dicti sunt. Nihilo magis probatur mihi, quod differit ad hunc locum: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster:* vult enim, contra saniorum Interpretum fidem, populum Israeliticum eum esse, cui prædicitur toretribuendum nomen illud, *Dominus justus noster*, sive ut alii interpretantur, *Dominus justitia nostra.* Verum si totius loci perpendatur connexio, ad Germen Davidis, de quo potissimum

Isa. 11, 1. &
53, 2.

Isa. 4, 2.

Zach. 3, 8.
& 6, 12.

Luc. 1, 78.

Ez. 34, 23.

Jer. 23, 6.

Dan. 9, 24.
& 1, 30.

Jer. 23, 7.
& seq.

Jer. 16, 14.
15.

Theod. in
Jer. 23, 6.
& seq.

Zach. 9, 9.

Jer. 23, 6.

potissimum hoc commate sermo est, referendum esse videbitur: nam cum illud appellasset *germen justum, & facturum judicium & justitiam in terra* dixisset, subdit continuo vocatum iri, *Dominum nostram justitiam*: quod perinde est ac si dixisset, post edita singularis justitiæ specimina, Justum nomen ac titulum meritis suis fore consecuturum. Sic intellexerunt Ebraei Doctores quos dixi, sic Christiani pene omnes. Johannem Bodinum excipio, qui in pestifero opere de abditis rerum sublimium arcanis, sub Salomonis Judæi persona, ut hoc Jeremiæ testimonium elevet, id quod habet Vulgata, *Vocabunt eum*, quodque velut novum & inauditum repudiat, sic interpretandum esse statuit, *Et clamabit*, sive, *elata voce dicet populus*: cum tamen Vulgatam Editionem non universi solum Interpretes hoc loco, & consimili qui in tricesimo tertio Jeremiæ capite extat, sed Bodinus etiam ipse sequatur. Addit deinde nomen illud, *Dominus justus noster*, sive, *Dominus justitia nostra*, convenire, non in *Germen Davidis*, sed in *Israel*; & quemadmodum in Genesi Jacob Aram a se erectam appellat, *Fortem Deum Israel*; & quemadmodum Ezechiel Civitati prædicit futurum nomen, *Dominus ibidem*. Hac sumsit Bodinus ex Munsteri expositione libri Jeremiæ: verum ipsius responsionem dissimulavit, quæ talis est: aliter Aræ & Civitati, aliter Christo, Dei nomen tribui; illis ad ostendendum divinæ gratiæ effectum; huic, ut Christi significetur divinitas, & justitiæ nostræ beneficium, quod benignitati ipsius & gratiæ acceptum referimus. His addo, utrumque locum ex Genesi & Ezechiele longe secus exponere Interpretes ac exponit Bodinus, quod Lectori consulendos relinquo. Describendus ipse interim, qui dum Christianis Theologis linguæ sanctæ ignorantem exprobrat, suam ipse ineptissime prodit. Nam ut ostendat apud Ezechielem nomen, *Dominus ibidem*, ad Civitatem pertinere, repræsentat voces ipsas Ebraicas *יהוה*, quarum postremam desinere ait in *ה*, quæ nota est feminini generis, non masculini; cum dictio *יהוה* hoc loco non significet *Nomen ejus*, quod perperam censuit, sed *illic*. Has cavillationes Bodino, quemadmodum & Grotio, subministrasse reperio pertinaces quosdam Judæos, qui sic præterea

differunt, Jeremiæ capite tricesimo tertio his verbis mentem suam explicasse; *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter*, *יהוה אשר יקרא לה*, & iste qui vocabit eam, *Dominus justitia nostra*: in quibus inquirunt *יהוה*, feminini generis est, nec alio referri potest quam ad Jerusalem; non ergo ad Messiam. Fateor: quid tum? Mentem Prophetæ non assequuntur, quæ hæc est: *In diebus illis salvabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter*, & qui eam vocaturus est ad se, nempe is erit *Dominus justitia nostra*, hoc est, Messias. At alius est sensus verborum vicesimi tertii capitis, nam cum Davidici germinis ortum prædixisset Jeremias, subjunxit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter*, *יהוה שושן אשר יקרא*, & hoc est nomen ejus, quod vocabunt eum, (qui nempe germen Davidis est) *Dominus justitia nostra*. Itaque affixum masculini generis, quod inest dictionibus hisce, *שושן*, & *יקרא*, referendum est ad *יהוה*, germen, superioris commatis, hoc est, Messiam, ubi postquam fore eum *justum, & facturum justitiam in terra* prænuntiavit, continuo subjicit, fore illi nomen, *Dominus justitia nostra*, ob insignem nimirum justitiam, quam commemoravit: quæ coherentia rerum & series manifesta est. Alius quoque Judæorum fraudibus patuit locus vicesimi tertii capitis: sic enim eum distinxerunt, ut hic sensus effloresceret, *Et hoc est nomen, quod vocabit eum Dominus, Justitia nostra*. Id cum proponere in medium ausi sunt Judæi, receptam in codicibus interpunctionem manifesto perverterunt: nam voci, *יקרא*, vocabunt eum, subjicitur accensus *יהוה*, qui *διαρριπτός* (*disjunctivus*) est, & vocabulum, cui affixus est, a sequenti distinguendum esse indicat. Falso ergo annectunt illi dictionem sequentem, *יהוה*, quæ ab ea discreta est, & sequentibus adhæret; vel R. Joseph Albo teste, qui in libro *Ikkarim* scribit: *Appellat Scriptura nomen Messie, Deus justitia nostra*. Porro Septuaginta Senum interpretatio sic habet: *καὶ τὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλεῖται αὐτὸν κύριος ἰωσεδεκ ἐν τοῖς προφήταις*. quæ verba non uno vitio laborant. Videntur primum Septuaginta Interpretes nomen ipsum, quod hic Messie tribuitur, uti Ebraice conceptum erat, Græcis literis repræsentare voluisse, quemadmodum in

Gen. 33, 20.

Ez. 48, 35.
Munst. in
Jer. 23, 6.

R. Joseph.
Albo Ikk.
l. 2. c. 23.

nominibus propriis fieri amat, quæ integra sine ulla interpretatione de lingua in linguam transire solent. Itaque nomen loco hoc Messiae tributum, quod Ebraice ita scriptum est, *מָלַךְ מִשְׁכָּן*, sic videntur Græce expressisse Interpretes, *ἰαὼ σκενὴν*. Dictio vero *κύριος*, quæ proxime præcedit, adventitia est. Nam in antiquis codicibus Interpretationis Septuaginta Senum, quotiescunque sacra vox *יהוה* occurrit, & ipsa, & ipsius interpretatio *κύριος*, exhibentur. Id observavimus in vetustissimo exemplari Renati Marchali, quo Græca Prophetarum omnium sacrorum interpretatio continetur. Ubique enim se offert tetragrammaton nomen, in contextu scriptum est *κύριος*, in limbo *יהוה*, quod est Ebraicum *יהוה*. Simile quidpiam factum hic est: nam & dictio Græca *κύριος*, & Ebraica *יהוה*, adscriptæ sunt. Ergo vox *κύριος*, hic *παραλειπὼν*, (redundat) cum Ebraica dictio *יהוה*, in voce *ἰαωσδὴν* lateat. Sequitur, *ἐν τοῖς προφήταις*, cuius additamenti hæc ratio est. In nono, quod proxime sequitur, commate hæc leguntur: *Ad Prophetas: Contritum est cor meum in medio mei.* Quæ sic reddita extant apud Senes Septuaginta: *ἐν τοῖς προφήταις συντετίθη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί.* Septimum porro & octavum comma penitus fuisse ab illis prætermisissæ notat Hieronymus. In vulgatis autem editionibus ad calcem capitis rejecta sunt. Unde intelligitur, additamentum hoc post Hieronymum illuc irrepsisse: multaque huiusmodi subinde a librariis vel studiosis hominibus fuisse intrusa, parumque sinceram interpretationem hanc ad nos pervenisse. Ut ut est, ex hac duorum commatum prætermissione effectum est, ut sextum & nonum comma cohærent; voces vero istæ, *τοῖς προφήταις*, quæ noni commatis erant, ad sextum pertinere existimarentur: quæ opinio Theodoretum temporibus jam inoleverat. Vocula porro, *ἐν*, sexti commatis est, detorta ex *τοῦ*, quod ad dictionem *ἰαωσδὴν* pertinebat. Ergo sic locum totum restitues: *καὶ τὸ τοῦ θεοῦ αὐτῷ, ὃ καλεῖται αὐτόν, ἰαὼ σκενὴν τοῖς προφήταις συντετίθη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί.* clarissima sententia; nam *καλεῖται* refertur ad *ἰσραήλ*, quod præcedit. At *τοῖς προφήταις* videtur fuisse lemma sequentibus præfixum, quo sermonem ad Prophetas converti significatur. Sed hæc obiter.

Futura etiam Messiae mysteria aperiuntur tricesimo capite Jeremiae, ubi Israelitarum ^{Jer. 30, 7. & 34, 4.} vincula rupturum se spondet Deus, & alieno exemptos imperio in pristinam libertatem vindicaturum; quo tempore Deum sospitorem suum & Davidem regem suum legitimo prosequuntur obsequio: *Servient, inquit, Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.* Itaque ad abjiciendum timorem, & sumendam fiduciam Israellem adhortatur, futurum spondens, ut ei per se salus parta sit & securitas, bonorumque omnium copia, dum presentibus ipsum auxiliis prosequetur. Tum subicit fore ut pristinas sedes recuperet Jacob, & civitas in excelsis statuatur locis, Templumque rite fundetur. Deinde ait: *Et erit dux ejus ex Jer. 30, 21. eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me: quis enim iste est, qui applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus? & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Davidem illum regem Israeliticæ genti promissum, quem alium esse dicam, quam qui Ezechiel memoratur, cum ait: *Et suscitabo super eas (oves) pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: & rursum: Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium: & Osee: Post hæc revertentur filii Israel, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum.* Quo nomine Messiam de Davidis stirpe oriturum signari rerum ipsarum cum præcedentibus ac frequentibus cohærentia ostendit: id quod toto capite probavit Galatinus in libro Arcanorum. Nunc afferemus hoc unum ex Ezechiele, quod multorum instar esse queat: *Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob, in qua habitaverunt patres vestri, & habitabunt super eam ipsi, & filii eorum, & filii filiorum, usque in sempiternum, & David servus meus princeps eorum in perpetuum.* Dicat Grotius, qui hæc detorquet ad Zorobabelem, an sempiternum in Judæos imperium Zorobabel tenuerit; an rex fuerit dictus vel habitus; an recuperatam ejus auspiciis Chanaanæam terram Judæi perpetuo coluerint. Quod autem addit a Davide Davidem dictum Zorobabelem; sicut a Ptolemæo, Ptolemæos; a Cæsare, Cæsares; alium quempiam ostendat sic dictum, præter eum quem proponit

Hieron. in Jer. 23, 6.

Theod. in Jer. 23, 6.

nit Zorobabelem. Quod additur præterea
 Jer. 30, 21. a Jeremia : *Et erit dux ejus ex te , & prin-*
 Mich. 5, 1. *ceps de medio ejus producetur , germanum est*
 prædictionis hujus Michææ , quam Messia
 propriam esse magna consensio est : *Et tu ,*
 Jer. 30, 21. *Bethlehem Ephrata , parvulus es in millibus*
Juda ; ex te mihi egredietur , qui fit domina-
 Psal. 109, 4. *tor in Israel.* Pergit Jeremias : *Et applica-*
 Ebr. 4, 14. & 7, 24. 25. *bo eum , & accedet ad me : quod pontifi-*
 ciam dignitatem regia conjunctam exprimit,
 juxta illud Psalmi : *Tu es Sacerdos in atern-*
 num. Quæ interpretans Paulus in Epistola
 ad Ebræos sic disserit : *Habentes ergo Pon-*
 tificem magnum , qui penetravit caelos , & Je-
 sum Filium Dei , teneamus confessionem : &
 deinde : *Hic autem eo quod maneat in atern-*
 num , sempiternum habet sacerdotium : unde
 & salvare in perpetuum potest accedentes per
 semetipsum ad Deum , semper vivens ad inter-
 pellandum pro nobis. Non alium ergo Da-
 vidis nomine , quam Davidis filium Mes-
 siam , non alium ducem aut principem hic
 notatum censuit Jonathan Uzielides in Thar-
 gum ; non alium Thalmudistæ capite po-
 sitremo Sanhedrin , & in libro Beracoth Hie-
 rosolymitano ; Nec Midraſch Thehillim.

Hæc leguntur sequenti capite : *Erit dies ,*
 in qua clamabunt custodes in monte Ephraim ,
 Surgite & ascendamus in Sion ad Dominum
 Deum nostrum. Quibus consimilia disse-
 ruisse Isaiam ostendimus , cum Christum
 prædiceret secundo capite , quæ & a Michæa
 in pari causa usurpata sunt. Nec quicquam
 hic nobis prodesse volumus vocem נצרים ,
 custodes , quæ quod hujus similis sit נזירים ,
 Naziræi , quo nomine Christianos olim
 fuisse designatos legimus in Actis Apostolo-
 rum , Ecclesiæ Christianæ pastores a Jere-
 mia notatos quidam voluerunt. Utiliora
 nobis illa sunt , quæ sequuntur : *Quia hæc*
 Jer. 31, 22. *dicat Dominus , Exultate in latitia , Jacob ,*
 & *hinnite contra caput Gentium : personate ,*
 & *canite , & dicite , Salva , Domine , po-*
 pulum tuum , reliquias Israel. Ecce ego ad-
 ducam eos de terra Aquilonis , & congregabo
 eos ab extremis terra , inter quos erunt cæcus
 & claudus , pregnans & pariens simul , cæ-
 tus magnas revertentium hic : quibus paria
 Jer. 3, 18. vidimus tertio Jeremiæ capite , & ad Mes-
 siam spectare ostendimus : *In diebus illis ibit*
domus Juda ad domum Israel , & venient
simul de terra aquilonis , ad terram , quam

dedit patribus vestris. Quam autem cæco
 & claudis spondet gradiendi facultatem ,
 eandem Messia venturi beneficio conces-
 sum iis iri pollicitus fuerat Isaias tricesimo
 quinto capite , cum diceret : *Deus ipse ve-*
 niet , & salvabit vos. Tunc aperientur oculi
 li cæcorum , & aures surdorum patebunt :
 tunc saliet sicut cervus claudus , & aperta
 erit lingua mutorum. Deinde : *Erit ibi*
semita , & via , & via sancta vocabi-
tur. Et paulo post : *& redempti a Domino*
convertentur , & venient in Sion cum laude.
 Quæ de Messia ævo dicta esse supra a me
 demonstratum est. Ergo hac pollicitatio-
 ne Jeremiæ spes suas alere , & miseriam
 suam solari Judæos docet nos R. Machir in
 מבקת רמחם. Subjicit Jeremias : *Usque quo*
dissolveris , filia vaga ? quia creavit Domi-
nus novum super terram , Fœmina circumda-
bit virum : quo mirabilis Christi ortus præ-
dicatur. Nam gestatio fœtus in utero fœ-
 minæ his verbis *עקורה* (servato decoro) de-
 scribitur. Sic quarto Regum pari locutione
 res eadem refertur. Nam quod habet Vul-
 gata , *Habebis in utero filium* , id expressum
 est ex istis Ebrais *אמרי חבת בן* : *Tu ample-*
xans filium. Non autem communis fœtus
 concipiendi ratio hic prædicatur : quorsum
 enim dixisset Propheta : *Creavit Dominus*
novum super terram ? qua præmonitione uti
 solent Scriptores sacri ; cum magnum quid
 & insolitum portenditur. Sic cum Core ,
 Dathan & Abiron terræ hiati essent absor-
 bendi , ait Moyses : *Sin novam rem fecerit*
Dominus , ut aperiens terra os suum deglu-
tat eos. Sic Deus apud Isaiam : *Ecce ego facio*
nova , & nunc orientur , utique cognoscetis
ea ; ponam in deserto viam , & in invio flu-
mina. Ergo portentosus filii conceptus
 apud Jeremiam prædicatur , quem ad Mes-
 siam pertinere R. Moses Hadarsan ultro ag-
 noscit. Clarissima deinde vaticinatione ,
 Mosaicæ Legis & pristini fœderis abrogatio-
 nem denuntiat : *Ecce dies venient , dicit Do-*
 minus ; & *feriam domui Israel & domui Ju-*
da fœdus novum ; non secundum quod pepigi
cum patribus eorum , in die qua apprehendi
manum eorum , ut educerem eos de terra
Ægypti ; pactum quod irritum fecerunt , &
ego dominatus sum eorum , dicit Dominus.
Sed hoc erit pactum , quod feriam cum domo
Israel post dies illos , dicit Dominus : Dabo
legem

legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius. Novi in Christo fœderis sanctionem, pristino abolito, his contineri scribit Paulus ad Ebræos. Jeremias quoque, tricesimo capite quod Messiam prænuntiare declaravimus, haud multum absimilia habet: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus produccetur, & applicabo eum, & accedet ad me: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Et capite tricesimo tertio, quod ad Christum quoque spectat: *Et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.* Unde Lucas in Actis: *Huic omnes Propheta testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Futura illa divinæ Legis, non in tabulis lapideis, sed in piorum hominum corde descriptio, quam & aliis locis pollicetur Jeremias, & ab Ezechiele quoque non semel promittitur, novo fœderi per Christum paciscendo debetur. Christianos enim sic compellat Apostolus: *Epistola estis Christi, ministrata a nobis, & scripta, non in tabulis lapidis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Debetur & novo fœderi universalis illa, quam promittit Jeremias, Dei notitia: Isaias enim capite undecimo, quod Messia: *πρὸς πάντας* (prænuntium) est, sic loquitur: *Non nocentur, & non occident in universo monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes.* Et alibi hæc spondet Ecclesiæ: *Ponam universos filios tuos doctos a Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.* Quo respexit Jesus Dominus, cum dixit apud Johannem: *Et scriptum est in Prophetis, & erunt omnes docibiles Dei.* Novo denique fœderi debetur memorata hic peccatorum abolitio, cujus potissimum gratia Christum humano generi Deus promissit. Ergo totam hanc prædictionem Christo adjudicandam esse statuit R. Moses ben Nachman. Ajo & Christi Ecclesiam signa-

re postremum hoc capitis comma: *Sanctum Jer. 31. 4. Domini non evellatur, & non destruetur ultra in perpetuum; nec enim Hierosolymitanum Templum potest signare, quod funditus excilium est.*

XVII. Memorabilem quoque de Christo prophetiam Threnis suis Jeremias intexuit: *Spiritus oris nostri Dominus Christus captus est in peccatis nostris.* Quod quamvis Chaldaus Paraphrastes & Rabbinus plerique ad Josiam, alii ad Sedeciam trahant, si quis tamen singulas voces accurate expendit, vere hic notatum Messiam comperiet. *Spiritus oris nostri* appellatur, quippe in quo vivimus, & movemur, & sumus, inquit post Paulum Hieronymus; quod non nisi coacte Josiæ aut Sedeciæ accommodari potest. Dominus dicitur, quippe qui supremum rerum omnium tenet imperium. Captus esse dicitur propter peccata hominum, quod nec Josiæ convenit, interfecto quidem, sed non capto; nisi sagittæ vulnere captum dicas, ut Amazonem Herculeæ sagittæ vulnere pressam dixit Valerius Flaccus, quod supra monui. Nec convenit Sedeciæ, qui non tantum alienarum, sed suarum quoque noxarum meritisimas pœnas luit. Christus vero Dominus & captus est, & *langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ut de eo prædicavit Isaias.

XIX. Postquam librum nomine Baruchi inscriptum, genuinum esse ostendimus, verba ipsius attulisse sufficiet, ut prævisam illi & prædictam Christi *ἡ ἀνθρώπου (humana nature assumptionem)* manifestum fiat: *Hic est Deus noster, & non asstimabitur alius adversus eum.* Hic adinvenit omnem viam disciplinae & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hac in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Unde hæc summissæ Johannem dicas: *Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus.* Scio ambigua videri Græci exemplaris verba, quæ sunt hujusmodi? *μετὰ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ᾤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἰουδαίοις συναντήσας* Ita ut *ᾤφθη, συναντήσας*, tam ad *ἔδδον ἐπαγγελίας* referri possint, quam ad *θεός*. Sed sententiam hanc, quam admittunt verba, ratio prorsus respuit: nam si Jacobo Deus viam disciplinæ tradidit, sequitur in terris visam fuisse, & cum hominibus vivente Jacobo conversatam. Quamobrem frustra subjunxisset Baruchus: *Post hac in terris visa est, & cum hominibus conversata.* Deinde quis tam audax est in

in translationibus, ut dicere aufit viam disciplinæ in terris visam esse, & cum hominibus conversatam? Magno ergo consensu universus Patrum cœtus hoc testimonium juxta Vulgati Interpretis expositionem in Christianæ causæ patrociniū usurpavit.

Prophetia
Ezechielis,
Ezech. 34,
21. & seq.
& 37, 24.
& seq.

XIX. Prodeat suo ordine Ezechiel, cujus luculentæ quoque extant de Christo prædictiones. Cum enim tricesimo quarto capite pastorum populi sui avaritiam & injustitiam exposuisset Deus, exauctoratis iis se gregis sui curam gesturum ipse promittit, morbidas oves sanaturum, errantes quaesiturum, & in uberrima pascua, lætissimasque sedes deducturum, ubi summa pace fruantur. Tum subjicit: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus sum. Et faciam eis pactum pacis. Deinde: Et suscitabo eis germen nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neque portabunt ultra opprobrium gentium. Et scient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipsi populus meus domus Israel, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges pascue meæ, homines estis, & ego Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus. Iterantur hæc eadem tricesimo septimo capite: Servus meus David, rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum. Rursum: David servus meus, princeps eorum in perpetuum: & percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis, & fundabo eos, & multiplicabo eos, & dabo eis sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum. His Messiam præmonstrari multis approbare possumus. Primum Pastoris personam gerit: sic de eo Isaias quadragesimo capite, quo capite Messiam prædici ostendimus: Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit: sic & de se ipse Dominus noster Jesus apud Johannem: Ego sum pastor bonus: sic eum Petrus in Epistola priore pastorem & Episcopum animarum nostrarum, & principem pastorem, & Paulus pastorem magnum ovium*

Isa. 40, 11.

Joh. 10, 11.

1. Petr. 2, 25.
& 5, 4.

Ebr. 13, 20.

appellat. Servus Dei dicitur: sic de eo Deus apud Isaiam: *Ecce servus meus, suscipiam* Isa. 42, 1. *eum; & alio loco: Quis ex vobis timens Do-* & 50, 10. *minum, audiens vocem servi sui? & iterum: & 52, 13. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & ele-* & 53, 1. *vabitur, & sublimis erit valde; deinde: In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos; & apud Zachariam: Ecce enim ego* Zach. 3, 8. *adducam servum meum Orientem. Quapropter servili sœchema prodit Dominus Jesus; unde Paulus de eo: Semetipsum exinanivit,* Phil. 2, 7. *formam servi accipiens. David appellatur, & princeps, & rex, & germen: sic apud Jeremiam; Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit* Jer. 23, 5. *rex, & sapiens erit: & alibi: Non domina-* & 30, 9. 10. *buntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis: parentis Davidis nomen ita gerente filio Messia; quemadmodum & apud Aggaum* Agg. 2, 24. *Zorobabelis nomen eandem ob causam Christo tribuitur. Sic & apud Isaiam: Par-* Isa. 9, 5. *vulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & 53, 4. & factus est principatus super humerum ejus: præterea: Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Hinc Angelus ad Mariam de Christo Jesu, apud Lucam; Dabit* Luc. 1, 32. *illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis: & de eodem Petrus in Actis: Hunc principem, & Salvatorem Deus* Act. 5, 31. *exaltavit dextera sua. Fœdus iœturum se cum populo suo pollicetur Deus: sic apud Isaiam: Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles: sic & apud Jeremiam: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum. Pacem hoc fœdere sancitum iri ait: sic Isaias de Messie temporibus: Habitabit lupus cum* Isa. 11, 6. *agno: & alibi: Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendit, nec invenietur: sic Christus apud Jeremiam: Revelabo illis deprecationem pacis.* Jer. 33, 6. 9. *Pavebunt & turbabuntur gentes in universis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis: & apud Oseam: Et percutiam cum eis fœdus* Ose. 2, 18. *in die illa cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Unde & Paulus de Christo Jesu: Ipse enim est pax nostra. Ergo ad Messiam hæc Ezechielis sine controversia a Judæis referuntur, maxime vero ab Abra-* hano

hamo Aben Ezra, & Davide Kimchi; & Davidis nomine Messiam nolci Thalmud docet. Nonnulli tamen ex hoc Judæorum grege, quos olim etiam Christianos quosdam esse affectatos conqueritur Theodoretus, & quos novissime secutus est Grotius, Zorobabelem hic agnoscere malunt, Templumque Zorobabelis tempore instauratum per hæc verba exprimi censent: *Et dabo sanctificationem meam*, sive juxta Hieronymum, *Sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum*: deinde: *Et scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum*. Certe Templum illud a Romanis excisum est, neque perseverabit in perpetuum. Egregie præterea demonstrat Theodoretus, minime Zorobabelis temporibus convenire, quæ hic pollicetur Deus: *Erunt in terra sua absque timore*: tum: *Habitabunt confidenter absque ullo terrore*: postquam enim Babylone reversi sunt Judæi, crebris insidiis appetiti, & apud Persarum reges perduellionis accusati sunt, ita ut Templi & Urbis instauratio intermitteretur. Cum vero Urbis reparandæ licentiam deinde impetrarunt Nehemiæ temporibus, tanta illos incessit circumstantium populorum formido, ut altera manu opus facerent, gladium altera tenerent. Addit deinde Theodoretus, neque in Zorobabelem ipsum cadere, quæ hic de Davide commemorantur; nam *dux populi* (populi ductor) fuit, non Rex; nec fuit princeps in perpetuum. Potior ergo videtur sententia Hieronymi, hæc ad Ecclesiam Christi Jesu, ipsiusque tempora accommodantis, cum sanctitate imbutis piorum animis, Spiritu inter illos habitavit, non corpore solum; positaque in eorum mentibus sede, Templum illic æternum sibi constituit. Quod & penitus confirmat Paulus, cum sic Corinthios alloquitur: *Vos estis Templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus*. Quæ cum scriberet, loca memorata Ezechielis procul dubio animo versabat.

Prophecia
Danielis,

XX. Illud in præfatione commoneo, inquit Hieronymus de Daniele, in Proœmio Commentariorum, nullum Prophetarum tam aperte dixisse de Christo. Non enim solum scribit eum esse venturum, quod est commune

cum cæteris; sed etiam quo tempore venturus sit docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifesto signo prænuntiat: quæ totidem fere verbis Theodoretus declaravit. Unde Porphyrius, qui Danielem sibi insectandum proposuerat, non tam ventura dixisse illum, quam præterita narrasse jactabat. Verum ejus *impugnationem testimonium veritatis esse*, optime dictum est ab Hieronymo. Deinde num & Jesu recentiorum Dan. 2, 34. & seq. dicet Libri Auctorem, qui tempus ejus aperte prædixit? Nos itaque vaticinia ejus de Christo colligentes, a secundo ordiemur capite, in quo symbolum Christi est, ejusque regni, lapis ille de monte sine manibus abscissus, qui post comminutam statuam πολυμύνη (ex variis rebus conflatam) in tantum excrevit montem, ut orbem universum compleret: quo regnum portendi docuit Propheta, nullis unquam mutationibus obnoxium, sed æternum, & universa olim terræ regna, non ope humana, sed Dei nutu & virtute eversum. Lapidis quidem typo Christum exprimi, & in Psalmis, & apud Isaiam, supra Isa. 2, 2. jam observavimus. Montis item specie eum adumbrari, in Isaiæ secundo capite dictum est a nobis. Regni Christi æternitatem alio quoque loco prædicat Daniel: *Potestas, inquit, potestas aterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur*: prædicat & Michæas, cum ait: *Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum*. Unde Lucas de Domino Jesu: *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Universis quoque regnis excidio futurum Psalmus secundus præcinit: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos*: & Isaias: *Gens & regnum quod non servierit tibi peribit, & gentes solitudine vastabuntur*. In alia fuerunt opinione Judæi quidam, atque item Porphyrius, qui montem illum magnum, a parvis initiis in tantam molem provectum, ad Israeliticam gentem referebant, quam in fine seculorum ad summam amplitudinem evectum iri, regnisque omnibus superiorem fore arbitrabantur. Verum præterquam quod regnum illud in æternum fore perseveraturum dicere ineptum est, vanitas eorum propterea coarguitur ex Beresith Rabba, & ex Midrasch Thehillim, & ex Aben Ezra, & ex R. Selo-moh, & ex R. Saadia, & ex R. Levi ben Gherion,

Gherfon, & ex Josephi Jachiada Paraphrasi in Daniele, & ex Thalmude ipso, in libro Sanhedrin, capite undecimo; in quibus ista Danielis Messiae adjudicantur.

Dan. 7, 13.
14. Posterioriorem Christi adventum spectat nobilissima illa Danielis prae dictio, quae continetur septimo capite: *Aspicebam in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt cum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna, qua non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Hoc ipsum de Christo praenuntiabat David, cum diceret: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum:* & alibi: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans praeceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, servite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore.* Hoc idem Ezechielis visum est, quod Danieli: *Et super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper.* Visum est & Johanni in Apocalypsi: *Et vidi, inquit, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.* Ait alio loco Johannes, Verbum Dei se vidisse, sedens in equo albo, caput diadematis multis revinctum, coelestibus exercitibus comitatum, gladium ore vibrans, quo gentes ulturum est, utpote ministrum irae omnipotentis Dei, veste indutum inscripta hoc titulo, Rex Regum, & Dominus dominantium. Ergo Paulus scribebat ad Ephesios, Jesum Dominum, postquam excitatus fuit ad vitam, ad Dei dextram in caelo fuisse collocatum, supra omnem potestatem & virtutem & dominationem, non hujus solum seculi, sed & futuri; omnibusque infra ejus pedes subjectis, caput Ecclesiae

HURTII DEMONSTR.

fuisse constitutum. Scribebat & ad Philipenses futurum, ut in nomine Jesu omne genu flecteretur, coelestium, terrestrium, & infernorum, ejusque gloriam gentes omnes agnoscerent. Nec absimilia sunt, quae leguntur initio Epistolae ad Ebraeos. Ipse quoque Jesus verba Danielis, coram Caipha, omni-que impiorum confessu sibi arrogavit: *A modo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus caeli.* Item quod ait Daniel, pervenisse Filium hominis ad Antiquum dierum, hoc de se non semel Jesus Dominus praedicavit, cum se ad Patrem vadere diceret. Addit Daniel, traditam Filio hominis potestatem ab Antiquo dierum: idem quoque sibi a Patre concessum Jesus nos docuit: *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Quae vero hic Filio hominis dominationis aeternitas portenditur a Daniele, eadem & ab hoc praemonstrata est regno illi, cujus typus mons ille ingens fuit, ex lapidis fragmine ortus; in somnis Nabuchodonosori visus, quo Christum praesignificatum esse proxime ostendimus. Christianae interpretationi Judaica consentit; Filium enim hominis hic descriptum, Messiam esse traditur in libro Sanhedrin, capite ultimo, & in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehilim. Ita intellexerunt R. Aben Ezra, & R. Selomoh Jarchi; ita Saadiah Gaon, & R. Abraham Seba in Fasciculo Myrrhae; ita denique Josephus Jachiades in Explanatione Danielis. Nec his tamen absterritus est Grotius, quominus alia omnia fingeret, & ut lapide illo, quo pedes statuae contriti sunt, sic Filio hominis Populum Romanum a Daniele signatum pertenderet; cui postquam singulas vaticinii partes utcunque accommodare conatus est, tum vero nubes illas, cum quibus venisse narratur Filius hominis, sic interpretatur, quasi ad significandam summam celeritatem & motum rapidum, quo in omnes partes ferebatur, haec posita sint. Quapropter dici vult venisse Filium hominis cum nubibus caeli, pro eo quod dici debuerat, tanquam nubes caeli. Cui approbando locum affert e quarto capite Jeremiae: *Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus ejus.* Verum ut mittam praepositionis α significationem, quae nunquam deservit comparationi, quid fiet Ezechielis testimonio quod adduximus, in quo eadem ipsi

Phil. 2, 9. & seq.

Matth. 26. 64.

Joh. 16, 16. Aa. 1, 9.

Matth. 28, 18.

Jer. 4, 13.

Ezech. 1, 26.

ipsi in cœlo visa referuntur, quæ vidit Daniel?
 Apoc. 14, 14 quid illis Apocalypseos, in quibus Filius ho-
 minis nubibus insidens & cœlo in vectus de-
 Ps. 109, 1. 2. 3 scribitur? quid illo Psalmi centesimi noni,
 Eph. 1, 20. & altero Pauli, in quibus Christus ad dextram
 Matth. 26, Dei collocatur? quid illo denique Jesu ipsius,
 64. qui venturum se in nubibus cœli denuntiat?
 Profecto mirifica hæc Scriptorum sacrorum
 consensio veram loci sententiam omnino
 aperit.

At omnem exceptionem superat splendi-
 dum & memorabile testimonium, capiti no-
 no insertum, quo Danieli postfuturarum re-
 rum noscendi avido Gabriel, non quæ sita so-
 lum sequentium annorum mysteria, sed alia
 quoque longe abstrusiora declarat. Septua-
 ginta, inquit, hebdomades abbreviata sunt su-
 per populum tuum, & super Urbem sanctam tu-
 am, ut consummetur pravaricatio, & finem ac-
 cipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & ad-
 ducatur justitia sempiterna, & impleatur visio
 & Prophetia, & ungatur Sanctus sancto-
 rum. His signari Messiam ajo; nam noxa-
 rum absterfionem spondet, quod Messie
 proprium munus esse constat. Justitia illa
 sempiterna Christus est, de quo in Psalmo se-

Psal. 71, 7. ptuagesimo primo: Orietur in diebus ejus
 justitia, & abundantia pacis, donec auferatur
 Isa. 11, 4. Luna: de quo apud Isaiam: Judicabit in ju-
 stitia pauperes, & arguet in equitate pro man-
 factis terra: tum alibi: Ego Dominus vocavi
 te in justitia: & rursum: Prope est justus me-
 us, egressus est Salvator meus: & postmo-
 dum: In scientia sua justificabit ipse Justus
 Isa. 62, 1. 2. servus meus multos: Deinde: Propter Sion
 non tacebo, & propter Jerusalem non quie-
 scam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus,
 & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et vi-
 debunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges
 inclutrum tuum: & postea sic Christus ipse
 de se: Ego qui loquor justitiam. Clarissime

Jer. 33, 5. 6. vero Jeremias: Ecce dies veniunt, dicit Do-
 minus, & suscitabo David germen justum, &
 regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium
 & justitiam in terra. In diebus illis salvabi-
 tur Juda, & Israel habitabit confidenter, &
 hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus
 Justus noster; vel juxta aliorum interpreta-
 tionem: Dominus justitia nostra. Adda-
 mus & hoc Zachariæ: Ecce rex tuus veniet tibi
 Justus & Salvator. Ex his Paulus sic de
 1. Cor. 2, 30. Christo Jesu: Qui factus est nobis sapientia a

Deo & justitia. Implendam Christi tempori-
 bus prophetiam tradit Daniel, quod & de se
 Dominus Jesus tradit apud Matthæum: Matth. 23
 Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johan-
 nem prophetaverunt. Sanctum sanctorum
 ungendum prædicit, hoc est Messiam futu-
 rum, sive Christum, sive ut veteres quosdam
 Interpretes dictionem hanc reddidisse no-
 tat alicubi Lactantius, ἁγιωσύνην (Unctum) La. 1. 4. 7
 Aquilam significans. Inde Petrus Judæos
 increpitans Sanctum & Justum appellat
 Christum Jesum. Sic & de eo Christiani in
 Actis: Convenerunt vere in civitate ista ad-
 versus sanctum puerum tuum Jesum, quem
 unxisti, Herodes & Pontius Pilatus: & Jo-
 hannes in Epistola prima: Vos unctiōnem ha-
 betis a Sancto. Nec a nostra discrepat R.
 Mosiben Nachman in loci hujus interpre-
 tatione sententia, aliorumve Judæorum,
 quorum opinionem exponit Hieronymus. Hieron. 18
 Pergit Daniel: Scito ergo & animadvertite: Dan. 9.
 Ab exitu sermonis, ut iterum adificetur Jerusa-
 lem usque ad Christum ducem, hebdomades se-
 ptem, & hebdomades sexaginta duæ erunt, &
 rursum adificabitur platea & muri in angustia
 temporum. Christum illum ducem, Cyrum
 esse putant R. Selomoh, & R. Joseph Jachia-
 des; Nehemiam, Aben-Ezra; Zorobabe-
 lem, Judæi recentiores plerique; quæ Rab-
 binica sapientia digna sunt. Nam manife-
 sto post hebdomades novem & sexaginta fu-
 turus esse dicitur Unctus ille; quem si Cy-
 rum esse dicas, vel Zorobabelem, vel Ne-
 hemiam, unde ducetur hebdomadum illa-
 rum numerandi initium? præterea idem
 hic est Unctus, ac Sanctus sanctorum proxi-
 me memoratus: quod de Cyro dicere ab-
 surdum est, nec aliis satis convenit: quam-
 vis enim sanctitudine floruerint Zorobabel
 & Nehemias, num justitia æterna tempori-
 bus illorum in orbem inducta est? num elisæ
 sunt vitiorum stirpes, & scelerum radix recisa
 est? Hæc autem in Messiam congruunt, ve-
 rum piorum ducem, juxta hoc Isaiæ: Ecce Isa. 55, 4
 testem populis dedi eum, ducem ac præcepto-
 rem gentibus: & istud Jeremiæ: Et erit dux Jer. 30, 20.
 ejus ex eo: sed audire pergamus Danielelem: Dan. 9.
 Et post hebdomades septuaginta duas occide-
 tur Christus, & non erit ejus populus qui cum
 negaturus est: & civitatem & sanctuarium
 dissipabit populus cum duce veniuro, & finis
 ejus vastitas, & post finem belli statuta desola-
 tio.

tio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio. Hæc a Christo Jesu notata sunt, cum ad Discipulos de excidio Templi verba faceret, & cum Emmauntis viatoribus diceret: *Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Porro redintegratio illa & confirmatio foederis, pertinet ad Christum, quo sequestro foedus sempiternum initurum se pollicetur Deus, eumque ipsum in foedus populi daturum se spondet. Quibus cum Christianam causam magnopere firmari Judæi intellexissent, pravis interpretationibus ea perveilere conati sunt. Igitur R. Saadias Gaon in Libro fidei, Messiam illum mactandum, signum esse vult eorum, qui hoc tempore obtinebunt sacerdotium. Quasi post instaurationem Templi ulla fuerit Sacerdotum unctio. Deinde quis non intelligit, unum hic eundemque Messiam a Daniele signari, quem & Sanctum sanctorum, & Christum ducem appellat, & olim necandum esse prædicit? nam si tres diversi fuissent, & Sanctus sanctorum, & Christus dux, & qui necandus erat, distinxisset, utique, neque errori causam præbuisset. Hinc refellitur & R. Selomoh, qui trucidandum Messiam, Agrippam esse statuit. Ineptior etiam Jachiades, qui Christum illum occidendum interpretatur Templum, Cyri nutu restitutum, & olim excindendum: nam quis concedat Gabrielem res obscuras Danieli exponentem, tam intricata, tam absona metaphora usum, & tam variis interpretationibus opportuna? Quis ædem Deo consecratam, Christum; quis ejus destructionem, necem dictam putet? Christi quidem typus Templum esse potuit, & fuit; at Templi typus Christus haudquaquam fuit: scitum est enim, rem figuratam figura nobiliorem esse debere. Præterea proxime commemoratur futura illa Templi destructio: *Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas:* & paulo post: *Et erit in Templo abominatio desolationis.* Quid ergo attinebat *per aφορητικῶς ἢ ἀνιγμωδῶς* (metaphorice & anigmatische) proponere, quod mox *ἰδιωτικῶς ἢ εὐφραδῶς* (vulgariter & aperte) enuntiaturus erat? Alia & tania de totius hujus loci sensu

opinati sunt vetusti illi Ebræi, quorum sententiam Hieronymus suis in Daniele Commentariis inseruit: nam & Justitiam sempiternam, & Sanctum sanctorum, & Christum ducem, & Christum occidendum, unum idemque significare censuerunt, Messiam videlicet Patribus promissum. Quæ profecto priscis temporibus adeo pervulgata fuit & communi omnium consensu recepta interpretatio, ut in Libro temporum de hoc Daniele prædicto pronuntiaverit Africanus, *Nulli dubium esse, quin de adventu Christi prædictio sit.* Nec recentiores Ebræos complures hanc majorum suorum doctrinam tueri puduit.

XXI. Inter Osee vaticinationes imprimis celebratur illa: *Dies multos sedebunt filii Israel, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Et post hæc revertentur filii Israel, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum: Et pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus, in novissimo dierum.* Regem hunc David, Christum esse ajo, qui avum suum nomine refert, & hic, & apud Ezechielem, & apud Jeremiam, uti supra non semel observavimus. Atque hunc ab Israelitis quæsitum iri prædicit Propheta, postquam diu propriis religionis suæ ritibus, proprioque regimine caruerint. Hoc nunc fieri cernimus; illud ecquando futurum sit, novit Deus. Messiam quidem hic notari traditur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in libro Beracoth Hierosolymitano, & apud Rabbinos plerosque. Quo vero tempore rege & sacrificiis, vel caruisse, vel carituros fore Israelitas velit Propheta, disputant Interpretes. Quidam Salmanasaream deportationem intelligunt hoc adducti Osee effato, quo Israelitis interendam ab Assyriis calamitatem prænuncians, dicturos eos ait, *Non est rex nobis, non enim timemus Dominum.* Judæos vero scribit Hieronymus ad Babyloniam captivitatem hæc referre, qua demum exempti patrias sedes repetierunt, Zorobabele duce, quem hic Davidis nomine indicari existimant. Atque hanc opinionem amplexi sunt Theodoretus & Theophylactus: amplexus est & Grotius. Alii tempora reditum illum consecuta hic intelligunt, quibus neque legitimos reges agnoverunt Israelitæ, neque legitimos Sacerdotes, & Christum Jesum Davide prægnatum, ejurata prisca reli-

Hieron. in Dan. 9.

Afric. apud Hieron. in Dan.

Prophetia Osee. 3. 4. 5.

Osee. 10. 3.

Theod. & Theoph. in Osee. 3. Grot. in Osee. 3.

gione, ducem secuti sunt. Nam quod prædicat Propheta, futurum hoc in novissimo dierum, hoc ipsum habent Isaias, & Michæas, cum de Christo ajunt: *Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium*: item Petrus ex Joële: *Et erit in novissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem*. Alii denique, puta Hieronymus, Augustinus, Christianorumque bona pars, præsentem reliquiarum Judaicarum διασποράν (dispersionem) signatam putant ab Osea, qua tamdiu extorres jactabuntur, quod Christo jugo colla submittant. Interpretationem hanc valde mihi probabilem, ac veri simillimam facit illud Pauli: *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est; Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me Testamentum, cum abstulero peccata eorum*. Quidam etiam varios illos Israelitarum casus una ista prædictione designari contendunt. Sunt & aliæ Prophetæ hujus vaticinationes, quas ad Christum pertinere nec Judæi dissidentur. Velut illa: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne*: quam Beresich Rabba addicit Christo. Item illa: *Sanabo contritiones eorum*, quibus Thargumista, & liber Joma poenitentiam hominum, & remissionem peccatorum per Messiam futuram notari sentiunt.

XX. De Christo etiam agitur in istis Joëlis: *Filii Sion exultate, & latamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ*. Scio ambiguitatem inesse voci מורה, quæ & doctorem & pluviam sonat, & quæ hic a nonnullis in posteriorem significationem trahitur. Aliter Chaldaus Interpres, aliter Septuaginta, & Vulgatus quoque. Aliud etiam suadet ipsa verborum convenientia, in quibus aptius est dicere *Doctorem justitiæ*, quam *pluviam justitiæ*. Idem suadet & Osee, cum ait de Christo venturo: *Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam*. Utrobique Doctor illæ justitiæ, Christus intelligendus est. Sin vertere malis *pluviam justitiæ*, Christum nihilominus intelligito, qui & pluviae symbolo notatur in Psalmis: *Descendet sicut pluvia in vellus*: ubi & istud subnectitur: *Orietur in diebus ejus*

justitiæ. Ita apud Malachiam Christus appellatur *Sol justitiæ*. Designari autem Christum hoc Joëlis loco tequentia ostendunt: *Et scietis quia in medio Israel, ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius; & non confundetur populus meus in aeternum. Et erit post hæc, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filia vestra: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt*: quæ quomodo iumenda sint, docet nos Petrus in Actis Apostolorum. Sed & R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. Machir in Pulvere aromatico, alique Rabbiorum eruditissimi, hæc Messiae temporibus accommodant. Quo & nos invitat illud, quod paulo post subjicit Joële: *In monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio*. Simile hujus apud Isaiam prædictionis de Messia: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem*. Consistenti huic Interpretum sententiæ contradicere ausus est Grotius, recoctaque veteri quadam prædicti hujus interpretatione, quam Rufino tribui video, Doctorem illum justitiæ Isaiam esse statuit; nec aliis tamen rationibus approbavit, quam quod Isaiæ temporibus Prophetæ & Prophetides extiterint, ipsiusque Isaiæ filii vaticinationes ediderint. Quasi vel ante Isaiam, vel post illum, nulli inter Judæos Prophetæ fuerint, vel Prophetides. Majus autem & largius gratiæ celestis donum, ac sancti Spiritus infusionem pollicetur apud Joëlem Deus, quam priscis temporibus hominum generi concesserat; quod Isaiæ ævo minime contigit. Quod autem probare nititur, Isaiæ filios futura prædixisse, ex his ipsius verbis: *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & portentum Israel*, frustra est, cum inde colligi nequeat, quod vult. Concedamus tamen id de filiis Isaiæ: probet de filiabus: ait enim Joële: *Prophetabunt filii vestri, & filia vestra*: probet itidem de ancillis & servis, quos Spiritus sancti aura afflatum quoque iri Joële prædixit.

XXII. Est & Christi ac Ecclesiæ προαγγελία (prænuntium), id quod profatur Amos: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & readificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo, & readificabo illud, sicut in diebus antiquis, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum*

invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc. Ut superiora Joelis Petrus, sic ista Amosi Jacobus quo pertineant, ostendit in Actis; ad Christum nimirum, & gentes sub ejus jugum cogendas. Nec infitiantur Judæi, qui in capite ultimo Thalmudici libri Sanhedrin, memoratum hic Tabernaculum David, Messiam esse volunt. Redeunt vero ad ingenium suum Judæi, cum prolixas loci hujus pollicitationes, tum ubertatis terræ, & fructuum proventus, tum diuturnitatis imperii & amplificationis ac securitatis, κατὰ λέξιν (ad verbum) sumi volunt, eoque nomine Hieronymo poenas dant. Et merito sane; tales enim esse fructus hic ab Amoso promissos intelligere par est, qualis ea fames est, cui sedandæ comparantur hi fructus & promittuntur. Cujusmodi autem fames illa sit, palam fecit Amosus ipse, cum dixit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Animadvertendum ergo idem a Grotio est, qui lethali literæ inhærens παρρησίᾳ hæc & Judæice intellexit; & Tabernaculum illud David, cujus instaurationem spondet Propheta, domum David a Zorobabele reparatam esse docuit. Quod quam verum sit, patet ex iis, in quibus Prophetiam suam Amosus claudit: *Et non evellam eos ultra de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.* Sedibus enim suis ita depulsa & exterminata est Judaica gens, ut nulla unquam longioribus & infelicioribus exiliis damnata esse leratur. Sed nec omnes nationes Judaico imperio subiectæ sunt, vel Zorobabelis temporibus, vel sequenti ætate; imo in alienam Judaica ipsa gens ditionem concessit. At Christus Davide oriundus τὴν σκηνὴν δαψιδῶς ἰκόντες (readificavit Tabernaculum David) cum juxta Evangelistæ verba, *Et habitavit in nobis* æternumque a Deo accepit regnum, crebris vaticiniis prædictum, & Davidi promissum. Optime hæc a Theodoro adnotata sunt adversus eam sententiam, quam deinde amplexus est Grotius, & quæ jam ipsius ævo invaluerat, & a Cyrillo quoque propugnata est; sed ita tamen, ut hunc esse historię sensum velleret, alium autem veriore ad Christum pertinentem illic ineisse censeret.

XXIV. *Et in monte Sion erit salvatio, in-*

quit Abdias, & erit sanctus: & possidebit domus Jacob eos, qui se possederant. Et erit domus Jacob ignis, & domus Joseph flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & devorabunt eos, & non erunt reliquiae domus Esau, quia Dominus locutus est. Quoniam salutes suas leges Hierosolymis primum & in Sione laturus erat Christus, unde per totum orbem promulgandæ erant; idcirco & hic Abdias, & supra Joel, in Sione salutem per Christum fore propositam prædicunt, & de Sione legem ac Domini verbum exiturum per Christum Isaias prodidit; Ignis quoque symbolo sæpe adumbratur Christus, & ignitus describitur; præcipue vero apud Ezechielem, & in Apocalypsi Johannis. Moli in ardente rubo, & inter Sinai montis flammis locutum fuisse Christum, Justini, Origenis, Hieronymi, aliorumque Ecclesiæ Magistrorum contestata sententia est. Quo pertraxisse videtur eos Paulus in Epistola ad Ebræos, cum collatis inter se & compositis, hinc ardente ac procelloso Sinai, inde Sione ac Hierosolymæ cœlesti; hinc tubæ sono & formidolosa illa, ac terribili voce inde Ecclesia primitivorum ac Testamenti novi sequestro Jesu, subjungit: *Videte ne recusetis loquentem: si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multi magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus.* Quali eundem velit utrobique fuisse locutum. Et demum: *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Quocirca hæc agebat Jesus ipse de se: *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi ut accendatur?* Abdias vero penitus consonat Isaias, cum ait: *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.* Quod autem adjicit Abdias: *Et non erunt reliquiae domus Esau:* hoc ipsum de Christo a Balaa- mo prædictum vidimus: *Erit Idumæa possessio ejus, & erit possessio ejus Seir:* cui prædictioni ex altera hac Abdias R. Selomoh lucem affert, utpote significationis ejusdem, & ad Messiam spectantis. Par est illa Amosi proxime a nobis allata, & Messias itidem prænuntia: *Suscitabo Tabernaculum David, ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos; dicit Dominus faciens hæc.* In hoc denique commate prophetia Abdias concluditur: *Et ascendent salvatores in montem Sion*

Act. 15, 13. & seq.

Hieron. in Amos 9.

Amos 9, 11.

Act. 15, 16.

Joh. 1, 14.

Prophecia Abdias.

Abd. 17. & seq.

Joel 2, 32.

Isa. 2, 3.

Ezech. 1, 27. & 9, 2. Apoc. 1, 14. & 2, 18. & 19, 12.

Ebr. 11, 25. 29.

Luc. 12, 49.

Abd. 18. Num. 24, 17.

Amos 9, 11, 12.

Abd. 21.

Sion judicare montem Esau, & erit Domino regnum. Messia hæc adscribit doctissimus Rabbiorum Maimonides: adscribimus & nos, & Salvatores Messiam ac Messia ministros dictos censemus. Sion vero, unde primum nova Christi lex proficisci, & in qua Ecclesia fundari debuit, Ecclesiam illam significat: Esau vero, Ecclesiae perduelles. Cæterum & hi, & illa, Christum regem sunt agnitori, ut apertissime in secundo Psalmo de se ipse Christus prædicat: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.* Dominus dixit ad me: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.* Hinc adeo Jesus Dominus dictus est Jesus: *Vocabis nomen ejus Jesum,* ait Josepho Angelus; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hinc & regnum illi æternum portenditur: *Et regnabit,* ait Mariæ Angelus, *in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Hinc & in Actis Petrus: *Principem & Salvatorem eum appellat.* Hinc denique a Prophetis Regem, ducem, principem ac præceptorem dictum eum supra observavimus.

XXV. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te; in unum conducam reliquias, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumultuabuntur a multitudine hominum; ascendet enim pandens iter ante eos: dividunt & transibunt portam, & ingredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.* Verba sunt Michææ Prophetæ, quibus Christum præmonstrari contendo. Nam quamvis controversa sint inter eruditos, & ab aliis ad Samaritarum, Hierosolymitarumque excidium, ac Sedecia calamitates trahantur, ab aliis ad Christum; ego tamen vel apertiorrem eam esse ajo interpretationem, quæ hæc Christo accommodat, vel utramque certe simul posse consistere, quod sæpe accidere, ex Paulo discere licet. Quippe proprium hoc Messia futurum esse officium Prophetæ docent, dispersos Israelitas congregare, quemadmodum errantes oves & dissipatas in unum gregem cogere pastores solent. Id sibi volebat Osée, cum diceret: *Et congregabuntur filii Juda, & filii Israel pariter, & ponent sibi in caput unum, & ascendent de*

terra. Idem & Jeremias tricesimo primo capite, cui Christi *πρωθυατης* inesse ostendimus: *Qui dispersit Israel, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.* Idem & Ezechiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc invenient me domus Israel, ut faciam eis: multiplicabo eos sicut gregem hominum, ut gregem sanctum ut gregem Jerusalem in solemnitatibus ejus. Sic erunt civitates destructæ, plena gregibus hominum, & scient quia ego Dominus.* Præiturum quoque ipsis Christum prædicat Isaias in quinquagesimo secundo capite, quod Messia itidem clarissimam prædictionem continet: *Non in tumultu exhibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Israel.* Neque hic iterare opus est, quam sæpe in Codicibus sacris pastoris munus, nomenque asciscere amet Christus. Vetustiores itaque Judæi Messia *ἐκνοουαται* hic esse prædictam fatebantur, velut R. Moses Hadarsan sive Concionator in Beresith Rabba.

Nobilem etiam capite quarto vaticinationem de Christo Michæas edidit; quæ quoniam ne verbis quidem ab ea discrepat, quæ secundo Isaiæ, continetur capite, nihil repetere necesse est, quæ ad hanc asserendam supra attulimus. Pauca quædam illustrare solum convenit, quæ loco huic peculiariora sunt. Velut illud: *Et corripiet gentes fortes usque in longinquum: cui simile hoc habet Psalmus secundus de Christo: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea.* Subjicit Michæas: *Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.* Hoc ipsum de Messia temporibus cecinit Zacharias: *In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.* Pergit Michæas: *In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem, & eam quam eiecram colligam, & quam affixeram, ponam & claudicantem in reliquias, & eam qua laboraverat in gentem robustam: consona sunt ista Sophonia: Ecce ego interficiam omnes, qui afflixerunt te in tempore illo, & salvabo claudicantem, & eam qua ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.* Addit Michæas:

Psal. 2, 6.
& seq.

Matth. 1, 21.

Lue. 1, 33.

Act. 5, 31.

Prophetia
Michææ,
Mich. 2, 12.
13.

Osée. 1, 11.

Jer. 31, 10.

Ezech. 37, 18.

Isa. 52, 12.

Mich. 4, 1.
& seq.

Zach. 3, 10.

Mich. 4, 6.

Soph. 3, 19.

- Mich. 4, 7. *chazas: Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc, & usque in seculum: paria de Christo nuntiantem Daniele a-*
- Dan. 7, 14. *divimus: Potestas ejus, potestas aterna qua non auferetur, & regnum ejus non corrumpetur: & Angelum quoque apud Lucam de*
- Luc. 1, 33. *Christo Jesu: Et regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis. Nota-*
- Mich. 4, 8. *tur quoque Christus in istis Michæ: Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion, usque ad te veniet, & veniet potestas prima, regnum filia Jerusalem. Nunc quare morore contrabe-*
- Isa. 9, 6. *ris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perit? Eadem habet Isaias de Christo: Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus: Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis. Ergo hæc Michæ in Christum transcribebat Jonathan ben Uziel. Libenter vero Grotio assentior, Turrim gregis apud Bethlehemum statuenti, unde Christum oriturum mox apertius Michæas prædicet. Futurum is deinde spon-*
- Mich. 5, 2. *det, ut filiam Sionis Christus redimat: nempe a Jobo & ab Isaiâ Christum Redemptorem dictum notavimus. Sic demum filiam Sionis, Christi auxilio confirmatum Michæas*
- Mich. 4, 13. *alloquitur: Surge, & tritura, filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam areas, et comminues populos multos, et interficies, Domine, rapinas eorum: similia de Christo præcinuit David: Reges eos in*
- Psal. 2, 9. *virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. Aptius etiam ad rem Isaias: Ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, et redemptor tuus sanctus Israel: ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra fervantia; triturabis montes, et comminues, et colles quasi pulverem pones. Quam Isaiæ clausulam Messiae significativam esse manifesto illud indicat, quod præcedit: Ego Deus tuus, confortavi te, et auxiliatus sum tibi, et suscepit te dextera Justorum mei. Hæc Judæorum Interpretum diligentiam non fugerunt, qui tot testimoniorum consensione notata Christum hic a Messia prædictum esse fassi sunt. Sic Beresith Rabba, sic R. Selomoh Jarchi, sic Aben Ezra. Contra ea Grotius, ex verborum secundi capitis Isaiæ, & quarti Michææ consensu, non sententiæ paritatem collegit, pro eo ac debuit; sed hæc ad illa*
- παράγωγη res alias significare censuit: Isaiam quippe de regno Ezechiae, Michæam de temporibus, quæ reditum ex Babylone sunt consecuta, differuisse opinatur. Arbitrentur æqui rerum æstimatores, utrum verisimilius sit, quorum verba consonant, eorum conspirare sententias; an summa verborum paritate, summam sententiarum discrepantiam contineri. Num hæc Michæ præterea convenire dicemus, vel Ezechiae ævo, vel recentioribus Babylonica captivitate temporibus: Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc, & usque in aeternum? minime vero. Atqui si ad neutrum illa pertinent, certe nec superiora, quæ his arctissime cohærent. Adversus perversam hanc capitis istius interpretationem graviter excandescit Theodoretus, quam*
- Theod. in Mich. 4. *tuebantur, non Judæi solum, sed & Christiani quidam, solidisque eam argumentis obterit. Quærit enim ecquæ gentes magno numero Legi Dei obtemperaturæ ad Templum Domini concurrerint post reditum Judæorum e captivitate Babylonica; quarum gentium controversias arbitra ac disceptatrix Domini Lex composuerit, eorumque noxas & flagitia castigaverit; qua item pace fructus sit Judaicus populus, qui variis exinde calamitatibus miserrime afflictus, gentium multarum incursiones ac vexationes perpeffus est. Tum id quoque: Nos autem ambulabimus in nomine Domini*
- Mich. 4, 5. *Dei nostri in aeternum & ultra, præclare ostendit, Michæam non designasse Judæos, qui patriis sedibus eliminati, totius orbis inquilini, & exules, sacra Legis suæ munia obire non possunt. Unde nec ipsis hæc competere ait: Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in aeternum. Priorem capitis partem, juxta historicum æque sensum & mysticum, Christo & Ecclesiæ adjungit Cyrillus; postremam, ab octavo commate ad capitis usque finem, Sennacheribi & Nabuchodonosoris expeditiones*
- Cyrrill. in Mich. 4. *ιστορικῶς notare censet; Christum vero, secundum μαρτυρικὸν καὶ πνευματικώτερον λόγον. (subtiliorem & spiritalem sensum.)*
- Perpaucis quinti capitis versiculis multa de venturo Messia posteros Michæas docuit. Nam primum patriam ejus indicavit, cum diceret: *Et tu, Berthebem Ephrata, parvulus es in*
- Mich. 5, 2. & seq.

es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Deinde ut ortum ejus, non temporarium, qualis hominum reliquorum est, sed omnibus temporum initiis priorem, & ipsius æternitatis æqualem fore ostendat, addit ; *Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* Sed muliere tamen proditurum eum ait per partum, atque ita humanæ naturæ participem, consanguinitatis vinculo iri conjunctum omnibus hominibus, etiam Barbaris; quos fraterno amore complexus, ut pote eorum similis & ὁμοφύης (ejusdem naturæ particeps,) ad Israelitarum jura vocabit; validoque & magnifico moderabitur imperio, cujus is erit splendor, ea fama, ut ad orbis usque pervadat fines, & remotissimas gentes ad se invitet & alliciat, atque altæ denique pacis compotes faciat. Verba hæc sunt: *Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet, & reliquiae fratrum ejus convertentur ad filios Israel. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. Et erit iste pax.* Ad Christum hæc retulisse veteres Judæos, locuples testimonium suppeditat Evangelium Matthæi, atque illud Johannis; ex quibus clarissime intelligitur tralatitiam hanc & per vulgatam fuisse Judæorum sententiam, ex hoc Michææ loco deductam, Bethlehemo Messiam proditurum. Hanc majorum suorum doctrinam tenuerunt sequioris ævi Magistri. Sic Paraphrastes Chaldaus Jonathan; sic Thalmud in libro Sanhedrin, ultimo capite, & in libro de paschate, capite decimo; sic & Midrasch Thehillim, & R. Selomoh, & R. David Kimchi. Nempe & plerasque alias de Christo vaticinationes huic consonare sciebant. Nam quod ait Michæas, futurum egressum ejus ab initio, a diebus æternitatis, hoc ipsum de Christo præcinuerat David, cum induceret Deum Patrem Christo dicentem: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Idem habet de eo Psalmus septuagesimus primus: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem: & postea; Ante Solem permanet nomen ejus.* Hoc de se sapientia ipsa, quæ Christus est, prædicabat his verbis; *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Hoc sibi volebat Apostolus Iohannes, cum

de Verbo, quod Christus est, diceret: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Hoc de se quoque agebat Dominus Jesus, sic Deum Patrem compellans: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Puerperam autem illam intellige, quæ Isaiæ septimo, octavo, & 12. 8. 1. 3. nono, capitibus commemoratur, pueri videlicet illius matrem, cui nomen. *Accelera spolia detrahare, festina pradari,* qui Fortis dicitur, & Princeps pacis, cujus immensum prædicatur imperium, & æterna pax. Quæ si quis omnia perpendat accurate, præsentī Michææ loco coniona reperiet. Cum vero futurum pollicetur Propheta, ut Christus gentes pascat in fortitudine, pastoris hic quoque, ut alias sæpe, persona Christo imponitur, qui hunc habitum & ornatum, hocque adeo munus, suæ erga homines benevolentia & sollicitudinis testificandæ gratia, gerere amat, sibi quoque imponit; quod supra jam a me animadversum est, & inferius quoque commodus erit observandi locus. Magnificentiam vero ejus ad fines usque orbis celebratum iri promittit, perinde ut superiore vaticinatione de Messia prædictum vidimus, futurum ut corripiat gentes fortes usque in longinquum. Idem Psalmo secundo de eo præsignificatur: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ:* & Psalmo septuagesimo primo: *Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum:* & mox: *Omnes gentes magnificabunt eum.* Omnia vero tranquillaturum Christum & pacificaturum sexcenties jam nos Prophetæ monuerunt. Quemadmodum ergo Christum pacem futurum prædicit Michæas, ita Paulus de Christo Jesu: *Ipse enim est pax nostra.* Atenim tam perspicua veritatis argumenta aspernati Judæi complures, nec patrum suorum auctoritatem reveriti, hæc ad Zorobabelem detorquere tentarunt, quos & vetustos aliquot Sacra Scripturae Interpretes Christianos affectatos fuisse video, Chrysostomum, Theophylactum, Euthymium; novissimeque Grotium. Adversus hanc doctrinam insurgit Theodoretus, & Zorobabelem Babylone natum esse ostendit, non Bethlehemi; nec esse egressum ejus a diebus

Mich. 5, 3.
& seq.

Matth. 2, 4.
& seq.
Joh. 7, 40.
& seq.

Mich. 5, 2.

Psal. 109, 3.

Psal. 71, 5.
17.

Prov. 8, 23.

Mich. 4, 3.

Psal. 2, 8.

Psal. 71, 8.
17.

Eph. 2, 14.

Chrysost.
Theoph.
Euthym.
Grot.
Theodor.
in Mich. 5, 2.

diebus eternitatis. Scio quid ad hæc respondeat Grotius; Zorobabelem Bethlehemo ortum censer, quod ex Davidis, qui Bethlehemi natus est, familia esset oriundus; egressum vero ejus a diebus æternitatis dici, quod longum stemma a Davide duceret, multæque inter ipsum & Davidem intercessissent *γενεαι*, longaque diuturnitas temporis, postquam Bethlehemo stirps illa prodierat. Id si accipimus, jam ergo multiplex nobis patria erit, totque natales terras numerabimus, quot loci majoribus nostris ortum dederunt. Ergo & Zorobabel, præter Babylonem, in qua natus est, Jerusalem quoque patriam habebat, in qua tot Reges ipsius decessores sunt procreati; & Bethlehemum, in qua David, & Booz, & Obed, & Jesse; & Ægyptum, in qua Aminadab, & Naasson; & Haran Mesopotamiæ, in qua Judas; & regiones ad Chanaanitidis Austrum sitas circa Bersabee & Gerara, in quibus Jacob, & Isaac; & Ur Chaldæorum, in qua Abraham; quod neque dici neque ferri potest. Præterea utrum existimare satius est, Prophetam hunc, quem de Christo alias edidisse prædictiones ostendimus, eam præmonstrare voluisse urbem, quæ Christi patria futura erat, consentientibus vetustissimis Judæis, uti & revera fuit; an cum Zorobabelis imperium & resgerendas vaticinaretur, eam notasse urbem, quæ Davidis ipsius progenitoris patria fuisset? Adde & verba ista, *Ab initio, a diebus æternitatis*, quæ sic Ebraice concepta sunt, *עליון מן עולם*, quasi dicas, *Ab olim, a diebus æternitatis*, geminata rei ejusdem significatione, non longitudinem temporum, sed ipsius æternitatis infinitatem indicare. Quis vero nominis sui fama orbem credat Zorobabelem replevisse, exulum aliquot ducem, & gentis exiguæ, obscuræ, ac jam pene funditus excisæ principem, propter reparatum Templum, splendidum quidem olim, dum manebant regna, tunc autem rudiori opera reffectum, ad cujus conspectum prioris Templi memoria senibus lacrymas excutiebat? Qui pax denique dicetur Zorobabel, quem gravissimis Chuthæorum Samariensium calumniis & criminationibus appetitum, vix inchoatum instaurationis Hierosolymitani Templi opus absolvere potuisse scimus? Comma septimum capitis hujus Christo adscribit liber Beracoth Thalmudis Hierosoly-

Huetii Demonstr.

mitani. Est autem hujusmodi: *Et erunt reliquia Jacob in medio populorum multorum, quasi ros a Domino, & quasi stille super herbam, quæ non expectat virum.* Quia videlicet ex Jacobi reliquiis suscitandus erat Messias, qui rore gratiæ cœlestis orbem universum irrigaturus erat & fecundaturus; de quo in eandem sententiam differit Psalmus septuagesimus primus: *Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

Christi præterea venturi mysterium septimo capite tangit Michæas, cum Ecclesiæ ^{Mich. 7, 11. 14. & seqq.} instaurationem per Christum futuram nuntiat his verbis: *Dies, ut adificentur mœdificæ tuæ.* Id ad Christum Judæos quosdam retulisse scribit Hieronymus. Nec disjuncta illa est Amosi de Christo prophetia, quam ^{Hieron. in Mich. 7, 11. Amos 9, 11.} supra attulimus: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & readificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo, & readificabo illud sicut in diebus antiquis.* Addit Michæas: *In die illa longe fiet Lex:* par illud quod supra & ^{Mich. 7, 11. Mich. 4, 2.} hic & Isaias de Christo cecinerant: *De Sion egredietur Lex, & Verbum Domini de Jerusalem:* & deinde: *Magnificabitur usque* ^{Mich. 5, 4.} *ad terminos terra:* paria & in Psalmis, ^{Psal. 2, 6. Psal. 109, 2.} secundo, & centesimo nono, Christi *πρωτογεννητός* (*prænnuntiis*) vidimus: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans præceptum ejus: tum: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod autem subjungit Michæas, ad ^{Mich. 7, 12.} Ecclesiam remotas gentes transituras, *A civitatibus munitis usque ad flumen, & a mare de mari, & ad montem de monte:* idem de Christo prædictum extat Psalmo septuagesimo primo: *Et dominabitur a mari usque* ^{Psal. 71, 8.} *ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum:* idem & apud Zachariam: *Lo-* ^{Zach. 9, 10.} *quetur pacem gentibus, & potestas ejus a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terræ.* Sequitur apud Michæam: *Et* ^{Mich. 7, 13.} *terra erit in desolationem:* nempe id quoque post Christum Daniel eventurum monuit. ^{Dan. 9, 26.} Christum deinde adhortatur Propheta, *ut* ^{Mich. 7, 14.} *pascat populum in virga sua, gregem hereditatis suæ:* de quo videlicet supra fuerat vaticinatus: *Et stabit, & pascet in fortitudine* ^{Mich. 5, 3.} *Domini;* pastorale officium, juxta Prophetarum

Ddd

tarum

tarum omnium consensionem, Messia adscribens. Respondet Christus: *Secundum dies egressionis tuae de terra Aegypti ostendam ei mirabilia*: sic in eodem septuagesimo primo Psalmo, qui Christum prænuntiat: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit mirabilia solus*: sic & apud Joelem, illic ubi Messiam ab eo prænuntiarum diximus: *Laudabitis nomen Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum*. Pergit Michæas: *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua, ponent manus super os, aures eorum surda erunt; lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in adibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te*: his consentanea Psalmus idem septuagesimus primus suppeditat: *Coram illo procident Aethiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insula munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt cum omnes reges terræ, & omnes gentes servient ei*: cui simile est & istud Isaia de Messia: *Et erunt reges nutritii tui, & reginae nutrices tuae vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*. Facit huc quoque illud Osee, Christi προλακτικόν (prænuntium) *Et post hac revertentur filii Israel, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum*. Flagitiorum deinde veniam per Christum nobis largiendam promittit Michæas, quod passim de eo Prophetæ humano generi spondent. Ac demum quæ de venturo Christo, sub jurisjurandi lege, Abrahamo & Jacobo promissa sunt, effecturum eum asseverat.

XXVI. Secundo capite Habacuc hæc leguntur: *Adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit*. Quibus Messia adventum prædici consentiunt Ebraei Interpretes & Christiani. De Christianis dubitatio nulla est, qui Pauli auctoritatem secuti, vel ad Christi salutarem illapsi in animos hominum spectare ista censuerunt, vel ad ejus descensum in terras: quod & in Thalmudici libri Sanhedrin postremo capite, & apud R. Selomoh diserte docetur.

Nec mysterio caret illud, quod extat in oratione Habacuc: *Egressus est in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*. Scio

nonnullos hic Josuam notatum arbitrari; qui tamen unctus non fuit, nec Unctus dici potuit, nisi κατὰχρηστικῶς (abusive) & latiori significatione; quemadmodum in Paralipomenis quicunque exierunt de Aegypto, Christi vocantur, ut adnotat Hieronymus. Alii ad Davidem id flectunt. Utrumque certe Christi Jesu figuram gessisse diximus: cujus nomen cum & significationem habeat salutis, quæ hic promittitur, aptius ei videtur locus quam Davidi convenire; aptius etiam quam Josuæ, cui minus proprie quam Jesu competit Christi nomen. Iraque sic commata illud reddebat Sexta Editio, Hieronymo teste: ἐξῆλθες τῷ εὐσεβίῳ τὸν λαόν σου διὰ Ἰησοῦν χριστοῦ σου. *Eluxisti ad servandum populum tuum, per Jesum Christum tuum*. Et ad Messiam quoque id Ebraei retulerunt. Facit huc & id, quod paulo post subnectit Habacuc: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo*. Scio Ebraice scriptum esse יְשׁוּעָה, & ex nomine communi יְשׁוּעָה, nomen proprium esse factum; sed tamen ex adjunctione alterius prophetiæ & utriusque ἐκκλησιαστικῶς (mutua coherentia) Christus utrobique homini non luscitioso videbitur expressus. Jonathan certe posteriore hoc loco, itidem ut priore, Christum reddidit.

XXVII. De Messia adventu Sophoniae quoque vaticinatio extat tertio capite; ait enim ex Domini persona: *Reddam populo labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno*. Nomen Domini hoc loco Regem Messiam signare, traditur in Beresith Rabba, & in Pulvere aromatico R. Machir; totamque hanc prophetiam Christo adjudicasse Judæos testificantur. Recte sane; completam enim prophetiam hanc fuisse novimus in mirifica priscorum Christianorum concordia, quorum erat cor unum & anima una. Pergit Sophonias: *Ultra flumina Aethiopia, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi*: simile illud Psalmo quadragesimo quarto, qui Messia προλακτικῶς (prænuntius) est: *Filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis*: simile quoque initio sexagesimi capituli de Christo Isaïas prædicit; quod & in Eunuchio Candaces Reginae exitum habuit. Spondet deinde Sophonias altam pacem reliquiis Israelis: *Quoniam ipsi pascentur & accuba-*

1. Paral. 16, 22.

Hieron. in Hab.

Hieron. in Hab. 3.

Prophetia Sophoniae, Soph. 3, 9 & seqq.

Soph. 3, 10.

Psal. 44, 11.

Soph. 3, 13.

accubabunt, & non erit qui exterreat: quod Christi eventurum temporibus pollicentem itidem Michæam audivimus, cum diceret:
 Mich. 4, 4. *Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat.* Israe-
 Soph. 3, 17. *li postmodum promittit Sophonias futurum ut in medio ejus sedem suam Messias constituat: quod & apud Zachariam semel iterumque reperitur: Et habitabo in medio tui: & apud Ezechielem: Et erit tabernaculum meum in eis: quod & Discipulis suis Christus Jesus promittebat: Et ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* Quod adjicit deinde Propheta: *Salvabo claudicantem, & eam que ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem; hoc idem pene* *κωτολιζήν* *(ipsis verbis)* *apud Michæam de Christo prædictum supra vidimus.*

XXVIII. Expectati Christi mysterium clarissima prophetia & celeberrima Aggæus explicavit. Nam primum cum ait: Verbum quod pepigi vobiscum, cum egredere mini de terra Egypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere; Ebræis in memoriam revocare velle videtur nobile hoc vaticinium Mosis de Christo: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies. Huic vaticinio subobscure repetito subjungit Aggæus: *Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam; & movebo omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum, Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissima plusquam prima, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Hanc orbis commotionem Christo accommodat Paulus in Epistola ad Ebræos; cujus aliorumque Novi Testamenti Scriptorum in Vetere explicando auctoritati multum tribuo; quod, ut superius sæpe dixisse memini, receptas & pervulgatas hac ætate opiniones videantur secuti; nec enim in nascentis Ecclesiæ primordiis, cum undique & ab Ethnicis, & acrius etiam a Judæis ea oppugnaretur, tutum fuisset præsci Fœderis testimoniis abuti, & vulgo probatas interpretationes pervelle-

re. *Desideratus autem gentibus is ipse est, quem Patriarcha Jacob futurum Expectationem gentium moriturus promisit. Is est de quo prædixit Isaias, ita ut verba ejus Paulus repræsentat: Exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt; & qui Beata spes a Paulo ipso appellatur. Templo autem secundo novam per Christum conciliatum iri gloriam vetustissimi Ebræi fatebantur: quam doctrinam recentiores pessum dederunt, secundi Templi majorem fuisse gloriam fingentes quam primi, quod diutius aliquando perseveraverit; quasi ædificiorum splendor ac gloria ex vetustate pendeat, quæ per eam contra obsolescit. Christiani quidam Templum secundum, non quale a Zorobabele exstructum est, sed quale ab Herode instauratum, Solomonico augustius fuisse & splendidius arbitrantur, atque eo spectare Aggæi vaticinationem. Hanc opinionem acute refellit Villalpandus ex Josepho, qui ædes duas, Casaream, & Agrippium, ab Herode exstructas, Templum magnificentia superasse scribit. Nos autem defendere priscorum Judæorum doctrinam possumus, tum ex hoc Aggæi loco, tum ex Malachiæ tertio capite: maxime vero ex quadragesimo tertio Ezechielis, ubi magnificum illud Templum sibi visum describens, quale Judæi Messia temporibus excitatum iri asseverant, Elevavit me, inquit, spiritus, & introduxit me in atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audiivi loquentem ad me domo: & vir qui stabat super me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum, & non polluent ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi & reges eorum in fornicationibus suis. Hinc David appellat Christum, Regem gloriæ; Paulus, Dominum gloriæ; hinc de eo Zacharias: Et ipse portabit gloriam. Pacem autem Templo suo dum hic apud Aggæum promittit Christus, antiquum obtinet, quem jam sexcentis Prophetarum testimoniis pacis principem & auctorem esse didicimus. Igitur inter venientis Messia significationes hanc quoque retulit vetustus Ebræorum Magister R. Akiba, ut in memorato jam a nobis postremo capite libri Sanhedrin proditum est.*

Ea quam dedimus superioris Aggæi prædictionis

Ddd 2

Agg. 2, 22. & seq.

Ge 1, 49, 10.

Isa. 11, 10.

Rom. 15, 12. Tit. 2, 13.

Villalpand. Tom. 3. in Ezech. p. 80. Joseph. de Bell. Jud. l. 1. c. 16.

Mal. 3, 1. & seqq.

Ezech. 43, 2. & seqq.

Ps. 27, 7-8. 1. Cor. 2, 8.

Zach. 6, 12.

ditionis expositio, viam munit ad eorum intelligentiam, in quibus ipsius Prophetia concluditur. Illic Zorobabeli nuntiare jubetur Aggaeus, futurum ut coelum & terram Deus commoveat, regna subvertat, exercitus deleat: *In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te, Zorobabel fili Salathiel, serve meus, dicit Dominus; & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Commotio illa cœli & terræ, ea est quam adventante Messia gentibus desiderato eventuram hoc ipso capite supra dixit. Regnorum subversionem eam intellige, quæ fit per *Arma militiæ, non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum.* Sic Michæas quinto capite, quo Messia mysteriorum pandi docui: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Sic Zacharias: *Et dispergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus.* Zorobabelis autem parentis nomine Christus filius intelligitur, uti apud Jeremiam & Ezechielem Davidis nomine affectum eum vidimus. Positum se eum ait Deus sic tanquam signaculum: *Hunc enim pater signavit Deus,* inquit Johannes de Christo Jesu.

XXIX. Aggaeo succedit Zacharias, qui creberrimas & ipse de Messia prædictiones edidit. Nos primam hanc depromemus e secundo capite: *Hec dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levavi manum meam super eos, & erunt præda his qui serviebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me.* *Lauda, & latare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus.* *Et applicabuntur gentes multa ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.* Diligenti observatione digna sunt verba hæc; nam & prædicunt Christi adventum, & ejus divinitatem manifeste prædicant. Notandum quippe est loqui Dominum ipsum, & hæc de se profari: *Et scies quia Dominus exercituum misit me.* Ergo Dominus a Domino missus, Deus a Deo, Filius a Patre, quo præclara Messia significatio continetur. Sic centesimo nono Psalmo:

Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Porro similia de Christo nuntiantem Sophoniam supra audivimus: *Lauda, filia Sion; jubila, Israel; latare & exulta in omni corde, filia Jerusalem: rex Israel Dominus in medio tui.* Sic & de se Messias ipse apud Ezechielem: *Et erit tabernaculum meum in eis.*

Sequitur apud Zachariam memorabilis illa de Messia prædictio: *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.* In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter viam, & subter ficum: quam subinde repetit: *Hec ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir oriens nomen ejus, & subter eum oriatur, & adificabit Templum Domino.* Qui apud Interpretem Vulgatum appellatur Oriens, & apud Grecos Interpretes *ἐκτολῆ, ἐκέρυ, βλάστης*, is Ebraice dicitur *נֶחֱם*, hoc est, *Germen*, quo nomine passim Christus censetur, quemadmodum alibi a me dictum est. Nam *Germen Domini* dicitur *Isaïæ*, & *Virga de radice Jesse*, & *Virgultum*, & *Radix*, & *Germen justum Jeremiæ*, & *Germen nominatum Ezechiel.* Orientis quoque nomen agnoscitur in his verbis Balaami ad Christum pertinentibus: *Orietur stella ex Jacob: & in illis septuagesimi primi Psalmi Christum quoque prænuntiantibus: Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis: & in istis Malachiæ, quæ ad Christum quoque spectant: Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitie: & in his Zachariæ alterius apud Lucam: Per viscera misericordiae Dei nostri visitavit nos Oriens ex alto.* Servi quoque nomen sæpe obtinet in libris Prophetarum, uti probavimus supra. Inde adeo Jonathan ben Uziel *Germen*, his Zachariæ locis, interpretatus est *Messiam*: ita & R. Selomoh Jarchi, & Maimonides; ita & in Hierosolymitani Thalmudis libro Beracoth. Pacem qua mundum beabit Messias iisdem pene verbis describit Michæas: *Et sedebit vir subtus viam suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat.* Scio hæc a recentioribus Judæis, & a Cyrillo etiam, & Theodoro, & novissime a Grotio, ad Zorobabelem referri: verum ob stare videtur quod sequitur: *Et erit Sacerdos super solio suo; nec enim in veteri lege jus erat Sacerdotibus sedendi in sella regia.* Itaque reddunt Judæi:

Judæi: *Et erit Sacerdos ante solium ejus, ut sit positum sit pro יצחק, vel יצחק.* Sed hic pro non Sacerdotem, sed principem virum notare docent. Præterea quod capite quarto de Templi instauratione per Zorobabelem administranda positum est, eorum simile quæ de Oriente sexto capite narrantur, Judæorum favet opinioni. Sed tamen testimoniorum quæ attulimus consensus cum istis & germanitas, & priscorum Ebræorum interpretatio nostræ plane consona, quam persequi debeamus sententiam plane ostendunt. Nisi quis utramque sic conciliare velit, ut quæ a Zorobabele gesta sunt, ea Christi mysteriorum simulacra fuisse dicat.

Zach. 9, 9.
& seq.

Præclare vero conspirant Interpretes Judæi & Christiani in exponenda hac Zachariæ vaticinatione: *Exulta satis, filia Sion; júbila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terre.* Ex Evangelistarum Matthæi & Johannis testimoniis manifestum est, pro certo habitum fuisse ipsorum ætate, de Messia hac Zachariam prædixisse. Nec aliter sane posteriores Judæi senserunt: sic enim habetur in libro Sanhedrin, undecimo capite; sic in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; sic in Baal Haturim ad Exodi vicesimum tertium caput; sic & in Midrach Coheleth; nec aliter Aben Ezra, & Saadiah Gaon, & R. Rachmon, & R. Abrabaniel, R. Moles ben Maimon in Epistola, qua Messiae *ἡρώδης* (notas) aliquot exposuit, eodemque pertinere duxit illud Isaïæ: *Et vidit currum duorum equitum, ascendentem asini, & ascensorem cameli.* Omnium vero clarissime & R. Selomoh, qui non solum hæc accommodat Messia, sed ne alteri quidem accommodari posse definit. Et tamen Judæi recentiores quidam, spretis majorum suorum suffragiis, Esdram, alii Judam Machabæum hic notatum videre sibi visi sunt; alii vero, quos affectatur Grotius, Zorobabelem. Perperam omnes nisi me prophetiæ ipsius verba fallunt & sententiæ. Nam quis illorum rex fuit? Zorobabel, inquit Grotius; hoc enim titulo decoratur a

Matth. 2, 7.

Jeremia, cum ait: *Suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit:* & ab Ezechuele, cum ait: *Rex unus erit omnibus imperans:* & paulo post: *Et servus meus David rex super eos.* Nempe ponis τὸ ἀποδομῆναι ἐν τῷ ὁμολογουμένῳ, (controversum pro concessio) quod suo loco demonstravimus. Deinde quis Zorobabelem pauperem fuisse dicat, vel Esdram, vel Machabæum? Satellitio, pompæque regia caruit Zorobabel, inquit Grotius, proptereaque pauper dictus est. Itane vero? Julius Cæsar sine satellitio, regique pompa fuit, neque gestavit coronam, neque regis nomen sumsit, ideoque pauper merito dici potuit? Præterea an asino vectus est? Sic est, inquis, præ modestia nempe & studio pacis. Quo auctore id affirmas? a nemine enim id proditum ad suam usque ætatem fuisse scribit Theodoretus. Sic tibi videtur: mihi contra videtur fuisse indecorum, gentis suæ principem regio sanguine prognatum, cujus potestas ex tua sententia ad fines terræ pertinebat, patriam suam hoc ornatu iniisse; arbitrari etiam absurdum. Miremur porro Grotii inconstantiam, qui alio loco ipsa hæc Judæ Machabæo applicanda esse docet. Nempe sic incertum ferri oportebat, qui nimis ingenio suo permittebat. Quanto verisimilius hæc Messia describimus, de quo Isaïas iisdem quibus Zacharias verbis: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus:* tum alibi: *Dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit.* Eadem de se spondentem Christum vidimus apud Aggæum, quæ hic apud Zachariam: *Et subvertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subvertam quadrigam & ascensorem ejus:* item & apud Michæam: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Reliqua ex Psalmo septuagesimo primo repetita esse dicas, in quo hæc de Messia prædicantur: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna, & dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

Ezech. 37, 22, 24.

Theod. in Zach. 9.

Grot. in Matth. 2, 23.

Isa. 51, 5. & 62, 11.

Mich. 5, 10.

Prophetia Malachias, Matth. 11, 10. Marc. 1, 2.

XXX. Messiam quoque, vel ipso Domino Jesu teste, postremus Prophetarum Malachias prænuntiavit. Nam cum de Johanne Baptista præcursores suo dixerit Jesus: *Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mittam*

Ddd 3

Angelum

1. Ne. 1, 76. Angelum ante faciem tuam, qui preparabit
& 7, 27. viam tuam ante te: se autem Mesiam esse
palam professus sit; sequitur haud dubie &
Mal. 3, 1. & hoc loco significatum a Malachia Mesiam
seq. voluisse: *Ecce ego mitto Angelum meum, &
preparavit viam ante faciem meam. Et sta-
tim veniet ad templum suum Dominator quem
vos queritis, & angelus Testamenti quem vos
vultis. Et quis poterit cogitare diem adventus
ejus, & quis stabit ad videndum eum?* An-
gelus Testamenti sive Fœderis, Christus illic
appellatur, quod a Deo, sic tanquam nun-
tius, & magni consilii Angelus, missus sit ad
fanciendum cum hominibus fœdus: unde
Isa. 42, 6. de eo ait Dominus apud Isaiam: *Dedi te in
fœdus populi:* & iterum apud Jeremiam:
Jer. 31, 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam
domui Israel & domui Juda fœdus novum:*
Ezech. 37, 26. & rursum apud Ezechielem: *Percutiam illis
fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.*
Ergo hic prædictum Mesiam Maimonides
ultra agnovit in הלכות משיח, & alibi quo-
que: agnovit & R. David Kimchi. Nec
Mesiam solum, sed & ejus præcursores hic
agnovit Saadiah Gaon in Libro fidei. Quod
& his vetustiores Ebraeos sensisse tradit Hie-
ronymus, præcursores illum Angelum
Eliam, Dominatorem vero Mesiam fore
arbitrantes.

Dabimus & hanc de Christo vaticinati-
nem e Malachia: *Orietur vobis timentibus
nomen meum Sol justitiae.* Nempe hæc est
Num. 24, 17. stella, quam ex Jacob orituram Balaamus
Isa. 60, 1, 19. prædixit; de qua sic differit Isaias: *Surge,
illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum.*
Deinde: *Non erit tibi amplius Sol ad lucen-
dum per diem, nec splendor Luna illuminabit
te; sed erit tibi Dominus in lucem semper-
nam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non
occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non mi-
nuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sem-
piternam.* Hinc Christum Jesum Simeon
Luc. 2, 32. appellabat, *Lumen ad revelationem gentium:*
Joh. 1, 9. & Johannes, *Lucem veram, qua illuminat
omnem hominem venientem in hunc mundum:*
Dan. 9, 24. Daniel autem *Justitiam sempiternam ad-
ducturum esse docet.*

XXXI. Nec de Christo venturo siluerunt
& libro pri-
mo Macha-
bæorum.
1. Mach. 14,
41. Scriptores Machabaici. Prioris quidem hæc
verba sunt: *Judæi & Sacerdotes eorum con-
senserunt eum esse ducem suum, & summum
Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta*

fidelis. Nempe Propheta is est, quem præ-
nuntiaverat Moyses: *Et ait Dominus mihi,* Deut. 34, 11. & seq.
*Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo
eis de medio fratrum suorum similem tui, &
ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad
eos omnia qua præcepero illi. Qui autem
verba ejus, qua loquetur in nomine meo, au-
dire nolueris, ego ultor existam:* Propheta is
March. 21. de quo Populi dicebant, *Hic est Jesus Propheta
a Nazareth Galilee:* qui cum Naimitam
suscitaret a morte, *Acceptit omnes timor,* in-
quit Lucas, & *magnificabant Deum dicentes,* Luc. 7, 16.
Quia Propheta magnus surrexit in nobis: de
quo Emmauntios viatores dixisse tradit idem
Lucas; *Qui fuit vir Propheta:* quem a Sa-
Luc. 24, 19. maritide muliere sic compellatum fuisse
refert Johannes: *Domine, video quia Pro-* Joh. 4, 19.
pheta es tu: qui cum virorum aliquot mil-
lia pauculis piscibus & panibus pavisset, hoc
ab universo populo testimonium consecutus
est: *Hic est vere Propheta, qui venturus est in* Joh. 6, 14.
mundum: ad cujus sermones Hierosolymi-
tæ obstupefcentes dicebant: *Hic est vere Pro-* Joh. 7, 40.
pheta: quem interrogatus Cæcus ab eo sa-
natus, Prophetam esse agnovit.

XXX. Has de Mesia adventu & *ἐκνομή* Ethnici a
vaticinationes e Veteris Instrumenti libris *Judæis, Ju-*
collegimus, multis prætermisissis, quarum in *deorum*
controversiam & contentionem vocari po- *Libris sa-*
terat significatio; vel quæ ab ea quam quæ- *cris edocti*
rimus longius remotæ sententia, illuc alle- *Mesiam*
goricis tantum & mysticis Interpretum ex- *prænoce-*
positionibus detortæ sunt. De iis autem, *rant & ex-*
quas proposuimus, tanta fuit consensus, ut *pellarunt.*
non inter Judæos solum, sed Ethnicos etiam, *Affusissima*
quod infra quoque probabimus, magni ali- *Josaphi sal-*
cujus Regis, sanctitate ac potentia conspicui, *laria depre-*
resque humanas in meliorem statum repo- *benitur.*
situri, obscura quædam spes concitata sit.
Profecto evolventi mihi excerpta quædam e
libro secundo magni illius Sinensium Philo-
sophorum principis Confucii, quæ Latine
reddidit Prosper Intorcetta Siculus, e Socie-
tate Jesu, nuper vero nobiscum communi-
cavit clarissimus Thevenotius, vir singularis
humanitatis & præstantis doctrinæ, summa
incessit admiratio, cum hæc legerem verba
Confucii, Regem ad virtutem adhortantis;
*Legibus cæli ac terra facta ejus consentiunt,
neque vereri debet, ut cum Sanctus ille ex-
pectatus advenerit, idem cum virtuti ejus, ac
dum regnaret, bonos habeatur.* Prævidisse
eundem

eundem futurum ut Verbum caro fieret, proditum a Martino est. Quod nemo profecto satis mirari possit. Atqui annis quinquaginta supra quingentos ortum Christi Sinenſis ille Socrates antecedit. Ergo jam ad Sinas Veteris Testamenti oracula pervaserant. Inde adeo circa id tempus, quo exitus harum prædictionum expectabatur, & ſequenti quoque ævo, in multis viris eventum habuiſſe creditæ ſunt. Nam ut de Sibyllinis Oraculis taceam, quæ, Cicerone teſte, Regem Romanis hac ætate pollicebantur; (nam Sibyllini hujus vaticinii fidem elevavit Blondellus:) ut prætermittam Neronem de quo idem aliquibus veniſſe in mentem ostendere videntur iſta Suetonii: *Sponderant quidam deſtituto Orientis ordinationem, nonnulli nominatim regnum Hieroſolymorum*; quod vulgo jactatis per id tempus de Meſſia oraculis omnino niti videtur; Joſephus historicus Veſpaſiano perſuaſit hæc in ipſo eventum habuiſſe. Totum locum, quoniam facit ad noſtrum inſtitutum, afferre operæ pretium eſt: τὸ δὲ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἢ χρησιμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐρημένος γράμματα, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἀπὸ τῆς χώρας τῆς αὐτῶν ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης. τὸτο δὲ μὲν ὡς οἰκὸν ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλατύνθησαν περὶ τὴν κρίσιν. ἰδὲ δὲ ἅμα τὴν περὶ βεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδοχέντος ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *Quod autem Judæos ad bellum præcipue incitabat, vaticinium erat ambiguum ſimiliter in ſacris Codicibus repertum, futurum nempe ut hoc tempore ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret. Hoc nonnulli quidem tanquam ſibi proprium accipiebant, & multi ex Sapientibus in eo intelligendo hallucinati ſunt. Simul autem Veſpaſiani imperium ſignificabat oraculum, qui in Judæa Imperator creatus eſt. Alibi vero narrat, quomodo ex vinculis Veſpaſianum ipſum docuerit, de iis, quæ ſacra ei oracula portendebant. Summiſſe hæc ab eo Suetonium, & in hiftoriam ſuam conjeſſiſſe, verba ipſa palam facient: Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio, eſſe in ſatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu poſtea patuit, prædictum Judæi ad ſe trahentes rebellaverunt. Summiſſe indidem & Tacitum, ex verbis quoque ipſius fiet manifeſtum: Pluribus perſuaſio inerat, antiquis Sacerdotum literis conti-*

neri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Veſpaſianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, ſibi tantam ſactorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Hæc ex Joſepho manare, certa eſt fides, quem calide iſtud & malitiſe ad Veſpaſianum retuliſſe ex ejus teſtimonio convinceamus. Ac primum oraculum illud flexiloquum & ambiguum, uti appellat Joſephus, quod Literis ſacris contineri ait, hoc eſſe apparet, quod Judæa filio Jacob moriens edidit: Non au- Gen. 49, 10. *feretur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Tres enim oraculo huic ineſſe notationes vult Joſephus; primam temporis, κατὰ τὸν καιρὸν; ἐκείνον; (illo tempore) ſecundam loci, Judææ nempe, ex qua proditurus erat ille, quem prænuntiat oraculum, ἀπὸ τῆς χώρας; (ex regione) tertiam dignitatis, imperii videlicet per univerſum orbem patentis, ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης. (toti orbi imperabit) Quæ omnia in oraculo Jacobi, partim plana & aperta, partim adumbrata & implicita reperiri poſſunt. Designatur enim tempus, cum dicitur non ablatum iri ſceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus eſt. Ex Judæa quoque proditurus nuntiari videtur iisdem verbis. Orbis denique imperium iſta portendunt: Et ipſe erit expectatio gentium. Neutiquam ergo ſcopum attigit Caſaubonus, cum intelligendum Caſaub. in illic cenſuit Michææ vaticinium: Et tu, Suet. Veſp. Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Mich. 5, 2. Judæa: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael. Nulla enim in eo extat temporis ſignificatio, unde in ætatem Veſpaſiani oraculi hujus exitum homines contulerint; nec orbis imperium, ſed Iſraelis tantum, Dominatori huic ſpondetur. Nihilo magis audiendi ſunt, qui a Suetonio & Tacito ſignari volunt prædictum hoc Iſaiæ: Parvulus Iſa. 9, 6. 7. enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit ſinis. Nam qui hæc in Veſpaſianum congruent, quem parvulum Judæa nunquam vidit? Felicius conjeſtant, non tamen uſquequaque vere, qui notatam opinantur*

Isa. 2, 2.
& seq.

opinantur hanc Isaie vaticinationem: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflagrant gladios suos in vomeres, & lanceas in falces.* Quanquam nulla his inest satis distincta temporis nota, si quis ea tamen tueri velit, non ægre patiar. Hæc autem ut Vespasiano accommodare posset Josephus, intortam orationem sibi exorsus est: ait enim hoc esse prædictum, futurum ut *ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret*: ἀπὸ τῆς χώρας τῆς αὐτῶν ἀρετῆς τῆς οἰκουμένης, quibus magna inest ambiguitas, nec enim facile intelligas utrum dictio αὐτῶν (*eorum*) dictioni χώρας, (*regione*) an dictioni τῆς, (*aliquis*) adjungenda sit; sive utrum sic verba construenda sint: τῆς ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν ἀρετῆς τῆς οἰκουμένης; (*aliquis ex regione eorum, imperabit orbi*) an ita: τῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἀρετῆς τῆς οἰκουμένης (*aliquis eorum ex regione imperabit orbi*) Nempe sic Romanis blandiri illæsa gentis suæ dignitate volebat: nam si vocem αὐτῶν (*eorum*) adnexuisset voci χώρας (*regione*) Vespasiano id adscribi poterat, qui ex regione Judæorum egressus, totius orbis dominus prodiit: sin vocem eandem αὐτῶν (*eorum*) conjunxisset voci τῆς (*aliquis*) Messia a Judæis expectato convenire hæc poterant, quæ futurum spondebant, ut ex Judæorum regione aliquis ipsorum, Judæorum nempe, orbem recturus existeret; quæ ad Messiam unice spectant, & in Jacobi vaticinium facilius quadrare possunt. Verum probe sciebat vir τερψιμαδὸς (*versipellis*) & astutus, pollicitationes suas ad ipsum Prophetæ codicem minime exacturum Vespasianum, gravissimis tum curis districtum, atque hujusmodi blandimentis, sive veris, sive falsis gaudentem, & cujus intererat fidem eorum inter populares suos confirmari. Confidenter ergo hæc subjecit Josephus; τὴν δὲ μὲν αἰς δικὸν ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν. Hoc nonnulli tanquam sibi proprium accipiebant, & multi e sapientibus in eo intelligendo errarunt. Hæc quoque ἀμφισβητικῶς (*ambigue*) enun-

tiata sunt: nam cum ait quosdam hæc tanquam sibi propria accepisse, populares suos designat, qui ad se suosque pertinere prædictionem hanc, uti revera pertinebat, arbitrabantur: cum statim vero subjungit, multos, etiam e sapientibus, in oraculi hujus interpretatione esse halucinosos, non facile dicas, an eosdem notet, quos mox id tanquam sibi proprium accepisse dixerat, an alios. Atqui hoc monitione præmissa, Lectores ad commentitiam, quam propositurus erat, prædicti interpretationem præparabat, qua in Vespasiano completum illud fuisse docet. Quod perinde erat, ac si dixisset: Sapientes plerique oraculum hoc perperam exposuerunt; quo facilius mihi concedenda est venia, si in eo quoque explicando erravero. Accurate præterea observanda est dictio αἶμα, *simul*, cum ait: ἰδὲ αἶμα δ' αἶμα τὸν περὶ τὴν ὑεσπασιανὴν τὸ λόγιον ἡγεμονίαν. *Simul autem imperium Vespasiani significabat oraculum.* Quasi dixisset, Aliæ quidem sunt vaticinii hujus significationes, sed simul cum iis inest ibi quoque imperii Vespasiani significatio. Ita nobilissimum vaticinium homo versipellis & alterplex affusis tenebris opacavit, latebrasque adhibuit obscuritatis, ut dum Romanis rerum dominis palpabatur, popularium tamen suorum reprehensiones vitaret, exitusque sibi ac effugia quaquaversus paterent. Atqui hunc ejus locum cum in lucubrationes suas referrent Johannes Zonaras, Nicephorus, Pseudo-Hegesippus, Zon. Ana. Tom. 2. Freculfus Lexoviensis, & Johannes Sarisburiensis, latentes ibi πλοῦτες (*dolos*) & versutias haudquaquam animadverterunt. Unus Eusebius, quemadmodum optimi ipsius codices habent, verba Josephi cum tota sua ambiguitate fideliter repræsentavit.

XXXII. Tralatitia illa præterea & pervulgata deventuro his temporibus Messia persuasionem abusi alii plerique, Christi nomen ac dignitatem usurpare ausi sunt, cum ante id tempus quemquam hoc attentasse nulla prodatur historia. Primus hac impietate sese alligavit Herodes Ascalonita, cum Herodianorum, a quibus Messias habebatur, sectam de se vocabulum habere passus est. Christos postea se professi sunt vecordes illi Samaritani, Dositheus, & Simon. Imperium deinde tenente Hadriano, Messiam se dixit Bar-Cocheba, sive Filius stellæ; hoc insignitus nomine,

Zon. Ana. Tom. 2.
Nic. l. 2. c. 4.
Heges. l. 5. c. 44. & in Anaceph. Frec. Chr. Tom. 2. l. 2. c. 5.
Joh. Sar. Pol. 2. c. 4.
Euseb. Hist. Eccl. l. 2. c. 8.
Pseudo-Christi compler.

Num. 24, 17 nomine, quod sibi nobile illud Balami vaticinium accommodaret: *Orietur stella ex Jacob*: deinde vero Bar-Cuziba, hoc est Filius mendacii dictus, postquam ejus impostura deprehensa est. Regnum ejus postmodum tenuit Rufus ipsius filius, ac deinde Romulus nepos, Cuziba & ipse dictus, avo cognominis. Multi exinde variis exorti sunt temporibus Pseudo-Christi, velut insignis ille David Eldavid, qui Persidis Regem bello laceffere ausus yelania tandem suæ poenas capite luit; aliique plures in Epistola Maimonidæ ad Rabbinos Massilienses, & in libro Schebet Jehuda commemorati: & nuper Sabbathæus apud Turcas.

Sed concludenda tandem hæc disputatio est, in qua luculenter a nobis ostensum est, multas in Veteri Testamento haberi prophetias de Messia. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VIII.

Is est Messias, cui uni conveniunt Prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia.

Veteris Testamenti Prophetiis, quæ spectant ad Messiam, collectis simul, & ob oculos positis, certa continentur *κρίσεις*, & notæ quædam singulares, quæ si in quoquam appareant, eum esse Messiam haud cunctanter asseverabimus: sin extent nuspiam, nec in illo ad hanc diem deprehensæ sint, confidenter pronuntiandum est, nec esse Messiam, nec fuisse. Factum id a Judæis, qui *κρίσεις* sibi fingunt quædam, ad quorum normam Messia agnitionem exigere solent. Falsa autem ea cum sint, falsa quoque illorum de Messia judicia consequi necesse est. Omnis itaque eorum error in *κρίσεις* notitia & dijudicatione versatur: multa enim, quæ in mysticum trahenda erant sensum, mortiferam sectantes literam præpostere accipiunt. Velut cum forma præcellentem fore Messiam ajunt, propter istud Psalmi quadragesimi quarti: *Speciosus forma præ filius hominum*. Et cum terreno regno potiturum cum arbitrantur, quod de eo scripta hæc legerint: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Bellatorem illum, & manu fortem, gentiumque multarum domitorem futurum sperant, quod de eo prædicta illa sint: *Sagitta tua acuta, populi sub te cadent*. Rebus tandem ab eo tran-

HUBERTII DEMONSTR.

quillatis, summa pace, non homines solum inter se, sed brutas quoque animantes fruturas his Isaia persuasi crediderunt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo* Isa. 11, 6. & seq. *accubabit: puer parvulus minabit eos: leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet*. Sapientissimi Rabbiorum omnium Maimonidæ extat Epistola, qua deceptorem quemdam, Messia nomen usurpantem, de quo fuerat interrogatus, damnat vanitatis & mendacii, quod notæ illæ *διαιρέσεις* (ad discernendum opportune) quibus agnoscendum esse Messiam ait, quasque ex Libris sacris colligi posse docet, in eo neutiquam apparerent. Tum multas ex iis affert, inter quas propriam hanc & peculiarem esse docet, quod simul atque prodire in lucem hominum, munusque suum obire coeperit, magnus apud Reges omnes terror ejus & formido futura sit, propter hanc Isaia prædictionem: *Super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum de eo, videbunt; & qui non audierunt, contemplati sunt*. Futurum quoque addit, ut solius loquelæ suæ vi homines interficiat, hoc nixus Isaia testimonio: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*. At quemadmodum *κατὰ λέξιν* (juxta verbum) interpretantur Judæi, quæ *κατὰ ὅραμα* (juxta figuram) intelligenda erant; sic e contrario pleraque allegoricis fœdant interpretationibus, quæ fuerant sumenda *κατὰ λέξιν* (juxta verbum.) Cujusmodi est illud vice sumi primi Psalmi: *Dederunt manus meas & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: & id Psalmi sexagesimi octavi: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto: & istud Zachariæ: Ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asina: & deinde: Projice illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatum sum: & tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium*. Quorum omnium certissima ex eventu pendet dijudicatio. Vitio eodem laboravit vir Literarum sacrarum ceteroque peritissimus Origenes, qui cum reliqua allegorice interpretari soleret, unum id sumsit *κατὰ λέξιν* (juxta verbum) quod solam interpreta-

E c c

preta-

pretationem allegoricam admittebat; Servatoris nempe dictum, quo Eunuchismum coelestis regni causa suscipere persuademur. His ergo collectis in unum *παραλληλίστην*, (sive notis) & quæ *κατὰ λέξιν*, (juxta verbum) explicanda veniunt, & quæ *κατὰ ἔκφυαν*, (juxta figuram) & quæ utroque modo; singulisque intellectis probe, & in legitimam sententiam deflexis; tum si cui omnia ea conveniunt, is profecto Messias sine dubitatione habendus est: quippe *παραλληλίστην* illis vera Messiae continetur definitio. Primum enim statuit hominem esse proposita initio operis hujus Messiae definitio: id quoque de Messia ab Isaia traditur: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel. Virum dolorum* idem alibi eum appellat: sic & de eo Jeremias: *Femina circumdabit virum*: & Ezechiel: *Et super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper*: Daniel quoque: *Ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat*. Deum præterea esse vult nostra Definitio: consonat Isaia: *Filius datus est nobis, & vocabitur nomen ejus, Deus fortis*: & alibi: *Deus ipse veniet, salvavit vos, & rursum: Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur*: consonat & Baruch: *Hic est Deus noster, & non aestimabitur alius adversus eum. Post hac in terris visus est, & cum hominibus conversatus*: & Michæas: *Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Addit Definitio, a Deo divinitus missum esse ad hominum salutem: inde Job: *Scio enim quod Redemptor meus vivit*: inde & Isaia: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus*: & alibi: *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu solis gloriam ejus: cum venerit quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit, & venerit Sion Redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus*: & iterum: *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut diceret his qui vinclati sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini*: rursus quoque: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut predicarem annum placabilem Domino*: Idem toto quinquagesimo tertio capite

prædicat. Succinit Jeremias: *In diebus illis* Jer. 23, 5. & 31. 22. *salvabitur Juda*: item: *Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris*: & Habacuc: *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*: & Zacharias: *Applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me*. Divinitus missum esse sciscit Definitio, hoc est miro quodam modo, qui modum naturæ, viresque superet: idem tradit Isaia, cum eum ex Virgine proditurum vaticinatur: tradit & Daniel: *Ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat*: ad id facit & illud Isaia: *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique a Prophetis prædictum esse docet Definitio, quod & demonstrant tota me prolata testimonia. Ergo in Prophetarum prædictionibus de Messia, vera Messiae continetur definitio. Reciprocari autem debent definitio & definitum. Cuicunque ergo competent *κρίτηρια* illa definitionem complexa, hunc vere Messiam dicas: item qui Messias est, huic inesse dicas *κρίτηρια* definitionem complexa. Vere ergo diximus, eum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt. Quod erat probandum.

PROPOSITIO IX.

Jesus Nazarenus est Messias.

Huic enim conveniunt Prophetiæ omnes Veteris Testamenti, de Messia editæ. Quod ut accurate demonstramus, postulat locus. Optimam autem hanc & tutissimam rationem fore existimo, si singula Veteris Testamenti de Messia prædicta colligam, & cum iis, quæ in Novo Testamento de Jesu Nazareno tradita sunt, diligenter confligam. Ex hac enim Veteris & Novi Testamenti contentione apparebit, Testamentum Vetus esse occultationem Novi; Novum autem esse revelationem Veteris, ut verbis utar Augustini; atque ita Veteri Novum inesse, ut rota illa, quam vidit Ezechiel, inerat alteri rotæ, juxta Gregorii Magni interpretationem; ac summum denique Testamenti utriusque esse consensum: quo consensu Christianæ religionis veritas continetur. Quamobrem is ut apertissime patefiat, proponemus hic *παραλληλίστην*, sive comparationem

Isa. 7, 14.
Isa. 53, 2-3.

Jer. 31, 22.
Ezech. 1, 26.

Dan. 7, 13.

Isa. 9, 6.
& 35, 4.
& 40, 10.

Bar. 3, 36.

Mich. 5, 2.

Job. 19, 23.
Isa. 51, 5.
& 59, 19-20.

Isa. 49, 8-9.
& 61, 1.

Hab. 3, 14.

Zach. 2, 10, 11.

Dan. 7, 13.

Isa. 53, 4.

August. de civ. Dei l. 16. c. 26
Ezech. 1, 10
Greg. Hom. 6. in Ezech.

Jesús de semine Jacobi.

GEn. 28, 12. 14. *Viditque (Jacob)..... Dominum innixum scala, dicentem sibi; Benedicentur in te & in semine tuo cuncta tribus terra.*

Num. 24, 15. 17. *Dixit Balaam filius Beor..... Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

*Defenditur
testimonium
e Num. 24,
17.*

*Cyrrill. l. 8.
contra
Julian.
2. Reg. 8, 2.*

Nobile hoc Balaami prædictum nobis eripere contendunt Judæi recentiores, ac inprimis R. Lipman in Libro Nitzachon, qui & totum κατὰ λέξιν (*ad verbum*) exponendum censet. Unde cum juxta hanc interpretationem nec duces Moab interfecerit Jesus, nec vastaverit filios Seth, nec Idumæam possederit, nec Israelis opes ac robur a Jesu temporibus creverint, perperam hæc in Jesum conferri arbitratur. Grotius, qui pleraque Prophetarum de Christo oracula eruditis quidem & acutis interpretationibus, at non itidem veris labefactavit, Judæos illos novitios fere affectatur, atque hæc ad Davidem flectit, quod & antea fecisse Julianum Imperatorem notat Cyrillus. A Davide autem attritos esse Moabitas & Idumæos traditum est in libro secundo Samuelis, & ipsi Davidis Psalmi indicant. Mystice tamen ad Messiam hoc Balaami prædictum Grotius referri posse concedit. Nos hæc negamus sumi posse κατὰ λέξιν (*secundum verba*) sed tantum κατὰ μεταληπτικὸν τρόπον (*juxta translativum modum*) eoque sensu Christum notari. Nam quid hæc sibi volunt, si sumantur κατὰ λέξιν (*secundum verba*) *Orietur stella ex Jacob?* quid ista, *Et consurget virga de Israel?* atque hæc, *Vastabit omnes filios Seth?* an universum genus humanum vastavit David? Grotium appello: an id facturus est Messias ille a Judæis expectatus? Lipmannum, gregalesque ipsius interrogo. Nam quod Sethum nescio quem Moabitarum regem comminiscitur Grotius, vel imaginariam quamdam urbem Moabitidem R. Nathan, aliique Rabbini absurdissimas interpretationes excogitant, nonne fuit satius apertis oculis lucem intueri & sequi quam micare in tenebris? Hæc igitur, quæ mere metaphorica sunt, qua eundem sit in reliqua

Matth. 1, 1. 2. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus.*

Luc. 3, 23. 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur filius Joseph..... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham.*

prædictionis expositione manifeste demonstrant. Stellam dicimus Jesu Christi symbolum esse, quem Solis itidem, & Lucis, & Ignis symbolis significari ostendemus infra in Parallelismo. Virga quoque appellatur, Ebraice שֵׁבֶט, hoc est *Sceptrum*: id regiam dignitatem ac potestatem signat, quam Jesu quoque convenire Parallelismus declarabit. At Septuaginta Interpretes reddunt, ἄνθρωπος, (*homo*) in quo præclaram Christi notationem animadverto. Nam cum R. Abraham Seba in Fasciculo myrrhæ observaverit שֵׁבֶט per cabalisticam artem Dei nomen נֶרְמֵס continere, שֵׁבֶט Interpretes Septuaginta exposuerunt ἄνθρωπος (*homo*) ut intelligeremus divinitatem pariter & humanitatem Messiae significari eodem hoc commate, in quo duæ hæc extant dictiones. Principes Moab, quæ gens fuit idolorum cultui impense dedita, & hoc memini in Libris sacris sæpe perstricta, simulacrorum cultores exprimunt, quorum superstitionem Christus Jesus emendavit & repressit, ut probabit quoque noster Parallelismus. Filios Seth intellige mortales omnes: a Setho enim ortus est Noe, humani generis reparator. Optime itaque vertit hanc clausulam Onkelos שֵׁבֶט בְּכָל - בְּנֵי אָדָם *Et dominabitur omnium filiorum hominum*: quod in Christum quam apte quadret, abunde discetur ex Parallelismo. Unum hic proferam Isaiaæ testimonium, unde alteri huic Balaami lux & robur accedet: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet..... & percutiet terram virga oris sui.* Ergo veteres Judæorum Magistri Messiam hic a Balaamo fuisse prædictum bona fide fatentur, atque hoc oraculum præ cæteris admiratione dignum arbitrantur. Sic intellexit & interpretatus est Onkelos; sic Jonathan

*Isa. 11, 1.
4. 10.*

Defenditur
& explicatur
testimonium
Gen. 49, 10.
Gen. 49, 8.
& seq.

EX omnibus, quæ in Scriptura sacra venturi Christi prænuntia extant, oraculis, ut splendidum inprimis ac illustre, ita controversius etiam & disputationibus vexatissimum illud est, quod Judæ filio moriens Jacob edidit, cum cæteris quoque filiis futuros rerum exitus panderet: *Juda, inquit: te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædandum, fili mi, ascendisti: requiescens accubivisti ut leo, & quasi leona; quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine ura pallium suum. Pulchrior es oculi ejus vino, & dentes ejus lacti candidiores.* Venturi Messiae prædictionem his inesse, constans est & perpetua Christianorum omnium opinio. Idem quoque præscorum Judæorum arbitrium fuit. Verum inter utrosque id discriminis interest, quod nondum exitum habuisse vaticinationem hi existimant; illi in Christo Jesu fuisse completam certissime credunt. At recentiores Judæi nova doctrinæ suæ jam labascentis ac convictæ colligentes præsidia, & Christianorum argumenta declinare conantes, alio clarissimi oraculi deflexerunt sententiam, ullamque Messiae prædictionem his contineri præfracte negarunt. Nos hic illorum, veteriorumque Judæorum, & si quorum par insanitas est, vanitatem oppugnabimus.

Præcipua
magisque
receptæ
proponuntur
nostrorum
interpretum
super
hoc loco
sententia, &
confutatur.
Prima.

II. Quod ut ordine fiat, præcipue primum & magis probabiles exponendæ sunt nostrorum Interpretum sententiæ; quibus diligenter excussis nostram deinde subjiciemus, ac Judæos demum veritati officias prætereendere studentes refellemus. Cum multæ sint a Christianis excogitatae vaticinii hujus interpretationes, tum quinque occurrunt, vel plurium roborata consensu, vel similiores veri. Prima statuit semper e tribu Juda extitisse principes, donec Christus Jesus advenerit: non ergo postremum Sedeciam e Judæ tribu sceptrum gessisse, sed transivisse illud ad ipsius posteros, atque in eadem hac tribu ad Christum usque per Assamonzos perseverasse, quorum suprema inter Judæos potestas erat: his autem ab He-

rode sublati, a quo & regnum Judaicum usurpatum est, tum una defecisse sceptrum de Juda: Assamonzos porro quamvis paterno genere Levitæ essent, per matres tamen Juda esse prognatos: conjugatas quippe per matrimonia fuisse tribus Levi & Juda, atque id ex sexto capite Exodi probari, in quo Aaron Aminadabi filiam duxisse uxorem legitur; & ex vicesimo secundo libri Paralipomenon posterioris, in quo Jojada Pontifex filiam Jorami regis in matrimonio narratur habuisse.

Hujus doctrinæ antesignanus Origenes Orig. Hom. 17. in Gen. plerosque e Patribus sequaces habuit. Verum valide obtrita ea est a viris eruditissimis, quorum in propatulo scriptiones sunt, neque nunc a nobis eas compilari decet. Paucis tantum dicam eam aperte a Jeremia jugulari, cujus de Jechonia insigne illud extat oraculum: *Hac dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur; nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.* Adde & juxta Thalmudicum scitum nullo numero maternam stirpem censer. Arbitrantur præterea R. Moses ben Nachman, & R. Bechai, idcirco periisse infelicitè Saulem & Assamonzos, quod nequiquam orti genere regio alieni juris sceptrum usurpassent; quodque Lege ac præscis Judæorum decretis in Thalmude collectis cautum sit, ne Sacerdotes regnum capessant: quæ etsi fere falsa sunt, ut dicemus paulo post, ostendunt tamen, quam tralatitium fuerit, nullum ex hac cum tribu Juda affinitate jus ad sceptrum Judaicum Assamonzis accessisse. Quæ cum intellexissent Genebrardus & Baronius, Assamonzorum stemma paternum ad Judam retulerunt, freti hoc testimonio libri prioris Machabæorum: *Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israël:* quo Machabæos, Machabæorumque patrem Judam significari volunt. Aliter haud dubie sensissent, si ad Græcum exemplar attendissent, quod verba hæc præfert: *καὶ ὁ ἀνὴρ Ἰούδας, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ* (Et vir Judas, & fratres ejus.) Idem habet Interpretes Syrus. Neque hanc patitur interpretationem Pauli Epistola ad Ebræos, quæ de tribu Juda nullum altari præsto fuisse docet; nec liber Numerorum, in quo legitur Eleazarum sacerdotem, Dei jussu, impiorum Core,

Gen. Chr.
Baron. Appar.
c. 5.

1. Mach. 5.
63.

Ebr. 7. 1.

Num. 16. 35
40.

Core, Dathanis, & Abironis thuribula ænea produxisse in laminas, & affixisse altari; ut haberent postea filii Israel, quibus commo-
nerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incen-
sum Domino, ne patiatur sicut passus est Core.

1. Mach. 2, 1.

Rem vero apertissime conficit secundum ca-
put Machabaici prioris, in quo Mathathias
Machabæorum parens Juaribo prognatus
fuisse legitur, cujus fors prima exiit in de-
scriptione stationum & ἱερουσιμῶν, quas ordi-
ne debebant obire Aaronitides familiæ, ut
habetur vicesimo quarto capite prioris Para-
lipomeni. Eodem Machabaici prioris loco
se Phineas oriundum prædicat Mathathias,
eo qui Eleazari filius, Aaronis nepos fuit.
Itaque hæc agnovit demum Baronius, prio-
remque sententiam homo candidi & ingenui
moris ejuravit. Fac tamen Judæ tribules
fuisse Assamonæos, an vero hoc ipsum de Sa-
cerdotibus aliis poterit approbari, penes
quos jamdiu ante hæc tempora suprema po-
testas fuit? Verum demus id quoque, &
a Sedecia ad Christi usque tempora propaga-
tam fuisse in tribu Juda regiam dignitatem
constet: at certe a Juda ipso ad Davidem,
neutiquam id juris supra reliquas obtinuisse
certum est. Ruit ergo pessum prior hæc sen-
tentia.

Secunda.

III. Altera e Judæ tribu extitisse principes
ad Christi usque tempora definit, quod su-
premus Ebræorum Confessus a Mose Dei
jussu institutus, ut habetur undecimo Nu-
merorum capite, Septuaginta viris conflatus,
in Evangelio dictis πρεσβυτέρους, (Senioribus)
& ἄρχουσιν (Principibus) & πρῶτοις τῷ λαῷ,
(Primatibus populi) quem סנהדרין גדולה, Sy-
nedrium magnum, sive בית דין הגדול
בירושלים Domum judicii magni Hieroso-
lymitani appellabant, cui commissam fuisse
Cabalam, & legis interpretandæ munus se-
runt Judæi; penes quem summa erat au-
thoritas; quod hic, inquam, Confessus to-
tus Senatoribus tribu Juda prognatis con-
staret, & Δικαστήριον (confessus Iudicium) au-
tem illud Hierosolymis Jebaniam captivum
fuisse abductum, quadraginta annis ante se-
cundi Templum excidium narratur in Thal-
mude, nempe circa tempora mortis Christi,
ac penitus demum fuisse sublatum. Desi-
gnatos autem hos arbitrantur a Jacobo di-
ctione ספרים. Cum ergo ad Messiam usque

tempora non defuerint ספרים de tribu
Juda, sic oraculum completum fuisse vo-
lunt; atque eo pacto sceptrum in Juda non
defecisse, quoad venit ille qui mittendus
erat. Ex Beresith Rabba fere hausta hæc
sunt; quæ שבט virgam judicis interpretatur;
& ספרים Scribam; & utroque designari sta-
tuit Synedrium magnum, quod ex Judæ stir-
pe ad venturum usque Messiam semper pro-
pagandum sit.

Nutat ea sententia, quod neque proba-
ri possit, neque verisimile sit, ex una tribu
Juda selectos fuisse τῶν συνέδρων, (Assessores)
cum tulisse videatur populi Judaici consue-
tudo, & præceperit Deus, ut ex senibus
omnibus Israeliticæ gentis deligerentur hi
principes viri. Quod si ex una tribu Juda
sumti fuissent, minime id profecto a Mose
fuisset prætermisum. Quod cum animad-
vertissent eruditi homines, non totum Se-
natum ex Juda prodisse dixerunt, sed Prin-
cipem tantum Senatus. Princeps ille succe-
derat in locum Moysi, qui pro jure suo Se-
natui a se instituto præfuerat, & præter Se-
ptuaginta illorum numerum censebatur.
Dicebatur autem a Judæis, ראש הישיבה,
Caput scholæ; dicebatur & נשיא, Princeps,
& נשיא בכל מקום Princeps in omni loco:
cui secundarius alter addebatur, vulgo di-
ctus אב בית דין, Pater domus judicii. Hunc
ergo נשיא Ebrææ gentis velut sceptrum te-
nuisse volunt, eamque ex Legis statutis re-
xisse, ac judicia exercuisse: (cum alter ex
alia familia, puta Assamonæorum, etiam
Regis titulum gerens & insignia, munia
obiret militaria;) & in tribu Juda, qua
oriundus erat, Jacobi vaticinationem com-
plevisse: cujus πληρώματος (complementi)
signum publice ut extaret, sceptrum suspen-
sum fuisse in medio conclavi supremi
illius Hierosolymitani Synedrii. Verum
cum hæc Thalmudistarum solum fide ni-
tantur, neque ullam in sacro Codice proba-
tionem habeant, celebratissimi oraculi am-
bagibus explicandis parum videntur idonea;
cum præsertim jam inde a Captivitate, &
post solutam Captivitatem Babylonicam,
verum ac supremum Judaicæ gentis impe-
rium penes Persarum & Macedonum reges
fuerit; umbram vero tantum summæ pote-
statis, idque precario, retinuerint Judæi;
quam inter illos non posteri quidem Judæ,
sed

sed Pontifices, postquam Hierosolymam reversi sunt, fere exercuerunt. Qua ergo fide dici potest, sceptrum tenuisse illum Nasi, qui sub Pontificum erat potestate, ab alieno fere arbitrio pendentium? Quid quod neutiquam inter Rabbinos constat, de tribu Juda semper delectum fuisse Nasi, sed ex alia quavis delege potuisse eorum plerique censent.

Tertia.

IV. Tertia sententia hoc oraculum, non ad Judæ tribum separatim, sed ad eandem cum reliquis conjunctam, ac præstantia quadam & excellentia florentem, inque iis primas tenentem refert. Id igitur sibi velle Jacobum statuunt, non defuturos in Judaica gente principes, ex qualicunque ortos tribu, eamque gentem legibus suis usuram, quoad Messias veniat: qui cum venit, ad Herodem, hominem ut ipsi volunt extraneum & ἀλλογενή (*alia gente ortum*) sceptrum transiisse. Magni sententiæ hujus patroni, Justinus, Eusebius, Diodorus Tarsensis, aliique Patres a recentioribus ejus defensoribus Pererio & Casaubono laudantur. Cujus hæc afferuntur argumenta. Complures post Jacobum extiterunt Judaicæ gentis duces ac principes, ad Davidem usque; Juda neutiquam prognati: puta Moses e Levitica tribu; Josue & Debbora ex Ephraimitica; Barac e Naphtalitica; Gedeon e Manassæa; Samson e Danitica; Saul e Benjamitica. Rursum a Roboamo Salomonis filio defecerunt tribus decem, seque principibus ex tribu Juda neutiquam ortis permiserunt, ac primum quidem Jeroboamo Ephraimi nepoti. Post solutam autem Babylonicam captivitatem, ad ætatem Messiae; per quingentos & amplius annos aristocratiae formam assumpsit Judæorum Respublica, cum summæ rerum Sacerdotes præessent, non Judæ posterii. Unde id effici volunt; cum sceptrum tribules Judæ non semper tenuerint, sed aliis aliisque tribubus orti principes ac magistratus, primas tamen tenente tribu Juda præ aliis, tantundem valere oraculi verba, ac si dixisset Jacobus, Non desinet Judaica gens ἀυτονομία (*potestatem legibus suis utendi*) & imperii majestatem ac formam retinere, præstante ac præcellente inter reliquas tribu Juda. Quod jam inde a Jacobo ita se habuisse contendunt: quippe Judæ jussis fratres paruisse, cum Josephum exemit letho, & ut Ismaelitæ venderetur persuasit: Judæ

potestatem a Jacobo patre factam Benjaminis ad Josephum in Ægyptum deducendi, cum idem Rubeno jam ante negasset: Judam præ cæteris fratribus oratum accessisse propius ad Josephum, ne Benjaminem apud se detineret. Ajunt præterea secundo capite Numerorum in castris metandis primas partes Judæ dari: item & septimo libri ejusdem capite, & decimo, locum eundem assignari Nahassoni de tribu Juda, in muneribus offerendis, & castris movendis: priore quoque loco numerari tribum Juda tricesimo quarto Numerorum capite, in recensendis Chananææ terræ erciscundæ præfectis; & in ipsa divisione terræ primam sortem tulisse, ut est in decimo quinto capite libri Josuæ: in designatione quoque Leviticarum urbium primum locum obtinere vicesimo primo capite Josuæ: post obitum Josuæ, in bellis adversus Chananæos & adversus ipsos Benjamitas gerendis ducatum eidem Dei oraculo concedi, Deumque cum ea esse dici: quamdiu populum rexerunt Judices, etiam si e variis illi tribubus seligerentur, semper tamen præcelluisse tribum Juda, quoad rege creato Davide rerum summæ præfuit tribus Iuda, ad Zorobabelem usque: rursum in Paralipomenis priore numero inter Israelitas recenseri tribules Judæ. Atque hanc denique dignitatem retinuisse ajunt ad Christi tempora, unde factum, ut & genti toti nomen de se fecerit; ab ea quippe Iudæos & Iudæam terram nomen traxisse. Quamvis autem tribui huic, totique adeo genti complures duces ex aliis tribubus orti præfuerint, tribum tamen Iuda primas habuisse, ac tenuisse imperium dici & credi jubent; quemadmodum Romani populos imperio regere dicti ac crediti sunt, etiam si Romanum imperium tenuerint Imperatores plurimi exteris gentibus orti. Hanc autem nominationem, quam ex Iuda tribus ista habuit, præcipuum argumentum habent, quo suam opinionem approbent, in eaque præcipue completum esse statuunt Jacobi vaticinium. Pluribus ista persequitur Eusebius, quæ nos in pauca contraximus. Nec longe hinc abit R. Isaac Abrabaniel, qui veterem quemdam Magistrum secutus, tenue aliquod imperium & exiguam jurisdictionem Iudæ promitti vult a Jacobo, qua ad Messiae usque adventum fruetur. Hujus sententiam exponens R. Manasses

Num. 2, 3.
Num. 7, 11.
12.
Num. 10, 14

Num. 34, 19

Jos. 15, 1.

Jos. 21, 4.
Jud. 1, 1. 19.
& 20, 13.

1. Par. 2, 3.

Eus. Dem.
Evang. 1, 3.
& 8. & Hist.
Eccl. Luc. 5

R. Manass.
in Concil.
Quest. 65.

Perer. in
Gen. 49.
Cas. adv.
Bar. Exerc.
7, ad App.

amississe Iudaicam gentem, quam Hierosolyma cum Templo diruta est. Is porro in Iacobæo oraculo quatuor contineri prædictiones observat; primam, adventus Messiae, *Donec venias Siloh*; secundam, vocationis gentium, *Et ipse erit expectatio gentium*; tertiam, desiturae Reipublicæ Iudaicæ, *Recedet sceptrum & dux*; quartam, temporis quo venturus erat Messias, *priusquam recederet sceptrum de Juda, & dux de femore ejus*. Has autem prædictiones quatuor ad omnes tribus in commune spectasse docet Casaubonus, non ad unam aliquam singularem, atque id tamen in hoc vaticinio præcipuum habuisse tribum Juda, quod ex illa oriturum Messiam prædictum sit; quod *πρωτογονία*, sive prærogativa natalium Judæ attribuitur his verbis: *Juda, te laudabunt fratres tui; quæ Rubeno ablata fuerat: Prior in domis, major in imperio; effusus es sicut aqua: non crebras. πρωτογονία* scilicet honoris & dignitatis; nam quæ ad facultates & bona pertinebant, ea in Josephum fuisse translata, traditur quinto capite prioris Paralipomeni. Hanc autem præcellentiam tribui Juda concessam esse ait propter Messiam ex ea olim proditurum. Observat præterea *αἰχμαλωτάρχαι* (*Duces captivitatis*) Babylonios, quos Iudæi *הגוֹלִים*, *Capita*, sive *Duces captivitatis* appellant, de tribu Juda semper fuisse delectos, hodieque deligi, uti quidem præ se ferunt Iudæi; nam in hac confusione tribuum fieri id posse credibile non est; & jamdiu notavit Origenes, notarunt & alii, falso jactare ipsos Patriarcharum suorum ortum ex Davide. Atque id affert Casaubonus, ut ostendat ne post solutam quidem Captivitatem tribum Iuda principatu excidisse. Docet postremo ex Iustino, *Sceptrum*, non regum præcise notare potestatem, sed rectorum omnium Reipublicæ Iudaicæ, sive regum, sive magistratum, vel etiam sacerdotum; tumque oraculum vere esse completum, non cum Herodes regnum invasit, sed cum omnis magistratus civilis & hierarchicus abolitus est; capta nimirum & deleta Urbe; minime vero esse existimandum semel ac simul contigisse Reipublicæ excidium, sed diversis temporibus, uti evenit in priore Captivitate; initiumque postremæ hujus fuisse, cum a Pompejo domiti Iudæi ac libertate multati sunt; ad quam calamita-

tem variis subinde accessionibus factis, extremam demum gentis cladem, totiusque Reipublicæ everisionem consecutam esse, capta per Titum Urbe & solo æquata, Temploque funditus diruto.

Multa sunt, quamobrem his non assentior. Nam primū si quis negaverit (quod ego tamen libenter concesserim) tribubus aliis præcelluisse semper tribum Juda, & a Jacobo ad Davidem ullam apparere ipsius præstantiam, non ita facile convinci ipsum posse puto. Nam quod suasioni Judæ morem gesserunt fratres, cum auctor ipsis fuit, ut Josephum Ismaelitis venderent; aliud est impetrare quippiam precibus vel consilio, quod hic fecit Judas, aliud pro imperio jubere. Deinde Rubeno jam ante paruerant suadenti, *ne interficerent animam Josephi, nec effunderent sanguinem, sed projicerent cum in cisternam, manusque suas servarent innoxias*: nec inde tamen Rubeniticæ tribui primas quisquam arrogare velit. Adde hoc ipsum a Juda datum fratribus de Josepho vendendo consilium culpari a Judæis. Sic Ben Sira: *Juda non fuit usquequaque justus, quia vendidit Josephum Ismaelitis & cum nuru Tamare concubuit*. An & Judæ auctoritati id tribuisse Jacobum patrem dicent, ut licentiam ei concederet Benjaminis in Ægyptum ducendi; an potius urgenti fami & penuriæ frumenti, qua nondum ita premebatur, cum idem postulanti Rubeno abnuvit? Quod autem ad Josephum confidenter accessit Benjaminis libertatem fatigaturus; nempe patri fidem suam pro reditu fratris obligaverat: itaque polliciti memor rem ipse suam procurabat, quæ in fratris salute agebatur. Cæterum nihil ipsi præ fratribus vel juris, vel honoris tum fuisse concessum cognoscitur ex convivio, quo apud Josephum excepti sunt: illic quidem *Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, & minimus juxta aetatem suam*. Quod in tribuum recensione prior nonnunquam numeratur tribus Juda, nullum idcirco prærogativæ jus ipsi attribuitur, nihilo certe magis quam Rubeno, qui variis Scripturæ locis prior recensetur; potissimum vero hoc Geneseos capite quod tractamus, in quo Jacobus primas Rubeno partes in recensione filiorum, non Judæ concedit, *prioremque eum in domis majorem in imperio esse ait*. Quod addit autem: *Non crebras*

1. Par. 5, 2.

Orig. l. 4.
τὰς ἀρχαίας
c. 2.Iust. Dial.
cum Try-
phon.

Gen. 37, 22.

Ben. Sir.
c. 16.

Gen. 43, 31.

Gen. 49, 3.
4.

in illa Jacobi factum est; uti & aliis locis
seorsum ab Israele nominatum: quod nos
non ob gentis *ἀξίαν* (dignitatem) sed ob
bellicam virtutem, qua superabant reliquos,
factum interpretamur. Quod autem in Pa-
ralipomenis priore loco numerantur nepo-
tes Judæ, factum id propter reverentiam
dignitatis regię, quam tribus hæc multo ante
obtinuerat quam Liber iste scriberetur.
Priscis igitur Reipublicæ Ebraicæ tempori-
bus nullum prærogativæ jus videtur habuisse
tribus Juda. Largiamur id tamen, ne omnia
negemus Josepho, apud quem David pro-
nuntiat disertis verbis Judam Jacobi filium
inter fratres fuisse delectum, qui rex designa-
retur: non tamen quod prior fuerit, sequi-
tur sceptrum habuisse, quod futurum præ-
dixit Jacobus. *Me vero illud argumentum
non magis movet, inquit vere & apposite
Cunæus, quam si Roma, aut Athenis quis-
piam sceptri majestatem, non apud populum
Romanum aut Atheniensem, sed apud unam
dicat tribum fuisse, quæ ceteris nobilior floren-
siorque erat. Sed neque post solutam Capti-
vitatem Babylonicam, eximium aliud ha-
buit tribus Juda, quam pristinæ dignitatis
regię memoriam. Porro Judas, inquit Pa-
ralipomenon prius, qui erat fortissimus inter
fratres suos, de stirpe ejus principes generati
sunt. Quo quid ad illam diem præcipuum
haberet tribus ista, significatur. Adde &
nominis a se impositi prærogativam; non
toti quidem genti, ut scribunt Eusebius, &
Casaubonus, sed imperio huic, quod tribu
Juda, & Benjamiticæ ac Leviticæ parte con-
stabat: cum interea Levitica tribus, præter
honorem sacerdotii perpetuum, regno etiam
ac suprema potestate aucta esset, & supra
reliquas tribus longo evecta intervallo. No-
men autem ut his tribubus de se faceret tri-
bus Juda, ex eo contigit, quod in defectione
Jeroboami, sola tribus Juda Roboamo ad-
hæsit. Sic enim habet tertius Regum un-
decimo capite: *Ecce ego scindam regnum de
manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus:
porro una tribus remanebit ei: sic & capite
sequenti de Jeroboamo: Constituerunt eum
Regem super omnem Israel, nec secutus est
quisquam domum David præter tribum Juda
solum. Sola enim, ut dixi, Roboamo tota
hæsit, cum tamen Simoniticæ tribus pars
aliqua, ea videlicet quæ Judæ finibus conti-**

nebatur, Benjamiticæ vero longe major ei se
adjunxerit. In hunc autem censum neuti-
quam venire solet Levitica tribus, quæ inter
alias tribus minime numerabatur. Hinc
illud e duodecimo capite libri tertii Regum:
*Venit autem Roboam Jerusalem, & congre-
gavit universum domum Juda, & tribum Ben-
jamin, centum octoginta millia electorum viro-
rum bellatorum, ut pugnarent contra domum
Israel, & reducerent regnum Roboam filio Sa-
lomonis. Factus est autem sermo Domini ad
Semejam virum Dei, dicens, Loquere ad Ro-
boam filium Salomonis, regem Juda, & ad
omnem domum Juda, & Benjamin, & reli-
quos de populo, dicens, Hæc dicit Dominus,
Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres
vestros filios Israel. Ergo Roboamum se-
quebantur domus Juda & Benjamin; illa
quidem tota, hæc vero ex parte tantum.
Quocirca hic Rex Juda solum, non rex Juda
& Benjamin dictus est, uti neque successores
ejus. Postquam autem a Theglathphala-
sare & Salmanasare in Assyriam deportati
sunt ii, qui regibus Israel parebant, sola tri-
bus Juda pristini imperii imaginem retinuit.
Sic quartus Regum decimo septimo capite:
*Iratusque est Dominus vehementer Israeli, &
abstulit eos a conspectu suo, & non remansit
nisi tribus Juda tantummodo. Unde evenit,
ut sequentibus annis de ejus nomine super-
stes hæc ditio dici coepta sit. In quo Euse-
bium, ejusque sectatorem Casaubonum lon-
ge sefellit ratio, qui tribus duodecim a tribu
Juda nomen traxisse scribunt. Decem quip-
pe ex illis trans Euphratem degentes longa
procul longis terris via dividebat, nec ulla
iis erat cum tribu Juda consuetudo. Hunc
errorem merito castigavit Cunæus. Mini-
me vero *πρωτογενίαν* jure, nec propter tribus
hujus dignitatem & excellentiam in socias
tribus nomen ipsius defluxit, sed propterea
quod post secessionem decem tribuum, quæ
pars erat Ebraici regni, jam de se sola
regnum effecit; tum deinde regno Israel
deleto, sola superfuit, quæ Reipublicæ reti-
neret formam, quæ patrias sedes servaret, &
veteris imperii Ebraicæ majestatem tue-
retur. Cum tamen hoc tempore, ut dixi,
longe potior esset Leviticæ tribus dignatio,
cui ad avitum sacerdotium quo exciderat
numquam, regius præterea splendor acces-
serat. Agamus tamen liberaliter, præci-
puamque**

2. Sam. 24.
9.
1. Sam. 17.
51. & 18. 16.
1. Par. 2. 1.

Joseph.
Antiq. l. 7.
6. 19.

Quint. l. 1. de
rep. Ebr.
c. 9.

1. Par. 5. 2.

3. Reg. 11. 31.
& 12. 20.

3. Reg. 12.
21. 22. 23.

4. Reg. 17.
18.

Quint. l. 1. de
Rep. Ebr.
c. 10.

Constantinopolim significare censendum est. Par est de tribu Juda ratio, cuius nomine sociæ tribus tum sunt comprehensæ, cum earum discrimen afferre nihil necesse erat; at cum segregandæ invicem erant, singularumque futuræ dotes prædicandæ, quod facere instituerat Jacobus, tum vero alteri alterius nomen commodari nec potuit nec debuit. Adde Judæos, post Babyloniam captivitatem, ex Babyloniorum, Persarumque nutibus pependisse, iisque ac Græcis deinde tributa solvisse; non supremum igitur ac verum penes ipsos fuisse imperium, sed precarium & alienis arbitriis obnoxium, proindeque sceptrum a tribu Juda tum fuisse ablatum. Id tertiam sententiam, perinde ut quartam impugnat, & a nobis adversus secundam oppositum est. Aliud præterea subjiciam argumentum, quo propositæ omnes sententiæ ex æquo convelluntur. Cum enim Messia prodeunte sceptrum Judæ ablatum esse volunt, regia utique potestate Judam excidisse statuunt. Nam cum hic vox *Donec* rem cui inferitur desitutam indicet, sequitur sceptri possessionem amisisse Judam, cum prodiit Christus. Atqui id adversa fronte pugnat cum clarissimis prædictionibus Prophetarum, quas mox sum allaturus, quibus regnum æternum posteris Judæ spondetur.

VI. Quinta denique sententia patronos habet Cajetanum Cardinalem, & Anonymum quemdam virum Ebraicis literis eruditum, Isidoro Clario commemoratum, quam ipsi ex recentiorum Ebraeorum apothecis eruerunt. Hæc quoniam strictim ab iis est proposita, neque ullis roborata argumentis, uberius a nobis pro ratione institui dilatanda est, suisque rationibus fulcienda. Ajunt illi res duas valde notabiles & omni observatione dignas hic prædici a Jacobo, primum fore, ut prodeat aliquando Messias e tribu Juda, deinde ut æternum eadem tribus Juda regnum obtineat, a Messia videlicet tribuli Judæ propagandum. Æternitatem igitur imperii posteris Judæ his verbis promitti volunt: *Non auferetur sceptrum de tribu Juda, & dux de femore ejus*: quippe si nunquam de hac tribu sceptrum ac ducatus auferendus est, nullo utique fine possessionem ejus circumscriptum iri, proindeque æternam fore manifestum est. Se-

quentia verba liquido declarant, futurum ut perpetuitas hæc imperii tribui Judæ per Messiam olim ex ipso proditum contin- gat: *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*. Sed enim aliud omnino, inquit, sonare videntur verba ipsa; nempe tum desitutum Judæ imperium, cum venerit ille, qui mittendus est. Hic vero unica oraculi hæret difficultas, quam sexcentis tamen Scripturæ sacre exemplis, sexcentis interpretum suffragiis, sexcentis Scriptorum exoticorum testimoniis eximere promptum est. Jamdiu enim monuerunt nos doctissimi Librorum sacrorum explana- tores, vocem *וְ*, quam habet Ebraicum exemplar, quamque dictione *Donec* retulit Vulgatus interpres, Septuaginta vero Senes vocabulo *ἄχρις*, non semper finem, cessatio- nem, ac *παύση* ejus rei notare, de qua ser- mo fit; sed ejus nonnumquam continuatio- nem, cum interventu alterius, cui dictio *Donec* adjungitur: ut per vocabulum *interea* commode reddi possit. Sic octavo Gene- seos de Noetico corvo: *Non revertebatur, Gen. 8.7. donec siccarentur aqua super terram*: an ergo postquam siccatae sunt aquæ, corvus rever- sus est? minime vero. Itaque *וְ* *Donec*, numquam reversum corvum significat, ne post siccatas quidem aquas. Ac si dixisset: *Non revertebatur: interea siccatae sunt aquæ*. Sic vicesimo octavo Geneseos Jacobo ait Deus: *Nec dimittam te, וְ* *donec se- Gen. 28.15. cero quod locutus sum tibi?* an postquam ea fecisset Deus, Jacobum deserturus erat? neu- tiquam sane; sed Interpretum omnium con- sensio est, auxilii divini Jacobo exhibendi perpetuitatem hic sponderi, cum interven- tu eorum, quæ ipsi Deus fuerat locutus. Sic ergo ea reddito: *Nec dimittam te: In- terea faciam quod locutus sum tibi*. Sic Job vicesimo septimo capite: *Donec desi- Job. 27.30. ciam, non recedam ab innocentia mea*: an cum defecit Jobus, innocens esse desiit? Sic sexto capite secundi libri Samuelis: *Igitur 1. Reg. 6. Michol filia Saul non est natus filius, וְ* *us- que in diem mortis sue*: an die mortis suæ filios parere coepit Michol? imo vero, per- petua ejus significatur sterilitas, cum mor- tis interventu, quam cum obiit Michol, sterilis esse non desiit, sed longe magis ste- rilis facta est, utpote quæ in vivis esse desiit. Sic Machabaicus prior de Simone: *Et civita- 1. Mach. 14. libus 10.*

Quinta.
Cajet. in
Gen. 49.
10.
Clar. in
Gen. 49.10

tribus tribuebat alimonias, & constituere eas, ut essent vasa munitionis; quoadusque (עד אשר) nominatum est nomen gloriae ejus usque ad extremam terram. Quod tantumdem sonat ac

Homer. II.

si dixisset: Interea nominatum est nomen gloriae ejus. Sic apud Homerum Agamemnon Chryseidem se patri redditurum negat, quoad ipsam Argis apud se telam texentem senectus invadat; quod perinde esse docet Eustathius, ac si nunquam se redditurum dixisset. Sic Achilles nulla sibi futura dixit cum Hectore foedera, quoad alter alterum confecerit. Sic Hammonis sacerdos, apud

Homer. II.

7.

Curtium, ab Alexandro consultus respondet *Invictum fore, donec excederet ad Deos*. Ac si dixisset, semper invictum fore; interea excessurum ad Deos. Multa in eam sen-

Curt. I.

7.

tentiam collegit Hieronymus; quibus impii Helvidii obtinuit haeresim, & veram sententiam celeberrimi hujus loci defendit, in quo de Josepho & Maria ita dixerit Mat-

Hier. adv.

Hel. vii. c.

8.

thaeus: *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*: an post uxoris Mariae partum eam cognovit Josephus, quod sentiebat impius Haereticus? haudquaquam certe, verum perpetuam Mariae virginitatem praedicat Evangelista, cum interventu partus, quo primogenitum suum edidit. Ergo vocis hujus similem intellectum esse vult Cajetanus in Jacobi vaticinio, assentientibus recentiorum Judaeorum eruditissimis, ut sensus hic inde exurgat, Imperii firmam ac perpetuam possessionem tribui Juda promitti; quod a Davide, posterisque ejus per aliquot aetates gestum, & ad alios deinde nonnumquam translatus est, cumque ab his gereretur, mere terrenum erat; tum pervenit demum ad Messiam, unum ex ipsius posteris, a quo ex terreno coeleste factum est & aeternum, ita ut ab eo auferri deinceps & extorqueri numquam possit.

Matth. 1, 25

Hae ex officinis Rabbinicis fere depromta Cajetanus interpolavit. Adscribit ea quippe Judaeis Fagius & refellit. Refellit & Tostatus, qui contineri ea ait Rabbinica quadam scriptione, cui titulus est, Defensorium fidei. Congruum huic praeterea quippiam proponitur in Rabboth, & in Schebet Jehuda, & alibi: nempe sceptrum a Juda numquam in ablatum, postquam semel venerit Siloh. Id probant ex accen-

Fag. & To-

stat. in

Gen. 49,

19.

HUETII DYNONSTR.

tu musico Jethib, qui voci ו adjungitur, cuique vim διασπείρων (*disjunctivam*) inesse volunt; ita ut ו, cui inhæret, divellat a sequentibus, & dictio hæc exponenda sit *In aeternum*: ut locus sic interpungendus sit & interpretandus: *Non recedet sceptrum ex Juda, & legislator de inter pedes ejus in aeternum, quando veniet Siloh*. Duo habet hæc expositio sententiae Cajetani plane consona, & quod regni perpetuitatem spondet Judæ, & quod voci ו, *Donec*, cessationis significationem non adscribit: Verum in quibusdam discrepat; primum quod regni tempus a Messia inchoat, cum longe vetustiora regni hujus initia statuatur Cajetanus; deinde quod regnum illi temporarium & cum mundo finem habiturum intelligant; adeo ut ו, tempus indefinitum, non infinitum notet, cum Cajetani doctrina regnum primo temporarium signatum esse decernat, quod per Messiam spiritale fiat & aeternum, ne ipso quidem mundi occasu finiendum. Præterea inutilis est interpunctio illa, qua ו a sequentibus disjungunt, cum sequatur ו, quod cum ו præcedenti conjungendum esse sciunt, qui literis Ebraicis vel leviter tincti sunt. Tum vero ו voci ו conjunctum significat *Donec*, uti exponi vulgo solet, non *In aeternum*, quod illi volunt. Nec quicquam juvantur accentu Jethib, qui non semper διασπείρων (*disjunctivus*) est, velut in commate sequenti dictionem ו, cui adnexus est, a sequentibus non divellit. Adde nec vocem ו recte exponi, *quando*.

Quantumvis probabilis videatur hæc Cajetani sententia, causas habeo tamen, cur ab ea cogar discedere. Nam primum notam & significationem temporis, quo venturus erat Christus, detrahit vaticinio Jacobi, adversus constantem & consentientem, non omnium modo Patrum Ecclesiae, sed & vetustiorum etiam Judaeorum opinionem, qui hoc oraculo tempus adventus Messiae signari fasli sunt. De Patribus satis multa jam diximus, unde res appareat. Ex Judaeis sic intellexisse videtur Josephus, & cum Vespasianum palpo percuteret, huic ejus exitum adscripsisse, uti superius a me observatum est. Sic intellexerunt & ii, qui ab Origenis ævo ad hoc tempus, Æchmatarcham de tribu Juda, gentis suae principem

Joseph. de bell. Jud. l. 3. c. 28. & l. 7. c. 31.

Ggg

capem

cipem ac ducem esse, & porro fore ad ortum usque expectati sibi Messiae censuerunt; quos jamjam sumus adorturi. Sic intellexerunt etiam R. Moles ben Nachman, ejusque sequaces, qui vocibus *שׂוֹן* & *מָלִיךְ*, *Sceptrum* & *Dux*, notari volunt sæva imperia, quibus ubique gens eorum premitur, quæque veniente Messia abroganda sint. Idem præterea Nachmanides, & R. Bechai, hunc ex ea prædictione sensum elici posse crediderunt, licet non semper Israelis imperium teneat tribus Juda, non alios tamen quam tribules Juda legitime id arrepturos, donec oriatur Messias. Sic intellexerunt denique, qui *ὑποδείκνυσι* sceptrum Judæ promissum esse ratum sunt ad Christi usque adventum, si nimirum Dei præceptis morigeram se tribus illa præstet. Quæ quamvis inepta omnia sint, & proxime a nobis refellenda, perpetuus tamen ille priscorum Rabbiorum cum sanctis Ecclesiæ Patribus consensus, & constans ac *πατροπαράδοτος* (a majoribus transmissa) traditio in assignanda Jacobæ huic prophetiæ nota ac significatione temporis ortus Messiae, mihi non videtur temere spernenda. Aliud præterea vitium inhæret Cajetani sententiæ, quod nimirum iisdem Jacobi verbis, *Sceptrum*, & *Dux*, duas res plane diversas signari putet, regnum nempe temporarium, & regnum æternum, licet nullam distinctionis interpositam notam assignet, qua aliud secernatur ab alio, temporarium ab æterno; nullam conjunctionis, qua duo hæc prorsus disjuncta simul comprehendi debere approbet.

*Proponitur
deinde no-
stra, & ar-
gumentis
confirma-
tur.*

VII. Expositis præcipuis nostrorum hominum interpretationibus & sententiis, ac explosis, nostra nunc proponenda superest, suisque probationibus & argumentis instruenda. Res quatuor dico his notari Jacobi verbis: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Prima prædictionis pars hæc est, *Non auferetur sceptrum de Juda*, qua æterna sceptri possessio Judæ spondetur. Alterum prophetiæ membrum hoc est, *Et dux de femore ejus*, quo temporarius & caducus Judæ præsignificatur principatus. Tertium est istud, *Donec veniat qui mittendus est*, quo temporarii hujus regni finis & Messiae adventus prædicuntur. Postremum hoc,

Et ipse erit expectatio gentium, quo Messiae regnum, non Chananæ terræ claudendum angustiis, sed quaquaversus per omnem orbem patens, & spiritale futurum nuntiatur. Harum quatuor prædictionis partium inobservata distinctio, maximam opinionum diversitatem, nec minorem rerum perturbationem ac confusionem peperit. Cajetano suboluit legitimus primi, secundi, ac postremi membri sensus, quibus regnum Judæ ex temporario æternum, ex terreno spiritale promittitur: sed tertii sententiam, quo mutatio isthæc & tempus adventus prædicuntur, non offecit. Temporarii & terreni regni pollicitationem his inesse, ac notam præterea temporis quo proditurus erat Messias, perviderunt plerique Interpretes, ac fere omnes; reliqua non attigerunt. Cautè si hæc distinxeris, omnibus angustiis ac difficultatibus nullo negotio te expediveris. Sed planum id ut fiat, accuratius perscrutanda loci sententia est. Dico priorem oraculi partem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, generale quippiam proponere, & Judam erigere in spem æternæ regni possessionis posteris tribuendæ; sed ita tamen, ut modum, quo continget æternitas isthæc, non exponat, nec regni genus designet, futurumne sit spiritale, an temporarium. Pars altera a genere & indistincta rerum propositione descendit ad species, & promissi principatus naturam enucleate definire incipit: nam verba isthæc, *Et dux de femore ejus*, temporarium quid denotant & caducum, per humanam generationem & personarum mortalium successionem reparandum. Sic enim supra intelligendum esse dixi istud: *De femore ejus*; sive ut sonant Ebraica, *De inter pedes ejus*; quod vertit Jonathan, *de semine ejus*, Onkelos & Hierosolymita, *de filiis eorum*. Deinde dictio *מָלִיךְ*, quam Vulgatus Interpres exponit *Dux*, aliud quid sonat ac *שׂוֹן*, *Sceptrum*, quod præcedit, uti proxime ostendam: hoc enim regiam dignitatem simpliciter sonat, illud potestatem duntaxat tradendorum præceptorum, & juris dicendi ac præscribendi; ut significetur principatum temporarium ac terrenum, quo potitari erant Judæ polleri, angustum fore, ac cissum, & sæpe alienis imperiis obnoxium, velut in Zorobabele; ita ut possent quidem jus dicere inter suos; sed supremo tamen imperio,

imperio, libero, omnique alia dominatione soluto, & vere regio interdum exciderent, quoad adesset Messias, per quem hæc qualiscunque potentia abroganda erat, juxta illud
 Oseæ: *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Teraphim.* At soluta hac potentia, nova constituenda erat per eundem Messiam, sed diversa & generis alterius, spiritualis nimirum & æterna, nullis temporum curriculis definita, nullis locorum ipatiis contracta, nec jam Israelitas solum regens, sed orbis universi gentes ditioni suæ subjiciens. Id clarissime prædixit Amos: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud a facie terra: verumtamen conterens non conteram domum Jacob.* Pollicetur Deus non contritum se penitus domum Jacobi, sed ejus *ἱερὸν* (igniculos) servaturum: quod eventu comprobatum est; primum dissipatis per universum orbem Israelitis; quippe subjicit Amos: *Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro: deinde terreno Israelitarum & caduco imperio reformato in spiritale & æternum per Messiam Davidis nepotem & hæredem: subnectit enim Propheta: In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & readificabo aperturas murorum, & ea qua corruerant instaurabo: & readificabo eum sicut in diebus antiquis; ut possideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus.* Quamobrem addit Jacobus: *Et ipse erit expectatio gentium.* Designare autem isthæc spiritalem & æternam potestatem, cum alia plurima evincunt oracula Prophetarum, quæ recitabimus infra, cum Christi legem & regnum spiritualia fore & æterna demonstrabimus; tum istud maxime e Psalmo septuagesimo primo: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis..... & dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum..... & adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes servient ei;* quæ de Davidis & Regum Ebræorum ipsius successorum regno sumi non possunt; nec enim id ad terminos orbis terrarum propagatum est; nec omnibus regibus terræ, omnibus gentibus jura poluit: at aliud quoddam regnum

notant, tantum quantum nullus unquam rex obtinuit, quod tamen posteritas Davidis obtinebit: Clarum hoc quoque e Psalmo octogesimo octavo: *Inveni David servum meum; oleo sancto meo unxi eum..... & ego primogenitum ponam illum, excelsam præ regibus terra. In æternum servabo illi misericordiam meam, testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli.* Memorabilis vero & prorsus apposita ad rem nostram varietatio hæc Isaïæ: *Parvulus enim natus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia; a modo, & usque in sempiternum.* Ecce Davidis regnum Messiae spondetur in posterum tempus; sic ut postquam ad ipsum pervenerit, nullo casu intercitat, sic ut immensum sit ac pacificum, ut judiciorum æquitate firmetur, & per Messiam, Deum fortem & admirabilem, in perpetuum administretur. Quibus succinit Daniel, cum ait Antiquum dierum Filio hominis dedisse potestatem, & honorem, & regnum; omnes populos, & tribus, & linguæ ipsi servituras; potestatem ejus fore æternam, numquam ab eo auferendam, nec regnum ejus unquam iri corruptum. Et si testimonia hæc, aliaque multa huc pertinentia infra sum corrasurus in hoc Parallelismo, abstinere tamen non possum, quin & istud Jeremiæ, quod causam hanc juvat, in antecessum proferam: *Hec dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius, qui regnet in throno ejus.* Addam & hoc Michææ: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* Duo hic prædicuntur, quæ in Jacobæo itidem oraculo prædicta sunt; proditum nempe Messiam e tribu Juda, & æterno regno potiturum. Quæ & Mariæ Virgini pollicitus est Angelus Gabriel, cum de Christo ex ea prodituro talia prænuntiaret: *Hic erit magnus, & Filius*

Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis. Quorum promissorum memores Christi Discipuli, postquam hunc vitae relictum viderunt, Interrogabant eum dicentes, Si in tempore hoc restitues regnum Israel? Adjiciam præterea id Isaia: Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia, & arguet in equitate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. His apertissime prædicitur spiritale fore Messiae regnum: quanquam satis est æternum dixisse, ut spiritale intelligatur. Sententiæ nostræ plurimum lucis & roboris affert illud Ezechielis, e vicelimo primo capite: Hac dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam: nonne hac est quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam: & hoc non factum est, donec veniret ejus est judicium, & tradam ei. Sedeciam regem Juda, qui postremus τὸν τε τὴν ἀσπίδα γυνὴ βασιλευσάντων (posterorum Davidis qui regnum tenuerunt) fuisse dicitur Josepho, his perstringit Deus, & regio fastigio dejectum iri denuntiat. Nam quod Vulgata reddit iniquitatem, si Ebraicum exemplar consulas, reperies נר, hoc est perversam, coronam videlicet, quam se conversurum promittit Deus, temporariam nempe istam Sedeciae in æternam, cum is venerit, de quo dixit Deus apud Isaiam: Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet: & Johannes: Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ..... & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est. Atque huic coronam illam regum Juda traditurum se denique Deus affirmat. Tum vero id eveniet, quod apud Amosum prædixit Deus: In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis. Rivos hosce claudam, postquam recitavero voces magnas de coelo editas, quas memorat Apoc. 11, 15. Johannes in Apocalypsi: Factum est regnum

hujus mundi, Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum: quibus temporarium hoc regnum, Domino Jesu Christo attributum, & æternum factum esse sine ambage declaratur. Et vero vel ipsa, quam tractamus, Jacobi prædictio, si recte intelligas, rem conficit. Nam cum prædicit defuturum ducem de posteris Jesu, ejusque abolitum iri potestatem temporariam & terrenam prodeunte Messia, a quo novum statuendum sit & erigendum imperium, alterius utiq; generis esse debet imperium illud; alioqui nec prius abolere fuisset necesse, atque id continuare potius diceretur. Messias, quippe in eadem gente, iisdemque locis paternum administrans regnum, quam novum fundasse. Itaque dictio Donec, rerum, quibus inserta est, cessationem ac τῶν significans, vim suam hoc loco depromit quidem in secundum oraculi membrum, Et dux de femore ejus, quibus terrena & caduca potestas notatur; verum ad superiora isthæc non prorogat, Non auferetur sceptrum de Juda, quod regnum æternum, nec a Messia abrogandum Judæ nepotibus pollicetur. Ergo querimonias omnes ac dissensiones Interpretum hac expositione sopimus: nam satisfacimus iis, & qui notationem temporis ab oraculo Jacobi detrahi sine piaculo non posse censent; & qui regni Judæ, quod Prophetæ perpetuum fore clamant, mutationem ac finem his prænuntiari nolunt.

VIII. Quin & egregie refellemus eos, si qui causabuntur fallam esse hanc quam damus partis primæ Jacobæi vaticinii interpretationem, qua æternum posteris Judæ sceptrum sponderi volumus; atque item secundæ partis, qua statuimus iisdem promitti continuam ac perpetuam ducum, sive dominorum ac principum ex eadem tribu successionem, quæ Messiae temporibus finem sit habitura: cum certum sit, a Jacobo ad Davidem usque, & post solutam etiam Captivitatem Babylonicam, principes nullos extitisse, qui Israelitis jura legesque posuerint. At nos cum firmam sceptri possessionem promissam Judæ posteris & attributam fuisse dicimus, τῶν quidem & mancipio ac proprietate ad eos pertinuisse intelligimus, etiam si τῶν & ususfructus ad alios interdum transierit; atque id demum regnum agnationis jure Messiam recuperasse, & velut debi-

*Refelluntur
argumenta
adversarium.
Primum
argumentum.*

Act. 1, 6.

Isa. 11, 1.
& seq.

Ezech. 21,
26, 27.

Joseph.
Antiq.
l. 10 c. 11.

Isa. 42, 1.
Joh. 5, 22.
& seq.

Amos. 9, 11.

Apoc. 11, 15.

Rom. 8, 7.

debitam sibi hereditatem crevisse; at immutatam, longeque auctiorem ac nobiliorrem, maximisque incrementis & insigni accessione amplificatam; quam enim terrenam, angustam, & temporariam reliquerat David, immensam, coelestem, aeternam, nullisque deinceps mutationibus obnoxiam Christum cepisse. Mutabile enim fuit regnum Davidis & caducum, adeo ut id ex asse tertius haeres non possederit: perpetuum vero est illud Christi, neque ullis finibus circumscribendum, quod totum nos *Heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* adituri sumus. Ut autem Christi typus fuit David, quod inferius a me demonstrabitur, sic regnum Davidis typus fuit regni Christi; seu regnum potius idem unumque primus e tribu Juda David obtinuit, postremus Messias. Igitur etsi ususfructus sceptri a tribu Juda sit aliquando abiatus, ipsa tamen proprietas, ipsum jus auferri non potuit, illiusque aliquando per Messiam de se proditurum recuperandi spes in ea superfuit. Atqui jus ad sceptrum, sive sceptri *κτῆσις* (*possidendi jus*) sceptrum recte appellari potest & solet. Dicere enim possumus non ablatum fuisse Angliæ sceptrum a Stuartorum gente, postquam in eam semel concessit, quamvis per multos annos Carolus Secundus rex patria regnoque depulsus vixerit: nam tum quoque jus suum retinebat. Hunc sensum, præter alios quos indicavimus Judæos, fere secutus est Onkelos in interpretatione vaticinii Jacobæi de Juda: dicit quippe non defuturos principem & scribam de tribu Juda, *מלך ושר*, in aeternum. Secutus est eandem expositionem R. Selomoh, eique confirmandæ attulit locum hunc ex Daniele: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in aeternum dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur.*

Dan. 2, 44.

Secundum argumentum.

Jer. 22, 30.

IX. Opponi quoque nobis potest id, quod Cajetano objicit Pererius, non de spiritali potestate agere Jacobum, quæ in Ebræo populo numquam fuit; & ut fuerit, in tribu Levi, non Juda fuisse; sed tantum de terrena; hac autem excidisse tribum Juda, neque postea recuperasse, ne per Messiam quidem, cujus regnum non fuit de hoc mundo, qui- que prognatus est hoc Jechonia, de quo futurum prædixit Jeremias, ut nepotum ipsius nullus imperium teneat. At ista discutere

facile est; temporariam enim solum & terrenam potestatem in Ebræo populo fuisse fate- mur ante exortum Messiam, sed quæ deinde in aeternum regnum conversa sit per eundem Messiam, qui & ipse Ebræus fuit, Ebræis prognatus, tribulis Judæ, Davidis nepos; sic ut prior illa potestas, velut rudimentum esset quoddam & adumbratio posterioris. Quemadmodum enim Pharamundi succes- sor vere est & habetur Ludovicus XIV, cujus imperiis Francia felicissime gubernatur, licet non eandem ditionem tenuerit Pharamun- dus, alterique regioni præfuerit; ita verus ac legitimus Davidici regni successor habend- us est Christus, licet alterius generis impe- rium obtineat: præsertim cum hic Davidico sanguine cretus sit, ille Pharamundino non sit. His ita distinctis & explicatis, irritum cadit argumentum Pererii: potestatem enim spiritalem in tribu Juda vel populo Ebræo fuisse dicimus, quatenus Messias tribus Juda & populi Ebræi pars hanc & exercuit: quo factum est, ut cum terrena potestate excideret tribus Juda, coelestem per Messiam recupera- ret. Ultramque autem a Jacobo præsignifica- tam & prædictam fuisse merito arbitramur.

X. Facile quoque telum hoc alterum Pe- ^{Tertium argumentum.} rerii retundimus, quo per Cajetani latus nostrum petitur; cum ait nullam sceptri vel *κτῆσις* (*jus possidendi*) vel *χρῆσις* (*usum*) ha- buisse tribum Juda temporibus iis, quæ Davi- dem præcesserunt; defecisse itaque saltem hoc tempore sceptrum de Juda, quod oraculo repugnat. Quo telo non nostram solum, sed & alias etiam quas attulimus loci hujus in- terpretationes, suamque adeo Pererius op- pugnat; cum probari non posse adversus cum disputantes ostenderimus, ullum præ- rogativæ jus in hac tribu fuisse ante Davi- dem. Ut ut est, male certe hæc Pererio tem- poribus divisa sunt: nec enim id sibi vult Jacobus, statim post suam prædictionem Judam regni possessionem aditurum: imo vero, prospiciebat in longitudinem cum hæc diceret; ait enim: *Congregamini ut annun- tiem qua ventura sunt vobis in diebus novissi- mis.* Igitur tum primum Judæ jus ad regnum Israeliticum declaravit & attribuit Deus, spemque ei dignitatis hujus fecit; non ipsi statim, sed posteris ejus post aliquot ætates concedendæ.

Gen. 49, 1.

XI. Postquam Christianorum super hoc ^{Ad viam refutationi} oraculo

Judeorum
seruandam,
ostenditur
in Jesu
completum
esse hoc
oraculum.

Manass.
Conc.
Quest. 65.
in Gen.

Matth. 12.
50.

Psalm. 21.
33.
Rom. 8.
17.

Apol. 19.
11.
& seq.

Joh. 12.
31.
Col. 2.
15.
Num. 24.
17.
Psalm. 17.
38.
& seq.

oraculo sensus satis exploravimus, nostrosque ipsi proposuimus & confirmavimus, superest nunc ut adoriatur Judæos, quorum non uniusmodi opinio est, sed in duas sectas dividitur. Alii enim Messiam quidem hic prænuntiatum agnoscunt, at Jesum hunc fuisse negant: alii ad Messiam id ullo modo pertinere insitiantur. Ex his duobus fontibus sententiæ oriuntur complures, quas collegit horum temporum clarissimus Judæus Manasse ben Israel, & ad undecim capita revocavit. Ad convincendum simul errorem utrumque, totam hanc prædictionem in Jesu completam fuisse palam faciam. Ac ista primum manifeste ad Jesum spectant: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.* Ad filium Judam verba facit Jacobus, quatenus Messia pater futurus est, vel Messiam potius in patre alloquitur. Nam quemadmodum Davidis avi nomen Messia nepoti tribuunt Prophetæ, quod declarabimus in hoc Parallelismo; sic & Messia Jacobus avi ejus nomen tribuit. A fratribus suis laudatus & adoratus est Jesus, Christianis videlicet, quos fratrum loco habere se profiteretur apud Mattheum: *Quicumque, inquit, fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Itaque fratres non semel appellat, cum in Evangelio, tum in Psalmo vicesimo primo sub persona Davidis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Unde & coheredes Christi Paulus nos esse ait. Ab iis autem primum laudatus est, cum prodigiosa eum patrante opera aspexerunt: postquam autem viderunt eum ad vitam rediisse, tum vere Deum esse cognoverunt, eoque nomine adorarunt. Quamobrem servos se Christi in Epistolis sæpe Apostoli profitentur. Et nos hodieque, qui fidem ipsius amplexi sumus, divinos ipsi honores exhibemus. Cervices vero inimicorum vel cædit, vel sub jugum mittit; quippe *de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes, & ipse reget eas in virga ferrea..... & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Principem hujusmodi se foras ejectionem jactat. *Exspoliavit principatus, & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Quod & futurum præsentierat Balaamus, cum diceret: *Et per-*

cutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth: item David: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar, donec deficiant: confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos: & pracinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me: & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti: & alibi: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Psalm. 109. 1. 2.

Pergit Jacobus: *Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubisti ut leo & quasi leona, quis suscitabit eum?* Quæ de Christi Jesu potentia dixerat: *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum,* leonis comparatione illustrat, quo inter quadrupedes nihil validius, quippe earum princeps & rex habetur. Hac ergo similitudine significantur, & Christi Jesu robur, & regium genus, quæ ipsi competere in Parallelismo a nobis demonstrabitur. Ascendit ad prædam, tum cum ex orci faucibus, Daemonumque tyrannide humanum genus eripuit. Deinde victoriæ hujus modum, rationemque adumbrat, cum ait: *Requiescens accubisti, ut leo,* quæ mortem Christi exprimunt: dormitionis enim ac somni vocabulis mortem significare consueverunt Scriptores sacri; & utramque notionem habet Ebraica dictio שָׁכַב; & somnus Homero dicitur *καθυπνός* *Σάβητος* (*frater mortis.*) Prædicta Jesu morte conlequens fuit ipsius reditum ad vitam prædicere; quod & fecit his verbis: *Quis suscitabit eum?* ac si dicat, Non alius præter ipsum ac Patrem potest eum ad vitam revocare. Id sibi volebat Jesus, cum diceret: *Solvite Templum* Joh. 2. 19. *hoc, & in tribus diebus excitabo illud.....* Ille autem dicebat de Templo corporis sui: id Paulus, cum Patris potentiam ac virtutem prædicaret hoc modo: *Quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus.* Eph. 1. 20. Igitur Christum Jesum respiciebat Balaamus, cum de Israele, unde ortum erat habiturus, sic vaticinaretur: *Accubans dormivit ut leo, & quasi leona, quam suscitare nullus audebit.* Num. 24. 9.

Sic deinde futurorum prædictionem Jacobus prosequitur: *Nam auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium.* Hæc jam satis excussimus. Ad-

demus

demus id tamen, geminis istis vocibus, *scēptum*, & *dux*, sive ut habet Ebraicum exemplar, מַשַׁל, & מַלְכִּי, regiam dignitatem, & jus condendarum legum, esse expressa. Nam qui rex est, leges condere potest & vivendi normam præscribere. Unde fit, ut

Psal. 107, 8. Psalmo centesimo septimo Iuda, ad quem pertinebat sceptrum, quippe a Septuaginta Interpretibus vocatur βασιλεύς, in Vulgata

Isa. 33, 22. Rex, Ebraicè dicatur מַלְכִּי. Apud Isaiam Deus, qui Rex regum est, eodem afficitur nomine, quod exponunt Septuaginta ἄρχων (princeps) Vulgata Legifer, cui adionat & Ionathan. At non quisquis leges ferre potest, proinde & rex est. Iura Ebraeis posuit Moses, Atheniensibus Solon, Lacedæmoniis Lycurgus; quorum tamen nullus vere rex fuit. Quamobrem Aben-Ezra, & R. David Kimchi, & R. Selomoh, vocabulum istud in oraculo Jacobi reddunt, *Dominum, & Principem*; R. Lipman in libro Nitzachon, מֶלֶךְ, *Dominatorem*: non vero dixerunt *Regem*. Ergo regis potestas major est, legumlatoris angustior. Priorem potestatem, juxta Prophetarum vaticinationes, vere obtinuisse Christum Jesum, & paulo superius ostendimus, & in Parallelismo etiam intra probabimus. Legum quoque ferendarum jus, etsi regia potestate continetur, seorsim tamen Christo tribuitur; uti, præter alia testimonia in Parallelismo quoque a nobis afferenda, vel unum hoc Isaiæ declarat: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insula expectabunt.* Ait deinde Jacobus: *Donec veniat qui mittendus est*; Ebraice, *Donec veniat מֵלֶךְ*: qua voce Messiam notari, consentiunt Chaldaei Paraphrastæ, & Thalmudistæ, alique Magistri, quos supra adduxi in testimonium. Existimarunt multi legisse Hieronymum, מֵלֶךְ, a מֵלֶךְ *in su*: quæ lectio Judæis nonnullis, & Steucho postmodum, Huntæo, ac Grotio placuit; Chaldaeos quoque ipsam fuisse secutos, at Judæos deinde adulterasse, censet Steuchus; Grotius vero approbare eam satagit, cum ex aliis Scripturæ sacræ locis, in quibus Messias a Patre missus esse dicitur, adhibitis ad id significandum verbis ἀποστέλλειν (legare) & πέμπειν (mittere) tum maxime ex nono capite Johannis, ubi agitur de natatorio Siloe, quod interpretatur *Missus*: quæ loca ad id Jacobi vaticinium

spectare putat. Fuit in eadem opinione Eusebius, eamque libro septimo Demonstrationis prodidit, & Grotio id argumentum ex Siloe petatum subministravit. His addi poterant testimonia quædam Auctorum sacrorum, in quibus nomen ἀρχόμενος, sive Venturus Messiae proprium videtur χαρακτηρισμὸν (nota insignitum, qua ab aliis discernatur.) Quale illud est Discipulorum Johannis ad

Christum: *Tu es qui Venturus es, an alium expectamus?* & hoc Pauli ad Ebræos: *Ad-*

huc enim modicum aliquantulum: qui Venturus est veniet, & non tardabit: quod ex secundo capite Habacuc de promptum est: &

hoc Epistolæ ejusdem ex persona Messiae: *Ecce venio*: quod e tricesimo nono Psalmo prodiit. Quo refertur & hoc

Samaritanæ ad Christum: *Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus): cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia*: atque id

etiam Aggæi: *Et veniet desideratus cunctis gentibus.* Venturus autem & mittendus reciproca sunt. Verum tantis licet suffragiis, tantisque argumentis se tueatur hæc opinio, ab ea tamen me revocat unius Samaritani exemplaris auctoritas, ex cujus ductibus intelligitur, eam, quæ nunc obtinet in Ebraico contextu, scripturam esse vetustissimam, nec ullius vitiositatis suspectam. Nec abhorret a vero, legisse Hieronymum מֵלֶךְ, etiamsi vocis hujus originem repetiverit a מֵלֶךְ; quidni enim crediderit מ in ה, ejusdem instrumenti literam, mutari posse per variationem dialectorum, uti mutatur nonnunquam in ו? Nihilo magis Septuaginta Senum interpretationi assentiri possum: *ἵνα ὡς ἰδοὺ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ (donec veniant quæ ipsi reposita sunt), vel, ut alii legunt, ὃ ἀποκείμενον, (cui repositum est) vel juxta nonnullos, ὃ ἀποκείμενον (quod repositum est.)* His significatas putat Eusebius Dei promissiones, quibus futurum sponndit, ut in Abrahami, Isaac & Jacobi semine benedicerentur omnes cognationes terræ, & Reges de lumbis Jacobi egrederentur. At idem paulopost ἀποκείμενα (reposita) illa aliter explicat, eaque opinatur esse, quæ Judæ Jacobus mox pollicitus est: *Juda, te laudabant fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad pradam, fili mi, ascendisti: requiescens accubivisti ut leo & quasi leona; quis sus-*

March. 11, 3.

Ebr. 10, 37.

Habac. 2, 3.

Ebr. 10, 7.

Ps. 39, 8-9.

Joh. 4, 25.

Agg. 1, 8.

Euseb. Dem.

1. 8.

Gen. 35, 11.

Isa. 31, 1.

Isa. 42, 4.

Joh. 9, 7.

scitabit eum? At Onkelos, & Hierosolymitanus Paraphrastes, & Syrus Interpres, & Arabs, & R. Selomoh, regnum putant id fuisse, quod Messias erat ἀποκείμενον (*repositum*.) Quam interpretationem Chrysostomus & Hieronymus arripuerunt. Ita videntur eandem lectionem secuti ac Septuaginta; nempe של, hoc est, juxta ipsorum interpretationem, quod ei; ut ה pro ו usurpetur, & ש pro א; quæ sane nimis coacta videntur, & parum omnia verisimilia; nam præter ה in ו mutatum, vides ו intrusum; Deinde ante Davidis tempora contractum fuisse אש in ש, nullo exemplo probari potest, ut notavimus ad Originem. Est tamen, contradictionem hanc tulerit ista ætas, quodnam hoc loquendi genus est, una, duabusve dictionibus triplicem involvens ἀποκείμενον (*repositum*?) Ut enim aliquis inde excuspatur sensus, τὸ quod primum præfigendum est regnum; subjungendum vero, repositum est; at τὸ ei subjiciendum Messias: quæ connexa hanc sententiam dabant, *Donec veniat regnum, quod repositum est ei Messias.* Pateremur, si ulla præcessisset, vel regni, vel Messias mentio: quod cum non ita sit, explicationem hanc merito repudiamus. Nec illi auferimus alteram R. Davidis Kimchi, quam proponit in libro Radicum. Is של exponit בן *filius ejus*, & vocem derivat a שלח, quod *secundas* significat, sive ἀβελον. Id ut constare possit, dictio hæc parte sui ultima multanda est, & pro affixo ו supponendum ה, deinde ו inferciendum, & dicendum demum *secundas* pro sortu ἀποκείμενον; (*per synecdochen*) hic usurpari. Hæc sententia, quantumvis ab oratione communi abhorrens, recentioribus tamen plerisque Interpretibus Christianis placuit, quod Messias ortus ex matre, absque ullo patris opere, his designari visus sit. Nos vero, non quæ acutiora cogitatu, vel dictu pulchriora, sed quæ veriora sunt, persequimur. Ea mihi arridet præ reliquis vocabuli hujus interpretatio? quæ *Pacificum* reddit; אשלח, quod est, *quiescit, in pace & odio fuit.* Id quam Christo conveniat, liquet ex Davide, qui de eo prædixit, futurum ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna*: & ex Isaia, qui hæc de eo vaticinatur: *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri*

seculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Quid quod conceptus de eo verbis præcinit Michæas: Mich. 5, 5. *Et erit iste pax: & Zacharias: Et loquetur pax gentibus.* Quæ in Domino Jelu re fuisse completa evincit noster Parallelsinus. An & vocis hujus veriloquium tangitur apud Isaia, cum ait aquas Siloe vadere cum silentio, & ἀσυχία παρὰ τὸν δαίμονα (*tranquille ire*). juxta Septuaginta Interpretes? Fieri enim potuit, ut quemadmodum in oraculo Jacobi שלח Hieronymus, aliique arcessiverunt a שלח *misit*, ita Isaia שלח, quod fontis nomen est, derivaverit a שלח, *quiescit, tranquillus fuit.* Jam vero quatenus Messias fuerit expectatio gentium; vel juxta Onkelon & Hierosolymitanum, quatenus ipsi dicto audientes fuerint populi; vel juxta Kimchium & alios, quatenus ad eum aggregati fuerint populi, præclare R. Moses Hadarlan in Beresith Rabbah ostendit ex Isaia, qui futurum prædicit, ut ipsum gentes deprecantur, ut legem ejus insula expectent, ut Deus det eum in sadus populi, ut suscitet terram & possideat hereditates dissipatas, ut Deus testem populi det eum, ducem ac præceptorem gentibus. His adde & istud Aggai: *Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Simili promissio Deus patriarcharum Messias proavorum, Abrahami, Isaaci, & Jacobi spes sustentabat, futurum spondens, ut in illis benedicerentur *universa cognationes terra.* Hinc ista Simeonis viri sancti, cum Jesum in sinu gestaret: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium.* Sin R. Jonam Gerundensem quis sequatur, qui locum hunc sic intelligit: *Non a Juda abscedet virga exaltoris, quod veniat filius ejus, qui gentium robur frangat, uti quoque poterit Davidis suffragio, qui Deum inducit sic alloquentem Christum: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea & tanquam vas figuli confringes eos.*

His demum verbis Jacobi oraculum concluditur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & sanguine novæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Quadrare & hæc

Chrysost. in
Gen. 49.
Hier. Epist.
Paul. c. 4.
& alibi sæpe

Mich. 5, 5.
Zach. 9, 10.

Isa. 8, 6.

Isa. 11, 10. &
41, 4. & 49.
8. & 55, 4.

Agg. 2, 2.

Gen. 12, 3.

Luc. 2, 30.
& seq.

Psal. 137.

Gen. 49.
11, 12.

hæc in Christum, ex Johanne intelligitur, apud quem Iesus hæc de se prædicat: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est: tum: Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Asinam autem & asellum, quibus in vectus Hierosolyma inivit juxta Zachariæ vaticinium, Judæorum & Ethnicorum symbola esse uno ore asseverant Interpretes. Porro significari a Iacobo his verbis eundem, qui a Zacharia deinde in asina equitans descriptus est, traditur in Beresith utraque, Rabba & Ketanna. Cum illos ergo coelestis gratiæ laqueis irretitos ad se pertrahit, sibi que adjungit, tum vere ad vitem pullus & asina religantur. Flectimus hæc nos quidem in allegoricum sensum, quod & fecerunt Chaldæi Paraphrastæ. Onkelos vitem interpretatur Deum, Deique doctrinam, tum & ipsius Templum ac Civitatem; asinam vero & asellum exponit Israellem & Ethnicos, tum & æqui bonique amantes homines ac divina præcepta facessentes. Onkelon sequitur R. Selomoh. Jonathan & Hierosolymitanus Interpres iis quæ sequuntur cruentas Messiae victorias portendi putant. Ego vero ajo Iesu Christi supplicium his præsignificari, isto Isaïæ loco fretus, quem ad Messiam pertinere arbitratur optima pars Interpretum: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua? . . . . . Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in corculari? Quamobrem in sacrosancto Eucharistiæ sacramento de vino sanguinem suum fieri voluit, seque cruenta veste indutum obtulit in Apocalypsi. Nec ipse solum suo sanguine stolam tingit, at Discipulorum quoque suorum vestes eodem ablu jubeat: Hi sunt, inquit unus de Senioribus Iohannem alloquens, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni. Alio loco sic ipse Iesus: Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni. Quæ sequuntur de oculorum pulchritudine & candore dentium, valent ea ad Messiae speciem ac decorem commendandum; non eum qui in externa corporis forma, sed qui in animi dotibus ac virtute positus est. Quo pertinet istud e Psalmo quadragesimo quarto: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* An

HUERTII DEMONSTR.

æternum illum Dei favorem forma corporis quisquam promereri potest? minime profecto. Simile est hoc Isaïæ: *Regem in decore suo videbunt oculi ejus.* Eundem igitur sensum accommoda & Cantico, in quo Sponsi pulchritudo tenerrimis & mollissimis verbis describitur: accommoda vero his præcipue: *Dilectus meus candidus & rubicundus:* quibus candidi mores, &, ut Virgiliū utar verbis, ardens virtus denotantur, quorum symbola sunt lac & vinum. Rubor autem oculis maxime Messiae tribuitur, perinde ut vis flammea in Apocalypsi, & apud Daniele; & Deo ipsi apud Ezechielem: nimirum ut perspicacitas ejus significetur, & oculorum vis omnia pervadens, etiam intima cordis. Quocirca Christus Iesus in Apocalypsi, postquam flammeos & ignitos sibi esse oculos dixit, subjicit continuo: *Novi operatua:* & deinde; *Ego sum scrutans renes & corda.* Sic & Paulus ad Ebræos: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus.* Cui vi exprimendæ nihil excogitari potest igne aptius, qui calore suo omnia penetrat, lumine collustrat universa. Candor autem adscribitur dentibus, propter sancti vim lacteam, qua Christum valuisse ex his Lucæ discimus: *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratia, quæ procedebant de ore ipsius:* id quod tanto ante præmonitum fuerat in Psalmo quadragesimo quarto: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Id sibi quod quæ volebat Matthæus, cum diceret: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens:* & ministri Pontificum & Phariseorum apud Johannem: *Numquam sic locutus est homo sicut hic homo.* Nihil est enim ad persuadendum efficacius, nihil accommodatius ad delectandum, nativa hac oratione & simplici, quæ detracto omni ornatu verborum, rebus ipsis placet quas expromit, in earumque delectu laborem omnem & industriam consumit.

XII. His animadversis videant nunc Judæi, an commentitias suas loci hujus interpretationes nostræ possint opponere, & levi saltem aliqua veritate comprobare. Eorum, ut dixi, de Prophetiæ hujus intellectu duplex extat opinio; alii enim Messiae quidem prædictionem ei fatentur inesse, at Iesum eum fuisse negant; alii ad Messiam id ullo modo pertinere infutiantur. Qui in priori

Hh h

versantur

versantur hæresi, non in eandem omnes conspirant sententiam; quidam enim Messiam a Jacobo promissum nondum venisse arbitrantur, venturumque expectant: quæ sententia tradita extat in Thalmudico libro Sanhedrin; item in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; & in Echa Rabbathi; apud Onkelon quoque, & alios Paraphrastas Chaldaeos, Jonathanem & Hierosolymitam; apud R. Davidem Kimchi in libro שמות, R. Abrahamum Aben-Ezram, & Salomonem Jarchi, & R. Josephum in Ikkarim sive Fundamenti fidei, qui & id Onkelon accepisse narrat a Schemaja & Abthalione, stante etiamnum Templo secundo: cujus rei fides penes auctorem esto. Eadem est etiam persuasio eorum, qui Babylonicæ Captivitatis principem, quem ראש הגולה, sive Æchmalotarcham appellant, magnis Judæorum copiis, uti quidem fingunt, Bagdadi præfectum, de tribu Juda numquam non deligi ajunt; unde oraculi veritatem peti censent; quippe nondum ablatum esse sceptrum de tribu Juda, nec proinde Christum venisse. Vigebat hæc jam inter Judæos opinio Origenis temporibus, quem plerique partium harum gregales sectati sunt. Pluribus de ea re differunt Benjamin Tudelensis in Itinere, & R. Abraham Zachuthus in libro Juchasin. Quidam vero Messiam geminum hoc Jacobi oraculo promissum arbitrantur; Mosem alterum, alterum Messiam משיח עזרא (per excellentiam) dictum: quem errorem secutus est R. Bechai. Adde & alios jam supra confutatos a nobis, qui Judæ hic promissam agnoscunt perpetuitatem regni, in Messia initium habituri. Qui vero nullam Messia his inesse prædictionem contendunt, vocem משיח, quam reddit Vulgatus Interpres, *Qui mittendus est*, vel ad Davidem, vel ad Saullem, vel ad Jeroboamum, ipsamque adeo Siloh urbem, vel ad Nabuchodonosorem referunt; quam postremam opinionem Julianus Apostata tueri videtur. Has sententias, utpote insigniores refellisse contenti erimus: alias quas scimus in Beresith Rabba, aliisque locis esse propositas, studioforum industria discutiendas relinquemus.

XIII. Ac priores quidem, qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur, at nondum venisse eum contendunt, nullum opi-

nionis suæ afferunt argumentum; neque vero ullum aliud asserere possunt, præterquam quod nondum extitit quisquam, in quem partes oraculi hujus omnes apte congruerent. Quod manifeste falsum esse probavimus. Deinde cum superiori Propositione docuerimus eum habendum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt, hinc efficitur eum, in quem apposite quadrabit prophetia hæc Jacobi, si modo reliqua Veteris Testamenti vaticinia consentiant, Messiam esse habendum. Hanc autem Jacobi prophetiam in Jesum convenire luculenter demonstravimus, & reliquas præterea Veteris Testamenti vaticinationes huic consentire suis a me probatur locis. Unde efficitur Jesum esse Messiam, proindeque jam Messiam venisse.

XIV. Vanissima vero præ cæteris eorum opinio est, qui Æchmalotarcham quemdam confingunt, Judæorum imperium in Asia tenentem, & tribu Juda oriundum, quem Patriarcham appellant, perpetuaque successione dignitatem eam ad Christum usque extituram asseverant. Verus illud quidem Judæorum commentum est, ut intelligi potest ex Seder olam Zutha; jam inde ab Origenis, ut dixi, superioribusque deductum temporibus; quod ita recentiores amplificaverunt Magistri, ut Patriarcham hunc genealogiæ suæ seriem detexere, scriptisque ac legitimis instrumentis approbare posse putent. Atque ad hanc fabulam ordiendam una ipsis causæ videtur fuisse Jacobi de Juda prophetia, quam in Æchmalotarcha exitum habuisse præci Rabbini existimabant, ut auctor est Maimonides in Jad Chazakah. Opinioni huic profligandæ, inconstantiam ipsius & varietatem satis est prodidisse: nam Benjamin Tudelensis, qui in Itineris sui historia Israelitarum multitudinem ac potentiam vanis narrationibus commendare unice videtur habuisse propositum, multa de Æchmalotarcha congerit, ac ipsum Bagdadi sedem habere narrat, & imperium ejus Asiæ finibus circumscribit. Tum paulo post infinitas Judæorum copias versus Euphratem statuit, sui juris, rerum omnium ubertate affluentes, amplissima & beatissima loca late incolentes, & ab omni commercio ac reliquorum hominum aditu seclusas, propter vastissimas solitudines interjectas. Quibus Margi-

*prædictum
fatentur
quidem, at
nondum ve-
nisse eum
contendunt;*

*quos inter
præcipui
sunt, qui
Æchmalotarcham
Iuda progenitum
Iuda prædicant
que præfisse
asserunt;*

*Maim. in
Jad Chaz.
l. ult. c. 4.*

*Jul. apud
Cyrill. l. 8.*

*ac si pri-
mum, qui
Messiam hoc
oraculo*

Margianam ita a Veteribus descriptam notari putes. Pleraque tamen horum se fando tantum accepisse fatetur, quæ deinde R. Isaac ben Aramah in suis Legis explanationibus dicendo dilatavit. Auctor est etiam Aben-Ezra, ætate sua nepotes quosdam Davidis extitisse Bagdadi. Sed & narrant R. Gedalias ben Jechaja in Catena Cabalæ, atque item R. Salomoh in Schevet Jehuda, posteris Davidis apud Persas summum honorem habitum fuisse. Multa quoque de maximis Judæorum *ἡρώδης* & regnis in deserto Chabor & ad mare Rubrum litis disserit R. Abraham Peritzol in Orchath olam, sed de quibus nihil ipse quoque præter auditum habere se agnoscit. Multa idem, multa & ad nauseam usque insignis mendaciorum & ineptiarum fictor Eldad Danita, qui quatuor Israelitarum tribus, Danitidem, Gaditidem, Aseritidem, & Nephthalitidem in Æthiopia locat, Sabbathio flumine septas, & omnibus copiis circumfluentes; reliquas sex in Asia suis legibus utentes: nonnulla & R. Simeon in Jalcut, & ante illos Beresith Rabba & Thalmud in libro Sanhedrin de Judæis ultra Sabbathium flumen, quod ab aliis plerisque in Media statuitur, habitantibus, & regna illic obtinentibus; quos & moenibus igneis protectos, & ab omni hominum commercio sejunctos esse quidam per summam vecordiam affirmare ausi sunt. Idem Peritzo Judæos versus orientem Solem locat & montibus immensis circumclusos fingit. Postellus nostras, vir magni sed immoderati & effrænis ingenii, intra has mortuum angustias diu latitasse decem tribus ait, sed tandem prognatos ex iis Tartaros & Turcas inde erupisse, vastissimasque regiones armis occupasse. Quod ex Haythoni Armeni Historia probare conatus, viris gravibus & eruditis persuasit. Magni etiam Judæorum exulum coetus in India, magni ad Daphnen Antiochiæ suburbium statuuntur. Quidam & in America decem tribus requirunt. In quem errorem mirarer animum suum demisisse, eique defendendo studium suum & operam accommodasse doctissimum Manassem ben Israel, Amstelodami olim familiariter mihi notum, nisi Judæum fuisse meminissem. At res est omnibus cachinnis digna, assèverasse ipsum in Conciliatore, inter Judæos, qui per Hispaniam & Galliam ante

annos aliquot dispersi erant, duces ac principes Davide prognatos semper extitisse, videlicet Abrabanieles: & post excidium secundi Templi duas ex hac gente familias in illas oras migrasse; quarum altera eorum erat, qui Bene David, *Filii David*, altera eorum qui Abrabanieles appellabantur. Quod & R. Isaaci ben Guiat autoritate confirmat; & aliorum præterea Judæorum auctoritate confirmare poterat. In quo tamen non gentiliū solum suorum, sed & suam ipsius causam agit homo non incallidus; nam duxerat uxorem de stirpe Abrabanielum, magnoque sibi ducebat honori Davidicam gentem affinitate contingere. Itaque Davidis nepotes se genuisse jactabat. Redeamus vero ad decem tribus, quas Thalmud Hierosolymitanum, omnes ineptias putidissimo figmento superans, nubibus protectas & a reliquis mortalibus hujusmodi septimento separatas comminiscitur, proindeque & ab Æchmalotarchæ ipsius imperio discretas. Quomodo enim ultro citroque ad eum illinc commeare, vel ab eo illuc penetrare legati potuissent, cum omnis aditus esset interclusus? Nisi dicant tortasse solis Judæis hanc facultatem divinitus fuisse concessam, quod credit Judæus Apella, non ego. Scio memoriæ proditum esse a Josepho, tribus decem trans-Euphratem deportatas in immensam multitudinem sua ætate excrevisse, quod ab eo edoctus Orosius retulit: verum nulla illic regna commemorant; imo barbarorum imperiis fuisse subjectas optime a Sulpitio Severo observatum est. Nec moror auctoritatem Scriptoris libri quarti Esdræ, qui decem tribus in longinquas terras abiisse opinari, ut ritus suos sine impedimento possent observare; discessisse illis aquas Euphratis, ut olim Rubri maris & Jordanis; & post anni unius iter in regionem Arsareth pervenisse, quo nemo hætenus penetraverat; ibique summa pace frui, quoad ipsis reditum Deus paret. Quæ impuri auctoris & otio suo abutentis mera figmenta sunt.

Atqui nos argumenta non deficiunt, quibus inanem hanc Jacobæi prædicti expositionem possimus diffutare. Nam primum constat, adeo permixtas esse Judæorum tribus ac confusas, ut ne levi quidem suspitione origines familiarum internosci queant, nedum scriptis comprobari. Atqui ineptum est credere ea venientis Messie signa præmonstrasse

Orch. Ol.
c. 14.

Thalm. in
Sanh. c. 10.

Postell. Hist.
Or.
Part. 1. c. 5.
& 6.

Hayth. c. 17
Histor.
Orient.

Jos. Antiq.
l. 11. c. 5.

Oros. l. 2.
c. 7.
Sulpit. Sev.
Hist. sacr.
l. 2.

4. Esdr.
13. 41. & seq.

Jacobum, eventuram nempe tribui Juda sceptri amissionem & ducum defectum, quæ deprehendi haudquaquam possent; cum ne ipsa quidem tribus Juda secerni ab illis ac distinguere queat. Ajo præterea nusquam gentium jus sceptri, ditionemve ullam aut imperium Judæos obtinere. Hac enim ætate frequentibus mercatorum commerciis, & longinquis viatorum peregrinationibus, satis accurata terræ habitabilis percepta notitia est, ut fabulosa hujusmodi imperia confingere nemini liceat. Scimus vero quoquo-versum dissipatam infelicem hanc gentem alienis parere legibus, nec quidquam eorum attentare fas ipsi esse, quibus constat regia potestas; puta reos morte plectere, bella denuntiare, monetam cudere, leges proponere: imo vero, ludibrio ubique ac despicatui habitam, velut in celeberrimo orbis universi theatro atrocissimam scelerum suorum poenas luere. Mirum foret profecto tantam hominum multitudinem, bonis omnibus florentem, ita delituisse ad hanc diem, ut post tot ac tantas hominum nostrorum peregrinationes adiri non potuerit. At jamdiu est, quod Origenes & Theodoretus Patriarcharum originem de tribu Juda arcesitam vanitatis insinularunt. Nec uno loco scribit ille, jus gladii Judæis fuisse ademptum, eoque exitum habuisse Jacobi vaticinium Judæ filio editum. Quod si in reos aliquando animadvertisse leguntur ipsorum Ethnarchæ, id quod suis factum temporibus, seque expertum affirmat Origenes in Epistola ad Africanum, hoc sibi juris sumxisse illos ait, vel dissimulantibus Romanis, vel gratificantibus. Proditum deinde est variis locis a Maimonide, quam angustis finibus coercita fuerit Judæorum potestas & jurisdictio. Iis quidem extra terræ Chanaanitidis limites judicia capitalia exercere fas jusque non erat; itaque Babylone, & Alexandria, & Antiochiæ, ab iis, quibus subditi erant, Principibus capitalia jura petebant, vel eorum reddendorum licentiam impetrabant. At intra Chanaanitidem soli Palæstini Judæi jure gladii pollebant, non Babylonii, aut Egyptii, aut Antiocheni, quibus id nullibi gentium erat concessum; unde efficitur ineptum esse, Babyloniiis Judæis, quorum accisa adeo potestas erat, sceptrum & regiam dominationem adscribere. Quid quod &

Æchmalotarcham ipsum a Muhammedanorum Calipha potestatem per sigilli traditionem accipere solitum Benjamin testificatur: quo minime proprium, sed fiduciarium dominium habuisse confitetur. Sed ne Synagogas quidem, collegia, aut scholas, nisi de Principum licentia, habere poterant: & si quibus fruebantur privilegiis, totum id benignitati Principum eorundem acceptum referebant. Hæc quidem pro temporibus varie mutarunt. Id juris, quo pollebant olim Palæstini Judæi, ad hanc diem minime retinuerunt: penes Turcas est suprema potestas, a quibus omni juris dicendi facultate multati sunt. Quod ad regna vero illa imaginaria e decem tribubus propagata attinet, etiamsi nunc extare tateremur, quis ea credat se hominibus tribu Juda prognatis subjecisse? Quamvis enim legamus in Beresith Rabba, deportatas esse decem tribus in certum quemdam locum; in omnes vero regiones quoquo-versus dispersas fuisse tribus Juda & Benjamin, ita ut unum aliquem ex tribu Juda apud se reperire potuerint, quem sibi præficerent; ex quo tamen Israel detrectavit imperium tribus Juda, seque ab illa segregavit, sicut *Non contumetur Judæi Samaritanis*, quemadmodum ex Christi Iesu & Samaritanæ mulieris colloquio cognoscimus; ita nec Israelitæ Judæis. Itaque R. Isaac Abrabaniel in sua Isaïæ interpretatione, quæ de Christi contumeliis & tormentis quinquagesimo tertio capite prædicta sunt, ea ad popularium suorum miseras detorqueat, eorumque calamitates & ærumnas multis exaggerat; immemor beatorum illorum orientis regnorum, præclaræque Æchmalotarchæ dignitatis & potentiae; regiaque potestate, sceptro, ac dominio Israelitas penitus excidisse, nec ullum Synedrium habere fatetur. Enimvero futurum id animo præsentiebat Amos, cum diceret: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud a facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus*: hoc est, Regnum illud temporarium & terrenum Judæorum excindam; at in aliud æternum deinde reparabo. Subjicit enim: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit; & reedificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo*. Caduci quoque hujus Israelitarum regni ruinam prævide-

Origen.
περὶ ἀρχ.
1. 4. c. 1.
Theod. in
ἀρχ.

Joh. 4. 9.

Amos 9. 8.

● *h. 3. 4.* praevidebat Osee, cum diceret: *Dies multas sedebunt Filii Israel, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* Qua praedictione Origenes Iudaeorum merito contundit vecordiam, qui tribum Iuda ad Messiam usque per Patriarchas suos sceptrum retenturam esse iactabant. Jonathan quoque tempus illud eadem vaticinatione praenuntiari docet, quo nullis regibus Davide oriundis Iudaei parebunt. Candidius etiam R. David Kimchi praesens popularium suorum exilium illic indicari censet, quo regibus ac principibus generis sui penitus destituti barbararum gentium imperiis continentur. Atque haec prophetia jam compleri coeperat, cum dicebat Azarias: *Non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te.* Candide quoque R. Bechai, & R. David Ganz, & R. Manasse, a nullis gentis suae regibus vel principibus populares suos regi testantur. Disertissime vero omnium R. Isaac Akrisch in קל המשר, narrationes huiusmodi confictas esse declarat, & ad sublevandos suorum animos excogitatas. Esto tamen, tantum patuerit Babyloniorum Iudaeorum ditio, quantum gentiles ipsorum volunt, constat certe nunc attonsam ac resectam ubique terrarum ita esse, ut extincta potius & sublata penitus dicenda sit, ac proinde oraculo Iacobaeo neutiquam accommodari posse. Nec enim ad id satis, verum aliquando fuisse quod de commentitio illo & stramineo gentis suae sceptro commemorant, sed ad Messiam usque iis expectatum perseverare debuit. Quod cum secus eveniret, nullaque hodie sceptri umbra apud ipsos superstit, nulla ratione defendi potest ea quam afferunt praedicti Iacobaei interpretatio.

sum R. Bechai, qui Messias duos a Iacobo praedictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum adveniens: XV. Nihilo validior illa est quam proposuit R. Bechai, a quo libri Moses explanationibus sunt illustrati. Is super hoc loco Geneseos, & in libro quem מנחם המשיח, *Mensam quadratam* inscripsit, geminum hic Messiam praedictum esse opinatur, Mossem alterum, alterum Messiam proprie dictum, quem Iudaei expectant. Nec enim credibile esse ait Iacobum futura animo prospicientem, longinquam & remotam Israeliticae gentis libera-

tionem praedicendam suscepisse; instantem vero & proximam, cuius auctor futurus erat Moses, silentio praetermisisse; utramque ergo uno vaticinio praenuntiasse; praesertim cum altera alterius typus & exemplar, juxta doctrinam a Prophetis traditam, futura esset: praeterea Siloh Mossem esse per artem Gematricam; nam si vocabulorum שילה, & משה, valorem arithmeticum colligas, habebis utrobique summam CCCXLV; ad Mossem vero tempora Israelitarum sceptrum tenuisse tribum Iuda, & ab ea demum ad Levitas per Mossem translatum esse. Regem porro fuisse Mossem probat hoc testimonio Deuteronomii: *Erit apud rectissimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Israel:* quod adionat huic praedicto Jacobi: *Et ei erit aggregatio populorum;* sic enim Ebraica verba reddi possunt. Israelitae autem populorum nomine afficiuntur eodem loco Deuteronomii: *Dilexit populos: omnes sancti in manu illius sunt.* Haec Bechai, cui respondeo nugatoriam esse & futilem Gematricam artem, per quam ex hoc Jacobi oraculo, & ex quocunque Scripturae loco sexcenta ejusmodi figmenta quivis queat extundere. Ajo deinde, etsi sceptri jus in tribu Iuda semper fuerit, usum tamen non fuisse ante Davidem, quod vult Bechai; nedum ante Mossem, cuius aetate Judaica tribus, totaque Israelitica gens durissima apud Aegyptios servitute premebatur. Fac tamen sceptro tum potitum fuisse tribum Iuda, repugnantia sibi contraria implicabit haec opinio: nam ut ei accedat fides, dicendum est, reipsaque dicit R. Bechai, sceptrum de tribu Iuda fuisse ablatum, postquam venit prior Messias Moses. At sciscit idem Magister, non ablatum iri sceptrum de Iuda, antequam postremus Messias advenerit. Igitur Mossem aetate neutiquam ablatum fuit. Corruit ergo sententia haec, seque ipsa jugulat.

XVI. R. Moses ben Nachman, R. Joel ben Suib, alique partium illarum Magistri, dictiones, מנחם, *Sceptrum*, מנחם, quod vulgata *Ducem* reddit, designare putant solum & impotentem dominatum, quo misera ipsorum gens passim vexatur. Cui calamitatum a Deo finem impositum iri censent, cum Christus advenerit. Facile enim vero confutatur opinio haec ex verbis a Scriptore sacro adiectis, quibus מנחם, *Ducem*, sive Legislatorem

hic tribum
sonare opi-
nansur :

gislatorem hunc de femore Judæ proditurum præcinit. Unde liquet, non externos, quibus parere coguntur, principes, sed gentiles eorum ac tribules prædici. Inde se ut expédiant alii, exponunt *Doctorem Legis* : ut sententia hæc sit ; Legis Doctores semper fore inter Judæos, qui eos officii sui commonefaciant, nec Legis oblivisci patiantur, etiam si iniquum Ethnicorum principatum & dominationem tolerare cogantur. Verum ne id quidem defendi potest : nam si sacrorum annalium replicemus memoriam, falsum esse reperiemus ; duris semper Judæos imperiis fuisse afflictos, cum mitissimis & æquis Regibus, quos gens hæc plerisque tulit, paruerint. Nego denique vocem שׁוֹנֵר, si solitaria sit, tyrannicum imperium sonare. Dominationem generatim significat, tam æquam & legitimam, quam impotentem : quæ sane adjuncto epitheto determinanda erat, cum in eo rei totius cardo verteretur, uti in Psalmo secundo determinata est. כֶּשֶׁת בַּרְזֶל, in virga ferrea. Quia vero שׁוֹנֵר hic tribum sonare rentur, ut sensus sit, Non ablatum iri tribum Juda, ita ut decem tribus ab Assyriis in longinquas regiones deportatæ sunt, semperque suos ipsam doctores habituram, veritati manifeste contradicunt, cum Judaicæ gentis reliquæ ablata, deportatæ, miserrimis exiliis multatæ sint. Igitur si patriam ac penates servare debuit tribus Juda ad Mesiam usque, Mesiam jampridem venisse necesse est.

quique Ja-
cobum non
id sibi velle
consent, fo-
re ut Israe-
litis Reges
de tribu Ju-
da semper
præfuerint, sed
ut non alii
quam hæc
tribus orti
præfuerint :

XVII. Existimarunt præterea R. Selo-
moh Alca bitzius, in libro Manoth hallevi,
R. Obadias Saphornus in suis Legis exposi-
tionibus, proxime memoratus R. Moses ben
Nachman, aliique hujus gregis, non hoc sibi
voluisse Jacobum, ad Mesiam usque ætatem
temporarii sceptri possessionem penes tri-
bum Juda semper futuram, cum ea sæpe ex-
cidisse ipsam certum sit, sed non alios reges
quam tribu Juda ortos Israelitis imperaturos :
sin res secus eveniat, causæ futura ipsorum
peccata ; regnumque a Iuda ad tempus ab-
latum, ipsi aliquando restitutum iri ; proin-
deque punitos fuisse a Deo, quicumque aliis
prognati tribubus sceptrum usurparunt :
cum ergo Saul qui Benjamita fuit, & Assa-
monæi qui Levitæ fuerunt, sceptrum sibi
arrogassent, infeliciter ipsos periisse, Deo sic
jus tribus Iuda persequente. Meminissent

doctrinæ hujus patroni, quibus verbis Sau-
lem Samuel compellaverit, cum unctione Re-
gem cum Israelitarum consecraret : *Ecce un-* 1. Reg. 10, 1.
xit te dominus super hereditatem suam in prin-
cipem. Meminissent quibus cum verbis Sa-
muel Regem renuntiaverit : *Certe videtis* 1. Reg. 10,
quem elegit Dominus, quoniam non sit similis 24.
illi in omni populo. Eane injusta est regni
possessio, cujus auctor est Deus ? Meminis-
sent quam demisso sermone Samueli respon-
derit Saul, cum in amplioris fortunæ spem
excitaretur : *Numquid non filius femini ego* 2. Reg. 10,
sum, de minima tribu Israel, & cognatio mea 21.
novissima inter omnes familias de tribu Benja-
min ? quare ergo locutus es mihi sermonem
istum ? quasi regni honorem refugiens ac
detrectans. Ex his intelligitur Iudæ sceptrum
non contra jus, sed Deo sic volente & jubente
Saulem occupasse ; adeo ut qui secus sen-
tiunt, apertissimo Dei judicio & clarissimis
Scripturæ sacre verbis contradicere videan-
tur. Meminissent etiam Ieroboamum tribu
Iuda haudquaquam oriundum certo Dei
nutu Israelitis imperasse ; sic enim ipsum
Ahias Silonites compellat : *Hæc dicit Domi-* 2. Reg. 11, 7.
nus Deus Israel, Ecce ego scindam regnum de 37-38.
manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus : &
deinde : Te autem assumam, & regnabis super
omnia, quæ desiderat anima tua, crisque rex
super Israel. Si igitur audieris omnia quæ
præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, &
feceris quod rectum est coram me, custodiens
mandata mea & præcepta mea, sicut fecit Da-
vid servus meus, ero tecum, & edificabo tibi
domum fidelem, quomodo edificavi David do-
mum, & tradam tibi Israel.

XVIII. Futilis vero penitus & absurda
est eorum interpretatio, qui prophetiam
hanc, non planam ac simplicem, sed *unde de-
riv.* & connexis quibusdam determinatam
esse statuunt : atque ea lege & omine prin-
cipatum ad Mesiam usque tempora esse Iudæ
promissum, si modo legi divinæ obsequatur.
Cum enim opinionem istam nulla Scripturæ
sacræ prosequantur testimonia, uti nullo jure
proponitur, sic optimo jure repudiatur.
Cum alioqui pari exceptione, si huic adhibe-
tur fides, omnia sanctorum Prophetarum
vaticinia eludi possint.

XIX. Proponitur præterea hæc loci in-
terpretatio in Beresith Rabba ; Judæos, di-
spersos licet & captivos, non ita tamen
vexatum
quique id
ita expo-
nunt, Ju-
dæis defen-

*fores nam-
quam de-
futuros:*
2. Reg. 17,
27.
Gen. 49:18
*Et qui ita-
Tribum Ju-
da ex homi-
num com-
mercio nut-
quam iri se-
gregatum
ut decem
tribus.*

Voxatum & afflictum iri, ut omni penitus
præsidio careant; futurumque semper, ut ex
uno loco expulsi, in alium benigne suscipian-
tur, quoad Messias veniat; haut aliter atque
a Machiro Ammielis filio David Absalo-
mum fugiens exceptus est, & omnibus co-
piis liberaliter adjutus. Atqui hoc non tri-
bus Iuda privatim proprium est, sed ad omnes
Israelitas generatim pertinet: cum tamen
demonstrandum fuerit promissionem hanc,
Iudæ privatam & propriam fuisse; nam Ia-
cob benedixit singulis benedictionibus propriis.
Deinde vix assignari regem, gentemve posse
puto, quæ eos ita foveat ac protegat, vel
tam certis adjuvet auxiliis, quam Machir
Davidem; cum per universum orbem, quan-
tum fando accepimus, æque viles habeantur,
despicatui sint, gravissimis tributis ob-
ruti spolientur, diripiantur.

XX. Postremam hanc ex R. Manassis
Conciliatore proponam oraculi Jacobæi ex-
positionem; nunquam ita sublatum iri tri-
bum Juda, & ex hominum notitia ac com-
mercio segregatum, uti decem tribubus
contigit, sed semper doctores suos, per
quos erudiatur, ad Messiae usque ortum
habituram. Ego vero ajo non magis ex
hominum societate & usu sepositas esse de-
cem tribus, ac illam Judæ: nam qui per
orbem sparsi sunt Judæi, quibusnam prodie-
rint tribubus; an ex decem, an ex Judæa
tribu, valde incertum est; tamque credi-
bile est decem tribus ab Assyriis in orientem
abductas, Judæos illic superstites proge-
nuisse, quam quæ a Romanis in has oras
disipatæ sunt, Judæos in occiduis partibus
habitantes procreasse. Præterea post depor-
tatas decem tribus, aliqui tamen iis orti in
patria reperti sunt; velut Anna Prophetissa,
quæ fuit de tribu Aser. Nunc vero cum
inter tot inflicta a Deo genti huic calami-
tates, non postrema sit tribuum confusio
& permixtio, & certæ stirpium seriei ac
stemmatum ignoratio, & post tot direption-
es, sectiones, publicationes, proscription-
es, vetustorum instrumentorum jactura;
unam aliquam a reliquis, Judæam ab aliis
decem, nunc internoscere velle, id vero
est Judæum agere, hoc est desipere.

*Refelluntur
deinde Ju-
dæi, qui hoc
oraculum*

XXI. Nunc ii refellendi veniunt Judæi,
qui majorum suorum sprete auctoritate ad
Messiam ullo modo pertinere hoc oracu-

lum præfracte infitiatum sunt; qui ut a via
veritatis recesserunt semel, in varios proti-
nus errores sunt delapsi. Quidam Siloh,
nominis hujus urbem, sonare censent, &
verba hæc, *Donec veniat Siloh*, exponunt,
Donec desinat Siloh & finem habeat: ista
autem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, id
putant sibi velle, Præstantia Iudæ in regium
dominatum mutabitur. Ut loci totius hæc
sit sententia. Dignitas tribus Iuda & præ-
stantia in regnum mutabitur, cum Siloh Ar-
cæ sedes esse desinet. Hanc sententiam qui
tuentur, vocem *Donec* ita exponant necesse
est, quemadmodum a Cajetano exponi su-
pra diximus, sic nempe ut cessationem ejus
rei, de qua habetur sermo, non significet,
sed continuationem potius cum alterius in-
terventu; continuationem videlicet posses-
sionis sceptri, hoc est præstantiæ, cum in-
terventu finis Siloh. Sic intellexerunt do-
ctissimi Magistri, quos inter præcipua est
supra jam memorati R. Bechai auctoritas;
atque id completum esse arbitrati sunt, cum
rerum potitus est David, & regiam pote-
statem est consecutus. Verum enimvero
quid tandem est locum corrumpere, si hoc
non est? partim enim hæc cum historiæ ve-
ritate, partim cum manifesta loci ipsius
pugnant sententia. Falsum enim est tum
regnum capessivisse Davidem, cum de Siloh
Arca sublata est: nam Saul Davidis decessor
hoc tempore rex nondum fuerat creatus.
Quanam præterea hæc animi perversitas est,
ut verba hæc, *Donec veniat Siloh*, significa-
re existimentur, *Donec desinat Siloh*? Ait
Iacobus non ablatum iri sceptrum de Iuda,
quoad venerit Siloh; quod significat jam an-
te non venisse Siloh: ajunt Rabbini tunc
sceptrum capessiturum Iudam; cum desi-
net Siloh, quod significat jam ante venisse
Siloh. Vides in quam rerum repugnan-
tiam imprudentes Magistri se induerint.
Cum enim *וַיָּבֹא* significare pertendunt, *occi-
dit, occubuit*, indoctorum credulitati illu-
dunt: nam *וַיָּבֹא* non tantum sonat, *venit*,
sed etiam, *iiit, abiit*; quo sensu in Solem oc-
cidentem convenit, qui cum a nobis abit,
occumbere & occidere dicitur. Sic in Ge-
nesi: *וַיָּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וַיָּאָבֵד*, *Ex fuit Sol abiens*, hoc
est, occidens. Ergo *וַיָּבֹא* proprie significat,
abiit; quod reddi potest, *occidit*, tum cum
de Sole agitur; numquam vero alias. Deinde
quo

*ad Messiam
ullo modo
pertinere
negatur; ac
ii primum
quireferunt
ad urbem
Siloh, & ad
Davidem:*

Gen. 15:17

quo sequentia verba pertinebunt : *Et ipse erit expectatio gentium* ? nulla quippe antecessit Davidis mentio. Nempe hiulca erit prædictionis sententia, nisi quid suppleveris ; puta, *Et nascatur David* : quod si fieri patimur, jam vero vanis Rabbiorum somniis Scripturam sacram inquinari patiamur necesse est. Perspectum id aliis fuit, qui notatum hic quidem Davidem senserunt, at *שִׁלֹה* exponunt *בֶּן*, quasi *שִׁלֹה* idem sit quod *שִׁלֹה*, qui ejus ; nempe Judæ. Hæc interpretatio est Aben Ezræ, & R. Levi ben Gerson, haud paulo quidem superiore tolerabilior, sed historiæ tamen fidei contraria.

XXII. Nonnulli urbem Siloh hic quidem intelligendam esse putant, non quatenus ad Davidem, sed quatenus ad Saulem pertinet, qui in ea Rex a Samuele per unctionem creatus & consecratus est. Ut loci hic sit intellectus, non auferetur sceptrum de Juda, quoad veniat tempus Silohensis unctionis, qua Saul est consecrandus. Sed hæc quoque veritati historiæ adversantur ; non enim in Siloh, sed in Ramathaim Sophim unctus est Saul a Samuele : in Maspha vero rex ab eo renuntiatus est, ut liquet ex nono & decimo capite prioris libri Samuelis. Deinde quonam auctore Jacobæis verbis sensum hunc affingunt, ut voce Siloh unctionem Silohensem notari decernant ? Largiamur hæc tamen : ne sic quidem litem vincent ; nec enim ad id usque temporis sceptrum obtinuit Iuda ; ut dixi, quod non multo post unctionem hanc contigit.

XXIII. Iisdem propemodum argumentis alios convincimus, qui Siloh urbis nomen hic expressum, & ad Ieroboamum in Siloh, uti contendunt, regem creatum referunt. Nam quo auctore probabunt in Siloh regem creatum fuisse Ieroboamum, quod in Sichem factum longe verisimilius est ? Quis credet nomine Siloh, Silohense hoc factum fuisse notatum ? Quæ tamen si concedamus, tum sceptrum amisisse tribum Iuda, non proinde fatebimur, quod penes Roboamum & reliquos Davidis nepotes ad Sedeciam usque mansisse certum est. Utilior etiam est eadem hæc ratio refellendo Ezechie auctori Chazcuni, qui in dictione Siloh latere autumat Ahiam Silonitem prophetam, eum qui Ieroboamo prædixit futurum ut decem tribuum rex crearetur. Quo jure vero *Expectationem*

gentium, Ahiam dictum fingent ? cur prædictum, cum de Ieroboamo sileatur ? quo exemplo de patriæ nomine appellatum ? ut si Nathan Salomonis ortum Davidi prænuntians dixisset, *Suscitabo Jerusalem post te* ; Salomone patriæ nomen sic gerente.

XXIV. Iam vero supra ex auctoritate vetustissimi exemplaris Samaritani eos castigavimus, qui pro *שִׁלֹה* legunt *שִׁלֹה* qui mittendus est. Quidam enim, etiam e Iudæis, lectionem hanc præferunt, & Nabuchodonosorem hic prænuntiatum opinantur, qui Judaicum abolevit imperium, capto Sedecia & Babilonem deportato. Verum, ut dixi, non patitur lectionem hanc Samaritanus codex. Ut præteream regium titulum, decus, & ornamenta Jechoniæ concessa ab Evilmerodacho, Nabuchodonosoris successore & filio ; licet dominatus ipse & regia potestas in Sedecia a Nabuchodonosore extincta essent.

XXV. Concludemus disputationem hanc in tollendo scrupulo, quem movet Pererius, nec eximit. Quæri posse ait, cur hoc Jacobi oraculum ad fidem sibi conciliandam, neque Christus Jesus, neque Apostoli, neque Evangelistæ in testimonium adduxerint. Tum respondet propterea id evenisse, quod inde cognosci tantum potuerit hoc tempore venturum fuisse Messiam, quo natus est Jesus ; at Jesum esse Messiam illum, neutiquam inde colligi. Quæ mihi parum omnino roboris videtur habere responsio : nam pari ratione prædictio hæc Osee : *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, Filium quidem ex Ægypto vocatum iri prænuntiat ; at eum esse Jesum non ostendit. Itaque ab ea proferenda Matthæus poterat abstinere, quod tamen non fecit. Nos hanc in Parallelismum retulimus, non quasi solam per se probare existimemus Jesum esse Messiam, sed quod una cum aliis omnibus spectata, in unum Jesum quadrare possit. Quocirca poterat Matthæus, alique Evangelistæ nobilem hanc Jacobi prophetiam non omittere. Plurima occurrunt in Veteri Testamento generis ejusdem vaticinia, quæ Messiam respicere fatentur Judæi, ad Jesum pertinere præcise negant : quorum tamen auctoritatem usurparunt Evangelistæ : plurima etiam e contrario occurrunt ab iis prætermissa, quæ Christum Jesum mere respiciunt. Aliud igitur

Et qui ad Nabuchodonosorem.

Cur hæc Jacobi prædictionem, aliasque complures ad Messiam pertinentes, Christus, & Evangelistæ in testimonium non produxerint.

Ose. n. 1.

igitur causæ fuisse censeo, quamobrem hoc Jacobi testimonium in Novo Testamento non compareat: nempe quod neque Christo, neque Apostolis, neque Scriptoribus sacris propositum unquam fuerit Prophetarum oracula figillatim recensere; cum Testamentum Vetus ad unum Christum spectare, in eoque finem ac τέλος (complementum) nactum esse scirent. Totum igitur Testamentum Vetus sibi recitandum putassent, si Prophetis pugnare voluissent. At pauculis his verbis rem totam Christus concludebat: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos: rursum: Scrutamini Scripturas,*

quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me: & paulo post: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit. His admonitionibus Christus Jesus Judæos in memoriam vaticiniorum ad se pertinentium revocabat: ut quotiescunque ea sibi prælegerentur, quod in Synagogis fieri consueverat quotis quibusque sabbathis, pium adhiberent animum & veritatis studiosum, & in se exitum hæc habuisse agnoscerent.

CAPUT V.

Jesus de femine Jesse & Davidis.

Reg. 7, 4. 5. & seq. Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, *Vade & loquere ad servum meum David: ..... Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus; ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. .... Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Et 1. Par. 17, 11. & seq. & 22, 6. & 28, 6.

Psal. 88, 4. & seq. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. .... Et ponam in seculum seculi semen ejus .... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet & requiescet super eum spiritus Domini. .... In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Jerem. 23, 5. 6. Ecce dies veniunt; dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.

Jerem. 33, 15. & seq. In diebus illis & in tempore illo germinare faciam David germen
ULTII DEMONSTR. justitia:

Matth. 1, 1. & seq. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. .... Jesse autem genuit David Regem. David autem rex genuit Salomonem. .... genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.

Matth. 1, 20. Joseph fili David, noli timere, accipere Mariam conjugem tuam.

Matth. 9, 27. Et transeunte inde Jesu secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Misere nostri, fili David.

Matth. 12, 23. Et stupebant omnes turba, & dicebant, Numquid hic est filius David?

Matth. 15, 22. Et ecce mulier Chananaea à finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Misere mei, Domine fili David.

Matth. 20, 30. 31. Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, & clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent: at illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Et Marc. 10, 46. & Luc. 18, 38. 39.

Matth. 21, 9. Turba autem qua præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes, Hosanna filio David.

Matth. 21, 15. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scriba mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David.

Matth. 22, 41. 42. Congregatis autem Phariseis interrogavit eos Jesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? dicunt

justitia : faciet judicium & justitiam in terra ..... Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poteris cum David servo meo, ut non sit ex eo filius, qui regnet in throno ejus.

Luc. 1, 31. 32. Vocabis nomen ejus Jesum: hinc eris magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis.

Luc. 1, 69. 70. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a seculo sunt, Prophetarum ejus.

Luc. 2, 4. Ascendit autem & Joseph a Galilaea, de civitate Nazareth, in Judaeam, in civitatem David, qua vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo & familia David.

Luc. 3, 23. 31. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli.... qui fuit Nathan, qui fuit David.

Joh. 7, 42. Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?

Act. 13, 23. Hujus (David) Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israel Salvatorem Jesum.

Rom. 1, 1. Paulus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Rom. 15, 12. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt.

2. Tim. 2, 8. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David.

Apoc. 5, 5. Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David.

Apoc. 22, 16. Ego Jesus misi Angelum meum testificari vobis haec in Ecclesiis, ego sum radix & genus David.

I. *Judei citantur ad testimonium. Idem refelluntur. II. Defenditur testimonium e 2. Reg. 7, 4. & seq. III. Defenditur testimonium ex Isa. 11, 1. & seq.*

Judei citantur ad testimonium. Idem refelluntur.

Messiam de stirpe Jesse & Davidis, de domo regia, de Bethlehem Juda proditurum, ejusque nomen futurum Menahem, hoc est Consolatorem, tradunt Judaici Pandectae in libro Beracoth. Quod autem Christianis verpi Judaei obijciunt, Christum Davide ortum non esse, si Josephi filius non est; sin Josephi filius est, natum Virgine non esse: id variis responsionibus solide refellitur. Ego vero id argumentum adversus Judaeos sic retorqueo: si Christus Virginis filius non est, & more ceterorum hominum Iosepho prognatus est, ergo Davide ortus est: sin Davide ortus non est, ergo Virginis filius est. Hoc argumentum ex genere eorum est, quae appellantur ad hominem.

Defenditur testimonium e 2. Reg. 7, 4. & seq.

II. Depromptum e libri secundi Samuelis capite septimo testimonium, quo Davidi templum Deo excitare paranti futurum de-

cunt ei, David. Et Marc. 12, 35. & Luc. 20, 42.

Luc. 1, 26. 27. In Mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilae, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph de domo David.

nuntiat Nathan, ut idolum exequatur prognatus ipso filius, cujus regnum secula durando vincet; hoc, inquam, testimonium quoniam anceps est, & vocari potest in controversiam, nos Christo Iesu certis argumentis addicemus. Id ex eo est vaticiniorum numero, quibus multiplex inest significatio. Quaedam enim ejus partes Christo Iesu & Salomoni communes sunt; puta Davide prognatum esse; Dei Filium esse, Christum naturam, Salomonem gratia; Deo templum extruere; regem esse. Quaedam ad Salomonem solum spectant: Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Christo autem soli haec competunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: atque hoc etiam: Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Regnum enim Salomonis aeternum non fuit. Perennitatem sine carituram illic designari, ostendit hoc loquendi genus, *על עולם*, quo utitur Scriptor

Maimon. ptor sacer. Scitum est enim Maimonidæ: *עולם, non necessario significat aternitatem, nisi ei conjungatur עד: idque vel post illud, ut עולם ועד, vel ante, עד עולם.* Idem arguitur præterea ex compluribus Scripturæ sacræ testimoniis, in quibus Davidi regnum promittitur, non diuturnum solum, quod in temporario Iudæ regno verum fuit; sed nullis omnino annorum curriculis determinandum, quod in solo Christi Iesu regno evenit. Tale hoc est ex octogesimo octavo Psalmo: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terra. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli. .... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.* Et illud Isaïæ de Christo: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, a modo & usque in sempiternum.* Nec non illud Jeremiæ: *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israel: deinde: Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.* Et istud Danielis de Christi regno: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum; atque hoc quoque ejusdem Prophetæ: Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Vides omnem omnino extremitatem & determinationem a regno Davidis & regno Christi excludi. Unde Gabriel Angelus apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.* Nempe hæc pertinent ad ea quæ attulimus

Prophetarum prædicta, quibus non hunc affinxisset sensum Evangelista, nisi communi omnium consensu sic intelligi solita hoc tempore fuissent. Perperam ergo Grotius testimonium hoc Christianis eripit, nec quicquam aliud hic significatum esse vult, quam temporarii Davidis regni diuturnitatem, quæ annorum quingentorum spatium excessit. Ad Jesum item istud congruit: *Ipse ædificabit domum nomini meo; Ecclesiam videlicet, quæ Domus symbolo sæpe in Libris sacris exprimitur.* Sic David in Psalmis: *Domum tuam decet sanctitudo, Domine.* Sic angelus apud Lucam: *Et regnabit in domo Jacob in æternum.* Sic Paulus ad Timotheum: *Ute scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi.* Ergo hæc Nathanis vaticinatio, tanquam Christum Jesum sine dubio præmonstrans, a Paulo usurpatur: *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?*

II. Si quis Isaïæ prædictum, quod ex undecimo capite attulimus, ut Jesum Jesse prognatum esse probaremus, alio detorquere paret quam ad Messiam, refragantes Judæos omnes experietur, ut supra demonstravimus in septima Propositione. Messiam certe Germinis, & Floris, & Virgæ, & Radicis symbolis sæpe a Prophetis expressum ostendimus infra in hoc Parallelismo, & iisdem quoque a Novi Testamenti Scriptoribus Jesum fuisse signatum. Spiritum Domini super Jesum requievisse manifesto indicio declaravit Deus, tum cum Spiritus Dei descendit sicut columba, & venit super eum recens a Johanne baptizatum. Stetit Jesus in signum populorum, quod & de eo post Isaïam futurum prædixit Simeon: *Eccæ positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Ipsum gentes deprecari cœperunt, tum cum ad eum vocatæ, Apostolis dicto audientes fuerunt. Judicavit in justitia pauperes, ita ut justus *אֲרָם* (per excellentiam) sit dictus. Percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium: bellator quippe Jesus. Idem tamen pacificus, quod lupi & agni, pardi & hœdi concordia Isaïas significavit. Quæ omnia suis locis apparebunt in hoc Parallelismo.

CAPUT VI.

Davidis nomen Jesu tribuitur.

Isa. 55, 3. *Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fideles.*

Jerem. 30, 9. *Servient (Israel & Juda) Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis.*

Ezech. 34, 23. *Has dicit Dominus Deus : ..... Suscitabo super eas (oves meas) pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Ezech. 37, 23. & seq. *Ego ero eis Deus, & servus meus David rex super eos ..... Et David servus meus princeps eorum in perpetuum.*

Osc. 3, 5. *Post hac revertentur filii Israel, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

Act. 13, 34. *Quod autem suscitavit eum a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fideles.*

CAPUT VII.

Jesús de femine Salomonis.

Psalm. 71, 1. 6. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis ... Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem. Salomon autem genuit Roboam ..... Jacob autem genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.*

Matth. 1, 1. & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac ..... David autem rex genuit Salomonem ex ea quae fuit Uria. Salomon autem genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.*

CAPUT VIII.

Tempus adventus Jesu.

Gen. 49, 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore ejus : donec veniat qui mittendus est.*

Psal. 71, 1. 7. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis ..... Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis.*

Isa. 2, 2. & seq. *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus ; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Ierusalem : & judicabit gentes, & arguet populos multos ; & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces ; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.*

Isa. 11, 1. & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse ..... Habitat ille lupus cum agno, & pardus cum haedo accubabit ... Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo ..... In die illa radix Jesse qui stat in signum populo- rum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Isa. 40,

Matth. 2, 1. *Cum ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iuda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolimam.*

Matth. 14, 1. *In illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu.*

Luc. 2, 1. & seq. *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hac descriptio prima facta est a Praside Syria Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Ioseph a Galilaea, de civitate Nazareth, in Iudaeam, in civitatem David, quae vocatur Bethlehem : eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit Filium suum primogenitum.*

Luc. 3, 1. & seq. *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Caesaris, procurante Pontio Pilato Iudaeam, Tetrarcha autem Galilaeae Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Iturae & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilene Tetrarcha, sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Iohannem*

Isa. 40, 3. & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Jerem. 30. 18. & seq. Hec dicit Dominus; Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Iacob, & rectis ejus miserebor, & edificabitur civitas in excelsu suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur. . . . Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum, ut appropinquet mihi, ait Dominus?

Dan. 2, 40. & seq. Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hac. Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream; regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri oriatur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto: & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testæ. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur; comminuet autem & consumet universa regna hac, & ipsum stabit in æternum.

Dan. 9, 24. & seq. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo & animadvertite: Ab exitu sermonis ut iterum edificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursum edificabitur platea & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est, &c.

Agg. 2, 7. & seq. Quia hac dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam: & movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum; magna erit gloria domus istius novissima plusquam prima; dicit Dominus exercituum; & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3, 8. 10. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem. . . . In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem & subter ficum.

Malach. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et statim venies ad Templum suum Dominator quem vos quaritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

I. Quo tempore natus est Iesus, Messias a Judæis & Ethnicis expectabatur. II. Stante Templo secundo Messiam venturum esse prisci Ebraei crediderunt. III. Alta pace per totum orbem vigente nasci debuit Christus. IV. Florente Romanorum Imperio nasci debuit Christus. V. Intra septuaginta Danielis hebdomadas natus est Christus. VI. Præcipua, magisque receptæ proponuntur Interpretum nostrorum sententiæ super septuaginta hebdomadibus Danielis, & con-

futantur. Prima. VII. Secunda. VIII. Tertia. IX. Proponitur deinde nostra & argumentis approbatur. X. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. XI. Secundum argumentum. XII. Tertium argumentum. XIII. Ad viam refutationi Judæorum sternendam, ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum. XIV. Refelluntur Judæi: ac si primum, qui hebdomadas, non annorum, sed decenniorum, vel lubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt: XV. tum

qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata: XVI. & qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse volunt: XVII. quique Christum ducem, Cyrum esse statuunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabelem: XVIII. & qui Christum occidendum, censent esse vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem. XIX. Refellitur privatim Aben Ezra.

Quo tempore natus est Jesus Messias a Judæis & Ethnicis expectabatur.

I. UT major constet fides testimoniis, quibus ortum Christi & obitum prædicto a Prophetis tempore contigisse demonstravimus, exponenda sunt nonnulla, unde toti disputationi lux accedet. Certum est, quo tempore natus est Jesus, receptissimam fuisse inter Judæos & Ethnicos opinionem, nasci tunc debere Messiam. De Ethnicis egimus supra ad calcem septimæ Propositionis; egimus & de Josepho: videamus de reliquis Judæis. Persuasionem hac imbutus erat Simeon, quem testificatur Lucas expectasse consolationem Israel: eadem & ii quos alloquebatur Anna prophetis, Phanuelis filia, quos ait idem Lucas expectasse redemptionem Israel. Eadem mens erat Samaritanæ, cum Christo diceret: Scio quia Messias venit. Redemptio illa, sive Consolatio Israel, Messiae adventus est, quem & Regnum calorum & Regnum Dei sacri Scriptores appellant; Thalmudici Menahem, Consolatorem; item Consolationem; & jurejurando affirmantes quippiam, per Consolationem hanc, velut sanctissimum religionis suæ mysterium, jurare solent. Pleni sunt sacramenti hujus eorum libri, in quibus, ut & in reliquorum porro Rabbiorum scriptis, doctrina eadem consignata est. Legimus in libro Sanhedrin, capite ultimo, Scholam Elia, non prophetæ hujus celebris, sed Ebraei Doctoris, mundi tempus sex annorum millibus definivisse, quorum duo millia priora fuerint Thohu, duo sequentia Lex, postrema duo futura sint Messias. Atqui circa finem quartæ chiliadis reipsa venit Christus Jesus. Itaque ex eorum doctrina sequitur, tempus adventus Messiae præterisse. Fertur & in libris Rabbiorum, confessos esse majores ipsorum, qui temporibus Christo Jeta paulo superioribus vixerunt, Messiae adventum imminere; qui non

multo recentiores fuerunt, & Templum excindi viderunt, Messiae tempus jam venisse. Sunt qui non alium quam Ezechiam fuisse velint. Quam sententiam penitus damnari posse negat R. Joseph Albo in libro Ikkarim. Tradit R. Selomoh Jarchi asseverasse vetustos gentis suæ Doctores, jam venisse Messiam, eoque die esse natum, quo excisa Hierosolyma. Referunt R. Gedalias in Catena Cabalæ, & R. Azarias in Lumine oculorum, quid ipsi de tempore adventus Messiae, quid R. Bechai, quid R. Saadiah, quid is quem proxime laudavi R. Selomoh Jarchi, quid R. Levi ben Gherfon, quid R. Abraham Hannasi, quid R. Moses Gerundensis, quid Abrabaniel senserint, quid & in libro Zohar proditum sit; ex quorum rationibus sequitur, jam id tempus esse elapsum. Quocirca in eodem libro Sanhedrin venisse quidem Messiam ajunt de verporum grege nonnulli, at Romæ inter ægros lepris laborantes latitare; (nam ex his Isaia verbis: *Et nos putavimus eum quasi leprosum*, nomen ipsi Leproso esse fingunt:) ratum vero tempus, quo ex his latebris emerfurus sit, non assignant. Quidam inter horti Eden delicias ævum agitare volunt cum Elia, a quo ungendus sit olim lætitiæ oleo, cum ad muneris sui administrationem foras prodibit. Nam quamvis Messiae adventum negare per Judaicas leges fas non sit, ejus tamen tempus non ex Scripturæ sacræ prædictionibus, sed ex Cabala tantum cognosci posse censent. Verum egregie refelluntur hæc commenta ex Daniele ipso, qui post hebdomades septuaginta duas occisum iri Christum pronuntiat; & paulo post desitutum sacrificium, & hostiam. Jam ante ergo venerat Christus, quam ista somniarent Rabbini, & fuerat trucidatus, ac pactum Dei cum hominibus confirmaverat, omnibusque officiis & muniis fuerat defunctus, quibus explendis missus erat, & promissus. Quapropter extiterunt inter Thalmudistas, qui terminos omnes adventui Messiae præfinitos sua ætate præterisse fate-
rentur, remque jam a pietate tantum suam, morumque emendatione pendere.

II. Constabat præterea apud plerosque veteribus Magistris, stante Templo secundo vel venturum fuisse Christum, vel venisse. Testis Cantici Canticorum Thargumista; testis & Echa Rabbathi, & sæpius jam memoratus

Stante Templo secundo Messiam venturum esse præfinitum crediderunt. Tharg. Cant. 7. & 8.

Luc. 2, 25. 38.

Joh. 4, 25.

moratus liber Sanhedrin, capite ultimo, qui in hunc sensum traxisse R. Akibam narrat celeberrimam vaticinationem Aggæi, in qua Deus ea spe Zorobabel & Jesum Josedeci filium solatur, ut cum venerit *Desideratus cunctis gentibus*, Templum tanta gloria completurus sit, ut prioris Templi gloriam superet. Atqui res quinque enumerant Thalmudici Doctores, quibus Templum prius posteriori antecelluit. Urim & Thummim, Arcam, Ignem, Oleum unctionis, (pro quo liber Thalmudicus Joma, Jarchi, & Kimchi præsentiam Dei ponunt) & Spiritum sanctum. Adjicit Sepher Æmana & Laminam auream, in Pontificis fronte gestari solitam. Adjicit & multa Abrabaniel prioris Templi decora, quæ in secundo desiderabantur. Adde & prioris magnificentiam, qua posterius tanto post se intervallo reliquit, ut qui illud viderant, cum secundum aspicerent, a lachrymis temperare non possent. Unde Aggæus: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? nunquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Gloria igitur Templo secundo promissa, per eum concilianda ipsi erat, qui a cunctis gentibus desiderabatur, & erat expectatio gentium, Messiam videlicet, tum cum loco huic pacem erat daturus. Aggæum mirifice illustrat Malachias, cum ait: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dominatorem enim hunc esse Messiam palam agnoscunt Ebraei, ut supra docuimus. Quod per Aggæum spondet Deus, idem jam ante per Jeremiam fuerat luculentis verbis pollicitus: *Hac dicit Dominus, Ecce Ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tellis ejus miserebor, & edificabitur civitas in excelsu suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur . . . . . Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet: & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum, ut appropinquet mihi? ait Dominus. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Hac in Messiam congruere docet Jonathan; docet & R. Jehuda in libro Sanhedrin.

III. Clarissimam quoque adventus Christi notam præmonstravit Deus, cum futurum

prædixit, ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis*; ut gladii conflentur in vomeres; ut habitet lupus cum agno; ut deprimantur montes; ut complanentur valles, & scabra ac prærupta terrarum exaquentur; ut amici curis omnibus soluti sub ramis arborum conveniant. Quibus læta pax, summaque tranquillitas significatur. Atque hæc si partim *κατὰ ἑἴκον*, (secundum figuram) partim *κατὰ λέξιν* (secundum verba) interpretanda sunt. Ac priore quidem modo sumsisse ea videtur Jonathan in Thargum. Nam cum initium undecimi capitis Isaïæ allegorice intelligendum esse docuerit, sequentia similiter interpretatum esse credi par est. Jonathanem affectatur R. Selomoh Jarchi, affectantur & alii. Sumsit quoque hæc allegorice R. David Kimchi: sumsit & Maimonides in Jad Chazacah, popularesque suos luculenter refellit, qui lupum inter & agnum futuras Messia veniente inducias, aliasque rerum vices stolidissime imaginati sunt; cum Israelitarum, in nefariorum & impiorum hominum colluvie, securitas tantum & tranquillitas promittantur. Nos gentium vocationem hic præmonstratam censemus, quæ superbia & morum feritate deposita, mansuetæ doctrina Christi Jesu, & ad ejus obsequium ac fidem traductæ sunt. Insignis enim hic est & prope singularis Christi Jesu, ipsiusque sectatorum character, mansuetudo ac lenitas; cujus præscius Michæas, non pacis tantum amatorem, sed Pacem futurum ipsum præcinuit. Unde Discipulos suos Jesus ad sui imitationem his verbis provocabat: *Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Sed hæc fusius in Parallelismo prosequemur. Sic intellexit Justinus, sic Eusebius, sic Hieronymus, sic Christiani Interpretes universi. At iidem etiam oraculum hoc *κατὰ λέξιν* (secundum verba) completum esse docent, nato Domino Jesu Augusti temporibus, qua tempestate omnes bellorum resederant motus, quibus quassatus paulo ante fuerat universus prope modum orbis, altissimaque pace genus humanum fruebatur. Nec multo ante templum Jani obseraverat Augustus, quod per multos annos clausum Variana clades aperuit.

Inscriptio

Agg. 1, 7-8.

Thalmud.
Hier. Cod.
Maccoth,
6. 11.

Thal. Bab.
in Joma, c. 1.
R. Selom.
Jarch. &
R. Dav.
Kimch. in
Agg. 1, 7.
Seph. Æm.
6. 4.

Agg. 2, 4.

Mal. 3, 1.

Jer. 30, 18.
& seq.

Alia pace
per totum

urbem ci-
gente nasci
debut
Christus.
Psal. 71, 7.
Isa. 2, 4.
& 11, 6.
& 40, 3.
Zach. 3,
8. 10.

Matth. 11,
29.

Justin.
Apor. Euf.
Dem. l. 2.
Hieron. in
Isa. 2.

Inscriptio vetus Emeritæ, quam proponit Gruterus:

Grut.
P. 149.

IMP. CAES. DIVI. F. AUG. PON. MAX.
COS. XII. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII.
ORBE. MAR. ET. TERRA. PACATO.
TEMPLO. JANI. CLUSO. ET. REP. PO.
ROM. OPTIM. LEGIB. SANCTISS.
INSTIT. REFOR.

Ubi non pax solum terra, marique constituta, sed & legibus optimis, ac sanctissimis institutis reformata Romana Respublica dicitur. Quippe non pacem solum, sed & justitiam ætati huic sacer Vates sponderat:

Psal. 71. 1.

Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis. Quibus ista consonant e Psalmo octogesimo quarto: Misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculata sunt.

Psal. 84. 11.

Suet. Aug.
C. 21.

Audiendus quoque Suetonius: Janum Quirinum semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviori temporis spatio, terra marique pace parta, conclusit. Disertissimum vero & ad rem nostram aptissimum est Orosii testimonium: Anno ab V. C. DCCCLII. Caesar Augustus ab Oriente in Occidentem, a Septentrione ad Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper observatas otio ipsa etiam rubigo consignavit: nec prius unquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsata, Atheniensium seditione, & Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, Rempublicam, quam bello quasiverat, pace enutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplina morem gereret. Domini appellationem ut homo declinavit. Verus quippe rerum Dominus, omnis justitiæ ac pacis auctor, sanctissimarumque legum conditor nascebatur: de quo cecinit Isaias:

Isa. 9. 7.

Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. In eum enim annum, quem notat Orosius, vel proximos certe annos, de communi doctissimorum Chronologorum consensu, incidit ortus Christi Jesu. Neque vero prætermittendus hic est Tacitus, qui pacis hujus, quam Augustus sanxit, diuturnitatem commemorat in eo fragmento, quod idem promittit Orosius: Deinde, ut verbis Cornelii Taciti loquar, sene Augusto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nova

Oros. l. 7.
C. 3.

gentes saepe ex usu, & aliquando cum damno quaruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium. Quibus hæc subjungit Orosius: Caterum & tunc capta, eversaue Urbe Hierosolymorum, sicut Prophecia prænuntiaverunt, extinctisque Judæis, Titus, qui ad vindicandum Domini nostri Jesu Christi sanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Vespasiano patre Janum clausit. Igitur cisi sub extremis Caesaris temporibus apertus est Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu esset exercitus, nulla bella sonuerunt. Consentanea sunt istis quæ subjecit Eusebius utrique prædictioni, ex Psalmo septuagesimo primo, & ex secundo capite Isaie supra allatæ: καὶ λέγει, τὰς προφητείας ἐπηκολούθησεν τὰ ἔργα. πάντα μὲν αὐτίκα περιῆλθε πολυαρχία ῥωμαίων: αὐγὰς κατὰ τὸ αὐτὸ τῇ τῷ σωτήρος ἡμῶν ἐπιφανείᾳ μοναρχήσαντος. ὁ δὲ δυνάμει δὲ δούρῳ ἢ ἀνιδούσιν, ὡς τὸ πρῶτον, πόλεις πόλεις περιέμψας, ὡς Ἰθνα διαμαχόμενον, ὡς τὸν βίον ἐν πάσῃ συχρύνει κατατρεβόμενον. Consentanea prædictionibus res consecuta sunt. Statim enim sublatus apud Romanos dominatus ille a multis usurpatus, cum ad unum Augustum imperii summa sub ipsum Servatoris nostri ortum rediisset. Ab eo enim tempore, ad hanc usque ætatem minime videas civitates cum civitatibus, ut prius, decertantes, neque gentem cum gente præliantem, neque res hominum omni perturbationis genere attritas. Quod & alibi iterat. Pacem hanc orbi per Christum conciliatam, jus sancitum, reformatam licentiam, res in melius compositas, Augusto gratificaturus Virgilius splendidis versibus prædicavit:

Asperatum positis mitescent secula bellis: Virg. Æn.
Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre l. 1.

Quirinus

Jura dabunt: dira ferro, & compagibus
arctis

Claudentur belli porta: furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus
aenis

Post tergum nodis, fremet horridus ore
cruento.

Produnt quoque Sinensium Annales, eo tempore cui assignamus ortum Christi, altam pacem per illos tractus floruisse. Duplex igitur per Christum Jesum pax hominibus parta est, temporaria, & æterna. Hæc est, quam Jesus moriturus Discipulis suis reliquit: agebat

Euseb. Dem.
Evang. l. 2.

Virg. Æn.
l. 1.

Joh. 14, 27. aiebat enim: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis: hæc motus animorum sedat, & mentes humanas, etiam dum inquietis illigatæ sunt corporibus, tranquillat & componit, & beatitudinis æternæ nulli unquam rerum turbini obnoxia compotes efficit; illa vero Christo Jesu venienti orbem præparavit, sopitis bellis, & pace terra marique sancita; quæ etiam post Christum diu perseveravit. Utamque pacem statim post natum Jesum beati Angeli cantibus celebrabant; & æternam quidem ac coelestem, his*

Luc. 2, 24. verbis: *Gloria in altissimis Deo; terrenam vero ac temporariam, istis: Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Unde facilis est Adversariorum depulsio, qui pacem illam Augusti ævo florentem, post annos aliquot turbatam fuisse caussantur; quamobrem ad Jesum minime pertinere volunt istud Prophetæ, quod attulimus: Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: nec istud quoque: Et pacis non erit finis: nec illud: Fœdus pacis mea non movebitur. Perperam enim ad terrenam pacem flectuntur ista, quæ pertinent ad æternam. In eundem trahi possunt sensum & ista Isaia: Nec exercebuntur ultra ad prælum: & hæc Ezechielis: Et non erit ultra in rapinam in gentibus. Quamvis & pacem temporariam notare possunt: dictio enim, *Ultra*, sive ut Ebraice concepta est, *וְיָ*, nonnunquam æternitatem, diuturnitatem aliquam nonnunquam, sæpe etiam brevitatem temporis significat. Postremum hoc docet R. David Kimchi in libro Radicum, & exemplis probat. Aliquando etiam particula neganti conjuncta aliquam rei partem detrahit, non totam infitatur. Sic tricesimo quinto Ge-*

Ps. 71, 7.
Isa. 9, 7.
Isa. 54, 10.

Isa. 2, 4.
Ezech. 34, 28.

Gen. 25, 10.

Florente
Romano-

IV. Ad hæc florente Romanorum Imperii

proditurum Messiam prædixit Daniel, quo certum adventus ipsius indicium continetur. Atque hic Judæorum consensu juvatur, apud quos commune effatum est, vigente imperio Idumæorum (quo nomine Romanos signare solent) proditurum Messiam. Cum enim Nabuchodonosoris somnium interpretaretur Daniel, futurum prænuntiavit, ut regno ipsius succedat regnum aliud argenteum, Persarum videlicet & Medorum; huic tertium æreum, quod late dominaturum sit, Alexandri nimirum, qui maxima terrarum spatia subegit; atque isti deum quartum ferreum, robore longe præstans, quod reliqua hæc domet & conterat, quemadmodum omnia ferrum comminuit. De quarto hoc Regno magna apud Interpretes controversia est; aliis Seleucidarum & Lagidarum regna, Romanum aliis imperium eo signari contendentibus. Ego vero postremam hanc opinionem sequi me profiteor. Extat quippe ex his ipsis vaticiniis verbis prioris confutatio: *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc; aureum nimirum Nabuchodonosoris regnum, argenteum Cyri, æreum Alexandri. Regna autem Lagidarum & Seleucidarum, regnum ipsum Alexandri ex parte fuerunt. At quamvis magnis sese oppugnarunt & appetierunt bellis, minime tamen se comminuerunt; uti neque regnum Macedoniæ, quod ærei regni Alexandri caput fuit; deinde regnum illud quartum, regnum unicum fuit: duo vero Lagidæ & Seleucidæ regna tenuerunt. Quanto aptius hæc ad Romanorum Imperium congruunt, quod priora hæc regna contrivit? Sequitur: Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream, regnum divisum erit; quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto; digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte siles; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum. Ajo bella Cæsaris & Pompeji, Augusti & Antonii his portendi. Tempora enim hæc pedibus comparantur, quod Messia ortum proxime præcellerint. Romana Respublica bellis hæc civilibus scissa in duas partes & divisa est. Cæsariana pars robore pollens prævaluit; Pompejana & Antoniana*

rum impe-
rio nasca
debur
Christus.

Dan. 2, 40.

Dan. 2,
41. 42.

K k k

contrita

contrita sunt. Utraque autem pars victrici gente & fortissimis majoribus prodiit. Labascit hic eorum ratio, qui Imperii Romani divisionem in veterem, novamque Romam comminiscuntur: utram enim partem luteam, utram ferream esse dicent? utraque enim contrita est. Addit Propheta: *Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ.* Connubia significat, quibus Cæsarem inter & Pompejum, Augustum & Antonium affinitates contractæ sunt: minime tamen animi coaluerunt, conjunctionem dirimente insana regnandi cupiditate.

Dan. 2, 44. Tum hæc subnexa sunt: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Grotius, alique Grotio vetustiores, qui quarto regno notari censent Ægypti & Syriæ regna, ad Romanum Imperium ista referunt, quatenus futurum erat sedes Ecclesiæ. Ac hoc cum ajunt, vel sibi volunt in Romano Imperio Ecclesiam solam spectari, vel Ecclesiam cum Romano Imperio. Si primum, profecto verisimile non est, Daniele vaticiniis suis nobilissima notantem imperia, longe omnium nobilissimum, Romanum præterisse: si postremum, at falsum est quod affingunt Danieli, Romanum Imperium numquam iri dissipatum, cujus vix umbra nomenque superest; nec alteri populo traditum, quod Francis, Germanis, Turcis, aliisque traditum est. Suscitandum præterea fuit regnum illud æternum in diebus regnorum illorum, quæ proxime commemoravit. Atqui penitus jam conciderant regna Syriæ & Ægypti, cum Ecclesiæ regnum fundavit Christus: nondum vero excitata illa erant, cum Romanum regnum exortum est. Unde sequitur stantibus regnis Syriæ & Ægypti, neque Romanorum, neque Ecclesiæ regnum fuisse suscitatum: igitur vel regna Syriæ, regna illa non sunt, quibus stantibus regnum illud æternum suscitandum esse prædicat Daniel; vel regnum hoc æternum, neque Romanorum Imperium, neque Ecclesiæ regnum est. Ego vero regno ferreo notari censéo Romanum Imperium, ut dixi; regno vero æterno,

regnum Christi, quod æternum fore sacræ Literæ passim docent, & nos in Parallelismo docebimus. Regna autem universa consumpturum apertissime testificatur Paulus in priorē Epistola ad Corinthios: *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem: oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus:* & in posteriore: *Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionemmunitionum; consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.* Et David in secundo Psalmo: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Isaias quoque: *Gens & regnum quod non servierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur.* Præcipue vero Daniel, optimus sui interpret: *Et ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Deinde: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes Reges servient ei, & obedient.* Lapidem præterea hunc, de monte sine manibus abicissum, qui statua aurea, argentea, ærea, & ferrea disjecta & comminuta, mons evasit magnus, & universam terram replevit, Christi symbolum esse certissimis argumentis vicinus ad Propositionem septimam. Sed & regnum illud æternum, regnum esse Christi, ibidem tum auctoritate Scripturæ sacræ, tum & Rabbiorum suffragiis abunde probavimus.

V. In nono vero capite Danielis luculentum & haud scio an clarissimum omnium, quocunque sacri Codices Veteris Testamenti suppeditant, vaticinium proponitur; idemque longe obscurissimum. At clarissimum quidem, quoad Christum pertinet, qui disertis illic prænuntiatur verbis; Jesum videlicet, cujus ætas illic, undecunque tandem computandi ducantur exordia, tam manifesto indicatur, ut inde potissimum ad spem venturi

1. Cor. 15, 24.

2. Cor. 10, 4. & seq.

Psal. 2, 8-9.

Isa. 60, 11.

Dan. 7, 13. 14. 27.

Dan. 2, 34. 35. 45.

Intro
septuaginta
Danielis
hebdomadas
natus est
Christus.

venturi circa hæc tempora Messie excitatos Judæos & Ethnicos plerosque crediderim. Obscurissimum vero, quoad prædictarum illic septuaginta hebdomadum initia spectat & exitus. Quidquid igitur Chronologorum est, quidquid Theologorum, quicquid Scripturæ sacræ Interpretum, eorum uberimæ extant argumenti hujus disceptationes. Verum tantis undique angustiis ac difficultatibus circumscripta quæstio est; tot, tamque diversæ ac pugnantibus proponuntur sententiæ, ut penitus molesta sit ac operosa earum dijudicatio; novum vero aliquid ac certius asserre, longe etiam operosius. Quod cum nuper vir cæteroquin eruditus tentasset, in magnas ineptias delapsus est. Libenter ergo ab hac tractatione manum abstinuissem, nisi eam a me invito propositi operis ratio exprimeret.

Præcipua, magisque receptæ proponuntur Interpretum nostrorum sententia super septuaginta hebdomadibus Danielis, & consulantur. Prima.

VI. Cum in hujus prædicti interpretatione multiplex extiterit opinionum diversitas, quæ diligenter ab aliis collectæ sunt & expolitæ, complures ex illis ἀλογιστας (perversi ratiocinantes) convictæ exoleverunt. Quamvis autem virorum aliquot doctorum patrociniis sese etiamnum tueantur bene multæ, nos tamen consulentes brevitati, tres duntaxat asseremus in medium, quarum præcipua inter cæteras auctoritas est, quæque majoris nominis patronos habent. Prima in anno Artaxerxis Longimani septimo septuaginta hebdomadam ponit exordium, quas in Christi morte concludit. Quod spatium quadringentorum nonaginta annorum est, sive hebdomadam septuaginta. Hanc opinionem magna contentione defendunt Jacobus & Ludovicus Cappelli, viros graves Chronologicæ & Astronomicæ disciplinæ peritos secuti, accuratisque hujus annorum curriculi delineatis tabulis, & rationibus subtiliter disputatis fidem sibi conciliare conati sunt.

Jac. Capp. Hist. sacr. Lud. Capp. Chr. sacr. Not. ad Tab. XI.

Dan. 9, 24-

Fatendum sane est veri eos quam similima differere, atque hanc quæstioni annorum numeri cum historiarum veritate convenientiam pene nobis assensum extorquere. Verum ad hanc calculi fidem reliqua non congruunt; inchoandas quippe hebdomadas esse definit apud Danielelem Angelus Gabriel, ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem; ab edicto videlicet, quo Hierosolymorum instauratio permissa est. At in Ar-

taxerxis edicto, quo Esdræ reditum anno regni sui septimo concessit, de reparandis Hierosolymis nulla omnino mentio fit, sed de instaurando tantum Templi cultu, & Lege restituenda. Nec nodum solvit Ludovicus Cappellus, cum ait licentiam reficiendorum murorum, etsi verbis non expressam, at re ipsa fuisse Esdræ concessam: *Cur enim, inquit, instauracionem murorum vel prohibuisset, vel non concessisset Artaxerxes ille, qui se usque adeo benevolum erga Judæos eo edicto præbet?* Eamdem nimirum ob causam, quæ Cyrum erga Judæos itidem benevolum, quæ Darium absterruit, quominus id eis permitterent; experta nimirum gentis pervicacia & mobilitas, & cupidus rerum novarum animus. Quod si promovendi cultus Templi expressa verbis facultas tacitam instaurandi muri continet facultatem, jam igitur non a septimo anno Artaxerxis, sed a primo Cyri, vel a secundo Darii septuaginta hebdomadam sumenda sunt initia, qui Judæis restituendi Templi fecerunt potestatem. Veri profecto simile non est hoc Artaxerxis edictum, cum res alias momenti minoris sigillatim exprimat, sumtusque ad Templi cultum conferendos minutatim percenseat, concessam murorum & Urbis extruendæ facultatem, sic tanquam rem nihili, silentio prætermisisset. Crederemus fortasse, si rem in edicto prætermissem opere ipso Esdras complevisset. Verum nec ex edicti verbis, nec ex gestis ab Esdra rebus ulla sumi possunt opinionis hujus argumenta; proptereaque a nobis exploditur.

VII. Altera Scaligeri sententia est, quam a Sulpitio Severo, aliisque, ut ipse ait, Scriptoribus antiquis acceptam renovavit, virisque eruditis, Johanni Drusio, & Constantino Lempereur, ut eamdem defenderent pro sua auctoritate persuasit. Is in anno Darii Nothi secundo septuaginta hebdomadam exordium statuit, finem in anno Neronis duodecimo, quo anno Judæos inter & Romanos bellum tumescebat: unde si annos tres cum dimidio numeres, incidet in excidium Hierosolymitanum. Darium ergo illum, cujus anno secundo inchoatam Templi refectionem, sexto absolutam esse tradit Esdræ liber, non Hystaspidem Darium esse, credit, uti vulgo creditur, sed Nothum Artaxerxis Longimani successorem, alterius

Secunda. Scalig. l. 6. de emend. temp. Joh. Drus. in Sulp. Sev. Hist. l. 2. Constant. Lempereur. Praef. in Jach. & in Dan. c. 9.

1. Esdr. 4, 24. & 6, 15.

Artaxerxis, cognomento Memoriosi, decessorem. Præterea aliter spectari vult hanc septuaginta septimanarum *ἑβδομάδα* (simul collectam multitudinem) aliter expressam a Daniele ipsarum partitionem in septem, sexaginta duas, & unam: sexaginta quippe & duas hebdomadas, ductas a quinto anno Artaxerxis Memoriosi, quo anno de restituenda Hierosolyma edictum promulgatum fuisse ait, cadere in interitum Christi. Septem reliquæ septimanæ quo pertineant, nescire se iatetur. De postrema nihilo certiora affert. Probationes doctrinæ suæ nullas dat Sulpitius, has Scaliger & Scaligerani suæ. Tria lata sunt de instaurandis Hierosolymis & Templo edicta; prius a Cyro, alterum a Dario, quem Nothum esse volunt, tertium ab Artaxerxe, quem Mnemonem esse statuunt. Non patitur annorum disputatio, ut inchoatum ab edictis Cyri, vel Artaxerxis illius Memoriosi intervallum, quod præscripsit Daniel, desinat in assignatis ab eo temporibus: igitur Darii Nothi edictum a Daniele notatur. Alterum ex his Zachariæ

Zach. 7, 5. *verbis depromunt argumentum: Cum jejunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, numquid jejunastis mihi? Ex jejniis, inquit, illis, per septuaginta annos celebratis, intelligitur septuaginta jam annos Hierosolymis ritus suos & cerimonias obiisse Judæos; nam ejusmodi solennibus in Captivitate Judæi abstinabant. Atqui a reditu ad Darium Hystaspidem tot anni non effluerant. Ergo Darius ille, cujus ævo hæc vaticinabatur Zacharias, Nothus erat, non Hystaspides. Deinde verba hæc ex quarto Esdræ capite proferunt:*

1. Esdr. 4, 15. & seq. *Conduxerunt autem adversus eos conciliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & usque ad regnum Darii regis Persarum. In regno autem Assueri, in principio regni ejus scripserunt accusationem adversus habitatores Judæ & Jerusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit Belsam Mithridates, & Thabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum. Quibus hæc ad calcem capitis subjiciuntur: Tunc intermissum est opus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum secundum Darii, regis Persarum. Proferunt & ista e sexto capite: Seniores autem Judeorum adificabant, & prosperabantur, juxta prophetiam*

Aggai propheta, & Zacharia filii Addo; & edificaverunt & construxerunt, jubente Deo Israel, & jubente Cyro & Dario, & Artaxerxe regibus Persarum; & compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Ordine, inquit, hic recensentur Persarum reges, sub quibus inchoata, affecta, & perfecta demum est Templi constructio, Cyrus, Darius, Assuerus, Artaxerxes, Darius alter sive Nothus: Artaxerxes vero alter, a quo Esdras ad Templum colendum missus est, is est Artaxerxes Memoriosus. Magnum insuper sententiæ hujus propugnaculum statuunt in spatio temporis, quod Cyri edictum, & annum Darii secundum intercescit. Nam cum necesse habuerit Darius hoc Cyri edictum consulere, & archiva lustrare, ut de concessa olim Judæis a Cyro redeundi facultate constaret, liquet utique rem fuisse non novam, neque heri vel nudius tertius factam: fuisset autem, si Darius ille esset Hystaspides; nam a primo anno Cyri, quo latum est de Judæorum postliminio edictum, ad secundum Hystaspidae annum, omnino elapsi sunt anni, ut ipse putat, duodecim, vel ut rectius putare debuit, octodecim, brevius scilicet intervallum, quam ut archivorum referendi fuerint foruli, & lustranda tabularia, ad rem explorandam, cujus testes in vivis fere supererant. Unde efficitur Darium illum fuisse Nothum, ad cujus secundum annum, a primo Cyri, excurrunt anni aliquot supra decem & centum.

His nititur rationibus isthæc sententia, quas si revocamus ad examen, fidem amittent. Nam in eo quod differunt de tribus edictis, Cyri, Darii, & Artaxerxis, non uno modo peccant: quatuor enim de Hierosolymæ & Templi restitutione lata sunt edicta, primum anno primo Cyri, secundum secundo Darii, tertium & quartum septimo & vicelimo Artaxerxis. Deinde tria illa priora ad Templum duntaxat, vel Templi cultum instaurandum, non ad Urbem ipsam spectarunt. Nam neque in edicto Cyri, neque in Darii rescripto, neque in illo priore Artaxerxis, ulla apparet instaurandæ Urbis mentio. Quærit Scaliger, *Quare Nehemias non solum miratur, sed etiam dolet, menia Hierosolymorum adhuc diruta jacere, nisi quia putabat jam instaurata esse? Dolere fatemur, mirari*

Scal. Prol. de emend. temp.

1. Esdr. 6, 14-15.

mirari negamus: nam moenia & præcipua ædificia Urbis in ruinis jacere noverat. Verum ex Hanani relatu, rei indignitatem exaggerantis, atque oculis pene subjicientis, novum animo concepit dolorem, & ad impetrandam reficiendæ Urbis facultatem accensus est. Extat quidem quarto capite Esdræ exemplar Epistolæ Præfectorum Persarum ad Artaxerxem, qua Judæos instauratæ Urbis & moenium accusant, ac responsum quoque Regis ad Præfectos, quo jubentur providere, ne Urbs reficiatur. Sed si animum diligenter velimus advertere, confictam hanc fuisse deprehendemus ac falsam nefariorum hominum & Judæis invidentium expositulationem; qui cum domos in Urbe excitari viderent, quod necessario faciendum Judæis erat, Urbem reædificari conquesti sunt, ambigua & flexiloqua accusatione. Aliud enim est domos in Urbe habitandi causa extruere, quod pro jure suo Judæi faciebant; aliud publica ædificia & munita loca instaurare, quod concessum neutiquam erat, nec faciendi potestatem Judæi sibi arrogaverant. Et utrumvis tamen qui faciunt, Urbem condere dici possunt. Addunt iidem accusatores, muros Urbis reparari. Ambiguum hoc quoque, nam moenia Templi, eadem Urbis moenia dici poterant & firmissimum munimentum, ab ea parte quæ obversa erat ad orientem. Anticipiti ergo hac denunciatione Regi persuaferunt, postremum hoc a Judæis fuisse attentatum: atque hic porro ne id facere pergerent, edicto sanxit. Verissima hæc esse, quæ proponimus, sequentia illa demonstrant: *Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem:* non opus Urbis dixit, sed *opus domus Domini*. Deinde vero cum hoc edicto ab Urbis, non Templi instauracione prohiberi se intellexissent demum Judæi, Aggæi & Zachariæ hortatu rursus se ad absolvendam Templi extruccionem anno secundo Darii accinxerunt, nulla prius impetrata vel postulata venia, cum hoc Artaxerxis edictum alio pertinere cognovissent. At iterum opus a Præfectis interpellatum est. Retertur ad Darium de ea re: is edictum Cyri confirmat, quo permissa fuerat Templi instauratio. Atque ea denique sexto anno Darii absoluta est. Scio aliter visum doctissimo viro Dionysio Petavio. Existimat ille Persarum Reges,

quicumque reparandi Templi licentiam Judæis dederunt, ædificandæ Urbis jus iisdem tribuisse. Pugnatur autem auctoritate Isaïæ, cujus hæc denuntiatio est quadragesimo quarto capite: *Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis: qui dico Jerusalem, Ædificaberis; & Templo, Fundaberis:* atque hæc etiam capite sequenti: *Ego suscitavi eum (Cyrum) ad Jerusalem, & omnes vias ejus dirigam, ipse ædificavit civitatem meam.* Pugnatur & auctoritate Josephi, qui conceptis verbis docet, Cyrum Judæis instaurandæ Urbis & Templi potestatem secisse. At Urbs instaurari, ut monui, duplici modo dici potest; vel excitationis ad habitandum domibus, vel extructis publicis ædificiis, moenibus, ac munimentis. Priore modo reædificari Hierosolymam permiserunt Persarum Reges: quidni enim permisissent, qui Judæos in unam civitatem coalescere, & Templum extrui permiserant? Arcendi profecto fuerunt imbres, æstus, & frigora, non sub dio agitandum. De publicis ædificiis reparandis nihil omnino concessum est usque ad annum vicesimum Artaxerxis. Id præsignificabat Gabriel Angelus, cum diceret Danieli: *Rursum ædificabitur platea & muri in angustia temporum:* ædificia nimirum publica, & munimenta Urbis ac moenia. Cum ergo Darii deinde temporibus Judæos insinularet Aggæus Propheta, quod magnificas sibi ædes construerent, neglecta Templi structura, aperte indicat, non de securitate & moenibus Urbis cogitasse ipsos, quod procul dubio non tacuisset Propheta, sed de commodis suis. Cum vero in Apocrypho libro tertio Esdræ revocatur Darius in memoriam voti de ædificanda Jerusalem suscepti, ædificationem domorum intellige, quæ ad excipiendos Judæos Templum extructuros necessaria erat; nam ex iis, quæ in eodem libro subnexa sunt, apparet, Templi solum extruccionem, non moenium fuisse quæsitam. Nec causæ suæ utile quicquam conficere potest Petavius est his verbis septimi capitis libri prioris Esdræ: *Ipse Esdras ascendit de Babylone, & dedit ei Rex secundum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus.* Cultum Templi, ac Legis observationem sibi proposuerat Esdras: id sibi juris tantum depoposcit a Rege, & impetravit; de moenibus reficiendis ne-

Temp. l. 12. c. 36.

Isa. 44. 28.

Jer. 15. 4. 17.

Joseph. Antiq. l. 11. c. 5.

Dan. 9. 25.

Agg. 1. 4.

Esdr. 4. 43.

Esdr. 7. 6.

1. Esdr. 4. 24.

Petav. de doctr.

K k k 3

que

- que transactum fuisse, neque omnino actum, gestæ rei narratio indicat. Parum quoque
 1. Esdr. 9, 9. juvatur ex iis, quæ nono capite refert Esdras, Dei nempe nutu fuisse factum, ut permitte-
 ret Persarum Rex domus Dei solitudines ex-
 trui; quod ad Urbis instaurationem perti-
 nere vult, non Templi solius, cujus extructi-
 onem sexto Darii anno fuisse abiolutam sex-
 tum Esdræ caput ostendit. Certe precatione
 hac noni capitis, non res tantum, quæ tem-
 poribus iis, sed & quæ superioribus sibi,
 1. Esdr. 6, 7. suisve evenerunt, commemorare Esdras in-
 stituit: majorum videlicet suorum flagitia,
 Urbis excidium, Judæorum captivitatem, re-
 ditum, & Templi instaurationem. Adjicere
 2. Esdr. 9, 9. poterat Petavius, quæ subnectit Esdras: *Et daret nobis spem in Juda & Jerusalem*: nam
 dictione *sepis*, Ebraice נִרְי mœnia Urbis pos-
 sunt intelligi. At longe frequentior ejus usus
 est ad significandam inaceriam, infirmum
 nempe parietem, rudi & tumultuario opere
 fabricatum; quales erant illi domuncula-
 rum, quas Judæi reduces properanter viden-
 tur Hierosolymis extruxisse. נִרְי etiam no-
 tat septa craticia ovium. Qua significatione
 vocem adhibere potuit Esdras, nempe *κατὰ
 εἴρημα* (secundum figuram,) præsertim Deum
 alloquens gentis suæ pastorem: ac si id vel-
 let, dissipatas oves, Judæos nempe, jam a
 Deo pastore coactas, & ad pristinas caulas ac
 antiqua ovilia esse reductas. Sed hæc nihil
 ad mœnia Hierosolymorum, his temporibus
 disjecta etiamnum & diruta, & a Nehemia
 deinde excitata. Manifestissima rei proba-
 tio consistit in primo Nehemiæ capite, in
 quo de statu Hierosolymorum interrogatos
 a se Judæos quosdam narrat Nehemias id
 1. Esdr. 1, 3. sibi responsum dedisse: *Murus Jerusalem
 dissipatus est, & portæ ejus combustæ sunt igni.*
 2. Esdr. 2, 13. Quo cum ipse pervenisset, vidisse se ait, *Mu-
 rum Jerusalem dissipatum, & portas ejus con-
 sumptas igni*: tum deinde Judæorum magi-
 stratus sic fuisse allocutum: *Vos nostis af-
 flictionem, in qua sumus, quia Jerusalem de-
 serta est, & portæ ejus consumptæ sunt igni:*
 1. Esdr. 2, 17. *venite, & ædificemus muros Jerusalem.* Quæ
 cum a Judæis fieri accepisset Sanaballatus,
 2. Esdr. 4, 1. *Numquid ædificare poterunt, inquit, lapides
 de acervis pulveris, qui combusti sunt?* dein-
 de hæc subjungit Nehemias: *Factum est au-
 tem cum audisset Sanaballat, & Tobias, &
 Arabes, & Ammonitæ, & Azotii, quod obducta*
*esset cicatrix muri Jerusalem, & quod cepissent
 interrupta concludi, irati sunt nimis.* His ad-
 junge hoc Nehemiæ elogium ex libro Ec-
 clesiastici: *Et Nehemias in memoria multi*
*temporis, qui erexit nobis muros everfos, &
 stare fecit portas & seras, qui erexit domos
 nostras.* Ex quibus omni luce clarius est, ad
 Nehemiam usque, & annum Artaxerxis vi-
 cesimum, disjecta penitus jacuisse Hieroso-
 lymorum mœnia, neque ante hunc diem esse
 resecta, *ὡς ἡ κελευσμένη τοῦτο, utpote rei hu-*
jus potestate non facta, inquit Africanus: *Afric. apud
 Fufeb. Dan. L 8.*
 quod non ita protecto fuisset, si rei tam ne-
 cessariæ, tantisque votis a se expetendæ Ju-
 dæi jus fasque habuissent. Nunc redeamus
 ad Scaligerum. Patet ex superioribus, nul-
 lum anno secundo Darii de Urbe extruenda
 latum esse edictum; unde sequitur ab hoc
 anno capi non posse initium hebdomadum
 septuaginta, quæ juxta Daniele decurre-
 runt *ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur*
Jerusalem. Demus tamen instaurationem
 Urbis his edictis fuisse permissam, negamus
 certe ducto calculo a septimo Artaxerxis an-
 no, non congruere prædictionem Danielis
 cum eventibus rerum ab eodem notatis:
 quod Cappello utrique contra visum esse
 diximus. Artaxerxem dico, non Memorio-
 sum, quod putat Scaliger, sed Longimanum,
 quem in Esdra significatum esse, ac Darium
 itidem Hystaspiden, non Nothum, adversus
 Scaligerum a Petavio valide demonstratum
 est. Quod autem causæ suæ præsidium col-
 locat Scaliger in ultimo Zachariæ capite, &
 jejuniis quæ per septuaginta annos observata
 fuisse narrantur, solidis argumentis disjecit
 Petavius, & nos quoque supra Propositione
 quarta, cum de Aggæi & Zachariæ prophetiis
 ageremus. Unde commoda quoque peti
 potest responsio ad loca duo e quarto capite
 Esdræ depromta, in quibus Reges Persarum
 recensentur hi, Cyrus, Darius, Assuerus, Ar-
 taxerxes, Darius cujus sexto anno absoluta
 est Templi instauratione, quemque ex propo-
 sita hac Regum serie non alium esse conclu-
 dunt quam Nothum. Illic enim docuimus
 ex optimorum Chronologorum doctrina,
 Darium illum utrobique designatum, Hysta-
 spiden esse, insertos vero Assuerum & Arta-
 xerxem, vel Cambysem & Smerdin esse, vel
 Cambysem unicum & *πολλώνυμον* (multis no-
 minibus affectum,) pro more a Regibus Per-
 sarum

farum usurpato, nomina Xerxis & Artaxerxis asciscendi, postquam summa rerum tradita ipsis fuisset. Cassa quoque est ratio ex intervallo petita, quod Cyri edictum inter & annum Darii secundum interjacet. Nec enim idcirco ad tabularia recurrere opus fuit, quod de facultate a Cyro concessa dubitaretur, sed ut facultatis hujus condiciones, ac cuncta item edicti, ad quod provocarent Judæi, capita cognoscerentur, ad ejusque formam illud Darii conscriberetur. Quod haud secius fuisset factum, si ante mensem vel annum edictum hoc tulisset Cyrus, quod ante octodecim annos latum fuisse dixi. Frustra ergo Dario Notho adscribuntur, illa, quæ ad Hystaspiden egregie congruunt. Nihil vero ad rem faciunt μακροβιότητος καὶ πολυετίας (*longæva & annosa vitæ*) exempla a Scaligero, ipsiusque sequacibus collecta, ut mirum non esse probent, quod ex doctrina ipsorum consequitur, Zorobabelem & Jesum Josedeciden vitæ humanæ diuturnitatem excessisse, ut qui centum & quinquaginta annos vivendo superasse fatendi sint, si Scaligeri opinio admittatur. Ducentessimum vero annum attigerit vel superaverit Esdras, si septimo anno Artaxerxis Memoriosi, ut putat, non Longimani, Babylone profectus sit; utpote Saraiâ Pontifice natus, qui eodem anno, quo Sedecias captus est, a Nabuchodonosore fuit interfectus. Minus id fortasse mirum esset in uno aliquo vel altero, cum vivaces & diuturnos homines identidem oriri sciamus; verum hos, quos dixi, ejusdem ævi viros, eodem genere oriundos, ejusdem consilii ac negotii participes & socios, iisdem casibus exercitos, in iisdem locis moratos, velut de compacto in eandem ætatis longinquitatem conspirasse, incredibile sane est. Quod cum subjicit Scaliger factum esse a Deo in eorum gratiam, quos populo suo & Ecclesiæ suæ prætecerat, & imaginariis miraculis causam suam fulcire conatur, tum vero maxime ejus infirmitatem prodit. Neque hos solum, quos dixi, tam diuturnos & vivaces facere cogitur Scaliger, sed illos etiam, quos his verbis compellare jubetur Aggæus: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* cujus loci frivolam quoque

expositionem affert Scaliger: nam perinde hoc esse putat, ac si dixisset Propheta: si quis vestrum domum priorem olim vidisset, hanc illi minime æquiparandam esse fateretur. Sed vanitatem interpretationis hujus supra jam patefecimus. Adversatur insuper Scaligeri ratiocinium Judæorum verbis, qui secundo capite Johannis sic alloquuntur Christum: *Quadraginta & sex annis edificatum est Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* nam a locatis sub Cyro Templi fundamentis, ad positum sexto anno Darii Nothi fastigium, anni interjacent centum & viginti. Apparet quoque vel maxime opinionis hujus absurditas, cum ad septuaginta hebdomadam partitionem confertur, quam exposui supra, quamque exposuisse, refutasse est; id quod a Petavio quoque factum abunde est.

VIII. Tertiam proponemus Johannis Lucidi sententiam, qui ab anno vicesimo Artaxerxis Longimani ducto septuaginta hebdomadam initio, in quarto post Christi mortem anno exitum ipsarum constituit; mediumque inter extrema hæc intervallum annorum esse putat quadringentorum & nonaginta, sive hebdomadam septuaginta. Nulla certe convenientior loci hujus excogitari posset interpretatio, si mediorum annorum constaret ille, quem ponit Daniel, numerus. Nam rectissime positum initium est in vicesimo anno Artaxerxis Longimani; quo anno sine controversia de restituenda urbe Hierosolyma edictum latum est, rei que conficiendæ curam Nehemias suscepit, atque opus effectum dedit. Egregie quoque finem huic annorum curriculo præscripsit in anno quarto ab obitu Christi, juxta illud Danielis: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Verum in medii intervalli numerandis annis toto decennio aberrat Lucidus; tot enim ad explendas septuaginta hebdomadas defunt anni.

Hanc opinionem exagitans Pererius, & in omnem partem excutens, omniaque effugia præcludens, eam sibi ipse opponit exceptionem, non ab obitu Xerxis numerandum esse initium regni Artaxerxis, in cujus regni vicesimo caput septuaginta hebdomadam Lucidus posuit, sed a duodecimo circiter anno Xerxis, quo anno in regni societatem asci-

Tertis.

Dan. 9. 27.

Perer.
Comment.
in Dan. 1. 11.
P. 2. Opin.
15.

Agg. 2. 4.

vixisse Artaxerxem filium Xerxes videri potest; pro more Persicorum Regum, quibus ad bella extra Persidem gerenda proficiscentibus regni heredem designare solenne fuit, ut non uno loco Herodotus asseverat; atque hoc eo videri verisimilius, quod Thucydites, Charon Lampsacenus, alique probatissimi Auctores tradant, Themistoclem Græcia profugum ad Artaxerxem Xerxis filium, *ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ, recens regnantem* literas dedisse: scribere vero Diodorum Siculum, anno secundo septuagesimæ septimæ Olympiadis Themistoclem adiisse ad Xerxem non ad Artaxerxem, quod & a claris historiarum scriptoribus, Ephoro, Dinone, Clitarcho, & Heraclide literis mandatum esse Plutarchus docet; idem quoque apud Strabonem & Eusebium reperiri; atque hæc contraria & repugnantia ita conciliari posse, si simul regnasse detur patrem Xerxem, & Artaxerxem filium, hoc ad participandum regnum assumpto. Facilius ista convenire potuissent, si dixisset Diodorum, aliosque fessellisse nominum Xerxis & Artaxerxis permissionem, quæ sæpe uni eidemque tributa sunt. Conjectura Pererii Petavio placuit, & totam in suum de temporum doctrina librum transtulit, quasque adversus suum hoc commentum præscriptiones attulerat Pererius, partem earum Petavius discutere & solvere conatus est; ipsumque commentum adversus ejus auctorem tueri. Sic autem disputat Pererius: si Xerxes ad bellum proficiscens regni successorem designare debuit, profecto cum anno primo septuagesimæ quintæ Olympiadis terale bellum adversus Græciam moveret, jam inde regni participem facere debuit Artaxerxem. Ab eo igitur initio si septuaginta annorum decurrant hebdomades, citra obitum Christi consistent. Nihil huic argumento obduxit Petavius. Quærit præterea Pererius, cur regni socium allec-turus Xerxes Dario natu majori filio Artaxerxem minorem ac impuberem, & rebus gerendis imparem prætulerit. Acute sane & erudite respondet Petavius, Darium Xerxe nondum regnum adeptum, sed privato genitum fuisse, proptereaque antepositum ipsi fuisse Artaxerxem in purpura natum, & patre jam rege procreatum, quemadmodum Xerxes ipsemet ob easdem causas Artobazani fratri a patre Dario fuerat antelatus. Cum

autem per conjecturam proposuisset Xerxe nondum rege natum esse Darium, id alia firmat conjectura ex Herodoti libro nono ducta, ubi legimus Xerxem post Salaminiam pugnam Sardibus agentem, Masistis fratris filium Artayntam in matrimonium Dario filio dedisse; cum autem commissa fuerit pugna Salaminia octo circiter annis, postquam regni consors factus est Xerxes, sequitur ante id tempus natum esse Darium: nam alioqui nuptiis maturus non fuisset. Verum quid proderit hoc argumentum, si dicamus non exspectata fortasse maturitate ætatis uxorem duxisse Darium, uti sæpe fit inter principes viros? quid si ante annos nuptiis in regionibus nostris præfinitos, maturitatem, & pubertatem, & genitalem vim adipisci solitos fuisse Persas? Apud Indos quidem Persarum vicinos, septennes pueri nuptias contrahunt, ac liberos etiam gignunt. Nihilò opportuniora sunt verba e Diodoro deprompta, quibus Artabanus, post interfectum a se Xerxem, significavit Artaxerxi sceleris auctorem esse Darium, *ὅτι τὴν βασιλείαν ἡς ἐαυτὸν περιεπῆν, ὃς regnum affectare*. Nec enim hujus loci sententia est regnum Artaxerxi jure debitum intervertere conari Darium, sed regnum, quod jure Xerxes pater obtinebat, parricidio ad se traducere. Corruit ergo conjectura hæc Petavii. Sed & alia nobis suppetunt argumenta, quibus ejus sententiam oppugnemus: hoc primum, aliud esse regni designare successorem, aliud regni socium asciscere. Prius hoc Persis solenne fuisse fateor; at Artaxerxem ad successionem regni a Patre fuisse destinatum si concessero, nihil inde causæ suæ opportunum Petavius eliciet. Scribit præterea Plutarchus ex Thucydide, Charonte Lampsaceno, & vetustis quibusdam Chronicis, defuncto jam Xerxe Themistoclem ad Artaxerxem venisse. Quo testimonio labefactatur penitus Petavii opinio; quippe quod aperte demonstrat neutiquam fuisse persuasum Plutarcho, vel iis quos laudat Scriptoribus, simul regnasse patrem & filium, cum in Persidem Themistocles secessit. Id si fuisset, aliqua procul dubio ejus extaret apud Auctores significatio, quæ penitus nulla est: nec in diversis eorum referendis sententiis laborarent Cornelius Nepos & Plutarchus; nulla enim tum foret eorum discrepantia. Ad hæc consentaneum est

Herod. l. 7.
& 7.
Thucyd. l. 1.
Char. apud
Plutarch.
in Them.

Plutarch.
Themist.
Strab. l. 14.
Euseb. in
Chron.

Petav. de
doctr.
temp. l. 10.
c. 25. & l. 12.
c. 32.

Herod. l. 9.
c. 107.

Diod. l. 12.

Plutarch.
Themist.

Corn. Nep.
Them. c. 9

est rationibus Petavii, puerum fuisse Artaxerxem, cum ad eum venit Themistocles, nam post interfectum quoque patrem fuisse etiam puerum testificatur Justinus; longe igitur magis puer fuit, cum patre etiamnum vivo, ut Petavius sentit, Themistoclem excepit. Deinde a Xerxe jam rege procreatum eum esse Petavius asseverat; ascitum vero in communionem regni duodecimo circiter anno postquam rex Xerxes creatus est. Ergo minor erat duodecim annis, cum particeps regni factus est. Atqui ad Artaxerxem *ἡνίκά βασιλεύοντα, recens regnantem* fugisse Themistoclem narrat locuples Auctor Thucydides. Ex quibus colligitur nondum eum excessisse pueritiæ annos hoc tempore. Id vero manifeste repugnat Thucydidis & Plutarchi testimonio, qui adveniente Themistocle ea gesta ab Artaxerxe, dictaque referunt, quæ nonnisi ab homine virilem prudentiam jam adepti poterant proficisci. Nec satis Petavio constat ratio in reperienda causa, quamobrem tum abesset Xerxes. Abfuisse enim tunc temporis a Perside, & urbe regia, & in aliquam expeditionem profectum, disertis verbis affirmat. Expeditionem autem hanc adversus Græcos fuisse susceptam conjectat, post detectam Pausaniæ Lacedæmoniorum regis conjurationem, sumtumque de eo supplicium; atque id bellum causæ fuisse, cur Artaxerxem regni socium faceret. Fulcit alteram hanc conjecturam Petavius auctoritate Justinī, cujus hæc verba sunt: *Nec multo post accusatus Pausanias damnatur. Igitur Xerxes, cum proditoris dolum publicatum videret, ex integro bellum instituit. Græci quoque ducem institunt Cimōnem Atheniensem, filium Miltiadis.* Bellum illud significat Justinus, quo Græci Cimone duce Persas navali prælio ad Cyprium, terrestri ad Eurymedontem fluvium uno die fuderunt. Id contigit tertio anno septuagesimæ septimæ Olympiadis, qui annus Themistoclis fugam proxime consecutus est. Fraus autem Pausaniæ supplicio compressa fuit sub finem septuagesimæ quintæ Olympiadis. Igitur inter Pausaniæ obitum, & Cimōnis victoriam, anni intercesserunt septem. Allectum vero ad regnum a patre Artaxerxem anno tertio septuagesimæ sextæ Olympiadis statuit Petavius; videlicet inter Pausaniæ casum, & Cimōnis prælium. Sanè si filium

HURTII DEMONSTR.

allegit Xerxes, cum Græcos esset invasurus, coque allecto profectus est ad id bellum gerendum, quo Persæ fracti a Cimone & profligati sunt, quod Petavio dicendum omnino est, cur Babylonein ad Artaxerxem contendit Themistocles tanto locorum intervallo dislitum, cum labori ac temporis parcere potuisset, Xerxem ipsum conveniens in propinquis locis bellum administrantem? Quod attinet ad Justinum, non id sibi vult, statim ab interitu Pausaniæ Xerxem adversus Græcos bellum movisse: Diodorus quippe prius illud bellum Persicum, quod duorum annorum fuit, finem habuisse ait post fractos Persas ad Plateas, & Mycalen, & captam ab Atheniensibus Sestum; quæ anno secundo septuagesimæ quintæ Olympiadis contigerunt: nec quicquam deinceps adversus Græciam Persas aperte moliri fuisse ausos ante Cimōnis expeditionem, ex ipsius apparet narrationibus; sollicitatum tantummodo fuisse ad defectionem Pausaniæ, sed clam & occulte. Quod ergo ex Justinī verbis excipit Petavius, nimirum detectis Pausaniæ fraudibus, Xerxem in Græcos arma movisse, proptereaque filium regni socium fecisse, historiæ haudquaquam consentaneum est; cum inter Pausaniæ supplicium, & Cimōnis res gestas ac victoriam adversus Persas, nullum Xerxis memoretur bellum, propter quod filium in regni societatem asciscere debuerit: Cimōnis autem expeditio nimio distet temporis intervallo a Pausaniæ obitu, quam ut ex eo bellum hoc ortum censerī possit; & longius quoque abest a commentitia illa cooptione, quam ut ei causam præbuisse putemus. Hunc potius credamus Justinī verborum esse intellectum, post publicatum Pausaniæ dolum, irrogatamque ipsi poenam, dolore accensum Xerxem ulciscendæ injuriæ desiderium concepisse animo, bellicque olim moliendi facultatem optasse sibi dari, ad rem tamen non pervenisse. Nulla ergo in potentatus communionem cooptandi filii tunc occasio Xerxi, vel necessitas fuit, neque ullum conjecturæ huic præsidium Justinus subministrat. Concedamus tamen liberaliter, quod merito pernegavimus, ascitum fuisse in regni societatem Artaxerxem hoc tempore, quod præfinit Petavius, ajo enimvero non propterea annos regni Artaxerxis computantem Nehemiam,

Petav. de
doctr.
temp. l. 13.

hemiam, ab hoc tempore initium computandi fuisse ducturum, sed ab eo quo post defunctum Xerxem plenam ac integram potestatem adeptus est, ac solus regnavit. Postulabat id historiae ratio, & Historicorum consuetudo, quam in hoc opere suo Petavius ipse tenuit; Nam tempus regni Xerxis definientis, annos ei viginti assignavit, petito nempe initio ab obitu Darii, cum duos tamen supra viginti assignare debuisset annos, si ab eo tempore numerum inivisset, quo a Dario regni successor institutus est. Nec negaverim aliter id fortasse factum aliquando. Maximiani puta imperii initia ab eo ducuntur anno, quo Cæsar a Diocletiano creatus est, non quo Augustus. Verum perpauca sunt moris hujus exempla, quæ nec in argumentum trahi possint.

Proponitur
deinde no-
stra, & ar-
gumentis
approbatur.

IX. Discussis aliorum sententiis, quæ majorem veritatis speciem præ se ferunt; iis vero prætermittis, quarum deprehensa jam ab aliis falsitas est, vel quæ a viris eruditis propositæ tantum, nullis autem allatis argumentis fultæ sunt, nobis nunc ipsis in arenam descendendum est. Ergo existimo septuaginta hebdomadum initium non aliunde peti posse, quæ a vicésimo anno Artaxerxis Longimani, quo anno *Exiit sermo, ut iterum adificaretur Jerusalem*; cum nullam ante id tempus restituendæ Hierosolymæ potestatem Judæis factam fuisse approbaverim. Vicésimum autem hunc annum a Xerxis obitu & adita ab Artaxerxe regni hæreditate numerari velim, non a conficta hac Artaxerxis cooptatione, quæ superiori disputatione confutata est. Septuaginta vero hebdomadum finem, non in mortem Christi præcise, sed in inferiora tempora conjicio, ut sexagesima nona hebdomas ante Christi mortem desinat, Christi vero mors intra septuagesimæ hebdomadis spatium contingat. Nam si conveniret septuagesimæ hebdomadis finis in mortem Christi, occisus utique fuisset Christus post septuaginta hebdomades; quod secus esse debuit: Danieli quippe prædixerat Angelus, futurum ut post hebdomades sexaginta novem occideretur Christus. Quod & aperte significavit, cum diceret:

Dan. 9, 24.

Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & ad-

ducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum. Hæc completa sunt, cum natus est & obiit Christus, & ad vitam rediit. Contractas autem ac decurtatas fuisse ait septuaginta hebdomades, quia non effluxerant totæ nec curriculum suum absolverant, cum prædictum hoc evenit; septuagesima quippe adhuc erat in cursu. Atque hæc est simplicissima loci hujus interpretatio, & iis longe verisimilior, quæ hætenus allatæ sunt; si Ebraicam dictionem *תשע*, qua usus est Propheta, ita intelligas, ut intellexit Vulgatus Interpres, & ut intellexerunt Septuaginta, qui verterunt, *επενήκον* (decurtata sunt.) Quæ notio dictionis hujus aptissime in nostram sententiam convenit. Atque ea quoniam verbis non satis perspicuis expressa videri poterant, clariora subjicit Angelus, quæ rem aperte explanant: *Scito ergo, & animadvertite; Ab exitu sermonis, ut iterum adificetur Jerusalem, usque ad Christum ducentem, hebdomades septem & hebdomades sexaginta dua erunt: & rursum adificabitur platea & muri in angustia temporum. Ex post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.* Nunc autem instituenda ratio est, qua demonstrare possimus sexagesimam nonam hebdomadem ante Christi obitum effluxisse, septuagesimam vero ante eundem obitum inchoatam post eum desuisse, atque intra ejus decursum Christum fuisse in crucem actum. Facili id consequemur negotio, si a vicésimo anno Artaxerxis computemus sexaginta novem hebdomadas, sive quadringentos octoginta tres lunares annos, quorum singuli sint trecentorum quinquaginta & quatuor dierum. Constituto enim anni vicésimi initio in quarto Olympiadis octogesiæ tertiæ, sive Periodi Julianæ 4269, fine vero anni ejusdem vicésimi in primo Olympiadis octogesiæ quartæ; sive Periodi Julianæ 4270; edictum Artaxerxis, quo Nehemiæ facultatem Hierosolymæ restituendæ concessit, datum mense Nisan, incidere potuit in annum Periodi Julianæ 4270, qui primus est Olympiadis octogesiæ quartæ. Huc si annos solares addideris quadringentos sexaginta novem, incidet in annum Periodi Julianæ 4739, qui secundus est Olympiadis ducentesiæ primæ, Tiberii decimus tertius. Atqui anni solares quadringenti sexaginta novem, annos lunares efficiunt quadringentos octoginta tres,

Dan. 9, 25.
26.

tres, five sexaginta novem hebdomadas cum dimidia circiter anni parte. Cum autem mortem obierit Christus anno Tiberii decimo octavo, Periodi Julianæ 4744, Olympiadis ducentesimæ secundæ tertio, convenit id in quintum annum septuagesimæ hebdomadis, quæ proinde absoluta est duobus post Christi obitum annis. Superest nunc ut afferamus causam, cur hoc septuaginta hebdomadum *ἑβδόμενα* (collectio) in septem, sexaginta duas, & unam Angelus distribuerit. Scaliger & Grotius nullum partitioni huic subesse mysterium arbitrantur, non plus quam isti distributioni minæ in siclos apud Ezechielem: *Porro viginti sicli, & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, minam faciunt.* Ego & minæ, & hebdomadum partitionem, non vanam esse & inutilem, sed occulti alicujus mysterii argumentum continere puto. Ac minam quidem Ezechielis non sine causa sic divisam esse testantur Selomoh Jarchi, David Kimchi, atque imprimis Abrabaniel, qui singulas distributionis hujus partes nummos fuisse usitati ac vulgaris commercii asseverat. De Danielis hebdomadibus sic statuo, priores septem definire spatium, quo Urbis instauratio plane est absoluta; sexaginta duas, ut dixi, ad eam usque decurrere, qua interfectus est Christus; quæ postrema septuagesima est. Itane vero, inquires, quadraginta novem annis resecta Urbs est, cujus murus quinquaginta duobus diebus est absolutus, ut habet liber Nehemiæ? Respondeo, propter circumstantes adversarios summa festinatione muros fuisse excitandos; quibus absolutis lentiores in reliquis operibus fuisse progressus. Non enim muri duntaxat, sed & plateæ fuerunt reficiendæ, juxta Gabrielis prædictum, *Rursum edificabitur platea & muri.* Nec muros solum, sed & fossam simul intellige, ut significat Ebraicum exemplar; neque solum plateas, sed & publica ædificia, strata viarum, fora, porticus, cisternas, aquæductus, aliaque hujus generis quamplurima, quæ disturbaverat Nabuchodonosor. Domus etiam tumultuario opere antea extructæ, in meliorem formam directis ordinibus metandæ fuerunt. Audiamus Nehemiam: *Postquam autem edificatus est murus, & posui valvas . . . . . Civitas erat lata nimis & grandis, & populus parvus in medio*

ejus, & non erant domus edificata. Audiamus & Sirachiden: *Et Nebemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everfos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.* Audiamus & Epistolam adversus Judæos Hierosolymæ instauratores ad Artaxerxem scriptam, uti recitatur a suppositio Esdra: *Notum sit domino Regi, quoniam Judæi qui ascenderunt a vobis ad nos, venientes in Jerusalem civitatem refugam & pessimam, adificant furnos (Lege fora, Græce ὄροια) ejus, & statuunt muros, & templum suscitant.* Quæ non minus postulabant spatium temporis, quam Templi ipsius ædificatio, cui quadraginta sex annos fuisse impensos Judæi testificantur apud Johannem, ac tres præterea externo Templi ornatui perficiendo, quemadmodum ex Josepho Eusebius observat. Eo pertinent verba isthæc Gabrielis Angeli ad Danielelem: *Et rursum edificabitur platea & muri, in angustia temporum.* Angustiam temporum dicit, pro Ebræorum consuetudine, quod nos angustum tempus diceremus; ut paulo inferius, *Abominationem desolationis*, quod nos Abominandam desolationem. Alter præterea locutioni huic inest Ebraismus usurpato *ἑβδόμενα λέγει τὴν συνῆκτα*, (positivo pro comparativo) nam *angustum tempus*, hic sonat, angustius tempus. Contra in Genesi, *Majior serviet minori*, ubi Ebraica sonant, *Magnus serviet parvo*: usurpato positivo pro comparativo. Cum igitur divisisset Angelus sexaginta novem hebdomadas, in septem, & sexaginta duas, subjungit: *Et rursum edificabitur platea, & muri, in angustiore tempore*: e duobus nempe illis temporibus quæ proposuerat; altero septem hebdomadum, quod angustius est; altero sexaginta duarum, quod longius. Hoc igitur cum dixit, perinde est ac si dixisset, & rursum ædificabitur platea & muri intra septem illas hebdomadas.

Primus eas, quas indicavimus, numerandarum Danielis hebdomadum, & intricatæ ac perplexæ prophetiæ exponendæ vias inivit Julius Africanus; cum peculiari opere de septuaginta hebdomadibus & prophetia Danielis, tum libro quinto *ἡγερονόμων*, (Descriptionum temporum) unde totam ejus dissertationem repræsentarunt Eusebius, Hieronymus, & Georgius Syncellus. Hunc

Ecc. 49, 15.

2. Esdr. 3, 13.

Joh. 2, 20.

Euseb. in Dem. 1. 8. Dan. 9. 25.

Dan. 9, 27.

Gen. 25, 23.

Euseb. 1. 1. Chron. Gr. & 1. 8. Dem. secuti

Scal. Prol. de emend. temp. & 1. 6. Grot. in Dan. 9, 24. 25. Ez. 45, 12.

Dan. 9, 25.

2. Esdr. 7, 4.

Hieron. in secuti sunt deinde Theodoretus, Beda, Zonaras, aliique complures. Verum aliter rationes suas disputat: nam vicissimum annum Artaxerxis addicit anno quarto Olympiadis octogesima tertia; nos primo octogesima quarta: annum vero secundum Olympiadis ducentesima secundae, Tiberii decimo sexto, vel potius decimo quinto, ut vertit Hieronymus, proclivi in numerorum notis lapsu; nos anno decimo septimo. Finem ille septuagesimae hebdomadis collocat in morte Christi; nos in anno e morte Christi secundo. Mortem Christi confert in annum decimum quintum, vel decimum septimum Tiberii, quem secundum esse putat Olympiadis ducentesima secundae; nos in decimum octavum Tiberii, quem tertium esse statuimus huius Olympiadis. Decurtatas denique ideo dici ab Angelo hebdomadas septuaginta censent Africani sequaces, quod consent lunaribus annis, qui breviores sunt solariibus; nos sic arbitramur dictas, quod nondum totae praeterissent, cum praedictae res exitum habuerunt.

Resiliunt
argumenta
adversario-
rum.
Primum
argumen-
tum.

X. Atenim gravi pulsamur argumento, quod tantum apud Scaligerum & Petavium valuit, ut non aliam ob causam ab hac sententia discesserit uterque; ille etiam, Scaligerum dico, pro sua *ὑδαρία*, (*pervicacia*) anilem, ridiculam, asininam appellare non dubitarit; cum ipse tamen in abissum penitus & vitiosam incurrerit. Cujus persuasionis argumentum hoc habuit, quod lunari anno non usi fuerint Ebraei, sed Agareni; hi quidem lunarem annum simplicem observaverint, nulla intercalatione adhibita; Ebraei vero, etsi ad Lunae motus menses accommodabant suos, annum tamen juxta solarem cursum determinaverint; & utriusque anni conciliandi & ad idem principium revocandi gratia, embolimos menses lunaribus annis jam inde a Mosis temporibus adjecerint, in quam rem praecleara extat Aben Esrae testificatio; nec probabile sit, Angelum verba facientem ad hominem Ebraeum, alterius significationem anni adhibuisse, quam qui inter Ebraeos usu communi erat receptus. Non id

Afric. apud utique nesciebat Africanus, qui opinionem suam proponens hac eam admonitione praemunit: ἑλλήνων καὶ ἰουδαίων τοῖς μηνὶς ἐμβολίμοις

ἑλλήνων καὶ ἰουδαίων τοῖς μηνὶς ἐμβολίμοις Graci & Judaei tres embolimos menses ad octo annos interserunt. Non est ergo cur eum inscitiae quisquam infimulet. Porro petitionem istam sic excipit Pererius, idcirco annos lunares ad praefiniendum vaticinii sui tempus adhibuisse Gabrielem, quod Ebraeis parum cogniti, nedum usitati forent; quo nimirum majori praedictionem suam obscuritate involveret, pro more in vaticiniis recepto: eandem ob causam per hebdomades Angelum septem annorum designasse curricula; & in superioribus capitibus vocabulo Temporis, anni spatium non semel expressisse; his ambagibus & involucris rerum futurarum exitus data opera contegentem, ut ab intuenda nuda veritate profani vulgi oculos prohiberet; atque idcirco praemonuisse; *septuaginta hebdomadas abbreviatis* Dan. 9. 2. *esse super populum*, ut de vulgata & populari annorum Ebraicorum forma delibandum aliquid & decerpendum Daniel intelligeret.

Perer. in
Dan. l. 11.
Qu. 9.

Dan. 9. 2.

Optime id quidem, sed & alia responsione frangere possumus oppositum argumentum. Danieli praedictionem hanc edidit Gabriel Angelus in ditione Darii Medii, quem ait ipse Daniel *imperasse super regnum Chaldaeorum*. Hinc sequitur, probabile esse in annorum designandis intervallis ad eam anni formam spectasse Angelum, quae popularis & pervulgata iis erat gentibus, inter quas versabatur Daniel, ad quem tum verba faciebat. Daniel enim, unus e Darii Medii purpuratis, in actis, scriptisve, & communi vitae usu eam temporum putandorum procul dubio rationem tenuit, quam gens illa, cui pro sua parte regendae praefectus erat, quam Rex ipse, cujus continebatur imperio, tenere consueverat. Etsi ratio id suadet, nec ampliori probatione indiget, minime tamen possum quiddam praetermittere, quo res valide confirmatur. Ante Babylonicam Captivitatem menses non aliter appellare consueverant Judaei, quam ex numero & ordine, quem ii inter se obtinebant. At postquam transmigrarunt in Babyloni- am, Chaldaica mensium nomina paulatim asciscere coeperunt, atque ea in libris suis frequenter adhibuerunt, quicumque e Scrip- toribus sacris Captivitate recentiores sunt. Adeo vulgare est ac proclive, ad eorum, quibuscum versamur & vivimus, mores & usus

usus nos nostraque componere. Ergo vel anni Chaldaici, vel Medici, vel Persici formam Daniel observabat. Qui anni solaresne fuerint, an lunares, incertum plane est, neque de iis quicquam a veteribus Scriptoribus est traditum. Nam quæ a Josepho Scaligero super hoc argumento disputata sunt, ea ex proprio conjecturarum suarum penu, nullis veterum subnixus præsidii, homo confidens & *διεγνόμενος* (suis ad dictas opinionibus) depromsit, & a Petavio sunt confutata. Et ille tamen lunari anno 4. & 5. & 16. usos fatetur Chaldaeos & Persas, etsi non mero ac simplici. Cum igitur ex veterum monumentis anni Chaldaici, Medici & Persici ratio haudquaquam satis possit intelligi, superbe sane & confidenter faciunt, qui Julium Africanum, priscum scriptorem, eruditum, & Chronologicæ consultissimum artis, de qua libros ævo sequenti laudatissimos reliquit, & antiquorum commentariis, quibus nunc caremus, instructum reprehendere audent, & de anni lunaris forma ab Angelo & Daniele usurpata pronunciantem ac statuentem in crimen vocare. Concedamus tamen ultro Gabrielem Angelum cum Ebræo homine de rebus Ebræorum differentem, earumque intervalla ac tempora metantem, ad anni inter Ebræos pervulgati rationem ea exegisse; non sic tamen labefiet Africani sententia. Nam de forma prisca Ebræorum anni magni est inter Chronologos controversia. Solarem ad Macedones usque fuisse, ostendere conatus est in Eclogis Chronicis Astronomus doctrina & ingenio præstans Johannes Keplerus. At Petavius, a quo oppugnatus est Africanus, geminum statuit Ebræorum fuisse annum, lunarem & solarem. Operæ pretium est verba ipsius referre. *Judæi veteres, quorum civilem annum fuisse lunarem omnes existimant, licet in civilibus actionibus reliquis ac solennibus lunarem annum observarent, cum tamen de anno simpliciter loquebantur, ejusque conversione, solarem intelligebant.* Tum alio loco, ex Josephi, Philonis, & Agathobulorum duorum au-

nihil ex Scripturis evinci posse videatur. Hoc ergo teste duplex erat Ebraicus annus, lunaris & lunaris, quos certis temporibus ad easdem metas revocare necesse fuit, ad determinandos nimirum annos Schemitah sive Remissionis, hoc est Sabbathicos, tum & Jubilæos. In describendis quoque annalibus, solaris anni rationem fuisse habitam non infitior: in communi vero & populari usu lunarem adhibitum fuisse verisimile est, utpote notio-rem populo, cujus captum subtilis hæc embolismorum doctrina superabat. Adeo ut gemina fuerit Judæis temporis putandi consuetudo, altera eruditiorum hominum ac Sacerdotum, per solares annos, perque lunares solaribus accommodatos & intercalationibus emendatos; altera profani vulgi & indocti, per lunares annos simplices embolimis mensibus solutos. Quod ne cui novum videatur, simile quid de Arabibus & Ægyptiis Scaliger opinatus est: sic enim ille libro tertio Canonum Isagogicorum: *Et sane videtur ipse embolismus apud peritiores (Arabes) fuisse; annus autem retextus apud vulgus remansisse; quemadmodum apud Ægyptios anni vagi usus apud vulgus, intercalatio diei ex quatuor quadrantibus collecti penes Hierophantas & Sacerdotes erat.* Græcos quoque veteres duplici usos esse anno constat, altero civili ac vulgari, ad Lunæ motus ordinato; recondito altero & Sacerdotibus tantum cognito, ad Solis nimirum curricula exacto. Contra vero nos Christiani hoc tempore annum habemus duplicem; civilem alterum & popularem, ex motu Solis constitutum; alterum Ecclesiasticum, paucis intellectum, ad Lunæ motus digestum, Sacerdotibus in festis diebus designandis usitatum. Minime ergo mirandum est duplicem Ebræis fuisse annorum modum, lunarium, & solarium; atque horum usum inter doctos, illorum in vulgo fuisse acceptum; Angelum vero in præfiniendo annorum intervallo vulgi tenuisse morem, & popularem annum adhibuisse. Audiendus omnino super ea re

Theodoretus: *ἰδένον γὰρ καὶ ὡς ἑβραῖοι κατὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἀριθμῶντες τὸν ἰνιαυτὸν ἑνδεκά μηνες περιτὰς ἀποφαίνουσιν, ὥς καὶ ἡμεῖς ἐμμεσίμην καλῶμεν· ὁ γὰρ τῆς σελήνης δρόμος ἐν ἡκοσι ἑνὶ καὶ ἡμέραις καὶ ὡραῖς ἑξ συμπληρεῖται· ἥτις δὲ ἀριθμῶντες τριακοσίαν καὶ πενήντα καὶ τεσσάρων ἡμερῶν περιῖσι*

Theod. in Dan. 9.

ποιῶσι τὸν ἐνιαυτὸν. Ἰπὸ δὲ τοῦτον ὁ ἄγιος ἐκχέγγει
 αὐτῷ τῷ μακαρίῳ δαυὶδ διαλεγόμενος, ἀνδρὶ ἐξουσίᾳ
 καὶ διδάσκων αὐτὸν ἀριθμὲν τῶν ἔτην, τὸν συνῶν
 πάντως ἔλεγεν κριθμὸν, ἀπογυμνῶς προσθῆναι δὲ τὰ
 ἐκ τῶν ἡμερησίων συνεγόμενα ἔτη. *Sciendum est*
enim, Ebraeos, ad Luna cursum annum ordinan-
tes, undecim dies superflites facere, quos nos
etiam intercalares appellamus. Nam Luna cur-
sus intra viginti novem dies & horas sex absolvi-
tur. Sic autem numerantes, trecentorum
quingenta quatuor dierum annum faciunt.
Cum ergo sanctus Archangelus beatum Danie-
lem, virum Ebraeum alloquens, ipsumque do-
cens annorum numerum, usitatum annum
omnino significaret, necessario addendi sunt
anni ex intercalaribus collecti. Hoc est, Ad-
dendi sunt anni ex diebus intercalaribus col-
lecti, ut cum Solaribus conveniant, & nu-
merus annorum Solarium, itidem ut Luna-
rium cognoscatur. Atque ex Lunæ Cursu
tempora sua descripsisse vulgus Ebraeorum
eo credibilius est, quod a finitimis genti-
bis idem factitatum videbant. Phoenices
enim, Madianitas, Arabes, aliasque Lu-
næ cultui impense deditas Orientis gentes,
anni formam juxta ejus cursum crediderim
digessisse.

Secundum
argumentum.
Scal. Pro-
de emend.
temp.

XI. Alterum, quo sententiam nostram
 oppugnat Scaliger, telum hoc est: perpe-
 ram ab ejus Regis temporibus septuaginta
 hebdomadam duci initium, cujus toto tem-
 pore cessavit ædificatio; *quod plane, inquit,*
est dicere Esdram falli aut mentiri, (adsit ver-
 bis reverentia) cujus quarto capite legimus,
 Artaxerxis edicto jussos Præfectos, darent
 operam, ne Hierosolyma a Judæis instau-
 raretur, tanta alacritate rem præstitisse, ut
 templi extructio ad annum secundum Darii
 intermitteretur. Gesta hæc esse fatemur;
 falli vero Esdram, aut mentiri, nec dici-
 mus, nec dictum volumus. *DI meliora*
piis. Artaxerxem hunc esse Longimanum,
 id vero pernegamus. Consuluntor Inter-
 pretes, quorum alii Cyrum, alii Camby-
 sen esse putant.

Tertium
argumentum.
Dan. 9, 27.

XII. Postremum hoc nobis objici potest,
 pugnare doctrinam nostram cum ipsis An-
 geli ad Danielem verbis: *Et in dimidio hebdo-*
madis deficiet hostia & sacrificium; quibus
 significatur in dimidio septuagesimæ hebdo-
 madis letho datum iri Christum: nos vero,
 non in dimidium postremæ hujus hebdo-

madis, quartum videlicet annum, sed in
 quintum conjicere mortem Christi. Hujus
 argumenti facilis depulsio est: nam quod
 vertit Vulgatus Interpres, *Et in dimidio,*
 Ebraice scriptum est, *וְחֵמֶשׁ*, a verbo *חָצַח*,
divisit, distribuit in duas partes, sive æqua-
les illæ sint, sive non sint. Sic decimo sex-
to capite tertii Regum: Tunc divisus est po-
pulus Israel in duas partes, וְחֵמֶשׁ. In hac
 divisione qui accuratam partium æqualita-
 tem quæsierit, halucinabitur. Inde fit,
 ut Interpretes quidam, non tempus inter
 partes duas æquales medium hic significa-
 tum velint, sed alteram e dimidiis partibus,
 qua se circumagente Christus obiturus sit.

XIII. Perroganda nobis deinceps super-
 sunt Judæorum sententiæ; quod priusquam
 facere ingrediamur, ut facilius earum con-
 futatio sit, in Domino Jesu eventum ha-
 buisse hoc Danielis oraculum probabimus.
 Ubique enim septuaginta putandarum
 hebdomadam ponas initium, plane eas
 elapsas esse necesse est. Atqui exactis iis
 ungi debuit Sanctus sanctorum, nasci Chri-
 stus, & occidi. Ergo unctum esse Sanctum
 sanctorum, natum & occisum Christum
 fatendum est. Hoc deinde occiso dirui de-
 buerunt Templum & Urbs. Atqui hæc di-
 ruta sunt. Ergo ille occisus est. Præterea
 in dimidio postremæ hebdomadis abrogari
 debuerunt sacrificia & veteris Legis cerimo-
 niæ. Atqui abrogata ea sunt. Ergo po-
 strema hebdomas præterit. Ad hæc septua-
 ginta hebdomadibus hic præstitutus est finis,
 ut oblitterentur delicta hominum, ut æter-
 na adducatur justitia, & ut compleantur
 vaticinia Prophetarum. Atqui hæc in Chri-
 sto facta esse exitum, partim demonstra-
 vimus supra, partim demonstraturi sumus.
 Ergo venit Christus. Adversus ea nulla va-
 lere potest exceptio. Itaque apud Hiero-
 nimum sic disserit Africanus: *Nulli dubium,*
quin de adventu Christi prædictio sit, qui post
septuaginta hebdomadas mundo apparuit, post
quem consummata sunt delicta, & finem ac-
cepit peccatum, & deleta est iniquitas, &
annuntiata justitia sempiterna, qua Legis ju-
stitiam vincet, & impleta est visio & prophe-
tia. Primores quidem Rabbiorum ad Chri-
 stum pertinere hoc Gabrielis oraculum
 haudquaquam sunt infitiati: non R. Bara-
 chias in Beresith Rabba; non R. Moyses ben
 Nachman

Reg. 16,
21.

Ad viam
refutationis
Judæorum
sternendam,
ostenditur
in Jesu com-
pletum esse
hoc oracu-
lum.

Hieron. in
Dan. 9.

- Nachman in Danielelem; non is R. Samuel, cujus epistolam ad R. Isaac exhibet Dionysius Carthusianus. Verum quo liquidius appareat, recte id eos, atque item Christianos, meritoque sentire, singulas hujus prædicti partes attentius paulo perlustremus.
- Dan. 9, 24.** *Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.* Noxas hominum eluere, eosque redimere, præcipuum fore Christi munus, Prophetæ omnes uno ore cecinerunt, atque id in Jesu completum fuisse, manifesto docebimus infra ex Evangeliiis. Præclarum hoc Isaia: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut predicarem annum placabilem Domino.* Utrobique prædicatur Unctus, five Christus, ad id mittendus, ut hominum eluat peccata, & Deum propitiet. Præclarum & illud Zachariæ: *Ecce enim adducam servum meum Orientem . . . . & auferam iniquitatem terra illius in die una.* Hinc Petrus in Actis de Jesu: *Hinc omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Hinc de eodem Paulus ad Romanos: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi: & ad*
- Col. 2, 13-14** *Colossenses: Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestra, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Plura qui volet, Parallelismum consulat, unde intelligi poterit delicta hominum, quæ Lex vetus detergere non potuerat, ea sanguinem Christi, quantum in ipso erat, eluisse; cujus fructu nemo nisi volens fraudari queat. Valde sane ineptus est R. Selomoh, qui hæc*
- interpretans ait, post Templi ac Urbis cladem, futurum ut peccatis abstinere Judæica gens, jusque & fas colat. Nam cui persuadeat, Judæos, tum cum idolorum cultui dediti essent, & in omnem impietatem profusi, levi brachio a Deo fuisse castigatos, paternamque ipsius benignitatem identidem sensisse, laribus suis, unde ejecti fuerant, restitutos, & hostium, a quibus oppressi fuerant, dominatu exemptos; nunc vero, cum nullius sunt culpæ affines, uti quidem vult Selomoh, justitiamque incorrupto tenore retinent, tot annorum affligi calamitatibus, opprobriis, suppliciis, nulla melioris status ostentata spe? Adde perversos Judæorum mores in Thalmude non semel carpi; & in primo capite Thalmudici libri Joma causam moræ Messiae conferri in stupra virginibus oblata Nahardeæ, ubi celebris fuit Judæorum Academia; contra vero affirmare R. Judam in libro Sanhedrin, capite undecimo, quo tempore veniet Messias, infames fore impudicitia & corruptela doctorum Judæorum conventus. Justitiam porro illam sempiternam, quid aliud esse dicamus, quam Christum ipsum, vel individuum Christi comitem justitiam, de qua Jeremias: *In diebus illis, & in tempore illo, germinare faciam David germen justitiæ; faciet judicium & justitiam in terra.* Et Malachias: *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Isaïas quoque: *Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: tum alibi: Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.* Sane R. Levi in hujus prædictionis interpretatione pessime versatus, non aliud tamen Justitiam sempiternam hic significare quam Messiam fatetur. Ergo Paulus in priore ad Corinthios: *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia: Et in sequenti Epistola: Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Quod autem subjicit Gabriel: *Et impleatur visio & prophetia,* hujus duplex præcipue potest esse intellectus: nam vel finem prophetiis Christo nato impostum iri vult, quod confirmat Jesus apud Matthæum: *Omnes enim Prophetæ & Lex usque**

- ad Johannem prophetaverunt. Quo pertinet
 Ebr. 1, 1. 2. & istud in Epistola ad Ebræos: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio.* Atque hoc eventu completum cernimus; cum nulli in hac Judæorum sæce ac colluvie Prophetæ existant, nulla eos Dei aspiratio prosequatur, nullisque miraculis Dei adversum se favorem agnoscant. Vel ad Christum spectare omnia Prophetarum oracula significat Angelus, quod & de se in Joh. 5, 39. Johanne prædicat Jesus: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & illa sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Et apud Matthæum: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere.* Prædicat & Paulus in Epistola ad Romanos: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Eum denique Sanctum sanctorum, quem ungendum esse vaticinatur Angelus, Messiam esse, demonstrat istud e Psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo letitiae præ consortibus tuis:* quæ in Jesum confert Paulus in Epistola ad Ebræos. Et hoc Isaïæ: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit Dominus me:* quod de se itidem prædictum esse Jesus in Nazarena Synagoga palam professus est. Petrus in Actis: *Vos scitis, quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim a Galilea, post baptismum, quod prædicavit Johannes, Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto.* Adscribitur & Jesu in Actis prædictio hæc e Psalmo secundo: *Adstiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus: ubi Sanctus & Unctus, perinde ut apud Danielelem, Jesus nuncupatur.* Sic & Marc. 1, 23. Homo ille Dæmone vexatus apud Marcum: *Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio quis sis, Sanctus Dei.* Sic & 1. Petr. 1, 14. Petrus in priore Epistola: *Secundum eum qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Johannes quoque in prima itidem Epistola: *Sed vos unctionem habetis a Sancto; & in Apocalypsi: Et Angelo Philadelphia Ecclesia scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.* Plura e Parallelismo nostro peti poterunt. Atqui hoc Danielis oraculum, etsi apertam continet Messiae prædictionem, plus tamen suo cum aliis prophetiis consensu valuisse puto, ad exprimendam ab Ebræis Magistris veritatis confessionem, quos supra docui hoc ad Christum retulisse. Pergit Gabriel Angelus: *Scito ergo & animadvertite: Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum edificabitur platea & muri, in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui cum negaturus est.* Christum illum ducem, Jesum esse probant ista Matthæi: *Sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur: ac illi dixerunt ei, In Bethlehem Juda: sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Propheta ille Michæas est, cui concinit Isaïas: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* In nece vero ejus prædicanda Prophetæ consentiunt. Sic David: *In pulverem mortis deduxisti me, quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos.* Sic Isaïas: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Sic Zacharias: *Aspicient ad me quem confixerunt, & plangent cum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Quæ in Jesum Dominum convenire, docebit noster Parallelismus, & de se Jesus ipse apud Emmauntios viatores prædicabat: *Tunc aperuit illis sensum, inquit Lucas, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Prædicabat & de eo Philippus apud Eunuchum Candaces reginæ, quem cum proxime memoratam Isaïæ de Christi interitu prædictionem legentem offendisset, *Incipiens a Scriptura ista evangelizavit illi Jesum.* Quod autem subest: *Et non erit ejus populus, qui cum negaturus est; aliter Ebraice scriptum extat: וְיִשְׂרָאֵל עַתָּה עֹדֵם עִירָא עֲרִיבָא עֲרִיבָא עֲרִיבָא Et non ei: sive potius, Et non sibi, hæc est, Et non propter se occidetur; quæ postrema vox אֲרִיבָא עֲרִיבָא (ex communi) repetenda est. Nempe hoc*

hoc ipsum est, quod de eo nuntiaverat
 Isaías: Vere languores nostros ipse tulit, &
 dolores nostros ipse portavit ..... Ipse vulne-
 ratus est propter iniquitates nostras, attritus
 est propter scelera nostra; disciplina pacis
 nostrae super eum, & livore ejus sanati su-
 mus ..... Propter scelera populi mei percussi
 eum ..... & ipse peccata multorum tulit.
 Cui adstipulatur Jeremias in Threnis: Chri-
 stus Dominus captus est in peccatis nostris.
 Atque id muneris obisse Jesum Christum, &
 de se ipse saepius, & Novi Testamenti Scripto-
 res passim affirmant, ut constabit ex nostro
 Parallelismo. Sic demum prophetiam hanc
 Angelus absolvit: Et Civitatem & Sanctua-
 rium dissipabit populus cum duce venturo, &
 finis ejus vastitas, & post finem belli statuta
 desolatio. Confirmabit autem pactum multis
 hebdomada una, & in dimidio hebdomadis
 deficiet hostia & sacrificium: & erit in Tem-
 plo abominatio desolationis, & usque ad con-
 summationem & finem perseverabit desolatio.
 Hanc propter interitum Christum irro-
 gandam Judæis poenam jam ante præviderat
 David, cum diceret: Fiat habitatio eorum
 deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui
 inhabitet: quoniam quem tu percussisti perse-
 cuti sunt, & super dolorem vulnorum meorum
 addiderunt. Præviderat item Zacharias, cum
 diceret: Et dicetur ei, Quid sunt plaga ista in
 medio manuum tuarum? Et dicet, His plaga-
 tus sum in domo eorum, qui diligebant me .....
 Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia
 in medio tui: & congregabo omnes gentes ad
 Jerusalem in prælum, & capietur civitas, &
 vastabuntur domus. Præviderat, & Osee,
 cum diceret: Quia dies multos sedebunt filii
 Israel sine Rege, & sine Principe. Atque hæc
 clarissimis ac repetitis oraculis a Veteris Te-
 stamenti Prophetis tanto ante prædicta Jesus
 ipse Judæis denuntiavit: Ecce relinquetur vo-
 bis domus vestra deserta. Item de Templo:
 Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui
 non destruat ..... Cum ergo videritis abo-
 minationem desolationis, qua dicta est a Da-
 niele Propheta, stantem in loco sancto; qui
 legit, intelligat; tunc qui in Judæa sunt, fu-
 giant ad montes. Rursus de Hierosolyma:
 Venient dies in te, & circumdabunt te, & co-
 angustabunt te undique, & ad terram proster-
 nent te, & filios tuos qui in te sunt, & non
 relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod
 non cognoveris tempus visitationis tue. Quæ
 nos item complectemur in Parallelismo, ubi
 & pacti illius, quod confirmatum iri prædi-
 cit Gabriel, sequestrum fore Christum Jesum
 demonstrabimus. Nam quid aliud sibi velle
 dicas istud Isaïæ: Dedi te in fœdus populi:
 & hoc: Feriam vobiscum pactum sempiter-
 num, misericordias David fideles: ecce testem
 populis dedi eum, ducem ac præceptorem gen-
 tibus. Similia his habent Ezechiel, & Osee,
 & sæpe Jeremias: potissimum vero cum ait:
 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam
 domui Israel, & domui Juda fœdus novum;
 non secundum pactum, quod pepigi cum patri-
 bus eorum ..... pactum quod irritum fece-
 runt ..... Sed hoc erit pactum, quod feriam
 cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus:
 Dabo legem meam in visceribus eorum, & in
 corde eorum scribebam eam. Quam prædictio-
 nem per Jesum fuisse perductam ad exitum
 in Epistola Pauli ad Ebræos accurate declara-
 tum est. Sacrificiorum Judaicorum abro-
 gatio, quæ deinceps ab Angelo prædicta sub-
 est, a Davide quoque præcinebatur his ver-
 bis: Sacrificium & oblationem noluiisti, aures
 autem perfecisti mihi. Holocaustum, & pro
 peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.
 Quæ in Jesu contigisse probat Paulus in
 Epistola ad Ebræos, & nos in Parallelismo
 probabimus. Quo loco & Oseam de Israele
 sic differentem producemus: Cessare faciam
 omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neo-
 memiam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa
 tempora ejus. Producemus eundem mo-
 mentem Israelitas, futurum ut diu sedeant,
 non sine Rege solum, & sine Principe; sed &
 sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, &
 sine Theraphim. Producemus & hoc Amosi:
 Odi & projeci festivitates vestras, & non ca-
 piam odorem catium vestrorum: & hoc Ma-
 lachiae; Quis est in vobis, qui claudat ostia,
 & incendat altare meum gratuito? non est
 mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exerci-
 tum, & munus non suscipiam de manu vestra:
 ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum
 est nomen meum in gentibus, & in omni loco
 sacrificatur & offertur nomini meo oblatio
 munda. Id significabat Christus Jesus, cum
 moriens diceret, Consummatum est; & cum
 Velum Templi scissum esset. Ruinas deinde
 Urbis & Templi numquam instauratum iri
 prædicit, quod populares suos jam ante mo-
 nuerat

Isa. 25. 2. nuerat Isaias: *Posuisti, inquit Deum allo-*
quens, Civitatem in tumultum, urbem fortem
in ruinam, domum alienorum, ut non sit civi-
tas, & in sempiternum non edificetur: &

Isa. 5. 25. *alibi: Ideo iratus est furor Domini in popu-*
lum suum, & extendit manum suam super
eum, & percussit eum, & conturbati sunt mon-
tes, & facta sunt morticina eorum quasi ster-
cus in medio platcarum. In his omnibus non
est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus
extensa. Eadem est sententia istorum Jere-
miae: Hac dicit Dominus exercituum, Sic
conteram populum istum, & Civitatem istam,
sicut conteritur vas figuli, quod non potest
altera instaurari. Id suffragio suo Jesus ipse
confirmavit, cum hac denuntiatione Judæos
perterrefaceret: Ecce relinquetur vobis domus
vestra deserta. Rei veritatem comprobavit
eventus; nam cum ad instaurandum Tem-
plum sese comparassent Judæi sub Hadriano
& Constantino, ab his quidem fuerunt pro-
hibiti; sed id tertium Juliani Imperatoris
nutu attentantes vis divina prodigialiter
compressit; nam inceptum opus motu pri-
imum terræ deturbatum est, deinde e funda-
mentis erumpentes flammæ Judæos rei
auctores invasere. Christianorum scripto-
rum temporis illius & proxime sequentis vix
ullus rem pressit silentio. Adiri præcipue
velim Chrysostomum, cum alibi passim,
tum maxime Sermonem tertio contra Judæos.
Quodque omnem dubitationem tollit, Am-
mianus Marcellinus, scriptor Ethnicus, mi-
nime vanus, quique sub Juliano stipendia
meruit, portentum illud testificatione con-
firmavit sua. Nec nos ista in Parallelismo
prætermitemus.

Jer. 19. 11.

Matth. 23.
37.

Ammian.
Maro. l. 23.

Refelluntur
Judæi: ac ii
primum, qui
hebdoma-
das, non
annorum,
sed decenni-
orum, vel
Jubilæo-
rum, vel
centum an-
norum hic
intelligunt:

XIV. Nunc exploremus Judæorum sen-
 tentias. Horum alii, nec postremi inter
 illos, nec recentes, vi veritatis convicti, in
 Mesiam oraculum hoc, ut dixi, contule-
 runt. Scribunt Thalmudistæ Jonathanem,
 Chaldæum Paraphrasten Prophetarum, cum
 ad interpretanda Hagiographa se accingeret,
 monitum fuisse per Bath col, ne faceret:
 quippe ab iis enim, Daniele nimirum, præ-
 dictum esse tempus adventus Messiae, qui
 finis est. Alii contra insimulare erroris Da-
 nielem foedissimis ipsi erroribus impliciti per
 summam impudentiam ausi sunt, cum non
 alia ad oraculi perspicuitatem præscriptione
 uti possent. Pari audacia Porphyrius, nullis

prolatis rationibus; Librum hunc Antiochi
 Epiphanis temporibus conscriptum finxit,
 rerumque gestarum narrationes, non futu-
 rarum prædictiones, illic contineri. Quam
 insaniam suo loco castigavimus. Tolerabi-
 liore alii errore legitimam sententiæ intel-
 lectum pervertere conati sunt. Quidam
 enim, non hic hebdomadas annorum, sed
 decenniorum, quos Origenes secutus est, vel
 Jubilæorum, vel centum annorum intelli-
 gunt, sed parata eorum est confutatio. Nam
 Civitatem & Templum excisum iri post
 septuaginta hebdomadas; sacrificia vero in
 medio postremæ hebdomadis abolitum iri
 prædicit Daniel. Atqui multo ante hæc
 evenerunt, quam forent elapsæ hebdomades
 decem vel quinquaginta vel centum anno-
 rum, undecunque tandem numerandi ducatur
 exordium: cum alioquin hujusmodi
 hebdomades nullo Scripturæ sacræ, vel sui
 Thalmudis testimonio Judæi nobis appro-
 bare queant. Pudit hujus commenti Ma-
 gistros plerosque, & repudiatis his hebdo-
 madibus, cum hebdomades dierum nihilo
 magis locum hic haberent, in hebdomadi-
 bus annorum, quas idoneo Levitici loco niti
 sciebant, quadringentorum videlicet & no-
 naginta annorum spatio acquieverunt. Sic
 Saadias Gaon, & Aben Ezra in Daniele; sic
 Auctor libri qui Domus Israel inscribitur;
 sic & Seder Olam.

XV. Verum in hebdomadum metandis
 intervallis, per summam Historiæ & Chro-
 nologicæ artis inscitiam immaniter lapsi
 sunt. Narrat enim Hieronymus, Veteres
 quosdam ex hoc grege, hebdomadam pu-
 tandarum exordium a primo anno Darii
 Medi repetere, quo anno oraculum hoc
 Gabriel effatus est: sexaginta vero duarum
 hebdomadam finem conjicere in tempora
 excisi a Tito Templi, auspiciis Vespasiani;
 unde rursus deductas hebdomades septem in
 clades ab Hadriano Judæis illatas conferri;
 postremam vero hebdomadem, seorsum ab
 Angelo commemoratam, juxta nonnullos
 ex illis, in Vespasianum & Hadrianum ex
 æquo distrahi. Verum qui nobis absurdum
 hoc commentum retulit Hieronymus, idem
 ejus refellendi argumentum subministravit,
 ex Chronologia petita. Certe a primo
 Darii Medi anno, ad initium ab Hadriano
 imperium, anni plus septuaginta supra
 sexcentos

Orig.
Tractat. 29.
in Matth.

Levit. 25.

sum qui ea-
rum ini-
tium collo-
cans in anno
primo Darii
Medi, se-
cundum in cla-
de Hieroso-
lymæ ab
Hadriano
illata:

sexcentos excurrunt. Consultius paulo factum est ab Origene libro decimo Stromatum, & Tertulliano, libro quem adversus Judæos scripsit, cum exordio hebdomadum sumto ab eo tempore, quo prædictionem hanc Danieli Angelus edidit, primo nempe anno Darii Medi, eas in adventu Christi aut morte concludunt. Quanquam & ipsi in magno errore versantur; nam hebdomadum est novem & septuaginta intervallum, inter Darii primum annum, & ortum Christi.

Et qui inter
utrumque
Templi
excidium
septuaginta
hebdomades
intercessisse
volunt:

XVI. Stolidus quoque Judæis iis error illudit, qui posito hebdomadum initio in prima Templi everfione, finem in secunda constituunt; & per septuaginta annos jacuisse Templum volunt, viginti vero supra quadringentos toto huic adscribunt spatio, quo Templum secundum stetit; ex quibus numeris summam quadringentorum & nonaginta annorum, sive septuaginta hebdomadum colligunt; ut inter Templi utriusque cladem, & quæ per Nabuzardanem primo, & quæ per Titum secundo illata est, spatium illud decurrat. Hanc sententiam tuentur, non R. Selomoh solum, & Saadiah Gaon, & Seder olam Rabba, sed ipsum etiam Thalmud in primo capite Avoda Zara. At ejus vitiositatem solerter deprehendit Aben Ezra, & in Saadia castigavit. Et merito quidem: nam si a captis undecimo Sedeciae anno Hierosolymis, & incenso Templo, ad Vespasiani secundum, quo Hierosolyma & Templum a Tito deleta sunt, numerum ducas, nonaginta quatuor hebdomades annorum exurgent.

quique
Christum
ducem,
Cyrum esse
statuunt,
aut Jesum
Sacerdo-
tem, aut
Zorobabe-
lem:

XVII. Cum autem ad singulas vaticinii partes exponendas ventum est, valde æstuant. Nam a sequentibus excerpunt verba hæc Angeli: *Ab exitu sermonis, ut iterum adificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem*: & Christum illum R. Saadiah & R. Selomoh Cyrum, & R. Levi Jesum Josedeciden, alii Zorobabelem esse putant; contra veterum Ebraeorum sententiam, quos refert Hieronymus Messiam hic significatum sensisse. Verum præterquam quod decurtata Angeli verba proferunt, ac postrema sui parte mutila, quæ sic ut jacent repræsentari debuerunt: *Ab exitu sermonis, ut iterum adificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta dua erunt*, (quanquam & hæc a Pagnino disjuncta sunt) perperam

Hieron. in
Dan. 9.

priora commatis verba accipiunt, ac si scriptum foret: *Ab exitu sermonis, ut excindatur Jerusalem.*

XVIII. De Christo etiam, quem post hebdomades sexaginta duas occisum iri prædicit Angelus, nihilo meliora afferunt Judæi. Sacerdotium interpretantur R. Levi in Daniele, & Saadiah Gaon in Sepher Haemunoth; Templum Jachia. In Agrippam vero juniorem id confert R. Selomoh, quem a Romanis trucidatum fuisse scribit, cum Templum secundum excinderetur. Magna inest his opinionibus labes, quod hebdomades ad Hierosolymitanam usque *annorum* (expugnationem) proferunt. Alterum quoque vitium acute animadvertit Raymundus Martini, quod neque Sacerdotes, neque Reges, qui post solutam Captivitatem Judæis præfuerunt, Christi, sive uncti fuerunt. Quinque enim rebus Templum primum secundo antecelluisse Judæi docent, quarum duæ fuerunt Oleum unctionis, & Spiritus sanctus, sine quibus nulla esse potest legitima unctio, nec quisquam Christi titulum merito consequi. Cum iis ergo Templum secundum caruerit, qui eo cadente regium & pontificale obtinebant munus, Christi haudquaquam fuerunt. Alio præterea, eoque gravi laborat vitio ea opinio, quæ Agrippam minorem decernit Christum hunc esse, cujus mortem prædixit Angelus. Eum quippe Romanorum partes fuisse secutum, & Hierosolymis, tum cum expugnarentur, abfuisse, belloque huic annos aliquot fuisse superstitem, Josephi & Taciti historiae demonstrant. At prisca illi Ebræi, quorum sententiam retulit Hieronymus, hæc ad Messiam mortem pertinere candide, ut dixi, confelli sunt.

Et qui Chri-
stum occi-
dendum
confens esse,
vel Sacer-
dotium, vel
Templum,
vel Agrip-
pam junio-
rem.

Raymund.
Mart. Pug.
Fid. Part. 2.
c. 3. §. 29.

Joseph. de-
bell. Jud.
l. 2. c. 16. &
de vita sua.
Tac. Hist.
l. 5.

Hieron. in
Dan. 9.
Refellitur
privatum
Aben Ezra.
R. Saad in
Dan. 9.

XIX. Privatim refellendus venit Aben Ezra, cum propter insignem hominis apud suos auctoritatem, tum quod suos ipse gentiles, velut melius quidpiam allaturus, refellere instituit. Primum is Saadiam arguit, quod septuaginta annos a primi Templi clade ad secundum Darii interposuerit. Hæc enim sunt verba Saadiah: *עשר שנים לבלות בכל שנה ויבנה בית המקדש עד שנת שמיים לדריש* Septuaginta anni Captivitatis Babylonica, jam inde ex quo Nabushodonosor evertit Templum, usque ad annum secundum Darii:

Aben Ezra
in Dan. 9.

Hystaspidae nimirum. Septuaginta annos interesse negat Aben Ezra; quadraginta solum & novem annos interesse vult. In quo suus ipsum calculus fallit: nam juxta computationem Petavii, (quam alii aliter ineunt) ab excidio primi Templi, ad solutam per Cyrum Captivitatem, anni intercedunt circiter quinquaginta; indidem vero ab excidio Templi hujus, ad secundum annum Darii Hystaspidae anni excurrunt propemodum septuaginta. Tum ipse deinde Aben Ezra hebdomadum numerum proficisci vult, *ספספא דבר בחולה*, *Ab exitu sermonis, in oratione*; nempe ab anno primo Darii Medi, quo Daniel orationem hanc fudit ad Deum, quæ extat nono ipsius capite. Inde computat septem hebdomadas ad profectiorem Nehemix, quæ in annum Artaxerxis Longimani vicelimum incidit; cum intercedant hebdomades plus quindecim. Ab hoc deinde Artaxerxis anno numerat sexaginta duas hebdomadas cum dimidia ad

secundi Templi conflagrationem, cum plus tres supra septuaginta intercedant. Inde patet, *Christum ducem*, ex ipsius sententia, esse Nehemiam; ac si dixisset Angelus id tantum: *Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem*: cum dixerit: *hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt*. Secundum denique Christum, quem occidendum esse prænuntiat Angelus, regiam potestatem denotare putat, quæ inter Judæos cum Templo & Urbe delenda esset. In quo multiplex inest halucinatio; nam, ut dixi, legitima unctio post Templi primi occasum caruerunt Judæi; proptereaque Christi haudquaquam fuerunt, qui populum Judæum stante Templo secundo rexerunt. Deinde nec cum Templo secundo regia potestas inter Judæos extincta est, cum & Agrippa rex cladi huic diu fuerit superstes, ut cognoscitur ex Josephi vita a Josepho ipso conscripta.

CAPUT IX.

Jesús natus de Virgine.

Isa. 7, 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum; Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Jerem. 31, 22. *Usque quo deliciis dissolveris, filia paga? quia creavit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum.*

Ezech. 44, 2. 3. *Hac dicit Dominus ad me: Porta hac clausa erit; non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa Principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: per viam porta vestibuli ingreditur, & per viam ejus egreditur. Hoc autem factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

Luc. 1, 26. & seq. *In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, & nomen Virginis Maria. .... & ait Angelus ei, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum. .... Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

I. Defenditur testimonium ex Isa. 7, 14.

II. Disputatur de significatione dictionis

Matth. 1, 18. & seq. *Christi autem generatio sic erat: cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem vir ejus cum esset justus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hac autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est; pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

עליו. III. Explicatur testimonium e Proverb. 30, 18. 19. IV. Virgo illa, cujus conceptum

conceptum & partum pradicat Isaias 7, 14. non solum ad conceptum usque & partum, sed post utrumque etiam virgo fore pradicatur. V. Vaticinium illud Isaias 7, 14. in Maria matre & Jesu filio completum est. VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VII. Secundum argumentum. Defenditur vna: brach duorum primorum capitum Luca, adversus Marcionem & Johannem Bodinum.

Defenditur
simoniam
Isa. 7, 14.

I. **O**stendimus jam supra in Propositione septima, pertinere ad Messiam celeberrimum hoc Isaias oraculum: Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel. Multa vero illic attulimus ad praesens institutum opportuna, quae ante repeti jubemus & cognosci, quam progressus fiat ad sequentia, quibus idem hoc oraculum in Jesu demum, qui Maria Virgine natus est, eventu completum esse probaturi sumus. Tribus adversus Prophetiae hujus veritatem & Christianorum interpretationem exceptionibus uti solent Judaei. Ac primum Ebraicam dictionem hoc loco usurpatam, *עלמה*, non virginem, sed puellam adolescentulam, sive integram, sive corruptam significare pertendunt. Ajunt praeterea, etiamsi concedatur vocabulo *עלמה*, virginem notari, non inde effici virginem notari, quae virginitatem in conceptu & partu retinuerit, sed quae aliarum more puellarum delibata virginitate filium conceperit & enixa sit. Denique ut ea significetur virgo, quae integritatem in partu & conceptu servaverit, id tamen in Mariam matrem Jesu neutiquam convenire volunt: quo in errore, non Judaei solum, sed Judaeorum etiam fratriculi, Carpocrates, Cerinthus, & Ebion, Nazaraei quoque & Helcesaei versati sunt. Nos hanc sigillatim refellemus.

Disputatur
de significa-
tione dictionis
עלמה

II. Judaei igitur de significatione vocabuli *עלמה* sic disputant: ea notari puellam quamcunque, sive virum expertam; sive intactam; sive nuptam, sive innuptam. Sic R. David Kimchi in libro Radicum; qui & *עלמה* nihil differre ait a *עלמה*, qua dictione puella quaecunque, sive integre virginitatis, sive imminutae vulgo significatur. Quae vero virgo sit, eam proprio vocabulo *בתולה* exprimi contendunt; ita ut *עלמה* aetatem indicet;

בתולה, virginalem corporis integritatem; proinde Interpretes Aquilam, Theodotionem, & Symmachum vertisse *νεκυδα* (juvenculam,) non *παρθενον* (virginem:) in Cantico Cant. 1, 3. & 6, 7. etiam Salomonis in eundem sensum usurpari vocem *עלמה*, quippe amatoriiis rebus virgines adhibere fuisse indecorum; in Proverbiis Prov. 30, 19. verbis dictione hac manifesto eam notari, quae viriles congressus experta sit. Quae cum ita sint, absurdum fuisse dicunt in praedicanda re tanti momenti, quanti fuit Christum de Virgine matre nasci, quod ad Christiani nominis pertineret decus, ancipiti voce uti Prophetam.

Nos vero dictionem *עלמה*, ancipitem esse, & in puellam, sive quae virum passa sit, sive quae ejus sit experta, congruere praecise negamus; sed ei convenire affirmamus, quae virginitatem adhibita custodia servaverit, ad eamque custodiendam abstinerit publico, & intra *παρθενον* (conclavis virginum) septa sese continuerit; *עלמה* enim idem esse ac *Abconditam*, & *עלמה*, quo notatur adolescens, idem ac absconditum a themate *עלמה*; quamobrem vocabulum hoc, quod Rebecca tribuitur in Genesi, vertisse Aquilam, *Abconditam*, ut observatum est ab Hieronymo. Magna Veteribus diligentia asservabantur pueri & adolescentes; multo majore etiam virgines, quae ab omni sere virorum accessu prohibebantur. Mentio fit in libro Esther domus, in qua electae virgines servabantur apud Persas, apposisis earum custodiae Eunuchis. Alexandrum laudat Plutarchus hoc nomine, quod Darii uxorem ac filias ab omni petulantia ita tutas praestiterit; ac si non in hostilibus castris, sed in occulto intra sacros *παρθενον* (conclavia virginum) ab hominum conspectu remotae fuissent. Judaei quoque concludebant virgines, ut ex secundo Machabaico, & ex tertio apocrypho cognoscitur. Est apud Josephum, Amnonem, Davidis filium, vix Thamaris sororis, quam amabat, fieri compotem potuisse, propter ipsius virginitatem, & *εὐλα* *φυλακὴν*, propter accuratam custodiam, qua servabatur. Philo *περὶ τῶν ἐν ἡδὴ νόμων. θηλείας δὲ εὐλα, καὶ ἑνὸν μὲν. παρθενὸν μὲν ἡσυχαστῶν, τὴν μεσολογίαν ὅρου πεποιημένην. τελευτῶν δὲ ἡδὴ γένεσι τὴν αὐλὴν. Feminis autem convenit custodia domus, & assidua intus mansio: & virginibus quidem intra penetralia, qua media*
M m m 3 casa

Hel. Æth.
l. 5. & 6.

casa continentur; mulieribus vero jam maturis, intra reliquam domum. Heliodorus

Charicleam in Ægypto cum Nausiclea puella, ἡς τὴν γυναικωνίτην χειρὶ δέχεται, in gynæceum seorsum secessisse ait: & deinde dum hæc Cnemoni nuberet, illam χειρὶ δέσκει μὲν τῶν ἄλλων ἐπὶ τὸ συνήδες εἶδέν τ' αὐμάτιον, καὶ τὰς θύρας ἡς τὸ κεφαλὴς ἐπικλήσασθαι. *Solam ab aliis segregatam in solitum conclave venisse, & fores ad securitatem clausisse; vecte nempe intus objecto, quem nisi dimoveret ipsa, ostium aperire nemo posset.* Elegans est in Achillis

Ach. Tat.
Erot. l. 2.

Tatii amatoria historia thalami descriptio, Tyri in viri opulenti ædibus constructi, & mulieri cuidam, filia, ancillæ, ad habitandum, penumque asservandum concessi. Is in aliquot cellas, seu cubicula distributus erat: ad ea per angustam semitam erat aditus: semitæ ipsius limen porta munebat, qua quæcunque intra thalamum erant omnia continebantur. Hanc mater cubitum discedens, intus ipsa quidem clauderat, foris vero claudi curabat, sibi que per foramen claves tradi. Quæ eo refero, ut appareat, quanta in his oris matrum esset in filiarum tuenda virginitate sollicitudo. Intra munitas etiam turres a Græcis fuisse aliquando conclusas ostendunt Danaes, Herus, & filiarum Lycomedis fabulæ. Ad quarum exemplum Rhodanthen suam in turriculam a Patre conclusam finxit Theodorus Prodrum, unde vix unquam pedem huic licebat efferre, ne lascivis obtutibus virorum objiceretur. Fere autem intra materni thalami claustra cohibebantur. Unde Hesiodus ventorum frigoribus obnoxiam non esse virginem ait:

Theod.
Prodr. l. 2.
p. 65.Hesiod.
ἔργ.

ἥτις δόμον ἔντοδε φίλη παρὲς μητέρι μέμνη,
ἔπειτα ἔργ' ἠδὲ πολυχρῆστου ἐφροδίτης.

Quæ intra domum prope coram matrem manet,

Nondum operum aurea Veneris perita.

Hero puellam scribit Musæus intra turrim, ut dixi, a parentibus inclusam, pudoris & castitatis studio æqualium suarum ac juvenum coetus & tripudia vitasse. In Oreste pronuntiat Euripides, indecorum esse virginibus, prodire in publicum. In ejusdem Phoenissis, regia puella Antigone, cum exercitum Argivorum de summo tecti fastigio spectare vellet, conclavi non exit sine matris licentia, & senis nutritii, viri gravis ac

sapientis, comitatu; qui priusquam virgo prodeat, vicina ipse lustrat loca, ne in curiosi alicujus oculos temere hæc incurrat. Unde Statius:

*At parte ex alia tacitos obstante tumultu
Antigone furata gradus (nec casta retardat
Virginitas) volat Ogygii fastigia muri
Exuperare furens.*

Non retardante tum puellam virginitate, ut alias semper. Item cum in eodem Euripidis dramate ad Eteoclis & Polynicis dirimendum certamen ea mater uti vellet, seque sequi juberet in medios Thebanorum & Argivorum exercitus, verecunde repugnantem Antigone mater affirmat salvo pudore facere id tum illam posse; quæ & factum deinde ad circumspectantes milites puella modeste excusat. Postea publico abstinere jubet Creon, & in interiora domus secedere, illicque virginis more vivere. Apud eundem Euripidem in Iphigenia Aulidensi cum Clytemnestram domum repetere juberet Agamemnon, ne puellæ solæ illic & incustoditæ manerent, respondet illa intra virginea septa conclusas diligenter asservari. Phocylides in Præceptis:

παρθενὴν δὲ φύλασσε πολυκλήτοις θαλάμοισι,
μηδὲ μὲν ἄχρη γάμων πρὸς δόμον ἐφθῆναι ἑσθρῆ.

Virginem autem custodi intra thalamos diligenter,

Neque eam finas ante domum videri, quoad nupsit.

Sic conditionem suam queruntur virgines apud Agathiam in Anthologia:

ἡμῖν δ' ἂν φῶς λάβωμεν θέμις, ἀλλὰ μάλ' ἔστι
κρυπτόμεναι, ζοφώεως φροντίσι τηρέμεναι. Anthol.
l. 7.

*Nobis vero ne lucem quidem licet aspicere:
sed intra domus*

Occulimur, atris curis consumæ.

In Terentii Eunuchō, quæ Comœdia palliata est, Thais, quamvis meretrix, Chæreæ habitum eunuchi speciemque gerenti, commendat virginem, edicit ne vir quisquam ad illam adeat, & ne ab ea abscedat ipse imperat, in interiore parte ædium maneat solus cum sola. Apud Dionysium Halicarnassæum Horatius e unus tergeminiis fratribus, cum victor Romam rediret, & obviam haberet extra urbem sororem Curiatio desponsiam, miratur virginem relicta matre turbæ se commisisse. Virginem Catullus comparat flori

Dion.
Hal. l. 3.

- Catull.**
Carm.
nupt. flori secreto in septis hortis nascenti, tuto-
que a pecoris aut aratri accessu. Sibylla
eadem & virgo dicitur a Virgilio, & intra
immanis antri secreta delitescere fingitur,
proptereaque *Alma* non semel appellatur,
Stat.Theb. ἐκείνη ex re concinne adjuncto. Statius ex
l. 1. Virg. Æn. Virgilio virginem dicit domum & penates
7. servare. Virginem Manilius, *coercitam* ap-
pellat. Pudorem virginibus non ob stare,
Manil. l. 4. quo minus in Rufini funere præ gaudio pro-
v. 190. currant in publicum, tanquam rem insoli-
tam narrat Claudianus. Eustathius Eroti-
corum scriptor dentes virginibus comparat,
Claudian. l. 2. in Ruf. quod labellis obsepti sint & contecli. Apud
v. 429. Eustat. Er. eundem viris & feminis ad Jovis templum
l. 3. & 5. sacrificandi causa proficiscentibus, sola
Isinene virgo in cubiculo relicta est, ὅτι ὁ
προεὶκον παρθένοις ἀνδρῶν ἐναντίον χωρεῖν. Quod
virgines non deceat in virorum conspectum
venire. Atque inde est, quod munera qua-
dam novæ nuptæ dabantur a sponso &
cognatis, cum primum videndi sui potesta-
tem faciebat, quæ & ὀπτήρια, & δωρήματα, &
ἀδρήματα, & ἀνακαλυπτήρια dicebantur; quod
nempe revelata tum facie videndam se præ-
beret, cum antea latuisset in abdito, homi-
numque visus studiose vitasset. Itaque Phur-
nutus, sive potius Cornutus, novas nuptas
Phurn. de censet ἡμῶς idcirco dici, quod tum pri-
nat. Decr. mum prodeant in publicum, cum antea
de Nept. latuissent; ἀπὸ τῆ νῦν πρώτως φαίνεσθαι, κρυπτο-
μένας τίς. Quod tum primum prodant, cum
antea latuissent. Inde etiam est, quod apud
Romanos e matris gremio rapi ad nuptias
virgo simulabatur, quasi ad id tempus in
gremio matris abdita fuisset. Tertullianus
Tertull. ipsum non latendi desiderium, minus pud-
de veland. cum esse, nec virginem decere ait; & plures
Virgin. Ecclesias apud Græcos & Barbaros, & in sua
etiam Africa virgines abscondere. Et Am-
Ambr. l. 2. brosius, *Discite virgines, non circumcursare*
in Luc. *per alienas ades, non demorari in plateis, non*
aliquos in publico miscere sermones. Atque
inde est, quod apud Thargumistas meretrix
per circuitum dicitur, Quæ vagatur foras.
Sunt & apud Americanos, qui nubes puellas
diligenti muniunt custodia, & intus latere
jubeant. Patet ergo intra domorum latebras,
& in secretis locis, & a virorum consortio
femotis eductas fuisse virgines, proptereaque
dictionem hanc ἡμῶς, quæ *Occultam* signi-
ficat, non cuilibet feminæ, sed ei, quæ oc-
cultam coluerit vitam, congruere; quod
vitæ genus virgines persequi solebant. Præ-
clare Hieronymus in hunc locum Isaïæ,
Alma, non solum puella vel virgo, sed cum
ἐκείνη, virgo abscondita dicitur & secreta,
quæ nunquam virorum patuerit aspectibus,
sed magna parentum diligentia custodita sit:
quod & repetit in Libris contra Jovinianum.
Unde sequitur, hoc inter ἡμῶς & ἡτῶς
discriminis interesse, quod hoc virginem
simpliciter, illud virginem accurata septam
custodia significet. *Virginem abditam* appel-
lat Horatius Danaen, utpote intra turrim
æneam & robustas fores inclusam. Imo vero,
Hor. Carm. ne vox quidem ἡτῶς, *Virginem* simpliciter,
l. 3. Od. 16. proprie, ac semper sonat; nam apud Joelem
Joel. 1. 8. manifesto usurpatur ad significandam vi-
duam: unde sequitur solam dictionem ἡμῶς
habere Ebræos, qua virginem proprie de-
signent. Probabilis alia afferri potest vocis
ἡμῶς notatio, quasi sic dicatur virgo, quod
tegendas corporis sui partes nulli patefecerit
unquam, sed occultas eas ac diligenter vela-
tas servaverit: ut ἡμῶς perinde sit ac si
tectam, velatam, amictam dictas. Moses in
Levitico incestos affinium & consanguineo-
rum vetans concubitus, ἐμῶς (*servato de-*
coro) rem sic expressit: *Omnis homo ad* Levit. 18. 6.
proximam sanguinis sui non accedet, ut reve-
let turpitudinem ejus: & in Deuteronomio: *Deut. 22. 30.*
Non accipiet homo uxorem patris sui: nec
revelabit operimentum ejus: & postmo-
dum: *Maledictus qui dormit cum uxore pa-* Deut. 27. 20
tris sui, & revelat operimentum lectuli ejus.
Simili ergo locutionis figura puella, cujus
numquam turpitudine vel operimentum reve-
latum fuisse, hoc est, quæ tecta semper ac ve-
lata fuisse dicitur, ea virgo ac ἡμῶς plane in-
telligenda est. Id etiam nomen virgini ea
de causa adscriptum suspicari possumus,
quasi *clausam, obscuratam, obsignatam* dicas,
quod inviolatum virginittatis suæ sigillum, &
integra claustra servaverit. Quo spectat
istud Salomonis in Cantico: *Hortus con-* Cant. 4. 11.
clusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons
signatus. Quamobrem virginem integram
Veteres *signatam* dixerunt, ut notat Nonius;
quod & Lucilii auctoritate confirmat. Ni-
hilominus tamen fac ambiguum esse voca-
buli ἡμῶς intellectum, & ad virgines inte-
gras æque ac imminutas referri, priorem cer-
te obtinere hic significationem verba ipsa
Isaïæ

Isaiæ indicant. Conceptum enim virginis, tanquam signum proponit, hoc est velut rem novam, inusitatam, & prodigialem. Quod fuisset secus, si puella post delibatam virginitatem more communi feminarum concepisset: Hoc argumentum, ut oportu-
 num & utile, valide urgent Justinus, Tertul-
 lianus, Origenes, Eusebius, Hieronymus, Basilus, Cyrillus, & Procopius. Porro quod ab Isaia *Signum* appellatum est, a Jere-
 mia dictum est *Novum*, seu *Novitas*. *Crea-
 rit*, inquit, *Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum*. Quibus mirabi-
 lem Jesu ortum prædici, ex iis, quæ in Pro-
 positione septima diximus, liquidum est. Cum ergo signum hoc loco, inusitatum vi-
 delicet quippiam & præter communem natu-
 ræ legem promitti intelligerent R. Selo-
 moh Jarchi, & R. David Kimchi, filii ortum hic prædici ajunt, non ex virgine quidem in-
 tegrali, sed ex puella, quæ viro nondum ma-
 tura esset. Ergo his animadversis Septua-
 ginta Interpretes *על* nulla circuituione uli
 verterunt *παρθένον*, (virginem) & Syrus In-
 terpres Novi Testamenti in primo Matthæi
 capite, *בתולה*. Virginem etiam Punica lin-
 gua, quæ Ebraicæ propago est, *Alma* appel-
 lari testificatur Hieronymus in Isaiam; qui
 & subinde addit, haudquaquam se meminisse
 vocabulum hoc ad mulierem nuptam signi-
 ficandam unquam fuisse adhibitum, sed ad
 notandam virgunculam. Idem fuisse exag-
 gerat in Traditionibus Ebraicis. *Alma*, in-
 quit, quod interpretatur *Abscondita*, id est *Vir-
 go nimia diligentia custodita, majoris mihi vi-
 detur laudis esse quam Virgo*. Virgo quippe,
 juxta Apostolum, potest esse corpore, & non
 spiritu. *Abscondita vero, quæ virgo est,
 intra virginitatis habet, ut & virgo sit, & ab-
 scondita: & quæ abscondita est, juxta idioma
 lingua Ebraæ, consequenter & virgo est; quæ
 autem virgo, non statim sequitur ut abscondita
 sit*. Atque hæc demum sic concludit: *Osten-
 dant igitur Judæi, in Scripturis alicubi posi-
 tum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non
 virginem sonet, & concedimus eis illud, quod
 in Isaia apud nos dicitur: Ecce Virgo concipiet
 & pariet, non absconditam virginem, sed
 adolescentulam significare jam nuptam*. Fidem
 sibi præterea exemplis conciliat Hierony-
 mus, in quibus vox *על*, ad notandam
 virginem adhibetur: velut in Genesios vi-

cesimo quarto capite, Rebecca etiam tum
 virgo, *בתולה*, & *על*, promiscue appel-
 latur. Et in secundo Exodi, Mariæ sorori
 Moysi, quæ virgo erat, idipsum nomen tri-
 buitur. Nam quod obijciunt quidam, Re-
 beccam, quæ appellatur *על*, non fuisse ta-
 men absconditam, utpote quæ aquationis
 causa, non thalamo solum materno, non
 paterna domo, sed urbe etiam exiret; id fa-
 cili negotio refellitur. Nec enim volumus
 ita fuisse absconditas virgines, ut extra limen
 numquam omnino pedem efferrent; sed
 prodiisse foras, vel sacrorum causa, vel ubi
 necessitas aliqua, aut patria consuetudo po-
 stularer; custodiam vero noctu maxime
 fuisse circa illas adhibitam, ut ab omni vi-
 rorum accessu seculæ penitus ac tutæ essent.
 Patet id ex illis Machabaici secundi: *Accin-
 tæque mulieres cilicis pectus, per plateas con-
 fluebant: sed & virgines, quæ conclusæ erant,
 procurrebant ad Oniam, alia autem ad muros,
 quedam vero per fenestras aspiciebant: & ex
 istis Machabaici tertii: Virgines etiam in tha-
 lamis cum matribus conclusæ exierunt, & pul-
 vere ac cinere capita conspersa fletibus & gemitibus
 plateas impleverunt*. Hero licet in turre
 conclusa a parentibus, foras tamen exit festo
 Veneris die ad sacrificium, seque publice vi-
 dendam præbet. Achilles Tatius in ea
 quam commemoravimus thalami descri-
 ptione, quo Leucippe caute a matre asserva-
 batur, narrat fores noctu diligenter fuisse
 clausas, mane vero exoriente aurora easdem
 fuisse apertas. Quamvis igitur domesticis
 ministeriis interdum vacaret Rebecca, juxta
 patrios mores, haud minus sollicite pro-
 pterea a parentibus, noctuque præcipue cu-
 stodiebatur: unde merito *על*, live *abscon-
 dita* dicta est. Adstipulatur R. David Kim-
 chi in libro Radicum, & huic nomini, quod
 Rebeccæ adscriptum est, absconsionis signi-
 ficationem inesse docet. Aquila quoque, ut
 dixi, hoc Genesios loco vertit, *Absconditam*.
 Quæ vero ex Salomonis Cantico testimonia
 proferunt Adversarii, in quibus vocabulum
על, puellas jam virum passas notare pu-
 tant, quippe virgines parum decuisse ama-
 toriis *δαιμονοῖς* (colloquiis) interesse, valde
 eos sua fallit opinio; innupti enim pueri
 Sponsam, innuptæ puellæ Sponsam comita-
 bantur ad nuptias; & carminibus, tum
κατακαιμητικοῖς. (soporem concilians), tum
δωροῖς.

Justin. in
 Tryph.
 Tertull.
 adv.
 Jud. c. 9.
 Origen. l. 1.
 contr. Cels.
 Euseb. l. 7.
 Dem. Hier.
 Cyrill. &
 Proc. in Isa.
 7, 14.
 Basil. de
 hum. Chr.
 gen. & in
 Isa. 7, 14.
 Jer. 31, 22.

Hieron. in
 Isa. 7, 14.

Gen. 24, 16.
 & 43.
 Exod. 2, 8.

2. Mach. 3,
 19.

3. Mach. 1,
 18.

Achill.
 Tat. de
 amor. Clit.
 & Leuc. l. 1.

Cant. 1, 3.
 & 6, 7.

διεγερμαίς, (ad excitandum compositis) pro-
sequebantur. Testis Theocritus in Helenæ
Epithalamio, ubi Virgines ante Menelai &
Helenæ thalamum tripudiis & cantionibus
indulgent. Testis Aristænetus in narratione
amorum Acontii & Cydippes. Testis & Ca-
tullus in Epithalamio Juliæ & Manlii :

*Vos item simul integræ
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite, in modum
Dicite.*

Et in Carmine nuptiali :

Cernitis, innuptæ, juvenes ?

Et deinde :

*Aspicite, innuptæ secum ut meditata re-
quirant.*

Ex Cantico autem Salomonis Ethnicos Epi-
thalamiorum modum formamque sumsisse,
docet nos Origenes. Quapropter illas
עליות, virgines fuisse credendum est. Thori
quoque expertes illas fuisse ajo, de quibus sic
in eodem Cantico Salomon : *Sexaginta sunt
Regine, & octoginta concubinae, & adolescen-
tularum (עליות) non est numerus.* Nam
quis non videt virgines intelligi, quæ si im-
minutæ fuissent, vel in reginarum, vel in
concubinarum numerum referrentur ?

IH. Magna quoque in explicanda hac
clausula e Proverbiorum tricesimo capite
controversia est : *Tria sunt difficilia mihi, &
quartum penitus ignoro, viam aquilæ in cælo,
viam colubri super terram, viam navis in
medio mari, & viam viri in adolescentia.*
Ebraica habent, בעליות, in virgine, quibus
Christum ortum e virgine præsignificasse
Salomonem, Christianorum plerique conje-
ctant ; integris quippe virginittatis septis ex
utero virgineo Christum Jesum prodiisse.

Ita intellexerunt Raymundus Martini, & Ni-
colaus de Lyra, alique subinde, qui & tria
superiora ad Christum referunt ; viam aqui-
læ in cælo, ad ejus ascensum in cælum ; viam
colubri super terram, ad reditum ejus a morte
ad vitam, cum saxum ostio monumenti ap-
positum penetravit, nullumque exitus sui
reliquit vestigium ; viam denique navis in
medio mari, ad mirabilem ejus inter homi-
nes & mundi tempestates vitam. Adeo ut
ortus ejus, vita, reditus a morte ad vitam, &
ascensus in cælum, ordine præpostero hic
prædicta sint. Cujus interpretationis au-
ctorem fuisse vetustum quemdam Ebraeum

HUETII DEMONSTR.

Nos simpliciter locum hunc possumus
explicare, difficile esse virginis a viro clam
imminutæ vestigia deprehendere, si ea caute
& studiosè occulere studeat ; quod non ma-
gno negotio fieri notum est, cum & impu-
ras quasdam mulieres operam ad id suam
venditare & præstare nimis verum sit. Viam
viri in adolescentula, exponunt alii amato-
rias artes a viris ad virginum devinciendos
animos adhiberi solitas. Quorum exposi-
tionum quamlibet secteris, dictio עליות pro-
positum a nobis retinebit intellectum, & vir-
ginem significabit. Nam quod objicere
pergunt Judæi, aliam loco huic explicatio-
nem postulare subjecta Salomonis verba :
*Talis est via mulieris adultera, qua comedit,
& tergens os suum dicit, Non sum operata
malum ;* cum עליות mulieri corruptæ com-
paretur, proindeque puellam vitiatam signi-
ficet, nulla id ratione concludunt, cum
עליות, juxta ipsos, de nuptis æque dicatur
& innuptis ; atque ita idem secum compara-
ret : aut quod proximum est, scortum con-
cubitus sui celans indicia, cum muliere ad-
ultera idem agente ; quæ quod eadem sint,
vel certe quam proxima, inepta penitus &
absurda esset comparatio. Dicendum po-
tius, id sibi voluisse Salomonem, tanta
arte virginem oblatum sibi vitium celare, ut
vix majore mulier adultera usu perita uti pos-
sit. Parum vero auctoritatis est in Aquilæ,
Theodotionis, & Symmachi interpretatione,
qui עליות vertunt νεανίς (juvenculum) Pro-
felyti quippe fuerunt Aquila, Theodotion ;
Ebionita vero Symmachus ; ac iis proinde
adhæserunt sectis, quæ virginittatem Ma-
riæ Jesu matri derogarent. Neane (juven-
cula) præterea vox anceps est, puellam vel
integram vel vitiatam notans : quo vero eam
usurpaverint sensu, ambiguum est. His de-
munõ opponimus Senes Septuaginta, ac In-
terpretem Vulgatum, quorum longe potior
nobis auctoritas est. Cadunt ergo omnia
hæc Judaicæ expositionis fulcimenta.

IV. At aliud præterea Adversariis præclu-
dendum effugium est, quo scilicet se pro-
ripiunt, postquam vocaboli עליות legitima
ab eis significatio extorta est. Quam-
vis enim virginem notari fateantur, uti falsus
est auctor veteris Nitzachon, ajunt tamen
non ex eo recte concludi virginem illam,
de qua futurum prædixit Isaias ut concipiat

Nnn

filium

*Virgo illa,
cujus con-
ceptum &
partum præ-
dixit Isaias
7, 14. non so-
lum ad con-
ceptum us-
que & par-
tum, sed post
utrumque
etiam virgo
fore prædi-
citur.*

Aristen.
Epist. 10.

Orig. Hom.
1. in Cant.

Cant. 6. 7.

Explica-
tur testi-
monium e
Prov. 30,
18. 19.

Raymund.
Mart. Pug-
na. Part. 3.
Dist. 3. c. 7.
Lyc. in Prov.
30, 19.

filium & pariat, in hoc conceptu & partu haudquaquam imminutum iri, sed id tantum posse colligi, virginem fore ad hunc usque conceptum: ac proinde Isaiam, cum dixit, *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium*, id sibi voluisse; tum concepturam & parituram Virginem, postquam virgo esse desierit. Verum ab his quoque quaeremus, quod jam supra quaesivimus ab aliis, qui *על* significare volunt puellam, sive integram, sive corruptam. Ecquod erit signum illud, quod pollicetur Deus, si virgo amissa virginitate concipiat & pariat, more matrum omnium? Respondet Bodinus in pestifero & exitiali libro nondum edito, & nunquam edendo, quem de abditis rerum sublimium arcanis inscripsit, conceptum hunc & partum signum quidem fuisse, at non prodigium. Quasi vero vocabulum, *על*, quo utitur Propheta, non prodigium quoque significet, atque eo sensu in Libris sacris saepe adhibitum reperitur; quasi Jeremias rem eandem praenuntians, *על*, *Novum* non appellaverit, quod Isaias *על*, *Signum* dixerat. Neque sane est, cur verum hunc Christi Jesu ortum praedicantibus nobis, religionis nostrae perduelles detrahant fidem, quam de Homeri, Platonis, aliorumque simili ortu falsa jactantibus Ethnicis habuerunt. Ex Apolline enim, & Perictione ab omni mortalium complexu integra, natum Platonem ferunt: Remum & Romulum ex Ilia virgine & Marte. Jove satos esse Alexandrum & Scipionem incredibile visum non est; Aratum Aesculapio. Aristodamas ex matris congressu cum dracone procreatus, perinde ut Alexander, apud Syconios ferebantur. Cujusmodi concubitus & Nicoteleae, Aristomenis matri, contigisse Messenii narrabant. Ponticae cui-dam mulierculae ex Apollinis congressu gravidam se dicenti multos adhibuisse fidem narrat Plutarchus; tum Sileno puero ex ea nato fraudibus suis texendis uti decrevisse Lylandrum, virosque insignes produxisse, qui rei confirmabant famam, rumoremque spargebant Delphis petitem, Sacerdotes in arcanis habere sacra quaedam oracula, quae nemini legere fas esset, nisi qui patrem haberet Apollinem. Adeo incredibilis non habebatur ortus hujusmodi. Scribit Hieronymus adversus Jovinianum, creditum Buddam, Gymnosophistarum principem & latere vir-

ginis prodiisse. Alterum Buddam, Therebinthum prius dictum, commemorat Socrates, qui ortum quoque suum ad virginem referebat: prioris Buddae usurpato nomine & ortu commentitio. Minerva natum se credi volebat Domitianus, ut est apud Philostratum. Tantam esse sub Aequinoctiali soli fertilitatem & temperiem aeris, ut sine patre & matre homines terra gigni possint, Avicenna existimavit, Averroce teste: atque sic ortum esse Hajum ben Yokdan finxit Ebn Tophail Avicennae doctrinam secutus, in Epistola quam edidit Pocokius. Celebrem illum Angelorum vatem Merlinum sine virili congressu procreatum fabulantur. Sunt apud Turcas pueri, quos *akârapac* & virginibus tantum prognatos vulgus credit: Animae filii, *Nephes-ogli* appellantur Turcico idiomate, & miranda facinora edere putantur. Quod parum cum iis consentit, quae produnt iidem in Dialogo Muhammedicum Abdia, tria esse scilicet, quae sine patre nata sint, Adamum, Abrahami arietem, & Jesum Christum. Scribit Pomponius Mela Apim Aegyptiorum Deum, qui *bos niger erat, certis maculis insignis, & cauda, linguaque dissimilis aliorum, raro nasci, nec coitu pecoris (ut ajunt) sed divinitus & caelesti igne conceptum*. Adamum sine patre & matre de luto a Deo confectum, Evam ex Adami costa procreatam Judaei fatentur. Qui mundum factum putant, quod Graecorum Philosophorum plerisque placuit, primos homines sine patre & matre editos fuisse, dicant necesse est: quod minus credibile est, quam ex matre tantum, sine patre Christum Jesum prodiisse, ut optime adversus Celsum disputat Origenes. Ex sexto Geneseos capite arbitrati sunt plerique, memoratos illic Gigantes haudquaquam a viris esse progenitos. Optime quoque Justinus Tryphoni objicit, steriles feminas & genitales annos praetergressas, Saram, Annam Samuelis matrem, & Elizabetham, Dei beneficio secundas extitisse. Et Judaei ipsi in Midraich Echa futurum tradunt, ut Redemptor a se expectatus sine patre nascatur. Idem habet R. Simeon ben Jochai in Genesin, & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabbah. Falsus est ergo Plutarchus, cum scripsit, feminam omnino nullam dictam esse sine viri consortio infantem peperisse.

V. Nunc

Plutarch. in
Lyland.Hier. adv.
Jov. l. i.
c. 26.Socr. l. 8.
c. 32.Phil. de vit.
Apoll. l. 7.
c. 12.Averr.
Phys. l. 8. &
Metaph. l. 2.Pompon.
Mel. l. 1. c. 9.Orig. l. 1.
contr. Cels.Plutarch. in
Prae. conj.

Vaticinium
illud Isaia
7. 14. in
Maria ma-
tri, & Jesu
filio comple-
tum est.

V. Nunc vero nobis incumbit probandum, prædictionem hanc Isaia, qua futurum prænuntiatur, ut Virgo concipiat & pariat Filium, integra etiam in conceptu & partu virginitate, in Maria matre & Jesu filio esse completam. Christi enim Jesu Adversarii, tam splendidum ei testimonium ut eriperent, ex adulterio natum prodiderunt. Impii maxime Judæi impuro suo & maledico ore Mariam matrem Jesu, ornatricem fuisse, sive κομώτριαν, & ἑμπλέκτριαν, hoc est comendis mulierum crinibus operam suam locasse blaterant. Quod artificium quæ exercebant feminæ, quam parum pudicæ essent, ex Nape & Cypassi, quæ in libris Amorum Sulmonensis Poetæ memorantur, satis notum est. Proinde Mariam appellare solent מרים, hoc est *Adulteram*; Jesum vero, בן מרים, *adulteræ filium*: quod equidem sine indignatione referre non possum. Sic sæpe Thalmud utrumque. Sed & illic quoque, & in Midrasch Coheleth, eum מרים בן פנדיא, *filium Pandiræ*, & מרים בן יוסף, *Jesum Pantherinum* nuncupant. Atqui Pantheram illum Mariæ quidem maritum fuisse narrant Verpi in libro Thalmudico Sanhedrin; verum adulterum eam admisisse Pompeitanæ Scholæ Magistri illic asseverant. At in damno libro, cui titulus est מרים בן יוסף, *Generaciones Jesu*, Maria Jochanani desponsa, ex Josepho Pandira adultero Jesum dicitur suscepisse. Sic propemodum & Celsus apud Origenem. Nēpe familiare progenitorum Jesu cognomentum in ludibrium contumeliamque versum est: nam Jacobum Josephi patrem, Pantherem cognomine appellatum fuisse, tradit Epiphanius in hæresi Antidicomarianitarum. At Johannes Damascenus genealogiam Christi pertextens, Mariam narrat patrem habuisse Joacimum, Barpantheris filium, hujus patrem fuisse Pantherem. Unde fit verisimile, Pantheris cognomentum, a Mariæ, vel quod potius credimus, Josephi parentibus gestum, Josepho quoque ipsi inhæsisse. Nos quod dant accipimus, Jesum Josepho non esse prognatum; adulterii vero crimen sanctissimæ & integerrimæ Virgini impactum facile diluimus. Nam quod adulterum ejus appellant Pantheram, quem alii ipsius maritum fuisse volunt, id calumniam coarguit. Deinde quis credat, tanta patientia fuisse Jo-

sephum, ut manifestam criminis ejus, quod legibus Judæorum tam severa animadversione puniebatur, securam vivere promiserit? Quis credat infamem mulierem, inter consanguineos & affines, inter infensos Filio suo Legis peritos, Magistros, Sacerdotes, & Phariseos tutam fuisse, ita ut de Maria Virgine Evangelistæ prodiderunt? Quis credat Jesum ipsum, tam spurco & damnato genitum concubitu, cujusmodi homines Mamzeri dicebantur, in Ecclesiam Domini fuisse admissum, contra Mosis interdictum? neque id ipsi ab invidis & inimicis, quos complures sua ei virtus pepererat, objectum publice & exprobratum? Nam quod habetur in Tholedoth Jesu, palam id ipsi fuisse objectum, & auctoritate caret, & auctore. Et quod adjicit clanculum irrepsisse in Templum, ex Evangeliiis coarguitur. Quis credat Nazarenos municipes Jesu, quibus nemo melius noscere potuerat ipsius parentes, spurcum hunc & probrosum ortum ita esse oblitos, ut fabrum eum, Josephi fabri & Mariæ filium esse, fratresque ejus ac sorores apud se manere palam prædicarent? Nonne, inquit, *hic est Jesus filius Joseph*, Joh. 6, 42. *cujus nos novimus patrem & matrem?* Quamobrem Nathanaeli dicit Philippus: *Quem scripsit Moyses in Lege & Propheta, invenimus Jesum, filium Joseph a Nazareth.* Quid fuit causæ duobus illis cæcis, quid Chanaanæ mulieri, quid populo Hierosolymitano, cur hominem furtivis & illegitimis procreatum amplexibus, Filium Davidis alta voce nuncuparent? Quis credat denique Evangelistas & Apostolos in manifesta re tam præfracte mentiri auctores, (absit dictis impietas) & adversus rei propalam editæ notitiam, superstitionibus etiam pervulgati facinoris testibus, mirabilem quemdam Jesu ortum fuisse commentos, & ad Davidem retulisse? Sed & Stadam illam ornatricem, & Pandiram, & Jesum iis progenitum, totumque hoc drama, Christi temporibus longe recentiora esse deprehensum est.

Tantum vero abest, ut adulterino satum conceptum Jesum tempora ipsius mentita sint, ut eum potius Virgine matre natum crediderint. Simon enim, Jesu simius, quique Jesus ipse Christus haberi voluit, ut ei perquam similem se præstaret, non aliam ob causam virgine natum se terebat, quam

Sanh. c. 7.

Orig. l. 1.
contra Cels.

Joh. Dam.
de orth. fid.
l. 4. c. 15.

quod id ipsum de Christo Jesu accepisset. De
 Math. 1, 18 Jesu hæc scribit Matthæus : *Cum esset despon-*
sata mater ejus Maria Joseph, antequam con-
venirent, inventa est in utero habens de Spi-
ritu sancto. De se hæc jactabat Simon, ut
 Cl. Recog. perhibent Recognitiones Clementis : *An-*
 L. 2. c. 7. & *tequam mater mea Rachel conveniret cum eo*
 14. *(Antonio) adhuc virgo concepit me.* Domi-
 tianum quoque, nisi mea me fallit conje-
 ctura, Christi de Virgine nati fama addu-
 xit, ut matrem sibi Minervam virginem
 ascisceret. Jam enim Romæ pervulgatæ erant
 res Christianorum, nec ignorare poterat
 Domitianus, quid de Christi ortu ferretur.
 Meminerat idem præterea Josephum Matha-
 thiæ filium Vespasiano patri suo accommo-
 dasse vaticinium a Jacobo Patriarcha Judæ
 filio editum : *Non auferetur sceptrum de Ju-*
da, & dux de femore ejus, donec veniat qui
mistendus est, & ipse erit expectatio gentium :
 quod, ut erat rerum Judaicarum parum
 consultus, hæreditario forsitan jure ad se
 quoque pertinere posse arbitrabatur, sub-
 dole præsertim id ipsi fortasse suadente Jo-
 sepho. Cum ergo ab Isaia prædictum ac-
 cepisset, futurum ut de Virgine Messias na-
 sceretur, atque id de Jesu Christiani vulgo
 dicerent, id sibi decus arrogare conatus est,
 Minerva se natum fingens. Messias quippe
 dignitatem ipsum affectasse vel id persuaderet,
 quod cum inaudivisset esse in oraculis Davide
 genus ducturum esse Messiam, potentissimum
 videlicet regem quemdam, Davidis extin-
 guere reliquias ac de medio tollere tentavit :
 quod Vespasianum eandem ob causam hoc
 ipsum jam ante aggressum esse sciret, seque
 in id genus insérere non posse intelligeret.
 Nam quod adducti ad eum nepotes quidam
 Davidis, Christi Jesu consanguinei, intacti
 abierunt, id fortunæ suæ tenuitate meriti
 sunt : ut apud Eusebium narrat Hegesippus.
 Nec enim humiles adeo ac viles homines ad
 regni Christo destinati opes assurgere posse
 existimavit, quas jam possidere se credebat.
 Muhammedus ipse, qui pleraque Jesu or-
 namenta ac dotes detraxit, Mariæ virgini-
 tati pepercit, eamque laudavit in Alcora-
 no, & Jesum Adamo comparavit, qui sine
 virili congressu in lucem editus est. Non
 abs re erit præscam huc afferre historiam,
 quam ex traditione ad sua tempora propa-
 gatam narrant Origenes & Basilus. Fuisse

tradunt in Templo locum, quo solis virgi-
 nibus pateret aditus, exclusis reliquis, quæ
 thorum virilem fuissent expertæ; illuc in-
 gressa Maria Virgo jam Jesum enixa cum ar-
 ceretur, atque ad mulieres ablegaretur, in-
 tercessisse Zachariam, quo minus illa loci
 dignitatem amitteret; qua re offensos Ju-
 dæos Zachariam interfecisse, vel quod in
 Templo inter virgines mulierem contra jus
 fasque consistere pateretur, vel quod femi-
 nam jam filio auctam, virginem haberi vel-
 let. Traditioni huic tantum tribuet fidei
 unusquisque, quantum volet; eam certe a
 gravissimis Auctoribus memorizæ proditam
 prætermittere piguit. Longe etiam minor est
 apud me traditionis alterius auctoritas, quam
 refert Suidas, e vetustis, ut ipse ait, Judæo-
 rum commentariis Tiberiade servatis exce-
 ptam; Jesum nempe Dominum in Sacerdotum
 numerum fuisse cooptatum aliquando; cum-
 que ipsius, patris item ac matris nomina in
 codicem de more essent referenda, matrem
 ad ea ex ore ipsius cognoscenda accitam,
 suum quidem ac filii dedisse nomen, patrem
 vero Deum ipsum indicasse, quippe quæ
 Filium illibata virginitate, Spiritus sancti
 afflatu peperisset; & integritate demum
 ipsius testibus idoneis, accurataque inqui-
 sitione comprobata, non alium patrem,
 quam Deum vivum codici fuisse adscriptum.
 Hæc temere admitti nolumus, narrante
 præsertim Suida, levissimo scriptore: nam
 Jesus Juda prognatus inter Sacerdotes, qui
 Levitici generis erant, admitti haudquaquam
 potuit. Responder quidam apud Suidam,
 mistum fuisse genus Josephi patris Jesu: sed
 frustra; ait quippe Paulus ea tribu oriun-
 dum esse Christum Jesum, de qua nullus al-
 tari præsto fuit: manifestum esse enim, quod
 ex Juda ortus sit Dominus noster; in quatribus
 nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est. Adde
 per Leviticas matres in tribum Juda insertas,
 non eam fieri missionem generis, ut quis
 inde procreatus posset Levita censeri. Sci-
 tum est enim Ebraici juris, in Pandectis
 Thalmudicis sæpe traditum, familiam ma-
 ternam, neque appellari familiam, neque
 esse, & deficiente mascula prole, supersti-
 tiis licet filiabus, genus interire.

VI. At futile est quod objicitur, ex his
 verbis Epistolæ ad Galatas : *Misit Deus Fi-*
lium suum factum ex muliere : *Refelluntur*
argumenta
Adversa-
rium suum
in rionem.
 70000000

Basil. de
 hum. Cla.
 gener.

Suidas in
 1000000

Ebr. 7, 13.
 14.

Eus. Hist. 1.
 3. c. 12. 19.
 20.

Alc. Sur. 3.
 & 20.

Or. Tract.
 25. in Marc.

Primum
argumen-
tum.
Gal. 4, 4.
1. Cor. 7,
34.

γυναικες: Quasi Paulus postremam hanc dictionem eo sensu adhibuerit, quo Virgini opponitur: quemadmodum & in priore ad Corinthios palam adhibuit dicens: μιμίστεται ἡ γυνὴ τῷ ἰησοῦ καὶ τῇ εκκλησίᾳ. At res aliter se habet; nam sexum tantum & naturam denotat ea vox priore loco, ut & alias sæpe, & ad integras vitiatasque feminas ex æquo congruit.

Tertull. de
virg. vel.
c. 4.

Naturale vocabulum est femina, inquit Tertullianus, naturalis vocabuli generale mulier: generalis etiam speciale virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiam ætatis nomina accedunt.

Gen. 2, 22.

Quorum hæc sententia est, dictionem Femina, hominum & brutorum esse communem; dictionem Mulier, generalem esse, & ad virgines, nuptas, & viduas pertinere. Quod probat subinde ex his secundi capitis Gene-

Luc. 1, 28.

seos: Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Illic enim Eva mulier appellatur, Ebraice נִשְׁמָה Græce γυνή, priusquam Adamo traderetur. Probat & ex Gabrielis salutatione; nam cum conceptum Mariæ & partum salva virginitate sponderet, ait nihilominus, Benedicta tu in mulieribus. Observatum est etiam Grammaticorum filiis, Græcam vocem γυνή, ut & Latinam mulier, naturam simpliciter nonnunquam significare. Utrumque vocabuli intellectum optime distinxit, ut reliquos taceam, Eustathius; cum alibi, tum præcipue in hunc versum Odysseæ, c Rhapsodia x.

δμῶσι δὲ γυναιξὶ παρενέζεσθαι βίαιος,
αὐτὴ τε ζῶντος ὑπεμνάσθαι γυναικα.

Cum mulieribus autem ancillis vi concumbebatis,

Meique viventis ambiebatis mulierem.

γυναικες, inquit, ἐνταῦθα δμῶσι, κατὰ τὸ φῶς σημαίνοντων τῆς γυναικός, ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀνδρῶποι ἐφιέξῃς δὲ ἐνθὺς ἐν τῷ, ὑπεμνάσθαι γυναικα, τὴν ὑπὸ ἀνδρὶ λεγῆναι. Mulieres ancillas dicit, juxta id quod natura significat Mulier; nempe, homines feminas. Continuo autem subjungens,

Ambiebatis mulierem, eam notat, quæ est sub viri potestate. Mulierem vero Plautus vocat in Curculione, quam proxime virginem dixerat. Et in Pœnulo sic filias suas virgines Hanno compellat: Adverte animam, mulieres. Similia habes in Rudente pluribus locis. Cicero in oratione de prætura urbana Philodami Lampfaceni filiam, quæ cum patre habitabat, propterea, quod virum

non haberet, mulierem sæpius appellat. Ulpianus quoque Jurisconsultus libro quadragésimo quarto ad Sabinum ait *Mulieres omnes dici, quæcumque sexus feminini sunt*: & libro primo ad edictum Ædilium Curulium, eam quæ propter corporis vitium mulier fieri non possit, *Mulierem* tamen appellat.

L. Argum.
D. de ædili-
lilio edi-
lito.

Secundum
argumen-
tum.
Defenditur
γυναικός
duorum
primorum
capitulum
Lucæ ad-
versus
Marcionem
& Johan-
nem Bodi-
num.

VII. Nec incastigatam dimitemus Johannis Bodini calumniam, qui in quinto libro de abditis rerum sublimium arcanis, ex Judæi persona, duo priora Lucæ capita, in quibus splendidissimum extat virginitatis Mariæ testimonium, germana ac legitima esse negat; hoc argumento, quod tertii capitis initium operis totius exordium esse videatur; præfixa nimirum notatione temporis, unde ordo sequentis historię proficiscitur, quemadmodum ab Auctoribus sacris plerisque scripta sua ordientibus factum est. Fuit ea quidem Marcionis teterrimi Hæretici sententia, multas inesse corruptelas & vitia Evangelio Lucæ, quod unum tamen repudiatis cæteris admittebat. Depravatum id quoque Helvidius credidit. Cum pleraque autem falsitatis suspecta habebat Marcion: tum præcipue priora duo capita, sic tanquam insinceras partes recidebat. Cujus opinionis cum rationes nullas, vel valde infirmas proferret, ut ex ψευδωνύμου (*falsum nomen præ se ferente*) Origenis Dialogo contra Marcionistas intelligitur, sola sua temeritate fretum id attentasse apparet. Quam vero dat Bodinus, peritam ex notatione temporis, quæ capiti tertio præfixa est, ficulneam prorsus esse, vel hoc ipsum, quo utitur Auctorum sacrorum exemplum manifeste arguit. Solent enim illi mediis quoque suis scriptionibus temporum notationes inferere. Unde si quis colligat antecedentia esse supposita, risum movebit. Nec aliter sane constare possunt rerum præteritarum historię, nisi descriptæ res temporibus commode dividantur. Quid quod Regum & Paralipomenon libri, nullis præmissis temporum notis, subinde tamen procedente narratione certis distinguuntur temporum cardinibus. Adde tertium caput Lucæ ab his inchoari verbis: ἦν ἰτα δὲ πεντακαιδέκατι, (*in anno autem decimo quinto*) in quibus particula δὲ, (*autem*) connexum esse indicat cum superioribus. Nam quod regerit Bodinus,

Plaut.
Curcul.
Act. 2. Sc. 3.
v. 64. 69.
Plaut.
Pœn. Act.
5. Sc. 4.
v. 81.

facile ei fuisse, qui duo priora supposuerat capita, & hanc particulam in tertium intrudere, inane est; quippe quam repræsentent vetustissimi codices, & interpretationes antiquæ, si unam Æthiopicam excipias, quæ cum ad Græcum & Syrum exemplar sit expressa, in quibus ea compareret particula, interpretationis id esse vitium fatendum est. Eodem præterea tertio capite virgine matre natum esse Jesum satis ostendit Lucas, cum ait: *Descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum; & vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.* Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph: quæ declarant Josepho natum eum non esse, nec alium ipsi patrem tribuunt, quam qui clara voce de cælo missa prolem suam ipsum esse falsus est. Ac mihi quidem cogitanti, quasnam maxime ob causas priora hæc duo capita ressecanda esse Hæretici illi censuerint, quos dixi, hæc mihi præter alias veri quoque similis visa est, quemadmodum a Johannis missione & baptismo initium capit Marci Evangelium, nec aliunde inchoandum illud Lucæ absurde eos collegisse. Verum si quis librorum amborum inter se confligat exordia, non leve discrimen deprehendet. Marcus quippe *τὴν λαμπρὴν* (*splendidam faciem*) operi suo præ-

fixit: *Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei; quo totius libri series præmonstratur & præmittitur.* Tum postquam de Johannis baptismo paucis disseruit, deque ipsius concionibus, quibus de instante Christi adventu & *οἰκονομικῶς* populum commonefaciebat, statim subjicit: *Et factum est in diebus illis, venit Jesus a Nazareth Galilææ, & baptizatus est a Johanne in Jordane.* Quæ recte sane & ordine procedunt. At de Lucæ Evangelio si duo priora capita detraxeris, nihil de Jesu, ad quem tamen unum totum hoc Evangelium pertinet, præfatum Lucam reperies, sed ejus mentionem velut obiter & aliud agentem iniecisse. *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, & Jesus baptizato & orante apertum est cælum.* Quæ cum de viro historicæ artis haudquaquam imperito, ut Evangelium hoc & Acta Apostolorum indicant, existimare non liceat, omnino dicendum est, jam ante ipsum Christi Jesu, in primis nempe duobus capitibus, meminisse. Denique vel ex Actorum Apostolorum exordio, quo Theophilum compellat Lucas, judicare possumus, eandem in Evangelio præmittendi quoque exordii rationem tenuisse. Quod si exordio Evangelii *ἡμεῖς* sua constet, constabit utique & sequentibus duobus capitibus.

CAPUT X.

Jesús natus Bethlehem.

Mich. 4, 8. 9. *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion usque ad te veniet: & veniet potestas prima, regnum filia Jerusalem. Nunc quare mærore contraberis? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehendis te dolor sicut parturientem?*

Mich. 5, 2. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem; prosteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum.*

Joh. 7, 40, & seq. Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere Propheta: alii dicebant, Hic est Christus: quidam autem dicebant, Numquid a Galilæa venit Christus? nonne Scriptum dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?

Matth. 2, 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda..... congregans (Herodes) omnes Principes Sacerdotum, & scribas populi sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur, At illi dixerunt ei, in Bethlehem Juda; sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.*

Luc. 2, 4. & seq. *Ascendit autem & Joseph a Galilæa, de civitate Nazareth in Judæam, eo quod esset de domo & familia David, ut eo quod esset de domo & familia David, ut prosteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum.*

I. Refelluntur

I. *Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum. II. Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Beza opinio. III. Proponitur deinde nostra. IV. Tertium argumentum. V. Quartum argumentum. VI. Quintum argumentum.*

bant, & in quo ipse fuerat eductus. Sic Virgilius Trojanum Cæsarem dixit, quod Troja majores ipsius venissent. Augusto cognomen Thurino fuisse narrat Suetonius, in *memoriam* *majorum originis*. Idem inter illustres Gram-

Virg. l. 1.
Æneid.
Suet. Aug.
c. 7. & de
ill. Gram.
c. 16.

maticos Quintum Cæcilium Epirotam, Tusculi natum refert; cognomine, non a loco ortus, sed a loco originis indito. Florentissimus etiam Homeri Interpretes Eustathius, patriam eam esse ait, non in qua quis natus sit, sed in qua educatus. Ejus verba, quoniam ad hanc quæstionem per mihi videntur esse opportuna, referre dignum est: ὁ δὲ πατρίδος ἐστὶν δεξιμός. πατρίς γὰρ πόλις τις περὶ ἣν ἐτεράφη τις γεννηθείς· ὡς ὅγε μὴ τοῦτο, ἀλλ' αἶμα τῷ γεννηθῆναι τῆς πατρίδος ἀποτεταθείς, ἐκείνός τις ἐστὶ τῆς τοιαύτης πόλεως· καὶ οὐχ ὥτως ἐκείνην ἐντυχῆ πατρίδα, ὡς τὴν μετὰ ταῦτα θεωρούμεν. *Hæc patria definitio: patria enim urbs est quædam, in qua quis post ortum eductus est. Adeo ut qui talis non sit, sed post ortum patria sit privatus, is urbe hujusmodi exciderit, neque tam eam habeat patriam, ac illam quæ ipsum deinceps aluit. Præterea Romana lex est, l. 1. D. Ad municipal. & de incol. Qui ex duobus Campanis parentibus natus est, Campanus est. Qua ratione & Jesus Nazarenus natus parentibus, Nazarenus dici debuit. Vere igitur Vajicra Rabba, & Bemidbar Rabba Messiae patriam Aquiloni assignant; rerum vero ab eo gerendarum locum, Austro.*

Eustath. in
Hom.
Od. 11.

Secundum
argumen-
tum.
Disputatur
de censu
Quirinii.
Proponitur
Beza opi-
nio.

II. Alterum hoc objicit Bodinus, censum ab Augusto indictum, & a Cyrenio actum, cum historia Jesu haudquaquam congruere; quippe auctorem esse Dionem, evenisse id anno, qui mortem Augusti proxime præcessit; atque eo anno Jesum jam annum decimum quartum attigisse. Ad id autem quod opponi potest, duplicem ab Augusto factam descriptionem; postremam eam, quam commemorat Dio; priorem verò per Cyrenium a Luca memoriæ proditam, quæ cum ageretur natus est Christus: ad id, inquam, subjicit Bodinus, rem aliter se habere, quippe hoc tempore Quintilium Varum Syriæ Præsidem fuisse, non Cyrenium, qui multo post Herodis obitum Judææ censum egit; quorum omnium testem citat Josephum. A Bodino hic exagitari Bezam manifestum est, cujus hæc est opinio; Augustum, ut brevitarium illud Imperii conficeret, cujus Sueto-

Suet. Aug.
c. ult.
Dio l. 56.

orbis

Refelluntur
argumenta
Bodini.

I. Quæ duo Michææ prædicta de Jesu Bethlehemini orituro a nobis allata sunt, ea signare Messiam luculenter in Propositione septima probavimus. Nunc superest ut ostendamus, ipsa hæc in Domino Jesu habuisse exitum, ut Messiam hunc esse efficiamus. Quamvis enim Bethlehemini natum eum esse Evangelistæ prodiderint, testes idonei, ac hujus ætatis scriptores, eorumque hac in parte valere debeat auctoritas ex secundo nostro Axiomate; & tam distincta fuerit a primordio Judæa gens per tribus, & populos, & familias, & domos, inquit Tertullianus, ut nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus, adhuc tunc fortasse pendens, ac per ea etiam me silente obteratur Bodini impietas, qui adversus Bethlehemiticum Christi ortum argumenta aliquot attulit, hæc nos tamen sigillatim retundemus.

Tertull.
adv. Marc.
l. 4. c. 36.

Bodin. de
abd. rer.
subl. arc.
l. 5.

Primum
argumen-
tum.

Joh. 7. 45.
46.
Act. 22, 8.

Primum hoc est, Jesum Nazarethi esse natum; patriamque, hanc, ut pote ignobilem, opprobrio ipsi fuisse; atque hinc Nathanaelem Philippo, Jesum Nazarenum eum esse, quem Moses & Prophetæ prædixerant sibi nuntianti, respondisse: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Jesum quoque ipsum, cum Paulum de coelo compellaret, seipsum Nazarenum, non Bethlehemitam dixisse. Quibus testimoniis consimilia afferri plura possunt, in quibus non populus solum Judaicus, sed Jesu etiam Discipuli & sequaces, Nazarethum patriam hunc habuisse, atque hinc produsse fatentur, ac Nazarenum, & Nazareum, & Galilæum dicunt; quo postremo nomine Julianus Apostata ipsum contumeliæ causa appellabat. Adde & ad Herodem Galilææ Tetrarcham a Pilato esse remissum, ut hominem Galilææ ditionis. At bene est, quod qui Nazarenum vel appellant ipsi, vel appellatum narrant Scriptores sacri, Bethlehemini natum esse iidem asseverant; unde manifestum est, de Nazarethi nomine ipsi fecisse vocabulum, ad significandum locum, non in quo natus erat, sed quem ejus parentes incole-

orbis totius, qua Romanum patebat imperium, descriptionem instituere, citra ullam tributorum exactionem; id autem in Syria factum per Cyrinum, sive Quirinum, illuc ea tantum de causa cum potestate missum; cum Praeses esset, sive Saturninus, sive Varus: post Archelai vero exilium, rursus eodem missum Quirinum ut Archelai confiscaret pecunias, Syrorumque omnium, ac jam Syriae contributorum Iudaeorum facultates censeret: posteriorem hunc censum literis a Iosepho proditum, priorem a Luca. At ea si admittimus, inane est, quod adversus ea objicit Bodinus, Quintilium Varum Praesidem fuisse, cum prior census actus est, non Quirinum; cum praemonuerit eum Beza, Varo muneris participem ac socium adjunctum fuisse Quirinum, quemadmodum Saturnino collegam datum Volumnium scribit idem Iosephus. Quae verane sint, jam non inquirō: sine examine certe, & confutatione a Bodino haudquaquam debuerunt praetermitti. Verum sic agitur: quod boni est, excerpit; dicit quod mali est, vel quod mali esse putat; cum nihil sit, quin male narrando depravari possit. Profecto in Bezae sententiam concesserunt viri eruditionis fama nobilissimi, Scaliger, Casaubonus, Drusius, Petavius, Grotius; plurimumque juvari videtur causa haec ipsis Lucae verbis: *Hae descriptio prima facta est a Praefide Syriae Cyrino*: quasi innuens post primam illam descriptionem a Cyrenio factam, aliam deinde fuisse institutam ab eodem, nempe postquam Archelai pecuniae in fiscum sunt redactae, quae & ab eodem Luca in Actis commemoratur. Nos quoque tantorum virorum sententiae poteramus adherere, & Bodini cavillationum securi ad alia pergere: verum quoniam dignus vindice nodus hic est, in eo industriam quoque nostram experiemur.

*Proponitur
deinde no-
stra.
Suet. Aug.
c. 27.*

III. Aliorum igitur acute excogitatis super illo Quirinii censu a Luca memorato interpretationibus compendii causa praetermissis, nostram praferemus. Censum Romani Imperii ab Augusto ter actum fuisse, testificatur Suetonius. Docent idem nos Ancyrae tabulae, quas in Pandectis suis Turcicis Leunclavius, & in Inscriptionibus suis Gruterus repraesentant; atque id insuper; primum censum habitum fuisse Augusto IV.

Agrippa II. Coss. qui annus congruit cum Juliano XVIII: secundum, Marcio Centurionio & Asinio Gallo Coss. anno nimirum Juliano XXXVIII: tertium, Sexto Pompejo, & Sexto Apulejo Coss. Juliano anno LIX. Ajo secundum hunc censum eum esse, qui cum ageretur, natus Christus Lucas refert. Sciendum enim est, rem fuisse censum diuturnioris operae, quaeque in plurium annorum spatium excurreret. Cum Davidis iussu Ebræos percensuit Joab, decem prope menses in eam rem insumsit; quamvis in censum non venerint Levitae & Benjamitae, ut habet Iosephus. Hinc existimari potest, quanta fuerit molis ac temporis Romanum totum Imperium lustrare & censere. Facile ergo crediderim, ab anno XXXVIII Juliano coeptum hunc censum, ad Christi usque ortum perseverasse. Atqui Q. Suetius Saturninus, vir consularis, Praeses in Syriam missus est circa hunc ipsum annum Julianum XXXVIII. Syriamque per quinquennium circiter rexit. Extremis itaque praefecturae suae temporibus, eum puto mandatum accepisse de censu habendo per Syriam. Nam prius per Italiam, finitimasque provincias institui censum oportuit, quam in extremis Imperii finibus. Etsi enim res eodem tempore per universas Provincias administrari potuit, quoniam tamen Tabulae censuales ad Augustum, postquam perfectae erant, mittebantur, ut Imperii facultates haberet perspectas, vix credibile est, tot rebus simul cognoscendis, & ad examen revocandis animum adhibere potuisse: quod perfacile erat, si res ordine gesta esset. Ex his autem censualibus Tabulis videtur brevium Imperii Suetonio & Dione memoratum Augustus confecisse. Igitur si medullis Imperii percensendo tribuamus quadriennium, censum agi coeptum in Syria dicemus eo anno, qui postremus fuit Saturnini. Cum autem res abiret in diem, videtur excessisse magistratu ante absolutum censum, ejusque peragendi curam successori suo P. Quintilio Varo reliquisse. Qui cum instaret operi, tum natus est Jesus Dominus. Praefide Quintilio Varo natum esse Jesum, colligi potest ex Iosephi Antiquitatum libro decimo septimo, capite septimo; ubi legimus ab aliquo jam tempore Varum praefuisse Syriae, cum ad patrem Herodem Antipater rediit.

*Jos. Antiq.
L. 7. c. 10.*

rediit. Aliquantum etiam intercessit temporis inter Antipatri reditum, & Herodis obitum. Atqui anno ipso, quo natus est Christus Jesus, vel proximo certe obiisse Herodem, optimorum Chronologorum sententia est. Ergo mihi veri videtur quam proximum, Syriam regente Quintilio Varo Jesum Christum natum esse, atque in censum venisse a Saturnino inchoatum, cum eum Quintilius Varus absolveret. Omnes igitur omnino extricaverimus difficultates, si apud Lucam pro *κυρηία* legamus *κυντιλία*, quod facile patitur similitudo nominum & characterum affinitas. Ut sic recudatur totus ille versiculus Lucæ: *ἀντὶ τῆς ἀπογραφῆς πρώτης ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυντιλίου*. Prima dicitur illa descriptio, quod non antea vocata fuisset ad censum Judæa. Patet ex Justino adversus Tryphonem: *ἀπογραφῆς ἕως ἐν Ἰουδαίᾳ τότε πρώτης ἐπὶ κυρηίᾳ, ἀνεληλύθει ἀπὸ ναζαρέτ. ἐνθα ὦκε, ὡς βεβλήμε, ὅθεν ἦν, ἀπογραφῆσθαι*. Cum primus ille census sub Cyrenio tunc ageretur, (Joseph) Nazaretho, ubi domicilium habebat, Bethlehemum, unde erat oriundus, ut in censum referretur. Jam vero promptus est & liquidus Tertulliani intellectus, qui libro quarto adversus Marcionem sic disserit: *Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent*. Census ait actos per Saturninum, qui eos inchoavit & pro-
vexit, sed magistratu abire jussus opus absolvendum Quintilio reliquit. Si quis nostram hanc opinionem cum aliis omnibus hæcenus propositis contendat, longe simpliciorum esse, angustiusque longe sese expedire facilius, & minus sibi permittere reperiet. Nam Beza, cujus expositionem Scaliger, alii-
que quos dixi, tanto consensu, illaudato ipsius auctore, exceperunt, fingit duos a Quirinio census actos, quod nullius defendi potest Auctoris suffragio, & a Josepho fuisse prætermis-
sum vix credibile est. Multo minus etiam probabile est, *εὐελας ἡγεμόνα*, *Syriæ Præsidem* appellari, qui censitor & *τιμητής*; tantum fuit. Atenim temeritatis fortasse aliquis nos arcesset & audaciæ, qui receptam in Evangelio Lucæ lectionem sollicitenimus; quasi sacros illos apices refingamus ad libitum, & divina oracula ad arbitrium nostrum revocemus. A quo tantum certe absumus, ut summam illis reverentiam a no-

HUACIL DEMONSTR.

bis & ab aliis exhiberi velimus. Neque vero quicquam hac in parte putamus esse peccatum, cum viros orthodoxos habeamus itidem & heterodoxos, quorum exemplum sequamur. Præterea in Lucæ Evangelium maximas Marcionistarum, priscorumque Hæreticorum corruptelas incubuisse memoria ab Epiphanio proditum est. Legi velim, quæ in eam rem scripta sunt a Sixto Senensi & a Mariana. Neque hunc duntaxat, sed reliquos etiam Testamenti utriusque libros mendis fuisse obnoxios, cum variantes lectiones, quæ a multis sunt collectæ, & veterum interpretationes quas observare licet, tum & crebræ sanctorum Patrum, Origenis præsertim, Chrysostomi, & Hieronymi testificationes nos edocent. Objici id etiam potest, probabile non esse, censum illum secundum ab Augusto institutum, a magistratu Romano habitum fuisse in Judæa, cujus rex erat Herodes summo & optimo jure, & ad cujus pertinebat officium tributa exigere a subditis. Respondeo beneficiario jure regnum hoc Herodem tenuisse, proptereaque certa tributa Romanis pependisse, quemadmodum tradit, Appianus. Censui autem agebantur, non ad exigenda solum tributa, sed ad cognoscendas etiam singulorum facultates, ætates, familias, artes & officia. Intererat autem Romanorum, perspectas habere vires Judææ terræ, cujus supremum dominium ad se pertinebat; & ex qua stipendia Pompejus, alii-
que Romanorum Magistratus jam ante perceperant. Venerunt ergo in censum Judæi, sed pro sua conditione: alius enim fuit eorum census, qui jure Quiritium, alius eorum, qui jure Latii, vel qui jure Italico, vel qui jure Provinciarum, vel qui jure beneficiario cen-
sebantur. Nec regnorum solum & Provinciarum, sed & urbium etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo de censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census esset institutus; nempe citra indictionem tributi.

IV. Tertio hoc argumento Evangelii Lucæ veritatem oppugnat Bodinus, quod ad hunc censum neutiquam vocati sint peregrini, aut socii, aut vectigales, sed cives tantum Romani; testemque citat Eusebium, qui & civium hoc censu descriptorum numerum designat: Jesus autem cum non fuerit, Romanus

Epiphani.
Hæret. 42. c. 15.
Sext. Sen.
Bibl. l. 7.
Hæret. 4.
Marian. de
edit. vulg.
c. 16. 17.

Appian.
Bell. civil.
l. 5.

Tertium
argumentum.

Euseb. Chr.
l. 2.

Ooo

Romanus civis, censeretur non debuerit. Verum etsi Romanorum civium numerum expressit Eusebius, non inde recte colligitur cives tantum professionem edidisse: nec civium omnium, sed eorum tantummodo, qui arma ferre possent, nomina in publicum edi solebant. Livius de primo censu, quem fecit Servius Tullius: *Millia octoginta civium censa dicuntur. Adjicit scriptor antiquissimus Fabius, eorum qui ferre arma possent, cum fuisse numerum.* Nihilominus tamen in Tabulas censuales reliquorum quoque omnium relata fuere nomina. Unde Justinus, Tertullianus, & Chrysostomus *προγεγραμμένους* (*census*) consuli jubent, in quibus Jesu nomen a Quirinio descriptum erat. Porro Provinciarum, itidem ut civium, habebantur census lustrales aliquando, hoc est quibus completis lustrum conderetur, aliquando sine lustrum. Extra lustrum missus est ab Augusto in Syriam Quirinius, *διανομέτης τῶ Ἰσραὴλ καὶ τῆς τριμυρίας τῶν ὑπὸ αὐτὸν γυνεόμενος*. *Qui jus genti redderet, & facultates censeret.* Verba sunt Josephi. Extra lustrum quoque census a tribus Galliis egit Augustus, cum Narbone conventum ageret; & deinde Germanicus, & Claudius; & Volusius, Africanus, ac Trebellius sub Nerone; & Hadrianus, & Julianus. At census ille in Syria per Saturninum & Varum actus, cum secundi census Augusti pars fuerit, ut dixi, per lustrum actus fuit: tres enim Augusti census, de quibus supra diximus, lustrales fuisse, docet nos Monumentum Ancyranum. Præterea per ordinarios magistratus aliquando census habebantur; velut iste nascente Christo actus fuit per Saturninum & Varum, Syriæ Præsides: item alter ille post Archelai exilium in Syria per Quirinium Præsidem actus. Aliquando vero agebantur per extraordinarios magistratus, census tantum habendi causa missos. Velut ille, quem commemorat Dio, ab Augusto institutus penultimo vitæ anno, aliis alio ob hanc causam missis. Viginti viros spectatæ probitatis ad id ab Augusto delectos fuisse scribit Suidas. Hanc curam qui suscipiebant, Censitores, & Peræquatores, & Inspectatores appellantur in Codice. Græci *ἐπιστάται* dicunt: cujusmodi fuerunt Hellenius & Julianus in Cappadociam ad id munus missi, quos scriptis suis celebravit Gregorius Nazianzenus.

Igitur manifesta est Bodini Semijudæi inscitia, qui Christum Jesum censum fuisse negat hoc argumento, quod vectigales, socii, & peregrini minime censi fuerint.

V. Summæ etiam imperitiæ ac supinitatis illud est, quod objicere pergit Bodinus; nullum unquam fuisse tam acribus censorem, qui homines censendi causa loca mutare coegerit; molestiæ futurum id fuisse intolerabilis, & sumtus infiniti; sed illic censum fuisse unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit: Cæsarem ipsum Dictatorem, cum censum populi haberet, ad singulas domos civium Romæ tunc habitantium adiisse. Respondeo primo censum hunc Julii Cæsaris fuisse extraordinarium, nec more, nec loco solito habitum, ut observat Tranquillus, nec eum censum fuisse lustralem, nec a Cæsare tanquam Censore, sed tanquam Præfecto morum actum; cujusmodi censum & ab Augusto fuisse deinde initum, præter tres eos census supra memoratos; itaque non *censum* a Suetonio, sed *recensum* appellari, quemadmodum & in Epitome Livii. Ajo præterea falsum esse, neminem coactum fuisse censendi causa loca mutare. Notat Livius, Coss. Valerio Messala, & Livio Salinatore, Campanos ex Senatusconsulto Romæ censeretur fuisse coactos, cum incertum fuisset antea ubi censerentur. Notat idem, C. Popilio Lænate, & P. Ælio Ligure Coss. cum lustrum conderent Censores Q. Fulvius Flaccus, A. Postumius Albinus, minorem aliquanto fuisse numerum, *Quia Postumius Consul pro concione edixerat, qui socium Latini nominis, ex edicto C. Claudii Consulis redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Roma, sed omnes in suis civitatibus censerentur.* Ulpiani libro tertio de censibus verba hæc sunt: *Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate proficere debet, in qua ager est; agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio possidetur.* Extat id l. Forma, §. 2. D. De censibus. Habetur quoque lex Imp. Theodosii & Valentiniani, Cod. de naturalibus liberis, quam hic refert opera pretium est: *Si quis, seu liber ipse, seu curia sit nexibus obligatus, & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos, quemque maluerit: ejus civitatis curia, unde ipse oritur, & in solidum heredes scribendi ei concedimus facultatem.* Quod si cui, non

Quartum
argumen-
tum.

Tranq. c.
42. in Jul.

Epit. Liv.
l. 15.
Liv. l. 38. c.
37. & l. 42.
c. 9.

Liv. l. 1.
c. 44.

Jos. Antiq.
l. 18. c. 1.

Dio. l. 56.
Suidas in
Ἀπογ.
Tit. 57. de
cens. & cen-
sit. & Peræq.
& Insp. Cod.
l. 11.
Greg. Naz.
Orat. 9. ad
Jul.
ἐπιστάται.

non ex urbe, sed ex vico, vel possessione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eosque velit sub definitione prædicta curia splendore honestare, & hereditatis opibus adjuvare, civitatis adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille ac possessio censetur. His adsonat novella 89. cap. 2. §. 2. Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, sive curialis, sive etiam liber, huiusmodi sit fortuna, licebit ei suum naturalem offerre filium curia illius, unde oritur, civitatis. Si vero nec civis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus, ille a patre offeratur civitati, aut semetipsum offerat, sub qua civitate villa aut vicus tributa persolvit. Ex his sequitur professionem, legibus Romanis, sequi debuisse locum, unde origo ducebatur. Peculiare etiam id Judæis fuit, qui in tribus, familias, & domos distributi erant. Cum censi populum iussit David, censum tribus Juda seorsum adnotavit sacer Historicus; quod non fecisset utique, nisi seorsum censa fuisset. Moribus ergo Romanorum & Judæorum conferre se Josephus debuit in tribum suam, quæ Judæ fuit, & in patriam Davidis, patrumque ipsius, unde genus ducebat, quæ Bethlehem fuit.

Quintum
argumentum.

VI. Nec minoris tarditatis plenum est ac stuporis postremum Bodini argumentum, quo feminas in censum venisse negat; nedum gravidas, & partui proximas, (cujusmodi fuit Maria Christi Jesu mater, cum censi causa Bethlehemum venit,) ad tantum iter suscipiendum fuisse coactas. Cui probando Livium citat, quem ait, quotiescunque civium numerum ex censibus describit, hæc fere verba subjicere, *Præter mulieres*: neque vero Mosem aut Davidem, habitis a se censibus, feminas aut pueros annis viginti minores censuisse. Ego vero existimo verba, quæ post descriptionem censuum aliquibus locis adjecit Livius, *Præter orbos, orbisque, vel præter pupillos & viduas*, longe aliter explicanda esse, ac a Bodino explicantur; non enim censu exclusos significant orbos & orbas, sed potius in censum eos quoque venisse;

etsi numerum non exprimit Livius. Locupletem damus fidejussorem Dionysium Hælicarnasseum. Is de census institutione differens, cujus auctor fuit Servius Tullius, singulorum ait relata fuisse in censum nomina, parentum item, liberorum & conjugum. Idem alibi censum a Servio Tullio rege institutum, docet a T. Largio primo Dictatore fuisse instauratum, descriptis singulorum nominibus, uxorumque & liberorum. Liqueat etiam ex Ciceronis libro tertio de legibus: *Censores populi, avitos, soboles, familias, pecuniasque censeo*. Factum id docet Bodinus Romæ, non in Provinciis, proindeque nec in Syria. At os illi occludet Ulpianus, homo Syrus, Tyro oriundus, cujus verba hæc sunt e libro secundo de censibus: *In Syriis a quatuordecim anni masculi, usque ad sexagesimum annum, tributo capitis obligantur*. Id legas l. 3. D. de censibus. De nihilo est, quod subjicit Bodinus, censibus a Mose & Davide actis exclusos fuisse pueros & feminas: nam etiam si eorum expressa sint duntaxat nomina, qui arma ferre possent, non ex eo colligitur, reliquam multitudinem senum, feminarum, & puerorum in censum non venisse: sæpe enim & Livius, ut monui, eorum tantum describit numerum, qui armis erant idonei, quamvis & alii quoque, cujuscunque tandem ætatis essent vel sexus, censerentur. Præterea Mariam matrem Christi fuisse *ἐκκληρονομία* (coheredibus carentem, & heredem ex asse) proptereaque Josepho proximo agnato ex lege Moysis nupsisse, a viris eruditis demonstratum est. Quo posito, eam certe ad censum venisse oportuit, alioqui sublatum fuisset nomen patris illius de familia sua, quia non habuit filium; atque ita violata esset lex a Deo sancita, cum Salphaadi filiabus *ἐκκληρονομία* (heredibus ex asse, & coheredibus carentes) paterna hæreditas adjudicata est. Recte ergo Tertullianus: *Apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus*.

Dion. Hal.
l. 1. & 5. & 9

CAPUT XI.

De nomine Jesu, quod Servatorem sonat.

Isa. 12, 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Matth. 1, 20. & seq. *Angelus Domini apparuit in somnis ei (Josepho) dicens: Ooo 2 Joseph*

Isa. 51, 5. Prope est Justus meus; egressus est Salvator meus.

Isa. 62, 1. 11. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. . . . . Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite filie Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.

Isa. 63, 8. 9. Et dixit, (Dominus) Verumtamen populus meus est, filii non negantes; & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos.

Habac. 3, 13. juxta Sextam Editionem : *יֵשׁוּעַ אֲנִי הַיּוֹשֵׁעַ לְעַמִּי* Exiisti ad servandum populum tuum per Jesum Christum tuum.

Habac. 3, 18. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi justus & Salvator.

Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. . . . . Et non cognoscebat eam (Joseph) donec peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.

Luc. 1, 30. 31. Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum.

Luc. 2, 21. Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.

Christum tuum.

Jesu nomen in Veteri Testamento praesignificatum esse, & vi mirifica pollere Judaei fatentur. Elias Lev. Thisb. in *וְיֵשׁוּעַ*.

EBraicum Christi nomen est *יֵשׁוּעַ*, unde prisca Judaei & recentiores postremam literam detruxerunt, ut superesset *וְיֵשׁוּעַ*, sive quod literam illam pronuntiare difficile sit, sive quod salutare hoc nomen Christo Jesu tribuere verpi illi recusarent. Rem enim dubiam relinquit Elias in Thisbi. Utut est, vulgatum inter illos Christi Jesu nomen est *וְיֵשׁוּעַ*, quod in aliquibus Veteris Testamenti locis ad Christum pertinentibus reperitur; collectis *וְיֵשׁוּעַ חִיבָה*, capitibus dictionum, per eam Cabalæ artem, quam Rabbinii appellant *בְּתוֹב נִשְׁמָרִין*, hoc est, scripturam quæ sit per notas. Velut in quadragesimo nono capite Geneseos, commate decimo, quod Messiam prædicere satis constat ex iis, quæ superius disseruimus, hæc voces extant:

וְיֵשׁוּעַ, quarum acrostichis est *וְיֵשׁוּעַ*. Item in Psalmo septuagesimo primo, qui venturi Messiae vaticinium est, hæc legas commate decimo septimo: *וְיֵשׁוּעַ וְיִחְיֶה* quarum dictionum si summa elementa conjunxeris, exurget dictio *וְיֵשׁוּעַ*. Messiam quoque prænuntiat Psalmus nonagesimus quintus, cujus duodecimus versiculus ab his vocibus capit initium: *וְיֵשׁוּעַ וְיִחְיֶה*, quarum sigla dant vocabulum *וְיֵשׁוּעַ*. Quæ quamquam sunt Judaicæ vanitatis plenissima, suis tamen artibus impuri homines revincendi sunt, & suo sibi gladio jugulandi. Quin & serpentium morsus & haustus veneni, nomine Jesu sanatos fuisse Thalmudistæ referunt in libro de sabbatho, capite decimo quarto, & in Avoda Zara, secundo capite.

C A P U T XII.

De nomine Emmanuel, quod significat, Nobiscum Deus.

Isa. 7, 14. Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.

Joh. 1, 14. Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Matth. 1, 20. & seq. Angelus Domini apparuit in somnis ei (Joseph) dicens:

Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.

Et

*Emmanuel
esse Je-
sum cu Ma-
foretharum
doctrina
probatur.
Seph. Act.
6. 2.*

ET si Judaicarum artium summa inanitas est, quoniam tamen ad oppugnandam Christianorum causam iis numquam non abutuntur Judæi, retorquenda in auctores ipsorum stoliditas est. Legitur in Sepher Aemana, juxta disciplinarum gentis hujus principia asseverasse Masorethas distinctio-

nem hanc Emmanuel *המשיח*, respondere huic, *משיח*. Unde ab Isaia unum eundemque esse Emmanuelem illum prænuntiatum, ac Jesum Dominum, si sibi constare & doctrinæ suæ præceptis consentanea loqui velint, fateri omnino necesse habent Masorethæ.

CAPUT XIII.

Magi Jesum adorant, eique munera offerunt.

PSalm. 71, 9. & seq. Coram illo præcedent Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insula munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent. . . . Et vivet, & dabitur ei de auro Arabia.

Isa. 8, 3. 4. Et dicit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, Festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum.

Isa. 60, 6. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.

Matth. 2, 1. & seq. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes, Ubi est, qui natus est Rex Judæorum? . . . . Intrans domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham.

CAPUT XIV.

Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram redit in patriam.

Osc. 11, 1. Ex Ægypto vocavi filium meum. ejus nocte, & secessit in Ægyptum, & erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum. . . . Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Israel; defuncti sunt enim, qui querebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, matrem ejus, & venit in terram Israel.

Matth. 2, 14. & seq. Qui (Joseph) consurgens accepit puerum, & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum, & erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum. . . . Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Israel; defuncti sunt enim, qui querebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, matrem ejus, & venit in terram Israel.

CAPUT XV.

Infantium cædes ab Herode perpetrata.

Jerem. 31, 15. Hac dicit Dominus: Vox in excelsis audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt. a bimatu & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem, Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus; Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.

Matth. 2, 16. & seq. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, a bimatu & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem, Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus; Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.

*Expenditur
locus Ma-
crobi de di-
cto Augusti,
cum Hero-
dis filium
in iter Bethle-*

Memorabile est, & ad fidem Evangelicæ Historiæ conciliandam peropportu- num Augusti dictum de Herodis sævitia in Judæorum infantes, ipsumque adeo ejus filium, quod refertur a Macrobio. Cum audis-

set, inquit, inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, infantes occisum quoque ejus occisum, ait, Melius esse esse pissa. Herodis porcum esse quam filium. Filius ille Macr. Sat. 1. 2. 5. 4. Herodis inter pueros Judæos Bethlehemitas a patre

Baron. ad
A. I. C. 50.

Casaub.
adv. Baron.
Exercit. 2.
c. 16.
Grot. in
Matth. 2.
16.

patre interfectus, ecquis tandem fuerit, varie est ab eruditis disceptatum. Baronius alii-que censent, fuisse eum infantem recens natum, jussu patris cum aliis interfectum, ne is foret, ad quem, ex Magorum vaticinio, regnum Judæorum esset perventurum; ejus mentionem fuisse prætermis- sam a Josepho, quem alias res complures memoria dignas silentio quoque pressisse constat; velut Jobi historiam & Piscinæ ad Probaticam portam, cujus præter Johannem Benjamin quoque meminit in Itinerario. Addere potuit & ipsam hanc infantium cædem a solo Matthæo fuisse relatam, a reliquis Evangelistis tacitam, etsi eam non ignorent. Hanc opinionem merito refellit Casaubonus. Opinatur Grotius duas historias in unam confudisse Macrobius, alteram de Bethlehemitarum infantium cæde, quam ex libris Christianorum, Christianus fortasse & ipse acceperat; alteram de cæde Antipatri a patre Herode interfecti: cujus opinionis argumenta profert nonnulla. Equidem Antipatrum a Macrobio notari existimo; sic tamen ut non duas in unum confuderit historias, sed unicam historiam, eamque distinctam ac veram narraverit. Nam quod scribit occisum eum fuisse inter pueros Bethlehemitas, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris; sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem & hunc morte fuisse affectum. Inane ergo est, quod objicit Grotius, Antipatrum jam proVectum ætate, quique Bethlehemi non erat, cum interficerentur Bethlehemitici infantes, non satis recte dici inter eos fuisse occisum. Cædes modo Antipatri & infantium eodem circiter tempore, ejusdemque hominis jussu patrata sit, etiamsi magnum inter hos, illumque fuerat discrimen ætatis, nec eodem loco cæsi sint; jure dicetur inter illos fuisse necatus: cum præsertim non intra Bethlehemi oppidi muros laniena hæc grassata sit, sed omnes

ejus fines fuerit pervagata, ut habet Evangelista. Addit Grotius Antipatrum quinto ante Herodis mortem die fuisse occisum, *παιδοντων* (cædem infantium) autem aliquanto ante contigisse, idque intelligi ex eo, quod defuncto Herode in patriam ex Ægypto statim Joseph cum Jesu & Maria redierit. Si tempora recte distinxeris, plana omnia fient. Nam post discessum Magorum, de capeSSenda in Ægyptum fuga admonitus Joseph ab Angelo, illuc statim profectus est. Secuta est deinde aliquanto post *παιδοντων* (cædes infantium.) Hanc excepit Antipatri interitus. Extinctus est quinto post die Herodes ipse. Rumor postmodum confusus ut sit, & indistinctus de cæde infantium & Antipatri dissipatur, venitque ad Augustum; qui re nondum accurate explorata, neque discrimine locorum, aut facinoris modo, caussive intellectis, memor jam duos ab Herode filios prius interfectos, Alexandrum & Aristobulum, Melius esse dixit Herodis porcum esse, quam filium. Instat Grotius, atque dictum ad Antipatri cædem, non ad *παιδοντων* (cædem infantium) pertinere, atque inde apparere, prius illud solum ad Augustum esse perlatum, Macrobius vero illuc *παιδοντων* (cædis infantium) mentionem perperam attexuisse. Quid ita se habere non concedimus: nam ut atrocius Augusto visum est, Herodem in proVectæ jam ætatis filium, regnique sui successorem testamento designatum, ac suæ jam dignitatis participem scivisse, quam in ignobile puerorum vulgus, ita illud potius dicto falso, quam istud persecutus est. Fortasse & de *παιδοντων* (cæde infantium) quid sentiret adjecit, sed a Macrobio, vel ab eo unde accepit Macrobius, prætermissum hoc est, cui jocos tantum Augusti referre fuerat propositum. Constat ergo hac in parte sua fides Macrobio, qui illustri testimonio Evangelicam hanc historiam asseruit.

CAPUT XVI.

Jesus habitat Nazareth, & Nazareus appellatur.

Judic. 13, 5. 7. *Concipies & paries filium, non tange caput novacula; erit enim Nazareus Dei ab infantia sua & ex matris utero; & ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum..... Ecce concipies & paries filium, cave ne vinum bibat, nec ficeram, nec*

Matth. 2, 22. 23. *Admonitus (Joseph) in somnis, secessit in partes Galilææ, & veniens habitavit in civitate, que vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur.*

aliquo

aliquo vestaris immundo, erit enim puer Nazareus Dei ab infantia sua, ex utero matris sua, usque ad diem mortis sua.

Isa. 11, 1. juxta Ebraicum exemplar: Et egredietur virga de radice Jesse, & Nazareus de radice ejus ascendet.

Isa. 53, 2. Et ascendit sicut virgultum, & sicut radix de terra sitienti.

Luc. 2, 39. & seq. Et ut perfecerunt (Joseph & Maria) omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galileam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat . . . . . Et descendit (Jesus) cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.

CAPUT XVII.

Johannes Christi præcursor.

Isa. 40, 3. & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, refacite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est.

Mal. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quaritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

Christi, filii Dei: Sicut scriptum est in Isaia Propheta, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Luc. 1, 76. Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.

Matth. 3, 1. & seq. In diebus autem illis venit Johannes Baptista prædicans in deserto Judææ, & dicens, Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum. Hic est enim, qui dictus est per Isaiaam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Matth. 11, 7. 10. Caput Jesus dicere ad turbas de Johanne . . . . . Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Et Luc. 7, 27.

Marc. 1, 1. & seq. Initium Evangelii Jesu

CAPUT XVIII.

Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui & testimonium perhibetur a Deo Patre, tunc & cum transfiguratus est.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.

Isa. 42, 1. & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamus quassatus non conseret, & linum fumigans non extinguet: in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insula expectabunt.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer con-

Matth. 3, 16. 17. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cœli; & vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et Marc. 1, 9. & seq. Et Luc. 3, 21. 22.

Matth. 12, 15. & seq. Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiaam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea. Ponam Spiritum meum super eum, judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque

tristis

eritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut predicarem annuum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.

audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet: donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.

Matth. 17, 5. Adhuc colloquente, ecce nubes

obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et Marc. 9, 6. & Luc. 9, 34-35.

Joh. 1, 32. & seq. Et testimonium perhibuit Johannes dicens, quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

2. Pet. 1, 17. Accipiens enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce de lapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.

CAPUT XIX.

Jesus unctus a Deo.

PSal. 2, 2. Adstiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.

Psal. 44, 8. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo latitiae praefortibus tuis.

Isa. 61, 1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.

Thren. 4, 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Luc. 4, 17. & seq. Et traditus est illi liber Isaie Propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me.....

Capit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.

Act. 2, 36. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis.

Act. 4, 26. 27. Adstiterunt reges terra, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus: convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus.

Act. 10, 37. 38. Vos scitis quod factum est verbum per universam Judaeam: incipiens enim a Galilea, post baptismum quod praedixit Johannes, Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.

Ebr. 1, 8. 9. Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga aequitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis praefortibus tuis.

CAPUT XX.

Jesus jejunat & esurit.

PSal. 34, 13. Humiliabam in jejunio animam meam.

Psal. 68, 11. Et operui in jejunio animam meam.

Psal. 108, 24. Genua mea informata sunt a jejunio.

Matth. 4, 2. Et cum jejunasset (Jesum) quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et Luc. 4, 2.

Matth. 21, 18. Mane autem revertens (Jesum) in civitatem esuriit. Et Marc. 11, 12.

CAPUT XXI.

Jesus Verbum Dei.

PSal. 106, 10. Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Joh. 1, 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Isa. 55,

Isa. 55, 10, 11. Quomodo descendit imber & nix de caelo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecunque volui, & prosperabitur in his, ad quae misi illud.

Apoc. 19, 11, 13. Et vidi caelum apertum: & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur Fidelis & Verax ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus, Verbum Dei.

Jesum Muhammedani
Verbum Dei
nominant.
Messiam
fore Ver-
bum Dei
sciunt
Judei.
Alcor. Sur.
4.
Psalm. 106,
23, 24.

Christum Jesum esse Verbum Dei agnoscunt Muhammedani, adeo ut Verbum Dei, proprium ipsi nomen Alcoranus assignet, quod & a Rabbiniis observatum est. Sed & R. Isaac Aramah librum Numerorum explanans hanc clausulam, quam hic e Psalmo centesimo sexto proponimus: *Misit Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum*, non in Messia solum, sed & in Jesu eventum habere satis clare indicat: venisse enim ait ad sanandos omnes, sed non ab omnibus fuisse receptum, verum ab aliquibus tantum, iisque rudioribus & obtusi ingenii viris, piscaturam in mari exercentibus. Quod & probat sequenti Psalmi ejusdem commate: *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi vident opera Domini, & mirabilia ejus in profundo*. Quae Christi Jesu Apostolos haudquaquam obscure notant. Plurima afferuntur Thargumistarum loca, quibus יהוה redditur, *Verbum Dei*. Scio quid contra afferat Theo-

doricus Haksplanus, ut ostendat *דבר* idem significare ac *ἀνὴρ*, quemadmodum & *נפש*, *Anima*; adeo ut *Verbum meum* & *Anima mea* nil aliud sonent quam, *Ego*: ut in Levitico: *Hae sunt judicia, atque praecepta & leges, quas dedit Dominus inter se & inter filios Israel*. Pro, *inter se*, Onkelos habet: *בין דבר, Inter Verbum suum*. Sexcenta hujusmodi proferuntur. Sed alia sunt, in quibus locum habere non potest haec interpretatio; cuiusmodi est istud e Psalmo centesimo noni primo commate: *Dixit Dominus Domino meo*, quod Christum haud dubie respicit, vel ipsis priscis Judaeis testibus, ut supra ostendi. Id ita exponit Jonathan: *Dixit Dominus Verbo suo, דברו*. Ex quo conicere possumus, in aliis quoque Thargumistarum sententiis vocem *דבר*, licet ambigua sit significationis, & ad Deum simpliciter, vel ad Verbum Dei referri possit, non semper tamen priorem obtinere sensum, quod vult Haksplanus, sed & aliquando secundum.

Hacksp. de
usu libror.
Rabbinic.
c. 2.
Levit. 26.
46.

Psalm. 109.

CAPUT XXII. Jesús Filius Dei.

2. Reg. 7, 13, 14. Ipse edificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium.

Psalm. 2, 7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Psalm. 88, 27, 28. Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis mea. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum pra regibus terra.

Psalm. 109, 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis ..... Ex utero ante luciferum genui te.

Prov. 8, 22. & seq. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio ..... Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram ..... ante colles ego parturiebar.

MULTA DEMONSTR.

Matth. 3, 17. & 17, 5. Et ecce vox de caelis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et Marc. 1, 11. & Luc. 3, 22. & Joh. 1, 34.

Matth. 4, 3, 6. Et accedens Tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ..... Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Et Luc. 4, 3, 9.

Matth. 8, 29. Et ecce clamarunt dicentes: Quid nobis & tibi, Jesu, Fili Dei? Et Marc. 5, 7. & Luc. 8, 28.

Matth. 10, 32. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in caelis est: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo, qui in caelis est. Et Luc. 9, 26. & Apoc. 3, 5.

P p p

Prov.

Prov. 30, 4. Quis ascendit in cælum atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terra? quod nomen est ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?

Sap. 2, 1. 12. & seq. Dixerunt cogitantes apud se non recte ..... Circumveniamus Justum, quoniam inutilis est nobis ..... Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat ..... gloriatur Patrem se habere Deum .... Si est verus Filius Dei, suscipiet eum.

Isa. 45, 8. Rorate cæli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.

Ose. 11, 1. Ex Ægypto vocavi Filium meum.

Mich. 5, 2. Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus ejus ab initio, a diebus aternitatis.

Princeps Sacerdotum ait ei, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei, Dicit illi Jesus: Tu dixisti.

Matth. 27, 39. & seq. Prætereuntes autem blasphemabant eum .... dicentes .... Si Filius Dei es, descende de cruce ..... Dixit enim quia Filius Dei sum.

Matth. 27, 54. Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere Filius Dei erat iste.

Similia apud reliquos Novi Testamenti Scriptores per se quisque passim reperire potest, quæ brevitatis studio prætermittimus.

Refelluntur
Judei Mes-
siam Filium
Dei esse,
aut in Ve-
teri Testa-
mento
Filius Dei
dictum
fuisse ne-
gantes.
Tertull.
adversus
Prax. c. 24.
Orig. contr.
Celi. l. 1.

Tertullianus adversus Praxean sic disse-
rit: Nobis omnes Scriptura, & veteres
Christum Dei, & nova Filium Dei præstunt.
Hæc Judæorum fermentum sapiunt, qui in
Veteri Testamento prædictum quidem fate-
bantur esse Christum, Filium vero Dei futu-
rum præsignificasse ullo modo Verus Testa-
mentum negabant. Ἰουδαῖος δὲ inquit Orige-
nes, οὐκ ἐν ὁμολογίᾳ οὐδὲ ἐν προφῆταις τις ἔπεν
ἔξεν Θεοῦ υἱοῦ. ὁ γὰρ λέγουσιν, ἔστιν ὅτι ἔξεν ὁ
Χριστὸς τῷ Θεῷ, καὶ πολλὰ καὶ γε ζητοῦσι πρὸς ἡμᾶς
ἀποδείξαι περὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς υἱοῦς ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ
προφητεῶν δέντος. Judæus vero haudquaquam
sane fateatur Prophetam aliquem dixisse ven-
turum Filium Dei. Quod enim dicunt, hoc est,
venturum nempe Christum Dei. Et sæpe in
disputationibus quarunt statim a nobis de Dei
Filio, quasi nullus sit hujusmodi vel a Prophe-
tis prædictus. Aliter tamen Philoni visum

Matth. 11, 25. & seq. In illo tempore re-
spondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater,
Domine cæli & terra, quia abscondisti hæc a
sapientibus & prudentibus, & revelasti ea par-
vulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum
ante te. Omnia mihi tradita sunt a Patre
meo: & nemo novit Filium, nisi Pater; neque
Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit
Filius revelare. Et Luc. 10, 21. & seq. &
Joh. 3, 34. & 13, 3. & 17, 1. 2.

Matth. 12, 50. Quicumque fecerit volunta-
tem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus fra-
ter, & soror, & mater est.

Matth. 14, 33. Qui autem in navicula
erant, venerunt, & adoraverunt eum dicen-
tes, Vere Filius Dei es.

Matth. 16, 13. & seq. Dicit illis Jesus, Vos
autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon
Petrus dixit, Tu es Christus, Filius Dei vivi.
Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es,
Simon Bar-Jona; quia caro & sanguis non
revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.
Et Joh. 6, 69.

Matth. 26, 63. 64. Jesus autem tacebat, &

est, qui non semel Verbum Dei, primogeni-
tum ipsius Filium appellat. Atqui proxime
ostendimus, Verbum Dei Ebræos Messiam
interpretari. Unde sequitur, juxta Ebræos
Messiam esse Filium Dei. Adde illustrem hunc
locum e Psalmo secundo: Dominus dixit ad
me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & alte-
rum illum e Psalmo centesimo nono: Dixit
Dominus Domino meo, Sede a dextris meis:
quibus & Filium Dei esse Messiam, & divinæ
naturæ consortem significatur. Sic Apolli-
nem (si sacra licet profanis miscere) ad
dextram Jovis sedere canit Callimachus,
quod Jovis esset Filius. Itaque cum istis ad
dignitatem suam asserendam uteretur Chri-
stus, Nemo poterat ei respondere verbum: neque
ausus fuit quisquam ex illa die eum
amplius interrogare. Subdit Psalter: Ex utero
ante Luciferum genui te: quod itidem ut
superiora

Psalm. 2, 7.

Psalm. 109, 1, 3.

Callim.
Hymn. in
Apoll.

Matth. 21,
46.

superiora ad Messiam Ebræorum doctissimi reierunt, ut in Propositione septima declaravimus. Notabilis quoque est & ad rem nostram accommodata priscorum Judæorum observatio, qui ex his septuagesimi primi Psalmi verbis: *Ante Solem permanet nomen ejus*: ubi Ebraica habent, *וְשֵׁם יְהוָה כְּשֶׁמֶשׁ*, finxerunt *יְהוָה* unum esse ex Messiae nominibus. Sic Thalmud in libro Sanhedrin, capite ultimo: sic Beresith Rabbah R. Mosis Haddarshan: sic Echa Rabbathi: sic Midrasch Thehillim: sic R. Selemoh in Michæam. Atqui *יְהוָה* fit a radice *יָד*, quæ dictio *filium* sonat: ut *יָד* idem sit ac *יָדוּעַ*, in *filium* *ascitus*. Quamobrem ex ipsorum sententia Messias ante orbem conditum vocabatur *יָד*, hoc est *יָדוּעַ*. Cujus autem filius esse vel dici potuit? non alterius certe quam Dei? Nam quod sic dictum volunt, quia *יָדוּעַ* (*filios suos faciet*) mortuos, sive ortum dabit mortuis, ut habet Beresith Rabbah, frustra sunt, cum *יָד* sit in Niphal, & habeat significationem passivam, quemadmodum optime docet R. David Kimchi in Michlol. Hæc observatio Rabbinica est, hoc est frigi-

da & insulsa, verum prætermitti non debuit, ut intelligat Lector; credidisse illos Messiam fore Filium Dei. Quid quod de Messia dictum hoc fatentur Ebræi, quod extat in Psalmo octogesimo octavo: *Ipse invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ: & ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ*: ut aperte docetur in Veelle Schemoth Rabbah. Cavillantur hic Judæi pro more suo, & Messiam Dei filium dici censent, quod cum sic amaturus sit Deus, ut pater filium suum amare solet; hoc est Deum Messiae patrem fore amore, non natura; quemadmodum Israel filius Dei primogenitus appellatur; proptereaque dixisse *בְּנִי מִיָּד*, *Filius meus es tu*, non *בְּנִי מִיָּד*, *Filius mihi es tu*; quod dixisset utrique, si natura pater fuisset. Hæc legas in Midrasch Thehillim. Ergo affectu & amore, non natura, Jacobi filius erat Judas, quem sic compellabat pater moriens: *Ad pradam, fili mi*, *בְּנִי*, *ascendisti*: non, *בְּנִי מִיָּד*: amore item filius Davidis Absalom, quem mortuum desiderii impatiens pater sic affabatur: *Absalom fili mi, fili mi Absalom*: *בְּנִי*, non, *בְּנִי מִיָּד*. Psal. 88, 27-28. Gen. 49, 9. 2. Sam. 18, 33.

CAPUT XXIII. Jesu Discipuli, Filii Dei.

SAp. 5, 3. & seq. *Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprietatis. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Ecc. 4, 10. & seq. *In judicando esto pupil- lis misericors ut pater, & pro viro matri illo- rum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.*

Isa. 1, 2. 4. *Audite cæli; & auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios enutrivit, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.... Va genti peccatrici, populo gravi ini- quitate, semini nequam, filiis secleratis.*

Isa. 63, 16. *Tu enim pater noster, & Abra- ham nescivit nos, & Israel ignoravit nos; tu Domine, pater noster, redemptor noster, a seculo nomen tuum.*

Isa. 64, 8. *Et nunc, Domine, noster es tu; nos vero lutum.*

Jer. 3, 19. *Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desidera-*

Matth. 5, 16. 44. & seq. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.... Orate pro perse- quentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est..... Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis per- fectus est. Et Matth. 6, 1. 4. 6. 14. 15. 18. 26. 32. & 7, 11. & 10, 20. 29. Luc. 11. 13. & 12, 30. 32. Joh. 8, 38.*

Matth. 6, 9. *Sic ergo vos orabitis, Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Et Marc. 11, 25. 26. Luc. 11, 2. & seq.*

Matth. 23, 9. *Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cælis est.*

Joh. 1, 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui cre- dunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

Joh. 20, 17. *Dicit ei Jesus... Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum.*

bilem, hereditatem praeclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

Ose. 1, 10. Et erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quae sine mensura est, & non numerabitur: & erit in loco ubi dicitur eis, Non populus meus vos, dicitur eis, Filii Dei viventis.

accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi ..... Nam expectatio creaturae, revelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eum in spe: quia & ipsa creatura liberabitur a servitute in libertatem filiorum Dei .... ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri ..... Nam quos praescivit, & praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Rom. 9, 6. 7. 8. 25. 26. Non enim omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitae; neque qui semen sunt Abrahae, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen; id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui sunt filii promissionis, asstimantur in semine ..... Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; & erit in loco, ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.

Gal. 3, 26. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Jesu.

Gal. 4, 4. & seq. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius, & haeres per Deum ..... Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

Ephes. 1, 5. Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsam.

Phil. 2, 15. Ite sitis sine querela, simplices filii Dei.

1. Joh. 3, 1. & seq. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus ..... Charissimi, nunc filii Dei sumus ..... omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli.

1. Joh. 4, 4. 7. Vos ex Deo estis, filioli ..... Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.

1. Joh. 5, 1. 4. 18. Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est ..... Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum .... Scimus quoniam omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum.

CAPUT XXIV.

Jesus primogenitus.

PSal. 88, 28. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum pra regibus terra.

Eccl. 24, 5. Ego (Sapientia) ex ore altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.

Zach. 11, 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precium: & aspicient ad me quem

Rom. 1, 7. Gratia vobis & pax a Deo Patre nostro & Domino Jesu Christo. Et 1. Cor. 1, 3. & 2. Cor. 1, 2. & Ephes. 1, 2. & Phil. 1, 2. & 4, 20. & Col. 1, 3. & 1. Thess. 1, 3. & 3, 11. 13. & 2. Thess. 1, 1. 2. & 2, 15. & Phil. 3.

Rom. 8, 14. & seq. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed

Rom. 8, 29. Nam quos praescivit, & praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Col. 1, 15. & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia & invisibilia, scilicet Throni, confixe-

Col. 1, 15. & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia & invisibilia, scilicet Throni, confixe-

Col. 1, 15. & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia & invisibilia, scilicet Throni, confixe-

Col. 1, 15. & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia & invisibilia, scilicet Throni, confixe-

Col. 1, 15. & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia & invisibilia, scilicet Throni, confixe-

confixerunt; & plangent eum planctu, quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Ebr. 1, 6. Et cum iterum introducit (Deus) primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorant eum omnes Angeli ejus.

Apoc. 1, 4 5. Gratia vobis & pax a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum.

CAPUT XXV.

Jesús Deus.

GEn. 19, 24. Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrah sulphur & ignem a Domino de caelo.

Psal. 44, 7. 8. Sedes tua, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo latitiae pra consortibus tuis.

Psal. 109, 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis . . . . . Ex utero ante luciferum genui te.

Isa. 7, 14. Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Isa. 9, 6. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.

Isa. 25, 6. & seq. Praecipitabis mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuvimus eum, exultabimus & letabimur in salvari ejus.

Isa. 35, 4. & seq. Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperiuntur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Isa. 40, 3. & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. . . . . Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, factas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, & calos palmo ponderavit? quis

Matth. 3, 3. Hic est enim (Johannes) qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Et Marc. 1, 1. & seq. & Luc. 1, 76.

Joh. 1, 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.

Joh. 5, 18. Propterea ergo magis querebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.

Joh. 10, 30. & seq. Ego & Pater unum sumus . . . . . Responderunt ei Judæi . . . . . Tu homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit eis Jesus . . . . . Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemamus, quia dixi, Filius Dei sum.

Joh. 14, 1. & seq. Creditis in Deum, & in me credite . . . . . Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & a modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me: videt & Patrem.

Joh. 16, 15. Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt. Et Joh. 17, 10.

Joh. 20, 27. 28. Dein dicit Thomas, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & asfer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.

Act. 20, 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

Rom. 9, 5. Ex quibus est Christus secundam carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

appendit tribus digitis molem terrae, & libravit in pondere montes, & colles in statera? quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi?

Isa. 45, 14. 15. Hac dicit Dominus, Labor Aegypti, & negotiatio Aethiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt: post te ambulabunt, vinclī manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.

Isa. 48, 12. & seq. Audi me Jacob & Israel quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus. Manus mea mensa est caelos, ego vocabo eos, & stabunt simul. . . . . Accedite ad me, & audite hoc: non a principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus.

Isa. 51, 16. Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.

Jerem. 23, 5. 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus justus noster. Et Jerem. 33, 1. 16.

Baruch. 3, 36. & seq. Hic est Deus noster, & non estimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinae, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hac in terris visus est, & cum hominibus conversatus.

Habac. 3, 38. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.

Zach. 2, 8. & seq. Hac dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes, quae spoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt praeda his, qui serviebant sibi; & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. Lauda & letare filia Sion; quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multae ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.

Zach. 12, 10. Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiri-

Rom. 14, 10. 11. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

1. Cor. 10, 9. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum (Patrum nostrorum, Num. 21, 5.) tentaverunt, & a serpentibus perierunt.

Gal. 1, 11. 12. Paulus Apostolus; non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum Patrem. . . . . Notum enim vobis facio, Fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

Philipp. 2, 5. 6. Hoc enim sentite in nobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est: esse se aequalem Deo.

Col. 1, 15. & seq. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Ebr. 1, 2. & seq. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula. . . . . Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga aquitatis, virga regni tui Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis praeparatam participibus tuis. Et tu in principio, Domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt caeli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

1. Joh. 5, 7. Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

1. Joh. 5, 20. Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita aeterna.

Apoc. 1, 7. 8. Ecce venit (Jesum Christum) cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangens se super eum omnes tribus terrae: etiam, amen. Ego sum

Alpha

lum gratia & precum : & aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Malach. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & praparabis viam ante faciem meam : & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quaritis, & Angelus testamenti quem vos vultis.

I. Disputatur de significatione vocabuli הוה , Isa. 7, 14. & 9, 6. II. Disputatur de significatione vocis יְהוָה , Isa. 9, 6. III. Disputatur de significatione vocis יְהוֹשֻׁעַ , Isa. 9, 6. IV. A Judaeorum fraudibus vindicatur Zach. 12, 10. V. Judaei Messiae דְּבוּרָא confessi sunt.

Disputatur de significatione vocabuli הוה , Isa. 7, 14. & 9, 6.

Non hic referre instituo quaecumque adversus horum temporum Samosatenos a recentioribus Theologis feliciter disputata sunt. Nihilo magis ea mihi repetere consilium est, quae Propositione septima disseruimus, cum ea fere vaticinia, quibus contextum est hoc caput, Christi praenuntia esse probarem: nec ea repetere, quae a Kimchio & Lipmanno sunt opposita, ut praecipuas quasdam ex allatis hoc capite praedictionibus Christo Jesu detraherent: cum solidis responsionibus jam ab aliis excepta sint. Proponam duntaxat paucula quaedam, quae ad hanc Parallelismi nostri partem illustrandam pertinent, in qua Christi Jesu divinitatem ex utriusque Testamenti consensu asseruimus. Ac primum adversus splendidum illud ex nono Isaiae capite vaticinium, in quo futurum praenuntiatur, ut Parvulus ille, quem Messiam esse declaravimus in Propositione septima, appelletur *Deus*, הוה ; & adversus alterum ex Prophetarum ejusdem septimo capite, in quo praedicatur futurum ut Filius ille ex Virgine proditurus, quem & Messiam esse evicimus, vocetur *Emmanuel*, hoc est, *Nobiscum Deus*; opponunt Judaei, eorumque gregalis Bodinus, vocem הוה , nihil aliud sonare, quam *fortem*, *robustum*, & *potentem*, proptereaque principibus interdum & optimatibus aptari. Cujus exceptionis levitatem vel ipsa Isaiae verba manifesto aperiunt: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis*, הוה . Si הוה , *fortem* hic significat, quid attinebat vocem הוה subicere, cui idem inest intellectus? Scio Aquilam & Symmachum vertisse הוה , *div-*

Bodin. de ab. rerum subl. arcan. l. 5.

Alpha & Omega; principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est, omnipotens.

Apoc. 4, 8. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.

quem vos quaritis, & Angelus testamenti quem

verbe, Theodotionem vero, θεοδοτῆς , *divine*. Verum quid a Profelytis Judaeis Aquila & Theodotione, quid ab Ebionita Symmacho fidei expectemus? His opponimus Septuaginta Interpretes, qui sic reddiderunt verba ista, $\text{θεός, ἰσχυρός, ἐκλεκτός}$ *Deus, robustus, potens*. Ita quidem habet Aldina editio, ita Complutensis; ita vetustissimi Patres Irenaeus & Ignatius, ita Eusebius, testimonium hoc conceptum referunt. Procopius quoque vocabulum θεός extare apud Senes Septuaginta diserte testificatur. Quamobrem Aquilam falsi merito accusat Theodoretus, quod Ebraica הוה גבור , reddiderit ισχυρός, divinos , cum reddere debuisset θεός ἰσχυρός . Rem vero plane conficit, quod observat Procopius, ipsa haec verba הוה גבור , in sequenti capite ad Deum manifeste referri. Hic enim locus, quod controversus non esset, adulteras Interpretum manus non sensit. Certe dictio הוה in sacris Codicibus saepe Deo tribuitur, vel idolis, quae pro Diis ab Ethnicis habentur. Nec alii praeterea quam Deo adscribi, optime a Pagnino observatum est. Unicum excipit locum, qui est in tricesimo primo capite Ezechielis, ubi Chaldaeorum rex, נבוכדנאצר appellatur. Quanquam & illic Munsterus & Varablus legunt, נבוכדנאצר , hoc est, *Fortis gentium, in gentes potestatem habens*. At הוה , quod ab הוה accessunt plerique, alii ab הוה per contractionem fieri volunt, ut הוה a הוה .

Iren. l. 4. c. 66. Ignat. Ep. ad Antioch. Euf. Dem. l. 7. & 9. Procop. in Isa. 9, 6. Theod. in Isa. 9, 6. Isa. 10, 21.

Pagnin. Thef. in הוה Ex. 31, 12.

II. Ad infringendum loci hujus robur, aliam quoque Judaei fallaciam excogitarunt: nam יְהוָה , quod vertendum est, *Et vocabitur*, ipsi reddiderunt, *Et vocabit*, totamque sententiam sic interpretati sunt, *Et Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis*. Ergo isti הוה significare sentiunt *Deum*, & in congerrones suos proxime castigatos incurrunt. Verum est dictionem יְהוָה , pro diversitate punctorum, vel activam vel passivam

Disputatur de significatione vocis יְהוָה Isa. 9, 6.

sivam. Cur autem hic activam inesse velint, nullam probabilem causam afferre possunt. Nam quo nobis approbabit argumento, hoc potius modo intelligendum esse, locum hunc: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis*, quam isto: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, vocabit eum Patrem futuri seculi, Principem pacis*; vel illo: *Et admirabilis, consiliarius, vocabit eum Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis*; aut hoc denique: *Et admirabilis vocabit eum consiliarium, Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis*. Quam igitur gratis nobis dant interpretationem, gratis possumus repudiare. Verumtamen sine fidejussoribus tantum nobis non arrogamus. Ergo Septuaginta Senes verterunt, καλῆτον, *vocatur*;

Euf. Dem. i. 7. Procop. in lia. 9, 6. Aquila, ἐκλήθη, *vocatus est*, juxta Eusebium; nam juxta Procopium vertit, ἐκάλειν, *vocavit*; juxta alios, καλῆτον; Symmachus, κληθήσεται, *vocabitur*.

Disputatur de significatione vocis

Isa. 9, 6.

III. Legitimum præterea prophetiæ hujus sensum obtundit Grotius, cum verba hæc: *צבא לך עזי*, sic vertenda autumat, *Consultator Dei fortis*, ab Interpretum omnium auctoritate desciscens, qui reddunt, *Consiliarius, Deus fortis*. Septuaginta, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιῆς, *Consiliarius, Deus fortis, potens*. Aquila, σύμβουλος ἰσχυρὸς, δυνατός, *Consiliarius, fortis, potens*. Theodotion, βουλευτὴς ἰσχυρὸς, δυνατός, *Consilium dans, fortis, potens*. Symmachus, βουλευτικὸς, ἰσχυρὸς, δυνατός, *Consiliarius, fortis, potens*. Deinde vocem hanc עזי usurpare consueverunt Scriptores sacri, in eum qui consilium dat, non qui petit: nec unum puto facile reperiri posse locum, in quo eum obtineat sensum, quem hic ipsi Grotius affingit. Promptius itaque nobis est interpretationem hanc respuere, quam Grotio nobis eam approbare.

A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12, 10.

IV. Postremum Zachariæ testimonium e duodecimo capite fallaciis Judæorum adulteratum est: nam pro eo quod Ebraici Codices habent, וְהָיָה אֵלַי; *Et aspicient ad me*, legunt, וְהָיָה, *ad eum*: nimirum ne idem sit qui effundit spiritum gratiæ, & qui confixus est: sive ne Deus sit, qui in crucem actus est, Jesus nempe Dominus noster. Dei quippe solius est spiritum gratiæ largiri. Verum falsitatem evincunt Septuaginta Senes, qui vertunt, καὶ ἐπιβλέψοντάς με, *Et aspi-*

cient me; quos sequuntur Syrus & Arabs. Jonathan ben Uziel, וְהָיָה מִלְפָּנַי, *ad verbum, Et rogabunt de ante me*. Nec corruptum Uzieliden caussari possunt, cum sic scripsisse eum fateatur R. Selomoh Jarchi. Eandem sequuntur lectionem Thalmudistæ in libro Sucah; eandem R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Aben-Ezra. Cum ergo fraudem hanc non aliam ob causam commentos esse Judæos liquidum sit, quam ne divinitatem ejus cogerentur agnoscere, qui fuerat confixus, quemque Messiam esse confitebantur, ut inferius suo loco probabitur, patefacta hac fraude & revicta, consequens est, vel Judæorum judicio, Deum esse Messiam qui confixus est, & magno planctu comploratus. Præterea etsi legendum concedamus וְהָיָה, eodem redibit sententia, cum prima persona, si relativum sequatur, per tertiam sæpe in his libris exprimitur, ut vere a Grotio observatum est. Sequentia id ostendunt: *Et plangent super eum, hoc est, super me*.

V. Prisci porro Ebraei recentioribus candidiores, Messiam divinitatem in Veteri Testamento clarissimis consignatam monumentis perspexerunt. Alii jam ante nos Rabbini collegunt testimonia, quibus Messiam futurum Deum & hominem prædicarunt, atque ea etiam quibus tetragrammaton Dei nomen in sacris Voluminibus scriptum ad Messiam congruere docuerunt. Item in ea, quam mox excussimus, Isaia clausula e nono capite, filium illum proditurum, quem הוּא Propheta appellat, Deum & Messiam fore Jonathanis Paraphrasis aperte significat. Ajunt præterea Rabbini, verba hæc e centesimo septimo Psalmo sibi Jesum accommodasse: *Exaltare super celos, Deus*. Sæpe etiam Chaldæi Paraphrastæ nomen sanctum Dei, מְלִיכָא, vertunt, מֶלֶךְ יֵשׁוּעָא; quod in Messiam, atque adeo in Jesum convenire demonstravimus. Idem & a Philone traditum reperias in libro de somniis. Nec illud præterire decet, quod habetur apud R. Abrahamum Seba, in צוּר הַצֵּדִיק, videlicet vocem צדק, quæ *stellam* sonat, & a Balaamo ad Messiam præsignificandum usurpata est cabalistiche nomen יְהוּה exprimere, cum priores duæ literæ צדק, eundem numerum dent ac quatuor litteræ יהוה, nempe XXVI: reliquæ duæ efficiant numerum XXII,

XXII, qui numerus est litterarum quibus descripta est Lex Dei, quæ tum complebitur, cum Messias advenerit. Unde ex Magistri hujus sententia efficitur, Dei simul & Messiae mysterium in una eademque voce contineri, proindeque Messiam Deum futurum. Est præterea apud Ludovicum Carretum in Libro visorum divinorum, priscos Judæos comma hoc Isaia, quod Messiae προαγγελτον (præannuntium) est: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde*, sic esse interpretatos: *Exaltabitur supra Abrahamum, elevabitur plus quam Moyses, & sublimis erit plus quam Angeli ministerii.* Unde colligit Carretus, Deum ex horum sententia fore Messiam, cum Deum inter & Angelos medium nihil sit. Ergo Jesus Dominus, Messiam se, ut erat, apud Judæos ferens, *Ἰησ. 10, 30. & seq.* *θεοτητα* quoque suam prædicabat: *Ego & Pater unum sumus.* Quod indignantes Judæi respondebant: *Tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Validissimum hoc est adversus dogmatis nostri adversarios argumentum: nam vel Jesum fatebuntur fuisse Messiam, proindeque cum seipsum Deum fecerit, Deum fuisse fateri cogentur; nam si non fuisset, quis credat Messiam, virum quippe sanctum & pium, tam nefariæ & atrocis impietatis sese alligasse, ut non divinos solum honores ambiret, sed Dei quoque interverteret titulos, sibi que ascisceret? vel Jesum Messiam fuisse negabunt, & necesse saltem habebunt agnoscere, cum se Messiam simul & Deum esse jactaret, haudquaquam id fuisse facturum, nisi Judæis persuasum fuisse scisset, eum quem expectabant Messiam Deum fore. Ex his quoque Jesu, Judæorumque apud Johannem verbis, manifestus est Lactantii error, qui Jesum nunquam seipsum Deum dixisse ausus est asseverare. Juliani vero τὴ παραβηται impudentia, qui dixit neque Paulum, neque Matthæum, neque Marcum, neque Lucam Christo Jesu θεοτητα tribuisse,

cum ex Parallelismo nostro, tum & ex Cyrilli disputationibus facile retunditur. *Plerique sane e recentioribus Judæis dicere solent, & ab ipso Maimonide scriptum est, non aliam ob causam gentem suam diuturnis calamitatibus & miserabili exilio esse damnatam, quam quod unus ex ea, Jesus nempe, se Deum facere ausus sit. Defino in testimonio ex epistola Plinii ad Trajanum, in quo pri- Plin. l. 10. scos Christianos solitos fuisse affirmat carmen Epist. 97. Christo, quasi Deo, dicere secum invicem. Tertullianus Epistolæ hujus auctoritate in Christianorum defensionem utens, sic ista Apol. c. 2. Euseb. Chr. l. 2. & Hist. l. 3. c. 33. Plinii reddit: *Nihil aliud se de sacris eorum comperiisse, quam cætos antelucanos, ad canendum Christo ut Deo.* Sic enim legendum esse indicant Plinii verba; non ut vulgo, *Christo & Deo.* Quod jam ante observavit Scaliger in Animadversionibus ad Eusebium, a quo sic exponitur Tertulliani locus, *χριστὸν ὡς θεὸν ὑμνῶντες* Christum, ut Deum, hymnis concelebrant. Hieronymus interpres ipse utitur Tertulliani verbis: *Ad canendum Christo ut Deo.* Hoc ipsum aliis dictionibus, at non alio sensu transtulit Eusebius in quibusdam Chronici & Historiæ locis: *τὸν χριστὸν θεὸν δίκην ὑμνῶν.* Christum sic tanquam Deum, hymnis concelebrare. Adeo constans erat vel primævis illis Christianæ religionis initiis opinio, Christum a Christianis Deum haberi. Alibi etiam Eusebius ex vetustis quibusdam commentariis docet Justinum, Miltiadem, Tatianum, Clementem, Irenæum, Melitonem, aliosque complures Christo divinitatem tribuisse; tum subjicit, jam inde a primis Ecclesiæ temporibus Christianos Christo ut Deo carmina cecinisse: *ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν, ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πλείων γραφῆσαι, τὸν λόγον τῷ θεῷ τὸν χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογῶντες.* Quot autem psalmi & ode fratrum ab initio a fulelibus scriptæ, Verbum Dei Christum ut Deum prædicant.*

CAPUT XXVI.

Jesus Homo.

GEN. 3, 15. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum & semen illius.*
2. Reg. 7, 4. 5. 12. *Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, Vade, & loquere ad servum meum David . . . . . Cum completi fuerint*
HUGTII DEMONSTR.

MATTH. 1, 25. *Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*
Matth. 4, 2. *Et cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Et Luc. 4, 2.
Q99 Matth.

dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo sementuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.

Isa. 7, 14. Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Isa. 9, 6. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.

Isa. 45, 8. Rorate cœli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 52, 14. & 53, 2. 3. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & formae ejus inter filios hominum. . . . . Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem.

Jerem. 31, 22. Creavit Dominus novum super terram, Femina circumdabit virum.

Dan. 7, 13. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit.

Dan. 9, 26. Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.

Galilaus esset, ... Pilatus . . . . . dixit ad illos, ... Nullam causam invenio in homine isto.

Luc. 23, 46. 47. Hac dicens (Jesus) expiravit. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere hic homo justus erat.

Joh. 1, 14. Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Joh. 7, 3. & seq. Dixerunt autem ad eum fratres ejus, Transi hinc . . . . . Neque enim fratres ejus credebant in eum . . . . . Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum.

Joh. 18, 17. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid & tu ex discipulis es hominis istius?

Joh. 19, 28. Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio.

Act. 2, 14. 22. Scias autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis . . . . . Viri Israelita, audite verba hac, Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis . . . . . interemistis.

Act. 5, 27. 28. Interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens . . . . . Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.

Rom. 5, 15. Gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.

1. Cor. 15, 47. Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cœlo, cœlestis.

Gal. 1, 19. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

Phil. 2, 7. Semetipsum exinavit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitum inventus ut homo.

1. Tim. 2, 5. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.

Ebr. 2, 1. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

Matth. 8, 20. Filius hominis non habet, ubi reclinet caput. Et Matth. 9, 6. Et sic passim appellatur in Novo Testamento.

Matth. 12, 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres stabant foris, quarentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quarentes te. Et Marc. 3, 31. & seq. Et Luc. 8, 19. & seq.

Matth. 21, 18. Mane autem revertens (Jesus) in civitatem esuriit. Et Marc. 11, 12.

Matth. 26, 71. & seq. Exeunte autem illo (Petro) januam, vidit cum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem . . . . . Tunc cepit detestari, & jurare quia non novisset hominem.

Luc. 1, 31. Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.

Luc. 2, 52. Et Jesus proficiebat sapientia, & etate, & gratia apud Deum & homines.

Luc. 23, 4. & seq. Ait autem Pilatus ad Principes Sacerdotum & turbas, Nihil invenio causa in hoc homine . . . . . Pilatus autem audiens Galileam, interrogavit si homo

Ebr. 4, 15. 16. & 5, 1. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Omnis namque Pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum.

CAPUT XXVII.

Jesus frater hominum.

PSal. 21, 23. Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesia laudabo te.

Psalm. 68, 9. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae.

quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. Et Marc. 3, 31. & seq. & Luc. 8, 19. & seq.

Matth. 25, 40. Et respondens rex dicit illis, Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Matth. 28, 10. Tunc ait illis Jesus, Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam: ibi me videbunt.

Joh. 20, 17. Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade ad fratres meos.

Rom. 8, 16. 17. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii, & haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.

Ebr. 2, 11. & seq. Qui enim sanctificat, & qui sanctificatur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesia laudabo te . . . . . Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

MAtth. 12, 48. & seq. At ipse respondens dicenti sibi ait, Quae est mater mea, &

qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos dixit, Ecce mater mea, & fra-

tres mei, qui in caelis est, ipse meus frater, & so-

ror, & mater est. Et Marc. 3, 31. & seq. & Luc. 8, 19. & seq.

Matth. 25, 40. Et respondens rex dicit illis, Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Matth. 28, 10. Tunc ait illis Jesus, Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam: ibi me videbunt.

Joh. 20, 17. Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade ad fratres meos.

Rom. 8, 16. 17. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii, & haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.

CAPUT XXVIII.

Jesus Sacerdos.

PSal. 44, 8. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo latitiae praefragantibus tuis.

Psalm. 109, 4. Juravit Dominus, & non poenitebit eum, tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

magnum, qui penetravit caelos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris.

Ebr. 5, 5. & seq. Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec . . . . . appellatus a Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedec.

Ebr. 6, 19. 20. Usque ad interiora velaminis, ubi praecursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec Pontifex factus in aeternum.

Ebr. 7, 3. 11. 20. & seq. Assimilatus Filio Dei (Melchisedec) manet sacerdos in perpetuum . . . . . Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat . . . . . quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? . . . . . Alii quidem sine jurejurando facti sunt sacerdotes; hic autem cum jurejurando per eum, qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum . . . . . Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte perhibentur permanere; hic autem eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium . . . . . Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex,

Ebr. 2, 17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

Ebr. 3, 1. Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostrae Jesum.

Ebr. 4, 14. 15. Habentes ergo Pontificem

sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excellens cælis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi, qui post Legem est, Filium in æternum perfectum.

Ebr. 8, 1. 2. Capitulum autem super ea qua dicuntur, Talem habemus Pontificem, qui confedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixus Dominus, & non homo.

Ebr. 9, 10. 11. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius Tabernaculum, non manu factum, id est, non huius creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa.

Ebr. 10, 11. 12. Omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, qua nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei.

Ex eo, quod
Iesus sit sa-
cerdos, se-
quitur esse
Christum.

Splendidum est, & ad reprimendam Judæorum contumaciam accommodatum prædictum illud, quod extat in Psalmo centesimo nono, ubi Christus futurus esse prædicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Ac Psalmum quidem hunc humano generi Christum promittere, satis probavimus in Propositione septima. Jesu vero imaginem in Melchisedeco positam fuisse ostendimus ad calcem Parallelismi, ubi varios Jesu typos colligimus e Veteri Testamento. Quo uno argumento Messiam sive Christum, hoc est Unctum, merito dici, ac revera esse Jesum Dominum facile vincimus. Triplex enim hominum genus inter Ebræos unctionis ceremoniis consecratur; Sacerdotes, Reges & Prophetæ (nam unctiones quasdam singulares & extraordinarias prætereo, cujusmodi fuit illa Judæ Machabæi, si Gorionidæ fides est, qua eum a Patre Mathatia unctum ad bellum & Messiam dictum fuisse narrat) At utramque saltem dignitatem Sacerdotis ac Regis gessit Melchisedec, rex Salem, & Dei altissimi sacerdos: gessit utramque & Iesus, rex justitiæ & pacis æternus Pontifex, *semper vivens ad interpellandum pro nobis*; gessit & propheticam præterea, ut suo docebimus loco; proindeque vere Christus est sive Messias, Unctus videlicet, non oleo illo de arboribus expresso, sed oleo lætitiæ; cum nimirum gratia & virtute Spiritus sancti natura ejus humana perfunderetur; quod & ipse de se præ-

dicat apud Isaiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* Egregie hoc argumentum prosequitur Eusebius non uno loco. Cautum erat, inquit, Judæorum legibus, ne quis sine unctione sacerdotium gereret; quamobrem & sacerdotes dicebantur Christi. Quem ergo sacerdotem esse Psalmus declarat, Unctum fuisse necesse est. Tum subicit, juxta doctrinam capite octavo Epistolæ ad Ebræos traditam, unctionem illam Aaronis a Mose administratam, secundum exemplar ipsi in monte monstratum, figuram fuisse unctionis Christi, ipsumque Aaronem *εἰκὼν καὶ εἰκονιστὴν* (adumbratum & figuratum) sacerdotem fuisse, typum videlicet ac simulacrum veri sacerdotis Christi Filii Dei, qui in cælo Patri assidet. Cum ait autem Philo in libro de somniis, & in libro de exilibus, Primogenitum Verbum Dei esse Pontificem, consentit popularium suorum doctrinæ, qui Filium Dei & Verbum Dei fore Messiam credunt, Messiam autem sacerdotem; atque id in Psalmo centesimo nono significatum esse arbitrantur. Cæterum notabile est, quod in Midraîch Thehillim legitur, sacerdotii dignitatem ab Israelitis propter peccata ablatam, ad gentes fuisse translatam. Quare & gentem suam reprobam, & vocatos esse a Deo Ethnicos, proindeque & Christum jam venisse fatentur. Messiam quippe vocationis gentium auctorem suis hic sæpe probatur locis.

Isa. 61, 1.
Eus. Dem.
1. 4. & 5.

Jos. ben
Gor. 1. 2. c. 9.

Ebr. 7, 25.

CAPUT XXIX.

Iesus Propheta.

DEut. 18, 15. & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit*

Math. 10, 16. & seq. *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luparum. Estote ergo prudentes*

tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies.....
Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti:
Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuo-
rum, similem tui: & ponam verba mea in ore
ejus, loqueturque ad eos omnia, quae praecepero
illi: qui autem verba ejus, quae loquetur in
nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

1. Mach. 14, 41. Iudei & Sacerdotes
eorum consenserunt eum esse ducem suum, &
summum Sacerdotem in aeternum, donec surgat
Propheta fidelis.

signum non dabitur ei, nisi signum Jona prophetae. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus
diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus.

Matth. 13, 57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est propheta sine
honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et Marc. 6, 4. Luc. 4, 24. Joh. 4, 44.

Matth. 16, 21. & seq. Exinde capit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire
Jerosolimam, & multa pati a Senioribus & Scribis & Principibus Sacerdotum, & occidi, &
tertia die resurgere. Et Matth. 17, 21. 22. & 20, 17. & seq. & 21, 33. & seq. Marc. 8, 31.
& 9, 30. & 10, 32. & seq. & 12, 1. & seq. Luc. 9, 22. & 17, 25. & 18, 31. 32. & 20, 9.
& seq. & 24, 7. Johan. 2, 19. & seq. & 3, 14. & 8, 28. & 12, 32. 33.

Matth. 21, 11. Populi autem dicebant, Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilae.

Matth. 21, 43. & seq. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti
facienti fructus ejus..... Et quarentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophe-
tam eum habebant.

Matth. 24, 1. & seqq. Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut
ostenderent ei adificationes Templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis haec omnia? Amen
dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. Sedente autem eo super
montem Oliveti, accesserunt ad eum Discipuli secreto dicentes, Dic nobis quando haec erunt, &
quod signum adventus tui, & consummationis saeculi. Et respondens Jesus dixit eis, Videte
ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos
seducent. Audituri enim estis praelia, & opiniones praeliorum..... consurget enim gens in gentem,
& regnum in regnum, & erunt pestilentiae, & fames, & terra motus per loca. Haec autem
omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio
omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent,
& odio habebunt invicem, & multi Pseudoprophetae surgent & seducent multos..... Et predi-
cabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet
consummatio..... Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo,
neque fiet..... Surgent Pseudochristi, & Pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia,
ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce praedixi vobis. Statim autem post
tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stella cadent
de caelo, & virtutes caelorum commovebuntur. Et tunc parbit signum Filii hominis in caelo,
& tunc plangent omnes tribus terra; & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum
virtute multa & majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna: & congregabunt
electos ejus a quatuor ventis, a finibus caelorum usque ad terminos eorum. Et Marc. 13, 1.
& seq. Luc. 17, 20. & seq. & 21, 5. & seq.

Matth. 26, 13. Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc Evangelium in toto
mundo, dicetur & quod haec fecit in memoriam ejus. Et Matth. 24, 14. Marc. 13, 10.

Matth. 26, 31. & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista
nocte... Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galileam. Respondens autem Petrus
ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus,

Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam Gallus canet, ter me negabis. Et Marc. 14, 27. & seq. Luc. 22, 34. Joh. 13, 38.

Marc. 16, 17. & seq. Signa autem eos qui crediderint hac sequentur: in nomine meo Demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super agros manus imponent, & bene habebunt. Et Joh. 14, 12. & 16, 23.

Luc. 7, 16. Accepit autem omnes timor & magnificabant Deum dicentes, quia Propheta magnus surrexit in nobis.

Luc. 7, 39. Videns autem Phariseus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret utique quia & qualis est mulier, qua tangit eum.

Luc. 13, 33. Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.

Luc. 19, 41. & seq. Et ut appropinquavit, videns Civitatem flevit super illam dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique: & ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae. Et Luc. 21, 20. Matth. 24, 15. Marc. 13, 14.

Luc. 24, 19. De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta.

Joh. 4, 19. Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu.

Joh. 6, 14. Illi ergo comines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.

Joh. 6, 71. 72. Respondit eis Jesus, Nonne ego vos Duodecim elegi, & ex vobis unus Diabolus est? Dicebat autem Judas Simonis Iscarioten: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex Duodecim.

Joh. 7, 40. Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere propheta.

Joh. 9, 17. Dicunt ergo caeco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.

Joh. 10, 16. Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.

Joh. 13, 19. A modo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

Joh. 16, 16. Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.

Joh. 16, 20. & seq. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudet; vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. .... In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Joh. 18, 32. Ut sermo Jesu impleretur quem dixit, significans quia morte esset moriturus.

Joh. 21, 17. 18. Dixit ei, Pasce oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans quia morte clarificaturus esset Deum.

Act. 1, 8. Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judaea, & Samaria, & usque ad ultimum terrae.

Act. 3, 21. & seq. Quem oportet quidem caelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os sanctorum suorum a seculo Prophetarum. Moyses quidem dixit, quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me ipsum audietis, juxta omnia, quaecunque locutus fuerit vobis; erit autem: omnis anima, quae non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et Act. 7, 37.

*Judas.
Messias,
Ethnici
Christo Jesu*

Inter Messiae virtutes prophetica facultatem non postremam recensent Thalmudista. Quin & futurum perhibent, ut Messias

de odore virum nequam a probis discernere possit & internoscere. Arqui facultate hac prophetica floruisse Jesum & fatentur Muhamme-

*propheti-
com facul-
tatem ad-
scribunt.*

Orig. l. 2.
contr. Celi.

hammedani, & ne Ethnici quidem inficiati sunt. Falsus est id quidem Phlegon Trallianus in Chronicis, teste Origene. Sed quid testimonius pugnare attinet, cum nos plerasque Jesu prophetias, ab Evangelistis memoriae proditas, & hoc capite a me expositas, in exoticis historiis, Evangelio recentioribus,

eventu comprobatas fuisse legamus? Cum autem initio operis hujus prophetica facultatem a Deo solo esse, tanquam axioma vulgo receptum ac confessum sumserimus, sequitur Christum Jesum a Deo afflatum ac veracem fuisse. Atqui se ipse Messiam dixit: unde sequitur vere Messiam fuisse.

CAPUT XXX.

Prophetiae post Jesum desitae.

DAn. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Matth. 11, 13. Omnes enim Prophetae & Lex usque ad Johannem prophetaverunt. Et Luc. 16, 16.

Quo sensu
dicantur
Prophetiae
post Christi
adventum
desitae.

DE Prophetis hic agimus, adventus Christi prae-nuntiis. Vaticiniis protulisse Agabum, & quatuor virgines Philippi filias, Apostolorum Acta referunt. Quid aliud esse dicas Apocalypsin Johannis, quam futuro-

rum praedictiones? Quando ergo dicitur, inquit Hieronymus, Omnes Prophetae & Lex usque ad Johannem prophetaverunt, Christi tempus ostenditur, ut quem illi dixerunt esse venturum, Johannes venisse ostenderet. Hieron. in Match. 11.

CAPUT XXXI.

Jesus pastor.

PSalm. 94, 7. Ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuae ejus, & oves manus ejus.

Isa. 40, 10. 11. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, factas ipse portabit.

Isa. 53, 6. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.

Jerem. 31, 10. Qui dispersit Israel congregabit eum; & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.

Ezech. 34, 11. & seq. Hac dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas: sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersae fuerint in die nubis & caliginis, & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel, in rivis, & in cunctis sedibus terra. In

Matth. 25, 32. 33. Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab haedis: & statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris.

Matth. 26, 31. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Et Marc. 14, 27.

Joh. 10, 11. & seq. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius autem & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupo venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupo rapit & dispergit oves: mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me mea. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus pastor.

Ebr. 13, 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine pascuis

pascuis uberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.

Ezech. 37, 24. Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium corum.

Mich. 2, 12. In unum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum tumultuabuntur a multitudine hominum.

Zach. 13, 7. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum coharentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutit pastorem, & dispergentur oves.

ne Testamenti aterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.

1. Petr. 2, 25. Eratis nunc sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.

1. Petr. 5, 4. Cum apparuerit Principi pastorum, percipiat immarcescibilem gloria coronam.

CAPUT XXXII.

Angeli ministrant Jesu.

Psalm. 96, 8. Adorate eum omnes Angeli ejus.

Psal. 103, 4. Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.

natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David ..... Et subito facta est cum Angelo multitudo militia celestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Joh. 1, 51. Et dicit ei, Amen, amen dico vobis, videbitis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra Filium hominis.

Ebr. 1, 6. 7. Et cum iterum Introducit primogenitum in orbem terra, dicit, Es adorent eum omnes Angeli Dei: & ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.

1. Petr. 3, 22. Profectus in caelum, subiectis sibi Angelis, & Potestatibus & Virtutibus.

Apoc. 5, 11. 12. Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu Throni, & animalium, & Seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna, Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

CAPUT XXXIII.

Jesus venit in Galilaeam & Capharnaum.

Isa. 9, 1. 2. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali: & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilae gentium: populus, qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.

Jordanem, Galilae gentium, populus, qui sedebat in tenebris, vidit trans lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.

Math. 4, 12. & seq. Cum autem audisset Jesus, quod Johannes traditus esset, secessit in Galilaeam; & relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris

CAPUT XXXIV.

Jesus inter homines frequenter versatur.

PROV. 8, 31. *Delicia mea esse cum filiis hominum.*

Isa. 7, 24. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 12, 6. *Exulta & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.*

Bar. 3, 38. *Post hac in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.*

Soph. 3, 15. *Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.*

Agg. 2, 5. 6. *Ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum; verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Aegypti: & spiritus meus erit in medio vestrum; nolite timere.*

MATTH. 1, 22. 23. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.*

Matth. 28, 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

Joh. 1, 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratia & veritatis.*

CAPUT XXXV.

Jesus concionator, doctor, & magister.

PSALEM. 2, 6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans praeceptum ejus.*

Psal. 21, 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiae laudabo te.*

Psal. 39, 10. & seq. *Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna; ecce labia mea non prohibebo; Domine, tu scisti: justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi, non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam a concilio multo.*

Isa. 2, 3. *Ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.*

Isa. 30, 19. 20. *Miserans miserebitur tui ad vocem clamoris tui, statim ut audierit respondet tibi: & dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem, & non faciet avolare a te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes praeceptorem tuum.*

Isa. 50, 4. 10. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo..... Quis ex vobis timens Dominum, & audiens vocem servi sui?*

Isa. 52, 6. 7. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & predicantis pacem; annuntiantis bonum, predicantis salutem, dicentis in Sion, Regnabit Deus tuus.*

HUETII DEMONSTR.

MATTH. 4, 17. 23. *Exinde capit Jesus predicare & dicere, Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum..... Et circuibat Jesus totam Galilaam docens in Synagogis eorum, & predicans Evangelium regni. Et 5, 1. & seq. & 7, 29. & 9, 35. & 11, 1. & 13, 54. Marc. 1, 14. & seq. & 1, 21. 22. & 1, 38. 39. 45. & 2, 13. & 4, 1. & 5, 20. & 6, 2. 34. & alibi saepe. Et Luc. 4, 15. & 5, 3. 17. & 6, 6. & alibi saepe. Et Joh. 6, 60. & 7, 14. 28. & 8, 2. 20.*

Matth. 8, 19. *Et accedens unus Scriba ait illi, Magister, sequar te quocumque ieris. Et 12, 38. & 19, 16. & alibi saepe. Et Marc. 9, 16, 37. & alibi saepe. Et Luc. 3, 11. & 7, 40. & alibi saepe. Et Joh. 11, 28.*

Matth. 23, 10. *Magister vester unus est Christus.*

Matth. 26, 55. *Quotidie apud vos sedebam docens in Templo. Et Marc. 14, 49. Luc. 19, 47. & 21, 37. Joh. 18, 20.*

Luc. 2, 46. 47. *Et factum est post triduum invenerunt illum in Templo, sedentem in medio Doctorem, & audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia & responsis ejus.*

Luc. 4, 16. & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiae propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me,*

R r r

Isa. 55.

Isa. 55, 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.*

Isa. 61, 1. & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntian- dum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.*

Joel. 2, 23. *Filii Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis docto- rem iustitia.*

Mich. 4, 2. *Et properabunt gentes multae, & dicent, Venite ascendamus ad montem Do- mini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini Jeru- salem.*

Nahum. 1, 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota tua; quia non adjiciet ultra, ut pertransseat in te Belial: universus interiit.*

venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, quia a Deo venisti; nemo enim potest hac signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Joh. 13, 13. 14. *Vos vocatis me, Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros dominus & magister, & vos debitis alter alteri lavare pedes.*

Act. 10, 36. *Verbum misit Deus filius Israel, annuntians pacem per Jesum Christum, his est omnium Dominus.*

Ebr. 2, 11. 12. *Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens, Nun- tiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesia laudabo te.*

CAPUT XXXVI.

Jesus in Galilæa de Deo prædicat.

Isa. 9, 1. 2. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali; & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Gali- læa gentium. Populus qui ambulabat in tene- bris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.*

via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Exinde cepit Jesus predicare, & dicere, Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum celorum.

Marc. 1, 14. *Postquam autem traditus est Johannes, venit Jesus in Galilæam: predicans Evangelium Dei.*

Luc. 4, 14. 15. 31. *Et regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo: & ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omni- bus..... Et descendit in Capharnaum civitatem Galilæe, ibique docebat illos Sabbathis.*

Joh. 4, 43. *Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testi- monium*

propter quod unxit me, evangelizare pauperi- bus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & se- dit. Et omnium in synagoga oculi erant inten- dentes in eum. Cæpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiae, quæ procedebant de ore ipsius.

Luc. 5, 5. *Et respondens Simon dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. Et Luc. 8, 24. 45. & 9, 33. 49. & 17, 13. & 21, 7.*

Luc. 23, 5. *At illi invalesteabant dicentes, Commovet populum, docens per universam Judæam, a Galilæa usque huc.*

Joh. 1, 38. *Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum, Magister, ubi habitas? Et 20. 16.*

Joh. 3, 1. 2. *Erat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic*

monium perhibuit, quia Prophetæ in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galileam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo; & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et alibi passim.

CAPUT XXXVII.

Jesus parabolis inter concionandum & docendum sæpissime utitur.

Psalm. 77, 2. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.*

Matth. 13, 3. & seq. *Locutus est eis multa in parabolis..... Et accedentes Discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis?*

Qui respondens ait illis..... Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt..... Hac omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur, quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. Et

Marc. 4, 2. & seq. & 12, 1. Luc. 8, 9. 10. & alias sæpe. Joh. 16, 25. 29. Hac in proverbii locutus sum vobis: venit hora, cum jam non in proverbii loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis..... Dicunt ei Discipuli ejus, Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis.

Septuagesimus septimus Psalmus ad Messiam jure refertur, ex doctrina Ebraeorum.

Septuagesimum septimum Psalmum ab antecedente haudquaquam disjungendum esse, Judæi quidam tradiderunt. Atqui præcedens ille Psalmus, juxta Midrasch Psalmorum, querimonia est Israeliticæ gentis Sponsæ ad Deum Sponsam; quorum uterque in Cantico Cantorum exhibetur. Spon-

sum vero hunc Messiam esse, fatentur iidem Ebræi; proindeque consequens est, eam clausulam, quam ex septuagesimo septimo Psalmo hic affert Matthæus, totumque adeo Psalmum, juxta Ebraeorum doctrinam ad Messiam referri.

CAPUT XXXVIII.

Sermonum Jesu vis & efficacia.

Isa. 11, 4. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Isa. 49, 2. Posuit os meum quasi gladium acutum.

Isa. 49, 2. Posuit os meum quasi gladium acutum. Percutiet gentes: & ipse veget eas in virga ferrea:..... Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.

Apoc. 1, 16. *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat. Et 2, 12. 16.*

Apoc. 19, 15. 21. Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut ipse percutiat gentes: & ipse veget eas in virga ferrea:..... Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.

CAPUT XXXIX.

Jesus miranda facinora edit, & omnis generis languores sanat.

Psalm. 4, 4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.*

Psal. 102, 3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes infirmitates tuas.

Isa. 42, 6. 7. Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educentes de conclusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 53, 4. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me,

Matth. 4, 23. 24. *Et circuibat Jesus totam Galileam, docens in Synagogis eorum, & predicans Evangelium regni, & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui Demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos. Et Matth. 9, 20. & seq. & 9, 35. & 11, 20. & 15, 22. & seq. & 21, 15. Marc. 1, 32. & seq. & 5, 2. & seq. & 6, 5. & 7, 25. & seq. & 7, 32. & seq. Luc.*

R r r 2

eo quod

eo quod unxerit Dominus me: ad annuntian-
dum mansuetis misit me, ut mederer contritis
corde, & predicarem captivis indulgentiam,
& clausis apertionem; ut predicarem annum
placabilem Domino, & diem ultionis Deo
nostro: ut consolarer omnes lugentes: ut po-
nerem lugentibus Sion, & darem eis coronam
pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium
laudis pro spiritu mororis.

Ezech. 14, 15. 16. Ego pascam oves meas,
& ego eas accubare faciam, dicit Dominus
Deus. Quod perierat, requiram; & quod
abjectum erat, reducam; & quod confractum
fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat,
consolidabo; & quod pingue & forte, custo-
diam.

angelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & cæcis
visum, dimittere confractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retri-
butionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi
erant intendentes in eum. Caput autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hac Scriptura in
auribus vestris.

Luc. 6, 18. 19. Qui vexabantur a Spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba
quarebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et Luc. 7, 21. & 8, 43.
& seq. & 19, 37.

Joh. 2, 11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.

Joh. 2, 23. Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, crediderunt in nomine ejus,
videntes signa ejus quæ faciebat.

Joh. 3, 1. 2. Erat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine, princeps Jædaorum. Hic
venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister, nemo enim potest
hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Joh. 6, 2. Sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his,
qui infirmabantur.

Joh. 7, 31. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit,
numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?

Joh. 11, 47. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei concilium, & dicebant, Quid facie-
mus, quia hic homo multa signa facit?

Joh. 12, 37. 38. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo
Isaia Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium
Domini, cui revelatum est?

Joh. 20, 30. Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu Discipulorum suorum,
quæ non sunt scripta in libro hoc.

Act. 2, 22. 23. Viri Israelitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum
a Deo in vobis virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut
& vos scitis..... interemistis.

I. Miracula a Jesu perpetrata fuisse fatentur
Judæi; II. & Ethnici, ac Muhammeda-
ni. III. Refelluntur argumenta Adversa-
riorum. Primum argumentum, quo Je-
sum volunt ad edenda miracula magicis
artibus usum fuisse; IV. & de Magia

4, 33. & seq. & 4, 40. 41. & 5, 18. & seq.
& 8, 2. 27. & seq. & 9, 38. & seq. & 11, 14.
& seq. & 13, 11. & seq. & 14, 2. & seq.
Joh. 2, 1. & seq. & 4, 46. & seq. & 5, 5.
& seq. & 6, 2. & sæpiissime in Evangeliiis.

Matth. 8, 16. 17. Vespere autem facto
obtulerunt ei multos Dæmonia habentes, &
ejiciebat spiritus verbo, & omnes malehaben-
tes curavit: ut adimpleretur, quod dictum
est per Isaia prophetam dicentem, Ipse infir-
mitates nostras accepit, & agrotationes nostras
portavit.

Luc. 4, 17. & seq. Et traditus est illi liber
Isaia propheta. Et ubi revolvit librum, in-
venit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Do-
mini super me: propter quod unxit me, evan-
gelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & cæcis
visum, dimittere confractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retri-
butionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi
erant intendentes in eum. Caput autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hac Scriptura in
auribus vestris.

librum scripsisse. V. Secundum argu-
mentum, quo Jesum volunt pronuntia-
tione Nominis divini miracula edidisse.
VI. Tertium argumentum Miracula
Vespasiano & Hadriano afficta expen-
duntur.

Miracula

I. Miracula Jesum edidisse, inter Judæos confessa res est. Ac ne iis quidem temporibus, quibus inter eos versabatur Jesus, & prodigia edebat, rem infitabantur: sed vel magicis artibus fieri hæc causabantur, cum dicerent, *Hic non eiecit Dæmones, nisi in Beelzebub principe Dæmoniorum*, ut est apud Matthæum: vel id querebantur fieri die Sabbathi, ut refert Johannes. *Hæc operatum Christum nec vos diffitemini*, ait Judæis Tertullianus de miraculis Jesu, *ut pote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbathis faciebat*. Mirabilium operum editorem fuisse Jesum, disertis verbis scripsit quoque Josephus. In libro Thalmudico Avoda Zara, & in Midrasch Coheleth, aliisque veterum Ebræorum libris, vim veneni per nomen Jesu repressam fuisse traditur, quod & futurum Jesus prædixerat. Nominis ejusdem invocatione Dæmones expellere tentabant circumforanei quidam Judæi Exorcistæ, Paulum saluari hac arte morbos sanantem, & impuros Spiritus abigentem imitari conantes. Quod filiis Scevæ Principis Sacerdotum infeliciter cessit, cum male multaret eos Dæmon, atque his verbis incesset: *Jesum novi, & Paulum scio; vos autem qui estis?* quod in Actis memorat Lucas. Narrant Evangelistæ, Discipulis Johannis Jesum interrogantibus, essetne ipse Messias a Judæis expectatus, respondisse illum: *Euntes renuntiate Johanni, quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt*. Quod tantumdem erat, ac si Messiam se esse dixisset; cum ex factis a se miraculis quivis eum posset agnoscere. Quamobrem contumaciam eorum alibi damnat, qui tot perspectis prodigiis, nihil de pertinacia sua remittebant: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*. Atqui maxima patrandorum prodigiorum facultate præditum fore Messiam, ac Mose longe superiorem, ab iisdem Thalmudistis & Midrasch Coheleth traditum est. Revocaturum quoque eundem mortuos ad vitam scripsit R. Levi ben-Gerson. Quæ cum a Domino Jesu præstita iidem sentiant, hoc certe signo, quod illustrissimum est, Messiam hunc esse vel palam fateri, vel suspicari saltem debuerunt.

II. Ad Ethnicos etiam mirandorum Jesu

facinorum fama pervasit. Relata ea fuisse in publicos Pilati Commentarios, testatur Justinus in Apologia secunda, ad eosque illic & alibi provocat: quod non fecisset utique, Christianorum causam apud Imperatores agens, nisi re explorata. Julianus Apostata nihil præclarum gessisse Jesum ait, ἡ μὴ τις οἰστον, τὴς κυλλῆς καὶ τυφλῆς ἰάσασθαι, καὶ δαίμονων τὰς ἐπορεύων ἐν βηθσαιδᾶ, καὶ ἐν βηθανίᾳ τοὺς κῶμαις, τῶν μεγίστων ἔργων εἶναι. *Nisi quis existimat, sanasse claudos & cæcos aliquos, & Dæmone correptos adbibitis obtestationibus liberasse in viculis Bethsaida & Bethania, maxima opera esse*. Quod mihi stolidissime dictum videtur: quasi nihil magnum aut memorabile sit, quam quod magnis sumtibus, & in magna hominum frequentia administratur; plusque admirabilitatis insit acutis ingeniosorum hominum repertis, aut magnificis Regum molitionibus, vel exercitiis comparandis, urbibus vel extruendis vel expugnandis, gentibus vel regendis vel domandis, quæ omnia sunt intra naturæ artisque fines, & ab hominum industria & ingenio proficiuntur, quam iis, quæ naturæ superant vires, quæ supra humanum captum posita sunt, & peculiari Dei nutu, certoque consilio geruntur: quæ vere maxima & miranda opera sunt. Longe itaque majoris potentie est mortuo vitam restituisse, quam vel Ægyptiacas ædificasse Pyramides, vel totum orbem subegisse armis, & in suas leges coegisse. Hæc ab hominibus fieri possunt, istud a Deo solo. Muhammedani vero non solum prodigiis a Christo Jesu perpetratis adjungunt fidem; sed pleraque etiam ipsi asserunt in Alcorano, quæ vel ex incertis auditionibus, vel quod potius reor ex Apocryphis libris a scæneo ipsorum Propheta hausta sunt.

III. Atenim quam Jesu concesserunt virtutem θαυματουργίην (*miraculis edendis idoneam*) Judæi, in dedecus & ignominiam trahere conantur, Patrum suorum secuti vestigia, qui Jesu ipsi in os objiciebant, ut dixi, in Beelzebub Dæmonum Principe Dæmones ipsum expellere. Magum ergo fuisse causantur, *Claudestinis artibus omnia illa perfecisse, Ægyptiorum ex adytis Angelorum potentium nomina & remotas furatum esse disciplinas*. Verba sunt Arnobii idem hoc argumentum tractantis. Quæquam nec ab omnibus Judæorum Magistris damnatur ea ars, quam Cabalæ genus esse volunt.

Miracula a Jesu perpetrata fuisse fatentur Judæi;

Matth. 12, 24. & 9, 34.

Joh. 5, 10. 16

Tertull. Jud. c. 9.

Jos. Antiq. 18. c. 4.

Act. 19, 15.

Matth. 17, 1. & seq. Luc. 7, 18. & seq.

Joh. 15, 24.

& Ethnicis ac Muhammedani.

Julian. ap. Cyrill. l. 6. adv. Jul.

Reselluntur argumenta adversario- rum. Primum argumentum, quo Jesum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse; Arnob. l. 1.

volunt. Cabalam practicam appellant, qua nec se usum diffitetur B. Moses ben Nachman. In eliciendis autem dictionum ac elementorum sacrae scripturae occultis quibusdam virtutibus consistit omne hoc, qualecumque est, artificium. Quin & ex his Jesu

Math. 24, apud Matthaeum verbis: *Tum si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic; nolite credere. Surgens enim Pseudochristi & Pseudopropheta, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi: ecce prae dixi vobis;*

Cels. apud Orig. contr. Cels. l. 2.

Judaeus quidam apud Celsum colligebat, ultro confessum esse Christum Jesum se praestigiatorem esse, Pseudochristum, & Pseudopropheta: quippe qui iisdem uteretur artibus, quibus qui utuntur, jure existimantur praestigiatore, Pseudochristi, & Pseudopropheta. Egregie vero calumniam hanc depellit Origenes; ostenditque hoc monitu Discipulos suos praemunisse Christum, adversus eorum fraudes, qui incantationibus & praestigis sibi Christi nomen arrogare velent. Tantum vero abest, ut prodigiorum editores damnaverit Christus, ut potius miraculorum perpetratorum facultatem Discipulis suis polliceatur. *Signa autem, inquit, eos, qui crediderint, hac sequentur: in nomine meo Daemonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, super agros manus imponent, & bene habebunt.* Non ergo portentificam vim averfatur Christus, qua pollebat ipse, & fore spondebat, ut Discipuli quoque sui pollerent; at eam qua futurum sciebat, ut ad munus suum actitulos usurpandos impii olim homines abuterentur. Eam, inquam, probabat, quam ad conciliandos sibi hominum animos suis quandoque largitur Deus, quaeque reformandis in melius hominum moribus adhibetur; eam repudiabat, quae in hominum perniciem, & divini cultus corruptelam, Daemonem auctorem habet. Eam denique jubebat admitti, quae Mosaicae similis esset; eam respui, quae Aegyptiarum incantationum.

Et de Magia librum scripisse.

IV. Impietatem suam alio mendacio cumularunt Christiani nominis hostes, supposito sub Jesu nomine libro magicas artes complexo, quibus eum miracula fecisse volunt. Verum inscite in fallaciam ingressi sunt, cum Petro & Paulo inscriptum a Jesu

opus finxerunt. Nam hos, praeter reliquis, Christi Discipulos magiae insimulant: uti factum ab Hierocle, in libro cui titulus, *φιλολόγιος*, quem refellit Eusebius. Quasi Jesu familiaris fuerit Paulus, qui aliquanto post Jesu mortem in Christianorum castra transiit.

Adversus conditores figmenti hujus vehementer excandescit Augustinus, libro primo de consensu Evangelistarum; quaeritque cur qui librum hunc legere possunt, in quo portentifica Jesu ars tradita est, eadem quae ipse patrare miracula non possunt. Quaerit praeterea, an qui tantum

Aug. l. 1. de cons. Evan- gel. c. 9. & seq.

γοητείας (praestigis) suis & τερατουργήμασι (prodigialibus facinoribus) vivus mortuusque valuit, iisdem antequam natus esset efficere potuit, ut sancti Prophetae divino spiritu afflati de se ea praedicerent, quae opere deinde completa sunt. Quod argumentum alibi quoque urget non segniter. Adde nemini sano persuaderi posse, huic doctrinae favere Daemonem, quae Daemonis cultum evertit, & idola pessumdat. Qua ratiocinatione adversus Judaeos Christus Jesus utebatur: *Omne, inquit, regnum divisum contra se, desolabitur; & omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est; quomodo ergo stabit regnum ejus?* Homines praeterea ab omni, non actorum solum & verborum, sed cogitationum etiam pravitate revocabat Jesus; ad quam eosdem impellit Daemon.

Docet nos etiam Lucas in Actis, Ephesi Pauli Discipulos, qui fuerant *curiosa sectati, contulisse libros, & combussisse coram omnibus.* Curiosa haec, fuerunt magicae artes, quarum studio infames fuisse Ephesios antiqui scriptores produnt. Memorabile est Porphyrii Christianorum adversarii testimonium, ab Eusebio recitatum libro quinto Praeparationis Evangelicae, quo nullam hominibus operam praestari ait a Diis Ethnicorum, ex quo Jesus coli coeptus est, morbosque vulgo grassari, ejecto jam & profligato Aesculapio, aliisque Diis. Quamobrem Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Hermammone

Math. 23. 26.

Act. 19, 19.

monem, Christianos esse dicit *ἀντιπάλους καὶ καλῶν τῶν καμνίσαντων καὶ βδελυκῶν ἐκκαίνων.* Sceleratis & execrandis incantationibus adversari & impedimento esse. Tum subjicit: *καὶ γὰρ οἱ καὶ Ἰησοῦ Ἰωαννοῦ παρόντες καὶ δρώμενοι, καὶ μένιν ἐμπνέοντες καὶ φεγγόμενοι διασκευάζοντες*

Dion. apud Euf. Hist. l. 7. c. 10.

διακούσαν τὰς τῶν ἀληθῶν δυνάμεων ἐπιθυμίας.
Poterant enim ac etiamnum possunt, si adsint
& cernantur, statu solummodo, vel verbo omnes

Genl. apud
Euf. de vit.
Const. 1. 2.
c. 50.

impiorum Damonum technas discutere. Nar-
rat quoque Constantinus Imperator in Edi-
cto ad Provinciales de eorum errore, qui plu-
res Deos colunt, Apollinem ex oraculo esse
profatum, impedimento sibi viros quosdam
justos, Christianos videlicet, quominus vera
ex tripode prädiceret. Huc adjungendus
Oraculorum defectus, cujus causam curio-
se scrutati sunt, cum alii scriptores, tum po-
tissimum Plutarchus; ex quo discas, paula-
tim ea conticescere coepisse, ad Christi usque
tempus, quo obmutuerunt; quasi fracta
tum penitus Damonum vi, silentioque ipsis
imposito. Nam quæ post Christum edita
referuntur, postremi fuerunt abolitæ facul-
tatis conatus, ac velut fumus extinctæ facis,
aut vanæ lumbrici secti vertigines. Neque
hæc ita stricte sumenda sunt, quasi post Chri-
sti obitum nullum omnino editum sit ora-
culum. Velut cum dicimus per Christi mor-
tem abrogatam fuisse Judaicam Legem, abo-
lita sacrificia, extinctos idolorum cultus,
gentes ad Christi obsequium conversas, non
ea volumus, contigisse hoc ipso puncto tem-
poris, quo Christus obiit: sed jacta tum esse
fundamenta, fatasque radices, unde postea
rerum illarum eventus sit consecutus. Re-
spondebat Julianus ὁ παραβάτης Prophetas
apud Christianos, perinde ut oracula apud
Ethnicos defecisse. At falsitatem convincit

Act. 11. 28.
& 21. 9. 10.
& 2. 17. 18.
Joel. 2. 28.
29.

liber Actorum, in quo & Agabus propheta,
& quatuor Philippi Evangelistæ filia prophe-
tides commemorantur, juxta id Joelis, quod
in iisdem Actis descriptum est: *Erit in no-
vissimis diebus, dicit Dominus, effundam de
spiritu meo super omnem carnem, & prophe-
tabunt filii vestri, & filia vestra, & juvenes
vestri visiones videbunt, & juvenes vestri somnia
somnia bunt, & quidem super servos meos &
super ancillas meas in diebus illis effundam de
spiritu meo, & prophetabunt.* Scribit præ-
terea Justinus adversus Tryphonem, ad suam
usque ætatem prophetiæ donum in Ecclesia
viguisse. Idem tradit Irenæus. Quodque
majus est, Scriptor quidam vetus apud Eu-
sebiu libro quinto Historiæ, affirmat, au-
ctore Apostolo, prophetiæ donum ad postre-
mum usque Christi adventum in Ecclesia mi-
nime delitutum. Cum autem Matthæus,

Iren. 1. 2.
c. 57.

Prophetas usque ad Johannem prophetasse, Math. 11. 13.
Prophetas intellige Christi prænuntios, ut
supra a me notatum est.

V. Pervulgata est, & ab aliis jam obtrita
Rabbinorum quorundam de Christo Jesu
fabula, quæ nec a nobis sileri debet. Narrant
Helenæ reginæ temporibus in Hierosolymi-
tano Templo extitisse lapidem, cui olim Arca
imponi solita fuerat, in eoque descriptum
fuisse *יהוה עמו*, hoc est, nomen Dei pro-
priis elementis expressum; cujus ea vis erat,
ut quicumque illud didicisset: omnium pro-
digiorum potens esset: veritos ergo Sapien-
tes, ne quis ea facultate abuteretur, canes
æreos portæ custodes apposuisse: qui hac ar-
te fuerant fabricati, ut si quis memoriæ man-
dato nomine pararet exire, magnis eorum
territus latratibus sacri nominis obliviscere-
tur: horum igitur gnarum Jesum descripsisse
nomen in membrana, eamque vulnere dein-
de facto cruri insuisse: sicque egressum Tem-
plo, membrana extracta oblitum nomen ite-
rum didicisse, & ejus ope tot deinde prodigia-
lis virtutis opera edidisse. Placet enim vero
hæc Judæorum confessio, non præstigiis, aut
incantationibus, non Damonum ope, sed
divini nominis virtute miracula Jesum patraf-
se. Verum ecquem nobis narrationis hujus
testem dabunt? quis lapidis hujus, & descri-
pti in eo divini nominis? quis canum æreo-
rum latrantium? an Libros sacros? an Jose-
phum, qui Templum, & quidquid Templo
memoratu dignum inerat, accurate recensuit?
minime sane. Quis sacri nominis saxo in-
sculpendi auctor fuit? an Salomon? quæso
cur Salomon, aut quicumque rei artifex fuit,
arte ipsa sua usus non est, & nullis miraculis
inclaruit? cur non Sapientes ipsi canum
æreorum fabricatores, *δαμασκηνοί* (edendis
miraculis idonea) virtute, in gentis suæ salu-
tem, Urbisque ac Templi tutelam usi sunt?
Helenam illam, qua regnante id contigisse
ferunt, Adiabenorum reginam fuisse scien-
dum est, Monobazi uxorem, Izatæ matrem,
quæ suscepta Judæorum religione venit Hie-
rosolymam, maximisque beneficiis affecta
gente & clarissimis in regione excitatis mo-
nimentis, perpetuam apud eos nominis sui
memoriam reliquit. Cum autem post
Agrippæ regis obitum, vel iisdem circiter
temporibus sacros Judæorum ritus institue-
rit, ac deinde etiam Hierosolymam sit pro-
fecta

Secundum
argumen-
tum, quo
Jesum vo-
lunt pro-
nuntiatione
nominis di-
vini mira-
cula edi-
disse.

fecta, facile intelligitur, Claudio imperante hæc evenisse, quod optime vidit R. Azarias in Meorenajim, proindeque insignem esse Rabbiorum *huguelet* (*historia ignorantiam*) qui horum temporum æqualem Jesum faciunt. Quocirca R. Abrahamus profelytus in veteri Nitzachon docebat Jesum non vi nominis hujus patrasse miracula, sed magica facultate, quam in Ægypto didicerat. Quibus etiam commenti hujus vanitas deprehenditur.

*Tertium
argumen-
tum.
Miracula
Vespasiano
& Hadria-
no affilia
expendun-
tur.*

VI. Postremo ad extenuanda Christi Jesu prodigia, alia afferuntur ab Ethnicis, aut impiis edita: de quibus universe dici potest, vel conficta esse & commentitia, vel magica arte ac præstigiis facta. Mirifica illa quidem Vespasiani opera, quibus cæco cuidam visum restituisse, & alium manu ægrum sanasse fertur, a subdolis Ægyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res est. Fama acceperant illi fortasse a Judæis, quorum multitudo ingens erat Alexandria, Josephum sacra quædam oracula Vespasiano accommodasse quemadmodum alibi diximus, quæ in Judæorum Messiam conveniebant. His ne quid in adulatoria arte concederent Ægyptii, Deum facere, divinæ virtutis opera ipsi affingendo, voluerunt, quem Judæi Messiam fecerant. Cum ergo inaudissent Jesum, qui Messias habebatur a plerisque, cæcum illito oculis sputo sanasse, & claudos ac debiles morbo liberasse, duos in eum cultum subornant, quasi ille manu, hic oculis captus esset. Tabæ oculorum notum hunc fuisse scribit Tacitus: quibus notum? an Vespasiani comitibus recens illuc appulsis? haudquaquam certe; sed Ægyptiis commenti artificibus, qui falso id testificabantur. *Vespasianus primo irridere, aspernari*: verba sunt Taciti; quippe fraudem & palpum sentiens: tandem *voçibus adulantium in spem induci*; medicis præsertim rem fieri posse suadentibus, quippe doli fortasse conscis; cum dicerent, *Huic non esse exesam vim luminis, & redituram, si pellerentur obstantia*: illi elapsos in prævum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Agnoscis, Lector, simulatos morbos; quales illi sunt mendicorum æruscatorum, qui ad movendam misericordiam ægrorum habitu sese componunt. Reintellecta Vespasianus falsis morbis falsam medicinam adhibuit

*Tac. Hist.
l. 4. c. 82.*

alterius calcata manu, insputatis alterius oculis. Ergo mirabile non est, quod addit Tacitus: *Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium*. Rem geri visam fuisse non negamus, gestam fuisse negamus. Alium præterea dolum Imperatori instruxerunt: Serapeum adeunti visus pone tergum adesse Basilides, unus e primoribus Ægyptiorum, qui tunc morbo implicitus octoginta millium itinere aberat. Nempe hominem aliquem corporis filo Basilidis consimilem in sanum clam inductum Imperatori admovent, ut ex Basilidis nomine regni omen caperet, visumque statim subducunt. At de Christo Jesu similes strophas, fucosque suspicari non possumus: nam quis viro tenui & obscuro ad fraudem, mimumque subservire in animum induxisset? quis fallaciæ fructus? quam facile a magistratibus suspiciosus, ac invidis, & Jesum exosis fraus omnis resecta fuisset? an in hominibus valetudinis incertæ ac dubiæ: an in cæcis, quibus non exesa esset vis luminis? imo, in eo quem captum esse oculis ab ipso ortu parentes, vicini, populus universus sciebat; in mortuo jam fortente. Igitur non Judæi, non Ethnici miraculis Jesu fidem derogare audent.

Simili arte febri laborantem Hadrianum, & vitæ periclitum, ac manus sibi inferre volentem aggressus est Antoninus: mulierem induxit, quæ in somnis monitam se diceret brevi convaliturum Hadrianum, atque id Imperatori renuntiare jussam; quod cum non fecisset, esse cœcatam; iterum deinde jussam esse eadem facere, & genua ipsius osculari; quod si fecisset, visum esse recepturam; paruit demum illa, & oculos aqua, quæ in fano erat, ablutos recepisse se finxit. Subornavit Antoninus & Pannonium quemdam, cæcum natum, qui febrientem Hadrianum tangeret; quo factò sanatum utrumque. His commemoratis subjicit Spartianus: *Quamvis Marius Maximus hæc per simulationem facta commemoret*. Quibus opportune monemur, quid de supposititiis his Hadriani miraculis æstimare debeamus. Quid quod & hominum quorundam ea est *luxuria*, (*bona corporis habitudo*) seu potius *idionoxia* (*certa quadam corporis habitudo*) ut certos aliquos morbos contactu sanare possint: quale est quod de Hiberno quodam & literis

*Spart.
Had. c. 25.*

Plutarch.
Pyrrho.

& literis & sermone multorum nuper ad nos ex Anglia perlatum est: & quod de Pyrrho narrat Plutarchus *επληνιστας* (lien^{is} morbo laborantes) sanasse, pede dextro visceribus supinorum leviter impresso. At non certos aliquos, verum omnis generis languores Jesus Dominus sanavit.

CAPUT XL.

Jesus cæcis visum restituit.

PSal. 145, 8. Dominus illuminat cæcos.

Isa. 29, 18. Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.

Isa. 35, 4. 5. Deus ipse veniet & salvabit vos: tunc aperiuntur oculi cæcorum.

Isa. 42, 6. 7. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.

Isa. 42, 16. & seq. Et ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta. . . . . Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.

Matth. 12, 22. Tunc oblatus est ei Daemonium habens, cæcus & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur & videret. Et Luc. 11, 4.

Matth. 15, 30. 31. Et accesserunt ad eum turba multa, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos; & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.

Matth. 21, 14. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in Templo, & sanavit eos.

Marc. 8, 22. & seq. Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum, ut illum tangeret; & apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum; & expuens in oculos ejus, imposuit manibus suis, interrogavit eum si quid videret: & aspiciens ait, Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, & cepit videre: & restitutus est, ita ut clare videret omnia.

Luc. 4, 17. & seq. Et traditus est illi libes Isaia Propheta: & ut revolvit librum, invenit in eo ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & cæcis visum. . . . . Caput autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

Luc. 7, 21. In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & spiritibus immis, & cæcis multis donavit visum.

Joh. 9, 6. 7. Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex spato, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit ei, Vade & lava in natatoria Siloe (quod interpretatur Missus) Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

Joh. 10, 21. Alii dicebant, Hæc verba non sunt Daemonium habentis. Numquid Daemonium potest cæcorum oculos aperire?

Joh. 11, 37. Quidam autem ex ipsis dixerunt, non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?

CAPUT XLI.

Jesus surdorum aures aperit.

Isa. 29, 18. Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.

HUETII DEMONSTR.

Matth. 9, 7. & seqq. Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Miserere nostri, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci: & dicit eis Jesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et Matth. 20, 30. Marc. 10, 46. & seq. Luc. 18, 35. & seq.

Matth. 11, 4. 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni, quæ audistis & vidistis: cæci vident. Et Luc. 7, 18. & seq.

Isa. 35, 4. 5. Deus ipse veniet, & salvabit vos: ambulantes, leprosi mundantur, surdi audiunt, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Et Luc. 7, 22.

Isa. 42, 18. Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum. Marc. 7, 32. & seq. Et adducunt ei surdum mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus; & suspiciens in cælum ingemuit, & ait ille, Ephpheta, quod est adaperire; & statim aperta sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguae ejus, & loquebatur recte.

Marc. 9, 24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego precipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum: & exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.

CAPUT XLII.

Jesus mutorum linguam solvit.

SAp. 10, 21. Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

Isa. 35, 4. 6. Deus ipse veniet, & salvabit vos . . . . . Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

MAtth. 9, 32. 33. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, demonium habentem, & ejecto demonio locutus est mutus. Et Luc. 11, 14.

Matth. 12, 22. Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus, & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur & videret. Matth. 15, 30. 31. Et accesserunt ad eum turbae multae habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.

Marc. 7, 32. & seq. Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat ei manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus, & expuens tetigit linguam ejus, & suspiciens in cælum ingemuit, & ait ille, Ephpheta, quod est adaperire: & statim aperta sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguae ejus, & loquebatur recte.

Marc. 9, 24. 25. & seq. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego precipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.

CAPUT XLIII.

Jesus claudos sanat.

Isa. 35, 4. 6. Deus ipse veniet, & salvabit vos . . . . . Tunc saliet sicut cervus claudus, audistis & vidistis; cæci vident, claudi ambulant. Et Luc. 7, 22.

MAtth. 11, 4. 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni, quae

Matth. 15, 30. 31. Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos, ita ut turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.

Matth. 21, 14. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos.

CAPUT XLIV.

Jesus debiles sanat.

Isa. 35, 34. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate . . . . . Deus ipse veniet, & salvabit vos.

MAtth. 4, 24. Obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus, & tormentis comprehensos, qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.

Matth. 8, 5. & seq. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus,

Iesus, Ego veniam, & curabo eum. . . . . Et dixit Iesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi: & sanatus est puer in illa hora.

Matth. 9, 2. & seq. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto . . . . . tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit & abiit in domum suam. Et Marc. 2. 3. & seq. Luc. 5, 18. & seq.

Joh. 5, 5. & seq. Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua. . . . Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: & statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

CAPUT XLV.

Iesus mortuus revocat ad vitam.

P*sal. 102, 2. & seq. Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus; qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam.*

Isa. 26, 19. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent: expurgabimini, & laudate qui habitatis in pulvere.

Isa. 26, 19. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent: expurgabimini, & laudate qui habitatis in pulvere.

Luc. 7, 12. & seq. Cum autem appropinquaret porta civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris sue . . . . & accessit, & tetigit loculum . . . . & ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cepit loqui, & dedit illum matri sue.

Joh. 11, 43. 44. Hec cum dixisset, voce magna clamavit, Lazare, veni foras. Et statim prodit qui fuerat mortuus.

CAPUT XLVI.

Iesus esurientes cibo reficit.

1. R*eg. 2, 5. Famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos, & qua multos habebat filios infirmata est.*

Psal. 21, 27. Edent pauperes, & saturabuntur.

Psal. 32, 18. 19. Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia ejus: ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame.

Psal. 36, 18. 19. Novit Dominus dies immaculorum, & hereditas eorum in aeternum erit: non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.

Psal. 106, 4. & seq. Erraverunt in solitudine in iniquo, viam civitatis habitaculi non invenerunt; esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis desecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Psal. 131, 15. Pauperes ejus saturabo panibus.

Psal. 145, 7. Qui custodis veritatem in se-

M*atth. 14, 15. & seq. Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & hora jam prateriit: dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire, date illis vos manducare. Responderunt ei, Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos buc. Et cum jussisset turbam discumbere super sanum, accepit quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in caelum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, Discipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim corbinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis. Et Marc. 6, 35. & seq. Luc. 9, 12. & seq. Joh. 6, 5. & seq. & 6, 26. seq.*

Matth. 15, 32. & seq. Iesus autem convocatis Discipulis suis dixit, Misereor turba, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent

sulum, facit iudicium injuriarum patientibus, dat escam esurientibus.

Prov. 10, 3. Non affliget Dominus fame animam iusti.

Isa. 23, 18. His qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in saturitatem.

Isa. 49, 8. & seq. Hec dicit Dominus . . . Dedi te in fœdus populi, ut suscitaras terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceretis his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: super vias pascuntur, & in omnibus planis pascua eorum: non esurient, neque sitient.

Isa. 65, 13. Propter hoc hac dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis.

Jerem. 21, 25. Omnem animam esurientem saturavi.

Joel. 2, 23. 26. Et filii Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. . . . Et comedetis vescentes, & saturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum.

dit in me, non sitiet unquam. . . . Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto & mortui sunt: hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Vide & reliquum caput.

Apoc. 7, 15. 16. Ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die ac nocte in Templo ejus: & qui sedet in throno, habitabit super illos; non esurient, neque sitient amplius.

CAPUT XLVII.

Apostolos, Discipulos, & sectatores de gente Judaica Jesus deligit, & ad se vocat; a quibus deinde propagata est Christiana religio. Delectus & vocatio, quæ fit per Jesum, initium est salutis.

Psalm. 67, 27. 28. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.

Isa. 1, 9. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus, & quasi Gomorrha similes essemus.

Isa. 4, 2. 3. In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terra sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israel. Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem.

Isa. 9, 1. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ

habent quod manducent, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei Discipuli, Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Jesus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem & paucos pisciculos. Et præcepit turba, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes, & pisces, & gratias agens fregit, & dedit Discipulis suis, & Discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos & mulieres. Et Marc. 8, 1. & seq.

Luc. 1, 53. Esurientes implevit bonis.

Joh. 6, 32. & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim Dei, est qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet; & qui cre-

dit in me, non morietur. Amen, amen dico vobis, qui manducaverit panem hunc, non morietur. Amen, amen dico vobis, qui manducaverit panem hunc, non morietur. Amen, amen dico vobis, qui manducaverit panem hunc, non morietur. Amen, amen dico vobis, qui manducaverit panem hunc, non morietur.

Et ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, resicientes retia sua, & vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. Et Matth. 9, 9. Marc. 1, 16. & seq. & 2, 14. Luc. 5, 2. & seq. Joh. 1, 37. & seq.

Matth. 4, 18. & seq. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, resicientes retia sua, & vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. Et Matth. 9, 9. Marc. 1, 16. & seq. & 2, 14. Luc. 5, 2. & seq. Joh. 1, 37. & seq.

Matth. 10, 1. & seq. Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent,

gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis.

Isa. 10, 20. & seq. Et erit in die illa, non adjiciet residuum Israel, & hi qui fugerint de domo Jacob, inniti super eo qui percutit eos; sed innitetur super Dominum sanctum Israel in veritate. Reliquia convertentur: reliquia, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquia convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundavit justitiam. Consummationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terra.

Isa. 17, 4. & seq. Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut querens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio olea duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israel respiciens, & non inclinabitur ad altaria, quae fecerunt manus ejus.

Isa. 28, 5. In die illa erit Dominus exercituum corona gloria, & sertum exultationis residuo populi sui.

Isa. 37, 31. 32. Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quia de Jerusalem exhibunt reliquia, & salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet illud.

Isa. 65, 8. 9. Hac dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipet illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos: & hereditabunt eam electi mei, & servi mei habitabunt ibi.

Jerem. 3, 14. 15. Convertimini, filii reverentes, dicit Dominus, quia ego vir vester: & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascunt vos scientia & doctrina: cumque multiplicati fueritis & creveritis in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.

curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem ..... Hos duodecim misit Jesus, precipiens eis dicens, In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves, quae perierunt domus Israel. Euntes autem predicate dicentes, Quia appropinquavit regnum caelorum.

Marc. 3, 13. & seq. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret eos predicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendi Daemonia. Et Marc. 6, 7. Luc. 6, 13. & 9, 1. & seq.

Rom. 9, 27. Isaias clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquia salva fient: verbum enim consummans & abbrevians in aequitate, quia verbum brevium faciet Dominus super terram; & sicut praedixit Isaias, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodomam facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset.

Rom. 11, 1. & seq. Dico ergo, Numquid Deus repulit populum suum? absit: nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam praescivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deus adversum Israel? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquia secundum electionem gratiae salva facta sunt.

1. Cor. 1, 26. & seq. Videte enim vocationem, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret, ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus.

Jac. 2, 5. Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se.

Jerem. 16, 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos (Israelitas:) & post hac mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cavernis petrarum.*

Mich. 2, 12. *Congregatione congregabo Jacob totum te; in unum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumultuabuntur a multitudine hominum.*

Mich. 5, 2. & seq. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus, aternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus in quo parturiens parturiet, & reliquia fratrum ejus convertentur ad filios Israel. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos terra. Et erit iste pax, cum venerit Assyrius in terram nostram, & quando calcaverit in domibus nostris: & suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines.... Et erunt reliquia Jacob in medio populorum multorum, quasi ros a Domino, & quasi stilla super herbam qua non expectat virum, & non praestolatur filios hominum. Et erunt reliquia Jacob in gentibus, in medio populorum multorum, quasi leo in jumentis silvarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum; qui cum transierit, & conculcaverit, & ceperit, non est qui eruat.*

Sophon. 3, 12. & seq. *Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini. Reliquia Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non invenietur in ore eorum lingua dolosa... Lauda filia Sion... rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jerusalem, Noli timere, Sion, non dissolvantur manus tuae. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit.... nugas, qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas super eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes, qui affligerunt te in tempore illo, & salvabo claudicantem, & eam qua ejecta fuerat, congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.*

Zach. 13, 7. & seq. *Framea suscitare super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves, convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duae in ea dispergentur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam, Populus meus es tu: & ipse dicet, Dominus Deus meus.*

I. Exponitur Psalm. 67, 27. 28. II. Confutius Sinensis Philosophus septuaginta duos Discipulos, & duodecim in his praecipuos deligit.

Exponitur
Ps. 67, 27.
28.

I. **O**Peræ pretium erit testimonii e Psalmo sexagesimo septimo hic allati prophetica sententiam exponere. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. Ad laudes Deo concinendas hortatur Propheta Ecclesias Christianorum, qui Israelitarum sunt propago. Nam ex stirpe Jacobi prodiit Christus Jesus, prodierunt & Apostoli ac Discipuli Christi complures. Ab Israeliticis Prophetis praedicta est Christi ^{olivopola} ~~olivopola~~, ita ut Lex & Testamentum vetus Israeliticum, umbra sit & antecessio, fons etiam & origo Novi Jesu Christi Testamenti. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Pau-

lum Apostolum hic praesignari manifestum est, qui fuit de tribu Benjamin. & per mentis alienationem a Deo vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei. Dicitur a Propheta Adolescentulus, quemadmodum Adolescens a Luca in Actis: *Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* An potius, quod postremus Apostolorum vocatus sit? Sic enim ille de se ad Corinthios: *Novissime omnium tanquam abortivo visus est & mihi: ego enim sum minimus Apostolorum.* Et alibi: *Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit.* Subjungit Propheta: *Principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtali.* Principes Jua ii sunt, qui fratres Christi appellantur in Evangelio, tribu Juda oriundi. Principes vero Zabulon & Nephtali, reliqui fere Apostoli, qui Galilza sunt orti, in qua Zabulonitis

Ad. 7, 57.

1. Cor. 15, 8. 9.

1. Cor. 4, 9.

Isa. 9, 1. 2.

bulonitis tribus & Nephthalitis. In eandem sententiam conspirat Isaias hoc prædicto, quod subjunximus in Parallelismo: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Sibi itaque lucem commodant Psaltes & Isaias, sibi que consentiunt. Qui plura volet, consulat Eusebium libro nono Demonstrationis; item Theodoretum, Hilarium, Augustinum, & Auctorem Expositionis Psalmorum, quæ Hieronymi operibus subnecti solet.

Confutius
Sinensis

II. Interim hoc etiam obiter adnotare

libet, quod in Martini Martinii Historia Sinica memini me legere, insignem illum Philosophum Sinensem Confutium septuaginta duos sibi delegisse Discipulos, quorum e numero duodecim præ cæteris potiori cura instituendos suscepit; sive Ebraicæ Reipublicæ formam secutus, quam Moses per duodecim tribuum Principes, & septuaginta Senes administrabat; sive jam tum Deo scintillis aliquibus & radiis veritatis animum ejus collustrante, futurum prospiciens, ut Messias, cujus notitiam aliquam ex Librorum sacrorum lectione perceperat, quemadmodum supra monui, ad Mosis exemplum totidem duces ac magistros Ecclesiæ suæ præficeret.

Philosophus
septuaginta
duos Disci-
pulos &
duodecim in
his præci-
pue deligit.
Martin.
Hist.
Sinic. l. 4.

CAPUT XLVIII Apostoli Jesu Piscatores.

PSalm. 106, 20. 23. 24. *Misit Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Jerem. 16, 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos.*

Ezech. 47, 8. & seq. *Aqua ista qua egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens, qua serpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia, ad qua venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio fagenarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni multitudinis nimia.*

Exponitur
Ps. 106, 20.
& seq.

Comma istud e Psalmo centesimo sexto non in Messiam solum, sed & in Jesum quoque satis aperte confert R. Isaac Aramaus in Expositionibus libri Numerorum. Nam Verbum Dei ad omnes sanandos missum fuisse dicit, verum ab omnibus non

Matth. 4, 18. *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ; vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittens rete in mare; erant enim piscatores; & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et Marc. 1, 16. & seq. Luc. 5, 2. & seq.*

Matth. 13, 47. 48. *Iterum simile est regnum celorum fagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cum impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.*

fuisse receptum, sed ab aliquibus tantum tardioris ingenii viris, usque piscatoribus: qui cum rudes essent & hebetes, veritatem tamen prophetiæ receperunt, & Verbo Dei fidem habuerunt. Quibus Christi Jesu Apostoli manifeste designantur.

CAPUT XLIX. Paucos numero Jesus deligit.

Isa. 17, 4. & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiteris, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut quarens spicas in valle Raphaim. Et re-*

Matth. 9, 37. 38. *Tunc dicit Discipulis suis Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Et Luc. 10, 2.*

Matth. 10, 1. 5. *Et convocatis duodecim linquetur*

linquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel.

Isa. 24, 13. & seq. Hæc erunt in medio terra, in medio populorum: quomodo si pauca oliva, qua remanserunt, excutiantur ex olea; & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terra laudes audivimus, gloriam justi.

Isa. 65, 8. 9. Hæc dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipet illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos, & hæreditabunt eum electi mei, & servi mei habitabunt ibi.

Jerem. 3, 14. Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.

Ezech. 12, 15. 16. Et scient quia ego Dominus, quando dispersero illos in gentibus, & disseminavero eos in terris, & relinquam ex eis viros paucos, a gladio, & fame & pestilentia; ut enarrent omnia scelera eorum in gentibus, & quas ingredientur, & scient quia ego Dominus.

CAPUT L.

Apostoli præcones Jesu & nuntii.

Psal. 18, 5. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terre verba eorum.

Psal. 147, 4. Qui emittit eloquium suum terra, velociter currit sermo ejus.

Isa. 24, 14. Hi levabunt vocem suam atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terra laudes audivimus, gloriam justi.

Isa. 28, 9. & seq. Quem docebit scientiam (Dominus?) & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a matre, avulsos ab uberibus. Quia manda, & remanda; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum istum. Cui dixit, Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium.

Isa. 29, 22. & seq. Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abraham, non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet: sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Jacob, & Deum Israel predicabunt, & scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discant legem.

Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem..... Hos duodecim misit Jesus. Et Marc. 3, 13. & seq. & 6, 7. Luc. 9, 1. & seq.

Matth. 20, 16. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Et Matth. 22, 14.

Luc. 6, 33. Et cum dies factus esset, vocavit Discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.

Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem..... Hos duodecim misit Jesus. Et Marc. 3, 13. & seq. & 6, 7. Luc. 9, 1. & seq.

Matth. 10, 5. & seq. Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis, dicens..... Euntes predicate dicentes, Quia appropinquavit regnum celorum.... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, predicate super tellus. Et Marc. 3, 14. Luc. 9, 1. 2. & 12, 3.

Matth. 24, 14. Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus. Et Marc. 13, 10.

Matth. 28, 19. Euntes ergo docete omnes gentes.

Marc. 6, 12. Et exeuntes predicabant, ut penitentiam agerent.

Marc. 16, 15. 20. Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 24, 46. 47. Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

Act. 2, 4. Repleti sunt omnes (Discipuli Jesu) Spiritu sancto, & cæperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.

Isa. 52,

Isa. 52, 6. & seq. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & pradicantis pacem; annuntiantis bonum, pradicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt; quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.

Isa. 66, 19. 20. Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare in Africam & Lydiam tendentes sagittam in Italiam & Graciam, ad Insulas longe ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres de cunctis gentibus donum Domino.

Nahum. 1, 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annunciantis pacem: celebra Jude festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranscat in te Belial: universus interit.

zantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum.

Rom. 15, 19. & seq. Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem pradicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum, de eo videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Et 1. Cor. 1, 23. & 2, 1. & 9, 14. & 15, 1. 2. & 2. Cor. 1, 19. & 4, 5. & Gal. 2, 2. & 1. Thess. 2, 9. & alibi saepe in Epistolis.

Col. 1, 23. Immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod pradicatum est in universa creatura, qua sub caelo est; cujus factus sum ego Paulus minister.

1. Joh. 1, 23. Annuntiamus vobis vitam aeternam, qua erat apud Patrem & apparuit nobis; quod vidimus & audimus, annuntiamus vobis.

Disputatur
de Psalm.
18, 5.

HOc e decimo octavo Psalmo testimonium, ut Davidis (dictum) a Paulo in Epistola ad Romanos allegorice expositam, non ut προφητειαν (pradicatum) in argu-

Act. 5, 42. Omni autem die non cessabant (Apostoli) in Templo & circa domos, docentes & evangelizantes Christum Jesum.

Act. 8, 5. Philippus autem descendens in civitatem Samaria, pradicabat illis Christum.

Act. 9, 20. Et continuo in Synagogis pradicabat (Paulus) Jesum, quoniam hic est Filius Dei.

Act. 10, 42. Et praecepit (Jesum) nobis (Apostolis) pradicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum & mortuorum. Et Act. 11, 26. & 13, 2. & seq. & 21, 31. & alibi saepe in Actis.

Rom. 1, 8. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.

Rom. 10, 14. & seq. Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine pradicante? quomodo vero pradicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangeli-

zantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum.

Rom. 15, 19. & seq. Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem pradicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum, de eo videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Et 1. Cor. 1, 23. & 2, 1. & 9, 14. & 15, 1. 2. & 2. Cor. 1, 19. & 4, 5. & Gal. 2, 2. & 1. Thess. 2, 9. & alibi saepe in Epistolis.

Col. 1, 23. Immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod pradicatum est in universa creatura, qua sub caelo est; cujus factus sum ego Paulus minister.

1. Joh. 1, 23. Annuntiamus vobis vitam aeternam, qua erat apud Patrem & apparuit nobis; quod vidimus & audimus, annuntiamus vobis.

mentum propositum afferimus. Quod contestato denuntiatum volumus, ne nobis negotium facessant Adversarii, quasi Scripturae sacrae vim inferamus.

CAPUT LI.

Apostoli & Discipuli Jesu, rudes & indocti.

PSalm. 93, 8. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.

Isa. 29, 14. Ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia a sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.

Isa. 32, 4. Et cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balbutientium velociter loquetur & plane.

HULTII DEMONSTR.

Matth. 5, 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.

Matth. 11, 25. In illo tempore respondens Jesus dixit; Confiteor tibi, Pater, Domine cali & terra, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Et Luc. 10, 21.

Joh. 7, 47. & seq. Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum?

T t t

Isa. 33,

Isa. 33, 18. *Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est literatus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?*

1. Cor. 1, 17. & seq. *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi, ut non evacuatur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stul-*

titia est; iis autem qui salvi sunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus seculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam salvos facere credentes. Quoniam & Judaei signa petunt, & Graeci sapientiam quarunt; nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judaeis atque Graecis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes.

1. Cor. 3, 18. 19. *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens: sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus novum cogitationes sapientium, quoniam vana sunt.*

1. Cor. 4, 10. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.*

CAPUT LII.

Apostoli & Discipuli Jesu miranda facinora edunt, & omnis generis languores sanant.

PSalm. 67, 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suae: benedictus Deus.*

Isa. 8, 18. 19. *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel, a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. Et cum dixerint ad vos, Quarite a Pythonibus & a divinis, qui strident in incantationibus suis, nunquid non populus a Deo suo requireret pro vivis ac mortuis?*

Matth. 10, 1. 5. 8. *Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. .... Hos duodecim misit Jesus precipiens eis, dicens. .... Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, Demones ejicite. Et Marc. 3, 14. 15. & 6, 7. 13. Luc. 9, 1. & seq.*

Marc. 16, 15. 17. *Dixit eis. .... Signa eos qui crediderint, haec sequentur; in nomine meo*

Demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid hiberint, non eis nocebit: super agros manus imponent, & bene habebunt. .... Illi autem profecti predicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 10, 17. & seq. *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes, Domine, etiam Demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis. .... Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Joh. 14, 11. 12. *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quae ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet.*

Act. 2, 43. *Multi quoque prodigia & signa per Apostolos in Jerusalem fiebant.*

Act. 5, 12. & seq. *Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, ... ita ut in plateas ejicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.*

Act. 6, 8. *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.*

Act. 8, 6. & seq. *Intendebant autem turbae his, quae a Philippo dicebantur, unanimiter audientes*

audientes & videntes signa quæ faciebat. Multi enim qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt . . . . Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adharebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.

Act. 14, 3. Multo igitur tempore demorati sunt fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. Et 15, 12. & 19, 11. & seq. Vide etiam Act. 2, 4. & 3, 2. & seq. & 5, 3. & seq. & 9, 32. 36. & 10, 46. & 13, 11. & 16, 18. 26. & 19, 6. & 20, 10. & 28, 6. 8.

Rom. 15, 18. 19. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti.

2. Cor. 12, 12. Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.

Ebr. 2, 3. & seq. In nos confirmata est (salus) contestante Deo signis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntatem . . . . Ecce ego, & pueri quos dedit mihi Deus.

CAPUT LIIL

Jesus super mare incedit.

Job. 9, 8. Qui extendit celos solus, & graditur super fluctus maris.

Et Marc. 6, 48. 49. Joh. 6, 19.

Matth. 14, 25. 26. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos super mare. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt.

Disputatur
de Job. 9, 8.

NE huic quidem Jobi *ἰσχυρ* (dicto) e nono capite *προβλεπόμενος* (prædictum) inesse volumus; sed ex ea manifestum peti posse argumentum τῆς θεότητος Christi Jesu. Nam quæ divinæ virtutis opera hic recenset Jobus, ad Deum unum pertinere vult; neque alii præterea cuiquam posse adscribi manifestum est. Unde efficitur eum esse Deum, qui

eadem prodigia ediderit. Atqui unum ex illis est, incedere super mare, quod Christus Jesus fecit, & propria quidem virtute, atque idem ut faceret Petrus, effecit; unde sequitur Christum Jesum esse Deum. Adiri velim librum nonum Eusebianæ *ἁποδείξεως*, in quo exponuntur verba hæc Jobi, & Christo Domino accommodantur.

CAPUT LIV.

Jesus lux.

Psalm. 35, 10. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

Psalm. 118, 105. Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen semitis meis.

Psalm. 131, 17. Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo.

Sap. 7, 25. 26. Vapor est enim (Sapientia) virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit; candor est enim lucis æterna.

Isa. 9, 2. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis.

Isa. 42, 6. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.

Isa. 49, 6. Parum est, ut sis mihi servus ad

Matth. 4, 13. & seq. Relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.

Matth. 17, 2. Et resplenduit facies ejus sicut Sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Et Marc. 9, 2. Luc. 7, 29.

Matth. 24, 27. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret usque in occidentem, ita erit & adventus filii hominis. Et Luc. 17, 24.

Luc. 1, 78. 79. Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto:

suscitandas tribus Jacob, & faces Israel convertendas: ecce dedi te in lucem gentium.

Isa. 60, 1. & seq. Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est, Quia ecce tenebra operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui.

Isa. 60, 19. 20. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Isa. 62, 1. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur.

Dan. 2, 22. Ipse revelat profunda & abscondita, & novit in tenebris constituta; & lux cum eo est.

Mich. 7, 8. Confurgam cum sedero in tenebris: Dominus lux mea est.

2. Cor. 4, 4. 6. Deus hujus seculi excavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloria Christi, qui est imago Dei .... quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientia claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

Eph. 5, 14. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

2. Tim. 1, 10. Manifesta est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem per Evangelium.

Ebr. 1, 3. Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia ejus.

Apoc. 21, 23. Civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus.

illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent.

Luc. 2, 32. Lumen ad revelationem gentium.

Joh. 1, 4. & seq. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Joh. 3, 19. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

Joh. 8, 12. Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vita. Et Joh. 9, 5. & 12, 46.

Joh. 12, 35. 36. Dixit ergo eis Jesus, Adhuc modicum lumen in vobis est; ambulat dum lucem habetis, ut non vos tenebra comprehendant: & qui ambulat in tenebris nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.

Act. 13, 47. Sic enim praecipit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terra.

Depromta
hoc capite
testimonia
e Veteri
Testamento
ad Christum
a Judaeis
facta refe-
runtur.

QUaecunque testimonia hoc capite depromimus e Veteri Testamento, ea fere a Judaeis ad Messiam referuntur. Velut prius e Psalmo tricesimo quinto, juxta Beresith Rabba & Midrasch Thehillim, in Christum congruit. Aliud quoque e Psalmo centesimo primo, Christo addicitur in Midrasch

Thehillim. Supra etiam ostendimus in Propositione septima Christum, ex Judaeorum sententia, ista sibi vindicare testimonia propemodum omnia, quae ex Isaia attulimus. Denique & eam quam ex Daniele petivimus prophetiam, Christo adjudicant Beresith Rabba & Echa Rabbathi.

CAPUT LV.

Jesu Discipuli lux.

Psalm. 97, 11. Lux orta est eis, & relictis corde letitia.

Psalm. 109, 3. Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum.

Matth. 5, 14. & seq. Vos estis lux mundi.... luceat lux vestra coram hominibus.

Matth. 13, 43. Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.

Prov.

Prov. 9, 18. *Iustorum autem semita, quasi lux splendens.*

Prov. 13, 19. *Lux iustorum latificat.*

Sap. 3, 7. *Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundine discurrent.*

Isa. 58, 7. & seq. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. . . . . Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebra tua erunt sicut meridies.*

Dan. 12, 3. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas aeternitates.*

nis prava & perversa, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.

1. Thess. 5, 5. *Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum.*

Luc. 12, 35. *Sint lumbi vestri praecincti, & lucerna ardentes in manibus vestris.*

Luc. 16, 18. *Filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.*

Joh. 5, 35. *Ille (Johannes) erat lucerna ardens & lucens; vos autem voluistis ad gloriam exultare in luce ejus.*

Joh. 12, 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.*

Eph. 5, 8. 9. *Eratis enim aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate,*

Philip. 2, 15. *Ut sitis sine querela & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis.*

CAPUT LVI.

Jesus ignis.

Exod. 3, 2. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.*

Exod. 13, 21. *Dominus autem precedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.*

Exod. 19, 18. *Totus autem mons Sinai fumabat; eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.*

Exod. 24, 17. *Erat autem species gloria Domini, quasi ignis ardens super verticem montis.*

Deut. 4, 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.*

Deut. 9, 3. *Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens.*

2. Reg. 22, 9. 13. *Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit: carbonem succensi sunt ab eo. . . . . Prae fulgore in conspectu ejus succensi sunt carbonem ignis. Et Psalm. 17, 9. 13. 14.*

1. Par. 21, 26. *Et adificabit ibi altare Domino; obtulitque holocausta & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de caelo super altare holocausti.*

Psalm. 49, 3. *Deus manifeste veniet; Deus noster, & non filebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.*

Psalm. 96, 3. 4. *Ignis ante ipsum praecedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terra.*

Isa. 10, 16. 17. *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem; & subitus gloriam ejus succensa ardebit & quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, & sanctis ejus in flamma, & succendetur, & devorabitur spina ejus, & vepres in die una.*

Matth. 3, 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est. . . . . ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Et Luc. 3, 16.*

Luc. 12, 49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi ut accendatur?*

Ebr. 12, 29. *Etenim Deus noster ignis consumens est.*

Apoc. 1, 14. *Et oculi ejus (Filii hominis) tanquam flamma ignis.*

Apoc. 2, 18. *Hac dicit Filius hominis, qui habet oculos tanquam flammam ignis.*

Apoc. 19, 11. & seq. *Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum iustitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis. . . . . & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.*

Isa. 31, 9. Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.

Isa. 66, 15. 16. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turba quadriga ejus, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit.

Ezech. 1, 26. 27. Super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum; a lumbis ejus & desuper, & a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.

Ezech. 8, 2. Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis; ab aspectu lumborum ejus & deorsum ignis: & a lumbis ejus & sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri.

Joel. 2, 3. Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.

CAPUT LVII.

Jesús Sol.

Isa. 60, 19. 20. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Matth. 17, 2. Et transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.

Apoc. 1, 16. Et facies ejus sicut Sol lucet in virtute sua.

Mal. 4, 2. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae.

CAPUT LVIII.

Jesús stella.

Numer. 24, 17. Orietur stella ex Jacob.

Apoc. 1, 16. Et habebat in dextera sua stellas septem.

Apoc. 22, 16. Ego Jesús misi Angelum meum, testificari vobis hac in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.

CAPUT LIX.

Jesús germen sive oriens, radix, flos, virga.

Numer. 24, 17. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel.

Cant. 2, 1. Ego flos campi & lilium convallium.

Isa. 4, 2. In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terra sublimis, & exultatio his, qui salvati fuerint de Israel.

Isa. 11, 1. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.

Isa. 45, 8. Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 53, 1. 2. Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.

Jer. 23, 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum.

Jer. 33, 15. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae.

Ezech. 34, 29. Et suscitabo eis germen nominatum.

Zach. 3, 8. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.

Zach. 6, 12. Hac aut Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus.

I. Affertur

L. Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. II. Quo sensu Christus dicatur *Germen, & Radix, & Virga, & Flos.*

Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. Euf. Prep. l. II. c. 15.

PRæclaram affert ex Philone Zachariani hujus loci expositionem Eusebius. Inusitatum est, inquit, vocabulum hoc, Oriens, si eum intelligas, qui corpore & animo constet. Quod si incorporum illum divinam imaginem gerentem accipias, aptissime in eum convenire fateberis dictionem istam: hunc quippe antiquissimum Filium oriri fecit rerum omnium parens Deus, quem alibi Primogenitum appellat, qui Patris vias secutus, & ad primigenia illius exemplaria respiciens, formas effinxit. Sed & recitata hic testimonia aliquot Christo quoque addicunt vetustiores Judæi; velut Isaianum illud primum, & postremum hoc Jeremianum Thargumista, qui & Christum *Germen* appellat,

uti appellatur & in Beresith rabba, & in Echa rabbathi, & in Tanchuma. Quæ ex Isaia quinquagesimo tertio, & Zachariæ sexto attulimus, Messia tribuit R. Moses Haddarsan in Beresith rabba. Idem Messiam vocat Vitem, uti se ipse Christus. Sic & R. Aben Ezra, & R. Juda; quo nomine afficitur & in Thalmudico libro Beracoth. Quo etiam referunt illud e Psalmo septuagesimo nono; *Vineam de Ægypto transtulisti.*

Isa. 5, 3. 1. Zach. 6, 12.

Psal. 79, 9.

II. Porro quemadmodum *Germen, & Radix, & Virga, & Flos* dicitur Christus, ita Heroas suos Antiqui Deorum germina appellabant. Scitent exemplis libri Poetarum. Hic *ἄρτος ἄρτος, germen Martis*, ille *ἄρτος ἄρτος, Jovis germen*, & *ἄρτος ἄρτος, Jovis ramus*. At Christus *Germen* est, & *Radix Davidis*, *Virga Israelis*, *Virga Jesse*, *Vitis vera*, *Radix sancta*.

Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

Isa. 4, 2. Jer. 33, 15.

CAPUT LX.

Discipuli Jesu, germina, plantæ, palmites, rami.

PSalm. 79, 15. & seq. *Deus virtutum convertere: respice de celo, & vide, & visita vineam istam: & perfice eam quam plantavit dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi. . . . . Fiat manus tua super virum dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi.*

Isa. 35, 1. & seq. *Latabitur deserta & imbia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit latabunda & laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli & Saron; ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.*

Isa. 60, 21. *Populus autem tuus omnes justii, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ.*

Isa. 61, 1. & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me. . . . . ut ponere lugentibus Sion, & dare meis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris, & vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.*

Jerem. 32, 41. *Et latabor super eis, cum bene eis fecero, & plantabo eos in terra ista in veritate.*

MAtth. 15, 13. *At ille respondens ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.*

Joh. 15, 5. *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.*

Rom. 6, 5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.*

Rom. 11, 16. & seq. *Si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversum ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.*

1. Cor. 3, 6. & seq. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores; Dei agricultura estis.*

CAPUT LXI.

Jesus fons.

PSalm. 35, 10. *Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.*

Joh. 4, 13. & seq. *Respondit Jesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum;*

Eccl. 1, 5. Fons sapientia Verbum Dei in excelsis.

Eccl. 24, 40. & seq. Ego Sapientia effudi flumina: ego quasi trames aqua immensa de fluvio: ego quasi fluvii dioryx, & sicut aqua ductus exivi de Paradiso. Dixi, rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum: & ecce factus est mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare.

Isa. 11, 9. Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. Et Hab. 2, 14.

Isa. 12, 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Isa. 35, 6. 7. Tunc sibi sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissa sunt in deserto aqua, & torrentes in solitudine: & quae erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum.

Isa. 44, 2. 3. Hac dicit Dominus . . . . Effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam.

Isa. 49, 10. Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos aestus & Sol, quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.

Isa. 55, 1. Omnes sitientes venite ad aquas.

Isa. 59, 19. Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor.

Isa. 65, 13. Propter hoc hac dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis.

Jerem. 2, 13. Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae vivae, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.

Jerem. 17, 13. Expectatio Israel, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes a te, in terra scribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.

Ezech. 35, 26. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos.

Ezech. 47, 8. & seq. Et ait ad me, Aqua ista quae egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exhibunt, & sanabuntur aquae. Et omnis anima vivens quae serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multisatis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia ad quae venerit torrens; & stabunt super illas piscatores. Ab Engaddi, usque ad Engallim siccatio sagenarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia.

Joel. 3, 18. Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte; & per omnes rivos Juda ibunt aqua; & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.

Zach. 13, 1. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruata.

Zach. 14, 8. Et erit in die illa, exhibunt aqua viva de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in aestate & in hyeme erunt.

rum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aqua salientis in vitam aeternam.

Joh. 6, 35. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vita: qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam.

Joh. 7, 37. 38. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva.

Apoc. 21, 6. Ego sum Alpha & Omega, initium & finis: ego sitienti dabo de fonte aqua viva gratis.

Apoc. 22, 1. Et ostendit mihi fluvium aquae viva, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.

Apoc. 22, 17. Et qui sitis, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitam gratis.

CAPUT LXII.

Jesus Novi & æterni Fœderis, a Deo cum hominibus pacti, sequester, & finis.

Psal. 88, 4. 29. & seq. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum . . . . In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli . . . . Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.

Eccl. 17, 10. Testamentum æternum constituit cum illis.

Eccl. 45, 31. Et Testamentum David regi filio Jesse, de tribu Juda hereditas ipsi & semini ejus, ut daret sapientiam in cor nostrum, judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem æternam fecit.

Eccl. 47, 13. Dominus purgavit peccata ipse (David) & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloria Israel.

Isa. 42, 6. 7. Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te: & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 49, 8. 9. Hac dicit Dominus, in tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut diceres his, qui vinclæ sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 55, 3. 4. Inclinate aurem vestram, & venite ad me; audite, & vivet anima vestra: & seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populi dedit eum, ducem ac præceptorem gentibus.

Isa. 61, 8. 9. Dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum seriam eis: & scient in gentibus semen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.

Jerem. 31, 31. & seq. Ecce dies venient, **HUBII DEMONSTR.**

Matth. 26, 27. 28. Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & 1. Cor. 11, 25.

Luc. 1, 72. 73. Ad faciendam misericordiam tuam patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

Act. 3, 25. Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familia terra.

Rom. 11, 25. & seq. Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob: & hoc illis a me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.

2. Cor. 3, 5. 6. Sufficiens nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu.

Gal. 3, 15. & seq. Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum Testamentum nemo spernit, aut subordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico Testamentum confirmatum a Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem . . . . Quid igitur Lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unus non est.

Gal. 4, 24. & seq. Hac enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sinæ, in servitutem generans, quæ est Agar: Sinæ enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis; illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.

Ephes. 2, 12. 13. & seq. Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe,

dicat Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32, 40. Et feriam eis pactum sempiternum, non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.

Jerem. 50, 5. Venient, & opponentur ad Dominum fœdere sempiterno, quod nulla oblivione delebitur.

Bar. 2, 25. Et statuam illis Testamentum aeternum sempiternum, ut sint illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

Ezech. 16, 60. 62. Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentie tue, & suscitabo ego pactum sempiternum . . . . . Et suscitabo tibi pactum meum tecum, & scies quia ego Dominus.

Os. 2, 18. & seq. Et percusiam cum eis fœdus in die illa . . . . . & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus; & sponsabo mihi in fide, & scies quia ego Dominus.

Zach. 9, 11. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Mal. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum Meum, & preparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

Et senescerit, prope interitum est. Et 10, 15. & seq.

Ebr. 9, 15. & seq. Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum pravaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æterna hereditatis. Illi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

Ebr. 10, 28. 29. Irritam qui faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus

longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem macerie solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

1. Tim. 2, 5. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.

Ebr. 7, 20. & seq. Et quantum est non sine iurejurando Calii quidem sine iurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum iurejurando, per eum qui dixit ad illum, Jura vit Dominus, & non perirebit eum; tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.

Ebr. 8, 6. & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda, Testamentum Novum; non secundum Testamentum, quod feci Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Egypti: quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum; & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum; & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum; quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem Novum, veteravi Prius. Quod autem antiqua-

testibus morietur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est?

Ebr. 12, 22. & seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis, & iudicem omnium Deum, spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorum Jesum, & sanguinis asperersionem melius loquentem quam Abel.

Ebr. 13, 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti aeterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.

CAPUT LXIII.

Jesús pacíficus.

Psalm. 45, 9. 10. Venite, & videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terra. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

Psal. 71, 3. 7. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. . . . Orietur in diebus ejus iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Psal. 75, 1. & seq. Notus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen ejus: & factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium & bellum.

Psal. 84, 9. 11. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. . . . Misericordia & veritas obviaverunt sibi, iustitia & pax osculatae sunt.

Psal. 119, 7. Cum his qui oderunt pacem eram pacíficus: cum loquebar illis impugnabant me gratis.

Isa. 2, 4. Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.

Isa. 9, 6. 7. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse. . . . Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hirculo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascuntur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedit paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; & in caverna reguli, qui ablatus fuerit, manum suam mittet. Non

Matth. 5, 38. & seq. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram: & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.

Matth. 11, 29. 30. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Iugum meum suave est, & onus meum leve.

Luc. 1, 79. Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Luc. 2, 14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Luc. 24, 36. Dum autem haec loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis; ego sum, nolite timere.

Joh. 14, 23. 27. Respondit Iesus, & dixit ei, ... Pax relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Joh. 16, 32. 33. Respondit ei Iesus. . . . Hec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.

Joh. 20, 21. 26. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. . . . Venit Iesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

Act. 10, 36. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum.

Rom. 5, 1. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.

Rom. 10, 15. Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo.

Isa. 40, 3. & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri: omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutus est.

Isa. 52, 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & pradicantis pacem!

Isa. 53, 5. Disciplina pacis nostra super eum.

Isa. 54, 10. Misericordia autem mea non re-
cedet a te, & fœdus pacis mea non movebitur,
dixit miserator tuus Dominus.

Isa. 55, 11. 12. Sic erit verbum meum quod egreditur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud: quia in latitia egredi-
mini, & in pace deducemini.

Isa. 65, 25. Lupus & agnus pascentur simul; leo & agnus comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

Jer. 33, 6. 9. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis.

Ezech. 34, 25. 29. Et faciam cum iis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus . . . . Et non erunt ultra in rapinam in gentibus, neque bestia terra devorabunt eos, sed habitabunt confidenter, absque ullo terrore.

Os. 2, 18. & seq. Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cali, & cum reptili terra: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.

Mich. 4, 2. & seq. Et properabunt gentes multa, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus, quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, & non discant ultra belligerare. Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutus est.

Mich. 5, 2. 5. Et tu Bethlehem Ephraïta, parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sis dominator in Israel . . . . & erit iste pax.

Nahum. 1, 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem.

Agg. 2, 8. 10. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. . . . & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3, 8. 10. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem . . . . In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.

Zach. 9, 9. 10. Exulta satis, Filia Sion; jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. . . . & loquetur pacem gentibus.

Rom. 14, 17. Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Eph. 2, 13. 14. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra.

Eph. 6, 14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induiti lorica justitia, & calceati pedes in preparatione Evangelii pacis.

Philipp. 4, 7. Es pax Dei, qua exuperas omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.

Col. 3, 15. Et pax Christi exulet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.

Ebr. 7, 2. 3. Deinde autem & rex Salem, quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vita habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.

De pace per
Christum le-
sum parata,
& de con-

DEmonstravimus supra in Propositione septima Judæos retulisse ad tempora Messia hæc Isaia effata, quibus non homi-

num solum, sed animalium quoque futuram concordiam prænuntiavit. Hac ipsa vero Propositione nona, quam prosequi-
mur,

cordia ani-
malium
Messia tem-
poribus ab-
mur,

Isaia pro- mur, ad octavum caput in quo egimus de
missa; qua- tempore adventus Jesu; atque item in septi-
si & alia ma, ostendimus Judæos ac Judaiffantes quos-
mula, ad dam Christianos, jam inde ab Hieronymi
Messiam per temporibus, hæc κατὰ λέξιν (juxta verba) sumi
sententia, al- voluisse: unde validissimum adversus religi-
legorice in- onem Christianam telum cudere se posse ren-
telligendo tur Judæi, cum ajunt temporibus Jesus, quem
sunt. Messiam esse volumus, neque habitasse lu-
pum cum agno, neque pardum accubuisse
cum hoedo, neque ulla aureæ hujus ætatis ad
hanc diem apparuisse vestigia, proindeque
nec Messiam fuisse Jesum. Nos vero hæc
allegorice sumenda esse Rabbiorum ipsorum
suffragio probavimus. Has gregalium suo-
rum ineptias, alias rerum vices nato Christo
expectantium, deridet R. Moses ben Maimon
in Jad Chazacah, parte quarta, libro quarto;
& docet lupum, pardum, leonem, feraque
hæc animalia, impiarum gentium esse simu-
lacro; agnum vero, hoedum, & vitulum, &
mansuetas pecudes, Israelitas significare, quo-
rum summa erit inter gentes pax & tranquil-
litas. Demum sic rationem concludit doctus
ille Magister: Hæc, & reliqua ejusmodi, quæ
de Messia temporibus scripta extant, sunt מִשְׁלֵּי,
Parabola. Ea quoque trahit non semel in
allegoricum sensum R. David Kimchi. Fre-
quens itaque est in ore Judæorum R. Samuelis
dictum, nullum discrimen futurum inter tem-
pora nostra, & tempora Messia, præter re-
gnorum servitutem; hoc est præterquam quod
regna omnia, excusso regum suorum jugo,
sub unius Messia imperium cogentur.

Thalm.
Cod. de
Sabbatho.

Isa. 2, 2.
Mich. 4, 1.

Isa. 30, 25.

Tertull. l. 3.
contr. Marc.

6. 5.

Consulitor liber Sanhedrin, capite ultimo.
Prædicat Isaia futurum Messia temporibus,
ut Omnis vallis exaltetur, & omnis mons &
collis humilietur, & sint prava in directa, &
aspera in vias planas. Nemo sanus sibi per-
suadeat, tunc ita complanatum iri terræ sola,
ut nulli penitus montes existant, cum hic
ipse Isaia ac Michas de eodem Messia ævo
talita præcitant: Et erit in novissimis diebus
præparatus mons domus Domini in vertice
montium, & elevabitur super colles. Isaia
quoque alibi: Et erunt super omnem mon-
tem excelsum, & super omnem collem eleva-
tum, rivi currentium aquarum. Optime
Tertullianus: Alia species erit, inquit, qua
pleraque figurate portenduntur per anigmata,
& allegorias, & parabolas, aliter intelligen-

da quam scripta sunt. Nam & montes le-
gimus destillaturos dulcorem; non tamen ut
sapam de petris, aut defrutum de rupibus spe-
res: & terram audimus lacte & melle ma-
nantem, non tamen ut de glebis credas te
unquam placentas & samias coacturum;
quia non statim aquilicem & agricolam se
Deus repromisit dicens, Ponam flumina in
regione sitiendi, & in solitudine cedrum &
buxum. Sicut & prædicans de nationum
conversione, Benedicent me bestia agri, sirenes,
& filia passerum, non utique ab hirundinum
pullis, & vulpeculis, & illis monstruosis fabulo-
sisque cantriciis fausta omnia relaturus est.
Tum verissimam hanc doctrinam tuetur
Apostoli auctoritate, qui legem bobus mes-
ses terrentibus os alligari vetantem, spectare
ad nos docet; & petram potum in deserto
subministrantem Christum signasse; & A-
braham filios duos Testamenti utriusque sim-
bola fuisse; & institutam a Deo, in rerum pri-
mordiis, societatem individuum viri & foemi-
næ, Christi & Ecclesiæ conjunctionem notare.
Messia certe spirituale regnum est, ut &
evincemus in Parallelismo, & quæcunque eo
pertinent, spiritualia fere sunt; & pax illa per
Christum promissa & parta, animorum &
conscientiæ pax est; pax etiam Deum inter
& homines per Christum conciliata. Quo-
circa res ad Messiam spectantes, futuras esse
spirituales ac cœlestes, merito asseverat R. Ju-
da in libro, quem Æternitatem Israelis in-
scripsit. At proprium præterea & simplicem
huic Isaia prædictioni inesse sensum, supra a
nobis ad octavum caput nonæ hujus Proposi-
tionis declaratum est: nam circa ortus Christi
Jesu tempora pacem colebat orbis universus,
& clausum fuerat ab Augusto Jani Templum.
Præclara est, & omnem exceptionem respuit
Hieronymi in hanc Isaia prophetiam disser-
tatio; quarit enim a Judæis: ecquid virga,
radix, flos, κατὰ ἑξῆς (secundum figuram) hoc
ipso loco sumenda sint; an procedens ex ore
Messia virga terram percutiet; an oris sui
spiritu noxios is sit interfectorus; an justitia
aut fide cingulum texet, quo lumbos suos
præcingat. Quæ cum allegorice dicta esse
fatendum sit, de sequentium sensu non præ-
judicium, sed plane judicium factum esse
putandum est. Id patet vel maxime ex præ-
dicto Aggæi: Et veniet Desideratus cunctis
gentibus,

1. Petr. 3, 10. 11. *Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos,.... inquirat pacem, & sequatur eam.*

CAPUT LXV.

Jesus bellator & victor.

Num. 24, 14. *Orietur Stella ex Jacob, & surget virga de Israel; & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

Psal. 44, 3. & seq. *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime..... Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.*

Psal. 109, 5. & seq. *Dominus a dextris tuis confregit in die ira sua Reges: judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Isa. 8, 1. & seq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachia, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium, & dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum.*

Isa. 11, 4. 5. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.*

Isa. 41, 2. *Quis suscitavit ab Oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit? dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?*

Isa. 42, 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit; super inimicos suos confortabitur.*

Isa. 49, 1. 2. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris mea recordatus est nominis mei: & posuit os meum quasi gladium acutum. In umbra manus sue protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.*

Isa. 66, 15. 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga ejus, reddere in in-*

Math. 10, 34. *Nolite arbitrari, quia pacem generavi mittere, in terram; non veni pacem mittere sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus.* Et Luc. 12, 49. 51.

Matth. 26, 52. 53. *Tunc ait illi Jesus,..... An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?*

Luc. 22, 36. *Dixit ergo eis, sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.*

Joh. 16, 33. *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Rom. 6, 13. *Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo.*

Rom. 13, 12. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

2. Cor. 6, 4. & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmet ipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia..... in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ, a dextris & a sinistris.*

2. Cor. 10, 3. & seq. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.*

Eph. 6, 11. & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus. Propterea accipite armaturam Dei, dignatione*

ignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti a Domino.

Jerem. 12, 12. Gladius Domini devorabit ab extremo terra usque ad extremum ejus: non est pax universa carni.

Joel. 2, 11. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?

Hab. 3, 8. & seq. Qui ascendes super equos tuos, & quadriga tua salvatio suscitans suscitabis arcum tuum ..... Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis hastae tuae. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupescies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.

Zach. 9, 11. & seq. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Gracia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exhibet ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos: & devorabunt, & subicient lapidibus funda, & bibentes inebriabuntur quasi a vino, & replebuntur ut phiale, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.

ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succineli lumbos vestros in veritate, & indui loricae justitiae, & calceati pedes in preparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1, 18. Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias, ut mittes in illis bonam militiam.

2. Tim. 2, 4. 5. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit: nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.

Apoc. 1, 16. Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.

Apoc. 2, 12. & seq. Et Angelo Pergami Ecclesiae scribe, Hac dicit qui habet rhomphaeam utraque parte acutam ..... habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter penitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

Apoc. 19, 11. & seq. Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnabit ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in caelo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcas torcular vini furoris irae Dei omnipotentis ..... & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatae sunt carnibus eorum.

De bello,
quod per
Iesum
Christum
geritur.

Ita. 8, 3-4.

Tertull.
l. 3. adv.
Marc. c. 13.

Iesum pacificum esse supra ostendimus; hic cum exhibemus bellatorem, nec nobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur, interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam egregie demonstrat Itaias, cum ait de puero, qui Mellix typus est: Et dixit Dominus ad me, Loca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina pradari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariae ex manu rege Assyriorum. Quae sic pulchre interpretatur Tertullianus: Ante est inspicias atatur demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum

MULTI DEMONSTR.

Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signa belli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerulae suae collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus. Demum sententiam his verbis concludit: Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare, quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur. Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias, quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam

X x x

præterea

Isa. 31, 9. Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.

Isa. 66, 15. 16. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turba quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit.

Ezech. 1, 26. 27. Super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum; a lumbis ejus & desuper, & a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.

Ezech. 8, 2. Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis; ab aspectu lumborum ejus & deorsum ignis: & a lumbis ejus & sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri.

Joel. 2, 3. Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.

CAPUT LVII.

Jesus Sol.

Isa. 60, 19. 20. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Matth. 17, 2. Et transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.

Apoc. 1, 16. Et facies ejus sicut Sol lucet in virtute sua.

Mal. 4, 2. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitia.

CAPUT LVIII.

Jesus stella.

Numer. 24, 17. Orietur stella ex Jacob.

Apoc. 1, 16. Et habebat in dextera sua stellas septem.

Apoc. 22, 16. Ego Jesus misi Angelum meum, testificari vobis hæc in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.

CAPUT LIX.

Jesus germen sive oriens, radix, flos, virga.

Numer. 24, 17. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel.

Cant. 2, 1. Ego flos campi & lilium convallium.

Isa. 4, 2. In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his, qui salvati fuerint de Israel.

Isa. 11, 1. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.

Isa. 45, 8. Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 53, 1. 2. Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.

Jer. 23, 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum.

Jer. 33, 15. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitia.

Ezech. 34, 29. Et suscitabo eis germen nominatum.

Zach. 3, 8. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.

Zach. 6, 12. Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus.

I. Affertur

L Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. II. Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. Euf. Præp. l. II. c. 15.

PRæclaram affert ex Philone Zachariani hujus loci expositionem Eusebius. Inusitatum est, inquit, vocabulum hoc, Oriens, si eum intelligas, qui corpore & animo constet. Quod si incorporum illum divinam imaginem gerentem accipias, aptissime in eum convenire fateberis dictionem istam: hunc quippe antiquissimum Filium oriri fecit rerum omnium parens Deus, quem alibi Primogenitum appellat, qui Patris vias secutus, & ad primigenia illius exemplaria respiciens, formas effinxit. Sed & recitata hic testimonia aliquot Christo quoque addicunt vetustiores Judæi; velut Isaianum illud primum, & postremum hoc Jeremianum Thargumista, qui & Christum Germen appellat,

Isa. 4, 2.
Jer. 33, 15.

uti appellatur & in Beresith rabba, & in Echa rabbathi, & in Tanchuma. Quæ ex Isa. 5, 3. 1. Zach. 6, 12. Isaie quinquagesimo tertio, & Zacharie sexto attulimus, Messia tribuit R. Moses Haddarsan in Beresith rabba. Idem Messiam vocat Vitem, uti se ipse Christus. Sic & R. Aben Ezra, & R. Juda; quo nomine afficitur & in Thalmudico libro Beracoth. Quo etiam referunt illud e Psalmo septuagesimo nono; *Vineam de Ægypto transfulisti.* Psal. 79, 9.

II. Porro quemadmodum Germen, & Radix, & Virga, & Flos dicitur Christus, ita Heroas suos Antiqui Deorum germina appellabant. Scatent exemplis libri Poetarum. Hic *ἄρκος* germen Martis, ille *διὸς ἴσος*, Jovis germen, & *Ζηνὸς ῥάκος*, Jovis ramus. At Christus Germen est, & Radix Davidis, Virga Israelis, Virga Jesse, Vitis vera, Radix sancta.

Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

CAPUT LX.

Discipuli Jesu, germina, plantæ, palmites, rami.

PSalm. 79, 15. & seq. Deus virtutum convertere: respice de caelo, & vide, & visita vineam istam: & perfice eam quam plantavit dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi. . . . . Fiat manus tua super virum dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi.

Isa. 35, 1. & seq. Latabitur deserta & in via, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit latabunda & laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.

Isa. 60, 21. Populus autem tuus omnes justus, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis mee.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxeris Dominus me. . . . . ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris, & vocabuntur in ea fortes justitie, plantatio Domini ad glorificandam.

Jerem. 32, 41. Et la labor super eis, cum bene eis fecero, & plantabo eos in terra ista in veritate.

MAtth. 15, 13. At ille respondens ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur.

Joh. 15, 5. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.

Rom. 6, 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.

Rom. 11, 16. & seq. Si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversum ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

1. Cor. 3, 6. & seq. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores; Dei agricultura estis.

CAPUT LXI.

Jesus fons.

PSalm. 35, 10. Quoniam apud te est fons vite: & in lumine tuo videbimus lumen.

Joh. 4, 13. & seq. Respondit Jesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum;

Eccl. 1, 5. Fons sapientia Verbum Dei in excelsis.

Eccl. 24, 40. & seq. Ego Sapientia effudi flumina: ego quasi trames aqua immensa de fluvio: ego quasi fluvii dioryx, & sicut aqua ductus exivi de Paradiso. Dixi, rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum: & ecce factus est mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare.

Isa. 11, 9. Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. Et Hab. 2, 14.

Isa. 12, 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Isa. 35, 6. 7. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissa sunt in deserto aqua, & torrentes in solitudine: & qua erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum.

Isa. 44, 2. 3. Hac dicit Dominus . . . . Effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam.

Isa. 49, 10. Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos aestus & Sol, quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.

Isa. 55, 1. Omnes sitientes venite ad aquas.

Isa. 59, 19. Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor.

Isa. 65, 13. Propter hoc hac dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis.

Jerem. 2, 13. Duo enim mala fecit populus meum: me dereliquerunt fontem aqua viva, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.

Jerem. 17, 13. Expectatio Israel, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes a te, in terra scribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Domini.

Ezech. 35, 26. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos.

Ezech. 47, 8. & seq. Et ait ad me, Aqua ista qua egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exhibunt, & sanabuntur aqua. Et omnis anima vivens qua serpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia ad qua venerit torrens; & stabunt super illas piscatores. Ab Engaddi, usque ad Engallim siccatio sagenarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia.

Joel. 3, 18. Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte; & per omnes rivos Juda ibunt aqua; & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.

Zach. 13, 1. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruata.

Zach. 14, 8. Et erit in die illa, exhibunt aqua viva de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in aestate & in hyeme erunt.

rum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aqua salientis in vitam aeternam.

Joh. 6, 35. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitae: qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam.

Joh. 7, 37. 38. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva.

Apoc. 21, 6. Ego sum Alpha & Omega, initium & finis: ego sitiensi dabo de fonte aqua viva gratis.

Apoc. 22, 1. Et ostendit mihi fluvium aqua viva, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.

Apoc. 22, 17. Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vita gratis.

CAPUT LXII.

Jesus Novi & æterni Fœderis, a Deo cum hominibus pacti, sequester, & finis.

Psal. 88, 4. 29. & seq. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum . . . . In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli . . . . Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.

Eccl. 17, 10. Testamentum æternum constituis cum illis.

Eccl. 45, 31. Et Testamentum David regi filio Jesse, de tribu Juda hæreditas ipsi & semini ejus, ut daret sapientiam in cor nostrum, judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem æternam fecit.

Eccl. 47, 13. Dominus purgavit peccata ipsius (David) & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ Israel.

Isa. 42, 6. 7. Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te: & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 49, 8. 9. Hæc dicit Dominus, in tempore placito exiivi te, & in die salutis auxiliaus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas: ut diceres his, qui vinclæ sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 55, 3. 4. Inclinate aurem vestram, & venite ad me; audite, & vivet anima vestra: & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populi dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.

Isa. 61, 8. 9. Dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis: & scient in gentibus semen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.

Jerem. 31, 31. & seq. Ecce dies venient, HUSTII DEMONSTR.

Matth. 26, 27. 28. Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & 1. Cor. 11, 25.

Luc. 1, 72. 73. Ad faciendam misericordiam patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

Act. 3, 25. Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familie terre.

Rom. 11, 25. & seq. Cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob: & hoc illis a me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.

2. Cor. 3, 5. 6. Sufficiens nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu.

Gal. 3, 15. & seq. Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum Testamentum nemo spernit, aut subordinat. Abrahæ dicta sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et feminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico Testamentum confirmatum a Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem . . . . Quid igitur Lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promissum erat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unus non est.

Gal. 4, 24. & seq. Hæc enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar: Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis; illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.

Ephes. 2, 12. 13. & seq. Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe,

dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32, 40. Et feriam eis pactum sempiternum, non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.

Jerem. 50, 5. Venient, & opponentur ad Dominum sedere sempiterno, quod nulla oblivione delebitur.

Bar. 2, 25. Et statuam illis Testamentum aeternum sempiternum, ut sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

Ezech. 16, 60. 62. Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentie tue, & suscitabo ego pactum sempiternum . . . . . Et suscitabo tibi pactum meum tecum, & scies quia ego Dominus.

Ose. 2, 18. & seq. Et percussiam cum eis fœdus in die illa . . . . . & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus; & sponsabo mihi in fide, & scies quia ego Dominus.

Zach. 9, 11. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinulos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Mal. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum Meum, & preparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quaritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

Et senesceat, prope interitum est. Et 10, 15. & seq.

Ebr. 9, 15. & seq. Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum pravaricationum, quæ erant sub priori Testamento, re promissionem accipiant, qui vocati sunt æterna hereditatis. Ubi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

Ebr. 10, 28. 29. Irritam qui faciens legem Moyse, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus

longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem macerie solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

1. Tim. 2, 5. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.

Ebr. 7, 20. & seq. Et quantum est non sine jurejurando Calii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Jura vit Dominus, & non paritebit eum; tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.

Ebr. 8, 6. & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus re promissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda, Testamentum Novum; non secundum Testamentum, quod feci Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Egypti: quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum; & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum; & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum; quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem Novum, veteravit Prius. Quod autem antiqua-

testibus morietur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est?

Ebr. 12, 22. & seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis, & iudicem omnium Deum, spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorum Jesum, & sanguinis asperersionem melius loquentem quam Abel.

Ebr. 13, 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti aeterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.

CAPUT LXIII.

Jesus pacificus.

Psal. 45, 9. 10. Venite, & videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terra. Arcum comeret, & confringeret arma, & scuta combureret igni.

Psal. 71, 3. 7. Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam. . . . Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Psal. 75, 1. & seq. Notus in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus: & factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium & bellum.

Psal. 84, 9. 11. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. . . . Misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculate sunt.

Psal. 119, 7. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis impugnabant me gratis.

Isa. 2, 4. Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.

Isa. 9, 6. 7. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse. . . . Habitabit lupus cum agno, & pardus cum haedo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascuntur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; & in caverna reguli, qui ablatus fuerit, manum suam mittet. Non

Matth. 5, 38. & seq. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram: & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.

Matth. 11, 29. 30. Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum meum suave est, & onus meum leve.

Luc. 1, 79. Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Luc. 2, 14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Luc. 24, 36. Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis; ego sum, nolite timere.

Joh. 14, 23. 27. Respondit Jesus, & dixit ei, ... Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Joh. 16, 32. 33. Respondit ei Jesus. . . . . Hac locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.

Joh. 20, 21. 26. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. . . . . Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

Act. 10, 36. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum.

Rom. 5, 1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.

Rom. 10, 15. Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo.

Isa. 40, 3. & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri: omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est.

Isa. 52, 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & pradicantis pacem!

Isa. 53, 5. Disciplina pacis nostra super eum.

Isa. 54, 10. Misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis mea non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.

Isa. 55, 11. 12. Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud: quia in latitia egrediemini, & in pace deducemini.

Isa. 65, 25. Lupus & agnus pascentur simul; leo & agnus comedens paleas, & serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

Jer. 33, 6. 9. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis.

Ezech. 34, 25. 29. Et faciam cum iis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus . . . . Et non erunt ultra in rapinam in gentibus, neque bestia terra devorabunt eos, sed habitabunt confidenter, absque ullo terrore.

Ose. 2, 18. & seq. Et percusiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cali, & cum reptili terra: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.

Mich. 4, 2. & seq. Et properabunt gentes multe, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus, quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, & non discant ultra belligare. Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.

Mich. 5, 2. 5. Et tu Bethlehem Ephraïa, parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel . . . . & erit iste pax.

Nahum. 1, 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem.

Agg. 2, 8. 10. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. . . . & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3, 8. 10. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem . . . . In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.

Zach. 9, 9. 10. Exulta satis, Filia Sion; jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus & Salvator, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. . . . & loquetur pacem gentibus.

Rom. 14, 17. Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Eph. 2, 13. 14. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra.

Eph. 6, 14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induiti lorica justitia, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.

Philipp. 4, 7. Es pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.

Col. 3, 15. Et pax Christi exulet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.

Ebr. 7, 2. 3. Deinde autem & rex Salem, quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.

De pace per
Christum le-
sum paratam,
& de con-

Demonstravimus supra in Propositione septima Judæos retulisse ad tempora Messia hæc Isaia effata, quibus non homi-

num solum, sed animalium quoque futuram inter se concordiam prænuntiavit. Hac ipsa vero Propositione nona, quam prosequi-

cordia ani-
malium
Messia tem-
poribus ab-
mur,

*Isaia promissa, quae
et alia multa, ad
Messiam per
similitudinem, al-
legorice in-
telligenda
sunt.*

mur, ad octavum caput in quo egimus de tempore adventus Jesu; atque item in septima, ostendimus Judæos ac Judaiffantes quosdam Christianos, jam inde ab Hieronymi temporibus, hæc κατὰ λέξιν (juxta verba) sumi voluisse: unde validissimum adversus religionem Christianam telum cudere se posse rentur Judæi, cum ajunt temporibus Jesus, quem Messiam esse volumus, neque habitasse lupum cum agno, neque pardum accubuisse cum hœdo, neque ulla aureæ hujus ætatis ad hanc diem apparuisse vestigia, proindeque nec Messiam fuisse Jesum. Nos vero hæc allegorice sumenda esse Rabbiorum ipsorum suffragio probavimus. Has gregalium suorum ineptias, alias rerum vices nato Christo expectantium, deridet R. Moses ben Maimon in Jad Chazakah, parte quarta, libro quarto; & docet lupum, pardum, leonem, feraque hæc animalia, impiarum gentium esse simulacra; agnum vero, hœdum, & vitulum, & mansuetas pecudes, Israelitas significare, quorum summa erit inter gentes pax & tranquillitas. Demum sic rationem concludit doctus ille Magister: *Hæc, & reliqua ejusmodi, quæ de Messia temporibus scripta extant, sunt משיח, Parabola.* Ea quoque trahit non semel in allegoricum sensum R. David Kimchi. Frequens itaque est in ore Judæorum R. Samuelis dictum, nullum discrimen futurum inter tempora nostra, & tempora Messiae, præter regnorum servitutem; hoc est præterquam quod regna omnia, excusso regum suorum iugo, sub unius Messiae imperium cogentur. Consulitor liber Sanhedrin, capite ultimo. Prædicat Isaïas futurum Messiae temporibus, ut *Omnis vallis exaltetur, & omnis mons & collis humilietur, & sint prava in directa, & aspera in vias planas.* Nemo sanus sibi persuadeat, tunc ita complanatum iri terræ sola, ut nulli penitus montes existant, cum hic ipse Isaïas ac Michas de eodem Messiae ævo talia præcinent: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles.* Isaïas quoque alibi: *Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem elevatum, rivi currentium aquarum.* Optime Tertullianus: *Alia species erit, inquit, quæ pleraque figurate portenduntur per anigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligen-*

da quam scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem; non tamen ut sapam de petris, aut defrutum de rupibus speres: & terram audimus lacte & melle manantem, non tamen ut de glebis credas te unquam placetas & samias coacturum; quia non statim aquilicem & agricolam se Deus repromisit dicens, Ponam flumina in regione siccanti, & in solitudine cedrum & buxum. Sicut & prædicans de nationum conversione, Benedicent me bestie agri, sirenes, & filie passerum, non utique ab hirundinum pullis, & vulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque cantriciis fausta omnia relaturus est. Tum verissimam hanc doctrinam tuetur Apostoli auctoritate, qui legem bobus menses terrentibus os alligari vetantem, spectare ad nos docet; & petram potum in deserto subministrantem Christum signasse; & Abraham filios duos Testamenti utriusque simbola fuisse; & institutam a Deo, in rerum primordiis, societatem individuum viri & feminae, Christi & Ecclesiae conjunctionem notare. Messiae certe spirituale regnum est, ut & evincemus in Parallelismo, & quæcunque eo pertinent, spiritualia fere sunt; & pax illa per Christum promissa & parta, animorum & conscientiarum pax est; pax etiam Deum inter & homines per Christum conciliata. Quocirca res ad Messiam spectantes, futuras esse spirituales ac coelestes, merito asseverat R. Juda in libro, quem Aeternitatem Israelis inscripsit. At proprium præterea & simplicem huic Isaïæ prædictioni inesse sensum, supra a nobis ad octavum caput nonæ hujus Propositionis declaratum est: nam circa ortus Christi Jesu tempora pacem colebat orbis universus, & clausum fuerat ab Augusto Jani Templum. Præclara est, & omnem exceptionem respuit Hieronymi in hanc Isaïæ prophetiam dissertatio; quærit enim a Judæis: ecquid virga, radix, flos, κατὰ ἑξιν (secundum figuram) hoc ipso loco sumenda sint; an procedens ex ore Messiae virga terram percutiet; an oris sui spiritu noxios is sit interfectorus; an justitia aut fide cingulum texet, quo lumbos suos præcingat. Quæ cum allegorice dicta esse fatendum sit, de sequentium sensu non præjudicium, sed plane judicium factum esse putandum est. Id patet vel maxime ex prædicto Aggæi: *Et veniet Desideratus cunctis* Agg. 2. 8. 10. *gentibus,*

gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum . . . . & in loco isto dabo pacem. Quæram a Judæis, an pax Templo secundo contigerit quod creberrimis bellis appetitum, & postquam ab Herode fuit instauratum, rursus demum a Romanis excisum est. Falletur profecto quisquis hæc

intellexerit κατὰ λέξιν (secundum verba) Ad allegoriam igitur recurrendum est, & dicendum pacem hanc significari, quam Jesus hominibus sanguine suo quæsit placato Deo, & hominibus conciliato, sedatisque conscientiarum terroribus ac stimulis, quæ facinorosis hominibus teterrimum bellum indicunt.

CAPUT LXIV.

Pax & securitas Discipulorum Jesu.

Psal. 72, 3. 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam . . . . Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psal. 84, 9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui convertuntur ad cor.*

Psal. 90, 1. & seq. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur: dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum: Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, & a verbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno . . . . . Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

Psal. 111, 5. & seq. *Jucundus homo qui misereatur & commodat, disponit sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur . . . . . confirmatum est cor ejus: non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.*

Psal. 118, 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

Psal. 120, 3. & seq. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te . . . . . Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam. Per diem Sol non urget te, neque Luna per noctem. Dominus custodit te ab omni malo.*

Psal. 124, 1. & seq. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem . . . . . pax super Israel. Et Psal. 127, 6.*

Prov. 1, 33. *Qui autem me (Sapientiam) audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfructur, timore malorum sublato.*

Matth. 5, 9. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Matth. 10, 12. 13. *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui: & si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. Et Luc. 10, 5. & seq.*

Matth. 11, 29. *Tollite jugum meum super vos, discite a me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.*

Marc. 9, 49. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.*

Luc. 1, 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2, 13. 14. *Et subito facta est cum Angelo multitudo militia cælestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, hominibus bonæ voluntatis.*

Luc. 24, 36. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Et Joh. 20, 19. 21. 26.*

Joh. 14, 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16, 33. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

Act. 10, 36. *Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum.*

Rom. 1, 7. *Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo. Et Rom. 2, 10. & 1. Cor. 1, 3. & 2. Cor. 1, 2. & Gal. 1, 3. & Eph. 1, 2. & 6, 23. & Philipp. 1, 2. & Col. 1, 3. & 1. Thess. 1, 2. & 2. Thess. 1, 2. & 1. Tim. 1, 2. & 2. Tim. 1, 2. & Tit. 1, 4. & Philem. 3. & 1. Petr. 1, 2. & 2. Petr. 1, 2. & 2. Johan. 3. & 3. Johan. 14. & Jud. 2. & Apoc. 1, 4.*

Rom. 5, 1. *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.*

Rom.

Prov. 3, 1. 2. Filii mi, ne obliviscaris legis meae, & praecepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitae, & pacem apponent tibi.

Eccl. 6, 29. In novissimis enim invenies requiem in ea, (Sapientia) & convertetur tibi in oblectationem.

Isa. 32, 17. Et erit opus iustitiae pacis, & cultus iustitiae silentium, & securitas usque in sempiternum.

Isa. 53, 5. Disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus.

Isa. 54, 10. Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meae non commovebitur; dixit miserator tuus Dominus.

Isa. 55, 11. 12. Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum; sed faciet quaecunque volui, & prosperabitur in his, ad quae misi illud.

Isa. 58, 10. 11. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, oriatur in tenebris lux tua, & tenebra tua erunt sicut meridies: & requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam.

Ezech. 34, 14. 15. 25. In pascuis uberrimis pascam eas (oves meas) & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascuntur super montes Israel: ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus ..... & faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in salibus.

Ezech. 37, 14. 26. Et requiescere vos faciam super humum vestram, & scietis quia ego Dominus locutus sum & feci, ait Dominus Deus ..... & percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.

Agg. 2, 8. & seq. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria ..... & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus & Salvator ..... & loquetur pacem gentibus.

qui credidimus, quemadmodum dixit, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam ..... Festinemus ergo ingredi in illam requiem.

Ebr. 12, 14. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

1. Petr.

Rom. 10, 15. Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

Rom. 12, 14. & seq. Benedicite & nolite maledicere ..... nulli malum pro malo reddentes ..... si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Rom. 14, 17. 19. Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto ..... Itaque quae pacis sunt sectemur.

Rom. 15, 13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo.

1. Cor. 7, 15. In pace autem vocavit nos Deus.

2. Cor. 13, 11. De cetero, fratres, gaude-te, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.

Gal. 6, 15. 16. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura. Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel Dei.

Eph. 2, 17. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope.

Eph. 4, 1. & seq. Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis ..... solliciti servari unitatem spiritus in vinculo pacis.

Ephes. 6, 14. 15. Stare ergo succincti lumbos vestros, & indui loriceam iustitiae, & calceati pedes in preparatione Evangelii pacis.

Col. 3, 15. Et pax Christi exaltet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.

2. Thess. 1, 6. 7. Si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu.

2. Thess. 3, 16. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco.

2. Tim. 2, 22. Seculare vero iustitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis, qui invocant Dominum de corde puro.

Ebr. 3, 18. Quibus autem iuravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt?

Ebr. 4, 3. & seq. Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

1. Petr. 3, 10. 11. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos,.... inquirat pacem, & sequatur eam.

CAPUT LXV.

Jesus bellator & victor.

Num. 24, 14. Orietur Stella ex Jacob, & surget virga de Israel; & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.

Psal. 44, 3. & seq. Speciosus forma praefiliis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime..... Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.

Psal. 109, 5. & seq. Dominus a dextris tuis confregit in die ira sua Reges: judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Isa. 8, 1. & seq. Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito pradare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachia, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium, & dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina pradari: quia antequam sciat puer vocare patrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariae coram rege Assyriorum.

Isa. 11, 4. 5. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.

Isa. 41, 2. Quis suscitavit ab Oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit? dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?

Isa. 42, 13. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir praeliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit; super inimicos suos confortabitur.

Isa. 49, 1. 2. Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei: & posuit os meum quasi gladium acutum. In umbra manus suae protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.

Isa. 66, 15. 16. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga ejus, reddere in in-

Matth. 10, 34. Nolite arbitrari, quia pacem generum mittere, in terram; non veni pacem mittere sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus. Et Luc. 12, 49. 51.

Matth. 26, 52. 53. Tunc ait illi Jesus,..... An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?

Luc. 22, 36. Dixit ergo eis, sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.

Joh. 16, 33. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Rom. 6, 13. Sed neque exhibeat membra vestra, arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiae Deo.

Rom. 13, 12. Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

2. Cor. 6, 4. & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmet ipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia..... in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiae, a dextris & a sinistris.

2. Cor. 10, 3. & seq. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.

Eph. 6, 11. & seq. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Propterea accipite armaturam Dei, dignatione

dignatione furorē suū, & increpationem suā in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti a Domino.

Jerem. 12, 12. Gladius Domini devorabit ab extremo terra usque ad extremum ejus: non est pax universa carni.

Joel. 2, 11. Et Dominus dedit vocem suā ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortis & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?

Hab. 3, 8. & seq. Qui ascendes super equos tuos, & quadriga tua salvatio suscitans suscitabis arcum tuum ..... Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis hasta tua. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.

Zach. 9, 11. & seq. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Gracia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exhibit ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos: & devorabunt, & subjicient lapidibus funde, & bibentes inebriabuntur quasi a vino, & replebuntur ut phiale, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.

ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succineli lumbos vestros in veritate, & indui loriceam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1, 18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut mittes in illis bonam militiam.

2. Tim. 2, 4. 5. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit: nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.

Apoc. 1, 16. Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.

Apoc. 2, 12. & seq. Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hac dicit qui habet rhomphaeam utraque parte acutam ..... habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter penitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

Apoc. 19, 11. & seq. Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnabit ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcet torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis ..... & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatae sunt carnibus eorum.

Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signa belli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerule suæ collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus. Demum sententiam his verbis concludit: Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare, quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur. Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias, quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam præterea

XXX

præterea

De bello,
quod per
Jesum
Christum
geritur.

Isa. 8, 3-4.

Tertull.
l. 3. adv.
Marc. c. 13.

Jesum pacificum esse supra ostendimus; hic eum exhibemus bellatorem, nec nobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur, interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam egregie demonstrat Isaias, cum ait de puero, qui Messiae typus est: Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrabere, festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum. Quæ sic pulchre interpretatur Tertullianus: Ante est inspicias ætatis demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum

MULTI DEMONSTR.

Tertull.
cont.
Jud. c. 9.
Isa. 11, 4-5.

præterea demonstrant & hæc Isaia: Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & eris justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. En arma quibus bellum gerit Christus, verba, spiritus, justitia, & fides. Hinc Paulus

2. Cor. 10, 3.
& seq.
Eph. 6, 11.
& seq.

ad Corinthios: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militia nostra carnalia sunt: & ad Ephesios: Induue

vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia in caelestibus. Tum arma recenset, quibus geri vult hujusmodi bellum; nempe lorica justitiæ, scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus.

CAPUT LXIV.

Jesus lapis, fundamentum, mons.

PSal. 117, 22. Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput angeli.

Isa. 8, 13. 14. Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel; in laqueum, & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

Isa. 26, 16. 18. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet..... Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.

Dan. 2, 34. & seq. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus ejus ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter, ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in favillam, æstivæ aræ, quæ rapta sunt vento; nullusque locus inventus est eis: lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram..... In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc; & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi, quæ ventura sunt postea.

Zach. 3, 8. & seq. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu, super lapidem unum septem oculi sunt, ecce ego calabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum: & auferam iniquitatem terræ illius in die una.

Matth. 21, 42. & seq. Dicit illis Jesus, Nunquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus: & qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum. Et Marc. 12, 10. & seq. Luc. 20, 17. 18.

Act. 4, 11. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis edificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus.

Rom. 9, 32. 33. Offenderunt in lapidem offensionis; sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.

1. Cor. 3, 11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.

1. Cor. 10, 4. Bibebant autem de spiriuali conseguente eos petra: petra autem erat Christus.

Eph. 2, 19. & seq. Ergo jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coedificavi in habitaculum in spiritu.

1. Petr. 2, 4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum & honorificatum; & ipsi tanquam lapidem vivi superadificamini.

Zach. 4,

Zach. 4, 7. 10. Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? in planum: & educet lapidem primum, & exequabit gratiam gratie ejus . . . . . & latabuntur, & videbunt lapidem stantem in manu Zorobabel.

CAPUT LXVII.

Jesu Discipuli lapides.

Zach. 9, 16. Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui: quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.

Ephe. 2, 19. & seq. Ergo jam non estis hospites & advena: sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum; ipso summo

angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis adificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino; in quo & vos coedificati in habitaculum Dei in spiritu.

1. Petr. 2, 4. 5. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum & honorificatum; ipsi tanquam lapides vivi superadificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.

CAPUT LXVIII.

Jesus scandalum & ruina.

Psalm. 109, 6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas.

Matth. 11, 6. Beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Et Luc. 7, 23.

Isa. 8, 13. 14. Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irruent, & capientur.

Matth. 13, 57. Et scandalizabantur in eo. Et Marc. 6, 3.

& dispergentur oves gregis . . . . . Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Et Marc. 14, 27. & seq.

Matth. 15, 12. Tunc accedentes Discipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Pharisei audito verbo hoc scandalizati sunt?

Luc. 2, 34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel.

Matth. 26, 31. & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem,

Rom. 9, 32. 33. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali; & omnis, qui credit in eum, non confundetur.

1. Cor. 1, 23. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.

Matth. 26, 31. & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem,

Gal. 5, 11. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc predico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.

1. Petr. 2, 7. 8. Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt adificantes: hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

CAPUT LXIX.

Jesus dux.

Isa. 55, 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.

Matth. 2, 6. Sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

Jerem. 30, 21. Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedat ad me.

Dan. 9, 25. Scito ergo & animadvertite, Ab exitu sermonis ut iterum adificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta dua erunt.

PROPOSITIO IX.

CAPUT LXX.

Jesús ostium.

PSalm. 117, 20. *Hac porta Domini: iusti intrabunt in eam.*

Joh. 10, 7. & seq. *Dixit ergo eis iterum Jesús, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones; & non audierunt eos oves. Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.*

CAPUT LXXI.

Jesús via.

Isa. 30, 21. *Et aures tue audient verbum post tergum monentis, Hac est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.*

Joh. 14, 6. *Dicit ei Jesús, Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.*

Isa. 35, 8. & seq. *Et erit ibi semita, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & haec erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt, qui liberati fuerint, & redempti a Domino convertentur.*

Jer. 6, 16. *Hac dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, qua sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.*

CAPUT LXXII.

Jesús veritas.

PSalm. 42, 3. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua.*

Joh. 8, 31. 32. *Dicebat ergo Jesús ad eos, qui crediderunt ei Judaeos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

Psalm. 84, 12. *Veritas de terra orta est, & justitia de caelo prospexit.*

Joh. 14, 6. *Dicit ei Jesús, Ego sum via, veritas & vita.*

Eccl. 24, 25. *In me gratia omnis via & veritatis; in me omnis spes vita & virtutis.*

2. Cor. 1, 20. *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est, & per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.*

1. Joh. 5, 6. *Et spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.*

CAPUT LXXIII.

Jesús vita.

Deut. 30, 20. *Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhaereas: ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum.*

Joh. 1, 4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.*

Psalm. 35, 10. *Quoniam apud te est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen.*

Joh. 6, 35. 48. 49. *Dixit autem eis Jesús, Ego sum panis vita .... Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.*

Prov. 8, 35. *Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem a Domino.*

Joh. 11, 25. 26. *Dixit ei Jesús, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum.*

Eccl. 4, 12. & seq. *Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & praebet in via justitia: & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus. Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt.*

Joh. 14, 6. *Dicit ei Jesús, Ego sum via, veritas & vita.*

Act. 3, 15. *Auctorem vero vita interfecistis, quem*

Ecel. 21, 16. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vita permanet.

Isa. 25, 7. & seq. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste; expectavimus eum, & salvavit nos, iste Dominus, sustinuumus eum, exultabimus & letabimur in salutari ejus: quia requiescet manus Domini in monte isto.

Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Ebr. 2, 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.

1. Joh. 1, 2. Vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam aeternam, qua erat apud Patrem, & apparuit nobis.

1. Joh. 5, 11. & seq. Et hoc est testimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus: & hac vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. Hac scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

CAPUT LXXIV.

Jesús Sapiaentia.

PROV. 8, 12. & seq. Ego Sapientia habeo in consilio, & eruditio intersum cogitationibus.... Meum est consilium & equitas; mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.... Ego diligentes me diligo; & qui mane vigilant ad me, inveniunt me: mecum sunt divitiæ & gloria, opes superba & justitia, melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo.... Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio: ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constiterant; ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terra. Quando parabat celos aderam.... cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delicia mea esse cum filiis hominum. Nunc ergo, filii, audite me, Beati qui custodiunt vias meas.... Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam & hauriet salutem a Domino: qui autem in me peccaverit, laedet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.

quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus.

Rom. 6, 11. Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Domino nostro.

1. Cor. 15, 22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificantur.

Gal. 2, 20. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem non vivo in carne, in fide vivo filii Dei.

Phil. 1, 10. Mibi enim vivere Christus est, & mori lucrum.

Col. 3, 3. 4. Mortui enim estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum

MATTH. 11, 19. Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est Sapientia a filiis suis. Et Luc. 7, 34. 35.

Luc. 11, 49. Propterea & Sapientia Dei dixit, Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.

1. Cor. 1, 23. 24. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei Sapientiam.

1. Cor. 1, 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia a Deo.

Col. 2, 4. In quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi.

Matth. 23, 12. Qui se edificavit super fundamentum, id est Christum, non cadet in ruinam.

Matth. 23, 13. Qui se edificavit super cinerem, id est super peccata, cadet in ruinam.

Matth. 23, 14. Qui se edificavit super strumem, id est super mendacia, cadet in ruinam.

Sap. 7, 21. & seq. *Omniū artifex docuit me Sapientia: est enim in illa spiritus intelligentie sanctus, unicus . . . . . omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam: vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quadam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis aeterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit.*

Sap. 9, 4. *Da mihi sedium tuarum asfricem Sapientiam.*

Sap. 9, 9. *Tecum Sapientia tua, quae novit opera tua, quae & affuit tunc, cum orbem terrarum faceres: & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in praeceptis tuis.*

Eccl. 1, 5. & seq. *Fons Sapientiae, Verbum Dei in excelsis & ingressus illius mandata aeterna. Radix Sapientiae cui revelata est, & astutias illius quis agnovit? Disciplina Sapientiae cui revelata est & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Unus est altissimus creator omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creavit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumeravit, & mensus est: & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & praebeuit illam diligentibus se.*

Eccl. 24, 1. & seq. *Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in caelis, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis. Gyrum caeli circuii sola, & profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi, & in his omnibus requiem quaeivi, & in hereditate Domini morabor. Tunc praecepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Jacob inhabita, & in Israel hereditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministravi.*

CAPUT LXXV.

Jesus principium & finis, primus & novissimus, alpha & omega.

GEn. 1, 1. *In principio creavit Deus caelum & terram.*

Psal. 101, 26. & seq. *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabit eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Psal. 109, 3. *Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genuite.*

Prov. 8, 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio: ab aeterno ordinata sum & ex antiquis, antequam terra fieret.*

Eccl. 24, 14. *Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam.*

Joh. 1, 1. 2. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.*

Joh. 8, 25. *Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus, Principium, qui & loquor vobis.*

Rom. 10, 4. *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

Col. 1, 18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.*

Ebr. 1, 8. & seq. *Ad Filium autem (dicit Deus) Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Apoc. 1, 8. *Ego sum Alpha & Omega, principium*

Isa. 41, 4. Ego Dominus : primus & novissimus ego sum.

Isa. 43, 10. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.

Isa. 44, 6. Hac dicit Dominus rex Israel, & redemptor ejus Dominus exercituum, Ego primus & novissimus, & absque me non est Deus.

Isa. 48, 12. Audite, Jacob, & Israel quem ego voco : ego ipse, ego primus, & ego novissimus.

Isa. 53, 2, 3. Vidimus eum, & non erat aspectus ; & desideravimus eum, despectum, & novissimum virorum.

incipium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.

Et Apoc 1, 11. juxta Græcum exemplar.

Apoc. 1, 17. Et posuit dexteram suam super me dicens, Noli timere, ego sum primus & novissimus.

Apoc. 3, 14. Et Angelo Laodice Ecclesia scribe, Hac dicit, Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creatura Dei.

Apoc. 21, 6. Ego sum alpha & omega, initium & finis.

Apoc. 22, 13. Ego sum alpha & omega, primus & novissimus, & principium & finis.

CAPUT LXXVI.

Jesus caput.

Psalm. 17, 44. Eripies me de contradiotionibus populi, constitues me in caput gentium.

Psalm. 117, 22. Lapidem quem reprobaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli.

1. Cor. 11, 3. Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.

Eph. 1, 22, 23. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur.

Eph. 4, 15, 16. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus : ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in adificationem sui in Charitate.

Eph. 5, 23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesia, ipse Salvator corporis ejus.

Col. 1, 18. Et ipse (Jesus) est caput corporis Ecclesie.

Col. 2, 10. Et estis in illo (Jesu) repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.

Col. 2, 18, 19. Nemo vos seducat. . . . non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum Dei.

CAPUT LXXVII.

In Jesu omnia a Deo condita.

Psalm. 33, 6. Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Psalm. 103, 24. Quam magnificata sunt opera tua, Domine : omnia in Sapientia fecisti.

Prov. 3, 19, 20. Dominus Sapientia fundavit terram, stabilivit cælos prudentia : Sapientia illius eruperunt abyssi.

Prov. 8, 27, & seq. Quando preparabat cælos aderam : quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando astra formabat sursum, & liberabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suas : quando appen-

Joh. 1, 3. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.

Eph. 2, 10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.

Eph. 3, 11. Secundum prædestinationem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.

Col. 1, 15, & seq. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura, quoniam in ipso condita sunt universa in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates ; omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Ebr. 1,

debat fundamenta terra, cum eo eram cuncta componens.

Sap. 9, 9. Et tecum Sapientia tua, qua & nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula.

affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculi tuis, & quid dixerum in praeceptis tuis.

Jerem. 10, 12. Preparat orbem in Sapientia sua.

CAPUT LXXVIII.

Jesús electus.

Psal. 88, 20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, Posui adiutorium in potente, & exaltavi electum de plebe mea.

Isa. 42, 1. Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.

Isa. 43, 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi, ut sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum.

Isa. 49, 2. Posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.

tum, a Deo autem electum, & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superadificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur.

Matth. 12, 17. & seq. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea.

Luc. 23, 35. Et stabat populus spectans, & deridebant eum Principes cum eis dicentes, Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.

1. Petr. 2, 4. & seq. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum,

ipso tanquam lapides vivi superadificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur.

CAPUT LXXIX.

Jesús Justitia.

Psal. 71, 7. Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Psal. 84, 12. Veritas de terra orta est, & justitia de caelo prospexit.

Isa. 11, 4. Judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra.

Isa. 45, 8. Rorate celi desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul.

Isa. 61, 11. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus germen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.

Isa. 63, 1. Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum.

Jerem. 33, 15. In diebus illis, & in tempore illo, germinare faciam David germen justitiae.

Dan. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur pravariatio, & finem accipias peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna.

Mal. 4, 2. Et oriatur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae.

1. Cor. 1, 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio & redemptio.

2. Cor. 5, 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul.

CAPUT LXXX.

Jesús Justus dictus νατ' ἐξοχήν.

Sap. 2, 12. Circumveniamus ergo Justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata

Matth. 27, 3. 4. Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus

Legis, & diffamat in nos peccata disciplina nostra: promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat.

Isa. 45, 8. Rorate celi desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 51, 4. 5. Attendite ad me, popule meus, & tribus mea me audite, quia Lex a me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus.

Isa. 53, 11. In scientia sua justificabit ipse Justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.

Isa. 62, 1. 2. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediat ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.

Jerem. 23, 5. 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus Justus noster. Et Jerem. 33, 16.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator.

1. Joh. 2, 29. Si scitis quoniam Justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

CAPUT LXXXI.

Jesus Sanctus dictus κατ' ἐξοχήν.

P*sal. 4, 4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.*

Psal. 15, 10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

Isa. 12, 6. Exulta, & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

Dan. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Act. 2, 27. Quoniam non derelinquet animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

HUILLI DEMONSTR.

cipibus Sacerdotum & Senioribus, dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum.

Matth. 27, 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens, Nihil tibi & Justo illi.

Luc. 23, 47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere hic homo justus erat.

Act. 3, 14. Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam dari vobis.

Act. 7, 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos, qui praeuntiabant de adventu Justo, cujus vos nunc proditores & homicidae fuistis.

Act. 22, 14. At ille dixit, Deus patrum nostrorum praordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus.

Rom. 3, 26. Ut sit ipse Justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Jac. 5, 6. Addixistis, & occidistis Justum, & non restitit vobis.

1. Petr. 3, 18. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, Justus pro injustis.

1. Joh. 1, 9. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

1. Joh. 2, 1. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum Justum.

scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

M*arc. 1, 23. 24. Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit dicens, Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. Et Luc. 4, 33. 34.*

Luc. 1, 35. Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbravit tibi, ideoque & quod nascetur ex te Sanctum; vocabitur Filius Dei.

Luc. 2, 22. 23. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur.

Yyy

Act. 3,

Act. 3, 14. Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis.

Act. 4, 27. & seq. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus Sanctum puerum tuum Jesum . . . . . Et nunc, Domine, respice in minas coram, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum; in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen Sancti filii tui Jesu.

1. Cor. 1, 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.

Ebr. 7, 26. Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex, Sanctus, innocens, impollutus.

1. Petr. 1, 14. & seq. Quasi filii obedientiae, non configurati prioribus ignorantia vestra defuleriis, sed secundum eum, qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti suis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego Sanctus sum.

1. Joh. 2, 20. Sed vos unctionem habetis a Sancto, & nostis omnia.

Apoc. 3, 7. Et Angelo Philadelphia Ecclesia scribe, Hec dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.

Apoc. 6, 10. Et clamabunt voce magna dicentes, Usquequo, Domine (Sanctus & Verus) non judicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis, qui habitant in terra?

*Sanctum
fore Messi-
am Judaei
sentiant.*

Consentanea est his Veteris Testamenti popularium suorum, ut videtur, vestigiis effatis Judaeorum sententia: nam R. inhaerens, sanctissimum omnium Messiam Abraham Schalom in libro Neve Schalom, fore docet.

CAPUT LXXXII.

Jesus testis Dei.

Isa. 43, 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.

Isa. 55, 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.

Joh. 3, 10. 11. Respondit Jesus, & dixit ei, tu es Magister in Israel, & hac ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.

Joh. 3, 31. 32. Et quod vidit & audivit, hoc testatur, & testimonium ejus nemo accipit. Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.

Joh. 8, 14. 18. Respondit Jesus, & dixit eis, Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum . . . . . Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso.

Joh. 18, 37. Respondit Jesus, Tu dicis quia rex sum ego; ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.

1. Tim. 2, 5. 6. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis.

1. Tim. 6, 13. Praecipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia in Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.

1. Joh. 5, 7. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

Apoc. 1, 4. 5. Gratia vobis & pax . . . . . a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terra.

Apoc. 3, 14. Et Angelo Laodicea Ecclesia scribe, Hec dicit Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturae Dei.

CAPUT LXXXIII.

Jesus humilis.

PSalm. 21, 7. Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.

Matth. 11, 29. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

Act. 8, 23. & seq. Locus autem Scripturae quem

Psalm. 34, 14. Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar.

Psalm. 87, 16. Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea; exaltatus autem, & humiliatus sum, & conturbatus.

Psalm. 88, 39. & seq. Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra Sanctuarium ejus; destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis: exaltasti dexteram depriimentium eum, letificasti omnes inimicos ejus: avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collidisti: minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.

Isa. 52, 14. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius est inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.

Isa. 53, 2. & seq. Non est species ei, neque decor; & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem; & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum . . . . & non putavimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo & humiliatum . . . . & Dominus voluit conterere eum in infirmitate . . . . & cum sceleratis reputatus est.

Jerem. 22, 30. Hæc dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enimerit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.

Thren. 3, 45. Eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.

Dan. 2, 34. & seq. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussus statuam in pedibus ejus ferreis & fictilibus, & comminuit eos . . . . lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram . . . . Secundum quod vidisti quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi, quæ ventura sunt postea.

CAPUT LXXXIV.

Jesus contemptus, & odio habitus.

Psalm. 17, 18. 41. 44. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me . . . . Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti . . . . Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium.

Psalm. 21, 8. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput.

Psalm. 34, 16, 19. Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis . . . . Non supergaudeant

quem legebat, erat hic . . . . In humilitate judicium ejus sublatum est . . . . Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Prophetæ dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

2. Cor. 13, 4. Nam etsi crucifixus est Jesus ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Phil. 2, 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem.

Ebr. 4, 15. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

Ebr. 5, 7. & seq. Qui in diebus carnis sue preces, supplicationesque, ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido ac lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia: & quidem cum esset Filius Dei, didicit exiis, quæ passus est, obedientiam.

Matth. 8, 34. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu & viso eo rogabant, ut transferret a finibus eorum.

Matth. 9, 34. Pharisei autem dicebant, In principe Demoniorum ejicit Demones. Et **Matth. 12, 24. Luc. 11, 15. Joh. 7, 20. & 8, 48. 52. & 10, 20.**

Matth. 13, 57. Et scandalizabuntur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est Prophetæ sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et **Marc. 6, 3. 4. Luc. 4, 24. Joh. 4, 44.**

Matth. 21, 42. Dicit illis Jesus, Numquam legistis

mibi qui adversantur mibi inique; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Psal. 68, 6. & seq. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: quæ non rapui tunc exolvebam.... Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, & operui in jejuniis animam meam, & factum est in opprobrium mihi, & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam; adversum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum..... Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, improprium expectavit cor meum & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.

Psal. 88, 42. & seq. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis; exaltasti dexteram deprimentium eum: latificasti omnes inimicos ejus..... minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.

Psal. 108, 1. & seq. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est: locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me; & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligere, detrahebant mihi, ego autem orabam; & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Psal. 117, 22. Lapidem quem reprobaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli.

Psal. 119, 7. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Sap. 2, 19. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

Isa. 1, 2. Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est, Filios enutrivit, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.

Isa. 8, 13. Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petram scan-

legistis in Scriptoribus, Lapidem quem reprobaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli? Et Marc. 12, 10. Luc. 20, 17.

Marc. 3, 21. & seq. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Et Scriba qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant quoniam Beelbuth habet, & quia in principe Daemoniorum ejicit Daemonia.

Marc. 5, 39. 40. Et ingressus ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit: & irridebant eum.

Marc. 9, 11. Qui respondens ait illis, Elias cum venerit primo, restituet omnia; & quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur?

Luc. 16, 14. Audiebant omnia hæc Pharisæi, qui erant avari, & deridebant illum.

Joh. 1, 10. 11. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.

Joh. 7, 5. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dixit ergo eis Jesus, tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit.

Joh. 7, 47. & seq. Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis?

Joh. 8, 49. Respondit Jesus, Ego Demonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, & vos inbonorastis me.

Joh. 9, 29. Nos scimus quia Moyse locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit.

Joh. 12, 37. & seq. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaia Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaïas, Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.

Joh. 15, 18. & seq. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit..... Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum: sed ut adimpleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis.

Act. 4, 11. Hic est lapis, qui reprobatus est

dali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem, & offendenti ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

Isa. 49, 7. Hæc dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus, ad contemnitibilem animam, ad abominatam gentem, & ad servum Dominorum.

Isa. 52, 14. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.

Isa. 53, 3. Despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.

Isa. 65, 2. Expandi manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.

Jerem. 3, 20. Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel, dicit Dominus.

Jerem. 14, 8. 9. Expectatio Israel, Salvator ejus in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare?

Jerem. 32, 33. Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos diluculo, & erudirem, & nollent audire, ut acciperent disciplinam.

Jerem. 33, 8. Propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.

Thren. 3, 30. 45. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis . . . . eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.

Dan. 9, 26. Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est.

*Refelluntur
Judæi, ex
duplici ad-
ventu Messie
in Libris
sacris præ-
dicto, dupli-
cem Messiam
confingentes*

EX prædictis, quæ hoc capite collegimus, aliisque quæ subinde proferentur a nobis, optime intellexerunt Judæi futuros Christi labores, angustias, ignominias, violentam denique mortem, foedumque supplicium. Verum cum & supremos ipsi paratos honores, maximam potentiam, regnumque adeo, ex Prophetarum vaticiniis perspectum haberent, huic discrepantiæ oraculorum, quibus duo portenduntur Christi adventus, humilis alter & inglorius, splendidus alter & magnificus, optime occurrere se posse sperarunt, si duos Messias futuros comminiscerentur; alterum Josepho illo præco, Jacobi & Rachelis filio oriturum, qui Nehemias Uzielis filius dicendus esset; infelicem hunc & æumnis devotum accruentæ morti in prælio obeundæ adversus impium & monstrosam Armillum; alterum ex Davidis prosapia proditurum, Israelitici re-

est a vobis adificantibus, qui factus est in caput anguli.

Rom. 9, 32. 33. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali.

Ebr. 12, 2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contenta.

1. Petr. 1, 11. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Propheta, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt; scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.

1. Petr. 2, 4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobaturum, a Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superadificamini.

gni vindicem, summam gesturum gloriam, dispersos Israelitas congregaturum, per quem Messias Josephi filius ad vitam sit revocandus, postquam Armillum Deus & universum Armilli exercitum igne & sulphure de cælo emissis deleverit. Traditur doctrina hæc in libro sexto partis secundæ Talmudis, qui est de festo Tabernaculorum, capite quinto; traditur & in Beresith Rabba, & apud R. Davidem Kimchi, Aben Ezram, R. Makirum in Pulvere aromatico, aliosque Rabbinos complures e recentioribus. In quo mirabile est, quantus ipsis error illuserit. Prædicatur unicus Messias, duplex adventus; duplicem illi Messiam, unicum adventum expectant. Cujus commentum si quis rationem ab iis postulet, vel nullam dabunt, vel ineptam. Proferunt verba hæc Isaia: *Beati* Isa. 32, 20.
qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis & asini. Sationem illam interpretantur

pretantur stipem in egenos collatam, quam qui erogaverit, dignum illum fore ajunt Elia, & utroque Messia: ac Eliam quidem notari dictione, *immittentes*, idcirco quod
 Mal. 4, 5. apud Malachiam scriptum est: *Ecce ego mitto Eliam prophetam.* Pedem bovis exponunt Messiam Josepho oriturum, quod de Josepho
 Deut. 33, 17. dixerit Moses morti proximus: *Quasi primogeniti tauri pulebritudo ejus.* Asinum vero interpretantur Messiam Davidis filium, quem prædixit Zacharias futurum pauperem, & asina vectum iri. Piget has nugas referre, quæ extant tamen in Beresith Rabba; sed utile est sectæ hujus perspectam habere vecordiam. Puduisset vero recentiores resipiscere. Itaque patrum suorum auctoritatem sequuntur. At eorum errorem vel hoc ipsum ex Beresith Rabba testimonium coarguit, ubi Messiam Davidis filium, pauperem futurum ex Zachariæ vaticinio agnoscunt. Igitur nescire se fatetur Aben Ezra, utrum Messiam illic indicet Zacharias: cum Saadiah Gaon eundem indicari velit, cui Daniel septimo capite potentiam, opes, & regnum æternum spondet. Altera vero Mosis clausula, qua Josephus tauro primo comparatur, quamque in Messiam Josephi filium conferunt, adscribitur Messia Davidis filio in Midrasch Thehillim. Ajunt Judæi hæc de Messia Davidis filio prædixisse Jacobum: *Donec venias qui*

Gen. 49, 10.

mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, & ista Psalmen: Et benedicentur in ipso omnes Psal. 72, 17. *tribus terre; omnes gentes magnificabunt eum.* At in libro Thalmudico Sanhedrin eadem testimonia referuntur ad eum Messiam, de quo dixit Isaïas: *Vere languores* Isa. 53, 4. *nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* R. Selomoh Jarchi in expositionibus suis ad Gemaram Sanhedrin, & R. Moses Alschech, ad Davidicum Messiam pertinere ajunt quinquagesimum tertium Isaïæ caput, quo Messia narrantur dolores, ignominia, & interitus. Quam opinionem aliquot locis refert R. Isaac Abrabaniel. Messiam hic quidem Davidicum iis significari docet, quæ habentur apud Isaïam, capite undecimo: *Non secundum visionem oculorum judicabit,* Isa. 11, 3, 4. *neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes.* At liber idem Sanhedrin poenis a Deo affectum iri docet Messiam ab Isaïa illic prædictum. Messias Ruthe prognatus, is ipse est, qui Davidis nepos fuit; tamen in Ruth Rabbathi legitur, regnum Messia huic & calamitates portendi his verbis, quæ sunt in capite libri Ruth: *Veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto.* Itaque Rabbini quidam, nec infimi nominis, Messiam unicum, sed bis venturum esse consentiunt.

Ruth. 2, 14.

CAPUT LXXXV.

Jesu Discipuli contemti, vexati, & contumeliis affecti.

PSalm. 43, 8. & seq. *Salvastis enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confundisti ..... Nunc autem repulisti & confundisti nos ..... avertisti nos retrorsum post inimicos nostros: & qui oderunt nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos. Vendidisti populum tuum sine pretio ..... Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum, his qui sunt in circuitu nostro. Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meae cooperuit me, a voce exprobrantis & obloquentis, a facie inimici & persequentis. Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo: & non recessit retro cor nostrum: & declinasti semitas nostras a via*

Matth. 5, 10. & seq. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis; sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos ..... Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est.* Et Luc. 6, 22.

Matth. 10, 21. & seq. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus propter nomen meum.* Et Marc. 13, 12. 13. Luc. 21, 11. 16. 17.

Matth.

tua. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis ..... Quoniam propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis ..... Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinator est in terra venter noster.

Psal. 65, 10. & seq. Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

Psal. 78, 4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

Psal. 122, 3. Miserere nostri, Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione: quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus & despectio superbis.

Sap. 5, 3. & seq. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum aestimabimus insaniam, & finem illorum, sine honore; ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.

Isa. 60, 14. & seq. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi & vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum.

Thren. 4, 19. 20. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis caeli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus captus est in peccatis nostris.

abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur, pro vestra exhortatione & salute; sive consolamur, pro vestra consolatione; sive exhortamur, pro vestra exhortatione & salute, qua operatur tolerantiam earundem passionum quas patimur, ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, qua facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut taderet nos etiam vivere.

2. Cor. 2, 4. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas.

2. Cor. 4, 8. & seq. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aperiimur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

Matth. 23, 34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem. Et Matth. 10, 16. Luc. 10, 3. & 11, 49.

Matth. 24, 9. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

Joh. 15, 17. & seq. Hec mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis, Non est servus major domino suo; si me persecuti sunt, & vos persequentur.

Joh. 16, 2. Absque Synagogis facient vos; sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo.

Joh. 17, 14. Ego dixi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

Act. 14, 21. Et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Rom. 5, 3. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.

1. Cor. 1, 28. Ignobilia mundi & contemtilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret.

1. Cor. 4, 12. 13. Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & susinemus; blasphemamur, & obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

2. Cor. 1, 5. & seq. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum

2. Cor. 6, 4. & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.*

2. Cor. 7, 4. 5. *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra; nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus; foris pugna, intus timores.*

2. Cor. 12, 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.*

1. Thess. 2, 2. & seq. *Sed ante passi, & contumeliis affecti (sicuti scietis) in Philippis fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine .... Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, qua sunt in Judea, in Christo Jesu: quia passi estis & vos a contribulibus vestris, sicut & ipsi a Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.*

1. Thess. 3, 4. 7. *Nam & cum apud vos essemus, prae dicebamus vobis passuros nos tribulationes; sicut & factum est, & scitis .... ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate, & tribulatione nostra.*

2. Thess. 1, 4. & seq. *Ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis, in exemplum justi judicii Dei, pro quo & patimini: si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu.*

2. Tim. 3, 10. & seq. *Tu autem affecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, qualia mihi facta sunt Antiochia, Iconii, & Lystis, quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.*

Ebr. 10, 32. & seq. *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnam certamen sustinuvistis passionum; in altero quidem, opprobriis & tribulationibus, spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti. Nam & vincitis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.*

1. Joh. 3, 13. *Nolite mirari, si odit vos mundus.*

Apoc. 7, 14. & seq. *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni: .... non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos Sol, neque ullus aestus: quoniam Agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitae fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.*

CAPUT LXXXVI.

Jesus ignotus.

PSalm. 141, 5. *Considerabam ad dexteram, & videbam; & non erat qui cognosceret me.*

Isa. 1, 3. *Cognovit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui; Israel autem me non cognovit, & populus meus non intellexit.*

Isa. 45, 4. 5. *Vocavi te nomine tuo, assimilavi te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus; accinxi te, & non cognovisti me.*

Isa. 45, 15. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.*

Isa. 53, 3. *Quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.*

Jerem. 4, 22. *Quia stultus populus meus me non cognovit.*

Matth. 11, 25. *In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine caeli ac terra, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.*

Matth. 17, 12. *Dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecunque voluerunt: sic & Filius hominis passurus est ab eis.*

Matth. 26, 69. & seq. *Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla dicens, Et tu cum Jesu Galileo eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Excunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum*

Jerem. 9, 3. De malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dominus.

Jerem. 10, 25. Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te.

Ose. 5, 4. Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt.

Luc. 23, 34. Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.

Joh. 1, 10, 11. In mundo erat, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.

Joh. 9, 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit.

Joh. 16, 2, 3. Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo; & hæc facient vobis, qui non noverunt Patrem, neque me.

Act. 3, 17. Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.

Act. 23, 27. Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt, & nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt a Pilato ut interficerent eum.

Act. 17, 22, & seq. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitioniores vos video: præteriens enim & videns simulacra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.

1. Cor. 1, 21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.

1. Cor. 2, 7, 8. Loquimur Dei Sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.

2. Cor. 3, 13, & seq. Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum: cum autem conversus fueris ad Dominum, auferetur velamen.

CAPUT LXXXVII.

Jesus pauper.

Psalm. 39, 18. Ego autem mendicus sum & pauper. Et Ps. 69, 5.

Psalm. 68, 30. Ego sum pauper & dolens.

Psalm. 87, 16. Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea.

Psalm. 108, 22. Libera me, quia egenus & pauper ego sum.

Jerem. 14, 8, 9. Expectatio Israel, salvator ejus in tempore tribulationis: quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus; ut fortis qui non potest salvare?

Zach. 9, 9. Exultet Sion, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

Matth. 8, 20. Et dicit ei Jesus, Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Et Luc. 9, 57, 58.

Marc. 6, 2, 3. Et multi audientes admirabantur in doctrina ejus dicentes, Nonne hic est faber, filius Maria?

2. Cor. 8, 9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.

Jesu Discipuli pauperes & humiles.

1. **R**eg. 2, 8. *Suscitat de pulvere cgenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloria teneat. Et Job. 5, 11. & 12, 18. & seq.*

Psalm. 11, 6. *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus: ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.*

Psalm. 17, 28. *Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.*

Psalm. 33, 19. *Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde; & humiles spiritu salvabit.*

Psalm. 43, 24. *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopia nostra, & tribulationis nostrae?*

Psalm. 67, 11. & seq. *Paraisti in dulcedine tua pauperi, Deus. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus dividere spolia.*

Psalm. 68, 33. 34. *Videant pauperes, & latentur: querite Deum, & vivet anima vestra: quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos suos non despexit.*

Psalm. 71, 4. 12. 13. *Judicabis pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum .... quia liberabit pauperem a potente, & pauperem cui non erat adjutor; parceret pauperi, & inopi, & animas pauperum salvas faciet.*

Psalm. 101, 17. 18. *Quia edificavit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua; respexit in orationem humilium, & non sprevis precem eorum.*

Psalm. 106, 40. 41. *Effusa est contemptio super principes, & errare fecit eos in invio, & non in via: & adjuxit pauperem de inopia, & posuit sicut oves familias.*

Psalm. 112, 5. & seq. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in caelo & in terra? suscitans a terra inopem, & de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

Eccli. 10, 18. 21. *Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipsis gentibus ... Memoriam superborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium sensu. Et Eccli. 20, 11.*

Matth. 6, 19. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.*

Matth. 10, 19. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo. Et Marc. 6, 8. Luc. 9, 3. & 10, 4. & 22, 35.*

Matth. 11, 5. *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.*

Matth. 18, 3. 4. *Et dixit, Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno caelorum.*

Matth. 19, 21. *Ait illi Jesus, Si vis perfectus esse, vade, vende qua habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo: & veni, sequere me. Et Marc. 10, 21. Luc. 12, 33. & 18, 22.*

Matth. 20, 26. & seq. *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sic vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus; sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Et Matth. 23, 10. & seq. Luc. 14, 11. & 18, 14. Jac. 4, 6. & 1. Petr. 5, 5.*

Luc. 1, 48. & seq. *Quia respexit humilitatem ancilla sua; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes .... Deposuit potentes de sede & exaltavit humiles: esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.*

Luc. 4, 17. & seq. *Et traditus est illi liber Isaia Propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare, pauperibus misit me .... Caput autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hac Scriptura in auribus vestris.*

Luc. 6, 20. & seq. *Et ipse elevatis oculis in Discipulos suos dicebat, Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.*

Joh. 7, 47. & seq. *Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis? sed turba hac, quæ non novit Legem, maledicti sunt.*

2. Cor. 1, 26. & seq. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi

Isa. 28, 18. 19. Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cecorum videbunt: & addent mites in Domino latitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt.

Isa. 41, 17. 18. Egeni & pauperes quarunt aquas, & non sunt; lingua eorum siti aruit: ego Dominus exaudiam; Deus Israel non derelinquam eos.

Isa. 49, 13. Laudate, caeli; & exulta, terra; jubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur.

Isa. 61, 10. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem.

Soph. 3, 12. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.

Soph. 3, 19. Salpabo claudicantem, & eam qua ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.

multi nobiles; sed quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.

1. Cor. 4, 10. & seq. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris.

2. Cor. 6, 4. & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus; per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam... sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

Jac. 2, 5. Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?

CAPUT LXXXIX.

Jesus servus.

Isa. 42, 1. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.

Isa. 43, 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.

Isa. 43, 24. Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis, praeiussi mihi laborem in iniquitatibus tuis.

Isa. 49, 5. 6. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israel non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.

Isa. 50, 10. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?

Isa. 52, 13. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.

Isa. 53, 11. In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.

Ezech. 34, 23. 24. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum

Matth. 20, 27. 28. Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus; sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Et Marc. 10, 45.

Luc. 22, 27. Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

Joh. 13, 12. & seq. Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cum recubisset iterum, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister; & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.

Phil. 2, 5. & seq. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam

servi accipiens.

David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deus, & servus meus David princeps in medio eorum, & ego Dominus locutus sum. Et Ezech. 37, 24-25. Zach. 3, 8. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.

CAPUT XC.

Jesu labores & angustiae.

Psal. 39, 3. Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi: & exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miseria, & de luto facis.

Isa. 53, 8. 11. De angustia, & de iudicio sublatus est..... Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit & saturabitur.

Luc. 19, 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam.

Joh. 4, 6. Jesus ergo satigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.

Ebr. 5, 7. Qui in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.

CAPUT XCI.

Jesus mansuetus & misericors.

Isa. 42, 1. & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamus quassatus non conteret, & linum sumigans non extinguet, in veritate educet iudicium: non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium.

Isa. 50, 5. Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retrorsum non abii.

Isa. 53, 7. & seq. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum..... Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus..... & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

Jerem. 11, 9. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.

Matth. 14, 14. Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis.

Matth. 15, 32. Jesus autem convocatis Discipulis suis, dixit, Misereor turbae. Et Marc. 8, 1. 2.

Matth. 20, 34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum.

Matth. 26, 62. 63. Et surgens princeps Sacerdotum ait illi, Nihil respondes ad ea, quae isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Et Matth. 27, 12. & seq.

Marc. 1, 41. Jesus autem misertus ejus extendit manum suam.

Luc. 7, 13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.

2. Cor. 10, 1. Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi.

Ebr. 2, 17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

2. Petr. 2, 23. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se injuste.

CAPUT

CAPUT XCII.

Jesús obediens.

Psalm. 39, 9. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.*

Isa. 50, 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico.*

Luc. 2, 51. *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

Phil. 2, 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

CAPUT XCIII.

Jesús agnus, pascha, ovis.

Exod. 12, 43. & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hac est religio Phase..... In una domo comedetur, nec effertis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis. Et Num. 9, 9. & seq.*

Isa. 16, 1. *Emitte agnum tuum dominatorem terra, de petra deserti ad montem filiae Sion.*

Isa. 53, 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Jerem. 11, 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura..... Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleteretur, Os non comminuetis ex eo.

Act. 8, 27. & seq. Ecce vir Æthiops..... legens Isaiam Prophetam..... Locus autem Scriptura, quem legebat, erat hic..... Tanquam ovis ad occisionem ductus, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum..... Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

1. Cor. 5, 7. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

1. Petr. 1, 18. 19. Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, & incontaminati.

Apoc. 2, 6. & seq. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum..... Et cum aperuisset Librum, quatuor animalia, & viginti quatuor Seniores ceciderunt coram agno. Et sapissime in reliqua Apocalypsi.

*Christus
cum agno
conferatur.*

Comparationem infra instituemus, Jesum Christum inter, & Paschalem Agnum. Aliqua nunc afferenda sunt agni naturam generatim sumtam spectantia, quibus Christi Jesu similis est. Velut patientia & mansuetudo, quæ in Christo quantæ fuerint, docet hic Parallelismus. Agnina carne vescimur, alimur, & vitam toleramus: suam carnem

Joh. 6, 54.

edere jubet nos Christus apud Johannem; qui secus faxit, vitam non habiturum pronuntiat; carnem quippe suam vere cibum esse. Agnina lana induimur: induimus & Christum, quicumque in Christo baptismum suscepimus, ut decernit Paulus in Epistola

ad Galatas, qui & Romanos ad induendum Jesum Christum hortatur. Sacrificium jube, quo ex Mosis præscripto horni Agni duo quotidie mactabantur, alter matutinis horis, alter vespertinis, imago fuit, non cruenti solum sacrificii, quo postquam Christus unam pro peccatis obtulit hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, qua cruenta una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; sed jugis hujus etiam & incruenti sacrificii, quo ad placandum, propitiandumque Deum, Christum quotidie Sacerdotes ad altaria offerunt.

*Gal. 3, 27.
Rom. 13, 14.*

*Ebr. 10,
12. 14.*

PROPOSITIO IX.

CAPUT XCIV.

Jesús leo.

GEn. 49, 9. Catulus leonis Juda; ad prædandum, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leona: quis suscitabit eum?

APoc. 5, 5. Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne flexeris, ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire Librum, & solvere septem signacula ejus.

CAPUT XCV.

Jesús princeps.

Isa. 9, 6. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.

Jerem. 30, 21. Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me.

Ezech. 34, 23. 24. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David in medio eorum. Ego Dominus locutus sum.

ACt. 5, 30. 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.

Col. 1, 17. & seq. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primum tenens.

Col. 2, 11. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.

Apoc. 1, 4. 5. Gratia vobis & pax a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terra.

CAPUT XCVI.

Jesús dominus & rex æternus.

GEn. 49, 10. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

1. Reg. 2, 10. Dominus judicabit fines terra, & dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

2. Reg. 7, 12. 13. Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse adificabit domum nominis mei, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.

Psal. 2, 6. & seq. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges cos in virga ferrea.

Psal. 21, 29. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Psal. 23, 7. & seq. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte æternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in

Matth. 2, 1. & seq. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehém Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolimam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judeorum? . . . . sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehém terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

Matth. 16, 17. & seq. Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona. . . . Et tibi dabo claves regni cælorum. . . . Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

Matth. 21, 4. 5. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite filie Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Et. Joh. 12, 15.

Matth. 25, 31. & seq. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis sue. . . . Tunc dicet rex his, qui a dextris ejus erunt, Venite benedicti patris mei.

Matth. 27,

prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales & introibit rex gloria? Dominus virtutum, ipse est rex gloria.

Psal. 44, 5. 7. Specie tua & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna. . . . Sedes tua, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui.

Psal. 46, 1. & seq. Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. . . . Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite: quoniam rex omnis terræ Deus, psallite sapienter: regnabit Deus super gentes.

Psal. 71, 1. & seq. Deus judicium tuum regi da, & judicium tuum filio regis. . . . & dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insula munera offerent; reges Arabum & Saba dona adducent; & adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei.

Psal. 73, 12. Deus autem rex noster ante secula; operatus est salutem in medio terra.

Psal. 88, 28. & seq. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli. . . . Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus æternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.

Psal. 109, 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.

Isa. 9, 6. 7. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, a modo & usque in sempiternum.

Isa. 11, 1. 4. 10. Egre dietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. . . . judicabit in iusticia pauperes, & arguet in aequi-

Matth. 27, 11. & seq. Jesus autem fletit ante Præsidentem, & interrogavit eum Præsides dicens, Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus, Tu dicis. . . . Et exuentes eum, chlamydem cocineam circumdederunt ei, & plēctentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes, Ave rex Judæorum. . . . Et imposuerunt super caput ejus caussam ipsius scriptam, Hic est Jesus rex Judæorum. . . . Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis, & Senioribus dicebant. . . . Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Et Marc. 15, 2. 9. 12. & seq. Luc. 23, 2. 3. 37. & seq. Joh. 18, 33. 39. & 19, 3. 12. 14. & seq.

Matth. 28, 18. Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.

Luc. 1, 32. 33. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.

Luc. 19, 37. 38. Cæperunt omnes turba Discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes, Benedictus qui venit Rex in nomine Domini; pax in cælo & gloria in excelsis.

Luc. 22, 29. 30. Et ego dispono vobis, sicut disposui mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Joh. 1, 49. Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.

Joh. 12, 13. Acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel.

Joh. 17, 1. 2. Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.

Joh. 18, 36. 37. Respondit Jesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, ergo rex es tu? Respondit Jesus, Tu dicis, quia rex sum ego.

Act. 2, 33. & seq. Dexterâ igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: non enim David ascendit in cælum; dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris

rate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui . . . . In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Isa. 16, 1. Emitte Agnum, Domine, dominatorem terra.

Isa. 32, 1. Ecce in iustitia regnabit rex.

Isa. 40, 10. Ecce Deus vester; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur.

Isa. 49, 7. & seq. Hac dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus ad contemibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum dominorum: reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel, qui elegit te . . . . Hac dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum, & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii, & regina nutrices tua: vultu in terram demisso adorabunt te; & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 52, 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & predicantis pacem, annuntiantis bonum, predicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!

Jerem. 23, 5. & seq. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Et Jerem. 33, 15. 16.

Jerem. 30, 8. 9. Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram jugum ejus de collo tuo, & vincula ejus dirumpam, & non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.

Jerem. 30, 21. Et erit dux ejus ex eo, & Princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me.

Jerem. 33, 17. & seq. Quia hac dicit Dominus, Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israel . . . . Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo Filius, qui regnet in Throno ejus.

Ezech. 37, 22. & seq. Et faciam eos in gen-

a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis.

Act. 10, 36. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum: hic est omnium Dominus.

Act. 17, 7. Hi omnes contra decreta Caesaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum.

Rom. 14, 9. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur.

Rom. 15, 8. & seq. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum: gentes autem misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, ... Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.

1. Cor. 2, 8. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.

1. Cor. 15, 24. 25. Deinde, cum tradideris regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

Eph. 1, 19. & seq. Secundum operationem potentia virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subjecit sub pedibus ejus: & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.

Eph. 5, 5. Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

Col. 1, 12. 13. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum Filii dilectionis suae.

2. Tim. 4, 1. Testificor coram Deo & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius & regnum ejus.

Ebr. 1, 2. & seq. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula: qui cum sit splendor gloria, & figura substantiae ejus, portansque

tem unam in terra in montibus Israel, & rex
sineus erit omnibus imperans . . . . & servus
meus David rex super eos, & pastor unus erit
omnium eorum.

Dan. 2, 44. In diebus autem regnorum illo-
rum suscitabit Deus celi regnum, quod in eter-
num non dissipabitur, & regnum ejus alteri po-
pulo non tradetur: comminet autem & con-
sumet universa regna hæc, & ipsum stabit in
aeternum.

Dan. 9, 13. & seq. Aspiciam ergo in visio-
ne noctis, & ecce cum nubibus celi quasi Filius
hominis veniebat, & usque ad Antiquum die-
rum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt
eum: & dedit ei potestatem, & honorem, &
regnum; & omnes populi, tribus & lingua
ipsi servient; potestas ejus, potestas aeterna qua
non auferetur, & regnum ejus quod non cor-
rumpetur . . . . Regnum autem, & potestas,
& magnitudo regni, quæ est subter omne cælum,
detur populo sanctorum Altissimi; cujus re-
gnum, regnum sempiternum est, & omnes reges
servient ei, & obedient.

Osc. 3, 5. Et post hæc revertentur filii Israel,
& quærent Dominum Deum suum, & David
regem suum.

Mich. 4, 2. & seq. Quia de Sion egredietur
lex, & verbum Domini de Jerusalem . . . &
regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex
hoc nunc & usque in aeternum.

Mich. 5, 2. Et tu, Bethlechem Ephrata, par-
vulus es in millibus Juda: ex te mihi egredie-
tur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus
ab initio, a diebus aeternitatis.

Zach. 6, 12. 13. Hæc dicit Dominus exer-
citus dicens, Ecce vir, Oriens, nomen ejus,
& subter eum oriatur, & adificabit templum
Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit,
dominabitur super folio suo.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila,
filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus
& Salvator; ipse pauper & ascendens super as-
inam, & super pullum filium asinae.

Malach. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum me-
um, & præparabit viam ante faciem meam.
Et statim veniet ad templum suum Dominator
quem vos quaeritis, & Angelus Testamenti
quem vos vultis.

Apoc. 12, 5. 10. Et peperit filium masculinum, qui relicturus erat omnes gentes in virga
ferrea, & raptus est Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus . . . . Et audiui vocem ma-
gnam in caelo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas
Christi ejus.

HUETII DEMONSTR.

portansque omnia verbo virtutis suæ, purgatio-
nem peccatorum faciens, sedet ad dexteram ma-
jestatis in excelsis; tanto melior Angelis effe-
ctus, quanto differentius præ illis nomen hære-
ditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum,
Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rur-
sum, Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in
Filium? Et cum iterum introducit primogeni-
tum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum
omnes Angeli ejus. Et ad Angelos quidem di-
cit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros
suos flammam ignis: ad Filium autem, Thro-
nus tuus, Deus, in seculum seculi; virga equi-
tatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odi-
sti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, De-
us tuus oleo exultationis præ participibus tuis.

Ebr. 2, 9. Eum autem, qui modico quam
Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter
passionem mortis, gloria & honore coronatum.

Ebr. 7, 1. & seq. Hic enim Melchisedec,
rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit
Abraham regresso a cade regum, & benedixit ei;
cui & decimas omnium divisit Abraham; pri-
mum quidem qui interpretatur, Rex justitiæ;
deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis;
sine patre, sine matre, sine genealogia; neque
initium dierum, neque finem vitæ habens; assi-
milatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in
perpetuum.

1. Petr. 4, 11. Ut in omnibus honorificetur
Deus per Jesum Christum, cui est gloria, &
imperium in secula seculorum. Et 1. Petr. 5, 11.

2. Petr. 1, 11. Sic enim abundanter mini-
strabitur vobis introitus in aeternum regnum
Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.

Jud. 4. Subintroierunt enim quidam homi-
nes (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium)
impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxu-
riam, & solum dominatorem & Dominum no-
strum Jesum Christum negantes.

Apoc. 3, 21. Qui vicerit, dabo ei sedere me-
cum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi
cum Patre meo in throno ejus.

Apoc. 11, 15. Et septimus Angelus tuba
cecinit, & factæ sunt voces magnæ in caelo di-
centes, Factum est regnum huius mundi Do-
mini nostri, & Christi ejus, & regnabit in
secula seculorum. Amen.

Aa aa

Apoc. 17,

Apoc. 17, 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam dominus dominorum est, & rex regum.*

Apoc. 19, 11. 12. 15. *Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum iustitia iudicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis, & in capite ejus diademata multa . . . . & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea.*

CAPUT XCVII.

Jesu Discipuli reges.

Psalm. 44, 7. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constituas eos principes super omnem terram.*

Sap. 3, 7. 8. *Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundinetis discurrunt, iudicabunt nationes, & dominabuntur populis.*

Sap. 5, 16. 17. *Iusti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini.*

Sap. 6, 21. *Concupiscentia itaque Sapientia deducit ad regnum perpetuum.*

Dan. 7, 18. & seq. *Suscipient autem regnum Sancti Dei Altissimi, & obtinebunt regnum usque in seculum, & seculum seculorum . . . Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum adversus Sanctos, & praevalerat eis, donec venit Antiquus dierum, & iudicium dedit Sanctis Excelis, & tempus advenit, & regnum obtinuerunt Sancti . . . . Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quae est subter omne caelum, detur populo Sanctorum Altissimi. nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

1. Petr. 2, 9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.*

Apoc. 1, 6. 9. *Fecit nos regnum & sacerdotes Deo & Patri suo.*

Apoc. 2, 26. 27. *Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi a Patre meo.*

Apoc. 3, 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 4, 4. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitis eorum corona aurea.*

Apoc. 5, 10. *Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.*

Apoc. 20, 4, 6. *Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: & animas decollatorum propter testimonium Jesu . . . . & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis . . . . Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

Apoc. 22, 5. *Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernae, neque lumine Solis; quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.*

Luc. 12, 32. *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.*

Luc. 22, 29. 30. *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut eatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeat super thronos iudicantes duodecim tribus Israel.*

Rom. 5, 7. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae, & donationis, & iustitiae accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum.*

1. Cor. 4, 8. *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

1. Cor. 9, 25. *Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere; & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Ebr. 12, 28. *Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam per quam serviamus, placentes Deo cum metu & reverentia.*

Jac. 2, 5. *Audite, Fratres mei dilectissimi,*

audite, Fratres mei dilectissimi,

CAPUT XCVIII.

Jesu claritas & gloria.

Psal. 8, 5. 6. Quid est homo, quod minor es ejus? aut Filius hominis, quoniam visus eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Psal. 23, 7. & seq. Attollite portas principes vestras, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum, ipse est rex gloria.

Psal. 109, 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum. . . . De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Ecc. 24, 1. & seq. Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesia Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur.

Isa. 4, 2. In die illa erit germen Domini in magnificencia, & gloria, & fructus terra sublimis.

Isa. 49, 5. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israel non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini.

Isa. 52, 13. Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.

Dan. 7, 13. 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguae ipsi servient; potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Matth. 16, 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis; & tunc reddet unicuique secundum opera ejus. Et Matth. 19, 28. & 24, 30. & 25, 31. & 26, 69. Marc. 8, 38. Luc. 9, 26. & 21, 27.

Matth. 17, 1. & seq. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Johannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos: & resplenduit facies ejus sicut Sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. . . . Ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et Marc. 9, 2. & seq. Luc. 9, 28. seq.

Luc. 24, 26. Nonne hac oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?

Joh. 1, 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae & veritatis.

Joh. 2, 11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilae, & manifestavit gloriam suam, & crediderunt in eum Discipuli ejus.

Joh. 7, 39. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Et Joh. 12, 16.

Joh. 11, 4. Audiens autem Jesus dixit eis, infirmitas hac non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.

Joh. 12, 23. Jesus autem respondit eis dicens, Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.

Joh. 13, 31. 32. Cum ergo exisset, dixit Jesus, Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

Joh. 14, 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.

Joh. 16, 14. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

Joh. 17, 1. & seq. Hac locutus est Jesus, & sublevatis oculis in caelum dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. . . . Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum claritate quam habui, prius-

Zach. 6, 12. 13. *Hac ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & edificabitur Templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super folio suo.*

Zach. 14, 6. *Ei veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.*

Deus exaltavit dextera sua, ad dandam penitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

1. Cor. 2, 8. *Si enim cognovissent, numquam Dominum glorie crucifixissent.*

2. Cor. 4, 4. *In quibus Deus hujus seculi excacavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloria Christi, qui est imago Dei.*

Eph. 1, 19. & seq. *Nos qui credimus secundum operationem potentia virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.*

Phil. 2, 9. & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Col. 2, 10. *Estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

2. Thess. 1, 9. 10. *Qui penas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt.*

Ebr. 1, 3. & seq. *Qui cum sit splendor gloria, & figura substantiae ejus . . . . sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius pra' illis nomen hereditavit . . . . Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terra, dicit, Et adoremus cum omnes Angeli Dei . . . . Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga aequitatis, virga regni tui. At quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede a dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?*

Ebr. 2, 5. & seq. *Non enim Angelis subjecit Deus orbem terra futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo, quod memores ejus? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulominus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minaratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

Ebr. 3, 3. *Amplioris enim gloria iste pra' Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam.*

1. Petr. 1, 11. *Spiritus Christi praeannuntians eas quae in Christo sunt passionem, & posteriores glorias.*

1. Petr. 4, 11. *Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum.*

2. Petr. 1, 16, 17. *Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem & praesentiam, sed specularores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.*

Apoc. 5, 12. 13. *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quae in caelo est, & super terram, & sub terra, & quae sunt in mari, & quae in eo, omnes audiendi dicentes, Sedit in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.*

CAPUT XCIX.

Discipulorum Jesu claritas & gloria.

1. **R**eg. 2, 30. Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc a me; sed quicumque glorificaveris me, glorificabo eum.

Psal. 36, 34. Expecta Dominum, & custodi viam ejus, & exaltabit te.

Psal. 83, 10. & seq. Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quia misericordiam & veritatem diligit Deus; gratiam & gloriam dabit Dominus. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

Psal. 90, 15. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione; eripiam eum, & glorificabo eum.

Psal. 111, 1. & seq. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus voluit nimis: potens in terra erit semen ejus; generatio rectorum benedicetur; gloria & divitiæ in domo ejus..... Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in seculum seculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.

Psal. 149, 4. & seq. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem: exaltabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis: exaltationes Dei in gusture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum: ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis: ut faciant in eis judicium conscriptum; gloria hæc est omnibus sanctis ejus.

Prov. 4, 7. 8. Posside sapientiam, & in omni possessione tua acquire prudentiam; arripe illam, & exaltabit te; glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

Prov. 28, 12. In exultatione justorum multa gloria est.

Prov. 29, 23. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.

Eccl. 1, 11. 24. Timor Domini gloria & gloriatio..... scientiam & intellectum prudentie sapientia compartietur, & gloriam tenentium se exaltat.

Eccl. 6, 30. & seq. Et erunt tibi compedes ejus (Sapientie) in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriæ; decor enim vite est in illa, & vincula

Matth. 19, 28. Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis sue, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et Luc. 22, 29. 30.

Matth. 23, 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur. Et Luc. 1, 52. & 14, 11. & 18, 14. Jac. 4, 6. & 1. Petr. 5, 5. Job. 22, 29.

Rom. 2, 6. 7. 10. Qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quarunt, vitam æternam. Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum.

Rom. 5, 1. & seq. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

Rom. 8, 18. & seq. Existimo enim quod non sunt cœdigna passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis,..... quia & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei..... Quos autem prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit.

Rom. 9, 3. 4. 23. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa..... ut ostenderet divitiæ gloriæ sue in vasa misericordiæ, quæ preparavit in gloriam.

1. Cor. 2, 7. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram.

2. Cor. 3, 18. Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.

2. Cor. 4, 17. Id enim quod in presenti est momentaneum, & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.

Col. 1, 27. Quibus voluit Deus notas facere divitiæ

illius alligatura salutaris: stola gloria indues eam, & coronam gratulationis superpones tibi.

Eccl. 11, 1. Sapientia humiliati exaltabit caput ejus, & in medio magnatorum consedere illum faciet.

Eccl. 14, 23. & seq. Qui excogitat vias illius (Sapientiae) in corde suo .... protegetur sub tegmine illius a fervore, & in gloria ejus requiescet.

Eccl. 15, 1. & seq. Qui timet Deum, faciet bona; & qui continens est iustitiae, apprehendet illam; & obviabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier a virginitate suscipiet illum. Cibabit illum pane vitae & intellectus, & aqua sapientiae salutaris potabit illum; & firmabitur in illo, & non flectetur; & continebit illum, & non confundetur, & exaltabit illum apud proximos suos, & in medio Ecclesiae aperiet os ejus, & adimplebit illum spiritu sapientiae & intellectus, & stola gloria vestiet illum; jucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine aeterno hereditabit illum.

Eccl. 23, 38. Gloria magna est sequi Dominum.

Isa. 60, 14. & seq. Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem: & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 62, 1. & seq. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur..... Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.

Jerem. 30, 18. 19. Hac dicit Dominus, Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tectus ejus miserebor, & aedificabitur civitas in excelsu suo, & templum juxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque ludentium, & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.

Agg. 2, 8. & seq. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum..... Magna erit gloria domus istius novissima plusquam prima, dicit Dominus exercituum.

C A P U T C.

Jesus fortitudo & potestas.

Psalm. 23, 7. 8. Attollite portas principes vestras, & elevamini porta aeternales, & introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio.

Psalm. 109, 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virtutis tuae emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum..... Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae reges; judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

divitias gloriae sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriae.

Col. 3, 4. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

1. Petr. 2, 7. Vobis igitur honor credentibus.

1. Petr. 5, 4. Et cum apparuerit princeps pastorum percipiat immarcescibilem gloriae coronam.

Matth. 3, 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calcamenta portare; ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igne. Luc. 3, 16.

Matth. 7, 29. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Et Marc. 1, 22. Luc. 4, 32.

Matth. 11, 27. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et Joh. 3, 24. & 13, 3. & 17, 2.

Matth. 24, 30. Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & maiestate. Et Marc. 13, 26. Luc. 21, 27. & 2. Thess. 1, 7. & seq.

Matth. 28, 18. Et accedens Jesus locutus est eis,

Eccl. 24, 7. 11. Ego (Sapientia) in altissimis habitavi... & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi.

Isa. 8, 1. & seq. Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito pradare.... Et accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina pradari.

Isa. 9, 6. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse & flos de radice ejus ascendet: & requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientia & intellectus; spiritus consilii & fortitudinis... & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Isa. 42, 2. Quis suscitavit ab oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit; dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus.

Isa. 42, 13. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir praeliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit, super inimicos suos confortabitur.

Isa. 49, 25. 26. Quia haec dicit Dominus, Equidem & captivitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robusto salvabitur; eos vero qui judicaverunt te, ego judicabo; & filios tuos ego salvabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi musto sanguine suo inebriabuntur: & sciet omnis caro quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Dan. 7, 13. 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna qua non aufertur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Zach. 9, 9. 10. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae: & disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus

est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.

Marc. 1, 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quam doctrina hac nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Luc. 4, 36.

Luc. 24, 19. De Jesu Nazareno, qui fuit vir Prophetia, potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo.

Joh. 5, 26. 27. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.

1. Cor. 1, 23. & seq. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsi autem vocatis Judaeis atque Graecis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

1. Cor. 5, 4. Congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi.

1. Cor. 15, 24. & seq. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia subiecta sunt ei, sine dubio praeter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

2. Cor. 12, 9. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

2. Cor. 13, 3. An experimentum quaritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?

Eph. 1, 20. & seq. Suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem & Dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.

2. Thess. 2, 8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui.

Ebr. 1, 3. Qui cum sit splendor gloriae & figura substantiae ejus, purgationem peccatorum

a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terra.

torum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.

Ebr. 2, 6. & seq. Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam visitas eum? minuiisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum; propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.

2. Petr. 1, 2. & seq. Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Jesu Christi Domini nostri, quomodo omnia nobis divina virtutis sua, qua ad vitam & pietatem, donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria & virtute.

Apoc. 5, 12. 13. Dignus est Agnus; qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, qua in caelo est, & super terram, & sub terra, & qua sunt in mari, & qua in ea, omnes audiui dicentes, Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.

Apoc. 12, 10. Et audiui vocem magnam in caelo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christus ejus.

CAPUT CL.

Discipulorum Jesu fortitudo & potestas.

PSalm. 67, 36. Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi sua.

Isa. 12, 2. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.

Isa. 25, 3. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me . . . . ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris; & vocabuntur in ea fortes justitiae, plantatio Domini ad glorificandum.

Dan. 7, 27. Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, qua est subter omne cælum, detur populo Sanctorum Altissimi.

Apoc. 2, 26. Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reges eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.

Matth. 10, 1. Et convocatis duodecim Discipulis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Et Marc. 3, 15. & 6, 7. Luc. 9, 1.

Luc. 10, 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.

Act. 6, 8. Stephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.

2. Cor. 12, 10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum.

1. Joh. 2, 14. Scribo vobis, Juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.

CAPUT CII.

Jesus dives.

PSalm. 2, 8. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.

Prov. 8, 17. 18. Ego (Sapientia) diligentes me diligo, & qui mane vigilans ad me, invenient me. Mecum sunt divitiae, & gloria, opes superba, & justitia.

2. Cor. 8, 9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.

Eph. 1, 7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, qua superabundavit in nobis.

Eph. 3,

Eph. 3, 8. *Mibi omnium Sanctorum minimo data est gratia hac, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.*

Col. 1, 26. 27. *Mysterium quod absconditum fuit a seculis, & generationibus, nunc autem manifestum est Sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloria Sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus.*

CAPUT CIII.

Jesu Discipuli divites.

Psalm. 36, 3. *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & pascere in divitiis ejus.*

Psalm. 111, 1. & seq. *Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis; potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur: gloria & divitiae in domo ejus.*

Prov. 1, 33. *Qui autem me (Sapientiam) audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfructur, timore malorum sublato.*

Isa. 1, 19. *Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis.*

Isa. 49, 8. *Hac dicit Dominus, in tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas.*

2. Cor. 4, 6. 7. *Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus vestris, ad illuminationem scientia claritatis Dei in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus.*

2. Cor. 6, 4. & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos ..... sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

2. Cor. 8, 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites effectis.*

Phil. 4, 18. *Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito quae misistis.*

Col. 2, 2. 3. *Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus in agnitionem mysterii Dei Patris, & Christi Jesu; in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi.*

1. Tim. 6, 17. & seq. *Divitibus hujus seculi praece non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui praestat nobis omnia abunde ad fruendam) bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

Ebr. 11, 24. & seq. *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem; majores divitias aestimans thesauro Aegyptiorum, improperium Christi; aspiciebat enim in remunerationem.*

Jac. 2, 5. *Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

Apoc. 2, 8. 9. *Et Angelo Smyrnae Ecclesiae scribe, Hac dicit primus & novissimus; qui fuit mortuus, & vivit, Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed dives es.*

Matth. 5, 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Matth. 6, 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, ubi neque arugo, neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Et Matth. 19, 21. Marc. 11, 21. Luc. 12, 33.*

Matth. 13, 44. *Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, & pra gaudio illius vadit, & vendit universa quae habet, & emit agrum illum.*

1. Cor. 1, 4. 5. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Jesu, quod in omnibus divites facti estis in illo.*

1. Cor. 4, 8. *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

DEut. 18, 15. & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies . . . .* Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi. Qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

Psalm. 9, 20. 21. *Exurge, Domine, non confortetur homo; judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.*

Isa. 2, 3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4, 2.

Isa. 33, 22. *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 42, 4. *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.*

Isa. 51, 4. *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea, me audite: quia lex a me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requiescet.*

Jerem. 31, 33. *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*

Jac. 1, 25. *Quid autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiscus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit.*

Jac. 2, 12. *Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.*

CAPUT CV.

Jesús clavem gerit domus David.

Isa. 22, 22. *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat.*

Ad explicandum locum hunc Isa. 22, 22.

QVoniam alio loco demonstrabimus Christi typum gessisse Eliacimum Helciae filium, cui hic promittit Dominus

Matth. 5, 21. & seq. *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio: ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehenna ignis . . . .* Audistis quia dictum est antiquis, Non machaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam machatus est eam in corde suo . . . .

Dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam machari; & qui dimissam duxerit, adulterat. Et per totum caput reliquum, & sequentia duo: & cap. 10. & Luc. 16, 9. & seq. & 17, 1. & seq.

Joh. 13, 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.*

Joh. 14, 15. 21. *Si diligitis me, mandata mea servate . . . .* Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Et Joh. 15, 17. & passim apud reliquos Evangelistas.

Rom. 8, 2. *Lex enim spiritus vult in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis.*

1. Cor. 9, 20. 21. *Et factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrarer . . . .* iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi) ut lucrificerem eos, qui sine lege erant.

Gal. 6, 2. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

Ebr. 8, 10. *Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas. Et 10, 16.*

Apoc. 3, 7. *Et Angelo Philadelphiae Ecclesiae scribe, Hac dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

apud Isaiam, futurum ut det clavem domus David super humerum ejus, istis verbis inesse liquet praedictionem praecipui cujusdam Christi

Christi officii, & potestatis ipsi a Patre traditæ. Caterum non injucundum, certe non supervacuum erit disquirere, cur dicat Isaias traditum iri clavem super humerum Eliacimi; cum hic gestandarum clavium mos nobis plane ignotus sit. Nam etsi hæc videri possumus disputare præter institutum, utile tamen est, quidquid ad Scripturæ intelligentiam conferre potest. Varias Interpretum expositiones ambitiose colligere ac confutare non vacat, quæ postquam legitimam firmavero sententiam, sponte ipsæ corrueant. Sciendum ergo est vetustissimum fuisse clavium genus, quæ curvatæ erant, non absimili forma curvarum falcium. Hæ januis intus clausis per foramen inferebantur ad excutiendos pessulos & repagula: nec ignoratur penitus hodieque earum usus; furibus præcipue, alienas domos hoc instrumento clam referantibus & supplantibus: sed & fabris ferrariis, oclusas fores, cum propriæ claves amissæ sunt, vicaria hac clave aperiuntibus: & monachis etiam quibusdam nostratibus simili clavium genere interiora domuum claustra patefacere solitis. Vulgatus olim fuit, & communis earum usus, præcipue inter eos, quorum munus erat pretiosam suppellectilem, *κηρήλια*, pecuniam, & fruges asservare. Eburneis vel ligneis capulis præfigebantur, unde scias fuisse prælongas. Citabimus testes idoneos. Narrat Homerus, vicesimo primo Odysseæ, Penelopen Palladis suasu arcum, aliaque depromptum ivisse ex *ταμείῳ*, (*pena*) seu *κρυπτήρι*, (*reconditorio*) quæ erat in thalamo: tum subjicit:

Εἴλετο δὲ κληῖδ' ἐνκαμπία χερὶ παχύν,
καλὴν, χαλκίην. κώπη δ' ἐλέφαντος ἐπέην.

Sumpsit autem clavem bene curvatam manu crassa,

Pulcram, æneam; capulus autem eburneus additus erat.

Quo loco sic differit Eustathius: *κεραϊκὸν ἦδος κληῖδος φέρει, καὶ ὃ κατὰ τὰ ὕστερον τρυπώμενον ἔς πολλὰς ὁπλὰς. Ἰστέ δὲ καὶ τοιούτων κληῖδων μέχρι καὶ νῦν χρῆσις, δι' ὧν τὸ εὖρος ἀπορρομένων, καὶ μεταγωγῶν τῆς ὀνδον ἀνεκὴν ἐπὶ ἀνδρὶ τῆς θύρας.* *Antiquum dicit clavium genus, neque ut recentiora, multis foraminibus pertusum. Perseverat autem ad hoc tempus ejusmodi clavium usus, quæ per porta foramen inferuntur, & feram intus excutiant ad aperiendum ostium.* En tibi antiquissimam clavium formam,

longe diversarum ab iis, quæ multiformes sunt, & a Laconibus subinde inventæ: atque immittuntur illæ, ut dixi, per januæ foramen, ad dimovendum obicem & fores referandas. Addit deinde: *κώπη δὲ ἐλεφαντίνην τὴν λαβὴν λεγὴν, τοιαύτην ἔσαν διὰ τὸ τριώτερον. αἱ γὰρ λοιπαὶ, ξύλιναι, ὡς ἔκαστος.* *Capulum eburneum dicit, manubrium significans, quod tale fingit, ut sit pretiosus. Alia enim lignea sunt, ut verisimile est.* Ligneis ergo vel eburneis manubriis instruebantur. Subjungit denique: *ἔκων ἐπὶ ξίφους μόνῃ ἡ κώπη, ἀλλ' ἰδὲ καὶ ἐπὶ τῆς δρεπανοειδὲς ταύτης κληῖδος, τῆς καὶ διὰ τὸ τοιαύτου καμπύτης ἰσχυρῆς.* *Non ergo gladius solum capulo instruitur, sed ecce & falcata ista clavis, quæ & propterea bene curvata appellatur.* Inflexam igitur dixit Homerus, quod falcis figuram præferret. Facile intelligitur ejusmodi clavem fuisse, quam humero gestabat Eliacimus gazæ regiæ custos. (Hoc enim munus exprimitur dictione, *ῥοπή*, quam Isaias Sobnæ tribuit eodem vicesimo secundo *Isa. 22, 15*. capite. Sobnæ autem in eo munere successit Eliacimus.) Claves quippe hujusmodi graves & bene longas fuisse persuadet curvatura illa & eburneus capulus; tum & quod eam ait Homerus arripuisse Penelopen *χερὶ παχύν, crassa & valida manu.* *ἐνκαμπία κληῖδα, clavam ampla flexura curvatam* appellat Ariston Anthol. l. 7. in Anthologia. Atqui vix aliter gestari commode poterat clavis illa falcata, propter pondus & curvaturam, quam humero imposita: quemadmodum rusticos nostrates sæpe videmus humeris gestantes messorias falculas complures in unum fasciculum colligatas. Inde est quod *κατωμαδία* vocabantur hæc claves: hoc est, *humero gestari solita.* Scribit Callimachus Hymno in Cererem, floreas coronas & papaver manu quidem tulisse Cererem Nicippe sacerdoti suæ assimilata; at gestasse *κατωμαδίαν κληῖδα*. Clavis ista humero ferri solita, videri possit insigne fuisse sacerdotii hujus: Ceres quippe frugibus condendis & custodiendis præest. Sed aliarum tamen Dearum sacerdotibus tributum id reperimus. Sic Junonis Argivæ clavigera dicitur Io apud Æschylum, & Callithoe ab Auctore Pharaonidis, quem citat Clemens Alexandrinus. Nemo, opinor, inducet in animum claves Laconicas nostris breviores, cæterum haud absimiles, humero fuisse gestatas; quod cogitare absurdum est.

Isa. 1, 11. & seq. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quasivit hac de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cætus vestri: calendæ vestras & solemnitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et Jer. 6, 20. Amos 5, 21. 22. Mich. 6, 6. & seq.

Isa. 43, 18. & seq. Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam; & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in invia ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israel.

Isa. 65, 18. Ecce enim ego creo cælos novos, & terram novam, & non erunt in memoria propria, & non ascendent super cor.

Isa. 66, 22. 23. Quia sicut cæli novi & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sicut stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 3, 16. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.

Jerem. 7, 11. & seq. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio, & videte, quæ fecerim ei propter iniquitatem populi mei Israel: & nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens, & non audistis, & vocavi vos, & non respondistis; faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo, & projiciam vos a facie mea.

Math. 11, 12. 13. A diebus autem Johannis Baptistæ, usque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt. Luc. 16, 16.

Joh. 4, 21. Dicit ei Jesus, Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.

Act. 10, 28. Dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.

Act. 13, 38. 39. Notum igitur sit vobis, viri fratres, per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis qui credit, justificatur.

Act. 15, 5. & seq. Surrexerunt autem quidam de hæresi Phariseorum, qui crediderunt dicentes, quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque Apostoli & Seniores de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos ..... Nunc ergo, quid tentatis Deum imponere jugum super cervices Discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus dicens ..... Propter quod ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine ..... Tunc placuit Apostolis & Senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam ..... scribes per manus eorum Apostoli & Seniores fratres his, qui sunt Antiochia ..... Salutem ..... visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

Rom. 3, 21. 28. Per Legem enim cognitio peccati: nunc autem sine Lege justitia Dei manifestata est, testificata a Legē & Prophetis ..... Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis.

Rom. 6, 14. 15. Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim sub Lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub Lege, sed gratia? absit.

• Rom. 7,

Jerem. 31, 31. & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

Ezech. 7, 26. Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum, & quærent visionem de Propheta, & consilium a Senioribus.

Ezech. 34, 10. Hac dicit Dominus meus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.

Dan. 9, 24. & seq. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum . . . . Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui cum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis; & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.

Dan. 12, 11. Et a tempore cum ablatum fuerit jube sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.

Ose. 3, 4. 5. Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.

Mal. 1, 10. 11. Qui est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum; & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Rom. 7, 4. & seq. Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis Legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per Legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.

Rom. 8, 2. & seq. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis.

Rom. 10, 4. Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.

2. Cor. 5, 17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transferunt, ecce facta sunt omnia nova.

Gal. 2, 16. 21. Scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro . . . . Si enim per Legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

Gal. 3, 24. 25. Itaque Lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sub pedagogo.

Gal. 5, 18. Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Gal. 6, 15. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, sed nova creatura.

Eph. 2, 14. 15. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceria solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.

Eph. 4. 20. & seq. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut & veritas in Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.

Mal. 2, 11. 12. Transgressus est Juda, & abominatio facta est in Israel & in Jerusalem; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus virum, qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino exercituum.

Col. 3, 9. & seq. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, cum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum: ubi non est Gentilis & Judeus, circumcisio & praputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus.

Ebr. 7, 11. & seq. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso Legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron? Translato enim sacerdotio, necesse est, ut & Legis translatio fiat. In qua enim hac dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari praeest fuit: manifestum est enim, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedec exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitae insolubilis: contestatur enim, Quoniam tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Reprobatio quidem sit praecedentis mandati, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum jurejurando per eum, qui dixit ad illum, Juravi Dominus, & non poenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus . . . . Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post Legem est, Filium in aeternum perfectum.

Ebr. 8, 6. & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est: nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus; & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas . . . . Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

Ebr. 9, 6. & seq. In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno summus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto nondum propalatum esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum: qua parabola est temporis instantis, juxta quam munera & hostiae offeruntur, qua non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis & in potibus, & variis baptismatibus, & justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

Ebr. 10, 11. & seq. Et omnis quidem sacerdos praeest quotidie ministrans, & easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei; de cetero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato . . . . Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.

Apoc. 3, 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei nova Jerusalem, quae descendit de caelo a Deo meo, & nomen meum novum.

Apoc. 21, 5. Et dixit, qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia haec verba fidelissima sunt & vera.

CAPUT CVII.

Sanctio novæ legis.

DEut. 18, 15. & seq. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus: ipsum audies, ut petisti Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, qua praecepero illi. Qui autem verba ejus, qua loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

Isa. 2, 2. Et erit novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi mei, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exhibet Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Ex Mich. 4, 1. & seq.

Isa. 42, 9. Qua prima fuerunt, ecce venerunt; nova quoque annuntio: antequam orientur, audita vobis faciam.

Isa. 43, 18. & seq. Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Isa. 56, 4. 5. Quia haec dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quae ego volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.

Isa. 62, 2. 3. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona glorie in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra, Derelicta; & terra tua non vocabitur amplius, Desolata; sed vocaberis, Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur.

Matth. 26, 27. 28. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & 1. Cor. 11, 25.

Marc. 1, 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quanam doctrina haec nova?

Joh. 4, 21. & seq. Dicit ei Jesus, Mulier, crede, mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.

Joh. 13, 34. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. Et 15, 12.

Act. 17, 19. 20. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire qua est haec nova, qua a te dicitur, doctrina? nova enim quadam inferis auribus nostris.

Rom. 3, 28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus Legis.

Rom. 7, 6. Nunc autem solvi sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.

2. Cor. 3, 6. Qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti; non literæ, sed spiritus: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.

2. Cor. 5, 17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova.

Gal. 6, 15. In Christo enim Jesus neque circumcisio aliquid valet, neque praputium, sed nova creatura. Et Rom. 6, 4. & 12, 2. & 1. Cor. 5, 7. & Eph. 4, 20. & seq.

Eph. 2, 14. 15. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceria solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.

Col. 3, 9. & seq. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judæus, circum-

Isa. 65. 15. & seq. *Et dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis; & interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio . . . . Ecce enim ego creo caelos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum his qua ego creo.*

Isa. 66, 22. *Quia sicut caeli novi, & terra nova, qua ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabis semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 4, 3. 4. *Hac enim dicit Dominus viro Juda & Jerusalem, Novate vobis novale, & nolite ferere super spinas: circumcidimini Domino, & auferite praeputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.*

Jerem. 11, 19. 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum; auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis, ut in praeceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sum eis in Deum.*

Jerem. 18, 31. *Projicite a vobis omnes praevaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum.*

Jerem. 31, 31. & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 34, 10. 11. *Hac dicit Dominus Deus, Ecco ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. Quia hac dicit Dominus Deus, Ecco ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas.*

Ezech. 36, 25. & seq. *Et effundam super*

circumcisio & praeputium, Barbarus & Scythae, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.

Ebr. 7, 12. & seq. *Reprobatio quidem sit precedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adducit Lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non panitebit eum; tu es sacerdos in aeternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.*

Ebr. 8, 6. & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repositionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum . . . . Dicendo autem novum, veteravit prius.*

Ebr. 9, 11. & seq. *Christum autem affertens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori Testamento, repositionem accipiant, qui vocati sunt aeterna hereditatis.*

Ebr. 10, 11. & seq. *Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, & easdem saepe*

vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

Dan. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Mal. 4, 4. & seq. Mementote legis Moyfi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, precepta & iudicia. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam & percutiam terram anathemate.

& spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis asper-
sionem melius loquentem quam Abel.

2. Petr. 3, 13. Novos vero celos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.

1. Joh. 2, 7. 8. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis; quia tenebra transierunt, & verum lumen jam lucet.

Apoc. 3, 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei nova Jerusalem, quae descendit de caelo a Deo meo, & nomen meum novum. Et Apoc. 2, 17.

Apoc. 21, 1. & seq. Et vidi caelum novum & terram novam. Primum enim caelum & prima terra abiit, mare jam non est. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de caelo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo . . . Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe quia haec verba fidelissima sunt & vera.

I. Defenduntur testimonia ex Isa. 43, 18. & seq. & ex Isa. 66, 22. 23. II. Defenduntur testimonia ex Jerem. 31, 31. & seq. & ex Mal. 4, 4. & seq. III. Defenduntur testimonia ex Mal. 1, 10. 11. IV. Josue Mosi susceptus, & secunda Ebraeorum per Josuam facta circumcisio, symbola sunt Christianae Legis Mosaicam abrogantis. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VI. Secundum argumentum.

HUETII DEMONSTR.

saepe offerens hostias, quae nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellam pedum ejus; una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus Sanctus: postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testatur ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam iniciavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.

Ebr. 12, 23. seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis, & iudicem omnium Deum,

& sanguinis asper-

I. **Q**uem e quadragésimo tertio Isaia capite locum de promissis, Messiae temporibus non Paulus solum adscribit in altera ad Corinthios, cum ait: Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova; sed & Thalmudicus liber Beracoth. Iisdem temporibus adscribunt quoque Rabbini sententiam alteram ex sexagesimo sexto capite Isaia, ubi non statis ac certis diebus, sed continenter, nulloque intermisso tempore, vel dierum

Cc cc

habito

Isa. 65. 15. & seq. *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis; & interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio . . . . .* Ecce enim ego creo caelos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum his quae ego creo.

Isa. 66, 22. *Quia sicut caeli novi, & terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 4, 3. 4. *Hac enim dicit Dominus viro Juda & Jerusalem, Novate vobis novale, & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino, & auferite praeputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.*

Jerem. 11, 19. 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum; auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis, ut in praeceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deus.*

Jerem. 18, 31. *Projicite a vobis omnes praevaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum.*

Jerem. 31, 31. & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deus, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 34, 10. 11. *Hac dicit Dominus Deus, Ecco ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. Quia hac dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas.*

Ezech. 36, 25. & seq. *Et effundam super*

circumcisio & praeputium, Barbarus & Scythae, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.

Ebr. 7, 12. & seq. *Reprobatio quidem sit praecedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adducit Lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non poenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.*

Ebr. 8, 6. & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus re promissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deus, & ipsi erunt mihi in populum . . . . .* Dicendo autem novum, veteravi prius.

Ebr. 9, 11. & seq. *Christum autem affluens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori Testamento, re promissionem accipiant, qui vocati sunt aeterna hereditatis.*

Ebr. 10, 11. & seq. *Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, & easdem saepe*

vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in praeceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

Dan. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur pravaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Mal. 4, 4. & seq. Mementote legis Moyse servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, praecepta & iudicia. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam & percutiam terram anathemate.

& spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis asper-
sionem melius loquentem quam Abel.

2. Petr. 3, 13. Novos vero caelos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat.

1. Joh. 2, 7. 8. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis; quia tenebra transierunt, & verum lumen jam lucet.

Apoc. 3, 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novae Jerusalem, qua descendit de caelo a Deo meo, & nomen meum novum. Et Apoc. 2, 17.

Apoc. 21, 1. & seq. Et vidi caelum novum & terram novam. Primum enim caelum & prima terra abiit, mare jam non est. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de caelo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo . . . Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe quia haec verba fidelissima sunt & vera.

I. Defenduntur testimonia ex Isa. 43, 18. & seq. & ex Isa. 66, 22. 23. II. Defenduntur testimonia ex Jerem. 31, 31. & seq. & ex Mal. 4, 4. & seq. III. Defenditur testimonium ex Mal. 1, 10. 11. IV. Josue Mose successus, & secunda Ebraeorum per Josuam facta circumcisio, symbola sunt Christianae Legis Mosaicam abrogantis. V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VI. Secundum argumentum.

HUETII DEMONSTR.

sepe offerens hostias, qua nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus; una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus Sanctus: postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testatur ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.

Ebr. 12, 23. seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui scripti sunt in caelis, & judicem omnium Deum,

I. **Q**uem e quadragesimo tertio Isaiae capite locum depromimus, Meliorum temporibus non Paulus solum adscribit in altera ad Corinthios, cum ait: Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova; sed & Thalmudicus liber Beracoth. Iisdem temporibus adscribunt quoque Rabbini sententiam alteram ex sexagesimo sexto capite Isaiae, ubi non statis ac certis diebus, sed continenter, nulloque intermisso tempore, vel dierum habito

Defenduntur testimonia ex Isa. 43, 18. & seq. & ex Isa. 66, 22. 23. 2. Cor. 5, 17.

Cc cc

Col. 2, 16.

habito discrimine, futurum vaticinatur, ut ad Dei cultum homines conveniant. Quibus consonant ista Pauli ad Colossenses: *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum; quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.*

Defenduntur testimonio ex Jer. 31, 31. & seq. & ex Mal. 4, 4. & seq.

II. Nobilissimum etiam Jeremiæ oraculum e tricesimo primo capite R. Moses ben Nachman refert ad Messiae ætatem, ut dixi in Propositione septima. Incepta vero est, quam proponit R. David Kimchi, interpretatio: non novam enim præsignificari legem statuit, sed priscam illam Mosis in Judæorum animos insinuandam penitus & obli- gnandam. Tum Malachiæ suffragium ambit,

Mal. 4, 4.

cujus præceptum hoc est: *Memento te legis Moyse servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta & judicia.* Unde colligit Malachiam, postremum Prophetarum, hac præceptione, non vaticinia tantum sua, sed & aliorum Prophetarum claudentem, aperte docere, in unica Lege Mosaica esse acquiescendum, nec aliam porro expectari debere. Sed hominis commentum liquido refellunt ipsa verba Jeremiæ, quibus non solum promittit Deus futurum, ut novum foedus paciscatur cum Israelitis, sed foedus etiam illud novum veteri opponit; ipsumque adeo vetus excludit, utpote quod ab Israelitis violatum & solutum sit. *Feriam, inquit, domui Israel, & domui Juda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.*

Mal. 4, 5.

Ad Malachiæ vero testimonium quod attinet, id sibi vult, observandam esse quidem Legem Mosis, sed tamdiu, quoad per novam Christi legem abrogetur; quod & indicant, quæ proxime subjicit; *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Ac si diceret fore ut ad Johannem usque Lex vigeat: quod clarius pronuntiavit Christus apud

Math. 23, 35.

Matthæum: *Omnes Prophetae & Lex usque ad Johannem prophetaverunt: & si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est:* quæ planissima est Malachianæ illius prædictionis interpretatio. Addit Malachias de Elia illo

Mal. 4, 6.

venturo: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte*

veniam, & percutiam terram anathemate.

Nempe hoc ipsum foedus novum est, quod icturum se pollicetur Deus hoc loco Jeremiæ, quem scrutamur: *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Accedit Malachiæ ipsius testificatio, quo meliorem ipsi interpretem dare non possumus: *Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suspiciam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

III. Quæ Malachiæ sententia, ut illustris est in primis ac splendida, cum eam populis suis vicio ac dedecori verti intellerent Rabbini, pro sua vafritie perversis etiam interpretationibus eludere tentarunt. Sunt qui dicant, Deum id sibi velle, Quantumlibet in idolis, vel stellis, minutisque Diis compluribus colendis effulsa sit Ethnicorum impietas, unum tamen summum, ac supremum Deum venerantur, quod mihi longe est gratissimum. Hujus expositionis auctor est R. Selomoh Jarchi, assertores R. David Kimchi & R. Aben Ezra. Ea vero quam absorta sit & falsa, liquet ex eo, quod inter gentes idolorum cultui addictas obscura sit supremi Dei ac fere nulla notitia, neque ulla ipsi sacrificia fiant. Id ergo quodcunque honoris est, impiis ceremoniis ac nefario cultu idolis exhibito, tot vero Dei sanctionibus vetito conjunctum, videant quo jure, quæ ratione oblationem mundam appellare queant. Impia quidem hæc est & absurda interpretatio; commentitia vero & ad arbitrium conficta altera, quam proponit idem Jarchi, Deum nempe significare, Judæorum qui inter Gentes dispersi versantur comprecationes sibi etiam sine victimis suas perplacere. Quæ cum Prophetæ verbis pugnant ex adverso: quippe honores a gentibus sibi

habitos

habitos Deus opponit cultui a Judæis præstito, & apertis verbis affirmat sibi ab his sacrificari: id enim sonant verba hæc; *Munus non suscipiam de manu vestra.* Aliam præterea prædictionis hujus explicationem, haud minus futilem, proponunt David Kimchi & Aben Ezra, hanc videlicet; Si a Gentibus, itidem ut a vobis, munera mihi offerri vellem, munda ea & selecta offerrent; vos vero strigosas & male habitas hostias mihi offertis. Atque non lege aliqua seu conditione propositio hæc conjuncta est, sed simplex; nec id fore, aut fieri posse, sed esse reipsa ac fieri dixit Deus. Cum igitur in testimonio hoc retundendo vana sit Rabbiorum opera, germanus ei sensus restituendus est. Primum cum munera Judæorum respuere se pronuntiat Deus, abrogatio Mosaicæ legis futura notatur. Tum adjicit agnaturas fore nomen suum gentes, & per totum orbem mundis offermentis sese propitiatum iri. Ante Christi Jesu ortum haudquaquam id contigit; tum enim mundum pene universum profana religio insidebat. Statim vero post Jesum superstitiones suas dedidicerunt homines, & cunctas regiones Christi doctrina pervasit; adeo ut ad hanc diem puris sacrificiis Deus placetur. Purum autem sacrificium, & *oblationem mundam*, in animi omni noxarum labe purgati, & ad Dei obsequium parati, sinceritate & candore positam esse perspicias ex consentaneis Jeremiæ & Malachiæ testimoniis, quæ proxime recitavimus. Tunc autem mundus ille ac sincerus cultus Deo præstitus est, cum veterem abrogavit Christus Jesus. Id quod declaravit ipse aperte, cum Samaritanæ mulieri diceret: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Hæc nimirum offeruntur *spirituales hostiæ, acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Ad Malachiam profecto respexisse videtur Paulus, cum scriberet ista ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & disceptatione.* Sed & aliud præterea sacrificium, proprie ac stricte sumtum, Malachiæ verbis adumbratur, incruentum nempe, quod Deo in Ecclesia Christi offertur quotis quibusque diebus. Geminum igitur hic notatur & prædicatur sacrificium, vel latius sumto vocabulo sacrificii, quod sit per preces ac vota puro pectore concepta; vel stricte sumto, ejus

videlicet quod sit ad altaria per Sacerdotes Christi. Jure ergo vetusti Ecclesiæ Patres, Justinus, Irenæus, Cyprianus, aliique plures, testimonio hoc, sic tanquam validissimo telo, adversus Judæos dimicarunt.

IV. Attingendum hic quoque obiter, quod infra exponemus, Josuam in locum defuncti Mosis susceptum, symbolum esse legis Christi Jesu, per quam Mosis abrogata lex est. Deinde quemadmodum secundæ circumcisionis auctor Josue Ebræis fuit; ita per Jesum Christum circumciduntur corda nostra; & hæc quidem secunda circumcisio est, cum vetus Mosaica truncaret corpus, nova hæc animum purget. Denique quod prisca Lex abolita sit, recte concludit Tertullianus Christum venisse. *Imprimis, inquit, desinendum est, non potuisse cessare Legem antiquam & Prophetas, nisi venisset is, qui per eandem Legem, & per eosdem Prophetas venturus annuntiabatur.*

V. Atenim æternitatem Mosaicæ Legis sibi promissam obijciunt Judæi. *Erit vobis hoc legitimum sempiternum,* inquit Dominus. Et alibi: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Ex quibus verbis colligit Maimonides, libro de fundamentis legis, Legem esse æternam, nec ulli mutationi obnoxiam. Nos vero alibi docuimus, voces illas, *עולם, & לעולם, & לעולם ועד* non semper æternitatem temporis, sed sæpe diuturnitatem: non semper infinitum tempus, sed sæpe indefinitum, quandoque etiam finitum notare. Nihil autem facit ad rem testimonium e Deuteronomio petatum: nam ut optime pro nobis respondet R. Joseph Albo, libro tertio Fundamentorum, capite decimo sexto, monemur hoc præcepto, ne Legem vel addendo, vel detrahendo refingere audeamus. Sibi vero eam penitus abolendi jus Deus non detrahit. Sed opprimamus Judæos auctoritate Magistrorum suorum. Est in Thalmudis libro Avoda Zara, ab Elia traditum fuisse, sex annorum millibus definitam esse mundi diuturnitatem, quorum priore duo millia futura sint sine Lege; sequentibus duobus millibus vigeat Lex; quibus succedat, & per duo postrema millia servetur Messiae doctrina. Unde liquet post duo annorum millia abrogandam esse Legem Mosis. Est in Midrasch Coheleth, *Legem quam homo discit in hoc seculo, vanitatem esse præ lege Messiae.* Est denique apud R. Simeonem in Jalkut, Deum per Messiam novam legem esse daturum.

habito discrimine, futurum vaticinatur, ut ad Dei cultum homines conveniant. Quibus consonant ista Pauli ad Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum; quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.*

*Defenduntur
testimonia
ex Jer.
31, 33. & seq.
& ex Mal.
4, 4. & seq.*

II. Nobilissimum etiam Jeremiæ oraculum e tricesimo primo capite R. Moses ben Nachman refert ad Messiae ætatem, ut dixi in Propositione septima. Inepta vero est, quam proponit R. David Kimchi, interpretatio: non novam enim præsignificari legem statuit, sed priscam illam Mosis in Judæorum animos insinuandam penitus & obli-
gnandam. Tum Malachiæ suffragium ambit, cujus præceptum hoc est: *Memento te legis Moyse servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta & judicia.* Unde colligit Malachiam, postremum Prophetarum, hac præceptione, non vaticinia tantum sua, sed & aliorum Prophetarum claudentem, aperte docere, in unica Lege Mosaica esse acquiescendum, nec aliam porro expectari debere. Sed hominis commentum liquido refellunt ipsa verba Jeremiæ, quibus non solum promittit Deus futurum, ut novum foedus paciscatur cum Israelitis, sed foedus etiam illud novum veteri opponit; ipsumque adeo vetus excludit, utpote quod ab Israelitis violatum & solutum sit. *Feriam, inquit, domui Israel, & domui Juda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.* Ad Malachiæ vero testimonium quod attinet, id sibi vult, observandam esse quidem Legem Mosis, sed tamdiu, quoad per novam Christi legem abrogetur; quod & indicant, quæ proxime subjicit; *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Ac si diceret fore ut ad Johannem usque Lex vigeat: quod clarius pronuntiavit Christus apud Matthæum: *Omnes Propheta & Lex usque ad Johannem prophetaverunt: & si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est:* quæ planissima est Malachianæ illius prædictionis interpretatio. Addit Malachias de Elia illo venturo: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte*

veniam, & percutiam terram anathemate. Nempe hoc ipsum foedus novum est, quod icturum se pollicetur Deus hoc loco Jeremiæ, quem scrutamur: *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Accedit Malachiæ ipsius testificatio, quo meliorem ipsi interpretem dare non possumus: *Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suspiciam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

*Jer. 31, 33.
& seq.*

Mal. 3, 20.

*Defenditur
testimonium
ex Malach.
1, 10, 11.*

III. Quæ Malachiæ sententia, ut illustris est in primis ac splendida, cum eam populis suis vitio ac dedecori verti intelligerent Rabbini, pro sua vafritie perversis etiam interpretationibus eludere tentarunt. Sunt qui dicant, Deum id sibi velle, Quantumlibet in idolis, vel stellis, minutisque Diis compluribus colendis effusa sit Ethnicorum impietas, unum tamen summum, ac supremum Deum venerantur, quod mihi longe est gratissimum. Hujus expositionis auctor est R. Selomoh Jarchi, assertores R. David Kimchi & R. Aben Ezra. Ea vero quam absorta sit & falsa, liquet ex eo, quod inter gentes idolorum cultui addictas obscura sit supremi Dei ac fere nulla notitia, neque ulla ipsi sacrificia fiant. Id ergo quodcumque honoris est, impiis ceremoniis ac nefario cultu idolis exhibito, tot vero Dei sanctionibus vetito conjunctum, videant quo jure, quæ ratione oblationem mundam appellare queant. Impia quidem hæc est & absurda interpretatio; commentitia vero & ad arbitrium conficta altera, quam proponit idem Jarchi, Deum nempe significare, Judæorum qui inter Gentes dispersi versantur comprecationes sibi etiam sine victimis fufas perplacere. Quæ cum Prophetæ verbis pugnant ex adverso: quippe honores a gentibus sibi habitos

habitos Deus opponit cultui a Judæis præstito, & apertis verbis affirmat sibi ab his sacrificari: id enim sonant verba hæc; *Munus non suscipiam de manu vestra.* Aliam præterea prædictionis hujus explicationem, haud minus futilem, proponunt David Kimchi & Aben Ezra, hanc videlicet; Si a Gentibus, itidem ut a vobis, munera mihi offerri vellem, munda ea & selecta offerrent; vos vero strigosas & male habitas hostias mihi offertis. Atque non lege aliqua seu conditione propositio hæc conjuncta est, sed simplex; nec id fore, aut fieri posse, sed esse reipsa ac fieri dixit Deus. Cum igitur in testimonio hoc retundendo vana sit Rabbiorum opera, germanus ei sensus restituendus est. Primum cum munera Judæorum respuere se pronuntiat Deus, abrogatio Mosaicæ legis futura notatur. Tum adjicit agnitas fore nomen suum gentes, & per totum orbem mundis offermentis sese propitiatum iri. Ante Christi Jesu ortum haudquaquam id contigit; tum enim mundum pene universum profana religio insidebat. Statim vero post Jesum superstitiones suas dedidicerunt homines, & cunctas regiones Christi doctrina pervasit; adeo ut ad hanc diem puris sacrificiis Deus placetur. Purum autem sacrificium, & oblationem mundam, in animi omni noxarum labe purgati, & ad Dei obsequium parati, sinceritate & candore positam esse perspicias ex consentaneis Jeremiæ & Malachiæ testimoniis, quæ proxime recitavimus. Tunc autem mundus ille ac sincerus cultus Deo præstitus est, cum veterem abrogavit Christus Jesus. Id quod declaravit ipse aperte, cum Samaritanæ mulieri diceret: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Hæ nimirum offeruntur *spirituales hostiæ, acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Ad Malachiam profecto respexisse videtur Paulus, cum scriberet ista ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & disceptatione.* Sed & aliud præterea sacrificium, proprie ac stricte sumtum, Malachiæ verbis adumbratur, incruentum nempe, quod Deo in Ecclesia Christi offertur quotis quibusque diebus. Geminum igitur hic notatur & prædicatur sacrificium, vel latius sumto vocabulo sacrificii, quod sit per preces ac vota puro pectore concepta; vel stricte sumto, ejus

videlicet quod sit ad altaria per Sacerdotes Christi. Jure ergo vetusti Ecclesiæ Patres, Justinus, Irenæus, Cyprianus, aliique plures, testimonio hoc, sic tanquam validissimo telo, adversus Judæos dimicarunt.

IV. Attingendum hic quoque obiter, quod infra exponemus, Josuam in locum defuncti Mosis suffectum, symbolum esse legis Christi Jesu, per quam Mosis abrogata lex est. Deinde quemadmodum secundæ circumcissionis auctor Josue Ebræis fuit; ita per Jesum Christum circumciduntur corda nostra; & hæc quidem secunda circumcisio est, cum vetus Mosaica truncaret corpus, nova hæc animum purget. Denique quod prisca Lex abolita sit, recte concludit Tertullianus Christum venisse. *Imprimis, inquit, definiendum est, non potuisse cessare Legem antiquam & Prophetas, nisi venisset is, qui per eandem Legem, & per eosdem Prophetas venturus annuntiabatur.*

V. Atenim æternitatem Mosaicæ Legis sibi promissam objiciunt Judæi. *Erit vobis hoc legitimum sempiternum,* inquit Dominus. Et alibi: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Ex quibus verbis colligit Maimonides, libro de fundamentis legis, Legem esse æternam, nec ulli mutationi obnoxiam. Nos vero alibi docuimus, voces illas, *עולם*, & *עולם* & *עולם* non semper æternitatem temporis, sed sæpe diuturnitatem: non semper infinitum tempus, sed sæpe indefinitum, quandoque etiam finitum notare. Nihil autem facit ad rem testimonium e Deuteronomio petatum: nam ut optime pro nobis respondet R. Joseph Albo, libro tertio Fundamentorum, capite decimo sexto, monemur hoc præcepto, ne Legem vel addendo, vel detrahendo refingere audeamus. Sibi vero eam penitus abolendi jus Deus non detrahit. Sed opprimamus Judæos auctoritate Magistrorum suorum. Est in Thalmudis libro Avoda Zara, ab Elia traditum fuisse, sex annorum millibus definitam esse mundi diuturnitatem, quorum priore duo millia futura sint sine Lege; sequentibus duobus millibus vigeat Lex; quibus succedat, & per duo postrema millia servetur Messiae doctrina. Unde liquet post duo annorum millia abrogandam esse Legem Mosis. Est in Midrasch Coheleth, *Legem quam homo discit in hoc seculo, vanitatem esse præ lege Messie.* Est denique apud R. Simeonem in Jalkut, Deum per Messiam novam legem esse daturum.

Joh. 4, 23.

1. Pet. 2, 5.

1. Tim. 2, 8.

Just. Dial. cam Tryphon. Iren. l. 4. c. 32. Cyp. Test. libr. 1. c. 16.

Josue Mosis suffectus, & secundo Ebraeorum per Josuam facta circumcisio, symbola sunt Christianæ legis Mosaicæ abrogantis.

Refelluntur argumenta adversarium.

Primum argumentum.

Exod. 30, 26. Lev. 16, 29. Deut. 12, 32.

Jalk. in Isa.

Secundum
argumentum.
Matth. 5,
17-18.

VI. Christianam quoque causam plurimum labefactari putant Judæi his Jesu Christi verbis: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, jota unum, aut unus apex non prateribit a Lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Tantum abest ergo, inquiunt, ut Jesus Mosaicam Legem antiquaverit, ut id ne fieret, diserte caverit. At falluntur Judæi, perperam sumto Legis vocabulo, quæ non hic præscriptos ceremoniarum ritus, vel judicialia & moralia præcepta signat; sed Legis ipsius summam ac finem, quo præcepta singula privatim spectabant. Finem vero hunc præscribit alibi Jesus ipse:

Matth. 23,
37. & seq.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in toto anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Propheta. Præclare Paulus ad Romanos: *Qui diligit proximum, Legem implevit: nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur; Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis est dilectio.* Itaque Judæorum insani-

Rom. 13, 8.
& seq.

am castigat in priore ad Timotheum, qui Legem callere se putantes, quo ipsa pertineret haudquaquam intelligebant, summam ejus in rituum quorundam observatione ponentes: *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Sed & ipse Moyses ad Legis finem

1. Tim. 1, 5.
& seq.

Deut. 30, 6.

digitum intendebat dicens: *Circumcides Dominus Deus tuus, cor tuum, & cor seminis tui: ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in toto anima tua, ut possis vivere.* Cum autem in Lege ipsa satis præsidii non esset ad hunc finem assequendum, subsidio fuit Christus, ac opem laborantibus ferens, & ad optatum deducens finem, imbecillitatem atque defectum Legis refarsit. Prædica-

bat id Paulus apud Pisidas, ut refert Lucas in Actis: *Ab omnibus, quibus non potuistis in Legge Moyse justificari, in hoc (Christo) omnis qui credit justificatur.* Fusc hoc argumentum tractatum habes nono & decimo capite Epistolæ ad Ebræos, unde cognoscas inopiam Legis, cui quæcunque deerant, ea Christus Jesus abunde supplevit. Nam quamvis in decimo octavo Psalmo Lex dicatur perfecta, (id enim sonat vox Ebræa, *תְּמִימָה*) non ideo summam ipsi perfectionem tribui censendum est, sed eam tantum, quam postulabant tempora illa, quibus condita est. Hac responsione utitur R. Joseph Albo, libro tertio Iccarim, capite tricesimo sexto; qui & familiari comparatione rem explanat: Lac cibus est puero accommodatus, quo perfecte nutritur: secus erit, si idem viro adhibeas, Præterea Messiam unum spectabant Testamenti Veteris oracula, adeo ut prisci hujus complementum sit Testamentum Novum. *Finis Legis Christus ad justitiam omni credenti,* inquit Paulus in Epistola ad Romanos. Idem ad Galatas: *Itaque Lex pedagógus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur: at ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogo.* Et ad Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum, quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.* Docet quoque in Epistola ad Ebræos, Legem habere umbram futurorum bonorum, eorum videlicet quæ per Christum adepti sumus. Itaque Christus Legem non solvit, sed absolvit, cum ejus prædictiones in se ad exitum perduxit, cum ad propositum præceptionibus Legis finem, pietatem nempe in Deum, & charitatem erga homines, quæ tamen per Legem ipsam haudquaquam fuisset consecuti, gratia ipsius & benignitate pervenimus. *Legem ergo destruimus per fidem?* ait Paulus, *absit; sed Legem statuimus.* Ac merito Judæos his verbis castigat: *Obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur: sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

Act. 13, 38.

Rom. 10, 4.
Gal. 3, 24.

Col. 2, 16, 17.

Ebr. 10, 1.

Rom. 7, 31.

2. Cor. 3, 15.
& seq.

CAPUT CVIII.

Jesu lex spiritualis & æterna.

DEut. 30, 6. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, ut possis vivere.

1. Reg. 15, 22. Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.

Psal. 36, 31. Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur judicium; Lex Dei ejus in corde ipsius.

Psal. 49, 7. & seq. Audi, populus meus, & loquar; Israel, & testificabor tibi, Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos..... Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua: & invoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me.

Psal. 50, 12. & seq. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi latitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Psal. 103, 30. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.

Psal. 110, 6. & seq. Memor erit in seculum Testamenti sui..... Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & aequitate. Redemptionem misit populo suo: mandavit in æternum Testamentum suum.

Psal. 142, 10. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Isa. 1, 14. & seq. Calendas vestras & solennitates vestras odit anima mea; facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestra sanguine plena sunt. Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; quiescite agere perverse, discite benefacere, querite judicium, subvenite oppresso, judicate

Matth. 3, 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in penitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare; ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni. Et Marc. 1, 8. Luc. 3, 16. Act. 11, 16.

Matth. 10, 20. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et Marc. 13, 11. Luc. 12, 12.

Luc. 1, 15. & seq. Et Spiritu sancto replebitur (Johannes) adhuc ex utero matris sue; & ipse precedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

Luc. 11, 13. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se?

Joh. 3, 5. & seq. Respondit Jesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

Joh. 4, 23. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.

Joh. 6, 64. Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

Joh. 7, 39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum erat enim Spiritus datus, qui Jesus nondum erat glorificatus.

Joh. 14, 16. & seq. Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit..... Hac locutus sum vobis, apud vos manens, Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quacunque dixerō vobis.

C c c c 3

Joh, 15,

pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; si fuerint rubra quasi vermiculus; velut lana alba erunt. Et Mich. 6, 6. & seq.

Isa. 44, 2. 3. Noli timere, serve meus Jacob, & rectissime, quem elegi: effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam.

Isa. 51, 7. Audite me, qui scitis justum, populus meus; lex mea in corde eorum.

Isa. 57, 15. Quia hac dicit Excelsus & sublimis habitans aternitatem, & sanctum nomen ejus in excelsis, & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum.

Isa. 58, 5. & seq. Numquid talis est jejunium quod elegi, per diem affligere animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium, & diem acceptabilem Domino? nonne hoc est magis jejunium quod elegi? dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpo: frange esurienti panem tuum; & egenos, vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te: tunc invocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum: si abstuleris de medio tui catenam, & defieris extendere digitam, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies, & requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit spendoribus animam tuam.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu meroris.

Joh. 15, 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Joh. 16, 7. & seq. Expedi vobis, ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos..... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur a semetipso; sed quaecunque audit, loquetur; & quae ventura sunt, annuntiabit vobis.

Act. 1, 5. 8. Quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies..... accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.

Act. 2, 2. & seq. Et factus est repente de caelo sonus, tanquam advenientis de caelo spiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant sedentes..... & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabit eloqui illis..... Sed hoc est, quod dictum est per Prophetam Joel, Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem..... Et quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo..... Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dexteram igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis... Petrus vero ad illos, Penitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.

Act. 4, 31. Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.

Act. 6, 3. Considerate ergo, Fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

Act. 7, 55. Cum autem esset plenus Spiritu sancto (Stephanus) intendens in caelum vidit gloriam Dei.

Act. 8, 15. & seq. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini

Jerem. 4, 4. Circumcidimini Domino, & auferite praputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.

Jerem. 9, 25. 26. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcissum habet praputium, super Aegyptum, & super Juda, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto; quia omnes gentes habent praputium; ornis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

Jerem. 24, 7. Et dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo.

Jerem. 31, 31. & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educe-rem eos de terra Aegypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erant mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32, 38. & seq. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: & dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos: & feriam eis pactum sempiternum, & non definam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.

Bar. 2, 35. Et statuam illis Testamentum alterum sempiternum.

Ezech. 11, 19. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in praeceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum. Et Ezech. 36, 26. 27.

Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.

Act. 9, 17. 31. Et abiit Ananias, & introiit in domum, & imponens ei manus dixit, Saule frater Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, ut videas, & implearis Spiritu sancto ..... Ecclesia quidem per totam Judæam, & Galileam, & Samariam, habebat pacem, & edificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Sancti Spiritus replebatur.

Act. 10, 44. & seq. Adhuc loquente Petro verba hac, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.

Act. 11, 15. & seq. Cum autem cepissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto ..... Et miserunt Barnabam ..... qui erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide.

Act. 13, 9. & seq. Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit, O plene omni dolo ..... Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.

Act. 15, 8. 28. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis (Gentibus) Spiritum sanctum, sicut & nobis ... Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hac necessaria.

Act. 16, 6. Transeuntes autem Phrygiam, & Galatia regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.

Act. 19, 2. & seq. Dixitque ad eos, Si Spiritum sanctum accepistis credentes? ... Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus super eos.

Act. 20, 22. 23. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem, qua in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per

Ezech. 18, 31. Projicite a vobis omnes pravaricationes vestras, in quibus pravaricati estis, & facite vobis cor novum, & spiritum novum.

Ezech. 39, 29. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israel, ait Dominus Deus.

Ose. 6, 6. Quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plus quam holocausta.

Joel. 2, 12. & seq. Nunc ergo, dicit Dominus, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & in fletu, & in planctu. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra; & convertimini ad Dominum Deum vestrum. .... Et erit post hac, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiae vestrae: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.

Zach. 12, 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum.

Malach. 1, 10, 11. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incedat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque in occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis utrum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater,) Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Rom. 14, 17. Non est enim regnum Dei, esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Rom. 15, 13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtutis Spiritus sancti. Et 15, 19.

1. Cor. 2, 12. & seq. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis, quae & loquimur, non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse a nemine judicatur.

1. Cor. 3, 16. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?

1. Cor. 6, 11. Et haec quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

1. Cor. 9, 11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

per omnes civitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula & tribulationes Ierosolymis me manent.

Rom. 1, 4. Qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis.

Rom. 2, 28. 29. Non enim qui in manifesto, Judaeus est: neque quae in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Judaeus est; & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Rom. 5, 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Rom. 7, 6. 14. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literae. .... Scimus enim quia lex spiritalis est.

Rom. 8, 2. & seq. Lex enim spiritus vita in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis. .... Ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. .... nam prudentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita & pax. .... Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. .... Quod si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit & mortalia corda vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo, Fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim

accepistis spiritum servitutis utrum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater,) Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Rom. 14, 17. Non est enim regnum Dei, esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Rom. 15, 13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtutis Spiritus sancti. Et 15, 19.

1. Cor. 2, 12. & seq. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis, quae & loquimur, non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse a nemine judicatur.

1. Cor. 3, 16. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?

1. Cor. 6, 11. Et haec quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

1. Cor. 9, 11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

1. Cor. 10,

1. Cor. 10, 1. & seq. Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus.)

1. Cor. 12, 13. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

1. Cor. 14, 1. Sestamini charitatem, amulamini spiritalia.

1. Cor. 15, 45. Factus est primus homo Adam, in animam viventem; novissimus Adam, in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de celo, cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Hoc autem dico, Fratres, quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.

2. Cor. 2, 21. 22. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus, qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.

2. Cor. 3, 6. Epistola estis Christi, ministrata a nobis, & scripta, non atramento sed Spiritu Dei vivi..... qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.

2. Cor. 5, 5. Deus qui dedit nobis pignus Spiritus.

Gal. 3, 2. 5. Hoc solum a vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum recepistis, an ex auditu fidei? ..... Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei?

Gal. 4, 6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba (Pater.)

Gal. 5, 16. & seq. Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficiatis..... Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege, Manifesta sunt autem opera carnis..... Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex..... Si spiritu vivimus, spiritum & ambulemus.

Gal. 6, 8. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.

Eph. 1, 13. & seq. In quo (Jesu) & vos cum audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestra) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostra, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloria ipsius..... Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloria, det vobis spiritum sapientia & revelationis in agnitione ejus.

Eph. 4, 23. 24. Renovamini autem spiritu mentis vestra, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis.

Eph. 5, 18. 19. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.

Eph. 6, 11. & seq. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli, quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritalia nequitia in cælestibus. Præterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induiti lorica m justitiæ, & calceati pedes in præparatione evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.

Phil. 3, 3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne fiduciam habentes.

Col. 2, 11. 12. In quo & circumcisi estis circumcissione, non manu facta, in expoliatione

HUETII DEMONSTR.

D d d d

corporis

corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitabit illum a mortuis.

Col. 3, 9. & seq. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judaeus, circumcisio & praeputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordia, benignitatem, humilitatem, modestiam, prudentiam.

1. Thess. 1, 5. Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & Spiritu sancto.

Tit. 3, 4. 5. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus justitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

Ebr. 8, 6. & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus; dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum; & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 13, 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti aeterni, Dominum nostrum Jesum Christum.

Jac. 4, 8. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus, peccatores; & purificate corda, duplices animo.

1. Petr. 2, 5. Et ipsi tanquam lapides vivi superadificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo, per Jesum Christum.

1. Joh. 3, 24. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.

1. Joh. 4, 13. In hoc cognoscimus, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

1. Joh. 5, 6. Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.

Jud. 19. 20. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem, Charissimi, superadificantes vosmetipsos sanctissima vestra fidei, in Spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione Dei servantes.

CAPUT CIX.

Jesu regnum spirituale & aeternum.

Psal. 2, 6. & seq. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, pradicans praeceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.

Psal. 44, 7. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga directionis virga regni tui.

Psal. 71, 1. & seq. Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis: judicare

Matth. 25, 31. & seq. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae ..... Tunc dicet Rex his, qui a dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei.

Matth. 28, 18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.

Luc. 1, 32. 33. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, & regnabit in domo

populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio ..... Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem: & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem ..... & dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum .... Et adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes servient ei ..... Et benedicentur in ipso omnes tribus terra, omnes gentes magnificabunt eum.

Psal. 109, 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te.

Isa. 9, 6. 7. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis; super solium David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia, a modo & usque in sempiternum.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientia & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientia & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hircu accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit manum suam mittet.

Dan. 2, 44. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus

domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.

Luc. 22, 29. 30. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Joh. 14, 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Joh. 18, 36. Respondit Jesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judeis: nunc autem regnum meum non est hinc.

1. Cor. 15, 24. 25. Deinde finis, cum traderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus.

Eph. 1, 9. & seq. Secundum operationem potentia virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsam dedit caput supra omnem Ecclesiam.

Eph. 5, 5. Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

Phil. 2, 9. & seq. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

Col. 1, 12. 13. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum, in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii dilectionis sue.

2. Tim. 4, 1. Testificor coram Deo, & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos; per adventum ipsius, & regnum ejus.

Ebr. 1, 3. & seq. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantia ejus, portansque omnia verbo virtutis sue, purgationem peccatorum faciens sedet ad dextram majestatis in excelsis ....

alteri populo non tradetur: comminuet autem
& consumet universa regna hac, & ipsum stabit
in aeternum.

Dan. 7, 13. 14. *Aspiciebam ergo in visione
noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi Filius
hominis veniebas, & usque ad Antiquum
dierum pervenit, & in conspectu ejus obtule-
runt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem,
& regnum, & omnes populi, tribus, & lingua
ipsi serviunt: potestas ejus, potestas aeterna, qua
non auferetur, & regnum ejus, quod non cor-
rumpetur.*

Ose. 1, 7. *Et domui Juda miserebor, &
salvabo eos in Domino Deo suo; & non salvabo
eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis,
& in equitibus.*

Mich. 4, 7. 8. *Regnabit Dominus super eos
in monte Sion, ex hoc nunc & usque in ater-
num. Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion,
usque ad te veniet; & veniet potestas prima,
regnum filia Jerusalem.*

Zach. 9, 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila,
filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus
& Salvator; ipse pauper & ascendens super
asinam, & super pullum filium asinae.
hominis, habentem in capite suo coronam auream.*

Apoc. 17, 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus
Dominorum est, & Rex Regum.*

Apoc. 19, 11. 12. *Et vidi cælum apertum; & ecce equus albus, & qui sedebat super
eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum justitia judicat & pugnatur: oculi autem ejus sicut
flamma ignis, & in capite ejus diademata multa.*

celis . . . . *Ad filium autem, Thronus tuus,
Deus, in seculum seculi, virga aquitatis, virga
regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniqui-
tatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus,
oleo exultationis præ participibus tuis.*

2. Petr. 1, 11. *Sic enim abundanter ministra-
bitur vobis introitus in aeternum regnum
Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.*

Apoc. 3, 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere
mecum in throno meo, sicut & ego vici, &
sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 11, 15. *Et septimus Angelus tuba
cecinit, & facta sunt voces magnæ in cælo,
dicentes, Factum est regnum hujus mundi
Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in
secula seculorum Amen.*

Apoc. 12, 5. 10. *Et peperit filium mascu-
lum, qui relictus erat omnes gentes in virga
ferrea: & raptus est Filius ejus ad Deum, &
ad thronum ejus . . . . . Et audiivi vocem in
cælo dicentem, Nunc facta est salus, &
virtus, & regnum Dei nostri, & potestas
Christi ejus.*

Apoc. 14, 14. *Et vidi, & ecce nubem can-
didam, & super nubem sedentem similem Filio*

*Non Chri-
stiana so-
lum, sed
Mosaica
quoque legis
summa, in
pietate erga
Deum, &
amore po-
sita est.*

IN Judæorum animis falsa hæc & perversa
hæserat opinio, ut proxime a nobis dictum
est, religionis suæ summam in externis qui-
busdam ceremoniarum & sacrificiorum
ritibus esse positam; ex quorum observa-
tione maxima præmia, egregiumque pietatis
fructum laturos se arbitrabantur. Cum sin-
cera ac intima erga Deum pietate & amore
tota contineretur religio, & ad universum
hominum genus Lex illa ac Legis fructus
pertineret; non ad eos solum, qui ab Abra-
hamo, Isaac & Jacobo ortus sui originem
repetebant. Id agnoscebat Isaias, cum
Israeliticæ totius gentis nomine apud Deum
profiteretur, haudquaquam in Abrahamica
illa stirpe, sed in uno Deo spes suas esse
repositas. Tu enim, aiebat, pater noster; &
Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos;
tu, Domine, pater noster, redemptor noster.
Deus ipse homines, non ex natalibus, sed

ex pietate spectare se, nec *ὑποπολιτὴν*
(acceptorem personarum) esse denuntiat.
Dominus Deus noster, inquit Moses, ipse est *Deut. 10,*
Deus Deorum, & Dominus dominantium, *16. & seq.*
Deus magnus, & potens, & terribilis, qui
personam non accipit, nec munera: facit judi-
cium pupillo & vidua, amat peregrinum, &
dat ei victum atque vestitum. Ferebatur olim
dictum illud tanquam a Mose per traditio-
nem propagatum: *ὅτι παροικίᾳ τίς ἐστίν, ὅτι
ἀποπολιτὴν, ἡ δὲ νόμῳ ἐστίν.* Neque circumcisio
est aliquid, neque præputium, sed nova crea-
tura. Sic ipse Deus apud Isaiam: Et non *Isa. 56, 3.*
dicat filius advena, qui adheret Domino, *& seq.*
dicens, Separatione dividet me Dominus a
populo suo . . . . . Filios advena, qui adharent
Domino, ut colant eum, & diligant nomen
ejus, ut sint eis in servos, omnem custodientem
sabbatum, ne polluat illud, & tenentem
sædus meum, adducam eos in montem sanctum
meum,

- meum, & iustificabo eos in domo orationis mea; holocausta eorum, & victima eorum placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis.* Israelitis, si Dei mandata spreverint, idem ac Gentibus minatur exitium. Sicut gentes, inquit Moses, *quas delevis Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri.* Quod cum facturos praevidisset Deus, sacrificia eorum repudiat, exhibendum vero sibi ab Ethnicis cultum probat apud Malachiam: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.* Alibi facturum se nova spondet, oblitteratis prioribus, Arca Testamenti neglecta, exciso Templo, abrogato Aaronis sacerdotio, soluto prisco foedere, novo iuncto, nova condita Hierosolyma, novisque inductis colonis; Israelitis rege, principe, sacrificio, & Arca carentibus. Frustra ergo Abrahamicam originem, sancita Deum inter & Abrahamum foedera, & Dei promissa iactabant Israelitae, in iisque spem collocabant suam; quae ea lege data erant, si Deum non externo cultu, sed vere & ex animo revererentur & diligerent. *Non sum locutus, inquit Deus apud Jeremiam, cum patribus vestris, & non praecepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustationum & victimarum; sed hoc verbum praecepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus; & ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut bene sit vobis.* Et in Deuteronomio: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba haec, qua ego praecepicio tibi hodie, in corde tuo.* Item: *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & diligas eum, ac servias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, & in tota anima tua?* Aliis libri ejusdem locis pietatis hujus & amoris erga Deum amplissima proponit praemia, uberrimos terrae fructus, & hostium interitum. Et postmodum: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non, in toto corde, & in tota anima vestra.* Et in libro Josue: *Hoc tantum diligentissime praecipite, ut diligatis Dominum*
- Deum vestrum.* Et alio loco: *Testes invoco hodie caelum & terram, quod proposuerint in vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhaereas, (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret eam illis.* Samuel quoque: *Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? melior est enim obedientia, quam victima, & auscultare magis, quam offerre adipem arictum.* Et David: *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non despicias.* Unde istud expressit Porphyrius in libro secundo *περί ἀποχρῆς ἐκ ψυχῶν*, veritatis sibi conscius: *Θεοῖς δὲ ἀεὶ τὴν μὲν καταρχὴν, οὐκ καὶ ἀργὴν καὶ ψυχὴν ἀπαθῆς.* Optima enim & Diis acceptissima libatio est, mens pura, & animus affectibus vacuus. In praecedente Psalmo sic Deus inducitur loquens: *Non in sacrificiis tuis arguam te; holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper . . . . Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum putabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* Et apud Oseam: *Misericordiam volui, & non sacrificium; & scientiam Dei plusquam holocausta.* In memoriam ista me revocant celebris oraculi a Jove Ammone Atheniensibus editi, a Platone vero literis consignati, cum quaererent, quam obrem sua gens, magnificentissimis sacrificiis Deos placare solita, a Lacedaemoniis, circa Deorum cultum perparcis & socordibus, tam saepe vincerentur. Respondit Ammon malle se Lacedaemoniorum *ἐν ψυχῶν*, sinceras videlicet & pias preces, quam omnia Graecorum sacrificia. Jam tum nempe permanerat ad Ammonios doctrina haec, in sacris Ebraeorum libris frequenter tradita. Luculenta Davidis Kimchi, egregii inter suos Magistri, sententia reliquis ipsius congerronibus documento esse potest, quo pertinerent instituta a Mose sacrificia. Is in suis Psalmi quingagesimi explanationibus diserte docet, non ad aliud spectare sacrificiorum institutionem, quam ad cordis contundendam duritiem; & per exustionem adipis nos moneri de rese-

candis corporis voluptatibus & animi cupiditatibus elidendis. Acceptissimam esse Deo circumcisionem cordis declarat Moses: *Dent. 10, 16.* *Circumcidite igitur praputium cordis vestri.* Declarat Jeremias: *Jerem. 4, 4.* *Circumcidimini Domino, & auferite praputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.* Circumcisione cordis cupiditatum resectio signatur, quam cum negligerent Israelitæ, cervicosa gens & refractaria, contumaciam hanc cum eis expostulat Deus alio apud Jeremiam loco: *Jer. 9, 24.* *Sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & judicium, & justitiam in terra; hac enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem, qui circumcisum habet praputium; super Ægyptum, & super Juda, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes, qui attensi sunt in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent praputium, omnis autem Israel incircumcisi sunt corde.* Nullam se circumcisionis hujus corporeæ rationem habiturum, & in Israelitas corpore circumcisos, cor incircumcisos animadversurum denuntiat. Quin & sanctæ illius & *πνευματικῆς* (spiritalis) circumcisionis ministrum fore Deum ipsum pollicetur Moses in Deuteronomio: *Dent. 10, 6.* *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut possis vivere.* Detrahit enim variis cupiditatibus, purgatus animus ad amorem Dei se convertet. *Jer. 31, 31.* *Sed hoc erit pactum, inquit Dominus apud Jeremiam, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Quorsum vero isthæc? nempe ut appareat, totum ceremoniarum Judaicarum apparatus solidam animi pietatem respexisse, ac veterem Legem vere fuisse spiritualem. Quod cum parum perspexissent Israelitæ, Israelitarumque omnium peritissimi, uti sibi quidem videbantur, & acutissimi Pharisei, miserabiliter lapsi sunt. Itaque gravissime

eos increpabat Christus Jesus: *Bene propheta-* *Marc. 7, 6.* *tavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; in vanum autem me colunt, docentes doctrinas & precepta hominum: relinquentes enim mandatum, tenetis traditionem hominum, baptismata urccorum & calicum, & alia similia his facitis multa.* Isaiæ verbis ipsos coarguit, unde agnoscas eundem fuisse priscorum & recentiorum Judæorum errorem, eandem quoque Isaiæ ac Christi Jesu doctrinam; & legem utramque, veterem & novam, vere spiritualem fuisse. *Finis precepti, inquit Paulus in priore ad Timotheum, est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: a quibus* *1. Tim. 1, 5.* *quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona est Lex, si quis ea legitime utatur; sciens hoc, quia lex justo non est posita, sed injustis.* Nobilitate quoque generis feroces Judæos, & Abrahamo patre superbientes sic Johannes castigabat: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus* *Math. 23, 9.* *Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Alibi vero filium Abrahami esse docet *Joh. 8, 53.* *Jesum, qui Abrahami pietatem ac virtutem factis in se expresserit proborum hominum patrem esse Deum; flagitiosos ac scelestos, quales ipsi erant, Diabolo patre esse prognatos.* Cum ergo Judæorum animis inolitum errorem eximere volens Christus, eos commonefaceret, non in Mosaicæ Legis cortice hærendum esse, sed ad interiora penetrandum quibus animi ad pietatem colendam, Deumque amandum informantur, eundem hunc Legi utriusque propositum fuisse finem perspicuum est; quo nempe emendatis hominum moribus, salubri doctrina mentibus imbutis, & in obsequium suum subactis, cœlestis eas gratiæ donis Deus instrueret, ac æternis demum præmiis remuneraret: & spiritali suæ legi obsecutos, regni sui spiritalis faceret participes.

CAPUT CX.

Jesus a sina pullo comitata vectus Hierosolymam intrat.

GEn. 49, 10. 11. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec*

MAtt. 21, 2. & seq. *Tunc Jesus misit duos Discipulos, dicens eis, Ite in castellum quod*

veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o filii, asinam suam.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Et Marc. 11, 2. & seq. Luc. 19, 29. & seq. Joh. 12, 14. 15.

quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite, & adducite mihi . . . . Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite filia Sion, Ecce rex tuus veniet tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Euntes autem Discipuli fecerunt, sicut praecepit illis Jesus; &

Alia hic vaticinia proferunt Muhammedani, sed refelluntur. Isa. 21, 6. 7.

Huc quoque referunt Muhammedani istud Isaia: Hac enim dixit mihi Dominus, Vade, & pone speculatorem; & quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli, & contemplatus est diligenter multo intuitu. Ascensorem asini, Christum Jesum esse volunt; ascensorem cameli, Muhammedum. Cujus interpretationis argu-

menta nulla habent. Sed & alium locum ex Isaia proferunt, ejusdem rei προλεττικόν, (praevenit) qui tamen in ejus Prophetia non compareret: O populi, certe ego vidi speciem sedentis super asino, vestitum lumine Solis: & vidi insidentem camelo, lux ejus velut lux Lune. Hæc profert Theodoricus Hackspan, ex Epistola Muhammedani cujusdam Romanam missa. Hacksp. de usu libror. Rabb. c. 2.

CAPUT CXI.

Jesu Hofanna concinitur.

Psalm. 8, 3. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.

Psal. 117, 22. & seq. Lapidem, quem repronaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hac est dies quam fecit Dominus, exultemus & letemur in ea. O Domine, salvum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. Constituite diem solennem in condensis, usque ad cornu altaris.

Matth. 21, 9. & seq. Turba autem quæ precedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes, Hofanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini: Hofanna in altissimis . . . . Videntes autem Principes Sacerdotum & Scriba mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo, & dicentes, Hofanna filio David, indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quæ isti dicunt? Jesus autem dixit eis, Uique numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et Marc. 11, 9. 10. Luc. 19, 38. Joh. 12, 13.

CAPUT CXII.

Jesus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit.

Psalm. 68, 9. & seq. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Ezech. 43, 4. Et majestas Domini ingressa est Templum per viam porta, quæ respiciebat ad Orientem.

Agg. 2, 7. & seq. Quia hæc dicit Dominus exercuum, Adhuc unum modicum est, & ego

Matth. 21, 12. & seq. Et intravit Jesus in Templis Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit; & dicit eis, Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Videntes autem principes Sacerdotum & Scriba mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo, & dicentes, Hofanna filio

commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus; & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissima, plusquam prima, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 14, 21. Non erit mercator ultra in domo Domini in die illo.

Malach. 3, 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparavi viam ante faciem meam, & statim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos queritis, & Angelus quem vos vultis.

filio David, indignati sunt. Et Marc. 11, 15. & seq. Luc. 19, 45. 46.

Joh. 2, 13. & seq. Et prope erat pascha Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam, & invenit in Templo vendentes boves, & oves, & columbas; & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de Templo, oves quoque & boves, & nummulariorum effudit as, & mensas subvertit. Et his qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt vero Discipuli ejus quia scriptum est, Zelus domus tue comedit me.

CAPUT CXIII.

Jesus hominum vitia reprehendit.

Sap. 2, 12. & seq. Circumveniamus ergo Justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata disciplina nostra. Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat. Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis visa illius, & immutata sunt via ejus. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, & abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, & præfert novissima justorum, & gloriatur Patrem se habere Deum.

Isa. 2, 3. 4. Quia de Sion exibit Lex, & Verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4, 2. 3.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientia & intellectus . . . . Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui, & spiritus labiorum suorum interficiet impium.

cida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo . . . . Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non audistis, quia ex Deo non estis.

Math. 23, 13. & seq. Va autem vobis, Scribae, & Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. Et per totum reliquum caput.

Luc. 11, 29. & seq. Turbis autem concurrentibus capit dicere, Generatio hac generatio nequam est . . . . Phariseus autem capit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc vos, Pharisei, quod de foris est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate . . . . Sed va vobis, Pharisei, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis judicium & charitatem Dei: hac autem oportuit facere, & illa non omittere. Et per totum reliquum caput.

Joh. 3, 19. 20. Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.

Joh. 7, 7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.

Joh. 8, 44. & seq. Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere: ille homi-

CAPUT CXIV.

Principes Judæorum congregantur adversus Jesum.

Psal. 2, 2. *Adstiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psal. 34, 15. Et adversum me latati sunt, & convenerunt.

Matth. 26, 3. 4. *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent & occiderent. Et Marc. 14, 1. & 15. 1. Joh. 11, 47.*

Luc. 23, 6. & seq. Pilatus autem audiens Galileam, interrogavit si homo Galileus esset. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Jerosolymis erat illis diebus . . . . Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem.

Act. 4. 24. & seq. Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt; qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terra, & populi convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.

CAPUT CXV.

Jesum proditur a Juda. Judæ mors, & æternus interitus.

Psal. 34, 19. 20. *Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique; qui oderunt me gratis & annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant.*

Psal. 40, 10. Etenim homo pacis, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

Psal. 54, 13. & seq. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimes, dux meus, & notus meus; qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu.

Psal. 68, 21. & seq. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni: & dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum: obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva: effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt me, & super dolorem

HUIUS DEMONSTR.

Matth. 26, 14. & seq. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quarebat oportunitatem, ut eum traderet . . . . Vespere autem facto discumbebat cum duodecim Discipulis suis: & edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde caperunt singuli dicere, Numquid ego sum, Domine? At ipse respondens ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo; & autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo illi. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego sum, Rabbi? Ait ille, Tu dixisti . . . . Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de Duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, missi a Principibus Sacerdotum & Senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens, Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave Rabbi, & osculatus est eum. Et Marc. 14, 10. & seq. Luc. 22, 3. & seq. Joh. 18, 3. & seq.*

Ecce

Joh. 13,

vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam: deleantur de libro viventium, & cum iustis non scribantur.

Psal. 108, 1. & seq. Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam: & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet a dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, & Episcopatum ejus alter accipiat. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua . . . . Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus sacre misericordiam. Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut appellaretur ager illa lingua eorum, Hædama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commemoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus alter accipiat.

CAPUT CXVI.

Sacrificium incruentum Jesus instituit.

Mal. 1, 10. & seq. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

Luc. 22, 19. & seq. Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cenavit, dicens, Hic est calix, Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

Joh. 6, 54. & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die: caro enim mea, vere est cibus; & sanguis meus, vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

Joh. 13, 2. & seq. Et cena facta, cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simeonis Iscariota . . . . dixit eis . . . . Si hac scitis, beatieritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos eligerim, sed ut adimpleatur Scriptura, Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. A modo, dico vobis priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

Joh. 15, 24. 25. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Sed ut impleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Joh. 7, 12. Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.

Act. 1, 16. & seq. Viri fratres, oportuit impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per David de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius; & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum

Matth. 26, 26. & seq. Cenantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit ac fregit, deditque Discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14, 22. & seq.

Act. 2,

Act. 2, 42. 46. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus . . . . Quotidie quoque perdurantes unanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis. Et **Act. 20, 7. 11.**

1. Cor. 10, 16. 17. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.

1. Cor. 11, 23. & seq. Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite, & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens, Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.

CAPUT CXVII.

Jesus panis.

Mich. 5, 2. Et tu Bethlehem (בית לחם, hoc est, Domus panis) Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus aternitatis.

Joh. 6, 35. & seq. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vite; qui venit ad me, non esuriet . . . . Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi . . . . Respondit ergo Jesus, & dixit eis, ... Ego sum panis vite. Patres vestri

manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita . . . . Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

CAPUT CXVIII.

Agonia Jesu.

Psalm. 54, 4. 5. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebra.

Psalm. 108, 22. Libera me, quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est in me. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum: & excussus sum, sicut locusta.

Matth. 26, 36. & seq. Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cepit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, & vigilate mecum. Et progressus pusillum proci-dit in faciem suam orans, & dicens, Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verum-tamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et **Marc. 14, 33. & seq.** **Luc. 22, 42. & seq.**

CAPUT CXIX.

Jesus comprehenditur, & funibus constringitur.

Psalm. 58, 1. & seq. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salva me. Quia ecce ceperunt animam meam; irruerunt in me fortes.

Psalm. 70, 10. 11. Quia dixerunt inimici

Matth. 26, 50. & seq. Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum . . . . In illa hora dixit Jesus turbis, Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis & fustibus, comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in Templo, & non me tenuistis. Hoc autem factum est, ut adimplerentur

mei mihi: & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

Thren. 3, 52. Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis.

Thren. 4, 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus capus est in peccatis nostris.

Scriptura Prophetarum. Et Marc. 14, 46. & seq. Luc. 22, 52. & seq. Joh. 18, 12.

Matth. 27, 2. & seq. Et vinclum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Praefidi. Et Marc. 15, 1.

CAPUT CXX.

Jesum Discipuli sui deserunt, Petrus palam ejurat.

Psalm. 21, 12. In te projectus sum ex utero: de ventre matris mea Deus meus es tu: ne discesseris a me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.

Psal. 68, 9. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris mea.

Psal. 68, 21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me; improprium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.

Psal. 87, 9. & seq. Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, & non egrediebar; oculi mei languerunt pra inopia . . . . . elongasti a me amicum & proximum, & notos meos a miseria.

Psal. 141, 5. Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Perit fuga a me, & non est qui requirat animam meam.

Isa. 8, 14. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem.

Isa. 63, 5. Circumspexi, & non erat auxiliator; quaesivi, & non fuit qui adjuvaret.

Dan. 9, 26. Et non eris ejus populus, qui non negaturus est.

Zach. 13, 7. Framea, suscitare super Pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite Pastorem, & dispergentur oves.

Matth. 26, 31. & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. . . . . Respondens autem Petrus ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo . . . . . Tunc Discipuli omnes relicto eo fugerunt. . . . . Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Jesu Galilaeo eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cepit detestari, & jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit, Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et Marc. 14, 27. & seq. Luc. 23, 31. & seq. Joh. 16, 32. & 18, 17. & seq.

QUam ex Zacharia praedictionem hic afferimus, quaque notari se Christus Jesus morti proximus apud Discipulos suos testificatus est; eam Christum directe respicere negat Grotius, at pastorem alium, eumque non bonum; quem esse coniectat hunc ipsum, de quo agit Zacharias in fine undecimi capitis, Ubi,

inquit, isidem ille quisquis est, vocatur Pastor meus, & gladius illi dicitur imminere; usurpari vero verba ista Zachariae a Christo, ut γράμμι, (sententiam) nulla ratione habita occasionis, qua primitus dicta est. Hæc quam pia & Christiano homine digna sint, non anquiro; quam aliis hominis ejusdem sententiis consona sint, videndum est.

Pastorem

Christum
Jesum pra-
dicti Zach.
13, 7. proba-
tur adver-
sus Gro-
tium.
Grot. in
Matth. 26, 31

Pastorem illum nequam, Zachariæ undecimo capite commemoratum, Manasse esse vult; decimo tertio, Judam Machabæum; illum impietate nobilitatum & flagitiis, hunc fortitudine & pietate. Et tamen utrumque pastorem, unum eundemque esse statuit. Pastorem decimo tertio capite laudatum, non bonum aliquem pastorem esse docet: isne vero pastor malus habendus est, quem Deus pastorem suum appellat, sibi que adhaerere ait? *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum.* At & pastor undecimi capitis, Pastor meus itidem appellatur, inquit Grotius. Utrobique certe est, $\omega\pi\alpha\iota\mu\epsilon\nu\varsigma$; verum priore loco veteres Interpretes, Græcus, Chaldæus, Syrus, Arabs, pronomen possessivum non addunt. Demus tamen esse addendum, quod verum est, omnes profecto $\omega\pi\alpha\iota\mu\epsilon\nu\varsigma$ λαόν, Pastores populorum, a Deo sunt: *Non est enim potestas, nisi a Deo*, inquit Paulus: quod & Homerus ante cecinerat: $\sigma\eta\mu\eta\ \delta'\ \epsilon\kappa\ \delta\iota\omicron\varsigma\ \delta\epsilon\tau\iota$. *Honor autem ex Jove est.* Tum addit Jovem Regibus dedisse

$\epsilon\kappa\eta\pi\tau\epsilon\rho\nu\ \tau'\ \eta\delta\delta\ \theta\epsilon\mu\iota\tau\alpha\varsigma$, $\iota\upsilon\alpha\ \epsilon\phi\epsilon\lambda\epsilon\nu\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\iota\alpha\varsigma$.

Sceptrum & jura, ut rex eorum sit.

Unde & $\delta\iota\omega\gamma\eta\nu\epsilon\varsigma$ & $\delta\iota\alpha\tau\epsilon\tau\epsilon\phi\alpha\varsigma$, Jove prognati & a Jove educati, reges a Poetis appellantur. Suum ergo Deus appellaverit, Pastorem undecimi capitis: at decimi tertii Pastorem, & suum appellat, & sibi coherere ait; quo pietas ipsius Deo accepta esse comprobatur, cum alterius scelera ulturum se denuntiet. Nos vero Christo Jesu addicimus totum decimum tertium Zachariæ caput. Jesus est *Zach. 13, 1.* ille fons patens domui David in ablutionem peccatoris. Supplicium Jesu indicant ista: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* *Zach. 13, 6.* *His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me.* Reliqua Jesu mortem, Discipulorum fugam, martyria quoque eorum, & constantiam, & gentium denique vocationem designant, uti fusius infra declarabitur. Atque hic suffragatorem adversus Grotium habemus Aben Ezram, qui in Messia, Josephi nepotis, tempora prædictionem hanc Zachariæ confert.

Rom. 13, 1.

Hom. 11.
A.

CAPUT CXXI.

Falsi testes Jesum accusant.

PSalm. 26, 12. *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.*

Psalm. 34, 11. & seq. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me..... quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant: & dilataverunt super me os suum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri.*

Psalm. 41, 6. & seq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen ejus? Esi ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem sibi: egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me.*

Psalm. 63, 1. & seq. *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor, a timore inimici eripe animam meam: protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem: quia exacuerunt ut gladios linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt eum, & non timebunt; firmaverunt sibi sermonem nequam.*

Psalm. 108, 1. & seq. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.*

Psalm. 119, 2. 3. *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, & exaudivit me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa.*

Matth. 26, 59. 60. *Principes autem Sacerdotum, & omne concilium, querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent, & non invenerunt, cum falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt, Hic dixit, Possum destruere Templum Dei, & post triduum reedificare illud. Et Marc. 14, 56. & seq.*

Ecc 3

Psalms.

Psalm. 139, 1. & seq. *Eripe me, Domine, ab homine malo; a viro iniquo eripe me. Qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia. Accursum linguas suas sicut serpentis; venenum aspidum sub labiis eorum. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.*

CAPUT CXXII.

Jesus accusatus silet.

Isa. 53, 7. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescit, & non aperiet os suum.*

Matth. 26, 62. 63. *Et surgens Princeps Sacerdotum, ait illi, Nihil respondes ad ea, quae isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Et Marc. 14, 60.*

Matth. 27, 12. & seq. *Et cum accusaretur a Principibus Sacerdotum & Senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur Praeses vehementer. Et Marc. 15, 4. 5.*

Luc. 23, 8. & seq. *Herodes autem viso Jesu gavisus est valde.... interrogabat autem eum multis sermonibus; at ipse nihil ei respondebat.*

2. Petr. 2, 23. *Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste.*

CAPUT CXXIII.

Jesus contumeliis afficitur.

Psalm. 21, 7. & seq. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput..... Quoniam tribulatio proxima est; quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me; aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.*

Psalm. 34, 16. *Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione; frenduerunt super me dentibus suis.*

Psalm. 55, 1. & seq. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo, tota die impugnans tribulavit me: conculcaverunt me inimici mei tota die; quoniam multi bellantes adversum me.... Tota die verba mea execrabantur; adversus me omnes cogitationes eorum in malum.*

Psalm. 68, 1. & seq. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aqua usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.... Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei injuste; quae non rapui tunc exsolvebam.... Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae. Quoniam zelus domus tua comedit me, & opprobria exprobrantium ceciderunt super me; & operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi: & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. Adversum me loquebantur, qui*

Matth. 27, 27. & seq. *Tunc milites Praedicti suscipientes Jesum in praetorium, congregaverunt ad eum universam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus; & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Ave rex Judaeorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde. Et Marc. 15, 16. & seq. Joh. 19, 1. & seq.*

Luc. 18, 31. 32. *Assumpsit autem Jesus Duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Ierosolimam, & consummabuntur omnia, quae scripta sunt per Prophetas de Filio hominis: tradetur enim Gentibus, & illudetur.*

Luc. 23, 11. *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit induitum veste alba, & remisit ad Pilatum.*

Rom. 13, 3. *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.*

qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum . . . . Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam: in conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, improprium expectavit cor meum & miseriam.

Psal. 73, 22. 23. Exurge, Deus, judica causam tuam: memor esto impropriorum tuorum, eorum qua ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

Psal. 78, 12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

Psal. 87, 16. Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transferunt ira tua, & terrores tui conturbaverunt me: circumdederunt me sicut aqua; tota die circumdederunt me simul.

Psal. 88, 39. & seq. Tu vero repulisti, & despexisti; distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis: exaltasti dexteram deprimentium eum; latificasti omnes inimicos ejus; avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collidisti; & minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione . . . . . Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, (quod continui in sinu meo) multarum gentium, quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.

Psal. 142, 3. 4. Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam: collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi, & anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Sap. 2, 19. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

Isa. 53, 4. Nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum.

Thren. 3, 30. 61. Dabit percussenti se maxillam; saturabitur opprobriis . . . . . Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.

I. Christo Jesu adducitur Psalmus 21. II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. III. Secundum argumentum.

Christo Jesu adducitur Psalm 21.

Quoniam ad sequentia late patet Psalmus vicesimus primus, & in Propositione septima leviter a nobis perstrictus est, locus postulat ut paulo eum accuratius examinemus. Ajo igitur illum ex eo vaticiniorum genere esse, quorum anceps significatio est; quæque præsentia dum tractant, futurorum simulacra adumbrant. Quædam enim Davidem simul & Christum Jesum, quædam Jesum unum respiciunt, sed ita tamen, ut longe plura Christo conveniant; & quæ Davidi accommodari possunt, in Christum Jesum aptius etiam congruant.

Phil. 21, 10.

Ad Jesum quidem mere ista spectant: Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ: nam quis de Davide vere id dici posse putet? At Christus Jesus ab ipso ortu sanctus fuit. Conveniunt & ista Christo Jesu soli, ut pluribus appro-

babo infra: Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: (quod congruit ad istud Zachariæ: Et aspicient ad me, quem confixerunt.) Hæc sunt ejusmodi, ut quantumvis flexa & contorta, nec Davidi, nec alii cuiquam, præter Jesum, aptari queant. Nec illa Davidi adjungi possunt, quæ vocationem gentium per Christum partam præsignificant: Reminiscuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terra: & adorabunt in conspectu ejus universa familia gentium; manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terra. Quorum consimilia de Christo prædicta habes in Psalmo septuagesimo primo: Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis, & insula munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent; & adorabunt eum omnes Reges terra, & omnes gentes servient ei . . . . . Et benedicentur in ipso omnes tribus terra; omnes gentes

gentes magnificabunt eum. Quadrant quoque in Christum isthæc, etsi in Davidem etiam utcumque conveniunt: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* quæ moriens Christus vociferabatur. Deinde: *Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis;* quibus humilitate huius suam testatur Jesus, ut alias sæpe in utroque Testamento, quod comprobatur Parallelismus noster.

Subjicit Psalter: Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput: Speravit in Domino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult eum. Proxime Psalteri dicas animo hæc verasse, quæ narrat Matthæus his verbis: *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vab, qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reedificas, salva te ipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes eum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest saluum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum; dixit enim, Quia Filius Dei sum.* Recta quoque & κατὰ λέξιν (secundum verba) cadunt ista in Christum Jesum: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Sed & oblique & κατὰ ἔκφυ (secundum figuram) Davidi aptari possunt, quod a Theodoro Mopsuesteno & Grotio factum est: ut sensus sit, Davidis supellectilem fuisse vi direptam, & sorte inter raptores divisam.

Quod subest in Psalmo: Erue a frumina, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam: salva me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam; hoc ipsum Jesus Patrem orabat in villa Gethsemani: *Pater mi, possibile est, transeat a me calix iste.* Pergit Psalter: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabor te;* quæ Jesu propria esse docet Paulus in Epistola ad Ephesios. Psalmo sane huic inesse prædictiones de Messia Ebraei consentiunt in Midrasch Thehillim; & in capite undecimo Thalmudici libri Sanhedrin, iis verbis Messie describuntur tempora, quæ ex Psalmi ejusdem decimo septimo commate petita esse apparet.

II. Verum enimvero sententiæ nostræ repugnare videntur isthæc: *Longe a salute mea verba delictorum meorum. Deus meus,*

clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi; quæ causæ fuisse testatur Theodoretus, quamobrem Septuaginta Interpretes ad Christum congruere Psalmum hunc non dicerent. His etiam abutebatur Theodorus Mopsuestenus in Interpretatione duodecim Prophetarum, quemadmodum narratur in Collatione quarta Concilii secundi Constantinopolitani, ut hæc ad Christum perperam referri ostenderet. Certum quidem est, Christum Jesum fuisse tentatum per omnia pro similitudine, absque peccato. Docent etiam nos Isaias & Petrus, Christum peccatum non fecisse, nec inventum esse dolum in ore ejus. Docet nos Johannes peccatum in eo non esse. Verum id quidem: at Deus tamen Christum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, inquit Paulus in secunda Epistola ad Corinthios. Et in illa ad Galatas: *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.* De quo jam ante Isaias: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Quid si dicamus, hæc ad unum Davidem spectare, ut permixtus est aliquando vaticiniorum sensus? velut in secundo libro Samuelis, Dei verbis Nathan ea Davidi spondet, quæ partim in Salomonem cadere possint: & hæc quidem in Christum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium:* hæc vero in Salomonem: *Qui si inique gesserit, arguam eum in virga virorum.* Hujusmodi tamen exceptionibus omissis, ajo nihil eorum, quæ obijciuntur, comparere in Ebraico exemplari. Nam pro eo, quod habet Vulgata, *Delictorum meorum,* & Septuaginta, τῶν παρανομμάτων μου. Ebraice legitur, רחמי, hoc est, *Rugitus mei,* Thargum, רחמי, *Clamoris mei.* Aquila, βρυχάμενός μου, *Rugitus mei.* Theodotion, βοήθειός μου, *Clamoris mei.* Sexta, ῥῆς διήσεις μου, *Precationis mea.* Hieronymus in interpretatione Psalmorum, juxta Ebraicam veritatem, *Rugitus mei.* Commentaria in Psalmos ipsi adscripta: *Est sensus juxta ceteros Interpretes, Gemitus mei atque conatus, quibus semper populum Israel salvare quasi, longe facti sunt a salute mea, quam populo tribuere cupiebam; quia ipsi noluerunt recipere sanitatem.* At Septuaginta Sones, quos sequitur Vulgata Inter-

Interpretatio, legebant, *מורא*, Errorum
meorum.

Secundum
argumentum.

III. Captiunculis etiam suis legitimam
Psalmi hujus sententiam adularare conati
sunt R. David Kimchi & Lipmannus, quarum
pleræque Christiani dogmatis insciis scrupu-
lum fortasse aliquem injicere, ejusdem vero
consultos haudquaquam permovere possunt.
Pauculas tantum attingemus de præcipuis.
Penultimo versu, inquiunt, utuntur Chri-
stiani, ut probent Jesum in vivis manere
noluisse, ne suæ nimirum mortis fructu
fraudentur, qui noxarum suarum vinculis
in inferis locis attinebantur: quorsum igitur
clamabat moriens: *Deus meus, Deus meus,*
ut quid dereliquisti me? cur querebatur se non
exaudiri, qui exaudiri volebat? cur Deum ap-
pellat *Laudem Israel*, cum ab Israele Jesus ipse
Deus cruciaretur? Deum ait non despexisse
preces suas, nec avertisse faciem suam a se;
cum preces tamen ejus despectæ sint. Futurum
prædicat, ut *adorent in conspectu suo omnes*
familia gentium, cum nullus illi cultus a
Judæis, aut Ismaelitis præstitus sit. Nos Jesum
respondemus Deum fuisse & hominem, nec
humani quicquam, præter peccatum, ab eo
alienum fuisse, ac idcirco nobis a natura

institum doloris & mortis horrorem vere
cum sensisse, ideoque in querelas more
humano erupisse; sic tamen ut compresso
& devicto humanæ imbecillitatis sensu,
paternis imperiis prono animo obsequeretur.
Cæterum duplex est Israel: *Non enim omnes, Rom. 9,*
qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ, inquit *6. 7.*
Paulus, *neque qui semen sunt Abrahæ, omnes Rom. 2,*
filiis. Non enim qui in manifesto, Judæus est; 28. 29.
sed qui in abscondito, Judæus est. Ergo
Christus in Psalmo Deum appellat *Laudem*
Israel, ut pote, qui laudaretur a piis & sanctis
Israelitis, cum a nefariis & scelestis Israelitis
torqueretur. Neque vero a Deo spretus ac
despectus est Jesus, qui *datam sibi omnem Match. 28,*
potestatem in cælo & in terra redivivus glo- *18.*
riatur. Et sane postulatis ejus annuit Deus;
nam & vitam illi restituit, quam nec retinere
Jesus voluerat; & hominibus criminum
veniam benigne indulgit, cujus impetrandæ
gratia mortem Jesus obierat. Falsum denique
est, neque Judæos neque Ismaelitas Christo
nomen dedisse, cum ex utroque grege com-
plures ad Christi castra transferint, & sæpe
transcant: non enim prædicat Propheta sin-
gulos quosque ex omni hominum genere,
sed aliquos Christi doctrinam suscepturos.

CAPUT CXXIV.

Jesus conspuitur & cæditur.

Psalm. 34, 15. *Et adversum me latati sunt,*
& convenerunt: congregata sunt super me
flagella, & ignoravi.

Psalm. 68, 27. *Quoniam quem tu percussisti,*
persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meo-
rum addiderunt.

Sap. 2, 18. 19. *Si enim est verus Filius Dei,*
suscipiet eum, & liberabit eum de manibus
contrariorum. Contumelia & tormento inter-
rogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, &
probemus patientiam illius.

Isa. 50, 6. *Corpus meum dedi percutientibus,*
& genas meas vellentibus; faciem meam non
averti ab increpantibus & conspuentibus in me.

Isa. 53, 3. & seq. *Despectum & novissi-*
um virorum, virum dolorum, & scien-
tem infirmitatem: & quasi absconditus
vultus ejus & despectus, unde nec reputavi-
mus eum. Vere languores nostros ipse tulit,
& dolores nostros ipse portavit, & nos
putavimus eum, quasi leprosum, & per-

HUETII DEMONSTR.

Matth. 20, 18. 19. *Ecce ascendimus Hie-*
rosolymam, & Filius hominis tradetur
Principibus Sacerdotum, & Scribis; & con-
demnabunt eum morte: & tradent eum Genti-
bus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifi-
gendum. Et Marc. 10, 33. 34. Luc. 18, 31. 32.

Matth. 26, 67. 68. *Tunc expuerunt in*
faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt; alii
autem palmas in faciem ejus dederunt, dicen-
tes, Prophetiza nobis, Christe, quis est, qui
te percussit? Et Marc. 14, 65. Luc. 22, 63. 64.

Matth. 27, 26. *Tunc dimisit illis Barabbam;*
Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut cruci-
figeretur. Et Marc. 15, 15.

Matth. 27, 30. *Et expuentes in eum accepe-*
runt arundinem, & percutiebant caput ejus.
Et Marc. 15, 19.

Joh. 18, 22. *Hac autem cum dixisset, unus*
assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens,
Sic respondes Pontifici?

Joh. 19, 1. & seq. *Tunc ergo apprehendit*
Pilatus

Fff f

cussum a Deo, humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus.

Thren. 3, 30. Dabit percutienti se maxillam; saturabitur opprobriis.

Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant, Ave rex Judaeorum, & dabant ei alapas.

CAPUT CXXV.

**Jesus venditur: cujus venditionis pretio ager figlinus emitur.
Judæ proditoris interitus.**

P*Salmon. 68, 25. & seq. Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnorum meorum addiderunt.*

Psalmon. 108, 4. & seq. Pro eo ut me diligere, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet a dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum: fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat: fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.

Amos 2, 6. Hac dicit Dominus, Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non convertam eam; pro eo, quod vendideris pro argento Justum.

Zach. 11, 12, 13. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos: & dixit Dominus ad me, Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium.

Joh. 17, 12. Quos dedisti mihi, custodiri; & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.

Act. 1, 16. Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prädixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fias commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus accipiat alter.

M*atth. 26, 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et Marc. 14, 10. & seq. Luc. 22, 5. & seq.*

Matth. 27, 3. & seq. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in Templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, & acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituis mihi Dominus.

*Defenditur
Matthaeus,
apud quem
pro Zacha-
ria Jeremiam cita-
tum esse
constat.*

C*larissima illa Zachariae praedictio, ita ut a Matthaeo relata est, Adversariorum petitionibus patuit. Queruntur primum Jeremiae eam tribui ab Evangelista, cum sit Zachariae: deinde aliis conceptam esse verbis apud Prophetam, aliis apud Evangelistam:*

demum nec sententiam congruere. Adversus ea a Christianis Interpretibus multa disputantur, quibus commemorandis supersedebimus in praesentia; querelis istorum sic occurrisse contenti. Verisimile primum est librationum oscitantia evenisse, ut Jeremiae nomen

*Adversarii.
Iesu pra-
dicta addi-
citur
Zach. 11,
12, 13.*

nomen extruderet nomen Zachariæ. Nam cum propria nomina contrahere Librarii soleant, illa Jeremiæ & Zachariæ sic videntur expressisse, *Jeremias*, *Zacharias*: in his proclive fuit primam nominis utriusque literam permutare: nam primam in *Jeremias*, non pusillam & brevem pingebant, quemadmodum nunc Typographi, sed productam & bene longam: primam vero in *Zacharias*, non semper ita sinuatam & contortuplicatam, uti in libris editis hodie pingitur, sed a summo ad itum satis directam, paululum inflexam & prominentem in medio, anfulam in vertice gerentem: quæ si parum accurate notata erant, & in facile degenerabat. Hæc fatebuntur, qui Græca exemplaria versare consueverunt. Ergo apicis similitudine deluso imperito & supino librario, quod uni aut alteri codici inhæserat vitium, in alios ita propagatum est, ut universis propemodum, ac interpretationibus deinde inolescere: quanquam non omnibus. Nam nec Jeremiæ, nec Zachariæ nomen præfert Syriaca Interpretatio, neque Persica, neque Latini Codices quidam, ut testificatur Augustinus. Simile quippiam Origeni & Eusebio suboluerat; quorum ille in Matthæum, hic libro decimo *Ἀποκρίσις*, errorem hunc, *σφάλμα γραφικόν*, *mendum scripturæ* esse coniecit. At apocryphus ille Jeremiæ liber Ebraice scriptus, Hieronymo communicatus a Nazarethæ sectæ homine Ebræo, in quo testimonium illud propriis extabat conceptum verbis, haud scio an post Matthæum fuerit suppositus, & ad fidem ipsi faciendam confictus, ac Ebræis deinde obtrusus. Id quidem dissimulavit Hieronymus; sed inde tamen depromptum esse Matthæi locum haudquaquam credere se declaravit, verum ex ipso Zacharia repetiit. Minime vero ait Origenes visum sibi hunc Jeremiæ librum apocryphum, at ad priorem suspicionem, alteram addit, ex aliqua nempe apocrypha scriptione, Jeremiæ nomen præ se ferente, depromptam esse hanc, quam profert Matthæus, prædictionem; quemadmodum alia quædam Novi Testamenti Scriptores ex apocryphis libris depromere. Opinionem hanc nullo pacto, ne ut suspicionem quidem, probare possum: apocryphorum enim testimonia a Paulo Apostolo in tradendis præceptionibus usurpari cum fructu potuerunt; at ab Evangelista

in mortis Christi historia prolatam fuisse falsam prædictionem, & librum *Ἀποκρίσις* (*in canonem non relatum*) sic tanquam Canonicum, nulla distinctionis adhibita nota fuisse citatum, haudquaquam mihi persuaderi potest. Utcunque est, liquet certe vetustissimum hoc esse mendum, ut & Augustinus asseverat. Quod ad Evangelistæ & Prophetæ dissonantiam attinet, manifestum est, ad Prophetæ sententiam attendisse Evangelistam, verba neglexisse; quemadmodum ab Interpretibus recte observatum est. Tantum abest, ut in sententia inter illos disconveniat. Atque hunc morem in testimoniis e Scriptura sacra recitandis tenuisse Evangelistas & Apostolos hoc loco observat Hieronymus. Idem in libro de optimo genere interpretandi, hunc nodum solvens, *Absit hoc*, inquit, *de pedissequo Christi dicere*; (Matthæum significat) *cui cura fuit, non verba aut syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere*. Queritur apud Zachariam Deus mercedem suam triginta argenteis esse appensam: atque tam exiguum & vile sui pretium indignatus, jubet id Prophetam projicere *ἔξω ἔξω*, *ad figulum*; quod & ab hoc factum est, projectis iis in domum Domini ad figulum. Plane cum iis congruit Matthæus, si sententiam duntaxat spectes; nec multum abludunt verba. Perspicuum est præterea ejusmodi esse vaticinationem hanc, ut in Jesum Christum proprie conveniat; accurate designata venditione, pretio venditionis, ac numero nummorum; projectione nummorum loco etiam projectionis, ac nomine loci. Quæ si in Zachariæ tempora conferas, vix sane, ac ne vix congruent: nam quid hoc esse dicas, Deum pretio æstimari se voluisse ab Israelitis; ac illos æstimatione Dei facta, triginta argenteos Dei pretium appendisse? Sin hæc in allegoriam trahere velis, non nisi adhibita vi id efficies. Quid hoc vero est, quod fieri jubet Deus, projici pretium illud ad statuarium? nam quod ait Grotius, agrum fuisse in quem projiciebantur fracta Templi fictilia, gratis omnino dicitur, nec rationi convenit: nam quis putet agrum excipiendis Templi fictilibus fractis fuisse destinatum? non his potius certe, quam reliquis sordibus; unde nec a fictilibus, potius quam a sordibus nomen habuerit. Itaque vix legitimum inde sensum extundas; cum proprium & verum reperias in historia

August. de
conf. Ev.
l. 4. c. 7.
Orig.
Tract. 35.
in Matth.

Grot. in
Matth. 27.
9.

Christi Jesu. Etsi vero notavimus propositum id fuisse Grotio, ut proprios & directos vaticiniorum sensus eriperet historiae Christi, remotos solum & obliquos relinqueret, hoc

tamen loco, veritate quippe victus, allegoricam tantum expositionem concessit temporibus Zachariae, propriam in historiam Christi quadrare fassus est.

CAPUT CXXVI.

Jesús a Judæis & Ethnicis capitis damnatur.

Psalm. 2, 2. *Adstiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psal. 21, 17. Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me.

Psal. 40, 6. & seq. Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen ejus? ..... Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi: verbum iniquum constituerunt adversum me.

Psal. 68, 13. Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta.

Psal. 93, 21. Captabunt in animam Justi, & sanguinem innocentem condemnabunt.

Sap. 2, 19. 20. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.

Isa. 53, 8. De angustia & judicio sublatus est.

Jerem. 11, 9. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; & non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.

Act. 4, 24. & seq. Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti caelum & terram, mare, & omnia quae in eis sunt: qui Spiritu sancto per os Patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum; adversus Dominum, & adversus Christum ejus? Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pilatus, cum Gentibus & populis Israel, facere quae manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.

CAPUT CXXVII.

Jesús cruci suffigitur.

Gen. 22, 6. & seq. *Tulit quoque (Abrahamus) ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum ..... Cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.*

Matth. 20, 18. *Ecce ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte. Et Marc. 10, 33.*

Matth. 26, 66. At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis. Et Marc. 14, 64.

Matth. 27, 3. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus, retulit triginta argenteos.

Matth. 27, 26. Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur. Et Marc. 10, 33. & 15, 15. Luc. 23, 24. 25. Joh. 19, 13. & seq.

Luc. 23, 6. & seq. Pilatus autem audiens Galileam, interrogavit, si homo Galileus esset. Et ut cognovit, quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde; erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem Principes Sacerdotum & Scribae, constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

Matth. 20, 19. *Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.*

Matth. 26, 2. Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.

Matth.

David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratia & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent cum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Zach. 13, 6. Et dicetur ei, Quid sunt plaga tua in medio manuum tuarum? Et dices, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.

Phil. 2, 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ebr. 12, 2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.

Apoc. 1, 7. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terrae.

Apoc. 7, 2. 3. Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, habentem signum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terrae & mari, dicens, Nolite nocere terrae & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et audiui numerum signatorum; centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel.

Apoc. 11, 8. Et corpora eorum jacebant in plateis civitatis magnae, quae vocatur spiritualiter Sodoma, & Aegyptus; ubi & Dominus eorum crucifixus est.

I. Christo Jesu addicitur Psalmus 21, 17.

II. Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum. III. Secundum

argumentum. IV. Thau Samariticum

cauendū Ezechielī memoratum, crucis

Christi symbolum. V. Christo Jesu addi-

citur Zach. 12, 10. & 13, 6. VI. Refellun-

tur argumenta Adversariorum. Primum

argumentum. VII. Secundum argumen-

tum. VIII. Disputatur utrum in Psalm.

95, 10. genuina sit scriptura haec, Dominus

regnauit a ligno. IX. Grammatica obser-

uatio primi versus Psalmi primi admira-

tione digna.

Christo Jesu
addicitur
Psalm. 21, 17

Psalmo vicesimo primo Christum prædici, & in Propositione septima, & iterum deinde ad centesimum vicesimum tertium Parallelismi caput evicimus. Non semel ergo petita ex eo oracula in testimonium adduxerunt Novi Testamenti Scriptores; quod non fecissent utique, nisi Psalmum vulgo in eandem flecti sententiam exploratum habuissent. At non levis controversia mota est super decimo septimo commate, quo supplicium Christi Jesu clarissime præsignatum est. Nam quod habet vulgata interpretatio: *Foderunt manus meas & pedes meos*, Ebraice in כר ורגלי כר ורגלי. Hanc lectionem secuti sunt Septuaginta Interpretes, & verterunt enim: *ἀνέβησαν χεῖρες αὐτοῦ καὶ πόδες αὐτοῦ*. Sic Syrus

Gal. 2, 19. Christo confixus sum cruci.

Gal. 3, 1. 2. O insensati Galatae, quis vos fascinauit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, in vobis crucifixus?

Gal. 6, 14. Mibi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Interpres, sic Arabs. At in כר, pro כר scribitur כר: ut sensus sit: *Sicut leo manus meas & pedes meos*; quæ cum pendula sint & imperfecta, ad explendam sententiam addi volunt hujus lectionis assertores, observaverunt, vel momorderunt, vel laceraverunt, aut aliquid hujusmodi. Quod videtur secutus Paraphrastes Chaldaus, adjecta dictione ad integritatem sententiæ. Ita & R. Selomoh Jarchi. Aben Ezra repeti jubet כר ורגלי, (ex communi) circumdederunt, quod est in superiori commate. כר ורגלי Judæorum fraude confictum fuisse queruntur Christiani: contra a Christianis nativam scriptionem in כר tecoctam Judæi cauſſantur, ac inter eos præcipue R. David Kimchi. Utri verius, existimare promptum est. Nam כר legerunt Septuaginta Senes, ut dixi, vetustissimi Interpretum omnium Scripturæ sacræ qui supersunt, Christo Jesu antiquiores; verterunt quippe ἀνέβησαν. Et Ebraicum Psalmorum exemplar vidisse se testatur Isaac Levita, in quo scriptum erat כר; ad texta ad oram voce כר, quam sexcentis adhuc annis Judæi invexerunt. Deinde ex כר ורגלי apparet, utramque lectionem Ebraeorum libros habuisse. Habuerunt certe Codices quidam כר, ut ipse testantur Masorethæ, quod a Christianorum lectione differt unica litera מ. Eam esse paragogicam Judæi nonnulli fatentur. Atqui certum est abfuisse illam

cf. Lev. De-
font. verit.
Ebr.

illam ab optima quibusdam exemplaribus Christianorum, quorum Iudei ipsi interrogatum & fidem approverant. Quid quod tradiderit in parva Maffia, vocis ipsius rursus significatorem eodem ac significatorem vocis non cessare? semper, opinor, quod sine ambiguitate, sine desidia. utatur hoc ad captandam & verandam predam, rantes pungi & perire. Quodcum ita sit, nulli non longe videatur profertim lectio, qui integritate, ut *antequam sit lectio* (*et exemplum* *hancum*) et qui transierit & percola, & arduum reliqua incertum. Probabile est hanc proventiis in Tullianis Epistolis, seu Convitiis Strabonem, qui et percola hanc oracula vim alio conservaret, incertumque vim finitum, quod et alibi expectatum ab his alii observant.

II. *At nonne in Christianis recorum R. Lipsum in Nisibis, super victimis hoc ab eis adhibere et cognosce, quod a Judaeorum moribus adhaerens, nonne erant suffragari. Verum quae tempora iussit illis Christus? Iste, post vitam & secta Judaei erat adveniens. Nemo, inquam, melius novissimè persequere. At Judaei capitula & supplicia moribus Romanis tunc carcerabant. Supplicium ergo iuxta alienum morem Iudei irrogandum esse patet. David, inquam Evangelista recitat. Et ut hoc supplicium afficeret Christus, magis convictus, & repetitis demeritis Iudei pollicetur a Pilato, & vi carcerum adhiberi imperaret. Cuiusmodi a Lipsumi criminationes Christianis Iudei vindictae interpreti Septuaginta, qui, ut iam notavi, voluerunt, & recedunt. Sicut.*

III. De iohanne non dicitur Theodorus Magnus, verum nullum hic figuratum, sed perfectum dantem significationem venerationis portanda. Totum ergo ad allegoriam reuertitur; aqua, *factum manum meam & pedes meos*, exponit, Arana mea struminae, & hoc translatum ponit in te, qui feruendo & bolendo maneam. *Stomachum meum omnia affluunt*, translatum dicitur in eorum confectio, qui derelictum hostiam bene coquina. Violenta hinc & inuiscida sunt iniqua portatio hinc, & translatio est, *Et tunc confitebor tui & afferentur tui*; & citius, inquit, portationem que voluisti. Sic, nam de Christo

[illegible][illegible]

100

Esdras post captivitatem aliis esse usum.
 Hieron. in Ezech. 7. 4. Hieronymus Thau Ezechielis perfectam in viris gementibus & dolentibus scientiam demonstrare suspicatur, conjectura ducta a voce תה, quæ perfectum sonat; vel notari observationem Legis, quæ תהוה dicitur: quam expositionem Ebraeis adscribit. Tum subjicit: *Et ut ad nostra veniamus, antiquis Ebraeorum literis, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet similitudinem, qua in Christianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione signatur.* At cum Origeni & Hieronymo fidem detrahare nititur Scaliger, audacter facit & inconsulte: audacius etiam, cum ad ficos provocat, qui præcipitem ipsius temeritatem arguunt, & Origeni ac Hieronymo faciunt fidem. Probabile quidem est post Christi mortem Samaritas, subdolam gentem, ut Christianorum causam hoc Ezechielis testimonio nudarent, literæ Thau figuram augendam (crucis similem) rarissime usurpasse; alias vero literæ ejusdem formas in libris suis adhibuisse. Itaque in Grammaticis libris Samaritarum, quos consuluerat Scaliger, unica fuit forma literæ Thau, a crucis signo diversa. Verum qui vel R. Azariam, vel Angelum e Roccha adiverit, & in consilium adhibuerit, Scaligeri errorem deprehendet. Huc adde Thalmudicos magistros asseverare, Sacerdotum suorum, cum ungerentur, frontibus formam תהוה similem literæ ת) sacro chrismate fuisse illitam. Porro non apud Samaritas solum, & veteres Ebraeos, sed ipsos etiam Pœnos, proindeque & Tyrios; apud Æthiopes quoque; nec non & apud Græcos & Latinos Thau caret illo vertice supra lignum transversum eminente, in quo ארתא, (caussa) sive titulus noxii scribebatur; quem verticem Thau aliarum gentium retinet. Quanquam & in veteribus Græcorum libris & inscriptionibus nonnullis, Thau cum apice nonnunquam visitur. Apud Coptos Dau simile est Thau Græci sine apice; sed penultima litera, quæ est Dei, prorsus similis est Æthiopici & Samaritici Thau, quod verticem gerit. Quamobrem & Salebdei nominari ajunt, hoc est, Dei cruciforme. Crucem enim Saleb appellant. Ergo Copti Dau suum habuere a Macedonibus Alexandrinis: at Dei litera videtur esse Ægyptiacæ originis. Sed & Ægyptii a vetustis tempo-

ribus cruci dederunt locum inter Hieroglyphica sua, in quibus Isis, alique Dii crucem manu tenentes exhibentur. Utcunque est, ex hac dissertatione colligimus, singulas has gentes, apud quas præcipue Christi doctrina propagata est, in literis suis reperire, unde vaticinium Ezechielis Christi crucem prænuntiare comprobetur.

Scio plerosque in Ezechielis, non Thau literam, sed signum interpretari. Sic Septuaginta, & Jonathan; sic Syrus, & Arabs; sic Aquila; & Symmachus, juxta Hieronymi testimonium. Sic Cyprianus: *Apud Ezechielem, inquit, dicit Deus, Notabis signum super frontes virorum.* Rursum: *Omni autem super quem signum scriptum est.* Matthæus quoque Ezechielem respexisse videtur, cum diceret: *Et tunc parebit signum Filii hominis in celo.* Apertissime vero Johannes in Apocalypsi: *Et præceptum est illis, ne laderent fœnum terra, neque omne viride, neque omnem arborem; nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.* Verum aliter Theodotion, qui literam Ebraicam Thau expressit, teste Hieronymo: quod & ab Aquila factum docet Origenes: cujus verba repræsentat Romana editio Scripturæ sacræ. Tertullianus quoque Thau reddidit, vel, quod potius reor, in veteri interpretatione Latina sic redditum exscripsit: at Samariticæ linguæ imperitus Tau Græcum, & T Latinum ab Ezechiele præsignari censuit. *Ipsa est enim, inquit, litera Græcorum Tau, nostra autem T species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris, apud veram & Catholicam Jerusalem.* Atqui vetus illa Latina interpretatio, unde hæc sumfit Tertullianus, excusa erat ad editionem Septuaginta Senum. Quamobrem facile ducor ad suspicandum, pro eo quod apud illos vulgo legitur: *ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' ὧς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἔγγιστε, Adeos omnes, super quos est signum, ne accedatis,* legendum esse: *ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' ὧς ἐστὶ τὰς σημεῖον Adeos omnes, super quos est Thau signum, ne accedatis.* Proindeque & paulo superius emendandum erit: *ἐπὶ δὲ τὰς σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἁγίων τῶν κατανοήσόντων.* Et da Thau signum super frontes virorum gementium. Quod ad Matthæum & Johannem attinet, propositum non habuerunt ipsa Ezechielis verba rependere, sed ad sententiam tantum alluserunt.

V. Postrema

Christi Jesu
additur
Zach. 12, 10.
& 13, 6.

Luc. 12, 51.
& seq.

Joh. 10, 12.

Joh. 19, 36.
37.

Apoc. 1, 7.

Matth. 14,
30.

V. Postrema illa duo, quæ Zacharias sup-
peditavit oracula, in Christo Jesu completa
esse, ultima Prophetæ hujus capita, si simul
spectentur, manifestum facient. Nam si ab
eo undecimi capitis ordiamur loco, in quo
venditionem Jesu prædictam esse proxime
ostendimus, statim subest Judæ & Israelis dis-
junctio, quæ notat consanguineorum dissocia-
tionem per Christum prædictam & factam,
his ipsius capessentibus doctrinam, illis
Mosis, istis Ethnicorum instituta sectan-
tibus. Unde sic Jesus ipse de se: *Putatis
quia pacem veni dare in terram? non, dico
vobis, sed separationem: erunt enim ex hoc
quinque in domo una divisi: tres in duos, &
duo in tres dividuntur; pater in filium, &
filius in patrem suum; mater in filiam, & filia
in matrem; socrus in nurum suum, & nurus
in socrum suum.* Tum objurgat pastores
nequam Zacharias, quemadmodum & Jesus
decimo Johannis capite. Ecclesiæ deinde
victorias spondet, hostibus vero Ecclesiæ cer-
tum minatur exitium. His subnectitur
missio Spiritus sancti, de qua luculenter
agemus infra. Explicat postmodum Christi
Jesu supplicium: *Et aspicient ad me quem con-
fixerunt, & plangent eum planctu quasi super
unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri
solet in morte primogeniti.* In Christum
Jesum quadrare istud tradit Johannes decimo
nono capite: *Facta sunt enim hæc, ut Scri-
ptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*
*Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in
quem transfixerunt.* Eodem pertinet istud
ex Apocalypsi: *Ecce venit cum nubibus, &
videbit eum omnis oculus, & qui eum pupuge-
runt: & plangent se super omnes tribus terra.*
Atqui in Christum Jesum hæc torquere
minime fuissent ausi Novi Testamenti Scri-
ptores, ut sæpe jam dixi, nisi receptam esse in
vulgus opinionem hanc scivissent. Indidem
petitum videtur istud Christi Jesu apud Mat-
thæum: *Et tunc parebit signum Filii hominis
in celo, & tunc plangent omnes tribus terra,
& videbunt Filium hominis venientem in nubi-
bus caeli cum virtute multa & majestate.*
Quorsum Unigenitus appelletur Christus
Jesús, nihil attinet dicere. Septuaginta
habent: *ὡς τὸ ὑψίστου.* Quasi super dilecto;
quippe Jesum Deus Pater de celo Filium
suum dilectum non semel appellavit. Ecquid
vero dicatur Primogenitus, demonstrat supra

HUETII DEMONSTR.

Parallelismus. Quam simile vero Zacharia-
num hoc istis Psalmi vicelimi primi, quæ
Christo addiximus: *Foderunt manus meas &
pedes meos. Ipsi vero consideraverunt & inspe-
xerunt me.* Jam vero ille: *Fons patens domui
David, & habitantibus Jerusalem in ablutio-
nem peccatoris,* Christus Jesus est, quem sub
fontis, & aquæ, & fluvii noxiorum sordes
eluentis symbolo Testamenti utriusque
Auctores exhibent in Parallelismo. Idola
deinde conterit, quod Christi Jesu munus
esse approbat itidem Parallelismus. Tum
Pseudoprophetas exterminat, & Spiritus
nequam profligat. Quippe sic & Christus
Jesús apud Matthæum: *Attendite a falsis* Matth. 7, 15.
Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis
ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces.
Et alibi: *Videte, ne quis vos seducat; multi* Matth. 24, 4
& seq.
enim veniunt in nomine meo dicentes, Ego sum
Christus, & multos seducunt. Et mox: *Si*
quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut
illic, nolite credere: surgens enim Pseudochristi,
& Pseudopropheta; & dabunt signa magna &
prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri
potest, etiam electi. Idem argumentum fusc- 2. Tim. 3, 1.
& seq.
tractat Paulus in posteriore Epistola ad
Timotheum, nimirum Christi Jesu præce-
ptis imbutus: Johannes quoque, eodem
præceptore usus, sic disserit in prima Epistola:
Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed 1. Joh. 4, 1.
& seq.
probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi
Pseudopropheta exierunt in mundum. In hoc
cognoscitur Spiritus Dei: *omnis spiritus, qui*
confiteatur Jesum Christum in carne venisse, ex
Deo est: & omnis spiritus, qui solvit Jesum,
ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo
audistis, quoniam venit, & nunc jam in mundo
est. Tangit postea Zacharias supplicium
Christi, atque id clavis adeo & perspicuis desi-
gnat notis, ut rem præsentem describere, non
futuram prædicere videatur: *Et dicetur ei,*
Quid sunt plaga ista in medio manuum tuarum?
Et dicet, His plagatus sum in domo eorum, qui
diligebant me. Scio equidem, quid postulet
verborum istorum connexio cum superiori-
bus, & ἀναλογία (mutua coherentia) Agit
Zacharias de Pseudopropheta, qui postquam
falsiloquia sua Dei nomine prætexuerit,
Configent eum, inquit, pater ejus, & mater
ejus. Tum subjungit: *Et dicetur ei, Quid*
sunt plaga ista in medio manuum tuarum? Et
dicet, His plagatus sum in domo eorum, qui
diligebant

Gg gg

diligebant me. Plane hæc coherent, Verumtamen non eadem prorsus subjacet clausulæ utrique sententia : nam quem a parentibus confixum dixit, quemadmodum verterunt Aquila, Theodotion, Symmachus, Jonathan, & Vulgatus Interpres, ferro ad mortem confossum utique significavit : hic enim videtur esse sensus vocis וְקָרַן, & capitale scelus fuit, prophetiæ munus temere usurpare, juxta Legem Mosis. Atqui lethalia vulnera non sunt, quæ manibus infliguntur. Vides Zachariæ mentem a Pseudoprophetæ supplicio ad Christi ipsius Prophetarum ultoris supplicium sensim & *μαλθόντες* (*sine sensu*) converti. Unde continuo hæc subnectit : *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum : Percute pastorem, & dispergentur oves : converte manum meam ad parvulos :* quæ Christo Jesu manifestis rationibus supra adjudicavimus. Itaque prius illud comma de manibus transfossum est ejusmodi, ut accommodari possit ad præsentia, in quibus de Pseudoprophetæ supplicio agitur; & ad sequentia, in quibus agitur de supplicio Christi Jesu, veri quidem Prophetæ, ad Pseudoprophetæ habiti; sed ita tamen ut Jesu longe aptius conveniat. Pergit Zacharias, & postquam Christi mortem, & Discipulorum Christi dispersionem prædixit, Evangelium promulgandum prænuntiat, & homines quosdam ad salutem eligendos, plures reprobandos : quibus consona sunt ista Christi Jesu apud Matthæum : *Quam angusta porta, & arcta via est, qua ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inveniunt eam !* & ista : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* unde Paulus in priore ad Corinthios : *Videte enim vocationem vestram, Fratres quia non multi sapientes, non multi nobiles ; sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes ; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia ; & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.* Stulta illa Pauli, & ignobilia, & contemptibilia, & quæ non sunt, *Parvulos* Zacharias appellat, eosque manu sua sublevaturum se Deus pollicetur. At variis tamen tormentis fidem eorum & virtutem exploratum iri docet Propheta ; martyriis nempe ac suppliciis, quæ Discipulis Jesu Christi irrogata sunt, juxta prædictiones

Matth. 7, 13.

Matth. 20,

16. & 22, 14.

1. Cor. 1, 26.

& seq.

Veteris Testamenti in Novo completas, quas in Parallelismo collegimus. Decimo quarto demum capite excidium Hierosolymitanum, Evangelii promulgationem, gentium vocationem, Ecclesiæ constitutionem, & pios omnes in unum ovile sub uno pastore cogen-dos vaticinatur : quæ omnia suis locis Parallelismus iste pertractat. Ergo ex tota Zachariæ hujus prophetiæ compage & consensu intelligitur, duo commata hoc capite a nobis inde depromta, ad exitum in Christo Jesu, itidem ut reliqua, pervenisse. Neque Judæi infitiantur. Gemara Thalmudici libri Sucab, ad Messiam Josephi filium, quem olim interficiendum esse opinantur, prius refert Zachariæ vaticinium : *Et aspiciens ad me quem confixerunt :* cui assentitur Aben-Ezra. At R. Moses Haddarfan in Beresith Rabba refert ad Messiam Davidis filium. In altero vero oraculo Messiae adscribendo ad stipulatorem quoque habemus Aben-Ezram, qui in Messiam filium Josephi hæc flectit.

VI. Verum enimvero prius hoc Zachariæ testimonium non una labes occupavit ; unde genuina ejus sententia in dubium vocari possit. Primum vitio insidentur hæc verba : *וְאֶסְפִּיעַ אֶת אֲדָמָה, Et aspiciens ad me.* Quibus cum Christi divinitatem probari animadverterent Judæi (quippe cum idem se confixum fuisse dicat, qui spiritum gratiæ se effusurum promittit, quod Dei solius est) adulteras iis admoverunt manus, & pro *וְאֶסְפִּיעַ*, scripserunt *וְאֶסְפִּיעַ אֶת אֲדָמָה*, ut alius sit gratiæ largitor, alius plagis confixus, & lamentis ac planctibus comploratus. At nos supra certis indicis deprehensam hanc fallaciam convicimus. Subest deinde : *וְאֶסְפִּיעַ אֶת אֲדָמָה, Quem confixerunt.* Septuaginta reddunt : *ἐν ᾧ ὁ καταρτίσθαι.* Pro eo, quod ludibrii causa saltaverunt. Nempe transpositis elementis legunt, *καταρτίσθαι*. Quamquam nec satis constanter lectionem hanc retinent Codices Septuaginta Senum ; nam editiones quædam utrumque retinent, *ἐν ᾧ ὁ καταρτίσθαι ἐν ᾧ ὁ καταρτίσθαι.* In quem confixerunt ; pro eo quod ludibrii causa saltaverunt. Aldina editio habet : *ἐν ᾧ ὁ καταρτίσθαι.* Quem pupugerunt. Sic quoque vetustissimus Codex Barberinus. Sic legit & Cyprianus, sic Theodoretus, sic alii. Et ante illos Johannes Evangelista : *Joh. 19, 37.* nec enim aliunde, quam ex Interpretibus Septuaginta petiit id existimaverim, quod assert

Refellunt
argumēta
adversari-
um.
Primum
argumē-
tum.

affert Johannes : *ἐξ οὗτου ἵε ἐν ἱερὺς τῆς πόλεως. Videbunt in quem transfixerunt.* Quanquam aliter vñum Hieronymo, qui hic Ebraica secutum Johannem arbitratur. Sed cum inter Græcos, & a Græcis rogatus Evangelium suum scripserit, id haud dubie affectatus est Græcum exemplar, quod tum maxime usurpabatur vulgo, & *κατὰ ἑβραῖοις (vulgata editio)* appellabatur. Illud autem fuisse certum est Septuaginta Senum. Nam, ut id obiter moneam, Evangelium in Judæorum gratiam & inter Judæos scripsit Matthæus, auctore Irenæo; Marcus in gratiam Romanorum, utpote quod Romæ iis postulanti- bus scripserit, testibus Eusebio & Hieronymo; Lucas Hellenistarum, quippe Antiochen- sis, inter Hellenistas natus; Johannes Græco- rum, Ephesi nimirum, rogatus ab Episcopis Asiæ, ut docet ex Irenæo Eusebius, ex Eusebio Hieronymus: sic tamen ut Evangelia sua Scriptores hi quatuor, totius etiam Ecclesiæ communia esse vellent, ab eaque uno con- sensu recepta sint. Facile itaque satisfacimus Hieronymo querenti: *Si quis non recipit, det testimonium, de quo sanctarum Scriptura- rum loco Johannes ista protulerit, & cum non repererit, cogetur ingratis suscipere veritatem.* Protulisse ista Johannem ex Zachariæ duode- cimo capite, juxta Septuaginta Senum inter- pretationem, respondemus. Scio notasse alibi Hieronymum, Apostolos & Evangeli- stas Ebraicum sequi potius Veteris Testamenti exemplar, quam Interpretes Septuaginta, si quando hi discrepent ab Ebraicis. At nos id semper ab iis factum negamus; imo vero contrarium sæpe observavimus, & rarissime Ebraicis eos hæsisse possumus asseverare. Plurimis id exemplis probare possemus, si ea res ageretur. Quamobrem de Græca inter- pretatione sic ad Hieronymum scribit Augu- stinus: *Non parvum pondus habet illa, qua sic meruit defamari, & qua usos Apostolos non tantum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini.* Hæc erat *κατὰ ἑβραῖοις* Editio, quæ cum varias passa esset depravationes, in ali- quibus Ebraicæ veritati consentiebat, dissen- tiebat in aliis. Hinc factum est, ut cum Evan- gelistæ & Apostoli *κατὰ ἑβραῖοις (Vulgatam)* affecta- rentur, tantum consonarent Ebraicis, quan- tum iisdem *κατὰ ἑβραῖοις (Vulgata)* consonabat. Cum vero postmodum Origenes, alique deinde Interpretationem Septuaginta Senum

emendassent, novæ prodierunt editiones, quarum aliæ magis, minus aliæ Ebraicis con- sentiebant. Ergo Hieronymus, alique recen- tiores depromta in Novo Testamento testi- monia exigentes ad sua Septuaginta Senio- rum Editionis exemplaria, *κατὰ ἑβραῖοις (vulgata)* nimirum, ut videtur, quippe frequenti usu ab omnibus teri solitæ, si quando ab iis discrepare, Ebraicis vero consentire illa notassent, ex Ebraico arcessita ea ab Evan- gelistis & Apostolis opinati sunt. Velut hanc clausulam ex Zacharia a Johanne prolata, ab Ebraicis manasse censet Hieronymus, cum ex *κατὰ ἑβραῖοις (Vulgata)* profecta videatur. Demus tamen, ita scripsisse Septuaginta Interpretes, quemadmodum hodierni codi- ces habent, *ἐν τῇ ὥν κατὰ ἑβραῖοις, Pro eo, quod ludibrii causa saltaverunt*, non obscura hæc erit contumeliarum Christi Jesu significatio, cum ludibrio ac derisui Judæis habitus est. Ita quidem loci huius sententiam exponit Hieronymus. At vero vulgatam scriptio- nem secutus est Aquila; vertit enim, *ἐν τῇ ὥν κατὰ ἑβραῖοις* Cum quo pupugerunt. Secutus est & Theodotion, qui habet, *ἐν τῇ ὥν κατὰ ἑβραῖοις* Quem pupugerunt; & Symmachus, cujus hæc est interpretatio, *ἐν τῇ ὥν κατὰ ἑβραῖοις* Anteriore parte confixerunt.

VII. Nec incastigatam præterire sinam, quam dedit Grotius, oraculi hujus expositio- nem. Præfert ille quidem interpretationem vulgatam: *Et aspicient ad me, quem confixe- runt.* At alium inde sensum elicit, ac vulgo fit: *Nam configere, inquit, Deum dicuntur, qui eum probris laceffunt:* quo commento splendidam supplicii Jesu Christi prædictio- nem obtundit. Ego vero vocabulum *ῥῥῥ*, hac significatione nusquam usurpari ajo; neque hic apud Zachariam ullo modo pati connexionem sequentium, ut in eum sensum trahi possit. Nam quid sibi velle dicamus ingentem planctum & lamenta, quibus futu- rum prædicit, ut Judæorum familiæ prosequantur eum, qui fuit confixus? Cuilibet attento patet, lessum in defuncti alicujus funere habitum describi: *Et aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum; ut doleri solet in morte pri- mogeniti.* Nec sibi constat Grotius; nam septimum comma capitis primi Apocalyp- seos, quod Zachariani illius germanum est,

Hieron. in Zach. 12. 10.

Iren. lib. 3. Euseb. Hist. l. 5. c. 8. & l. 2. c. 15. Hieron. de Script. Eccl. in Marc. Iren. lib. 3. Euseb. Hist. l. 3. c. 24. & l. 5. c. 8. Hieron. de Script. Eccl. in Luca.

Hieron. in Zach. 12. 10.

Hieron. Proöm. in l. 15. & 16. Isa. & Præf. in Esdr. & Nehem.

Secundum argumen- tum. Grot. in Zach. 12. 10. & Joh. 19. 37

mala Ecclesiis illata notare censet. At res profecto diversæ sunt, Deum convitiis proscindere, & Ecclesiæ mala inferre. Quæ opinionum levitas, earumdem vanitatem arguit.

*Disputatur
utrum in
Psal. 95, 10.
genus sit
scriptura
bac, Domi-
nus regna-
vis a ligno.*

VIII. Non abs re erit celeberrimum repetere Psalmi nonagesimi quinti comma, multis controversiis agitatum; quo, si integrum esse constaret, supplicium Christi clarissime prædici fatendum esset: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno.* Postrema hæc verba a Judæis fuisse inducta & oblitterata queritur Justinus adversus Tryphonem. Eadem repræsentant vetustiores Latini Patres Tertullianus, Arnobius, Lactantius, alii; & prisca item codices nonnulli. Sed tamen cum tale nihil extet, vel in exemplaribus Ebraicis, vel in Thargum, vel in Interpretibus exoticis; neque ea agnoscant Symmachus, aut Theodoretus, aut alii, nullum in hoc testimonio causæ nostræ firmamentum collocabimus. In quo quam bona fide, quamque moderate agamus, Adversarii possunt agnoscere.

IX. Claudam hoc caput in observatione quadam; quæ etsi tota Grammatica est, mihi tamen summa videtur admiratione digna. Primi Psalmi hoc initium est Ebraicis: *אשר יהוה אלהינו אשר לא הלך בעצתו* His si aliam adhibueris distinctionem, & ita interpuneris: *אשר יהוה אלהינו אשר לא הלך בעצתו* horum ista erit significatio: *Canam Deum hominem, qui afflictus est pro te in cruce* n. Illud n. quod clausulam terminat, & videtur otiosum, ipsam continet figuram crucis: non uti caractere Babylonico hic pingitur, sed uti Samaritano: quemadmodum mox docui. Quæ sane non casu, nec ædificata putem. Nam & in Psalterii fronte præfixa sunt, libri Judæis & Christiani frequenti usu teri soliti: & Messia itidem humanitatem notant, & ejusdem mortem, atque etiam mortis causam, & genus, & instrumenti formam. Cum id valde mirabile est, tum imprimis utile adversus Judæos, qui Grammaticis hujusmodi observationibus delectantur, atque ita suis ipsi in castris cædendi sunt.

*Grammatica
observatio
primi
versus
Psalmi
mi
primi
admirabile
digna.*

CAPUT CXXVIII.

Jesus inter duos latrones cruci suffigitur.

Isa. 53, 12. *Ideo disperit ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.*

Latrones, unum a dextris, & alium a sinistris ejus.

Luc. 22, 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus est.

Matth. 27, 38. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, & unus a sinistris.* Et Luc. 23, 33. Joh. 19, 18.

Marc. 15, 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, & impleta est Scriptura, quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est.

CAPUT CXXIX.

Jesus signum.

Num. 21, 9. *Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent, sanabantur.*

Isa. 11, 10. 12. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum.... Et levabit (Dominus) signum in nationes.

Isa. 49, 22. Hac dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam; & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tue: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Matth. 12, 38. & seq. *Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Phariseis dicentes, Magister, volumus a te signum videre. Qui respondens ait, Generatio mala & adultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona Propheta. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terre tribus diebus, & tribus noctibus.* Et Matth. 16, 1. & seq. Luc. 11, 16. 29.

Matth. 24, 29. 30. Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de caelo, & virtutes caelorum commovebuntur.

Et tunc

Isa. 55, 11. 13. Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in his, ad quae misi illud ..... Pro saluunca ascendet abies, & pro urtica crescet myrtus, & eris Dominus nominatus in signum aeternum, quod non auferetur.

Isa. 61, 10. & seq. Transite, transite per portas, preparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos.

Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo: & vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino.

Isa. 66, 18. & seq. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam, tendentes sagittam, in Italiam, & Graciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriam meam gentibus.

CAPUT CXXX.

Jesus pendens in cruce subsannatur a praetereuntibus.

Psalm. 3, 1. 2. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? multi insurgunt adversum me: multi dicunt anima mea, Non est salus ipsi in Deo ejus.

Psalm. 21, 7. & seq. Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult eum.

Psalm. 34, 14. & seq. Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar: & adversum me latati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi: dissipati sunt, nec compuncti: tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione.

Psalm. 68, 18. & seq. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende anima mea, & libera eam; propter inimicos meos cripe me. Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, improprium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.

Psalm. 108, 25. Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, & moverunt capita sua.

Thren. 3, 14. & seq. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die ..... Aperuerunt super nos os suum omnes inimici ..... Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me; labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sumpsi salmum eorum.

CAPUT CXXXI.

Jesus moriens veniam adversariis suis a Deo precatur.

Psalm. 34, 11. & seq. Surgentes testes iniqui, quae ignorabam interrogabant me: retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem

Et tunc parebit signum Filii hominis in caelo, & tunc plangent omnes tribus terra, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli, cum virtute multa & majestate.

Luc. 2, 34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.

Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo: & vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino.

Isa. 66, 18. & seq. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam, tendentes sagittam, in Italiam, & Graciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriam meam gentibus.

Matth. 27, 39. & seq. Praetereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo illud readificas, salva te ipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes eum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest saluum facere: Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim, Quia filius Dei sum. Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperebant ei. Et Marc. 15, 28. & seq. Luc. 23, 35. & seq.

anima mea. Ego autem, cum mihi molesti essent, induabar cilicio: humiliabam in jejuniio animam meam, & oratio mea in sinu meo converteretur.

Psalm. 108, 1. & seq. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Isa. 53, 12. Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

CAPUT CXXXII.

Jesu vestimenta sorte dividuntur.

P*sal. 21, 17. & seq. Foderunt manus meas, & pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

Et Marc. 15, 24. Luc. 23, 34. Joh. 19, 23, 24.

M*atth. 27, 35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

CAPUT CXXXIII.

Moriente Jesu Sol deficit, & terra movetur.

P*sal. 17, 5. & seq. Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me; dolores inferni circumdederunt me, praoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus. Commota est & contremuit terra; fundamenta montium conturbata & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Amos. 8, 8. & seq. Numquid super isto non commovebitur terra, & lugebit omnis habitator ejus: & ascendet quasi fluvius universus, & ejicietur, & defluet quasi rivus Aegypti? Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidit Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis; & convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput calvitium, & ponam eam quasi luctum unigeniti.

Agg. 2, 7. & seq. Quia hac dicit Dominus exercituum, adhuc unum modicum est, & ego commovebo caelum, & terram, & mare, & aridum; & movebo omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.... Et factum est verbum Domini secundo ad Aggeum in vigesima & quarta mensis, dicens, Loquere ad Zorobabel ducem Juda, dicens, Ego movebo caelum pariter & terram.

Zach. 14, 6. & seq. Et erit in die illa, Non erit lux, sed frigus & gelu: & erit dies una qua nota est Domino, non dies, neque nox, & in tempore vesperti erit lux. Et erit in die illa, exhibunt aqua viva de Jerusalem; medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum in aestate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.

M*atth. 27, 45. 51. A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram, usque ad horam nonam. Et ecce velum Templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum; & terra mota est, & petrae scissae sunt. Et Marc. 15, 33.*

Luc. 23, 44. Erat autem hora fere sexta, & tenebrae factae sunt per universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est Sol, & velum Templi scissum est medium.

Ebr. 12, 25. & seq. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de caelis loquentem nobis avertimus: cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & caelum.

Zacharia una

Zacharianum illud adjudicamus Christo Jesu; Eusebium auctorem, ac totius vaticinii connexionem, rationemque proinde ipsam secuti. Ac connexionem quidem postremorum quatuor Zachariæ capitum luculenter supra demonstravimus. Istam vero sententiam sic Jesu applicat Eusebius: *Et erit in die illa*, inquit Propheta, *non erit lux, sed frigus & gelu*; quippe qua nocte captus est Jesus, frigus erat, teste Evangelista: *Stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciens se.* Quæ deinde convertit in allegoriam, Judæis propositam fuisse dicens lucem ac tenebras, eosque lucem tenebris postputasse: frigus vero illud, tarditatis eorum, ac in rebus divinis supinitatis symbolum fuisse, quod & prædixerat Christus: *Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Pergit Propheta: *Et erit dies una, qua nota est Domino, non dies, neque nox: & in tempore vesperti erit lux*: quo tempore in crucem actus est Jesus Christus, tantæ tenebræ obortæ sunt, ut dies nec esset, nec dici posset; neque sane nox erat, quæ sit per occalum Solis; Sol autem medium tunc orbem tenebat.

Vesperti autem, post horam videlicet nonam, abscesserunt tenebræ, & lux rursus affulsit. Addit Zacharias: *Et erit in die illa, exhibunt aquæ vivæ de Jerusalem*: quo Christi Jesu doctrinæ promulgatio & propagatio significatur; ipso Jesu auctore: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam aeternam.* Subjicit demum Propheta: *Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum*: cui succinebant voces hæ cœlestes in Apocalypsi: *Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum.* Jesus quoque apud Johannem: *Fiet unum ovile, & unus pastor.* Juvat hanc interpretationem veterum Judæorum suffragium: nam in Beresith Rabba, & in Midraschoth Thehillim & Ruth, Messiae tribuitur hoc Zachariæ caput. Nunc operum nostrorum effect, mirabili huic Solis defectioni conciliare fidem, non Christianorum solum Scriptorum, sed Ethnicorum etiam, Thalli, Phlegontis, Tabulariorum Romanorum, & Sinensium auctoritate. Quod quoniam a nobis Propositione tertia abunde præstitum est, ad sequentia pergamus.

CAPUT CXXXIV.

Jesus moriens Patrem inclamat.

Psalm. 3, 2. & seq. *Muli dicunt anima mea, Non est salus ipsi in Deo ejus ..... Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo: ego dormivi, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Psal. 17, 7. 8. *In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi: & exaudivit de Templo sancto suo vocem meam: & clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Psal. 21, 1. & seq. *Deus, Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israel. In te speraverunt Patres nostri; speraverunt, & liberaisti eos. Ad te clamaverunt, & salvi facti sunt; in te speraverunt, & non sunt confusi. Ego autem*

Matth. 27, 46. & seq. *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens, Eli Eli, lamma sabachthani? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant, Eliam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cateri vero dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Jesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.*

Marc. 15, 34. & seq. *Et hora nona exclamavit Jesus voce magna dicens, Eloi, Eloi, lamma sabachthani? quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant, Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. Jesus autem emissâ voce magna expiravit. Et velum*

sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult eum.

Psal. 68, 1. & seq. Saluum me fac, Deus, quoniam intraverunt aqua usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Laboravi clamans, rauca facta sunt fauces mea; defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: qua non rapui, tunc exolvebam.

Psal. 87, 1. & seq. Domine, Deus salutis mea, in die clamavi & nocte coram te. Intret in conspectu tuo oratio mea; inclina aurem tuam ad precem meam. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Estimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori; in tenebris, & in umbra mortis. Super me conformatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, & non egrediebar; oculi mei languerunt pro inopia. Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.... Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam a me? Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea; exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transierunt ira tua, & terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti a me amicum & proximum, & notos meos a miseria.

Psal. 141, 1. & seq. Voce mea ad Dominum clamavi, Voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio; in deficiendo ex me spiritum meum; & tu cognovisti semitas meas. In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum meum. Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga a me, & non est qui requirat animam meam. Clamavi ad te, Domine; dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam ad consuetudinem nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Thren. 3, 18. Et dixi, Periit finis meus, & spes mea a Domino.

Thren. 3, 55. 56. Invocaui nomen tuum, Domine, de lacu novissimum. Vocem meam audisti: ne avertas aurem tuam a singultu meo & clamoribus.

Judeorum
cavillatio
refellitur.

Ogganniunt hic Judæi, hominem apud Deum miseras suas ita conquerentem, Deum non esse; quippe si Deus sit, promtum ipsi esse hujusmodi laboribus se subducere. Idem meminérant jam ante ob-

velum Templi sanctissimi est in duo, a summo usque deorsum. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait, Vere hic homo Filius Dei erat.

Luc. 23, 46. Et clamans voce magna Jesus ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hac dicens expiravit.

Ebr. 5, 7. Qui in diebus carnis sue, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.

Confortati sunt, qui persecuti sunt me

jectum a majoribus suis: Si Filius Dei es, descende de cruce. Nos querimus contra, cum Deum Judæorum excidia deplorantem fingunt Thalmudici, an idcirco Deum non esse putent.

CAPUT CXXXV.

Jesu fel & acetum propinantur.

Psal. 68, 22. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.

Thren. 3, 5. & seq. Edificavis in gyro meo,

Matth. 27, 34. 48. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere..... Et continuo currens unus ex eis,

Et circumdedit me felle & labore: in tenebris collocavit me quasi mortuos sempiternos ..... Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio ..... Recordare paupertatis & transgressionis meae, absinthii & fellis.

Luc. 23, 36. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei.

Joh. 19, 28. & seq. Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, byssopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, Consummatum est.

I. Christo Jesu addicitur Psalmus 68, 22. II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. III. Secundum argumentum.

Christo Jesu addicitur Psal. 68, 22.

I. **E**X omnibus oraculis, quae in Veteri Testamento a Deo per Prophetas edita sunt, praecipua ea & ad fidem faciendam utilissima esse constat, quae res futuras, non per ambages, circuitionesque, sed nude & aperte praedicunt. Tale est, quod extat in sexagesimi octavi Psalmi commate vicesimo secundo, in quo queritur Christus sitiienti sibi propinatum fuisse fel & acetum. Id queri Christum ajo: nam in septima Propositione, ex Scriptorum Veteris Testamenti consensu, & ex Aben Ezra suffragio patefecimus, praenuntiata illis fuisse Christi mysteria. Tum quae a nobis ibidem adjectae sunt Evangelistarum & Apostolorum testificationes, manifeste evincunt, in Jesu eadem hanc ad eventum pervenisse. Jure igitur nostro agimus, inhumanam & amaram propinationem ad eum quoque referentes, quam in ipsius historia Evangelistae diserte commemorant. Utut enim oblique, κατὰ ἔκφρασιν (juxta figuram) ad Davidem referri ista possunt (quod profecto non negamus, cum communi inter Judaeos adagio locutionem hanc tritam fuisse sciamus) tam apposite tamen, tamque apte hunc Christi casum exprimunt; at non temere, nec ἄνευ (sine Deo) contigisse putandum sit. Notabile est quod legitur in Midrasch Ruth; sermonem nempe istum Ruth. 2, 14. Booz ad Ruth: Quando hora vestendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto, futurorum Messiae casuum symbola continere: ac verba quidem ista, Veni huc, id sibi velle, Veni ad regnum: panem deinde illum, panem esse regni: intinctum vero offae in acetum, Messiae con-

HUETII DEMONSTR.

ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.

Marc. 15, 23, 36. Et dabant ei myrrhatum vinum, & non accepit ..... Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei.

tumelias & tormenta notare. Igitur cum toto Psalmo Messiam praenuntiari fateantur Judaei; quae vero hoc speciatim continentur commate, tormentorum Messiae notae sint & indicia; atque eadem denique in Jesu κατὰ λέξιν (secundum verba) exitum habuisse Evangelica doceat historia, equidem non video, quo rationum colore uti possint, si qui oraculi hujus fidem elevare audeant: cum praesertim constet inter omnes omnino Interpretes, frustra recurri ad allegoriam, cum res κατὰ λέξιν (secundum verba) completae sunt.

II. Inanis ergo est Theodori Mopsuesteni cavillatio, qui hoc quidem comma, aliaque ^{Refelluntur argumenta Adversariorum.} Psalmi hujus, quae in Jesu videntur fuisse completa, de Judaeis κατὰ ἔκφρασιν (secundum figuram) a Davide dicta fuisse contendit; ^{Primum argumentum.} quod & a Thargumista & Jarchio factum est; ^{Theod. Mops. in Coll. 4. Conc. Const. II.} ab Apostolis autem & Evangelistis fuisse usurpata e re nata, & argumentis quae tractabant accommodata κατὰ νόμον (per applicationem) utpote ipsis consentanea; non vero quod ea haberent pro vaticiniis; nec enim rerum adeo diversarum praedictiones in unum eundemque Psalmum fuisse congestas. Atqui aliter visum est Petro, qui allocutionem suam ad Fratres sic exorsus est: Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam ^{Act. 1, 16. & seq.} praedixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum ..... Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commemoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea. Cum narrat Johannes, Discipulos Jesu, deturbante eo venditores Templo, recordatos esse oraculi hujus, Zelus domus tua comedit me; quapro ^{Joh. 2, 17.} an ut πρόσως (dicti) rei praesenti convenientis meminerint, an ut προφητως (praedicti) non utique tanquam πρόσως (dicti) alias quippe

H h h h

quippe

quippe complures habebant in memoria, quæ eidem rei poterant adjungi, verum προφήταις (prædictiones) esse non credebant: hujus autem præ cæteris recordati sunt, quod & ipsi vaticinium inesse scirent, & ex eo Psalmo esset excerpta, quem totum vaticinium esse & futurorum Christi casuum προαντίκων (prænuntium) compertum habebant. Quod autem addit, veri haudquaquam esse simile, diversa adeo oracula simul fuisse congesta, denihilo est; nec enim idem ordo rerum, idem narrationis contextus a Propheta divinitus afflato & ventura canente expectandus est, atque ab Historico præteritorum seriem persequente. Præterea ne Poetæ quidem, maxime Lyrici, præterita celebrantes, rerum gestarum ordinem exequuntur; minime id patitur poeticus ille ενθουσιασμός, (afflatus) quo rapti feruntur.

Petron.
cap. 78.

Non enim res gesta versibus comprehendenda sunt, inquit Satyricus, quod longe melius Historici faciunt, sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus, ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quam religiosa orationis sub testibus fides. Testis Horatius: quam multa is ac diversa unius odes ambitu comprehendit? quam multa Pindarus, quem amni ripas & aggeres prætergresso ac superfluenti comparat idem Horatius; in alio laudans, quod feliciter imitatus ipse laudari meruit? David quoque, quam varias sæpe res in unum Psalmum congerit? Adde multas inesse Psalmo huic locutiones, unde colligas unum aliquem, non plures signari: cujusmodi sunt istæ: *Laboravi clamans, rauca facta sunt fauces mea; defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Deinde: *Operuit confusio*

Ps. 68, 5. 6.

Ps. 68, 8. 9.

faciem meam; extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Et Ps. 68, 12. 13. *postea: Et posui vestimentum meum cilicium.... Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta.* Tum a populo eum secernunt & distinguunt ista: *Non confundantur super me, qui quarunt te, Deus Israel.* Et mox: *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Rursum: *Videant pauperes, & latentur: quarite Deum, & vivet anima vestra.*

III. Oppugnandæ quoque nostræ interpretationis ansam ista suppeditant: *Et dederunt in escam meam felle;* cum Matthæus felle potui dati meminerit, non esui. Unde factum suspicatur Bellarminus, ut Matthæus Prophetarum prædictiones referre solitus, hanc prætermiserit. Itaque hæc traducit ad allegoriam, quod ob eandem causam jam ante fecerat Augustinus. Respondeo primum, etiam si hac parte nutaret prædicti fides, at alteram certe integram manere: *Et in sui potaverunt me aceto.* Ajo deinde, escæ nomine, Ebraice עֵסָה, intelligi omne esculentum & potulentum, quod ad corpus alendum sumitur. Συμφορὰ dicuntur, non solum qui cibum simul capiunt, sed & qui simul potant. Συμπότας itidem, & compositores recte dicas, non solum qui una bibunt, sed & qui una edunt. Combibones illos Epicureos, Ciceroni memoratos, quis putet vinum tantum bibisse simul, cibos nequam attigisse? Dixit Alcman, τὰς θεῶν ἰσχυρὰς ἔδωκεν, *Deos necesse edere.* Cum ait ergo Propheta inimicos suos felle escam suam aspersisse, id sibi vult, ea quæ sibi ad alimoniam & refectionem corporis parata erant, noxiis succis infecta fuisse ab adversariis. Valeant igitur morosi illi argutiores, & inepti λοπλολογισταί. (minuta persequentes.)

Secundum
argumen-
tum.

Bellarmin. in
Ps. 68, 22.

August. in
Ps. 68, 22.

Cicer. Ep.
ad Famil.
lib. 9.
Epist. 25.

CAPUT CXXXVI.

Mors Jesu.

Psalm. 17, 5. & seq. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.*

Psalm. 21, 15. & seq. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum*

Matth. 16, 21. *Exinde cepit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati a Senioribus, & Scribis, & principibus Sacerdotum, & occidi.* Et Matth. 17, 22. & 20, 18. 19. Marc. 8, 31. & 9, 30. & 10, 34. Luc. 9, 22. & 18, 33.

Matth. 27, 50. *Jesus autem iterum clamans voce*

est cor meum tanquam cera liquefcens in medio ventris mei. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhaesit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me; quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

Psal. 34, 7. & seq. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacane exprobraverunt animam meam..... Domine, quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam. Consuebor tibi in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.

Psal. 87, 3. & seq. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Estimatus sum cum descendantibus in lacum; factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis.

Psal. 88, 39. & seq. Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: everisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram deprimentium eum, letificasti omnes inimicos ejus, avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello. Destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collidisti. Minorasti dies temporis ejus, operuisti eum confusione.

Sap. 2, 18. & seq. Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberavit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.

Isa. 53, 7. & seq. Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia & judicio sublatus est; generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussus eum. Et dabit impios pro sepultura, &

voce magna, emisit spiritum. Et Marc. 15, 37. Luc. 23, 46. Joh. 19, 30.

Act. 2, 22. 23. Viri Israelita, audite verba haec, Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis; hunc definito consilio & praescientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis.

Act. 3, 13. & seq. Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem sanctum & justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vitae interfecistis.

Act. 5, 30. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Ex Act. 10, 39.

Act. 7, 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos qui praeuntiabant de adventu Justo, cujus vos nunc proditores & homicidae fuistis.

Act. 8, 30. & seq. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit, Putasne intelligis quae legis? Qui ait, Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavit Philippum, ut ascenderet & sederet secum. Locus autem Scriptura quem legebat erat hic, Tanquam ovis ad occasionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita ejus, Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

Act. 13, 27. & seq. Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quae per omne sabbatum, leguntur, judicantes impleverunt; & nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt a Pilato ut interficerent eum. Cumque consummassent omnia, quae de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.

Rom. 5, 10. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

H h h h 2

Rom.

divitem pro morte sua; eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. Et Dominus voluit conterere eum infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.... Ideo dissipetiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam.

Jerem. 11, 19. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoratur amplius.

Thren. 3, 6. 43. 53. In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos.. Operuisti in furore, & percussisti nos; occidisti, nec pepercisti.... Lapsa est in lacum visa mea, & posuerunt lapidem super me.

Dan. 9, 26. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.

Zach. 12, 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Zach. 13, 6. 7. Et dicetur ei, Quid sunt plaga istae in medio manuum tuarum? & dicet, His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Framea suscitare super Pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum; percutite Pastorem, & dispergentur oves.

accipere librum, & aperire signacula ejus: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo..... Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem.

Apoc. 13, 8. Quorum non sunt scripta nomina in libro vitae Agni, qui occisus est ab origine mundi.

- I. Varii mortis Jesu typi colliguntur e Veteri Testamento. Sacrificium Vacca rufa,
- II. & mors summi Pontificis. III. Insigne testimonium morti Jesu a R. Simeone ben Jochai aliisque Judaeis perhibetur. IV. Quae & Ethnicis insigni miraculo significatur.

Varii mortis Jesu typi colliguntur e Veteri Testamento. Sacrificium Vacca rufa.

I. **N**on verbis solum aut scriptis, sed typis etiam ac symbolis praedicta Christi Jesu mors est. Cujusmodi fuit Aries ab Abrahamo pro filio Isaaco immolatus, paschalis Agnus, Hircus ἀποπομπῆος, (Emisarius) quorum comparisonem cum Christo infra instituemus. Addeamus huc & Vaccam

Rom. 6, 3. 4. An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Philipp. 2, 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

1. Thess. 2, 14. 15. Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei, quae sunt in Judaea, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos a contribulibus vestris, sicut & ipsi a Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum & Prophetas, & nos persecuti sunt.

Ebr. 2, 9. 10. Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decbat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare..... Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

Jac. 5, 6. Addixistis & occidistis Justum, & non restitit vobis.

Apoc. 5, 6. & seq. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem..... & cantabant canticum novum, dicentes, Dignus es, Domine,

accipere librum, & aperire signacula ejus: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo..... Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem.

rufam, ex cujus cineribus aqua expiationis fiebat, juxta ritum capite decimo nono Numerorum traditum. Ac primum color ille rufus peccatum signat, auctore Isaia: Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi lila. 1. 18. nix dealbabantur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Jesum autem peccata hominum portasse, docebit noster Parallelismus. Labis expers esse jubetur Vacca: Jesus sanctus, innocens, impolutus esse dicitur in Epistola ad Ebraeos; Ebr. 7, 16. Agnus immaculatus & incontaminatus in prima Petri Epistola. Ἄζωε (nondum jugum passa) esse debuit Vacca: veteris Legis jugum excussit

Feb. 13, 11.
& seq.

excussit Christus Jesus, eique nos subduxit. Extra castra immolabatur Vacca in conspectu omnium: *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes.* Verba sunt e decimo tertio capite Epistolæ ad Ebræos. Immolationis hujus minister designatur Eleazarus, Sacerdos alter a summo Pontifice: Caiphæ Principis Sacerdotum jussu captus est Jesus, eodemque quaesito & judice morti addictus. Typus autem veri & primarii Sacerdotis Christi Jesu fuit summus Judæorum Pontifex, ac veluti secundarius Sacerdos. Quamobrem *συμβολικός* dicitur ab Origene: *ἰαδόντος, ἑλθόντος ἀρχιερέως, ὁ συμβολικός ἀρχιερεὺς ἰπύσετο.* Postquam venit verus Pontifex, Pontifex symbolicus esse desuit. Eusebius *συῶδη γὰρ ἡκουμένον, καὶ ἐκ ἀληθείας χρηστὸν γὰρ ἀρχιερέα, τὸ κατ' ἑαυτὸν χρηστὸν τε γὰρ ἀρχιερέως ἰσχυμένον.* Adumbratum & simulatum, non verum Christum & Pontificem, cælestis Christi & Pontificis figuram appellat. Jubetur Eleazarus digitum in Vaccæ rufæ sanguinem intingere, & septies Tabernaculi fores aspergere; & ex crematæ demum cineribus aquam expiationis conficere, qua impuritates abluantur: Epistola ad Ebræos: Si enim sanguis bircorum & taurorum, & cinis vitula aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Atque vera hæc est sacrificii Vaccæ rufæ significatio, quam sibi ignotam & incompertam queruntur Rabbini; quippe *Incrassatum est cor populi hujus, juxta Isaïæ prædictionem.*

Lk. 6, 10.
Matth. 13,
15.

**Et more
summi Pon-
tificis.**

Christi Jesu perceperint fructum, ejusque beneficio patriæ suæ sint restituti. Non id omnino fugit Philonem Judæum, qui in libro de exilibus differens de hac lege Moſis, Sacerdotem illum, non hominem intelligendum eſſe ait, ſed Verbum Dei, Patre Deo, matre Sapientia progenitum: λέγομεν γάρ, inquit, τὸν ἀρχιερέα, ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον Θεοῦ ὄντα, πάντων ὑψίστων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δικαιοσύνης δικαιομάτων ἀμέτοχον, πατρὸς μὲν Θεοῦ, ὡς καὶ συμπάντων ἐστὶ πατὴρ, μητρὸς δὲ σοφίας. Dicimus enim summum Pontificem, non hominem eſſe, ſed Verbum Dei, omnium non ſpontanearum ſolum, ſed & involuntariarum noxarum expers.... patrem quidem habens Deum, qui & omnium pater eſt, matrem vero Sapientiam. Reliquam legis partem alio detorquet.

III. Non sine observatione prætermittendum est, quod libro quarto operis sui refert Galatinus, ex R. Simeone ben Jochai, magnæ antiquitatis & eximie inter suos auctoritatis Magistro, editisque lucubrationibus percelebri. Hic in מסכת עקב Oseam inducit hominum peccata desinentem, quorum gratia Filium suum corpore humano indutum Deus esset missurus; homines vero adversus salutaria ipsius præcepta contumaces letho eum essent daturi. Gravior etiam est Josephi auctoritas, qui & Christi Jesu mortem, & mortis genus in *ἑξαμεσολογίαν* (*librum Antiquitatum*) suam retulit. Quæ fatentes tanti nominis Doctores minutorum Rabbiorum turbæ possumus opponere. Neque desunt inter illos, qui propter supplicio affectum Jesum, Judæos fateantur fuisse male multatos, cladibus affectos, in omnes terras dissipatos, & Moisaicam legem abrogatam.

Insigne tes-
timonium
morte lesu
a R. Simco-
ne ben
Iochai,
aliisque
Iudais per-
hibetur.

Gal. de
arcan. l. 4.
Joseph.
Antiq.
l. 18. c. 4.

IV. Ethnicis vero stupendo miraculo Christi Jesu significata mors est, quod in libello de defitis oraculis Plutarchus refert. Id quanquam a vulgo scriptorum tritum est, minime tamen ob admirabilitatem rei pigebit hic adscribere. Cum in Italiam tenderet Thamus Ægyptius, navis rector, jamque Echinadas præternavigaret, subito remisit ventus, & ad Paxas insulas audita vox est, quæ Thamum appellaret, juberetque ipsum, simul ac appulisset ad Portum Pelodem, clamare magnum Pana esse mortuum. Paruit Thamus, eaque, quam jussus fuerat, voce edita, ejulatus auditi sunt, quasi Panos obitum mirantium & gementium. Vectores Romam

*Qua &
Fibnicis
in signi
miraculo
significatur.*

delati portentum vulgarunt. Pervenit illud ad Tiberium Cæsarem, qui & a Thamo ipso de re gesta certior factus hominum eruditorum sententiam super ea exquisivit. Narrat id apud Plutarchum Æmilianus Rhetor, ut

sibi a patre Epithersē rei teste traditum. Atqui id convenit in tempus mortis Christi Jesu, qui verus Pan est, rerum omnium parens, ac naturæ totius auctor, quam Panos symbolo Mythologi signatam voluerunt.

CAPUT CXXXVII.

Crura Jesu, perinde ut latronum cruci itidem suffixorum, non franguntur.

EXod. 12, 43. & seq. Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, *Hac est religio Phase .... In una domo comedetur, nec effretis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.*

Num. 9, 9. & seq. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens, *Loquere filiis Israel, Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis ad vespertinam: cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam usque mane, & os ejus non confringent; omnem ritum Phase observabunt.*

Joh. 19, 31. & seq. *Judai ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remaneret in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura ..... Facta sunt enim hac, ut Scriptura impleatur, Os non comminuetis ex eo.*

CAPUT CXXXVIII.

Latus Jesu perfoditur.

Zach. 12, 10. *Et effundam super domum David, super habitatores Jerusalem, spiritum gratia & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.*

Apoc. 1, 17. *Ecce venit Jesus cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: plangent se super eum omnes tribus terra.*

Joh. 19, 33. & seq. *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua ..... Facta sunt enim hac ut Scriptura impleatur, Os non comminuetis ex eo.*

CAPUT CXXXIX.

Jesus corpus pollinciunt & sepeliunt Joseph & Nicodemus.

Isa. 39, 9. *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua.*

discipulus erat Jesu: hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussu reddi corpus, & accepto corpore Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et Marc. 15, 42. & seq. Luc. 23, 50. & seq.

Joh. 19, 38. & seq. *Post hac autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea (eo quod esset discipulus Jesu: occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.*

Matth. 27, 57. & seq. *Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathea, nomine Joseph, & qui ipse discipulus erat Jesu: hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussu reddi corpus, & accepto corpore Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et Marc. 15, 42. & seq. Luc. 23, 50. & seq. Joh. 19, 38. & seq. Post hac autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea (eo quod esset discipulus Jesu: occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.*

Christo Jesu
addicitur
Isa. 53, 9.

Quam hic ex Isaia vaticinationem damus, obscurissima semper ab Interpretibus habita est. Mihi simplex illa & nativa videtur

expositio, quam & Ebraica facile admittunt: *Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, & cum Divite monumentum ipsius. Vel, in mortibus ipsius.*

ipſius. Jam clariffima ſententia eſt: Mortem eo loco paſſus eſt Chriſtus Jeſus, quo afficiebantur ſcelerati ſupplicio, illicque idem quod alii ſepulcrum erat habiturus: at in Joſephi Arimathæi, hominis divitis condito-

rium, ipſius atque Nicodemi viri optimatis manibus corpus ejus illatum eſt. Egregie hæc conveniunt verbis Iſaiæ. Interpretationem iſtam ſecuti ſunt Münſterus, Clarius, & Vatablus, & Recentiorum magna pars.

CAPUT CXL.

Jeſu ſepulcrum.

Iſa. 11, 10. *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſam gentes deprecabuntur, & erit ſepulcrum ejus glorioſum.*

Iſa. 53, 9. *Et dabit impios pro ſepultura, & divitem pro morte ſua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

Thren. 3, 53. *Lapſa eſt in lacum vita mea, & poſuerunt lapidem ſuper me.*

Soph. 3, 8. juxta LXX. *Διὰ τὸ τοῦτο ὑπὸ μνήνῃ μου, λέγει κύριος, ὡς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου ὡς μαρτύριον.*

Ἰτος δὲ τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ καὶ μαρτύριον; ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφῆτην τὸν ἐπὶ δόξα, ὡς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου ὡς μαρτύριον. Et deinde juxta eandem Scripturæ connexionem dicit, *Propterea expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ, in Martyrium.* Vides & locum, in quo rediit ad vitam, Prophetam prænoviſſe, qui Martyrii nomen erat habiturus? Quam enim ratione locus ille Golgotha & Resurrectionis non appellatur Eccleſia, pro more reliquarum Eccleſiarum, ſed Martyrium? At forſitan propter Prophetam, qui dixit, *In diem resurrectionis meæ in Martyrium.* Et Eufebius de vita Constantini lib. 3. cap. 29. & lib. 4. cap. 40. 45. 46. 47. Athanaſius in Apologetic. Hieronymus in Chronico, & alii.

Martyrium, Templum a Constantino ad ſepulcrum Chriſti Jeſu exstructum, a Sophonia prædictum.

HOc Sophoniæ prædictum ſic repræſentavit Hieronymus, ſui in Ebraicis præceptoris Judæi auctoritatem ſecurus: *Quapropter expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in futurum.* Exemplar Ebraicum habet, *נחל*, quod diverſam recipit expoſitionem. Quidam vertunt, *ad ſpolium*: alii, *in futurum*: Jonathan, *נחל*, ad judicandum. At Septuaginta, *ὡς μαρτύριον*, in teſtimonium. Ita Aquila, & Theodotion, & Symmachus, teſte Hieronymo: ita Syrus, & Arabs: ita Cyrillus uterque, &

Theodoretus. Atqui his verbis eximia ineſt prædictio auguſti illius & magnifici Templi, quod a Constantino Imperatore ad ſepulcrum Chriſti, in monte Golgotha excitatum eſt, & Martyrium dictum; uti fuſe narrat Eufebius in libris de vita Constantini. Porro nos ſupra in Propositione ſeptima probavimus pertinere ad Chriſtum, quæ commati huic apud Sophoniam ſubnexa ſunt; unde exiſtimare licet non temere nos facere, qui in eandem ſententiam hoc quoque conſeramus.

CAPUT CXLI.

Jeſus deſcendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit.

Pſalm. 67, 5. & ſeq. *Cantate Deo, pſalmum dicite nomini ejus; iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum: Dominus nomen illi ..... Qui educit vinctos in fortitudine; ſimiliter eos, qui exaſperant, qui habitant in ſepulcris .....* Aſcendiſti in aſcendum, cepiſti captivitatem; accepſti dona in hominibus.

Matth. 12, 39. 40. *Generatio mala & adultera ſignum querit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jona Propheta. Sicut enim fuit Jona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 27, 52. 53. *Et monumenta aperta ſunt,*

Psal. 106, 10. & seq. Sedentes in tenebris & umbra mortis ..... eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit ... Quia contrivit portas areas, & velles ferreos confregit ..... Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Psal. 141, 7. 8. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo; me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Eccl. 24, 25. Penetrabo omnes inferiores partes terra, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.

Isa. 25, 7. 8. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam, quam orditus est super omnes nationes: precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuumus eum, exultabimus & letabimur in salutare ejus.

Isa. 42, 6. 7. Et dedi te in fœdus populi in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 49, 8. 9. Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas; ut diceres his, qui vinclī sunt, Exite, & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 53, 12. Ideo dissipetiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.

Ose. 6, 3. 4. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum preparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terra.

Ose. 13, 14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o Mors; morsus tuus ero, Inferne.

Zach. 9, 11. 12. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinclōs tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vinclī spei; hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi.

- I. Christo Jesu addicitur *Psal. 67, 5. 7. 19.*
- II. Christo Jesu addicitur *Isa. 53, 12.*
- III. Exponitur priscorum Judæorum sententia de *Ose. 13, 14.* IV. Christo Jesu addicitur *Zach. 9, 11. 12.*

sunt, & multa corpora Sanctorum; qui dormierunt, surrexerunt: & exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem, & apparuerunt multis.

Joh. 12, 32. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.

Rom. 10, 6. 7. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? id est Christum deducere: aut, Quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare.

Eph. 4, 8. 9. Propter quod dicit, Ascendens in altum captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terra? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia.

Col. 2, 15. Et exspolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Ebr. 2, 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.

1. Petr. 3, 18. & seq. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus carne, vivificatus autem spiritu; in quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens predicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca.

1. Petr. 4, 6. Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu.

- I. **I**N Christo Jesu finem habuisse prophetiam, quam e *Psalmo sexagesimo septimo* hic depromimus, testificatur Paulus in Epistola ad Ephesios, cujus verba quoque recitamus. Iis autem prædictum fuisse declarat

Christo Jesu addicitur Psal. 67, 5. 7. 19.

declarat descensum Jesu in inferiores partes terræ, quas Inferna loca, & Inferos appellamus; ascensum ejus in cœlum, & donorum Spiritus sancti erogationem. Atqui vaticinio hoc in suam sententiam abuti haudquaquam fuisset ausus, nisi in Messia eventum ejus communi Judæorum consensione expectari scisset. Quod iterum iterumque monui. Itaque prisce Judæi in Schemoth Rabba, aliisque vetustis monumentis Messia applicant isthæc indidem petita: *Venient legati ex Egypto.* Nos quoque paulo superius in Apostolis & Discipulis Christi completa hæc ostendimus: *In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel, & quæ iis subnexa sunt.*

Pf. 67, 32.

Pf. 67, 27. & seq. -

Christo Jesu addicitur
Isa. 53, 12.

Jer. 39, 18. & 45, 5.

Isa. 8, 1. 3.

Col. 2, 15.

Eph. 6, 12.

Cant. 8, 6.

Pf. 88, 49.

II. Ad aliud vero testimonium, ex Isaia quinquagesimo tertio capite petendum, quod attinet, satis jam superque probavimus, totum id Messiam prænuntiare. Hoc vero commate Patriarcharum liberationem ex inferis signari vincimus his argumentis. Dico primum eorum animos, qui mortem effugerunt, *Spolia* in Codicibus sacris appellari. Jeremias non semel: *Sed erit tibi anima tua in spoliis.* Meminerimus præterea Isaia octavo capite nomen hoc Messia inditum esse: *Accelera spolia detrahere, festina prædari:* suis enim locis a me probatum est, ad Messiam istud spectare. Fortes a Messia spoliati quinam sint, docet nos Apostolus in Epistola ad Colossenses: *Et exspolians Principatus & Potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Potestates appellat, & in Epistola ad Ephesios *Principes mundi rectores tenebrarum harum,* quos Isaia fortis appellaverat. Mortis quoque & Orci fortitudo prædicatur in Cantico: *Fortis est, ut mors dilectio, dura sicut infernus amulatio.* Et in Psalmis: *Quis est homo, qui vivet & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* Ex his colligere promptum est, spolia illa fortium, quæ dividenda prædicat Isaia, animos esse ex inferis locis a Christo Jesu eductos, & in cœlum evectos; tum & animos vivorum hominum, laqueis peccatorum & Dæmonum tyrannide exemptos; atque eos etiam, qui corpora sua subiere rursus, postquam mortem pertulit Christus. Profecto in veteri Judæorum libro Siphre, & in Gemara libri Sotah, torquentur

hæc ad allegoriam, verum nullis subnixam rationibus, & quam Aben Ezra refellit: cum nos nostram Scripturæ consensu tueamur. Parata ergo nobis est ad explodendum Abrahaniem ratio, qui quod bella non gesserit Jesus Dominus, minime hæc in eum quadrare contendit; quasi *κατὰ λέξιν* (*secundum verba*) sumenda sint: quod ne ea suis quidem factum congerronibus scire debuit.

III. De Osee oraculo, quod e decimo tertio capite excerpimus, tantum hoc dicam, sic illud intelligi & explicari in Beresith Rabba R. Mosis Hadarsan, quemadmodum hic a nobis intelligitur. Quo loco quoniam doctrina de Messia descensu ad inferos & captivorum liberatione, nostræ doctrinæ persimilis continetur, utile fuerit totum exponere. Ait R. Josue ben Levi, se Messia filio Davidis comitatum, abiisse cum Kippod, Angelo mortis, Gehennæ præfecto, quoad ad portas Gehennæ perventum est: captivos autem illuc detrusos, viso Messia lumine, summis eum excepisse lætitiis, sperantes futurum, ut ab eo tantis tenebris eximerentur, juxta hoc effatum Osee: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos; & illud Isaia; Et redempti a Domino convertentur, & venient in Sion cum laude & lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium & lætitiā obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus:* Sion autem Paradisum illic significare. Tum paulo post addit septem nominibus appellari Gehennam, quorum primum est, *Orus*, hoc est, *Orus*, & *deinde*, *Gehenna*: *puteus perditionis:* *silentium:* *lutum cæni:* *umbra mortis:* *terra inferior.* Ex quibus nominibus noscitur, quomodo plerasque Scripturæ sanctæ sententias intellexerint veteres Judæi.

Exponitur
prætorum
Judæorum
sententia de
Ose 13, 14.

Ose. 13, 14.

Isa. 35, 10.

Christo Jesu
addicitur
Zach. 9.
11, 12.

IV. Postremo cum in Propositione septima demonstraverim, nonum comma ac decimum capitis noni Zachariæ ad Messiam esse referenda, ne Judæis quidem dissentientibus, eademque in Jesu evenisse, juxta Evangelistarum testimonia; plane confectarium est, undecimum quoque ac duodecimum comma, una serie prioribus connexa, in Christo Jesu fuisse completa.

Jesús reviviscit.

Psal. 3, 6. Ego dormivi, & soporatus sum, & exsurrexi, quia Dominus suscepit me.

Psal. 15, 9. & seq. Propter hoc letatum est cor meum, & exultavit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vite, adimplebis me latitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua usque in finem.

Psal. 29, 1. & seq. Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me a descendentibus in lacum.

Psal. 40, 9. & seq. Verbum iniquum confiterunt adversum me. Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Etenim homo pacis mea, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me plantationem. Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Psal. 48, 16. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.

Psal. 55, 12. 13. In me sunt Deus vota tua, qua reddam laudationes tibi: quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu.

Psal. 70, 20. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conversus vivificasti me, & de abyssis terrae iterum reduxisti me!

Psal. 87, 5. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.

Psal. 114, 3. & seq. Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me . . . . Convertre anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lapsu.

Psal. 141, 7. 8. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant justi, donec retribuas mihi.

Matth. 12, 39. 40. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona propheta. Sicut enim fuit Jona in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus. Et Matth. 16, 4. Luc. 11, 29.

Matth. 16, 21. Exinde capit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerusalem, & multa pati a Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et Matth. 17, 9. 22. & 20, 17. & seq. Marc. 8, 31. & 9, 8. & seq. & 10, 34. Luc. 9, 22. & 18, 31. & seq.

Matth. 26, 32. Postquam autem resurrexero, precedam vos in Galilaam. Et Marc. 14, 28.

Matth. 27, 52. 53. Et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem.

Matth. 27, 62. & seq. Altera autem die, quae erat post Parasceven, convenerunt Principes Sacerdotum & Pharisei ad Pilatum, dicentes, Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant Discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit a mortuis: & erit novissimus error peior priore.

Matth. 28, 5. & seq. Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos, scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, queritis: non est hic; surrexit enim, sicut dixit. Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite Discipulis ejus, quia surrexit, & ecce praecedet vos in Galilaam; ubi eum videbitis; ecce praedixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare Discipulis ejus. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Ave. Illae autem acceperunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum. Et Marc. 16, 5. & seq. Luc. 24, 5. & seq.

Luc. 24, 45. 46. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die.

Joh. 2, 19. & seq. Respondit Jesus, & dixit eis,

Psalm. 142, 11. 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in equitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia disperdes inimicos meos, & perdes omnes, qui tribulant animam meam.*

Isa. 25, 8. *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.*

Ose. 6, 3. 4. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum praparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terra.*

Ose. 13, 14. *Ero mors tua, o Mors; morsus tuus ero, Inferne.*

Jon. 2, 1. & seq. *Et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus, & oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre piscis ..... Et dixit Dominus pisci, & evomuit Jonam in aridam.*

Soph. 3, 8. *Quapropter, expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna.*

Act. 1, 1. & seq. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, qua cepit Jesus facere & docere usque in diem, qua precipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est; quibus & praeiit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.*

Act. 1, 21. 22. *Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens a baptismo Johannis, usque in diem, qua assumptus & a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. Et Act. 4, 10. & 5, 30. & 17, 3. & 26, 23. Rom. 6, 4. 9. & 7, 4. & 8, 11. 34. & 10, 9. & 14, 9. & 1. Cor. 6, 14. & 2. Cor. 5, 15. Gal. 1, 1. Eph. 1, 20. Phil. 3, 10. Col. 2, 12. & 1. Thess. 1, 10. & 4, 13. & 2. Tim. 1, 10. & 2, 8. & 1. Petr. 1, 3. 21. & 3, 22.*

Act. 2, 24. & seq. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum, Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Propter hoc letatum est cor meum, & exultavit lingua mea; insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae, & replebis me jucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est & sepultus; & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus; cujus omnes nos testes sumus.*

Act. 3, 15. *Auctorem vero vitae interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis; cujus nos testes sumus.*

Act. 4, 33. *Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.*

eis, Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judaei, Quadraginta & sex annis edificatum est Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de Templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt Discipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt Scripturae, & sermoni quem dixit Jesus.

Joh. 10, 17. & seq. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.*

Joh. 20, 14. & seq. *Hac cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat, quia Jesus est. Dicit ei, Jesus, Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur, Magister) ..... Cum ergo sero esset die illo, una sabbathorum, & fores essent clausæ, ubi erant Discipuli congregati propter metum Judaeorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus.*

Act. 10, 40. 41. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.

Act. 13, 30. & seq. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die: qui visus est per dies multos his, qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Jerusalem, qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres repromissio facta est; quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitavit eum a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alias dicit, Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei, dormivit & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem.

Rom. 4, 24. 25. Et propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.

1. Cor. 15, 3. & seq. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas: & quia visus est Cepha, & post hoc Undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus. Novissime autem omnium, tanquam abortivo visus est & mihi..... Si autem resurrectione mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra: invenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum: quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.... Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitia dormientium.

1. Petr. 3, 18. & seq. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.... qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vita æterna hæredes efficeremur.

I. Favent Judæi quidam sententia Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam. **II.** Refelluntur argumenta Adversariorum. **Primum argumentum.** **III.** Secundum argumentum. **IV.** Refellit Salmasii sententia de Christi sepulcro. **V.** Tertium argumentum. **VI.** Falsum est rediisse ad vitam Aristeum Proconnesium, **VII.** vel Cleomedem Astypalaensem, **VIII.** vel Hermotimum Clazomenium, **IX.** vel Epimenidem Cretensem, **X.** vel mulierem Ἄρην, Heraclidis libro peculiari celebratam, **XI.** vel Erem Pamphylium Harmonii filium, **XII.** vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus, vel alios complures a Veteribus celebratos.

triduum enim rediivus ipsis apparuit, cum divini Prophetæ hæc aliæque innumera prodigia de eo nuntiassent. Cumque vetustissimus præterea ac celeberrimus doctor eorum & Princeps R. Jehuda Haccadoich, in libro R. Abrahami, qui נתיבותי, hoc est Revelans arcana, inscribitur, sic differat: Post triduum vero anima Messia ad corpus suum revertetur, & exibit ex illo lapide, in quo erit sepultus; sicut dictum est Exod. 33. Ecce locus est apud me, stabis super petram: cumque transferit gloria mea, ponam te in foramine petra. Quibus propositis, nunc argumenta Adversariorum diluamus.

II. Scribit Matthæus, reverso ad vitam Jesu, & aperto sepulchro, milites custodiendo ei appositos, rem Principibus Sacerdotum nuntiassent; qua accepta hos habuisse senatum, & de communi sententia subornasse pecunia milites, qui dicerent, sibi sopitis & somno oppressis noctu subtractum fuisse corpus Jesu ab ipsius Discipulis: quæ confessio quoniam fraudi militibus esse poterat, utpote stationis deserto-

Favent Ju-
dæi quidam
sententia
Christianorum
super
Christi Jesu
reditu ad
vitam.
Joseph.
Antiq.
l. 18. c. 4.

I. **I**N fronte Disputationis hujus notandum est, nihil esse in hac causa, quamobrem Judæis Christiana doctrina invidiosa esse debeat, cum popularis eorum Josephus in celeberrimo illo de Christo Jesu testimonio hæc scripserit: Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τὸ πῶς ἔχον ἡμῶν πάλιν ζῆν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ ἡγουμένων. Post

Refelluntur
argumenta
Adversario-
rum.
Primum
argumen-
tum.
Matth. 28.
11. & seq.

desertoribus, si ad Præsidem pervenisset, culpam se præstaturus Sacerdotes promississe, paruisse milites, remque ita in vulgus dissipatam ad illam diem fuisse. Hinc adversus Christianos conflatur argumentum, quasi commenticia sit Christi Jesu a morte suscitati historia. At prorsus hebes esse telum hoc & plumbeum, ostendet narratio rerum simplex, sed attente perspecta. Mortuum Christi corpus linteis involutum, monumento novo & in petra exciso illatum est. Saxum ingens ad ostium monumenti advolutum. Et quoniam Christus, dum viveret, de futuro suo post tres dies ad vitam reditu verba quædam jecerat, postulant a Pilato Principes Sacerdotum & Pharisei, ut custodes apponantur sepulcro usque ad diem tertium, ne Discipuli ipsius subrepto clanculum corpore, vitam eum recepisse fingant, atque ita illudant credulitati plebis, nefariumque & damnosum errorem in vulgus spargant. Annuit Pilatus: obsignant illi lapidem sepulchro impositum, & custodes addunt. At die tertio editus est terræ motus ingens, Christo Jesu reviviscente, & Angelus cælo lapsus revoluto lapide vacui sepulchri ostium patefecit. Quo viso consternati metu custodes, ac prope exanimis corruerunt. Horum nonnulli in Urbem reversi, ad Principes Sacerdotum de iis rebus retulerunt. Interea vero alia quoque sepulcra patuerunt, sanctorumque hominum corpora vita sancta ac sepulta, postquam revixit Christus, rediviva & ipsa Hierosolymis apparuerunt. Hæc Matthæus: quæ, Deo sic disponente, ita contigerunt, ut fidem ipsa ex sese ab Adversariis extorquere, & omnem pertinaciam frangere possint. Nam primum positum est corpus Jesu in sepulchro novo, in quo nondum ullum fuerat conditum, *Ne post resurrectionem*, inquit Hieronymus, *cæteris corporibus remanentibus resurrexisset alius fingeretur*. Pollicitatio Christi de futuro suo ad vitam reditu, Judæorum excitavit diligentiam ad præcavendas fraudes. Cum ergo sepulcrum obsignarint, custodes apposuerint, modisque omnibus caverint, ne fraus sibi fieret a Christi Discipulis, eadem opera caverunt, ne factam sibi fraudem caussari possent, postquam vere Christus revixisset. Qui cum revixerit, minime jam iis competit de dolo malo actio vel exceptio. Hæc enim ita fieri Deus voluit, *ἡ τῆς ἐναντίας ἀγωγῆς*, inquit Chrysostomus, *μέλλει λυμάνισθαι*

τῇ τῆς ἐναντίας ἀγωγῆς. Ne quis doctrinam hanc de reditu ad vitam labefactare possit: Quam facultatem non aliis solum, sed & sibi præciderunt. Quanto enim amplius reservatur Christi corpus, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur. Verba sunt Hieronymi. Strenue sane & acute argumenta hæc adversus Judæos urget Chrysostomus; quem si quis consulat, operæ fructum feret. Neque vero latenter monumento Jesus erepit: magno res agitur apparatu: terra movetur: cælo descendit Angelus, & orto jam die sepulcrum reserat. Ad ea pavore ingenti consternantur custodes: nonnulli etiam rem apud Sacerdotes testificantur. En testes locupletes, & nulli exceptioni obnoxios. Nec credibile est hæc Matthæum confinxisse; nam quo tempore ea scribebat, complures supererant portentorum illorum vel oculati testes, vel auriti. Quis putet præterea Apostolos, viros simplices, rudes, imperitos; meticulosos etiam, & ad satellitum adventum, vel ad ancillæ vocem paulo ante trepidantes, tantum ausos esse facinus, ut Corpus Christi Jesu subriperent, & deceptis custodibus toti Synedrio os sublinerent? Quis credat tantum ipsis superfuisset otii, ut ingentem lapidem sepulchri ostio appositum amovere, & sudarium ac institas corpori Christi unguentis delibuto inhærentes explicare & disjungere possent, dum prope erant semiformni satellites, quos vel levissimum murmur poterat excitare? Recte Sedulius:

Anne beati

Corporis ablator, velocius esse putavit

Solvere contextum, quam devecellare ligatum

Cum mora sit furtis contraria?

Quæ a Chrysostomo eleganter tractata sunt. Quis adeo insanisse censeat Apostolos, ut nullo proposito operæ pretio fraudem universo hominum generi, sibi que ipsis struere vellent, & vitam pro mendacio, cujus erant sibi conscii, & vana religione pacisci ac profundere? quis fingat sibi, tot homines in periculosum adeo flagitium, cujusmodi erat raptio corporis Christi, falsamque de eo redivivo opinionem spargendam conspirasse? Ad hæc incallide prorsus excogitatum est commentum illud de custodum somno: nam quomodo sopiti homines deprehendere per somnum potuerunt corpus Jesu ab Apostolis fuisse subreptum? Qui id resciverunt, quod

Hieron. in
Matth. 27.
60.

Chrysost. in
Matth. 27.

Hieron. in
Matth. 27.
Chrysost. in
Matth. 27.

Chrysost. in
Matth. 28.

quod insciis ipsis & incautis factum est? Denique quod de redivivis sanctorum corporibus & in Urbe visis Matthæus prodidit, est ejusmodi, ut multos extitisse necesse sit portenti hujus conscios ac memores, cum scriptis mandaretur. Quapropter verisimile non est pudori suo tam male consuluisse Matthæum, ut ineptum adeo crassumque confingeret mendacium, quod promptum fuisset unicuique refellere.

Ad stolidam majorum suorum fabulam, stolidiorem hanc adjecerunt Judæi recentiores, corpus Christi ab Apostolis furto sublatum, & in proximis locis occultum, non multo post per Pontificum excursores & emissarios fuisse repertum. Nam quo id auctore referunt, quod Veterum nullus scriptis mandavit? Cur palam spectandum non proposuerunt corpus Pontifices, quo conspecto rumor omnis de redivivo Christo conticuisset?

III. Erunt fortasse, qui dicant, Apostolos ad sepulcrum cuniculos egisse, suffossaque humo corpus Christi subtraxisse: qua arte facile fuerit custodes fallere. At repugnat Matthæus, cum ait finxisse Pontifices subreptum fuisse corpus Christi dormientibus custodibus: nam si per cuniculos ablatum est, etiam vigilantibus custodibus fieri id potuit, neque ad hujusmodi fabulam recurrere necesse fuit. Ex præterea fuerunt angustiae temporis, ut per eas e longinquo agi potuissent cuniculos, tantumque terræ egeri, quantum necesse fuit, haudquaquam credibile sit. Verum his omissis, una responsione totum hoc refellitur. Ajo enimvero *ὑπὸ πέτρῃ* (*petrosum*) fuisse solum hoc, ipsumque adeo Christi sepulcrum in rupe fuisse incisum, vel potius fuisse rupem ipsam ferro excavatam: ita ut per subterraneos meatus penetrare illuc, res fuerit immensi operis & temporis. Quamvis enim discamus ex Josepho, cuniculis perfossum fuisse aliquando Hierosolymitarum solum; puta obsidente Urbem Herode, & deinde Tito, & in seditione Manahemi; quod & multo post a Salahoddino Urbem oppugnante factum discimus ex Abulfaragio: & quamvis scriptum reliquerit Philo Senior in Hierosolymæ descriptione, & Aristæus in libro de legis Mosaicæ interpretatione, e fonte templi derivatas fuisse & distributas aquas per sub-

terraneos canales & occultas fistulas: quamvis denique molle ac fossile terrenum fuisse demus in aliquibus Hierosolymæ locis: at neque hujusmodi fuisse Golgathæ montis solum, aut horti cui inerat sepulcrum Christi, certissimum est; nec tantum otii aut audaciæ fuit Apostolis, ut per duram silicem tam longos agere cuniculos possent; & manifesta in suffossa rupe extitissent furti indicia, quæ nulla arte, vel humo ingesta, vel infartis lapidibus & cæmentis celari potuissent ab Apostolis; quæque Judæorum Principes ad patefaciendam fraudem, refossa scrobe, palam haud dubie fecissent; neque absurdam suam de custodem sopore calumniam vulgassent.

IV. Sed audiamus contradicentem Salmasium. Ait ille Domini Jesu sepulcrum, cryptam fuisse in terra excavatam, lapide stratam, & inædificatam, concameratam desuper, & foramine in medio fornice apertam, quod injecto extrinsecus lapide clauderetur. Itaque in horto, cui inerat Domini monumentum, rupem fuisse negat ullam, sed subactam humum, qualem horti esse oportuit. Quæ Brocardus Monachus, cæterique recentiores secus narrant, tanquam falsa aut suspecta repudiat; Bellonium affirmare dicens, Templum sepulcro Christi impositum in plano situm esse, non in monte. In quibus sane turpissime se dat vir apprime cæteroquin literatus. Nam primum constat Hierosolymam saxosam esse, in rupibus impositam. Testis Strabo, qui Hierosolymorum solum esse ait *πετρώδης ὑψὲς ὑπὸ πέτρῃ*. (*lapidosum & subter petrosum*) Testis Hieronymus, qui Hierosolymam totius provincie deterrimam esse, & saxosis montibus asperari docet. Testis Vuilbrandus Oldenburgensis, qui Terram sanctam adiit anno Domini millesimo ducentesimo undecimo, *Conscendimus*, inquit, *montana Hierusalem, quæ sunt admodum alta, lapidosa, & asperrima; & quod mirabile est, multum vini, olei, & frumenti asferentia*. Testis Cotovicus, qui de vicinia Hierosolymæ ait: *Regio per se sterilis, & petrosa est*. Testes & peregrinatores universi, quicunque Urbem hanc lustrarunt. In his Bellonius ipse, cujus auctoritatem Salmasius prætendit. Tradit is scruposis insidere montibus Hierosolymam, quorum magna pars jam inde a vetustis temporibus hominum

Arist. apud
Euf. Præp.
l. 9. c. 38.

Refellitur
Salmasii
sententia
de Christi
sepulcro.
Salmas. in
Solin. p.
1209. & seq.

Secundum
argumen-
tum.

Joseph. de
bell. Jud.
l. 1. c. 13. &
l. 2. c. 17. &
l. 6. c. 30.
& l. 7. c. 20.

Abulfar.
Hist. Ori.
Dyn. 9.
Phil. apud
Euseb.
Præp. l. 9.
c. 37.

Strab. l. 6.
Hieron. in
lsa. 50.

Vuilbr.
Old. Itin.
Terr. sanct.

Cotov. hist.
Hier. lib. 2.

Bellon.
Observ.
l. 2. c. 81.

hominum labore complanata & æquata, & aggesta humo contexta, frugibus ferendis idonea facta sit. Hujusmodi fuisse hortum illum Josephi Arimathæensis, cujusmodi loca vicina omnia, haud dubium est, ὑπὸ λίθον (subter petrosum) nempe, sed comportata ad aliquantam altitudinem terra, culturæ idoneum. Idcirco λίθον, ψαμαθῶν χαμεύων, lapidosum & arenosum lectum, appellat Nonnus Christi sepulcrum. Brocardi vero fidelis & diligentis scriptoris, res non sando auditas, sed sibi visas exponentis, reliquorumque omnium ipsi suffragantium auctoritatem nullo probabili argumento rejicere, quod facit Salmasius, hominis non est satis æqui, resque ex merito expensitantis. Nam quod ii de duplici crypta sepulchri Jesu referunt, id hodieque visitur, & nos ab oculatis testibus & fide dignis plerisque accepimus. Præcipua est & intima, in qua reconditum fuit Christi corpus: extrema altera, & tanquam aditus ad aliam, & vestibulum. Angeli Sacellum appellant, quod illic Angelus revixisse Christum mulieribus nuntiavit. Johannes Phocas in Descriptione sacrorum locorum Palæstinæ, quam anno quinto & octogesimo supra centesimum & millesimum perlustravit: τὸ δὲ ἵε τῆς τῶν χρηματίων ἐπὶ λαὸν τῆς δεσποτικῆς σῶματος ἐστὶ διπλὴν, καὶ ἐν μὲν τῇ ἐν ἱπικῆται ὁ ἀποκαλυφθὲς λίθος, λευκοῖς μαρμάρους περιφραγόμενος. ἐν δὲ τῇ ἑτέρῃ μέρει τῇ περὶ τὸ ἐκκλῆον ὁ λίθος λελάξευται, τῷ ἱεροκτενέ πᾶσι ὑπερανέχων ὡς πύλινον ἔχει, ἐν ᾧ ὑπερὸς καὶ γυνὸς ὁ τῆς ζωῆς ἀντίθετος δότης. Specus autem, quod dominico corpori sepulcri usum præbuit, duplex est: & in uno quidem jacet revolutus lapis, candido marmore circumseptus; in altera parte, versus Boream, lapis ferro excisus, uno circiter cubito supra pavimenti solum eminet, in quo mortuus & nudus vitæ dator depositus est. Accuratissimam speluncæ utriusque, totiusque ædificii desuper exstructi descriptionem, formis expressam edidit Bernardinus Amicus Franciscanus; ut non magis de ea re, quam de Hierosolyma ipsa dubitare liceat. Scriptor antiquus Itinerarii Hierosolymitani, quem Brocardo opponit Salmasius, unius quidem cryptæ meminit, ejus nempe in qua positum est corpus Christi, sed illuc per aliam penetrari non negat: tantum ait: Inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit. De situ vero Templi

sepulcro impositi, quod disputat Salmasius ex testimonio Bellonii, in plano situm esse, non in monte, quid ad rem pertineat, non intelligo: nam quod inde colligit, in rupe incisum non fuisse Christi sepulcrum, minime sequitur. Bellonius strictim se hæc causâ breviter fatetur attigisse. At Bernardinus Amicus, alique sexcenti, unius hujusce Templi septis, sepulcrum Christi, cryptasque alias in rupe excavatas, quædam etiam loca infra Templi solum depressa, & ipsum Calvariæ montem contineri referunt, & montem hunc conscendi gradibus octodecim, quorum aliquot in rupe sunt excisi. Cum Templum exstrueretur, ad aream ædificii æquandam, partem aliquam Golgothæ montis cædi oportuit, ut optime notavit Petrus Vallengis; sed magna tamen ejus pars superest, Templi ejusdem ambitu comprehensa. Brocardus: Mons Calvaria, in quo Dominus crucifixus est, distat a loco sepulcri centum & octo pedibus, & est ascensus a superficie pavimenti Ecclesiæ, ad locum ubi crux rupi infixæ fuit, viginti octo pedum. Scribe, XVIII. pedum. Nec multo post: Non longe ab hoc loco, ubi Christus flagris cæsus est, descenditur per XLVIII. gradus ad locum, ubi Helena invenit crucem Domini defossam. Anonymus ab Allatio editus, in Descriptione Hierosolymorum: ἡ δὲ ἀριστερὰ τῷ βήματι τῷ ἀγίῳ τῶν ἀναβαίνοντων σκαλὸν ἔχει. καὶ σκαλὸν ἔχει τὸν γολγοθᾶ. Sinistra Bematis sancti Sepulcri ascendit gradus quindecim, & ingreditur Golgotham. Ubi legendum, ni fallor, σκαλὸν ἔχει. gradus octodecim. Epiphanius Hagiopolita scribit, illuc ascendit gradibus triginta sex; sed tum fortasse aliis scalis in Golgotham evadebatur. Denique Vuilbrandus Oldenburgensis: Et sciendum quia mons Calvaria, qui modicus est, ut quidam colliculus, intra parietes Ecclesiæ continetur. Bartholomæus de Saligniaco: Descenditur a loco crucis Christi ad superficiem pavimenti Ecclesiæ spatium pedum viginti novem, quod resultat ex decem & octo gradibus; & a principio pavimenti usque ad sepulcrum spatium est pedum 28. Scribe 108. sic enim Sanutus, qui vixit ante annos octoginta & trecentos: Mons Calvaria, in quo Dominus crucifixus est, distat a loco sepulcri, per 108. pedes: & ascenditur ad locum ubi crux posita est per 29. pedes a superficie pavimenti Ecclesiæ. Graduum

Nonn. in
Joh. 19. 42.
& 20. 1.

Petr. Vall.
Tom. 1.
Bruc. descr.
Terr. sanct.

Barth. de
Saligniaco.
Terr. sanct.
cap. 6.

Sanut. in
Secret.
Fidel. cruc.
l. 3. Part.
14. c. 8.

Bern. Am.
Traß. de
ædif. Terr.
sanct.

Graduum autem istorum bona pars vivo constat lapide Golgothæ montis, ut & muri plerique ac fornices locorum istorum sanctorum.

Quin etiam Salmasius verba Evangelii manifesto sibi adversa, sententiæ suæ accom-
 modare tentat. Nam quod scribit Marcus,
 monumentum Christi fuisse λατομημένον ἐκ
 πέτρας, perperam ait redditum fuisse a Vul-
 gato Interprete: *Quod erat excisum de petra:*
 vel ut aliis placet, *de rupe*. Petram quidem
 fatetur olim rupem significasse, at a mediæ
 ætatis scriptoribus pro cæmentitio & οἰκοδομῇ
 (ad ædificandum idoneo) lapide usurpatum.
 Ego vero ajo, vocem hanc, apud auctores
 Græcos & Latinos, Evangelistarum ætati
 suppres, pro rupe fuisse acceptam. Nec
 aliam obtinet significationem apud Evange-
 listas ipsos, qui sententiarum dictionumque
 suarum certissimi Interpretes haberi debent.
 Prudens ille ædificator, quem Christus fun-
 damentum posuisse ajebat ἐπὶ τὴν πέτραν
 (super petram) super rupem domum ex-
 truxisse utique censendus est. Petrum petra,
 hoc est rupi immobili comparabat, cum
 super eum Ecclesiam suam ædificaturum se
 pollicebatur. Petras, hoc est, rupes moriente
 Christo, scissas Evangelista tradidit. Petram
 illam, cujus fluentia in deserto potasse Israe-
 litas scribit Paulus, non cæmentitium &
 οἰκοδομικὸν (adificiis idoneum) lapidem fuisse
 constat. Addit Salmasius dicendum fuisse
 λατομημένον ἐκ τῆς πέτρας, si excisum intel-
 lexisset ex rupe, quæ inibi fuisset. Si præfixus
 articulus certum quid semper notat, rem
 profecto conficit Matthæus, qui sic habet:
 ὁ λατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, nam certam quam-
 dam petram significari necesse est. Verum
 nego eam semper esse vim articuli. Cum ait
 apud Matthæum Christus Jesus de cauto illo
 ædificatore: ὁμοιώσω αὐτὸν ἄνδρι φρονίμῳ, ὃς
 οἰκοδόμησεν τὴν οἰκίαν ἐαυτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, *Assi-*
milabo eum viro sapienti, qui ædificabit domum
suam supra petram, an certam aliquam
 petram intellexit? in parabola de semina-
 tore, cum dixit Christus semina quædam
 cecidisse ἐπὶ τὴν πέτραν, *super petram*, num
 petram quamdam his verbis notatam voluit?
 Quemadmodum autem non certum quid
 semper notat additus articulus, ita non in-
 certum quid & indefinitum & ἀπαρέμφατον
 notatur semper, cum omittitur. Obvia sunt

passim exempla. Sed ut a Novo Testamento
 non discedamus, Genealogiam Christi
 pertexens Matthæus iisdem nominibus
 indiscriminatim addit & demit articulum:

Ἀβραὰμ ἐγέννησεν τὸν Ἰσαὰκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ματθ. 1, 2
 Ἰακώβ. En tibi Isāaci nomen articulo auctum
 & multatum, cum certa tamen persona
 eadem utrobique signetur. Matthæus alibi
 de Gabriele Angelo: ἄγγελος κυρίου κατ' ὕπνῳ
 ἐφάνη αὐτῷ. *Angelus Domini apparuit ei in*
somnis. Prætermittit articulum, cum certum
 quemdam Angelum indicet. At paulo post:
 ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος κυρίου.
Fecit sicut præcipit ei Angelus Domini. Eum-
 dem Angelum significans, adjungit articu-
 lum. Vitiligit deinde in voce λατομῆν, quam
 vulgo fatetur id significare, quod hic signifi-
 catum volumus, nempe lapides ex lapidi-
 cina excidere, unde λατομία dicuntur lapi-
 dicinæ: idem vero negat hoc loco sonare,
 sed lapides polire & quadrare ad ædifican-
 dum; atque hinc λατόμος esse dictos, sectores
 lapidarios, λιθοξόως: itaque μνημῖον λατομη-
 μένον ἐκ πέτρας, esse sepulcrum ex lapide secto
 & polito ædificatum, atque idcirco a Luca
 appellari μνημα λαξευτὸν, quod non aliter in-
 telligi & exponi vult quam lapidibus cæsis
 & quadratis constructum. Nos fatemur voces
 λατομῆν & λαξεύειν, id nonnunquam sonare
 quod vult Salmasius; eundem vero intel-
 lectum neutiquam hic obtinere dicimus,
 nec aliud sibi velle, quam rupem ferro exca-
 vare; μνημα λαξευτὸν non aliud esse, quam
 monumentum in silice incisum. Quicumque
 enim silicem cædit & quadrat, sive radicibus
 suis & lapidicinæ inhærentem, sive inde ex-
 cisum & extractum, alibique collocandum,
 is λατομῆν & λαξεύειν recte dicitur. Latomi
 quibus ad parandum sibi monumentum usus
 est Josephus Arimathæensis, in cædenda
 intus & quadranda rupe viva eandem adhi-
 buerunt artem, iisdem utebantur λαξευτήροις,
 quibus usi fuissent in cædendis & quadrandis
 lapidibus aliunde exectis, & in crypta ex-
 truendis; eosque λαξευτὰς, itidem ut λατόμους,
 merito appellasses; & opus λαξευτὸν, itidem
 ut λατομημένον. Glossæ veteres: λαξευτής.
Lapidicinaris: qui lapides ex lapidicinis
 eruit & excidit; quod faciendum necessario
 fuit iis operis, quæ Josephi monumentum
 excavarunt. Imo vero, lapis quomodocun-
 que sectus, λαξευτός dici potest. Septuaginta
 Interpre-

Num. 21,
20.

Interpretes vicesimo primo Numerorum capite, Ebraicum illud, *קברו של משה*, capite *Pisga*, sive vertice montis, verterunt, *קברו של משה* τὸ λαλαζυμένω, supple, *ὅπως*, quod mons ille præruptus esset, *καὶ οὐκ ἔστιν*, quem nemo sanus scalp pro excisum a lapidum scalpore dixerit. Frustra ergo Lucae verba nobis Salmasius obducit. Est apud Strabonem, Hierosolymæ productam fuisse τὰ φρεὶν λατομητὴν, fossam in rupe excavatam: Templum vero extructum fuisse e lapide inde exciso, *ἐκ τοῦ λίθου τοῦ λατομηθέντος*. Vides primum quale fuerit solum Hierosolymitanum, lapidosum videlicet, quod non aliter excavari posset, quam excisis lapidibus. Vides præterea λατομητὴν dici eam fossam, quæ in rupe fuerat incisa: ut λατομημένον μνημεῖον dixit Marcus, quod in petra; neque solum fossam, e qua lapis exciditur, dici λατομητὴν, sed & lapidem ipsum inde excisum dici λατομηθέντα. Quod si scalp pro fuisset intus quadrata fossa, & aliquantum æquata, quale fuerat Josephi monumentum, λαξευτὴ jure dicta fuisset. Hoc enim λαξευτὴ differt a latomo, si rem propius inspicias, quod rude est & informe λαξευτὸν opus, latomi vero politius & accuratius; quanquam sæpius confunduntur. Septuaginta Interpretes, *λάκκος λατομήν*, (lacus in rupe excudere) variis locis dixerunt, quod cum Palæstina multis locis esset ὑπόλιθος (subter petrosa,) in silice excidendæ erant cisternæ. Nonnunquam etiam dictione ἐκλατομήν usi sunt. *φρεὶς ἐκλατομήσαν*, puteum in rupe inciderunt; *λάκκος λατομημένος*, ὡς ἢ ἐκλατομήσαν, cisternas excavatas, quas non excavasti. Sic igitur intelligendum illud Marci: *λατομημένον ἐν πέτρῃ*, ac si ἐκλατομημένον dixisset excavatum incisum in rupe. Sed quid aucupamur voculas, cum ex rebus ipsis Evangelistarum sententia spectari possit. Certum est locum, in quo excisum est monumentum Christi, saxosum fuisse, ut non aliter quam ferro excavatis silicibus perfodi potuerit. Visuntur hodieque in eodem loco saxa viva pleraque, suis radicibus hærentia. Observavit Petrus Vallengis bases columnarum complurium Templi, proximarum ædiculæ cui Sepulcrum inest, vivo lapide constare, non aliunde importato, sed *αὐτοφυῶν*. (nativo) Saxum extat in Sacello Angeli nativum, & rupi suæ conjunctum. Cryptæ in vicinis locis saxo incisæ cernuntur plurimæ: velut illa, in qua sepultos ferunt

HUETII DEMONSTR.

Arimathæensem Josephum & Nicodemum; atque alia etiam, in quas recipere se consueverunt peregrinatores plerique ex Orientis partibus illuc confluentes. Totum denique Templum rupi inædificatum est. Ac de Sepulcro scriptores testificantur universi qui viderunt. Adamnanus Scorus, qui ex narrationibus Arculphi Galli Episcopi, ex Palæstina aliisque Orientis locis reducis, librum congefferat de locis Terræ sanctæ, monumentum Christi in petra excisum fuisse scripsit, *De istius ergo petra coloribus*, inquit, *in qua sæpe dictum tegurium dolatorum ferramentis interius cavatum, dominicumque sepulcrum in aquilonari loco ipsius habens, de una eademque petra excisum, qua & monumentum, hoc est, ipsum tegurium, Arculphus a me interrogatus dixit: Illud dominici monumenti tegurium, nullo intrinsecus ornatu tectum, usque hodie per totam ejus cavaturam ferramentorum ostendit vestigia, quibus dolatores sive excisores in eodem usi sunt opere.* Vixerunt autem Arculphus ille & Adamnanus circiter annum sexcentesium nonagesimum, Justiniani junioris temporibus. Atque hoc hujus testimonio utitur Beda. Ac interior quidem crypta, in quam conditum fuerat corpus Christi, tota vivo silici insculpta est; extima vero, quam vocant Sacellum Angeli, partim in silice incisa; partim cæsis & extructis constat lapidibus. Sectili marmore obducta hodie hæc rupes est, sed per rimas tamen aliquas oculis digitisque ad silicem nativum aditus datur. Tota etiam intus patebat Brocardi ævo, nullo marmore contecta. *Spelunca*, inquit, *sepulcrum Domini continens, habet in longum aliquot pedes, foris quidem marmore tecta, intus vero subuc nuda conspicitur, sicut tempore passionis fuit.* Secturæ quoque, scalprique vestigia observaverat Arculphus. Lapidem, cui sacrum Christi Domini corpus fuit impositum, licet marmore obseptum, in tribus locis patuisse tactui & osculis peregrinorum, affirmat Vuilbrandus Oldenburgensis. Sed & tectum rupis rude erat, nullo marmore obductum. Bartholomæus de Saligniaco: *In media Templi area stant due domuncula, sive cryptæ: sunt etenim e rupe cavata, interius & exterius marmore incrustata, tecto rudi juxta naturam rupis exterius manentis.* Atque hæc vetustiorum scriptorum testi-

K k k k

monis

Adamn. de
Terr. sanct.
lib. 2.
c. 3.

Bed. Hist.
Eccles. l. 5.
c. 16. 17.

Barth. de
Saligniaco.
Terr. sanct.
Tom. 7.
c. 6.

Num. 21,
18.
Deut. 6, 11.

Petr. Valleng.
Tom. 1.

monii consentiunt. Nonnus in interpretatione Evangelii secundum Johannem:

Nonn. in
Joh. 19, 41.

ἦν δ' ἐν γήτει κήπη
τύμβος ἀδικήτοιο βαθυομένης ἐπὶ πέτρης.
γλυπτός ὅλος, νέτευνός.

*Erat autem in vicino borto
Sepulcrum e rudi filice excavato.
Totum insculptum, recens fabricatum.*

Hieron. in
Math. 27.

Hieronymus: Unde & in monumento novo, quod excisum fuerat in petra, conditus est: ne si ex multis lapidibus adificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatum furto diceretur. Quod autem in sepulcro ponendus esset, Propheta testimonium est dicentis, Hic habitabit in excelsa spelunca petra fortissima. Statimque post duos versiculos sequitur, Regem cum gloria videbitis. Hæc Salmasii opinionem funditus subvertunt: nam sepulcri Christi formam ignorare non poterat Hieronymus, Bethlehem habitans; frequentesque illuc & ad alia Terræ sanctæ loca peregrinationes tum fuisse suscipi solitas, docet ipse in Epitaphio Paulæ: Ingressa, inquit, sepulcrum resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat Angelus, & ipsum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas fidei ore lambebat.

Nec mirum vivo filici incisum fuisse Christi sepulcrum, cum sepulcra hujusmodi plurima Hierosolymæ, & in vicinis locis cernere liceat. Talia sunt sepulcra, quæ Regum Juda dicuntur, magnifici & vere regii operis ac sumtus. Talia & sepulcra Judicum Israel, & illa Prophetarum. Tale & sepulcrum, quod sanctæ Virginis Mariæ fuisse fertur, & illa Isaïæ, Jeremiæ, Absalom, & Josaphati, & his proximum sepulcrum Zachariæ, aliaque multa in vicinia posita. Sed & clare id ipsum demonstrat Isaïas, cum ait: Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelsis memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi. Aliis quoque gentibus usus fuit, sepulcra in rupibus excidere. Et in Palæstina non sepulcra modo, sed cellæ etiam, cubacula, ac domus etiam in rupibus excavabantur: nempe ad vitandos æstus. Atque hujusmodi sepulcra, quoniam nec incendiis obnoxia sunt, nec ruinis, in magnam integra servantur temporis diuturnitatem: adeo ut hæc, quæ commemoravi, a vetustissimis temporibus excisa esse dubitare nemo possit:

Isa. 22, 16.

ac illud præsertim, quod Christi Jesu dicitur, vere ipsius fuisse probat, præter situm descriptioni Evangelistarum consentaneum, constans per omnes retro ætates, ad hoc usque tempus, scriptorum ac peregrinatorum testificatio. Unde Salmasii confidentiam satis mirari non possum, qui tantum τοχατικῇ (arti conjecturali) suæ tribuit, ut & clara Evangelistarum verba, & Auctorum veterum ac recentiorum testimonia, ipsiusque ἐντοψίας (inspectionis) fidem præ ea contemserit.

V. Tertium argumentum Adversariis suppeditant decantatæ a veteribus historiæ de divinis, uti crediderunt, quibusdam viris, quos ad vitam rediisse, vel stolidi sibi persuasit superstitio, vel mentiendi licentia confinxit. Tales, Aristæas Proconnesius, Cleomedes Astypalænsis, Hermotimus Clazomenius, Epimenides, Er Harmonii filius, Romulus, Apollonius Tyaneus, aliique, quos ad elevandam reviviscentis Christi admirabilitatem Christianis Celsus opposuit. Horum nonnullos, aliosque præterea complures, qui elati revixisse dicti sunt, toto capite celebravit Plinius: quorum plerique mortui falso crediti fuerant, cum morbi vehementia exanimati tantum essent. Multos etiam, qui a morte ad vitam reducti fuisse dicuntur, recenset Aeneas Gazæus in Theophrasto, sed e mediis fere Mythologorum quisquiliis petitos; velut Glaucum a Polydio, Hippolytum ab Æsculapio, Alcestin ab Hercule; quæ ut per ludum sunt conficta, ita seriam responsionem non postulant. De reliquis pressius agamus, & præcipua hujus generis exempla spectemus.

VI. Aristeam Proconnesium ferunt animam pro libitu posuisse, & resumisse. Addit Plinius visam eam ex ore ipsius evolantem corvi effigie. Scribit Herodotus narratum sibi fuisse in Proconneso & Cyzici, cum Aristæas quondam in fullonis officina decessisset, significasse id continuo fullonem Aristææ propinquis, reque per urbem vulgata advenisse quemdam nuntiantem, visum sibi Aristeam Cyzici, vel, ut vult Plutarchus, in via quæ tendit Crotonem, secumque congressum: adcurrentes postea in officinam fullonis propinquos Aristææ, neque vivum cum, neque mortuum vidisse: post septimum deinde annum, cum in Proconneso compa-

Tertium
argumentum.

Cels. apud
Orig. contra
Cels. l. 3.
Plin. l. 7.
c. 52.

Falsum est
rediisse ad
vitam Ari-
steam Pro-
connesium.
Plin. l. 7.
c. 52.
Herod. l. 4.
c. 14. & 15.

Plut. Roma.

comparuisset, carmen suum de Arimaspiis elucubrasse, ac rursus deinde evanuisse. Didicisse se quoque Metaponti ait Herodotus, Aristeam Metapontinis aliquando videndum se dedisse, & Aram Apollini iussisse exstrui, sibi que statuam juxta poni, quod ad eos solos ex omnibus Italiotis adiisset Apollo, se tum comite, non utique Aristæ, sed corvi specie; quo viso perterritos Metapontinos misisse Delphos oracula Phœbi scitatum, quid opus facto esset; ac juxta Pythiæ demum responsum Aristæ jussis paruisse. Hoc autem ducentis & quadraginta annis evenisse, postquam in Proconneso denuo evanuit Aristæas, subductis temporum rationibus Herodotus suspicatur. Adjicit ad superiora Æneas Gazæus, Metapontinos tempore ab hoc communia sacrificia Apollini & Aristæ tanquam Diis fecisse. De Cyzicenis & Metapontinis silet Apollonius Dyscolus; at in Sicilia visum esse Aristæam literas docentem tradit, qua hora in Proconneso mortuus est, cumque sæpius illic apparuisset, aram ipsi erexisse Siculos, & tanquam Heroi sacrificasse. Quam fabulosa sit hæc narratio, suo more demonstravit Origenes in libris contra Celsum. Nos diverſam infistemus viam, & alia falsitatis argumenta proferemus. Nam primum multum inesse constat discrepantiæ iis, quæ de Aristæa tradita sunt. Vixisse eum docet Suidas Croesi & Cyri temporibus: at a quibusdam Homeri magister fuisse perhibetur, ut testantur Strabo & Eustathius. Ante illum quidem scripsisse asseverat Tatianus. Eundem alii fuisse tradunt ac alterum hunc Aristæum, Poetarum carminibus celebrem, Apollinis & Cyrenes filium, mellificii, coagulationis lactis, olivarumque culturæ inventorem, Autonoes Cadmi filiae maritum, Actæonis patrem. Hunc enim a Siculis pro Deo habitum tradit Diodorus Siculus, quod Aristæa Proconnesio tribuit Apollonius Dyscolus. Hic Apollinis filius fuit; Apollo etiam a Pindaro dictus; ὁμιος quoque ab illo & Apollonio Rhodio, quod unum est ex Apollinis cognominibus: Proconnesius Apollinis comes fuit, & communibus cum Apolline victimis apud Metapontinos placatus, statuam prope Apollinis aram habuit. Atque hic obiter genuinam Pindari sententiam adversus Scholiasten tuebimur: nam quod de Aristæo ait ille: θήσονται τὲ μὲν ἐν

νατον ζῆναι καὶ ἀθάνατον. *Et facient illum immortalem Jovem & Apollinem*: sic explicat Interpres: καὶ ποιήσουσι αὐτὸν ἀθάνατον, ὥστε ζῆναι καὶ ἀθάνατον. *Et illum facient immortalē, ut Jovem & Apollinem*. Atqui non immortalis solum, ut Juppiter & Apollo, sed Juppiter etiam ipse & Apollo habitus est. Athenagoras in legatione pro Christianis: καὶ ἀρεῖται τὸν αὐτὸν καὶ διὰ καὶ ἀθάνατον νομιζομένους. (Ubi rescribendum esse καὶ, pro καὶ, ex Diodoro, & Virgilio, & Servio probare facile est.) *Cei Aristæam eundem ac Jovem & Apollinem existimantes*. Servius Aristæum dicit ab Hesiodo Apollinem pastorem, hoc est hunc ὁμιον appellari. Idem quoque discas ex Scholiis Apollonii Rhodii. Sed ad rem. Aristæum Apollinis filium, post perluſtratam magnam orbis partem, ex hominum oculis subito evanuisse, scribit Diodorus Siculus; quod de Proconnesio quoque Aristæa proditum est. Vides multa utrique communia, ut unius res ad res alterius fuisse expressas appareat. Igitur cum quæ de Aristæo illo priore narrantur, mere fabulosa esse constet, idem de Proconnesii rebus censendum est. Itaque commentitia esse, Ethnicorum cordatiores prædicant, Plinius, Plutarchus, Jamblichus, Gellius. At Strabo præstigiis homines deluisse censet Aristæam, ut quæ non faciebat, facere videretur. Haudquaquam mortuum fuisse, sed mortuo similem inter suos jacuisse sentit Maximus Tyrius: τὸ μὲν σῶμα ἔκκετο ὁ πνεῦμα μὲν, καὶ ἐμύδαζε καὶ ἐγγύετα θανάτου. *Jacebat corpus, spiritum quidem ducens, sed tenuem, & ut morti proximum esse videretur*. Quærit Johannes Tzetzes, equis cum Metaponti revixit Aristæas, testificari potuit eum esse, qui ante ducentos & quadraginta annos in Proconneso vixerat. Nisi forte Apollinem Pythium fidejussorem dent, quorum apud nos tanti est auctoritas, quanti apud viros non inepte credulos esse debet. A Pythagoricis conficta hæc esse auctore Jamblichodocuit Heinſius. Philosophorum omnium deditissimi hi fuere τελεολογῶντες, (narrationibus prodigialibus) ut pueros & anus credulitate, Poetas fingendi audacia superarint. Pleni sunt eorum libri monſtroſis ejusmodi narrationibus, quarum nonnullas recenset Heinſius. Aristæa præterea fabulam commentos esse mihi persuadent loca, in quibus apparuisse dicitur, Metapontum & Croton,

Apoll.
Dysc. Mir.
Hist. c. 2.

Or. contr.
Cels. l. 3.

Suidas in
Aristæo.

Strab. l. 14.
Eustath. in
Hom. Iliad.

Tat. Orat.
ad Græc.

Diod. Sic.
l. 4.

Pind. Pyth.
Od. 9.

Diod. l. 4.
Virgil.
Georg. l. 1.
Servius in
hunc
locum.
Apoll.
Arg. l. 4.

Diod. l. 4.

Plin. l. 7.
C. 53.
Plut. in
Rom.
Jamblich.
in
vit. Pyth.
c. 28.

Gell. l. 9.
C. 4.
Strab. l. 13.
Max. Tyr.
Dissert. 28.

Joh. Tzet.
Chil. 2.
Hist. 50.

Heinſ. ad
Max. Tyr.

Pythagoreorum Philosophorum sedes. Occasionem autem figmenti sumsisse eos conjicio ex Propositione, quam Poemati suo de Arimaspi Aristee præfixerat, vel quisquis Aristee id supposuit. Falsa enim & supposititia fuisse Arimaspea hæc, multis sua ætate, sibique adeo persuasum fuisse monet Dionysius Halicarnasseus. Et vero jam a vetustissimis temporibus scriptiones supponebantur & antiquis inscribebantur nominibus. Velut Cadmi Milesii historia, teste eodem Dionysio. Onomacritus quoque Poemata sua splendido Orphei nomine decoravit, eaque tradita ab Orpheo doctrina referit. Crater Zopyri Heracleotæ Orpheo quoque adscriptus est; adscriptus eidem Descensus ad inferos Prodicti Samii, vel juxta Epigenem Cercopis Pythagorei: quædam & a Pythagora ei a adscripta sunt, ut narrabat Ion Chius in Trigrammis: adscriptus ei & Peplus, & Phisica Brontini Metapontini, Pythagorei Philotophi, Theanus mariti. Hæc aliaque hujus argumenti Clemens Alexandrinus & Suidas commemorant, quorum pleraque a Pythagoreis conficta sunt: unde scias, quam ad libros alienis nominibus inscribendos, & ad omne mendaciorum genus cudendum proclives fuerint hujus sectæ homines. Igitur Aristee Proconnesii nomine Arimaspea scripta fuerunt, in quibus Poeta, quicunque tandem ille fuit, sub Aristee persona, Phæbo se correptum Issedonas, & Arimaspos, aliosque populos adiisse dicebat. ἔφη δὲ ἀριστεας, inquit Herodotus, ὁ καυτροβίη, ἀνὴρ προκωννήσιος, τοῦτον ἔπει, ἀπαύδατος εἰς ἰσσηδόνας, φασγέλαμπλος γενόμενος. *Aristeeas Caustrobii filius, vir Proconnesius, cum scriberet versus, narravit se adivisse Issedonas, cum Phæbo esset agitatiss.* Frequens hoc est apud Poetas. Id de se fingentem Sostrium deridet Juvenalis:

Madidis cantat quæ Sostriatus alis.

Sic Horatius Phæbi cithara excitatum, & amabili insania delusum per lucos errare se ait. Idem alibi:

Quo me, Bacche, rapis tui

Plenum? quæ in nemora, aut quos agor in specus,

Velox mente nova?

Musarum amore instinctos per avia Parnassi raptari se canunt Lucretius & Virgilius. *Ἀερόδοτον αἴετον, Ocstrum aera pererrantem* appellat Auctor Argonauticorum, quæ

Orphei nomen præferunt. Dionysius Periegetes Caspium mare descripturus, non id quidem se vidisse tætetur:

ἀλλὰ με, inquit, μουσῶν φορεῖ νόος, οἳ τέ δύναται

νόον αἰμωσύνης πολλὴν ἄλκι μετρήσασθαι, ὅσα τ' ἤπειρόν τε, γὰρ αἰθέριν δόον ἄστρων.

Sed me Musarum impellit animus, quæ possunt

Sine erratione ingentes maris tractus emetiri,

Et montes, & continentem, & athereum astrorum curriculum.

Id de se præ cæteris jactare solebant Dithyrambopœi, ob carminis sublimitatem majorem fingendi licentiam arrogantes. Quod ab Aristophane notatum est. Eadem nãnia erat omnium, quicunque Phæbo se agitari putabant. Sic apud Lucanum matrona Phæbo impulsâ:

Quo feror, o Pæan! quæ me super æthere raptam

Constituis terra? video Pangæa nivosis Cana jugis, latosque Æmi sub rupe Philippos.

Quippe τὰ ἄβυσσα, inquit Jamblichus, βατὰ γίνονται ποσοφούμενοι. *Invia pervia sunt iis qui Deo agitantur.* Simile quippiam præfatus fuerat Aristeeas ille: quod ἀλλογοῦντες, & poetico more dictum, κατὰ λέξιν, (secundum verba) interpretati sunt Pythagorei, atque inde πλατὸν λέγον (ingentes nugæ) sic appellat Tzetzes) γὰρ ψυχρομυθουργίαν (frigidam fabule compositionem) contexuerunt. Conjecturam nostram penitus confirmat Max. Tyrius: scribit enim Aristeam Philosophum, cum parum fidei inter suos meruisset, quod esset κυτοδιδάκλος, finxisse animam suam relicto corpore sublimem evolasse, & ex æthere universas orbis perlustrasse gentes, earumque ritus, & totam naturæ didicisse historiam, cœlumque ipsum cognovisse. Tum subjungit Maximus, plus hac arte fidei consecutum esse Aristeam, quam Xenagoram, aut Xenophanem, rerum naturam simplicius explicantes: ἡ γὰρ πρὸ σαφὲς ἤπιστα οἱ ἄνθρωποι, inquit, τὴν ψυχῆς περιπόλησεν, ὡδὲ οἷς τισιν ὁφθαλμοῖς ἴκαστα ὁρᾷ, ἀλλὰ ἀτεχνῶς ἀποδημίας τινὸς ὄντος τῇ ψυχῇ δύν, ἢ μέλλει ὑπὲρ ἑκείνου φράσσειν τὰ κληθέντα. *Nec enim satis noverant homines peregrinationem animæ reipsa peregrinandum esse, si de singulis vera proloqui vellet.*

Alibi

Dion. Hal.
περὶ τῶν
θαυδιστῶν
ἡρώμετων.

Clem.
Alex.
Strom. 1.
Suidas in
Ὀρφεύς.

Herod. 1.4.
c. 13.

Juv. Sat. 10.
Hor. Carm.
1.3. Od. 4.
& 25.

Lucret. 1.1.
Virgil.
Georg. 3.

Arist. Avib.

Lucan. 1.1.

Jambli. de
myst. Æg.
Sect. 3. c. 4.

Max. Tyr.
Dissert. 21.

Alibi etiam docet, quid sit peregrinatio illa animæ, & sejunctio a corpore; contemplatio nimirum, quam a rebus abducta corporeis ad veritatis cognitionem mens instituit. Multiplici igitur mendacio obsita sunt, quæ de Aristeæ Proconnesio narrantur. Falsum est Aristeam Arimaspea scripsisse. Quæ in Arimaspeis scripta erant, gerræ erant meræ & nugæ persolæ. Quæ in Arimaspeis Poetico more & κατὰ σχῆμα (secundum figuram) dicta fuerant, perperam exposita sunt κατὰ λέξιν, (secundum verbum.) Quæ de prisco Aristæo, Cadmi genero, Apollinis & Cyrenes filio, dicta sunt, eorum pleraque Aristææ Proconnesio sunt adscripta. Atque hæc ipsa denique, quæ de veteri illo Aristæo legimus, Poetarum figmenta sunt & fabulæ. Quibus cognitis, quisquamne erit tam supinæ stoliditatis, ut veteri huic naxiæ de Aristææ reditu ad vitam credulam aurem præbere velit?

vel Cleomedem Astypalæensem,

VII. Nihilo veriora sunt, quæ de Cleomedem Astypalæensi perhibentur. Ferunt eum pugilatu Iccum quemdam interfecisse; verum cum ab Hellanodicis victoriæ præmio fraudatus esset, mentis impotem esse tactum; reversum deinde Astypalæeam, introiisse in litterarium ludum, in ea quo pueri complures instituebantur; convulsæque columna, quæ totius ædificii culmen sustinebat, labefecisse domum, & pueros oppressisse: tum permotos injuria Astypalæenses hominem lapidibus esse insectatos; ipsum vero in Minervæ confugisse templum, & in arcam forte illic repertam sese conclusisse: cujus operculum aperire cum diu frustra tentassent cives, arcam resregisse tandem, nec intus Cleomedem vel vivum vel mortuum apparuisse: consultumque super eo portento oraculum, jussisse sacrificia Cleomedis Heroum postremo fieri. Unam hanc esse e commentitiis Græcorum fabulis, non Origenes modo adversus Celsum, sed Plutarchus quoque in Romulo asseverat; qui & addit, non minoris esse vecordix terram coelo miscere, hoc est scæneum hominem in Deos referre, quam virtuti divinitatem detrahere. Lepide quoque putidum figmentum deridet Oenomaus apud Eusebium. Ut taceam produsse isthæc ex Samsonis historia.

Origen. contra Cels. l. 3.

Euf. Præp. l. 5. c. 34.

vel Hermotimum Clazomenium,

VIII. Anilis quoque de Hermotimo Clazomenio fabula jactatur, solitam ipsius animam corpore excedere, & longe diuque

evagari, quæ in remotis locis fierent explorare, & in corpus reversam palam nuntiare; futurorum etiam assequi notitiam, dum erat extra corpus, & siccitates, terræ motus, aliasque calamitates prædicere: quoad corpus anima defectum, de licentia uxoris nacti ipsius inimici, sic tanquam mortuum cremarunt; redeuntemque animam, nec tectum quo reciperetur habentem, nunquam postea reversuram evolasse, Clazomenios vero religione tactos sanum ipsi excitasse, quo mulieribus ingredi nefas esset. Pro fabula mera id habent Lucianus & Apollonius Dyscolus, quamvis Ethnici; ut de Tertulliano & Origene sileam. Plinius vero Hermotimi corpus, non plane mortuum, sed semianime jacuisse tradidit. Hodieque certe Magi Lapones de rebus ignotis & longinquis consulti, efficiunt incantamentis suis, ut concidant exanimes, & post aliquod tempus velut gravi somno excitati respondeant de quæsitis, resque in externis & longe diffitis regionibus tum gestas renuntient. Scribit etiam Augustinus fuisse Presbyterum, nomine Restitutum, qui pro arbitrio jaceret mortuo similis, ita ut nec ferrum, nec ignem sentiret.

Lucian. Enc. musc. Apoll. c. 3. Mir. Hist. Plin. l. 7. c. 52.

August. de civ. Dei l. 14. c. 24.

IX. Quod de diuturno illo Epimenidis Cretensis somno memoratur, somnium est ex eburnea porta. Narrant enim rus a patre missum, cum meridiani æstus vitandi causa declinasset de via, & in antro recubisset, per annos plusquam quinquaginta sopitum jacuisse; ac tandem expergefactum rediisse domum, ignotosque omnes offendisse, ignotum ipsum omnibus, præterquam minori fratri, ex quo rerum quæ gererentur notitiam habuit: deinde vero intra tot dies senem esse factum, quot annos obdormierat; atque hinc porro magnam ejus fuisse inter Græcos celebritatem, & carum Diis esse habitum, ita ut post mortem sacrificiis ipsum Cretenses, haud secus ac Deum, prosequerentur. Magnam esse horum fabulositatem testem dabo Plinium; dabo & Diogenem Laertium, qui negare quosdam scribit dormiisse ipsum tot annos, sed exspatiantem rei herbariæ diu vacasse. Maximum quoque Tyrium dabo, qui fabulam hanc ab Epimenide confictam esse putat, ut vitam humanam diuturno somnio similem esse doceret. Id tamen commentum causæ fuisse puto, cur animam ad libitum emisisset & revocasset dictus

vel Epimenidem Cretensem.

Plin. lib. 7. c. 52. Diogen. Laert. in Epim. Max. Tyr. Dissert. 28.

Plin. lib. 7.
c. 52.

Philostrati plerasque, argumentis obtrivit. Plures superiorum istarum confimiles proferruntur historiae, sed fere commentitiae ac falsae: quod aperte praedicat Plinius; apertius etiam Plutarchus, cum vanitatem patefecit fatuae illius Romanorum opinionis, quam de Romuli raptu in coelum temere susceperunt.

Demus tamen vitam recepisse plerosque quod & saepius factum esse sacrae nos Literae docent; nihil haec certe ad Christum Jesum, qui ita revixit, ut jam amplius morti non sit obnoxius; alii vero ita morti exempti sunt, ut vitam iterum amiserint. Unde in irritum cadunt, quaecunque inde adversus reditum Christi ad vitam Celsus tela procudit.

CAPUT CXLIH.

Jesus homines peccatis absolvit.

Gen. 3, 15. Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius; ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.

Isa. 1, 18. Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.

Isa. 4, 3. 4. Et eris, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii, & spiritu ardoris.

Isa. 25, 7. Et praecipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Praecipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.

Isa. 27, 9. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob; & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra.

Isa. 42, 6. Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de con-
tusione vinclum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 43, 24. 25. Verum tamen servire me fecisti in peccatis tuis, prabuisi mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.

Isa. 44, 22. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.

Isa. 49, 8. 9. Haec dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus

Matth. 9, 2. & seq. Et videns Jesus fidem illorum, dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphematur. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, Surge & ambula? Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Et **Marc. 2, 1. & seq. Luc. 5, 18. & seq.**

Matth. 9, 10. & seq. Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Jesu & Discipulis ejus. Et videntes Pharisei dicebant Discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? At Jesus audiens ait, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores. Et **Marc. 2, 15. & seq. Luc. 5, 29. & seq.**

Matth. 16, 19. Et tibi dabo claves regni calorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in caelis. Et **18, 28.**

Matth. 26, 27. 28. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et **Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & 1. Cor. 11, 25. & seq.**

Luc. 4, 16. & seq. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaia prophete-

sum tui: & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 52, 15. Iste asperget gentes multas.

Isa. 53, 11. In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos.

Isa. 61, 1. & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntian- dum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.

Jerem. 31, 31. & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum . . . . . omnes enim cognoscant me a minimo eorum usque ad maxi- mum, ait Dominus: quia propitiabor iniqui- tati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 33, 6. & seq. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis: & convertam conversionem Juda, & conversio- nem Jerusalem: adificabo eos sicut a principio, & emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.

Jerem. 50, 20. In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Israel, & non erit; & peccatum Juda, & non invenietur, quoniam propitius ero eis, quas reliquero.

Ezech. 11, 17. & seq. Hac dicit Dominus Deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus dispersi estis, daboque vobis humum Israel: & ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones, cunctasque abomina- tiones ejus de illa. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant faciant- que ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Ezech. 36, 25. & seq. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra,

propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare paupe- ribus misit me, sanare contritos corde, præ- dicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retribu- tionis . . . . . Cæpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hac scriptura in auribus vestris.

Luc. 7, 44. & seq. Et conversus ad mulie- rem dixit Simoni, Vides hanc mulierem? . . . Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum . . . . . Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et ceperant qui simul accumbabant dicere intra se, Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?

Luc. 24, 45. & seq. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die; & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.

Joh. 20, 22. 23. Hac cum dixisset, insuffla- vit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.

Act. 5, 30. 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem exaltavit Deus dextera sua, ad dandam penitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

Act. 10, 43. Huic omnes Prophetæ testimo- nium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.

Act. 13, 38. 39. Notum igitur sit vobis, Viri fratres, quia per hunc vobis remissio pecca- torum annuntiatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari; in hoc omnis, qui credit justificatur.

Act. 26, 15. & seq. Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Sed exurge, & sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem; & de potestate Satanae ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter Sanctos per fidem, quæ est in me.

Rom. 3,

Et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri, Et faciam ut in preceptis meis ambuletis, Et iudicia mea custodiat, Et operemini.

Dan. 9, 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, Et super Urbem sanctam tuam, ut consummetur pravatio, Et finem accipiat peccatum, Et deleatur iniquitas, Et adducatur justitia sempiterna, Et impleatur visio, Et prophetia, Et ungatur Sanctus sanctorum.

Mich. 7, 18. & seq. Quis Deus similis tui, qui auferis iniquitatem, Et transis peccatum reliquiarum hereditatis tue? Non imminuet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Revertetur Et miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras, Et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham; quia jurasti patribus nostris a diebus antiquis.

Zach. 3, 8. 9. Ecce enim adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu; super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego calabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum, Et auferam iniquitatem terra illius in die una.

Zach. 13, 1. In die illa erit fons patens domui David, Et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris Et menstruata.

Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia; ut sicut regnavit peccatum in mortem ita Et gratia regnet per justitiam in vitam aeternam, per Jesum Christum Dominum.

Rom. 7, 6. Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur.

Rom. 11, 25. & seq. Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, Et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet in Sion, qui eripiat Et avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.

1. Cor. 6, 11. Et haec quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi.

1. Cor. 15, 3. Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.

Gal. 2, 16. Sciens autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, Et non ex operibus Legis.

Eph. 1, 7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quae superabundavit in nobis. Et Col. 1, 14.

Col. 2, 13. 14. Et vos cum mortui essetis in delictis, Et praeputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta: delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, Et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, Et exspoliens Principatus Et Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Tit. 2, 13. 14. Expectantes beatam spem, Et adventum gloriae magni Dei, Et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, Et mundaret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum.

HUBERTI DEMONSTR.

LIII

Ebr. 1,

Rom. 3, 24. & seq. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem, per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiae suae, propter remissionem praecedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus, Et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 4, 24. 25. Qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, Et resurrexit propter justificationem nostram.

Rom. 5, 9. & seq. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum.

..... Sed non sicut delictum, ita Et donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, Et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.....

.... Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae, Et donationis, Et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic Et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita Et per unius obedientiam, justii constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.

Ebr. 1, 3. Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia ejus, portansque omnia verbo virtutis sue, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.

Ebr. 2, 17. 18. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.

Ebr. 7, 25. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.

Ebr. 8, 8. & seq. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda testamentum novum. . . Omnes scient me a minore usque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 9, 13. & seq. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitule aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? . . . . Nunc autem semel in constitutione seculorum, ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.

Ebr. 10, 10. & seq. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem Sacerdos praeest est quotidie ministrans, & easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei . . . . una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos . . . . Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei . . . . Irritam quis faciens Legem Moysi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?

Ebr. 13, 12. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

1. Petr. 1, 2. Secundum praescientiam Dei Patris in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & asperfusionem sanguinis Jesu Christi.

1. Petr. 3, 18. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

1. Joh. 1, 7. 9. Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato . . . Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

1. Joh. 2, 1. 2. 12. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi . . . . Scribo vobis, Filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.

1. Joh. 4, 10. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.

Apoc. 1, 5. Et a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terrae, qui dilexit nos, & lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

De Gen. 3,
15.

IN primo testimonio, quod de tertio Genesios capite depromptum est, a Vulgata recessimus, quæ sic habet: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum. Nos vertimus, Ipsum conteret caput tuum; ut*

intelligatur, *Semen*, Ebraice זרע, quod cum sit generis masculini, sequitur ארץ, masculini item generis. Auctores sequimur Irenæum, Iren. 1. 4. & Cyprianum, & Onkelon. Nonnulli quoque Vulgatae editionis codices manu-
scripti habent *Ipse*, ut in variis lectionibus
adnotarunt

c. 78.
Cyprian.
Testim.

1. 2. c. 9.

adnotarunt Lovanienses Theologi. Sic Septuaginta reddiderunt, *ἐν τῷ*, (*ipse*) licet præcedat *ἐν τῷ*, *semen*; ratione nimirum habita significati, non significantis. Nec ægre patiar si quis legi velit, *ἐν τῷ*, pro eo quod habent libri, *ἐν τῷ*, quod viris doctis placuisse scio, & jam ante sua tempora in

exemplaribus nonnullis extitisse prodit Hieronymus. Quanquam Vulgata interpretatio sua defensione non caret, quæ peti potest ex Bellarmino, aliisque eruditis Scriptoribus. Frustra autem in dubium vocata est Ebraici exemplaris fides, quam Samariticum confirmat, iisdem expressis elementis.

Hieron.
Quint. Eb.
Bellarm. de
verb. Dei,
lib. 2. c. 12.

CAPUT CXLIV.

Jesus peccata hominum ipse portavit.

ISa. 53, 4. & seq. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. . . . . propter scelera populi mei percussit eum. . . . . Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. . . . . in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo disperdiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam; & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

Joh. 1, 29. Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

2. Cor. 5, 21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

Gal. 3, 13. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.

1. Petr. 2, 24. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitia vivamus, cujus livore sanati estis.

1. Joh. 3, 5. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est.

Thren. 4, 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Noxas hominum laturum Messiam Judæi sentiunt.

Hominum noxas laturum Messiam Judæi nobiscum sentiunt. Testis R. Samuel in libro Sanctorum: testis & R.

Abraham Schalom, in *שְׁלֹמֹה*. Quocirca Messias Judæis dicitur *אִישׁ כֹּפֵר*, vir expiationis, ut habetur in Midraſch Schir haſſchirim.

CAPUT CXLV.

Jesus homines sanguine suo redemit.

Gen. 49, 11. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uve pallium suum.

Job. 19, 25. Scio enim, quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.

Psal. 13, 7. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis sue, exultabit Jacob, & letabitur Israel.

Psal. 33, 23. Redimet Dominus animas servorum suorum, & non delinquent omnes, qui sperant in eo.

Psal. 106, 2. & seq. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici. . . . . Et clamaverunt ad Dominum cum

Matth. 20, 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. Et Marc. 10, 45.

Matth. 26, 28. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & 1. Cor. 11, 25. & seq.

Luc. 1, 68. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebis sue, & erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a seculo sunt Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis nostris, & de manu

LIII 2

omnium,

tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos, & eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit.....
Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Psal. 110, 9. Redemptionem misit populo suo, mandavit in aeternum testamentum suum.

Psal. 129, 7. 8. Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio; & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

Isa. 42, 6. 7. Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinculum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 43, 1. Es nunc hac dicit Dominus creans te, Jacob, & formans te Israel, Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo; meus es tu.

Isa. 44, 22. 23. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate, cæli, quoniam misericordiam fecit Dominus, jubilate extrema terra, resonate montes laudationem, salus & omne lignum ejus: quoniam redemit Dominus Jacob, & Israel gloriabitur.

Isa. 45, 17. Israel salvatus est in Domino salute aeterna.

Isa. 49, 7. & seq. Hac dicit Dominus, redemptor in Israel, sanctus ejus ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum..... Hac dicit Dominus, in tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.... Et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 50, 1. 2. Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi & non erat, qui audiret. Numquid abbreviata & parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum?

Isa. 52, 1. & seq. Consurge, consurge, induere fortitudinem tua, Sion; induere vestimentis gloriae tuae, Jerusalem, civitas Sancti: quia non adjiciet ultra, ut pertransseat per te incir-

omnium, qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis; ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.

Luc. 24, 21. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel.

Joh. 6, 54. & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen, dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.

Joh. 8, 31. & seq. Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abrahae sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in aeternum, filius autem manet in aeternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

Joh. 12, 32. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.

Act. 20, 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisitis sanguine suo.

Rom. 3, 24. & seq. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 5, 9. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.

1. Cor. 1, 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.

1. Cor. 7, 22. 23. Qui enim in Domino vocatus

cumcisus & immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem; solve vincula colli tui, captiva filia Sion: quia hac dicit Dominus, Gratis venundati estis, & sine argento redimimini.

Isa. 59, 19. & seq. Et timebunt, qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu Solis, gloriam ejus: cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, qua posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, a modo & usque in sempiternum.

Isa. 63, 11. & seq. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis sue? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum ..... Dies enim ultionis in corde meo: annus redemptionis mea venit ..... Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi ..... Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos: tu, Domine, pater noster, redemptor noster, a seculo nomen tuum.

Jerem 31, 10, 11. Audite verbum Domini, Gentes, & annuntiate in insulis, qua procul sunt, & dicite, Qui dispersit Israel, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris.

Zach. 9, 11. Tu quoque in sanguine Testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.

nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis: ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

Ebr. 2, 14. 15. Ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

Ebr. 9, 11. & seq. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa ..... Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum pravaricationem, qua erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt aeterna hereditatis.

vocatus est servus, libertus est Domini: similiter, qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio emti estis; nolite fieri servi hominum.

Gal. 1, 3. 4. Gratia vobis & pax a Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de presenti seculo nequam.

Gal. 3, 13. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis, qui pendet in ligno.

Gal. 4, 4. 5. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

Eph. 1, 7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, qua superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia.

Eph. 2, 13. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi.

Col. 1, 14. & seq. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum ..... quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive qua in terris, sive qua in caelis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis; nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos Sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.

1. Tim. 2, 5. 6. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus; qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.

Tit. 2, 13. 14. Expectantes beatam spem & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris

1. Petr. 1, 18. 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi.*

Apoc. 5, 9. *Et cantabant canticum novum dicentes, Dignus es, Domine, accipere Librum, & aperire signacula ejus, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

Apoc. 7, 14. *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

Apoc. 22, 14. *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni, ut si potestas eorum in ligno vite, & per portas intrent in civitatem.*

*Iterum Jesu
addicitur
Zach. 9, 11.*

EVicimus supra signatum esse Christum ea prædictione Zachariae, quæ habetur noni capitis commate undecimo. Alloquitur Deus filiam Sion, quæ typus est Ecclesiae Christi. Fœdus autem icit Ecclesia cum Deo per sanguinem Christi, cujus beneficio libertatem sunt adepti, qui Diaboli, Inferorum, ac peccati vinculis obstricti tenebantur. Porro pro eo, quod habet Vulgatus Interpres, *Emisisti*; Septuaginta, ἐκπέταλας, in Ebraico exemplari legitur, יָרִידָה, *emisi*; apud Jonathanem, יָרִידָה, *redemi*, quod pro futuro sumendum est, *emittam, redimam*. Ita ut totius commatis is sit intellectus: Ad te vero quod pertinet, o Ecclesia, propter fœdus, quod tecum per Filii mei sanguinem contraham, gnatos tuos Inferorum, Dæmonum ac peccatorum vinculis oppressos captivitate eximam. Messiam hic notari sciunt Thalmudistæ, & R. Selomoh Jarchi. Hunc autem laboribus, pœnisque attritum, nobis felicitatem promeriturum traditur in

Siphre. Traditur & in libro Zohar necesse esse Messiam pro Israelitica gente pœnas dare, quod solus ille Deo satisfacere possit. Sciunt præterea Thalmudistæ in libro Joma non nisi effuso sanguine peccata iri condonatum: atqui proxime probatum est, per Christum nos solutum iri peccatis: unde sequitur per Christi sanguinem homines veniam peccatorum esse adepturos. At nota quoque hæc in Jesum pulcre convenit, qui & morti proximus sanguinem suum dixit *Pro multis effusum iri in remissionem peccatorum*, & idem jam Discipulos suos futurum præmonuerat. Quæ cum ita sint, patet nihil hic videre eos, qui aliorum prædictionem Zachariae convertunt; puta Jonathanem, ejusque sequacem Grotium, qui Agnum Patchalem, & Egyptiacam servitutem, & aridos Arabiæ campos; aut Auctorem Prologi Echa Rabbathi, qui circumcisionem; aut eos denique, qui captivitatem Babylonicam testimonio hoc notari putant.

CAPUT CXLVI. Baptismus Jesus instituit.

PSalm. 50, 9. *Lavabis me, & super nivem dealbabor.*

Isa. 1, 16. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*

Isa. 12, 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris; & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus.*

Isa. 52, 15. *Iste asperget gentes multas: super ipsum continebunt reges os suum.*

Isa. 55, 1. *Omnes sitientes venite ad aquas.*

Ezech. 36, 25. & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab omnibus idolis vestris mundabo eos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

Matth. 3, 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in penitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Et Marc. 1, 7. 8. Luc. 3, 16. Joh. 1, 33. Act. 12, 16.

Matth. 28, 18. 19. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Marc. 16, 15. 16. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura: qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

Act. 2, 38. 41. *Petrus vero ad illos Penitentiam,*

Ezech. 47, 8. & seq. *Et ait ad me, Aqua ista, quae egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exhibunt, & sanabuntur aqua. Et omnis anima vivens quae serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia ad quae venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagenarum erit; plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia.*

Zach. 13, 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruat.e.*

Zach. 14, 8. *Et erit in die illa, Exibunt aqua viva de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in aestate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.*

toto corde, licet. Et respondens ait, Credi Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizavit eum.

Act. 9, 18. *Et confestim ceciderunt ab oculis tanquam squama, & visum recepit, & surgens baptizatus est. Et Act. 22, 16.*

Act. 10, 47. 48. *Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? & jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 19, 3. & seq. *Ille vero ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, in Johannis Baptismate. Dixit autem Paulus, Johannes baptizavit baptismum poenitentiae, dicens, In eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent; hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.*

Rom. 6, 3. 4. *An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.*

1. Cor. 1, 13. & seq. *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Cajum: ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem & Stephanam domum. Ceterum nescio si quem alium baptizaverim: non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.*

1. Cor. 6, 11. *Et hac quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

Gal. 3, 27. *Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Eph. 4, 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.*

Eph. 5, 25. & seq. *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

Col. 2, 12. *Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis.*

Tit. 3, 5. *Non ex operibus justitia qua fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti.*

Ebr. 10,

Ebr. 10, 22. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.*

1. Petr. 3, 20. 21. *Octo anima salva facta sunt per aquam: quod & vos nunc similis forma salvos fecit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.*

CAPUT CXLVII.

Jesus ascendit in coelum.

Psalm. 23, 7. & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portae aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum ipse est rex gloria.*

Psalm. 46, 6. & seq. *Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubae... Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.*

Psalm. 67, 5. & seq. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi... Ascendisti in altum, cepisti captivitatem accepisti dona in hominibus... Regna terra, cantate Deo: psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super caelum caeli ad Orientem. Ecce dabit voci suae vocem virtutis: date gloriam Deo super Israel; magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.*

Prov. 30, 4. *Quis ascendit in caelum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terra? quod est nomen ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?*

Isa. 52, 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Dan. 7, 13. 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna quae non auferetur; & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Zach. 14, 4. *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, qui est contra Jerusalem.*

Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

Marc. 16, 19. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in caelum. Et Luc. 24, 51.*

Joh. 3, 13. *Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo.*

Joh. 6, 63. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?*

Joh. 16, 16. 28. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.... Exivi a Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.*

Joh. 20, 17. *Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.*

Act. 1, 1. & seq. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae cepit Jesus facere & docere, usque in diem quae praecipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est.... Et cum hac dixisset, videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in caelum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilai, quid statis aspicientes in caelum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Et 1, 22.*

Act. 2, 33. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in caelum: dixit autem ipse, dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos meos scabellum pedum tuorum.*

Act. 3, 21. *Quem oportet quidem caelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os Sanctorum suorum a seculo Prophetarum.*

Act. 5, 31. *Hunc Principem & Salvatorem*

Eph. 4

Eph. 4, 8. & seq. Propter quod dicit, *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terra? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos, ut impleret omnia.*

Phil. 2, 9. & seq. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

1. Petr. 3, 21. 22. Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur; profectus in caelum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.

I. Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei. II. Nullis idoneis nititur testimoniis hac Philostrati historia. III. Exquiruntur causae, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus. IV. Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit. V. Philostratus, alique Pythagorica Philosophia addicti, mendaces & creduli. VI. Apollonius, Magus facerrimus.

Refellitur
Philostrati
opus de vita
Apollonii
Tyanei.

L. AD elevandum Christi in caelum ascendentis miraculum, idem Apollonio Tyaneo contigisse Veteres mentiti sunt. Philostratus quidem, a quo plani hujus vitae ac res gestae octo celebrantur libris, non eundem duntaxat in caelum fuisse elatum praedicat, sed tot etiam ac tanta de eo jactat miracula, ut occasionem inde habuerit Hierocles comparationis instituendae Apollonium inter & Jesum Dominum, eo libro quem *Φιλαληθής* (*Veritatis studiosum*) inscripsit. Eunapius quoque, homo superstitionis ad delirium usque deditus, & Christiano nomini insensibilissimus, Philostrati opus, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines inscribi debuisse pronuntiat. Eadem Latinis literis consignare propositum habuerat Vopiscus, ut declarat ipse in vita Aureliani; ubi & talibus Apollonium extollit praconiis, ac si non hominem laudare, sed Deum sibi conciliare vellet. Quodque miremur amplius, Sidonius Apollinaris, hac Philostrati lucubratione, exscriptisque inde a Nicomacho, & ex illis Nicomachi a Tascio Victoriano schedis, in fraudem illectus, eas in Apollonium contulit laudes, quae Christianum hominem parum deceant, neque ullam tot mendaciorum suboluisse ipsi auram demonstrent. In eadem culpa est Johannes Tzetzes, qui non Philostratum solum, & eos quos secutus est Philostratus, sed & magnum

Sid. Apoll.
l. 8. Epist. 3.

Joh. Tzet.
Chil. 2.
Hist. 90.

praeterea Historicorum numerum prodigia ab Apollonio edita in literas retulisse ait. Quae quanquam ita sunt, non alii tamen ante Philostratum hoc videntur tractasse argumentum, praeter Damidem Ninivitam, individuum Apollonii comitem, Maximum Aegiensem, & Moeragenem, quos se secutum proficitur Philostratus. Atque hi partes historiae hujus delibaverant aliquas; totam vero primus Philostratus complexus est. Fons ergo hic est, unde tot de Apollonio fabulae manarunt. Ut autem intelligant homines dogmatis Christiani excellentiam, cui quod opponeret cum anxie solliciteque quaesiverit impietas, pueriles solum fabulas, anilesque nugae potuit comminisci, mihi ab instituto alienum haudquaquam videretur esse, fallaciae hujus scenam aperire. Factum id quidem feliciter jam ante ab Eusebio in eo opere, quo refellendum suscipit librum *Φιλαληθής* Hieroclis, qui non solum adversus Christianos atrocissimis suppliciis saeviit, cum esset Aegypti Praefectus, sed Christianam quoque doctrinam impia scriptione oppugnavit. Nonnulla tamen observata sunt a me, quibus illustrari hoc argumentum, magisque enitescere possit.

Philostr. de
vit. Apoll.
l. 1. c. 3.

II. Philostratus primum, plus centum annis Apollonio recentior, res ab eo gestas nonnisi ex alieno testimonio cognitae habuit: cum Christi Jesu vitam aequales fere Scriptores, actorumque ipsius oculati testes prodiderint. Testes historiae suae laudat Philostratus, civitates quas adiit Apollonius, templa quorum ritus collapsos restituit, vulgi sermones, Apollonii ipsius epistolas. At quamvis magnam orbis partem se peragrassae jactet Philostratus, vix tamen nobis persuaserit, ejusmodi testimonia habuisse ab Indicis aut Aethiopicis civitatibus, quas ab Apollonio aditas videtur finxisse Philostratus, ne hac parte dolorum ille artifex Demotrito inferior

Nullis idoneis
nititur
testimoniis
hac Philo-
strati histo-
ria.

Philostr. de
vit. Apoll.
l. 8. c. 13.

HUETII DEMONSTR.

M m m m

habere-

haberetur. Deinde paucis ac sæpe nullis testibus acta sunt prodigia pleraque Apollonio adscripta. Præterea quis Philostrati ipsius fidem, testimonia hæc præ se ferentis, præstare velit? Vulgi sermones jactat; stolidi scilicet & inepti, de rebus ante centum annos actis temere differentis. In Apollonii vero epistolis, non de rebus ab ipso gestis, sed de gentium, quas lustraverat, moribus agebatur. Testes dat præterea Philostratus Damidem, quem dixi, Assyrium, perpetuum Apollonii socium, a quo omnia ejus facta dictaque in literas diligenter relata esse ait; Maximum Ægiensem, & Moeragenem. Ad primum quod attinet, quam parum ipsi habendum sit fidei, mihi satis liquet: nam si planus fuit Apollonius, ut fuisse sequentia probabunt, deceptorem quoque & vaniloquum fuisse Damidem putandum est, qui arcanorum ejus omnium mendaciorumque particeps fuit. Deinde nec suos in lucem commentarios ipse edidit, sed per quemdam ejus familiarem cum Julix Severi uxori innotuissent, hujus jussu recognovit eos Philostratus, & in ordinem digessit. Annon hæc confingere amicus ille Damidis potuit, & Damidi affingere, ut vendibilior esset ea merx, & Julix facilius obtrudi posset? Perpauca vero erant, quæ in librum suum retulerat Maximus, ea nimirum duntaxat, quæ Ægis Apollonius egerat. Moerageni fidem palam detrahit ipse Philostratus, quippe multorum viri actorum ignaro.

Philostr.
l. 1. c. 3.

Exquiruntur
causæ,
quibus ad
eam con-
scribendam
inductus est
Philostratus.

III. Nullis ergo certis ac solidis incumbit fundamentis tota hæc Philostrati moles; sed caduca, ac in ruinam prona est: cujus ad speciem exstruendæ causam hanc habuit præcipuam, ut Julix ac Caracallæ gratificaretur. Caracallam enim testatur Dio summis Apollonium extollere laudibus solitum esse, & monumento, qualia Heroibus exstruuntur, decorasse. Juliam vero Philosophiæ studiis deditam fuisse memorant idem Dio & Philostratus; Sophistarumque, Rhetorum, ac Geometrarum choro plerumque stipata erat. Quamobrem & de præcorum Philosophorum moribus ac studiis edoceri se volebat, atque hanc Apollonii potissimum historiam a Philostrato tradi literis optavit, eique Damidis commentarios suppeditavit. Altera Philostrato accessit causæ concinnandi hujus operis, vana nimirum collectæ per otium

eruditionis expromendæ ac ostentandæ cupiditas. Quorum enim ambitiosi illi excursus, & importunæ dissertationes, de rebus ad Apollonium haudquaquam pertinentibus? de pantheris Armeniis, de elephantis, de martichora, de gryphibus, de phœnice ave, de Satyris? tum de Oxydracis, Pygmæis, Tauro monte, & Caucaaso? de fonte Tyaneo, Indo flumine, Hyphaside, Nilo, Pactolo, & mari Rubro? de Prometheo, Tantalo, Hercule, Baccho, Memnone, Alexandro, Poro, & Phraote? de mirabilibus Indiæ & Æthiopiæ? de Templo Taxilensi, de Gaditano? Quorsum otiosæ illæ disputationes, utri proniores sint in somnum, vini, an aquæ potores? an arbores terra antiquiores? de creatione mundi & elementis, de medicina, de fabulis Æsopi, de Laconum flagris & inhospitalitate? Id præterea spectasse inprimis videtur Philostratus, ut invalescentem jam Christi fidem ac doctrinam deprimeret; opposito hoc omnis doctrinæ, sanctitatis ac mirificæ virtutis fœneo simulacro. Itaque ad Christi exemplar hanc expressit effigiem, & pleraque ex Christi Jesu historia Apollonio accommodavit, ne quid Ethnici Christianis invidere possent. Quare Christi gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falso adscriptam, meritis extulit laudibus, aliisque laudandam & mirandam proposuit. Atque id paucis ut demonstramus, res postulat.

IV. Mariæ Virgini videndum se obtulit Angelus, deque prodituro ex ea filio, qui Dei filius esset dicendus, ipsam præmonuit: Apollonii mater adstantem sibi vidit Proteum Ægyptium Deum, a quo futurum didicit, ut ipse ex ea nasceretur. Apollonius autem Jovis filius a popularibus credebatur, etsi ipse se Apollonii filium prædicabat: Jesus Dei filius erat, Josephi filius vulgo putabatur. Aliqua monentur in somnis Josephus & Maria de puero Jesu: aliqua & mater Apollonii de filio suo. Natum Jesum magna luce fulgens Angelus pastoribus nuntiat: nascente Apollonio, fulgur e cœlo in terram delapsum, rursus in cœlum evolavit. Cum nasceretur Jesus, Angeli in æthere sublimes dicebant, *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus*: cum nasceretur Apollonius, cycni matrem ipsius circumstantes cantus edidere; eodemque e terris migraturo,

Ex historia
Christi
pleraque in
suam Apol-
lonii vitam
transulit.
Philost.
l. 1. c. 3.
Philost.
l. 1. c. 4.
Philost.
l. 1. c. 4.
Luc. 2, 14.
Philost.
l. 8. c. 12.
Luc. 2, 52.

migraturo, virgines auditæ sunt canticum hoc concinentes, *Veni de terra, veni in cælum.*

Philost.
l. 1. c. 4.

Quod de Christo scriptum legisset Philostratus: *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; idcirco scripsit Apollonium precedentibus annis egregia ingenii & memoriæ dedisse specimina, & formæ elegantia omnium in se oculos convertisse. Quoniam Christi typus fuit Samson Nazareus, & comam alere tenebantur Nazareni, ut est in libro Numerorum; propterea cæsariem promississe Apollonium Philostratus tradidit. Tum addit eum etiam tum adolescentem in Templo plurimum fuisse, valde eum mirantibus qui sacra procurabant, quæ his Lucæ de Christo adhuc puero consentanea sunt. *Et factum est post triduum, invenerunt illum in Templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia & responsis ejus.* Ac sæpe deinde Judæos in Templo docuit. Christum Jesum Deus Filium palam agnoscit: Apollonio pietatis ac sanctitatis Æsculapius dat testimonium. Magni ad Jesum fiebant hominum concursus: ad Apollonium Ægas & Olympium visendi causa magna hominum multitudo confluit. Futurorum præsentionem Apollonio tribuit Philostratus, quod Jesum prophetam fuisse comperisset. Tacitas Judæorum cogitationes perspectas habuisse Jesum non semel affirmant Evangelistæ: hoc ipsum de se jactat Apollonius. Secretos Samaritanæ mulieris concubitus divina cognoscit Christus Jesus & coarguit apud Johannem, eamque ad meliorem frugem convertit: Apollonius incesti a divite quodam Cilice cum privigna admissi, nullo monente, notitiam habuit; deprehendit item occultos Menippi cum Lamia congressus, palamque netariæ consuetudinis convictum sanioribus consiliis instruxit. Subjicit deinde: *Ἰακώβου τοῦ ἐφύνη τοῦ φάρμα, καὶ ἰδοὺ μὴ βασανίζῃς αὐτόν. Lacrymanti simile spectrum erat, rogabatque ne se torqueret*: quippe legerat Dæmonem, misero illi Geraseno insidentem, sic Christum Jesum compellasse: *ἰδοὺ σὺ μὴ με βασανίσῃς. Obsecro te, ne me torqueas.* Multa ex eadem Dæmoniæ illius Geraseni historia in Corcyrensis adolescentis, Dæmone agitati, historiam transtulit Philostratus: utrobique pro imperio increpatur

Philost.
l. 1. c. 6.

Luc. 2, 46.
47.

Philost.
l. 1. c. 6.

Philost.
l. 1. c. 6.
l. 8. c. 6.
Philost.
l. 4. c. 8.
& passim.

Philost.
l. 1. c. 13.

Job. 4, 17.
18.
Philost.
l. 1. c. 7.

Philost.
l. 4. c. 8.
Luc. 8, 28.

Philost.
l. 4. c. 6.

Dæmonium: jubetur ille a Jesu porcorum corpora subire, relicto Geraseno; hic jubetur ab Apollonio, relicto Corcyrensi, statuat deicere: liberatus a Jesu Gerasenus, mente recepta, decenti veste induitur, sedet ad pedes Jesu, eique comitem sese vult adjungere; Corcyrensis adolescens, omni mollium vestimentorum, luxuriæ, ac deliciarum deposito apparatu, Apollonii sectam & institutum persequitur. Puellam Jairi Archi-Philost.
l. 4. c. 16.
synagogi filiam vitæ reddidit Jesus: puellam Romæ a morte ad vitam excitasse dictus est Apollonius, ut superius diximus. Illius manum apprehendit Christus, & alta voce jubet surgere; quo dicto suscitata puella teretro exiliit, suisque ambulare pedibus coepit: hanc tetigit Apollonius, & secreto aliquid admurmurans revocare eam a morte visus est; quæ & statim est locuta, & paternam domum repetiit. Castissimam & ab omni muliebri consuetudine alienissimam vitam coluit Jesus: idem de Apollonio Philostratus asseverat. Christum Jesum Hierosolymam ire, & destinata sibi supplicia, mortemque adeo ipsam perferre cogitantem, a proposito frustra detertere conatur Petrus: Apollonium a suscepto visendæ RomæPhilost.
l. 4. c. 12.
consilio frustra nititur abducere Philolaus, & l. 7. c. 4.
metu Neronis; & iterum Demetrius, metu & seq.
Domitiani; qui Philosophos pessimis modis accipere soliti erant. Jesus supplicio proximus deseritur a Discipulis; quod & sibi evenisse in altera ad Timotheum queritur Paulus: a. Tim. 4.
Apollonium, imminente periculo, suiPhilost.
l. 4. c. 12.
idem deserunt. Causam dixit Jesus apudPhilost.
l. 8. c. 2.
Pilatum: Apollonius apud DomitianumPhilost.
l. 8. c. 13.
Discipulis post mortem redivivus adstatPhilost.
l. 8. c. 13.
Jesus, & præcepta quædam tradit: adolescentiPhilost.
l. 8. c. 13.
cuidam in somnis videndum se obtulit Apollonius jam fato functus, eumque de natura animorum docuit, de qua jamdiu anxius erat & sollicitus. Thomæ Jesus verene revixisset dubitanti tangendum se præbet: item Apol-Philost.
l. 8. c. 5.
lonius Demetrio & Damidi dubitantibusPhilost.
l. 8. c. 5.
vividusne esset an mortuus. Jesus ascendit in cælum: nec hac parte inferiorem esse Apollonium suum voluit Philostratus. VerumPhilost.
l. 8. c. 12.
ne suum ipse figmentum præstare teneretur, tanquam ab aliis proditum retulit. Ait ergo auditas Nympharum cantantium voces, cum is templum Dictynnæ in Crota esset ingressus, quæ eum ad deferendas terras & cælum

coelum conscendendum invitarent; nec uspiam postea comparuisse. Quæ quam inconcinne & absurde conficta sint, clarissime patefaciunt ea, quæ a Philostrato præmissa sunt: nam quo ætatis suæ anno decesserit Apollonius ignorari ait; cum alii octoginta, nonnulli nonaginta, quidam centum annos excessisse affirmant; discrepantes quoque esse de loco obitus ipsius sententias, Ephesi alii, aliis Lindi, aliis in Creta interiisse ipsum narrantibus; sepulcrum vero ejus nullibi gentium reperiri. In tanta ergo omnium, quæ ad Apollonii interitum pertinent, ignoratione, temporis præsertim ac loci, quid afferri probabile potuit? Sed pergamus. In Christi Jesu cultum consentiebant totæ gentes, Tempia ipsi passim ponebantur, & Deus vulgo habebatur: idem ergo de Apollonio jactat Philostratus, imagines in Templis ipsi constitutas, divinosque honores exhibitos, & naturam ejus divinam fuisse, ac humana superiorem; imo vero, Proteum ipsum esse, Deum Ægyptium. Atque inde porro Alexander Severus Apollonii, perinde ut Jesu Christi, imaginem in larario habuit, & utrumque Lampridius Deum appellavit. Inde & adoratores habuisse Apollonium scripsit Eunapius, & Philostrati historiæ titulum apponi debuisse, ut dixi, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines. Hieroclem etiam graviter increpat Lactantius in libro de justitia, quod Apollonium ut Deum coluerit; at falsus est, cum ab eo solo factum id arbitratur. Quippe hæc ipse subjicit paulo post Lactantius: *Maxime cum dicas & adoratum esse (Apollonium) a quibusdam sicut Deum, & simulacrum ejus sub Herculis Alexicaci nomine constitutum, ab Ephesiis etiam nunc honorari.* Falsus quoque ipse Hierocles est (quem, perinde ut Philostratum, eruditum scriptorem, at parum veracem verissime dixit Eusebius) cum Christianos culpât, quod Christum Jesum Deum esse statuant, propter prodigia quædam ab eo edita; cum Apollonium post tot miracula, non Deum, sed Diis amicam hominem esse admiratores ejus existiment. Dixi increpari Hieroclem a Lactantio: nam quamvis nomen Hieroclis non expresserit, iis tamen designavit notis, quæ dubium omne tollant, ut nuper ostendit doctissimus Pearsonus in Prolegomenis ad Hieroclem. Ex Apostolorum quoque historia

quædam delibavit Philostratus, & in Apollonium transcripsit. Oblatam sibi a Simone pecuniam respuit Petrus; aurum & argentum Agbari Edessenorum regis repudiasse Thaddæum commemorat Eusebius; se vero neque argentum, neque aurum, neque vestem concupivisse prædicat Paulus in Actis: Satrapæ præfecti Babylonis finibus, ac Vardanis deinde regis thesauros aspernatur Apollonius, & magnam deinde nummorum copiam, revocata ad vitam puellæ mercedem sibi a parentibus oblatam, puellæ ipsius doti jussit accedere. Petrus in vincula conjectus ab Herode, iisdem ab Angelo exolvitur, sic ut caderent de manibus ejus catenæ, & portæ sponte paterent: Apollonius nervo constrictus crus compede eximit ad libitum, eique inserit; ex oculis Domitiani, ad quem causam dicturus accesserat, evanescit; idem in Creta a Dictynnæ Sacerdotibus colligatus, vinculis sponte solutis, foribusque reſeratis ergastulo elabatur. Apostoli Spiritu sancto afflati, omnium linguis loquuntur: Apollonius nullam ignorare se linguam prædicat, etiam si nullam didicerit. Cujus vanitatis oblitus Philostratus subjungit paulo post, ad alloquendum Phraotem interprete Apollonium opus habuisse. Ex his cognoscitur, ecquod sibi exemplum ad imitandum Philostratus in adornando hoc dramate proposuerit. Quamobrem Hierocli comparisonem Apollonii cum Christo instituenti argumentum non defuit. Verum scire debuerat, imaginem sese cum eo, ad cujus speciem delineata fuerat, ore composuisse; omnemque a se in elevandis Christi Domini miraculis ac meritis collocatam operam, eadem confirmasse; cum virtutum omnium, ac mirificorum operum laudes in commentitium suum Heroem conferre cupiens, non melius aliunde, quam ex vera Jesu Christi historia arcessere eas potuerit.

Verum enimvero dum ad rei veritatem infuscandam plurima ingenio suo pte fingit, haudquaquam sensit, in magnam rerum opinionumque discrepantiam sese esse delapsum, sibi que ipsum sæpe, quod mendaciis evenire solet, contradicere. Multis id exemplis ab Eusebio demonstratum est in libello adversus Hieroclem. Quibus etiam plura adjici possent. Adde tot fabulas, tot somnia, tam nullius acuminis, tam nullius saporis,

Philost.
l. 8. c. 12.
Philost.
l. 1. c. 16.
& l. 7. c. 16.
& l. 8. c. 5.
Philost.
l. 1. c. 3.

Lamprid.
Alex. c. 29.

Eunap. in
Chrysan-
tho & in
Procem.

Lactant.
Instit.
l. 5. c. 2.

Euseb. in
Hier.

Euseb. Hist.
Ecc. l. 1.
c. 13.
Act. 20, 34.
Philost.
l. 1. c. 15.
& 21.
Philost.
l. 4. c. 16.

Philost.
l. 7. c. 16.
Philost.
l. 8. c. 2.
Philost.
l. 8. c. 12.

Philost.
l. 1. c. 12.

saporis, ut cum ea legerem (mihi autem tum primum id contigit, cum vix dum excessissem ex ephebis, qua ætate animi adolescentum logis & fabulis mirifice capi solent) continuo me caperet satietas & fastidium, & nutriculam ad somnos pupo suo conciliandos de Lamiae turribus & pectinibus Solis differentem mihi audire viderer. Adeone fungum fuisse quemquam, vel ut persuaderet ipse sibi, vel ut aliis persuadere se posse speraret, prægnanti Apollonii matri Proteum, & aliis in templo Ægiensi aspectabilem præbuisse se Æsculapium? animalium voces intellexisse Apollonium, facultate hac ab Arabibus imbutum, qui vel corde vel hepate draconis comeso futura ex avium garritu præsentiant? quam peritiam & Indis Paracensibus largitur. Interiitne funditus genus illud hominum *τετραπυχῶν* (*altorum quatuor cubitis*) Caucasum incolentium, quorum nonnullos Apollonius, ac nemo deinde vidit? Quis cum credat vidisse Empusam? Quis credat mulieres Veneri dicatas, superne nigras, inferne albas apud Indos reperiri? quid factum hoc mulierum genere, quod hodie occurrit nusquam, nisi quas forte Sol fuscavit superiore corporis parte, qua velata non erant? Quanti stuporis est figmentum illud de Puteo culpæ, per quem Indi jurare solent, de Cratere veniæ, de Doliis duobus, imbrium uno, altero ventorum; quibus apertis regio ventis perflatur, & rigatur imbribus; secus vero si occludantur? Jocularis vero est tota hæc Brachmanum scena, qui vel aspectabiles se faciunt pro libitu, vel oculorum obtutus effugiunt; nec ipsi solum choreas ducunt, sed terram etiam virgis ferientes, assurgere ac velut tripudiare faciunt, ipsi vero in aerem tolluntur. Hinc metempsychoseos recoquit dogma, & nugas ad nauseam funditat. Tum in convivio Brachmanum tripodas describit, crateras, & fercula, sponte & *αὐτομάτως* (*motu proprio*) ad convivas accedentia, & Tantali deinde poculum illud amicitiae numquam deficiens. Quam insulsum est, quod de Ephesina peste, sub pannosi & mendici senis, ac deinde sub molossi specie delitescente excogitavit? Apollonii vero nocturna pervigilatio ad tumultum Achillis, ejusque cum Achille congressus, pueriles sunt ac germanæ gerræ: inter quas palmarium hoc est, quod ait Achilles, Nereides ad sepulcrum suum sæpe ventitare. Nereidem etiam quamdam

Selera insulam tenere alio loco garrit. Quid quod ulmus apud Gymnosophistas loquens inducitur a nugivendo illo Historico, & Apollonium salutans? Æneas Gazæus in Theophrasto Brachmanas a metempsychoseos errore vindicare conatur hoc argumento, quod neque Ctesias, neque Arrianus, neque Indi ipsi, vel in suis cum Alexandro congressibus, vel in suis ad Græcos Epistolis, neque ulli denique, vel recentiorum vel veterum, in hac ipsos hæresi versari testentur. In quo Æneam falli certum est: eam enim sectam hodieque pertinacissime sequuntur Brachmanes, ut uno ore consentiunt, quicumque hæc adierunt loca, & cum ipsis paulo familiarius sunt conversati. Atqui vetustissimam esse ipsorum doctrinam, & ab omni retro ævo eandem apud ipsos perseverasse constans est fama. Hanc ipsam ratiocinationem haud minus vere adhibere possumus adversus Philostratum, qui tot affingit Brachmanibus deliramenta, & de India ac Æthiopia tot narrat *γερουσίας* (*aniles fabulas*) aliis omnibus indictas & inauditas, sive qui horum temporum fuerunt æquales, sive qui ea postmodum sunt insecuti, ut omnem apud cordatos homines fidem amittat. Nunc existimari potest, haud æquiores ab Hierocle institutam esse comparisonem inter Christi Jesu & Apollonii Historicos, ac inter Christum ipsum & Apollonium. Petrum & Paulum ait, aliosque, a quibus res a Jesu gestæ memoriæ proditæ sunt, mendaces fuisse, illiteratos, & præstigiatores; qui vero Apollonii vitam retulerunt in literas, Damidem, Maximum, Philostratum, viros fuisse eruditos & veritatis studiosos. Nos e contrario Apostolos, vel ob simplicitatem & imperitiam, remur minus esse debere doli falsitatisque suspectos; Philostrati vero, aliorumque, qui in Apollonio celebrando ipsi præiverunt, propter ingenii acumen, & doctrinam quam prædicant, dubiam esse fidem. Constat enim rudes & indoctos homines, fere candidos esse eosdem, veraces, & incallidos; qui vero doctrina & usu rerum peritiores extiterint, vafritie eos, versutiaque præstare. Quod & res ipsa satis indicat. Cum manifesto ex supra dictis appareat, totam mendacis ac fallaciloquentia consumtam esse Philostrati historiam; doctrinaque eum sua, haudquam tamen satis acute & solerter, imo vero inscite & inepte ad ludificandos homines, consarcinandasque fabulasvalde esse abusum.

Philost.
l. 1. c. 3.
& 5.
Philost.
l. 1. c. 14.
& l. 4. c. 1.
Philost.
l. 3. c. 3.
Philost.
l. 2. c. 2.
Philost.
l. 3. c. 1.
Philost.
l. 3. c. 3.
& 5.

Philost.
l. 3. c. 6.
& 7.
& l. 5. c. 15.
& l. 6. c. 18.
Philost.
l. 3. c. 8.
& 10.
Philost.
l. 4. c. 3.

Philost.
l. 4. c. 5.

Philost.
l. 3. c. 16.
Philost.
l. 6. c. 5

Philost. aliique Pythagorice Philosophia addicti mendaces Et creduli.

V. Mihi vero rem introspecienti, Pythagoricæ Philosophiæ penitus videtur addictus fuisse Philostratus. Ex qua disciplina quicunque prodierunt, quod jam supra monui, in θαυμαστοιῆς & παραδοξολογίας fuerunt promissimi, nihil non & fingere prompti & credere. Testis aureum Pythagoræ femur, testis Abaridis sagitta, & quæcunque de Epimenide, Empedocle, aliisque ex Italica schola profectis memorantur. Vel primum legatur Philostrati caput, ex quo, velut ex ungue leonem, hominis propensum in Pythagoræ deliramenta animum & supersticiosam credulitatem deprehendas. Pythagoræ sese assimilabat Alexander ille Pseudomantis Luciani. Eunapius quoque Pythagoricis opinionibus instructus, inanes passim fabulas colligit, easque Lectoribus haudquaquam persuadet ipse; persuasum duntaxat esse se declarat. Vitio hoc laborasse eruditos harum partium gregales caussatur Jamblichus, commemoratisque aliquot eorum figmentis, subjungit: πάντες γὰρ πιστεύουσιν τοῖς τοιούτοις, πολλὰ δὲ καὶ αὐτοὶ περὶ τῶν τοιούτων ὅτι τῶν δοκούντων μυθικῶν ἀπομνημονεύουσιν. *Omniibus enim hujusmodi rebus adhibent fidem: multas etiam ex consimilibus rebus, quæ fabulosa videntur, narrare ipsi quoque aggrediuntur.* Et deinde: πρὸς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ καὶ αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸς ἀπιστοῦντας· ὃ γὰρ ἴστωσι τὰ μὲν δυνατὰ τῶν θεῶν, τὰ δὲ ἀδύνατα, ὅσα περὶ οὐρανὸν τὸς σοφιστομένους καὶ πάντα δυνατὰ. *Ad hæc omnia, non se quidem, verum qui se incredulos præstiterint, stolidos esse rentur: nec enim quadam esse in Deorum potestate, quadam vero secus ut opinantur, qui incumbunt sapientiæ studiis, sed omnia a Diis fieri posse.* Xenophon quoque doctrinam eorum τερατολογία appellat, ac si dicas prodigiis fingendis & credendis assuetam.

Xenoph. Epist. ad Alcibin. apud Euf. Præp. Ev. l. 14. c. 12. Apollonius Magnus sacerrimus.

Philost. l. 1. c. 1. & 2.

VI. Interim, si quis ex me percontetur, quid de Apollonio censeam, vaserrimum eum, sacerrimumque fuisse Magum respondebo. Vulgo receptam hanc fuisse sua ætate opinionem ipse fatetur Philostratus initio operis, eamque præcipue evellendam sibi proposuit. Hoc ipsi crimen impegit Euphrates Tyrius, Philosophus, vel Apollonii ipsius testimonio, sapientissimus. Eamdem ob causam Eleusiniis ipsum sacris arcuit Hierophanta, & ab antro Trophonii Sacerdotes excluderunt. Pro Mago a Domitiano captus, & in carcerem detrusus est. Magis ipse

Babyloniis, noxiæ & occultæ Magiæ studiosis, sapientiæ laudem tribuit. Brachmanes, quos præstigiatores agnoscit Philostratus, Deos ac magistros suos, sapientes ac beatos Apollonius nuncupat. Lucianus Alexandri Abonitichitæ sutelas & dolos elegantissime narrans, eum ait applicuisse se præstigiatori cuidam Tyaneo, τῶν ἑπαλλανίων τῷ τυανῷ πᾶν συγγενόμενον, καὶ τῇ πᾶσιν αὐτῷ τραγῳδίαν ἐδίδου. *Uni ex iis quibus magna intercesserat Apollonio Tyaneo familiaritas, quique ejus tragediam noverant.* Quibus verbis satis indicat vir acutæ naris suam de Apollonio sententiam. Moeragenes ipse, qui vitam Apollonii literis commendavit, non dubitat eum appellare Magum, atque etiam veneficum a Philosophis habitum fuisse testimonio suo confirmat, auctore Origene in libris contra Celsum. Atque Moerageni, ob hanc, opinor, ipsius confessionem fidem detrahi Philostratus jussit. Xiphilinus ex Dione tradit Caracallam Magis & præstigiatoribus adeo delectari solitum, ut Apollonium honoribus & monumento etiam, qualia consecrantur Heroibus, coluerit. Magi denique nomine vulgo esse affectum testatur Hieronymus. Frustra vero in purgando Apollonio & Magiæ nota ab eo eluenda se torquet Philostratus: nec quicquam in causam ipsius prodest, quod affert, futura Apollonium non prænovisse, vel in humanis quibusdam sacrificiis, vel incantamentis, aut unctionibus; sed ex signis, quæ ipsi a Diis portenderentur, & ex rerum serie, quam fata ipsa contexuissent: nam nec signa illa expressit Philostratus, nec ex rerum contextu ea prænosci potuerunt ab Apollonio, quæ prænovisse ipsum scribit. Noxia præterea & magica carmina secreto pronuntiari possunt, etiam insciis qui proxime adstant. Deinde sexcenta sunt alia arcanæ divinationis genera, a viris doctis accurate distincta & notata, quibus uti Apollonius potuit. Quod autem alio loco queritur Philostratus, propterea in Magiæ suspicionem venisse Apollonium, quod Babylonios Magos, Brachmanas, Gymnosophistas adierit, frustra est; graviores enim longe extant causæ, propter quas Magiæ reus peragitur. Quanquam ob hæc ipsa, si minus convictum, at hujus certe impietatis suspectum habere possumus: nam ex veteri barbarorum horumque Philosophorum

Philost. l. 4. c. 6. & l. 8. c. 8. Philost. l. 7. c. 14. Philost. l. 1. c. 18. Lucian. Pseud.

Orig. contr. Cell. l. 6.

Philost. l. 1. c. 3. Xiphil. in Caracall.

Hieron. in Epist. ad Paulin. Philost. l. 5. c. 4.

Philost. l. 1. c. 1.

Magia

Magia multum deflexerat recentior illa, & a præclaris naturæ studiis ad damnosas & nefarias artes sese demiserat, quod tota Philostrati narratio patefacit. Quis vero eum putet, qui cum Magis conversatus, eorum præceptis in-

stitutus, eos demiratus, mirificisque laudibus extollere solitus sit, ipsum vetitæ hujus Magiæ expertem mansisse; præsertim qui ea edere opera consuevisset, in quibus edendis præcipuum artis suæ fructum Magi collocant?

CAPUT CXLVIII.

Jesus est ad dexteram Dei Patris.

Psalm. 15, 10. 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationis in dextera tua usque in finem.*

Psal. 109, 1. & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis... Dominus a dextris tuis.*

Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei. Et Marc. 14, 62. Luc. 22, 69.

Marc. 16, 19. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet a dextris Dei.*

Act. 2, 32. & seq. *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in cælum; dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Act. 7, 55. *Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Jesum stantem a dextris Dei.*

Rom. 8, 33. 34. *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

Eph. 1, 20. *Suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus.*

Col. 3, 1. *Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens.*

Ebr. 1, 3. & seq. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram majestatis in excelsis.... Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede a dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?*

Ebr. 8, 1. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui confedis in dextera sedis magnitudinis in excelsis.*

Ebr. 10, 12. 13. *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.*

Ebr. 12, 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contenta, atque in dextera sedis Dei sedet.*

1. Petr. 3, 21. 22. *Quod & vos nunc similis forma salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio in Deum, per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei.*

CAPUT CXLIX.

Jesus mittit Spiritum sanctum ad Discipulos.

Isa. 32, 15. *Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos Spiritus de excelsis.*

Luc. 24, 49. *Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.*

Joh. 7,

Isa. 44, 3. Effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem super stirpem tuam.

Isa. 59, 2. Hoc scelus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea que posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, a modo & usque in sempiternum.

Ezech. 36, 26. 27. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri; & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in praeceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.

Ezech. 39, 29. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim Spiritum meum super omnem domum Israel, ait Dominus Deus.

Joel. 2, 28. 29. Et erit post hac, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiae vestrae: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.

Zach. 12, 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, Spiritum gratiae & precum, & aspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Joh. 20, 22. Hac cum dixisset, insufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum.

Act. 1, 4. & seq. Et convalescens praecepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum; quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies .... accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos. Et Act. 11, 15. 16.

Act. 2, 1. & seq. Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, & factus est repente de caelo sonus, tanquam advenientis Spiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispartita lingua tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & coeperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis .... Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis .... Hoc est quod dictum est per Prophetam Joel, Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiae vestrae, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt: & quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt .... Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis .... Petrus vero ad illos, Penitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.

Joh. 7, 37. & seq. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat, dicens, Si quis sitit, veniat ad me & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum erat glorificatus.

Joh. 14, 16. & seq. Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit .... Hac locutus sum vobis apud vos manens: Paraclitus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecunque dixerō vobis.

Joh. 15, 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Joh. 16, 7. & seq. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos: & cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de iudicio .... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso; sed quaecunque audit, loquetur, & quae ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

Act. 8,

Act. 8, 15. & seq. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Et **Act. 9, 17.**

Act. 10, 44. 45. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum; & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Et **Act. 13, 2. 3. 4. 9. 52. & 15, 7. 8. & 19, 2. 6.**

Rom. 5, 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et **1. Cor. 2, 12. 13. & 2. Cor. 5, 5. Gal. 3, 5. 14. Eph. 1, 13. 17. & 1. Thess. 4, 8. & 2. Tim. 1, 7. 14. & 1. Petr. 1, 11. 12. & 1. Joh. 3, 24.**

1. Corinth. 3, 16. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?

Gal. 4, 6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater.

1. Joh. 4, 13. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

CAPUT CL.

Ecclesia Jesu.

Psalm. 2, 6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans præceptum ejus.

Psalm. 47, 1. & seq. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Fundatur exultatione terra mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam. Quoniam ecce reges terra congregati sunt, convenerunt in unum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. . . . . Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum.

Psalm. 68, 36. 37. Quoniam Deus salvam faciet Sion, & edificabuntur civitates Juda: & inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam: & semen servorum ejus possidebit eam; & qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

Psalm. 86, 1. & seq. Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei: memor ero Rahab & Babylonis, scientium me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum; hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus? Dominus narrabit in scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea. Sicut letantium omnium habitatio est in te.

HUETII DEMONSTR.

Matth. 16, 18. 19. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum; & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis.

Act. 20, 28. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

1. Cor. 3, 11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.

1. Cor. 12, 28. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro: & quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

Gal. 4, 26. 27. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Letare, sterilis, quæ non paris; erumpere & clama, quæ non parturis; quia multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum.

Eph. 2, 19. & seq. Ergo jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superedificati super fundamen-

N n n n

tum

Pſalm. 117, 22. Lapidem quem reprobaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli.

Pſalm. 149, 1. Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum.

Iſa. 2, 2. & ſeq. Ex erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibet lex, & Verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4, 1. & ſeq.

Iſa. 24, 23. Et erubescet Luna, & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Jerusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

Iſa. 28, 16. & ſeq. Idcirco hac dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura, & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquae inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.

Iſa. 33, 20. & ſeq. Respice, Sion, civitatem solennitatis nostra; oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poteris; nec auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur; quia solummodo magnificus est Dominus noster.... Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Iſa. 43, 19. & ſeq. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina: glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Iſa. 49, 14. & ſeq. Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mihi. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi

tum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coadificavi in habitaculum Dei in spiritu.

Eph. 5, 22. & ſeq. Mulieres viris suis subdita sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie; ipse Salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vite, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

Col. 1, 18. Et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est principium, primogenitus ex mortuis.

Col. 1, 24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea, quae desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.

1. Tim. 3, 14. 15. Hec tibi scribo, sperans me ad te venire cito; si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

Ebr. 12, 22. 23. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis.

1. Petr. 2, 4. & ſeq. Ad quem accedentes lapidem vivum, a Deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides vivi superadificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

Apoc. 13, 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei nova Jerusalem, quae descendit de caelo a Deo meo, & nomen meum novum.

Apoc. 14, 1. & ſeq. Et vidi, & ecce Agnus stabat super montem Sion, & cum eo centum quadra-

te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui; destruentes te, & dissipantes a te exhibunt. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his, velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos, quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuae, & terra ruinae tuae, nunc angusta erunt pra habitatoribus, & longe fugabuntur, qui absorbebant. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens; transmigrata & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta & sola, & isti ubi erant? Haec dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tua; vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 54, 1. & seq. Lauda sterilis, quae non parit: decanta laudem & himni, quae non pariebas; quoniam multi filii desertae magis, quam ejus, quae habet virum . . . . . ad dexteram enim & ad levam penetrabis; & semen tuum gentes hereditabit, & civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis neque erubesceris; non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiae tuae oblivisceris, & opprobrii viduitatis tuae non recordaberis amplius: quia dominabitur tui, qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus: & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terra vocabitur; quia ut mulierem derelictam, & merentem spiritu vocavit te Dominus, & uxorem ab adolescentia abjectam dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui; dixit redemptor tuus Dominus . . . . . Montes enim commovebuntur, & colles contremiscunt; misericordia autem mea non recedet a te, & foedus pacis meae non movebitur, dixit miserator tuus Dominus. Pericula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione: ecce ego sternam per ordinem

quadragesa quatuor millia, habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audiivi vocem de caelo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitruum magni; & vocem quam audiivi, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & Seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragesa quatuor millia, qui emi sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt: hi sequantur Agnum quocunque ierit: hi emi sunt ex omnibus, primitiae Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei.

Apoc. 21, 2. & seq. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam, descendentem de caelo a Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audiivi vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus; & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia haec verba fidelissima sunt & vera.

Apoc. 21, 9. & seq. Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de caelo a Deo, habentem claritatem, & lumen ejus simile lapidi pretioso, tanquam lapidi jaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel . . . . . Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum . . . . . Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide; ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, jaspis;

lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam jaspidem propugnacula tua, & portas tuas lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: universos filios tuos, doctos a Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.

Isa. 60, 1. & seq. Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: quia ecce tenebra operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur: & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui ..... Gens enim & regnum, quod non servierit tibi, peribit; & gentes solitudine vastabuntur .... Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo, quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem, & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob ..... Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Nec occidit ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis mea, opus manus mea ad glorificandum.

Isa. 62, 1. & seq. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum; & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua Inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur ..... Super muros tuos Jerusalem constitui custodes: tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Jerusalem laudem in terra ..... Transite, transite per portas, preparate viam populo, planum facite iter, eligit lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo, & vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis Quæsitæ civitas, & non Derelicta.

Isa. 65, 17. & seq. Ecce enim ego creo celos novos, & terram novam; & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum, his quæ ego creo: quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, & populum ejus gaudium: & exultabo in Jerusalem, & gaudebo in populo meo; & non audietur in eo ultra vox fletus, & vox clamoris ..... electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione; quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum coram eis. Erisque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.

Isa. 66, 22. 23. Quia sicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 3, 14. & seq. Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester: & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis

secundum, sapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, smaragdus; quintum, sardonix; sextum, sardius; septimum, chrysolithus; octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum, chrysoprassus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt, per singulas; singule portæ erant ex singulis margaritis, & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eum, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus; & reges terra afferent gloriam suam, & honorem gentium in illam.

secundum, sapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, smaragdus; quintum, sardonix; sextum, sardius; septimum, chrysolithus; octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum, chrysoprassus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt, per singulas; singule portæ erant ex singulis margaritis, & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eum, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus; & reges terra afferent gloriam suam, & honorem gentium in illam.

vobis pastores juxta cor meum, & pascunt vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini, in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.

Ose. 2, 14. & seq. Propter hoc ecce lætabor eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus..... Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me Vir meus, & non vocabit me ultra Baalim: & auferam nomina Baalim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum..... Et spondebo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in justitia & judicio, & in misericordia & in miserationibus; sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus. Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cælos, & illi exaudient terram..... Et miserebor ejus, quæ fuit sine misericordia: & dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu.

Soph. 3, 14. & seq. Lauda, filia Sion, jubila, Israel, latare, & exalta in omni corde, filia Jerusalem: abstulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos: Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jerusalem, Noli timere; Sion, non dissolvantur manus tua: Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit, gaudebit super te in justitia, filebit in dilectione sua, exultabit super te in laude.

Zach. 2, 4. 5. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Jerusalem, præ multitudine hominum & jumentorum in medio ejus: & ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus.

CAPUT CLI.

Jesu Ecclesia verax.

PSalm. 88, 6. Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

Soph. 3, 13. Reliquia Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inveniatur in ore eorum lingua dolosa; quoniam ipsi pascuntur, & accubabunt, & non erit qui exterreat.

Zach. 8, 3. Hac dicit Dominus exercituum, Reversus sum ad Sion, & habitabo in medio Jerusalem, & vocabitur Jerusalem Civitas veritatis, & mons Domini exercituum, mons sanctificatus.

versari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

Apoc. 14, 5. Hi enim sunt ex omnibus primitiæ Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium; sine macula enim sunt ante thronum Dei.

Apoc. 21, 9. & seq. Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam, uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cælo a Deo, habentem claritatem Dei..... Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

CAPUT CLII.

Sacerdotes Jesu.

Isa. 61, 6. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicetur vobis.

Matth. 16, 18. Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prevalebunt adversus eam.

Eph. 5, 25. & seq. Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ: ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata.

1. Tim. 3, 14. 15. Hac tibi scribo, sperans me ad te venire cito: si autem tardāvero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei con-

Act. 14, 22. Et cum constituissem illis per singulas Ecclesias Presbyteros, & orassent

N n n 3

cum

Isa. 62, 6. *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.*

Isa. 66, 20. & seq. *Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Levitas, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 18, 18. *Non enim peribit Lex a Sacerdote, neque consilium a sapiente, nec sermo a Propheta.*

Jerem. 33, 17. & seq. *Quia hac dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israel: & de Sacerdotibus & de Levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocausta, & incendat sacrificium, & cadat victimas omnibus diebus. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens, Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius, qui regnet in throno ejus, & Levites, & Sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stella celi, & metiri arena maris; sic multiplicabo semen David servi mei, & Levitas ministros meos.*

Malach. 2, 7. *Labia enim Sacerdotis custodiunt scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.*

a peccatis nostris in sanguine, & fecit nos regnum, & Sacerdotes Deo & Patri suo. Et Apoc. 5, 10.

Apoc. 20, 6. *Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem; sed erunt Sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

CAPUT CLIII.

Jesu Apostoli, pastores & doctores.

Isa. 30, 20. 21. *Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem; & non faciet avolare a te ultra doctorem tuum; & erunt oculi tui videntes preceptorem tuum. Et aures tuae audient verbum post tergum*

cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.

Act. 15, 2. & seq. *Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnaba adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis, ad Apostolos & Presbyteros in Jerusalem super hac questione. . . . . Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis & Senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis. Et Act. 15, 22. 23. 41. & 16, 4. & 21, 18. & Phil. 1, 1.*

1. Tim. 3, 2. & seq. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse. . . . Si quis autem domui suae praesse nescit, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit? . . . Diaconos similiter pudicos.*

1. Tim. 5, 17. *Qui bene praesunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.*

Tit. 1, 5. & seq. *Hujus rei gratia reliquite Creta, ut ea quae desunt corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi: si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuria, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.*

Jac. 5, 14. *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.*

1. Petr. 2, 5. 9. *Et ipsi tanquam lapides vivi superadificamini, domus spiritualis sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum. . . . . Vos autem, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.*

Apoc. 1, 6. 7. *Qui dilexit nos, & lavit nos*

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Apoc. 1, 6. 7. Qui dilexit nos, & lavit nos

Joh. 21,

monentis, *Hæc est via, ambulate in ea; & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.*

Isa. 62, 6. Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.

Jerem. 3, 15. Et dabo vobis pastores juxta eorum mentem, & pascunt vos scientia & doctrina.

Jerem. 23, 1. & seq. Vae pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascua mea, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum, Vos dispersistis gregem meum, & ejecistis eos, & non visitastis eos; ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus: & ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero vos illuc, & convertam eos ad rura sua, & crescent, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascunt eos; & non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.

Joh. 21, 15. & seq. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus, Simon Johannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Simon Johannis diligis me? Ait illi, Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Johannis, amas me? contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti; tu scis quia amo te. Dixit ei, Pasce oves meas.

Act. 13, 1. Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochia, Propheta, & doctores.

Act. 20, 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

1. Tim. 3, 2. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem.

CAPUT CLIV.

Promulgatio Evangelii.

P*sal. 17, 45. Populus, quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.*

Psal. 67, 12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.

Isa. 2, 3. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Dominum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et Mich. 4, 2.

Isa. 12, 3. & seq. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus, cantate Domino, quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra.

Isa. 40, 9. & seq. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.

M*atth. 10, 7. 27. Euntes autem predicate, dicentes, quia appropinquavit regnum celorum..... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, predicate super tella. Et Marc. 3, 14. Luc. 9, 2. & 12, 3.*

Matth. 24, 14. Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et Marc. 13, 10.

Matth. 26, 13. Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriam ejus. Et Marc. 14, 9.

Matth. 28, 19. 20. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis.

Marc. 6, 12. Et exeuntes predicabant ut poenitentiam agerent.

Marc. 6, 15. 20. Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicate evangelium omni creature..... Illi autem profecti predicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 9, 6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes.

Luc. 9,

Isa. 41, 27. *Primus ad Sion dicet, Ecce ad-
sunt, & Jerusalem evangelistam dabo.*

Isa. 52, 7. & seq. *Quam pulchri super
montes pedes annuntiantis & pradicantis
pacem; annuntiantis bonum, pradicantis
salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!
Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem,
simul laudabunt, quia oculo ad oculum vide-
bunt, cum converterit Dominus Sion..... Iste
asperget gentes multas, super ipsum continebunt
reges os suum, quia quibus non est narratum
de eo, viderunt; & qui non audierunt, con-
templati sunt.*

Isa. 53, 1. *Quis credidit auditui nostro &
brachium Domini cui revelatum est?*

Isa. 66, 19, 20. *Et mittam ex eis, qui sal-
vati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam &
Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, &
Graciam, ad insulas longe, ad eos, qui non
audierunt de me, & non viderunt gloriam
meam & annuntiabunt gloriam meam genti-
bus, & adducent omnes fratres vestros de
cunctis gentibus donum Domino.*

Nahum. 1, 15. *Ecce super montes pedes
evangelizantis & annuntiantis pacem. Ce-
lebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota
tua; quia non adjiciet ultra ut pertransseat in
te Belial: universus interit.*

Et Act. 3, 12. & seq. & 4, 10. 18. 31. 33. & 10, 34. & seq. & 13, 16. & seq.

Act. 4, 1. & seq. *Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, &
magistratus Templi, & Sadducei, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu
resurrectionem ex mortuis..... Multi autem eorum, qui audierant verbum crediderunt,
& factus est numerus virorum quinque millia.*

Act. 5, 21. & seq. *Qui cum audissent, intraverunt diluculo in Templum, & docebant.....
Et interrogavit Princeps Sacerdotum, dicens, Precipiendo precipimus vobis ne doceretis
in nomine isto; & ecce replestis Jerusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sangui-
nem hominis istius..... Et convocantes Apostolos, casis denuntiaverunt ne omnia loque-
rentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu consilii,
quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in
Templo & circa domos docentes, & evangelizantes Christum Jesum.*

Act. 8, 4. & seq. *Igitur qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei.
Philippus autem descendens in civitatem Samaria, predicabat illis Christum. Intendebant autem
turba his, quae a Philippo dicebantur, unanimiter audientes & videntes signa, quae faciebat...
Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptiza-
bantur viri ac mulieres..... Et illi quidem testificati, & locuti verbum Domini, redibant
Jerosolymam, & multis regionibus Samaritanorum evangelizabant..... Aperiens autem
Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum..... Philippus autem
inventus est in Azoto, & pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis. Et Act. 21, 8.*

Act. 9, 20. *Et continuo in Synagogis predicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei.*
Et Act. 16, 9. & seq. & 17, 1. & seq. per totum caput. & 18, 4. & seq. & 19, 8. & seq. &
20, 7. 20. & seq. & 22, 1. & seq. & 26, 20. & 28, 23. 31.

Luc. 9, 60. *Dixitque ei Jesus, Sine ut mortui
sepeliant mortuos suos: tu autem vade, &
annuntia regnum Dei.*

Luc. 10, 8. 9. *Et in quamcunque civitatem
intraveritis, & susceperint vos, manducate,
quae apponuntur vobis, & curate infirmos, qui
in illa sunt, & dicite illis, Appropinquavit in
vos regnum Dei.*

Luc. 16, 16. *Lex & Propheta usque ad
Johannem: ex eo enim regnum Dei evangeli-
zatur, & omnis in illud vim facit.*

Luc. 24, 46. 47. *Et dixit eis, Quoniam sic
scriptum est, & sic oportebat Christum pati, &
resurgere a mortuis tertia die, & pradicari in
nomine ejus penitentiam, & remissionem pec-
catorum in omnes gentes, incipientibus ab
Hierosolyma.*

Act. 2, 14. & seq. *Stans autem Petrus cum
Undecim, levavit vocem suam, & locutus est
eis..... Viri Israelitae, audite verba haec,
Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo
in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quae
fecit Deus per illum in medio vestri, sicut &
vos scitis, hunc definito consilio & praevidentia
Dei traditum, per manus inimicorum affligen-
tes interemistis..... Qui ergo receperunt
sermonem ejus, baptizati sunt in die illa animae
circiter tria millia..... Dominus autem
augebat, qui salvi fierent quotidie in id ipsum.*

Act. 10, 42. Et praecepit nobis predicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum & mortuorum.

Act. 11, 20. & seq. Erant autem quidam ex eis viri Cypri & Cyrenae, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Gracos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiae, quae erat Ierosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam ..... & apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quaereret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochia Discipuli Christiani. Et Act. 13, 5. & 14, 16. 20. & seq. & 15, 35. & seq.

Act. 18, 24. & seq. Judaeus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & strenuus spiritu ita loquebatur, & docebat diligenter ea, quae sunt Jesu, sciens tantum baptisma Iohannis. Hic ergo cepit fiducialiter agere in Synagoga.

Rom. 1, 1. & seq. Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei ..... testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus ... ita (quod in me) promptum est & vobis, qui Roma estis, evangelizare: non enim erubescio Evangelium. Et Rom. 2, 16. & 10, 8. & 1. Cor. 1, 17. & 2, 1. & seq. & 4, 15. & 9, 12. & seq. & 15, 1. & seq. & 2. Cor. 2, 12. & 4, 3. & seq. & 10, 14. 16. & 11, 4. 7. Gal. 1, 6. & seq. & 2, 2. & seq. & 4, 13. Eph. 3, 6. & seq. & 6, 19. Phil. 1, 5. & seq. & 4, 15. & 1. Thess. 1, 5. & 2, 4. & seq. & 2. Thess. 2, 13. & 1. Timoth. 1, 11. & 2, 7. & 2. Tim. 1, 10. 11. & 2, 8. 9. & 4, 17. Tit. 1, 3. Philem. 13.

Rom. 10, 14. & seq. Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante? Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum.

Rom. 15, 19. 20. Ita ut ab Ierusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem.

1. Cor. 1, 21. & seq. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam predicationis salvos facere credentes. Quoniam & Iudaei signa petunt, & Graci sapientiam quarunt: nos autem predicamus Christum crucifixum.

2. Cor. 1, 19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos predicatus est, per me, & Sylvanum, & Timotheum, non fuit Est & Non, sed Est in illo fuit. Et Phil. 2, 22. & 1. Thess. 3, 2. & 2. Tim. 1, 8. & 4, 2. 5.

2. Cor. 8, 18. Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.

Eph. 1, 13. In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestrae, in quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.

Eph. 4, 11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.

Phil. 1, 12. & seq. Scire autem vos volo, Fratres, quia quae circa me sunt magis ad profectum venerunt Evangelii; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni praetorio, & in ceteris omnibus; & plures a fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum predicant; quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Philipp. 4, 2. 3. Evodiam rogo, & Syntychem deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo & te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite.

Col. 1, 5. & seq. Propter spem, quæ reposita est vobis in cælis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit ..... si tamen permanetis, in fide fundati, & stabiles, & immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod predicatum est in universa creatura, quæ sub cælo est, cujus factus sum ego Paulus minister.

1. Tim. 3, 16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, predicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

1. Petr. 1, 12. 25. Quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis ..... Verbum autem Domini manet in æternum; hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos.

1. Joh. 1, 1. & seq. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vite, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: quod vidimus & audivimus, annunciamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Jesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annunciatio, quam audivimus ab eo, & annunciamus vobis.

CAPUT CLV.

Discipuli Jesu, testes ejus.

Isa. 43, 10. 12. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi .... Ego autem annuntiavi, & salvavi: auditum feci, & non fuit a vobis alienus; vos testes mei, dicit Dominus, & ego Deus.

Isa. 44, 8. Nolite timere, neque conturbemini: & tunc audire te feci, & annuntiavi; vos estis testes mei.

& remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Vos autem testes horum.

Joh. 1, 6. & seq. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine ..... Johannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat ..... Et testimonium perhibuit Johannes, dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. Et Joh. 3, 26. & 5, 33.

Joh. 12, 17. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento.

Joh. 15, 26. 27. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Joh. 19, 34. 35. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus. Et Joh. 21, 24.

Act. 1, 8. Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.

Act. 1,

Act. 1, 21. 22. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens a baptismo Johannis, usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.

Act. 2, 32. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Et Act. 3, 15. & 4, 33.

Act. 5, 31. 32. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israeli, & remissionem peccatorum; & nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

Act. 10, 39. & seq. Et nos testes sumus omnium quae fecit in regione Judaeorum & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus praedictis a Deo; nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. Et Act. 13, 30. 31.

Act. 22, 14. 15. At ille dixit, Deus Patrum nostrorum praedictavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus; quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quae vidisti & audisti. Et Act. 26, 16.

Act. 22, 20. Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.

2. Tim. 1, 8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri.

1. Petr. 5, 1. Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum.

1. Joh. 1, 1. 2. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contrectaverunt, de verbo vitae, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur.

Apoc. 1, 1. 2. 9. Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quae oportet fieri cito, & significavit, mittens per Angelum servo suo Johanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Jesu Christi, quaecunque vidit. .... Ego Johannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Jesu, fui in insula, quae appellatur Patmos, propter verbum Dei, & testimonium Jesu. Apoc. 6, 9. & 20, 4.

Apoc. 2, 13. Et in diebus illis Antipas, testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi Satanas habitat.

CAPUT CLVI.

Martyria Discipulorum Jesu.

Psalm. 33, 18. & seq. Clamaverunt Justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit. Multae tribulationes Justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.

Psalm. 43, 11. & seq. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos. .... Hae omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo & non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras a via tua: quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis. .... Quoniam propter te mortificamur tota die; aestimati sumus sicut oves occisionis. .... quoniam humiliata est in

Matth. 10, 16. & seq. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Praefides, & ad Reges ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Et Luc. 10, 3. & 21, 16. & seq.

Matth. 23, 34. & seq. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justus usque ad sanguinem Zachariae, filii Barachiae, quem occidistis inter Templum & altare. Et Luc. 11, 47. & seq. & 21, 12. 13.

pulvere anima nostra, conglutinator est in terra venter noster.

Psal. 65, 10. & seq. Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & per aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

Psal. 78, 1. & seq. Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus celi; carnes sanctorum tuorum bestiis terrae: effuderunt sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret . . . . . Ulcio sanguinis servorum tuorum qui effusus est; introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Psal. 123, 1. & seq. Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos; cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransiit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Thren. 4, 19. 20. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis celi: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, in umbra tua vivemus in gentibus.

Zach. 13, 7. Framea, suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oves; convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duae in ea dispergentur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea: & ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum; & probabo eos, sicut probatur aurum.

quatuor quaternionibus militum custodiendam; volens post pascha producere eum populo.

Act. 14, 18. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Judaei: & persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.

Act. 16, 19. & seq. Apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad Principes, & offe-

Matth. 24, 9. 10. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos; & eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum; & tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem. Et Marc. 13, 11. & seq. Joh. 16, 2.

Act. 4, 1. & seq. Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducaei, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis, & injecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam.

Act. 5, 40. 41. Et convocantes Apostolos, casis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.

Act. 6, 12. & 7, 57. & seq. Commoverunt itaque plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium . . . & ejicientes eum extra civitatem lapidabant . . . . . Lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem, Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamavit voce magna, dicens, Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino.

Act. 8, 1. 3. Factum est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, qua erat Jerusalem, & omnes dispersi sunt per regiones Judaeae, & Samaria, praeter Apostolos . . . . . Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiam. Et Act. 22, 19.

Act. 9, 15. 16. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israel. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et Act. 20, 19.

Act. 12, 1. & seq. Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Johannis gladio. Videns autem quia placeret Judaeis, posuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens

Et offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judaei; Et annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs adversus eos, Et magistratus, Et fecissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cadi: Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, precipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale praeceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, Et pedes eorum strinxit ligno.

Act. 21, 30. 33. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra Templum..... Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, Et jussit eum alligari catenis duabus.

Act. 22, 24. 25. Jussu Tribunus induci eum in castra, Et flagellis cadi, Et torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cum adstrinxissent eum loris, dicit adstanti sibi Centurioni Paulus, Si hominem Romanum Et indemnatum licet vobis flagellare?

Act. 23, 1. 2. Intendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. Princeps autem Sacerdotum Ananias precipit astantibus sibi, percutere os ejus.

Rom. 8, 35. 36. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis.

1. Cor. 4, 9. & seq. Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, Et Angelis, Et hominibus..... Usque in hanc horam Et esurimus, Et sitimus, Et nudi sumus, Et colaphis cadimur, Et instabiles sumus, Et laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, Et benedicimus; persecutionem patimur, Et sustinemus; blasphemamur, Et obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsa usque adhuc.

1. Cor. 15, 31. 32. Quotidie morior per vestram gloriam, Fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Epbesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?

2. Cor. 1, 5. 6. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita Et per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione Et salve, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione Et salute, qua operatur tolerantiam earundem passionum, quas Et nos patimur.

2. Cor. 4, 8. & seq. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aperiimur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deicimur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut Et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus in mortem tradimur propter Jesum, ut Et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

2. Cor. 6, 4. & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate.... per gloriam Et ignobilitatem, per infamiam Et bonam famam, ut seductores Et veraces, sicut qui ignoti Et cogniti; quasi morientes, Et ecce vivimus; ut castigati, Et non mortificati; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, Et omnia possidentes.

2. Cor. 11, 23. & seq. Ministri Christi sumus, (ut minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judas quinquies, quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis casus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte Et die in profundo maris fui; in itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore Et arumna, in vigiliis multis, in fame Et siti, in jejuniis multis, in frigore Et nuditate: praeter illa quae extrinsecus sunt: instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et 2. Cor. 1, 10. & 4, 11.

Gal. 6, 17. De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Et Phil. 3, 10. & 2. Tim. 2, 11. 12. & 1. Petr. 4, 13.

Coloss. 1, 24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea qua defunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.

1. Thess. 2, 14. 15. Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei qua sunt in Judaea, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos contribulibus vestris, sicut & ipsi a Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.

Ebr. 10, 32. 33. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinulistis passionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socii taliter conversantium effecti: nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscetes vos habere meliorem & manentem substantiam,

CAPUT CLVII.

Concordia Discipulorum Jesu.

Jerem. 32, 38. 39. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus.

Ezech. 11, 19. 20. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in praeceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Seph. 3, 9. Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.

Luc. 13, 34. 35. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Et 15, 12. 17.

Act. 1, 14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus.

Act. 2, 44. 46. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. .... Quotidie quoque perdurantes unanimiter in Templo.

Act. 4, 32. Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una; nec quisquam eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

CAPUT CXLVIII.

Vocatio gentium.

Gen. 12, 1. & seq. Dixit autem Dominus ad Abram. .... In te benedicentur universae cognationes terrae. Et Gen. 18, 18.

Gen. 22, 15. 18. Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens, ... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae. Et Gen. 26, 4. & 28, 14.

Gen. 49, 10. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Matth. 22, 34. & seq. Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadducais, convenerunt in unum, & interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Propheta. Et Marc. 12, 28. & seq. Luc. 10, 25. & seq. Rom. 13, 8. 9. Gal. 5, 14. 1. Thess. 4, 9. Jac. 2, 8. & 1. Petr. 1, 22. & 1. Joh. 2, 9. & seq. & 3, 11. & seq. & 4, 7. & seq. & 2. Joh. 5.

Matth. 2, 1. & seq. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehém Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Iudeorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum.

Matth. 3, 9. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

Matth. 8,

Deut. 28, 43. *Advena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior; tu autem descendes, & eris inferior... Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.*

Deut. 32, 21. *Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus suis; & ego provocabo eos in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.*

1. Reg. 2, 3. & seq. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro..... Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore..... donec sterilis peperit plurimos; & qua multos habebat filios, infirmata est..... Dominus judicabit fines terra, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.*

2. Reg. 22, 44. *Custodies me in caput gentium; populus quem ignoro serviet mihi.*

2. Reg. 22, 50. *Propterea confitebor tibi, Domine, in gentibus.*

Psal. 2, 8. *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.*

Psal. 17, 44. & seq. *Eripies me de contradictionibus populi, constituens me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.*

Psal. 21, 28. & seq. *Reminiscantur & convertentur ad Dominum universi fines terra, & adorabunt in conspectu ejus universa familia gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psal. 44, 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constituens eos principes super omnem terram.*

Psal. 46, 9. *Regnabit Deus super gentes.*

Psal. 66, 5. *Latentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in aequitate, & gentes in terra dirigis.*

Psal. 67, 32. 33. *Venient legati ex Aegypto, Aethiopia praeveniet manus ejus Deo. Regna terra cantate Deo.*

Psal. 71, 8. & seq. *Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Aethiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insula munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes servient ei... & vivet, & dabitur ei de auro Arabia, & adorabunt de ipso semper; rota die benedicent ei..... & benedicentur in ipso omnes tribus terra; omnes gentes magnificabunt eum.*

Matth. 8, 5. & seq. *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans, & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum. Et respondens centurio ait, Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus: nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc, & facit. Audiens autem Jesus, miratus est, & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel: dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, in regno caelorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi. Et Luc. 7, 2. & seq.*

Matth. 10, 18. *Ad praesides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.*

Matth. 12, 17. & seq. *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium; & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 15, 21. & seq. *Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri & Sydonis. Et ecce mulier Chanaan a finibus illis egressa clamavit, dicens ei, Misere mei, Domine, fili David; filia mea male a Demonio vexatur.... Qui respondens ait, Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiam, Domine, nam catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Jesus ait illi, O mulier, magna est fides tua; fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex hora illa. Et Marc. 7, 24.*

Matth. 21, 40. 41. *Cum ergo veniet Dominus vinea, quid faciet agricolis illis? Ajunt illi, Malos male perdet, vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Et Marc. 12, 9. Luc. 20, 16.*

Matth. 24,

Psal. 81, 8. Surge, Deus, judica terram; quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

Psal. 85, 9. Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine, & glorificabunt nomen tuum.

Psal. 86, 2. & seq. Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei. Memor ero Rabab & Babylo- nis scientium me: ecce alienigena, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic. Num- quid Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus? Dominus narrabit in scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea.

Psal. 95, 3. & seq. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus..... Afferte Domino, patria gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus; tollite hostias, & introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio sancto ejus; commoveatur a facie ejus universa terra; dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terra, qui non commovebitur: judicabit populos in aequitate.

Psal. 97, 3. 4. Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam.... Viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri.

Psal. 101, 16. Et timebunt gentes nomen tuum... Scribantur hac in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.

Psal. 109, 2. Virgam virtutis tua emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

Psal. 116, 1. Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Isa. 2, 2. 3. Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibet Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.

Isa. 11, 9. 10. Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Isa. 18, 7. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso & dila-

Matth. 24, 14. Et predicabitur hoc Evan- gelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus. Et Marc. 13, 10.

Matth. 28, 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Et Luc. 24, 47.

Marc. 16, 15. & seq. Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura..... Illi autem profecti predi- caverunt ubique.

Luc. 2, 30. & seq. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod paraisti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuae Israel.

Joh. 10, 16. Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.

Joh. 11, 51. 52. Jesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.

Act. 2, 5. & seq. Erant autem in Jerusalem habitantes Judaei, viri religiosi, ex omni natione, quae sub caelo est..... Stupebant autem omnes & mirabantur, dicentes. Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilaei sunt, & quomodo non audivimus unusquisque linguam nostram in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Aelamitae, & qui habitant Mesopotamiam; Judaeam, & Cappadociam; Pontum, & Asiam; Phrygiam, & Pamphyliam; Aegyptum, & partes Libyae quae est circa Cyrenen, & advena Romani; Judaei quoque, & Proselyti; Cretes, & Arabes; audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei..... Petrus vero ad illos, Penitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti: vobis enim est repromissio, & filiis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus noster... Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt; & apposita sunt ad illum anima circiter tria millia.

Act. 8, 27. & seq. Et ecce vir Aethiops, Eunuchus potens Candaces regina Aethiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem.... Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista evangelizavit illi Jesum, & dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam. Et ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?

cerato, a populo terribili, post quem non fuit alius, a gente expectante, expectante & conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus; ad locum nominis Domini exercituum montem Sion.

Isa. 19, 18. & seq. In die illa erunt quinque civitates in terra Egypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum. Civitas Solis, vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terra Egypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum & in testimonium Domino exercituum in terra Egypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos, & cognoscetur Dominus ab Egypto, & cognoscant Egyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent.

Isa. 25, 6. & seq. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, pinguium medullarum, vindemia defacata. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est, & dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinimus eum; exultabimus & letabimur in salutare ejus.

Isa. 27, 13. Et erit, in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui periti fuerant de terra Assyriorum, & qui ejeti erant in terra Egypti, & adorabunt in monte sancto in Jerusalem.

Isa. 31, 7. In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, qua fecerunt vobis manus vestrae in peccatum.

Isa. 35, 1. & seq. Latabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit letabunda & laudans ..... Deus ipse veniet, & salvabit vos ..... quia scissa sunt in deserto aquae, & torrentes in solitudine; & quae erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus .....

HURTII DEMONSTR.

baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussu stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.

Act. 9, 15. 29. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel ..... Loquebatur quoque gentibus, & disputabat cum Gracis: illi autem querebant occidere eum.

Act. 10, 21. & seq. Descendens autem Petrus ad viros, dixit, Ecce ego sum quem quaritis: quae causa est, propter quam venistis? Qui dixerunt, Cornelius centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judaeorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te ..... Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant, dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judaeo, conjungi aut accedere ad alienigenam; sed mihi ostendit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem: propter quod sine dubitatione veni accersitus: & Cornelius ait .... Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quaecunque tibi praecepta sunt a Domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi .... Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est: audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.

Act. 11, 1. & seq. Audierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Judaea, quoniam & gentes receperunt verbum Dei ..... Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens ..... Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum, ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificaverunt Deum, dicentes,

P P P P

Ergo

Et redempti a Domino convertentur, & venient in Sion cum laude; & letitia sempiterna super caput eorum; gaudium & letitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

Isa. 42, 1. & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. . . . . & legem ejus insula expectabunt. . . . . Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium. . . . . Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terra; qui descenditis in mare, & plenitudo ejus; insula & habitatores earum. . . . . Laudate, habitatores petra; de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem ejus in insulis nuntiabunt. . . . . Et ducam cecos in viam quam nesciunt; & in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta: hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. . . . . Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.

Isa. 43, 19. & seq. Ecce ego facio nova, & nunc orientur; utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Isa. 45, 5. 6. Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Accinxi te, non cognovisti me: ut sciant hi qui ab ortu Solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non est.

Isa. 45, 14. & seq. Hæc dicit Dominus, Labor Egypti, & negotiatio Æthiopie, & Sabaim viri sublimis ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulant, vinetli manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus: vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. . . . . Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex gentibus. . . . . Convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terre: quia ego Deus, & non est alius. In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitia verbum, & non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua. Ergo in Domino, dicet, mea sunt

Ergo & gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. . . . . Et illi quidem qui dispersi fuerant a tribulatione, qua facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annunciantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, qua erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam Dei, gavisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino; quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Tarsum, ut quæreretur Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam: ita ut cognominarentur primum Antiochia Discipuli, Christiani.

Act. 13, 12. 45. & seq. Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini. . . . Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ a Paulo dicebantur blasphemantes. Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.

Act. 14, 23. & seq. Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam, & loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam, & navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratia Dei, in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset gentibus ostium fidei.

Act. 15, 3. & seq. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicen & Samariam, narrantes

justitia & imperium : ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei.

Isa. 49, 1. & seq. Audite, insule, & attendite, populi de longe, Dominus ab utero vocavit me . . . . . Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israel non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra. Hac dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus, ad contemnitibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum. Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te. Hac dicit Dominus, in tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas . . . . . Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra Australi . . . . . Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuae, & terra ruinae tuae, nunc angusta erunt pra habitatoribus, & longe fugabuntur qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata, & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola, & isti ubi erant? Hac dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum; & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt; & erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tuae: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 51, 5. Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.

Isa. 52, 10. & seq. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium; & videbunt omnes fines terra salutare

narrantes conversionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus . . . . .

Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis; & nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum . . . . .

Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset, & prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens, Viri fratres, audite me. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant verba Prophetarum: sicut scriptum est, Post hac revertar, & readificabo tabernaculum David quod decidit, & diruta ejus readificabo, & erigam illud: ut requirant ceteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens haec. Notum a saeculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum.

Act. 16, 14. Et quadam mulier, nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor, intendere his quae dicebantur a Paulo. Cum autem baptizata esset, & domus ejus, deprecata est.

Act. 18, 5. 6. Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus testificans Judaeis esse Christum Jesum. Contradicientibus autem eis, & blasphemantibus, excutens vestimenta sua dixit ad eos, Sanguis vestester super caput vestrum: mundus ego: ex hoc ad gentes vadam.

Act. 21, 18. & seq. Sequenti autem die introiebat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt Seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quae Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei, . . . De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab dolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

Act. 22, 21. Et dixit ad me, Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te.

Dei nostri..... Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum de eo, viderunt; & qui non audierunt, contemplati sunt.

Isa. 54, 1. & seq. Lauda, sterilis, qua non paris; decanta laudem, & hinni, qua non pariebas; quoniam multi filii deserta, magis quam ejus qua habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida: ad dexteram enim & ad sinistram penetrabis, & semen tuum gentes hereditabit, & civitates desertas inhabitabit... Ecce accola veniet, qui non erat tecum, advena quondam tuus adjungetur tibi.

Isa. 55, 4-5. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis, & gentes, qua te non cognoverunt, ad te current, propter Dominum Deum tuum, & sanctum Israel, quia glorificavit te.

Isa. 59, 19. Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus; cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor.

Isa. 60, 3. & seq. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filia tua de latere. Tunc videbis, & afflues; & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarum Madian & Ephraim: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes..... Me enim insula expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificavi te. Et aedificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: indignatione enim mea percussi te; & in reconciliatione mea misertus sum tui: & aperientur porta tua jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur.... Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant

Act. 26, 1. 20. Tunc Paulus extenta manu cepit rationem reddere... his qui sunt Damasci primum, & Hierosolymis, & in omnem regionem Judaea, & gentibus annuntiabam, ut poenitentiam agerent, & converterentur ad Deum.

Act. 28, 28. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient.

Rom. 1, 5. 13. Per quem accepimus gratiam & Apostolatium, ad obediendum fidei in omnibus pro nomine ejus; in quibus estis & vos vocati Jesu Christi.

Rom. 3, 29. 30. An Judaeorum Deus tantum? nonne & gentium? immo & gentium: quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem.

Rom. 4, 16. & seq. Ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei, qui ex fide est Abrahae, qui pater est omnium nostrum: (sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea, qua non sunt tanquam ea qua sunt, qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei, Sic erit semen tuum.

Rom. 9, 24. & seq. Quos & vocavit non solum ex Judaeis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam misericordiam consecutam. Et erit in loco, ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi..... Quid ergo dicemus? quod gentes, qua non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem qua ex fide est.

Rom. 10, 17. & seq. Sed dico, Numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines terra verba eorum. Sed dico, Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit, Ego ad amulationem vos adducam in non gentem; in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet, & dicit, Inventus sum a non quarentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant.

Rom. 11, 11. & seq. Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos amulentur. Quod si delictum illorum, divitiae sunt mundi; & diminutio eorum, divitiae gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus,

tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem; & suges lac gentium & mamilla regum lactaberis; & scies quia ego Dominus salvans te, redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 62, 2. 11. 12. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inclitum tuum..... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite, filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino: tu autem vocaberis Quasita Civitas, & non Derelicta.

Isa. 65, 1. Quasierunt me qui ante non interrogabant; invenerunt qui non quasierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quae non invocabat nomen meum.

Isa. 66, 18. & seq. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Graciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus, donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes & Levitas, dicit Dominus... Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 3, 17. In tempore illo vocabunt Jerusalem, Solium Domini; & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.

Jerem. 4, 2. Et jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia, & benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt.

Jerem. 16, 19. & seq. Domine, fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremis terra, & dicent, Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem qua eis

gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo... Quod si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt; tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radices & pinguedinis oliva factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene... Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret.

Rom. 15, 8. & seq. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis; propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Propterea constebor tibi in gentibus, Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit. Latamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum. Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes; in eum gentes sperabunt.... Audacius autem scripsi vobis, Fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo, ut sum minister Christi Jesu in gentibus sanctificans Evangelium Dei, ut sit oblatio gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis; in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiandum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.... Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare Sanctis. Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes Sanctorum qui sunt in Jerusalem: Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & carnalibus ministrare illis.

non profuit. Numquid faciet sibi homo Deos, & ipsi non sunt Dii? Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam, & scient quia nomen mihi Dominus.

Jerem. 31, 34. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.

Thren. 4, 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Ezech. 27, 24. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, & exaltavi lignum humile; & siccavi lignum viride, & frondere feci lignum aridum.

Ose. 1, 10. Et erit in loco, ubi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filii Dei viventis.

Ose. 2, 24. Et dicam non populo meo, Populus meus es tu.

Joel. 2, 28. Et erit post hac, Effundam spiritum meum super omnem carnem.

Amos. 9, 11. 12. In die illa suscitabo tabernaculum David quod decidit: & reedificabo apercuras murorum ejus, & ea quae corruerunt instaurabo, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis: ut possideant reliquias Idumaea & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hac.

Mich. 4, 1. & seq. Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini prae paratus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multae, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus; quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum; & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones; non sumet gens adversus gentem gladium, & non discant ultra belligerare. Et sedebit vir sub vitem suam, & sub ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.

Soph. 2, 11. Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terra: &

Rom. 16, 4. Quibus non solus ego gratias ago; sed & cunctae Ecclesiae gentium.

Rom. 16, 25. 26. Qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, & praedicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysteriorum temporibus aeternis taciti, (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum praeceptum aeterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis gentibus cogniti.

1. Cor. 1, 26. Videte enim vocationem vestram, Fratres; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemnitibilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret: ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus.

Gal. 1, 15. 16. Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meae, & vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni & sanguini.

Gal. 2, 2. & seq. Contuli cum illis Evangelium quod praedico in gentibus..... Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi..... Sed contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium praeputii, sicut & Petro circumcisionis: (qui enim operatus est Petro in Apostolatam circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes) & cum cognovissent gratiam, quae data est mihi, Jacobus, & Cephas, & Johannes, qui videbantur columna esse, dexteram dederunt mihi & Barnabae societatis; ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.

Gal. 3, 8. 14. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae, Quia benedicentur in te omnes gentes.... ut in gentibus benedictio Abrahae fieret in Christo Jesu.

Gal. 4, 22. & seq. Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem; quae sunt per allegoriam dicta. Hae enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sina, in servitutem generans; quae est Agar; Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quae nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis.

Ille

adorabunt eum viri de loco suo, omnes insula gentium.

Soph. 3, 9. 10. Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno. Ultra flumina Aethiopia, inde supplices mei; filii disperforum meorum deferent munus mihi.

Agg. 2, 7. 8. Quia hac dicit Dominus exercituum, Adbuc unum modicum est, & ego commovebo caelum & terram, & mare & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.

Zach. 2, 10. 11. Lauda, & letare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus: & applicabuntur gentes multa ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.

Zach. 8, 20. & seq. Hac dicit Dominus exercituum, Usque quo veniant populi, & habitent in civitatibus multis, & vadant habitatores, unus ad alterum dicentes, Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quaramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi, & gentes robustae ad quarendum Dominum exercituum in Jerusalem, & deprecandam faciem Domini. Hac dicit Dominus exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent simbriam viri Judaei, dicentes, Ibimus vobiscum; audivimus enim, quoniam Deus vobiscum est.

Zach. 9, 10. Et loquetur pacem gentibus, & potestas ejus a mare usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terra.

Zach. 13, 8. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duae in ea dispergentur, & deficiet; & tertia pars relinquetur in ea.

Zach. 14, 16. Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus, quae venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent Regem Dominum exercituum.

Malach. 1, 10. 11. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

Ille autem quae sursum est Jerusalem, libera est; quae est mater nostra. Scriptum est enim, Latere sterilis, quae non parit; crumpe & clama, quae non parituris; quia multi filii deserta, magis quam ejus quae habet virum. Nos autem, Fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

Eph. 2, 11. 12. Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini Praputium, ab ea quae dicitur Circumcisio, in carne, manu facta: quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum.... Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis; & pacem iis qui prope.... Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum.

Eph. 3, 1. & seq. Hujus rei gratia ego Paulus, vinclus Christi Jesu, pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quae data est mihi in vobis... gentes esse coheredes, & incorporales, & participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.... Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hac, ingentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.

Col. 1, 23. 27. 28. Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod praedicatum est in universa creatura quae sub caelo est, cujus factus sum ego Paulus minister... quibus voluit Deus notas facere divitias gloria sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloria, quem nos annunciamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

Col. 3, 9. & seq. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & inducentes novum, cum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum; ubi non est Gentilis & Judaeus, Circumcisio & Praputium, Barbarus & Scythae, servus & liber; sed omnia in omnibus Christus.

1. Theff. 2, 26. Prohibentes nos gentibus loqui, ut salva fiant.

1. Tim. 2, 7. In quo positus sum ego predicator & Apostolus, (veritatem dico, non mentior) doctor in fide & veritate.

1. Tim. 3, 16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, predicatum est gentibus.

2. Tim. 1, 11. In quo positus sum ego predicare, & Apostolus, & magister gentium.

2. Tim. 4, 17. Dominus autem mihi adstuit, & confortavit me, ut per me predicatio impleatur, & audiant omnes gentes.

1. Petr. 2, 10. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.

Apoc. 7, 9. Post hac vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis; stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palme in manibus eorum.

Apoc. 10, 10. 11. Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cum devorasssem eum, amaricatus est venter meus: & dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

Apoc. 14, 6. Et vidi alterum Angelum volantem per medium celi, habentem Evangelium aeternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.

Apoc. 15, 4. Quis non timebit te, Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo.

Apoc. 21, 23. 24. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus: & ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terra afferent gloriam suam, & honorem in illam.

I. Priscorum ac recentiorum Judeorum suffragiis hic adjuvamus. II. Typi Synagoga & Ecclesie. III. Duplex eruitur sensus ex Isa. 19, 18. & seq.

Priscorum
ac recentio-
rum Judeo-
rum suffra-
giis hic ad-
juvamus.

I. **R**erum omnium, quas prænuntiari hominibus voluit Deus, nulla omnino est, in quam prædicendam majori consensu, crebrioribusque prophetiis conspirarint sacri Vates, quam gentium vocatio ad notitiam veritatis. Nam cum vanissimis religionibus & multiplici idolorum cultu tenerentur implicite gentes, Judæi vero clarissima divinæ & salubris doctrinæ luce fruerentur, hi tamen caligarunt ad præsentis & inter ipsos versantis Messiae splendorem; illæ sanctis ejus ultro paruerunt præceptis, & in ipsius obsequium concesserunt: arcano videlicet & mirabili Dei consilio, cujus gratiam satius est nos memori mente recolere, quam causam anxie perscrutari. Neque vero id ita evenire debuisse, vel ignorarunt vetustiores Judæi, vel recentiores infitiati sunt. Quod cum jam ex parte fieri Apostolorum temporibus coeptum esset, hi Judæis palam in concionibus & coronis ingerebant oracula Prophetarum; haud ignari scilicet quorsum ea receptis vulgo sententiis explicari solerent.

Haudquaquam igitur reclamabant circumstantes Judæi, nec patrum suorum patientiam aut inscientiam recentiores arguerunt; imo vero, easdem amplexi sunt interpretationes prophetiarum. Puta nobile illud prædictum e Psalmo secundo: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*; quod nos demonstravimus in septima Propositione ex Ebræorum sententia Christo adscribi. Ei quoque in Schemoth Rabba adjudicatur istud, quod ex Psalmo sexagesimo septimo excerpimus: *Venient legati ex Ægypto: Æthiopia praveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo*. Effatum istud Isaia, quod attulimus e quadragesimo nono capite, quodque sic Judæis apud Pisidas Antiochenos exposuerunt Paulus & Barnabas: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis aeterna vitæ, ecce convertimur ad gentes*. Sic enim præcepit nobis Dominus, *Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ*. Audientes autem gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini: non aliter intellexit R. David Kimchi; ex eo quippe colligit, gentes salutis Israelitis promissæ

promissæ fore participes post bellum Gog & Magog, quod Messia temporibus conflatum iri Judæi autumant. Eodem refert Aben Ezra clausulam alteram e sexagesimo quinto Isaia huc depromptam: *Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem qua non invocabat nomen meum:* quam clausulam Paulus in Epistola ad Romanos in ejusdem doctrinae probationem prius usurpaverat. Ad vocationem etiam gentium in Gemara, Tractatu de Paschate, confertur istud Osee: *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu:* quod in Epistola ad Romanos in eandem sententiam flectitur. Idem significari docetur in Beresith Rabba his Amosi verbis: *In die illa suscitabo in tabernaculum David, quo decidit; & reedificabo aperturas murorum ejus; & ea qua corruerunt, instaurabo, & reedificabo illud, sicut in diebus antiquis:* atque his idem Sophonia: *Quia tunc reddam populis labium electum, & invocent omnes in nomine Domini, & servient ei humero uno:* quarum sententiarum priore in eundem sensum utitur Jacobus in Actis. Adde Maimoniden in Jad, libro ultimo, capite de Regibus, scribere Judæorum hanc esse sententiam, futurum ut Messia hortamentis excitata ad poenitentiam gentes veram legem capebant. Thalmudici etiam expectatam sibi gentium vocationem insigni Parabola adumbrarunt; equi nimirum, inituri stabulum claudi bovis.

Typi Synagoga & Ecclesia.

II. Atque hæc gentium adoptio, & Judæorum rejectio, clarissimis præterea designata est typis in Veteri Testamento. Ultramque in Abrahami liberis, uno Agare ancilla nato, altero Sara libera, expressam Paulus

in Epistola ad Galatas accurate exposuit: & Galat. 4, Judæi quidem filii sunt Synagogæ, quæ Legi 22. & seq. subdita est, in ejusque obsequium mancipata; nos vero filii coelestis Hierosolymæ, Ecclesiæ nimirum, quæ libera est, qua libertate Christus nos liberavit. Quod significatum quoque esse docet Paulus præclaro Isaia 16. 54. 1. oraculo, quod & huc attulimus: *Latere 22. & seq. sterilis, qua non parit; erumpe, & clama, qua non parturit; quia multi filii deserta, magis quam ejus qua habet virum.* Synagogæ etiam & Ecclesiæ in Phenenna & Anna, uxoribus Elcanæ, accurata constat effigies. Phenenna complurium liberorum mater Annæ sterilitatem suam exprobrabat. At hæc precibus tandem suis exorato Deo, sancta & felici prole aucta est. Quæ cum ob susceptam sobolem Deo ageret gratias, coelesti commota afflatu eas edidit voces, quas hic e prioris libri Samuelis secundo capite repræsentavimus, futuram gentium per Christum vocationem, Judæorum vero damnationem liquido prædicentes.

III. Contuli huc quoque memorabilem ^{Duplex} prophetiam, ex Isaia decimo nono capite ^{eruitur} petitam, qua futurum prædicit, ut in media ^{sensus ex} Ægypto ara statuatur Deo, hostiæque ac ^{Isa. 19. 18. & seq.} munera publice offerantur. Psammitichi & Sennacheribi ætati hoc adscripserunt nonnulli. Verius Josephus Heliopolitanum Oniæ Templum signari censuit: quemadmodum supra ad Propositionem sextam observavimus. Sed quamvis ^{verbis} sensum hunc tribuamus, alium tamen sensum obtinere potest ^{figura} & vocationem gentium notare; juxta illud Malachiæ: *In omni loco Malach. 7, sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio 11. munda.*

CAPUT CLIX.

Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat.

Isa. 11, 6. & seq. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit; vitulus, & leo, & ovis, simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascuntur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in*

HULTII DEMONSTR.

Matth. 5, 20. & seq. *Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra, plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehenna*

Q q q q

universo monte sancto meo : quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes.

Isa. 35, 6. & seq. Scissa sunt in deserto aqua, & torrentes in solitudine; & qua erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus, & hac erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redempti a Domino convertentur.

Isa. 40, 4. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.

Isa. 65, 26. Lupus & agnus pascentur simul, leo & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus: non nocebunt, neque occident in monte sancto meo, dicit Dominus.

Jerem. 32, 39. 40. Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere; & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.

dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est; qui Solem suum oriri facit super bonos & malos; & pluit super justos & injustos. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est. Et Luc. 6, 27. & seq.

Rom. 12, 14. & seq. Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere: Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus; idipsum invicem sentientes non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos; nulli malum pro malo reddentes; providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes, Charissimi, sed date locum ira; scriptum est enim, Mibi vindicta; ego retribuam dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congreges super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

1. Cor. 4, 12. 13. Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.

1. Cor. 6, 7. & seq. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque

geherma ignis... Audistis quia dictum est antiquis, Non mæchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo.... Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari; & qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurate omnino, neque per caelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, prabe illi & alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui petit a te, da ei: & volenti mutuari a te, ne avertaris. Audistis quia

neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

1. Thess. 5, 15. & seq. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed quod bonum est, sectamini in invicem, & in omnes.

1. Petr. 2, 21. & seq. In hoc enim vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortui, justitia vivamus: cujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.

1. Petr. 3, 8. & seq. In fine autem omnes unanimiter, compatientes, fraternitates amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia ejus, ne loquantur dolum; declinet a malo, & faciat bonum, inquiret pacem, & sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala. Es quis est qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad sanctificationem omni poscenti vos rationem de ea, qua in vobis est, spe; sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim beneficientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes; quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

CAPUT CLX.

Idolorum everio.

Isa. 2, 17. & seq. Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa; & idola penitus conterentur; & introibunt speluncas petrarum, & in voragines terra, a facie formidinis Domini, & a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. In die illa projiciet homo idola argenti sui, & simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ut adoraret, talpas & vespertiliones.

Isa. 17, 7. 8. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israel respicient; & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus, & quæ operati sunt digiti ejus; non respiciet lucos & delubra.

Isa. 19, 1. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus. Et Ezech. 30, 13.

Isa. 30, 22. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflagris auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstrua.

Act. 19, 24. & seq. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ades argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum questum: quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videris, & auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asia, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt Dii, qui manibus sunt. Non solum autem hac periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ Templum in nihilum reputabitur; sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia & orbis colit.

Eusebius de vita Constantini, l. 3. c. 54.

Πάντα μὲν δὲ ταῦτα συντελεῖν ἡς δόξαν τῆς σωτηρίας
δυνάμεως βασιλεὺς διαπραγματεύετο· καὶ τὸν μὲν
αὐτὸς σωτῆρα θεὸν ὡς τῇ ζωῇ τῇ γεραίῳ τὴν δὲ
γὰρ τῶν ἰσχυρῶν ἀπειθαρχία πλάην παντοίοις ἐξήλασσε
τῶν τε· ἐνθὺν ἡρώτως ἐγυμνάτο μὲν αὐτοῖς τῶν
κατὰ πόλιν νεῶν τὰ προέλαμψε, θυσίᾳ ἱερῆς γινόμενῃ
βασιλεὺς προτάγματι· ἑτέρων δ' ἡ ἐπὶ τοῖς ὁδοῦσι
τείχη, τῶν καλυπτήρων ἀποκερμένων ἐφθάρτο. ἄλλων

Isa. 31, 7. In die illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, qua fecerunt vobis manus vestrae in peccatum.

Isa. 46, 1. 2. Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiarum & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Contabuerunt & contrita sunt simul; non potuerunt salvare portantem, & anima eorum in captivitatem ibit.

Ose. 2, 16. & seq. Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: & non vocabit me ultra, Baali. Et auferam nomina Baalim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum.

Ose. 14, 9. Ephraim, quid mihi ultra idola? ego exaudiam & dirigam eum ego ut abietem virentem: ex me fructus tuus inventus est.

Mich. 5, 12. 13. Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui; & non adorabis ultra opera manuum tuarum: & evellam lucos tuos de medio tui.

Soph. 1, 4. & seq. Et extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina adituorum cum sacerdotibus; & eos qui adorant super tecta militiam caeli; & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Et qui avertuntur de post tergum Domini, & qui non quaesierunt Dominum, nec investigaverunt eum.

Soph. 2, 11. Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terra.

Zach. 13, 1. 2. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris & menstruata. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.

oblectamentum esset usus..... Vinēti igitur Dii illi fabularum jam effatae; ciliciis coniecti advehebantur. Vide & cap. 55. & 56.

Eusebius de vita Constantini, lib. 3. c. 57. Πάντες δ' οἱ πρὶν δυσειδόμενοι, τὸν ἑλεγχον τῆς αὐτῶν πλάνης αὐτοῖς ὄψαν ὁρῶντες, τῶν δ' ἀπανταχῶ νῦν τε καὶ ἰδρυμάτων ἀργῇ θεώμενοι τὴν ἐρημίαν, οἱ μὲν τῇ σωτηρίᾳ προσέφειγον λόγον, οἱ δὲ ἢ καὶ τὸ τοιοῦτον μὴ ἐπραττεῖν, τῆς γὰρ πατρῆας κατηγήνεσκον ματαιότητος. ἐγέλαν τε καὶ κατηγέλαν τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς θεῶν. Quicumque vero superstitionibus antea impliciti tenebantur, errorem suum convictum cum oculis ipsi suis cernerent, & omnium ubique Templorum ac simulacrorum vastitatem reipsa intuerentur, hi quidem ad salutarem doctrinam confugiebant; illi, etsi id neutiquam faciebant, avitam tamen vanitatem damnavant, eosque quos olim Deos esse existimaverant, ludibrio ac derisui habebant.

- Eusebius

δὲ σεμνὰ χαλκοεργήματα, ἐφ' οἷς ἡ τῶν παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐπιμυολογῆτο χρόνιοις, ἐκδήλα τοῖς παῶν ἐν ἀγοραῖς πάσις τῆς βασιλείας πόλεως πρὸς τὴν θεοῦ, ὡς ἡς ἀσχήμονα θεῶν προκῆδοι τοῖς ὁρῶν. ἄλλοι μὲν τὸν πύθιον. ἑτέρωθεν δὲ τὸν ἐμίνθιον. ἐν αὐτῇ δὲ ἱπποδρομίᾳ τῆς ἐν διαφῶς τρεῖς ποδῶς. τὰς δ' ἐλκενίδας μύσας ἐν παλατίᾳ. ἐπληρῆτο δὲ δι' ὅλα πᾶσα ἡ βασιλεία ἐπὶ νῦμος πόλεις, τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἐν τέχνῳι χαλκῷ φιλοκαλίας ἀφισφωμένῳ. οἷς θεῶν ὀνόμασι πλῆτας ὅσας ἐκατόμβας, δλοκαύτως τε θυσίας ἡς μέγαλον ἀποδόντες μακροῖς αἰῶσιν οἱ τὴν πλάνην νενοσηκότες, ὅψι ποτε φρονῖν ἔγνωσαν. τῷ τοῖς αὐτοῖς ἀθρόμασιν ἐπὶ γέλωτι καὶ παιδίᾳ τῶν ὁρῶντων βασιλείας κεχηρμένῳ.... ἀέριοι δὲ καὶ οἱ αὐτοὶ μέδων θεοὶ γεγενηκότες, τρεχῶν ὑφάσμασιν ἤγαστο περιβαλθέντες. Hac omnia ad salutaris virtutis gloriam conferens agebat Imperator. Et Deum quidem Sospitatorem suum hac ratione colere perseverabat. Ethnicorum vero superstitionum errorem omnibus modis convincebat. Unde Templorum, qua in Urbe erant, vestibula merito nudabantur, valvis jussu Imperatoris detractis. Aliorum etiam tectum, quod in summo erat, ablatis regulis corrumpebatur. Aliorum augusta effigies aenea, quibus majorum error jam inde a vetustis temporibus gloriabatur, per fora regia Urbis in omnium conspectu ponebantur; ita ut turpe spectaculum videntibus praeberent, hic quidem Pythius, illic Sminthius; in ipso vero Hippodromo Tripodes Delphici, & Musa Heliconides in Palatio. Tota vero Urbs, Imperatori cognominis, referta erat simulacris aeneis, summa industria elaboratis, qua per omnes gentes fuerant consecrata: quibus Deorum nomina gerentibus postquam complures hecatombas & holocausta homines erroris morbo laborantes per multa secula immolaverant, sero tandem sapere didicerunt: cum his ipsis Imperator, sic tanquam ludicris, ad risum spectantium &

Eusebius de vita Constantini, lib. 4. c. 23. Οὗτω μὲν ἦν κατὰ τὴν ἐκείνου ἱερὰ τοῦ Θεοῦ. καθάπερ δὲ τοῖς ὑπὸ τῇ βασιλείᾳ ἀρχῇ δῆμοις τε καὶ στρατιωτικοῖς, πόλιν ἀποκαθάρσαντο ἰδωλολατρίας, θυσίας τε τρίτον ἀπηγορεύετο πᾶσι. *Sic ipse quidem Deo suo sacra faciebat: universe vero cunctis plebeis & militibus Imperio Romano subditis idolorum cultus occlusa erant fores, & omnis sacrificandi mos vetitus erat.*

Et cap. 25. Ἐνθεν ἀνάγκη ἰσχυρὰς τε νόμους καὶ διατάξεις τοῖς πᾶσι διακαλεῖτο μὴ θύειν ἰδωλοῖς, μὴ μαντεῖα παρασκευάζειν, μὴ ἱερῶν ἐγγράφους ποιῆσαι. *Unde merito crebris legibus & constitutionibus vetitum erat universis, ne idolis sacrificarent, ne oraculorum responsa sectarentur, neve simulacra erigerent.* Et Paulus Orosius lib. 7. c. 28. Nicephorus l. 7. c. 46. & 49.

Imp. Constantius Aug. ad Magdalianum. Cod. Theod. lib. 16. Tit. 10. *Cesset superstitio sacrificiorum, sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicumque contra legem divi Principis parentis nostri, & hanc nostram mansuetudinis iussionem ausus fuerit sacrificia celebrare, competens in eum vindicta, & praesens sententia exeratur.*

Imp. Constantius Aug. ad Taurum. Cod. Theod. lib. 16. Tit. 10. *Placuit omnibus locis, atque urbibus universis claudi protinus Tempia, & accessu vetitis omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte huiusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam perempti, fisco decernimus vindicari; & similiter affligi rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint.*

Idem Aug. & Julianus Caesar, ibidem. *Pana capitis subjugari praecipimus eos, quos operam sacrificiis dare, vel colere simulacra consuleris.*

Theodoretus Ecclesiasticae Historiae lib. 5. cap. 21. ὁ δὲ πιστότατος κατὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώττης μητρονίκης τὴν σπουδὴν, καὶ νόμος ἔγραψε τὰ τῶν ἰδωλῶν τεμένη καταλυθῆναι κελεύων. Κωνσταντῖνος μὲν γὰρ ὁ μέγας, ὁ πάσης ἐξουσίας ἐνδημίας, πρῶτος ἐνσεβῆς τὴν βασιλίαν κοσμήσας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἔτι μακροῦτον ὄντων, τὸ μὲν τοῖς δαίμοσι θύειν παντάπασιν ἀπηγόρευσε. τὸς δὲ τῶν νεῶν ὃ κατέλειπε, ἀλλ' ἀβάτης ἦναι προσέταξε, καὶ μέντοι καὶ τῷ τῷ πατρὶος ἡκολούθησεν ἔχοντι. Ἰουλιανὸς δὲ ἀπονομήσας τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς πελοπιδας ἐξουσίας ἐξῆψε τὴν φλόγα· Ἰωβιανὸς δὲ τὴν βασιλίαν παραλαβὼν, πάλιν τὴν τῶν ἰδωλῶν ἐκάλυψε θρησκίαν. Καὶ ἡαλεντινιανὸς δὲ ὁ μέγας τοιοῦτος καχερμένους νόμοις θύειν τὴν ἐνστάτην. Ὁ δὲ ἡαλὸς πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψε θρησκείαν ἢ βύλονται, καὶ τὰ θρησκευόμενα θρησκείαν. Μόνους δὲ πολέμων διετέλει τοῖς τῶν ἀποτολικῶν ὑπερμαχῶσι δογματῶν. Πάσι γὰρ τὸν τῆς ἐκείνου βασιλείας χρόνον, καὶ τὸ ἐπιβώμιον ἤπλιτο πῦρ. Καὶ σπονδὰς καὶ θυσίας τοῖς ἰδωλοῖς προσέφερον, καὶ τὰς δημοδοσίας κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐπέτελλαν. Καὶ οἱ τῷ διοῦσιν τὰ ὄργια τιτελισμένοι μετὰ τῶν αἰγίδων ἔτρεχον, τὸς κύνες διασπῶντες, καὶ μεμνηότες, καὶ βακχεύοντες, καὶ τὰ ἄλλα δρῶντες, ὃ τὴν τῷ διδασκαλίᾳ πανήγυριν δηλοῖ. ταῦτα πάντα Θεοδοσίος εὐρών, ὁ πιστότατος βασιλεὺς, πρὸς τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀγῶνι παρέδωκε.

Fidelissimus autem Imperator adversus errorem Ethnicorum studium suum convertit, & leges scripsit, quibus idolorum fana dirui jubebat. Magnus enim Constantinus, omni laude dignissimus, qui primus imperium pietate exornavit, cum orbem universum insanientem videret, omnino vetuerat ne quisquam Demonibus sacrificaret: eorum vero non destruxerat fana, sed adiri vetuerat. Ac paterna quidem vestigia filii ejus sunt persecuti. Julianus vero impietatem instauravit, & pristini erroris flammam suscitavit. At Jovinianus postquam capeffvit Imperium, rursus idolorum cultum interdixit. Et magnus Valentinianus iisdem legibus usus Europam rexit. Valens autem ceteris quidem omnibus permisit, religiosum quem vellent cultum persequi, & quos colerent ceremoniis placare: solos eos oppugnare non destitit, qui Apostolica dogmata propugnarent. Quamdiu ergo rerum potitus est, ignes ad altaria accendebantur; & libamina ac sacrificia offerebant idolis, & in foro publica convivia agitabant. Et qui Bacchi erant initiati sacris, cum pellibus caprinis cursitabant, canes discerpentes, furentes, & bacchantes, aliaque agentes, quae magistri ipsorum celebritatem notant. Haec omnia cum fidelissimus Imperator Theodosius reperisset, radicitus sustulit, & oblivioni mandavit. Et Idatius in Fastis consularibus, Theodosio Aug. II. & Cynegio, Coell. Zosimus Hist. lib. 4.

Prudentius contra Symmachum lib. 2. sic Honorium Augustum alloquitur:

*Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam;
Quodque patris superest, successor laudis habeto.
Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingi,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.*

CAPUT CLXI.

Judæorum pertinacia, perfidia & coecitas.

DEut. 28, 15. & seq. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui... Percutiat te Dominus amentia, & coecitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cecus in tenebris, & non dirigas vias tuas.

Deut. 32, 28. 29. Gens absque consilio est & sine prudentia. Utinam saperent, & intelligerent, ac novissima providerent.

Psal. 17, 44. Eripies me de contradictionibus populi.

Psal. 68, 24. & seq. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.... Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnorum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in justitiam tuam.

Sap. 2, 21. 22. Hac cogitaverunt & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum: & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitia, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.

Isa. 1, 3. 4. Filios enutrivit & exaltavi; ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum; & asinus praesepe Domini sui: Israel autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Va genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum.

Isa. 5, 13. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit.

Isa. 6, 8. & seq. Et audiavi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos

Matth. 13, 13. & seq. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, Et adimpletur in eis prophetia Isaia, dicentis, Audietis audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non videbitis: incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos. Et Marc. 4, 11. 12. Luc. 8, 10. Joh. 12, 39. & seq. Act. 28, 25. & seq.

Matth. 15, 7. Hypocrita, bene prophetavit de vobis Isaia, dicens, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.

Matth. 15, 12. & seq. Tunc accedentes Discipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Pharisei audito verbo hoc scandalizati sunt? At ille respondens, ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur. Sinite illos; cæci sunt, & duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt. Et Luc. 6, 39.

Matth. 23, 16. & seq. Va vobis, duces cæci, qui dicitis, Quicumque juraverit per Templum, nihil est: qui autem juraverit in auro Templi, debet: stulti & cæci, quid enim majus est, aurum, an Templum quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono quod est super illud, debet: cæci, quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?

Luc. 2, 34. Et benedixit illis Simeon; & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.

Joh. 12, 37. 38. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum; ut sermo Isaia propheta impleveretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium

ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Usquequo, Domine? Et dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta.

Isa. 29, 9. & seq. Obstupefcite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non a vino; movemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros; prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum; & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, diceturque ei, Lege, & respondebit, Nescio literas. Et dixit Dominus, eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis; ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & stupendo; peribit enim sapientia a sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.

Isa. 42, 19. & seq. Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuntios misi? quis cæcus, nisi qui venundatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem, & extolleret. Ipse autem populus directus & vastatus; laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt in rapinam, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendas, & auscultet futura?

Isa. 53, 1. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?

Isa. 65, 2. & seq. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres, qui habitant in sepulcris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & jus profanum in vasis eorum; qui dicunt, Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti sumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam & retribuam in sinum eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus; qui sanctificaverunt super montes, & super colles exprobraverunt mihi: & remetiar opus eorum primum in sinu eorum.

Jerem. 5, 21. 23. Audi, popule stulte, qui non habes cor; qui habentes oculos non videtis; & aures, & non auditis . . . populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans; recesserunt, & abierunt.

brachium Domini cui revelatum est? Et Rom. 10, 16.

Act. 28, 22. Rogamus autem a te audire qua sentis: nam de secula hac notum est nobis, quia ubique ei contradicatur.

Rom. 10, 20. 21. Isaias autem audet, & dicit, Inventus sum a non quarentibus me: palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Rom. 11, 7. & seq. Quid ergo? quod querebat Israel, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est, ceteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos ut non videant, & aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. Et David dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis: obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.

2. Cor. 3, 12. & seq. Habentes igitur talem speciem, multa fiducia utimur: & non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum; usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum; cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

1. Petr. 2, 7. 8. Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

Jerem. 8, 7. & seq. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti. Attendi, & auscultavi, nemo quod bonum est loquitur; nullus est qui agat penitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad praelium. Milvus in caelo cognovit tempus suum; turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit iudicium Domini . . . . . Confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt: verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis.*

Ezech. 12, 1. 2. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas; qui oculos habent ad videndum, & non vident; & aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exasperans est. Et Ezech. 2, 5. & seq. & 3, 9. 26. 27. & alibi saepe.*

Ose. 4, 1. & seq. *Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terra: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. . . . . Verumtamen unusquisque non iudicet, & non arguatur vir; populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt Sacerdoti . . . . . Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi.*

I. *Judaei pertinacia sua sibi conscii. II. Doctrina Christi Jesu veritatem confirmant Judaei, dum oppugnant.*

Judaei pertinacia sua sibi conscii.

I. **N**E hic quidem repugnantes habemus Judaeos, suae sibi contumaciae & impietatis conscios. Nulla alioquin arte eludere possent Iosephi testimonium, de popularium suorum horrendis flagitiis sic differentis:

Ioseph. de bell. Jud. l. 6. c. 37.

ὅτι ἂν ὑποκλαίμεν ἡμῶν, ἃ μὲν καλεῖται τὸ πάθος. οἷμα ἰσχυρὸν βραδυνοῦν ἐπὶ τὰς ἀλιτρίδας, ἡ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἡ κατακλυθῆναι τὴν πόλιν, ἡ τὴν τῆς σδομῆς μεταλαβῆναι κεραυνός. πολὺ γὰρ τῶν ταῦτα παθόντων ἦνεκεν γενεὴν ἀνθρώπων. Dicere equidem non verebor, quae me dolor jubet. Sic existimo, si hos impios adoriri cunctati fuissent Romani, vel voragine absorbendam fuisse Civitatem, vel undis obruendam, vel iisdem elidendam fulminibus, quibus Sodomitica olim regio obruta est. Nequiores enim tulit progeniem, & Dei magis contemtricem, quam qui hac perpeffi sunt. Idem alibi:

Ioseph. de bell. Jud. l. 7. c. 36.

ἔγινετο γὰρ πῶς ὁ χρόνος ἐκείνος παντοδαπῆς ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ποικίλης πολυπόρου, ὥς μηδὲν κακίας ἔργον ἀπρακτόν καταλείπειν, μὴδ' ἂν τις ἐπινοῇ διαπλάττειν ἐπιβλήσκειν, ἔχον ἂν τι καινότερον ἐξενεῖν. ὥτως ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ πάντες ἐνόησαν, καὶ πρὸς ὑπερβαλὴν ἀλλήλους ἐν τε ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀσεβείαις, καὶ ταῖς εἰς τὴν πλησίον ἀδικίαις ἐφίλονόκησαν. Tempus enim illud omnigena inter Judaeos nequitia ferax fuit; adeo ut nullum pravitatis facinus admittere pratermiserint, nec si quis aliquod animo velis confingere, ullum magis inusitatum possit reperire. Adeo in omnes privatim & publice morbus hic incubuerat, & ut se invicem superarent, tum impietate in Deum, tum & in

proximos flagitiis, contendebant. Quascunque ergo pertulerunt calamitates, a Deo ipso injurias suas persequente iis inflictæ sunt. Plenis id buccis ad suos vociferabatur Iosephus, cum maledictis peteretur; pejora meritum se fatebatur, qui contra Dei decretum eos servare vellet, a Deo jam damnatos: prædixisse præcos vates tum hæc eventura, cum civili bello sese conficerent. Demum miserabili hac exclamatione convicia sua & querelas claudebat: Θεὸς ἄρα, Θεὸς ἀντὶς ἐπέβη μετὰ ἰσχυρῶν κατάρσειον αὐτῶν (ἰερῶ) πύργων, καὶ τὴν τοσούτων μισσημάτων γέμυσαν πόλιν ἀναστράζει. Deus profecto, Deus ipse cum Romanis ignes lustrales (Templo) ipsi injicit, & Civitatem tot piaculis plenam exscindit. Idem ipse Titus in Hierosolymitana obsidione, quasi divino afflatus spiritu, palam inter suos prædicabat:

τάσεις, inquiebat, καὶ λιμός, καὶ πολιορκία, καὶ δίχα μηχανημάτων πίπτοντα τέχνη, τί ἂν ἄλλο, ἢ Θεὸς μέντοι μήνεις ἐκείνοις, βοήθια δ' ἡμετέρας; Seditio, & fames, & obsidio, & muri sine machinarum nostrorum ope sponte procumbentes, quidnam indicant aliud, quam Deum ipsis iratum esse, nobis vero opitulari?

Et alio loco: καταβῶν γὰρ (τίτῳ) τὸ τε καὶ αὐτῶν (πύργων) ὕψος, καὶ τὸ μέγεθος ἐκάστης πέτρας, τὴν τε ἀκρίβειαν τῆς ἀρμοσίας, καὶ ἔχον μὲν ἕως, ἡλικὸι δὲ ἕκαστος τὴν ἀνάστασιν, εὐνὴν θεῶν γε ἐπολεμήσαμεν, ἔφη, καὶ Θεὸς ἦν ὁ τῶνδε τῶν ἰσχυμάτων Ἰουδαίους κατελόν. ἐπὶ χυρῆς τε ἀνδράπων, ἢ μηχανῶν, τί πρὸς τὰς τῶν πύργων δύνατον; Titus ergo solida murorum altitudine conspecta, & singulorum lapidum magnitudine, & accurata compage, & quantum bi in latum, quantum item in altum

Ioseph. de bell. Jud. l. 7. c. 8.

Ioseph. de bell. Jud. l. 7. c. 4.

Ioseph. de bell. Jud. l. 7. c. 43.

Thalm.
Nezich. l. 1.
Part. 2. c. 7.

Isa. 65, 2.

aleum paterent; Deo, inquit, favente bellum
gessimus, & Deus ab istis munitionibus Judeos
detraxit: nam quid manus hominum vel
machine possunt adversus has turre? Thal-
mudistæ etiam in Baba metzia, majores suos
Deo poenas dedisse ajunt, quod Legi verba
sua anteferrent. Item in Parte *וירא* sive de
festis, libro septimo, capite tertio, Israeli-
tarum pervicacia, canis, galli, hirci, & spinæ
proterviæ comparatur. Scribit vero Aben
Ezra testimonium illud, quod e sexagesimo
quinto capite *Isaia* sumimus, in quo tota die
manus suas ad populum incredulum expan-

diffe se dicit Dominus, a R. Mose Haccohen
Israeliticæ genti adscribi. Quod a Paulo
factum est in Epistola ad Romanos.

Rom. 10, 21.

Doctrina
Christi Jesu
veritatem
confirmant
Judæi, dum
oppugnant.

II. Ergo cum Judæorum pertinacia mani-
festis oraculis prædicta sit, atque idem
Spiritus, qui venturi Jesu *κρίμα* (notas) in
Libris sacris consignabat, hanc Judæorum
obstinationem & obfirmatam dissensionem
in iis prænuntiaverit, dum doctrinæ Jesu
Christi veritatem oppugnant Judæi, tum
eam utique vel maxime confirmant; quippe
pervicacia sua libris iisdem adstruentes
fidem, qui Christum Jesum nuntiant.

CAPUT CLXII.

Judæorum rejectio & dispersio, eorumque abolenda
sacrificia.

DEut. 28, 28. 29. & seq. Percutiat te
Dominus amentia, & cæcitate, ac furore
mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet
cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas,
omnique tempore calumniam sustineas, &
opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te.
.... Ducet te Dominus, & regem tuum quem
constitueris super te in gentem quam ignoras tu
& patres tui. .... Et eris perditus in prover-
bium ac fabulam omnibus populis, ad quos te
introduxerit Dominus. .... Filios generabis &
filias, & non frueris eis, quoniam ducentur in
captivitatem. .... Advena qui tecum versatur
in terra, ascendet super te, eritque sublimior;
tu autem descendes & eris inferior. ....
Remanebitis pauci numero, qui prius eratis
sicut astra cæli præ multitudine, quoniam non
audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut ante
latatus est Dominus super vos, bene vobis
faciens, vosque multiplicans; sic latabitur
disperdens vos atque subvertens, ut auferamini
de terra, ad quam ingrederis possidendam.
Disperget te Dominus in omnes populos, a
summitate terra usque ad terminos ejus, &
servies ibi Diis alienis, quos & tu ignoras, &
patres tui, lignis & lapidibus. In gentibus
quoque illis non quiesces, neque erit requies
vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi
cor pavidum & deficientes oculos, & animam
consumptam mærore. Et erit vita tua quasi
pendens ante te. Timebis nocte & die, & non
credes vita tua. Mane dices, Quis mihi det
vesperam? & vespere, Quis mihi det mane?
propter cordis tui formidinem, qua terreberis,

HUETII DEMONSTR.

Matth. 21, 40. 41. Cum ergo veniet Domi-
nus vinea, quid faciet agricolis illis?
Ajunt illi, Malos male perdet, & vineam
suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei
fructum temporibus suis. Marc. 12, 9. Luc.
20, 15. 16.

Act. 13, 40. 41. Videte ergo ne superveniat
vobis quod dictum est in Prophetis, Videte,
contemptores, & admiramini, & disperdimini:
quia opus operor ego in diebus vestris, opus
quod non credetis, si quis narraverit vobis.

Rom. 11, 19. 20. Dices ergo, Fracti sunt
rami, ut ego inserar. Bene: propter increduli-
tatem fracti sunt.

1. Cor. 1, 23. 28. Nos autem predicamus
Christum crucifixum, Judæis quidem scanda-
lum, Gentibus autem stultitiam... Et ignobilia
mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ
non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.

Ebr. 8, 8. & seq. Vituperans enim eos dicit,
Ecce dies veniens, dicit Dominus, & consum-
mabo super domum Israel, & super domum
Juda, testamentum novum; non secundum
testamentum, quod feci patribus eorum, in die
qua apprehendi manum eorum, ut educerem
illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non per-
manserunt in testamento meo, & ego neglexi
eos, dicit Dominus. .... Dicendo autem novum,
veteravit prius. Quod autem antiquatur &
senescit, prope interitum est.

Ebr. 10, 4. & seq. Impossibile enim est
sanguine taurorum & hircorum auferri pec-
cata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam
& oblationem noluisse, corpus autem aptasse
mibi:

R r r r

mibi:

Et propter ea, quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus classibus in Ægyptum per viam de qua dixit tibi ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos & ancillas, & non erit qui emat.

1. Reg. 15, 22. Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non votius ut obediat voti Domini? Melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.

Psal. 17, 40. & seq. Supplantasti insurgentes in me subtus me; & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdisti. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminuum eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos.

Psal. 39, 7. & seq. Sacrificium & oblationem nolui, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.

Psal. 49, 8. & seq. Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.... Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.... Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum... Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tua ponebas scandalum. Hac fecisti, tacui.

Psal. 58, 12. Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; ne quando obliviscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.

Psal. 68, 24. & seq. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Psal. 109, 4. Juravit Dominus, & non panitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.

Isa. 1, 11. & seq. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus; plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quasivit hac de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cætus vestri: calendas vestras, & solennitates vestras odit anima mea; facta sunt mihi molesta; laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestra sanguine plena sunt.

Isa. 2, 2. & seq. Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vortice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Jerusalem.... Projecisti enim populum tuum, domum Jacob.

Isa. 5, 1. 2. & seq. Vineam facta est dilecto meo in cornu olei: & sepovit eam, & lapides elegit ex illa, & plantavit eam electam, & edificavit turrin in medio ejus, & torcular extruxit in ea; & expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas. Nunc ergo, habitatores Jerusalem, & viri Juda, judicate inter me & vineam meam; quid est quod debui ultra facere vinea mea, & non feci ei? an quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam

mibi: holocausta pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias & oblationes, & holocausta pro peccato nolui, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: auferit primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Jesu Christi semel. Es omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

ostendam vobis quid ego faciam vinea mea: auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur, & ascendent vepres & spina; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vineam enim Domini exercituum, domus Israel est: & vir Juda, germen ejus delectabile; & expectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas; & justitiam, & ecce clamor.

Isa. 8, 14. 15. Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, duabus domibus Israel; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

Isa. 28, 14. & seq. Propter hoc audite verbum Domini, viri illudores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. Dixistis enim, Percussimus sœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecli sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum; qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura; & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aqua inundabunt: & delebitur sœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit; flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem: quandocunque pertransierit, tollet vos, quoniam mane diluculo pertransibit, in die, & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.

Isa. 42, 14. & seq. Tacui semper, filii, patiens fui: sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam montes, & colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam..... Quis cæcus, nisi servus meus? Et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? quis cæcus, nisi qui venumdatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem, & extolleret. Ipse autem populus, direptus & vastatus, laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui eruat; in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis, qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? quis dedit in direptionem Jacob, & Israel vastantibus? nonne Dominus ipse cui peccavimus? & noluerunt in viis ejus ambulare, & non audierunt legem ejus. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum in circuitu, & non cognovit; & succendit eum, & non intellexit.

Isa. 50, 1. & seq. Hæc dicit Dominus, Quis est hic liber repudii matris vestra, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret..... Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me..... Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?..... De manu mea factum est hoc vobis; in doloribus dormietis.

Isa. 66, 22. 23. Quia sicut celi novi, & terra nova, qua ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbatho: veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 5, 3. & seq. Domine, oculi tui respiciunt fidem; percussisti eos, & non doluerunt; attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti. Ego autem dixi, Forsitan pauperes sunt, & stulti ignorantes viam Domini, judicium Dei sui: ibo igitur ad optimates, & loquar eis; ipsi non cognoverunt viam Domini, judicium Dei sui: & ecce magis hi simul confregerunt jugum, ruperunt vincula. Ideo percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum: omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur; quia multiplicata sunt pravaricationes eorum, confortata sunt aversiones eorum..... Pravaricatione enim pravaricata est in me domus Israel, & domus Juda, ait Dominus: negaverunt Dominum, & dixerunt, Non est ipse..... Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem bujuscemodi non ulciscetur anima mea?

Jerem. 6, 16. & seq. *Hac dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea; & invenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et consilium super vos speculatores: audite vocem tubæ. Et dixerunt, Ideo audite, gentes; & cognosce, congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra, ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, & legem meam projecerunt. Ut quid mihi thus de Saba offertis, & calamum suaveolentem de terra longinqua? holocausta vestra non sunt accepta, & victimæ vestrae non placuerunt mihi. Propterea hac dicit Dominus, Ecce ego dabo in populum istum ruinas.*

Jerem. 12, 7. 8. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus. Facta est mihi hereditas mea, quasi leo in sylva: dedit contra me vocem, ideo odivi eam.*

Jerem. 31, 31. 32. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.*

Dan. 9, 26. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus qui eum negaturus est: & Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio..... & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.*

Ose. 2, 10. & seq. *Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus; & vir non eruet eam de manu mea; & cessare faciam omne gaudium ejus, & solennitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa tempora ejus.*

Ose. 3, 4. *Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

Ose. 4, 6. *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam; quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblitus es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum & ego.*

Ose. 9, 15. *Propter malitiam operum suorum de domo mea expellam eos, nec addam diligere eos.*

Amos. 5, 18. & seq. *Va desiderantibus diem Domini; ad quid eam vobis? dies Domini ista tenebra & non lux. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei ursus; & ingreditur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber. Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux; & caligo, & non splendor in ea? Odi, & projecì festivitates vestras; & non capiam odorem catuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocausta & munera vestra, non suscipiam; & vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer a me tumultum carminum tuorum, & cantica lyra tua non audiam: & revelabitur quasi aqua judicium, & justitia quasi torrens fortis.*

Zach. 11, 9. *Et dixi, Non pascam vos: quod moritur, moriatur; & quod succiditur, succidatur.*

Malach. 1, 10. 11. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuitus? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

*Summum quoque testimonium nobis hic commo-
dant Judei.
Matth. 12, 8.*

Sacrificium jüge, aliaque sacrificia omnia abolitum iri, præter laudis sacrificium, legitur in Midrasch libri Numerorum, & apud Josephum Jaberz. Legitur illic etiam Sabbathum ab eo solvi posse, qui Dei præcepta tradit hominibus. Unde fateri eos

necesse est, merito de se Jesum Christum prædicasse, Filium hominis dominum esse Sabbathi. Traditur libro eodem sublatum iri ciborum discrimina veniente Messia: quod & in Beresith Rabba diserte scriptum est. Sed & Midrasch Thehillim scriptum habet,

*Joel. Job. in
Psalm. 40.*

Prop. 9.
c. 18.

habet, Israelitas ob scelera sua excidisse sacerdotio, atque id ad gentes transiisse, quod jam superius a me notatum est. Addam hic etiam, horum temporum Judæos palam fateri, jam nullos sibi superesse sacerdotes; multos quidem Levitico genere se prognatos

ferre, sed legitimis instrumentis genus suum approbare non posse; proindeque etiam si suum sibi restitueretur Templum, se haudquaquam sacrificaturos, ut qui non habeant *ἱεῖς*; oraturos tantum, unumque sibi laudis sacrificium esse concessum.

CAPUT CLXII.

Excidium Hierosolymitanum.

DEut. 28, 29. & seq. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terra finibus, in similitudinem aquila volantis cum impetu, cujus linguam intelligere non possis: gentem procacissimam, qua non deferat seni, nec misereatur parvuli, & devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terra tua: donec intereas, & non relinquat tibi triticum, vinum & oleum, armenta bouum & greges ovium: donec te disperdat, & conterat in cunctis urbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebat fiduciam in omni terra tua. Obsideberis intra portas tuas in omni terra tua, quam dabit tibi Dominus Deus tuus, & comedes fructum uteri tui, & carnes filiorum tuorum, & filiarum tuarum quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia & vastitate qua opprimet te hostis tuus. Homo delicatus in te & luxuriosus, valde invidet fratri suo, & uxori qua cubat in sinu suo, ne det eis de carnibus filiorum suorum, quas comedet; eo quod nihil aliud habeat in obsidione & penuria, qua vastaverint te inimici tui intra omnes portas tuas.

Deut. 32, 25. 26. Foris vastabit eos gladius, & intus pavor; juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine fene. Dixi, Ubinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

Psal. 68, 25. & seq. Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnorum meorum addiderunt.

Isa. 6, 8. & seq. Et audiivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixi, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Usquequo Domine? & dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquantur deserta.

Isa. 25, 1. 2. Domine Deus meus tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles, amen. Quia posuisti Civitatem in tumulum,

Matth. 23, 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Luc. 19, 41. & seq. Et ut appropinquavit, videns Civitatem flevit super illam, dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, qua ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt; & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tue.

Josephus de bello Judaico, lib. 7. cap. 47. *ἡ πόλις μὲν ἔτι τῆς ἱεροσολύμας, ἔτι δὲ τῆς οὐσίας ἡγεμονίας, γοετοῖς μὲν ὄνδον.* Sic quidem capta est Hierosolyma, anno secundo imperii Vespasiani, octavo die mensis Gorpiaei.

Suetonius in Tito, cap. 5. Novissima Hierosolymorum oppugnatione, duodecim propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus; cepitque eam natali filia sua.

Johannes Xiphilinus, Epitom. Dion. in Vespasiano: *ὁ δὲ τίτος τῷ πρὸς Ἰουδαίους πολέμῳ ἐπιταχθεὶς, τὰ ἱεροσολύμας ἦλθε, καὶ τὸν ναὸν ἐπέτησε.* τοῖς δὲ Ἰουδαίοις ἔχ' ὅτι ὁλεῖσθός, ἀλλὰ καὶ νίκη, καὶ σωτηρία, εὐδαιμονία τε ἦν καὶ ἰσχύς, ὅτι τῷ ναῷ συναπλόγητο. Titus autem Judaico bello praefectus, Hierosolyma cepit, & Templum cremavit. Judæis vero, non mors, sed victoria, & salus, & felicitas esse visa est, cum Templo interire.

Quem tu percussisti, persecuti sunt; & super

urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit Civitas, & in sempiternum non edificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Jerem. 19, 10. 11. Et conteres lagunculam, in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos, Hec dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.

Dan. 9, 26. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.

Zach. 13, 6. & seq. & 14, 1. & seq. Et dicitur ei, Quid sunt plage istae in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, Framea, suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves. .... Ecce venient dies Domini, & dividantur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in praelium, & capietur Civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars Civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex Urbe.

CAPUT CLXIV.

Hierosolymitani Templi everfio.

3. **R**eg. 9, 6. 7. Si autem aversione averfi fueritis, vos & filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & ceremonias meas quas proposui vobis; sed abieritis & colueritis Deos alienos, & adoraveritis eos, auferam Israel de superficie terrae, quam dedi eis; & Templum quod sanctificavi nomini meo projiciam a conspectu meo, eritque Israel in proverbium & in fabulam cunctis populis. Et domus haec erit in exemplum: omnis qui transferit per viam stupebit & sibilabit.

Dan. 9, 26. 27. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.

Osc. 3, 4. Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.

Matth. 24, 1. & seq. Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei edificationes Templi. Ipse autem dixit illis, Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. .... Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat; tunc qui in Judaea sunt fugiant ad montes. Et Marc. 13, 1. & seq. Luc. 21, 5. & seq.

Josephus de bello Judaico, lib. 7. cap. 26. Ὁ μὲν ἂν ναὸς ὕψος ἄκοντος καίσαρος ἐμπιπράται. Sic igitur Templum invito Casare incenditur.

Johannes Xiphilinus Epitom. Dion. in Tito: Ὁ δὲ τίτος, τῷ πρὸς Ἰουδαίους πολέμῳ ἐπιτυχθεὶς, τὰ ἱεροσολύμα ἤλκε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησε· τοῖς δὲ Ἰουδαίοις οὐχ ὅτι ἠλεῖσθρος, ἀλλὰ θανάτου καὶ σωτηρίας, Ἰουδαίοντι· τε ἄνοι ἰδοὺν, ὅτι τῷ τὰν συναγωγῶντο. Titus autem Judaico bello praefectus Hierosolyma cepit, & Templum cremavit; Judaei vero, non mortis, sed victoriae, & salutis, & felicitatis duxerunt loco, simul cum Templo interire.

CAPUT CLXV.

Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis ademta.

Isa. 5, 25. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum. In his omnibus

Matth. 23, 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Ammianus Marcellinus lib. 23. de Juliano: Ambitiosum quondam apud Hierosolyma Templum, quod post multa & interneciva certamina,

non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.

Isa. 25, 2. Posuisti Civitatem in tumulum, Urbem fortem in ruinam, domum alienorum; ut non sit Civitas, & in sempiternum non adificetur.

Jerem. 19, 11. Hac dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.

Dan. 9, 26. 27. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.

Amos. 5, 1. Audite verbum, quod ego levo super vos planctum: Israel cecidit, & non adjiciet ut resurgat: virgo Israel projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam.

dictis testimonium prabet tam diuturnum tempus jam inde elapsam, nullum ipsis vestigium vel initium felicitis mutationis ad hunc usque diem ostentans; cum tamen instaurare Templum sapius tentaverint. Hoc enim semel, bis, ac tertio aggressi, sub Hadriano, & Constantino, & Juliano, repressi sunt; tunc quidem a militibus, postremo tandem ab igne e fundamentis erumpente, & intempestivos eorum conatus reprimente, Vide & Chrysostomum Homil. 4. in Matth. & Homil. 41. in Acta: & Serm. 2. in Babylam: & Serm. 2. in Judæos: & in Demonstrat. ὅτι θεὸς ὁ χριστός Gregorium Nazianz. Orat. 4. Philostorgium Hist. Eccl. lib. 7. cap. 9. & 14. Theodoretum Hist. Eccl. lib. 3. cap. 20. Socratem lib. 3. cap. 20. Sozomenum lib. 5. c. 22. Ambrosium Epist. 29. ad Theodosium: Rufinum Hist. lib. 1. cap. 38. & 39. Sulpitium Severum Hist. lib. 2. Cassiodorum Hist. Tripart. lib. 6. cap. 43. Freulphum Lexoviensem Hist. lib. 4. cap. 9.

CAPUT CLXVI.

Christus judex.

Psalm. 44, 4. & seq. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem.

Psalm. 71, 1. & seq. Deus judicium tuum regi dā, & justitiam tuam filio regis; judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos

certamina, obsidente Vespasiano, posteaque Tito, agere est oppugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiumque maturandum Alypio dederat Antiocheni, qui olim Britannias curaverat pro præfælis. Cum itaque rei idem instaret Alypius, juvareque Provincia rector, metuendi globi flammæ prope fundamenta crebris assultibus erumpentes fecere locum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum: hocque modo elemento destinatus repellente, cessavit inceptum.

Johannes Chrysostomus Orat. 3. in Judæos: προῖπεν (ὁ δανιὴλ) ὅτι ὡς συντελέας κατέβη αὐτός (ἰουδαίος) ἡ δουλία αὐτή. καὶ μαρτυρεῖ τοῖς ἡσυχίοις ὁ χρόνος ὁ τοσούτος ἐξ ἀκρίβειας γινόμενος, καὶ ἡδὲ ὁ χρόνος, ἡδὲ προσέμεινεν ἡδὲ καὶ μέχρι καὶ σήμερον ἐμφάνει χρηστὴ μεταβολή· καὶ ταῦτα πολλὰ καὶ ἐπιχειρήσαντων αὐτῶν ἀνατῆσαι τὸν ναόν. καὶ γὰρ καὶ ἅπασι, καὶ δις, καὶ τρίς, ἐπὶ ἀδριανῷ, καὶ καὶ καὶ τὴν, καὶ ἰουλιανῷ ἐπιχειρήσαντες διακυλώθησαν, τότε μὲν ὑπὸ στρατιωτῶν, ὕστερον δὲ πυρὸς τῶν θεμελίων ἐκπηδῆσαντος, καὶ καταχθέντος αὐτοῦ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας. Prædixit Daniel futurum ut hac servitute premantur usque ad finem. Et his

Matth. 9, 2. & seq. Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua..... Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et Marc. 2, 3. & seq. Luc. 5, 18. & seq.

Matth. 16, 17. 19. Respondens autem Jesus dixit ei, Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solveris super

in iudicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem; & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem.

Psal. 97, 8. 9. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt a conspectu Domini, quoniam venit iudicare terram. Judicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate.

Isa. 2, 3. 4. Et ibunt populi multi, & dicent Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebis nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; & quia de Sion exhibet lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4, 2. 3.

Isa. 11, 1. & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet..... Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Isa. 13, 9. & seq. Ecce dies Domini venit crudelis, & indignationis plenus, & ira, furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores ejus conterendos de ea: quoniam stella cæli, & splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendet in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obryzo. Super hoc cælum turbabo, & movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris ejus.

Isa. 33, 22. Dominus enim iudex noster, Dominus legis noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Isa. 42, 1. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum sumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.

super terram, erit solutum & in cælis. Et Matth. 18, 18. Joh. 20, 23.

Matth. 16, 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera ejus. Et Matth. 24, 30. & 26, 64. Marc. 8, 38. & 13, 24. & seq. Luc. 11, 25. & seq. Act. 1, 11. & 3, 20. 21. Rom. 2, 6. & 1. Thess. 1, 10. & 4, 14. & seq. & 2. Thess. 1, 10. Apoc. 1, 7. & 2, 23.

Matth. 25, 31. & seq. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis sue, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis; & statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. Tunc dicet Rex his qui a dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi..... Tunc dicet & his qui a sinistris erunt, Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus..... Et ibunt hi in supplicium æternum; iusti autem in vitam æternam.

Joh. 5, 22. & seq. Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio... & potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est..... Non possum ego a me ipso facere quicquam: sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est.

Joh. 8, 3. & seq. Adducunt autem Scribae & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In Lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis?..... Erigens autem se Jesus, dixit ei, Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? Qua dixit, Nemo, Domine. Dixit autem Jesus, Nec ego te condemnabo: vade, & jam amplius noli peccare.

Act. 10, 42. Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum & mortuorum.

Act. 17, 31. Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in aequitate; in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis.

Rom. 14, 10. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu,

Isa. 49, 25. Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, & filios tuos ego salvabo.

Isa. 51, 5. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt; me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.

Isa. 66, 15. & seq. Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga ejus; reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis; quia in igne Dominus judicabit, & in gladio suo ad omnem carnem.

Jerem. 23, 5. 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & justitiam in terra. Et Jer. 33, 15.

Ezech. 34, 17. & seq. Vos autem greges mei, hac dicit Dominus Deus, Ecce ego judico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. . . . Propterea hac dicit Dominus Deus ad vos, Ecce ego ipse judico inter pecus pingue & macilentum: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras, salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.

Dan. 7, 9. & seq. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit. . . . judicium sedit, & libri aperti sunt. . . . Et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient; potestas ejus, potestas aeterna, qua non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Joel. 2, 1. & seq. Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terra; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis. . . . Et dabo prodigia in cælo, & in terra sanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Mich. 4, 1. & seq. Et erit in novissimo dierum, erit mons Dominus Domini preparatus in vertice montium, & sublimis super colles: & fluent ad eum populi. Et properabunt gentes multae, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum.

Soph. 3, 8. Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei; in igne enim zeli mei devorabitur omnis terra.

CAPUT CLXVII.

Apostoli Jesu iudices.

Sap. 3, 7. 8. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundinetis discurrent: judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

Matth. 19, 28. Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et Luc. 22, 28. & seq.

Jesu omnis potestas a Patre data.

DAn. 7, 13. 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit; & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aterna qua non auferetur: & regnum ejus, quod non corrumpetur.*

Ebr. 1, 2. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum.

Ebr. 2, 8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Apoc. 1, 18. Habeo claves inferni & mortis.

Apoc. 11, 15. Factum est regnum hujus mundi Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum. Amen.

CAPUT CLXIX.

Jesus Servator.

PSal. 71, 1. & seq. *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis..... judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione, & generationem.*

Psal. 73, 12. Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terra.

Psal. 97, 1. & seq. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit sibi dextera ejus, & brachium sanctum ejus. Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordia sua, & veritatis sue domui Israel. Viderunt omnes termini terra salutare Dei nostri.

Psal. 117, 21. & seq. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Lapidem, quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hac dies quam fecit Dominus, exultemus & letemur in ea. O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini..... Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

Isa. 12, 2. 3. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo: quia

Matth. 28, 18. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Joh. 13, 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.

Joh. 17, 1. 2. Hac locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cælum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aternam.

Matth. 1, 21. & seq. *Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

Et Luc. 1, 31. & 2, 21.

Matth. 18, 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Et Luc. 9, 56. & 19, 10.

Matth. 27, 39. & seq. Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah, qui destruis Templum Dei, & in triduo illud readificas; salva te ipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Et Marc. 15, 28. 29. Luc. 23, 35. & seq.

Luc. 1, 69. & seq. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui a seculo sunt, Prophetarum ejus; salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.

Luc. 2, 10. Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

Luc. 2, 29. 30. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod

fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Isa. 19, 19. 20. In die illa erit altare Domini in medio terra Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem, qui liberet eos.

Isa. 25, 8. 9. Precipitabis mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimur, & letabimur in salvari ejus.

Isa. 33, 22. Dominus enim judex noster, Dominus legis noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Isa. 35, 4. & seq. Dicite pusillanimis, Confortamini, & nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Isa. 45, 8. Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.

Isa. 46, 12. 13. Audite me duro corde, qui longe estis a justitia: prope feci justitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Israel gloriam meam.

Isa. 49, 6. 25. Ex dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & faces Israel convertendas; ecce dedisti te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.... Quia hac dicit Dominus, Equidem & captivitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robusto salvabitur. Eos vero qui judicaverunt te, & ego judicabo: filios tuos ego salvabo.

Isa. 51, 5. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus; & brachia mea populos judicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.

Isa. 52, 10. Paravit Dominus brachium

quod parasti ante faciem omnium populorum.

Luc. 3, 4. & seq. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaia propheta, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus ..... & videbit omnis caro salutare Dei.

Joh. 3, 14. & seq. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et Joh. 12, 47.

Joh. 4, 22. 42. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judeis est ..... Et mulieri dicebant, Quia jam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.

Joh. 5, 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hac dico ut vos salvi ficiis.

Joh. 10, 9. Ego sum ostium: per me si quis introverit, salvabitur.

Joh. 17, 1. 2. Hac locutus est Jesus: & sublevatis oculis in cælum, dixit, Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut Filius tuus clarificet te; sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aeternam.

Act. 4, 10. & seq. Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis adificantibus, qui factus est in caput anguli; & non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

Act. 5, 30. 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.

Act. 13, 23. Hujus Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israel Salvatorem Jesum.

Act. 13, 47. Sic enim praecepit nobis Dominus,

sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri.

Isa. 60, 16. Et scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 62, 1. 11. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur . . . . . Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.

Isa. 63, 8. 9. Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi.

Jerem. 23, 5. 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Et Jerem. 33, 16.

Joel. 2, 31, 32. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Es erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus, & in residuis quos Dominus vocaverit.

Habac. 3, 13. 18. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. . . . . Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.

Zach. 9, 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce Rex veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

Ebr. 5, 8. 9. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, qua passus est, obedientiam; & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae.

Ebr. 7, 25. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum.

Ebr. 9, 28. Sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem.

2. Petr. 1, 1. Simon Petrus, servus & Apostolus Jesu Christi, iis qui coequalem nobiscum sortiti sunt fidem, in justitia Dei nostri, & Salvatoris Jesu Christi. Et 1, 11. & 2, 20. & 3, 2. 18.

1. Joh. 4, 9. 14. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. . . . . Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum, Salvatorem mundi.

Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terra.

Act. 28, 28. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei.

Rom. 5, 9. 10. Christus pro nobis mortuus est; multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

Eph. 2, 5. Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati.

Eph. 5, 23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae; ipse Salvator corporis ejus.

Phil. 3, 20. Nostra autem conversatio in caelis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.

1. Tim. 1, 15. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum.

Tit. 1, 4. Tito dilecto filio, secundum communem fidem, gratia & pax a Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.

Tit. 2, 13. Expectantes beatam spem, & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.

Tit. 3, 4. & seq. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae, quae fecimus nos; sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitae aeternae.

Ebr. 2, 10. Decebat enim cum, propter quem omnia, per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.

Varii Jesu typi colliguntur e Veteri Testamento.

I. Adamus, II. Abel, III. Noachus, IV. Melchisedechus, V. Isaacus, VI. Aries ab Abrahamo immolatus, VII. Josephus, VIII. Agnus in festo Pasche die immolari solutus, IX. Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens, X. Hircus *ἐποποιεύς*, XI. Serpens aneus, XII. Moses, XIII. Aaron, XIV. Josue, XV. Samson, XVI. Samuel, XVII. David, XVIII. Salomon, XIX. Jonas, XX. Eliacimus Helcia filius, XXI. Jeremias, XXII. Zorobabel, XXIII. & Jesus Josedecides.

Adamus.

I. Subjecimus Lectorum oculis Prophetias omnes Veteris Testamenti ad Christum Jesum pertinentes, iisque opposita Novi testimonia, quibus illarum exitus continetur. Prophetias omnes dico, nam si quæ fortasse in tanta copia diligentiam effugit nostram, vel brevitatis studio prætermittenda fuit, vel præ tot aliis clarissimis & apertissimis, quas proferimus, non magni certe momenti censenda est. Si tamen ita loqui fas est, cum prædictio nulla *προβλεπτική* (*prævolutia*) Christi Jesu, pondere ac dignitate careat. Nunc quoniam diximus supra, duplex in sacris Codicibus vaticiniorum genus extare, alterum per verba, per signa alterum; cum jam priori generi satisfecerimus, aliud nobis superest exequendum, quod breviori gyro circumscribemus. Primum dat Jesu typum, hominum omnium parens Adamus; vel ipso monstrante Apostolo, qui formam eum esse futuri pronuntiat. Tum deinde hanc inter ipsos comparisonem instituit: *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vita. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obediendum, justi constituentur multi.* Tum alibi: *Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Deinde: *Factus est primus homo Adam in animam viventem; novissimus Adam in spiri-*

tum vivificantem.... Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de celo, celestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis celestis, tales & celestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis. Huc adde, utrumque fuisse Filium Dei: nam stemma Christi Jesu pertextens Lucas, Adamum appellat Filium Dei; & a Jesu filio Dei hanc seriem auspicatus, in Adamo Dei filio desinit. Sexto die creatur Adamus: sexto die mortem subit Christus. Ad imaginem Dei creatus est Adamus: Jesus est imago Dei invisibilis, & figura substantiæ ejus, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. De terra virgine factus est Adamus; Jesus de puella virgine. Adamum jussit Deus dominari piscibus maris, & volatilibus celi, & universis animalibus, quæ moventur super terram: datam sibi omnem potestatem in celo & in terra prædicat Jesus. Conjugium Adami & Evæ, individuum Christi Jesu & Ecclesiæ connubium refert auctor quoque est Paulus in Epistola ad Ephesios. Evæ suavis admittitur peccatum: Mariæ partu oritur peccati remedium. Per lignum mortis nos tradit Adamus: per lignum vitæ nos restituit Jesus. Fructum arboris, per quem bonum & malum noscebatur, degustat Adamus: de Christo Jesu prædixit Isaïas: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nudus peccavit Adamus; nudus peccatum in cruce reparavit Christus. Post admissum peccatum terrestri Paradiso exit Adamus: post reparatum peccatum celestem paradysum subit Jesus. Dormiente Adamo creatur Eva: moriente Jesu nascitur Ecclesia. Ex Adamo & Eva nascuntur homines: Ex Christo & Ecclesia renascuntur homines. Quin & Ebræi sepultum in Golgotha monte Adamum fabulati sunt. Penes eos rei fides esto: palam certe refragatur Hieronymus. Hanc comparisonem a contrariis petiisse Paulum recte observatum est ab Origene: ita ut in genere similitudo, in specie oppositio inter utrumque appareat.

II. Alteram Jesu Christi figuram exhibet nobis Abelis & Cain historia. Quemadmodum enim Abeli integerrimo viro Caini

Rom. 5, 14-18, 19.

1. Cor. 15, 20. & seq.

Hieron. in Matth. 27, 33. Orig. in Epist. ad Roman. 1.5.

Patre natus est, nulla temporum diuturnitate
Psal. 109, 3. unquam extinguendus: cui dixit Deus: *Tecum
 principium in die virtutis tue, in splendoribus
 Sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te:*
Eccles. 24, 14. qui ipse de se hæc prædicat: *Ab initio & ante
 sæcula creata sum, & usque ad futurum seculum
 non desinam;* qui primum se & novissimum
Isa. 41, 4.
 & 44, 6.
 & 48, 12. esse ait, Alpha & Omega, principium &
Apoc. 22,
 13. finem. Unde Paulus & comparisonem Jesu
Ebr. 7, 22.
 & seq. cum Melchisedeco persequens, *Melioris
 testamenti,* inquit, *sponsor factus est Jesus: &
 alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco
 quod morte prohiberentur permanere: hic
 autem eo, quod maneat in æternum, sempiter-
 num habet sacerdotium. Unde & salvare in per-
 petuum potest accedentes per semetipsum ad
 Deum, semper vivens ad interpellandum pro
 nobis:* quod & subinde repetit. Sacerdos fuit
Ebr. 10, 11.
 & seq. Jesus, non oleo illo ex arborum fructibus ex-
Psal. 44, 8.
 Tert. adv.
 Marcion.
 l. 5. c. 9. presso unctus, sed oleo lætitiæ præ consortibus
 suis; non Ebraeorum solum sacerdos, sed
 Ethnicorum quoque, & ut Tertulliani verba
 usurpem, *Præputiati Sacerdotii Pontifex,*
 perinde ut Melchisedec, qui non inter
 Ethnicos solum, sed erga Abrahamum etiam
 Ebraeorum parentum sacerdotio functus est.
Psal. 109, 6. Ethnicorum etiam rex fuit Melchisedec:
 Christus *judicabit in nationibus,* ut est in
 centesimo nono Psalmo. Incircumcissus fuit
 Melchisedec: Christus circumcisionem abro-
Gen. 14, 18. gavit. Denique & hæc Moysis verba: *At vero
 Melchisedec rex Salem, proferens panem &
 vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, bene-
 dixit ei, Melchisedeci similitudinem aliam
 declarant cum Jesu Christo, a quo sacrificium
 panis & vini in Eucharistiæ sacramento insti-
 tutum est; quod etiam Malachiæ vaticina-
 tione celebratur. Atque hac Christi & Mel-
 chisedeci similitudine ductus Petrus Cunæus,
 homo acutus & eruditus, unum eundemque
 fuisse ausus est asseverare, & in ea forma,
 quam Christus Jesus gessit deinde in terris,
 Abrahamo victori sese Filium Dei obtulisse.
 Quam opinionem expendere, atque eam
 etiam, quam defendit Hieronymus in
 Epistola ad Evagrium, instituti mei non est.*
Malach. 2,
 m.
Cun. de
 rep. Ebr.
 l. 3. c. 3.
Isaacus. V. Multas quoque Jesu similitudines
 gessisse Isaacum deprehendimus. Isaacum
 genuit centenarius pater, & ut sacris utar
 locutionibus, plenus dierum: *Ubi venit
 plenitudo temporis, misit Deus filium suum;*
Gal. 4, 4. verba sunt Pauli ad Galatas. Qui Christi

Pater, *Antiquus dierum* a Daniele appellatur. Dan. 7, 9.
 Matre vetula, & illam diem sterili natus est 23.
 Isaacus: Synagogæ filius fuit Jesus, matris
 pulchræ quidem, & decoris ritibus ac splen-
 didis cerimoniis ornata, sed jam effortæ &
 infœcunda, quippe non conferentis gratiam
 Spiritus sancti, per quam cordibus humanis
 charitas infunditur; gratiam, inquam, illam,
 quæ, ut ait Paulus, vita æterna est. Pro-Rom. 6, 23.
 missionis filius fuit Isaacus: Jesum Deus
 promisit per Prophetas suos in Scripturis
 sanctis, inquit Paulus. Unigena uterque fuit. Rom. 1, 2.
 Isaacus a patre sacrificio destinatus, & ad
 mortem ductus est: Deus Jesu proprio Filio
 suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tra-
 didit illum; uti scribit Paulus ad Romanos. Rom. 8, 32.
 Isaacus ligna, quibus imponendus & im-
 molandus erat, itidem ut Jesus crucem, in
 montem ipse portavit.

VI. Sed & Aries ipse, quem immolavit Aries ab
 Abrahamo
 immolatus. Abrahamus, plurimas venturi Christi notas
 in se habuit. Eadem quippe in ariete *κρούγια*
 (signa) ad Christum pertinentia reperio, ac
 in agno & ove; quæ supra in Parallelismo
 observari possunt: simplicitatem dico, in-
 nocentiam, patientiam, & quod morti vel
 ab ipso ortu destinantur. Quibus & hæc
 adjiciemus; hortari nos Apostolum, ut in- Rom. 15, 14.
 Gal. 3, 27.
 duamus Christum, quod detonsa ex arietibus
 lana vestiamur: hortari nos Jesum ipsum
 apud Johannem, ut carnem suam edamus, Joh. 6, 50.
 & seq.
 quod arietina & agnina carne vescamur:
 cornibus hæsisse in vepreto Arietem Abra-
 hami; spinis Jesum coronatum fuisse,
 totoque vitæ decursu summas difficultates
 & angustias tolerasse: Abrahamum post
 tergum conspexisse Arietem; sed & Jesum
 post multos annos de se oriturum prævi-
 disse; atque id significasse Jesum, cum dice-
 ret: *Abraham pater vester exultavit, ut
 videret diem meum: vidit, & gavisus est:*
 Abrahamum Deo sacrificasse Arietem,
 Isaaco filio succedaneum; passum quoque
 esse Deum, ut pro hominibus a se pro-
 creatis sibi Jesus mactaretur. Eadem denique
 loca sacrificio utrique celebrata sunt, illius
 Moriæ, hujus Golgotha, mons uterque
 Hierosolymitanus. Quanquam in ipso
 Golgotha, in quo mortem tulit Christus,
 Arietem Abrahami immolatum esse Judæi
 opinantur.

VII. Damus & aliam Christi Jesu imaginem,
 Joiephum,

Josephus. Josephum, qui itidem, ut Isaacus patre jam sene natus fuit, eoque diuturnam Christi expectationem significavit. Cum præ fratribus a patre diligeretur, fratrum sibi concivit invidiam & odium, quod & Jesu contigit. Josephi omnia, quæ summam illi dignitatem portendebant, in Jesu eventum habuerunt: a fratribus suis adoratus est; nec allegorice tantum, sed revera etiam Sol, & Luna, ac reliquæ stellæ, ad Jesu Dei nutum orbem suum decurrunt. Advenienti Josepho mortem fratres meditantur: *Venite*, inquiunt, *occidamus eum*: veniente ad homines Jesu, *Morte turpissima*, inquiunt, *condemnemus eum*. Venditur Josephus a fratribus, viginti, vel ut alii Interpretes habent, triginta nummis, testibus Ambrosio & Augustino: *Jesum a Juda triginta quoque nummis venumdatur*. Cruenta Josephi tunica ad Jacobum perlata, cruentam Jesu mortem significat. Apud Potipharem eunuchum servitutem servit Josephus: *Jesum semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Josephus carcere clausus inter duos reos, alteri mortem, salutem alteri libertatem vaticinatur, oratque ut dignitati restitutus sui meminerit: *Jesum cruci affixus inter duos latrones, altero in extremis interitu digna loquente, æternam alteri felicitatem spondet, cum ab eo rogetur, ut regnum adeptus sui memor esset*. Decoram Josephi & elegantem formam non semel laudat Moses: sic laudatur & illa Christi in Psalmis: *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. Ad *Gen. 42, 6.* Josephi nutum frumenta populis vendebantur, ait Moses: *Jesum escas populis esurientibus non semel subministravit; ipse se panem vitæ, panem vivum, qui de cælo descendit, esse proficitur; qui venerit ad se, non amplius esuriturum, qui panem hunc manducaverit, non moriturum*. Josephus suis extitit causa salutis, proptereaque eos sic alloquitur: *Pro salute vestra misi me Deus ante vos in Ægyptum... præmisi quoque me Deus, ut reservemini super terram... Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*. Nec suos solum, & Ægyptios, sed exterarum quoque gentes fame laborantes sublevavit, & *Salvator mundi* a Pharaone dictus est: quæ in Christum Jesum tam apte cadunt, ut non tam de Josepho, quam de ipso scripta

esse videantur. Fratres dimittens Josephus, præceptum hoc dat proficiscentibus: *Ne irascamini in via: a Discipulis abiturus ad Patrem Jesus, Pacem, inquit, relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Pharaon Ægyptios coram Josepho in genua jubet procumbere, totamque Ægyptum ex ipsius arbitrio pendere, & alterum eum esse a Rege: *Deus exaltavit Jesum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. De Josepho sic iatur moriens Jacob: *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*: de Christo Jesu sic Johannes Baptista: *Illum oportet crescere, me autem minui*; cuius & figura est lapis ille Danieli memoratus, *qui factus est mons magnus, & implevit universam terram*.

VIII. Jesum expressit & Paschalis Agnus: *Etenim, inquit Paulus, Pascha nostrum immolatus est Christus*. Quæ comparatio cum instituta sit a nobis supra in Parallelismo, & accuratissime a Bocharto in Hierozoico, pauca tantum nonnulla commemorabimus. Quo anni, mensis, & diei tempore Paschalis Agnus, hoc ipso immolatus est Christus Jesus. Nam cum alio die Christus, alio Judæorum primores Pascha celebraverint, *in die non sine Deo* factum est, ut inciderit veri Agni Christi mors in eum ipsum diem, quo Agni typici sacrificium fieri Moses sanxerat. Notant Steuchus Eugubinus & Masius persuasum esse Judæis, hoc ipso die se a Messia iri redemptum, quo in Ægypto per Agni esum in Phasæ Domini libertatem adepti sunt. Convenit quoque locus, Hierosolyma; ubi postquam Arca constituta est, paschale sacrificium illic fieri necesse fuit. Agnum mactari oportuit *sine macula*: *Jesum agnum* *ἀμωμον καὶ ἀσπίλον* (*labe & macula carentem*) appellat Petrus in prima Epistola. Paschalem Agnum comedere festinanter, pedibus calceatis, baculos manibus tenentes, & ad iter expediti jubentur Israelitæ: Christus Jesus intra paucas horas captus, damnatus, & morti datus est. Agni & Christi Jesu mors cruenta, utraque in gratiam populi. Sanguis Agni domorum foribus aspersus Ebræis saluti fuit, perinde ut Jesu sanguis universis hominibus, quicunque eo abluuntur. Unde Isaias de Christo:

Isa

Isa. 57, 15. *Iste asperget gentes multas.* Ne Agni ossa confringerentur Lege cautum erat : de Jesu sic Johannes : *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura . . . . . Facta sunt enim hac, ut scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.* Agni reliquias ullas in crastinum servari nefas erat : Christus de cruce depositus est, & in monumentum conditus ipso interitus sui die. Fermenti usus Paschalibus festis vetitus fuit; & ab Agni esu polluti & incircumcisi arcebantur : ad sacrum corporis Christi epulum accedere debemus, juxta 1. Cor. 5, 8. Pauli præceptum, *non in fermento veteri, neque in fermento malitie & nequitie, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Post Agni paschalis esum Ægyptiaca statim servitute exempti sunt Israelitæ : per corporis Christi esum, vitiorum, Dæmonum, ac mortis tyrannide liberamur. Sed & hic Israelitici populi ex Ægypto in Chanaanitidem reditus, typus fuit reditus Christi ex eadem regione in patriam. Unde & utrumque reditum una clausula Oseas significavit : *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Israellem quidem filium suum primogenitum appellat Deus in Exodo, & Jerem. 31, 9. apud Jeremiam, quæ Christo Jesu convenire ostendimus in Parallelismo.

Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens. 1. Cor. 10, 1. & seq.

IX. Paulus Apostolus in priore ad Corinthios Epistola hæc scribit : *Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt; & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari; & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt : (bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.)* Quibus intelligimus, & Nubem illam igneam Ebrais prælucentem, & cælo depluens Manna, & Petram quæ ad tactum Moïsis aquis fluxit, futurorum mysteria continere. Tunc baptizati sunt in Nube, ac deinde baptizati sunt in nomine Jesu Christi, ut sæpe loquitur Lucas in Actis; unde liquidum est, Nubem illam Christi typum fuisse. Quid quod & dux dicitur Christus a Prophetis, & lux, & ignis, ut docuimus in Parallelismo; quæ in Columnam illam noctu nubilam, igneam interdiu conveniunt. Quid quod in Exodi decimo quarto capite Angelus Dei castra Israelitarum dicitur præcessisse; cum superiori capite, & nono

Exod. 14, 19. Exod. 13, 21. 2 Esdr. 9, 12.

HUETII DEMONSTR.

Nehemizæ, & Psalmo septuagesimo septimo, Psal. 77, 14. Deum ipsum se itineris ducem iis præbuisse legamus. Manna vero, panis cæli, & panis Angelorum appellatur in Exodo, & in Psal. 77, 24. Psalms; non quod panis Angelorum, vel celestis panis reipsa esset, sed quod veri Angelorum panis, & de cælo lapsi, Jesu Christi figura esset. Sic ergo Jesus de se apud Johannem : *Non Moyses dedit vobis pacem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim Dei est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.* Et deinde : *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Vere enim hic est cibus celestis, quo animos nostros refici decet, spretis jam Ægyptiis cupediis, terrenarum videlicet rerum studiis. Tum subjicit : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Huc referenda sunt, quæ de Manna in libro Sapientiæ scripta extant : Sap. 16, 20. *Angelorum esca nutritivisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quam quisque volebat, convertebatur.* Dei substantiam Christum appellat, ut pote qui sit Splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus. Atque illud est absconditum Manna, quod vincenti daturum se pollicetur Spiritus in Apocalypsi, alludens ad Manna, in aurea urna reconditum, & in Arca Testamenti asservatum. Nec veteres Judæos fugit hæc Mannæ significatio, nam id Philo esse docet Phil. libr. pejorem meliori insidiari; & libr. Quis sit rerum divinarum hæres. *Verbum divinum rerum omnium antiquissimum, τὸν πρεσβύτατον τῶν ὄντων λόγον θεῶν celeste contemplatoris animi, & incorruptum alimentum, τὴν ἐξάντων φιλοθεάμονος ψυχῆς ἀφάρτην τροφήν.* Idem & Petram esse ait *firmam & infractam Dei sapientiam, altricem eorum, qui incorruptæ vitæ appetentes sunt, τὴν τετάρτην καὶ ἀδιάκοπτον εὐφραν θεῶν, τὴν τροφήν, καὶ τιμωρομένην, καὶ κατεστρόφον φθάρτα διαίτης ἰσχυμένην.* Petram autem Christum esse dixit Paulus, τυπικῶς; videlicet & συμβολικῶς (per figuram & symbolum) Quemadmodum enim in desertis & arentibus locis sitienti populo

T t t t

aquam

aquam percussa a Mose rupes emisit; ita in squalida mundi hujus solitudine hominibus, coelestem gratiam sitientibus, Jesus plagis ad mortem ictus largos de cœlo divinæ gratiæ imbres asperfit. Quocirca sic ipse de se: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aqua salientis in vitam aeternam.* Rursum: *Ego sitienti dabo de fonte aqua viva gratis:* quæ jam attulimus in Parallelismo, cum fontem esse Jesum probaremus. Consequitur autem nos Petra isthæc, cum gratiæ suæ donis nos prosequitur Christus, & se nobiscum futurum pollicetur *omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

X. Quin & Hircus ille *ἱεροποιῶς*, cujus capiti mala imprecabatur Pontifex, quique Israelitarum noxis velut onustus in loca sola abigebatur, Christum denotabat, *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo;* atque hac ipsi sarcina imposita, urbe Hierosolyma exactus, & ad mortem deductus est.

XI. Æneo serpenti, ad sanandos serpentium morsus proposito a Mose in solitudine, se confert Jesus Dominus apud Johannem: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Quemadmodum enim serpentis hujus aspectus venenatam & adurentem serpentium vim extinguebat; ita peccati ac Diaboli, a quibus in ignem aeternum mergi possumus, in omnibus sumentes scutum fidei, possumus omnia tela ignea extinguere. Per fidem enim intuemur Christum. Serpentium Israelitis infestorum figuram habuit æneus Serpens, at eorumdem veneno caruit:

Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. Sed quamvis Adamo similis factus sit Jesus, ejus tamen peccatum, exitiale nobis & damnosum, non habuit: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato.* Moses Serpentem ancum posuit pro signo? de Jesu hæc vaticinatus est Simeon ad Mariam matrem: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Quod & de eo jam ante prædixerat Isaias: *In die illa radix Jesse,*

qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. Sublatus est uterque in altum, serpens tigillo, Jesus cruce. Novitii quidem Judæi, dum arcanam mysterii hujus significationem rimantur, tradunt eos, qui serpentium ignitorum morsibus in deserto appetiti, in saluari ænei Serpentis aspectus remedium quærebant, non tam iis ad quærendam salutem hæcere debuisse, quæ sub sensum cadebant, quam ferales serpentis antiqui, peccati videlicet, ictus recordari, & ad Dei misericordiam palam omnibus propositam mentis oculos convertere. Narrat autem Justinus in Dialogo cum Tryphone, cum aliquando quæreret a Judæis, annon subesse videretur occultum aliquod mysterium mandato huic de æneo Serpentis simulacro palam proponendo, quod præscriptæ in Decalogo simulacrorum interdictioni manifesto repugnabat, quemdam ex iis ingenue id esse factum, dein subjecisse, sæpius a se rogatos super ea re Doctores suæ gentis, expediendi sui rationem nullam invenisse.

XII. Christum sui similem olim proditurum vaticinabatur Moses cum diceret: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies.* Hujus oraculi veritatem in Jesu eluxisse palam testati sunt Petrus & Stephanus; & accurata ac luculenta comparatione probavit Eusebius libro Demonstrationis Evangelicæ tertio. Cujus dissertationis summa sequat fastigia. Utrumque Deus principem ac ductorem misit; Moysen Ebræorum, hominum omnium Jesum. Uterque se a Deo missum magnis approbavit miraculis. Moses Ebræos ex Ægyptiorum servitute vindicavit in libertatem: Jesus homines Dæmonum omnium mancipatos vinculis exemit. Moses Ebræis per desertum ad terram promissam, Jesus hominibus per vitæ hujus angustias ad coelestem patriam, ducem se præbuit. Moses nutu mare sistit & exiccat: Jesus sævientes ventos frænat, & tumidos fluctus dictis sedat. Moses Ebræos trans mare salvos ducit & incolumes: Jesus fluctibus suspensus graditur supra mare, & Petro idem posse concedit. Moses Ebræos, Jesus homines ab idolorum cultu avertit. Moses Ebræis, Jesus universo generi humano leges sanxit. Moses Ebræos, trajecto mari Rubro, Ægyptiorum tyrannide subduxit:

Jesus

Jesus hominibus per baptisma jugum Dæmonum detraxit. Itaque prædicant Judæi redemptionem hominum per Messiam sibi expectatum futuram, redemptionis Israelitarum per Mosem factæ fore consimilem. Moses Deum inter & Ebræos conciliatorem

Deut. 5, 5. ac proxenetam se gessit: *Ego sequester & medius tui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus; inquit Moses. Unus mediator Dei & hominum*

1. Tim. 2, 5. homo Christus Jesus, ait Paulus in Priore ad Timotheum. Fuit Moses cum Domino qua-

Exod. 34. draginta dies & quadraginta noctes, panem

Math. 4, 2. non comedit & aquam non bibit: Jesus cum

jejunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Moses splendida facie descendit de monte: Jesus consensu cum tribus Apostolis monte, transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.

Esurientibus Ebræis coturnices & manna de coelo, & aquam de rupe sitientibus, Deus per Mosem administrum & interpretem in

Apoc. 22, 7. deserto largitus est: Jesus turbæ in deserto

fame languenti cibaria non semel suppeditavit, & aquam vitæ se gratis daturum pollicitus est. Septuaginta viros de Senibus Israeliticis, populi magistros ac duces constituit Moses, cujus & spiritum cum illis communicat Deus: Jesus Discipulos septuaginta

duos quoque versus dimittit, doctrinæ suæ præcones, & Spiritu suo afflatus. Mariam lepris laborantem sanat Moses: hominem

Jesus eodem morbo affectum sanitati restituit. Moses duodecim exploratores in terram Chanaan, Jesus duodecim Apostolos in universam terram mittit. Oseæ filio Nun,

Josue nomen imponit Moses: Simonem Jesus Petrum dici jubet. Veteris Testamenti sequester Moses, Novi conditor Jesus. His

adde, Mosem, ac reliquos etiam Israelitarum liberos, statim ab ortu; nefario Pharaonis mandato fuisse morti addictos; Jesum

nascentem ab Herode fuisse ad mortem quæsitum, reliquos etiam Bethlehemitici tractus infantes trucidatos: Mosem vero &

Jesum parato sibi letho a parentibus fuisse subductos. Denique quemadmodum reliquis Prophetis longe præstitit Moses, sive pro-

pheticam facultatem spectes, sive patrata miracula; quod toto capite probavit Maimonides: Ita eos, atque ipsum etiam Mosem,

Christus longo intervallo superavit, & quoad

vim futurorum præsciam, & quoad prodigiorum edendorum facultatem.

XIII. In Aarone quoque Christi Jesu Aaron, constat simulacrum. Hic novæ Legis Pontifex, quod fusâ disputatione probavit Paulus in Epistola ad Ebræos; ille prisce. Unctus ille oleo ex baccis arborum expresso, hic oleo lætitie. Dixit Dominus ad Moysen, Ecce

Exod. 7, 1. constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus: de Christo Jesu dixit

Moses: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsam audies.* Semel ille in anno

Sancta Sanctorum inibat solus, non sine sanguine, quem offerebat pro sua & populi ignorantia: Christus Jesus per proprium

sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. De Aarone sic Deus ad

Exod. 28, 38. Mosem: *Portabit Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt & sanctificarunt filii Israel:*

de Christo Jesu sic Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum a Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus.* Deum

inter & homines sequester fuit Aaron: *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.*

Deum Aaron resperso sanguine Testamenti Veteris, quod mandaverat ad Israelitas Deus, facinorosis hominibus reddebat propitium:

Christus Jesus Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æterna hereditatis. In seditione Core,

Dathanis, & Abironis, cum grassaretur incendium, & noxios sacer ignis corripere, Aaron stans inter mortuos ac viventes, pro

populo deprecatus est, & plaga cessavit: sæviante peccatorum lue, & humanum genus depascente, in tutum subduxit nos Christus, & periculo exemit; Unde & salvare in per-

petuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Neque solum ad vivos, ac porro victuros, sed ad defunctos etiam mortis suæ beneficium pertinere voluit, & Veteris Testamenti promissiones Novi beneficiis

abunde persolvit.

XIV. Egregium vero, non nomine solum,

I t t t 2

sed re

R. Mos. ben
Maimon.
in More
Nev. Part.
2. cap. 35.

- Josue.* sed re etiam, Jesu typum gerit Josue; hic enim successit defuncto Moysi: Jesus abrogata Moysi lege, novam proposuit; *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem præbent:* inquit Jesus ipse apud Matthæum: & Paulus ad Romanos: *Finis Legis Christus.* Moysi minister fuit Josue: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege.* Legem autem Moysi nomine intelligi manifestum est ex eo, quod in Evangelio ait Abrahamus, *Habent Moysen & Prophetas;* audiant illos: & ex eo, quod scribit Paulus ad Corinthios: *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.* Moyses ad Chanaanitidis terræ fines Ebræos deduxit; in terram ipsam inducere non potuit, quod præstitit Josue: quomodo id in Christo Jesu expressum sit, sic Paulus Galatas docuit: *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis, propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro.* Appositum quoque & illud ex Epistola ad Ebræos: *Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum.* Quam itaque per Legem Moysi obtinere homo non poterat, Jesu Christi beneficio promissam terram, coelestem nempe patriam assequitur. Chanaanitidis terræ, Jordane trajecto, compotes Ebræos facit Josue: in patriam coelestem ablutos nos baptismi aquis inducit Jesus. Duodecim lapides de Jordanis alveo sublato ad posteritatis memoriam in castris statui jubet Josue, atque alios item duodecim in ipso Jordanis alveo: Jesus duodecim seligit Apostolos, quorum Principi derivatum a petra nomen imposuit; ipsos vero fundamentum mysticæ suæ domus esse jussit. De his sic Paulus ad Ephesios: *Estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis adificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.* De iis & multo ante Zacharias in hæc verba: *Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram*
- ejus.* Secundæ circumcissionis Ebræis administrator fuit Josue: in Jesu circumcisi sumus, circumcissione non manu facta, in expoliatione corporis carnis; sed in circumcissione cordis in spiritu, non litera. Josue circumcidit Israelitas in Galgalis, unde & loco nomen; quod opprobrium incircumcisæ Ægypti ab Ebræis illic fuisset amorum & devolutum: Jesus opprobrium nostrum morte sua amovit & devolvit in Golgotha: cujus nominis origo eadem est, quæ vocabuli Gilgal, nimirum גלגל. Bellator Josue; bellator & Jesus, cujus ex ore gladius anceps exibat. Sic Israelitæ denique de Josue: *Sicut obedivimus in cunctis Moysi,* Joë 1, 17. *ita obedimus ei:* Sic Jesus ad Israelitas: *Si credideritis Moysi, crederetis forsitan & mihi.* Joh. 5, 46.
- XV. Insunt in Samsonе notæ plurimæ, quas ad Christum Jesum merito referre possis. Matre sterili natus est Samson: Virgine matre natus est Jesus. Samsonis matri apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, *Sterilis es & absque liberis, sed concipies, & paries filium: cave ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas:* Matris matri Jesu ait Angelus, *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum; ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.* Pergit Angelus ad Samsonis matrem: *Erit enim Nazareus Dei:* de Jesu sic Matthæus: *Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth; ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazareus vocabitur.* Iterum Angelus de Samsonе, *Ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum:* de Jesu sic Angelus: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum:* & apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus; & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Manue Samsonis patri, de filii ortu dubitanti, visus est Angelus: apparet & Angelus Josepho patri Jesu, conjugis pudicitiam suspectam habenti. Addit Auctor libri Judicum de Samsonis matre: *Peperit itaque filium, & vocavit nomen ejus Samson; crevitque puer, & benedixit ei Dominus; cepitque spiritus Domini esse cum eo:* de Maria sic Matthæus: *Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum;* de quo sic Elizabeth apud Lucam: *Benedictus fructus ventris tui;* & iterum Matthæus: *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti*

- Matth. 12, 35. palam Jesus declaravit. *Sicut enim, inquit, fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus.* Habes hic itaque eximium Jesu ad vitam redeuntis simulacrum. Jonas sciviente tempestate, & nautis de vita sollicitis, dormit securus; quod & Christo contigit. Jonas pro nautarum salute mittitur in mare, silent fluctus, & tempestas sedatur: in Jesu complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum; pacificans per sanguinem crucis ejus, sive qua in terris, sive qua in caelis sunt. Nautæ Jonam in mare missuri Deum orant, ne sibi crimini detur viri innocentis interitus: *Quasumus, Domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem:* Pilatus Jesum letho daturus, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens, *Innocens ego sum a sanguine Justis hujus; vos videritis.* Sic de se ad Deum Jonas in ventre ceti: *Abjeclus sum a conspectu oculorum tuorum:* Sic de se ad Deum Jesus in cruce: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Jonas maris periculo functus Ninivitas ad obsequium Dei compellit: gentes post vitam a Jesu receptam, ad Dei cultum vocantur. Jonas concionator, perinde ut Jesus. Ad poenitentiam Ninivitas hortatur Jonas: *Poenitentiam agite, inquit Jesus, appropinquavit enim regnum celorum.*
- Matth. 27, 24. Jon. 2, 5. XX. Apparet itidem in Eliacimo Helcia, filio Jesu Christi imago: nam quæ de Eliacimo dixit Isaias, huic datum iri clavem David, idem Christo accommodat Angelus Ecclesiæ Philadelphię, apud Johannem in Apoc. 3, 7. *Hac dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit quæ ex Isaias* *πρὸς αὐτὸν (ad verbum)* sumpta sunt. Scribit præterea Isaias Sobnam regię Ezechię præfectum, cum officio suo nequiter abuteretur, magistratu abdicatum fuisse, suffecto Eliacimo, viro frugi & pio: hæc figura est veteris Legis, priscique Pontificatus Aaronici, quo impie abusi sunt nefarii Sacerdotes, eoque abrogato, nova lex, & sacerdotium secundum ordinem Melchisedec, priore melius, per Christum introducit. Sic Isaias ad Sobnam: *Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amictum sic sublevabit te. Coronans coronabit*
- te tribulatione; quasi mittet te in terram latam & spaciosam: ibi morieris, & ibi erit currus glorię tuę ignominia domus Domini tui.* Scilicet hoc est quod pleno ore decantarunt Prophetæ, sedibus suis depulsum iri Israeliticam gentem, & in varias orbis partes dissipatum. Nos eorum repræsentamus testimonia in Parallelismo, ubi agimus de abrogatione Mosaicę Legis, de novę legis sanctione, & de dispersione Judæorum. Unum hic dabimus pro multis, depromptum ex Daniele: *Et Civitatem & sanctuarium* Dan. 9, 26. *dissipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio . . . . & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Subjicit Isaias: *Et expellam te de statione tuā, & de ministerio tuo deponam te: & erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Helcia, & induam illum tunicā tuā, & in cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuā dabo in manu ejus: & erit quasi pater habitantibus Jerusalem, & domui Juda.* Similibus minis Israeliticos proceres incessebat Ezechiel, cum diceret: *Hac dicit Dominus Deus, ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.* At de Christo Jesu sic Paulus in Epistola ad Ebræos: *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur.* Servum suum Deus Eliacimum appellat, quemadmodum & Christum aliis apud Isaiam locis: *Ecce servus meus, suscipiam eum.* Deinde: *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.* Sic Jesus ipse de se: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Rursum: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Non Dei solum servus, sed & hominum. Prædicat deinde Isaias futurum Eliacimum Hierosolymitarum & Judæ domus patrem: paternos suos affectus erga Hierosolymitas his verbis testabatur Jesus Dominus: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisse?* Filiolos etiam Discipulos

Joh. 13, 33. Discipulos suos appellat: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Sed & *Pater futuri seculi* dicitur ab Isaia. Clavis ista domus David, Eliacimi humero imponenda, symbolum erat muneris ipsi traditi, ejus nimirum quod ante gesserat Sobna. Fuerat autem ille *pōn*, ut hoc ipso loco docet Isaia. *pōn* ararii tribunum, & regie gazæ custodem interpretor, cujus officii insigne erat clavis. Præclare id in Christum Jesum convenit, qui habet claves mortis & inferni, qui Petro tradidit claves cœli, thesaurorum æternorum penus, quo *fur non appropriat, neque tinea corrumpit*, quod & ipsum simile est thesauro in agro abscondito. Quin etiam Colōssenses docet Apostolus, in Christo Jesu absconditos esse thesauros omnes sapientiæ & scientiæ. Addit Isaia: *Et figam illum paxillum in loco fidei: quibus regni Christi diuturnitas ac firmitas significantur.* Hanc itidem prædixit Psalter: *In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Inde Angelus ad Mariam de Jesu: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Pergit Isaia: *Et erit in solium gloria domui patris ejus, & suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus.* Consonant istis verba Jesu: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio: potissimum vero hæc: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.*

Jeremias. XXI. Cernere licet & in Jeremia expressam Christi Jesu imaginem. Nam primum sanctitate præditus est uterque, priusquam ab utero matris in lucem exiret. Virginitatem uterque coluit. Uterque etiamnum puer populi docendi munus exequi aggressus est. Uterque ab idolorum cultu multos ad veram pietatem traduxit. Utrique pietas sua & beneficentia fraudi & ignominie fuit, cum a suis, quos a sceleribus retrahere & imminenti calamitati subducere volebant, pessimis modis accepti sint. Uterque summa patientia & lenitate inflictas sibi pœnas tulit. Uterque percussoribus suis & vexatoribus a Deo veniam precatus est. At utriusque demum vicem Deus, excisa gente, severissime ultus est.

XXII. Magnum etiam in Zorobabele Jesu *Zorobabel*, Christi instar fuit. Davide prognatus uterque fuit. Ille Babylonica captivitate liberatis Judæis, & Hierosolymam redeuntibus, ducem se præbuit: hic homines, mundi hujus, quem propter confusionem merito Babylonem dicas, vinculis exemptos deducit in patriam, cœlestem nempe Jerusalem. Templum Hierosolymitanum instaurat Zorobabel: Ecclesiam Dei ex vivis lapidibus Jesus extruit. Oriens appellatur Zorobabel apud Zachariam, item Lapis cui inesse dicitur oculi septem, cujus temporibus futurum promittitur, ut terræ crimina auferantur, ut gloria floreat ipse, ut sedeat in solio suo, teneat imperium, & alta pace componat: quæ Christo ut convenient, sciri potest ex Parallelismo nostro, in quo Orientis & lapidis symbolis agnoscitur, pacis auctor esse ostenditur, ei gloria ingens ac imperium æternum spondetur. *Filius* etiam *olei*, hoc est unctus, sive Christus dicitur a Zacharia: non quod oleo fuisset delibutus; nam neque Rex fuit, neque Sacerdos, neque Propheta; sed quod Unctis prognatus, regibus nempe stirpis Juda; vel potius quod cœlestis gratiæ donis esset perfusus. Quæ in Jesum mirifice congruunt.

XXIII. Denique Jesum Josedeciden, & *Jesum Josedeciden*, Christum Jesum componit inter se Eusebius ad calcem libri quarti Demonstrationis Evangelicæ. Ea nos adjectis nonnullis decerpemus. Nomen primo utrique idem. Pontifex uterque, quod de Christo declaratur in Epistola ad Ebræos, & a nobis in Parallelismo. Adversatur utrique Satan. Ille Babylone redeuntium in patriam Judæorum cum Zorobabele dux fuit: hujus ductu mundi captivitate liberati homines cœlum petunt. Ille vestibis indutus est sordidis: hic peccata nostra ipse tulit, humanum & infirmum corpus subiit, ac supplicii demum ignominia sœdatum. Ille noxis purgatus novas vestes ac mundas induit, eique cidaris imposita est: Christus mundo, morte, peccato, ac Diabolo edomitis, veste immortalitatis assumpta, & diademate suscepto triumphat, & cœlo invehitur. Jesu Josedecidæ ait Deus: *Judicabis domum meam, & custodies atria mea:* Christum Deus orbis universi judicem constituit, ut in Parallelismo docuimus, totius Ecclesiæ custodem præposuit.

Hieron. in
Apoc. l.

proposuit. In Templo reparando socium Zorobabeli se præbuit Josedeci filius: Ecclesiam, Dei vivi Templum, Christus ædificavit. Præclarum sane est, & proposito nostro conveniens illud Hieronymi: Unus

atque idem est Dominus noster atque Salvator, Rex & magnus Sacerdos; cujus typum, secundum id quod Rex erat, portabat Zorobabel; secundum id autem quod Pontifex erat, portabat cognominis ejus Jesus.

CAPUT CLXXI.

De natura, vi, & usu Prophetiarum.

I. *Uni Jesu conveniunt Prophetia hæ omnes ac typi; nemini vero præterea.* II. *Universe potius quam sigillatim spectanda sunt Prophetia.* III. *Prophetia quadam, non solitaria, sed cum toto, unde prodierunt, contextu spectari debent.* IV. *nec necesse tamen est Prophetias & typos, quoscunque attulimus, in eandem sententiam ac antecedentia & consequentia conspirare.* V. *Disputatur quid Prophetiarum collectiones a Centonibus discrepent.* VI. *Ille fidei esset locus, non semper claras & distinctas esse Prophetias oportuit.* VII. *Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris sacris: primum, quod Christum mere respicit; alterum, quod Christum respicit κατὰ λέξιν, alia κατὰ ὅλην; tertium, quod Christum κατὰ ὅλην, alia κατὰ λέξιν.* VIII. *In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi, IX. & Ethnici.* X. *Vanitatem oraculorum suorum & Sibyllarum iidem Ethnici cognoscunt.*

Uni Jesu
conveniunt
Prophetia
hæ omnes
ac typi;
nemini vero
præterea.

I. **P**lures superiorum similes poteramus typos conquirere, in quibus Deus venturi Messiae indicia hominibus longe ante proposuit. Multos collegerunt prisce, novique Scripturæ sacre Interpretes: sed cui non satisfecerint, quos attulimus, nihil ei sane futurum est satis. Ex hac porro typorum Christi serie, & ex superiore Parallelismo, accurata quædam Messiae & mirifica, non adumbratio, sed descriptio exurgit. Nec enim iis, obscura aliqua περιήρεια, (indicia) sed aperta; non aliqua Christi Jesu notæ, sed universæ continentur: stirps ab ultima retro origine, tempus nascendi, patria, nomen, mores, dignitates, studia, negotia, acta, casus vitæ universi, mors, ipsumque adeo genus mortis, sepultura, & quæ mortem consecuta sunt, mirabilis ille ad vitam reditus, & stupendi eventus rerum, quarum gratia vitam & mortem Jesus obie-

rat, & omnes denique characteres, quibus discerni & distingui potuit. Nam etiam si horum signorum aliquod in alio, si forte, idem appareat; puta si quem alium vel Davide ortum reperias, vel Bethlehemini natum, vel Prophetam, vel sacerdotem, vel pastorem, vel concionatorem, vel pacificum, vel sanctum, vel humilem, vel pauperem, vel principem, vel regem, vel fortem, vel legumlatorem, vel falso accusatum, vel nefaria morte extinctum: at hæc in se qui complexus fuerit universa, si veteres replicemus memorias, præter Jesum reperiemus omnino neminem. Sacra quædam Veteris Testamenti oracula Prophetæ suo Muhammedo accommodare conati sunt Islamitæ, sed quod ex iis, propter paucitatem, nihil certi colligere se posse cernerent, in uno Alcorano omne doctrinæ suæ præsidium posuerunt. Ex his projecta & infana Celsi

Cels. ap.
Orig.
contra
Cels. l. 2.
& 2.

(impudenter) ausus est dicere. Quodque maxima admiratione dignum est, & exceptionem omnem aut cavillationem respuit, non unus aliquis Propheta omnia hæc solus de eo pronuntiavit; quod ipsum tamen vel pertinacissimam obstinationem frangeret; sed ab ipsis mundi incunabulis, per quatuor annorum millia, uno ore venturum Christum prædixerunt viri complures, in ejusque ortu, vita, virtutibus, rebus gestis, morte ac tota denique οικονομία præmonstranda consenserunt. Quæ si quis casu evenisse dicat, casus hujusmodi in rerum natura aliquando contigisse ostendat: quorum nulla omnino exempla vel recens præbet vel vetus historia.

Egregie Eusebius: *Φέρε δὲ ἄλλως τὸν τὴν διάνοιαν λελασμένον, καὶ ἐκ τῶν τοιούτων προσαγγαγμένον ἐρωτήσαν, ὅθεν πᾶν αὐτῷ συνθάνομεν: ὅς γὰρ, ὅτε, φανὴν λογικὴν ἔφινε, μὴ δὲ ἡλιθίαν καρδίαν, ψυχῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερῆς καὶ πρὸν προβαλλόμενος, λέγει δὲ*

Eus. Orat.
de laudib.
Constant.
c. 17.

παρελ-

παρὰ αὐτοῦ πολλὰς ἐπισκεψάμενος, τίς ἄλλος
πώποτε τῶν ἐξ αἰῶνος βοηθόντων σοφῶν, ὁμοίως τῷ
ἡμετέρῳ αὐτῇ προφητικῶς ἀνῶθεν πρὸ μυρίων χρόνων
φωναίς, ἐγνώσθη το καὶ προσηκούχῃ παρὰ τοῖς
πρόκαλοι θεοφιλέσιν ἑβραίων πασί. οἱ καὶ τὸν τόπον
αὐτοῦ τῆς γενέσεως, καὶ χρόνος τῆς ἐφίξεως, καὶ
τρόπον τῷ βίῃ, καὶ δυνάμει, καὶ λόγῳ, καὶ κατορ-
θώματα αὐτοῦ προλαβόντες βίβλοις ἱερῶς καταβιβλή-
κασιν. Age vero, cum praterea, cujus animus
lapidis in modum induruit, hujusmodi inter-
rogationibus in nostram sententiam pertraha-
mus, sic ex eo sciscitantes: Hec tu, dic mi
vocem eo qui ratione præditus sit dignam
emittens; non ex stolido pectore, verum ex
animo rationis & intelligentia compote fructum
proferens: dic, inquam, re apud te sapius
pensa; quis alius antehac, ex omnibus iis, qui
olim Sapientes appellati sunt, apud caros Deo
quondam Ebraorum filios, compluribus retro
seculis, itidem ut Sospitator noster, vaticiniis
Prophetarum cognitus & prænuntiatus est?
Qui quidem & locum in quo natus est, &
tempora adventus, & vite rationem, & edita
ab eo prodigia, & sermones, & res præclare
gestas animo præcipientes, in Libros sacros
retulerunt.

Universe
potius quam
sigillatim
spectanda
sunt Pro-
phetia.

II. Quod si singulare aliquod vaticinium,
ab aliis sepositum & excerptum, aut e typis
unum aliquem seorsum expendas; rei fortasse
veritas, vel propter obscuritatem, vel propter
ambiguitatem minus elucescet. Verum non
ex singularum partium conflictu, sed ex totius
comparatione efflorescit & spectatur simili-
tudo: æque ex digiti extremi, aut pedis in-
spectu, vel imæ auriculæ, hominem alioqui
notissimum possis agnoscere, sed ex corporis
integri filo, & ea specie, quæ ex partium
omnium compage & convenientia exurgit.
Igitur non sigillatim sumendæ sunt Paralle-
lismi partes, neque ex detruncatis membris
arbitrium faciendum; quæ suis emota locis
robur amittunt, ordini suo restituta vim
recipiunt: sed spectanda tota series est, cum
altera res alterius opem poscat, & amice con-
juret. Quam seriem in Jesum quadrare uni-
versam si deprehenderimus, uti certe quadrat,
tum facilis existimatio erit, non casu aliquo,
aut fortuita rerum consensione, sed certo Dei
nutu ac consilio hæc ita provenisse: ut homi-
nes ad oracula divina attenti, eorumque
sententiam pia mente ac docili perscrutantes,
de salutari Messie adventu admonerentur, ab

HUETII DEMONSTR.

eoque malorum suorum levamen expecta-
rent. Neque tamen concedimus, nulla in
toto hoc Parallelismi contextu extare vatici-
nia, quæ non aliorum flecti queant; cum
reperiri pleraque in eo possint, quorum
exitum in alio, præterquam in Jesu, frustra
quæsieris. Quo argumento Origenes vehe-
menter urgebat impurum Sophistam Cel-
sum, has Prophetarum prædictiones fanaticis
quibusdam convenire affirmantem, qui se
Dei Filios de coelo venisse jactabant. Atque
hanc assumit in exemplum, qua Bethlehemo
proditurum Israelitarum principem Michæas
asseveravit, eamque nemini illorum accom-
modari posse ostendit, quæ tamen examussim
in Jesum congruit. Assumit & alteram hanc
Jacobi: Non auferetur sceptrum de Juda, &
dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus
est, & ipse erit expectatio gentium. Hæc si
quis alteri cuiquam aptare voluerit, ostendat
necesse est, quomodo regiam potestatem
Juda retinuerit, quoad Siloh ille advenerit;
ostendat quoque gentes in eo spem suam &
expectationem collocasse: quæ in Christum
Jesum omnia recte cadunt.

Origen.
contra
Cels. l. 1.

Mich. 5, 2.

Gen. 49,
10.

III. Notandum præterea est, quasdam
Prophetarum vaticinationes, non solum cum
pertinentibus eodem prædictionibus, sed &
cum toto locorum, unde excerptæ sunt,
contextu esse spectandas. Quemadmodum
enim alia est rei nudæ, alia ejusdem cum
adjunctis spectatæ existimatio; ita clausulæ
separatim sumptæ, vel imperfecta erit signifi-
catio, vel diversa ab ea, quæ ex totius operis,
vel rotius loci, unde ipsa prodiit, attenta
consideratione existet. Id postulant Rabbini
ipsi, quibuscum magna nobis de vaticinio-
rum interpretatione concertatio est: pro-
susque vanam esse nonnullorum adversus
Christianos expostulationem liquet, quod
legi huic non obsequantur. Adhibenda
itaque magna cautio est, non quam suggerit
pervicax animus, & contradicendi cupidus;
sed quam recta postulat ratio, & constans
perscrutandæ veritatis studium, quamque in
aliorum librorum lectione adhibere solemus.

Prophecia
quædam,
non solita-
ria, sed
cum tota,
unde pro-
diit, con-
textum
spectari
debent:

IV. Quod non eo tamen pertinere velim,
ut quæcunque huc attulimus vaticinia,
quoscunque proposuimus typos Christi, & typos,
fidem ipsis nullam haberi postulem, nisi in
eamdem plane sententiam ac antecedentia
& consequentia conspirent. Nam quod
Salomo-

nec necesse
tamen est
Prophecias
& typos,
quoscunque
attulimus,
in eandem
sententiam

V V V V

Salomo-

ac anteceden-
tia & consequen-
tia conspi-
rare.

Salomonem, exempli gratia, figuram Christi gerere dixerimus, si quis insanis ejus amoribus & vetito idolorum cultui consentaneum quippiam requirat in Christo, parum is æquus sit profecto rerum æstimator. Hunc narrationis ordinem & connexionem vix pater afflatus ille divinus, quo agitati Prophetæ futura præcinebant. Scabrum quid, salebrosum, ac dissipatum edere solet *ἐκτασις*, & per varias species rerum sibi adversantes præcipitatur instinctus animus, nec ullis sese legibus sermonis coerceri patitur. Cum dissipatum dico, Latine loquor, & inordinatum intelligo, dispersum sine lege, & disiectum. Nam fuerunt, qui juxta Gallicum dictionis hujus usum notare me crederent; quod animo omissio atque vago & mente minus constante prolatum esset, & ratione careret, nobisque propterea maledica ac petulanter insultarent. Scio hoc Patres Ecclesiæ discrimen observasse sanctos inter Prophetas, & Pseudopphetas; quod hi furore perciti, illi tranquilliori & sedatiori mente futura profarentur. Inter multa, quæ de sanctis prophetis & profanis vatibus differit Chrysostomus, insigne hoc habet: *τὸ γὰρ μανθῆναι ἴδιον τὸ ἐξερηκέναι, τὸ ἀνάγκην ὑπομένειν, τὸ οὐδὲν εἶναι, τὸ ἔλκεσθαι, τὸ σῶσθαι ὡς περ μανθῆναι· ὁ δὲ προφήτης ἔχ' ὥτως, ἀλλὰ μετὰ προνοίας καὶ φύσεως, καὶ σωφρονέσεως καταστάσεως, καὶ ὡς αὐτὸς φθίγγεται, φησὶν ἅπαντα.* Hoc enim vatis proprium est abire extra se, necessitate cogi, impelli, trahi, vi adduci tanquam furem. At Prophetæ non ita, sed mente sobria, & constanti animi statu, & intelligens quæ profert, omnia pronuntiat. Item Lactantius: *In unam sententiam congruens divinatio (Prophetarum) docet non fuisse furiosos. Quis enim mentis emotæ, non modo futura præcine, sed etiam coherentia loqui possit?* Fuerunt inter Judæos, qui id discriminis statuerent inter Prophetas & Hagiographorum auctores, quod hi mente constarent, illi secus. Verum Maimonides cum poneret undecim gradus Prophetiæ, singulis Prophetis integritatem mentis usumque servabat. At Scriptores profani vates suos ajunt adigi a Diis in furorem, & mente excidere, cum futura prædicunt. Cujus rei causam quærunt Plato, & Jamblichus. Ergo hoc potissimum argumento vincebantur Montanus, Prisca, & Maximilla, quod propheticam sibi vim arrogantes, emotæ

mente furiosis & insanis similes raptarentur; cum Prophetæ compotes sui, placido, serenoque animo edere soleant oracula. Igitur ut furori suo fidem conciliaret Montanus, cæstrum sui simile Prophetis tribuebat. Contra vero sæpe insurgit Hieronymus, negatque Prophetas, in vaticinando mente alienatos fuisse. *Hoc attendendum, inquit, Hier. Pref. quod hæc ipsa vel assumptio, vel onus, vel in Nahum. pondus, Prophetæ visio sit. Non enim loquitur in ἑκτασιν, ut Montanus & Prisca & Maximilla delirant; sed quod prophetat, liber est visionis intelligentis universa quæ loquitur.* Et alibi: *Nec non animadvertendum, quod Hier. Prol. assumptio, vel pondus, Prophetæ visio est; & in Habac. adversum Montani dogma perversum, intelligit quod videt; nec ut amens loquitur, nec in morem insanientium seminarum dat sine mente sonum.* Quapropter scripserat Miltiades librum, *περὶ τοῦ μὴ εἶναι προφήτην ἐν ἑκτασιν λαλῶν.* Non oportere Prophetam loqui in ἑκτασιν. Verum & hic & Hieronymus *ἐκτασιν* intelligunt furorum, qui mentem statu suo depellit, & adigit ad insaniam; qualis erat divinatorum, Pseudopphetarum, & Montanistarum. At sancti Prophetæ, etiam si divino correpti spiritu effervescerent dicendo, & præter solitum incalescerent, mente tamen constabant, nec quicquam præter intellectum proferebant. At hæc proprie dicta erat *ἐκτασις*, quali correptum Petrum, quali Paulum, narrat Lucas in Actis; quo AA. 10, 18. sensu vocem illam sæpe usurpant Dionysius & 11, 5. & 22, 17. Arcopagita, Cyprianus, alique Ecclesiastici Scriptores. Pseudopphetarum autem furor, & alienatio mentis, *μανθῆναι* dicebatur: qua voce non semel utitur anonymus Cataphrygarum Adversarius apud Eusebium, Encl. Hist. Eccl. l. 5. c. 16. & 17. qua cum corriperebatur Pseudoppheta, prolabi eum aiebat in licentiam & audaciam, a spontanea inscitia exorsam, desinentem vero in mentis furorem non voluntariam. Ex his sequitur Prophetarum mentem, etsi pacatior est quam Pseudopphetarum, Deo tamen agitante præter morem exardescere, neque ab his eandem orationis constructionem, & compositionem, connexionemque rerum, atque ab Historicis, esse expectandam. Longe minus etiam his legibus servierunt Prophetæ ii, qui carmine futura prædixerunt. Duplex ille æstus & Propheticus, & Poeticus, quo calecebant, accuratam descriptio-

Chryl. in
1. Cor. 12, 1.

Lib. 1. c. 4.

More nov.
Part. 2. c.
15.

Plat. in
Jone.
Jamblich.
de myst.
Æg. sect.
3. c. 4.

descriptionem rerum, nativum ordinem, argumentorum explicationem, investigationem causarum, omnemque affectatam & præceptis obnoxiam dispositionem penitus respuebat. Nam quid a Rhetore discreparet Propheta? quid Poeta a Dialectico? ac Poeta præsertim Lyricus, qui præ cæteris Poetis in sublimi potissimum genere versatur? Næparum Lyrici carminis intelligentes sunt, qui rerum, rationum, & causarum seriem ac connexionem in eo requirunt: cujus hæc præcipua lex est, legem aspernari. Id si scivisset Chabotius, in laciniosis & frigidis suis Horatii interpretationibus Dialecticas, Germanicas & Rhetoricas leges anxie scrutatus non fuisset, de Poeticis & Lyricis sollicitus, quorum laudem præcipue captaverat Poeta. Testis sententiæ nostræ Pindarus, quem Horatius amni monte decurrenti, tumefacto imbris, & ripas supergresso comparat. Testes Lyrici cæteri Græci, quorum reliquæ supersunt. Testes chori Tragicorum ac Comicorum, quorum nihil magis placet, nihil magis aures purgatas, acutas nares, mentes subactas afficit, quam inordinati illi motus, & exlex calor. Testes illi Dithyramborum cantores, qui per aera ferri se caneant. Testis ipse Horatius, qui delusum se nonnunquam amabili insania, videri ait per lucos errare, & velocem mente nova in nemora & specus agi. En tibi egregium Petronii ad Poetas illos profanos præceptum: *Non enim res gesta versibus comprehendenda sunt, quod longe melius Historici faciunt; sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum precipitandus est liber spiritus; ac potius furens animi vaticinatio appareat, quam religiosa orationis sub testibus fides.* Ultramque gentem, Græcam & Romanam, in eo genere superavit Ebræa. Nam cum frequens esset in ea, cæterisque orientis gentibus, audacissimarum figurarum, etiam in quotidiano & familiari sermone licentia, tum longe magis in carmine supra se assurgebant. Præsertim cum nulla alia res veterum Ebræorum Odas a pedestri oratione distinguat, quam divinus ille mentis calor, & sermonis, ut ita dicam, subsultum emicans, seseque efferens inipetus, & superfluens omnis generis schematum effusio. Frustra enim metra, syllabarumque dimensiones, Græcis, Latinisque similes in

iis quaras; quod incassum fecit Hieronymus. Quod si dissolvas ordinem verborum, etiam tamen disiecta Poetæ membra reperias. Ergo ut Cantica sint atque Psalmi, apparere debet liber spiritus, & æstuantis ac concitati animi ardor, non dialecticis solum, sed familiaris etiam sermonis legibus soluti. At hunc tamen æstum in sacris vatibus regebat & moderabatur Deus; nec extra se abire eos, nec alienari, nec furere, nec quicquam præter intellectum edere permittebant. Citharæ similes eos putes, Spiritum sanctum plectro; quo exemplo usus est Justinus. Cumque de Pythia sacerdote dixerit Plutar-
chus, ipsius esse vocem, verba, locutiones, metrum; Dei vero imagines animo propositas, & fulgorem menti ad futura prælucen-
tem: de sacris Prophetis dicendum est, verba & locutiones illorum quoque esse; sed ita tamen ut selectus Dei sit, vatum animos ita moderantis, ut non alio utantur sermone, non aliis verbis & vocibus, quam qui ad Prophetiæ finem, suumque propositum conducant. Ut in conficiendis corollis, flores horti sunt; delectus & contextus florum, artificis. Hæc quæ diximus, probabunt sane, quicumque ad sacrarum rerum tractationem, a bonis literis vetustatisque notitia satis instructi accesserint. Quæ cum ita sint, patet, inique eos agere, qui propositos Christi Jesu typos ita cum eo configunt, ut totos consentire velint, detrahendamque iis fidem censeant, si vel minima sui parte nutet similitudo. Quocirca nonnullos merito carpebat Hierony-
mus, qui quod in Adamo Christi figuram
positam esse tradidisset Paulus, quæcunque in Genesi de Adamo & Eva scripta sunt, ad Christum referre conabantur. Scitum quippe est, ac vulgi consensu tritum adagium, quamlibet comparisonem aliqua ex parte vacillare. Idem de reliquis etiam, quæ proposuimus, vaticiniis dictum velim; iniquum esse videlicet, non eorum solum, sed & totorum librorum, aut capitum, unde illa deprompta sunt, veritatem & *πλήρωμα* (*complementum*) in rebus prædictis
querere: puta totum Nathanis oraculum,
quo Davidi Messiam nepotem spondet Deus, ad Christum referre; cum quædam Christo, Salomoni nonnulla, aliqua utriusque conveniunt. Ad Christum quidem
pertinere

Just. Coh.
Plutarch.
de orac.
Pyth.

Hieron.
in Eph. 5.

2. Reg. 7. 22.
& seq.

Ebr. 1, 5. pertinere isthæc: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium, affirmat Paulus in Epistola ad Ebræos; quæ & Salomoni aptari possunt, quanquam diverso modo. Uni vero Christo ista conveniunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: & hæc quoque: Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus eris firmus jugiter.* Contra in unum Salomonem hæc cadunt: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Utrumque autem spectant illa: *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse adificabit domum nomini meo.* Indoctus fuerit, qui universum Isaïæ librum ad Christi Jesu vitam & acta velit exigere, quod in quinquagesimo tertio capite mors ejus præsignificetur. Probat hoc ipsum Theodoretus exemplo Christi, qui de Hierosolymitano excidio, & de fine rerum ac orbis interitu, simul & promiscue differuit: *Θεός δὲ τῷ θεῷ γράφῃ τὰς προφητείας ἀναμνησθῆναι καὶ γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας λόγους συνάπτεται τὴν περὶ τῆς ἀνακλήσεως καὶ ὁ κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐναγγελλοῖς κατὰ ταυτὸν τίθει τὴν περὶ τῆς ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν περὶ τῆς συντελείας λόγους.* Scriptura vero divina mos est, vaticinia permiscere: sermonibus enim de Captivitate, eos qui pertinent ad revocationem adjungunt. Et in Evangeliiis Dominus simul conjungit sermones de Jerusalem, & de consummatione. Inique ergo faciunt, qui allegoriæ cujuscumque mysteria scrutantes, rem totam perspectam habuisse non contenti, inquirunt in verba singula, eaque ad allegoriæ sensus exigere satagunt. Infelicem hanc diligentiam gravi & luculenta oratione castigat eximius ille Judæorum doctor Maimonides in More Nevochim: Hoc ergo, inquit, diligenter observa: est enim fundamentum magnum ad ea, quæ tibi explicare volo. Proinde cum videbis me in aliquo capite explicare Parabolam aliquam, & in genere summam & scopum illius tibi indicare, noli postulare rationem & applicationem omnium verborum & rerum in Parabola contentarum ad rem significatam. Nam si id feceris, in alterutrum duorum horum incidēs: vel declinabis a scopo & intentione Parabola; vel defatigabis te in querenda explicatione illorum, quæ explicari nequeunt, & ex hoc studio incidēs in vesaniam & vanitatem, inter multos nostro

hoc tempore adeo familiarem, qui conantur quadam invenire & eruere e verbis Auctorum, de quibus Auctores ne unquam quidem somniarunt. Tuum autem propositum in majori Parabolarum parte esse debet, ut scias summam illius rei, de qua te Auctor Parabola cupit erudire. Aliud quidem nobis suadere velle videtur Augustinus libro decimo septimo de civitate Dei, cum de Psalmorum prædictionibus ita scribit: *Testimonium quod profertur, de contextione totius Psalmi debet habere suffragium, ut certe nihil sit, quod ei refragetur, si non omnia suffragantur, ne more centonum ad rem quam volumus, tanquam versiculos decerpere videamur; velut de retrogrado carmine, quod non de re nulla, sed de alia longeque diversa reperiat esse conscriptum.* Hoc autem ut in quocunque Psalmo possit ostendi, exponendus est totus. Quibus id tantum postulat Augustinus, ut si minus totius Psalmi contextus in ejusdem prædictionis sententiam conspiret, nihil ei certe habeat contrarium. Et merito: nam quis adeo ineptus sit, ut ex aliquo Scripturæ loco hanc eliciat conclusionem, quæ cōhærentibus ex adverso repugnet? Dedimus nos quidem operam, ne in Parallelismi hujus testimoniis simile quidquam peccaremus; nec hujusmodi reprehensiones veremur.

V. Nam quod impios quosdam homines blaterantes audivi aliquando, vitam ac res Christi gestas, non aliter in Veteris Testamenti libris prædictas reperiri, quam in Homero aut Virgilio, ex quorum libris *δμηροῦ καὶ βιργιλίου*, & Probæ Falconiæ Centones consuti sunt, dignum eorum inscitia est, quibus Centonum concinnandorum ars parum perspecta est. Animadvertas siquidem constare illos locutionibus Homericis & Virgilianis, non vero sententiis. Quemadmodum enim scriptio quævis iis constat elementis, quæ in indice literarum, quem Alphabetum appellant, singula reperias; iis vero dictionibus, quæ in Lexico: ita Centones illi ejusmodi confarcinati sunt locutionibus, quas ex Homero & Virgilio in tanta narrationum varietate facile colligas. Verum totam aliquam narratiunculæ comprehensionem haudquaquam ex iis transferre queas: imo vero id vetat lex Centonum, quæ duos ad summum versus simul transferri patitur. Multum vero discrepat ea prædictionum colligen-

August. de
civ. Dei,
l. 17. c. 15.

Disputatur
quid Pro-
phetiarum
collectores
a Centoni-
bus discre-
pent.

More nev.
Præf.

colligendarum ratio, quæ non verba tantum, aut enunciationes, sed certæ alicujus & definitæ sententiæ circumscriptionem, & singulare ac notis suis distinctum pronuntiatum continent; suisque personis, vel locis, vel temporibus adjunctæ sunt & adstrictæ; nec in alium, aliumve sensum conferri queunt, itidem ut Centones, quorum summum artificium est, summus lepos, in alienam sententiam loca transferre. Cento, quid sit absolvam, inquit egregius Centonum artifex Ausonius, *variis de locis, sensibusque diversis quadam carminis structura solidatur.* Et deinde: *Hoc ergo Centonis opusculum tractatur; sensus diversi ut congruant; adoptiva quæ sunt, ut cognata videantur; aliena ne interluceant; accersita ne vim redarguant.* Uno verbo dicam: longe aliud est, vestimenta tantum, quæ locutionum instar sunt, subministrare, quod Homerus & Virgilius Centonum confarcinatoribus faciunt; aliud cum vestimentis corpus ipsum exhibere, quod Prophetarum proprium est.

VI. Hoc si fieret, quod postulant Adversarii, nullique proferrentur Christi Jesu typi, nullæ ipsius prænuntiæ Prophetiæ, nisi totius contextus, præcedentiumque ac sequentium consensione roboratæ; si perpetua orationis serie, & apertissimis verbis, nulla rerum aliarum permissione confusis, Christum Prophetæ prædixissent, jam utique non Prophetiæ essent, sed historiæ; nec quicquam relictum esset piorum fidei; jam, ut verbis utar Apostoli, *exinanita esset fides.* Est enim fides sperandarum substantia verum, argumentum non apparentium. Juxta fidem, inquit ille quoque in eadem Epistola ad Ebræos, *defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes & salutantes.* Hinc David ignorantiz suæ sibi conscius, & obscuritatis, qua obseptum animum suum sentiebat, Deum his verbis interpellat: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua; & introibo ad altare Dei.* Memorabile & illud Habacuci Prophetæ: *Et respondit mihi Dominus, & dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat, qui legerit eum: quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur; si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non*

ardabit. Ecce qui credulus est, non erit recta anima ejus in semetipso; justus autem in fide sua vivet. Ad hanc sententiam Hieronymus: *Hierona. in Est dicemus ideo Scripturam sanctam his difficultatibus esse contextam, & maxime Prophetas, qui enigmatibus pleni sunt, ut difficultatem sensuum difficultas quoque sermonis involvat; ut non facile pateat sanctum canibus, & margarita porcis, & profanis Sancta Sanctorum.* Ergo Prophetis res eminus fuerant ostentatæ, nondum clare apparuerant. Huc spectat sigillis septem signatum sacrum illud volumen, Johanni visum, quod solus Leo de tribu Juda aperire potuit. Nempe his promissionum & prædictionum involucris fidem sanctorum hominum exercebat Deus, per quam potissimum beneficiis ab eo ornari promeriti sunt. *Credidit Abram Deo, ait Moses, & reputatum est illi ad justitiam.* Quod sane parendo duntaxat Legi, ne utiquam fuisset consecutus. *Non enim per Legem promissio Abraha, aut semini ejus, ut haeres esset mundi, sed per justitiam fidei.* Quantum igitur apud Deum valuerit Patriarcharum & Prophetarum fides, Ebræis Apostolus fuisse exposuit. At fidei, cui tantum tribuebat Deus, locum relinqui oportebat; nullus autem fuisset relictus, nisi res futuras velut per nebulam, obscuras, hiulcas, & imperfectas Deus Prophetis, Prophetæ hominibus præmonstrassent. Nam cum triplici modo res attingere soleamus, vel per sensum, vel per intellectum, vel per voluntatem, majorem esse animadvertimus intellectus amplitudinem & capacitatem, quam sensuum; majorem item voluntatis, quam intellectus. Unde sequitur majorem inesse nobis ad intelligendum facultatem, quam ad sentiendum; majorem item ad volendum, optandum, & amandum, quam ad intelligendum. Quamobrem Deus magis a nobis amari vult, quam cognosci; magis item cognosci, quam sentiri. Perfecit enim amari vult, aliqua tantum ex parte cognosci, nullo modo sentiri. Hinc illud Moysis a Christo iteratum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in in tota mente tua.* Hoc est maximum & primum mandatum. De cognitione Dei sic Paulus ad Corinthios: *Scientia inflat, charitas vero edificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire.*

V V V V 3

Si quis

Auson. Pr.
Cent. ad
Paulum.

Ut fidei
esset locus,
non semper
claras &
distinctas
esse Pro-
phetias
oportuit.

Rom. 4, 14.

Ebr. 11, 1.
Ebr. 11, 13.

Psal. 42, 3.

Hab. 2, 2-3.

Hierona. in
Nab. c. 1.

Apo. 5, 1.

Gen. 15, 8.

Rom. 4, 13.

Ebr. 11.

Deut. 6, 5.

Matth. 22,

Luc. 10, 27.

1. Cor. 8,

2. 3.

Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est a Deo. Et postea: *Ex parte enim cognoscimus. .... Cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Videmus nunc per speculum & in enigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Idem sibi volebat David, cum de Deo diceret: *Et posuit tenebras latibulum suum: & alibi: Nubes & caligo in circuitu ejus. Et Isaias: Vere tu es Deus absconditus.* De sensibus vero sic Paulus ad Philippenses: *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.* Optat pacem Dei, quæ supra corporeos sensus posita est, eorumque effugit captum, intellectus eorum, & voluntates custodire. Idem ad Timotheum: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Deus ipse Mosi præcise edixit: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo & vivet.* Quo respiciebat Johannes, cum diceret: *Deum nemo vidit unquam.* Hinc Petro gratulatur Christus, quod eade se crederet, quæ ipsi caro & sanguis non revelassent. Hinc spiritum promptum esse sciscit, carnem vero infirmam. Paulus quoque docet prudentiam carnis, mortem esse; prudentiam autem spiritus, vitam & pacem. Quod & pluribus locis inculcat. Cum igitur perfectam sui cognitionem nobis Deus impetiri nolit, quamdiu corporeis hisce vinculis constricti tenemur, suæ *αἰσχροπρεπείας* signa & indicia sic temperavit, ut in crepera luce ambulantes errabunda vestigia fidei ductu regeremus. *Dum sumus in corpore,* inquit Apostolus, *peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* Juxta hanc facultatum nostrarum distinctionem, triplex hominum genus agnovisse reor vetustos Ecclesiæ Patres, *αἰσχροπρεπείας*, sive *χοϊνῶν*, quasi carneos, seu terrenos dicas, qui rebus sensibilibus dediti sunt; *ψυχῶν*, animalium, quorum omne est in animis ad Dei cognitionem attollendis studium; *πνευματικῶν*, spiritualium, quorum eximius est in Deum amor, ac pietas singularis. In his defectum intellectus fides sarcit; & Prophetiarum mysteria, ad quæ mens humana caligat, fides irretortis oculis intuetur. Has quippe ambages iis extricaturum se

promisit Deus, quorum dedita sibi mens esset, quique rectis studiis veritatem sectarentur. Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terra, inquit Christus, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Quibus adionant ista Pauli ad Corinthios: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruantur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula, in gloriam nostram, quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, numquam gloriæ Domini crucifixissent.* Sed sicut scriptum est, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei: & in sequenti Epistola: Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum: in quibus Deus hujus seculi excacavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Rursum ait Jesus Discipulis: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum; illis autem non est datum; qui nempe superbis & elatis animis imbecillitatis humanæ parum memores insolescerent.* Stuporem quippe ipsis & tenebras offundit Deus, ut quæ incurrant in oculos, ne ea quidem videre possint. Quem in numerum Israelitis retulit Isaias; sic eos disertis verbis incessens: *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros; Prophetas, & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum: & respondebit, Non possum; signatus est enim. Et dabitur liber nescienti, diceturque ei, Lege; & respondebit, Nescio literas.* Par est istorum hæc apud Daniele sententia: *Tu autem, Daniel, claudes sermones, & signa librum usque ad tempus statutum.* Et deinde: *Et ait, Vade, Daniel, quia clausi sunt signatique sermones, usque ad præfinitum tempus.* Nec aliud sibi volebat Amos, cum diceret: *Vae desiderantibus diem Domini: ad quid eam vobis? dies Domini ista; tenebra & non lux. .... Numquid tenebra dies Domini, & non*

Et non lax? caligo, Et non splendor in ea?
Idem etiam significabat velamen, quo faciem
obnupsit Moyses, cum de monte descenderet.

1. Cor. 13.
& seq.

Moyſes, inquit Paulus, ponebat velamen super
faciem suam, ut non intenderent filii Israel
in faciem ejus, quod evacuatur, sed obtusi
sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim
diem idipsum velamen in lectione Veteris
Testamenti manet non revelatum, quoniam in
Christo evacuatur; sed usque in hodiernum
diem, cum legitur Moyses, velamen positum est
super cor eorum. Cum autem conversus fuerit
ad Dominum, auferetur velamen. Hoc autem
velum oculis suis obductum esse, ne recen-
tiores quidem Judæi inficiantur, olimque
sibi ab hominibus quibusdam detractum iri
fateatur; tum videlicet, cum ab iis Scripturæ
intelligendæ modum rationemque con-
discent. Nempe respiciunt ad hoc effatum
Isaiæ: *Et precipitabit (Dominus) in monte
isto faciem vinculi colligati super omnes popu-
los, Et telam, quam orditus est super omnes
nationes.* Quam prædictionem ad Christum
pertinere sequentia manifesto indicant, &
Ebræi ipsi fatentur. Porro non omnes præ-
dictiones involucris obsepsit Deus, sed Pro-
phetas quandoque clavis, apertisque verbis
oracula sua pandere jussit; eaque præsertim,
quæ ad morum emendationem, vel ad in-
stantium malorum cautionem, aut emolu-
mentum denique eorum conducere, quos
præsentibus auxiliis Deus prosequi vellet:
alias vero Prophetias, quibus graviora, &
supra plebis captum posita inessent mysteria,
intra quasdam obscuritatis latebras inclusit;
ad excitanda videlicet piorum hominum
studia, & profani vulgi obtutus arcendos.

cont. Cels.

οὐ μὲν ἔν προφῆταις ὅσα ἐν αὐτοῖς περιέχονται τοῖς
ἀκούει χεῖρμα, καὶ συμβαλλόμενα τῇ τῶν ἡθῶν
ἐπαγορεύσει, χωρὶς πάσης ἐπιμελέσεως, κατὰ τὸ
βούλημα τῷ θεῷ, ἡγήσαντο. ὅσα δὲ μυσηώτερα ἦν,
καὶ ἐποπτικώτερα, καὶ ἐχόμενα θεωρίας τῆς ὑπὲρ τὴν
πάνδημον ἀνοήτων, ταῦτα δὲ ἀνιγνόμενα, καὶ ἀλλήγου-
σιν, καὶ τῶν καλυμένων σκοτεινῶν λόγων, καὶ τῶν
ὀνομαζομένων παραβολῶν ἢ παροιμιῶν, ἀπεφύκοντο·
ὅτι οἱ μὴ φυγοποιῶντες, ἀλλὰ πάντα, πόνον ὑπὲρ
ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ἀναδεχόμενοι, ἐξετάσωτες
εὐρωσοι, καὶ εὐφρόντες, ὡς λόγος αἰσῶ, οἰκονομήσωσι.
Propheta igitur quæcunque auditoribus utilia
cognita jam inde esse poterant, Et moribus
emendandis opportuna, nulla adhibita occul-
tatione, Deo sic volente, prolucui sunt. Qua-
cunque vero secretiora erant, ac iis tantum

tradi digna, quibus intima patebant mysteria,
quæque disciplinæ erant reconditoris ac studii,
ut potè quæ vulgarem captum superarent, hæc
per obscuros sermones, per æigmata & allego-
rias, per parabolas & paræmias explicarunt;
ut qui labori suo non parcerent, sed pro virtute
& veritate operam omnem subire essent parati
disquisitione adbibita illarum assequerentur
intellectum; eoque reperto, quemadmodum
ratio postulat, uterentur. Verba sunt Origenis
adversus Celsum disputantis.

VII. Animadvertendum præterea est Pro-
phetiarum quasdam unicam admittere inter-
pretationem, quæ Christum mere respiciat;
cujusmodi ea est, quæ habetur in nono
Danielis, quæque venturi Messiaæ tempus
definit: quasdam vero duplici interpretatio-
ne gaudere, alia κατὰ λέξιν, (secundum verba)
alia κατὰ σχῆμα: (secundum figuram) sive, ut
Rabbinice loquar, כַּפְסוֹת לֵב, juxta sonum
suum, hoc est, literæ suæ sensum; alia כַּפְסוֹת לֵב,
juxta sensum suum allegoricum; sive, ut Ori-
genice, alia πρὸς τὸ ῥητόν, (ad verbum) alia
πρὸς διάνοιαν; (ad sententiam) harum autem
duplex esse genus, cum aliæ recta referantur
ad Christum, ad alia vero oblique; aliæ
contra allegorice pertineant ad Christum,
juxta obviam vero & simplicem significatio-
nem alio spectent. Prioris generis ea est, quæ
habetur in vicesimo primo Psalmo, quamque
adnotarunt Evangelistæ: *Diviserunt sibi
vestimenta mea, Et super vestem meam miserunt
sortem:* Hoc enim revera & κατὰ λέξιν (secun-
dum verba) Christo contigit, Davidi vero
oblique. Alterius generis hoc exemplum
suppeditat idem Psalmus: *Narrabo nomen
tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo
te;* quæ de se quidem David κατὰ λέξιν, (juxta
verba) de Christo vero κατὰ σχῆμα (juxta sen-
tentiam) prædixit. Quanquam & κατὰ λέξιν
(juxta verba) potest in Christum congruere.
Postremo huic generi duplex inest futurorum
indiciu, ut recte a Grotio observatum est: Grot. in
bis, inquam, vaticinia hæc rem præsignificant; Matth. 1, 22.
primum quidem, cum ipsum editur oracu-
lum; secundo, cum in eo exitum habet,
quem directe spectavit. Exemplo erit mox
allatum Nathanis vaticiniu, quo Davi- 2. Reg. 7, 21.
dem Deus sic compellat: *Suscitabo semen
tuum post te, quod egredietur de utero
tuo, Et firmabo regnum ejus: ipse edificabit
domum nomini meo.* Cum ea enim ad
Salomo-

Triplex oc-
currit pro-
phetiarum
genus in
Libris sa-
cris: pri-
mum, quod
Christum
mere respi-
cis; alie-
rum, quod
Christum
respicit
κατὰ λέξιν,
alia κατὰ
σχῆμα;
tertium,
quod Chri-
stum κατὰ
σχῆμα, alia
κατὰ λέξιν.
Orig. l. 7.
cont. Cels.

Salomonem directo, oblique ad Christum spectent; & per verba hæc Christus primum prædictus est, tum cum vaticinium ipsum edidit Nathan; iterum quoque prædictus est Christus, per typum, cum ortus est Salomon, ad quem directo spectaverat Nathanis oraculum, quemque Christum figuram gerere ostendimus; & cum Templum construxit, quod Ecclesiæ a Christo ædificatæ imago fuit. Sed de hoc prædictorum genere, quæ fiunt per figuras, jam supra egimus: quod attinet ad ea, quæ fiunt per verba, triplicem his, totique adeo Scripturæ, inesse sensum docuit Origenes, ut in Origenianis nostris observavimus, triplexque proinde ejus interpretandi genus agnovit, & quod literæ adhæret, & quod *ὑμῶν* (*figuram*) persequitur, & quod utrumque. Sed verba ipsa egregii Doctoris afferre satius est: *Ostendimus, ut opinor, auctoritate Scripturæ divinæ, ex iis quæ in lege scripta sunt, aliqua penitus refugienda esse & cavenda, ne secundum literam ab Evangelii Discipulis observentur; (nempe ea, quæ Christum κατὰ ὑμῶν, (juxta figuram) alia vero κατὰ λέξιν, (secundum verba) respiciunt, in quibus cavendum omnino est, ne ita inhæreamus literæ, ut latentem figuram omittamus, tum enim vere litera occidit; de quo genere sic idem in primo capite Philocaliæ: καὶ ἐπὶ αὐτῶν τινες γραφαὶ τὸ σαρκικὸν ἔχουσιν, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς διόκομεν, ἔστιν ὅπου οὐκ ἐστὶν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μὲν διὰ τῶν λέξεων. Sed quoniam sunt quedam Scripturæ, quæ nihil habent corporeum, ut deinceps ostendimus, animam tantum & spiritum nonnunquam querere oportet. Nempe id sibi vult, Scripturis hujusmodi vel corporeum nihil inesse, sensum videlicet nullum κατὰ λέξιν (secundum verba) vel si quis insit; levem eum esse, (momenti nullius, ac pro nihilo ducendum) quedam vera, ut scripta sunt, obtinenda; (ea videlicet, quæ mere ad Christum pertinent,) alia autem habere quidem secundum literam veritatem sui; recipere tamen utiliter & necessario etiam allegoricum sensum. (nimirum, quæ ad Christum spectant κατὰ λέξιν (secundum verba) ad alia vero κατὰ ὑμῶν (secundum figuram) Triplicem hunc sensum distinguere videtur Josephus in Antiquitatum suarum Proœmio, cum Legem a Mose sic conscriptam esse docet, τὰ μὲν αἰνιττομένη τῷ νομοθέτῃ ἄλλως, τὰ δὲ ἄλλα*

γοῦντες μετὰ συμβόλῃς· ὅσα δὲ ἐξ ἐνθὺς ἀγνοοῦνται συνέφρον, ταῦτα ῥητῆς ἐμφανέστερος· Hæc quidem anigmatis, uti par est, involvente Legislatore; alia exponente allegorice cum dignitate; quæcumque vero directe proponere utile fuit, ea plane & diserte explicante. Quorum omnium causas privatim exponere sibi Josephus proposuerat.

VIII. In interpretando eo genere Prophetiarum, aliisque Scripturæ locis, quæ allegoricum sensum recipiunt, plerorumque Judæorum desudavit industria. Testis Philo, qui totis allegoriarum voluminibus Scripturam sacram explanavit, quemque putat Photius Scripturæ sacre allegorice exponendæ rationem Ecclesiæ præmonstrasse. Sed ne assentiamur faciunt Philone vetustiores plerique, hoc artificio noti. Velut Aristobulus, itidem Judæus, Philone antiquior, & in Machabaico secundo laudatus, qui Mosem interpretans allegoriis usus est, & cujus insigne fragmentum ad id probandum attulit Eusebius. Item Therapeutæ a Philone celebrati, sive Judæi, sive Christiani Judaica instituta servantes, a quibus *ἐκ τῆς ἱερᾶς γραμμῆς ἐκινῶντο δ' ὑπονοεῖν τὰ ἀποκρυφῆς*. *Explicationes sacrarum scripturarum fiebant tropice per allegorias, quique morem hunc a majoribus acceperant. Eleazarus quoque Pontifex apud Aristeam; qui Aristecas, germanusne sit, an supposititius, operum nostrorum non est nunc inquirere; satis est hoc veterum Ebræorum institutum ex eo cognoscere. His adde Josephi testimonium proxime notatum. Veniunt & in hunc censum Deuterotæ, Scripturarum sacrarum Interpretes, quos scribit Eusebius exponere solitos fuisse, quæ per ænigmata in iis essent adumbrata. Quos inter ii tantum admittebantur, qui robusta ac præstanti quadam animi maturitate & vi præditi essent. Conferendi illuc quoque quos *ἐκτενῆς*, hoc est Concionatores appellant. Porro explicationem illam δι' ὑπονοεῖν (per figuras) Philoni memoratam, quam τῷ Φαρισαίῳ λεγομένῳ, his quæ aperte dicuntur, opponit Plutarchus, ex plicandis Homeri Poematis jam olim adhibitam fuisse discitur ex Platone, cum Homeri *Ποιμαχίας* (*Pugnas Deorum*) minime recipiendas esse docet, ἔτι ἐν ὑπονοεῖν ποιομένης, ἔτι δὲ ἐν ὑπονοεῖν, sive per figuras, sive sine figuris conficietas, cum non facile dignoscere possit*

Orig. Hom.
II. in Num.

In allegoriis
erudis
elaboravit
Judæi.

Phot.
I. m. 105.

Euseb. Prep.
I. 8. c. 10.
& Hist.
Eccl. I. 2.
c. 17.

Euseb. Prep.
I. 11. c. 5.
& I. 12. c. 1.
& 4.

Plut. de
Poet.
Homer.
Plat. I. 2.
de Rep.

possit adolescens, quid sit *ὑπόνοια*, (*figura*) quid non. *ὑπόνοια* (*figuras*) intellige, quæ deinde *ἀλληγορίαι* dictæ sunt: vetustiorum enim scriptorum ea vox est, teste Plutarcho. Has *ὑπόνοιας* (*figuras*) sive *διαβολας*, (*sensus*) (utroque nomine appellantur) Judæi מדרשים dixerunt, iisque libros suos refererunt: nec minus iis tribuunt nonnulli auctoritatis & fidei, ac Cabalisticis ipsis Traditionibus, ut auctor est Maimonides in *More Nevochim*. Ii quoque significationem allegoricam מדרש & דברי חז"ל appellant, eosque ajunt valde falli, qui eam exponant על דרך של בני אדם *tanquam locutiones ab hominibus usurpari solitas*; cum exponenda sit על דרך משה, *tanquam parabola*: nudam vero & simplicem appellant, פשוט, & דבר קטן. Et jam olim scitum est inter ipsos, omni Scripturæ sensum inesse utrumque, פשוט עם מדרש, *simplicem cum occulto*. Hinc Agadici dicti, in Midrasch Thehillim aliisque Judæorum scriptis memorati, qui in eruendis profundioribus mysteriis operam consumebant omnem, nec Cabalisticis nugis abstinebant. Perpauci hi erant numero; fortasse ob studii difficultatem, quæ plures deterrebat: eorum quoque scriptiones erant oppido raræ; fortasse quod vulgi caprum præterirent. Idem Maimonides in *Jad Chazakah*, libro de conversione, tertio capite, terram Chanaam significare ait, ארץ החיים, *terram viventium*, הבנה, *hanc autem esse seculum futurum*. Idem libro de Regibus, postquam lupi & agni concordiam allegorice exposuit, universe concludit has clausulas iisque, quæ pertinent ad Messiam, allegorias esse. Plerasque hujusmodi proponit: & Præfatione in *Misnajothe*, dictata Thalmudis, quæ κατὰ λέξιν (*secundum verba*) sumpta, ridendæ absurditatis plena esse videbat, ad *אָלמָה* (*figuram*) detorsit. Eadem aliorum multorum ratio est. Thalmudistæ, capite quinto Beracoth, omnem Tabernaculi Mosaici supellectilem ad cœlestium significationem revocant. Et in libro Thalmudico Sanhedrin effatum hoc reperias: *Locus unicus Scripturæ dat plures sensus: e duobus vero locis Scripturæ non exit sensus unicus*. Tum deinde Verbum Dei simile esse dicitur filici, qui malleo percussus plurimas dat scintillas. Toti sunt in allegoricis expositionibus libri Siphra & Siphre. R. Isaac Abrahamiel, vir celebris inter suos, docet omnem

HUETII DEMONSTR.

Tabernaculi apparatus ad id præcipue esse instructum, ut sit, כספך וככסף עליהם וענין, נכבד אשר אלהי יחיד, *Velut liber sapientia sublimioris, & rei gloriose ad quam ista referuntur*. Idem apud R. Moslem Albeldam reperias. Quid reliquos commemorem, qui nuda literæ doctrina non contenti, ad allegorias mentem extulerunt, quales inter ceteros Rabba ben Nachmoni in *Beresith Rabba*, & R. Jacob Baal Hatturim in *Genesis*, & R. Simeon in *Jalcut*, & Elifah in *Ecclesiasten*, & R. Joseph Samiga in Convocatione sanctitatis, & Auctor libri, cui titulus est, כותרת ופירוש, *Pomum & flos*, & R. Joseph Jabetz, vix ullo contradicente, si unum fortasse Peritzolium excipias. Circumfertur liber Rabbinicus, cui titulus, יסוד שוריים, *Fundamentum Canticorum*, expositio, videlicet libri Ruth, qua ostenditur geminum in Scriptura contineri sensum, apertum & opertum. Istarum *ὑπόνοιας* (*allegoriarum*) diversa genera exposita sunt a R. Azaria in *Meor enajim*, & ab Aben Ezra in *Threnos*. Laudatus jam sæpius Maimonides, in Præfatione præclari operis *More Nevochim*, multa de Scripturæ sacræ parabolis & ænigmatis differit. Ac primum ostendit, non solum perplexo hoc docendi genere usos esse Sapientes, sed & necessario hoc fecisse, nec aliter facere potuisse. Tum multiplices ait esse parabolarum formas, ad idque potissimum susceptum sibi hoc opus, ut ad Prophetarum parabolas intelligendas Lectori viam muniret: nec enim ad propheticarum vaticinationum intelligentiam posse perveniri, nisi enodandarum parabolarum ratio teneatur. Atque id confirmat hoc loco Osee: *Ego visionem multiplicavi, & in manu* Ose. 12, 10. *Prophetarum assimilabo, sive, similitudines proponam*. Id enim sonat Ebraice vox, מדרש. Utitur & hoc Ezechielis: *Fili hominis, Ez. 17, 2. propone anigma, & narra parabolam ad domum Israel: & hoc altero: Et dixi, A, a, a, Ez. 20, 49. Domine Deus; ipsi dicunt de me, Numquid non per parabolas loquitur iste? Quibus addit & ista Salomonis: Audiens sapiens sapientior Prov. 1, 5, 6. erit, & intelligens gubernacula possidebit: animadvertet parabolam & interpretationem, verba sapientum, & anigmata eorum*. Deinde ex מדרש docet de parabola ad parabolam progressum fieri, velut per funes connexos ac coherentes, ad intelligentiam Legis, sic

XXX X

tanquam

Plut. de audiend. Poet.

R. Mos. ben Maim. More Nev. P. 3. c. 43.

R. Mos. ben Maim. in Jad. l. de conv. c. 3. fol. 5.

Sanh. c. 4.

tanquam in profundo puteo latentem; & quaecunque in ea de ritibus ac ceremoniis tradita sunt, occulta mysteria continere. Demum verba, quæ parabolam continent, candelæ parvi pretii comparat; latentes vero in eo sententias, margaritæ, quæ cum in tenebris prolapsa intercidit, diobolaris illa ad eam conquirendam & reperiendam candela accenditur. At Therapeutæ apud Philonem, aptissima comparatione legem animalis similem esse dicunt, & verba quidem, corporis; animæ vero, sensus verbis inclusos. Aben Ezra Scripturæ sacræ sensus, corporis instar esse dicebat; allegorias, vestimentorum. Neque sane solum constat priscos Judæos admisisse allegoricum interpretandi genus; sed literæ etiam corticem pro eo sæpe sprevisse, & præcepta Legis, non prout concepta sunt verbis, sed juxta mysticum sensum servasse, Eusebio affirmanti credendum est. *ἐπὶ δὲ, inquit, διαλαμβάνει τὰ τε τῶν ἱερῶν νόμων παραγγέλματα, τὸν τε τρόπον τῆς ἀλληγορικῆς παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἥ ἥ ἐν ἡμῶν καὶ τότε ἐπιστημύνοισι, ὡς τὸ πᾶν ἰσχυρὸν ἔθνος ὡς δύο τμήματα διήρχεται. καὶ τῶν μὲν πληθύν τῶν νόμων κατὰ τὴν ῥητὴν διάνοιαν παραγγέλματος ὑποθήκας ὑπῆγε· τὸ δ' ἕτερον τῶν ἐν ἑξὶ τήγματι, ταύτης μὲν ἡ φύσις, θυσίᾳ δὲ τῶν καὶ τῶν πολλῶν ἐκπαρθεῖν καὶ φιλοσοφία προσέχον ἡξίω, θεωρεῖται τῶν ἐν τοῖς νόμοις κατὰ διάνοιαν σηματοδομένων.* Quoniam autem de sacrarum legum præceptis, & allegorico qui iis inest sensu differuimus, sequitur ut notemus genus universum Judæorum in duas partes esse divisum, & multitudinem quidem legum præceptis, prout verbis concepta extant, subiecisse; reliquam vero partem, eorum videlicet quorum firmiores mentes sunt, hac necessitate solutos, ad diviniorem quamdam Philosophiam, & supra vulgi captum positam, & ad allegoricorum sensuum, qui in Lege reconditi sunt, investigationem animum adjicere voluisse. Onkelon nobilissimum Mosis interpretem allegorias nonnumquam persequi, & ipsa res clamat, & declarat Aben Ezra. Videant nunc Judæi recentiores, atque imprimis pervicacissimi inter ipsos Caraitæ, quantum ab hac doctrina recesserint, dum Legis verbis adhærentes, mysticos sensus & allegoricas interpretationes respuunt; spreto majorum suorum more, quorum qui cordatiores erant, neglecta in multis, quoad literæ sensum, Lege, eadem juxta allegoriam fere obseque-

bantur. Notabilis est imprimis clarissimi Doctoris Aben Ezræ audacia, qui in Dissertatione quadam, qua Legis explanandæ diversos modos proposuit, cum solum amplectitur, qui literæ inhæret ac verba persequitur, allegorias omnes repudiat. Quamquam aliquibus Scripturæ locis inesse mysteria, ad eaque assurgendum esse fateri cogitur. Et vero nisi de sua pertinacia remitteret hoc verporum genus, & multa *לשון חסד* interpretanda esse fateretur, in quam multa absurda incurreret, naturæ, rerumque ordini, Legi etiam Mosaicæ, Prophetarum sententiis, ac veritati ipsi contraria? Nihil hic de Johanne attinet dicere, qui occultos Veteri Testamento sensus inesse passim docuit: nihil de Christo Jesu, a quo idem crebro traditum est, quique doctrinæ suæ præcepta parabolis tegere ac dissimulare solitus, monitum hoc subiciebat, *Qui habet aures audiendi, audiat*; quasi auditoribus denuntians, nisi allegorica interpretatione adhibita reconditas sententias evolverent, frustra hæc a se proponi. Contenti simus testimonio Pauli, qui Judæos, apud quos sua jam ætate gliscebant ea labe, gravissimis sæpe verbis castigat: *Circumcisio cordis, inquit, Rom. 2, 29. in spiritu, non litera.* Idem alibi mysticum & interiorem sensum faciei Mosis comparat; exteriorem vero velamini faciei Mosis imposito: *Usque in hodiernum diem cum legitur 2. Cor. 3, 15. Moyses, velamen positum est super cor eorum: cum autem conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Idem passim Novi Testamenti mysteria in Veteris historiis adumbrata esse docet: *Hæc autem, inquit, in 1. Cor. 10, 11. figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum devenerunt.* Inde adeo Psalmo septuagesimo septimo Parabolæ appellantur prodigia a Deo edita, in gratiam, vel in emendationem Ebræorum. Et Psalmo centesimo decimo octavo, his verbis Deum orat Propheta: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de Lege tua*; futurorum nempe præsignificationes. Atque ii sunt vere clausi, signatique sermones, de quibus futurum prædicit Daniel, *Ut neque intelligant omnes impii, porro Dan. 12, 10. docti intelligant.* Hoc argumentum erudite profecutus est contra Celsum Origenes noster, & libro quarto de principiis, quem qui studiose legerit, operæ fructum feret. *Unum*

Phil. de vit. contempl.

Aben Ezra. in Thren. 1.

Euseb. Præp. l. 8. c. 10.

Aben Ezra. Præf. de Leg. interpret. in Bibl. Rom. Venet. 1523.

Origen. contr. Cels. l. 4. & de Princip. l. 4. c. 2.

Unum hic addam, quod jam suis locis monui, unde obfirmata Judæorum pertinacia deprehenditur, ipsos quantumvis exosos allegoricas explanationes, easdem tamen admittere, ad eluenda vaticinia Prophetarum, quæ in Christo Jesu κατὰ λέξιν (secundum

Psal. 21, 18. *verba*) completa sunt. Velut illud Davidis: **19.** *Foderunt manus meas, & pedes meos: tum*

Psal. 68, 22. *istud: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: atque hoc etiam: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto: & id quoque*

Isa. 42, 6, 7. *Isaia: Et dedi te in sadus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum: nec*

Zach. 9, 9. *non & illud Zachariæ: Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascen-*

Zach. 11, 12. *dens super asinam, & super pullum filium asina: tum & illud ejusdem: Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Quæ*

R. Manass. l. 2. de resurr. c. 19. *ἡ ἀλλογούμενη Judæi pro arbitrio detorquent. Sed & inter novitios Judæos R. Manasse in opere de resurrectione multas patrum suorum ineptias, in Thalmude Rabbino-*

rumque libris consignatas, flectit ad allegoricum sensum, seseque singulari tractatu acturum spondet de allegoriis, quæ his scriptionibus continentur. Suo sibi denique gladio jugulantur ipsi, cum pervulgatum hoc inter eos usurpant effatum:

אין בתורה אמרו אמת אחת שאין הררים גדולים תלמים בה. Ne unica quidem in Lege litera extat, e qua non pendant montes magni.

Et Ethnici. IX. Abeamus ad Ethnicos, quorum plerique hoc genere delectati sunt. Homeri, ut dixi, Poemata in allegorias jam olim a plerisque tracta fuisse, vel ex uno hoc, quod attuli, Platonis effato colligitur. Extabant olim Homericæ allegoriæ Metrodori Lampfaceni; extant hodieque & illæ Heraclidis Pontici & Porphyrii. Nonnullas etiam Plutarchus in libro de vita & poesi Homericæ proposuit. Idem in libro de audiendis Poematis egregium earum exemplum affert, unde intelligas quos intra fines eæ debuerint consistere; ne vel progredierentur longius nimis curiosi & ingeniosi Interpretes, mysteria Homero affingentes, de quibus ne in somnis quidem cogitavit; vel in nudo verborum sensu hærent. Longe vero plurimas reperias apud Eustathium. Notabile est illud Dionis Chrysostomi in Oratione de Homero, solitum fuisse Homericis tempo-

ribus res naturales fabulis implicare. Addidisset, res quoque pertinentes ad mores & ad politica, & cujuscumque tandem generis, figmentis dissimulare. Hieroglyphica Ægyptiorum, eorumque significationes retulit in literas Chæremon, Augusti ætate. Nec multo post Cornutus Græcorum mythologiam naturæ rationibus accommodavit, eo libro, qui sub Phurnuti nomine circumfertur. Ab utroque, Cornuto, & Chæremone, τὸν μεταληπτικὸν τῶν παρ' Ἑλλήνων μυθολογικῶν τρόπων, *Græcanicorum mysteriorum allegorice interpretandorum rationem*, accepisse Origenem testificatur Porphyrius. Edidit Palæphatus Ægyptius, λύσεις τῶν μυθολογικῶν ἱερῶν: *Solutiones eorum quæ fabulose dicta erant.* Totus est in hujusmodi fabularum Græcarum allegoriis evolvendis Fulgentius Planciades. Quasdam & illarum anagogas scripsit Michael Psellus. At consumpsit diurnitas temporis, Zenonis, Chrysippi, & Diogenis Babylonii libros, quibus fabularem historiam a nugis dejectam, traduxerunt ad Physiologiam, & Orphei ac Musæi nominibus præscriptas fabellas, tum & illas Homeri ac Hesiodi, ad suas de Diis opiniones applicarunt. Sed & vetustiores quoque Philosophi Heraclitus & Empedocles, alique multi tandem rationem tenuerunt, testibus Heraclide, & Cornuto: quem lectissimis annotationibus illustrans Thomas Galæus longe plures recenset. Vana sane fuisset eorum opera, qui doctrinam suam velarunt figmentis, nisi fuissent qui dispellere tenebras, & arcana eruere studuissent. Recte Origenes Celso eos arguenti, qui ex Mosis Historia tropologias, & allegorias eliciebant, respondet Lini, Musæi, & Orphei poemata, & Pherecidis historiam iis esse scripta & proposita, qui inde abstrusos sensus & aliorum pertinentes possent eruere. Imo vero fatendum est, quæcunque gens fabulatores habuit, eandem & suos fabularum Interpretes habuisse. Id quod de Assyriis & Arabibus Lucianus commemorat. Julianus denique Imperator divinorum oraculorum Interpretes, ac Christianos præcipue insectatur, quod hæreant in cortice, nec mysteria in iis recondita eruere satagant. Plura asserre poteramus in eam sententiam, si incerta res aut controversa ageretur. Satis profecto ex istis intelligitur μεταληπτικὸν

(*allegoricum*) hoc interpretandi genus Ebraeis Scriptoribus pariter & exoticis acceptum ac familiare fuisse; ac inique porro facturos, si qui in nobis culpae audeant, quod in aliis probare coguntur.

*Vanitatem
oraculorum
suorum &
Sibyllarum
Ethnici
agnoscunt.*

X. Nunc antequam manum tollamus de tabula postularer locus, ut de Ethnicorum oraculis disputaremus, quæ Propheticae facultatis specie quadam vulgi stoliditati diutissime illuserunt, & Christianæ legis adversariis ad prædictionum Veteris Testamenti vim oppugnandam argumentum præbere possunt. Nam si Prophetias, quibus se tutetur, habet etiam mendacium & impietas, quid in iis præsidii veritas collocabit? Verum jam tum etiam cum maxime vigerent oracula, ita prolapsa erat eorum fides apud sanæ mentis homines, ut nihil inter eos esset contemptius. Pythiam autem a Philippo corruptam, facete dicebat Demosthenes φιλιππίδην· Chrysippum superstitionibus valde deditum, ut Stoicum decuit, oraculis totum volumen implevisse ait Cicero, *partim falsis, partim casu veris, ut sit in omni oratione sapissime; partim flexiloquis & obscuris, ut interpretes egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes; partim ambiguis, & quæ ad Dialecticum referenda sint.* Audiamus præterea Origenem sic disputantem contra

Plut. Dem.

Cic. l. 3.
de divin.

Orig. l. 7.

Origen. Cels.

Cellsum: δυνατόν μὲν ἡμῖν συνάγειν ἐκ τῶν ἀριστείας, καὶ τῶν τὰ τῷ περιπάτῳ φιλοσοφούντων, καὶ ὅλην ἡμῶν ἡς ἀνατροπὴν τῷ περὶ τῆς πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν χρηστηρίων λόγῳ· δυνατόν δὲ καὶ τὰ λελογμένα τῷ ἐπιμέλει, καὶ τοῖς ἀπαζομένοις αὐτῶ τὸν λόγον περὶ τῶν αὐτῶν, παραθέμενον δι᾿ ἧς καὶ ἑλλήνων τινες, ἀνατρέψουσιν τὰς νομιζόμενας, καὶ τελευτασέμεναι ἐν πάσῃ ἑλλάδι θεωρεῖται. Possumus quidem, si Aristotelis & Peripateticorum scripta compilare velimus, non pauca asserre ad ea labefactanda, quæ de Pythia & reliquis oraculis feruntur. Possumus quoque, si expromamus quæ de iisdem rebus ab Epicuro, ejusque sectatoribus disputata sunt, ostendere, nonnullos Græcorum refellere & aspernari oracula, quæ per universam Græciam communi & tralatitio usu, etiam cum admiratione recipiuntur.

Porphyr.
apud Euf.
l. 6. c. 5.

Vanitatem vero oraculorum aperte confitetur Porphyrius, rei apprimè consultus, ut qui librum scripserat de philosophia ex oraculis petita. Rem pluribus testimoniis, tum & exemplis ac rationibus confirmare promptum

esset: sed cum Eusebius toto in libro Præparationis Evangelicæ sexto præstiterit, amandari se illuc Lector benignus patiat. Idem omnino de Sibyllinis carminibus putandum est; non recentioribus istis, quæ circumferuntur & καθήλικαι; vulgo damnata sunt, sed de antiquis etiam, quorum meminerunt Veteres. Callide, inquit Cicero, qui illa composuit, perfecit, ut quodcumque accidisset, prædictum videretur, & hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur. Et deinde: Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut id quod proditum est a majoribus, injussu Senatus ne legatur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones. Post operam ad scriptionum illarum futilitatem demonstrandam utiliter a Blondello positam, in longiori argumenti hujus tractatione, mihi ingratus, Lectori inutilis labor poneretur. Quanquam & ea, quæ in contrarium nuperrime attulit Johannes Crassetius, pietate insignis & doctrina, cum fructu & voluptate legi possunt.

Cicer. de
div. l. 2.

Blond. de
Sibyll. l. 1.
c. 8. 9. 10.

EPILOGUS NONÆ PROPOSITIONIS.

Hic vero finis esto Propositionis hujus, in qua cum ex Veteris Testamenti cum Novo contentione & Parallelismo perspicuum sit, Prophetias omnes Veteris Testamenti de Messia, & quæ iis continentur κρητήρια (notas) in Jesum Nazarenum aptissime quadrare, in neminem vero præterea; supra vero in octava propositione demonstraverimus eum esse Messiam, cui uni Prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt; sequitur omnino Jesum Nazarenum esse Messiam. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati.

Prophetiam omnem esse veracem, cum res in ea prædictæ contrigerunt, tertio inter Axiomata loco posuimus. Ostendimus autem nona hac Propositione res in Prophetiis Veteris Testamenti de Christo prædictas,

dictas, in Jesu Nazareno contigisse. Unde concluditur, Prophetias Veteris Testamenti, quæ ad Christum spectant, esse veraces. Sed & alias plerasque Veteris Testamenti Prophetias veraces esse, sexta Propositione demonstravimus. Axiomatum porro nostrorum quartum hoc est, Propheticam facultatem a solo Deo esse. Ergo hæ Prophetiæ Veteris Testamenti a Deo solo sunt. Atqui Prophetias illas continent libri Veteris Testamenti. Unde sequitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Origenes quidem cum in libro quarto de principiis probare vellet, divinitus inspiratam esse sacram Scripturam, non alio id confecit argumento, quam eventu prædictionum: *Antequam, inquit, complerentur ea quæ a Prophetis fuerant prædicta, quamvis vera essent, tamen ostendi vera esse non poterant, pro eo quod nondum probarentur impleta. Adventus vero Christi, vera esse & divinitus inspirata, quæ dixerant, declaravit; cum utique prius haberetur incertum, si eorum quæ prædicta fuerant, exitus esset implendus.* Idem in libris contra Celsum: οἱ προφηταὶ τοῖς μὴ περιέργως ἐντυγχάνουσιν τῇ ἐν αὐτοῖς προγνώσει, ἵνα μὴ μὲν εἶναι δοκῶσι πρὸς τὸ πῦρον τὸν σωτήρα ἀλλὰ καὶ ἐνθυμῶντας ἀπαγνώσκοντες, ὅτι οὐκ ἔστι πνεῦμα ἢ ἐν τοῖς ἑσθέραις ἑαυτοῖς. *Sed & Prophetia, si quis ad prænotionem, quæ ipsis inest, non persuntorie attenderit, idonea sunt ad persuadendum ei, qui legendis iis prudentem & æquum animum adhibuerit, in viris illis spiritum Dei fuisse. Constat igitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Quod erat probandum.*

Orig. l. 4.
de princ.
c. 1.

Origen.
contra
Cels. l. 8.

PROPOSITIO X.

Vera est Christiana Religio.

Definit. 1, 7.

PAUCIS verbis concludetur ista Propositio. Religionem Christianam eam esse definivimus, quæ Jesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris, sive Veteris, sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, pro veris habet. Probaturum est autem superiori Propositione, Jesum Nazarenum esse Messiam, & quæcunque in Libris sacris, sive Veteris, sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, vera esse. Igitur Christianæ religionis fides circa res veras solum versa-

tur, prorsusque ei convenit quinto loco allata a nobis Definitio, qua statuimus Religionem veram eam esse, quæ res solum veras ad credendum propositas habet. Unde exoritur consecutarium hoc, veram esse Christianam religionem. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Religiones omnes, præter Christianam, falsa sunt & impia.

SI vera est Christiana religio, & res solum veras ad credendum propositas habet, ut definivimus, ex iis utique rebus una hæc est, solam Christianam Religionem esse veram, reliquas omnes falsas & impias. Palam id & libere coram Principibus Judæorum profatus est Petrus, cum de Christo sic differeret: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificanti- A. 4. n. 16.* bus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus: nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Eamdem doctrinam Paulus Galatis tradidit: *Sed licet nos, aut Angelus Gal. 1, 9.* de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: si quis vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit. Eamdem & Timotheum docuit: *Unus enim Deus, unus mediator Dei 1. Tim. 2, 5.* & hominum homo Christus Jesus. Verum igitur est, Religiones omnes, præter Christianam, falsas esse & impias. Quod erat probandum.

SUMMA DEMONSTRATIONIS
EVANGELICÆ.

NUNC vero totam hanc Demonstrationem in pauca contractam æqui Lectoris ponamus ob oculos, ut uno intuitu perspectam & comprehensam suis queat momenti perpendere. Libri Novi & Veteris Testamenti iis temporibus scripti sunt, quibus feruntur esse scripti; & ab iis scripti, quibus tribuuntur. Hinc sequitur, totam Jesu Nazareni historiam in Veteri Testamento longe ante prædictam esse, quam evenerit in Novo. His porro concessis, libros nimirum Novi & Veteris Testamenti in temporibus esse scriptos,

X x x x 3

scriptos,

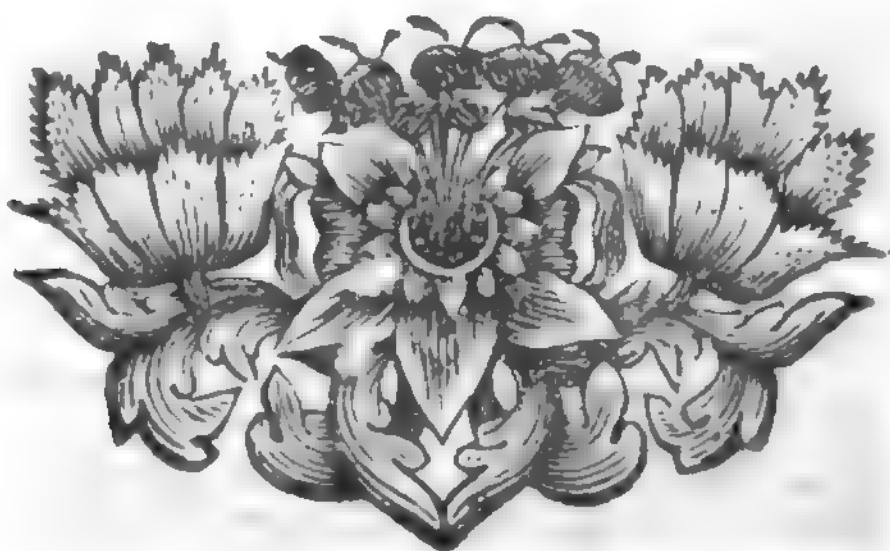

scriptos, quibus feruntur esse scripti; & ab iis scriptos, quibus tribuuntur; & Prophetias Veteris Testamenti de Jesu Nazareno completas esse in novo, consequens est, veraces esse libros Novi & Veteris Testamenti. Quod si Prophetiæ Veteris Testamenti de Jesu Nazareno completæ sunt in Novo, & veraces sunt libri Novi & Veteris Testamenti, ex eo efficitur, Jesum Nazarenum esse Messiam. Quo posito, veraces nempe esse libros Novi & Veteris Testamenti, & Jesum Nazarenum esse Messiam, fatendum omnino est, veram esse Religionem Christianam. Arctius adstringi non potest ratiocinatio hæc, totaque ite conferta est & contexta resque aliæ ex aliis nexæ & inter se aptæ colligatione necessaria cohererent, ut nullis divelli argumentis, ratione nulla labefactari queant, nec assensum Lector possit abnuere: præsertim si animum hic adhibeat studiosum veritatis, non contumacem; tantumque his adjungat fidei, quæ a nobis demonstrata sunt, quantum aliis rebus solet adjungere, quæ paris roboris rationibus nituntur. Atque id nos postulavimus ab initio Operis hujus, & impetravimus speravimus.

EPILOGUS

AD SERENISSIMUM DELPHINUM.

HABES, LUDOVICE, munus a me, siquidem rerum spectetur dignitas, magnum; sed futurum tamen majus, si quem opto ex ejus usu fructum capias, veræ nempe ac sinceræ pietatis incrementum, cujus uberes jam animo tuo excepti satus ad lætam frugem feliciter adolescunt. Id si fit, *Deus Patris tui erit adjutor tuus*, Gen. 48. & *Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper benedictionibus abyssi jacentis deorsum*: largietur ille tibi cœlestem hanc Sapienciam, *per quam reges regnant*, & *Prov. 8, 5. legum conditores justa decernunt*; teque præsentibus prosequetur auxiliis, ad edomandos, non externos solum, sed intestinos etiam, eosque omnium acerrimos hostes; corporis dico cupiditates, incitamenta Dæmonum, & mundi illecebras, quæ te circumcident; ac spreto tandem temporario hoc & caduco imperio, nobilius affectabis & immortale regnum, quod nulla vis potest convellere. Atque hæc tibi certo eventura esse scito, tumque te revera fore magnum, cum te coram Deo minimum esse agnoveris.

SYLLA-

SYLLABUS DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

PRÆFATIO.

I. Operis hujus argumentum	1
II. & occasio	2
III. Probari potest Religionis Christiana veritas eo genere demonstrationis, quod non minus certum sit quam demonstrationes ipse geometrica	3
IV. Ad faciendam fidem inanis est, sine gratia Dei, omnis argumentatio	5
V. Ecclesia potestati & arbitrio Opus hoc permittitur	6

DEFINITIONES.

DEF. I. Liber genuinus is est, qui ab eo auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur; & eo circiter tempore, quo scriptus esse fertur. *Explicatur.* 6

DEF. II. Liber coætaneus is est, qui eo circiter tempore scriptus est, quo res in eo scriptæ contigerunt. *Explic.* 7

DEF. III. Historia est narratio rerum, quæ jam contigerant eo tempore, quo Historia illa scripta est. *Explic.* 7

DEF. IV. Prophetia est narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore, quo prophetia illa edita est, quæque ex naturalibus causis prævideri non possunt. *Explic.* 7

DEF. V. Religio vera ea est, quæ res solum veras ad credendum propositas habet. *Explic.* 8

DEF. VI. Messias est homo Deus, a Deo divinitus missus ad hominum salutem, & a Prophetis in veteri Testamento prædictus. *Explic.* 8

DEF. VII. Religio Christiana ea est, quæ Jesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris, sive veteris sive Novi Testamenti, de eo scripta sunt, pro veris habet 8

Conferuntur Definitiones nostra cum Definitionibus Geometrarum 8

POSTULATA.

POSTUL. I. Postulatur adhiberi hic animum docilem & veritatis studiosum, non refractarium & pertinacem 11

I. Postulati primi æquitas ostenditur 11

POSTUL. II. Tam certo ea credi quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paræ roboris rationibus nituntur 11

I. Postulati secundi æquitas ostenditur 11
II. Præmittuntur nonnulla de postulatis Geometrarum 11

AXIOMATA.

AXIOMA I. Omnis liber est genuinus, qui habitus est ab omnibus proxime & continuata serie sequentibus eum ætatibus. *Confirmatur* 12

AXIOMA II. Omnis historia est verax, quæ res gestas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis, quæ res gestæ sunt. *Confirm.* 13

AXIOMA III. Omnis Prophetia est verax, quæ prædixit res eventu deinde completas. *Confirm.* 13

AXIOMA IV. Omnis prophetica facultas a Deo est 13

I. Axiomatis quarti veritatis confirmatur 13
II. Conferuntur postulata & axiomata nostra cum postulatis & axiomatis Geometrarum 17

III. Laus Geometriae 19

PROPOSITIONES

PROPOSITIO I.

Genuini sunt libri Novi Testamenti 19

I. Probatur veritas librorum Novi Testamenti 19

II. Evangelii secundum Mattheum 20

III. Evangelii secundum Marcum 20

IV. Evangelii secundum Lucam 20

V. & ejusdem Actorum Apostolorum 21

VI. Evangelii secundum Johannem 21

VII. & ejusdem Epistolarum, Prima 21

VIII. Secunda ac Tertia 21

IX. & Apocalypseos: 22

X. cum Epistolarum Pauli 23

XI. ac præsertim Epistola ad Ebraeos 23

XII. deinde Epistola Jacobi 24

XIII. & amborum Petri 24

XIV. ac demum Epistola Jude 24

XV. Probatur præterea veritas librorum Novi

SYLLABUS

<i>Novi Testamenti ex vetustate Codicum quorundam</i>	25	<i>Lampridii testimonium de templis Jesu Christo ab Hadriano extructis</i>	43
XVI. <i>Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum</i>	25	ΠΟΡΙΣΜΑ. Jesús est Messias	44
XVII. <i>Secundum argumentum</i>	25	PROPOSITIO IV. Genuini sunt libri Veteris Testamenti	44
XVIII. <i>Tertium argumentum</i>	26	<i>Librorum Veteris Testamenti antiquitas generatim probatur</i>	44
PROPOSITIO II. Coetanei sunt libri Novi Testamenti	26	DE LIBRIS MOSIS. I. <i>Divisio Dissertationis hujus de libris Mosi</i>	45
PROPOSITIO III. Historiae in Novo Testamento scriptae veraces sunt	27	CAPUT I. I. <i>Probatur Scriptorum sacrorum testimoniis γυναικῶν librorum Mosi</i>	46
I. <i>Probatur ex consensu Scriptorum Novi Testamenti & suffragiis exterorum, veraces esse historias</i>	27	II. <i>Utrum solum Deuteronomium, an universum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit</i>	48
II. <i>De Johanne Baptista, Jacobo fratre Jesu, Jesu ipso, & aliis in Novo Testamento commemoratis;</i>	27	CAPUT II. I. <i>Probatur aliorum Scriptorum testimoniis γυναικῶν librorum Mosi</i>	50
III. <i>Iterum de Jesu</i>	27	II. <i>Sanchoniathonis</i>	50
IV. <i>tum de ejus patria & parentibus</i>	27	III. <i>Homeri & Hesiodi</i>	51
V. <i>de nova stella Magis visa, & de infantibus ab Herode occisis;</i>	28	IV. <i>Pentateuchi Samaritani</i>	51
VI. <i>de virtutibus Jesu;</i>	28	V. <i>Thaletis</i>	52
VII. <i>ejusque morte;</i>	28	VI. <i>Solonis</i>	52
VIII. <i>de solis defectione, & terra motu, qua moriente Jesu contigerunt</i>	28	VII. <i>Pherecydis</i>	52
IX. <i>Refelluntur nonnulli, qui hanc Eclipsin, & hunc terra motum, esse negant ea, quae a Phlegonte notata sunt</i>	29	VIII. <i>Pythagorae</i>	53
X. <i>De morte Jacobi fratris Domini</i>	30	IX. <i>Anaxagorae</i>	54
XI. <i>Expenditur memorabile Josephi testimonium de Christo Jesu, & defenditur</i>	31	X. <i>Hellanicis</i>	54
XII. <i>Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum</i>	32	XI. <i>Charonda</i>	54
XIII. <i>Secundum argumentum</i>	33	XII. <i>Socratis</i>	54
XIV. <i>Tertium argumentum</i>	34	XIII. <i>Theopompi, & Theodectis</i>	54
XV. <i>Quartum argumentum</i>	35	XIV. <i>Platonis</i>	54
XVI. <i>Quintum argumentum</i>	35	XV. <i>Aegyptiacarum Mercurii columnarum, quae quid fuerint ostenditur</i>	56
XVII. <i>Sextum argumentum</i>	35	XVI. <i>Aristotelis</i>	58
XVIII. <i>Scorsim refellitur Tanaquilli Fabri Dissertatio super hoc Josephi testimonio de Christo Jesu</i>	35	XVII. <i>Hecataei, Abderitae</i>	58
XIX. <i>De editis a Discipulis Christi prodigiis</i>	39	XVIII. <i>Eudoxi</i>	59
XX. <i>De virtutibus Christianorum</i>	40	XIX. <i>Megasthenis</i>	59
XXI. <i>De Christiana Religionis incrementis, & Christianorum martyriis</i>	41	XX. <i>Berosi</i>	59
XXII. <i>Christo Jesu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus</i>	43	XXI. <i>Abydeni</i>	59
XXIII. <i>Defenditur adversus Casaubonum</i>		XXII. <i>Demetrii Phalerei</i>	59
		XXIII. <i>Septuaginta Interpretum Scripturae sacrae & Aristeae</i>	59
		XXIV. <i>Ezechieli</i>	60
		XXV. <i>Manethonis</i>	60
		XXVI. <i>Philochori</i>	60
		XXVII. <i>Aristobuli Judaei</i>	60
		XXVIII. <i>Polemonis</i>	60
		XXIX. <i>Eupolemi</i>	60
		XXX. <i>Demetrii Judaei</i>	61
		XXXI.	

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

XXXI. Cleodemi	61
XXXII. Theodoti	61
XXXIII. Philonis Senioris	61
XXXIV. Alexandri Polyhistoris	62
XXXV. Apollonii Molonis	62
XXXVI. Castoris Rhodii	62
XXXVII. Diodori Siculi	62
XXXVIII. Charemonis	63
XXXIX. Trogi Pompeji, & Justinii	63
XL. Nicolai Damasceni	63
XLI. Ptolomæi Mendesi	64
XLII. Strabonis	64
XLIII. Apionis	64
XLIV. Philonis, Josephi, & Iusti Tiberien- sis	64
XLV. Auctorum libri tertii & quarti Esdræ, & tertii Machabæorum	64
XLVI. Juvenalis	64
XLVII. Plutarchi	64
XLVIII. Philonis Byblii	65
XLIX. Galeni	65
L. Ptolemæi Chænni	65
LI. Taciti	65
LII. Plinii, Apuleji	65
LIII. Luciani	65
LIV. Numenii	65
LV. Longini	65
LVI. Porphyrii	66
LVII. Trebellii Pollionis	67
LVIII. Jamblichi	67
LIX. Juliani τὸ πρῶτον	67
LX. Procli	67
LXI. Helladii Besantini	67
LXII. Artapani	67
LXIII. Thalli	68
LXIV. Histiai	68
LXV. Lysimachi	68
LXVI. Poematis ὑμῶν Phocylidi adscripti	68

LXVII. Onkelosi, Jonathanis, Hierosoly-
mitani interpretis, Hagiographorum para-
phrasistis, Syri interpretis, Aquilæ, Theodo-
tionis, Symmachi, Hierichuntina & Nicopoli-
tana interpretationis 68

CAPUT III.

I. Universa propemodum Ethnicorum Theo- logia ex Mose, Mosive ætatis aut scriptis, manavit	69
II. Velut illa Phœnicum. Taantus idem ac Moses	69
III. Adonis idem ac Moses	70
IV. Thammoz Ezechielis idem ac Moses	72

HUKTII DEMONSTR.

V. πολυώνυμος fuit Moses	73
VI. Marnas, Gazensium Deus, idem ac Moses	73

CAPUT IV.

I. Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus	73
II. Theuth, sive Mercurius, idem ac Moses	73
III. Osiris, sive Bacchus, idem ac Moses	80
IV. Apis & Mnevis idem ac Moses	83
V. Serapis idem ac Moses	84
VI. Orus idem ac Moses	84
VII. Anubis idem ac Moses	84
VIII. Vulcanus idem ac Moses	84
IX. Typhon idem ac Moses	88
X. Probatum Veterum testimoniis, Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum	88
XI. Refellitur Simplicius, Mosaica doctrina originem ad Ægyptios referens	89

CAPUT V.

I. Ex libris Mosi fluxit prisca Persarum religio	89
II. Zoroastres idem ac Moses	90

CAPUT VI.

I. Ex libris Mosi fluxit prisca Indorum religio, cum Guzarattensium	96
II. cum & Coromandensium	98
III. item Sinarum & Japonensium	99
IV. Qui factum, ut ad Indos Mosaica doctrina penetravit	99

CAPUT VII.

I. Moses a Gentibus ad Septentrionem & occasum positus agnitus & cultus: a Thracibus	100
II. Germanis	102
III. Gallis	103
IV. Britannis	103
V. Hispanis	104
VI. & ipsis etiam Americanis	104

CAPUT VIII.

I. Græci Mosaicam doctrinam infinitis fa- bulis obduxerunt	106
II. A Cadmo & Danae Mosi notitiam ba- buerunt	106
III. Apollo idem ac Moses	107
IV. Pan idem ac Moses	110
V. Priapus idem ac Moses	111
VI. Esculapius idem ac Moses	112
VII. Prometheus idem ac Moses	114
VIII. Cecrops idem ac Moses	116
IX. Minos idem ac Moses	117
X. Explicatur 1. Mach. 12, 21. in quo agitur de Ju-	

Y y y y

SYLLABUS

de Judaeorum & Spartanorum germanitate 120

XI. Perperam locum hunc interpretatus est Josephus 121

XII. Rhadamanthys idem ac Moses 122

XIII. Aëacus idem ac Moses 123

XIV. Proteus idem ac Moses 123

XV. Perseus idem ac Moses 126

XVI. Moses inter astra relatus, & libra gestanda adhibitus 126

XVII. Aristæus idem ac Moses 126

XVIII. Musæus idem ac Moses 128

XIX. Orpheus idem ac Moses 129

XX. Linus idem ac Moses 133

XXI. Amphion idem ac Moses 134

XXII. Eumolpus idem ac Moses 134

XXIII. Tiresias idem ac Moses 135

CAPUT IX.

I. Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia 136

II. Janus idem ac Moses 137

III. Vertumnus idem ac Moses 138

IV. Faunus idem ac Moses 139

V. Silvanus idem ac Moses 140

VI. Evander idem ac Moses 141

VII. In Penatibus etiam & Laribus latet Moses 142

VIII. Multa quoque ex historia Moysis in Romuli historiam translata sunt 143

CAPUT X.

I. Fabulares omnes Dii, unus idemque sunt, nempe Moses 144

II. Exponitur quid sit Myobarbium Ausonii 147

III. Fabulares omnes Dea una eademque Dea sunt; atque hac Sephora est, Moysis uxor 148

IV. Fabularium quoque Dearum pleraque Mariam Moysis sororem referunt 151

V. Uni eidemque fabulari persona insunt diversa significationes; & alia quidem Πρωτογονία alia ἰσογονία 153

VI. Fabularis historia Græcorum bona pars ex Moysis libris, & doctrina, atque ipsis etiam verbis profluxit 153

VII. Geographica a Mose in Genesi obiter tradita, scriptoris ac descriptionis vetustatem indicant 156

CAPUT XI.

I. Ex Moysis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historia; 157

II. præcipue vero Græcorum; 160

III. atque in his maxime Atheniensium 162

IV. tum & Romanorum 163

CAPUT XII.

I. Quomodo Librorum sacrorum notitiam habuerint Græci 166

II. Utrum Librorum Moysis Alexandro vetustior fuerit interpretatio 167

III. Partes tantum quadam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ sunt 168

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum 169

CAPUT XIII.

I. De Lingua Ebraica origine 169

II. Lingua Ebraica ea non est, quæ ante Babelicam confusionem vulgo usurpabatur 170

III. Probatur argumentis 171

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 172

V. Secundum argumentum 174

VI. Tertium argumentum 174

VII. Quartum argumentum 175

VIII. Quintum argumentum 175

IX. De origine litterarum Samaritarum & Judaicarum 175

X. Refelluntur argumenta Rabbiorum super utrisque 178

CAPUT XIV.

I. Refelluntur argumenta adversus γνησιότητα librorum Moysis 179

II. Primum argumentum 179

III. Secundum argumentum 180

IV. Tertium argumentum 181

V. Quartum argumentum 181

VI. Quintum argumentum 181

VII. Sextum argumentum 182

VIII. Septimum argumentum 183

IX. Octavum argumentum 183

X. Nonum argumentum 183

XI. Decimum argumentum 184

XII. Undecimum argumentum 185

XIII. Duodecimum argumentum 185

XIV. Decimum tertium argumentum 185

XV. Decimum quartum argumentum 186

XVI. Decimum quintum argumentum 186

XVII. Decimum sextum argumentum 186

XVIII. Decimum septimum argumentum 186

XIX. Decimum octavum argumentum 187

XX. Levicula quadam mende Pentateuchi ac reliquorum etiam Scriptura sacra librorum Codices infederunt 187

DE

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

DE LIBRO JOSUÆ.

I. Disputatur de Auctore libri Josua. <i>Varia opiniones proponuntur</i>	188
II. Josua adscribitur, ejusque probatur <i>ymaibz & antiquitas</i>	188
III. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	190
IV. Secundum argumentum	190
V. Tertium argumentum	191
VI. Quartum argumentum	191
VII. Quintum argumentum	193
VIII. Sextum argumentum	193
IX. Septimum argumentum	193
X. Octavum argumentum	193
XI. Nonum argumentum	193
XII. Decimum argumentum	193
XIII. Hercules idem ac Josue	194
XIV. Unicus fuit Hercules	198
XV. Explicatur denuo 1. Macb. 12, 21. in quo agitur de Judaorum & Spartanorum consanguinitate	200

DE LIBRO JUDICUM.

I. Disputatur de Auctore libri Judicum. <i>Varia opiniones proponuntur</i>	200
II. Samueli adscribitur, ejusque probatur <i>ymaibz & antiquitas</i>	200
III. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	201
IV. Secundum argumentum	201
V. Tertium argumentum	202
VI. Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque Gentium fabula ac ritus	202

DE LIBRO RUTH.

I. Liber Ruth, pars & velut appendix libri Judicum	203
--	-----

DE LIBRIS SAMUELIS.

I. Disputatur de Auctore librorum Samuelis. <i>Varia opiniones proponuntur</i>	203
II. Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur	203
III. Probatur eorum <i>ymaibz & antiquitas</i>	204
IV. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	204
V. Secundum argumentum	205
VI. Tertium argumentum	205
VII. Quartum argumentum	206
VIII. Quintum argumentum	206
IX. Sextum argumentum	206
X. Ex libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabula	207

DE LIBRIS REGUM.

I. Disputatur de Auctore librorum Regum. <i>Varia opiniones proponuntur</i>	207
II. Eos videtur Esdras ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerptisse	208
III. Probatur eorum <i>ymaibz & antiquitas</i>	208
IV. Fidem etiam his conciliant Ehnici Scriptores	209
V. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	209
VI. Secundum argumentum	210
VII. Ex libris Regum quadam manarunt Ehniorum fabula & ritus	210

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

I. Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. <i>Varia opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur</i>	211
II. Probatur eorum <i>ymaibz & antiquitas</i>	212
III. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	212
IV. Secundum argumentum	212
V. Tertium argumentum	213

DE LIBRIS ESDRÆ.

I. Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. <i>Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor, ætas assignatur, reliquorum auctor est Esdras</i>	213
II. Probatur ejus <i>ymaibz & antiquitas</i>	214
III. Nehemias auctor est libri sibi cognominis, cujus probatur <i>ymaibz & antiquitas</i>	214

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	215
V. Secundum argumentum	215
VI. Tertium argumentum	216

DE LIBRO TOBIÆ.

I. Disputatur de Auctore libri Tobia. <i>Scriptus videtur partim a Tobia patre, partim a filio, partim ab incerto Auctore</i>	216
II. Probatur ejus <i>ymaibz & antiquitas</i>	216
III. Disputatur de tribus Ebraicis libri Tobia editionibus	217
IV. & de Græca	217
V. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Unicum argumentum	218

DE LIBRO JUDITH.

I. Disputatur de Auctore libri Judith. <i>Varia opiniones proponuntur</i>	218
II. In-	

Yyy y 2

SYLLABUS

II. Incertus est ejus Auctor: conjectura atas exploratur. Probatur ejus γυναικός & antiquitas	218	Varia opiniones proponuntur	231
III. Libros Tobia & Judith inter Hagiographos ab Ebraeis esse positos contra Scaligerum defenditur	219	II. Plures variis temporibus fuisse videntur libri hujus Scriptores	232
IV. Disputatur de priscis libri Judith interpretationibus	219	III. Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit	233
V. Judith tempore Manassis Regis facinus suum videtur edidisse	220	IV. Probatur argumentis	233
VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	220	V. Queritur cur ordo Psalmorum a temporum ordine discrepet	235
VII. Secundum argumentum	221	VI. Probatur libri Psalmorum γυναικός & antiquitas	236
VIII. Tertium argumentum	221	VII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	237
IX. Quartum argumentum	221	VIII. Secundum argumentum	238
DE LIBRO ESTHER.		IX. Tertium argumentum	238
I. Disputatur de Auctore libri Esther. Varia opiniones proponuntur	222	X. Disputatur de Psalterio Salomonis a Johanne de la Cerda edito	238
II. Opus esse videtur Synagoga magna	222	DE LIBRO PROVERBIORUM	
III. Probatur ejus γυναικός & antiquitas; deque Græca illius interpretatione disputatur	223	I. Disputatur de Auctore libri Proverbiorum. Varia opiniones proponuntur	239
IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, in quo disputatur de sex postremis libri Esther capitibus	224	II. Compositio libri hujus esse videtur Salomonis, compilatio multorum posterioris ævi, ordo & constructio Esdra	240
V. Secundum argumentum	224	III. Probatur ejus γυναικός & antiquitas	241
DE LIBRO JOB.		IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	242
I. Disputatur de Auctore libri Job. Varia opiniones proponuntur	225	V. Secundum argumentum	242
II. Mosi adscribitur	226	VI. Tertium argumentum	242
III. Probatur argumentis	226	DE LIBRO ECCLESIASTIS.	
IV. Vera est historia Jobi, sed poetice digesta	227	I. Disputatur de Auctore libri Ecclesiastis. Varia opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur	243
V. Probatur libri Job γυναικός & antiquitas	227	II. Probatur ejus γυναικός & antiquitas	244
VI. Disputatur de clausula, quæ habetur ad calcem libri Job in Editionibus Septuaginta Interpretum	229	III. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	244
VII. Disputatur de ætate Jobi	229	IV. Secundum argumentum	246
VIII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	229	V. Tertium argumentum	247
IX. Secundum argumentum	230	VI. Quartum argumentum	248
X. Tertium argumentum	230	VII. Quintum argumentum	248
XI. Quartum argumentum	230	DE CANTICO CANTICORUM.	
XII. Quintum argumentum	230	I. Disputatur de Auctore Cantici Canticorum. Varia opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur γυναικός antiquitas	248
XIII. Sextum argumentum	230	II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	249
XIV. Septimum argumentum	231	III. Secundum argumentum	249
XV. Octavum argumentum	231	IV. Tertium argumentum	249
XVI. Nonum argumentum	231	V. Quartum argumentum	249
XVII. Decimum argumentum	231	DE	
DE LIBRO PSALMORUM.			
I. Disputatur de Auctore libri Psalmorum.			

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

I. Disputatur de Auctore libri Sapientia.	
Salomoni adscribitur	250
II. Ex cujus libris excerptum fuisse verisimile est, & a Philone seniore Græce redditum	250

III. Probatur ejus vnitatis & antiquitas	251
--	-----

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	252
V. Secundum argumentum	253

DE ECCLESIASTICO.

I. Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici.	
Ex Eschicorum Salomonis scripturum compilationibus excerptum fuisse verisimile est	253

II. Jesu filio Sirach Operis concinnatio, Josepho Uzielida ipsius nepoti interpretatio adscribitur	254
--	-----

III. Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca	255
--	-----

IV. Disputatur a Jesus filius Sirach, idem sit qui Ben Sira	255
---	-----

V. Disputatur de Ebraicis Ecclesiastici editionibus	256
---	-----

VI. Probatur ejus vnitatis & antiquitas	256
---	-----

VII. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	257

VIII. Secundum argumentum	257
---------------------------	-----

DE PROPHETIA ISAIÆ.

I. Disputatur de Auctore Prophetia, qua Isaia nomen præfixum gerit. Isaia ipsi adscribitur	257
--	-----

II. Probatur ejus vnitatis & antiquitas	258
---	-----

III. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	259

IV. Secundum argumentum	260
-------------------------	-----

V. Tertium argumentum	260
-----------------------	-----

DE PROPHETIA JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Prophetia, qua Jeremia nomen præfixum gerit. Jeremia ipsi adscribitur Libri compositio, Baruch vero descriptio	261
---	-----

II. Varia Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus sunt elaborata	262
---	-----

III. Nec juxta temporum ordinem inter se sunt disposita	262
---	-----

IV. Recensentur Jeremia scripture quæ supersunt	263
---	-----

V. Probatur Prophetia Jeremia vnitatis & antiquitas	263
---	-----

VI. Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum	265
-------------------	-----

VII. Secundum argumentum	266
--------------------------	-----

VIII. Tertium argumentum	267
--------------------------	-----

DE LAMENTATIONIBUS

JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremia nomen præfixum gerunt. Jeremia nomen adscribitur	267
--	-----

II. Disputatur, utrum idem sit hic Liber, qui a Joachimo rege crematus est	268
--	-----

III. Disputatur de Auctore exigua Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adscribi potest	268
--	-----

IV. Probatur Lamentationum Jeremia vnitatis & antiquitas	268
--	-----

V. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Unicum argumentum	269

DE PROPHETIA BARUCH.

I. Disputatur de Auctore Prophetia, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Baruch ipsi adscribitur	269
---	-----

II. Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistola. Scripta esse conjicitur a Christiano aliquo Syria Monacho	270
---	-----

III. Probatur Prophetia Baruchi vnitatis & antiquitas	270
---	-----

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	271

V. Secundum argumentum	271
------------------------	-----

VI. Tertium argumentum	272
------------------------	-----

VII. Quartum argumentum	272
-------------------------	-----

DE EPISTOLA JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Epistola, quæ sub Jeremia nomine edita est. Jeremia ipsi adscribitur	273
---	-----

II. Probatur ejus vnitatis & antiquitas	273
---	-----

III. Refelluntur argumenta Adversariorum.	
Primum argumentum	273

IV. Secundum argumentum	273
-------------------------	-----

V. Tertium argumentum	273
-----------------------	-----

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

I. Disputatur de Ezechiele	274
----------------------------	-----

II. Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor	274
---	-----

III. Ezechieli adscribitur Prophetia, quæ nomen ipsius præfixum gerit; ejusque probatur vnitatis & antiquitas	276
---	-----

IV. Disputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele scripta fuisse	tradit
--	--------

Y Y Y 3

SYLLABUS

tradit Josephus; & de Psalmo sexagesimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inscripto 276

V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 277

VI. Secundum argumentum 277

VII. Tertium argumentum 278

DE PROPHETIA DANIELIS.

I. Disputatur utrum Daniel fuerit Propheta 278

II. Disputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus 279

III. Disputatur utrum Daniel idem fuerit qui Belesis a Diodoro memoratus 279

IV. Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrin a Josepho & Hieronymo memoratam exstruxerit: & utrum Susis, an Babylone fuerit sepultus 280

V. Disputatur utrum ad unum eundemque Daniele pertineant, quacunque in Danielis Prophetia narrantur; deque ejus interpretationibus Græcis 281

VI. Disputatur de ordine partium libri Danielis 282

VII. Disputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce scriptus extet 283

VIII. Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamenti Danielis conciliandam 283

IX. Disputatur de Senibus, a quibus attentata est Suzanne pudicitia 284

X. Disputatur de supposititiis Danielis descriptionibus 284

XI. Probatur Prophetia Danielis ὁμοῖος & antiquitas 284

XII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 286

XIII. Secundum argumentum 286

XIV. Tertium argumentum 288

XV. Quartum argumentum 288

XVI. Quintum argumentum 289

DE LIBRO DUODECIM PROPHETARUM.

I. Disputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum 289

II. Probatur libri Duodecim Prophetarum ὁμοῖος & antiquitas 289

DE PROPHETIA OSEE.

I. Disputatur de Osea 290

II. Probatur Prophetia Osea ὁμοῖος & antiquitas 290

DE PROPHETIA JOEL.

I. Disputatur de Joelle 291

II. Proponitur nostra opinio de atate Joelis 291

III. Probatur Prophetia Joelis ὁμοῖος & antiquitas 291

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 292

V. Secundum argumentum 292

DE PROPHETIA AMOS.

I. Disputatur de Amoso 293

II. Probatur Prophetia Amosi ὁμοῖος & antiquitas 293

DE PROPHETIA ABDIÆ.

I. Disputatur de Abdia 294

II. Proponitur nostra opinio de atate Abdia 294

III. Probatur Prophetia Abdia ὁμοῖος & antiquitas 295

IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum 295

DE PROPHETIA JONÆ.

I. Disputatur de Jona patria 296

II. & atate 297

III. Probatur Prophetia Jona ὁμοῖος & antiquitas 297

IV. Ex libro Jona quadam manarunt Græcorum fabula. Disputatur de vera significatione vocis נָחָשׁ 297

V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum 299

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

I. Disputatur de Michæa 300

II. Probatur Prophetia Michæa ὁμοῖος & antiquitas 301

DE PROPHETIA NAHUM.

I. Disputatur de Nahumi patria 302

II. Varia de ejus atate opinionibus proponuntur 302

III. deinde nostra 303

IV. Probatur Prophetia Nahumi ὁμοῖος & antiquitas 303

V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 303

VI. Secundum argumentum 304

DE PROPHETIA HABACUC.

I. Disputatur de Habacuci patria 304

II. Varia de ejus atate opiniones proponuntur 305

III. deinde nostra 305

IV. Disputatur de libro apocrypho Habacuci 306

V. Probatur Prophetia Habacuci ὁμοῖος & antiquitas 306

VI. Re-

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

VI. Refelluntur argumenta Adversariorum.

Unicum argumentum 306

DE PROPHETIA SOPHONIÆ.

I. Disputatur de Sophonia patria, & tribu 307

II. & etate 307

II. Probatur Prophetia Sophonia *ῥησιδότης* & antiquitas 308

DE PROPHETIA AGGÆI.

I. Disputatur de Aggeo 309

II. Probatur Prophetia Aggai *ῥησιδότης* & antiquitas 310

III. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum 310

DE PROPHETIA ZACHARIÆ.

I. Disputatur de Zacharia 311

II. deque ejus avo Addone 311

III. & patre Barachia 311

IV. Probatur Prophetia Zachariæ *ῥησιδότης* & antiquitas 312

DE PROPHETIA MALACHIÆ.

I. Disputatur de Malachia 313

II. Utrum fuerit Angelus 313

III. Utrum fuerit Esdras 314

IV. Probatur Prophetia Malachiæ *ῥησιδότης* & antiquitas 314

DE LIBRIS MACHABÆORUM AC PRIMUM DE PRIORE.

I. Disputatur de priore Machabaico 315

III. Probatur prioris Machabaici *ῥησιδότης* & antiquitas 315

DE LIBRO SECUNDO MACHABÆORUM.

I. Variis constat partibus hinc inde collectis & confutis secundus Machabaicus 316

II. Disputatur de Auctore libri hujus 317

III. Probatur Machabaici secundi *ῥησιδότης* & antiquitas 318

DE COMPARATIONE TESTIMONIORUM, QUÆ AD LIBRORUM SACRORUM PROBANDAM FIDELITATEM ET ANTIQVITATEM TOTA HAC PROPOSITIONE EX HIS PROPONUNTUR.

I. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 318

II. Secundum argumentum 319

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

I. Disputatur de Auctore & etate Canonis Librorum Sacrorum. Varia opiniones proponuntur 320

II. Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon, ab Esdra composuit, & Synagoga magna auctoritate comprobatus 320

III. Disputatur de Synagoga magna 321

IV. Probatur sententia nostra veterum Scriptorum auctoritate 321

V. Deinde argumentis 322

VI. Disputatur utrum inscriptiones libris Prophetarum præfixæ, a Synagoga magna, an a Prophetis ipsis additæ sint 324

VII. Nehemias & Judas Machabeus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Ecclesia Christi edidit 324

VIII. Disputatur de Arca, in qua reconditi fuisse feruntur libri Canonici 325

IX. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum 327

X. Secundum argumentum 327

XI. Tertium argumentum 327

XII. Quartum argumentum 328

XIII. Quintum argumentum 328

EPILOGUS

QUARTÆ PROPOSITIONIS.

PROPOSITIO V.

Multæ habentur Prophetiæ in Veteri Testamento 328

PROPOSITIO VI.

Multæ Prophetiæ Veteris Testamenti veraces sunt 329

PROPOSITIO VII.

Multæ habentur in Veteri Testamento Prophetiæ de Messia 333

I. Vetus Testamentum forma & apparatus Novi 333

II. Duplex prædictionum genus, per signa, & per verba 334

III. Multiplex genus prædictionum per verba 335

IV. Exploditur duplex Grotii sententia; prior, qua statuit universis de Christo prophetiis duplicem inesse sensum; primum, qui ad historiam temporis, quo edita sunt, referendus sit; secundarium qui ad Christum 336

V. altera, qua negat prædictionibus vim argumenti inesse 336

VI. Duplex eorum secta, qui prædictum fuisse Christum negarunt 340

VII. Colliguntur vaticinationes Christi prænuntia, e Genesi 341

VIII. Exodo 342

IX. Numeris 342

X. Deuterio 342

X. Deute-

SYLLABUS

X. Deuteronomio	342	VI. Quinta	416
XI. Libro Josue	343	VII. Proponitur deinde nostra, & argu-	418
XII. Libris Regum & Paralipomenon	344	mentis confirmatur	418
XIII. Libro Job	344	VIII. Refelluntur argumenta Adversario-	420
XIV. Libro Psalmorum	344	rum. Primum argumentum	420
XV. Prophetia Isaie	356	IX. Secundum argumentum	421
XV. Prophetia Jeremie	375	X. Tertium argumentum	421
XVII. Lamentationibus Jeremie	382	XI. Ad viam refutationi Judaorum sternen-	421
XVIII. Prophetia Baruchi	382	dam, ostenditur in Jesu completum esse hoc	421
XIX. Prophetia Ezechielis	383	oraculum	421
XX. Prophetia Danielis	384	XII. Refelluntur Judaei	425
XXI. Prophetia Osee	387	XIII. ac ii primum, qui Messiam hoc ora-	426
XXII. Prophetia Joelis	388	culo predictum fatentur quidem, ac nondum	426
XXIII. Prophetia Amos	388	venisse eum contendunt	426
XXIV. Prophetia Abdia	389	XIV. quos inter precipui sunt, qui Achma-	426
XXV. Prophetia Michae	390	lotarcham Juda prognatum Judaeis hodieque	426
XXVI. Prophetia Habacuc	394	praesse affirmant	426
XXVII. Prophetia Sophonia	394	XV. tum R. Bechai, qui Messias duos a	429
XXVIII. Prophetia Aggai	395	Jacobo predictos affirmat, quorum alter fuerit	429
XXIX. Prophetia Zacharia	396	Moses, alter nondum advenerit:	429
XXX. Prophetia Malachia	397	XVI. & qui vocibus מָשִׁיחַ, Sceptrum, &	429
XXXI. & libro primo Machabaeorum	398	מָלְכָא, Dux, tyrannicum & crudele imperium	429
XXXII. Ethnici a Judaeis Judaorumve	398	in se passim exerceri solitum predici putant: &	429
Libris sacris edocli, Messiam praeoverunt &	398	qui מָשִׁיחַ hic tribum sonare opinantur	429
expectarunt. Astutissima Josephi fallacia de-	398	XVII. quique Jacobum non id sibi velle	430
prehenditur	398	consent, fore ut Israelitis Reges de tribu Juda	430
XXXIII. Pseudochristi complures	400	semper praesint, sed ut non alia quam hac	430
PROPOSITIO VIII.		tribui orti praesint:	430
Is est Messias, cui uni conveniunt Pro-	401	XVIII. & qui Prophetiam hanc ἀποδεικνύειν	430
phetiae omnes Veteris Testamenti de Messia	401	esse statuunt:	430
PROPOSITIO IX.		XIX. quique id ita exponunt, Judaeis descen-	430
Jesus Nazarenus est Messias	402	sores nunquam defuturos:	430
ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ		XX. & qui ita, Tribum Juda ex hominum	431
VETERIS TESTAMENTI CUM NOVO,		commercio nunquam iri segregatum, ut decem	431
IN IIS QUAE AD MESSIAM		tribus	431
PERTINENT.		XXI. Refelluntur deinde Judaei, qui hoc	431
CAP. I. Jesus de semine Abrahami	403	oraculum ad Messiam ullo modo pertinere	431
CAP. II. Jesus de semine Isaaci	403	negant; ac ii primum, qui referunt ad urbem	431
CAP. III. Jesus de semine Jacobi	404	Silob, & ad Davidem;	431
I. Defenditur testimonium e Num. 24, 17.	404	XXII. tum ii qui ad Saulem;	432
CAP. IV. Jesus de semine Judae	405	XXIII. & qui ad Jeroboamum;	432
I. Defenditur & explicatur testimonium	406	XXIV. & qui ad Nabuchodonosorem	432
e Gen. 49, 10.	406	XXV. Cur hanc Jacobi praedictionem alias-	432
II. Praecipua, magisque recepta proponuntur	406	que complures ad Messiam pertinentes, Chri-	432
nostrorum Interpretum super hoc loco senten-	406	stus, Apostoli, & Evangelistae in testimonium	432
tiae, & confutantur. Prima	406	non protulerint	432
III. Secunda	407	CAP. V. Jesus de semine Jesse & Davidis	433
IV. Tertia	408	I. Judaei citantur ad testimonium. Idem	434
V. Quarta	414	refelluntur	434
		II. Defenditur testimonium e 2. Reg. 7, 4.	434
		& seq.	434
		III. Defen-	

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

III. Defenditur testimonium ex Isa. 11, 1. & seq.	435
CAP. VI. Davidis nomen Jesu tribuitur	436
CAP. VII. Jesus de semine Salomonis	436
CAP. VIII. Tempus adventus Jesu	436
I. Quo tempore natus est Jesus, Messias a Judæis & Ethnicis expectabatur	438
II. Stante templo secundo Messiam venturum esse prisci Ebraei crediderunt	438
III. Alta pace per totum orbem vigente nasci debuit Christus	439
IV. Florente Romanorum imperio nasci debuit Christus	441
V. Intra septuaginta Danielis hebdomadas natus est Christus	442
VI. Præcipua, magisque recepta proponuntur Interpretum nostrorum sententia super septuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. Prima	443
VII. Secunda	443
VIII. Tertia	447
IX. Proponitur deinde nostra, & argumentis approbatur	450
X. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	452
XI. Secundum argumentum	454
XII. Tertium argumentum	454
XIII. Ad viam refutationi Judæorum sternendam, ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum	454
XIV. Refelluntur Judæi; ac ii primum, qui hebdomadas, non annorum, sed decenniorum hic intelligunt;	458
XV. tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata	458
XVI. & qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse volunt:	459
XVII. Quique Christum ducem Cyrum esse statuunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabelem:	459
XVIII. & qui Christum occidendum censent esse vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem	459
XIX. Refellitur privatio Aben Ezra	459
CAP. IX. Jesus natus de virgine	460
I. Defenditur testimonium ex Isaia 7, 14.	461
II. Disputatur de significatione dictionis עֵלֶם	461

HUSTII DEMONSTR.

III. Explicatur testimonium e Prov. 30, 18. 19.	465
IV. Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Isa. 7, 14. non solum ad conceptum usque & partum, sed post utrumque etiam virgo fore prædicatur	465
V. Vaticinium illud Isaia 7, 14. in Maria matre, & Jesu filio completum est	467
VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	468
VII. Secundum argumentum. Defenditur vaticinium duorum primorum capitulum Luca, adversus Marcionem & Johannem Bodinum	469
CAP. X. Jesus natus Bethlehemi	470
I. Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum	471
II. Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirini. Proponitur Beza opinio	471
III. Proponitur deinde nostra	472
IV. Tertium argumentum	473
V. Quartum argumentum	474
VI. Quintum argumentum	475
CAP. XI. De nomine Jesu, quod servatorem sonat	475
I. Jesu nomen in Veteri Testamento præsignificatum esse, & vi mirifica pollere, Judæi fatentur	476
CAP. XII. De nomine Emanuel, quod significat, Nobiscum Deus	476
I. Emmanuelem esse Jesum, ex Masoretbarum doctrina probatur	477
CAP. XIII. Magi Jesum adorant, eique munera offerunt	477
CAP. XIV. Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram redit in patriam	477
CAP. XV. Infantium cædes ab Herode perpetrata	477
I. Expenditur locus Macrobiani de dicto Augusti, cum Herodis filium inter Bethlehemiticas infantes occisum accepisset	477
CAP. XVI. Jesus habitat Nazaretum, & Nazareus appellatur	478
CAP. XVII. Johannes Christi præcursor	479
CAP. XIX. Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui testimonium perhibetur a Deo Patre, tunc, & cum transfiguratus est	479
CAP. XIX. Jesus unctus a Deo	480
CAP. XX. Jesus jejunat & esurit	480
CAP. XXI. Jesus Verbum Dei	480
I. Jesum	

Z z z z

SYLLABUS

I. <i>Jesum Muhammedani Verbum Dei nominant. Messiam fore Verbum Dei sciscunt Judai</i>	481	I. <i>Miracula a Jesu perpetrata fuisse fatentur Judai;</i>	501
CAP. XXII. <i>Jesus Filius Dei</i>	481	II. <i>& Ethnici, ac Muhammedani</i>	501
I. <i>Refelluntur Judai, Messiam Filium Dei esse, aut in Veteri Testamento Filium Dei dictum fuisse negantes</i>	482	III. <i>Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, quo Jesum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse;</i>	501
CAP. XXIII. <i>Jesu Discipuli, Filii Dei</i>	483	IV. <i>& de Magia librum scripsisse</i>	502
CAP. XXIV. <i>Jesus primogenitus</i>	484	V. <i>Secundum argumentum, quo Jesum volunt pronuntiatione nominis divini miracula edidisse</i>	503
CAP. XXV. <i>Jesus Deus</i>	485	VI. <i>Tertium argumentum. Miracula Vespasiano & Hadriano afflicta expenduntur</i>	504
I. <i>Disputatur de significatione vocabuli יֵשׁוּעַ Isa. 7, 14. & 9, 6.</i>	487	CAP. XL. <i>Jesus cecis visum restituit</i>	505
II. <i>Disputatur de significatione vocis יְהוּדָא Isa. 9, 6.</i>	487	CAP. XLI. <i>Jesus surdorum aures aperit</i>	505
III. <i>Disputatur de significatione vocis צַדִּיק Isa. 9, 6.</i>	488	CAP. XLII. <i>Jesus mutorum linguam solvit</i>	506
IV. <i>A Judaorum fraudibus vindicatur Zach. 12, 10.</i>	488	CAP. XLIII. <i>Jesus claudos sanat</i>	506
V. <i>Judai Messia dicitur confessi sunt</i>	488	CAP. XLIV. <i>Jesus debiles sanat</i>	506
CAP. XXVI. <i>Jesus homo</i>	489	CAP. XLV. <i>Jesus mortuos revocat ad vitam</i>	507
CAP. XXVII. <i>Jesus frater hominum</i>	491	CAP. XLVI. <i>Jesus esurientes cibo reficit</i>	507
CAP. XXIX. <i>Jesus sacerdos</i>	491	CAP. XLVII. <i>Apostolos, Discipulos, & sectatores de gente Judaica Jesus deligit, & ad se vocat, a quibus deinde propagata est Christiana religio. Delectus & vocatio, quae fit per Jesum, initium est salutis</i>	508
I. <i>Ex eo, quod Jesus sit sacerdos, sequitur esse Christum</i>	492	I. <i>Exponitur Ps. 67, 27. 28.</i>	510
CAP. XXIX. <i>Jesus Propheta</i>	492	II. <i>Confutatur Sinenfis Philosophus septuaginta duos Discipulos, & duodecim in his principales deligit</i>	511
I. <i>Judai Messia, Ethnici Christo Jesu prophetiam facultatem adscribunt</i>	494	CAP. XLIX. <i>Apostoli Jesu piscatores</i>	511
CAP. XXX. <i>Prophetiae post Jesum desitae</i>	495	I. <i>Exponitur Psalm. 106, 20. & seq.</i>	511
I. <i>Quo sensu dicantur Prophetiae post Christum desitae</i>	495	CAP. XLIX. <i>Paucos numero Jesus deligit</i>	511
CAP. XXXI. <i>Jesus pastor</i>	495	CAP. L. <i>Apostoli praecones Jesu & nuntii</i>	512
CAP. XXXII. <i>Angeli ministrant Jesu</i>	496	I. <i>Disputatur de Psalm. 18, 5.</i>	513
CAP. XXXIII. <i>Jesus venit in Galilaeam, & Capharnaum</i>	496	CAP. LI. <i>Apostoli & Discipuli Jesu, rudes & indocti</i>	513
CAP. XXXIV. <i>Jesus inter homines frequenter versatur</i>	497	CAP. LII. <i>Apostoli & Discipuli Jesu miranda facinora edunt, & omnis generis languores sanant</i>	514
CAP. XXXV. <i>Jesus Concionator, Doctor, & Magister</i>	497	CAP. LIII. <i>Jesus super mare incedit</i>	515
CAP. XXXVI. <i>Jesus in Galilaea de Deo praedicat</i>	498	CAP. LIV. <i>Jesus lux</i>	515
CAP. XXXVII. <i>Jesus parabolis inter concionandum & docendum sapissime utitur</i>	499	I. <i>Deprompta hoc capite testimonia Veteri Testamento ad Christum a Judais fere referuntur</i>	516
I. <i>Septuagesimus septimus Psalmus ad Messiam jure refertur, ex doctrina Ebraeorum</i>	499	CAP. LV. <i>Jesu Discipuli lux</i>	516
CAP. XXXVIII. <i>Sermonum Jesu vis & efficacia</i>	499	CAP. LVI. <i>Jesus ignis</i>	517
CAP. XXXIX. <i>Jesus miranda facinora edit, & omnis generis languores sanat</i>	499	CAP. LVII. <i>Jesus Sol</i>	518
		CAP.	

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

CAP. LIIX. Jesus stella	518	CAP. LXXXV. Jesu Discipuli contemti,	
CAP. LIX. Jesus germen sive oriens, radix,		vexati, & contumeliis affecti	542
flos, virga	518	CAP. LXXXVI. Jesus ignotus	544
I. <i>Afferitur ex Philone Zachariani hujus loci</i>		CAP. LXXXVII. Jesus pauper	545
<i>expofitio</i>	519	CAP. LXXXIIX. Jesu Discipuli pauperes	
II. <i>Quo sensu Christus dicatur Germen,</i>		& humiles	546
<i>Radix, Virga & Flos</i>	519	CAP. LXXXIX. Jesus servus	547
CAP. LX. Discipuli Jesu, germina, plantæ,		CAP. XC. Jesu labores & angustia	548
palmites, rami	519	CAP. XCI. Jesus mansuetus & misericors	
CAP. LXI. Jesus fons	519		548
CAP. LXII. Jesus novi & æterni Fœderis,		CAP. XCII. Jesus obediens	549
a Deo cum hominibus pacti, sequester &		CAP. XCIII. Jesus agnus, pascha, ovis	
finis	521		549
CAP. LXIII. Jesus pacificus	523	I. <i>Christus cum agno confertur</i>	549
I. <i>De pace per Jesum Christum parta, &</i>		CAP. XCIV. Jesus leo	550
<i>de concordia animalium Messia temporibus ab</i>		CAP. XCV. Jesus princeps	550
<i>Isaia promissa; quæ ut & alia multa ad Messiam</i>		CAP. XCVI. Jesus Dominus & rex æternus	
<i>pertinentia, allegorice intelligenda sunt</i>	524		550
CAP. LXIV. Pax & Securitas Discipulorum		CAP. XCVII. Jesu discipuli reges	554
Jesu	526	CAP. XCIIIX. Jesu claritas & gloria	555
CAP. LXV. Jesus bellator & victor	528	CAP. XCIX. Discipulorum Jesu claritas &	
I. <i>De bello quod per Jesum Christum geritur</i>		gloria	557
	529	CAP. C. Jesu fortitudo & potestas	558
CAP. LXVI. Jesus lapis, fundamentum,		CAP. CI. Discipulorum Jesu fortitudo &	
mons	530	potestas	560
CAP. LXVII. Jesu discipuli lapides	531	CAP. CII. Jesus dives	560
CAP. LXIIX. Jesus scandalum & ruina	531	CAP. CIII. Jesu Discipuli divites	561
CAP. LXIX. Jesus dux	531	CAP. CIV. Jesus legumlator	562
CAP. LXX. Jesus ostium	532	CAP. CV. Jesus clavem gerit domus David	
CAP. LXXI. Jesus via	532		562
CAP. LXXII. Jesus veritas	532	<i>Disputatur de clavibus humero geri solitis</i>	
CAP. LXXIII. Jesus vita	532		562
CAP. LXXIV. Jesus sapientia	533	CAP. CVI. Abrogatio Mosaicæ Legis	564
CAP. LXXV. Jesus principium & finis,		CAP. CVII. Sanctio novæ legis	567
primus & novissimus, alpha & omega	534	I. <i>Defenduntur testimonia ex Isa. 43, 18.</i>	
CAP. LXXVI. Jesus caput	535	<i>& seq. & ex Isa. 66, 22. 23.</i>	569
CAP. LXXVII. In Jesu omnia a Deo con-		II. <i>Defenduntur testimonia ex Jer. 31, 31.</i>	
dita	535	<i>& seq. & ex Malach. 4, 4. & seq.</i>	570
CAP. LXXIIX. Jesus electus	536	III. <i>Defenditur testimonium ex Malach. 1,</i>	
CAP. LXXIX. Jesus justitia	536	<i>10. 11.</i>	570
CAP. LXXX. Jesus justus dictus κατ' ἔκδοξιν	536	IV. <i>Josue Mose susceptus, & secunda Ebrao-</i>	
	537	<i>rum per Josuam facta circumcisio, symbola</i>	
CAP. LXXXI. Jesus sanctus dictus κατ' ἔκδοξιν	537	<i>sunt Christiana legis Mosaicam abrogantis</i>	571
<i>Sanctum fore Messiam Judæi sentiunt</i>	538	V. <i>Refelluntur argumenta Adversariorum.</i>	
CAP. LXXXII. Jesus testis Dei	538	<i>Primum argumentum</i>	571
CAP. LXXXIII. Jesus humilis	538	VI. <i>Secundum argumentum</i>	572
CAP. LXXXIV. Jesus contemptus & odio		CAP. CLIX. Jesu lex spiritualis & æterna	
habitus	539		573
<i>Refelluntur Judæi, ex duplici adventu Messia</i>		CAP. CLX. Jesu regnum spirituale & æter-	
<i>in Libris sacris prædicto, duplicem Messiam</i>		num	578
<i>conspicientes</i>	541	I. <i>Non Christiana solum, sed Mosaica quo-</i>	
		<i>que Legis summa, in pietate erga Deum &</i>	

SYLLABUS

<i>amore posita est</i>	580	V. Christo Jesu addicitur Zach. 12, 10. &	601
CAP. CX. Jesus a filia pullo comitata	582	VI. Refelluntur argumenta Adversariorum.	602
vectus Hierosolyma intrat	583	Primum argumentum	603
<i>Alia hic vaticinia proferunt Muhammedani,</i>	583	VII. Secundum argumentum	603
<i>sed refelluntur</i>	583	VIII. Disputatur, utrum in Psalm. 95, 10.	604
CAP. CXL. Jesu Hosanna concinitur	583	<i>genuina sit scriptura hac, Dominus regnavit</i>	604
CAP. CXII. Jesus venditores & emptores	583	<i>a ligno</i>	604
templo ejicit, aliaque in eo miranda opera	583	IX. Grammatica observatio primi versus	604
edit	584	<i>Psalmi primi admiratione digna</i>	604
CAP. CXIII. Jesus hominum vitia repre-	584	CAP. CXXIX. Jesus inter latrones cruci	604
hendit	585	suffigitur	604
CAP. CXIV. Principes Judaeorum congre-	585	CAP. CXXIX. Jesus signum	604
gantur adversus Jesum	585	CAP. CXXX. Jesus pendens in cruce sub-	605
CAP. CXV. Jesus proditur a Juda. Judae	585	fannatur a praetereuntibus	605
mors, & aeternus interitus	586	CAP. CXXXI. Jesus moriens veniam ad-	605
CAP. CXVI. Sacrificium incruentum Jesus	586	versariis suis a Deo precatur	605
instituit	587	CAP. CXXXII. Jesu vestimenta sorte divi-	606
CAP. CXVII. Jesus panis	587	duntur	606
CAP. CXIIX. Agonia Jesu	587	CAP. CXXXIII. Moriente Jesu Sol deficit,	606
CAP. CXIX. Jesus comprehenditur, &	587	& terra movetur	607
funibus constringitur.	588	<i>Christo Jesu addicitur Zach. 14. & seq.</i>	607
CAP. CXX. Jesum Discipuli sui deserunt,	588	CAP. CXXXIV. Jesus moriens Patrem in-	607
Petrus palam ejurat	588	clamat	608
I. Christum Jesum praedici Zach. 13, 7. pro-	588	<i>Judaorum cavillatio refellitur</i>	608
batur adversus Grotium	589	CAP. CXXXV. Jesu fel & acetum propi-	608
CAP. CXXI. Falsi testes Jesum accusant	590	nantur	609
CAP. CXXII. Jesus accusatus flet	590	I. Christo Jesu addicitur Psalm. 68, 22.	609
CAP. CXXIII. Jesus contumeliis afficitur	590	II. Refelluntur argumenta Adversariorum.	609
I. Christo Jesu addicitur Psalm. 21.	591	Primum argumentum	610
II. Refelluntur argumenta Adversariorum.	592	III. Secundum argumentum	610
Primum argumentum	593	CAP. CXXXVI. Mors Jesu	610
III. Secundum argumentum	593	I. Varii mortis Jesu typi colliguntur e Veteri	612
CAP. CXXIV. Jesus conspuitur & cedi-	593	Testamento. Sacrificium vaccae rufa	613
tur	594	II. & mors summi Pontificis	613
CAP. CXXV. Jesus venditur: cujus ven-	594	III. Insigne testimonium mortis Jesu a R. Si-	613
ditionis pretio ager figlinus emitur. Judae	594	meon ben Jochai, aliisque Judaeis perhibetur	613
proditoris interitus	594	IV. Quae & Ethnicis insigni miraculo signi-	613
I. Defenditur Matthaeus, apud quem pro	594	ficatur	614
Zacharia Jeremiam citatum esse caussantur	596	CAP. CXXXVII. Crura Jesu perinde ut	614
Adversarii. Jesu praeterea addicitur Zach. 12,	596	latronum, cruci itidem suffixorum, non	614
12, 13.	596	franguntur	614
CAP. CXXVI. Jesus a Judaeis & Ethnicis	596	CAP. CXXXIIX. Latus Jesu perfoditur	614
capitis damnatur	596	CAP. CXXXIX. Jesu corpus pollinciunt &	614
CAP. CXXVII. Jesus cruci suffigitur	598	sepeliunt Josephus & Nicodemus	614
I. Christo Jesu addicitur Psal. 21, 17.	598	<i>Christo Jesu addicitur Isa. 53, 9.</i>	615
II. Refelluntur argumenta Adversariorum.	599	CAP. CXL. Jesu sepulchrum	615
Primum argumentum	599	<i>Martyrium, Templum a Constantino ad</i>	615
III. Secundum argumentum	599	<i>sepulchrum Christi Jesu extractum, a Sopbonia</i>	615
IV. Thau Samariticum saugoudic, Ezechieli	599	<i>praedictum</i>	615
memoratum, crucis Christi symbolum	599	CAP.	

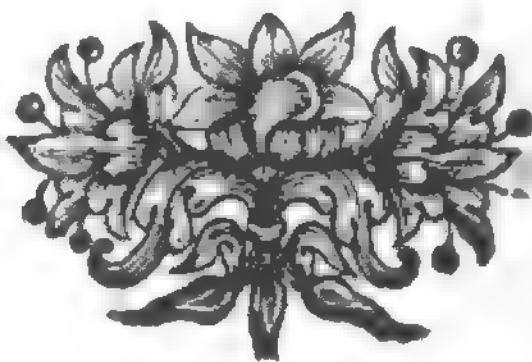

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

CAP. CXLI. Jesus descendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit.	615	<i>Philosophia additi, mendaces & creduli</i>	646
I. Christo Jesu addicitur Psal. 67, 5. 7. 19.	616	VI. Apollonius Magus sacerrimus	646
II. Christo Jesu addicitur Isa. 53, 12.	617	CAP. CXLIX. Jesus est ad dexteram Dei Patris	647
III. Exponitur priscorum Judæorum sententia de Ose. 13, 14	617	CAP. CXLIX. Jesus mittit Spiritum sanctum ad Discipulos	647
IV. Christo Jesu addicitur Zach. 9, 11. 12.	617	CAP. CL. Ecclesia Jesu	649
CAP. CXLII. Jesus reviviscit	618	CAP. CLI. Jesu Ecclesia verax	653
I. Favent Judæi quidam sententia Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam	620	CAP. CLII. Sacerdotes Jesu	653
II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum	620	CAP. CLIII. Jesu Apostoli, pastores & doctores	654
III. Secundum argumentum	622	CAP. CLIV. Promulgatio Evangelii	655
IV. Refellitur Sabmasii sententia de Christi sepulchro	622	CAP. CLV. Discipuli Jesu, testes ejus	658
V. Tertium argumentum	626	CAP. CLVI. Martyria Discipulorum Jesu	659
VI. Falsum est rediisse ad vitam Aristeam Proconnesium	626	CAP. CLVII. Concordia Discipulorum Jesu	662
VII. vel Cleomedem Astypalaensem	629	CAP. CLIX. Vocatio gentium	662
VIII. vel Hermotimum Clazomenium	629	I. Priscorum ac recentiorum Judæorum suffragiis hic adjuvamus	672
IX. vel Epimenidem Cretensem	629	II. Typi Synagoga & Ecclesia	673
X. vel mulierem àννην Heraclidis libro peculiari celebratam	630	III. Duplex eruitur sensus ex Isa. 19, 18. & seq.	673
XI. vel Erem Pamphilum Harmonii filium	630	CAP. CLIX. Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat	673
XII. vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus; vel alios complures a Veteribus celebratos	630	CAP. CLX. Idolorum everio	675
CAP. CXLIII. Jesus homines peccatis absolvit	631	CAP. CLXI. Judæorum pertinacia, perfidia, & coecitas	678
De Gen. 3, 15.	634	I. Judæi pertinacia sua sibi consci	680
CAP. CXLIV. Jesus peccata hominum ipse portavit	635	II. Doctrina Christi Jesu veritatem confirmant Judæi, dum oppugnant	681
Noxas hominum laturum Messiam Judæi sentiunt	635	CAP. CLXII. Judæorum rejectio & dispersio eorumque abolenda sacrificia	681
CAP. CXLV. Jesus homines sanguine suo redemit	635	I. Suum quoque testimonium nobis hic commendant Judæi	684
Iterum Jesu addicitur Zach. 9, 11.	638	CAP. CLXIII. Excidium Hierosolymitanum	685
CAP. CXLVI. Baptismum Jesus instituit	638	CAP. CLXIV. Hierosolymitani Templi everio	686
CAP. CXLVII. Jesus ascendit in coelum	640	CAP. CLXV. Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis adempta	686
I. Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei	641	CAP. CLXVI. Jesus Judex	687
II. Nullis idoneis nititur testimoniis hac Philostrati historia	641	CAP. CLXVII. Apostoli Jesu judices	689
III. Exquiruntur causæ, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus	642	CAP. CLXIX. Jesu omnis potestas a Patre data	690
IV. Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit	642	CAP. CLXIX. Jesus Servator	690
V. Philostratus, alique Pythagorica		CAP. CLXX. Varii Jesu typi colliguntur e Veteri Testamento	693
		I. Adamus	693
		II. Abel	693
		III. Noachus	694
		IV. Mel-	

SYLLABUS DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

IV. Melchisedechus	694	tentiam ac antecedentia & consequentia con-	
V. Isaacus	695	spirare	705
VI. Aries ab Abrahamo immolatus	695	V. Disputatur, quid Prophetiarum collectio-	
VII. Josephus	696	nes a Centonibus discrepent	708
VIII. Agnus in festo Pascha die immolari solitus	696	VI. Ut fidei esset locus, non semper claras & distinctas esse Prophetias oportuit	708
IX. Columna ignea; <i>Manna</i> , Rupes in deserto aquas fundens	697	VII. Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris sacris; primum quod Christum mere respicit; alterum, quod Christum respicit κατὰ λέξιν, alia κατὰ ὅλην; tertium, quod Christum κατὰ ὅλην, alia κατὰ λέξιν	711
X. Hircus κροκομήτης	698	VIII. In allegoriis eruendis elaborarunt Judei	712
XI. Serpens aneus	698	IX. & Ethnici	715
XII. Moses	698	X. Vanitatem oraculorum suorum & Sybilarum iudem Ethnici agnoscunt	716
XIII. Aaron	699	EPILOGUS NONÆ PROPOSITIONIS.	
XIV. Josue	699	Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α.	
XV. Samson	700	Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati	716
XVI. Samuel	701	PROPOSITIO X.	
XVII. David	701	Vera est Christiana Religio	717
XVIII. Salomon	701	Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α.	
XIX. Jonas	701	Religiones omnes, præter Christianam, falsæ sunt & impiæ	717
XX. Eliacimus Helcia filius	702	SUMMA DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ	717
XXI. Jeremias	703	EPILOGUS AD SERENISSIMUM DELPHINUM	718
XXII. Zorobabel	703		
XXIII. & Jesus Josedecides	703		
CAP. CLXXI. De natura, vi, & usu Prophetiarum	704		
I. Uni Jesu conveniunt Prophetia hæ omnes, nemini vero præterea	704		
II. Universe potius quam sigillatim spectanda sunt Prophetia	705		
III. Prophetia quadam non solitaria, sed cum toto, unde prodierunt, contextu spectari debent	705		
IV. nec necesse tamen est, Prophetias & typos, quoscunque attulimus, in eandem sen-			

INDEX

INDEX
RERUM MEMORABILIVM.

A

Aron cum Mose fratre saepe confunditur 81.
Jesu typus 492. b. Sacerdos επισκοπος 194. επισκοπος ibid.

Abdia patria & ætas 294. a.

Abel typus Jesu 685. b.

R. Aben Ezra refellitur 234. b. 239. b. 432. a. 460. a. 570. b.

Abigedur a Caatho dictus fuit Moses 72. b.

Abizannach ab Aarone dictus fuit Moses 72. b.

Abizuco a nutrice dictus fuit Moses 72. b.

Aborigines, gens Arcadicæ originis 136. b. Pelasgorum cognati ibid.

R. Abrahaniel notatur, 291. a. refellitur 74. a. 173. b. 206. b. 261. b. 274. b. 311. a. 369. b. 408. b.

Abrahanielum stirpem Davide progeneratam jactant Judæi 427. b.

R. Abraham Aben Ezra. vide *Aben Ezra.*

Abrahamus bilinguis fuit 171. a. Ebraicæ linguæ cur inventor creditus 172. a. Gehennæ ad fores excubare dictus a Thalmudistis 354. a. in Chananzam adveniens, regionis linguam didicit 171. b. literarum inventor falso creditur 176. b. posteris suis Chananzæos characteres tradidit ibid. Samaritarum literarum auctor, juxta nonnullos 170. a. 175. b. unigena quo sensu dici potest 131. b. 132. a. unus dictus 132. a. ei astronomiæ inventionem tribuunt nonnulli 132. b. ejus filii, qui 582. Abrahami, Saræ & Isaaci historia sub Israelis live Saturni, Anobret, & Jehud nominibus exposita 70. a.

Abulpharagius refellitur 261. b.

Abydenus Berosum affectatus est 59. b. idem videtur ac Palæpharus Abydenus 99. a. multa a Mose sumit. ibid.

Academici repudiant Geometrica principia 4. a.

Achelous cur ab Hercule domitus fingitur 197. b.

Acicari columna 57. a.

Acta Apostolorum, & Pauli Epistolas abjiciebant Severiani 26. b. actis Apostolorum fidem haberi verant Cerinthus & Severus 21. a. acta pleraque, Apostolorum nominibus inscripta, olim circumferebantur 25. b. acta Pilati genuina & suppositicia 41. b. acta publica Romanorum, nomine Annalium sæpe notantur 29. a.

Actus non semper rei alicujus finem significat, sed ejus nonnunquam continuationem, cum inter-ventu alterius 416. b.

Adamus typus Jesu 346. b. 685. a.

Addo, Zachariæ pater, an avus 311. b.

Adipis exustio in lege Mosaica quid significet 581. b.

Admirabilis, Dei cognomen 361. a.

Admosis dictus Moses 73. a.

Adonis Mosis effigies 70. b. idem ac Apollo 108. a. 145. a. idem ac Bacchus 71. a. idem ac Osiris

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

- verabant 158. b. vinum & oleum victimis affundebant ibid. holocausta faciebant ibid. nulla olim in templis suis Deorum simulacra habebant 100. b. suilla fere abstinebant 158. b. animalium mundorum & immundorum discrimen servabant ibid. Sacerdotes eorum vino abstinebant, & in casto erant tempore vicis suæ ibid. circumcidebantur ibid. eos tantum circumcidebant, qui sacris aut literis operam dabant 159. a. ab Arabibus circumcisionis ritum acceperunt ibid. Israeliticæ religionis periti 69. b. libros sacros Ebraeorum legerunt 167. a. ritus plerosque ab Ebraeis acceperunt 98. b. Mosais legibus usi sunt 52. b. eorum progenies crediti sunt a multis Ebraei 89. b. ex eorum fabulis expressa credidit Simplicius, quæ scripsit Moses de rerum creatione 89. a. b. Ægyptiis non debetur Sabbathi origo, ut vult Tacitus 159. a. Ægyptiorum libri sacri ex Mercurii columnis descripti 58. a. 70. a. Ægyptiorum libri publica auctoritate conditi 58. a. Ægyptii & Phœnices universis hominibus theologiæ principia tradiderunt, juxta Philonem Byblium 106. a. Ægyptiis gentes pleræque theologiam suam debent 175. a. Ægyptiorum theologia, fons Arcadicæ theologiæ 139. Ægyptiorum & Græcorum crebra commercia 167. a. Ægyptii & Argivi affines 75. b. Ægyptiorum narrationibus mirifice capiebantur Græci 167. a. Ægyptiorum linguam facile condiscabant Græci 167. b. eam didicerunt Pythagoras & Plato ibid. Ægyptii Græcorum magistri 52. a. 83. b. Ægyptiorum Deos & Heroas sibi Græci sumserunt 106. b. Ægyptiis debetur mythologiæ Græcicæ pars 156. a. Ægyptiorum multas leges in Atticam transtulit Solon 162. b. Ægyptii plerique in Indiam confluxerunt 100. a. Ægyptiorum & Indorum crebra commercia 99. b. similes ritus plerique 100. b. Ægyptii & Indi in certas tribus discreti 100. a. Ægyptii Scythas & Thraces subegerunt 102. b. Ægyptii in Colchide 102. b. Ægyptii ad Danubii fontes penetrarunt ibid. Ægyptiorum commercia Abrahamo recentiora 100. b. 175. a. Ægyptiorum sapientia duplex 78. a. hieroglyphica interpretatus est Chæremon 715. b. judices 158. b. asyla 159. b. Ægyptiis simulacris similia fuerunt vetustissima Græcorum & Etruscorum simulacra 137. a.
- Ægyptus* Chemia cur vocata 113. a. cur nigra dicta ibid. Græcicæ theologiæ fons 167. b. *Ἰψυτος* dicta 87. b. sistro designatur 152. a. Ægyptum adibant olim, quicunque ad doctrinæ non vulgaris laudem aspirabant 130. b. Ægypti adeundæ morem tenuerunt vetustissimi Græcorum Philosophi 52. a.
- Æneas Gazeus* refellitur 645. b.
- Æsculapius* Ægyptius cur creditus 112. b. Memphites juxta nonnullos ibid. Phœnix, juxta alios ibid. Tauri frater ibid. Tyri primum cultus 113. a. ejus ædes prope Carthaginem novam ibid. in summo arcis Byrsæ fastigio ibid. idem ac Moses 112. b. idem ac Pœan & Artin
146. a. idem ac Serapis 112. b. unus e Cabiris 102. a. Cabirorum octavus, proptereaque Esmunus dictus 112. b. cur Apollinis filius dictus 113. a. Mercurii Ægyptii amicus & necessarius 112. b. cum Prometheo confunditur 114. a. b. ejus an Promethei esset simulacrum Sinopense, incertum fuit 114. b. imberbis aliquando pingebatur 107. b. cur ad ripam Amyri fluvii natus fingitur 113. b. idem ei prope ortus ac Baccho cur adscriptus 113. a. infans cur a matre fingitur expositus 113. b. Æsculapii infantis caput cur ardere visum fingitur ibid. cur Eleusiniis initiatus esse fingitur 134. b. cur ei appingatur draco 114. a. cur in serpentem mutatus fingitur ibid. medicinam ab Api repertam cur promovisse dicitur ibid. cur medicinæ Deus fingitur ibid. cur divinationibus & auguriis præesse dicitur ibid. cur fulmine interiisse dicitur ibid. cur sub Ophiuchi persona inter sidera collocatus ib. templo ejus cur canes adhibiti ib.
- Ætas aurea*, paradisi terrestris typus 154. a.
- Æthiopes* bello appetit Moses 67. b. Sole, Baccho & Perseo prognatos se ferebant 120. a. Asiatici 91. a.
- Æthiopia* cum India a veteribus geographis confundebatur versus ortum 81. a. veteres collocabant 91. a.
- Africanis* Guineensibus & Angolanis commodissimus est in Americam tractus 105. b. iis commercia fuerunt cum incolis interioris Africæ ibid. iis orti videntur Peruviani ibid.
- Africanus*. vide *Julius Africanus*.
- אגדי* 713. a.
- Agadici* 713. a.
- Aggeus* ab aliquibus angelus creditus 309. a. unus e synagogæ magnæ assessoribus creditus ibid. ex albo Prophetarum ab Ebraeis quibusdam expunctus 310. b. ejus prophetia quo tempore edita 309. b. 310. a. ejus mors & sepulcrum 310. a.
- Agnus* cum Christo Jesu comparatus 549. agnum anniculo minorem offerri veruit Solon 163. a.
- Agnus Paschalis*, typus Jesu 696. b.
- Agur* *γυμναλῆγος* 239. b.
- R. Akiba*, armiger Bar Cochebæ 405. a.
- Albategnius*, Sabinus fuit 74. b.
- Alc* Diis fere omnibus tribuuntur 85. b. 108. b.
- Alcorano* uno omne Muhammedanorum doctrinæ doctrinæ præsidium continetur 704. b.
- Alexander magnus* Judæis militibus usus est 166. b.
- Alexander Polybistor* Berosum affectatus est 59. b. multas Mosaicæ historiæ partes e vetustis auctoribus excerptis 61. a. b.
- Alexander Severus* Christum pie coluit, eique templum extruere, & divinos honores tribuere voluit 41. b. cum noxium aliquem emendaret, per præconem clamari jubebat: Quod tibi *heri* non vis, alteri ne feceris ibid.
- Alexandrinum templum* Christo ab Hadriano extructum 44. a.
- Alexis*, Herculis cognomen 197. a.
- Alilat*, sive *Alitta*, Luna dicebatur ab Arabibus 128. a.
- Alilat

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

- Alilat Venus* 149. b.
Allab Cobar, exclamant Muhammedani ad primam Lunæ *Qān* 150. a.
Allatt, quid 149. b. *Allatt, Venus* 149. b. *Allatt Deæ*, Muhammedi jussu, idolum obtritum est ib.
Allegoriarum explicandi modus 708. a. *Allegoriarum* interpretationi dediti Judæi 712. b. & seq. & *Ethnici* 715. a. b.
אֱלֹהִים, quid significet 461. b. 463. b. sq.
Alina, lingua Punica, virginem notat 464. a.
Allogi Apocalypsin tribuebant Cerintho 22. b. Evangelium Johannis spernebant 26. b.
Alpha dictus Moses, juxta Ptolomæum Chennum & Helladium 73. a.
Alphonſus Sanctius ab Huelva Christophorum Columbum adeundæ Americæ rationem & iter docuit 104. b.
Amaltheæ cornu fabula unde orta 229. a.
Amarynthia columna 56. b.
Amasis Ægypti rex Icones & Cares tuendi sui causa Memphim tranſtulit 167. a.
Amazones in Africa & America 105. b.
Ambrosius explicatur 414. a.
Ambubaja 79. a.
Amelius ex Evangelio Johannis prima verba usurpavit 21. b.
Americani plurimas habent religionum antiqui orbis, & præcipue Mosaicarum notas 104. b. multos servant Christianorum ritus ibid. eorum origo 104. a. 105. a. b.
Ammianus Marcellinus emendatur 92. b.
Ammonis Jovis sacerdotes linigeri 159. b. Pontifex vestes gerebat vestium summi Judæorum Sacerdotis similes ibid. in templo Ammonis Jovis ignis perpetuus ardebat 95. a. 159. b. nullam huic templo Dei imaginem Bacchus intulit 82. a.
Annita, Britannicæ gens 103. b.
Amos, Isaïæ pater, cum Amoso Propheta a nonnullis confunditur 258. a.
Amos Propheta, quo tempore vaticinatus est 293. a.
L. Ampelius notatur, emendatur & explicatur 126. b.
Amphion idem ac Moses 134. a. inter eum & Mercurium cur magna necessitudo ponitur a Mythicis ibid. magus creditus ibid. Apollinis sagittis confossus ibid. ejus mater Antiope Asopi fluvii filia dicta 134. a. cur a Jove institutus fingitur ibid. lyæ inventor dictus a nonnullis ib. cur saxa cantu movere dictus ibid. mitram gestare dictus ibid. rex ibid.
Amram cum Mose filio sæpe confunditur 81. b.
Amun, quid significet 86. b. idem est ac Vulcanus & Osiris 85. a. 86. b. 145. a.
Anabaptistæ V. T. penitus depravatum esse censent 187. b. libros Esdræ & Nehemiæ repudiant 215. a. partes quasdam N. T. causæ suæ opportunas admittunt, reliquas repudiant 26. b.
Ἀναξ vox unde facta 156. a. *Ἀναξ*, cur dicti Castor & Pollux ibid.
Anaxolius refellitur 60. a.
Anaxagoras operis sui exordium expressit e Genesi 54. a. b.
Andarta Dea 149. a.
Andrasfe 149. a.
Angeli sæpe appellantur Sacerdotes & Prophetae, & quicunque Dei jussa hominibus significant 314. a. Angelorum Raphaelis, Michaelis, & Gabrielis nomina venerunt e Babylonia 216. b.
Angelus Testamenti Christus appellatur 398. a.
Anima, mentis imago, juxta Proclum 10. b. Animæ nostræ rerum principiis ac speciebus imbutæ non oriuntur, sed experientia magistratibus informantur 10. b. Animas nostras, rerum principiis, informatas, oriri censuit Plato 9. b. Animas hominum, corporibus solutas, in quæ loca migrare docuerint Rabbini 354. a.
Anna Perenna, eadem est ac Io. 151. b. in ejus festo frondeas casas exstruebant Romani 164. b.
Annalium nomine Acta publica Romanorum sæpe notantur 29. a.
Annura apud Indos Coromandelenses, idem ac Moses 98. a.
Annus Ebraicus duplex fuit, solaris & lunaris 453. a. Christianorum etiam duplex, solaris & lunaris, 453. annum a Mense Septembri auspicabantur Ægyptii & Phænices 71. b. anni Chaldaici, & Medici, & Persici forma, quæ 453. a. anni Græci veteris forma, quæ 453. b.
Anobret, quid significet 70. a.
Anonymus Clario laudatus refellitur 416. a.
Antiochum libros Legis abolevisse ineptum est credere 187. a.
Antiope Amphionis mater cur Asopi fluvii filia dicta 134. a.
Antisthenes Cynicus librum scripsit de Virga Pallas 155. b.
Antoninus Pius rescriptis suis cavit, ne quis negotium Christianis faceretur, nisi adversus imperium aliquid molirentur 41. b. cum cum Marco Aurelio confundit Themistius 41. a. ei Epistola ad Commune Asiæ falso adscripta est 41. a.
Anubis idem ac Moses 84. b. Calebi effigies 195. a. idem ac Mercurius 84. b. idem ac Hermanubis ibid. Typhonis filius ibid. cur cynocephalus pingitur 84. b. 195. a. cur sphæram gestat 84. b.
Apella nomen proprium, apud Horatium 210. b.
Apelles Prophetias aspernabatur 241. a.
Apes unde sic dictæ 103. b. aureæ repertæ in sepulchro Childerici Francorum Regis cum bubulo capite aureo: cujus rei ratio aperitur 103. a. b.
Ἀπολλων 149. a.
Apobas est Bacchus 145. a.
Apion explicatur 125. a. Apion Grammaticus Judæos scriptis suis proſcidit 64. a. b.
Apis idem ac Moses 83. b. Apidis Ægyptii Dei imagini Solis symbolum inerat 103. b. divinitus & cœlesti igne conceptus ferebatur 466. b. medicinæ repertor cur fingitur 114. a. simulacrum ab Aarone & Jeroboamo conflatum 196. b. Apidis simulacrum ab Hannibale conflatum ib.
Ἀπύς mulier ab Heraclide celebrata, ad vitam rediisse falso dicitur 630. a.
Apocalypſeos auctor olim controversus 22. b.
Apocalypsin interpretatos esse Justinum & Irenæum perperam credidit Hieronymus 22. b.

Aaa aa

Apoca-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Apocalypses* quædam, præter illam Johannis, olim circumferebantur 25. b.
- Ἀποδόξιν δυνάμει* 2. b. *Ἀποδόξιν πνεύματος* 2. b.
- Apocryphorum* librorum, & eorum qui dicuntur *ἄντιλεγόμενοι*, discrimen 25. b.
- Apollinari* refellitur 281. b.
- Apollo* cur sic dictus 108. b. idem ac *Moses* 107. a. idem ac *Bacchus* ibid. *Pan* dictus 107. a. 110. a. idem qui *Adonis* 107. a. idem qui *Orus* ibid. *Jubalis* typus 144. a. *ἑγρὺς* 141. a. *ἀργυρὸς* 107. b. 138. a. *Ægyptius* cognomento dictus 128. a. *ἡεροσκεύης* 108. a. *ἡπιμήλιος* 107. b. *ἡροσκεύης* 107. b. *βέκχιος* 107. a. *βουδρόμιος* ibid. *γυγαντολάτης* 107. b. *δεκατηφόρος* 109. b. *Delphinus* cur peregrinationes significare dictus 109. b. *Didymeus* cur dictus 108. b. *Didymeus* idem ac *Janus* 108. b. *ἑμβάσιος* & *ἐμβάσιος* 109. b. *ἐπίσκοπος* 109. a. *Συρῶς* 107. b. 138. a. *καρῶς* 108. a. *λεχηήριος* 109. b. *maleficus* & *beneficus* 89. a. *montivagus* 107. a. *μυκηγῆτης* 63. a. cur sic dictus 107. b. *Mythes* 109. b. *ναπαῖος* 107. b. *νέμιος* 107. b. 141. a. *Parnopius* 109. b. *Pastor* 107. b. *ποιμήνιος* ibid. *πολιός* ibid. *προβάσιος* ibid. *προβατήριος* ibid. *ῥηξέλατος* 109. b. *Φύξις* 109. a. *χοροποιός* 107. b. *χρυσόκερως* 108. a. *χρυσόκερας* ib. *Osiridis* filius 107. a. *Jovis Ammonis* filius 108. a. *Bacchi* pater 107. a. in *Arcadia* natus 107. a. *medicinæ* parens ibid. *sermonum* & *facundiæ* inventor ibid. *animarum* ductor ibid. *barbatus* aliquando pingebatur 107. b. ei *citharam* *Mercurius* dedit 107. b. ab eo *Mercurii* virga profecta est 107. b. ejus effigies barbata & vestibus induta 147. a. *columnæ* symbolo expressus 196. b. cur coronam quindecim gemmis insignem gestare dictus 108. b. *pyramidis* forma exhibitus 109. a. cur *Jovis* famulus dicitur 107. b. cur *Jovis* filius fingitur 108. a. cur in *Creta* natus dicitur 107. a. cur inter duo fluentia natus fingitur 108. a. *cornutus* cur fingitur ibid. cur in *Arabum* arvis eruditus fuisse dicitur ibid. cur *Dei* & *hominum* sequeſter fingitur 109. a. cur *futurorum* præſcius dictus est 108. b. cur *musica* & *saltationibus* gaudere fertur 107. b. cur *radiato* vertice pingebatur 108. b. cur *supra* caput *corvum* volantem habere dictus ibid. cur *Pythonem* serpentem interfecisse dicitur 109. b. ejus certamen adversus *Pythonem* ab *Ægyptiis* *Græci* acceperunt 107. a. cur *Tityon* interfecisse dicitur 110. a. cur ex *Sinope* *Syrum* filium dicitur sustulisse 108. a. cur *Admeto* serviisse dictus 109. a. cur inter duos *Parnassi* vertices, unde fons *Castalius* manat, sedens pingitur 109. a. cur *Trojæ* muros ad *citharæ* cantum fertur condidisse 109. b. cur ei *agnus*, *taurus*, *vitulus* sacrificabantur 110. a. cur ab *Ægyptiis* capite semiraso, & simulachris nonnunquam cæruleis, nonnunquam splendidis exhibebatur 108. a. ejus statua, quæ *Delphico* templo inerat, cur *columnæ* formam habebat 109. a. *Apollinis* oraculum *Christianorum* pietate suppressum 503. a. *Apollinum* antiquissimus *Vulcani* filius 107. a. *Apollodorus* emendatur 134. a.
- Apollonii Christiani* accusator, *crurifragio* & *supplicio* capitali affectus est 41. b.
- Apollonius Molonis* *μαλακὸς* dictus, *Mosem* *calumniis* vexavit 62. a. b. alter a *Molone* 62. b. reprehenditur a *Josepho* 62. a.
- Apollonius Pergæus*, magnus *Geometra* cognomento dictus, notatur 17. a.
- Apollonius Tyanæus*, *Magus* facerrimus 646. a. ejus vitam omnem primus literis tradidit *Philostrophus* 641. a. cum puellam mortuam ad vitam evocasse falsum est 630. b. ei divini honores exhibiti 644. a.
- Apostoli* & *Discipuli* *Jesu*, *rudes* & *indocti* 513. *miranda* facinora edunt, & *omnis* generis *linguores* sanant 514. eos *Pastores* & *Doctores* fore *Propheta* prædixerunt 654. *præcones* & *nuntios* 512. *judices* 682. *pisces* 511. *Apostolorum* manibus ipsis scriptæ *Epistolæ* in *Ecclesiis* quibusdam recitabantur tempore *Tertulliani* 25. a.
- Apostolus* notatur 125. a.
- Apries*, idem ac *Ephree*, cujus casus a *Jeremia* & *Ezechiele* sunt prædicti 331. b.
- Aquam* de rupe elicere cur finguntur *Janus* & *Atalanta* 155. b. seq. *sumere*, quid 164. b.
- Aquila* unde dicta 124. a. cur *Promethei* jecore pasci dicitur 116. a.
- Aquila Sinopens*, *Profelytus* *Judæus*, sub *Hadriano* *Scripturam* *Græce* interpretatus 68. b. *significationes* *nominum* *propriorum* sæpe repræsentavit 173. b. notatur 464. b. 465. b.
- Aquilicia* nudis pedibus immolabantur 161. b.
- Aquilo* unde dictus 124. b.
- Aquilus* color 124. b.
- Ara Hebalitana* duodecim constabat lapidibus, juxta *Rabbinorum* somnia 180. a. ei *Deuteronomium* solum fuit inscriptum 180. b.
- Arabes* decimas *Deo* suo *Sabi* solvebant 158. a. habuerunt interpretes *fabularum* 715. b. in *India* bene multi 99. b. *Jovem* & *Bacchum* colunt 158. a. *lapidis* *quadrati* symbolo *Deum* aliquem sibi ignotum colebant 81. b. *singulis* *horis* *igni* sacrificabant, seque ei devovebant 95. a.
- Arabici* *characteres* ex *Judaicis* detorti 176. b.
- Arabs* *interpres* *Scripturæ* refellitur 185. b.
- Aratus*, iisdem prope verbis retulit *Dei* *mandatum*, quo *sidera* jussit esse in *signa* & *dies* 154. a.
- Ardores* multis per somnum visæ eandem fere interpretationem accepere 276. a.
- Arca Fæderis* duplex, juxta *Rabbinos* 325. b. quid ei inesset, disputatur ibid. In *arca* inclusam fuisse *legem* *Judæi* plerique censent 48. b. in ea inclusos fuisse *Libros* *omnes* *Canonicos*, exclusis *Apocryphis*, censuit *Epiphanius*, alique post eum complures ibid. *arca* in qua reconditi fuisse feruntur *libri* *Canonici* 325. a. ad *Arce* *latus* *exterius* in *capsa* posita fuit *lex*, & *urna* *mannæ* plena, & *virga* *Aaronis* 48. b. *Arce* *loco*, in *secundo* *templo*, *lapidem* *tribus* *digitis* *prominentem* *Judæos* in *terram* *destituisse* *eique* *thuribulum* *imposuisse* *Rabbini* volunt 326. b. sq.
- Arcam

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

151. a. eadem ac Isis 146. a. 151. a. eadem ac Juno 150. a. eadem ac Ops 146. a. eadem ac Venus 148. b. cur cornuta pingebatur 148. a. taurino capite 151. a. est Luna 149. b. unde dicta 148. a. 149. b.
- Asterius* Crerentium rex Europam duxit 117. b.
- Astroarche*, apud Herodianum, appellatur Caelestis 150. b.
- Astronoe* 148. b.
- Astronomiam* quomodo inventam & propagatam crediderint Veteres 116. b.
- Astronomica* observationes in lateribus descriptae 57. a.
- Astyia* Neptuni & Osiridis in Ægypto, unde orta 159. b. Astyli apud Romanos origo 164. b. seq. Asylum in Calauria Neptuno dicatum, unde originem habuit 163. b.
- Atalanta* cur aquam de rupe elicere fingitur 155. b. seq.
- Atē* Homeri est Evæ typus 51. b. 154. a.
- Atērgatis* 150. a. vide *Dea Syria*.
- Atbanasius* Alexandrinum templum ab Hadriano exstructum purgat, & Christo restituit 44. a. explicatur 414. a.
- Atbenagoras* emendatur 627. b.
- Atbenienses* ex Ægypto oriundi 162. b. eorum instituta pleraque fuerunt, Mosaicis institutis consimilia 52. b. 163. b.
- Atheniensis* *Respublica* ad Ægyptiæ formam constituta 162. b.
- Atlantis* insula 104. a.
- Atlantis* oneri cur successisse fingitur Hercules 195. a.
- Attici* nominativum pro vocativo usurpant 350. b.
- Attis* idem ac Moses 148. b. idem ac Adonis 148. b. idem ac Æsculapius ibid. idem ac Bacchus 148. b. idem ac Priapus ibid. idem ac Themis ibid. idem ac Vetta ibid. cur se urgente Cybele evirasse fingitur 148. a.
- Auctor* exemplaris Græci libri Judith explicatur 219. b. libri de origine gentis Romanæ refellitur 139. b. libri de vita & morte Prophetarum, qui Epiphania tribuitur, castigatur 313. a. b. libri quarti Eldræ notatur & refellitur 427. b. prioris Commentarii in Job Origeni adscripti explicatur 229. a. Synopsis, quæ tribuitur Athanasio, explicatur 235. b. 238. a. Systematis Theologici ex Hypothesi Præadamitarum refellitur 182. a. 183. a. 186. a. tractatus Theologico-politici refellitur 179. b. 190. b. 193. 201. b. 202. a. 209. b. 215. a. b. 242. b. 260. b. 265. a. 266. a. 267. a. 277. b. 286. b. 299. b.
- Auctores* quidam antiqui libros suos a nominibus suis inchoabant 214. b. Auctoribus de se loqui ἐτεροπροσώπων familiare est 183. b.
- Aventinus* refellitur 103. a.
- Aves* Deorum capitibus cur imponi solitæ 86. a. 108. b.
- Augusti* census, & professio in hoc sensu a Christo Jesu edita, in tabulas censuales Romanorum sunt relata 28. a.
- Augustinus* explicatur 203. a. notatur 56. a. 167. b. & seq. 235. a.
- Ausonius* explicatur 147. a.
- Autuchus* Aristæi frater 127. a.
- Axones*, in quibus describebantur leges Atheniensium 57. a.
- Azalzel*, decimus inter Egregoros, idem ac Prometheus 116. a. Azazel & Azazel, voces corruptæ ex Azazel 116. a.
- Azazel* cur inter Egregoros numeratus 116. a. b. juxta Rabbinos & alios, Dæmon quidam ad quem hircus in desertum mittebatur 116. a.
- Azelus* apud Justinum Historicum, quid 209. b.
- Azizus* Emesæ regnavit 73. b. Emesæ cum Sole cultus ibid.
- Azonazes* Zoroastris præceptor, idem ac Abi-zannac, qui Moses est 91. b.
- B.
- B.** Euphoniæ gratia insertum 101. a.
- β literæ figura vetus ad figuram literæ μ accedebat 101. a.
- Baalis* est Venus 149. b.
- Babylonii* lateribus ad scribendum utebantur 57. a.
- Babylonis* clades in libris sacris prædicta 329. b. 332. a.
- Bacche* cur aquas de rupe elicuisse dicta 80. b. cur se serpentibus incingere & coronare dicuntur ib.
- Βαυχία* nata ex Ebraeorum Scenopegia 161. a.
- Bacchiorum* orgiorum insigne cur serpens habebatur 197. b.
- Bacchus*, Noachi typus 154. b. Nemrodi typus 155. a. idem ac Moses 80. a. 155. a. idem ac Osiris 71. a. ejus pater Apollo 107. a. Isis filius, apud Ægyptios Arsaphes dictus 87. b. 80. b. cura quibusdam Indi filius dictus 81. a. ejus & Priapi affinitatem ostendunt sacra utriusque 111. b. unus e Cabiris 102. a. bimater cur dictus 80. a. ἐλευθερος & ἐλευθερις cur dictus 81. a. γυγαντολέτης 81. a. λαμπτήρ cur dictus, eique instituta λαμπτήρ ἐορτή 80. b. Liber 81. a. μολίχιος 86. b. μυσήγετης 63. a. cur ita dictus 153. a. νῆμιος cur dictus 80. b. prudens & εὐρητής 82. a. θυροπονεύτης & σκηπτῆχος & νεφθυροφόρος 81. b. cur τελετάρχης dictus 82. a. Venustus 80. a. ejus nomen cur tributum Mercurio χθονίη 81. a. b. barbatus quandoque pingebatur 107. b. 147. b. seq. cur a Titanibus discerptus & elixatus, a Cerere restitutus esse fertur 82. b. cur inter ignes natus esse dicitur 80. b. mas & femina 71. a. cur comatus fingitur 81. b. cur cornutus esse fertur 71. a. 80. b. cur in Ægypto natus esse dicitur, in arcam inclusus, & in profluentem abjectus 80. a. cur in Arabia ad Nyfam montem educatus esse dicitur 80. a. 128. b. recens natus cur in hœdum mutatus fingitur 81. b. cur a Nymphis educatus fuisse dicitur 80. b. 127. a. cur juvenis & senex, barbatus & imberbis pingitur 83. a. cur Eleusiniis sacris initiatus esse fertur 134. b. cur terram concutere, ex eaque flammam educere dicitur 81. b. cur Musicæ deditus, ac Musas ac Satyros circumagere narratur 82. b. cur vitis repertor dictus 80. b. cur erro dicitur 83. a. cur ῥινοχορεύς dictus 83. a. vaticinia cur ei tribuuntur 83. a. cur exulasse dictus 80. a. b. cur virorum ac mulie-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

mulierum exercitum circumduxisse dicitur [81. a.](#) cur leges duplici tabulae inscriptas tulisse dictus est [80. b.](#) cur mare subiisse, cum Lyncurgum fugeret, narratur [83. a.](#) cur mitram Tyram gerere fingitur [81. b.](#) cur in Indiam ivisse fingitur [81. a.](#) multiformis [83. a.](#) cur tauriformis ibid. cur ad montis Meri fontes copias suas siti aridas deduxisse dictus est [83. a.](#) cur Hydaspem ad Orontem thyrsis arefactos transmisisse dictus est [80. b.](#) cur mare rubrum pedibus trajecisse dictus est [80. b.](#) cur Ammonis templo nullam intulit Dei imaginem [82. a.](#) cur canem socium habere dictus est [80. b.](#) cur patriam in libertatem vindicasse fertur [81. a.](#) columnae symbolo cur notatus [81. b.](#) [196. b.](#) apud Amnitas cultus [103. b.](#) hœdi formam sumit [110. b.](#) Bacchi cur demessa fuisse pudenda finxerunt veteres [82. a.](#) Bacchi chorus cur aspectu lucis frui dictus est, dum Indierant in tenebris [80. b.](#) Bacchi Mystæ coronati serpentibus ululant Evam, juxta Clementem Alexandrinum [197. b.](#) Bacchi exilia ab Ægyptiis Græci sumserunt [107. a.](#) Bacchi orgia ex Ægypto in Græciam ab Orpheo translata [130. b.](#) & a Melampo [167. a.](#) Bacchi sacris [Φαλλοφορία](#) fiebat [112. a.](#) Bacchi vestis cur flammæa, & lutea [83. a.](#) cur florida ibid. cur muliebri ibid. Bacchi historiam Græci partim acceperunt ab Ægyptiis, partim ipsi confinxerunt [89. a.](#) Baccho cur terra lactis, mellis ac vini fluentis manare dicta [80. b.](#) [ἐμπατήρια](#) cani & libari solita [109. b.](#) Bacchi Dæmones applicasse Jacobi vaticinium Gen. [49. 10.](#) scribit Justinus martyr [156. b.](#)

Betylionum origo [155. b.](#)

Babramus Periarum rex quo ritu templum ignis iniit [95. a.](#)

Balaami prædictio Origeni visa clarissima [342. b.](#)

Baladanus Beroso celebratus [209. b.](#)

Balduinus Jurisconsultus notatur [40. b.](#)

Baltia Dea [149. b.](#)

Bar-Cocheba [342. a.](#) Pseudo-Christus [401. a.](#) [405. a.](#)

Bar-Cuziba. vid. **Bar-Cocheba.**

Baris, mons ad quem arca Noachi appulit [64. a.](#)

Βάρης navim sonat [64. a.](#) vocis hujus origo ibid.

Baris urbs Persica [64. a.](#)

בָּרַח significat omne esculentum & potulentum, quod ad corpus alendum sumitur [610. b.](#)

Baronius laudatur [34. a.](#) refellitur [168. a.](#)

Basilides in Epistolas Pauli temere grassatus est [23. b.](#)

Basilus notatur [321. b.](#) [358. b.](#)

Bathja dicta est Thermuthis [73. a.](#)

Baruchus Jeremiæ amanuensis, an alius fuerit ac auctor libelli, qui ejus nomen præfert [270. a.](#) eum non fuisse Prophetam, Judæi quidam falso censent [270. a.](#) eum morte imminenti captivitatem vitasse Judæi quidam tradunt [270. a.](#) eum Babylone mortuum & sepultum scribunt Judæi nonnulli ibid. ejus nomine edita Prophetia, cujus Auctoris [269. b.](#) quo tempore scripta [270. b.](#) [272. a.](#) eam post Sedecianam cladem fuisse scriptam, præcis temporibus creditum est [270. b.](#) ante scripta est, quam

nonum Danielis caput [271. b.](#) cum aliis Prophetiis cur eam non exposuit Hieronymus [272. a.](#) sub Jeremiæ nomine sæpe citatur a Veteribus [270. a.](#) [272. a.](#) velut ipsius Jeremiæ foetus habitatus est [270. a.](#) [271. b.](#) ex Ebraico exemplari deprompta [272. a.](#) Ebraicum exemplar cur intercederit [272. a.](#) cur in Canone locum non habuit [271. b.](#) Baruchi sextum caput cum Threnis & Prophetia Jeremiæ unicum efficiebat librum [263. b.](#) Barucho adscriptæ Epistolæ Syriacæ quis Auctor [270. a.](#)

R. Bechai refellitur [429. b.](#)

Bel unde dictus [155. a.](#)

Belus non est Daniel [279. b.](#)

Belisana Minerva [149. b.](#)

Belitana, Belus [χρονιάς](#) [154. b.](#)

Belitaras apud Ctesiam, idem ac Baltassar [279. b.](#)

Bellerophon fabula unde orta [156. a.](#)

Belus [χρονιάς](#) [154. b.](#) [ἐνάλιος](#) [155. a.](#) significationem habet vetustatis [155. a.](#) idem ac Nemrodus ibid. idem qui Saturnus, juxta nonnullos [154. b.](#) cur cognominatur Hercules Indicus [198. b.](#)

Bene David [427. b.](#)

Benjamin Tudelensis refellitur [426. b.](#) [428. b.](#)

Ben-Sira existimatur a nonnullis Filius Jeremiæ [255. a.](#) idem ac Jesus Filius Sirach [254. b.](#) ejus liber vitiatus in multis ante impositionem Thalmudis [255. b.](#) a quo dispositus est per ordinem literarum [255. b.](#) eum inter Hagiographa ponit Thalmud ibid. ejus lectio cur a Thalmudistis interdicta [255. a. b.](#)

Bereftib Rabb refellitur [428. b.](#)

Berosus ex Mose multa sumit [59. b.](#) eum affectati Abydenus & Alexander Polyhistor ibid.

Beruensium Indorum religio [157. a.](#)

Bethleemitica spelunca, in qua natus est Christus, templo ab Helena, donariis a Constantino decorata est [28. a.](#) ab incolis locorum, & vetustis etiam Ethnicis ostendebatur ibid. in illa natum Jesum Judæi non negant ibid.

Bethleemo proditurum Christum, præcorum & recentiorum Judæorum opinio fuit [392. a.](#)

בְּרִיחַ proprie quid significet [463. b.](#)

Beza defenditur [471. b.](#) refellitur [473. a.](#)

Binarius numerus, femineus [160. b.](#)

la Bise Gallis cur dicatur ventus Aquilo [124. b.](#)

Blondellus refellitur [35. a.](#)

Bocchori in Ægypto regnante Judæi, juxta Lysimachum, lepris affecti luem in vulgus discurrunt, unde sterilitas consequitur: Bocchoris ægris in mare mergi jubet, reliquos exponit in desertis [68. a.](#)

Borbarus (*Sam.*) laudatur [88. a. b.](#) [156. b.](#) refellitur [86. b.](#) [88. b.](#) [152. b.](#) [158. a.](#)

Bodinus (*Job.*) notatur [30. a.](#) [379. a.](#) refellitur [238. a.](#) [379. a.](#) [466. a.](#) [469. b. 19.](#) [471. a.](#) [473. b.](#) [475. a.](#) [487. a.](#)

בֹּרַח quid significet [431. b.](#)

Bovis caput ab Ægyptiis & ab Indis cultum [103. b.](#) aureum in Childerici Francorum regis sepulchro Tornaci repertum [103. a.](#) cujus rei causa aperitur [103. b.](#)

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Brachmanes cur Lunula Esuvaræ caput insigniebant 202. b. Decalogi præcepta servant 97. b. de mundi origine Moli consentiunt ibid. in iis, quæ ad naturam pertinent, veteribus Græcis consentiebant ibid. Metempsychoseos doctrinam pertinacissime retinent 645. b. mortuos lavant 98. b. portentificas virgas gestabant 97. b. præcipua Pythagoricæ Philosophiæ capita retinent 100. b. impuberes puellas ducere tenentur 98. b. ritus multos & præcepta habuerunt Mosiacorum consimilia 97. b. vestibis induri erant earum similibus, quas Judæorum Sacerdotes gerebant ibid. Brachmanibus solis apud Indos patent interiora templorum 98. b. Brachmanis cædes peregrinationibus expiatur 98. b. Brachmanum præcorum codices a novitiis Brachmanibus studiose leguntur 97. a. Brachmanum tribus Leviticæ similis 97. b.

Brachthan 81. b. vide *Lapis*.

Bramma Dei Filius 98. a. Christi typus apud Indos Coromandelenses 99. a.

Bremavius Indorum Patriarcha, legum suarum codicem Chaster a Deo accepisse dicitur 97. a. in cælum asportatus cur creditur ab Indis 211. a.

Britanni a Romanis dicti sunt Picti 173. a. vox Pictos sonat ibid. Gallorum sacra acceperunt 103. b. Mercurium coluerunt 103. b.

Britannia proxima Insula Caborum cultum suscepit 104. a.

Britomartis ædem nudis pedibus Cretes subibant 161. b.

Brontini Metapontini Peplus & Physica, Orpheo adscripta 628. a.

Budde duo virginibus natos se dixerunt 466. a. b.

C.

Abala practica 502. a.

Cabar Luna dicebatur ab Arabibus 123. a. vide *Chabar*.

Cabiri 102. a. 154. a. ultii fuerunt Beryti 102. a. Caborum unus fuit Mercurius 77. a. 102. a.

Caborum mysteria Dardanus Trojam attulerat 137. a. ea abstulisse, & in Italiam deportasse *Æneas* dicitur 137. a. 102. a. in Imbro, in Lemno, in Somothrace, apud Tyrrenos, & in Insula Britannia proxima 102. a. e Mosis mysteriis propagata fuerunt 102. a. e Phœnicia profecta 102. a.

Cabul vicus 191. a. regio ibid.

Cadaver qui tetigisset, immundus Ebræis & Græcis 162. b.

Cadmi Milesii historia suppositicia 628. a.

Cadmus, juxta nonnullos, Ægyptius Thebzus; juxta plures, Phœnix 106. b. διονυσιακὴν τελετυρίαν & φάληγορην, & Mercurii fabulam ad Græcos transtulit, juxta Diodorum 89. a. ex Ægypto venit in Græciam 167. a. Cadmus & Danaus primam Mosis cognitionem Græcis tradiderunt 106. b.

Cæsar lecto aureo exceptus in Bithynia 182. b.

Cajetanus Cardinalis refellitur 417. a.

Calix metaphorice quid significet apud Auctores sacros 296. a.

Callimachi Scholiastes refellitur 108. a.

Calvus emendatur 149. a.

Camilla cœlitum Medea 76. a.

Camillus servum significat 76. a. Camillus, & Casmillus & Cadmilus, cur dictus Mercurius ibid.

Canis æneus vivus a Vulcano cur fabrefactus dicitur 88. a.

Canum custodia cur Ætnæo Vulcani Templo appositæ 88. a.

Canobus, quid significet 85. a.

Canon Librorum sacrorum, quid 320. a. unde dictus ibid. ejus Auctor 320. b. aras 320. a. juxta Judæos, iis tantum constabat libris, qui compositi essent per hujusmodi assatum, quem Spiritum sanctum appellabant 250. b. auctoritate Synagoga magnæ ab Esdra conflatus 320. b. a Nehemia & Juda Machabæo recognitus 324. b. unicus ante Christum editus, ab Esdra compositus, a Synagoga comprobatus, a Synagoga comprobatus 320. b. Canones singularum Scripturæ sacræ partium fieri debuerunt, antequam canon universæ Scripturæ conderetur 321. a.

Canones Conciliorum unde dicti 320. a.

Canones Mathematici & Chronici unde dicti 320. a.

Canonici unde dicti ibid.

Canticum Canticorum, mysticum opus & Theologicum 249. a. eximium poema 248. b. ejus auctor quis 248. a. Ezechia, ipsiusque familiaribus adscribunt Thalmudistæ 248. a. Isaiæ adscribit R. Moses Kimchi 248. b. Dei nomen non habet 249. b. e Librorum sacrorum serie expunctum est ab Hæreticis quibusdam 249. a. ejus lectio viris solum jam ævo maturis concessa ab Ebræis 243. b.

Capellus (Jac.) refellitur 443. a.

Capellus (Lud.) refellitur 443. a.

Cappadoces ignem perpetuum servabant 95. a.

Caracalla Apollonium Thyaneum impense coluit 642. a. Magis & præstigiatoribus delectari solitus 646. b.

Caraiæ neomenias observant 105. a. porcina abstinent ibid.

Caraiæ allegoricas Scripturæ interpretationes respuunt 714. a.

Cares & Iones ex Ægypto Mosis noticiam attulerunt 101. b.

Caria Phœnicie dicta 101. b.

Carmen Evandri mater, cur Ladonis fluvii filia fingitur 141. b.

Carnis festo Apollinis Scenopegia quædam celebrabatur 108. a.

Carnibus homines abstinebant ante Diluvium 154. b. regnante Saturno ibid.

Carnus Vates 108. a.

Carpocrates Evangelium secundum Lucam repudiabat 26. b.

Carthaginenses primitias & decumas Tyrum ad Herculem mittebant 158. a.

Carthago Junonia 150. a. quando condita 209. a. exponitur Cænopolis 173. a.

Carvilius Pollio primus Romanorum argentum tricluniis addidit 182. b.

Casan-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Casaubonus* (Isaac.) notatur [33. b.](#) [43. b.](#) refellitur [43. b.](#) [399. b.](#) [409. b.](#)
- Cassiope* Brahmæ filius, primus Brachmanum parens [98. a.](#)
- Cassio* (Seb.) refellitur [231. a.](#)
- Castor & Pollux* cur *ἀνάντες* dicti [156. a.](#)
- Castor Rhodius*, sive Galata, Deiotari gener, Mosis meminit [72. b.](#)
- Catalecton* unum vetus Epigramma explicatur [76. b.](#)
- In *Caucaso* celeberrimum pyreum fuit [95. b.](#)
- Cauni & Caunobea* Americanis, quid [85. a.](#)
- Cecrops* idem ac Mosis [116. b.](#) Vulcani filius ibid. cur *ἀπορφος*, *ἀίχρον*, *ἀφύης* fuisse dicitur ibid. cur superiori parte homo, inferiori serpens fuisse fingitur ibid. duarum linguarum Ægyptiæ & Græcæ peritus ibid. cur primum Jovi bovem immolasse dicitur [117. a.](#)
- Cearenus* (Georg.) emendatur [73. a.](#)
- Celsus* Epicureus notatur [159. a.](#)
- Celte* in Hispanias confluxerunt, illicque mores suos ad religionem intulerunt [104. a.](#)
- Celtiberi* unde dicti ibid.
- Censitores* [474. a.](#)
- Census* quibus de causis instituti [473. b.](#) Censui iustitiales, & sine lustro [474. a.](#) acti per ordinariorum magistratus, & per extraordinarios [474. a.](#) Judæi de feminis, itidem ut de viris agebant [475. a.](#) Censui agendi ritus unde ortus apud Romanos [165. b.](#) de quibus agebant Romani [473. b.](#) [474. a.](#) [475. b.](#) agebantur pro eorum conditione, qui censebantur [473. b.](#) Censui causa homines loca mutare cogebantur [474. b.](#) Censui Romani Imperii ab Augusto acti [471. b.](#) secundo cum ageretur ab Augusto, natus est Christus [472. a.](#)
- Censones* a Prophetiarum collectionibus quid discrepent [709. a.](#) [711. b.](#)
- Cercops* Pythagoreus [628. a.](#)
- Ceres* est Sol [146. a.](#) est Luna [150. a.](#) est Empan-da [151. b.](#) Ceres mammosa eadem est ac Diana *πολύμαχος* [150. a.](#) Cereris errores ab Ægyptiis Græci sumserunt [107. a.](#)
- Cerethi*, Palæstini [117. a.](#)
- Cervinus* Evangelium secundum Lucam repudiabat [26. b.](#) fidem haberi veruit Actis Apostolorum [21. a.](#) solum Matthæi Evangelium probabat [20. b.](#) cum Apocalypseos auctorem facient quidam [22. b.](#)
- Chabar* a patre suo dictus fuit Mosis [72. b.](#) cur Arabibus dicitur Venus [150. a.](#)
- Chabor* desertum [427. a.](#)
- ppn*, scripsit, scalpsit [52. b.](#)
- Cheremon* Ægyptiorum Hieroglyphica interpretatus est [715. b.](#) Mosis meminit, sed falsa veris miscuit [63. b.](#) notatur ibid.
- Chaldaica* lingua. vide *Assyria*.
- Chaldaei* Ebraicæ linguæ ignari [171. b.](#) vanissimis religionibus dediti [39. b.](#) ignem inextinctum servabant [94. b.](#) ignem sacrum apud se sponte lignum corripere, & victimas absumere credebant [156. a.](#) Chaldeorum nomen Ebræis tribuitur [279. b.](#)
- Chami* typus Jupiter [154. b.](#)
- Chanaani* typus Mercurius [155. a.](#)
- Chananea* lingua parum discrepabat ab Ebraica [171. a.](#) inter Ægyptiam & Ebraicam media erat, juxta Hieronymum [171. a.](#)
- Chananea* litera Græcas peperere [176. b.](#)
- Chananei* characteres iidem ac Samaritani [176. a.](#)
- Chanethobes* sicarius ad interficiendum Mosem submissus, ab ipso Mose interficitur [67. b.](#)
- Chaos* ex verbis Mosis Hesiodus confinxit [51. a.](#)
- Chaos* Hesiodi, juxta Aristotelem, nihil est ibid.
- Chaos & Spiritum* prima rerum principia ponit Sanchoniathon [70. a.](#)
- Charondas* Thurinorum legislator, pingitur cornutus in vetustis nummis [54. b.](#) ei placuit Talionis lex [153. a.](#) Charondæ dictum e Psalmo quinquagesimo petrum [237. b.](#)
- Chaster* codex pervetustus, Religionis Indorum Guzarattensium dogmata complexus [97. a.](#)
- Bremavio* Patriarchæ a Deo traditus, ut opinantur Indi ibid.
- חן*, quid [454. b.](#)
- Chemia* cur dicta est Ægyptus [113. a.](#)
- Chenebron*. vide *Chenephres*.
- Chenephres* superioris Ægypti rex Merthin Palmenothis Ægypti regis filiam ducit [67. b.](#) Apim nominat taurum, eique templum extrui jubet [83. b.](#) Mosem adversus Æthiopes mittit cum exercitu [120. a.](#) Mosis virtuti invidet [67. b.](#)
- Chenerag* Insularum incolæ ignem adorantes, seque vivos cremantes [95. a.](#)
- חנן*, quid [197. b.](#)
- Childerici* Francorum regis sepulcro inclusum fuit Tornaci insigne monumentum Ægyptiacæ religionis, ad Germanos & Gallos propagatæ [103. a.](#)
- Chiron* Æsculapii præceptor, typus scisse videtur Jethronis, cui fuit Mosis socer [114. a.](#)
- Chna* primus Phoenix appellatus [199. b.](#) Chna, Phœnice; Chnai, Phœnices, unde dicti [199. b.](#)
- Chnubis*, postremus Decanus signi Cancræ [85. a.](#) quid significet ibid.
- χνῆρος*, quid significet [85. a.](#)
- Chones* Lucaniæ populi, unde dicti [199. b.](#)
- Christiana* religionis incrementa [42. b.](#) Christianam doctrinam corruptos hominum mores emendaturam Prophetæ prædixerunt [673. 19.](#) Christiani dogmatis præstantia [641. b.](#)
- Christiani* ob fortitudinem & constantiam Desperati dicti, & Paraboli, & Parabolani, & Confectores, & *παρεκκλινόμενοι* [41. a.](#) olim magis ab Ethnicis accubantur [39. b.](#) secessione solum facta Romano Imperio plurimum nocere poterant [42. b.](#) eorum martyria [41. a. b.](#) virtutes ab Ethnicis prædicantur [41. a. b.](#) eos a Judæis olim Ethnicæ neutiquam distinguebant [39. b.](#) [42. a.](#) [44. a.](#) eos conqueri veruit Trajanus, delatores puniri jussit [41. b.](#) Christiani Ballareses Sancti Johannis [74. b.](#)
- Christus* bellator [350. b.](#) [366. a.](#) despectus [358. b.](#) germen [357. a.](#) [378. a.](#) [396. b.](#) justitia sempiterna est [386. a.](#) [387. b.](#) lapis [363. a.](#) [384. b.](#) [lux](#)

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- lux 366. a. 398. a. mansuetus 350. b. mons 384. b. Oriens 378. a. 396. b. pacificus 351. b. 392. b. 395. a. 396. a. 424. a. pastor 383. a. 392. b. 393. b. pax 392. b. princeps & rex 383. b. 393. a. propheta 398. b. rex 346. a. 352. sq. rex gloriæ 395. b. Salvator 390. a. Sanctus sanctorum 385. a. sequester fœderis Deum inter & homines initi 387. a. servus 364. b. 368. a. 396. b. servus Dei 383. b. signaculum 396. a. signum 372. a. Sol 396. b. stella 342. a. 396. b. tabernaculum Davidis appellatur 388. b. Zorobabel appellatur 384. a. cura Veteribus quibusdam dictus est Christus, aliis *χριστός* 42. a. Jacobi & Israelis nominibus signatur 364. b. ignis symbolo sæpe notatur 389. b. nasci debuit alia pace per orbem totum vigente 440. a. b. sq. florente Romanor. Imper. 441. a. peccata hominum eluit 357. b. pluviae & rosis symbolo notatur 351. b. 388. a. quo tempore venit, ab Ethnicis, perinde ut a Judæis expectabatur 398. b. radicis, & germinis, & virgæ, & furculi symbolo denotatur 342. b. 368. b. ejus adventus tempus, non ex Scriptura sacra, sed ex Cabala cognosci posse Judæi quidam affirmarunt 438. b. divinitatem agnoverunt priscei Judæi 488. b. gloria 357. a. imperio ejus totum orbem subiectum iri prædixerunt Prophetæ 352. a. ejus magnificentia 392. b. ortus æternus 351. b. potentia & majestas 385. a. b. proprium munus est, dispersos Israelitas congregare 390. a. regnum æternum 384. a. b. regnum temporarium expectant Judæi 458. a. b. vera definitio ejusdem *κρίστος* continetur 402. a. ei altissimi nomen convenit 353. a. eo regnante justitia & pax æterna spondentur 351. b. eum esse natum vetusti Rabbini crediderunt 438. a. b. in Paradisi ambulatorio mulieris capillis devinctum jacere, Rabbini quidam opinati sunt 369. a. in rubo ardente Mosi locutum esse plerique censent 389. b. inter Deos admittere renuit Senatus Romanus 43. a. inter Deos referendum censuerunt Imperatores aliquot Romani 43. a. in horto Eden latitare Judæi quidam fingunt 438. b. in Veteri Testamento fuisse prædictum qui negarint 340. b. lepris laborare, & inter ægros in porta Romæ sedere Judæi fingunt 368. b. 438. b. noxas hominum laturum Judæi cum Christianis sentiunt 635. a. eum venturum esse stante templo secundo priscei Ebræi senserunt 439. a. ad Christum res spectantes Judæi fatentur esse spirituales ac cœlestes 525. b.
- Chronologia* Mosi consentit cum *Chronologia* variarum gentium 159. b.
- Chrysippus* fabularem historiam ad physiologiam traduxit 715. b.
- Chryser*, sive Vulcanus, *Ζεὺς κεκρίχτος* 86. b.
- Chrysostomus* notatur 49. a. 392. b.
- Chus*, quid 120. a. quandoque Æthiopiam, sæpius Arabiam notat 65. a. 91. a. populos ad utrumque maris rubri litus pertinentes significat 126. a.
- Chymie* artis studio dediti Ægyptii & Sinæ 100. a. b.
- Cicero* artis etymologicae imperitus 174. b. emendatur 76. b. 84. b. 109. a.
- Cimbri* taurum æneum, tanquam præsens numen circumferebant, per eumque jurabant 103. b.
- Cynira* est כנרת 79. a.
- Circe* virga cur tribuitur 155. b.
- Circumcisio* Ægyptiaca differebat a Judaica 159. a. Christi, quæ 571. b. cordis Deo acceptissima 582. a. Circumcisionis institutum ad Saturnum referunt Phœnices 158. b. Circumcisionis ritus quomodo ad Arabes & Ægyptios transiit 159. a. eum ab Ægyptiis Phœnices & Syri non acceperunt, ut vult Herodotus 158. b. soli Judæi eum in Syria servabant Josephi ævo 158. b. Circumcidebantur ii tantum, apud Ægyptios & Troglodytas, qui literis aut sacris operam dabant 159. a. Circumciduntur Americani quidam 104. b.
- Cistarum*, quas in festis suis adhibuerunt Ægyptii & Græci, origo 163. b.
- Clauditas* symbolum *κλειδομαχία* 87. b.
- Claudius* Imperator Christianos exiliis multavit 42. b.
- Claves* *καταμαχίας* 563. b. curvata Veteribus fuerunt in usu 563. a. Laconicæ 563. b.
- Clavis* insigne sacerdotii Cereris, & aliarum quoque Dearum 563. b. Clavis David, quid 345. a.
- Clearchus* Aristotelis Discipulus 58. b.
- Clemens Alexandrinus* emendatur 92. a. 274. b. refellitur 83. a. 84. a. 131. a. 258. a. 274. b. 275. b. 297. a. 321. b.
- Clemens Romanus* Epistolam ad Ebræos ex Ebræo Græce reddidisse creditus est Eusebio 23. b. Paulo memoratus 20. a.
- Cleodemus* cognomento Malchus, Propheta dictus 61. a. historiam Judæorum juxta Mosi narrationem scripsit 61. b.
- Cleomedes* Astypalæensis 61. b. an ad vitam redierit 629. a. Heroum postremus 629. a.
- Cneph* cur alato capite pingebatur 85. b. cur sic dictus ibid. idem ac Cnuphis 85. a. opifex rerum, pater Phtha ibid.
- Κνeph* sit a Cneph 85. b.
- Cnosfos* a Minoe ædificata 119. b.
- Cnuphis* 85. a. ejus templum erat Syene ibid.
- כנב Cabalisticè Dei nomen continet 404. b.
- Cœlestis* eadem ac Luna 150. b. ambiguus sexus fuit ibid. ejus signum Carthaginem illatum a Didone ibid.
- Cæli* & terræ commotio adventante Messia 396. a.
- כהן Sacerdotum & Principem sonat 282. b. 354. a. 355. b.
- Columbus* (Christoph.) ab Alphonso Sanctio adeunda America rationem & iter didicit 104. b.
- Columna* dicta *πύλος* 109. a. aurea in templo Junonis Laciniae 196. b. in templo Triphylii Jovis ibid. in Tyrio Jovis templo ab Iromo rege cur collocata 196. a. hæc donum fuit Salomonis, juxta Eupoleum ibid. Bacchi in lapidem quadratum mutata 196. b. dux Ebræorum, per duas columnas cur ab aliquibus expressa 196. a. locum habuit in templo Delphico, & in Bacchi mysteriis 155. b. ignea, Jesu typus 697. a. columnæ

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Dan litteram Copti videntur habuisse a Macedonibus Alexandrinis 602. a.
David appellatur Christus 365. a. 371. b. 380. b. 383. b. 397. b. typus Christi 371. b. 701. a. b. ejus regnum, typus regni Christi 421. a. ejus nomen Jesu tribuitur 436. Propheta videtur dictus, non ob varicinia solum, sed & ob psallendi facultatem 298. b. futurorum præcium fuisse, negabant Hæretici plerique 298. b. auctor partis ejusdam Librorum Samuelis creditur ab Ilidoro 203. b. sacrorum Psalmorum numerum valde auxit 232. b. omnem musicum templi apparatus instruxit ibid. Davide prognati Principes per Europam semper extiterunt, juxta Judæos nonnullos 427. b. Davidis posteris summus honor habitus apud Persas, juxta nonnullos 427. a.
David, *El David* Pseudo-Christus 401. a.
R. David Ganz refellitur 217. b.
R. David Kimchi refellitur 570. a. 593. a.
Dea Syria eadem ac *Rhea* 150. b. *Minervæ* sive *Veneris* Victricis habitu exhibita 149. b. omnium Deorum species gerens 147. b.
Deæ barbatae 149. a. Deæ omnes fabulares unica Dea sunt 148. a. sunt *Sephora* 148. a. Deæ pleraque fabulares Mariam Moïsis sororem referunt 151. b.
 דודי רר quid 713. a.
 דודי רר quid 713. a.
Decimarum apud Romanos origo 164. b. Deo offerendarum ritus ab Ebræis ortus est 161. b. Diis impertiendarum ritum Hercules Italici tradidit 137. a. Diis solvendarum ritus a plurimis usurpatus 158. a. Decimas proventuum suorum Diis vovent *Pelasgi* 137. a.
Dei Coptica littera videtur esse Ægyptiacæ originis 602. a.
 in *Delphico* templo perpetuus ignis ardebat 95. a.
 Δημήτηρ, quasi γῆ μήτηρ 148. b.
Demetrius Judeus Moïsis ac Judæorum ἀρχιπονογιάν demonstravit 61. a. ejus ætas 60. a. 61. a. liber de Judæorum regibus 61. a.
Demetrius Phalereus cum *Demetrio* Judæo perperam confunditur 59. b. Interpretationi a Septuaginta Senibus procuratæ causam præbuit ibid.
Democritus ad comparandam divinarum rerum scientiam exilia potius quam peregrinationes suscepit 92. b. a Moïcho doctrinam suam petiit 53. a. Canones Demonstrationibus opposuit 4. a. ex Columna Acicari sua descripsit 57. a.
Demonstrationis definitio 3. a. vocabulum, pro ἀποδείξις, purioris Latinitatis studioli non probatur ibid. Demonstrationes oppugnaverunt *Democritus* & *Sextus Empiricus* 4. a.
Desaneus Hercules 199. a.
Desideratus gentibus, quis 395. b.
Desperati 41. a.
Deucalion Minois filius 118. b. Noachi typus 154. a. cum primum templa Diis constituisse ait

Apollonius 114. b. pater ejus cur dictus *Prometheus* 115. b.
Deus absconditus 86. b. perfecte amari vult ab hominibus, aliqua ex parte cognosci, multo modo sentiri 709. b. quid, juxta *Thaletem* 52. b. incertus Judæorum 67. a. Dei effigies nulla Romæ fuit centum & septuaginta prioribus Romani regni annis 53. b. Dei filii dici solent viri pii 87. a. Dei nomen multis ob virtutem tributum 36. b. Dei nomine ad aurem suam a Moïse insulurrato, corruit mortuo similis Rex Ægypti 68. a. Dei simulacrum Romæ nullum fuit per multos annos 164. b. Deo ἱερὸνύμιον templum in monte Garizim exstructum 67. a. Deum unicum esse sæpe declararunt Poetæ veteres 146. b.
Deuteronomium, Legis totius brevium 49. a.
Deuterote Scripturæ sacrae ænigmata solvere studebant 712. b.
Dextra Dei affidere, id significat, divinæ naturæ consortem esse 482. b.
Diana cur prius nata esse dicta est quam *Apollo* 71. b. cur viis & portibus præficatur 152. a. dicta, quasi *Diva Jana* 137. b. cur ei draconum volumina tribuuntur 152. a. cur ei sexaginta saltatrices tribuuntur ibid. πολύματρος, eadem ac *Ceres* mammosa 150. a. πολύνυμος 151. a.
 Διάνοια quid 713. a.
 Διέσις instituta in honorem Jovis *μηλιχία* 86. b.
Didonis lectus aureus 182. b.
Diei initium in occasu Solis constituebant Ebræi & Græci veteres 71. b. Diem a media nocte inchoabant Ægyptii ibid. Diem nocte satam cur dixerit *Hesiodus* 51. a.
Dietis vox antiqua Germanica, quid sonat 103. a.
Dii ἑσθιοί, qui 142. b. Græcorum plerique Moïse recentiores sunt 175. a. habiti sunt ab Ethnicis, qui erga genus humanum benefici fuerant 36. a. b. homines invisere unde olim dicti & crediti 160. a. in Libris sacris dicuntur Magistratus 37. a. Dii occidentalium gentium numinibus Græcorum recentiores sunt 175. a. Dii omnes, Deæque, apud Spartanos armis erant instructi 149. a. & sexum utrumque gerebant ibid. Dii omnes fabulares unus Deus sunt 144. b. 145. a. ab Ethnicis confecti, sunt Moïses 144. a. Dii plerique alato capite & humeris pingebantur 85. b. Deorum Ethnicorum vis infracta est, ex quo Jesus coli coëptus est, *Porphyrio* teste 502. b. Deos quosdam ad Moïsis exemplar a Phœniciis & Ægyptiis confectos Græci sumserunt 106. b. Deos adversos videri nolle cur Ethnicis crediderunt 155. b.
Diipoliorum celebrandorum ritum unde habuerunt Athenienses 163. a.
Diipotes, qui 154. a.
Diluvium Ethnicis notum 154. b. Ante Diluvium Asia excessisse quemquam verisimile non est 58. b.
Diodas Hercules 199. a.
Diodorus Siculus explicatur 62. b. 176. b.
Diodorus Tharsensis refellitur 408. a.

Diogenes

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Diogenes Babylonius fabularem historiam ad Physiologiam traduxit 715. b.
Dionysius Halicarnassus refellitur 139. b.
Discipulorum Jesu claritas & gloria 557.
Diti Cassiopæ uxor 98. a.
Divortii jus apud Romanos, unde 165. b.
Dius laudatur 209. b.
Domitianus cur Davidis reliquias extinguere conatus est 468. a. cur se Minerva natum finxit ibid. Messiae dignitatem videtur affectasse ibid. sororem Flaviam Domitillam, patrualem Flavium Clementem, aliosque propter Christianismum vexat 42. b. ei interitum conflagavit Clementis & Domitillæ calamitas 43. a.
Doner, non semper cessationem rei, sed ejus aliquando continuationem cum alterius intervntu significat 416. a.
Dorotheus, auctor *Ψευδαίμωνος* libri de vitis Prophetarum, emendatur 294. a. castigatur 304. b. refellitur 296. b. 302. a. 304. a.
Dositheus Pseudo-Christus 400. b.
Drusilla cur post obitum Panthea dicta 151. a.
Drusus (Joh.) refellitur 443. b.
Dugbimi ignem perpetuum servabant & adorabant 95. a.

E.

Ε significat Trans & Cis 180. a.
Ebion Pauli epistolas repudiabat 23. a.
Ebionite probabant Evangelium secundum Ebræos, reliqua aspernabantur 26. b.
Ebræi acta diurna in litteras diligentissime referebant 207. b. a Diodoro Syri dicti 176. b. *Ægyptiorum* progenies a multis crediti 89. b. Indicum mare lustrarunt 99. b. *Phœnicie* impietatis labe immunes se non præstiterunt 69. a. ritus plerosque ab *Ægyptiis* acceperunt 98. a. positivum usurpant pro comparativo 451. b. *Ebræorum* nullus serviebat 55. b. *Ebræorum* religionem *Ethnici* fabulis obseperunt 69. b. *Ebræorum* ritus ad gentes universas manarunt 165. a. b. *Ebræos* cum *Phœnicibus* Scriptores posterioris ævi confuderunt 69. a. Epistola Pauli ad *Hebræos* scripta, vide *Epistola*. add. *Judei*.
Ebraica lingua aliis linguis recentior a quibusdam credita 170. b. ea non est, quæ ante Babelicam confusionem vulgo usurpabatur 170. a. multum ab *Assyria* discrepabat 171. a. nihil aut parum discrepabat a *Chananæa* 170. b. quomodo passim disseminata 175. a. valde verecunda 358. a. unde dicta 172. a. ejus parens non est *Assyria* ibid. ei quidam nimis tribuunt 174. a. eam nihil ab aliis linguis sumxisse demonstrari non potest 175. b. *Ebraicæ* quædam voces in *America* 105. a. *Ebraicæ* linguæ veteris voces omnes nobis cognitæ non sunt 247. b.
Ebraice literæ, earum origo 169. b. seq. *Ebraici* characteres hodierni ex *Assyriorum* & *Chananæorum* permissione constati 176. a. *Ebraicorum* characterum usum invexit *Esdra* 176. a.
Ecclesia domus symbolo exprimitur 435. b. *Ecclesiæ* instauratio per Christum futura prædicatur 393. b. *Ecclesiæ* typus est regina Saba 701. b.

Ecclesia Jesu a Prophetis prædicta 649. *Ecclesiæ* Jesu veracem fore, a Prophetis prædictum est 653.
Ecclesiasticus liber ab Hæreticis quibusdam rejectus est 245. a. a Judæis pene repudiatus est 244. h. cujus auctoris 243. a. cur *Ezechia* a Thalmudistis adscriptus 246. b. cur peregrinis vocabulis scatet 247. b. *Ezechia* adscribitur a Thalmudistis 249. b. multas sententias *Ethnicis* suppeditavit 244. a. eo *Physices* præcepta contineri volunt *Scripturæ sacræ* Interpretes 249. a. ejus scopus, quis 245. a.
Ecclesiasticus, ejus auctor, quis 245. a. *Ebraice* primum scriptus 256. a. ex *Salomonis* scriptis videtur excerptus 253. a. versibus scriptus fuit 253. b. concinnatus est a Jesu Sirachida 255. a. multas mutationes passus est 255. b. quo tempore Græce redditus 254. b. *Salomoni* a Patribus plerisque adscribitur 253. b. cur *Salomonis* esse negat *Hieronymus* 257. a. ei vim Legis tribuit *Josephus* 545. a. *Ecclesiastici* Interpretes *Latinus* cur laciniosam adeo interpretationem dedit 255. a. *Ecclesiastici* *Ebraica* exemplaria nupera unde orta 255. b.
Echa rabbatbi refellitur 638.
Eclipsis notat sideris deliquium, tam ordinarium, quam extraordinarium 29. b.
*Ε*ρασις, quid 706. b.
Egnatie ignis sacer sponte ignem corripere credebatur 156. a.
*Ε*λ Delphica inscriptio quid sibi vult 110. a.
*Ε*μ, quid significat 487. a.
Elagabali lecti argentei 182. b.
Elcesaitæ Pauli epistolas rejiciebant 26. b.
Eleesi ubi sita 302. a.
Eldad Danita notatur 427. a.
Eleazarus Pontifex, auctor libri *Josue* creditus a nonnullis 188. a.
Elei ignem sacrum apud se lignum corripere & victimas absumere credebant 156. a.
Eleuthera urbs a *Baccho* condita 81. a.
Eliachim Pontifex, auctor libri *Judith* creditus a nonnullis 218. b.
Eliacimus, Christi typus 562. a. 702. b. sq. gazæ regis custos 563. b. cur ei clavis domus *David* tribuitur 563. a.
Elie holocaustum igne cœlesti esse consumtum fassus est *Julianus Apostata* 309. b.
*Ε*λίων, *Elion* Dei cognomen 352. b.
Elion Pater Cœli & Terræ 352. b.
*Ε*λληνες dicuntur ab *Hellenistis*, non Græci solum, sed & *Ethnici* omnes 37. b.
Emesa urbs soli sacra 73. b.
Emmanuelis nomen de Jesu prædictum 476. sq.
Empanda est *Ceres* 151. b.
Empedocles ad divinarum rerum scientiam comparandam exilia potius quam peregrinationes suscepit 92. b.
*Ε*μπερeur, vide *Constantinus*.
Enacei, sive *Enaci* filii, *Inachidis* nomen & originem dederunt 156. a.

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

- Enoch* cur affingitur Liber ejus nomine inscriptus 116. b. Enochum Veteres Astronomiæ inventorem crediderunt ibid.
- Εὐκλειος*, Belus 155. a.
- Enyo* est Luna 150. a.
- Εως* non semper rei cessationem designat, sed aliquando ejus continuationem, cum alterius interventu 416. b.
- Ephesi* magicarum artium studiis infames 502. b.
- Ephialtes* est Pan 146. a.
- Epicurus* ratiocinandi artem & Mathematicas artes aspernabatur 4. a.
- Epimenides* Cretensis, Propheta 7. b. animam emittere & revocare dictus est 629. b. sacrificiis post mortem a Cretensibus cultus 629. b. eum plus quam quinquaginta annos dormivisse falsum est 629. b.
- Epiphanius* emendatur 48. b. notatur 81. a. 257. a. 325. a. b. 326. a.
- Pseudo-Epiphanius*, auctor libri de Vitis Prophetarum, emendatur 279. b. 302. a. refellitur 294. a. 296. b. 302. a. 304. a.
- Epistola ad Ebraeos* ab omnibus vetustis Ecclesiis ut germanus Pauli fœtus admittitur, juxta Hieronymum 24. a. Græce primum videtur fuisse scripta 23. b. in Canonem admittitur non erat a Latinis tempore Hieronymi 24. a. ejus Auctor olim controversus fuit ibid. eam ab Hæreticis depravatam queritur Philastrius ibid. a Paulo compositam, a Luca scriptam censuit Clemens Alexandrinus 23. b. Paulo adscribit Catholica Ecclesia 24. a. adscribit etiam Origenes 23. b.
- Epithalamiorum* modum, formamque ex Cantico Canticorum sumserunt Ethnici 465. a.
- Erasmus* (Desid.) notatur 122. b.
- Erebum* Hesiodus ex Mosis verbis confinxit 51. a.
- Erem* Pamphylum, Harmonii filium, ad vitam rediisse falsum est 630. a.
- Ερμις* unde sic dictus 75. a. *Ερμῦ δῖκτα* in Bithynia, unde sic dicta 101. a.
- Erycini* ignem sacrum apud se sponte lignum corripere, & victimas absumere credebant 156. a.
- Erythras* Persei filius 126. a. Rhadamantynos filius ibid.
- Esaū*, typus perduellium Ecclesiæ 390. a.
- Esea* omne esculentum ac potulentum significat 610. b.
- Esdra liber*, cujus auctoris & ætatis 213. b. Esdræ libri initium & Paralipomena sunt unius Auctoris 211. b. Esdræ libri initium incerti est Auctoris 211. b. 213. b.
- Esdra*, vir doctissimus, legis peritissimus 320. b. sq. auctor libri Josuæ creditus est a nonnullis 188. a. auctor libri Judicum creditus est a nonnullis 200. b. auctor libri Ruth creditus est a plerisque 203. b. in libros sacros nonnulla infarsit 183. b. 187. b. 191. b. 192. b. 193. a. Librorum Regum auctor creditur a nonnullis 207. b. librum Proverbiorum in ordinem digessit 240. b. Paralipomenon auctor creditur ab Ebraeis 211. a. 212. a. Psalmorum numerum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit 233. b. quo sensu dici potest Judaicas literas reperisse 176. a. scripturam sacram reparavit 321. a. 323. b. eam in varias lectiones distinxit, octodecimque locis emendavit, juxta Rabbiorum opinionem 323. a. eum libros sacros penitus consumptos reparasse multi crediderunt 187. a. videtur libros Regum ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerptisse 207. b. 208. b. ejus sepulchrum 214. a.
- Esmunus* idem qui Æsculapius 148. b. quid significet 112. b. Esmuno evirato vim genitalem restituisse fingitur Astronoe 148. b.
- Essai* Judæi 67. a.
- Esthera liber* cur potissimum scriptus 222. b. opus esse videtur Synagogæ magnæ ibid. ejus Auctor controversus 222. a. cum magna ex parte interpretatus est Lyfimachus 223. b. interpretatio ejus cujus Auctoris 224. a. est laciniosa 224. a. b. sex postrema illius capita unde prodierint 224. a. ea interpretati sunt Septuaginta Senes ibid. Estheræ historiam esse ficticiam arbitrantur Anabaptistæ 223. a. qualis habetur ab Ebraeis, Dei nullam habet mentionem 249. b.
- Es*, non semper copulam significat 277. b. nonnunquam libris præfigitur ibid.
- Ethan* Ezechites alter ab Ethane Levita 235. a.
- Etymologica ars* valde lubrica 174. b.
- Etymologicum magnum* refellitur 85. b.
- Eve* typus est Atæ 154. a. & Pandora ibid.
- Evander* idem ac Saturnus 146. a. cur æquissimus, sapientissimus, & fortissimus fuisse dicitur 143. b. sq. cur agriculturam Italos docuisse dicitur 141. b. cur Arcas fuisse dicitur ibid. cur futura nosse dicitur ibid. cur inter Deos relatus 142. a. cur Italos leges dixisse fertur 141. b. Italos literarum usum, & musicorum quorundam instrumentorum docuit 137. a. cur Italos Musicam docuisse fertur 141. b. cur literas dictus est transtulisse in Italiam ibid. cur Italos ad artes plurimas instituisse fingitur ibid. cur Mercurii ac Themidis filius esse fingitur ibid. Mercurii & Panis cultum in Italiam invexisse fingitur 137. a. no. b. 142. a. cujus fabulæ origo aperitur 142. a. cur regnum tenuisse dicitur 142. a. cur religionum ceremonias in Italia sanxisse fingitur 142. a. in Italiam veniens, perperam a Fauno Aboriginum rege exceptus fingitur 139. b. Itolorum mores legibus latis mansuefecit 137. a. nullus fuit 142. a. primus Herculem ut Deum coluit 141. b. ejus nomen quid sonet 141. b. Mosis congruit ibid. ejus mater Carmenta cur Ladonis fluvii filia fingitur ibid.
- Evangelia* plurima olim circumferebantur 25. a. b. Evangelia sua totius Ecclesiæ communia esse voluerunt quatuor Evangelistæ 608. a. Evangelii promulgatio a Prophetis prædicta 655. Evangelium secundum Ebraeos probabant Ebionitæ 26. b.
- Euclides* notatur 11. a. 12. a. 17. b. 18. a. *παράκλησις* accusatus 18. b.
- Eudoxus* Cnidius Conuphidem in Ægypto audiit 59. a. ex Columnis Mercurii Philosophiam arripuit

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

arripuit [54. b.](#) [59. a.](#) refellitur [90. b.](#)
Eubemerus ex quibus commentariis historiam suam
 compilavit [196. b.](#)
Evilmerodachus Ethnicis celebratus [209. b.](#)
Eulogius eos damnavit, qui alteri quam Christo Jesu
 addicerent prædictionem Deut. [18. 15.](#) & seq.
[343. a.](#)
Eumolpus cur a matre infans in mare dejectus & a
 Neptuno exceptus, in Æthiopiam delatus esse,
 & apud Thracum regem exulasse, eique in
 regnum successisse fingitur [134. b.](#) cur Hercu-
 lem fidibus docuisse dicitur [134. b.](#) cur Hercu-
 lem iniciasse fingitur Eleusiniis [ibid.](#) cur Hercu-
 lem purgasse dicitur cæsi Centauri crimine
[ibid.](#) cur Musices & Philosophiæ peritus fingi-
 tur [135. a.](#) cur Neptuni filius dictus [ibid.](#) cur
 pastor fuisse fingitur [ibid.](#) cur Thrax ab aliqui-
 bus dictus [134. b.](#) cur Tiresiæ opera victus ab
 Atheniensibus fuisse fingitur [135. a.](#) Eumolpos
 duos quidam faciunt [ibid.](#)
Eunapius Pythagoricis opinionibus imbutus [646. a.](#)
 notatur [641. a.](#) [646. a.](#)
Eva, & Evan, & Evantes, & Evius, unde dicantur
[82. b. sq.](#)
Eupolemus historicus, idem qui a Juda Macchabæo
 ad Romanos missus est [60. b.](#) inter Græcos
 positus a Josepho, quem Hieronymus Judæum
 fuisse docet [60. b.](#) qua ætate vixerit [ibid.](#) quo
 tempore historiam suam scripserit [ibid.](#) nota-
 tur [61. a.](#) refellitur [77. a.](#)
Europa eadem ac Alstarte [151. a.](#) eadem ac Luna
[150. a.](#) Asterio nupsit [117. b.](#)
Eurypilus unde post visum Bacchi simulacrum in
 Arca Trojæ reperta, cecidit extitisse fingitur
[207. a.](#)
Eusebius defenditur [39. a.](#) emendatur [31. b.](#) [118. b.](#)
 explicatur [85. a.](#) notatur [41. a.](#) [144. b.](#) refel-
 litur [57. b.](#) [130. b.](#) [172. a.](#) [281. a.](#) [408. b.](#)
Eustathius allegoriis scater [715. a.](#) refellitur [122. a. b.](#)
[128. a.](#)
Eutbymius refellitur [392. a.](#)
Εὐνοῖα [474. a.](#)
Ezechias, auctor libri Judicum creditur a nonnul-
 lis [200. b.](#) autor libri Ruth creditur a nonnullis
[203. b.](#) Messias habitus a Judæis quibusdam
[438. b.](#) ei adscribitur liber Ecclesiastes a non-
 nullis [243. a.](#) [249. b.](#) ei ipsiusque familiaribus
 Canticum Canticorum adscribunt Thalmudistæ,
 cujus ratio affertur [248. b.](#) [249. b.](#) Ezechiae
 viri, de quibus Prov XXV, [1. qui](#) [239. b.](#)
Ezechiel, ejus genus, parentes, patria, ætas, res
 gestæ, obitus, sepulcrum [274. a. b.](#) idem, qui
 Zarathus Pythagoræ præceptor merito creditus
 a nonnullis [274. b.](#) Pythagoræ notus fuisse
 videtur [275. a.](#) a quo tempore annos computat
[277. b.](#) cum cum Zoroastre quidam confunde-
 runt [91. b.](#) Ezechielis & Zoroastris æta compa-
 rantur [275. a. b.](#) Prophetiæ ei adscriptæ quis
 auctor [276. a.](#) caput ejus tricesimum primum
 ante scriptum, quam quartum Danielis [276. a.](#)
 nomen ejus cur Psalmo sexagesimo quarto cum
 aliis præfixum [277. a.](#) sententiæ ejus quædam

Mosis ætatis videntur repugnare [277. a.](#) vati-
 cinia ejus omnia scripta non sunt, neque hoc
 quod habemus volumine continentur quæcun-
 que ab eo scripta sunt [278. a.](#) duo Prophetia-
 rum volumina falso edidisse fertur [276. b.](#) vo-
 lumen, manu ipsius descriptum, extabat Benja-
 mini Tudelensis temporibus, si huic creditur
[274. b.](#) Ezechielis liber a Synagoga magnæ
 Magistris emendatus, descriptus, & publicatus
[278. a.](#) distinctus olim fuit in duas partes [276. b.](#)
 ejus lucubrationem viris Synagoga magnæ ad-
 scribunt Thalmudistæ [278. a.](#) eum rejicere co-
 gitant Rabbini [277. a.](#)

Ezekiel poetæ ætas [60. a.](#) eum de numero
 Septuaginta Interpretum fuisse credunt quidam
[60. a.](#)

F.

Faber (Tan.) refellitur [35. b.](#)
Fabule Græcorum ex Mose depromptæ [153. b.](#)
Fabulari personæ uni & eidem diversæ significatio-
 nes insunt [153. b.](#)
Fagius (Paul) refellitur [255. b.](#)
Fav cur sacrificiis adhibitum [163. a.](#) non nisi
 costum in sacrificiis Romani adhibebant [164. a.](#)
Farina & vino sacra fiebant Romæ, tempore
 Numæ [164. b.](#)
Fatuellus Deus idem ac Pan [146. a.](#)
Fatuus Deus idem ac Pan [146. a.](#)
Fauna eadem ac Maja [140. a.](#)
Faunus idem ac Moses [139. a.](#) idem ac Ephialtes
[139. b.](#) idem ac Faruellus [ibid.](#) idem ac Fatuus
[ibid.](#) idem ac incubo [ibid.](#) idem ac Inuus [ibid.](#)
 idem ac Mercurius [140. a.](#) idem ac Pan [139. b.](#)
 idem ac Silvanus [140. b.](#) Bacchi comes [139. a.](#)
 cur Ægyptios locupletasse fingitur [140. a.](#) cur
 Astronomus fuisse fingitur [ibid.](#) cur cives suos
 mansuesecisse fingitur [140. b.](#) cur fratrum in-
 fidis appetitus in Ægyptum fugisse, ibique
 regnasse fingitur [140. a.](#) cur Faunam Fatuam
 sororem duxisse fingitur [139. b.](#) cur Magus fuisse
 dicitur [140. a.](#) cur oracula post mortem edere
 dictus [140. b.](#) cur prudens dictus [140. a.](#) cur
 primus sanorum auctor dictus [140. b.](#) cur reli-
 gionum institutor dictus [ibid.](#) cur rex fuisse
 fingitur [140. a.](#) cur vaser, disertus, Philosophus,
 & futurorum præscius fingitur [140. a.](#) fatidicus
[139. b.](#) metallorum fundendorum auctor [140. a.](#)
 omnes formas induere fingitur [140. b.](#) Panico-
 rum tericulorum auctor [139. a.](#) per Evandrum
 in Italia cultus est [159. b.](#) Fauni sacra primus in
 Italiam intulit Evander [ibid.](#)
Fermento abstinebant Flamines apud Romanos
[164. a.](#)
Fides per scientiam, tanquam per extraneum ad-
 miniculum, gignitur in nobis, nutritur & defen-
 ditur [6. a.](#) Fidem, sine qua Deo placere non
 possumus, solius gratiæ Christi ope consequimur
[5. a.](#) Fidei alicujus necessitatem in Philosophia
 & rebus civilibus Plato agnoscit [ibid.](#) Ne fidem
 aspernaremur, rationem nostram Deus excæca-
 vit [5. b.](#)

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Filia israelitica gentili suo nubere jubebatur legibus Artici 163. a.
Filii Dei appellantur viri pii 87. a. præcipue vero qui præter pietatem sunt mansueti 87. a. 117. b. dicuntur optimates 117. b.
Filius Dei cur ad dextram Dei sedere dicitur 482. b.
Flamini Diali mortuum tangere vel aspicere non licebat 165. a. Flaminum pilea unde originem duxerunt 165. a.
Flaminica uti non licebat veste lana & lino contexta 165. a.
Flavia Domitilla, Domitiani soror, propter Christianismum in exilium acta 42. b.
Flavius Clemens, Domitiani patruelis, propter Christianismum, sævitiam Cæsaris expertus ibid.
Fœderum per hostiarum sectionem pangendorum ritus unde ortus 161. b.
Fortis Dei cognomen 360. a.
Foveam excavare quatenus liceret apud Romanos 165. b.
Freculphus notatur 400. b.
Fulgentius Planciades allegoriarum mythicarum allegorias explicavit 715. b.
Fundum avitum alienare vetabat Locrensiū lex 162. b.
Funeribus interesse cur vetabantur Pythagorei & Sacerdotes Græcorum 162. b.
Furem nocturnum interficere licebat legibus Athenientium 163. a.
Futura significari a natura stolidum est credere 16. b. Futurorum præsentem a Deo detraxerunt Epicurei, & Marcion. 15. a. & Aristoteles ac Peripaterici 15. b. Futurorum vates, præsentem eorum a Deo sibi immitti putabant 16. b.

G.

773. a. quid 446. a.
Gaditane columnæ ex auro & argento conflatae 57. a.
Gaditanum Hercules Templum eximium 157. b. trahibus, non faxis conitabat 157. b. eo iues arcebantur 157. b. Phœnicio ritu colebatur 158. a. Herculi Tyrio condiderunt Phœnices juxta nonnullos; Ægyptio, juxta alios 199. b. Gaditanorum Hercules Sacerdotum ritus 157. b.
Galeni de Mose & Judæis testimonium 65. a.
Galgath & Golgatha, voces ejusdem originis 700. b.
Galazora, Christi in sancto Eucharistiæ sacramento delitescens typus 99. a.
Galli cum Romam ceperunt, multa veterum templorum monimenta abolerunt 143. a. Mercurium maxime coluerunt 103. a. eorum sacra apud Britannos deprehensa 103. b.
Galli Syri eadavere inspecto iustrabantur, antequam templum subirent 157. b. consanguineos mortuos per triginta dies lugebant, nec nisi raso capite in templum intrabant ibid. post sepulcrum aliquem templo per septem dies abstinebant 157. a. eorum ritus quidam Mosaicis con- similes sunt ibid.
Gallica vetus lingua Armorica hodiernæ & Britan- nicæ veteris fons 103. a.
Gautherius (Joh.) notatur 7. a.

Gaza Minoa dicta 11. a.
Gebal, regio sub Libano 284. b.
R. Gedalias emendatur 72. b.
Gedeon, Hierombalus 50. b. 70. a.
Gebenne nomina septem 617. b.
Genia, quid 129. a.
Genibrardus refellitur 317. b. 327. b. 406. b.
Genia τὸ ἐγὼ, quid 57. b.
Genitalis est Venus 150. b.
Genius cur albus & ater ab Horatio dictus 108. b. est Sol 139. a. vultu mirabilis ibid.
Geographica Mosis, ejus vetustatem indicant 156. b.
Geometra ea definiunt & considerant, quæ neque sunt, neque humana industria esse possunt 8. b. ea definiunt, quæ neque imaginari, neque animo percipere possumus 8. b. 9. b. Geometrarum Definitiones multiplices vitio laborant 8. b. 9. b. 10. b. infinitæ altercationes 17. a. Postulata a Sexto Empirico confutata 17. a. Postulata iniqua 11. b.
Geometria laudatur 19. a. ejus principia a multis in dubium vocata sunt 4. b. Geometriam & Mathematicas artes falsas esse docebat Epicurus 4. a. imperfectam esse geometriam docebat Zeno Epicureus ibid.
Geometrica principia ab Apollonio demonstrata, ac proinde pro principiis ab eo non sunt habita 17. b. certiora non sunt moralibus quibusdam principiis 19. b. debent esse ἀναπόδεκτα 17. b. pauciores assentientes habent, quam principia quædam moralia 4. a. repudiant Academici & Sceptici 4. a. pleraque, præter ea, quæ assum- sit Euclides, desiderari Geometra quidam tradi- derunt 17. a. Geometricorum Axiomatum in- certus numerus 17. b. Geometricorum Postu- latorum & Axiomatum discrimen controversum 17. a.
Georgius Syncellus notatur 50. b. refellitur 57. b.
Germani cur sic dicti 103. a. virgis sortes duce- bant 102. b. Mercurium impense coluerunt 102. b. templa & simulacra Deorum an habue- rint ibid. unde Theutoni dicti 103. a. tempora noctium computabant, non dierum 102. b.
Germanica lingua & Græcæ vocabula multa com- munia sunt 175. a. Germanicæ linguæ & Persi- cæ vocabula multa communia sunt 175. a.
Geryon cur tricorpor dictus 198. a. ejus boves cur abegisse dicitur Hercules ibid.
Γέρων, Senem & Senatorem significat 284. b.
Gigantes 154. a. cur adversus Jovem, & Osiridem, & Herculem bella gessisse dicuntur 198. a. cur in bello adversus Deos terrore percussî singun- tur ibid. cur πολυδαίμονες singuntur ibid. sexto Geneseos capite memoratos, sine patribus natos plerique crediderunt 466. b. Gigantum ac Titanum fabulam ab Ægyptiis Græci accepe- runt 107. a. Gigantum bellum adversus Deos typus ædificationis turris Babelicæ 154. b.
Γίγας, tibiæ genus 79. a.
Gingras est Adonis 79. a.

Gladio

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Gladio* propter Christianismum Domitiani sævitiam expertus [42. b.](#)
- Gnostici* libros multos supposuerunt, & falsis nominibus inscripserunt [96. b.](#) negabant in Psalmis haberi prophetias de Christo [345. a.](#)
- hna*, quid [344. b.](#)
- in *Golgotha* arietem ab Abrahamo immolatum fuisse Judæi tradunt [695. b.](#) Golgothæ montis pars excisa est, ad extructionem templi superimpositi [623. b.](#)
- Giropius Becanus* notatur [174. b.](#)
- Græca lingua* a magna Ægypti parte, ac maritima præsertim, usurpabatur [317. a.](#) Græcæ linguæ & Germanicæ vocabula multa communia sunt [173. a.](#)
- Græcicæ Theologiæ* fons Ægyptus [167. b.](#)
- Græci Ægyptiorum* discipuli [52. a.](#) [83. b.](#) Ægyptiorum narrationibus mirifice capiebantur [167. a.](#) a Phœnicibus literarum characteres acceperunt [376. a.](#) characteres ex Samaritanis detorti ibid. characteres Samaritanorum similes ibid. chronologiam ad mythologiam accommodarunt [135. a.](#) condiscendæ Philosophiæ gratia sæpe in Ægyptum commearunt [83. b.](#) illustres quoque Ægyptiorum Deos ac Heroas sibi sumserunt [107. a.](#) natales suos ad Deos referre solebant [200. a.](#) Perficam & Ægyptiam linguam facile condiscabant [167. b.](#) per Phœnices & Ægyptios Ebraica religione imbuti [69. b.](#) primævæ rerum originis noticia a Phœnicibus & Ægyptiis imbuti [106. a.](#) ritus suos plerosque, leges, & historias a Mose sumserunt [156. a. b.](#) sacrorum librorum quomodo notitiam habuerint [166. a.](#) semper pueri, nunquam senes [106. a.](#) veram historiam fabulis infuserunt ibid. historiæ veteris ignari ibid. Græcorum & Ægyptiorum crebra fuisse commercia [167. b.](#)
- Græciæ* urbes omnes ignem perpetuum servabant [95. b.](#)
- Grammaticam* a se repertam Ebraicis tradidisse Mosem, Ebraeos Phœnicibus, Phœnices Græcis, quidam affirmant [77. a.](#)
- Gregentius* refellitur [261. b.](#)
- Gregorius Abulpharagius.* vide *Abulpharagius.*
- Gregorius Nyssenus* notatur [235. b.](#)
- Granlandos* veteres inter & Norwegos florens olim commercium gravi pestilentia solutum est [104. b.](#)
- Grotius* notatur [397. b.](#) refellitur [103. a.](#) [122. a.](#) [188. a.](#) [220. b.](#) [243. a.](#) [247. a.](#) [298. a.](#) [324. a.](#) [336. b.](#) [344. b.](#) [362. a. b.](#) [367. b.](#) [370. a.](#) [372. a.](#) [375. a.](#) [376. b.](#) [378. b.](#) [380. b.](#) [384. a.](#) [385. b.](#) [387. b.](#) [388. b.](#) [391. a.](#) [392. b.](#) [396. b.](#) [397. a. b.](#) [404. a.](#) [435. b.](#) [442. a.](#) [451. a.](#) [478. a.](#) [488. a.](#) [588. a.](#) [595. b.](#) [603. b.](#) [628. b.](#)
- hna* etiam de virgine dicitur [469. a.](#)
- Gustavus Persarum* rex acceptam a Zoroastre religionem in Perside propagasse dicitur [90. b.](#)
- Gwadam.* vide *Wudan.*
- H** *Abacus* geminus fuit, Danielis obsonator, & hic cujus Prophetiæ extant [288. b.](#) [305. b.](#) seq.
- Danielis obsonator, fuit de tribu Levi [288. b.](#) cujus Prophetiæ extant, fuit de tribu Simeon [289. a.](#) ejus ætas [305. a.](#) patria [304. b.](#) liber apocryphus, quis [282. a.](#) [306. a.](#)
- Hackspar* (Theod.) refellitur [481. b.](#)
- Hadrianus* Imperator Templum sine Idolis, Christo consecranda extruxit [44. a.](#) templum nomini suo condidit ibid. ejus rescriptum de Christianis [40. b.](#) Hadriani Templum dicuntur ea, quæ Christo Jesu Hadrianus extruxerat [44. a.](#) ei afficta miracula, commentitia sunt [504. b.](#)
- Hagiographa* duplicis modi [219. a.](#)
- Halonius* Pœnis Deus dicitur [352. b.](#)
- Hannibal* cur buculam auream Junoni Lacinia consecravit [196. b.](#)
- Hazaël* Syriæ rex divinis honoribus cultus apud Damascenos [209. b.](#)
- Hebdomadum* intervallis tempora distinxerunt olim gentes multæ [159. a.](#) [165. a.](#)
- Heber*, unum e nominibus Moysi [72. b.](#) cum Babelicæ conspirationis participem non fuisse, gratis dicitur [172. b.](#) Hebræi fabula unde orta [156. a.](#)
- Hecateus* Abderita falso scripsit, nullum Oratorem vel Poetam, vel Historicum, Ebraicæ Legis meminisse [68. b.](#) cum religionem Judaicam amplexum esse, vel librum ejus de Judæis esse suppositum, falso suspicatus est Herennius Philo [59. a.](#) ejus liber de Abrahamo videtur pars fuisse libri ejus de Judæis [58. b.](#)
- Hegesippus* ἱεροδωμῶς notatur [400. b.](#)
- Helcias* Pontifex Pentateuchum, an Deuteronomium solum in domo Domini repererit [48. a.](#) librum legis, Moysi manu scriptum, unde cruerit [327. a.](#)
- Helladius* Besantinus Mosem Alpha dictum fuisse scripsit [67. b.](#)
- Hellenico* cognita scriptio Moysi [54. b.](#)
- Hellenistæ* Ægyptienses [529. a.](#) fere omnes Ebraicæ loquelæ satis rudes erant [251. a.](#) [317. a.](#) Hellenismi non accurate periti erant [225. a.](#) libris ex aliena persona lucubrandis industriam suam exercebant [238. b.](#) eorum loquela & stilus impurus [35. a.](#)
- Helvidius* adulteratum esse Lucæ Evangelium opinabatur [469. b.](#)
- Hemisphaerium*, sive Scaphæ, quid [125. a.](#)
- Henricus* Archiepiscopus Dubliniensis ignis perpetui alendi ritum a Kildariensibus virginibus servatum sustulit [95. b.](#)
- Heraclidarum* amplissima familia [200. a.](#)
- Heraclidis* Pontici Homericæ allegoriæ [716. a.](#)
- Hercules* idem ac Josue [194. a.](#) Samionis typus [202. b.](#) idem ac Sol, juxta Græcos [195. a.](#) idem ac Saturnus [145. a.](#) idem ac Mars ibid. idem ac Melicerta [199. a.](#) idem a Thaliis & a Tyriis cultus [197. a.](#) quot fuerint [198. b. seq.](#) an tantum unicus [198. b.](#) Ægyptium, cur Veteres Chona appellaverunt [199. b.](#) Alexicacus [197. a.](#) Ἀπομυς [197. a.](#) Astrologus [195. a.](#) Conservator [197. a.](#) Defensor ibid. Defensor [199. a.](#) Diodas [199. a.](#) Idrus, Παρξάρης [195. b.](#) Ἰρξάρης [197. a.](#) Comes, cultus [197. a.](#) Κορσ-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Κορυδαίν 197. a. Magnus custos ibid. Musarum 195. b. Μουσῶν ibid. Ophiuchus 197. b. Περμαχος 195. b. Σωτήρ a Thasii cur dictus 197. a. cur Acheloum fracto cornu domuisse fingitur 197. b. cur ad ripam Rhodani pugnans imbre lapideo a Jove adjutus fertur 194. b. cur adversus Antæum cum filiis Abrahami profectus esse fingitur 195. b. cur adversus Indos & Æthiopus bella gessisse dicitur ibid. cur Ægyptius dictus 194. b. cur anguem ad Sagarim fingitur extinxisse 197. b. cur Antæum in Africa vicisse fingitur 199. b. cur Antæo devicto coronatus dicitur fuisse a Mercurio 195. b. cur arcum fertur in Solem intendisse 195. a. cur arma a Mercurio, Apolline & Vulcano accepisse dicitur 195. a. cur Atlantis oneri successisse fingitur ibid. cur Cadmo oriundus & Thebis natus fingitur 199. a. b. ejus canis cur purpuræ repertor fingitur 195. a. ejus clava cur repullulasse dicitur 198. b. cur Cretensis dictus 195. a. ejus cultum Cadmus in Græciam intulisse cur dictus est 199. b. cur Diis adversus Gigantes opem tulisse dictus 194. b. cur Diis duodecim post debellatos Gigantes aras erexisse fingitur 198. b. cur Draconem, Hesperidum mala servantem, interfecisse fingitur 197. b. cur Eurystheo obtemperasse fingitur ibid. cur fontem dicitur reperisse 198. b. cur Geryonis boves dicitur abegisse 198. a. cur Hesperidum mala decerpisse dicitur 198. a. cur Idæus dictus 118. a. 195. b. Indicus cur Belus cognominatus 198. b. cur Indos bello appetisse dictus 194. b. cur Jovi Ἀπομολῶ in Olympia sacrificare dictus 197. a. cur Lernæam Hydram contudisse dictus est 197. b. cur Magus & præstigiator fingitur 195. a. cur eum Μάλακς Amathusii appellant 199. a. cur Mercurii socius fingitur 195. a. cur Mercurio clavam post cæcos Gigantes consecrasse traditur 198. b. Hercules, Mercurius & Silvanus, cur εὐχῶν fuerunt 141. a. cur multiplex fuisse fingitur, cum unicus fuerit 199. b. cur multos Neptuni filios & nepotes domuisse fingitur 198. a. cur Oibio fluvio alveum excavasse fingitur 197. b. cur Osiridis copiis præfectus fuisse fingitur 195. a. cur Osiridis exercitum duxisse dicitur 81. a. cur Philosophus eximius fuisse fingitur 195. b. cur Prometheus vinculis Caucasæis exemisse narratur 197. b. cur serpentes in cunis elisisse fingitur 197. b. ei sitienti cur flumen e terra erupisse fertur 198. b. cur Tempe & Stymphali paludes fertur exsicasse 197. b. cur trinoctio genitus fingitur 195. a. cur Tyrius fuisse fingitur ibid. cur Vates & rerum naturalium peritus fuisse fingitur 195. b. ex Ægypto venit in Græciam 167. a. Italis ritum decimarum Diis impertiendarum tradidit 137. a. Creticus & Thasius Tyri templum habuerunt 197. b. 199. b. ejus statuæ cur in triviis 195. b. ejus fabula ex Jobi historia multa deprompta habet 229. a. ejus historia fabulosa 199. a. nulla ejus effigies fuit in Gaditano templo 196. a. ei casum Jonæ a ceto absorpti tribuunt Græci

297. b. seq. ei Iromus Tyri rex statuam primus posuit 196. a. Herculi vespere & mane sacra fiebant ad ritum jugis sacrificii 164. b. Herculis & Omphales fabula unde orta 202. b. Herculis Tyrium templum quando conditum 199. b. Gaditanum templum 157. b. in Herculis Gaditano templo ignis perpetuus ardebat 95. a. Herculi Tyrio Gaditanum templum condiderunt Phœnices, juxta nonnullos; Herculi Ægyptio, juxta alios 199. b. Herculi Tyrio primitiæ & decumæ a Carthaginensibus missæ 158. a. Herculis Columnæ, vide Columnæ. Hermæ capite tantum & pene constare dicebantur 111. b. Herman & Irmin Germanis est Mercurius 102. b. Hermanubis, Hermathena, Hermeracla, Hermeros, Hermopan, unde dicti 147. b. Hermathena, 149. a. Hermippus adscriptos Zoroastri libellos explanavit 96. a. refellitur 90. b. Hermodorus Platonicus refellitur 90. b. Hermonitimum Clazomenium ad vitam rediisse falsum est 629. a. b. ejus templum ingredi non licebat mulieribus 629. b. Herodes Ascalonita Herodianorum, a quibus Messias habebatur, sectam de se vocabulum habere passus est 400. b. Judæis prognatus fuit, non extraneus 409. b. Herodis παρδοκτοῦα a Prophetis prædicta 477. Herodis servitiam adversus infantes, ipsiusque filium, memorabili dicto Augustus persecutus est 28. a. Herodianus emendatur 150. b. Herodotus explicatur 199. b. refellitur 159. a. Hesiodus magnam Græcicæ Theologiæ partem excogitavit 106. a. multa habet ex Mose deprompta 51. a. Hesperidum mala cur ab Hercule dicuntur esse detracta 198. a. Hesyebius refellitur 85. b. Hevæi in Græciam Cadmo duce profugerunt, a Josua patria sua depulsi 197. b. Hiberni ignem perpetuum servabant 95. b. Hierocles auctor Φιλολόγος Ἀβυρ, scriptor eruditus, sed parum verax 644. a. Christianos suppliciis & scriptis vexavit 641. b. Hieroglyphica scribendi ratio ab Ægyptiis ad Sinas videtur manasse 100. a. Hieroglyphicæ inscriptiones pleræque, parietinis Ægyptiis insculptæ, supersunt ad hunc diem 56. a. b. Hierombalus idem qui Gideon 50. b. 70. a. 203. a. Sanchoniathonis æqualis 50. b. 203. a. Hieronymus Chaldaici sermonis fuit satis rudis 219. b. incola Bethlehemiticæ speluncæ, in qua natus est Christus 28. a. defenditur 38. a. explicatur 181. b. 257. a. 600. a. 175. a. 211. b. 218. b. 235. a. 241. b. 258. a. 269. a. 280. a. 282. a. 283. b. 295. b. 312. b. 314. a. 360. b. 603. a. Hierosolymæ solum fere est ἱερὸν 625. a. b. 622. a. Hierosolymitani templi everio a Prophetis prædicta 686. Hierosolymitanum excidium a Prophetis prædictum 333. a. 458. b. 685. a. b. Hierosolymæ & Hierosolymitani templi

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

non eo continebatur libro, qui a Joakimo rege crematus est [268. a.](#) cur versus Lamentationum literarum Ebraicarum numerum & ordinem retinent [267. b.](#) præfixa iis exigua Præfatio, cujus Auctoris [268. b.](#) adscripta ei Epistola cujus Auctoris [273. a.](#) cur *Πενήντα* dicta Hieronymo [273. b.](#) cur in Canone locum non habuit [273. b.](#) ejus Prophetia variis temporibus elaborata est [262. a.](#) una cum Lamentationibus & Epistola, unicum efficiebat e Canonicis Libris [273. b.](#) Jeremiæ Prophetiarum series ordini temporum non respondet [262. b.](#)

Jerombalus, vide *Hierombalus*.

Ιερογλαυκάρης: capite alas gerens [86. a.](#)

Jerusalem prius *Salem* dicta [201. b.](#) quando sic dicta [202. a.](#) unde sic dicta [201. b.](#) vide *Hierosolyma*.

Jesu Discipuli, juxta Prophetas, contemti, vexati, & contumelios affecti [542.](#) divites [561.](#) filii Dei [483.](#) germina, plantæ, palmites, & rami [519.](#) lapides [531.](#) lux [516.](#) pauperes & humiles [546.](#) reges [554.](#) Jesu testes [658.](#) eorum claritas & gloria [557.](#) concordia [662.](#) pax & securitas [526.](#)

Jesus est, secundum prophetarum prædictiones, agnus, pascha, ovis [549.](#) bellator & victor [435. b.](#) [528.](#) caput [535.](#) concionator, doctor, & magister [497.](#) Deus [485.](#) dives [560.](#) dominus & rex æternus [550.](#) dux [531.](#) electus [536.](#) filius Dei [481.](#) fons [519.](#) frater hominum [491.](#) germen sive oriens, radix, flos, virga [518.](#) homo [489.](#) genitus de semine Abrahami [403.](#) de semine Davidis [433.](#) de semine Jacobi [403.](#) de semine Jesse [453.](#) de semine Isaaci [404.](#) de semine Judæ [405.](#) de semine Salomonis [436.](#) humilis [538.](#) ignis [517.](#) iudex [687.](#) iustitia [536.](#) iustus καὶ ἰσχυρὸς [536.](#) lapis, fundamentum, mons [530.](#) legumlator [562.](#) leo [550.](#) lux [515.](#) mansuetus & misericors [548.](#) novi & æterni fœderis, a Deo cum hominibus pacti, sequester & finis [457. a.](#) [521.](#) obediens [549.](#) ostium [532.](#) pacificus [435. b.](#) [523.](#) panis [587.](#) pastor [495.](#) pauper [545.](#) primogenitus [484.](#) princeps [550.](#) principium & finis, primus & novissimus, alpha & omega [534.](#) propheta [492.](#) sacerdos [491.](#) sanctus καὶ ἰσχυρὸς [537.](#) sapientia [533.](#) scandalum & ruina [531.](#) servator [690.](#) servus [547.](#) signum [435. b.](#) [604.](#) sol [518.](#) stella [518.](#) testis Dei [538.](#) verbum Dei [480.](#) veritas, via, vita [532.](#) unctus a Deo [480.](#) ejus adventus tempus [430. a.](#) agonia [587.](#) claritas & gloria [555.](#) delectus & vocatio initium est salutis [508.](#) fortitudo & potestas [558.](#) fuga in Ægyptum [477.](#) labores & angustia: [548.](#) lex spiritualis & æterna [573.](#) miracula [499.](#) vid. *Miracula*. mors vide *Mors*. nomen [475.](#) patria [470. sq.](#) potestas [690.](#) regnum spirituale & æternum [578.](#) sessio ad dexteram Dei patris [647.](#) sepulcrum [614.](#) sepultura [614.](#) sermonum vis & efficacia [499.](#) typi varii in V. T. [685.](#) vestimenta forte dividuntur [606.](#) ejus memine-

runt in scriptis huc ethnici plerique [37. b.](#) cognominatus est Christus, non a Christianis solum, sed a Judæis etiam & ethnicis [32. a. b.](#) cum natus est, tunc nasci debere Messiam credebant Judæi & ethnici [438. a.](#) cum virgine matre natum esse, temporibus ejus creditum est [467. b.](#) cum adulterio natum impii Judæi mentiuntur [467. a.](#) cum in sacerdotum numerum coopratum fuisse falso tradit Suidas [468. b.](#) eum adorarunt Magi [477.](#) Nazarethi domicilium habuit, & Nazareus vocatus est [478.](#) ei testimonium a Deo patre perhibetur [479.](#) super eum recens baptizatum descendit Spiritus Sanctus [435. b.](#) [479.](#) ei ministrant angeli [496.](#) jejuna & esurit [480.](#) in Galilæam & Capharnaum venit [496.](#) in Galilæa de Deo prædicat [498.](#) inter homines frequenter versatur [497.](#) parabolis utitur [499.](#) cæcis visum reddit [505.](#) surdorum aures aperit [505.](#) claudos & debiles sanat [506.](#) mutorum linguam solvit [506.](#) esurientes cibo reficit [507.](#) mortuos ad vitam revocat [507.](#) apostolos, discipulos & sectatores de gente Judaica deligit & ad se vocat, ab iisque propagata Christiana religio [508.](#) paucos numero deligit [511.](#) clavem gerit domus David [562.](#) asino pullo comitata vectus Hierosolymam intrat [582.](#) ei Hosanna præcinitur [583.](#) venditores & emtores templo ejicit aliæque in eo miranda opera edit [583.](#) hominum vicia reprehendit [584.](#) sacrificium incruentum instituit [586.](#) homines peccatis absolvit [631.](#) eorum peccata ipse portavit [635.](#) eos sanguine suo redemit [635.](#) baptismum instituit [638.](#) adversus eum congregati principes Judæorum [585.](#) proditur a Juda [585.](#) a discipulis suis relictus, a Petro palam ejuratus [588.](#) a falsis testibus accusatur [589.](#) accusatus silet [590.](#) comprehensus & funibus constrictus [587.](#) consputus & cæsus [593.](#) contemtus & odio habitus [539.](#) contumeliis affectus [590.](#) venditus [594.](#) a Judæis & ethnicis capitis damnatus [596.](#) cruci suffixus [596.](#) inter duos latrones [604.](#) subfannatus a prætereuntibus [605.](#) latus ejus perfossus [614.](#) ejus crura tractum non iri præsignificavit lex Moysi [614.](#) pro hominibus mortuus [456. b.](#) moriens adversariis suis veniam a Deo precatur [605.](#) ejus corpus e sepulcro raptum fuisse nulla ratione dici potest [621. a.](#) a morte surrexit [618.](#) descendit ad inferos liberavitque patriarchas [615.](#) in cælum ascendit [640.](#) suspensus cognomine dictus a Judæis & Græcis [28. b.](#) ei addicitur *Zach. XI, 12. 13.* [594.](#) seq. ei conveniunt prophetiæ omnes ac typi V. T. nemini vero præterea [704. a. b.](#) ei falso adscribitur liber magicus [502. a.](#) in eo omnia sunt condita [535.](#)

Jesus Ben Sirach Salomonis affecula [253. b.](#) idem ac *Ben Sira* [255. a.](#) an Ecclesiastici auctor est, interpretis avus; an interpret ipse Auctoris nepos [254. a. b.](#) existimatur a nonnullis nepos Jesu Josedeidae [255. a.](#)

Jesus

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Iesus Josedecides typus Christi Jesu [703. b.](#)

¶ non qualitatem solum, sed & quantitatem notat [411. a.](#)

Jether unum e nominibus Mosis [72. b.](#)

Ignatius Christum a mortuis suscitatum vidisse se gloriabatur [20. a.](#)

Ignis, Christi symbolum [389. b.](#) divinitatis simulacrum juxta priscos Persas & Brachmanes [96. a.](#) a Curetibus cur inventus esse dicitur [118. a.](#) de cœlo subreptus typus est arboris scientiæ boni & mali [154. a.](#) cur de cœlo saepe lapsus ad consumendas victimas ab ethnicis fingitur [156. a.](#) sua sponte sacrificia corripens fausta portendere a veteribus credebatur [210. b.](#) ignem de cœlo ad consumenda sacrificia mitti, unde veteres crediderunt [210. b.](#) ignem de cœlo missum ad cremandas Salomonis victimas a Manasse extinctum fuisse docetur in Thalmude, vel a Chaldaeis, ut volunt alii Judæi [211. a.](#) ignem de cœlo missum ad devorandum holocaustum Mosis ad Salomonem, usque perseverasse traditur in Thalmude [211. a.](#) ignis colendi ritus hominibus a Zoroastre traditus juxta nonnullos [94. a.](#) Nemrodo a nonnullis tribuitur [92. a.](#) ignis perpetuus in Ætnæo Vulcani templo alebatur [95. b.](#) alebatur & Pani [110. b.](#) cum alunt Indi [98. b.](#) & Mexicani [104. b.](#) ignis perpetui præceptum apud Persas adventitium est, non apud ipsos natum [90. a.](#) [94. b.](#) legis Zoroastri velut *χρησμός* est [94. b.](#) ignis perpetui servandi ritus unde ortus [156. a.](#) vetustissimus apud Chaldaeos [94. b.](#) a Mose manavit [95. a.](#) cum a Judæis acceperunt gentes propemodum universæ [95. a. b.](#) cum pleræque gentes retinuerunt [95. a.](#) ignem sacrum sibi præferri voluerunt Persarum reges & Romanorum Imperatores [95. b.](#) ignis Brigidæ [95. b.](#) ignis templi primi Leoni similis, cani vero ignis templi secundi, juxta Thalmudem [211. a.](#)

Il est *¶* [70. a.](#) Saturnus dictus a Phœnicibus [70. a.](#)

Ilshin Dea eadem ac Genitalis [150. b.](#)

Imbramus idem ac Amramus Mosis pater [75. a.](#) [101. a.](#) Imbramum Cares Mercurium appellabant [75. a.](#) [101. b.](#)

Imbrasia dicta est Samos insula [101. b.](#)

Imbrasius fluvius in Samo insula unde dictus [101. b.](#)

Imbrus insula a Caribus occupata [101. a.](#) Mercurium coluit ibid. unde dicta ibid.

Inachidis nomen & origo unde [156. a.](#)

Indi sectas habent plurimas [98. a.](#) in certas tribus distinguuntur [97. b.](#) [100. a.](#) quomodo mysteriis Ebraicis fuerint imbuti [99. b.](#) a Persis ebraica religione instructi [98. b.](#) cum Ægyptiis crebra agitarunt commercia [100. a.](#) similes cum iis habuerunt ritus [100. a.](#) boum capita vexillis suis appingebant [103. b.](#) ab Ægyptiis bovis cultum acceperunt [103. b.](#) decimas diis solvebant [158. a.](#) patriæ suæ Osiridis ortum adscripserunt [99. b.](#) quidam eam Mosis legem servant, qua fratris sine liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur [157. a.](#) mystici eorum characteres [100. a.](#)

eorum regibus in publicum prodeuntibus eurytympana cum tintinnabulis præibant [82. b.](#)

Indi Bengaleses, alique, Adami, Evæ, Caini & Abelis nomina noverunt [98. a.](#)

Indi Coromandelenses a Guzarattensibus religione & moribus discrepant [98. a.](#) multa retinent Mosaicæ doctrinæ vestigia [98. a.](#) coram idolis suis saltant [98. b.](#) eorum religio Guzarattensi recentior [98. b.](#) religionem Christianam olet [99. a.](#)

Indi Guzarattenses, eorum religio vetustissima est [96. a.](#) ex libris Mosis fluxit [97. a.](#)

Indiæ nomine appellabant Græci terras omnes ultra mare mediterraneum sitas [194. b.](#)

¶ unum esse ex Messiae nominibus prisce Judæi crediderunt [483. a.](#)

Inscriptiones antiquæ emendantur [140. b.](#)

Inspectores qui [474. a.](#)

Insulas appellant Scriptores sacri regiones ad occasum sitas [367. b.](#)

In intellectu nihil est, quod non fuerit in sensu [9. b.](#) [10. b.](#)

Interpretationis, quæ septuaginta Senibus tribuitur, auctores vocantur in controversiam [59. b.](#) ea usus est Tertullianus [600. b.](#)

Interpretum oratio nativum quid sapere debet [221. a.](#)

Io eadem est ac Anna Peranna [151. b.](#)

Joachimus a patre dictus est Mosis [73. a.](#)

Joachimus Pontifex autor libri Esther creditus a nonnullis [222. b.](#) nec non libri Judith [218. b.](#)

Job Propheta [344. b.](#) Mose vetustior fuit [229. b.](#) ejus historia vera est, sed poetice digesta [227. a.](#) Jobi liber, a quo compositus [225. b.](#) cur ex Syriaca lingua translatus esse dicitur [229. b.](#) cur nullam habet Mosaicæ Legis, vel rerum ab Israelitis gestarum mentionem [228. b.](#) cur Pentateucho adjunctus ab Hieronymo [230. a.](#) scriptus a Mose [226. a.](#) etiam cum juvene [226. b.](#) cum esset apud socerum Jethro ibid. qua de causa ibid. stylo similis est Librorum Mosis [226. b.](#) unde Arabismis, Syriasmis & Chaldaismis inquinatus [226. b.](#) ejus argumentum, juxta Thalmudistas, Anabaptistas & alios, mera parabola est [227. a.](#) posteriora ejus undecim capita in *sofûs* suspicionem vocata [226. a.](#) ei accusa clausula in septuaginta Senum interpretatione, cujus Auctoris [229. a.](#)

R. Joel ben Suib refellitur [429. b.](#)

Joelis Prophetæ patria & ætas [291. sq.](#)

Johannes Christi præcursor a Prophetis prædictus [479.](#)

Johannes Ephesus Episcopus Evangelii Johannis postremam partem scripsisse a nonnullis creditus est [21. a.](#)

Johannes Evangelista barbarus appellatur ab Amelio [21. b.](#) Evangelium suum jam magno natu scripsit [21. a.](#) in gratiam Græcorum [603. a.](#) illud spernebant alogi [26. b.](#) Evangelistarum postremus res Christi scripsit [21. b.](#) septuaginta interpretes videtur, secutus [603. a.](#) ipsius Evangelii postremam partem quidam adscripserunt

Ccc cc 2

runo

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- runt Johanni Ephesino Episcopo 21. a. Evangelium ipsius manu scriptum Ephesi servatum fuisse, quidam prodiderunt 25. a. Johannis postremarum duarum Epistolarum & Apocalypseos auctorem olim fuisse controversum docet Eusebius 22. a. Johannes cognomento Marcus, Apocalypseos auctor juxta nonnullos 22. b.
- Johanni Presbytero*, Johannis Apostoli æquali, adscribuntur a nonnullis postremæ duæ hujus Epistolæ 21. b. eum Apocalypseos auctorem faciunt quidam 22. b.
- Johannes Chrysostomus*. vide *Chrysostomus*.
- Johannes Damascenus* refellitur 257. a. b.
- Johannes Hircanus* Machabaici prioris auctor existimatur a nonnullis 315. b.
- Johannes Philoponus* Proclum confutavit 67. b.
- Johannes Sarisberiensis* notatur 400. b.
- Jonas* cur Sareptanæ viduæ filius creditus ab Ebraeis 296. b. typus Jesu 702. a. ejus ætas 297. a. patria 296. b. ejus prophetiæ omnes literis consignatæ non sunt 299. b. Jonæ a ceto absorpti casus Herculi tribuitur a Græcis 297. b.
- Jonatban ben Uziel*, Paraphrastes Chaldaeus, cur Hagiographa interpretatus non est 458. a. refellitur 300. b. 638. a.
- Jones & Cares* a Plammeticho in Ægypto collocati 167. a. ab Amasi Memphim translati 167. a.
- Ionica* gens in partes duodecim distributa 161. a.
- Jor fons & rivulus* 184. a.
- Jorami* Regis Juda, & *Jorami* Regis Israel tempora conciliantur 210. a.
- Jordanis* flumen & nomen unde orta 184. a.
- Josaphatus* & *Ochozias* reges, cum Thracibus & Ponticis gentibus commercia habuerunt 102. a. 167. a.
- Josephi Patriarchæ* historia, origo est fabulæ Bellephontis, Hebri, Tanis, Myrtis, Pelei & Hippolyti 156. a.
- Josephi ben Gorion* historia, recentis Judæi fortis est 34. b.
- Josephus cæcus* Paraphraseos Chaldaicæ Hagiographorum auctor, incertæ ætatis 68. b.
- Josephus* Comes templum Tiberiadenſe purgat & Christo restituit 44. a.
- R. Joseph Jacobiades* refellitur 386. b.
- Josephus* historicus Ebraicæ linguæ satis rudis 223. b. 251. a. Persicæ linguæ prorsus ignarus 223. b. historica multa habet Novo Testamento consentanea 27. b. in gratiam Romanorum *ἀρχαιολογία* suam scripsit 37. b. laudes suas & errores candide prædicat 183. b. res multas memoria dignas in libris suis silentio preſſit 221. b. 478. a. Sirachidæ parabolas Græce reddidit 254. b. vix alia retulit, quam quæ habebantur in libris Canonicis 121. b. defenditur 36. a. explicatur 31. a. 276. b. emendatur 125. a. notatur 61. a. 224. a. 280. a. 399. a. 400. b. refellitur 61. a. 62. a. b. 121. b. 172. a. 241. b. 269. a. insigne ejus de Christo Jesu testimonium explicatur & defenditur 30. b. ejus libros adulterasse videntur Judæi 31. a.
- Josiam* propter gentis suæ nequitiam interiisse nullis testibus probatur 361. a.
- Josue*, Christi Jesu typus 188. a. 343. b. 699. a. Moſi succēſſus, symbolum est legis Christi Moſaicam Legem abrogantis 571. b. a Phœnicibus latro dictus 119. b. a quibusdam latro, Deus ab aliis habitus est 199. a. auctor est Libri, nomine ipsius inscripti 188. a. b. Librum hunc Josua longe recentiorem esse, viri quidam eruditi opinati sunt 190. a. Josuæ Liber adventitia quædam habet & insititia 192. b.
- Josue Josedei* filius auctor libri Judith creditur a nonnullis 218. b.
- Joves* olim & Jovis filii vocabantur Reges omnes 117. b. Jovis sceptrum dictum est sceptrum Moſis 119. a.
- Jpbigenia* Dianæ immolatæ fabula unde orta 202. b.
- Irenæus* notatur 22. a.
- Irmis* dicitur Mercurius apud Germanos 102. b.
- R. Isaac Abrabaniel*. vide *Abrabaniel*.
- Isaacus*, typus Jesu 695. a. Isaaci Abrahamo a Deo promissi typus est Orion Hyrieo patri a Diis promissus 155. b.
- Isaias*, regia stirpe ortus juxta nonnullos 248. b. Ozie regis historiam scripsit 208. a. non tam prophetiam Hieronymo texere visus est, quam evangelium 356. a. juxta nonnullos autor est cantici canticorum 239. b. 248. b. 258. b. libri Josue 188. a. libri ecclesiasticis 239. b. 244. a. 258. b. & libri proverbiorum 239. b. 258. b. ejus ætas, uxor, liberi, obitus, sepulchrum 258. b. ei adscripta prophetia cujus autoris 257. b. ejus insignis prophetia de ortu Christi exponitur 357. a. b. seq. Isaie lectio Cyrum ad Israelitas in integrum restituendos impulit 259. b. Isaie caput LIII plerosque ad fidem Christianam convertit 371. a. Isaie LIII, 12. Christo addicitur 617. a. Isaie anabaticus, apocryphum, visio 258. b.
- Isiacorum* serpens argentea 158. b.
- Isis*, Ceres Pharia dicta 151. corniculata 151. b. radiata 151. b. eadem ac Cybele, Minerva, Diana, Proserpina, Ceres, Juno, Bellona, Hecate, Nemesis, Luna, Sirius, Justitia & Sapientia 151. a. b. est Astarte 151. b. muliebrem sexum naturæ significat 151. a. est natura ibid. est omnia ibid. gestat tricuspidem virgam, cui circumvolutus est anguis 151. b. Osiridis uxor, & soror, & mater 151. b. Prometheus, an Mercurio nata sit, ambigitur 151. b. quare Myrionymus dicta 151. a. quare prima Mutarum dicta 153. b. spicis redimita 151. b. ei Svevi sacrificabant 102. b. Iſidis & Osiridis sepulcris additæ columnæ 56. b. Iſidis Sacerdotes cur linigeri 158. b.
- Isidorus* refellitur 77. a. 174. b. 208. b. 255. b.
- Israel* dictus Saturnus 70. a. Israelis nomine lignatur Christus 365. a.
- Issacarite* insigni Legis peritia præstabant 411. a.
- Italia* Baccho sacra 158. a.

Itanus

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Ianus Cretæ urbs unde dicta [154. b.](#)

Ischyphallus [112. a.](#)

Isona Minois conjux, unde dicta [117. a.](#) [155. b.](#)

Jubalis typus Apollo [154. a.](#)

Jubileum & sabbathum observant Mexicani [104. b.](#)

Jude vocabulo totam gentem Ebræam notari censuit Pererius [409. a.](#) *Jude* an *ἡγεμονία* dignitatis, Rubeno ablata, sint tributa [410. a.](#) [413. a.](#) *Jude* nepotes cur priore loco numerantur in Paralipomenis [412. a.](#) *Jude* avi nomen tribuitur Messie nepoti [422. a.](#)

Jude sceptrum, quid [409. a.](#)

Jude tribules cur seorsum numerantur a Saule [411. b.](#)

Jude tribus an inter Judæos primas semper tenuerit [408. b.](#) numerosissima & fortissima [411. b.](#) cur in castris metandis & movendis, & in muneribus offerendis prior recensetur [411. b.](#) cur in divisione Chananæ Terræ prima numeratur [411. b.](#) cur numeratur in recensendis exercitibus Terræ præfectis, & in designatione urbium Leviticarum ibid. cur præire jubetur Israelitis bella gerentibus ibid. nullum præ reliquis tribubus videtur habuisse jus prærogativæ, priscis Ebraicæ Reip. temporibus [412. a.](#) post solutam Captivitatem Babylonicam nihil eximium habuit aliud, quam pristinae dignitatis memoriam [412. a.](#) quod in tribuum recensione prior nonnunquam numeratur, nullum inde prærogativæ jus habet [410. b.](#) sceptro non potiebatur priscis Reip. Ebraicæ temporibus [412. a.](#) cur aliis quibusdam tribubus nomen de se fecit [412. a.](#)

Judei complures in Ægyptum traducti [166. b.](#) sæpe confunduntur cum Phœnicibus [52. b.](#) [194. b.](#) & cum Idæis [111. b.](#) [195. a.](#) doctrinae Christi Jesu veritatem confirmant, cum oppugnant [680. a.](#) falsarii [31. a.](#) [34. a.](#) gens a reliquis gentibus ex instituto suo discreta [166. a.](#) gens vulgo odiosa, tempore Taciti [65. a.](#) in iis, quæ ad naturam pertinent, veteribus Græcis consentiebant [97. b.](#) jus sceptri nullibi gentium obtinent [428. a.](#) legum suarum retinentes [59. a.](#) leproso obnoxii dicti [65. a.](#) literarum usum Phœnicibus tradidisse falso crediti [176. b.](#) Magorum discipuli juxta nonnullos [92. b.](#) monumenta nequitiae majorum suorum studiose abolent [283. b.](#) olim Chaldæi dicti [39. b.](#) pertinaciae suæ sibi conscii [680. a.](#) pessimi Scripturae interpretes [401. a.](#) singuli Legis exemplar habere tenebantur [167. b.](#) sub Periarum signis militarunt [167. b.](#) Synagogas, Scholas & privilegia intra Muhammedanorum fines non habent, nisi de Principum licentia [426. b.](#) Testamentum Dei anilibus fabulis deformaverunt [2. b.](#) iis cum vicinis gentibus commercia intercesserunt [166. b.](#) iis jam olim ademptum jus gladii [428. a.](#) magna iis cum Græcis intercessit consuetudo ab Alexandri temporibus [58. b.](#) Judæis Palæstinis extra terram Chananæam judicia capitalia exercere fas olim non erat, sed intra eam jure

gladii pollebant, quo nunc penitus exciderunt [428. seq.](#) Judæorum omnis error *ἡγεμονίας* Messie dijudicatione versatur [401. a.](#) eorum pertinacia, perfidia & cæcitas a Prophetis prædicta [678.](#) eorum regna in Asia commentitia sunt [426. b.](#) etiam Judæis ipsis parentibus [427. b.](#) [428. b.](#) eorum rejectio & dispersio, eorumque abolenda sacrificia [681.](#) eorum temporarium regnum in æternum conversum est per Messiam [419. a.](#) eorum tribus permittæ & confusæ [427. b.](#) Judæos Ethnici credebant arte comparare scientiam vaticinandi per somnia [54. a.](#) Judæos in exercitu suo habuit Alexander [166. b.](#) Judæos inter & Græcos usus fuit jam inde a vetustis temporibus [166. b.](#) Judæos nobilitate generis & Abrahamo patre superbientes castigat Deus [416.](#) Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis literarum usum tradidisse, docuit Eupolemus [61. a.](#) vid. *Ebraei*.

Judaica gens infamis habita a Romanis [42. a.](#)

Judaica scriptura Angelum auctorem fingunt Judæi quidam [178. b.](#) Judaicam scripturam hodiernam olim rebus sacris destinaram fuisse, falso dicunt Judæi quidam [178. b.](#)

Judaicarum literarum origo [175. b.](#)

Judas, *Jacobi* filius, cum inter fratres fuisse delectum qui rex designaretur, David pronunciat apud Josephum [412. a.](#)

Judas Machabeus canonem recognovit [325. a.](#)

Judas Apostolus, ejus epistola dubiæ olim autoritatis [24. b.](#) idem tractat argumentum ac secunda Petri ibid. ejus non multi ex veteribus meminerunt [25. a.](#)

Judas proditor, ejus mors & æternus interitus [585.](#) [594.](#)

Judices apud Tyrios, Ithobalo & Baali regibus successerunt [158. a.](#)

Judithæ facinus quo tempore editum [220. a.](#) historia ficticia habetur a Grotio ibid.

Judithæ Liber Antiochi Epiphanis temporibus assignatura Grotio [220. a.](#) Chaldaice scriptus [218. b.](#) cur in Canone locum non habuit [222. a.](#) inter Hagiographa collocatur ab Ebræis [218. b.](#) [219. a.](#) ejus auctor & ætas [218. b.](#) Græca interpretatio ab Hellenistis Ægyptiis elaborata [219. b.](#) Hieronymiana interpretatio multum differt a Græca ibid. Latina interpretatio Hieronymiana vetustior [220. a.](#) Syriaca interpretatio [220. a.](#) *Julia* Severi Imperatoris uxor Apollonii historiam a Philostrato scribi voluit [642. a.](#) Philosophiæ deditissima ibid.

Julianus Magus [39. b.](#)

Julianus Imperator Platoniorum librorum frequentiore lectionem Christianis objiciebat [56. a.](#) emendatur [73. b.](#) refellitur [404. a.](#) [501. b.](#) [503. a.](#)

Julianus Africanus laudatur [453. a.](#) notatur [30. a.](#)

Juno a Pœnis culta [150. a.](#) eadem ac Latona [150. b.](#) eadem ac Venus [150. a.](#) armata [149. a.](#) Sarrana cur dicta [150. a.](#) unde dicta [137. b.](#) [174. b.](#) Junoni lecti ferrei & ærei dedicati [181. a.](#) Junonis lac fuisse cur fingitur Mercurius [75. b.](#)

Ccc cc 3

Jupiter

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Juppiter alatus 85. b. *Ἰούπερ* 149. a. *Ἰαπέριος* unde dictus 197. a. *Ἰαπεριόθης* 149. a. *Chami* typus 154. b. *Dæmon* 146. a. Deos omnes continet 145. a. idem ac *Bacchus* 86. b. idem ac *Juno* 149. a. idem ac *Pan* 145. b. idem ac *Sol* 137. a. 146. a. idem ac *Vulcanus* 86. b. imberbis 149. a. *μολύχιος* 145. a. multarum rerum symbolum est 153. b. *Sabazius* 145. b. *Serapis* 145. b. unde dictus 174. b.
Justinus Historicus explicatur 449. a.
Justinus Martyr explicatur 413. b. notatur 63. a. refellitur 131. a. 408. a.
Justitiam Christi temporibus spondent Prophetæ 440. a.
Justus Tiberiensis 64. b.

K.

Kepherus (Joh.) laudatur 453. a. notatur 29. a.
Kildaricenses Virgines Deo sacræ ignem perpetuum non ita pridem servabant 95. b.
Kippod, Angelus mortis, Gehennæ præfectus 517. b.
Kircherus (Athan.) refellitur 85. a. 145. a. 173. b.

L.

L præfixum, non dativum solum, sed genitivum etiam & accusativum aliquando notat 249. b.
Labyrinthi Naupliensis 119. b.
Labyrinthus Ægyptius Cretici exemplar 119. b.
Labyrinthus Creticus carcer fuit, juxta quosdam Auctores 119. b. *Latomia* quædam fuerunt 119. b. spelunca sinuosa fuit, juxta quosdam 119. b. cur a Minoe in Creta ædificatus dicitur 119. b. in Creta nullus fuit, juxta quosdam ibid. unde in Creta fuisse dictus ibid.
Luce candorem morum allegorice denotat 425. b.
Lacedæmon a Cecrope condita, juxta Honorium Augustodunensem 200. a.
Lacedæmonii cur fratres Judæorum dicti in priore Machabaico 120. b. 200. a. urbes multas in Creta condidere 120. b. usi legibus Creticis 120. b.
Lacedæmonii & Cretenses simillimis moribus & institutis usi 120. b. *Lacedæmoniorum* *ἱερὰ* Diis gratissima 581. b.
Laconice Lunæ 161. a.
Laetantius notatur 77. b. 644. a. refellitur 54. a. 57. a. 489. a.
Lamia cur Turricolæ dicta 108. b.
Lampadephoria Pani, Vulcano & Prometheo instituta 110. b.
Lampridius defenditur 43. b.
Lamuel quis 240. a.
Λαζάρου quid 624. b.
Lapis, Christi symbolum 363. a. 384. b. *Lapis* Brachthan Arabum 82. a. simulacrum Bacchi ibid. niger ibid. olim candidus, juxta opinionem Arabum ibid. *Lapis* candidus a Persis cultus Hispahani 82. a. *Lapides* ab Arabibus Meccæ culti ibid. *Lapides* vivi 155. b. *Lapidum* in triviis ungendorum ritus unde ortus 161. b. *Lapidum* informium, vel in umbilicum fastigiorum, vel quadratorum figura olim Dii exprimebantur 82. a.

Lappones Mosaicos plerosque ritus habent 157. b.
Lares cur canina pelle amiciebantur 143. a. cur Curetes & Dactyli Idæi finguntur a nonnullis 142. b. cur filii Mercurii dicuntur 143. b. cur Manes esse dicuntur ibid. *ἑσδίοι* ibid. compitales ibid. *Permarini* 143. a. *Viales* 142. b. *Laribus* cur *Silvanus* jungitur 143. a.
Latium dictum, quod in eo latuerit Saturnus, Romani censuerunt 174. b.
Λατομῶν quid 624. b.
Latomia Creticæ videntur carceris usum præstitisse, itidem ut Syracusanæ 119. b.
Latomia eadem ac *Juno* 150. b.
Lavationum utrum in sacris gentes omnes receperunt 164. b.
Leſti ferrei, ærei, argentei, & aurei Veteribus in usu 182. a. b.
Legum Romanorum magna cum Mosaicis affinitas 164. a.
Legumlatores cornuti pingebantur ad exemplum Molis 75. b. *Legumlatores* omnes Græcorum præ Mose novelli sunt 106. a.
Leonis Nemeæi fabula unde orta 202. b.
Leucippi & *Leucophryos* historia ex illa Mosis de-
 torta 120. a.
R. Levi ben Gherſon refellitur 239. b. 432. a.
Levitas a *Lysio*, vel ab *Evio* dictos censet *Plutarchus* 82. b.
Lex Græcum nomen apud Homerum non reperitur 106. a.
Lex Mosis quatenus perfecta 572. b. olim unus versus fuit 180. b. in capsula ad Arceæ latus exterius reposita erat 48. b. eam æternam fore, ne Judæi quidem omnes crediderunt 571. b. in Arca inclusam fuisse Judæi plerique censent 48. b. quatenus eam impleverit Christus, vel abrogaverit 572. b. ejus abrogatio prædicta a Prophetis 380. b. 381. b. ejus summa in pietate & amore erga Deum posita est 580. a. 581. b. ejus exemplar habere tenebantur Judæi singuli 167. b. tredecim ejus exemplaria Moſen instante morte descripsisse, legitur in *Debarim* rabba 48. b. finis ejus quæ 572. a. *Legis* novæ sanctio 567.
Liba. vide *ψαρά*.
Liber idem qui *Sol* & *Osiris* 113. a. 146. a. *Liber* & *Ceres* rebus his inferioribus præfunt, juxta *Ægyptios* 146. b.
Liber Ægyptius de Agricultura, factus Sabiorum 74. b.
Liber Bellorum Dei 185. b. idem ac *Liber Judicium*, juxta nonnullos 200. b.
Liber Fæderis 185. b.
Liber grandis apud *Isaiam* quid 358. a.
Liber Judicium cujus Auctoris 200. b. scriptus in Tabernaculo, juxta *Pseudo-Dorotheum* 200. b. unius texture opus 201. a.
Liber Justorum quid 188. b. 190. a. cum quidam putant esse *Librum Exodi*, alii *Pentateuchum* 46. b. ex eo *librum Josuæ* excerptum fuisse putat *Theodoretus* 188. a.
Liber Legis Dei 185. b.

Liber

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

- Liber verborum dierum Regum Juda, & Liber verborum dierum Regum Israel, quid* 211. b.
- Libri cortanei definitio* 7. a. *Libri genuini definitio* 6. b. 12. a.
- Libri ἀπὸ κρυφῶν, ἀκρυβήτων, ἀντιλεγεμένων* 325. a. Libri multi suppositi a Christianis, Plotini temporibus, juxta Porphyrium, sed verius a Gnosticis 96. b. Librorum suppositiones Reipublicæ Christianæ plurimum nocuerunt 96. b. Libris sacris adventitia nonnulla inserta sunt 204. b. Librorum sacrorum notitiam quomodo Græci habuerint 106. a.
- Libitina* est Venus 148. b.
- Libra* olim in Astrothesia simul cum Libripende pingebatur 126. b.
- Lilith* est Luna 128. a.
- Lingua* majoribus ubnoxia est mutationibus quam scriptura 176. a. quæ usurpabatur ante Confusionem Babelicam, quid factum sit, incertum est 170. a. Linguarum affinitas penitus ad Babelem extincta non est 175. a. Linguas novas in Confusione Babelica a Deo conditas fuisse, quidam perperam negarunt 170. a.
- Linus* idem ac Moses 54. b. 133. a. Ægyptius 133. b. Apollinis sagittis confossus 134. a. Bacchi res gestas cur Pelasgicis literis scripsisse fertur 133. b. de principiis rerum scripsisse fingitur 133. a. ex Phœnice in Græciam literas cur intulisse dictus 133. b. Herculis præceptor cur dictus 133. b. inter sapientes collocatus 133. a. lyrae repertor creditur ibid. Mæneros ab Ægyptiis dictus 133. b. Orphei frater 133. a. Orphei præceptor ibid. poeta, musicus, & citharædus fuisse dicitur ibid. versus ei falso adscripti 133. a. b. Theologus fuisse, & Theologica scripsisse fertur 133. a. vates fuisse fingitur ibid. a Lini deploratione cantores omnes ordiebantur, & in ea desinebant 133. b. lugubre cantionis genus 133. b.
- R. Lippman* refellitur 342. b. 599. a.
- Litteræ* assiduo scribendi usu mutantur & degenerant 176. b. Litterarum inventio Moysi aut Abrahamo falso tribuitur ibid. Litterarum inventio Phœnicibus tributa a veteribus ibid. Litterarum Samaritarum & Judaicarum origo 175. b.
- Lithuani* ignem perpetuum non ita pridem servabant 95. b.
- T. Livius* explicatur 475. a.
- Loerensum* lex, ne quis avitum fundum alienaret, unde orta 162. b.
- Longinus* Criticæ artis princeps 65. b. Mosem egregio exornat elogio ibid. Mosæici styli ἀδρότητα perperam laudat 65. b. eum audivit Porphyrius 66. b.
- Loti*, ejusque uxoris typus Philemon & Baucis 155. b. Loti uxor in statuum salis conversa, quam hodieque superesse quidam affirmant 155. b.
- Lucas* Evangelium suum scripsit, ut illud apocryphis lucubrationibus opponeret 25. b. in gratiam Hellenistarum evangelium suum scripsit 602. a. Lucæ Evangelium a Marcionitis, aliusque Hereticis corruptum 473. b. repudiabant Cerinthius & Carpocrates; partes tantum quasdam probabant Marcionistæ 26. b. solum, repudiatis cæteris, admittebat Marcion 469. b. viciatum esse, censebant Marcion & Helvidius 469. b. Lucæ prima capita duo insincera esse credidit Marcion, cujus opinionis causa affertur 469. b. Lucæ primorum duorum capitum γνησιότης defenditur 469. b.
- Lucianus* intericius & invitus Christianam religionem extollit 41. b. Mosæica quædam habet 65. b. Luciani operibus adjunctus Dialogus, cui titulus Philopatris, quo tempore scriptus 65. b.
- Lucius* (Joh.) refellitur 447. b.
- Lucius* Ampelius. vide *Ampelius*.
- Lucorum* conferendorum ad obeundos Deorum ritus consuetudo unde orta 161. b.
- Luctus* Romanorum triginta diebus definitus 71. b.
- Lucullus* lectos aureos in triumpho traduxit 182. b.
- Luna* ab Arabibus & Turcis culta 150. a. ambigui sexus 150. a. Cabar & Cubar ab Arabibus unde dicta 128. a. 150. a. cur Alilat ab Arabibus dicta 128. a. eadem ac Enyo 150. a. cum Venere aliquando confunditur ibid. insigne Arabum & Turcarum ibid. 202. b. eam Arabes olim colebant 128. b. 202. b. ejus motum cur spectant Arabes & Turcæ in temporibus mutandis 150. a. ex sidere Lunæ Deæ complures extiterunt ibid. Lunæ cultui deditæ gentes per Orientem videntur anni sui formam juxta ejus cursus digessisse 454. Lunæ cultum aliqua ex parte retinent Muhammedani 128. a.
- Lunala* caput Esuvaræ cur insigniebant Brachmanes 202. b.
- Lunulas* gestabant olim Madianitæ 202. b. & Lunam colebant 128. a.
- Lunus* Deus 150. a.
- Lupercalia* Fauni sacra 139. b.
- Lutberus* (Mart.) refellitur 248. a.
- Lycastus* Minois filius, & alterius Minois pater 120. b.
- Lycurgus* Lacedæmonius de legibus Ægyptiorum in leges suas multa transtulit 52. b. leges suas a Deo se accepisse finxit 63. a. ex Creta leges Spartam retulit 120. b. non Thracum, sed Arabum rex a quibusdam dictus 130. a.
- Lycurgus* Thrax Bacchas in Syria βασιλεύς, insectatus esse cur fingitur 202. b.
- Lyfimachus* Alexandrinus Thebaicorum auctor 68. a.
- Lyfimachus* Historicus, a quo Moses calumniis profectus est, incertæ originis & ætatis 68. a.
- Lyfimachus* libri Esther interpres emendatur 224. b. notatur 225. a.

M.

Macedo cur dictus Aman in interpretationibus libri Esther 224. b.

Macedonum nomen diu obscurum fuit in Perside 224. b. Græcis omnibus tributum aliquando videtur 225. a.

Machabæorum historia Ebraice primum descripta est 315. a. publica auctoritate videtur esse conscripta

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- scripta 315. a. eam ex Ebraicis fontibus Græce descripserunt Hellenistæ Ægyptienſes 317. a.
- Machabeorum liber prior* Ebraice primum scriptus est 315. a. b. multa Libri posterioris Auctori suppeditasse videtur 315. b. 316. b. ejus Auctor incertus est 315. b. Latina ejus interpretatio an ex Ebraico exemplari, an ex Græca interpretatione profluxerit, incertum est 315. b. primus ejus interpres Theodotion falso creditur 316. a. ejus titulus exponitur 315. b.
- Machabeorum Liber secundus* cur Josepho adscriptus est 317. b. Epistola una esse falso a multis creditus est 317. a. b. Græce scriptus 317. a. multis partibus conflatus est 316. b. Auctor ejus, quis 317. b.
- Machabeus* fuisse de Tribu Juda, falso quidam opinati sunt 406. b.
- Macris* Aristæ filia eadem ac Merthis filia Pharaonis 81. a.
- Macrobius* explicatur 478. a. b. refellitur 108. b.
- Madianite* Lunæ cultui dediti 128. a. Lunulas olim gestabant 202. b.
- Magia*, curiosa ars dicta 502. b. vetus barbarorum Philosophorum multum deflexit a recentiore 647. a. Magiæ non præstigiatrix, sed divinæ, inventio Zoroastri adscripta est 92. b. Magiam non omnes Judæi repudiant 501. b. Magiæ artis Auctores, juxta Plinium 92. b.
- Magogi* typus Prometheus 155. a.
- Magus*, & *Mug*, nomina unde facta 92. b.
- Magus* Sacerdotem sonat, juxta Apulejum 93. a. Magos appellant Persæ divinarum rerum peritus, & Dei cultores, Philosophos, & Theologos 93. a. Magos venisse ad Jesum recens natum fatetur Julianus 28. a. Magorum discipuli Judæi, juxta nonnullos 92. b. Magorum princeps & auctor Zoroastres ibid.
- Maia*, quæ 140. a. Fauni filia 140. a. eadem ac Fauna 140. a.
- Maimonides* notatur 227. a. refellitur 270. a. Maimonidæ More Nevochim, liber ad Scripturæ sacræ intelligentiam utilis 343. a.
- Malachias* ab aliquibus Esdras esse creditur 314. b. cur Angelus dictus 314. a. ex albo Prophetarum ab Ebræis quibusdam expunctus 314. b. ejus patria, ætas, sepulcrum 313. a. b.
- Mamlucorum* Dynastiæ cur supra caput suum avem & conopceum gestari vellent 86. a.
- Mammonas* Deus Hispaniolensium Americanorum 105. a.
- Manasses* extinxisse ignem dicitur, ad cremandas Salomonis victimas de cælo missum 211. a. Manasse capto, verisimile est Assyrios templi sanctitatem violasse 221. b.
- R. *Manasse ben Israel* notatur 427. a. refellitur 348. b. 409. a. 427. b. 431. a.
- Maneros* ab Ægyptiis dicitur Linus 117. b. 133. b. idem ac Monimos & Monios 117. b. idem qui Mneves 62. b.
- Manes* unde dicti 142. b.
- Manethos* de rebus Moſaicis luculenter disseruit 62. a. ex sacris Ægyptiorum libris commentaria sua descripsit 58. a. Moſis nominatim meminit 60. a.
- Manie*, Larum matris, sacrificiorum origo 142. b.
- Manichei* negabant in Psalmis haberi Prophetias de Christo 345. a. Messiam negabant fuisse in Veteri Testamento prædictum 340. b. partes quasdam Novi Testamenti suæ causæ opportunas admittebant, reliquas repudiabant 26. b.
- Manis* 142. b.
- Manna* typus Christi 342. a. 697. a. panis appellatur 111. a.
- Marcion* Deo futurorum cognitionem detraxit 15. a. Evangelium Lucæ vitiatum esse censebat 469. b. Evangelii Lucæ capita priora duo supposita esse opinabatur 469. b. Evangelium Lucæ, repudiatis cæteris, solum admittebat 469. b. in Pauli Epistolas temere grassatus est 23. b. negabat, Jesum esse Messiam in Veteri Testamento prædictum 340. b.
- Marcioniste*, eorumque gregales, partes tantum quasdam Evangelii secundum Lucam admittebant 26. b.
- Marcus Aurelius* delatos Christianismi nomine absolvi jubet, delatores puniri 41. b. Magia nunquam delectatus est 40. a. ei imbres de cælo Christiani impetrant 39. a. ejus literæ, quæ habentur ad calcem secundæ Justinii Apologiæ, suppositæ sunt 40. a. ejus opus τὰ ἐκ ταυτῶν laudatur 40. a.
- Marcus Evangelista* Evangelium suum in gratiam Romanorum scripsit 602. cum ex iis, quæ Petrum prædicantem audierat, Evangelium suum confilasse tradit Irenæus 20. b.
- Mardocheus* historiam conscripsit 208. a. libri Esther auctor a multis creditus 222. b.
- Mare* intra Tropicos ab ortu in occasum perpetuo fluit 104. a.
- Mare rubrum* Ebræis transitum præbuisse, Ichthyophagi per nebulam noverant 159. b.
- Mareſa*, ubi sita 300. b.
- Maria Moſis soror* cum Sephora glorie sæpe confunditur 151. b. ejus typus est Venus 152. a.
- Maria*, mater Christi, virgo ἐπίχαρος fuit 467. a. ejus virginitatem falsus est Muhammedus 468. a. eam jam Jesum enixam ante virgines in templo constituisse narrant Origenes & Basilius 468. b. eam ornatricem fuisse impii Judæi mentiuntur 467. a.
- Marmora Oxoniensia*, egregia vetustatis monumenta 56. b.
- Marnas* Cretensium Deus, qui 117. a. est Moſes 73. a. idem ac Juppiter Cretensis ibid. idem ac Maneros 117. b.
- Mars* idem ac Hercules 146. a. idem ac Janus ibid. idem ac Silvanus 146. a. Nemrodi typus 155. a. Thuræ typus ibid. Martis simulacrum in Pantheo, multorum Deorum imagines continebat 146. a.
- Marsya* simulacrum ἑνταυτέρων exhibebatur 111. b.
- Martinus Martinius* laudatur 159. b.
- Martyria* Discipulorum Jesu a Prophetis prædicta 659.

Martyrium,

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Martyrium, templum a Constantino ad sepulcrum Christi Jesu extractum, a Sophonia prædictum 615.

ad *Martyrum* sepulcra miracula edita esse agnoscunt Ethnici 40. a.

Masius (Andr.) refellitur 190. a. 191. b.

Materna familia nullo numero habetur a Judæis 406. b. 468. b.

Matrimonii ritus apud Peruvianos 105. a.

Mattheus defenditur, apud quem pro Zacharia Jeremiam citatum esse caussantur Adversarii 595. a. b. Evangelium suum in Judæorum gratiam scripsit 603. a. ejus Evangelium solum probabat Cerinthus 20. b. cum patria lingua Evangelium scripsisse censet Irenæus 10. b.

ppno, quid 407. a. 423. a.

Medea eadem ac Bona Dea 148. b.

Medi ignem perpetuum servabant 95. a.

Medicinam reperisse Apis, promoville Æsculapius cur fingitur 114. a.

Medicis cur angues tribuuntur 114. a.

Megasthenes Alexandri temporibus apud ipsos Indorum reges historiam suam concinnabat 97. b. Oliridis expeditionem contra Indos veram esse censuit 99. b.

Melampus Bacchi sacra ex Ægypto in Græciam transtulit 167. a. *διδουσιακὴν τελευτήσαν*, & *Φαληγορέαν*, & Mercurii fabulam ad Græcos transtulit, juxta Diodorum 89. a.

Melas a Græcis Nilus dicitur 113. a. 127. b.

Melicartus, Hercules Phoenix 199. a.

Melchi in cælo dictus Moses, juxta Mystrarum doctrinam 73. a.

Melchias dictus Moses 73. a.

Melchisedecus, typus Jesu 492. a. 694. b.

Melicerta, Hercules est 146. a. 199. a.

in *Melo* insula ingens ara, bubulis capitibus exornata 103. b.

Melo, Nilus 113. a. 127. b.

Mem clausum in medio dictionis apud Isaiam 466.

Memnon cur Auroræ filius dictus 108.

Mem est Genius 108. b. est Sol ibid.

Menagius (Ægid.) laudatur 284. b.

Menander Ephesius, unde Historiam suam depromsit 209. a.

Menelaus appulisse dicitur in Ægyptum 167. a.

Menses Ebræorum ante Babylonicam Captivitatem appellabantur vulgo ex ordine & numero, quem inter se habebant 189. a. Mensium Chaldaica nomina usurpare cæperunt Ebræi, cum Babylone captivi essent 189. b. 216. b. 452. b.

Mercuriales libri Ægyptiorum 58. a.

Mercurii senes & barbati Priapi iii. b. seniores cur pedibus manibusque truncati & *ἐνσταυμένοι* exhibebantur 79. b. cur sacri montes & Mercuriales dicti 75. b.

Mercurii columnæ quid 56. a. 57. b. sacris notis inscriptæ 70. a. eas cum columnis nepotum Sethi perperam confundit Eusebius 58. a. ex iis librum suum de mysteriis Ægyptiorum decerpit Jamblichus 67. a. ex iis philosophiam

didicerunt Eudoxus Cnidius, Plato & Pythagoras 54. b. iis inscripta erant mundi principia & Mosis doctrina 57. b. 60. a. iis Mosis leges & doctrina ut inscriptæ fuerint quomodo factum est 167. a.

Mercurii oraculum 79. b.

Mercurii simulacrum *ἐνσταυμένον* iii. b. Simulacra quædam barbata 107. b.

Mercurii statua aquas habens ad lævam in labrum defluentis 77. a. statua cur præ domorum foribus positæ 76. b. cur partim atra facie, partim aureæ pingebantur 78. b.

Mercurii templum in mediis Bosphori Thracii angustis 101. a.

Mercurius Chananæi typus 155. a. idem qui Anubis 145. b. idem qui Faunus ibid. idem qui Taurus Phœnicum, & Thoyth Ægyptiorum 69. b. anguicida 76. a. *ἀργυρόντης* 76. a. Camillus 76. a. *χθόνιος* cur Bacchus dictus 81. a. *κροφόρος* 78. b. *κυνοπρόσωπος* 145. b. *φρυγμόνιος* 76. b. *ἐνθάδιος* ibid. Fatalis 79. b. *ιερογλαμμάτης* Osiridis 77. a. Imbramus dictus a Caribus 101. a. Ministrator 76. a. *μηλοστός* 75. b. νόμιος ibid. petasatus 78. b. pastor 75. b. præstigiator 76. a. *προφυλάξας* 118. a. Semitalis Deus 76. b. *σφινκτώγων* 147. b. *τροφαῖος* 76. b. 118. a. *σῶκος* 76. b. Thebæus 75. a. *τρίκεφαλος* 78. b. Vius, Viacus, & Trivius cur dictus 77. a. Wodan & Gwodan dictus a Germanis 102. b. ad inferos cur legatus mitti fertur 79. a. Ægyptiis leges cur tradidisse dictus 77. a. ab Apolline divinandi artem accepisse fingitur 79. b. Apollinis boves cur abegisse dicitur 76. b. Arcas cur creditus 75. b. Argum Jovis jussu interfecisse cur dictus 76. b. armi pecudum cur ei consecrati 163. a. ei Bacchum recens natum a Jove traditum fuisse, Veteres finxerunt 79. b. Caduceum cur tenere fingitur 76. a. Canis symbolo cur expressus 79. b. Cyllenius cur dictus 79. b. furum Deus cur habetur 76. b. eum Germani ut colerent, quomodo factum est 102. b. Herculem socium habere cur dictus est 79. b. hirco sese assimillasse cur dictus 78. b. hortorum tutor 112. a. infans cum esset, cur venustus fuisse, & omnibus arrisisse fingitur 75. a. inventor rerum omnium cur fingitur ab Ægyptiis 77. b. Jovis fulmen cur subripere voluisse dictus est a Luciano 79. a. Junonis lac fuxisse dictus est 75. b. lacte & melle cur placari dictus 75. b. legationum ac fœderum repertor cur creditur 79. a. mercimoniis præfectus & ponderum ac mensurarum repertor cur dicitur 79. a. ministeria infima in cælo cur obire dictus 76. a. Musicæ repertor cur dicitur 79. a. Nilo patre natus cur fingitur 75. a. nuntius Deorum & hominum cur dictus 78. b. pastorum Deus cur habitus 75. b. Poetices inventor cur fingitur 130. b. Saturni & Osiridis, & Idis consiliarius & scriba fuisse cur dicitur 78. b. ei Septembrem mensem cur consecrarunt Ægyptii 81. b. sexum utrumque habuisse cur dicitur 75. b. cur in Tricrenis

Ddd dd

lotus

HUETII DEMONSTR.

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- lotus fuisse a Nymphis creditus est [75. a.](#) virgam tenere cur dictus est [155. b.](#) ei vitulum Veteres cur sacrificabant [79. b.](#) Apollini citharam dedit [107. b.](#) Cabirorum unus fuit [76. a.](#) [77. a.](#) [101. a.](#) futura homines monere dictus [79. b.](#) a Britannis cultus [103. b.](#) a Gallis [103. a.](#) a Germanis [102. b.](#) ab Hispanis [104. a.](#) a Thracibus [100. b.](#) ejus historiam Græci partim acceperunt ab Ægyptiis, partim ipsi confinxerunt [89. a.](#) in Imbro insula colebatur [75. a.](#) [101. a.](#) cum Itali ut colerent, effecit Evander [110. b.](#) nascens ab Horis exceptus & educatus fuisse cur dictus est [75. b.](#) cur piscatorum Deus & litorum præses dictus [75. b.](#) [76. a.](#) ei porcus & vitulus cur cæsi [79. b.](#) cur juxta Venerem & Gratias collocatur [152. a.](#) cum Prometheo confunditur [114. b.](#) Mercurius & Hercules communes statuas habuerunt [79. b.](#) Mercurius, Hercules, & Silvanus cur ~~ἐὐννοί~~ fuerunt [141. a.](#) Mercurii petasus cur media parte albus, media niger fuisse scribitur [78. b.](#) Mercurio & Penelope cur natus Pan esse fingitur [78. b.](#) Mercurii Ægyptii cultus in Septentrione & occasu propagatus [101. a.](#) Mercurio Ægyptio scriptiones multæ falso adscriptæ sunt [77. b.](#) Mercurii Teutatis tumulum prope Carthaginem Novam exirisse, falsum est [104. a.](#) Mercurio Trismegisto perperam tribuuntur libri Pæmandræ & Asclepii nominibus inscripti [77. b.](#)
- Merlinus* sine patre genitus esse fertur [466. b.](#)
- Meropurbateus* mons, in quem Brachmanes Deum delapsum credunt, idem esse videtur ac Meros [97. a.](#)
- Meros*, mons Indicus, Nyssæ proximus, Baccho sacer, juxta Dionysiacorum scriptores [97. a.](#) mons commentitius ibid.
- Μῆρος* quid sonet [97. a.](#)
- Meroutwa*, mons sacer apud Indos [98. b.](#)
- Merrhis* & *Merrhina* dicta est Thermuthis [73. a.](#) Palmenotis Ægypti regis filia, Chenephris regis uxor [67. b.](#) cum sterilis esset, Mosem adoptavit, juxta Artapanum ibid.
- Messias*, ejus definitio [8. a.](#) auctor vocationis gentium [492. b.](#) cruentæ ejus vestes quid significant [425. a.](#) dentibus ejus cur candor tribuitur [425. b.](#) oculis ejus cur rubor tribuitur [425. b.](#) ei ~~ἡεβρῆτα~~ adscribunt Judæi [36. a.](#) ei propheticam facultatem tribuunt Thalmudistæ [494. a.](#) eum sine patre proditurum Judæi quidam crediderunt [466. b.](#) eum patratorum miraculorum facultate præditum fore affirmant Judæi [501. a.](#) eum in vitam rediturum Judæi crediderunt [620. b.](#) eum Romæ inter leprosos degere tradunt Judæi [368. b.](#) Messias tamdiu cur moreretur, causam hanc esse putant Thalmudistæ, quod supra Nahardæ virginibus a gentilibus suis oblata sint [455. b.](#) Messiam hominem Deum qui negant, hominem tamen divinum fatentur [8. a.](#) Messias duos Judæi sunt commenti [541. b.](#) Messiam unicum, sed bis venturum esse, Rabbini quidam consentiunt [541. b.](#) Messiam Davidis filium opprobriis & doloribus affectum iri, censuit R. Moses Alschech [542. b.](#) pauperem futurum, docetur in Beresith rabba [542. a.](#) Messias Davidis stirpe oriturus asino exprimitur apud Isaiam, juxta Judæos [542. a.](#) Messias Josephi stirpe oriturus, pede bovis exprimitur apud Isaiam, juxta Judæos [542. a.](#) vide *Christus*.
- Metempsychoseos doctrina*, ab Ægyptiis profecta, in Indiam & Sinenfes tractus manavit [100. b.](#) eam pertinaciter defendunt Brachmanes [645. b.](#)
- Metrodori* Lampfaceni Homericæ allegoriæ [715. a.](#)
- Mexicani* circumcidebantur [104. b.](#) ignem perpetuum servabant [95. b.](#) [104. b.](#) eorum religio & sacrificia, unde orta [104. a.](#) eorum Sabbatum & Jubilæum [104. b.](#) eorum humana sacrificia [104. b.](#)
- Michæ* idolum quando periit [201. b.](#)
- Michæ* ætas [300. a.](#) patria ibid. sepulcrum [301. a.](#)
- Michael* Psellus. vide *Psellus*.
- Michael* Apostolius. vide *Apostolius*.
- מִיכָאֵל** [713. a.](#)
- מיכאל**, quid [481. a.](#)
- Minæi* Arabiæ populi a Minos originem trahere crediti [117. b.](#)
- Minerva* ~~Ἀρδὲφυνο~~ apud Ægyptios [149. b.](#) cur post debellatos Titanas Pyrrhicam saltasse fingitur [152. a.](#) est Luna [150. a.](#) ~~Νεμάρης~~ [154. a.](#) Noemæ typus [154. a.](#) in Minervæ Poliædis templo ignis perpetuus ardebat [95. b.](#)
- Minon* dicta est urbs Gaza [117. a.](#) urbs in Arabia ibid.
- Minois* oppidum [117. a.](#)
- Minoes* duo, avus & nepos juxta quosdam; unicus juxta alios [120. b.](#)
- Minos*, dictio facta ex Monios [117. b.](#) ab aliquibus sapiens & justus, ab aliis violentus & imperitus cur fingitur [119. a.](#) ejus antiquitas [117. a.](#) ei Atticam vastanti Dii succenturiati [120. a.](#) apud inferos jus dicere cur fingitur [119. a.](#) ejus conjux Itona [117. a.](#) [155. a.](#) famulus Jovis cur dictus [117. b.](#) ejus historia valde incerta, juxta Strabonem [120. a.](#) in Creta regnasse cur dictus [117. a.](#) in Idæ montis antro cum Jove fabulari dictus [118. b.](#) Jovis ~~δερσις~~ [109. b.](#) [118. b.](#) ejus leges in tabulis exaratæ fuisse cur dicuntur [119. a.](#) ejus leges omnium antiquissimæ, juxta Platonem [117. a.](#) leges suas sibi a Deo traditas finxit [63. a.](#) legum inventor [118. b.](#) ejus liberi ibid. maris imperium tenuisse cur dictus ibid. Mosi a Strabone & Josepho comparatur [120. a.](#) ejus mater cur Phœnissa dicta [117. a.](#) piraticam exercuisse cur dictus [119. b.](#) rex [119. a.](#) ei sceptrum aureum cur tribuitur [119. a.](#) solus a Jove eruditus fuisse cur dicitur [118. b.](#)
- Minutius Felix* explicatur [152. b.](#)
- Miracula Christi* a prophetis prædicta [499.](#) ethnicis & Muhammedanis cognita & memorata [501. a. b.](#) ea non inficiantur Thalmudistæ nec Celsus, nec Julianus Imperator, nec Porphyrius [28. a.](#)
- Misagenis* nomen unde [81. a.](#)
- Misericordie* Ara [165. a.](#)

Miser,

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Miser, Bacchus 80. a. Idis filius, in Lini litore tripudians cur exhibetur 80. b.
Missus, cognomen Messiae 423. a.
Mneves, & Mnevis, bos, & Deus Heliopolitanus 83. b. Mneves idem ac Moses 62. b. 83. b. idem ac Menas 62. b. idem ac Monios 75. a. 83. b. idem ac Osiris 62. b. leges Ægyptiis primus posuisse dicitur 63. a. leges suas sibi a Deo traditas finxit 63. a. Mneves, seu Menas, ab aliis Men, ab aliis Minæus, ab aliis Minis, ab aliis Menis, ab aliis Maneros appellatur 62. b.
Moabite idolorum cultui impense dediti 404. b.
Moeragenes scriptor levissimæ fidei 642. a.
Mog, Zoroastris proprium nomen, juxta nonnullos, quid significet 92. b.
Mole falsæ ritus unde ortus 162. a.
Molus Minois filius 118. b.
Monachus (Steph.) laudatur 57. b.
Monimos, dictio Ægyptiaca, ad Emesenos transit 75. a. exponitur ibid. Emesæ cum Sole cultus 73. b.
Monios, Ægyptiaca vox, exponitur 74. a. b. Ebraice redditur Moses 73. a. 74. a. 173. b. perperam exponitur a R. Isaaco Abrabaniele 74. a. eadem dictio ac Mnevis 75. a.
Mors, Christi symbolum 356. b. 384. b.
Morasthi, ubi sita 300. a. b.
Morbi aliqui solo quorundam hominum contactu sanantur 504. b.
Moriia, mons, unde sic dictus 181. b.
Morinus (Steph.) laudatur 78. a.
Mors Jesu a prophetis prædicta 456. b. 610. causa Hierosolymitani excidii 457. varii ejus typi 612.
Mortuo elato lavabant Athenienses 163. b.
Μῦς, sive μῦς, sive μῦν, Ægyptiace aquam sonat 74. b.
Moscha, portus Arabiæ Felicis, a Mose videtur dictus 117. b.
Μόχος, unde facta dictio 83. b.
Moschevite ignem perpetuum non ita pridem servabant 95. b.
Moschus Physiologus, idem ac Moses 53. a. idem ac Moschus Sidonius 53. a. Moschi doctrinam secutus est Democritus 53. a.
מֹשֶׁה, vox Ebraica est, non Ægyptia 153. a.
Moses scriptionibus suis originem dedit plurimis variarum gentium legibus ac ritibus præcipue Græcorum, maxime Atheniensium, tum & Romanorum 157. a. eum Ægyptii sibi vindicant 88. b. ejus ætas 67. a. Æthiops bello appetit 67. b. Alpha dictus, juxta nonnullos 65. a. 67. b. eum solum annos centum viginti quinque vixisse, nec quenquam alium præterea, Mathematicorum doctissimi crediderunt, juxta Trebellium Pollionem 67. a. inter alia relatus 126. a. Astronomiæ peritus 78. a. 131. b. Astronomiam ab Ægyptiis & Chaldæis didicit, juxta Clementem Alexandrinum 128. b. Astronomicum instrumentum Heliopoli statuit, juxta Apionem 125. a. βραδύλυστος dictus 65. b. canus, capillatus, majestate oris venerandus fuit, juxta Artapanum 68. a. Cadmi & Danaï

opera, a Græcis videtur primum fuisse cognitus 106. b. cum Calebo a quibusdam confunditur 84. b. Chenephris imperium optimis institutis fundavit 67. b. ejus Chronologia consentit cum Chronologia variarum gentium 159. b. consiliarius prudentissimus 82. a. Deus habitus est ab Ægyptiis 67. b. 72. a. 80. a. 88. b. etiam cum viveret 89. a. divinos honores cur consecutus est 140. a. ei Deorum & Heroum personæ variæ a Græcis sunt impostæ 106. b. Deorum fere omnium fabularum exemplar 144. a. Deorum quorundam a Phœnicibus & Ægyptiis confictorum exemplar fuit, quos Græci deinde ad se transtulerunt 106. b. dux egregius 139. a. ejus eruditio 128. b. eruditus omni sapientia Ægyptiorum 70. a. Evander merito dici potest 141. b. ejus Geographica 156. b. ei Græci de rerum principiis contentiunt 153. b. eum Grammaticam Judæis tradidisse scripsit Eupolemus 141. b. eum Heliopoli fuisse volunt Ægyptii 89. a. Hermopolim condidit, juxta Artapanum 80. a. idem ac Adonis 70. b. idem ac Æacus 123. a. idem ac Æsculapius 112. b. idem ac Amphion 134. a. idem ac Anubis 84. b. idem ac Apis 83. b. idem ac Apollo 107. a. idem ac Aristæus 126. b. idem ac Bacchus 80. a. idem ac Cecrops 116. b. idem ac Evander 141. a. idem ac Eumolpus 134. b. idem ac Faunus 139. a. idem ac Janus 137. b. idem ac Linus 133. a. idem ac Marnas 73. a. idem ac Mercurius 73. b. idem ac Minos 117. a. idem ac Mnevis 83. b. idem ac Musæus 128. a. idem ac Orpheus 129. a. idem ac Orus 84. b. idem ac Osiris 80. a. idem ac Pan 110. a. in Penatum ac Larium fabula delitescit 142. a. idem ac Perseus 126. a. idem ac Priapus 111. b. idem ac Prometheus 114. a. idem ac Proteus 123. b. idem ac Rhadamanthis 122. b. Mosi similis Romulus in multis confictus est 143. a. idem ac Serapis 84. a. idem ac Silvanus 140. b. idem ac Thammuz 72. a. idem ac Theuth 73. b. idem ac Tiresias 135. a. idem ac Typhon 88. b. idem ac Vertumnus 138. b. idem ac Vulcanus 84. b. Jesu typus 698. b. inventor rerum plurimarum 77. a. Jobi librum composuit 226. a. 230. a. eum Josue a quibusdam confunditur 84. b. eum de Judæis verissima scripsisse, agnoscit Porphyrius 66. b. ejus Legibus usi sunt Ægyptii 52. b. Legumlator vetustissimus habitus est apud Ægyptios 57. b. propter Leges latas major natura sua exultimatus est 89. a. ejus lenitas insignis 87. a. Libræ inter alia gestandæ a Veteribus adhibitæ 126. b. litterarum inventor creditus 50. a. 70. a. 176. b. litterarum Ebraicarum inventor ab aliquibus, reformator ab aliis habitus est 169. b. eum litteras Judæis tradidisse, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis, quidam scripserunt 61. a. Magiæ accusatus 65. a. 125. a. 132. a. Messias primus fuit, juxta Judæos quosdam 426. a. 429. a. Medicinæ peritus 127. b. 128. b. eum morientem anno ætatis centesimo vicesimo quinto, Ddd dd 2 questum

INDEX RERUM MEMORABILIU.

questum esse, quod juvenis moreretur, scripsit Trebellius Pollio 67. a. eum mortem suam κατὰ πρόβλητον scripsisse probabile non est 183. b. Musæus a Græcis dictus 65. b. 67. b. Musices peritus 128. b. Nacheroti bouum utum ad terræ cultionem ostendisse dicitur 67. b. Nacheroti quærenti, quid hominibus in vita esset imprimis utile, bouum genus respondisse dicitur 83. b. ejus nomen Ebraicum est 173. b. nomina multa gessit 107. a. b. seq. nomina exotica gentium ac locorum ad linguæ suæ modum ac genium flexit 174. a. nominum priorum multorum significatum, quem in primæva lingua obtinuerant, Ebraice retulit 174. a. Orphæi præceptor, juxta Artapanum 67. b. 129. b. Otariphus dictus 60. a. 78. a. Pentateuchum cum scripsit, jam Rubenitæ, Gaditæ, & Manassæorum pars, sedes occupaverant Amorrhæorum & Basanitarum 186. a. Pentateuchum Israelitis cur scripsit in deserto 227. a. ejus Pentateuchus librorum omnium, qui supersunt, antiquissimus 45. a. Philosophiæ symbolice peritus 131. a. Philosophorum omnium antiquissimus 130. b. eum Prophetam fuisse agnoscit Strabo 135. b. ejus prophetiam & miracula illis Prophetarum reliquorum quatuor rebus præstare docet Maimonides 343. a. prudentia 140. b. Ægypti regem mortuo similem sanat 62. a. regio jure præfuit Ebrais 130. a. 138. b. rex 69. b. 114. b. 116. b. 130. a. 139. b. rufus 68. a. 123. a. sapientia omnes antecessit, qui ipso fuerunt vetustiores, ejusque sapientiam imitari sunt, qui inter Ethnicos clarissimi fuerunt Sapientes & Philosophi 68. b. 106. b. sapiens primus fuit juxta nonnullos 61. a. 77. a. servus Dei quasi proprio cognomento dictus est 76. a. 117. b. ei sexus uterque tributus est ab exoticis Scriptoribus 62. a. 116. b. ejus stilus historicus, simplex s. humilis; licet in sublimi quoque genere dicendi fuerit exercitissimus 66. a. ei statice inventio adscribitur 126. b. Theologiæ Ethnicæ fons 69. a. 89. b. 97. b. Θεόμυθος dictus 67. a. cum Thermuthis paterni regni successorem destinaverat, eique rex ipse Ægypti Thermuthidis pater, diadema suum imposuerat 69. b. in vincula conjectus a rege Ægypti, juxta Artapanum, divinitus iis solvitur 68. a. virtutes suas ac exalta ingenue prædicavit 183. a. ejus virtutes & merita Ægyptio regi ab uno ex Hierogrammateis prædicta 89. a. ejus virtuti invidet Chenephres 67. b. post eum vicæ terminus centum & viginti annorum spatio circumscriptus, juxta Josephum 67. a. unigena creditus a quibusdam 131. b. ὁδοποιός dictus 131. b. Mosis Libri Græcicæ Mythologiæ fons 106. a. 153. b. 156. a. an ante Alexandrum Græce sine redditi 168. a. eorum pars aliqua ante Persici imperii excidium Græce reddita est 167. b. eos Phœnices quaquaversus circumtulere 167. a. ex Mosis libris aut rebus gestis, Dii Ethnicorum complures, Heroes, urbium conditores, & Legumatores,

totaque adeo propemodum profana Theologia conficta est 69. a. Mosis Libri præter Pentateuchum 185. b.

R. Moses ben Maimon. vide Maimonides.

R. Moses ben Nachman refellitur 429. b.

R. Moses Kimchi refellitur 244. a.

Μωϋσῆς, qui 208. a.

Moso mulierem Ebræam Judæorum leges scripsisse tradidit Alexander Polyhistor 62. a.

Moymin filius Tauthe, juxta Persas 90. a.

Moyfes. vide Moses.

Mubammedani Vetus Testamentum penitus depravatum esse censent 187. b.

Mubammedo prophetias aliquas accommodare conati sunt Islamitæ 704. b.

Mulier etiam virgo appellatur 469. a.

Mulieres post congressum virilem lavare jussit Numa 164. b.

Mundi tempus ut definitur ab Eliæ Schola 438. a.

Musa portus Arabiæ Felicis, a Mose videtur dictus 117. b.

Mūsa, dictio unde orta 153. a.

Muse unde dictæ 153. a. dictæ sunt Ægyptiæ, Osiridis sociæ 153. a. Musarum fabula unde orta 108. b. 153. a.

Musica unde dicta juxta Kircherum 153. a. usus ejus vetustissimus 232. a. Deo homines conjungere credita 232. a.

Musica instrumenta pleraque ex Oriente prodierunt 79. a.

Musæus Moles est 128. a. cur Ægyptum adiisse dicitur 128. b. futurorum præcius cur fuisse dicitur 128. b. cur a Gigantibus dicitur defecisse ibid. oracula & expiationum ritus cur docuisse dictus est 128. b. Orphei vel discipulus, vel imitator, vel filius fuisse dicitur 129. a. Philosophus & Theologus fuisse cur fingitur 128. b. Theogoniam & Sphæram primus cur docuisse fingitur ibid. Thrax cur ab aliquibus dictus 129. a. ei Eleusinia adscribit Tertullianus 134. b. ei Musices & Poeseos studium cur tribuitur 128. b. ejus nomine editi χερνομοι ab Onomacrito 132. a. ejus parentes, patria, & ætas incerta 129. a.

Muthis dicta Thermuthis Cedreno 73. a.

Myeni fabula unde orta 156. a.

Myiagram Deum cur Hercules imprecatum esse dicitur 197. a.

Myliata Venus 149. b.

Myobarbum quid 147. a.

Myoparones naves unde dictæ 147. a.

Myrsili fabula unde orta 156. a.

Mythologi fabulas suas ex Libris sacris, præcipue vero ex Pentateutho hauservunt 155. a. multorum hominum gesta uni ex suis Diis tribuerunt 155. a. varia ac discrepantia de Diis suis senserunt 155. a. uni personæ varias adjunxerunt significationes, alias φουρὰς, alias ἱερωτάς 153. b. unius hominis gesta in plures Deos partiti sunt 155. a.

Mythologia Græcicæ pars debetur Ægyptiis 157. a.

Nabal,

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

N.

Nabal, 78.
Nabuchodonosor in Judithæ libro memoratus quis 220. a. ejus meminerunt Ethnici Scriptores 209. b.
Nacherosi boum usum ad terræ cultionem ostendit Moses 67. b. Nacherosi quærenti, quid hominibus valde esset utile, boum genus respondit Moses 83. b.
Nabumi patria 302. a. ætas 302. b.
Nanidos & Cyri historia, ex illa Mosis detorta 120. a.
Nasamones alas in capite cur gestant 86. a.
Nasci posse homines ex terra sine patre & matre, quidam existimarunt 160. b.
נחש, 407. b.
Nasi Judæorum sui juris non fuit 408. a. de tribu Juda delectum fuisse non constat inter Rabbinos 407. b.
Nathan & Gadus Prophetæ, auctores partis cujusdam librorum Samuelis 203. b.
Navigabant crebro Veteres in Oceano Atlantico versus Austrum 104. a.
Nazaratus 91. b. vide *Zaratus*.
Neapolim Romanis ad mortem damnatis tutus receptus fuit 165. a.
נביא, Prophetam & fidicinem sonat 208. a.
Nechephris. vide *Chenephres*.
Necosi victoria de Judæis, ab Herodoto celebrata 209. b.
Nebemias Urielis filius, nomen Messie ex Josephi stirpe orituri, juxta Judæos 541. a.
Nebemias unus fuit e Synagoga magnæ *עובדיה* 214. b. longævus fuit 215. a. b. ad lucubrandam Paralipomena operam suam contulisse creditur 214. b. Canonem recognovit ibid. ejus ætas 214. b.
Nebemie Liber, cujus auctoris ac ætatis 214. b. cur Esdræ Secundus appellatur 213. b.
Νεμάρης Minerva 154. a.
Nemrodus idem qui Belus 154. b. eum eundem esse ac Zoroastrem quidam censent 92. a. ei ignis colendi ritum adscribunt nonnulli 92. b. ejus typus Bacchus 155. a. & Mars 155. a.
Neoma a Sinis coli solita 154. a.
Neomenia Græcis sacræ 165. a.
Nephes-ogli apud Turcas qui 466. b.
Nepotes ab Ebræis filiorum nomine continentur 311. b.
Neptunalibus frondeas casas extruebant Romani 164. b.
Neptunus Japheti typus 154. b.
Nero Imperator Christianos terribilissimis suppliciis vexavit 42. b. ejus adversus Christianos savitia vulgo damnata fuit etiam ab Ethnicis 42. b.
Nicephorus Callisti notatur 400. b.
Nicolaite negabant in Psalmis haberi Prophetas de Christo 345. a.
Nicolaus Damascenus, Herodis & Augusti familiaris, Mosis in Historia sua meminit 63. b.
Niger Idumææ Rector *נעדר* dictus 172. a.
Nilus annus cur dicebatur ab Ægyptus 113. b.

coeli æmulus 113. a. Deorum maximus, juxta Ægyptios ibid. Melas dictus & Melo 113. a. 127. b.
Oliris est & Orus 113. a. *אור* dictus 127. b. simulacra ex nigro lapide fiebant 127. b. Sirio astro nomen dedit 127. b. Siris appellatur Æthiopum lingua 58. b. 113. a. ejus fontes versus ortum Veteres collocabant 91. a.
Νῆμ, Ægyptia lingua, ex significat 75. a.
Ninive aqua & ignibus erumpentibus subversa non est, ut quidam putant 304. a.
Ninus Beli filius cum patre aliquando confunditur 155. a. significationem habet juventutis 155. a.
Nisus. vide *Scylla*.
Noachus typus Jesu 694. a. ejus typus Bacchus 155. a. Janus 154. b. Saturnus ibid.
ex Noctibus non ex diebus tempora sua computant gentes pleræque 71. b.
Noctiluca est Venus 149. b.
Noeme typus Minerva 154. a.
Nomina exotica Græci & Latini ad linguæ suæ genium refringebant 173. b. 174. a. Nomina exotica locorum ac gentium Moses ad linguæ modum accommodavit 174. a. Nomina patronymica gerebant Ægyptii 72. a. Nomina plurima gentium ac locorum, quæ commemorat Moses, nihil plane in Ebraica lingua significant 174. a. Nomina propria a Librariis sæpe vitiantur 213. a. Nomina propria erroribus & corruptelis obnoxia 213. a. Nomina propria ex una lingua in aliam dum transeunt sæpe convertuntur, significatu tantum, quem in primæva lingua obtinuerant, servato; verbo ipso verbique sono ac syllabis penitus mutatis 172. b. Nominum propriorum multorum significatum, quem in primæva lingua obtinuerant, Moses Ebraice retulit 172. b. Nominum propriorum pars aliqua sepius in coagmentatione & conjunctione excidit 75. a. Nominum Græcorum contradictionibus delectabantur Horatii ætate 210. b.
Nominativum pro Vocativo usurpant Attici 350. b.
Νόμος & *Νομοθεσία* aliquando differunt, aliquando confunduntur 168. b.
Noë, Ægyptia dictio, quid significet 85. a.
Novi Testamenti Scriptores in Vetere explicando receptas suæ ætate interpretationes sequebantur 395. a. Septuaginta Senum interpretationem sæpe sequuntur, ebraico vero exemplari raro adherent 603. b.
in Nubibus Deos locare cur solent Poetæ 160. a.
Nudipedalia Paulus Apostolus exercuit 162. a.
Nudipedaliorum origo 161. b.
Numa de Deo quid senserit 164. b. Deum ad hominis vel animalis cujuscunque formam exprimi vetuit 53. b. effigiem Dei ullam pingi vel sculpi vetuit 137. a. ejus dogmata quædam ex Mosis legibus expressa 53. b. iis pleræque Pythagoræ dogmata consentanea sunt 53. b.
Numenius libros suos Mosaica doctrina locupletavit 65. b. Platonem, Mosem Anticissantem esse dixit 65. b.

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Numerorum decupla progressio, in numerando vulgo usurpari solita, unde orta [177. b.](#) Numerorum notæ a Librariis sæpe vitiatæ & corruptæ [177. a.](#) Numerorum notæ, quæ Romanæ vocantur, quintanam progressionem servant [177. b.](#) Numerorum notæ vulgares, quibus utimur, meri sunt characteres Græci [177. b.](#) Numerorum notas cum ipsa Arithmetica scientia Arabes a Græcis acceperunt [177. b.](#)

Namide Moſis doctrina videntur fuiſſe imbuti [157.](#)

Nūſa cur dictæ novæ nuptæ [463. a.](#)

Nupta, apud Romanos, cur e matris gremio rapiebatur [463. a.](#) ei munera dabantur a Propinquis, cum primum videri ſe patiebatur [463. a.](#)

Nuptiarum ritus oriza profuſa apud Braſchmanes, frumento apud Judæos perficitur [98. b.](#)

Nyſa mons idem ac Sinai [81. b.](#)

R.

R. *Obadiah* Saphornus reſellitur [430. a.](#)

Oblatio munda apud Malachiam quid [570. b.](#)

Obscuritas nominatur regio quædam Septentrionalis [124. b.](#)

Ochoſias & Joſaphatus cum Thracibus & Ponticis gentibus commercia habuerunt [167. a.](#)

רע quid ſignificat [441. a.](#)

Odomantes Judæi, gens Thracia [130. a.](#)

Oeagrus [130. a.](#)

Og, Baſanitidis rex, Tityi ſimulacro expreſſus [110. a.](#) idem ac Typhon, ſive Typhæus [173. a.](#) [194. b.](#) unde dictus [173. a.](#) [194. b.](#)

והיה quid ſignificat [435. a.](#) non infinitum tempus, ut ſæpe, ſed diuturnum, ut quodocunque, ſignificat [354. a.](#)

Olbio fluvio alveum excavaviſſe cur fingitur Hercules [197. b.](#)

Olearius (Adam) laudatur [95. b.](#)

Omphales & Herculis fabula unde orta [202. b.](#)

Onie Templum Leontopoli conditum, ab Iſaia prædictum [330. b.](#)

Onomacritus Piſiſtrati cœvus [132. a.](#)

Ononychites [112. a.](#)

Opbiuchus Hercules [197. b.](#)

Oromafus, ſive Ormaſdes, Zoroaſtris pater, idem ac Amramus [91. b.](#)

Oraculorum defectus unde [503. a.](#) vanitatem Ethnici agnoverunt [716. a.](#)

Oratio ſimplex & nativa ad perſuadendum & delectandum efficaciffima [425. b.](#)

Oriens Chriſti cognomen [519. a.](#)

Origenem ad allegorias inclinaverunt Chæremon & Cornutus [715. b.](#)

Origenes defenditur [595. a.](#) explicatur [217. b.](#) [219. a.](#) notatur [30. b.](#) [401. b.](#) reſellitur [191. a.](#) [314. a.](#) [406. b.](#) [410. a.](#) [458. b.](#) [595. a.](#)

Orion filius Hyrieo patri a Diis promiſſus, typus eſt Iſaaci Abrahamo a Deo promiſſi [155. a. b.](#)

Ornatrices olim parum pudicæ [467. a.](#)

Orpheas duos veteres finxerunt [129. a.](#)

Orpheus Ægyptum adiſſe, & Ægyptiorum diſciplinam hauſiſſe cur fingitur [130. a.](#) Agyrta cur

fuiſſe dicitur [130. a.](#) ei Apollinem tradidiſſe lyram cur Veteres finxerunt [132. a.](#) Arcas fuiſſe cur dicitur a nonnullis [129. b.](#) ei adſcripta ſunt Argonautica Orphei Crotoniatæ [132. a.](#) Aſtronomus fuiſſe cur fingitur [130. a.](#) cantu feras manſuefeciffe cur dicitur [132. a.](#) ejus caput in Hebrum projeſtum cur loquax & fatidicum fuiſſe fingitur [132. b.](#) ejus caput invadens ſerpens cur in lapidem mutatus fuiſſe fingitur [132. b.](#) ejus commentarii cur tabulis inſcripti, & in monte Hæmo poſiti dicuntur [131. a.](#) Deorum colendorum, expiandorum ſclerum, & morborum curandorum ritus inveniffe cur dicitur [130. b.](#) *διονυſιακὴν τελετουργίαν* & *Φαλλοφῶγαν*, & Mercurii fabulam ad Græcos tranſtulit, juxta Diodorum [89. a.](#) ejus doctrina arcana [131. a.](#) Eleuſinia Athenas dicitur detuliſſe [131. a.](#) fulmine percuſſus interiſſe cur fingitur [132. b.](#) cur grandinem & nives reſpeiſſiſſe, fluvios eſſe moratus, & mare pacaffe dictus eſt [132. a.](#) cur multa vitæ utilia regendisque hominibus commoda inveniffe creditus eſt [132. a.](#) ei adſcripti ſunt Hymni Onomacriti [132. a.](#) ei Jaſon cur denuntiat, ſine eo Argonautas in Colchidem pervenire non poſſe [132. b.](#) Idæorum Daſtylorum diſciplinam hauſiſſe cur dicitur [130. b.](#) [132. a.](#) *Ἰεφοφάνης* cognomento dictus [130. b.](#) inferos bis adiſſe cur dicitur [132. b.](#) Iſidis & Oſiridis ſacra in Cereris & Liberi orgia dicitur convertiſſe [131. a.](#) legumlator [130. a.](#) ei liber de lapidibus vulgo adſcriptus, eſt Onomacriti [132. a.](#) ei adſcripti Libri [130. b.](#) [131. a.](#) Magus fuiſſe cur dicitur [132. a.](#) ejus mortem cur Biſtonides fleviſſe finguntur [132. b.](#) Moſes eſt [129. a.](#) Muſicus fuiſſe cur dicitur [130. b.](#) ejus præceptor Moſes dictus eſt a quibusdam [129. b.](#) Moſis doctrina imbutus fuiſſe dicitur a Juſtino [131. a.](#) Poeta fuiſſe cur dicitur [129. b.](#) [130. b.](#) myſteriis doctrinam ſuam occultavit [131. a.](#) nomen ejus unde [130. a.](#) [132. a.](#) nullam unquam fuiſſe Orpheum, docent Ariſtoteles & alii [131. a.](#) Æagri fluvii filius cur dictus [132. b.](#) in Olympo monte ſepultus fuiſſe cur fingitur [132. b.](#) Panathenæas Athenas dicitur detuliſſe [131. a.](#) Philoſophus cur habetur [130. b.](#) Poetarum omnium antiquiſſimus dicitur [129. b.](#) rex fuiſſe cur creditur [129. b.](#) Sacerdos cur dictus [130. a.](#) Spiritu ſancto afflatus fuiſſe dicitur a Celſo [132. a.](#) tiaram geſtare cur fingitur [130. a.](#) Theologus cognomento dictus [130. b.](#) Theologus vetuſtiſſimus [129. b.](#) Theſmophoria Athenas detuliſſe dicitur [131. a.](#) Thrax fuiſſe cur vulgo creditur [129. b.](#) vates futurorum præſcius [132. a.](#) verſus ei adſcripti ab Ariſtobulo, Juſtino, & aliis, a Veteribus Chriſtianis videntur eſſe conſecti [131. a.](#) vixiſſe novem ætates fingitur [129. b.](#) uxorem interemtam ad vitam revocaſſe cur fingitur [132. b.](#)

Orpheus Crotoniata Piſiſtrati æqualis [132. a.](#)

Orphica, Bacchi orgia [130. b.](#) Piſiſtrati ævo antiquiora non ſunt [132. a.](#)

Orphici hymni emendantur [149. b.](#)

Orphicus

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Orphicus appellatur symbolicus de rebus divinis differendi modus [131. a.](#)

Orus idem ac *Moses* [84. b.](#) idem ac *Priapus* [84. b.](#) [111. b.](#) *Osiridis* filius, vel, juxta alios, frater; vel, juxta quosdam, idem qui *Osiris* [84. b.](#) [107. a.](#) quomodo pingi solitus [84. b.](#)

Osarsiph dictus est *Moses* [60. a.](#) [71. a.](#) [78. a.](#) *Osarsiph* quid significet [78. a.](#)

Osee patria [290. a.](#)

Osirapis [78. a.](#)

Osiris Apollinis pater [107. a.](#) idem ac *Adonis*

[71. a.](#) idem ac *Bacchus* [71. b.](#) [107. a.](#) idem ac

Moses [80. a.](#) idem qui *Sirius* & *Siris* [113. a.](#)

Sol est [71. b.](#) symbolum est rerum multarum

[153. b.](#) unde dictus [84. a.](#) *Taurus* aratri usum

docuit [102. b.](#) *Danubii* fontes adiit [102. b.](#)

ejus exercitum cur *Hercules* duxisse dicitur

[81. a.](#) *Indiam* multis *Aegyptiorum* coloniis

frequentavit [99. b.](#) *Poetices* inventor cur fin-

gitur [130. b.](#) eum *Indi* in patria sua natum

volunt [99. b.](#) ejus in *Indiam* expeditio, juxta

Eratothenem & *Strabonem*, fabulosa est [99. b.](#)

ejus mors & reditus ad vitam apud *Aegyptios*

celebrantur [71. b.](#) eum nigro colore *Aegyptii*

inficiunt [113. a.](#) partem ejus obscenam *Priapum*

esse fabulantur *Aegyptii* [112. a.](#) sepulcrum ejus

ignotum [83. a.](#) ejus simulacra cur velamine

flammeo obnupta [81. a.](#) [165. a.](#) ejus simula-

crum cur *ἐξορδίζον τῇ αἰδέῳ* [111. b.](#)

Ovidius explicatur [123. a.](#) refellitur [174. b.](#)

Oxyartes cum *Nino* conflixit, juxta *Ctesiam*; non

Zoroastres [91. a.](#)

Oxydraca cur orgia cum tympanis celebrabant

[82. b.](#)

Oxylus agros pignori opponi cur vetuit [162. b.](#)

P.

Pagninus (Sant.) notatur [459. a.](#)

παλαός Græca vox, unde orta [194.](#)

Palephatus Abydenus, *Aristotelis* amasius, idem

videtur qui *Abydenus* [59. b.](#) *Fabularum* In-

terpres [59. b.](#) [715. b.](#)

Palestina Phœnice dicta [194. b.](#)

Palestini *פְּלִשְׁתִּים* dicti [117. a.](#) cum *Cretensibus*

confunduntur [117. a.](#)

Palatyrus [199. b.](#)

Palladi virga cur tribuitur [155. b.](#)

Palmenothus *Aegypti* rex [67. b.](#)

Pamphilia & *Pilidia*, Phœnice dictæ [101. b.](#)

Pan *πανεύς* [110. a.](#) [111. b.](#) *ἀνιπλάγκτης* cur dictus

[110. b.](#) *Apollo* nominatur [107. a.](#) [110. b.](#) *Ar-*

cadibus magno in honore erat [136. b.](#) [139. b.](#)

Bacchi socius & *Διωνύσιος* [111. a.](#) bellator [111. a.](#)

Cererem in *Arcadiæ* specubus latitantem repe-

risset cur fingitur [111. a.](#) cornua aurea & ad

cælum pertinentia cur ei affinguntur [110. b.](#)

Deorum antiquissimus ab *Aegyptiis* & *Arcadiis*

habitus est [110. a.](#) [137. a.](#) [139. b.](#) Deorum &

hominum *μυστήριος* ac sequester [99. a.](#) *deserta*

loca habitare cur fingitur [110. b.](#) facie miniata

cur pingi solebat [110. b.](#) futurorum præcius

cur fingitur [110. a.](#) *Gigantes* conchæ sonitu

exterruisse & in fugam dedisse cur dictus est

[111. a.](#) [198. a.](#) *hircinam* formam gerere cur dici-

tur [110. b.](#) idem ac *Ephialtes* [119. b.](#) idem ac

Fatuus & *Faruellus* [139. b.](#) idem ac *Faunus*

[139. a. b.](#) idem ac *Inuus* [139. b.](#) idem ac *Moses*

[110. b.](#) idem ac *Priapus* [111. b.](#) idem ac *Satur-*

nus [146. a.](#) idem ac *Silvanus* [146. a.](#) idem ac

Sol [110. b.](#) ei ignis perpetuus cur alebatur

[110. b.](#) eum *Itali* cur colerent, *Evandri* opera

effectum est [110. b.](#) ei *Lampadephoria* instituta

[110. b.](#) ejus pater *Mercurius* esse cur dicitur [75. b.](#)

[78. b.](#) ei & *Mercurio* communia multa sunt

[110. b.](#) *montivagus* cur fingitur [110. a. b.](#) *mundi*

Harmoniam fistula concinere cur fingitur [111. a.](#)

Musarum ductor cur dicitur [153. a.](#) naturæ

symbolum [614. b.](#) *νόμιος* [110. a.](#) *Nympharum*

dux & comes [110. a.](#) *ἐκκοπτήρις* [111. b.](#) *φιλο-*

σπύλνγξ [111. b.](#) *Φόβιος* [109. a.](#) saltator [111. a.](#)

Satyros & *Musas* secum ducere cur dicitur [110. b.](#)

Scolita [111. a.](#) speculans longinqua cur fingitur

[111. b.](#) verus fuit *Christus Jesus* [614. b.](#) ei

virga & fistula cur tribuuntur [110. b.](#) *Pan* &

Vulcanus communia habent quædam [110. b.](#)

Παναγία & *Παναγία σοφίας* nomen, quibus

Scripturæ sacræ libris tribuitur [243. a.](#)

Panchaica columna aurea [57. a.](#)

Panchaica literæ [57. a.](#)

Pandora eadem est quæ *Cybele* [148. b.](#) *Evæ*

typus [51. b.](#) [115. b.](#) [154. a.](#)

Pantbea signa [148. a.](#)

Pantbea nomen cur *Drusillæ* post mortem tributum

[151. a.](#)

Pantbron Romæ templum, unde dictum [146. a.](#)

[148. a.](#) [151. a.](#)

Pantbeum unde dictum est *Myobarbum* *Ausonii*

[148. a.](#)

Pantber, cognomen *Jacobi*, qui fuit *Josephi* pater,

juxta *Epiphanium* [467. a.](#) *Joachimi* pater, *Mariæ*

virginis avus, juxta *Johannem Damascenum*

[467. a.](#) *Josephus* *Mariæ* virginis maritus,

cognomento videtur fuisse dictus [467. a.](#)

Pantbera, *Mariæ* matris *Jesu* maritus, *Jesu* pater,

juxta *Thalmudistas* & alios [467. a.](#)

παπαπατρίων, qui [40. b.](#)

Paraboli, sive *Parabolani* qui [41. a.](#)

Paradisi terrestris typus est ætas aurea [154. a.](#) ejus

notitiam habuerunt *Brachmanes* [97. b.](#) eum

refert *Hortus Jovis*, *Platoni* commemoratus

[55. b.](#)

Παρακλινόμενοι qui [41. a.](#)

Paralipomena collecta ex *Actis* diurnis, & *Prophe-*

tarum scriptionibus, & vetustioribus *Libris*

Scripturæ [211. a.](#) quando scripta [211. b.](#) post

Librum Esdræ scripta esse, opinantur *Ebræi*

[211. b.](#) ea *Esdræ* adscribunt *Ebræi* [211. b.](#) eorum

Auctor quo tempore vixerit [214. a.](#) *Paralipo-*

mena & initium *Libri Esdræ* unius esse videntur

Auctoris [211. b.](#) *Paralipomenon* nomen osten-

dit posteriora ea esse *Libris Regum* [212. a.](#)

Parca eadem ac *Luna* [150. a.](#)

Παριστασις quid [706. b.](#)

Paris appulisse dicitur in *Aegyptum* [167. a.](#)

Παρίων

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Παράνομα* Ebraica Græci Interpretes Græcis *παράνομα* aliquando repræsentarunt 174. a.
- Pasche* typus quidam apud Peruvianos 105. a.
- Pasche* tempore se a Messia redemptum iri sperant Judæi 696. b.
- Pasiphaes adulterium* unde confictum 119. b.
- Pasiphaes taurus* Vituli aurei Aaronis typus ibid.
- פשוט* quid 713. a.
- Pateneis*, Saiticus Sacerdos 106. a.
- Pater Jedor*, unum e nominibus Mosis 72. b.
- Patria* appellatur, non in qua quis natus est, sed in qua educatus 471. a. b.
- Pauli & Thecle* periodi 35.
- Paulus* apostolus nudipedalia exercuit 162. a. ejus epistolas repudiabant Elcesaitæ 26. b. nec non Ebion & Severus 23. a. in eas temere grassati sunt Marcion & Basilides 23. b. Pauli Epistolas ad Timotheum repudiabat Tatianus 23. a. Pauli Epistolæ quædam, præter Canonicas olim circumferebantur 25. b. supposititiæ ad Laodicenses 25. b. Epistolæ supposititiæ ad Senecam 25. b.
- Paulus Samosatenus* Psalmos post Christum compositos credidit 233. b.
- Pausanias* refellitur 110. a.
- Pax* duplex hominibus per Jesum Christum parata, temporaria, & æterna 440. b. per Christum Jesum parata qualis 525. a. b. per Christum oritura, ab Isaia prædicta 441. a. 525. a. b. Pacis princeps Christus 360. a. 383. b.
- Pedibus* nudis ad eliciendas aquas Deo supplicatur 162. a. Pedibus nudis sacrorum faciendorum mos a Judæis ortus 161. vide *Nudipedalia*.
- Πελας* unde dicta 85. a.
- Pelasgi* Aboriginum cognati 136. b. in Italia Diis voverunt proventuum omnium suorum decimas 136. b. Pelasgorum colonie in Italia 136. b.
- Pelasgia* dicta est Arcadia 136. b.
- Pelasgica* literæ 137. a.
- Pelei* fabula unde orta 156. a.
- Penates* an iidem ac Lares 142. a. Mosem dissimulant 142. b. Diis Romanorum proprii 142. a. qui 142. b.
- Pentateuchus* Mosis, Librorum omnium, qui supersunt, antiquissimus 45. a. summarij Legis Judaicæ 187. b. Pentateuchum Moses Israelitis cur scripsit in deserto 227. a. Pentateuchi exemplar penes se habere unumquemque debere docent Rabbini 187. b. Pentateuchi velut appendices sunt reliqui Libri sacri 187. b. Pentateuchi pars aliqua scripta est, postquam Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassæorum, sedes Amorrhæorum & Basanitarum occupaverunt 186. a.
- Pentateuchus Samaritanus* 51. b.
- Peraquatores* 474. a.
- Pererius* (Bened.) refellitur 408. a. 421. a. 432. b.
- Peripatetica Philosophia* ex Mose & Prophetis manavit 58. b.
- Perse* acta diurna in literas diligenter referebant 207. b. adipem curadolent in sacrificiis 94. b.
- Israelitica religione imbuti 90. b. Israeliticis militibus usi sunt 167. b. Judæorum Libros sacros cognoverunt & legerunt 167. b. Judaicis rebus imbuti 167. b. quidam Mosis Legem servant, qua fratres absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur 157. a. eorum prisca religio e libris Mosis profluxit 89. b. qui eam hodie retineant 89. b. eorum reges ad bella extra Persidem gerenda proficiscentes, regni hæredem designare solebant 448. a. Persarum veterum dogmata a recentioribus dijudicanda sunt 89. b.
- Persæ Carmanenses* religionem majorum suorum fidelius retinuerunt, quam Persæ Indicienses 90. b.
- Persicæ linguae* & Germanicæ vocabula multa communia sunt 175. a. Persicam linguam Græci facile condiscabant 169. b. eam Themistocles facile didicit 167. b.
- Persicarum rerum Collectio* sacra, idem fortasse liber fuit ac Zundavastaw 96. a.
- Persens* Ægyptius fuisse cur fingitur 126. a. Andromedem Cephei Æthiopum regis filiam duxisse cur fingitur 126. a. arcæ statim ab ortu inclusus, & in mare abjectus cur fingitur 126. a. idem ac Moses 126. a. Magus fuisse cur dicitur 126. a. in Polydectæ regia educatus cur fingitur 126. a. speculator cur dictus ibid. Persei specula ibid. Persei filius Erythras ibid.
- Peruviani* Africanis orti videntur 104. a. Pasche typum quendam retinent 105. a.
- Petavius* (Dion.) castigatur 215. b. refellitur 445. a. b. 448. a. 452. a. 453. a.
- Πέρεα*, quid 624. a.
- Petrus* & Paulus Apostoli, Magiæ accusati 502. a. b. Petri secunda Epistola inter dubios & controversos Scripturæ sacre Libros olim ab aliquibus posita 24. b.
- Phallephoria* unde orta 82. a. 207. a.
- Phallus* 112. a.
- Phaniel*, unum ex nominibus Mosis 72. b.
- Pharao*, quo regnante natus est Moses, idem videtur ac Thammuz, sive Themosis, sive Tethmosis 72. a. Pharao Crocodilum significat 108. b.
- Pharæis* & *Pharia* dicta est Thermuthis filia Pharaonis 73. a.
- Pherchydes* Ægyptiorum & Chaldæorum discipulus 52. b.
- Philemon* & Baucis, typi Lothi & uxoris 155. b.
- Philo* Ebraice redditur Jedidæus 173. a.
- Philo Byblius* Sanchoniathonem fideliter non est interpretatus 70. b. emendatur 69. b.
- Philo Judeus* allegorice Scripturam sacram interpretatus est 712. b. Ebraicæ linguæ rudis 251. a.
- Philo Senior* carmina scripsit de rebus Judæorum 61. b. Hellenista videtur fuisse 251. a. Judæus fuit 61. b. & tamen inter Græcos positus est a Josepho 60. b. libros Mosis compilavit 61. b. librum Sapientiæ Græce exposuit 251. a. librum Sapientiæ liberiori interpretatione explanavit 251. a.
- Philochorus* Mosis meminit 60. a. ejus ætas ibid.
- Philoponus*

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Philopenus emendatur 29. b.
Philosophia Christiana Ethnicam Philosophiam illustravit 15. b. Philosophiæ distribuendæ in partes quatuor rationem ex Salomone Græcos sumsisse tradit Origenes 249. b.
Philosophorum disciplinæ, quæ sustinent se ab omni assensu, minus adversantur Christianismo, ac vulgo creditur 5. b.
Philostatus antiquitatis testimonium commodat Evangelicæ historiæ & Actis Apostolorum 21. a. Apollonii vitam cur scripsit 641. a. 642. a. Apollonium suum ad Christi Jesu simulacrum effingere conatus est 642. b. contradicit ipse sibi & repugnat 644. b. eruditionem suam gratis ostendat 642. b. notatur & refellitur 100. b. 641. a. b. 646. a. Pythagoricæ sectæ addictus 645. b. scriptor eruditus, sed parum verax 644. a. ejus historia de Apollonio nullis idoneis nititur testimoniis 641. b. refellitur 641. a.
Pblegonis testimonium de Solis defectione & motu terræ, quæ moriente Christo contigerunt 28. b.
Phocylidi adscriptum poema *ῥητρικόν*, Mosaicis præceptis perspersum 68. b. Hellenistæ, vel Christiani satis recentis fœtus 68. b. nullus Patrum veterum ejus meminit 68. a.
Phœnice dicta est Palæstina 194. b.
Phœnices a Josua exterminati, in quæ loca profugerint 199. a. a Judæis Grammaticam accepisse, & Græcis tradidisse scribit Eupolemus 141. b. eos cum Ebraeis recentiores Scriptores confuderunt 69. a. 194. b. Græcis literarum characteres tradiderunt 176. a. in Bithynia, Thracia, Rhodo & finitimis locis 101. b. in Samo ibid. in Occidentem Ebraismum disseminarunt 175. a. Mosis libros per universum orbem circumtulere 167. a. *ψαλοι* ab Aristophane cur dicti 195. a. scribebant in saxis 56. b. se a Mari rubro venisse dicebant 69. a. veram historiam fabulis inquinarent 106. b. iis literarum inventio a Veteribus tributa 176. b. eorum coloniis gentes pleræque Theologiam suam debent 175. a. eorum navigationes Abrahamo recentiores 175. a. eorum Theologia Mosaicis dogmatis imbuta 69. a. Phœnices & Ægyptii universis hominibus Theologiæ principia tradiderunt, juxta Philonem Byblium 106. a.
Phœnicia lingua. vide *Chananæa*.
Phœnix avis Sinarum fabulis celebratus 100. a. b.
Photius totius Josephi *ἀρχαιολογίας* epitomen dare propositum non habuit 34. b.
Pdryges ignis cultores 95. a.
Pdrygi amictus origo 165. a.
Pitha 145. cur sic dictus 86. b. idem ac Mercurius, Suada, Taurus, Thoth, ac Vulcanus 85. a. patrem habuit Cnephum 85. a.
Pburim dies, sive Sortium Hamanæa dicta, & Mardocheica 223. a.
Pburim diei origo ut cognosceretur, Liber Esther præcipue videtur esse scriptus 223. b.
ϕύλον recte dici potest Secta Christianorum 35. a.
HUETII DEMONSTR.

Phili vocati sunt a Romanis, qui Britanni a suis 173. a.
Pindarus explicatur 627. a. Pindari Scholiastes refellitur 627. a.
Pini in veteri Codice Marchallsem per ponitur pro *pinu* 380. a.
Piscibus, qui squamosi non essent, pollucere vetuit Numa 164. b.
Pisidices & Achillis historia ex historia Mosis detorta est 120. a.
Plage quadragenæ 165. b.
Plato ad divinarum rerum comparandam scientiam exilia potius quam peregrinationes suscepit 92. b. Ægyptiam linguam didicit 167. b. Ægyptios Hierophantas adiit 54. b. Apolline & Periclyone natus fingitur 466. a. cum Judæis conversatus 56. a. Deum definit, ut Moses 56. a. Deum unicum esse demonstrat 55. b. ex Columnis Mercurii doctrinam suam hausit 54. b. eum Jeremiæ consuetudine usum perperam aliquando credidit Augustinus 55. a. in assignanda rerum causâ Mosem videretur esse secutus 56. a. in legum suarum descriptione eundem ordinem tenuit ac Moses 55. a. materiam mundi *προπαρχουσαν* & æternam statuit 55. a. Mercuriales libros compilavit ibid. Mosis Atticissans 56. a. Mosis libros involavit 56. a. Mosis libros legit diligenter ibid. mundum a Deo conditum & conservatum cum cerneret, Dei vocem audire sibi videbatur 55. b. Socratis supplicio absteritus est, quo minus aperte de Deo dissereret 56. a. emendatur 630. a.
Platonici habiti sunt prisce Christiani 56. a. Platoniorum librorum frequentiore lectionem Christianis objiciebat Julianus 56. a.
Plautus explicatur 152. b.
Plinius notatur 65. a.
Plutarchus columbæ ex arca emissæ meminit 64. b. multa sumit vel a Mose, vel ab iis, qui a Mose sumserunt 64. b. emendatur 279. b. refellitur 90. b. 161. a. 466. b.
Pluto Semi typus 154. b.
Pluto Sinopensis 145. b.
Pluvia Christi symbolum 388. a.
Pocockius (Ed.) laudatur 150. a.
Pœna reciproci 165. b. Pœnas scelerum quo sensu Deus a nepotibus dicitur esse expetitur 277. a.
Pœte multi a Deo afflati futura prædixerunt 232. a.
Polemon Mosis meminit in historia sua 60. b.
Polycarpus primam Apostolorum successionem attigisse se jactabat 20. b.
Ponticarum gentium commercia cum Judæis 167. a.
Pontifex apud Romanos quomodo sanguine aspergebatur 164. b. Pontificis Judæorum mors, typus fuit mortis Christi Jesu 613. a.
Pontus Euxinus cur mare nigrum dictus 124. b.
Porphyrius Christianos libris suis oppugnavit 66. b.
Ecc ec **Danielis**

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Danielis librum refellere instituit [286. b.](#)
 Longini discipulus [66. b.](#) Mosem de Judæis
 verissima nunciasse agnoscit [66. b.](#) emendatur
[69. b.](#) [70. a.](#) notatur [15. b.](#) castigatur [458. a. b.](#)
 refellitur [332. b.](#) [384. b.](#) Porphyrii Homericae
 allegoriae [715. a.](#)
Pofidonius Geometriam adversus Zenonem Epicu-
 reum defendit [4. b.](#)
Præda Diis offerenda: ritus unde ortus [161. b.](#)
Predictiones. vide *Prophecia.*
Præfeste Romanis ad mortem damnatis tutus re-
 ceptus fuit [165. a.](#)
Προφῆτεος Senem & Sacerdotem sonat [284. a.](#)
Priapus alatus cur fingebatur [112. b.](#) bellator [111. b.](#)
 cornu copiae gestare, & vites custodire cur fingi-
 tur [112. a.](#) fontium index cur dictus [112. a.](#)
 genitalium custos cur fingitur [ibid.](#) hortorum
 custos cur dicitur [ibid.](#) idem ac Moses [111. b.](#)
 idem ac Osiris [112. a.](#) idem ac Pan [112. a.](#) idem
 ac Sol [145. b.](#) idem ac Typhon [112. a.](#) [146. a.](#)
 infans a matre expositus cur dicitur [112. a.](#) libe-
 ralis [112. a.](#) cum Mercurio quædam habet com-
 munita [111. b.](#) [112. b.](#) Osiridis pars oscena [112. a.](#)
 puerili ætate quandoque exhibebatur [111. b.](#)
 rusticus Deus [111. b.](#) saltator [ibid.](#) unus ex
 Idæis Dactylis [ibid.](#) Priapo natura duplex cur
 tributa est [112. b.](#) ei alimi effigies cur adjun-
 gebatur [112. a.](#) ei cum Baccho magna erat
 affinitas [111. b.](#) ejus barba & caput canis albi-
 cabant [111. b.](#)
Principia quædam moralia plures assentientes
 habent, quam principia Geometrica [3. b.](#) Prin-
 cipiis moralibus nemo adhuc fidem detraxit [4. b.](#)
 Principiis quam claritatem inesse debere cen-
 fuerint Speutippus & Proclus [18. a.](#) Principio-
 rum omnium, tam ἐπιτημονικῶν, quam moralium
 fides, pendet a nativa ipsorum evidentia & cla-
 ritate [3. a.](#)
Proclus a Johanne Philipono confutatus [67. b.](#)
 nudis pedibus sacra faciebat [161. b.](#) & seq. per-
 peram censuit, ita nos imaginari posse puncta,
 lineas & superficies, ut ab ἀμερίσεις ad μέγετα
 fieret progressio [9. b.](#) refellitur [9. a.](#) [11. a.](#)
Procopius castigatur [258. b.](#) refellitur [358. b.](#)
Prodici Philosophi sectatores librum in arcanis
 habebant Zoroastri adscriptum, sed falsa [96. a.](#)
 Descensus ad Inferos Orpheo adscriptus [628. a.](#)
Prologus ἐνὶ τῇ πρώτῃ libri Ecclesiastici explicatur
[257. a.](#) refellitur [ibid.](#)
Prometheus idem ac Alzazel [116. a.](#) idem ac Mo-
 ses [114. a.](#) Magogi typus [155. a.](#) Caborum
 unus [114. b.](#) Asiæ maritus cur dictus [114. b.](#)
 Deucalionis pater cur dictus [115. b.](#) viarum
 index cur dictus [115. a.](#) confunditur cum Æscu-
 lapio [114. b.](#) cum Mercurio [114. a. b.](#) futuri
 præcius cur fingitur [115. a.](#) hominem de luto
 finxisse cur dictus est [115. a.](#) ignem de cælo
 rapuisse cur dictus est [115. a.](#) cum Jove collo-
 quia habuisse cur fingitur [115. a.](#) eluvione Nili
 in magnas angustias redactus, & ab Hercule ad-
 jutus fuisse fingitur [114. b.](#) Caucaii rupibus
 affixus, & ab Aquila depastus, & ab Hercule
 liberatus cur fingitur [116. a.](#) [197. b.](#) remedia
 morborum cur reperisse dictus [114. b.](#) bovem
 in duas partes divisisse, & hinc ossa adipe recta,
 inde carnes Jovi, tentandi causa apposuisse cur
 fingitur [115. a.](#) [116. b.](#) metallicæ, astronomicæ
 aliarumque artium inventor cur fingitur [115. a.](#)
 ei Aruspiciæ artis inventio cur tribuitur [115. a.](#)
 sapientia & providentia cur ei adscribitur
[114. b.](#) cur ei sceptrum tribuitur [114. b.](#)
 Promethei, an Æsculapii esset Panopense simu-
 lacrum, incertum fuit [114. b.](#) Promethei fur-
 tum Jovi indicasse homines, iisque Juventam
 fuisse datam, quam cum veheret alinus, serpenti
 hunc ipsam dedisse ad impetrandam bibendi
 veniam cur fingitur [115. b.](#) Prometheus &
 Vulcanus simul & iisdem religionibus placaban-
 tur [115. b.](#) Prometheo & Vulcano communis
 erat ara [115. a. b.](#)
Prophecia de rebus futuris, tanquam præteritis
 solent differere [296. a.](#) a Pseudopphetis quid
 discrepent [706. a. b.](#) historias sæpe scribebant
[208. b.](#) in vaticiniorum suorum libris historica
 pleraque admiscebant [208. a.](#) res aliter narrant
 ac Historici [610. a.](#) post Christum extiterunt
[503. a.](#) ea fere conscribebant, quæ pertinebant
 in longitudinem [299. b.](#) dicuntur Poetæ &
 cantores [298. a.](#) [299. a.](#) Propheciæ & Poetæ
 multa habent communia [299. a.](#) Propheciæ
 fere musici [232. a.](#) Propheciæ priores ab Ebræis
 qui & cur dicti [343. b.](#) Prophetarum dignitati
 non officit, aliorum Scriptorum verba ac sen-
 tentias usurpare [318. b.](#) Prophetarum duo-
 decim libri a viris Synagogæ magnæ in ordinem
 digesti pro ratione temporum [289. b.](#) quo
 ordine inter se disponendi [ibid.](#) Propheciarum
 ingenio afflatus suos accommodavit Spiritus
 S. [319. a.](#) Prophetarum libris præfixæ In-
 scriptiones a Prophetis ipsis additæ sunt [324. a.](#)
 Prophetarum mos non est, res ordine referre
[262. a.](#) [262. b.](#) [377. b.](#) Prophetarum oratio
 scabra, salebrosa ac dissipata esse solet [706. a.](#)
 Prophetarum parentes in Scriptura nominati
 Propheciæ ipsi quoque fuerunt, juxta Ebræos
[370. b.](#) Prophetarum prædictiones sunt certis-
 simum ad probandam Religionis Christianæ
 veritatem argumentum [5. a.](#) Prophetas
 Ægyptii appellant quorumlibet factorum mini-
 stros [298. b.](#)
Prophecia quid [7. b.](#) verax quæ [13. b.](#) Prophe-
 tia etiam est præteritorum & præsentium [2. b.](#)
 Propheciæ donum ad postremum usque Christi
 adventum in Ecclesia non desitutum, docet
 Scriptor vetus apud Eusebium [503. a.](#) Prophe-
 tiæ munus temere usurpare, capitale fuit, juxta
 legem Moysi [602. a.](#) Propheciæ secundus gra-
 dus quis [299. a.](#) Propheciæ universim potius
 quam sigillatim spectandæ sunt [705. a.](#)
 Propheciæ quædam non solitariae, sed cum
 toto, unde prodierunt, contextu spectari de-
 bent [705. b.](#) Propheciæ pleraque veteris
 Testa-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Testamenti in unum Jesum conveniunt [705. a.](#)
 Prophetiæ post Jesum desitæ [495.](#) Prophe-
 tias extra Terram sanctam literis tradere non
 licere, falso asseverarunt Thalmudistæ [278. a.](#)
[288. b.](#) Prophetias simulacris quibusdam ad-
 umbrare solet Spiritus S. [334. a.](#) Prophetias
 non semper claras & distinctas esse oportuit
[709. a.](#) [710. a. b.](#) Prophetias ac typos Christi
 Jesu, qui extant in novo Testamento, non ne-
 cesse est in eandem sententiam ac antecedentia
 & consequentia conspirare [705. b.](#) Prophetia-
 rum collectiones a centonibus quid discrepent
[708. b.](#) Prophetiarum duplex genus, per signa
 & per verba [334. b.](#) Prophetiarum finis Chri-
 stus [386. b. seq.](#) Prophetiarum, quæ sunt per
 verba, multiplex est genus [335. b.](#) Prophetia-
 rum triplex genus est in Libris sacris, quod
 Christum mere respicit: quod Christum respicit
 κατὰ λέξιν, alia κατὰ ὅλην; quod Christum
 κατὰ ὅλην, alia κατὰ λέξιν [711. b.](#) Prophetiis
 inest vis argumenti, contra quam credidit
 Grotius [336. b.](#) Prophetiis multis duplex
 inest significatio, quorum primaria pertinet ad
 Christum, contra quam credidit Grotius [336. a.](#)
 Prophetiis præ cæteris argumentis, ad proban-
 dam Christianæ religionis veritatem utendum
 est [337. & seq.](#)
 Prophetica facultas a solo Deo est [13. b.](#) ejus
 causam in animi motione ponit Porphyrius
[16. a.](#) eam concessam non esse a natura homi-
 nibus, communis opinio est [14. a.](#)
 Propontis cur Mare album dicta [124. b.](#)
 Propter viam sacrificium unde originem habuit
[164. a.](#)
 Proserpina eadem ac Bona Dea [148. b.](#) eadem ac
 Maja [148. b.](#) eadem ac Medea [148. b.](#)
 Protei columnæ quid [125. a.](#)
 Proteus Ægyptius fuisse cur fingitur a nonnullis
[123. b.](#) æquiritatis laus cur ei tribuitur [125. b.](#)
 Astrologiæ peritus cur fuisse fingitur [125. a.](#) ei
 divini honores in Ægypto cur tribuuntur [126. a.](#)
 filios duos habere cur dictus est [124. b.](#) fortissi-
 mus & invictissimus fuisse cur fingitur [125. b.](#)
 idem ac Moses [123. b.](#) in omnia rerum miracula
 cur sese fingitur transformasse [124. b.](#) Jovis
 filius cur dictus [123. a.](#) ἀσκανομένης cur
 dictus [125. a.](#) Magus & præstigiator cur
 fingitur [125. a.](#) ei maris claves cur tribuuntur
[124. a.](#) naturæ principia cur aperuisse dictus est
[125. b.](#) Neptuni armenta pascere cur fingitur
[125. b.](#) Neptuni filius, vel juxta Homerum,
 famulus [124. a.](#) ei Neprunum sub mari alveum
 parasse, per quem ex Pallene in Ægyptum sicus
 penetraret, cur Veteres finxerunt [124. a.](#)
 Phœnicez filius [124. a.](#) πολύβηλος [125. b.](#)
 præterita, præsentia & futura callere cur dictus
[125. a.](#) rex Ægypti [124. a.](#) saltator [125. b.](#) ei
 Memphi templum cur conditum in Castris Ty-
 riorum [124. a.](#) Thrax cur ab aliquibus dictus
 est [123. b.](#) [129. b.](#)
 Proverbiorum Liber a Rabbiniis e sacrorum Libro-
 rum censu fere expunctus [242. b.](#) ejus Auctor
 quis [239. a.](#) eo Ethicam tradi volunt Scripturæ
 sacre interpretes [249. a.](#)
 Prudentia prophetia quædam est [7. b.](#)
 Πουρὰ quid [163. a.](#) Πουρὰν origo [163. a.](#)
 Psalmi aliquot in Babylonica captivitate, quidam
 & post eam compositi [233. a. b.](#) aliquot cur
 ἀνεπίγραφοι & ἀδίστατοι [232. a.](#) ἀνεπίγραφοι
 cujus sunt Auctoris [235. a.](#) post Esdram nulli
 ad priscos adjecti sunt [233. b.](#) Psalmos post
 Christum Jesum compositos esse credidit Paulus
 Samosatenus, & deinde Anabaptistæ [233. b.](#)
 Psalmorum Auctores varii fuerunt [232. a.](#) Psal-
 morum numerus ab Esdra fuit determinatus,
 eorumque Volumen in Canonem ab eo dedica-
 tum [233. b.](#) Psalmorum ordo a temporum or-
 dine cur discreper [235. b.](#)
 Psalmus XXI. Christo addicitur [598. a.](#)
 Psalmus LXIV. cur Davidis, Jeremiæ, & Ezechie-
 lis nominibus inscriptus [277. a.](#)
 Psalmi LXVII, v. [5. 7. & 19.](#) Christo Jesu addicun-
 tur [616. b.](#)
 Psalmi LXVIII, v. [22.](#) Christo Jesu addicitur
[609. a.](#)
 Psalmos LXXIV, LXXVIII, & LXXIX, Esdræ
 temporibus adscribunt quidam [233. b.](#)
 Psalmus LXXVII, Messia prænuntius [499. b.](#) cum
 ab antecedente haudquaquam esse disjungen-
 dum, Judæi quædam tradiderunt [499. a.](#)
 Psalmus LXXXIX, & sequentes decem, Mosi ad-
 scribuntur [234. b.](#)
 Psalmus XCII, Adamo adscribitur ab Ebræis [235. a.](#)
 Psalmi XCV, v. [10.](#) genuina scriptura agnoscitur
[604. a.](#)
 Psalmus CIX, clarissimas de Messia prædictiones
 continet [353. b.](#)
 Psalmus CXVII, in Judæorum Synagogis creber-
 rime legi solitus [235.](#)
 Psalmus, quem extra centum & quinquaginta Ca-
 nonicorum numerum exhibent Septuaginta
 Interpretes, factus esse videtur Hellenistæ ali-
 cujus [239. a.](#)
 Psalterium cur Davidis nomine inscriptum [237. b.](#)
 in quinque Libros divisum [235. b.](#) quando
[236. a.](#)
 Psalterium Salomonis a Johan. Lud. de la Cerda
 editum factus esse videtur Hellenistæ alicujus
[238. b.](#)
 Psammithibus Ionibus & Caribus agrum in Ægypto
 habitandum concessit [167. a.](#)
 Psellus (Michael) fabularum anagogas scripsit
[715. b.](#)
 Psenophis sacerdos Ægyptius [52. b.](#)
 Pseudo-Dorotheus auctor libri de vitis Prophetarum
[280. b.](#)
 Psonthomphanech dictus est Moses, perinde ut
 Josephus [79. b.](#)
 Pterelas regnum & vitam cum aureo capillo a
 Comætho filia abscisso amisit [202. b.](#)
 Πραρὸν quid [85. a.](#)
 Ptolemaus Chennus notatur [65. a.](#)
 Ptolemaus

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Ptolemæus Lagides Judæos complures traduxit in Ægyptum [166. b.](#) ei Serapis in somniis visus [84. a.](#)
Ptolemæus Mendefius Moſis in Hiſtoria ſua meminit [64. a. b.](#)
Puerperæ immundæ habebantur apud Athenienſes [163. b.](#) eas quadraginta diebus templo abſtinere juſſit Numa [164. b.](#)
Pyramides apud Sinas, itidem ut apud Ægyptios, ſepulchris impoſitæ [100. a.](#)
Pyramis quædam a Brachmanibus culta [100. a.](#)
Pythagoras ab animatorum eſu quamvis abſtineret, certas tamen victimarum partes comedebat [83. b.](#) Ægyptiam linguam didicit [167. b.](#) Arabes, Chaldaeos & Ebræos præceptores habuit [53. a.](#) circumciſus fuit, juxta nonnullos [53. a.](#) ex Columnis Mercurii doctrinam ſuam hauſit [54. a.](#) Danieleſem videtur auſiſſe [286. a.](#) ad divinarum rerum comparandam ſcientiam exilia potius quam peregrinationes ſuſcepit [92. b.](#) ejus dogmata pleraque Numæ dogmatis conſentanea [53. b.](#) Ezechielem videtur auſiſſe [275. b.](#) [286. a.](#) eum Judæis prognatum cur plerique crediderunt [54. a.](#) Judæos adiit [54. a.](#) cum Judæis converſatus eſt [56. a.](#) Mercuriales libros compilavit [58. a.](#) cum Moſchi Phyſiologi ſucceſſoribus congreſſus eſt [83. a.](#) Moſis Leges in ſuam Philoſophiam tranſtulit [83. a.](#) ex Moſis Libris multa ſumſit [168. b.](#) mundum a Deo conditum & conſervatum cum cerneret, Dei vocem audire ſibi videbatur [55. b.](#) nudis pedibus ſacra faciebat [161. b.](#) Orphei imitator [131. a.](#) Orphei ſcriptiones quasdam ſuppoſuit [628. a.](#) ejus præceptor Zaras [91. b.](#) Syrus fuit juxta Jamblichum [53. a.](#) ejus *τετρακτὶς* quid [53. b.](#) ei Thales auctor fuit instituendæ peregrinationis [53. a.](#) Thracum opinionibus imbutus fuiſſe cur dicitur [130. a.](#)
Pythagorei Philoſophi libros falſis nominibus inſcribere ſoliti [627. b.](#) mendaces & creduli [627. b.](#) iis vetitum erat funeribus intereſſe [162. b.](#)
Pythagorice Philoſophiæ præcipua capita Brachmanes retinent [100. b.](#)
Pythonis ab Apolline interfecti fabula unde orta [76. b.](#) [109. b.](#)

Q.

Quirinii cenſus expenditur [472. a.](#)

R.

R & S in fine permutantur [279. b.](#)
Rabanus Maurus reſellitur [317. b.](#)
Radix appellatur Chriſtus [342. b.](#) [368. b.](#)
Raguel Moſis ſocer, toparcha in Arabia [67. b.](#)
Rationem cæcam nobis dedit Deus, ne fidem aſpernaremur [5. b.](#) Rationis ac ſenſuum ope res certo cognoscere non poſſumus [5. b.](#)
Rocænſus a Julio Cæſare actus [474. b.](#)
Redemptio Iſrael quid [438. a.](#)
Regnum Dei, ſuppoſititius liber ſub nomine Zoroaſtris [96. b.](#)
Regnum Dei & Regnum cælorum quid [438. a.](#)

Regum Libri, a quo ſcripti [207. b.](#) ſeq. Jeremiæ adſcribuntur a Judæis [207. b.](#) [263. a.](#) eos integre eſſe fidei, agnoſcit Julianus Apoſtata [209. b.](#)
Religio vera quid [8. a.](#) Chriſtiana quid [8. a.](#) ejus veritas demonſtrari poteſt ex iis principiis, quæ a nemine adhuc in dubium vocata ſunt [3. a.](#)
Religiones omnes præter Chriſtianam falſæ ſunt & impiæ [717. b.](#) Religiones externas recipi vetuit Senatus Romanus [43. a.](#)
Reſcomoran unde dictum Promontorium Comorinense [99. b.](#)
Rex Reipublicæ totius perſonam ſuſtinet [200. a.](#)
Rhadamanes [123. a.](#)
Rhadamanthys Aſiæ maritime terras multas imperio ſuo ſubjeciſſe cur dictus [122. b.](#) ejus filius Erythras [123. a.](#) [126. a.](#) flavus fuiſſe cur ſingitur [123. a.](#) Gazam iſſe cur dicitur [123. a.](#) ob fratrem interfectum patria exulante cur dicitur [123. a.](#) idem ac Moſes [122. a.](#) Inferis jura dare cur dictus [122. b.](#) legem dedit, ne quis per Deum juraret [122. b.](#) legumlator, & primus legum repertor [ibid.](#) ei placuit rationis lex [162. b.](#) Tytion adiſſe dictus [110. a.](#) virgam, dum jura reddit, tenere cur dictus [122. b.](#) unde dictus [122. a. b.](#) Rhadamanthys juramentum [122. b.](#)
Rhamanite [123. a.](#)
Rhamnai, gens Arabica, a Rhadamanthe dicti [123. a.](#) iidem, qui Rhadamanes & Rhamanite [123. a.](#)
Rhodes redditur Ophiuſa [173. a.](#)
Romani Deos Græcorum pleroſque aſciverunt & coluerunt [137. a.](#) eos Græci Ebraica religione imbuerunt [137. a.](#)
Romulus Bar-Cochebæ nepos [401. a.](#)
Romulus Gabiis egregie inſtitutus [143. a.](#) ejus hiſtoria, falſa multa admixta habet [143. a.](#) ignis perpetui ſervandi, Veſtaliumque conſecrandarum ritum inſtituit [143. b.](#) religioſus, & rerum divinarum peritus [143. b.](#)
Rubenitica tribus in magnum numerum non excrevit [411. a.](#)
Rubri maris obſervato a Moſe reſeſſu, incolumes Ebræos trajeciſſe memorant Memphis [68. a.](#)
Rufus Bar-Cochebæ filius [401. a.](#)
Rupes aquas in deſerto profundens, typus Chriſti [342. a.](#) [697. b.](#)
Ruth liber, aditus ad Libros Samuelis [203. a.](#) appendix libri Judicum [203. a.](#) ætatis dubiæ, & Auctoris controverſi [203. a.](#)

S.

S & R in fine permutantur [279. b.](#)
R. Saadias Gaon reſellitur [387. a.](#) [459. b.](#)
Saba Regina, quæ Salomonem adiit, Eccleſiæ typus eſt [701. b.](#)
Sabaziis ſacris qui inſtitantur, cur eorum ſymbolum ſerpens eſt [80. b.](#)
Sabazius Bacchi cognomentum [129. b.](#) [145. b.](#) [158. a.](#)
Sabbathum flumen [427. a.](#)

Sabbatum

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

Sabbatum per universum orbem celebratur 159. a. observant Mexicani 104. b. meram esse βαρβαρίαν, censuit Plutarchus 82. b. Sabbathi nomen a Sabo derivat Plutarchus 82. b. Sabbathi origo frustra Ægyptiis tribuitur a Tacito 159. a. b. Sabbathi ritus vetustissimus 159. b. Sabbathi colendi consuetudo quando delita 159. b. Sabbathi Romani peculiari ritu observata 165. a. *Sabbi* dicuntur Christiani Balsarenses Sancti Johannis 74. b. priscarum religionum transfugæ 74. b. *Sabbus* cognomen Bacchi 158. a. *Sabii* idem qui Sabbi 74. b. ex Chaldaea primum profecti 74. b. *Sabini* Hercule prognatos cur se ferebant 137. a. sacrificiorum Græcanicorum ritus Romanis tradidere 137. a. Sabinorum agri cur Baccho sacri 158. a. *Sabinus.* vide *Sabbus.* *Sabis* Arabum Deus 158. a. est Bacchus ibid. unde dictus ibid. *Sabium*, Sethi filium, disciplinæ suæ auctorem jactant Sabii 74. b. *Sabos*, Arabiæ rex, unde dictus 158. a. *Sabus* idem ac Sabazius 158. a. Sabus sive Sabinus, Sabinorum Deus 158. a. *ῥῶ* quid 563. b. 703. a. *Sacellum* Angeli in templo sepulchri Christi 623. a. 625. a. *Sacerdos*, Atticis legibus, virginem & civem ducere uxorem, ipse casto & integro corpore esse debebat 163. a. *Sacerdotes* uncti apud Ebræos 492. b. iis, veteri Lege Ebræorum, jus non erat sedendi in sella regia 396. b. iis regnum capessere non licebat legibus Ebræorum 406. b. Sacerdotes Jesu a Prophetis prædicti 653. Sacerdotibus Romanis funestam domum ingredi, aut attrectare piacula non licebat 165. a. *Sacerdotii* dignitatem a se propter peccata ablatam fuisse, & ad gentes translata fatentur Judæi 492. b. *Sacrificantes* Athenienses partes quasdam victimæ Diis offerebant 163. a. *Sacrificia* Mosaica quid spectaverint 581. b. Sacrificia Romæ Græcanico ritu fieri solita 137. a. Sacrificiorum Græcanicorum ritus a Sabinis Romani acceperunt 137. a. Sacrificiorum Judæicorum abrogatio prædicta 457. b. Sacrificiorum reliquæ apud Athenienses Sacerdotum erant 163. a. *Sacrificium* incruentum a Malachia significatum 571. a. Jesus instituit 586. *Suid Ebn Batrix* refellitur 305. a. *Σαίον*, Ægyptiaca dictio, quid significet 84. a. *ῥῶ* quid 617. a. *Salebdei* Coptica litera 600. a. *Salem* urbs ea est, quæ Jerusalem deinde fuit dicta 181. b. 201. b. *Salmanassar* expeditio in Syriam Phœnicum Annalibus continebatur 209. b. *Salmassius* refellitur 113. b. 622. b.

Salomon typus Jesu 701. b. auctor libri Job a multis creditur 226. a. 229. b. carmina multa scripsit 248. b. ejus carminum cur magna pars perierit 233. a. ejus Epistolas quasdam retulit Alexander Polyhistor 209. b. quibus ætatis suæ temporibus libros suos scripserit, juxta Rabbinos 246. b. 248. b. residuum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem dono misit 196. b. Psalmorum sacrorum numerum valde auxit 232. b. ejus Libris totam Philosophiam contineri volunt Ebræi 249. a. ejus Parabolæ 241. a. b. eas compilarunt Ethnici 242. a. ejus Psalmi interciderunt 238. b. Salomonis & Hiram meminerunt Phœnicum Historici 209. b. *Saltatio* sacra coram idolis pervetusta est apud omnes propemodum gentes 98. b. *Samaritane literæ* 171. b. ab Assyriis diversæ 176. b. eadem sunt ac Chananææ 175. b. 176. a. Græcarum similes 176. a. earum inventio, Setho nonnullis, Abrahamo ab aliis tribuitur 170. a. earum origo 175. b. *Samaritanam scripturam* rebus profanis olim fuisse destinata, jactatur a Judæis quibusdam 178. b. *Samaritani* Pentateuchum solum cur admiserint 194. a. Samaritanorum & Judæorum dissociatio unde orta 51. b. *Sambuca* nomen habet a מנצח 79. a. *Samogiti* ignem perpetuum non ita pridem servabant 95. b. *Samen* Mercurii & Rhenes filius 102. a. *Samos* unde Imbraia dicta 101. b. *Samothea* prius Leucolia dicebatur 102. a. unde dicta 102. a. *Samuelis liber*, fons Græcorum quorundam rituum & fabularum 207. a. ejus dubia est ætas, & controversus auctor 203. b. *Samsonis* nomen quid significat 701. a. typus Hercules 202. b. *Samuel* auctor libri Josuæ creditur a nonnullis 188. a. auctor libri Judicum esse videtur 200. b. auctor libri Ruth creditur a nonnullis 203. b. auctor partis ejusdam librorum Samuelis 203. b. Samuel, vel Esdras obitum Josuæ ad calcem Libri, qui nomen ejus præfert, adscripserunt 188. a. b. *Samson*, Jesu typus 700. b. *Sanchoniathon*, ejus ætas 203. a. Chaos & Spiritum prima esse vult rerum exordia 70. a. ejus commentarios cum Libris Moysi consilgens Porphyrius, verissima Mosem de Judæis narrasse fatetur 66. b. a Gedeone libros Moysi accepit 50. b. ab Hieronimballo commentarios accepit 70. a. de Judæis summa fide disseruit 70. a. Mosaicorum Librorum unde notitiam habuit 167. a. ex Mose ea tantum sumit, quæ cum gentis suæ religionibus & dogmatis consentirent 70. b. Mosem sæpe sequitur & describit, nonnunquam deserit 70. b. e Moysi Libris plurima hausit 50. b. Taanti libros evolvit 50. b. *Sanguinis* circa aram fundendi mos unde ortus apud Romanos 162. a. 164. a.

Ecc ec 1

Sanctius.

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Sanctius. vide *Alphonsus Sanctius.*
Sanctus Dei, quis 347. b.
Sanctus Sanctorum, quis 347. b.
Sancus auctor Sabinæ gentis 137. a. idem qui Hercules ibid.
Sapientia Liber, cujus Auctoris 250. a. b. in Canone cur positus non fuerit 250. b. 253. a. carmine adstrictus fuit, juxta nonnullos 250. a. b. Chaldaice conversus fuit 250. b. ex Ebraico vel conversus est, vel collectus 250. a. Ebraismos habet ibid. multa habet, quorum consimilia in Libro Proverbiorum reperiuntur ibid. eum Philo Senior Græce exposuit 61. b. eum a Salomone scriptum esse cur veterum quidam iniciantur 253. a. Sapientiæ nomen omnibus Salomonis Libris præfixum est 243. a.
Sarmatice gentes ignis colendi ritum a Persis acceperunt 95. b.
Sarpedon Jovis & Laodamiæ filius 118. a.
Saturnalia quædam apud Ebræos 165. b. Saturnaliorum origo ibid.
Saturnus, Abrahami typus 70. a. Adami typus 154. b. Chami typus ibid. idem qui Belus, juxta nonnullos 154. b. idem ac Evander 146. a. idem ac Hercules ibid. idem ac Janus ibid. Il dictus a Phœnicibus 70. a. Israel dictus ibid. temporum rector, & Tempus dictus 154. b. unde dictus 174. b. Planetam cognomine & Noachum notat 153. b. Cælo patri filium unigenam sacrificat, tum circumcidit sibi virilia, suosque ad idem faciendum adigit 70. a. eum Circumcisionis auctorem esse volunt Phœnices 158. b. ei oculos quatuor Phœnices tribuebant 154. b. eo regnante carnibus homines abstinebant ibid. Saturnus, filiique ejus, Noachi filiorumque ejus sunt typi 154. b.
Saus Mercurii, & Rhene filius 102. a.
Scaliger (Jof.) castigatur 115. b. notatur 30. a. 59. b. 148. a. 168. a. 325. b. 473. a. refellitur 147. a. 172. a. 214. b. 215. b. 219. a. 309. a. 310. a. 444. a. 452. a. 599. b.
Scaphe, sive Hemisphærium, quid 125. a.
Scarabei mystici Ægyptiorum discus alatus, quid significet 85. b.
Sceptici repudiant Geometrica principia 4. b. Scepticorum argumenta imbecilla sunt adversus Christianam disciplinam 6. a. Scepticorum argumentis feliciter usi sunt quidam, ad eradicandam Philosophiam, & muniendam viam doctrinæ Christi 6. a.
Sceptrum recte appellatur jus ad sceptrum 421. a. R. *Schem tob* notatur 227. a.
Schemaia ab Israelitis dictus fuit Moses 72. b.
Scribe Tabernaculi creduntur a Pseudo-Dorotheo auctores libri Ruth 203. b.
Scribendi ars ante Diluvium vel Babelicam confusionem reperta fuerit, nec ne, incertum est 175. b. Scribebant veteres in faxis, in lateribus, in metallis, & in ligno 56. a. 57. a.
Scriptor Itinerarii Hierosolymitani refellitur 274. b.

Scriptura non tantis obnoxia est mutationibus, ac lingua 176. a.
Scriptura Sacra additamentis nonnullis aucta ab Esdra & Synagoga magna 183. b. 324. a. divinitus eam esse inspiratam, ex eventu Prophetiarum optime probatur 716. b. eam sub Ptolemæo Philadelpho Græce redditam esse constat 59. b. eam post bella recognoscere solebant Judæi 322. a. Ex ea exciderunt nonnulla, sed levia 26. a. ex ea loca citantur aliquando a Patribus, quæ vel in ea non extant, vel aliter in ea concepta extant ibid. ex ea testimonia sæpe afferunt Patres, neglectis verbis, servata solum sententia 26. b. ejus contextus in nominibus quibusdam propriis & numeris luxatus est 213. b. eundem leviculæ quædam mendæ infederunt 187. b. in eum quædam videntur e limbo irrepsisse 184. a. Scripturæ Sacre librorum variæ partitiones fuerunt 230. a.
Ser fluvius 58. b.
Seraphim unde dicti 84. a.
Serapis cornutus cur pingitur 84. a. idem ac Æsculapius 112. b. idem ac Jupiter 145. b. idem qui Moses 84. a. idem ac Osiris ibid. modium capite gestat 145. b. Ptolemæo Lagidæ in somniis visus 84. a. unde factum, ut in cælum igne plurimo tolli visus sit 203. a. radiatus cur pingitur 84. a. virgam tricuspidem angue circumplicatam gestans 84. a. unde dictus ibid. Serapidis simulacrum ex Ponto accivit Ptolemæus Lagi 101. b. Serapidis templum in Thracia 101. b.
Serarius refellitur 317. b.
Serenius Granianus in gratiam Christianorum scribit ad Hadrianum 40. b.
Seres, gens Æthiopica 58. b. Seres oppidum 58. b.
Seræ, & *Seræ* Ægyptiis quid 113. b.
Seria Insula 58. b.
Serpens æneus, Jesu Christi typus 698. a. Serpentis ænei mysterium quomodo exponant Judæi 698. b. Serpens malorum aureorum custos, typus serpentis, qui Evam ad peccatum pellexit 154. a.
Servetani Verus Testamentum penitus depravatum esse censent 187. b.
Servius emendatur 139. b. refellitur 56. b.
Seræ Ægyptiæ quid significat 75. a.
Sesostri duce Scyrhas & Thraces Ægyptii domuerunt 102. b.
Sethus Samaritarum literarum auctor, juxta nonnullos 170. a. Sethi filii, qui 404. b. Sethi nepotes astronomicam doctrinam duabus columnis inciderunt 57. a. 58. a. Sethi nepotum lapideam columnam sua ætate mansisse affirmat Josephus 58. a.
Severiani Acta Apostolorum & Pauli Epistolas rejiciebant 26. b.
Severus Actis Apostolorum fidem haberi vetuit 21. a. Epistolas Pauli rejiciebat 23. a.

Sextus

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Sextus Empiricus adversus Demonstrationes multa collegit 4. a.
Ægyptiace quid significat 75. 2.
Sibylla a Virgilio cur Alma dicta 463. a.
Sibyllina carmina vanitatis plena 716. b.
Siciliam quasi Sicilitam dictam Latini censuerunt 174. b.
Sidonius Apollinaris notatur 641. a.
Sileni cornuti cur saepe exhibeantur 141. a.
Silenus asino vehi cur fingitur 141. a. futura prædicere cur fingitur ibid. idem ac Moses ibid. idem ac Silvanus ibid. juvenior suis annis cur dicitur ab Ovidio 141. a. mundi ortum canere cur fingitur a Virgilio 111. a. Sileni sepulcrum cur in Ebræorum regione esse fingitur 141. a.
Silob. quid 431. a. Moses est per Gematricam artem 429. b. 1
Silvani tres 140. b.
Silvanus Agrestis cognominatus 140. b. Herculi cur saepe adjungitur in inscriptionibus 141. a. idem ac Apollo 140. b. idem ac Aristæus 141. a. idem ac Faunus 140. b. idem ac Inuus 140. b. idem ac Mars 146. a. idem ac Moses 140. b. idem ac Pan ibid. idem ac Silenus ibid. Laribus cur jungitur 143. a. unde sic dictus 133. a. Silvano Cyparissi calus adscribitur 141. a. Silvanus, Hercules, & Mercurius cur 641. a. fuere 141. a.
Simon Justus unus fuit e Synagogæ magnæ evdparic 321. b.
Simon Magus virgine natum cur se dixit 467. b. Pseudo-Christus 400. b.
Simplicius fabulosa, & ex fabulis Ægyptiorum expressa credidit, quæ Moses scripsit de rerum creatione 89. a. b. notatur & refellitur 89. a. b.
Sine Eclipseos, quæ moriente Christo contigit, notitiam habuerunt 29. a. Hieroglyphicam scribendi rationem videntur ab Ægyptiis accepisse 100. a. ignis cultores 95. b. longe ante Christum aliqua Veteris Testamenti aura fuerant afflati 399. a. Ægyptiaca multa habent 159. b. pedes feminarum citra naturalem modum cogunt, ut domum servant 100. a.
Sinensis Chronologia congruit cum Mosaica 159. b.
Sinensis magistratus quidam vestibis utitur, quarum infima pars tintinnabulis redimita est 157. a.
Sine Panos nutrix 110. a.
Sinope eadem videtur ac Sephora 108.
Sion, Ecclesiæ typus 389. b. Sione exire debuit Lex, ac Verbum Domini per Christum 389. b.
Siet Ægyptiis, quid 113. b.
Siris est Nilus 58. b. 127. b. est Sol 113. a.
Sirius est Astarte 151. b. est Canicula, & Sol, & Nilus 113. a. 127. b.
Sistrum ad hirundinem, quid 152. b. Sistrum, Ægypti Cymbalum 152. a. Sistrorum variae fuerunt formæ 152. b.
Sixtus Senensis refellitur 224. a. 262. b.
Socrates Mosaicarum sententiarum aura afflatus

54. b. mundum a Deo conditum & conservatum cum cerneret, Dei vocem audire sibi videbatur 55. b.
Sodomiticus interitus Græcis & Latinis notus 160. b.
Sol, Dei & hominum sequester, juxta Proclum 109. a. Solis defectus, qui moriente Christo contigit, ab Ethnicis commemoratus 28. b. 29. b. Solis defectum, & terræ motum, quæ moriente Jesu contigerunt, prædixerunt Prophetæ 606. Solis pectines 108. b.
Solan Ægyptum adiit 52. b. Ægyptiorum leges plerasque in Legum suarum Collectionem transtulit 52. b. 162. b. pro Ægyptiis nominibus Græca nomina in carminibus suis supposuit 173. a. agnum anniculo minorem offerri veruit 163. a. versibus suis politica multa & historica intexuit 208. a. victimas integras & perfectas offerri jussit 163. a. Solonis instituta Romam delata 163. b. Solonis sententia, e Psalmo quinquagesimo petita 237. b.
Solymi non sunt Judæ, sed Piliidæ 101. b. Phœnicum ioboles 101. b.
Sonchis Sacerdos Ægyptius, Archipropheta 53. a.
Sopher unum e nominibus Mosis 72. b.
Sophae nomen, quibus Scripturæ libris tribuitur 247. a.
Sophonias an regio genere ortus 307. a. quando futura prædixerit 307. b. seq. ejus ætas 307. b. patria & tribus 307. a.
Sortes portionum Terræ sanctæ, non statim ut singulis tribubus assignatæ sunt a Josua, in earum ditionem continuo cesserunt 192. b.
Sozomenus explicatur 301. a.
Spanhemius (Frid.) laudatur 226. a. 231. a.
Spartani. vide *Lacedæmonii.*
Sparto Judæus 121. a.
Sparto Phoronei filius 121. a.
Spiritus Domini, qui ferebatur super aquas, quid, juxta Anaxagoram 153. b.
Spiritus Sanctus appellabatur a Judæis afflatus quidam divinus 250. b. Spiritum Sanctum ad Discipulos suos missurum Jesum prædixerunt Prophetæ 647.
Spolia appellat Scriptura Sacra eorum animos, qui mortem effugerunt 617. a. Spolia fortium, apud Iliam, quid 617. a.
Stela apud Ægyptios, quid 57. b.
Στήλη, columnam & statuam significat 196. a.
Stella appellatur Christus 342. b. Jesu Christi symbolum 405. b. Stellam novam nato Christo apparuisse Magis, fateretur Julianus 28. a.
Stemmata Deorum, quid 57. b.
Stephanus, Ethnicorum Auctor, emendatur 101. a.
Stoici, censuerunt sola cogitatione existere puncta, lineas, & superficies, reipsa vero corpora esse 9. a. Deo soli futurorum cognitionem tribuerunt 15. b.
Strabo de Mose & Judæis summo candore disseruit 64. a. falso nonnulla veris miscuit 64. a. laudatur 64. a. notatur 159. a.

Stygis

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Stygis fabula, ejus Dii timent jurare numen & fallere, prodiit ex lege Zelotypia: [162. b.](#)
Stylus hominis apud Itaiam quid [358. a.](#)
Suem Libero & Lunæ mactabant Ægyptii [158. b.](#)
 Sues in Arabiam invecos interire quidam tradunt [159. b.](#)
Suevi Ildi sacrificabant [102. b.](#)
Suffetes Carthagenensium [158. b.](#)
Suffimentis gentes omnes in sacris usæ sunt [165. b.](#)
Snidas notatur [50. b.](#) refellitur [91. a.](#) [109. b.](#) [468. b.](#)
Snilla abstinebant Ægyptii & Phœnices [158. b.](#)
 Arabes [159. b.](#) Cretenses [162. b.](#) Pessinuntii Galatæ [157. b.](#)
Salamitis a Salomone dicta [248. b.](#)
Sulpitius Severus refellitur [443. b.](#)
Supponendarum scripturarum mos vetus [628. a.](#)
Susanne historiam a Græco homine scriptam fingebant Judæi [283. b.](#) Ebraice scriptam suppressisse videntur Judæi [284. a.](#) ex Libris sacris Judæorum dolo detractam fuisse queritur Origenes [31. a.](#) Susanne proci senes, qua arte Ebræarum mulierum pudicitie illudebant [284. a.](#) eorum nomina ibid.
Susis ædificium perelegans & vetustum erat, tempore Benjaminii Tudelenfis [280. b.](#)
Symmachus Samaritanus sub Commodio, & iterum sub Severo Scripturam Sacram Græce interpretatus est [68. b.](#)
Synagoge & *Ecclesie* typi in Veteri Testamento [673. a.](#)
Synagoga Magna diuturna fuit [321. b.](#) ex Sapientibus, non Prophetis, conflata erat [310. b.](#) [320. b.](#) proprie dicta, viguit temporibus Artaxerxis [321. b.](#) quando conflata [321. a.](#)
Synagoge Magnæ opus esse videtur Estheræ liber [222. b.](#)
Synedrium Magnum an viris tribu Juda ortis fuerit conflatum [407. a.](#) Synedrii Magni in medio sceptrum suspensum fuit, juxta Thalmudistas [407. b.](#) Synedrii Magni Princeps ibid.
Syri a Diodoro appellantur Ebræi [176. b.](#) nulla olim in templis suis habebant Deorum simulacra [100. b.](#) Syrorum characteres ex Judaicis detorti [176. b.](#)
Syria ad Cophenem fluvium [58. b.](#)
Syriaca appellatur Ebraica lingua [230. a.](#) Syriaca lingua ex Chananæ & Assyriæ permixtione conflata [171. b.](#) [172. a.](#)
Syria Dea Dearum omnium formas continebat [150. b.](#)
Syringes prope Thebas Ægyptias [56. a.](#)
Syrus Apollinis filius ex Sinope [108. a.](#)
Syrus Interpres Ecclesiastici castigatur [255. a.](#)

T.

T. Frequenter e medio vocabulorum exteritur [279. b.](#)
Taautes idem ac Harpocrates [146. a.](#) idem ac Saturnus [146. a.](#) idem ac Serapis ibid. latet in Diis Samothracum ibid.
Taautbe inter Deos princeps a Persis ponitur [90. a.](#)
Taanthus, Ægypti rex [69. b.](#) idem ac Mercu-

curius [50. b.](#) idem ac Moses ibid. idem ac Thoyth ibid. literarum inventor cur dicitur [50. b.](#) [70. a.](#) sapiens [69. b.](#) Deus habitus a Phœnicibus ibid. disciplinarum multarum cur auctor dictus [77. a.](#) serpentibus divinitatem adscripsit [70. b.](#) ad cultum Deorum quæ pertinerent, primus retulit in literas [70. a.](#) ejus frater/Æsculapius fuisse dicitur [112. b.](#) Commentarios primus reliquit [50. b.](#) ejus Commentarii, Sanchoniathon traditi ab Hieronimo, fuerunt Commentarii Moysi [70. a.](#) ejus Commentariis Cosmogonia continebatur [70. a.](#) [50. b.](#) ejus libros Porphyrius sacros appellat [70. a.](#)
Tabernaculorum festum imitantur [82. b.](#) & *Supra* *Supra* Græcorum [161. a.](#) *Supra* & Bacchicam celebritatem esse censuit Plutarchus [82. b.](#)
Tabernaculum & Tabernaculi vasa in Gazophylaciis templi recondita fuisse verisimile est [48. b.](#)
Tacitus (Corn.) Judaicæ gentis historiam fabulis infuscavit [65. a.](#)
Taitb, lingua veteri Gallica, quid significat [103. a.](#)
Talionis lex [165. b.](#) Rhadamanthi & Charondæ placuit [162. b.](#)
Talus Legum Minois custos [119. a.](#)
Tangutbeses filios suos redimunt ariete, quem & sacrificant ritu Ebraico [99. b.](#)
Tanis fabula unde orta [156. a.](#)
Tao apud Sinas supremi Dei nomen [100. a.](#)
Taprobanensium rex in causis capitalibus septuaginta consiliariis cur utebatur [157. a.](#)
Tartari, decem Tribuum propago, juxta nonnullos [427. a.](#) ignis cultores [95. b.](#) Mosaicos ritus plerosque retinent [162. a.](#) quidam Moysi Legem servant, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur [157. a.](#)
Tat, lingua veteri Gallica, quid significat [103. a.](#)
Tatianus Pauli Epistolæ ad Timotheum non admittebat [23. b.](#) castigatur [129. b.](#)
Tegyrius, Thracum rex [134. b.](#)
Teixeira refellitur [95. b.](#)
Templorum in vestibulis altaria collocare, cum signa intus essent, unde mos fuit Græcis [162. a.](#)
Templum Hierosolymitanum reparare conantes Judæi, flammis erumpentibus repressi sunt [458. a.](#) [687.](#) Templi Hierosolymitani nunquam instaurandi prædictio [458. b.](#) [686.](#) Templum primum Hierosolymitanum quibus rebus secundo antecelluit [439. a.](#) Templum secundum Hierosolymitanum an primo augustius fuerit & splendidius [395. b.](#) Templo secundo promissa gloria per Christum ipsi concilianda erat [439. a.](#)
Termini Dei, & Terminalis Jovis, & Terminaliorum origo [164. b.](#) Termini simulacrum *ἑταυμένον* exhibebatur [111. b.](#) Terminos agrorum moveri vetuit Numa [164. b.](#)
Ternarius numerus masculus [160. b.](#)
Tertullianus emendatur [489. b.](#) notatur [30. a.](#) refellitur [459. a.](#)
Testamentum Vetus, forma & apparatus Novi [335. a.](#) occultatio Novi [402. b.](#)

Testamentum

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

- Testamentum Novum*, revelatio veteris [402. b.](#)
Tethmosis dictus Moses [72. a. b.](#) Tethmosis, vel Themmuz, vel Themolis, videtur dictus fuisse Pharaon, quo regnante natus est Moses [72. a.](#)
Tetrazide Pythagorica, quid [285. b.](#)
Tentates, Gallorum Deus supremus [103. a.](#) sanguine humano placari solitus [103. a.](#) unde nomen habuit *ibid.*
Teutl, Dei nomen apud Mexicanos, unde factum [104. a.](#) idem videtur ac Tautus Phœnicum, & Theuth Ægyptiorum [104. a.](#)
Tbalani descriptio [462. a. b.](#)
Tbales, Ægyptiorum & Chaldaeorum discipulus [52. a.](#) Ægyptum adiit [52. a.](#) Deum ut defini- verit [52. b.](#) olcarum uberem proventum præ- dixit [7. b.](#) Phœnix oriundo fuit [52. a.](#) Pytha- goræ auctor fuit peregrinationis instituendæ [53. a.](#) ejus Epistola ad Pherecydem, quæ est apud Iacertium, κ.β.9.4.1.2. suspecta [52. a.](#) ejus Philosophia multa ex Mosis Lege petita habuit [52. b.](#)
Tballus in Syriaca Historis, Mosis meminit [68. a.](#) defenditur [30. a.](#)
Tbalmud explicatur [214. b.](#) refellitur [227. a.](#) [229. b.](#) [243. a.](#) [249. b.](#) [260. a.](#) [278. a.](#) [288. a.](#) [459. b.](#)
Thammuz Ezechielis, qui [72. a.](#) Thammuz vel Tethmosis, vel Themolis, videtur dictus Pharaon, quo regnante natus est Moses [72. a.](#) Thammuz nomen, de nomine Themoseos heri potuit [72. a.](#)
Thamam Ægypti regem Theuth adiit [72. a.](#) Thamo Ægyptio mors Christi Jesu significatur [613. b.](#) seq.
Tharbis, Æthiopum regis filia, Mosis patriam pro- dit, eique nubit, juxta Josephum [135. a.](#)
Tharops, Thracum rex [130. a.](#)
Thasit Phœnicum coloni [197. a.](#)
Thau Ezechielis, crucis Christi Tymbolum [599. b.](#) Thau litera Samaritica ταυρονδής [600. a.](#) Thau, literæ ταυρονδής formam suppresserunt Samaritæ [600. a.](#) Thau ταυρονδής, apud varias gentes [600. a.](#)
Thebit ben Corrah, Sapiens [74. a.](#)
Thebus situs [293. a.](#)
Themis eadem ac Adonis [148. b.](#) eadem ac Attis [148. b.](#) eadem ac Bacchus *ibid.* eadem ac Priapus *ibid.* eadem ac Proserpina *ibid.* eadem ac Vesta *ibid.*
Themistius notatur [39. b.](#)
Themistocles Perlicam linguam brevi dedit [167. b.](#)
Themosis, Ægyptiorum rex, Mose antiquior juxta nonnullos [72. a.](#) Themosis Pharaon dictus est, juxta nonnullos, quo regnante Ægypto excesserunt Ebraei [72. a.](#) Themosis, vel Tethmosis, vel Thammuz, Pharaon videtur fuisse dictus, quo regnante natus est Moses *ibid.*
Theopiti Scholiastes refellitur [109. a.](#)
Theopiles Mosis Libros temere attigit [54. b.](#) [169. a.](#)
- Theodobaldus*, Theodomannus, aliaque hujusmodi nomina Theutonica, unde facta [103. a.](#)
Theodoretus notatur [321. b.](#) refellitur [77. a.](#) [192. a.](#) [201. a.](#) [204. a.](#) [292. b.](#) [304. a.](#) [396. a.](#)
Theodorus Mopsuestenus Melchiam negabat fuisse in Veteri Testamento prædictum [340. b.](#) Scripturæ Sacræ testimonia Christi prænuntia in perversum sensum deflectebat [345. a.](#) notatur [338. a.](#) [340. b.](#) refellitur [592. a.](#) [599. b.](#) [609. b.](#)
Theodosius Eugenium & Arbogasten magis orando quam feriendo vicit [40. a.](#)
Theodotion, Scripturæ Sacræ Interpres [63. b.](#) primus Libri prioris Machabæorum Interpres falso creditus [316. a.](#) notatur [465. b.](#)
Theodosius, Mosis Interpres, metricam expositio- nem Mosaicæ historiæ scripsit [61. b.](#) videtur alius a Theodoto continuatore Sanchoniathonis [61. b.](#)
Theodosius, Sanchoniathonis continuator, Phœni- ciam historiæ Phœnicia lingua scripsit, & a Latino Græce redditus est [61. b.](#)
Theogonia Græcicæ magna pars ab Homero & Hesiodo excogitata est [106. a.](#)
Theophylactus refellitur [392. b.](#)
Theopompus Mosis libros temere attigit [54. b.](#) [169. a.](#) εἰς, vox Græca, unde facta [103. b.](#)
Therapeia Scripturam Sacram per allegorias in- terpretabantur [712. b.](#)
Thermuthis nomen habere potuit a Thammuz [72. a.](#) Thermuthidis nomen Aspidem sonat [72. b.](#) Thermuthidis nomina varia [72. a.](#)
Thesæo conditum delubrum, quod tenuioris fortu- næ hominibus perfugium erat, unde originem habuit [163. b.](#)
Theusb Ægyptiorum Deus, cum Cælo & Saturno a Varrone perperam confunditur [73. b.](#) Theuth, Græcis cognita vox, unde dictio [946. a.](#) [103. b.](#) idem ac Tautus Phœnicum [69. b.](#) literarum inventor, & primus Commentariorum scriptor cur fingitur [77. b.](#) Theuth, sive Thoyth, sive Thoth, sive Tautus, sive Mercurius, idem ac Moses [73. b.](#) Theuthi nomen ad Germanos & Gallos transiit [103. a.](#)
Theutoni unde dicti Germani [103. a.](#)
Tboyth est [73. b.](#)
Tbrascias ventus, Niger vocatur [124. b.](#)
Tbraces cum Judæis habebant commercia [167. a.](#) literarum nullam olim notitiam dicuntur ha- buisse [133. a.](#) Mercurium coluerunt [101. a.](#) Musices studio impense addicti [133. a.](#) cum Pa- lestinis cur confunduntur [129. b.](#)
Tbracia pro Palæstina aliquando sumitur [91. a.](#)
Tbuanus (Jac. Aug.) nominum propriorum signi- ficationem in Historia sua sæpe Latine retulit [173. b.](#)
Tburre Mars typus est [155. a.](#)
Θυλῆμα tantum Dii vetustis temporibus placa- bantur [163. a.](#)
Θυλῆματα in sacrificiis offerebant Athenienses [163. a.](#)

HUSTII DEMONSTR.

Fff ff

Θυλῆμα

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Θυεοφωστος Græcorum ex Ebræorum Scenopegia orta 161. a.
Tiberiadense Templum Christo ab Hadriano exstructum 44. a.
Tiberius Christianos accusari vetat 43. a. retulit ad Senatum, ut inter Deos Christus allegeretur 43. a.
Libur Romanis ad mortem damnatis tutus receptus fuit 165. a.
Tiis, Mercurii nomen, apud Danos & finitimas gentes 103. a.
Tikkun Sopberim Scripturam Sacram variis locis corripit 599. a.
Timeus, Ægypti rex 72. a.
Tiresias angues baculo percussisse cur fingitur 135. b. Astrologus cur fingitur 135. b. coronam auream, primitias spoliolum retulisse cur fingitur 135. a. Cretam adisse cur fingitur 135. b. Diis sacer fuisse cur fingitur ibid. ei divini honores post mortem tributi 136. a. ad Eumolpum vincendum Atheniensibus suppetias tulisse cur fingitur 135. a. excæcatus cur fingitur 135. b. ei firmam mentem cur Homerus tribuit ibid. idem ac Moses 135. a. a Jove & Junone altercantibus Judex defectus esse cur dicitur 135. b. post mortem prudentiæ laude cur celebratus est 136. a. Musicæ peritus cur fingitur 135. b. nomen ejus unde factum ibid. Palladem nudam vidisse cur fingitur ibid. purissima vivendi ratione usus esse cur fingitur 135. b. sexus ambigui fuisse cur dicitur ibid. Tilphotii montis ad radices extorris obisse cur fingitur 136. a. stellarum alias masculas, alias femineas esse dixit 135. b. vates futurorum cur fingitur ibid. vitam longam vixisse cur dicitur 136. a.
Tisibes dictus fuit Moses 72. a.
Titanes unde dicti 154. a.
Tityus ab Apolline interfectus cur fingitur no. a. Ogi Balaneorum regis typus no. a. unde dictus ibid.
טוב dictus Moses 72. b.
Tobia dictus Moses 72. b. Tobie Libri auctor & ætas 216. a. b.
Tobia Liber Chaldaice scriptus 216. b. in Canonem cur relatus non est 218. a. inter Hagiographos ab Ebræis positus 216. b. 218. a. 219. a. a Judæis Palæstinam incolentibus lucubratus non est 216. b. Tobie Libri interpretationes Ebraicæ tres, a Latina & Græca multum discrepant 217. b. Tobie Libri Interpretatio Græca septuaginta Interpretibus accepta referenda non est, neque Theodotioni, sed Ægyptiis Hellenistis 218. a. Tobie Libri Interpretationum omnium antiquissima & purissima est Græca 217. b.
Totum sua parte majus esse negarunt Philosophi quidam 18. a.
Trajanus Christianos conqueri veruit, delatos puniri jussit 40. b.
Tribus decem excreverunt in immensam multitudinem 427. b. quo confederint, varie disputant Judæi ibid.

Triclinia argentea 182. b.
Triginta dies luctui destinati 157. b.
Triphallus 112. a.
Trivius Deus 77. a.
Trogus Pompejus falsa quædam de Mose profert 63. b.
Trojani Arcadicæ erant originis 136. b.
Tubalcaini typus Vulcanus 154. a.
Turce, decem Tribuum propago, juxta nonnullos 427. a. Lunæ corniculatæ effigiem, velut sacrum insigne, cur præferunt 150. a.
Turnebus (Hadr.) castigatur 147. a. refellitur 129. a.
Turris gregis Berhlechemi 391. a.
Tympanum sic ex תרן 79. a.
Typhæus in Arimis campis profligatus jacuisse cur fingitur 194. b.
Typhon idem ac Moses 88. b. Isaaci filius, juxta Plutarchum 65. a. rufus, & asinino colore fuisse cur dicitur 108. a. eum Ægyptii sacrificiis aliquando placabant 88. b. ejus filius Anubis 84. b. Typhonis fabula pertinet ad Mosem 64. b.
Tyrii Acta diurna in literas diligenter referebant 207. b. Musicæ impense dediti 79. a. Tyriorum Judices 158. a. tabularia 209. a. Tyriorum Regis Epistolas retulit Alexander Polyhistor 209. b.
Tyris quando condita 199. b. Tyri vastitas clarissime a Prophetis prædicta 332. b.
Tetzze (Joh.) notatur 641. a.

V.

Vacca ruse sacrificium, typus mortis Christi Jesu 612. b.
Vaccarum reverentia ab Ægyptiis ad Indos manavit 100. a.
Vasre Ægyptiorum Regis Epistolas retulit Alexander Polyhistor 209. b.
Varro artis etymologicæ imperitus 174. b. notatur 73. b.
Vela in Templis quibusdam Græcorum cur prætensa 162. a.
Velato capite cur sacra Romani Flamines faciebant 165. a.
Veni in ortum ferentes ab occasu fere flant circa vicimum septimum gradum ab Æquinoctiali 104. b. intra Tropicos ab ortu in occasum perpetuo flantes 104. a.
Venturus, cognomen Messie 423. b.
Venus armata est Minerva 149. b. Bacchi comes, & festis gaudere cur dicitur 152. a. barbata 149. a. Chabar & Cubar ab Arabibus dicta 150. a. Veneri Deorum multorum notæ inerant 151. a. eadem ac Juno 149. a. 150. a. b. eadem ac Pitho 149. a. 148. b. In Veneris Erycino Templo ignis perpetuus ardebat 95. b. Hororum Dea cur dicta 112. b. Veneris Junonis commune simulacrum in Laconica 149. a. 150. b. est Libitina 148. b. ex mari orta cur fingitur 152. a. cum Luna confunditur 150. a. mas & femina 149. a. 181. a. ut mater Deorum culta 148. a. Nocti-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Noctiluca 149. b. Noctuvigila ibid. Φιλόρυτος cur dicta 152. a. Φιλορμίστρα cur dicta 152. a. Veneris nomen unde factum 150. b. Veneri numerus senarius attribuitur 160. b. Sephora est 87. b. 148. b. olim Veneris dicta, nominandi casu 150. b. Victrix 148. b. Victrix in signum annuli & bellicam tesseram a Julio Cæsare adhibita 148. b. Vulcani uxor cur dicitur 87. b. Veriores dicendæ sunt res, quæ plurimum hominum fidem demerentur 3. a. Veritas appellabatur sigillum sapphirinum, suspensum de collo Pontificis Ægyptiorum 158. b. Veritatis κριτήριον 3. a. Veritatis occultorum facinorum aqua vel igne explorandæ ritus unde ortus 162. b. Vertumnus arma tulisse cur fingitur 139. a. Etruriæ dux 139. a. frugum primitias cur sibi vindicat ibid. idem ac Janus 138. b. mentibus hominum præest, eorumque cogitationes vertit ac mutat 139. a. mercaturæ Deus 139. a. idem ac Moses 138. b. sexum mutat 139. a. Vertumpi simulacra erant ambiguo vultu 139. a. Vespasiano afflicta miracula commentitia sunt 504. a. Vesta βελούρα cur dicta 148. b. eadem ac Adonis ibid. eadem ac Attis 148. b. eadem ac Bacchus 148. b. eadem ac Priapus ibid. infantem gregeio fovens cur pingitur ibid. Vestæ nomen unde factum 174. b. Vestalium igni perpetuo servando præficiendarum mos unde ortus 95. a. Veste contexta lino & lana Flaminicæ cur uti non licebat 165. a. Vestium in luctu scindendarum mos ab Ebræis venit ad Græcos 162. b. Vetus Testamentum penitus depravatum censent Muhammedani & alii 187. b. Viacus Deus 77. a. Victimæ ἀποτροπαίως qui attigisset, corpus & vestes aqua ablueret cur jubebant Græci 162. b. integras & perfectas esse iussit Solon 163. a. integras & vitio carentes Diis offerri jubebant Græci 162. a. quæ diebus octo majores non essent, mactari vetabant Romani 165. b. Victimarum supremæ partes Diis cœlestibus cur oblatae sunt 162. a. Vinum, ardentis virtutis typus 425. b. Virga ab Ægyptiis in singulis templis cur consecrata 196. a. appellatur Jesus Christus 405. b. Circe cur tribuitur 155. b. Mercurio cur tribuitur ibid. Palladi cur tribuitur ibid. Virga pro Diis quare culta 196. a. Ufoo & Hypsuranio consecrata 195. b. Virgæ Brachmanum portentificæ 97. b. Virgilius emendatur 149. a. Virgines a Veteribus magna diligentia asservabantur 461. b. intra turrea Veteribus concludebantur 462. a. Virginibus prognati plerique jaçantur ab Ethnicis 466. a. Virgo signata 463. b. Virgula divina unde in Proverbium abiit 155. b. Virtutem per principia Geometricorum familia tradi posse censuerunt Plato & Cicero 4. b.

Vite terminus annorum centum & viginti spatium circumscriptus post Mosem, juxta Josephum 67. a. Vitis, ad quam asina & pullus religantur, quid significant 425. a. Vitulus aureus ab Aarone conflatus, non integer fuit, sed vituli tantum caput, juxta plerosque e Patribus 103. b. Vituli cultum ab Ægyptiis Ebræi acceperunt 103. b. Vius Deus, quis 77. a. Vii arcanum, quid ibid. Ulpianus Christianum dogma confutare instituit 43. a. Umbras extruebant Romani sexto Annæ Perennæ 164. b. Unctionis ceremoniis, inter Ebræos, consecrabantur Sacerdotes, Reges ac Prophetæ 492. a. Unigena in Orphicis commemoratus, quis 131. b. Vocatio gentium a Prophetis prædicta 662. Vopiscus refellitur 63. b. Urania. vid. Cælestis. Urbes perfugii a Mose constitutæ, Asylorum origo fuerunt apud Ethnicos 163. b. Urbium everfarum instauratoribus imprecandi mala mos, a Victoribus usitatus, unde ortus 189. b. Usons Hypsuranii frater 195. b. unde sic dictus 196. a. Vossius (Ger. Joh.) laudatur 178. a. refellitur 30. a. Vossius (If.) laudatur 58. b. Vulcanus Ægypti primus rex & custos cur dictus 87. b. ἀνδρῶνυος cur creditus 87. a. 149. a. Apollinis pater 107. a. arma Jovi adversus Gigantes formasse & subministrasse cur dictus est 88. a. Canem æneum vivum cur fabrefecisse dicitur 88. a. claudus fuisse cur dicitur 87. b. de cœlo præcipitatus esse cur dicitur 87. b. Diis domos in cœlos extruxisse, & homines domorum ædificandarum rationem docuisse cur fingitur 88. a. ignem & præclara opera, omnesque artes reperisse cur fingitur 88. a. ignem & Tubalcainum norat 153. b. Jovi parturienti obstetricis officium præstitisse cur dicitur 88. a. Junone natus cur fingitur sine patre 87. a. idem ac Moses 84. b. Nili filius cur dictus 87. a. Vulcani nomen unde factum 88. a. Opas, vel potius Phthas, vel Aphthas 84. b. Pandoram e luto finxisse cur dicitur 88. a. Philosophiæ Ægyptiorum auctor cur dicitur 87. b. Tubalcaini typus 153. b. In Vulcani Ætnæo Templo ignis perpetuus ardebat 95. b. Vulcanus & Prometheus simul & iisdem religionibus placabantur 115. b. Vulcano & Prometheo ara communis erat ibid. Vulcani uxor Venus esse dicitur 87. b. Vulgata editio Scripturæ Sacræ defenditur 152. b. 201. b. notatur 379. a. Uvodon Mercurius est 102. b. Uxoribus abstinebant Romani sacris operaturi 165. a.

X.

Xerxes an Artaxerxem filium anno regni duodecimo in regni societatem asciverit 447. b. Xiphilinus (Joh.) notatur 41. a. Χυλοφῆγια, Judæorum festivitas, unde orta 95. a. Fff ff a ΤΡΕΙΣ

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Y.

Υπόστασις quid 713. b.

Υπερ Αἰγυπτιας *Servatum* significat 75. a.

Z.

Z. Quomodo pingi solita fuerit in MSS. Codicibus Græcis 595. a.

Zabratus. vid. *Zaratus.*

Zabulonite insigni Legis peritia præstabant 411. b.

Zacharie duo, Barachie filii 311. a. 312. b.

Zacharias Prophetarum ex albo a Judæis quibusdam expunctus est 310. b. e Synagoga Magnæ assessoribus unus fuisse creditur 311. b. Judæi cur eum interfecerunt, juxta Origenem & Basilium 468. a. ejus sepulcrum 311. a. *Zacharie* pater, an avus Addo 311. b.

Zacharias Baruchi filius 312. b.

Zacharias Jojadæ filius 312. b.

Zamoxis leges suas a Deo se accepisse finxit 63. a.

Zaradas, Zoroastres 91. b. Zarades idem qui

Zaras Pythagoræ præceptor 91. b. vid. *Zaratus.*

Zaratas 91. b.

Zaratus Pythagoræ præceptor 274. b.

Zaratus Assyrius. vid. *Zoroastres.*

Zardust, quid significat 91. b. *Zardust*, Zoroastres ibid.

Zardustus Eliæ discipulus a nonnullis creditus 93. a. idola sustulisse cur dictus est a nonnullis ibid. verustiorum Magorum, duo rerum principia ponentium, doctrinam reformasse dictus est 93. a. *Zardusti* vaticiniis præmoniti Magi, stellam Messiae nuntiam cur agnovisse dicti sunt a nonnullis 93. a.

Zares 91. b.

Zaroes 91. b.

Zathraustes Arimasporum legumlator 91. b. leges suas se a Deo accepisse finxit 63. a.

Ζητ Senem, & Principem sonat 284. b.

Zeno Epicureus Geometriam imperfectam esse docuit 4. a. fabularem historiam ad Physiologiam traduxit 715. b.

Zenobius notatur 122. b.

Zerateuch cur dictus Zoroastres 92. a.

Zind, liber Zoroastri adscriptus, supposititius est 96. a.

Zonaras notatur 41. a. 400. b.

Ζωφασμῶν, quid significat 78.

Ζώφες sive Ζῆες 124.

Zopyri Heracleotæ Crater Orpheo adscriptus 628. a.

Zoroadus, Zoroastres 91. b.

Zorobabel appellatur Christus 383. b. 396. a. Jesu typus 703. b. ei Ecclesiasticis librum quidam tribuunt 243. a. Zorobabeles duo fuerunt 396. a.

Zoroastres Ethiops cur creditur 91. a. Azonacis discipulus 91. b. in cælum raptus fuisse cur fingitur 94. a. creationis rerum mysteria a Deo didicisse cur dicitur 93. a. Zoroastrem cum Ezechiele quidam confuderunt 91. b. fulmine interiisse cur dicitur 94. a. futurorum præsciis cur fingitur 93. a. ignem de cælo in terras detulisse cur dicitur 94. a. ignes sibi paratos cur evasisse dictus est 94. a. ignis colendi auctor creditus 92. a. ignis perpetui præceptum, velut Legis suæ *χαράλυσιν* proposuisse dicitur 94. b. idem ac Moses 90. a. idem ac Nemrodus a nonnullis creditus 92. a. ei libri quidam falso adscripti 78. a. Magicarum artium inventor creditur 92. b. de mundi principiis diservisse cur dicitur 92. b. speluncam fontibus scatentem Mithræ consecrassè cur fingitur 93. b. ei prodigia pleraque adscripta sunt, quæ a Mose vere patrata fuerunt 94. a. risisse eo quo natus est die, cur fingitur 91. b. apud Sinas natus fingitur 93. b. eum Sinensium Rex ad mortem quæsisse, cur fingitur 93. b. Thraciæ Rex fuisse cur fingitur 91. a. *Zardust* a Persis appellatur 91. b. Zoroastres unus, an plures fuerint, non convenit inter Auctores 91. a.

Zoroastres Proconnesius 91. a.

Zoroastres ætas incerta 90. b. 275. b. apocalypsis 96. b. historia multiplex est & incerta 90. a. b. leges cum Mosais conveniunt 94. b. libri Chaldaici, a Pico commemorati, supposititii sunt 96. a. liber cui titulus est regnum Dei, supposititius 96. b. nomen quid significet 91. b. oracula magica quæ nunc extant, supposititia sunt 96. a. oracula verusta supposititia fuerunt 96. a. patria incerta 91. a. poemata ab Hermippo illustrata, supposititia fuerunt 96. a. Zoroastres & Ezechielis acta conferuntur 274. b. sq.

Zundavastaw, Codex perverustus Persicarum Legum, Zoroastri a Deo traditus fuisse cur dicitur 84. a. supposititius est 96. a. videtur esse idem, qui ab Eusebio Persicarum rerum sacra collectio appellatur 96. a.

FINIS.

